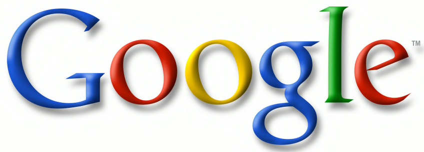
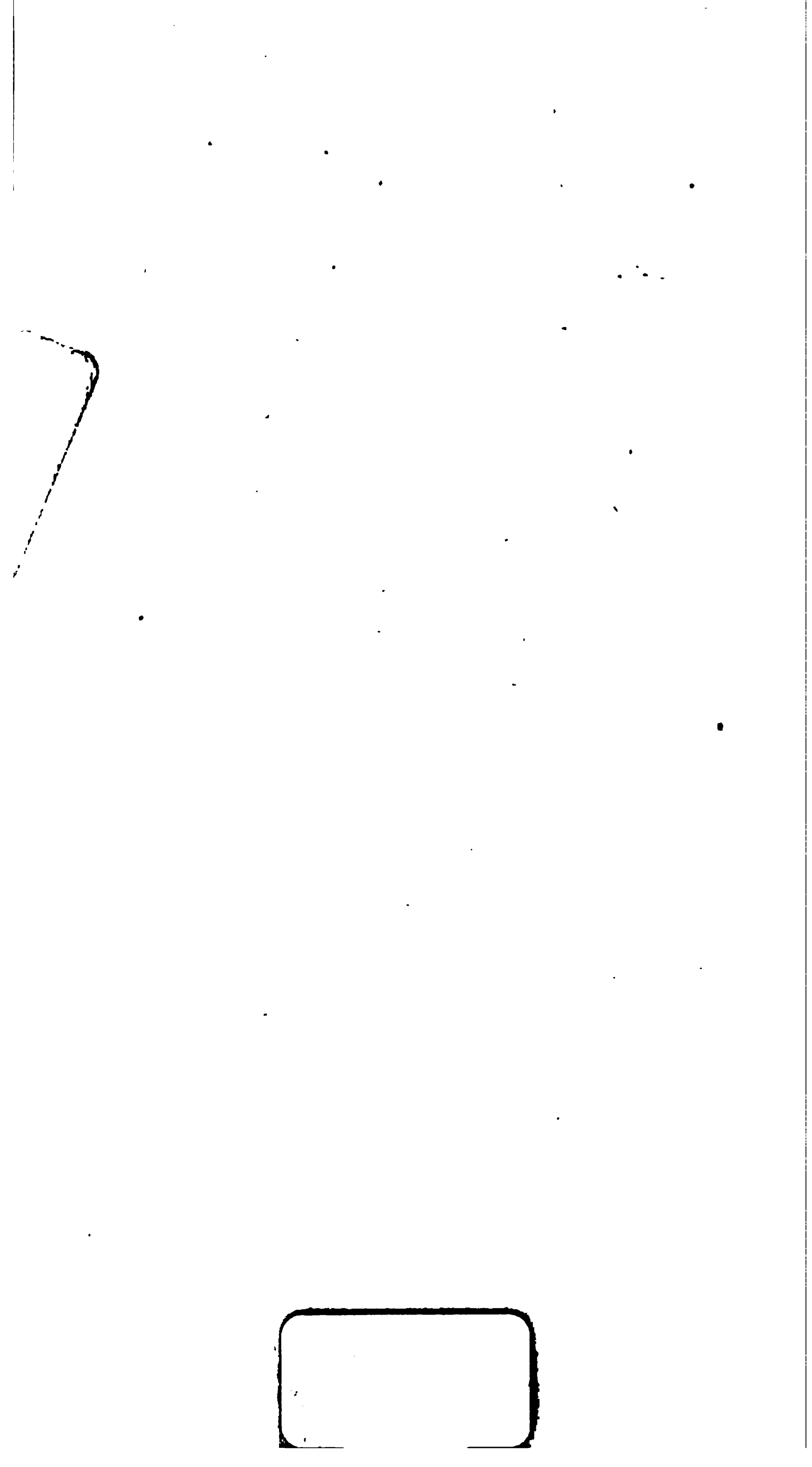

Zelandia
GAWD

ZELANDIA ILLUSTRATA.

....

VERZAMELING VAN
KAARTEN, PORTRETTEN, PLATEN, ENZ. BETREFFENDE DE
OUDHEID EN GESCHIEDENIS VAN ZEELAND,

TOEBEHOORENDE AAN HET ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER
WETENSCHAPPEN.

BESCHREVEN DOOR

MR. M. F. LANTSHEER.

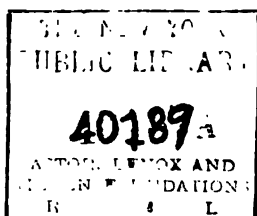
Eerste aflevering.

MIDDELBURG.
J. C. & W. ALTORFFER.
DRUKKERS VAN HET GENOOTSCHAP.
1866.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

I.

ALGEMEENE KAARTEN.

I.

Titel met het wapen van Zeeland.

De groote titelplaat uit SMALLEGANGE, Chronijk van Zeeland.
Het wapen van Zeeland, uit de groote kaart van N. J. VISSCHER.
Het wapen van Zeeland, met zinnebeeldige figuren, uit SMALLEGANGE, Chronijk van Zeeland, bladz. 1.
Hetzelfde gekleurd.
De titelplaat uit J. PEETERS et GASPER BOUTTATS, Comitatus Zelandiae. (Antw. 1674).
Drie verschillende gedrukte wapens van Zeeland, waarvan één gekleurd.

Allen op één blad.

Het wapen en de standaard of vlag van Zeeland, in kleuren.

Deze portefeuille bevat uitsluitend *kaarten*, ingedeeld als volgt:

AFDEELING I.

Kaarten van de wereld, het werelddeel en het land waartoe Zeeland behoort.

Planisphaerium terrestre, cum utroque coelesti hemisphaerio etc. opera et studio A. F. ZURNERI, Reg. Maj. Pol. et El. Sax. commissarii et geographi. Ex officina

Petri Schenkii, in platea vulgari de Warmoesstraat, sub signo N. Visschers Atlas [1]).

Wereldkaart, met aanwijzing der Vereenigde Nederlanden in kleur.

Accuratissima Europae tabula, multis locis correcta et nuperrime edita, authore Carolo Allard, ex officina J. Covens et C. Mortier.

Kaart van Europa, met aanwijzing van Zeeland in kleur.

Titelblad voor de XVII Vereenigde Provinciën, waarop: Naauwkeurige kaart van het oude Nederland en eenige aangrenzende gewesten, te Amsterdam bij I. Tirion.

Uit Wagenaar, *Vaderlandsche historie*, d. I, bladz. 8; stelt voor de Nederlanden ten tijde der Batavieren, of vóór Christus geboorte, volgens Wagenaar. Met aanwijzing van Zeeland in kleur.

Les XVII Provinces des Pays-Bas.

Kaart breed 25, hoog 20 duim, met de wapens der provinciën om den rand. Zeeland en het wapen van Zeeland in kleur.

Tabula Europae, Germaniam et Galliam Belgicam exhibens.

Uit *Orbis antiqui tabulae geographicae secund.* Cl. Ptolemaeum. *Amstel. apud* R. et J. Wetstenios et Guil. Smith, 1730 fol.

Belgii veteris typus ex conatibus geographicis Abrahami Ortelii. Petrus Kaerius celavit et excud. Amstelod.

Kaart voorstellende de Nederlanden ten tijde der Batavieren of vóór Christus geboorte, volgens Ortelius (1529—1598); op de kaart van boven een latijnsch vers van Lud. Hondius, en aan de achterzijde eene gedrukte latijnsche beschrijving.

Belgii veteris typus ex conatibus geographicis Abrahami Ortelii. C. J. Visscher excudebat 1624.

Zeeland met de graden, waaronder het gelegen is, in kleuren. Deze kaart is eene andere uitgave, doch overigens dezelfde als de vorige, doch zonder beschrijving.

---

1) Waar geene nadere vermelding bij de kaarten plaats heeft, is het formaat in folio of in plano.

Leo Belgicus. Artificiosa et geographica tabula sub Leonis figura XVII inferioris Germaniae Provincias repraesentans, cui addita sunt singularum insignia, una cum ordinaria Praefecturarum distinctione earumque Praefectis, pro ut a°. 1559 a supremo earundem Magistratu distributae atque constitutae fuerunt. P. KAERIUS ex.

Aan de ommezijde der kaart is eene Fransche beschrijving gedrukt, genommerd p. 19, beginnende: „Avant que passer plus outre à la description particulière „des Provinces il nous fault parler un peu de ceste table laquelle est intitulée: „Le Lion Belgique. MICHAEL AITZINGER d'Austriche à esté le premier qui a „mis en lumière la topographie du Lion Belgique etc."

Het werk van AITZINGER verscheen a°. 1583 en werd meermalen herdrukt. Zie BODEL NYENHUIS, *Bibliographie der plaatsbeschrijvingen van het koningrijk der Nederlanden*, Amst. 1862, n°. 10 en F. MULLER, *Beredeneerde beschrijving van Nederl. historieplaten*, Amst. 1863, bladz. 40. Deze navolging van den *Leo Belgicus*, van AITZINGER, is welligt uit de Fransche uitgave der *Luculentae descriptiones*, van MONTANUS, uitgegeven door VAN DER KEERE, vermeld bij BODEL NYENHUIS, n°. 34.

Novissima et accuratissima Leonis Belgici seu Septemdecim Regionum descriptio. Auct. N. J. VISSCHERO. — Gedruckt t' Amsterdam bij CLAES JANSZ. VISSCHER.

Met 20 gezigten van steden, hieronder Middelburg en de wapens der provinciën; alles wat Zeeland betreft in kleuren. De kaart bevat vele toespelingen op het twaalfjarig bestand en is opgedragen aan JOANNES DE SWAEN.

Belgii sive Germaniae inferioris accuratissima tabula, auctore HENRICO HONDIO, 1631.

Kaart voorstellende de Nederlanden, zoo als die waren a°. 1631; met afbeeldingen van verschillende kleederdragten, plattegronden van steden en plaatjes om den rand der kaart. Hierbij Middelburg en Rammekens. Deze, even als Zeeland op de kaart voorkomende, in kleuren.

Germaniae inferioris XVII Provinciarum accuratissima tabula. Nuperrime edita par NICOLAUM VISSCHER.

Opgedragen door N. VISSCHER aan THEODORUS MUNTER.

Tafel van de XVII Nederlandze Provinciën, vertonende derzelver verdeling, grootte van landen en steden, midsgaders

haar regering zo politicq als kerklijk enz., opgestelt door C. SPECHT. — Gedrukt te Amsterdam bij J. OTTENS.

Hierop een kaartje der XVII Provinciën en een stedewijzer. Bij Zeeland vindt men de wapens en de grootte der verschillende eilanden; er wordt verwezen naar de kaart van ALLARD en VISSCHER.

Stedenwijzer van honderd verscheijden steden van Nederlandt, welcker distantie men op meer als 6000 verscheijden wijzen seer licht kan vinden. — Tot Haarlem gedruckt en uytgegeven bij AMBROSIUS SCHEVENHUYSEN 1693.

Alles wat Zeeland betreft in kleuren.

Staatsblad n°. 58, houdende het besluit van 9 Nov. 1816 waarbij wordt gearresteerd het reglement aanwijzende den loop der liniën van toezigt welke, in applicatie der wet van den 3 Oct. 1816 (staatsblad n°. 53) het vrije van het onvrije territoir af zullen scheiden.

Hierbij eenige uit *Middelburgsche couranten* uitgesneden stukken, hierop betrekkelijk.

Titelblad voor de VII Vereenigde Provinciën, waarop:

Tabula medii aevi geographica Hollandiae, Zeelandiae et Frisiae, curante W. A. BACHIENE. 4°.

Deze kaart stelt voor de later Vereenigde Nederlanden, ten tijde der graven uit het huis van Holland, d. i. vóór 1300, volgens ADR. KLUIT en W. A. BACHIENE, uit KLUIT, *Historia Crit. Com. Zel.* t. II, pars I, p. 135.

Schetze van de gesteldheid van Nederland kort vóór het begin van onze tijdrekening, volgens de oudste berigten opgemaakt.

Uit E. M. ENGELBERTS, *Aloude staat en geschiedenis der Vereenigde Nederlanden.* Amst. 1784—99.

Oude kaart der nu Vereenigde Nederlanden tot opheldering der vaderlandsche historie in de middeleeuwe. Te Amst. bij ISAÄC TIRION 1749. 4°.

Uit WAGENAAR, *Vaderlandsche historie*, dl. II, bladz. 3.

Naauwkeurige kaart der Vereenigde Nederlanden tot opheldering der vaderlandsche historie in de 16ᵉ eeuwe. Amst. bij I. TIRION 1752.

Uit WAGENAAR, *Vaderlandsche historie*, dl. VI, bladz. 3.

Belgium foederatum emendate auctum et novissime editum per NICOLAUM VISSCHER.

Nieuwe kaart der Bataafsche republiek in departementen en ringen, volgens de acte van staatsregeling voor het Bataafsche volk. Te Amsterdam bij J. ALLART 1798. C. VAN BAARSEL sculpsit. 4°.
Uit C. ROGGE, *Geschiedenis der staatsregeling van* 1798, bladz. 544.

Caartje van het land tusschen Maas en Waal en van het rijk van Nijmegen, ingevolge instructie van den luitenant-colonel directeur C. R. T. KRAIJENHOFF enz. door M. J. DE MAN en M. A. SNOEK, 1799 ter 's lands drukkerije. 4°. obl.
„ Dit caartje verstrekt tot model der smaak en gravure volgens welke de „ nieuwe caart der Bataafsche republiek in negen groote bladen zal worden uit- „ gegeven; overeenkomstig het besluit der eerste kamer van het vertegenwoor- „ digde ligchaam des Bataafschen volks, in dato den 22 Augustus 1798." Hierbij advertentiën, uit de *Middelburgsche courant* gesneden, van het topographisch bureau, nopens de choro-topographische kaart der noordelijke provinciën, volgens de waarnemingen van den luitenant-colonel KRAIJENHOFF.

AFDEELING II.

Kaarten van Zeeland in zijn geheel.

Paskaarten van Zeeland.

Titelblad waarop:
Profiel hoe het land van Schouwen zich vertoont 2 à 3 mijlen van den wal, breed 20, hoog 3½ duim.
Dito als men voor het Brouwershavensche gat is, breed 22, hoog 3½ duim.
Dito van het eiland Walcheren, als men in de Deurloo of voor de Spleete is, breed 42, hoog 4½ duim.
Alle drie uit de *Nieuwe groote en de ligtende zeefakkel*, door VAN LOON & VOOGT.
Tafel van de *watergetijden*, uit een ouden almanak.
Idem uit den *Kronijkalmanak*.

Pascaerte van Texel tot aen de hoofden, begrijpende in sich

de zeecusten van Vriesland, Holland, Zeeland, Flaenderen ende Oostcust van Engeland. t' Amsterdam bij JOANNES VAN KEULEN, graadboogmaecker aen de nieuwe brugh in de gekroonde Lootsman.

Nieuwe paskaart van het zuijderste gedeelte der Noordzee, strekkende van Texel tot aan de Hoofden, begrijpende in sigh de zeekusten van Vriesland, Holland, Zeeland, Vlaanderen; ook een gedeelte van d' Oostkust van Engeland. t' Amsterdam bij JOANNES VAN KEULEN enz. opgestelt door G. VAN KEULEN.

Paskaart van de kusten van Zeeland, beginnende van de Maas tot aan de Wielingen, alles op nieuws oversien en merkelijk verbetert. t' Amsterdam bij JOHANNES VAN KEULEN.

Uit de *Nieuwe grote ligtende zeefackel*, door JAN VAN LOON en CLAES JANSZ. VOOGT, bij JOH. VAN CEULEN, IIe. d., 4e. vert., bladz. 2. Hierbij twee advertentiën uit de *Middelburgsche courant* over de ligging der zeetonnen.

Carte nouvelle des costes de Hollande, Zeelande, Flandre, Picardie et Normandie, depuis la Brille jusques à Dieppe, avec une partie des costes d'Angleterre depuis l'emboucheure de la Tamise jusques à Bevesier, à l'usage des armeés de sa Majesté Britannique, par le S^r. ROMAIN DE HOOGE, commissaire du Roy; à Amsterdam chez COVENS et MORTIER.

Met gezigten op Calais en Duinkerken. De kaart is uit het laatst der 17e. of begin der 18e. eeuw en opgedragen aan den keurvorst MAXIMILIAAN EMANUEL.

Carte des entreés de l'Escaut et de la Meuse avec les bancs, passes, isles et costes, comprises entre Gravelines et Rotterdam. (Depôt de la marine) C. BEREY sculps.

[Paskaarten van de kusten van Zeeland] ficxz en perfeckt affgheteyckent anno 1617, bij mijn WILLEM VAN DEN DOONEN. Ghedruct tot Middelburg bij SAMUEL DE SWAEF, in de gorstrate, 1619, twee bladen.

Zie over DE SWAEF, DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bladz. 166 volgg.

De Zeeuwsche gaten met alle deszelfs banken. Te Amsterdam bij G. VAN CEULEN.

Geteekende kaart in kleuren.

Nieuwe groote verbeterde paskaart van de Zeeuwse en Vlaamse banken, van het land van Schouwen tot aan de Hoofden, in 't ligt gebragt door wijlen GERRET VAN DER TOLLEN, in sijn leven mathematicus en eertijts selfs voor schipper ter zee gevaren.

Kaart in kleuren uit de tweede helft der 17e. eeuw. Opgedragen aan de admiraliteit van Zeeland door JOH. LOOTS.

Dezelfde kaart doch ongekleurd.

Nieuwe groote paskaart, strekkende van Walcheren tot Duijnkerken; gedrukt en te bekomen t' Amsterdam bij JOANNES VAN KEULEN & ZOONEN in welke kaart alle de joonen (ofte zeetonnen) zijn gelegt.

Hierbij eene gedrukte *Beschrijving of berichtschrift van de joonen ofte zeetonnen*, 8°., 16 bladz.

Nieuwe paskaart van Oostende tot den hoek van Schouwen en principaalijk den Deurloo en het Veer-gat; opgedragen aan Z. D. H. WILLEM V en ontworpen door den Burgemeester VAN DER LOEFF en den capitein ter zee BONIFACIUS CAU; te Amsterdam bij JOANNES VAN KEULEN & ZOONEN.

Met eene gedrukte beschrijving en onderrigting, 15 bladz. 8°., 1775.

Esquisse géographique du cours de l'Escaut d'Anvers à la mer, de ses bouches et ses communications avec l'intérieur de la Flandre, de la Zélande et de la Hollande. Par L. S. DE LA ROCHETTE 1785, gravé par J. TURPIN. 4°.

Dit zelfde kaartje, doch van een anderen graveur, komt voor in MIRABEAU, *Doutes sur la liberté de l'Escaut.*

Réconnoissance du cours du Hont ou Westerschelde (Escaut occidental) depuis Antwerpen (Anvers) jusqu'à l'embouchure, faite par ordre du ministre de la marine et des

colonies en Thermidor et Fructidor an VII, Vendémiaire et Brumaire an VIII. (Julij—October 1799), par Beautemps Beaupré, ingenieur hydrographe du depôt g[l]. de la marine, assisté de Daussy et Portier, ingénieurs du dit depôt et de J. Raoul, lieutenant de vaisseau. Drie bladen.

A new chart of Holland with the entrances to the Scheld etc., drawn from the latest authorities, by William Heather, a new edition, 1814.

Hydrographische kaart der vaarwaters van het Haringvliet, Krammer, Volkrak en Hollandsch diep; trigonometrisch opgenomen in 1842 en herzien op last van het departement van marine door A. van Rhijn, kapitein-luitenant ter zee titulair. Herzien door A. R. Blommendal, kapitein-luitenant ter zee enz. enz. 1863. Van Baarsel en Tuyn sculps.

Hydrographische kaart der zeegaten van Goeree en de Maas, trigonometrisch opgenomen en in plan gebragt in 1823 door J. C. Rijk, destijds kapitein-luitenant ter zee. Op nieuw opgenomen op last van het departement van marine, door A. R. Blommendal, luitenant ter zee der 1[e]. klasse, in 1857, gegraveerd door van Baarsel en Tuyn. Verbeterde druk 1864.

Hydrographische kaart van het Brouwershavensche zeegat, Roompot en Oosterschelde, opgenomen en in plan gebragt op last van het departement van marine, door A. R. Blommendal, kapitein-luitenant ter zee enz. enz. 1860. Bijgewerkt 1865. Gegraveerd door van Baarsel en Tuyn. Met daarbij behoorende beschrijving.

Hydrographische kaart der zeegaten van de monden der Schelde, opgenomen en in plan gebragt op last van het ministerie van marine, door A. R. Blommendal, kapitein-luitenant ter zee enz. 1865; gegraveerd door van Baarsel en Tuyn. Met daarbij behoorende beschrijving.

Hydrographische kaart der Honte of Westerschelde van bewesten Vlissingen tot boven den Doel, opgenomen en in plan gebragt op last van het departement van marine door A. R. BLOMMENDAL, kapitein-luitenant ter zee enz. enz. 1862, kopergravure van VAN BAARSEL en TUYN, 2 bladen.

Kaarten, voorstellende den toestand van Zeeland vóór de 16e eeuw.

Titelblad met het opschrift: oude kaarten van Zeeland, waarop: Descriptio agri Batavi aliorumque qui hodie cis Rhenum in dicione VII foederatorum, auctore MENSONE ALTING.

Kaart voorstellende Zeeland ten tijde der Batavieren of vóór Christus geboorte, volgens MENSO ALTING uit diens *Notitia Germaniae inferioris* 1697, p. I, tab. 8. Zeeland gekleurd.

Grensscheijdingen van Zeeland, uijt Ortelius.

Kaart breed 7, hoog 12½ duim. Uit GARGON, *Walchersche Arcadia*, deel I, bladz. 297. In kleuren en met eene aanteekening van VERHEIJE VAN CITTERS. De kaart stelt Zeeland voor ten tijde der Batavieren of vóór Christus geboorte.

Groote kaart van de opgewassen landen in 't zoogenaamde Helium of Helle, tusschen de Maas ten noorden, 't hooge land van Braband ten oosten en 't oude land van Vlaanderen ten zuiden.

Door den heer J. VERHEIJE VAN CITTERS zelf ontworpen en vervaardigd en in het jaar 1803 aan het Zeeuwsch Genootschap geschonken. Deze kaart is niet in de portefeuille, maar afzonderlijk in eene lijst met glas. Zie verder Bijlage I.

Francorum primae sedes, incis. Brugis a JOĒ. f. JOIS DE MEL, Brug. ejus manum dirigente OLIVARIO VREDIO J. C. BRUGEN̄. an̄ Chri 1647.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bladz. 74, die deze kaart heeft overgenomen uit VREDIUS, *Hist. Com. Flandr. Lib. prod. alt.*, p. 238. Zij stelt Zeeland voor ten tijde van de aankomst der Franken, hier te lande in de 5e. eeuw, volgens OLIV. VREDIUS.

Kaart van Zeeland gevonden in 't klooster van Egmond, zoo als het was in 't jaar 600; met aanteekeningen van P. RESEN. 4o.

Uit GARGON, *Walchersche Arcadia*, dl. I, bl. 37, in kleuren; zij is eene zeer verkleinde copie van de volgende kaart.

Kaart van Zeeland gevonden in het klooster van Egmond, zo als het was in het jaar vi^e en toen WILLEBRORD deeze eilanden bekeerde; met de volledige Latijnsche aanteekeningen van PETRUS VAN RESEN, benevens den opdragtsbrief aan den heer JERONIMUS THUIL VAN SEROOSKERKE, rentm^r. gen. van Zeeland Beoosten-scheld.

Fraaije copie geteekend door VERHEIJE VAN CITTERS.

De Latijnsche titel luidt:

Situs Zelandiae qualis fuerat a°. sexcentesimo post Christum natum, quo tempore WILLEBRORDUS *hujus incolas ad fidem Christianam convertit fueritque ab omnibus aggeribus libera haec insula defensa satis arenosis montibus et agris per se satis editis ad ejus temporis marinos aestus ferendos. Hanc chartam ad typum antiquioris, circiter a°.* 1586 *exaratae, de novo exaravit* JOH. HARDEWEL *a°.* 1718.

De opdragt is van den volgenden inhoud:

„Nobili et clarissimo viro ac domino HIERONYMO A SEROOSKERKE, militi in „armis, Burgravio Zeelandiae, Mourmontii ac Wellandiae domino PETRUS A „RESEN S. D. P.

„Habes hic, vir clariss. vivam adumbrationem veteris illius insulae Zelandiae, „quae olim a Zelandis, Daniae populis, unde et nomen suum sortita est, occu„pata fuit; eam autem sub nominis tui auspicio in lucem proferre visum est „quod ab ejus terrae principi, divo Carolo, rerum capitalium proconsul et pro„ventuum suorum primus procurator et thesaurarius in Orientalibus hujus pro„vinciae partibus constitutus sis; ut scilicet intelligas quanto hoc tempore foret „hujus insulae felicitas, quantus principis sui proventus, si in haec usque tem„pora, in quibus homines ad maris violentiam resistendam sagaciores sunt citra „aquarum invasionem, nulla vi, nullis objectis aggeribus, nullis consiliis arari „potuisset; omnibus sane qui hujus terrae indolem noverint in confesso est, „quod si haec terra in veteri felicitate perstitisset, non posset vel *Flandria* vel „*Hollandia*, florentissimae alioqui regiones, fertilitate soli et negotiorum frequen„tia cum hac Zelandia certare; multis enim annis sola negotia trium regnorum „Franciae, Hispaniae et Lusitaniae apud Zeelandiae oppida frequentata fuerunt; „cujus rei aptissima extant monumenta, leges videlicet navales, quae tabulis „conscriptis in Westcapella, vetustissimo oppido, in ipso maris ostio, consi„gnatae fuerant, cujus oppidi nomen leges ipsae commemorant. Fuit autem haec „charta in *Monasterio Egmondano*, apud Hollandos, inter bibliothecae fragmenta, „quam si tibi non improbari intelligam non me suscepti laboris poenitebit. Bene „vale! Ex Telonio Zelandiae 8 Calend. Novembris 1586."

Zie over PETRUS RESEN, DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 449 volgg. HIERONYMUS VAN TUYL VAN SEROOSKERKE, wiens naam meermalen in onze verzameling zal voorkomen, is geweest rentm^r. B. O. S. van 1534—1564.

Dat deze kaart niet van het jaar 600 is, heeft reeds BOXHORN gezien,

Chronijk van Zeeland, dl. I, bl. 462, doch dit staat ook niet op de kaart te lezen, wel dat zij den toestand van Zeeland in dien tijd moet voorstellen, natuurlijk volgens de meening, die de vervaardiger daarvan had, hoe onjuist die dan ook moge geweest zijn.

Zie overigens den brief over de oude kaarten van Zeeland, door V. v. C. in de Bijlagen.

Descriptio Frisiae haereditariae inter Scaldim et Kimmenim sub Carolinis, auctore M. ALTING, DE BROEN sc. Amst.

Deze kaart, uit ALTING, *Notitia inf. Germ.*, pars II, tab. 3, stelt Zeeland voor van 750—950.

Regio Somonae Scaldi oceanoque inclusa Flandriae nomine appellata (a°. 861) met de huydendaagsche benamingen der duisterste landplaatsen, breed 18, hoog 16 duim.

Uit SMALLEGANGE l. c., bladz. 209, die deze kaart heeft overgenomen uit OL. VREDIUS, *Sigilla Com. Flandr.*, p. c. Zij stelt Zeeland Bewester Scheld enz. voor, zoo als dit zich in het jaar 861 voordeed, volgens het gevoelen van VREDIUS Zie de *Praefat.* in fine.

Nova antiquae Flandriae geographica tabula, qualis sub Balduino ferreo et Juditha, primis ejusdem provinciae comitibus fuit. Auth. NICASIO FABIO, canonico Cominiensi.

JUDITH, de dochter van KAREL den Kalen, kreeg a°. 861, Vlaanderen tot bruidsgeschenk van haar vader. Op deze kaart komt Zeeland voor zoo als N. FABIUS zich den toestand daarvan voorstelde. De kaart is opgedragen aan AUBERTUS MIRAEUS (1573—1640). NIC. FABIUS was de tijdgenoot van MALBRANCQ, dien hij bij het zamenstellen van zijn werk *de Morinis* heeft geholpen. Zie aldaar de *Praef.* van het 2°. deel.

Morinorum sub Caesare magnitudo et locorum ab anno 800 nomenclatura; anno 1647 ampliatum. PETRUS WARIN sculpsit Ariae.

Copie geteekend door VERHEIJE VAN CITTERS, van de kaart voorkomende in MALBRANCQ, *de Morinis et Morinorum rebus*, t. II, p. 432.

De opdragt is: „Amplissimo et admodum r^{do} domino D. ANTONIO DE ROORE, „Martinensium apud Tornacenos Coenobiarchae instauratori." Het *ampliatum* is daaruit te verklaren dat de kaart reeds het licht zag bij de uitgave van het 1°. deel, a°. 1639. MALBRANCQ verbeterde haar en voegde de verbeterde kaart bij het 2°. deel, dat eerst a°. 1647 verscheen.

Op de kaart bij MALBRANCQ komt de lijst der namen niet voor, doch men vindt ze vooraan in het eerste deel. VERHEIJE VAN CITTERS stelde ze op de

kaart, in de plaats der teekening van het kruis, die bij MALBRANCQ gevonden wordt. Ofschoon de kaart den toestand van het land voorstelt zoo als die, volgens MALBRANCQ ten tijde van CAESAR zou geweest zijn, is zij waarschijnlijk door den heer VAN CITTERS hier geplaatst, wegens de lijst der namen en de aanduidingen van deze op de kaart. Vergelijk het aangehaalde werk *de Morinis*, II, p. 596 en 597. Zeeland komt op de kaart voor als bestaande uit moerassen en een geheel uitmakende met Vlaanderen.

Pars I Frisiae haereditariae cis Mosam quae Wasda, nunc Zelandia, una cum provincialibus VII foederator. ultra citraque Scaldim et Mosam sub Ottonibus potissimum. Auctore M. ALTING. C. DE BROEN fec. Amstel. (1696).

Zeeland ten tijde der regering van OTTO I, II en III of tusschen 950—1000, volgens MENSO ALTING uit diens *Notitia Germ. Inf.*, p. II, l. IV pl.

Kaart van Zeeland zoo als het geleegen was omtrent den jaare 1230, te vinden in den eersten druk der Chronijk van Zeeland, door JAN JANSZ. REYGERSBERCH. 4°.

Uit ERMERINS, *Zeeuwsche oudh.*, st. I, bl. 28, gekleurd. Waarschijnlijk heeft REIGERSBERG de kaart van RESEN gevolgd; er is evenwel eenig verschil tusschen de beide kaarten. Over de waarde der kaart zie men ERMERINS, bl. 29.

Kaart vertoonende de provincie Zeeland in de 12°. eeuw, met aanwijzing der latere bedijkingen en tegenwoordige grenzen, door J. AB UTRECHT DRESSELHUIS. Te Middelburg bij GEBR. ABRAHAMS, steendruk van H. J. BACKER, Dordr.

Uit de verhandeling van AB UTRECHT DRESSELHUIS: *De provincie Zeeland in hare aloude gesteldheid en geregelde vorming beschouwd*, 1836, in de Nieuwe werken van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen, dl. I, 1839.

Nu volgen de kaarten, zoo gezegd van 1274 en 1288. Over haar echtheid is veel geschreven; de onechtheid van die van 1274 wordt vrij algemeen erkend, over die van 1288 is nog verschil. Bij gelegenheid dat die van 1288, op bladz. 18 vermeld, door den heer H. A. CALLENFELS in het jaar 1848 aan het genootschap was geschonken, is de zaak aan een bepaald onderzoek onderworpen geworden en het genootschap bezit eene belangrijke verzameling van adviesen en rapporten daaromtrent, bij die gelegenheid uitgebragt door de heeren CALLENFELS, DE WIND, JANSSEN, BODEL NYENHUIS en RISSEEUW. Het bestek dezer beschrijving laat niet toe dat wij hierover in breedvoerige beschouwingen treden, er zou eene afzonderlijke verhandeling noodig zijn om de verschillende, toen aan het licht gebragte gevoelens uit een te zetten en de gronden, waarop deze steunen, te

beoordeelen. Alleen nemen wij de vrijheid hier op te merken dat, waar men van echtheid spreekt, deze in tweederlei zin kan worden opgevat. Bedoelt men er mede dat de oorspronkelijke kaarten, waarnaar de latere afschriften zijn gemaakt, zouden dagteekenen van de jaren 1274 of 1288, zoo vergeet men dat dit nergens op de kaarten zelve, doch veeleer het tegendeel, althans op de eerste afschriften, gezegd wordt en welligt zou niemand meer dan de vervaardigers zich over zulk eene meening verwonderd hebben. Het zijn alleen kaarten, die den toestand van dien tijd moeten aanduiden, zoo als de vervaardigers zich dien uit oude charters enz. hebben voorgesteld en zoo als er later door VREDIUS en anderen ook gemaakt zijn. Verstaat men daarentegen onder echtheid dat de kaarten den waren toestand voorstellen, zooals het land zich voordeed, dan is het thans algemeen erkend dat de kaart van 1274 plaatsen bevat die eerst vele jaren, ja eeuwen later zijn ontstaan; de kaart van 1288 wordt daarentegen door velen geacht eene vrij naauwkeurige afbeelding te geven. Over het ontstaan dezer kaarten is veel verschil van gevoelen. Waarschijnlijk zijn beiden eerst in de XVIe eeuw vervaardigd en heeft LIEVEN VAN THUIJNE de copieën van de kaart van Gend en van die van 't land van den Vrijen in 1610 en 1617 gemaakt, om te dienen in processen, zooals van den Abt van St. Pieter, JACOB CATS en welligt van anderen. In portefeuille XII komt eene kaart van L. VAN THUIJNE voor om te dienen in de quaestie over het zoogenoemde *Laurijnen gescheid*. De heer mr. J. E. RISSEEUW vond in een der dossiers van een proces van CATS de kaart van 1274 op een zeer kleine schaal; boven stond „Facies hujus tractus sub Guidone Dampetra, Flandriae comite, qui obiit anno MCCCIII," en zij had tot onderschrift „Deze caerte heeft LIEVEN VAN THUIJNE „gesworen landmeter tot Gend gecopieerd naar een gelij . . . . . caerte in een „gedrukt boek, de beschrijving van Mi . . . . on. Item gecopieerd naar . . . . . „van THUIJNE, door J. VAN BOUCHOUTE, mede geadmitteerd landmeter tot . . . . . t „den 4 Meije 1663. De voornoemde BOUCHOUTE door mij . . . . . rijck tot „Middelburg in . . . . . ant residerende XVI^c drie en zestig den 17 Julij. „Mij 't oorconde Ab^r. . . . . nots." Vergelijk hiermede de zesde en achtste kaart in onze verzameling voorkomende (Afdeeling *Staats-Vlaanderen*, Portefeuille XII) waarvan de laatste gemaakt is naar eene door JAQUES HORENBAULT en, volgens eene aanteekening van den heer VERHEIJE VAN CITTERS, insgelijks zou berust hebben onder de tiendendocumenten van CATS.

Blijkens de hieronder voorkomende copie zou de kaart van 1274 vervaardigd zijn door JAQUES HORENBAULT. Uittreksels uit de kaart van JAQUES HORENBAULT komen later nog in onze verzameling voor, ook van zijn vader FRANCHOIJS VAN HORENBAULT is er eene aanwezig van het jaar 1572 (copie). Zie portef. XII.

Deze FRANÇOIS is geweest: „caertemaker en geemployeerde in de besoignes „a°. 1575 op 't maken, erigeeren, repareeren, versterckcn en onderhouden van „de dycken in het quartier van der Neuzen." FRANÇOIS en zijn zoon JAQUES leefden beiden nog in 1598. Zie over hen *Messager des sciences historiques;* année 1857, p. 505 en de kaart voorkomende *ibid.* 1842, p. 349. De oplossing van het

vraagstuk is welligt te vinden in het *Archief van den voormaligen raad van Vlaanderen*, te Middelburg, doch dit is nog niet in orde gebragt; beter dan in uitvoerige beschouwingen te treden, hebben wij het geacht de opschriften der kaarten in onze verzameling voorhanden, naauwkeurig op te geven en als Bijlage II een brief op te nemen van VERHEIJE VAN CITTERS, waarin over de oude kaarten van Zeeland gehandeld wordt; zie overigens nog SCHARP, *Cost. v. Axel*, I, bl. 55 en *Inventaire des cartes et des plans conservés aux Archives de la Flandre Orientale*, par P. C. V. D. MEERSCH, Gand 1850, 4°., waar p. 3, sub n°. 5 en p. 5, sub. n°. 18 de kaarten van 1274 en 1288 voorkomen; die exemplaren hadden toebehoord aan de abdij van St. Pieter. Naar men verneemt zijn belangrijke bijzonderheden over deze kaarten van de hand van een Vlaamschen geleerde binnen kort te verwachten.

Kaart vertoonende Zeeland ten tijde van GUY VAN DAMPIERRE 1274; op perkament.

Op de kaart leest men: „In 't jaar 1173 was soo grooten opperwater dat „den dyck doorbrack tot Damme, dat men daernae noemde Honsdamme ende „de Wielingen braken deure in 't jaar 1377 den XII Novemb. ten tyde van „graef LODEWIJK VAN MALE, die leefde a°. 1370. Verdroncken dese naervol„gende prochien: den Piet, de stadt Biervliet, Willemineclooster, Bentille, „Roeselaere, Ysendyck, Hellemaere, Schoondyck, Gaternesse, St° Nicolas, St. „Margriet, Oosemanskercke, St. Jans, St° Cateline, Hamers, Cauwkerck, Wa„tervliet, Nivelle, Huygevliet, Gewillighe, Bochaute, Volmerbeke."

„Ten tijde van graeff GUY VAN DAMPIERRE, grave van Vlaenderen, so was „de gelegentheyt van Vlaenderen in der manier als de figuere van dese caerte „betooght, de voors. graef GUY regneerde int jaer ons heeren 1274."

„Desc caerte is de doubel van eene gelijke caerte mij ondergeschreven ter „handt gedaen bij heer en mr. JAQUES DE BRABANT, heere van der Havere, „raedt ord. in der rade van Vlaanderen bij ende was onderteyckent LIEVEN VAN „THUYNE, geometer 1617."

Op de schaal staat: „Shala miliaria Flandriae, WILLEM DASSONVILLE fecit 1617."

Blijkens eene hierbij liggende nota van den heer VERHEIJE VAN CITTERS, heeft L. P. VAN DE SPIEGEL bezeten eene copie, gemaakt a°. 1775 door den landmeter DRUBBELS van de copie, gemaakt door den ingenieur VAN SUCHTELEN a°. 1763 eener kaart geteekend WILLEM VAN SONVILLE fecit 1420. De originele kaart was toen berustende „onder de charters van den heer VAN DRUYNEN (lees CRUY„NINGEN) en toebehoorende aan het sterfhuis van jonkvrouwe ANNA TYRENS, „weduwe van den heer JOHAN MAEILLIAERT 1629." Ook de heer BODEL NYENHUIS bezit eene copie door NICOLAAS EVERSDIJK a°. 1763 gemaakt van de kaart geteekend: WILLEM VAN SONVILLE fecit a°. 1420. Uit onze kaart ziet men dat WILLEM VAN SONVILLE wel onze D'ASSONVILLE zal geweest zijn, die in 1420 nog ver te zoeken was, als hij in 1617 de kaart van L. VAN THUYNE namaakt. Over de ASSONVILLES of ASSONLEVILLES zie men o. a. FOPPENS o. c., p. 391, 485.

Kaart voorstellende Zeeland, ten tijde van GUY VAN DAMPIERRE, a°. 1274.

Op de kaart: „Ten tijde van grave VAN DAMPIERS, grave van Vlaanderen „was de gelegentheid van dese kaarte figurative betoogt" (zie tot aanvulling van dezen onzin de vorige kaart; men leert er uit hoe de copieerders te werk gingen) „in den jare 1173 was groot opperwater dat den dyck doorbrack tot Damme „dat men daarnaar noemde Hondsdamme. Ende de Wielinge braken door a°. 1176. „Den voorschreve grave regeerde tot in den jaare 1273. Ende in de jaare 1377 „den 12 Nov. ten tijde van graaf LODEWYCK VAN MAELLE verdroncken dese „navolgende parochiën, den Piet, de stadt Biervliet, Willemyne-Clooster, Ben„thille, Rouselaere, Henderick, Isendyke, Hellemare, Schoondyke, Gaternisse, „St. Nicolaas, St. Margriet, Oostmanskerk, dat men nu noemt Ormandcapel, „St. Catlijn, St. Jan in de Woestijne, Hamans Clinckekerk, Nieucoukerke, Wa„tervliet, Nieuhuygersvliet, Bouchoutte ende Volmerskerke enz."

„Dese caerte is gemaakt, gecopieert en geteijkent bij den ingenieur en lant„meter JAQUES HORENBOUT a° 1540 en bij mijn ondergeschreve ingenieur en „gesworen landmeter ten versoeke van d'heer A. DE (VRIESE) van punt tot punt „nagekopieert en geauthentiseert, op den 21 Febr. 1651 op 't Sas van Gent. „Ende was onderteijkend IS. ELANDS. Dese bij mijn ondergeschreven gesworen „landmeter tegen deselve gecollationeert ende bevonden te accorderen. Actum „in Hulst den 21 Febr. 1668; was geteijkt HENR. SCHROOTS, waarmede dese „accordeert, Hulst den 28 April 1727 P. WILTSCHUT ges. lant."

Deze copie is derhalve door WILTSCHUT gemaakt naar dezelfde copiekaart als het kaartje bij GARGON, straks voorkomende. Indien men zeker was dat in het jaartal geene fout is geslopen zou men hier den naam van den maker en den tijd van vervaardiging der kaart vinden, t. w. JAQUES HORENBAULT in 1540, doch dan is het niet de zoon van FRANÇOIS; welligt is het jaar 1540 verkeerd of heeft HORENBAULT eene copie naar eene oudere kaart van 1540 gemaakt.

Kaart van Vlaanderen en Zeeland, zooals het was ten tijde van GUIDO VAN DAMPIER, Grave van Vlaanderen a°. Christi 1274.

Op de kaart „In den jaare 980 wierden de duijnen tusschen Vlaanderen en „Zeeland doorgegraven op ordre van keijser OTTHO ter plaatse daar nu de Wielinge „liggen, welke gragt Otthogragt wierd genaamd ende in de Westerschelde liep.

„A°. 1173 brak het opperwater den dijck tot Damme door, daarna Honds„damme genaamd.

„A°. 1377 den 12 Nov. braken de dijken door en verdronken dese navol„gende parochien: Gaternes, Huijgersvliet, Oostmanskercke, Nieuvlied, Schoon„dijcke, Yzendijke, St. Niclaas, Ronselare, Ellemare, St. Catlijne, St. Mar„griet, St. Jan in de Woestijne, Watervlied, Hamere, Biervlied, de Piet, „Willemijne, Boehonte, Bentille, Coudekercke en Volmerskercke. Dit Volmers-

„kercke sal Wilmskercke moeten zijn en waarbij na alle waarschijnlijkheid zal „moeten komen Beverswale, Wandijcke en Oud-Axel. Deze caarte is gemaakt „uijt verscheijde copien na twee originele, waarvan de eene berust ten rade „van Vlaanderen tot Gend en de andere in het clooster tot Doornick, welke „laaste was van den tijd van HUYGO [GUIDO] Grave van Vlaanderen 1288. „En dezelve van zeer veel misslagen gezuijverd, door P. WILTSCHUT 1727."

Hierbij een eigenhandige brief van WILTSCHUT, uit Hulst 10 Mei 1727, waarin onder anderen gezegd wordt: „In den jaare 1705 heb ik occasie gehad „van een kaart te copieren, die gemaakt was na eene kaart die op het Hoff „tot Gend berust van den jaare 1272; als ook nog eene die op het huijs te „Cruijningen en nog eene die op het huijs te Voorhoute was enz."

Men ziet dat WILTSCHUT de beide kaarten van LIEVEN VAN THUIJNE, uit copieën schijnt gekend en getracht te hebben tot een geheel te brengen. Waarde hebben de verbeteringen slechts in zoo verre als men vertrouwen stelt op de gissingen van WILTSCHUT, die wel een bekwaam cartograaf en ingenieur, maar geen oudheidkundige was.

Kaart van Vlaanderen en Zeeland a° 1288.

Op de kaart leest men: „Bij dese charte en figure mach men sien die ge- „legenheijt van Vlaenderen en Zeelandt, soo dat lach ten tijde van grave GHU- „WIJT, grave van Vlaenderen a° 1288."

„Dese charte is de double van een ghelijke caerte bij mij onderschreven ghe- „sworen landtmeter der stede van Ghent, ghetrocken naar d'originele, berustende „in 't secreet 's lants van den vrijen. In 't selve secreet ghevonden ende „daerwt gelicht ter ordonnantie van haerlieder seren$_{ime}$ hoocheden bij mr. JAN „DE BLOIS, Raed Ordin^s van deselve haerl. hoocheden in 't jaer VCI° thiene. „Mij 't oirconde LIEVEN VAN THUIJNE."

Over de kaart van POURBUS, met welke deze niet moet verward worden, zal bij de kaarten in portefeuille XII worden gesproken.

Copie van de vorige kaart 1848.

Gemaakt door den heer CALLENFELS, zoon van dr. H. J. CALLENFELS, die de vorige kaart aan het Zeeuwsch genootschap heeft vereerd.

Caerte van de custe van Vlaenderen en Zeelandt soo als het lach ten tijde van GUIDO, Grave van Vlaenderen in den jaere 1288; op perkament.

Op de kaart leest men nog: „conforme de dubbelde caerte ghemaeckt naer de „oryginele gecomen uit het cloester van Doornicke in den jare 1610 en nader- „handt gecopieert door JACOB VAN DEN BUSSEN a° 1625 en nu laetst gecopieert „door ARENT ROGGEVEEN, liefhebber Mathesens, professie doende in deselve conste „tot Middelburgh in Zeelandt den 25 Meij 1667."

Van deze kaart is nog eene copie in onze verzameling voorhanden, in por-

tefeuille VIII, *kaarten van Zeeland Bewester-Schelde*; zie over Abent Roggeveen, mr. S. de Wind in Nieuwe werken van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen, 1e. deel, 3e stuk, bladz. 1 volgg. waar zijn portret voorkomt.

Caerte van Zeeland, gelijk dat gelegen was in 't jaar 1274, gekleurd.

Uit Smallegange, *Chronijk van Zeeland*, bladz. 120 en 121; dezelfde kaart als de vroeger beschrevene van 1274.

Kaart van Zeeland (ao. 1274), gekleurd, breed 22, hoog 17½.

Uit *Beschrijving van het oude Batavische seestrand*, 's Grav. 1753 (door van Limborch of M. Bolstra), cf. Bodel Nyenhuis, *Bibliographie der plaatsbeschrijvingen van het koningrijk der Nederlanden*. Amst. 1862, bl. 14, no. 113.

Kaart van Zeeland gelijk dat was in 't jaar 1274.

Uit *Zeelands chronijkalmanak*, 1e. stukje, breed 9, hoog 7 duim. Deze en de vorige zijn verkleiningen van de kaart bij Smallegange.

Kaart van de duinen langs de westkust van Zeeland en Vlaanderen.

Geteekende kaart in kleuren.

Kaarte gemaakt 1540 door Jaques Horenbout, bekragtigt 1651 door J. Elands en weder opgenomen 1663 door H. Schroots.

Uit Gargon, *Walchersche Arcadia*, dl. I, bladz. 162 en 163, gekleurd, breed 17½, hoog 13 duim; verkleinde afdruk van de kaart hierboven voorkomende, bladz. 17.

Kaart van den loop der rivieren de Rhijn, de Maas, de Merwe en de Lek enz.

Uit Tirions *Atlas* no. 42.

Kaarten, voorstellende den toestand van Zeeland in en na de XVIe. eeuw.

Titelblad met het opschrift *Latere kaarten van Zeeland*, waarop:

Zeelandiae typus.

Blijkens eene aanteekening van den heer Verheije van Citters, door A. en H. a Langeren, voorstellende Zeeland vóór het jaar 1556; met eene korte Nederduitsche beschrijving.

Flandria etc. et Zelandiae comitatus etc. ARNOLDUS et HENRICUS FLORENCII A LANGREN, fratres sculpserunt.

Zie over ARNOLD en HENDRIK FLORIS VAN LANGREN en hun vader JACOBUS FLORIS, de artt. in het *Biographisch Woordenboek* van VAN DER AA c. s., lit. L, bladz. 130 volgg.

. Zelandicarum insularum exactissima et nova descriptio, auctore D. JACOBO A DAVENTRIA.

Volgens de notulen van den raad der stad Zierikzee van den 24 April 1542 werd er bij prelaat, edelen en steden van Zeeland toen ter tijd, nadat zij er speciaal op beschreven waren, in deliberatie gebragt om eene kaart van Zeeland te maken. Zie Bijlage I. Dien ten gevolge werd eene kaart van Zeeland door JACOBUS VAN DEVENTER gemaakt, volgens REIGERSBERG (uitgave v. BOXHORN, I, bladz. 54) in 1549. Ook in de stadsrekening van 1555 van Middelburg vindt men: „mr. JACOB VAN DEVENTER, omdat hij gemaeckt heeft tot behouff vander stadt „een nieu generale kaert van geheel Zeeland: £ 5."

De kaarten van VAN DEVENTER schijnen eerst te Mechelen te zijn uitgegeven. ORTELIUS nam die kaarten en daaronder die van Zeeland in zijn *Theatrum Orbis* over; in de kaart van Vlaanderen bragt hij eenige veranderingen, volgens de opgave van M. LAURBIJN, heer van Watervliet, omtrent de kust nabij de laatstgenoemde plaats gelegen; overigens nam hij de kaarten zonder noemenswaardige verandering op. De kaart hier in onze verzameling voorkomende is gekleurd en uit de uitgave van het *Theatrum* van 1570, fol. 18. Aan de achterzijde is eene korte beschrijving van Zeeland in het Latijn. De kaart is gegraveerd door F. HOGENBERG. Zie de *Praef.* van ORTELIUS vóór het *Theatrum.*

Men zie over J. VAN DEVENTER, VAN WIJN in *Naleezingen*, dl. I voorrede, P. C. MOLHUYZEN, in *Overijsselsche Volksalmanak* van 1839, BODEL NYENHUIS en W. EEKHOFF, *De algemeene kaarten van de provincie Friesland*, Leid. en Leeuw. 1846, bladz. 16 volgg. en *Messager* etc. 1859, p. 277 sqq. De heer BODEL NYENHUIS bezit eene kaart van Zeeland die hij houdt voor de oorspronkelijke uitgave door J. VAN DEVENTER. Zie *Konst en Letterbode* 1861, n°. 29.

Zelandicarum insularum exactissima et nova descriptio, auctore D. JACOBO A DAVENTRIA.

Dezelfde kaart als de vorige, doch ongekleurd en de beschrijving in het Fransch.

Zelandicarum insularum exactissima et nova descriptio, auctore D. JACOBO A DAVENTRIA.

Dezelfde kaart als de vorige, doch zonder beschrijving. De gorsing van EGMONT bij Piershil, die op de beide vorige kaarten uit kleine eilanden bestaat, is op deze kaart een geheel en dan ook door kleuren aangewezen.

Zelandiae typus.

Waarschijnlijk uit eene der uitgaven van GUICCIARDINI. Het is dezelfde kaart, als die van VAN DEVENTER, doch kleiner, door dat een gedeelte van Zuid-Holland en Noord-Brabant, dat op de kaart van VAN DEVENTER voorkomt, is weggelaten, om het formaat der kaart gelijk te maken met dat van het werk, waartoe zij behoort; de schaal is dezelfde.

Zeelandia.

Kaartje breed 20, hoog 13 duim, het komt voor in GUICCIARDINI; aan de achterzijde begint eene beschrijving. „Niemand en can ontkennen dat de Noor„mannen enz.," cf. BODEL NYENHUIS, *Bibliographie* enz., n°. 75.

Zelandiae comitatus.

Kaartje breed 25, hoog 18 duim, met eene beschrijving aan de achterzijde in het Italiaansch; waarschijnlijk uit eene verkorting van het werk van GUICCIARDINI.

Bij beide deze kaartjes schijnt gevolgd te zijn de kaart van VAN DEVENTER.

Zelandia comitatus, per GERARDUM MERCATOREM, cum privil.

Gekleurde kaart uit den *Atlas* van MERCATOR, uitgegeven door J. HONDIUS.

De beroemde atlas van MERCATOR (1512—1594), werd later verbeterd en op nieuw uitgegeven door JUDOCUS HONDIUS (1563—1611). Ook na den dood van HONDIUS beleefde de atlas verscheidene uitgaven. De Fransche beschrijving aan de achterzijde der kaart is van PETRUS MONTANUS, den schoonbroeder van J. HONDIUS; zie het leven van HONDIUS door P. M. voor den Atlas, ed. van 1619. Bij FOPPENS, *Bibl. Belg.*, p. 768 wordt HONDIUS genoemd: „Ptolomaeus Bel„gicus ac celeberrimis aliarum aetatium, tum in Batavia, tum apud Europaeos „omnes, cosmographis aequiparandus."

Over MERCATOR zie men *Messager* etc. 1854, p. 278 en 1856, p. 180. Opmerking verdient het dat hij in 1540 of daaromtrent, in dienst was van „mijnen heere d'abt van Ste Pieters ende proos van Ste Baefs te Ghendt om te bescrijven sekere landen dairaf dissentie ende twist tusschen denselven prelaten was." Zie brief van P. DE CORTE, pastoor van St. Pieter te Leuven, van 23 Februarij 1543, in *Messager* 1854, p. 276. Staat dit ook in verband met die oudere kaarten?

Le comté de Zélande, PETRUS KERRIUS excud.

Gekleurde kaart uit PETRUS KERRIUS, *Germania inferior, cum descript.* PETRI MONTANI. Amst. 1617. Aan de achterzijde de beschrijving van MONTANUS, in het Fransch.

De familie VAN DER KEERE was afkomstig uit Gend; PETRUS VAN DER KEERE zette zich neder te Amsterdam, hij was de zwager van JUDOCUS HONDIUS, die met COLETTE VAN DER KEERE gehuwd was.

„Deze kaart is op enkele kleinigheden na, eene navolging van de kaart van „JAC. VAN DEVENTER." (VERHEIJE VAN CITTERS).

Zelandiae comitatus, PETRUS KEERIUS excud.

Dezelfde kaart als de vorige doch ongekleurd en de beschrijving van MONTANUS in het Latijn. Zie over MONTANUS, FOPPENS op. cit., p. 943. Ook hij was uit Gend afkomstig en een zwager van VAN DER KEERE.

[Zelandiae comitatus] C. J. VISSCHER excudebat anno 1630.

„Gevolgd naar de kaart van KAERIUS, doch het land van Zuid-Beveland staat „er wel als verdronken op, doch men ziet er de Mosselkreek op geteekend en het „land tusschen Hulst en Hulsterloo ondergeloopen." (VERHEIJE VAN CITTERS).

Comitatus Zeelandiae Regio etc. nunc recens quam accuratissime una cum oppidis suis omnibus, arcibus etiam et pagis etc. delineat. H. H(ONDIUS) excudit. Die graefschap Seelandt met alle die steeden, castelen en dorpen. Oeck alle rivieren en havenen. Insgelijcks alle die verdroncken landen, nu van niews beschreven. Ghedruckt in 's Gravenhage en gecorrigeert 1631. BAPTIST A DOOTECUM fecit. 1629.

„Zeeland, zoo als het zich vertoonde tusschen 1598, wanneer wederom een „gedeelte van Noord-Beveland bedijkt was en 1616, toen Borssele herdijkt werd." (VERHEIJE VAN CITTERS).

Volgens den heer VAN CITTERS is JUDOCUS HONDIUS ontwerper der kaart; alsdan stelt zij Zeeland voor tusschen 1598 en 1611, J. HONDIUS toch overleed 16 Februarij 1611. Zie over B. A DOOTECUM, BODEL NYENHUIS en EKKHOFF, o. c., bladz. 274.

Zelandia comitatus, magnifico etc. viro D. SIMONI BELLIMONTIO (S. v. BEAUMONT), d. d. GUILJELMUS BLAEU.

Gekleurde kaart uit G. et J. BLAEU, *Theatrum orbis terrarum*, edit. a°. 1635 met de Latijnsche beschrijving aan de achterzijde. „Hoezeer het eiland van St. „Joosland a°. 1631 bedijkt, reeds op deze kaart te vinden is, wordt het overige „gedeelte van Zeeland maar vertoond zoo als hetzelve tusschen 1598 en 1615 „zich bevond. Borssele, a°. 1616 bedijkt, drijft nog en de Gouweveerpolder, „Schouwen en Duiveland a°. 1628 aan elkanderen hechtende, is alhier nog niet „in wezen." (VERHEIJE VAN CITTERS) [G. BLAEU 1571—1638].

Zelandia comitatus. Nobilissimo etc. D. JOANNI DE KNUYT etc. d. d. JOANNES JANSSONIUS.

Gekleurde kaart, zijnde dezelfde als de vorige, doch verbeterd en uitgegeven door J. JANSSONIUS.

Zeelandia comitatus. Mr. JOHN BULLINGHAM of KETTON, this map is humbly dedicated by PIETER SCHENK.

„Zeeland door SCHENK of de kaart van BLAEU, vermeerderd door JANSSONIUS, „onder een anderen titel in het licht gebragt." (VERHEIJE VAN CITTERS).

Zelandiae comitatus.

Dezelfde kaart als die van BLAEU, opgedragen aan SIMON VAN BEAUMONT, doch op kleiner schaal, breed 32, hoog 24½ duim.

Zelandia comitatus, LE FEUILLE excudit.

Kaartje breed 23, hoog 16½ duim, uit *l'Ardente ou flamboyante colonne demonstrant et éclairant les XVII provinces*, cf. BODEL NYENHUIS, op. cit. n°. 41 en 42. Ook op dit kaartje is Borssele nog niet bedijkt. Zie de aanmerking hierover op de kaart van BLAEU.

Comitatus Zelandiae.

Kaartje breed 18, hoog 15 duim.

Comitatus Zelandiae nova descriptio, anno 1657 N. VISSCHER excudebat.

Gekleurde kaart „vertoonende Zeeland tusschen 1640 en 1650 in welken „tusschentijd de West-craijert in Zuid-Beveland en het eiland St. Philipsland „aangewonnen waren. Het eiland St. Joosland, hoezeer a°. 1631 reeds in wezen, „is op deze kaart niet te vinden." (VERHEIJE VAN CITTERS).

Om den rand het wapen van Zeeland en dat van Middelburg; afbeeldingen: *nobilis*, *nobilis uxor*, *civis uxor*, *civis*, *rusticus*, *rustica*; voorts gezigten op Middelburg, Zierickzee, Vlissingen, Veere, Romerswael, Rammekens, Tolen, Goes, Ou(de)tongen en Batsentoorn.

Le comté de Zeelande, dressé sur les mémoires les plus nouveaux par le Sr. SANSON, géographe ordinaire du roy, à Paris chez H. JAILLOT 1674.

Kaart door N. SANSON (1599—1677) uitgegeven door zijn zoon GUILLAUME SANSON († 1703)."

„Zeeland zoo als hetzelve zich a°. 1652, blijkens Wissekerke in Noord-Beve- „land bevond; verscheidene polders, als de Heerenpolder a°. 1632 onder Tholen, „de Westcrayert a°. 1642 in Zuid-Beveland en de Heerenpolder a°. 1646 in „Wolphaartsdijk zijn nagelaten alhier geplaatst te worden. Bij deze kaart be- „hoort gevoegd te worden: Table alphabétique des noms des villes, villages etc. „qui sont sur la carte de Zelande par le Sr. SANSON." (VERHEIJE VAN CITTERS).

Le comté de Zeelande, dressé sur les mémoires les plus nouveaux par le Sr. SANSON, géographe ordinaire du roy, à Paris chez H. JAILLOT 1693.

Gekleurde kaart, latere uitgave van dezelfde kaart.

Comitatus Zeelandiae, novissima delineatio par NICOLAUM VISSCHER.

Gekleurde kaart, opgedragen aan ADRIAAN VETH, vertoonende „Zeeland door „NICOLAAS VISSCHER, andermaal verbeterd en vermeerderd, met de aangedijkte „polders tot aan den jare 1652, wanneer Wissekerke in Noord-Beveland wederom „herdijkt was. De Heerenpolder a°. 1634 onder Nieuw-Vosmaar heeft men ver- „geten op zijne plaats in te vullen." (VERHEIJE VAN CITTERS). Zie de groote kaart van VISSCHER hierachter bladz. 28.

Comitatus Zelandiae tabula emendata a FREDERICO DE WIT. Amstelodami ex officina J. COVENS et C. MORTIER.

„Dezelfde kaart als de vorige, zonder eenige verbeteringen of vermeerderingen, „onder een anderen titel uitgegeven." (VERHEIJE VAN CITTERS).

La Zelande avec une partie de la Flandre Hollandoise, tirée des meilleures cartes du pais même, à Paris par et chez le Sr. LE ROUGE, ingenieur géographe du roy, 1747.

Ofschoon deze kaart in 1747 is uitgegeven stelt zij Zeeland voor als op de kaart van VISSCHER. Campen in Noord-Beveland nog niet ingedijkt (a°. 1669).

Nova et accurata comitatus Zelandiae tabula. Multis locis correcta atque edita par C. ALLARD. CAROLUS ALLARD excudit.

Gekleurde kaart, dezelfde kaart als die van VISSCHER, doch op verscheidene plaatsen verbeterd en vermeerderd door ALLARD. Bommenede en de omliggende polders komen er reeds op voor als ondergeloopen (1682).

Nova Zeelandiae comitatus tabula, emendata a REINERO et JOSUA OTTENS, Amstelaedami. Nieuwe kaart van het graafschap Zeeland, opgemaakt uit de beste kaarten en van misslagen gezuiverd door R. en J. OTTENS.

„De kaart van K. ALLARD, zonder eenige noemenswaardige veranderingen, „door RENIER en JOSUA OTTENS andermaal uitgegeven." (VERHEIJE VAN CITTERS) Er zijn evenwel eenige verbeteringen op aangebragt.

Nova Zeelandiae comitatus tabula etc.

Dezelfde als de vorige, doch gekleurd en met eenige aanwijzingen op de

kaart, door den heer VERHEIJE VAN CITTERS, omtrent den vroegeren toestand van Schouwen en Zuid-Beveland.

Le comté de Zeelande, à l'usage de monseigneur le duc de Bourgogne, à Paris chez H. JAILLOT.

Zeelandiae comitatus, novissima et accuratissima delinatione mappa geographica repraesentatus, per MATTHAEUM SEUTTER, S. Caes. et Reg. Cathol. Majestatis geogr. et chalcographum. Augustae Vind.

Zeelandiae comitatus, novissima et accuratissima delineatione mappa geographica repraesentatus, per TOB. CONRAD LOTTER, S. Caes. et Reg. Cath. Majestates geogr. et chalcographum. August. vind.

Geheel dezelfde kaart als de vorige.

Deze kaarten even als die bij JAILLOT zijn overdrukken van de verbeterde kaart van VISSCHER. Op de Fransche komt Bommenede als ondergeloopen voor, niet op de Duitsche. Deze laatste ofschoon in het midden der 18e. eeuw uitgegeven stelt den toestand van Zeeland voor 1671—1682.

Naeukeurige nieuwe landcaert des graefschaps Zeeland, tot Middelburgh bij JOHANNES MEERTENS en is tot Amsterdam te bekomen bij ABRAHAM VAN SOMEREN.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bladz. 1; ofschoon de chronijk uitkwam in het jaar 1696, moet de vervaardiging van deze kaart vele jaren vroeger gesteld worden. Bommenede komt er nog als stad voor. De druk der chronijk heeft vele jaren gevorderd. Zie DE WIND, in *Nehalennia*, I, bladz. 43 volgg. en R. A. S. PICCARDT, *Bijzonderheden uit de geschiedenis van Goes*, bladz. 197.

Naeukeurige nieuwe landcaert des graefschaps Zeeland, te Leide bij CHRISTIAAN VERMEY 1718.

De kaart van SMALLEGANGE andermaal uitgegeven in de *Kerkelijke oudheden van Zeeland*, fol.

Zeeland.

Kaart uit HALMA en BROUERIUS VAN NIDEK, *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, Leeuw. 1725.

Ofschoon in 1725 uitgegeven stelt zij Zeeland voor, zoo als de toestand daarvan was vóór het inloopen van Bommenede 1682.

Kaart van Zeeland, te Amsterdam bij ISAÄC TIRION.

Gekleurde kaart, dezelfde als de vorige met enkele verbeteringen. Bommenede komt hier als verdronken voor; ook vindt men hier reeds Oost-Beveland vermeld. Uit TIRIONS *Zakatlas*, a°. 1744, n°. 54.

Nova et accurata comitatus Zelandiae tabula, multis locis correcta atque edita par C. ALLARD, Amstelodami apud COVENS et MORTIER.

„Zeeland door KAREL ALLARD, op eenige weinige plaatsen b. v. Oost-Beveland „en de schorren daarbij gelegen, Hoofdplaat enz., tot aan het midden der 18°. „eeuw verbeterd, uitgegeven door COVENS en MORTIER." (VERHEIJE VAN CITTERS).

Carte nouvelle de la province de Zélande et ses fleuves. — Kaarte van de provincie Zeeland en derselver stroomen, naar de nieuwste waarnemingen, te Amsterdam bij J. COVENS & ZOON.

Hierbij zijn gevoegd de afstandstafelen door JOH. DE KANTER PHILZ. Midd. 1817.

Carte nouvelle etc.

Dezelfde kaart als de vorige, doch de omtrekken of grenslijnen der ambachtsheerlijkheden zijn op deze gekleurd.

Zeeland verdeeld in vijf districten, bevattende ieder nagenoeg 15000 zielen. — Kaarte van de provincie Zeeland enz.

Dezelfde kaart als de vorige, alleen het opschrift van boven veranderd. Hierbij eene gedrukte verklaring en de districten zijn door kleuren onderscheiden.

Carte nouvelle etc.

Dezelfde kaart als de vorigen, doch met aanwijzing door den heer VERHEIJE VAN CITTERS van het onvrije territoir. Hierbij zijn gevoegd:

a. een stuk uit de *Middelburgsche courant* gesneden, houdende opgave van het onvrije territoir;

b. eene circulaire van den commissaris-generaal van de konvoijen en licenten in de directie Middelburg, Dec. 1816, met aanwijzing van het onvrije territoir;

c. een brief (minute) van VERHEIJE VAN CITTERS aan den heer VAN FRANKENBERG EN PROSCHLITZ (27 Jan. 1817) over dat onderwerp.

Advertentie uit de Middelburgsche courant 1 Junij 1808, houdende opneming van polderbesturen die nalatig zijn geweest in de voldoening aan eene aanschrijving van den landdrost, alsmede advertentie van den landdrost (aanplak-

billet) van 8 Julij 1809, houdende aanwijzing waarvoor de verhoogde verponding zal betaald worden.

Hierbij gelegd voor de namen der ambachten en polders die hierin voorkomen.

Nieuwe kaart van Zeeland, te Rotterdam bij A. VAN ZWAANEN.

Kaartje breed 12, hoog 10¼ duim, blijkens de achterzijde, uit een almanak.

Nieuwe kaart van Zeeland, te Amsterdam bij T. CRAYENSCHOT. J. VAN JAGEN del. et sculps. 1767.

Kaartje breed 12, hoog 8 duim.

Kaart van Zeeland 1776.

Kaartje breed 8½, hoog 8 duim, uit *Zeelands chronijkalmanak*, bladz. 18—19.

Neue specialcharte von Zeeland und der Ost- und Wester-Schelde, zu finden bij C. WEYGEL u. SCHNEIDER in Nürnberg 1785.

Nieuwe kaart van de provincie Zeeland, behoorende tot het *Vaderlandsch woordenboek* van J. KOK. J. VAN INGEN fecit 1792 aet. 82. J. C. ROEDER del.

Nieuwe kaart van het departement van de Schelde en Maas, te Amsterdam bij MORTIER COVENS & ZOON. C. COVENS del. C. VAN BEMMEL sculps., breed 4°.

Het departement van de Schelde en Maas was het 8e. departement volgens art. 3 van de acte van staatsregeling van 1798. Zie hierachter bladz. 30.

Reiskaart der provincie Zeeland door J. DE KANTER PHIL.Z., 1823, te Middelburg bij de GEBROEDERS ABRAHAMS.

Uit *De provincie Zeeland*, door J. DE KANTER PHIL.Z. en J. AB UTRECHT DRESSELHUIS.

Zelande, divisée en arrondissemens et cantons, dressée et gravée par VAN BAARSEL et TUIJN. A la Haye chez WEYGAND et BEUSTER 1840.

Uit den *Atlas du Royaume des Pays Bas*, cf. BODEL NYENHUIS en EEKHOFF *De algemeene kaarten van Friesland*, bladz. 70.

Kaart van de provincie Zeeland in hare tegenwoordige gesteldheid met al de bedijkingen, kanalen, afwateringen, kunst-

wegen, telegraaflijnen enz., uit goede bronnen en gedane opnemingen in de jaren 1856—1859, te zamen gesteld en opgedragen aan zijne excellentie jhr. mr. J. G. H. van Tets van Goudriaan, minister van binnenlandsche zaken, vroeger commissaris des konings in de provincie Zeeland, door A. Magielse en J. J. Brandt, landmeters te Middelburg, uitgegeven bij T. P. Roest 1860.

Dezelfde kaart in lijst met glas, zijnde de originele door de vervaardigers geteekende, is door deze aan het genootschap geschonken.

Hierbij zijn nog gevoegd de drie volgende kaarten betrekkelijk den *Zeeuwsch-Duitschen spoorweg.*

Map of Holland and the adjacent countries, showing the proposed and existing lines of railway.

De Zeeuwsch-Duitsche spoorweg, of Londen met den Rhijn vereenigd; gedrukt voor rekening van J. Ehrlich, lith. etabl. van T. P. Roest.

Flushing-Middelburg railway. Établ. géogr. de Bruxelles.

Atlassen en kaarten in bladen van Zeeland.

Nova comitatuum Flandriae et Zelandiae descriptio. Excudebat Guiljelmus Blaeu, a°. 1638.

Zes bladen en eene verzamelkaart.

Zelandiae comitatus novissima tabula, delineata par Nicolaum J. Visscherum.

Op den titel een andere van denzelfden inhoud geplakt, doch met het jaartal 1655, en hierboven geplakt *et Zachariam Roman.*

De kaart bestaat uit negen bladen; van deze komt het blad aan de linkerhand van onder, driemaal voor:

1°. zoo als het bij de acht overige bladen behoort;

2°. vermeerderd met een opgeplakt stuk aan de westzijde met den titel *tmeerderdeel van 't Oostvrije in Vlaanderen enz, gedruckt bij* Nicolaas Visscher a°. 1656 en

is opgedragen door MOGGE aan HENDRIK THIBAUT en AD VAN HECKE. Op de kaart van VISSCHER kon, wegens het formaat, een klein gedeelte van westelijk Staats-Vlaanderen niet gebragt worden. Dit werd door den landmeter MOGGE bijgewerkt en nu ging deze kaart door voor de kaart van MOGGE; zie WILTSCHUT. *Project op de Passageule enz.*, 's Grav. 1788, bladz. 9.

3°. Andere uitgave dan n°. 1; de Prins Willemspolder (a°. 1651 ingedijkt) komt er nog niet op voor.

Bij deze kaarten zijn gevoegd de zes-en-dertig gezigten uit het *Speculum Zelandiae*, nog aan elkander vast bij viertallen, dus negen bladen. Deze gezigten schijnen uitgegeven te zijn om aan de kaart vast te hechten en zoo een geheel te vormen. Van deze gezigten zijn zeer vele verschillende uitgaven (z. b. v. op Middelburg). Deze uitgave behoort tot de latere uitgave van OTTENS. Hierbij gevoegd een blad waarop door den heer VERHEIJE VAN CITTERS is aangetoond hoe de kaarten en de gezigten, tot een geheel behooren vereenigd te worden.

Hierbij nog eene verzamelkaart, zijnde de kaart van VISSCHER, opgedragen aan ADR. VETH, hiervoren vermeld bladz. 24.

De kaart van VISSCHER is niet alleen het werk van dezen, maar schijnt inzonderheid dat van ZACHARIAS ROMAN te zijn. Blijkens eene aanteekening en brief van den heer VERHEIJE VAN CITTERS hierbij liggende is (of was) er te Brouwershaven op het stadhuis eene kaart met den titel: *Zelandia ex variis tabulis a Z.* ROMAN *collectis, adornata* per NIC. VISSCHERUM, en met de opdracht:

Nobilissimis et praepotentibus Dominis
D. Ordinibus Zeelandiae
et eorum Consiliariis Delegatis,
nec non
Magnificis, Amplissimisque Prudentissimis viris consulibus aliisque ejusdem Provinciae et Urbium Magistratibus
D. D. C.
ZACHARIAS ROMAN.

Men vindt dan ook uitgaven van het *Speculum Zeelandiae*, waarvan de platen den naam dragen van Z. ROMAN, en het groote aandeel dat deze aan de kaart heeft genomen blijkt uit de *Notulen van de staten van Zeeland*, 28 April 1655, fol. 61, waar men leest: „Aan ZACHARIAS ROOMAN is octrooy vergunt tot „uytgevingh van speciaale caerten van Zeelant, Brabant en Vlaenderen voor den „tyt van thien jaren, mits dat hy zal hebben te beteren de fauten hem alreede „aengewesen ofte nader en nogh aen te wysen en wert hem voor de dedicatie „en seven exemplaren tot een vereeringe toegelecht de somme van £ 25 vlm."

Zelandiae comitatus novissima tabula delincata per NICOLAUM J. VISSCHERUM nunc autem emendata et aucta per R. OTTENS. Negen bladen.

Dezelfde kaarten als de vorige doch verbeterd en bijgewerkt; ook de zoogenaamde kaart van MOGGE komt hier voor, doch met veranderden titel, als uitgegeven bij

BIJLAGEN.

BIJLAGE I.

Omtrent de kaart, vermeld bladz. 11.

Het volgende staat op de kaart,

Boven aan:

Ik Jehovah die tot de diepte zeg verdroog! zal uwe rivieren tot Eylanden maken, Jesaia XLII: vs. 15, XLIV: vs. 27.

Voorts:

Kaart figurative van de opgewasse landen in t zoogenaamde Helium of Helle tusschen de Maas ten noorden, t hooge land van Braband ten oosten en t oude land van Vlaanderen ten zuiden. Alle welke opwassen onder de landsheerlijke (Domaniale) regten behoorden, aangeslagen en ter bedijking cum jure, incremento et omni integritate, om aan de onkosten en het gevaar van dien te gemoet te komen, uitgegeven wierden. Met beding echter van *tiend* der *vruchten* en *van het vee*, welke op de gemelde opwassen ooit of immer wassen of gevoed zouden worden, ten behoeve van den landheer te geven. Welke te geven tiend dus grootendeels in plaats van de koopprijs voor welke de schorren verkocht wierden, verstrekte en welke opwassen, te weten alleen de kostbaare landen van dien na de bedijking, met reservatie aan zich van *vroonen*, *jagt*, *vogelarij* en *visserij*, *dijken*, *wegen*, *aanwassen* en andere *besprooke voorregten* door de bedijkers of *grondenaars* aan derden overgelaten wierden. Na waarheid en met reden van wetenschap opgemaakt uit een aantal oude brieven en bescheiden, veldboeken, tiendebepa-

lingen, verhalen van schrijvers, verdere omstandigheden en bewijzen, ten betooge van de oogschijnlijke, maar tevens *omslagtige zekerheid, dat tiend* en *ambagt* in Zeeland *vruchten van een wezendlijk eigendom zijn*, of wel: *le prix d'une concession primitive de fonds qui n'a jamais pu perdre son caractère primitif d'impôt*, gelijk de Franschen dezelve duidelijker omschrijven.

Nota. Het deel, hetwelk Zeeland in 't gem. *Helle* besloeg, wierd verdeeld in de volgende pagi of districten:

I. 't Pagus *Bavo* of *Beverlanda* ('t drenkland) besloten tusschen de *Schelde*, *Iersike*, *Honte* en *Dullaart*, *Welsinge* en *Postelinge*, bevatte in zich 't *Bavoland*, nu *Wolphaartsdijk*, *Noord-Beveland*, *Zuid-Beveland b. w. Iersike*, *Borselle* en de *Oost-* en *Zuidwatering*, (beide gedeeltelijk in 't tegenwoordige eiland *Walcheren*). *De Bisschoppen van Utrecht*, door de landheeren begunstigd met de bovengemelde bedongen tienden, over een groot gedeelte van Zeeland, hadden dezelve in dit district afgestaan ten behoeve van 't capittel van *St. Pieter te Utrecht*, welk capittel, de tienden aan particuliere personen uitgegeven hebbende, zijn regt over dezelve a°. 1310 aan den landheer van Zeeland wederom heeft overgelaten, die vervolgens de tienden van de nader nieuw opgekomen landen in dit district gedeeltelijk uitgegeven, verkocht of aan zichzelven behouden heeft.

II. *'t Pagus Scaldis* of *district langs de Schelde*, bepaald door *de Iersike*, *Gouwe*, *Noorderdiep* of *Zijp*, *Grens*, *Greve-inge*, *Poortvlied*, *Ooster-Schelde* en *Honte*, strekte zich over *Duireland*, *Philipsland*, *Thoolen bewesten Streene*, *Zuid-Beveland beoosten Iersike* en *tusschen Hinkele en Honte*, uit. De Bisschop van Utrecht heeft alhier de tienden aan *'t capittel van oud-Monster* aldaar toebedeeld, welk capittel het regt van dezelve nog bezit, maar *'t dominium utile* van dien aan bijzondere personen uitgegeven heeft.

III. *'t District van Walcheren*, of de landen om en bij de *Walle-acria* of *bewalde acker*, ten westen van de *Postelinge* en *Welsinge* opgekomen en hedendaags het grootste deel van Wal-

cheren uitmakende. De tienden alhier waren door de bisschoppen van Utrecht toebedeeld aan *de Abtdij van Middelburg* en van *St. Paulus* te Utrecht. Het deel van de eerstgen. abtdij behoort geheel aan het gemeene land van Zeeland, zoo als het mede een groot deel bezit der tienden van *St. Paulus*, wier overige deelen in handen van bijzondere personen berusten.

IV. 't Zoogenaamde *Lacus* of *de Poel*, vervolgens *Poelvoutsdal* en eindelijk *Schouwe* genoemd. Hetzelve bepaalde zich tusschen de *Schelveringe*, *Haastée* en de *Gouwe*. Het capittel van *St. Jan* en *St. Marien* te Utrecht had alhier de tienden van de Bisschoppen van Utrecht erlangd en aan bijzondere personen uitgegeven, gelijk dit nog hedendaags plaats vindt. Dan dit tienderegt van St. Jan en Marien alhier schijnt zich binnendijks bepaald te hebben, want de Landheer van Zeeland stelde zich telkens in 't bezit der tienden van de nieuwe landen rondom de oude opkomende.

V. De zoogenaamde *Drij* (drooge) *schorre*. Eene heerlijkheid op zichzelve benoorden de *Gouwe* en *Noorderdiep* of *Zijp*, alwaar de Landheeren de tienden aan de bezitters van gemelde heerlijkheid gelaten hadden en nadat deze heerlijkheid met de tienden wederom in den boezem van 't land was teruggekeerd, zijn de tienden alhier, a°. 1705, aan particuliere personen verkocht geworden.

VI. De heerlijkheid van *Tholen*, tusschen de *Poortvliet*, *Greve-inge* en *Strijen* opgewassen. De tienden aldaar waren, even als die van *Dreischor*, aan de tijdelijke heeren overgegeven. Deze heeren hebben een deel van dezelve aan 't door hen gestichte capittel te Tholen geschonken. Deze laatste zijn ten deele, even als de overige tienden in de heerlijkheid Tholen, op verschillende wijzen in handen gekomen van bijzondere personen, gelijk nog plaats vindt.

VII^{a}. en VII^{b}. De aandeelen der heeren van *Voorn* in Zeeland, namentlijk de

Duinen van Schouwen, *Poulvoutsheede* genoemd en de landen van *Bomme-éé* in den noordermond van de Gouwe opge-

wassen. De tienden alhier waren, even als het land van Voorn, door de landheeren aan de tijdelijke heeren vergund en nadat de staten van Holland, als heeren van Voorn, a°. 1686 *Bomme-éé* aan de staten van Zeeland overgelaten hadden, zoo zijn de tienden aan de herdijkers van Bomme-éé vergund geworden.

VIII. *Een klein gedeelte van Zuid-Beveland*, alwaar de tienden aan *den abt van Middelburg* en van *St. Paulus*, door de Bisschoppen van Utrecht, geschonken waren en door beide abtdijen aan diverse personen uitgegeven zijn.

IX. *De nieuwe landen benoorden Walcheren. De abtdis van Rhijnsburg* had aldaar tienden, uithoofde eener gift der Utrechtsche Bisschoppen en die van de *Vrouwe- en andere polders* behoorden aan de heeren van Veere, bij gift van den landheer. De eerste behooren aan het gemeene land in eigendom toe en de laatste zijn bij koop aan bijzondere personen gekomen.

X. De heerlijkheid *Zomelsdijk* (Sommelsdijk) tusschen *Voorn* en *Putten* opgewassen. Bij de uitgift der schorren a°. 1417 zijn de tienden te gelijk vergund, zoo als dezelve alsnog den eigendom der grondeigenaren aldaar uitmaken.

Pro memoria:

Omtrent de genoemde tienden staat in het algemeen te observeeren dat dezelve van de oude landen voor c^a. ⅓ aan 't gemeene land toebehooren; welk ⅓ de zoogenaamde pastorale tienden in vorige tijden heeft uitgemaakt.

In fidem veritatis
JACOB VERHEIJE VAN CITTERS
1799.

De kaart werd door den heer VERHEIJE VAN CITTERS aan het genootschap geschonken, bij een brief aan den voorzitter, mr. N. C. LAMBRECHTSEN VAN RITTHEM, d.d. 4 Mei 1803, dien wij, wegens de belangrijke bijzonderheden daarin vervat, hier laten volgen:

Edel Wel Geboren Heer!

Meer dan eens heeft UEd. mij deszelfs verlangen te kennen gegeven, ten einde van mij, voor de collectie van het Zeeuwsch Genootschap, te erlangen de voor ambachtsheeren en tiendheffers geconcipieerde kaart, in het kort de opkomst van Zeeland en omliggende streken, ten bewijze der deugdelijkheid van hunl. regten, aantoonende. Zeer gaarne voldoe ik aan dit UEd. verlangen, echter onder deze twee, ligt te vergunnen conditiën.

1°. Dat ambachtsheeren en tiendheffers, die een zeker regt op de kaart hebben, ingeval zij ooit hunne vorderingen, op dien grond, wilden probeeren, toegang en gebruik van dezelve zullen mogen hebben.

2°. Dat van deze kaart nimmer tegen mij emploi zal kunnen gemaakt worden.

Deze laatste conditie wordt door mij gestipuleerd, niet uit hoofde dat ik dit stuk niet accuraat, of der waarheid conform beschouw; in geenen deele, want het verwondert mij dikwijls dat hetzelve, met de hulpmiddelen, die ik als toen bij de hand had, zoo goed is uitgevallen; maar de volgende toegang, dien ik tot verscheide stukken en publieke documenten verkregen heb, heeft mij geleerd dat ik wel in mijn hoofdsystema niet gedwaald, maar verscheide partijen accurater, en met meer evidentie had kunnen voorstellen.

Deze meerdere ervarendheid moet door vorig werk niet kunnen omvergeworpen, of twijffelachtig gemaakt worden, vooral daar ik verlang dit meerdere, bij leven en welzijn, nader te doen blijken, wanneer ik ter beantwoording van de meer dan eens voorgestelde vraag des genootschaps: *Hoedanig was de oude plaatslijke gesteldheid van Zeeland?* aan hetzelve zal doen toekomen — niet om naar goud of zilver te dingen, want dat kan door mij, onbekend blijvende, gelijk behoort, in deze nimmer geschieden, maar om mijne ware hoogachting voor het genootschap te betuigen, — alle mijne bevindingen in dit vak, vergezeld met de ophelderende kaarten, waarin de progressive opkomst en aanwas van Zeeland in het woeste element, in hetwelk wij

door Gods goedheid nog strijdende ontworstelen, eens naar waarheid, gelijk het mij toeschijnt, aangetoond wordt. Als men het systema door OUDENHOVEN voorgesteld, door EIKELENBERG nader aangedrongen, en door Dom DE MANN overschoon bewezen, gelieft te adopteeren, dan zal men versteld staan over het overtuigende, waarmede de oude plaatselijke gesteldheid van Zeeland, van eeuw tot eeuw kan aangewezen worden. Hier toe militeert alles in ons vaderland, denkelijk het jongste der XVII Nederlanden, welke allen, naar het inzien van Dom DE MANN, een gelijken oorsprong, het eene vroeger, het andere later, gehad hebben. Dus wanneer deze vraag van het genootschâp eens naar waarheid en met echte bewijzen, die misschien maar alleen in Zeeland zoo volledig overgebleven zijn, kon beantwoord worden, en men wilde in de andere provintien insgelijks op die wijze werkzaam zijn, zoo zou die vraag een nieuw vak van nasporing geopend hebben, het welk nog nimmer bewandeld is, en door het welk een helder licht over vele duistere omstandigheden, in de historien voorhanden, zal opgaan. Want slaat na welke vaderlandsche autheurs men gelieft, wij vinden bij hen alleen de daden van onze landheeren, maar zelden zaken die het land eigentlijk betroffen, geboekt; en alle die oude schriften geven zulke tastbare blijken van zich, dat men met grond op de schrijvers kan toepâssen de bevinding van den geleerden ROBERTSON, *Inleid. op het leven van* CAREL V, n°. XXIX. Want het geen bij hem, aangaande de weinige gemeenschap, die er tusschen de natien van Europa, gedurende de middeleeuwen, plaats had, gemeld wordt, is volkomen toepasselijk op dit ons klein Zeeland. Ten minsten ik twijffel geen oogenblik, of

1°. in dien tijd had een ingezeten van Walcheren geen de minste kennis van den toestand van Schouwen; dit blijkt daar uit, dat het geen hij *t̄ land van Schouwéé* (t land in het kokende, ziedende, woeste water) noemde, bij de aldaar inwonenden een gansch anderen naam droeg, en wel van *Lacus*, de poel, (zie *Chart. a.* 776 in *Cod. Laurisham.*); twee benamingen van elkanderen zeer verschillende. De eerste was analoog aan het geen men

van verre zag, de andere aan den bevonden toestand van het opkomend eiland Schouwen.

2°. Men had geene kaarten, die eenigzints meetkundig waren opgenomen; de EGMONDSE, de GUIDO DAMPIERRE, en andere kaarten dragen daar van de overtuigendste blijken, of zijn zaamstelsels van later tijd, vol onwaarheden en eigenbelang. Prelaat, edelen en steden hebben, na dat zij' daar over speciaal beschreven waren, zeer zeker het eerst in 1542, er aan gedacht, *om een kaart van Zeeland te maken*, zie *Notulen der raad van Z Zee d°. 24 April* 1542; welke resolutie denklijk haar beslag gekregen heeft, wanneer, volgens aanteekening van REIGERSBERG, een schrijver van dien tijd, JACOB VAN DEVENTER *de Zeelantsche caerte nijeuwelick seer constelic, in t jaer* M.CCCCC.XLIX, *gemaect heeft;* zie BOXH. *op* REIGERSBERG, I, 54; en welke kaart ORTELIUS, in zijn *Atlas*, f°. 18, voor ons bewaard heeft.

3°. Men had in ons Zeeland, even als elders in Europa, geen herbergen of openbare gebouwen om de reizigers te ontvangen; dus was het reizen in Zeeland ondoenlijk. Daar van is het bewijs te vinden in de curieuse brieven, bij welke tienden en landen in Zeeland, van de Abtdij van St. Paulus te Utrecht, nog te leen gehouden worden. Die abtdij stipuleerde bij die leenbrieven: „Debet insuper nobis ituris per Walacriam, si exegerimus, equos parare et exhibere, et si opus fuerit nobis, sive nunciis nostris de terra exeuntibus, virum idoneum mittere, causa securitatis et pacis, sed obviare non tenetur" *(Chart. a.* 1278 *in het register der abtdij van Middelb.).* Het „obviare" was anderen opgelegd. Vele der leenen van gem. abtdij zijn nog belast met den afkoop der maaltijd, nachtrust enz., die zij gehouden waren aan den abt, of zijne bodens te geven. Diergelijke bedingen maakten onze graven mede; het huis van den abt van Tholen in Crabbendijke, Westhoven, en mijne woning, Popkensburg, moesten openstaan, om den graaf, zijn gevolg, paarden enz. te herbergen. Al het geen niet noodig geweest was te eischen, ingeval men elders zijn intrek had

kunnen nemen, het welk eerst in vervolg van tijd eene kostwinning geworden is.

Deze drie artikels zijn de hoofdtrekken, met welke ROBERTSON zijne stelling der weinige communicatie tussen de Europische volkeren staaft. Hij dringt dit verder aan uit het regt van Koermede, of het nalaten van het beste pand aan den graaf, WAGENAAR, *Amsterd.*, III, 154, — het strandregt, zeevond, en lagaan, — regt van aubaine — onveiligheid der wegen [1], — den hoogen intrest van geleend geld, — en de daarstelling van het middelpunt der negotie van Europa tot Brugge, zeer nabij Zeeland, het welk, volgens mijne bevinding, in Zeeland zelf en vroeger behoort te huis gebragt te worden, gelijk de alhier gevonden uitlandsche Goden ten deele bewijzen. Dit minder soort van bewijs kan mede, uit de oude bescheiden van ons klein landje, nader gestaafd worden, en men wordt zoodoende overtuigd, dat het geavanceerde van den kundigen ROBERTSON en DE MANN inderdaad meriteert, dat men er acht op slaat, en volgens hunne stellingen te werk gaat, wanneer men ligt tot zijn but geraken zal. Door deze weinige gemeenschap kenden onze oude schrijvers de gelegenheid van het land niet, maar men schreef even als of het zelve één lap land, aan elkanderen gelegen, gelijk nu, ten allen tijden geweest was. De latere, ja zelfs hedendaagsche schrijvers, dit niet onderscheidend, wierden telkens daardoor tot dwalingen gebragt.

De XVII provintien zijn geweest of *Fel-auwen*, de onvruchtbare landen (SKINNER in voce *Fel, Sterilis)* gelijk de zandige heuvels der hedendaagsche *Veluwe*, *Amersfoortse berg*, *Goij*, *Mokerheide*, *duinen* enz. nog zijn, of *Bath-auwen*, de landen, die meer of min dagelijks, ten minsten bij springvloeden, *gebaat*, dat is *nat gemaakt* wierden [2]. Deze Bath-auwen wasten rondom de Fel-auwen, stuksgewijs, van lieverlee, op. Dezelve maakten de

---

[1]) Zie keur van FLORIS MOMBʳ, § 43.

[2]) Zie VREDIUS, *Glossar. tert. in add. ad libr. prodr. II* in voce *Bathen madefacere*. *(Hist. Com. Flandriae* etc., Brug. 1650).

sterkte uit der Bath-auwers, (Batavi), tegen de Romeinen, het welk een onderwerp voor opgecierde verhalen uitleverde. *Fel-* en *Bath-auwen* lagen in den Rhijnmond, welke rivier met vele armen er om en door heen slingerde, en de dus afgezonderde deelen hebben bij vervolg van tijd, ter onderscheiding, bijzondere namen erlangd. — De tijd der opkomst van de Fel-auwen kan niet nagegaan worden, maar de epoque van de wezendlijke occupatie der Bath-auwen blijkt, door dien ons gansche land, eerst *en gros*, door de Westersche keizers en Frankische koningen, en later door de hertogen, graven en heeren van ons land, *en detail*, weggeschonken is.

Deze wegschenking geschiedde *cum omni utilitate, quae vel excogitari, nominari, vel scribi poterit*, dus met de *integritas agrorum*; welke uitgebreidheid van eigendom geen plaats kon vinden, was het oud land geweest, gemerkt hetzelve tusschen de overwinnaars van Europa en de vorige bewoonders der geconquesteerde landschappen, aan wie dat noodlot te beurt viel, was verdeeld geworden, gelijk Daniel, (*Hist. de France, Observ. sur la prem. race, n°.* XII, *tom.* 11, *p.* 198, *edit. a.* 1755) uit de wetten der *Wisigoth. l.* X, *tit.* 8 *et Burgundion., tit.* 54, bij Georgisch *Corp. jur. Germ. ant. col.* 2128 en 379 te vinden, aangetoond heeft. Dus zijn de Bath-auwen, per se, geweest nieuw opgekomen landen, welke, jure, aan de beschikking der opper- en mindere vorsten stonden. In ons Zeeland waren de opkomsten eerst plaaten, blikken en schorren, welke zich tot ambachten formeerden; — de ambachten vervolgens aan elkanderen geslikt, maakten de wateringen of deelen uit, — en deze laatsten eindelijk, door eene gelijke gebeurtenis, de tegenwoordige eilanden. Tot averatie van deze stelling loopt alles in Zeeland te zamen: de in het oog vallende kronkelende limiten der ambachten enz., — de plaatselijke benamingen, — het onderscheid in *vroon* of *haijman* en *schotbaar*, — de onderscheide eigendom aan den *grond* (fundus) en *arve* (terra arabilis) nog in diverse handen — de distinctie *bij de Breedte*, *Steenschietens* en *Overambacht* — en het aantal der voorhanden zijnde uit-

giften en contracten van indijking; zoodat het onbetwistbaar i en de aanwijzing der oude gelegendheid gemakkelijk, hoewel om slagtig wordt.

Maar ik fatigeer UEd. patientie al te lang; de kaart moest een aanbeveling hebben. Ik sluit met betuiging dat ik met ware hoogagting ben

Edel Wel Geboren Heer!

Popkensburg, den 4 Mei 1803.

UEd. Geb. oodmoedige Dienaar,
JACOB VERHEIJE VAN CITTERS.

BIJLAGE II.

Zie bladzijde 16.

Ook den volgenden brief aan den heer LAMBRECHTSEN, door den heer VERHEIJE VAN CITTERS geschreven, nemen wij hier op, als bijdrage tot de kennis der kaarten van Zeeland.

De aanleiding tot het schrijven blijkt genoegzaam uit den brief. Het behoeft naauwelijks vermelding dat de prijsvraag niet is uitgeschreven geworden.

Edel Wel Geboren Heer!

Met zoo weinig doenlijk zal ik mijne, door UEd.g. begeerde opinie over de toegezonden conceptvraag UEd.g. trachten mede te deelen. De vraag luidt:

Daar de juiste ligging van vele landen en plaatsen, alsmede de loop der stroomen en rivieren onzes vaderlands voor den St. Elizabeths vloed van den jare 1421, *aan vele duisterheden onderhevig zijn....*

Juiste ligging van vele landen en plaatsen. Deze is aan geene *duisterheden* onderhevig, want de *landen* (Walcheren, Delftland enz.) liggen terzelver plaats, waar de Voorzienigheid dezelve door de zee liet opwerpen; en de *plaatsen* (steden en dorpen), daar dezelve aangelegd wierden.

Loop. Deze loop is dezelfde als ten allen tijde. Wel is waar de stroomen en rivieren hebben meer armen gehad, die het land doorsneden, welke door de ingezetenen veelal door dammen, of zoogenaamde verkortingen gestopt, en toen vol geslikt zijn. Zoodoende hebben wel de stroomen en rivieren op die plaatsen hun bed verlaten, het welk nogtans veelal zigtbaar gebleven is [1], en door dien de toevoer van water, van boven en door den vloed ingebragt, dezelfde bleef, zoo zijn de overgebleven armen, bovendien door bedijkingen verengd, wel dieper, en de langs den oever gelegen landen aan meer gevaar en totalen ondergang onderhevig geworden, maar, over het geheel genomen, is de loop niet veranderd. De Schelde b. v. heeft voornamentlijk altijd gestroomd waar ze nog loopt, maar de overgebleven sprank bezuiden Gend was, a. 883, zoo breed, dat men met zeeschepen tot Condé toe op voer. Welk relaas der chronijkschrijvers oogschijnlijk bevestigd wordt, wanneer men de kaart van de attaque op *Denain*, (vier uuren bezuiden Condé), a. 1712 bij SCHELTUS uitgegeven, met oplettenheid inziet, want dan bemerkt men terstond de oude hooge oevers en daar tusschen het verlaten bed van de rivier ter wederzijden van de sprank.

Elizabethsvloed a. 1421. Deze is geen algemeene watervloed geweest, maar heeft zich alleen tot de Zuid-Hollandsche waard bepaald. Zie *Vaderl. Hist.*, III, 453. Zoodat deze overstrooming geene verandering in het overig deel van het vaderland heeft kunnen veroorzaken, al is het dat men de, door WAGENAAR aangehaalde brieven tot dien watervloed van den 18 November 1421 rekent te behooren. Derhalve geeft of neemt deze vloed over het geheel niets.

---

[1]) Het bed van de *Maas* is in de Langestraat — van den *Rhijn* in Rhijnland te vinden. *Leeuwarderdeel* in Friesland tusschen Ooster- en Westergo, in een lange smalle situatie zich uitstrekkende, is zeer zeker het bed van de zoogenaamde *Binnenzee* of *Burdine*, welke door *L'Euwe* (natte of nesse) *Waarden* bezet raakte en toegewassen is.

En daar men bij gebrek van naauwkeurige geschriften, vermoedelijk het meeste licht zou kunnen erlangen uit inlandsche land- en waterkaarten, gemaakt in het begin der XVe. eeuwe of vroeger, wordt gevraagd of er zodanige goede en echte kaarten nog heden aanwezig zijn? en zoo ja welke en waar?

Gebrek. Dit gebrek is er niet; de uitgiften van schorren, en octroijen van bedijkingen, zoo menigvuldig in getal, mitsgaders de veldboeken of overloopers, wanneer dezelve met ingenomendheid voor het systema van Dom DE MANN ingezien worden, wijzen, zoo helder als de dag schijnt, aan, hoedanig de progressive opkomst en opgevolgde ligging van de republiek, al wil men het van CAESARS tijd tot heden toe, moet en zal geweest zijn.

Inlandsche land- en waterkaarten. Dezelve zijn er niet, ten minste niet van het begin van de XVe eeuwe of vroeger [1]). Men verstond het caarteren op dien tijd niet; (zie ROBERTSON, *Introd.* n°. 29 en ERMERINS, *Schouwen*, bl. 6), hetwelk de elendige *Tabula itineraria Peutingerorum* aanwijst; een stuk hetgeen van waardij is te kennen, om ons van de onkunde der ouden in dat vak te overtuigen. Want niemand, vertrouw ik, zal mij de *Tabulae geogr. sec. Cl. Ptolomaeum* willen voorwerpen, om mij met meer eerbied aan de ouden te doen gedenken. Zoo iemand zou ik hoofdzakelijk renvoieeren naar het werk van den heer S. SIMON, *Guerre des Batav. et des Rom.; praef. pag.* 28 *n.*° 36; welke schrijver hem overtuigen zal dat de *Tabulae sec. Ptolomaeum* zijn „la plus monstrueuse production que géographe aït jamais mise au jour et plus les cartes sont anciennes, plus elles sont mauvaises [2]).” Maar de aanmerkelijke kaart in het

[1]) De oudste, meetkundig opgenomen kaart van Zeeland is van 1548, gelijk ik UEd.g. onlangs ampel schreef. In Holland had men voor a. 1575 geen kaart van die provintie; toen eerst vervaardigde JOOST JANSZ. BEELDSNIJDER de kaart van Noord Holland enz. door FRANCQ V. BERKHEIJ a. 1778 op nieuws uitgegeven.

[2]) De heer DES ROCHES zegt ergens, „dans l'etude de la géographie ancienne c'est fâcheux de trouver à tous momens des contradictions.”

werk van den heer v. d. Wall (van Wijn, *Avondstonden*, I, 31)? Dezelve is niet ouder dan 1565, zoo als onwedersprekelijk blijkt uit het eiland Overflacquee, Duiveland, Tholen enz. op die kaart reeds te vinden, welke eilanden, wanneer men de uitgiften der polders aldaar nagaat, vóór of in het jaar 1421 niet in die situatie hebben gelegen, waarin zij op die kaart worden voorgesteld. Ergo is die kaart, welke met kundigheid is te zaam gesteld, niet anders dan een stuk van later datum, vervaardigd na dat men zich op het kaartemaken, met meer applicatie, begon toe te leggen; welke kunst vervolgens zoo zeer is toegenomen, dat men thans in dat vak zoo schoone stukken heeft, dat zij het gemis van oude kaarten rijkelijk vergoeden, te weten wanneer de nieuwe met oordeel gebruikt worden.

Ik herzeg de nieuwe goede kaarten vergoeden de oude slechte. B. v. *Schouwen*; beplak of bedek op deze kaart al de polders, welke ten westen, noorden en oosten gevonden worden, dan blijft er over het oude land van Schouwen, vrij beter en autentiker dan hetzelve, op de oude kaart van Schouwen, gekomen uit de antiquiteiten van den heer Hoffer, aangetroffen wordt. Plaats vervolgens in het oude overblijvende land, op hare plaats, de benamingen van de blokken en perceelen, die men op het veldboek en in de tienden-bevangen aantreft, en dan zal men, met zekerheid, uit die benamingen kunnen demonstreeren, hoe en bij welke deelen dat oude land op- en aan- gewassen is, mede met welke kanalen het zelve doorsneden werd. Eene diergelijke manier van behandeling laat niet alleen onze eilanden, maar ik durf zeggen alle de Nederlanden, Westphalen enz. toe, voor zoo ver dezelve voor den ouden oever van Europa, door Dom de Mann aangewezen, gelegen zijn.

Als mede wat men bijzonderlijk te denken hebbe van de oude Zeeuwsche kaarten bij **Smallegange** ***en anderen voorkomende of vermeld wordende.***

Kaarten bij Smallegange. Drie kaarten vindt men bij dien

chronijkverzamelaar, te weten, bl. 74 en 209, twee uit VREDIUS overgenomen, van welke lager zal gesproken worden, en bl. 120, de *kaart a'*. 1274, welke men elders voorgeeft opgemaakt te zijn uit twee origineele, waarvan de eene berust bij den raad van Vlaanderen tot Gend, en de andere in een clooster tot Doorniek. Maar van welke waardij die kaart is, leert ons de kundige pensionaris NICOL. VAN DER SCHATTE, beschrijver van het eiland Schouwen in de *Tegenw. staat v. Zeel.* II 420 n°. 6. Wiens bewezen onderstelling: dat die kaart op verre na die oudheid niet bereikt, of ten minsten verscheide invullingen van later tijd, en van eene onkundige hand gekregen heeft, met meer dan een dozijn, door origineele charters gestaafde bewijzen, nader kan versterkt worden. Derhalve dient die kaart tot niets anders dan alleen tot een monument, wat men de ligtgeloovigheid en onkunde van velen heeft kunnen in de hand stoppen. Denkelijk is deze kaart van geen vroeger datum dan a. 1540, en toen vervaardigd door JACQ. HORENBOUT, een bekenden kaartemaker van dien tijd, gelijk de inscriptie boven deze kaart, verkleind bij GARGON, *Arcadia*, I, 163, vrij duidelijk meldt.

Anderen. Bij ALTING, *Notit. German. infer.* vindt men *drie* kaarten, als *pars I*, *tab.* 3, *pars II*, *tab.* 3, 4; bij ORTELIUS *eene*, overgenomen door GARGON, I, 297; bij VREDIUS *twee*, *Histor. comit. Flandr. libr. prodom. alter*, *pag.* 238 en *Sigill. comit. Flandr.*, *pag.* 1; de zoogenaamde *Egmondse* bij GARGON, I, 37, door P. RESEN geillustreerd, en, zoo ik mij niet bedrieg, op de rekenkamer, ook in mijn atlas, volledig voorhanden; van welke BOXHORN niet gunstig dacht, zie 1°. dl., bl. 462. REIGERSBERG plaatste deze kaart veel later en wel op a. 1230, gelijk uit vergelijking van de Egmondse en Reigersbergse kaart bij ERMERINS, *Oudh.*, 11°. st., bl. 462 duidelijk consteert. Verder vindt men *eene* kaart bij MALBRANCQ, *de Morinis; eene* bij SANDERUS, *Fland. ill.* en *verscheidene* bij VAN LOON, *Aloude historie;* op alle welke Zeeland, gelijk het gemeend wordt oudtijds gelegen geweest te zijn, afgebeeld staat;

dan van alle deze kaarten moet ik zeggen, onder protestatie dat ik niet denk alleen wijs te zijn, dat dezelve de duidelijkste kenmerken dragen, dat ze vervaardigd zijn door lieden, die Zeeland nimmer met oplettenheid hebben aanschouwd, ja zelfs geen origineel document, onze provintie betreffende, schijnen in handen gehad te hebben, alzoo en situatie en charters hunne gissingen direct zoozeer tegenspreken, dat er bijna niets op die kaarten kan overblijven.

Uit deze ontleding der vraag zal UEd.geb. kunnen opmaken wat ik van dezelve oordeel, namentlijk dat dezelve behoudens de eer des genootschaps, mijns bedunkens, niet mag uitgeschreven worden. Is het honorabel voor het G. een vraag te doen, op welke geen gewenscht antwoord vallen kan, alsmede te laten onderzoeken wat men denken moet van kaarten bij SMALLEGANGE en anderen voorhanden, na dat BOXHORN en de *Tegenw. staat v. Zeeland*, reeds lang geleden het gebrekkige in dezelve aangewezen hebben; daar van mag immers het Z. G. niet onkundig zijn? *Curia novit jus!*

Of de maatsch. der Nederl. letterkunde eene diergelijke vraag uitgeschreven heeft, is mij onbekend, maar wel dat de heer ERMERINS eene beknopte verhandeling over de land- en zeekaarten aldaar ingezonden heeft, zie *Oudhed. v. Schouwen, voorber.*, bl. 7.

Met gevoelens van ware en welmeenende hoogachting, noem ik mij

Popkensburg, den 23 September 1803.

UEdg. oodmoedigen Dienaar,
VERHEIJE VAN CITTERS.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

II.

NATUURLIJKE HISTORIE. — EDELE GESLACHTEN. — HISTORIE. — GESCHIEDSCHRIJVERS VAN ZEELAND.

II.

Titel met een daarop in kleuren geteekend wapen van Zeeland, met bijwerk.

Natuurlijke historie van Zeeland.

Titel.

Le Zellandoys et la Zellandoise du temps passé.
Zeeuwen;
Selandi, Selanders.
Plaatjes met afbeeldingen van verschillende kleederdragten.

Afbeelding van eene Zeeuwsche vrouw van ongemeene lengte en sterkte, ten tijde van graaf Willem III.

Plaatje, waarschijnlijk uit een almanak.

Deze vrouw wordt vermeld in de *Chronyk van Holland*, (zie van Goudhoeven, bl. 371), waar men leest: „allen spelen, alle jocken ende boertige batementen „(op de bruiloft van Karel den Schoonen) worden versmaet van allen, opdat „sy aenschouwen ende sien mochten de vrouwe die de Zeelanders over gesonden „hadden ende met graaf Willem daer gecomen was, want sy was soo groot „van lichaem ende soo wonderlicke groot aen te sien, dat mannen van middel- „baer statuere ende grootheden, by haer als kinderen te houden waren. Sy was „soo starck dat sy in elcke hant een vol vat Hamburgher bier swaers droech, „als ofte sy leech waren gheweest; men seyde warachtelyck dat een balck die „acht mannen niet dragen en mochten, droech sy alleen daer ment hebben woude „maer tmeest was te verwonderen dat haer vader ende moeder also cleyne per- „soonen waren ende sy so groot ende starck was."

Titelprent van den Zeeuwschen Chronijk-almanak.

Met het daarbij behoorend vers, toepasselijk op den landbouw, den handel en de zeevaart van Zeeland.

Nobilis et nobilis uxor.
Cives et civis uxor.
Rusticus et rustica.

Afbeeldingen in O. I. inkt; zij komen voor, doch kleiner in N. Visscher, *Comit. Zeel. nova descriptio.*

Spelling en uitspraak met de letter H, gedrukt te Zierikzee.

Afbeelding van een watervogel,

„die (volgens eene hierbij gevoegde aanteekening) in Zeelandt op de stellen en „gorsinge loopen en groeyt eerst in scelpen, die aen oude troncken wassen, aen „de canten van de wateren liggende; de scelpen gaen te heurder tyt open ende „valt slym daeruit, die mettertyt vleis ende been wordt. Menheer Jaques de „Smit, heer van *Baerlandt*, in Suijt-Bevelandt, heeft dit dus ondervonden ende „laeten schilderen tot een waerachtige gedenckenisse."

Jaques de Smit, heer van *Baarland*, was baillin, later gouverneur van Vlissingen, † 10 Junij 1573; hij was gehuwd met Anna van Bourgondie, dochter van Philips, bastaart van Adolf, heer van Beveren, bij Anna de Randré en van Johanna van Hesdin. Cf. Vredius, *Geneal.*, d. II, bl. 399, sqq.; zie over hem te Water, *Inhuldiging* bl. 21; 's Gravezande, *Tweede eeuwgedachtenis* bl. 324; *Memorie van* Roger Williams, uitg. door Bodel Nijenhuis, 1864, bl. 82 enz.

Afbeelding van verscheiden zonderlinge zee-insecten, gevonden aan de zeewieren op het strand van 't eiland Walcheren.

Deze afbeelding behoort bij de verhandeling van Leendert Bomme, in *Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap der wetenschappen*, d. III, bl. 283—318.

Afbeelding van zee-insecten, zoo in de wateren van Zeeland, als aan de stranden van het eiland Walcheren zich bevindende en waargenomen door Leendert Bomme.

Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap, d. VI, bl. 357—400.

J. de Kanter Philz. De meekrapteler en bereider, of volledige beschrijving van het planten, telen, reeden en bereiden der meekrap, met vijf platen.

Edele en aanzienlijke geslachten van Zeeland.

Wapenen der edele en aensienelijke geslachten in het souverain graefschap van Zeeland, met Zeeland veredelt en de landen en heerlijkheden Bewester- en Beooster-Schelde, door M. SMALLEGANGE. Zes bladen met eene gedrukte beschrijving van den Zeelandschen adel.

Dit is de eerste druk van de wapenkaarten, waarbij zijn gevoegd de wapens van OSSEWAARDE en WILLEM DE JONGE VAN BRUNISSE, zoo als zij veranderd in de latere uitgave voorkomen.

Beschrijving van den Zeelandschen adel, door M. SMALLEGANGE, acht bladen met de wapenkaarten, Zeeland veredeld en de heerlijkheden Bewester- en Beooster-Schelde, in kleuren. Tweede uitgave.

Wapens der edele en ridderschappe van Zeelandt, te Middelburg, bij PIETER GILLISSEN, 2 bladen.

Uit TE WATER, *Hoog adelijk en adelrijk Zeeland.*

Geslachtlijst der bastaarden van PHILIPS den Goeden, hertog van Borgonje.

Uit VAN MIERIS, *Historie der Nederlandsche vorsten*, d. I, bl. 94 en 95; men vergelijke hierbij de *Genealogie* voorkomende bij PONTUS HEUTERUS, *Geneal. praecip.* en ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, d. III, 2e. stuk. Over de magt der nakomelingen van de bastaarden van PHILIPS in Zeeland, in de eerste helft der 16e. eeuw, zie men ook VAN GRIJPSKERKE, MS., *Graefschap van Zeeland*, kap. XII.

Corte deductie van 't geslacht van BORSSELE, in 's Gravenhage gedrukt bij JOHANNES RAMMASEIJN, boekdrukker, woonende onder de Uyleboomen, tegenover de nieuwe haven, 1666.

Afschrift naar het gedrukte, van de hand van mr. VERHEIJE VAN CITTERS, drie bladen in plano.

Geschiedenis van Zeeland.

Aloude historie van Zeeland vóór de grafelijke regering tot het jaar 923.

Titel met twee vignetten.

Platen, vertoonende de oudheden gevonden te Domburg; JAN DE MEL fecit.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 82 en 84. Zij zijn dezelfde als voorkomen bij VREDIUS, *Hist. com. Flandr. addit.*, p. L; SMALLEGANGE maakte gebruik van de koperen platen van VREDIUS; zie JANSSEN, *De Romeinsche beelden en gedenksteenen in Zeeland*, in de *Nieuwe werken van het Zeeuwsch Genootschap*, d. II, 2e. stuk, voorrede bl. IX.

Geteekend schetskaartje van een gedeelte van Engeland (Sussex) door J. VERHEIJE VAN CITTERS.

Volgens hem is aldaar de oorsprong te zoeken van de Nehalennia en Hercules Magusanus.

Wonderlycke antiquiteyten van een ouden altaar en veerthien gebeelde steenen, met oudt Romeyns gheldt van silver en coper, gevonden in January 1647, buyten de stadt Domburgh in Zeelandt; den tweeden druck, waerin perfectelicken te sien is hoedanigh de beelden, aldaer te sien zijn; tot Middelburgh, gedruckt bij ANTHONY DE LATER, 1647, 12°.

Affbeeldinge van de overoude rarieteyten aen de strandt ontrent Domburgh in den Eylande van Walcheren, bij dyckgraef ende geswoorens van de vijff ambachten op het opneemen van de helmpootinge gevonden, den 5en January 1647, ende door ordre van de Ed. Heeren de drije staten van Walcheren ende de gecommitteerdens van de breede geerffdens gedaen brengen binnen de stadt Domburch, alwaer deselve als noch connen werden gesien. SBURGH (SCHUILENBURG) delin., HEIND. DANCKERS sculps. 1647, Hagae Comitis, 13 platen fol.

Cf. JANSSEN, *Op. cit.*, bl. XI.

Beschrijving van de oudheden uit den tempel van de godinne Nehalennia, fol.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 82 volgg.
De drie laatst voorgaande stukken zijn te zamen gebonden.

Afbeeldingen van de oudheden te Domburg gevonden.

Drie bladen met teekeningen.

Affbeeldinge van de oude rarieteyten aan het strand ontrent Domburg enz. gevonden, den 5 Januarij 1647 enz. (zoo als hierboven), door H. SCHUILENBURG. 13 platen fol.

Teekeningen van de platen hier boven vermeld; waarschijnlijk het exemplaar van den heer VAN DOMBURG; zie JANSSEN, *Op. citat.*, bl. XII, in nota. De teekeningen zijn geplakt op vier bladen, op het vierde blad zijn nog gevoegd: a. *Hercules magusanus*, uit GARGON, *Walchersche Arcadia*, d. I, bl. 201 en b. *Afbeelding van de komst van* WILLEBRORD *hier te lande* uit den *Historisch-geografischen almanak*.

Antycke steenen en penningen gevonden op de zeestrandt bij Domburgh in Zeelandt, op den 3 Januarij 1651.

Drie bladen, waarop vele teekeningen zijn geplakt; hieronder ééne voorstellende het vinden der steenen. Voorts vindt men hierbij de volgende aanteekening: „en alsoo een extraordinarys oostenwindt waeyde en het soo laegh af„loopende 't water ende zee, soo is daer gevonden een heydens capelleken, alwaer „oock door ordre van de heer mijnheer de burgemeester APPELONY VETH, pre„sident van de kamer van Walgeren, deze stenen en penningen hebbe geteykent „en naer 't leven gecolerd (gecouleurd). HENDRICK VAN SCHUYLENBURGH."

Geteekende afbeelding van twee tempelsteenen (Nehalennia's) met de beschrijving.

Naar F. OUDENDORPII, *Descriptio monumentorum Papenbroekii, in museo Leidensi*, sectio I, n°. 9 en 10, p. 11. Zie JANSSEN, *Op. cit.*, bl. 85.

Geteekende afbeelding van een Nehalennia-steen.

Met eene aanteekening van VERHEIJE VAN CITTERS.

Geteekende afbeelding van twee Nehalennia-steenen.

Naar KEYSLER, *De Dea Nehalennia*, en HALMA & VAN NIDEK, *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*. Met eene aanteekening.

Afbeelding van de Nehalennia te Ilpendam. E. M. ENGELBERTS ad viv delin. N. v. D. MEER jun. sculps.

Uit ENGELBERTS *Aloude staat* enz., d. III, bl. 126. Cf. JANSSEN, *Op. cit*, bl. 78.

Afbeelding eener Nehalennia. LE NOIR del., GUYOT sculps.

Uit ALEX. LENOIR, *Musée des monumens Français etc.*, Paris 1800, t. I, p. 137. Hierbij eenige afbeeldingen van Nehalennia-steenen in potlood, waaronder eene naar de afbeelding, voorkomende in *Mémoires de l'académie Celtique*, t. I, pl. IV, alsmede eene beschrijving, MS., van een Nehalennia-steen.

Afbeelding *a* van eenige steenen, behoorende tot de Domburgsche oudheden; *b* van het beeld der victorie; *c* van twee steenen.

Drie platen uit SPEELEVELD, *Brieven over het eiland Walcheren*, bl. 107 en 125. Hierbij nog eenige afteekeningen in inkt van enkele Nehalennia-steenen.

Afbeeldingen van de Domburgsche steenen.

Uit GARGON, *Walchersche Arcadia*, d. I, bl. 184 en 189.

Titelprent vertoonende het vinden van de Nehalennia's, eenige van de steenen en drie penningen op last van de Staten van Zeeland geslagen a°. 1562—1593.

Uit VAN ROIJEN, *Nederlandsche oudheden*, bl. 7 en 10.

Afbeelding van een Hercules Magusanus, eene Nehalennia enz.

Waarschijnlijk door ROMEIJN DE HOOGHE, uit SERV. GALLAEUS, *Dissert. de Sibyllis*, p. 649. Zie AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Godsdienstleer der aloude Zeelanders* in *Nieuwe werken van het Zeeuwsch Genootschap der wetenschappen*, d. II, st. I, bl. 53.

Aanteekening over den Westkappelschen steen, gewijd aan Hercules Magusanus.

Van de hand van VERHEIJE VAN CITTERS. De steen wordt bewaard in het kabinet van het genootschap.

Hercules Magusanus.

Uit GARGON, *Walchersche Arcadia*, d. I, bl. 201.

Drie gegraveerde platen met afbeeldingen van Domburgsche steenen. A. VAN DAM del., P. VAN BLEISWIJCK fecit, fol.

Uit VAN LOON, *Aloude Hollandsche historie*, d. I, bl. 292—297.

Afbeeldingen van de, op den 5 Januarij 1647 en later, bij

Domburg ontdekte gedenksteenen, tusschen de jaren 1737 en 1745 afgeteekend en gegraveerd, op last en ten koste van den heer EWOUD VAN DISHOEK, schepen en raad der stad Middelburg, heer van Domburg en ter Hooge, onder het opzigt van den oudheidkundigen HENDRIK CANNEGIETER, professor te Arnhem.

Deze platen waren bestemd voor het groote werk van CANNEGIETER, over de oudheden van Domburg; de koperen platen zijn, overeenkomstig een verdrag met de voormalige eigenaresse, W. C. VAN DEN BRANDE, weduwe van A. K. C. SLICHER, vrouwe van Domburg, gesloten, overgegaan in het bezit van het Koninklijk Nederlandsch Instituut en de afdrukken hier voorkomende zijn door dat Instituut aan het Zeeuwsch Genootschap vereerd in Augustus 1835.

Bij deze platen is gevoegd eene korte aanteekening over CANNEGIETER. Bij de plaat gemerkt n°. 40, voorstellende den *Genius*, gevonden in het jaar 1732 op het strand te Domburg, is gevoegd de beschrijving van dit beeldje door dr. L. J. F. JANSSEN, uit *Nehalennia* II, bl. 218, alsmede de afbeelding, ook in de volgende verzameling voorkomende. Zie verder JANSSEN, *Op. cit.*, bl. XV—XVIII.

Afbeeldingen der op de godsdienst betrekking hebbende gedenkstukken van steen, gevonden op het strand van Walcheren bij Domburg enz. Steendruk van T. HOOIBERG te Leiden. Middelb. 1845, 19 platen.

Deze platen behooren bij J. AB UTRECHT DRESSELHUIJS, *De godsdienstleer der aloude Zeelanders* en L. J. F. JANSSEN, *De Romeinsche beelden* enz.

Afbeelding van den steen gewijd aan de Dea Burorina.

Deze afbeelding behoort bij de verhandeling van J. W. TE WATER in *Nieuwe verhandelingen van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen*, dl. I. Hierbij dezelfde afbeelding doch geteekend, alsmede het programma van het Zeeuwsch genootschap van het jaar 1816.

De steen wordt bewaard in het kabinet van oudheden van het Zeeuwsch genootschap.

Afbeeldingen van munten en verscheidene kleine voorwerpen, gevonden op het strand te Domburg. Steendruk van T. HOOIBERG, Leiden, negen platen.

Deze afbeeldingen behooren bij de twee verhandelingen van C. A. RETHAAN MACARÉ *Over de bij Domburg gevondene Romeinsche, Frankische, Brittannische, Noordsche en andere munten*, voorkomende in *Nieuwe werken van het Zeeuwsch Genootschap*, d. II, st. I, 1838 en *Archief*, st. II, 1856.

Zie verder over de oudheden van Domburg, de belangrijke stukken in het archief van het Zeeuwsch Genootschap berustende en vermeld in den *Inventaris der handschriften door* J. P. VAN VISVLIET, Middelb. 1861, bl. 58 volgg.

Afbeelding van een offersteen te Serooskerke in Walcheren. W. POUWELSEN ad viv. delin., T. HOOIBERG, lith.

Behoort bij C. A. RETHAAN MACARÉ, *Eene heidensche offerplaats op Walcheren*, *Archief*, st. IV, bl. 84—99.

WILLEBRORD. P. SOUTMAN dirigente, CORN. VISSCHER sculps.; P. SOUTMAN inv. et excud. Harlemi 1650, fol.

S. WILLEBROEK met zijne acht medegezellen uit Engeland in Zeeland a°. 700 overgekomen.

Acht plaatjes, breed 2½, hoog 4 duim.

FRIDERICUS VIII, bisschop van Utrecht en 2e. apostel van Zeeland. P. SOUTMAN dirigente, C. VISSCHER sculps. P. SOUTMAN inv. et excud. Harlemi 1650, fol.

Pendant van de hiervoren vermelde afbeelding van WILLEBRORD.

Historie van Zeeland gedurende de grafelijke regering, a°. 923—1581.

Titel met twee vignetten.

De wapens van de huizen van HOLLAND, HENEGOUWEN, BEIJEREN, BOURGONDIËN en OOSTENRIJK, in kleuren.

Geslachtlijst der Nederlandsche vorsten uit de huizen van BORGONJE en OOSTENRIJK.

Uit VAN MIERIS, *Geschiedenis der Nederlandsche vorsten*, d. I, bl. 8.

De XVII graven uit het oude Hollandsche Huis, a°. 923—1299.

Titel met het wapen van Holland.

Afbeelding: THEODORICUS AQUITANIAE, (land- of vrijheer [dynasta] en graaf van Friesland, a°. 922—939).

Uit M. VOSMERI, *Principes Holl. et Zeel. cum iconibus, ex parietibus ex Carmelo urbis Harlemi, Antv.* 1578. fol. Ook de volgende afbeeldingen der graven en gravinnen zijn uit dit werk overgenomen.

Hierbij een ledig schild voor het wapen van GEVA of GERBERGA, dochter van PEPIJN, graaf van Senlis.

Afbeelding: THEODORICUS SECUNDUS, (graaf van Friesland, a°. 939—989).

Hierbij een ledig schild voor het wapen van HILDEGARDA, dochter van WIGMAN den Oude, burggraaf van Gend.

THEODORICI et HILDEGARDIS comitum S. ALBERTO, ecclesiae Egmundanae patrono, Euangeliorum codicem offerentium, colorata effigies. C. LOTTER, sculps.

Characterum distinctionumque in codice Euangelico Egmundano obvenientium ectypus.

Exempla scripturae epistolarum HIERONYMI et Euangelii MATTHEI in codice EGMUNDANO obvenientis.

Exemplum canonum Eusebianorum, prout in codice Euangelico Egmundano repraesentantur.

Initiale MATTHAEI verbum, characteribus Anglo-Saxonicis in codice Euangelico THEODORICO-EGMUNDANO exaratum.

Effigies JOHANNIS Euangelistae in codice Egmundano.

Al deze afbeeldingen van den codex door DIRK en zijne gemalin aan de abdij van *Egmond* geschonken, uit VAN WIJN, *Huiszittend leven*, d. II, bl. 254, v.v.

Afbeelding: ARNOLDUS HOLLANDIAE, (graaf van Friesland, ook burggraaf van Gend, a°. 989—1003/4, 18 September).

Hierbij ledig schild voor het wapen van LUIDGARDA, dochter van SIGEFRIED graaf van Luxemburg.

Afbeelding: THEODORICUS TERTIUS, (graaf van Friesland 1003/4—1039, 27 Mei).

Hierbij ledig schild voor het wapen van OTHELHILDE of WITHILDE, dochter van OTTO, hertog der Saxers.

Afbeelding: THEODORICUS QUARTUS, (graaf van Holland a°. 1039—1049).

Afbeelding: FLORENTIUS PRIMUS, (graaf van Holland, a°. 1049—1061).

Afbeelding: GERTRUDIS SAXONIAE, (voogdes van Holland, a°. 1061—1063).

Hierbij ledig schild voor het wapen van deze GEERTRUID, dochter van hertog HERMAN van Saxen.

Afbeelding: ROBERTUS, COGNOMENTO FRISIUS, (voogd van Holland, a°. 1063—1072).

Verdicht wapen der Vlaamsche graven.

Uit VREDIUS, *Sigilla Comit. Flandr*, p. 13.

Sigellum ROBBERTI, comitis Flandriae.

Uit VREDIUS, *Op. cit.*, p. 6.

Het wapen van ROBERT DE VRIES, graaf van Vlaanderen.

Gekleurd even als alle volgende wapens.

Afbeelding: GOTHOPHREDUS LOTHARINGIAE, GIBBUS, (dwingeland van Holland, a°. 1071—1075).

Het wapen van GODEFRIDUS, hertog van Lotharingen, den Bultenaar bijgenaamd.

Afbeelding: THEODORICUS QUINTUS, (graaf van Holland en Zeeland, a°. 1061—1091. Onder voogdijschap tot 1072).

Hierbij ledig schild voor OTHELHILDE van Saxen.

Zegel van DIRK V, (a°. 1083).

Uit KLUIT, *Cod. dipl.* in *Hist. crit. Com. Zel.* II, p. 127.

Afbeelding: FLORENTIUS 2 COGNOM. PINGUIS, (graaf van Holland en Zeeland, a°. 1091—1122, 2 Maart).

Hierbij ledig schild voor het wapen van GEERTRUIDA of PETRONELLA, dochter van DIRK, hertog van Lotharingen, eigenlijk van den Westerlande.

Afbeelding: THEODORICUS SEXTUS, (graaf van Holland en Zeeland a°. 1122—1157).

Hierbij ledig schild voor SOPHIA, zuster van OTTO III, graaf van Benthem. De wapenschilden der gemalinnen van de graven zijn tot hiertoe ledig gelaten, omdat het voeren van wapens nog niet gebruikelijk was.

Afbeelding: FLORENTIUS TERTIUS, (graaf van Holland en Zeeland a°. 1157—1190).

Wapen van ADA, kleindochter van DAVID, koning van Schotland.

Pax Heedenseana de feudo Zeelandiae inter Scheld et Hedensee 116$\frac{7}{8}$, met de zegels van PHILIPS en DIRK van Vlaanderen en FLORIS III.

Uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. III Cf. *Ibid.*, t. II, p. 184 sqq. Het stuk komt ook voor bij MIERIS, *Groot charterboek*, I, bl. 112.

Afbeelding: THEODORICUS SEPTIMUS, (graaf van Holland en Zeeland, a°. 1190—1203).

Het wapen van ALEID, zuster van DIRK, graaf van Cleef.

Giftbrief van graaf DIRK VII ten behoeve van de St. Marienkerk te Utrecht, a°. 1198; met de zegels van de St. Marienkerk te Utrecht, van DIRK VII en van zijne gemalin ALEID.

Uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. V, ad p. 224.

Giftbrief van zeker land in Pyndrecht, te bezitten „vermogens den inhoud des Zeelandschen rechts", d°. 21 Jan. 1199.

Uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. VI, ad p. 225.

Brief van DIRK VI, waarbij hij in ruiling schenkt aan de abdij van Rhijnsburg, 250 gemeten lands in Walcheren, vrij van alle beden, a°. 1199; met het zegel van DIRK VII.

Uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. VII, ad p. 229.

Brief, waarbij graaf DIRK VII bevestigt eenige giften, voor-

heen aan de abdij van Rhijnsburg gedaan, d°. 21 Augustus 1200.

Uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. VIII, ad p. 248.

De zegels van DIRK VII en van ALEIDA van Cleef.

Beiden uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. IX, ad p. 258.

Afbeelding: ADA, THEODORICI SEPTIMI FILIA, (volgens sommigen gravin van Holland en Zeeland, 1203—1218).

Het wapen en het zegel van LODEWIJK, graaf van Loon, Loos of Los.

Het zegel uit KLUIT, *Op. cit.*, 278.

Overeenkomst tusschen de graven LODEWIJK van Loon en WILLEM van Holland, aangaande de verdeeling van Holland, Zeeland en Friesland, d°. 14 October 1206.

Uit KLUIT, *Op. cit.*, tabul. XI, ad p. 313.

Afbeelding: GUILIELMUS PRIMUS, (graaf van Holland en Zeeland, a°. 1203—122⅔).

Wapen van ALEIDA, dochter van OTTO II, graaf van Gelderland.

Wapen van MARIA, dochter van HENDRIK I van Brabant.

Eerst weduwe van OTTO IV, roomsch koning, later tweede gemalin van graaf WILLEM.

Zegels van graaf WILLEM I van Holland, van FLORIS van Holland, proost van den dom te Utrecht, broeder van WILLEM I en van ADA, markgravin van Brandenburg, zijne zuster.

Uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. X, ad p. 288.

Zegel van WILLEM I.

Opecht stuk, volgens VERHEIJE VAN CITTERS.

Brief, waarbij WILLEM van Holland, benevens FERNAND en JOHANNA, graaf en gravin van Vlaanderen, elk voor zoo-

veel hem aangaat, zekere honderd gemeten lands in Oostcapelle, de abdij van Rhijnsburg toebehoorende, vrij verklaren van alle schattingen en beden, 23 December 1213; met de zegels van WILLEM en MARIA.
Uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. XII, ad p. 368.

De zegels en contra-zegels van graaf FERNAND en JOHANNA van Vlaanderen, behoorende bij den vermelden brief.
Uit VREDIUS, *Sigilla Com. Flandr.*, p. 28 en 29.

Afbeelding: FLORENTIUS QUARTUS, (graaf van Holland en Zeeland, 122¾—1234).

Wapen van MACHTELD, dochter van HENDRIK van Brabant, weduwe van den Paltz-Rijngraaf.

Zegels van FLORIS IV.
Uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. XIII, ad p. 446.

Afbeelding: GUILIELMUS II ROMANORUM REX. (1234—1256).
Roomsch koning, gekroond 1 November 1248. Hierbij moet, blijkens eene aanteekening, gevoegd worden het wapen van OTTO III, bisschop van Utrecht, a°. 1233—1249, oom en voogd van graaf WILLEM II, 1234—1247.

Wapen van ELISABETH, dochter van OTTO I; hertog van Brunswijk en Luneburg.

Het graaflijke zegel van graaf WILLEM, gedurende zijne minderjarigheid.
Uit MEERMAN, *Geschiedenis van graaf* WILLEM, *roomsch koning*, 's Grav. 1783, d. II., pl. I.

De zegels gebezigd na zijne verheffing op den Duitschen troon.
Uit MEERMAN, *ibid.*

Tombe van koning WILLEM II, te Middelburg ontdekt.
Uit *Nieuwe verhandel. van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen*, d. III.

Twee monogrammata en vier munten van koning WILLEM.
Uit MEERMAN, *Op. cit.*, pl. IV.

Twee zegels en contrazegels van ALEIDA, de zuster van WILLEM II.

Een zegel van ELISABETH, gemalin van WILLEM II.

Een zegel en contra-zegel van MACHILD, weduwe van graaf FLORIS IV en moeder van WILLEM II.

Twee zegels van RICHARDA, zuster van FLORIS IV, moei van WILLEM II.

Zegel van DIRK VAN TEYLINGEN.

Zegel van FLORIS, den broeder van WILLEM II.

Allen uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. XIV, ad p. 745.

Zegels van JOHAN VAN AVESNES en diens gemalin ALEIDA van Holland, dochter van FLORIS IV.

Uit VREDIUS, *Gen. Com. Flandr.*, t. I, p. 54.

Zegels van WILLEM, JOHAN, GUY en FLORIS van Henegouwen.

Uit VREDIUS, *Ibid.*, p. 55.

Zegels van HERMAN, graaf van Henneberg, en MARGARETHA zijne vrouw, zuster van graaf WILLEM, roomsch koning en van BOPPO van Henneberg, hun zoon.

Uit VREDIUS, *Op. cit.*, t. I, p. 37.

Voorbeelden van letters, voorkomende in charters van de jaren 1156, 1217, 1255, 1218, 1219 en 1272.

Uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. IV, ad p. 198.

Het oudste handvest der stad Haarlem, door graaf WILLEM II, in het latijn, verleend op 23 November 1245; in koper gesneden.

Uit *Privilegiën van Haarlem.*

Afbeelding: FLORENTIUS QUINTUS, (graaf van Holland en Zeeland, 1256—1296).

Wapen van BEATRIX, dochter van DAMPIERRE, graaf van Vlaanderen.

Drie zegels van FLORIS van Holland, oom en voogd van graaf FLORIS V, a°. 1256—1258 (26 Maart).
Een uit KLUIT, *Cod. dipl.* t. XIV, n°. 7 en twee uit MEERMAN, *Op. cit.*, pl. II, n°. 2 en 3.

Zegel en contra-zegel van denzelfden.
Uit VREDIUS, *Gen. Com. Flandr.*, t. I, p. 36.

Zegel en contra-zegel van ALEIDA van Holland, weduwe van JAN VAN AVESNES, moei en voogdes van graaf FLORIS, 1258—1266.
Uit VREDIUS, *Op. cit.*, p. 37.

Zegel en contra-zegel van HENDRIK III, hertog van Brabant, medevoogd met vrouw ALEIDA van Holland en als zoodanig door den Zeeuwschen adel erkend.
Uit VREDIUS, *Op. cit.*, p. 38.

Zegel en contra-zegel van OTTO III, graaf van Gelder, voogd over FLORIS V, a°. 1258—1266, benevens zijnen broeder, HENDRIK van Luik, als voogden door de Zeeuwen aangenomen.
Uit VREDIUS, *Op. cit.*, p. 34.

Eergraf van graaf FLORIS V in de groote kerk te Alkmaar, G. BOONENCAMP ad viv. del.
Uit EIKELENBERG, *Beschrijving van Alkmaar*, bl. 96.

Afbeelding: JOHANNES HOLLANDIAE, (graaf van Holland en Zeeland, 1296—1299).

Het wapen van ELISABETH van Engeland.

Gedenkteeken van JOHAN IX, heer van Arckelle, en BERTHA VAN STERKENBERG, in de groote kerk te Gorinchem.
Teekening in kleuren. Zie *Tegenw. staat van Holland*, dl. V, bl. 271 en V. D. AA, *Aardrijksk. woordenb.*, dl. IV, bl. 600.

WOLFERT VAN BORSSELEN, heer van ter Veer, ten vensteren uytgesmeeten en in stukken gehouwen. Door J(AN) L(UYKEN).

Cf. F. MULLER, *Beredeneerde beschrijving van Nederlandsche historieplaten*, Amst. 1868, n°. 187.

Zegels van graaf FLORIS V en graaf JAN I van Holland.

Zegels van FLORIS, voor dat hij ridder was geslagen.

N°. 1 uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. XV ad p. 800; n°. 2 uit *Privilegien van Haarlem* bl. 24; en n°. 3 uit VREDIUS, *Gen. Com. Flandr.* I, p. 79. Hierbij een ander zegel, waarschijnlijk niet van FLORIS V maar van zijn oom, uit VREDIUS, *Op. cit.*

Het grootzegel en contra-zegel van FLORIS V.

Uit *Privilegien van Haarlem*, bl. 30 en VREDIUS, *Op. cit.* I, p. 79.

Het grootzegel en contra-zegel van BEATRIX van Vlaanderen.

Uit VREDIUS, *Op. cit.*

Het grootzegel en contra-zegel van graaf JAN I.

Uit *Privilegien van Haarlem*, bl. 30 en VREDIUS, *Op. cit.*, p. 80.

Het grootzegel en contra-zegel van ELISABETH van Engeland.

Uit VREDIUS, *Op. cit.*

Zegels van eenige der voornaamste edelen uit dien tijd.

DIRK VAN TEYLINGEN, JOHAN VAN PERSIJN en ARNOLD VAN HEEMSKERK, (a°. 1274), uit KLUIT, *Cod. dipl.*, tab. XV.

DIRK VAN BREDERODE, WILLEM VAN EGMOND, NICLAES VAN PERSIJN, GERARD VAN EGMOND, WILLEM VAN HAARLEM, GERARD VAN HEEMSKERKE, (a°. 1296), uit *Privilegien van Haarlem*, bl. 30.

Munten der graven van Holland en Zeeland, uit het huis van Holland.

Munt van FLORIS III.

Uit VAN LOON, *Penningkunde*, bl. 34.

ERASMUS VAN HOUWELINGSEN: *Penninckboeck*, tot Leijden bij FRANSOYS VAN RAPHELINGHIEN, 1597, 4°., bl. 1—8, bevattende de munten onder het huis van Holland.

De vier graven uit het Huis van Henegouwen, 1299—1354.

Titel met het wapen van Henegouwen.

Afbeelding: JOANNES HANNONIAE, (1299—1304).
Wapen van FILIPPE van Luxemburg.
WITTE VAN HAAMSTEDE vertoont zich in de wapenrusting van een krijgsman binnen Haarlem.
Uit KOK, *Vad. woordenboek*, d. XIX, bl. 1.

Afbeelding: GUILIELMUS TERTIUS HANNONIAE, COGN. BONUS, (1304—1337).
Het wapen van JOHANNA van Valois.

Afbeelding: GUILIELMUS QUARTUS HANNONIAE, (1337—1345).
Het wapen van JOHANNA van Brabant.

Zegels van graaf JAN II, WILLEM III en WILLEM IV.
Zegel en contra-zegel van JAN van Avesnes.
Uit VREDIUS, *Op. cit.*, I, p. 54 en *Privil. v. Haarlem*, bl. 35.
Zegel met contra-zegel van FILIPPE van Luxemburg.
Uit VREDIUS, l. l.
Zegel met contra-zegel van ROBERTUS, Comes Atrebatensis.
Uit VREDIUS, *Op. cit.*, p. 48.
Zegel met contra-zegel van diens huisvrouw MARGARETHA, dochter van JAN II.
Uit VREDIUS, l. l.
Zegels en contra-zegels van graaf WILLEM III.
Uit VREDIUS, l. c., p. 56.
Zegel en grootzegel met contra-zegel van graaf WILLEM III en een zegel van graaf WILLEM IV.
Uit *Privil. van Haarlem*, bl. 35.
Zegels en contra-zegel van graaf WILLEM IV; hieronder zijn zegel als graaf van Zeeland.
Uit VREDIUS, *Op. cit.*, bl. 57.
Zegel van JOHANNA van Luxemburg en Brabant.
Uit VREDIUS, l. l.

Sigillum communitatis MARLANDIAE, a°. 1331 met contra-zegel.

Zegels van edelen enz. uit dien tijd.

Te weten: van GERRIT, *heer van Voorne*, burggraaf van Zeeland, ALBERT, *heer van Voorne*, DIEDERIK PALMAERT, *presbyter*, den abt van Egmond, den *Prior fratrum ordin. predicat. in Harlem*, dominus DE VOERNE et TEYLINGEN, THEODORICUS DE BREDERODE, HENDRIK, casteleyn van *Leyden*. Uit KLUIT, *Op. cit.*, tab. XVI, ad p. 1078.

De munten onder JAN II, WILLEM III en WILLEM IV.

Uit ERASMUS VAN HOUWELINGSEN, *Op. cit.*, p. 9 sqq.

Afbeelding: MARGARITA IMPERATRIX. (1346—1354 † 1356).

Het wapen van Beijeren.

Zilveren munten onder MARGARETHA.

Uit ERASMUS VAN HOUWELINGSEN, *Op. cit.*, p. 17.

Twee zegels van MARGARETHA, zegel en contra-zegel van LODEWIJK van Beijeren en zegel en contra-zegel van MARGARETHA.

Uit VREDIUS, *Op. cit.*, I, p. 58.

De vier graven uit het Huis van Beijeren, 1354—1433.

Titel met het wapen van Beijeren.

Afbeelding: GUILIELMUS BAVARIAE QUINTUS. (1354—1389).

Het wapen van MACHTELD van Lancaster.

Afbeelding: ADELBERTUS BAVARIAE, (1389—1404. Ruwaard, 1358).

Het wapen van MARGARETHA van Bryga of Brige.

Het wapen van MARGARETHA van Cleef.

Afbeelding: GUILIELMUS BAVARIAE SEXTUS, (1404—1417).

Het wapen van MARIA van Valois.

Het wapen van MARGARETHA van Bourgondië.

Gedenkpenning op de inhuldiging van WILLEM VI.

Uit MIERIS, *Gesch. d. Ned. vorsten*, dl. I, bl. 7.

Zegels van WILLEM V, ALBRECHT, WILLEM VI enz.

Zegels van WILLEM V: 1°. „Guillaume d'Ostrevant." 2°. „Duc. Guillaume de Bavière."

Uit VREDIUS, *Op. cit.*, I, p. 59.

Twee zegels en een contra-zegel van WILLEM V.

Uit *Privil. v. Haarlem*, bl. 54.

Zegels van ALBERTUS, met contra-zegel.

Uit VREDIUS, l. l.

Zegel van MARGARETHA van Bryga. „Marguarete ducisse Bavarie unom comitisse palatine."

Uit VREDIUS, l. l.

Vijf zegels van ALBRECHT a^is^. 1357/8, 1358, 1388, 1389 en 1404.

Uit *Privil. v. Haarlem*, l. l.

Zegels van MARGARETHA van Beijeren, dochter van ALBRECHT en gemalin van JAN, hertog van Bourgondië, 1°. „Mar„guerite de Bavière, comtesse de Nevers." 2°. „Margue„rite de Bavaria-Burgundie."

Uit VREDIUS, *Op. cit.*, p. 60.

Zegel van WILLEM VI: „ D^i^ Wilhelmi de Bavarie Comitis de Ostrevanto."

Uit VREDIUS, l. l.

Drie zegels en een contra-zegel van WILLEM VI, a^is^. 1404/5, 1406 en 1411.

Uit *Privil. v. Haarlem*, bl. 69.

Zegels van NICOLAAS VAN DER WERVE.

Ibid.

Afbeelding: Dominus JOHANNES BAVARIAE. (1417—1425).

Wapen van ELIZABETH VAN GORLITZ, hertogin van Luxemburg, weduwe van ANTHONIE van Bourgondië, hertog van Brabant.

Het opbreken van het beleg van Dordrecht door JAN van Brabant, a°. 1418.

Uit VAN WIJN, *Naleezingen*, dl. I, bl. 202, proefdruk voor alle letter. JAN VAN BEIJEREN was de belegerde.

Afbeelding: JACOBA BAVARIAE. (1417—1433 † 1436).

Wapen van JOANNES, kroonprins van Frankrijk.

Wapen van JAN van Brabant.

Wapen van HUMFREY, hertog van Gloucester.

Wapen van FRANK VAN BORSSELE.

Vignet op het „ Dijn willigen Dienaar."

Plaatje voorstellende het huwelijk van JACOBA VAN BEIJEREN met FRANK VAN BORSSELE.

Zie ook Portefeuille XI, op St. Maartensdijk.

Zegels van JACOBA en JAN VAN BEIJEREN.

Zegel en contra-zegel van JACOBA.

Uit VREDIUS, *Op. cit.*, p. 60.

Zegel van JAN, verkozen bisschop van Luik.

Ibid.

Zegel en contra-zegel van JAN VAN BRABANT, a°. 1418.

Zegel en contra-zegel van JAN VAN BEIJEREN, a°. 1422.

Zegel en contra-zegel van JACOBA, a°. 1418.

Uit *Privilegiën van Haarlem*, l. c. Hierbij een zegel en contra-zegel van PHILIPS VAN BOURGONDIË.

Grootzegel en contra-zegel van JAN VAN BRABANT.

Uit VREDIUS, *Op. cit.*, p. 118.

Gouden en zilveren munten onder het huis van Beijeren.

Gouden munten onder WILLEM V, ALBRECHT en WILLEM VI.

Gouden munten onder WILLEM VI, JACOBA, JACOBA en PHILIPS, JAN VAN BRABANT en JAN VAN BEIJEREN.

Zilveren munten onder WILLEM V en ALBRECHT.

Zilveren munten onder WILLEM VI, JACOBA, JAN VAN BRABANT, JAN VAN BEIJEREN, JACOBA en PHILIPS.

Uit ERASMUS VAN HOUWELINGSEN, *Op. cit.*

De drie graven uit het Huis van Bourgondië, a°. 1433—1482.

Titel met het wapen van Bourgondië zoo als het door de graven van Holland en Zeeland gevoerd werd.

Afbeelding. PHILIPPUS BURGUNDIAE, COGN. BONUS, (a°. 1433—1467).

Het wapen van MICHELLE van Frankrijk.

Het wapen van BONNE D'ARTOIS (wed. NEVERS).

Het wapen van ISABELLA van Portugal.

Mr. PIETER BROOSTEN ZWEEN VAN RENISSE biedt den hertog PHILIPS van Bourgondië een register aan van 's lands privilegiën.

Uit *Bijvoegs. en aanm. op de vaderl. hist.* van WAGENAAR, dl. III, bl. 108.

Afbeelding: CAROLUS BURGUNDIAE, (1467—1477).
Het wapen van KATHARINA van Frankrijk.
Het wapen van ISABELLA van Bourbon.
Het wapen van MARGARETHA van York.

Afbeelding van hertog PHILIPS van Bourgondië, zijne gemalinnen, den graaf van Charlois enz.
Uit *Bijvoegs. en aanm. op de vaderl. hist.* van WAGENAAR, dl. IV, bl. 94.

Zegels van PHILIPS en KAREL van Bourgondië.
1. Van PHILIPS.
Zegel en contra-zegel, secreetzegel, zegel en contra-zegel.
Uit VREDIUS, *Sigilla*, p. 76, 77 en 78.
Klein zegel.
Uit VREDIUS, *Gen. Com. Fl.*, I, p. 151.
Zegels en contra-zegel.
Uit VREDIUS, *Sigilla*, p. 85 en 80.
Klein zegel van PHILIPS en ISABELLA.
Ibid, p. 86.
Twee zegels en contra-zegels van PHILIPS.
Uit *Priv. v. Haarlem*, bl. 123.
Zegel van ELIZABETH of ISABELLA.
Ibid.
2. Van KAREL.
Cachet.
Uit VREDIUS, *Sigilla*, p. 100.
Idem.
Uit VREDIUS, *Gen. Com. Fl.*, I, p. 151.
Zegel en klein zegel.
Uit VREDIUS, *Sigilla*, p. 92 en 95.
Zegel en contra-zegel van MARGARETHA van York.
Uit VREDIUS, *Gen. Com. Fl.*, I, p. 125.
Drie zegels en een contra-zegel van KAREL.
Uit *Priv. v. Haarlem*, bl. 135.
Zegel van JAN WOUTERSOEN.
Ibid.

Justitie van CAREL den Stouten, hertog van Bourgondië, over seker gouverneur in Zeland (Vlissingen); tot Amsterdam

bij CORNELIS DANCKERS, boeck- en cunstvercooper in de Calverstraat. P. VERVLOET fecit.

Zie MULLER, *Bered. beschr.*, n°. 814, waar men de beschrijving dezer plaat vindt.

Dezelfde gebeurtenis voorgesteld in vijf plaatjes, in den trant van J. LUIKEN; hierbij nog een plaatje over hetzelfde geval.

Het verhaal uit PONTUS HEUTERUS, door de latere schrijvers overgenomen, is genoeg bekend; het blijft evenwel geheel onzeker of het voorval onder KAREL heeft plaats gehad en zoo ja, in Zeeland of elders. Zie *Nehalennia*, 2°. stuk bl. 312 volgg. en *Navorscher*, IV, bl. 82 en Bijblad, bl. CII volgg.

Portret van LAUWERENSZ. JANSZOON COSTER van Haarlem. JAN LUDMIRAL fecit.

Ectypus Horatii Laurentiani etc. ex Museo Enschediano, X tab.

Afbeelding: MARIA CHARLESIA. (1477—1482).

Afbeelding: MAXIMILIANUS AUSTRIAE.

Wapens en zegels van MARIA en MAXIMILIAAN.

Wapen van MAXIMILIAAN en MARIA.

Zegel van MAXIMILIAAN.

Zegel van MARIA.

Twee zegels van MAXIMILIAAN en MARIA.

Cachet, twee zegels van MARIA en MAXIMILIAAN met contra-zegels.

Vijf zegels van MAXIMILIAAN.

Allen uit VREDIUS, *Sigilla*, p. 103, 104, 106, 107, 109, 119, 121, 123, 150.

Twee zegels en contra-zegels van MARIA.

Uit *Privil. v. Haarlem*, bl. 142.

De zelneering of het darinkdelven, zoo als het oudtijds in Zeeland geoefend werdt. C. PRONK del., E. C. PHILIPS fecit.

Uit WAGENAAR, *Vaderl. hist.*, dl. IV, bl. 170, komt ook voor in *Atlas van Zeeland*.

De drie graven uit het Huis van Oostenrijk, 1482—1581.

Titel met het wapen van Oostenrijk en Spanje, zoo als het door de graven van Holland en Zeeland gevoerd is.

Afbeelding: PHILIPPUS AUSTRIUS. (1482—1516).

Het wapen van JOHANNA van Arragon, alsmede dat van Oostenrijk met Arragon.

J. DE HUIJBERT voert FILIPS den Schoone naar Frankrijk. J. BUIJS inv. et del. REINr. VINKELES et C. BOGERTS sculps.

Uit (J. FOKKE), *Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden voor de vaderlandsche jeugd*, dl. III, pl. 8.

Zegels van PHILIPS.

Zegel met contra-zegel van PHILIPS.

Uit VREDIUS, *Gen. Com. Fl.*, , p. 151.

Signet van PHILIPS en dito in lateren tijd.

Uit VREDIUS, *Sigilla*, p. 126.

Secreetzegel van PHILIPS, na zijne meerderjarigheid.

Grootzegel en contra-zegel na zijne meerderjarigheid.

Secreetzegel van PHILIPS en JOHANNA.

Koninklijk zegel door PHILIPS in Spanje gebruikt.

Groot koninklijk zegel van PHILIPS, met contra-zegel.

Justitiezegel in Holland, met contra-zegel.

Kleiner zegel van justitie.

Allen uit VREDIUS, *Op. cit.*, p. 127, 130, 137—140.

Zegel en contra-zegel van MAXIMILIAAN en PHILIPS.

Zegel en contra-zegel van PHILIPS.

Uit *Privil. v. Haarlem*, bl. 179; hierbij nog het aldaar voorkomende zegel van MAXIMILIAAN en MARIA.

Teekening in kleuren van eene glasruit in het St. Nicolaas gasthuis te 's Gravenhage, waarin afgebeeld staan PHILIPS de Schoone en JOHANNA.

Die kuere van Zeeland, a°. 1495/6. — Gedenkstuk, opgesteld door VERHEIJE VAN CITTERS, uit de inleiding, de approbatie en de publicatie van de keure.

Dit stuk bevat:

1°. Het geteekende portret van PHILIPS den Schoone met de regelen:

„Iste Zelandrinis has Koras fecit Ephebus,"
„Fecit et angores Virginis ante coli."

In het originele stuk, in het stadsarchief van Middelburg berustende, komt

het portret in miniatuur, met deze regelen voor; ook in den eersten zeldzamen druk der keure vindt men het portret. Zie KLUIT, *Hist. crit.*, t. I, p. II, p. 102 in *Not.* en APPELIUS (later minister), *Specimen ad statuta Zelandiae*, anni 1495, L. B. 1786, p. 9 en 10.

2°. De wapens der vijf commissarissen van 's gravenwege en der vier van wege de staten, tot het opstellen van de keure. Zij waren:

Van 's gravenwege:

JAN VAN GLIMES, heer van Bergen-op-Zoom, overleden a°. 1494; men vindt over hem vele bijzonderheden bij VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1098 volgg.

RYCKAERT VUIJTTENHOVE, uit het bekende Gentsche geslacht.

JACOB CRUESINK of CROESINCK. Zie VAN LEEUWEN, *Op. cit.*, bl. 925, 926; hij stierf a°. 1494.

ANTHEUNIS JANSZ. van Wissekerke, rentmeester Bewester Schelde 1476—1483.

JAN VAN CAUWENBERGHE, deken van Abbenbroek, pastoor van Reimerswale, secretaris van den aartshertog.

Van wege de staten:

GUY DE BAENST, rentmeester B. W. S. 1469—1476, B. O. S. 1474—1476.

ADRIAAN JACOBSZ. (VAN DER HOOGE of BORSSELE VAN DER HOOGE, heer van Cleverskerke).

REINIER WILLEMSZ. (van der Buttinge).

CLAEYS WOLFAERTSZ. (van den Abeele).

Cf. APPELIUS, *Op. cit.*, p. 17—19.

3°. De wapens van de commissarissen, door wie de keure is afgekondigd, te weten:

JAN, heer van Cruyningen en Heenvliet, burggraaf en rentmeester-generaal van Zeeland, (B. W. S. 1492—1500, B. O. S. 1493—1500). Hij was a°. 1486 baillin van Gend en werd a°. 1491 ridder van het gulden vlies. Cf. ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VII, st. II, bl. 95.

RYCKAERT of RICHARD VAN DE CAPELLE, raad en meester van de requesten. In de inleiding van de keure wordt hij genoemd Cantere van St. Donaes. In de *Preuves* op COMMINES, dl. III, p. 385, van de editie van GODEFROY, Bruss. 1723 heet hij: „Chantre de l'église de St. Donaes à Bruges et conseiller clerc du parlement de Malines.

JAN VAN CAUWENBERGHE. Zie boven.

4°. De wapens der voornaamste edelen, in wier tegenwoordigheid de afkondiging der keure te Middelburg den 24 April 1496 geschiedde „ter plaetse, daer men die hooghe vierschaer gewoonlyck is te houden;" te weten van:

Den heer VAN RAVESTEIJN, den bekenden PHILIPS van Cleef.

BOUDEWIJN, bastaard van Bourgondië; hij was de bastaardzoon van PHILIPS den Goede. Zie VREDIUS, *Gen. Com. Fl.*, t. II, p. 406.

Den heer VAN BEVEREN en VAN DER VERE, graaf van Grandprez, d. i. PHILIPS van Bourgondië, echtgenoot van ANNA van Borssele; over hem handelt ERMERINS, *Z. Oudh.*, dl. III, st. 2, bl. 1 volgg.

HECTOR van Cruyningen, a°. 1498 burggraaf van Zeeland; waarschijnlijk de oudste zoon van JAN van Cruyningen boven gemeld.

VINCENT van Renesse, in 1489 onder de edelen van Zuid-Beveland beschreven, volgens VAN GRIJPSKERKE, bij TE WATER, *Hoogadel. Zeel.*, bl. 21.

5°. De wapens der steden, waar de afkondiging plaats vond: Middelburg, ten tweedenmale op het stadhuis 25 April, Zierikzee 28 April en Reimerswale 29 April 1496.

Afbeelding: CAROLUS QUINTUS AUGUSTUS. (1506—1555).
Het wapen van ISABELLA van Portugal.

Acht penningen, onder KAREL geslagen en waarop het wapen van Zeeland voorkomt.

1. Op de oorlogsbereidselen tegen den Turk, a°. 1532. Uit MIERIS, *Ned. Vorst.*, dl. II, bl. 367.
2. Op den vrede met Frankrijk, a°. 1538. Ibid, bl. 484.
3. Op de voorbereidselen tot den Franschen krijg. Ibid III, bl. 5.
4. Keizer KAREL tot hertog van Gelderland verklaard 1543. Ibid, bl. 78.
5.—7. Op den vrede tusschen den keizer, Engeland en Frankrijk, a°. 1544. Ibid., bl. 102.
8. Zegepraal van keizer KAREL, a°. 1548. Ibid., bl. 207.

Drie penningen onder KAREL geslagen en meer bijzonder betrekking hebbende op Zeeland:

1. PHILIPS tot erfheer van Zeeland verklaard. MIERIS, *Op. cit.*, III, bl. 229.
2. Op den watervloed van St. Pontiaansavond in Zeeland $\frac{14}{15}$ October 1552. Ibid, bl. 308.
3. PHILIPS, door afstand van zijn vader, graaf van Zeeland, a°. 1555. Ibid, bl. 372.

Overdragt der Nederlanden door keizer KAREL V aan zijnen zoon FILIPS in 't jaar 1555.

Uit WAGENAAR, *Vad. hist.*, dl. VI, bl. 142.

Zegels van KAREL en MAXIMILIAAN en van KAREL alleen.

Zegel van MAXIMILIAAN en KAREL, in den secreten raad gebruikelijk.

Uit VREDIUS, *Sigilla*, p. 148.

Het dagelijksch, grafelijk en prinselijk zegel van KAREL na zijne meerderjarigheid.

Ibid p. 151.

Het justitiezegel in Holland.

Ibid p. 175.

Secreetzegel van KAREL.

Ibid p. 162.

Koninklijk zegel en contra-zegel van KAREL in Spanje.

Ibid p. 163.

Zegel van KAREL als roomsch koning. — Idem „imperator electus.”

Ibid p. 165 en 166.

Gouden bul.

Ibid p. 175.

Groot keizerlijk zegel en contra-zegel in de Nederlanden.

Ibid p. 182.

Zegel van den raad van financiën.

Ibid p. 183.

Signetzegel en zegels onder de besluiten gedrukt.

Ibid p. 183 en 184.

Vijf zegels en vier contra-zegels van KAREL, van de jaren 1512, 1515, 1516, 1519 en 1543.

Uit *Privil. van Haarlem*, pl. 16 en 17, bl. 207 en 256.

Afbeelding: PHILIPPUS, Rex Catholicus. (1555—1581).

Het wapen van MARIA van Portugal.

Het wapen van MARIA van Engeland.

Het wapen van ISABELLA van Frankrijk.

Het wapen van ANNA van Oostenrijk.

Negen penningen, geslagen ten tijde van PHILIPS II en waarop het wapen van Zeeland voorkomt.

1 en 2 op den vrede van Chateau-Cambresis, a°. 1559; uit VAN LOON, *Ned. historiepenn.*, dl. I, bl. 28.

3—5 op den wederzijdschen afstand van grondgebied, a°. 1559. Ibid bl. 29.

6—8 op het ontzet van Oran, a°. 1563. Ibid bl. 66.

9 op de rekenkamer van Gelderland. Ibid dl. II, bl. 16.

Zegels van PHILIPS.

Zegel en contra-zegel van PHILIPS vóór dat hij graaf werd.

Uit VREDIUS, *Sigilla*, p. 202 en 195.

Koninklijk zegel en contra-zegel in de Nederlanden.

Ibid. Het contrazegel bij VREDIUS, op bl. 195, behoort bij het zegel op bl. 202 en omgekeerd.

Zegel, zoo gezegd „in placcate" (en placcard).

Ibid p. 213.

Zegels en contra-zegel van PHILIPS in Holland.

Ibid p. 213 en 224.

Bijzondere zegels van PHILIPS.

Ibid p. 234.

Cachetzegel.

Ibid p. 235.

Twee zegels en contra-zegels van PHILIPS.

Uit *Privil. van Haarlem*, bl. 280.

Historie van Zeeland sedert het begin der troubles tot den vrede van Munster, 1566—1648.

Titel met twee vignetten.

Drie penningen, geslagen in de jaren 1562, 1566 en 1570 op de hagchelijke tijdsomstandigheden, naderende onheilen en watervloeden.

1. Voor *Zeeland* te Antwerpen gemunt a°. 1562. „Domine salva nos, perimus." — „In mari vita tua et semitae tuae in aquis multis." VAN LOON *Ned. historiepenn.*, I, 58.

2. Legpenning voor *Zeeland* geslagen a°. 1566. „Libera me de aquis multis." — „Ad nihilum deducet inimicos meos." Ibid bl. 77.

3. Legpenning voor *Middelburg* te Antwerpen geslagen a°. 1570. „Benedicite maria et flumina domino." — „A cunctis hostibus nos redde securos." Ibid bl. 135. De penning werd geslagen bij gelegenheid dat Walcheren minder dan andere eilanden was beschadigd.

Afbeeldinghe van den ellendighen staat der Nederlanden onder de wreede tyrannye van den hertoge van ALBA. J. P. VENNIUS (VAN DER VENNE) exc. 1622, breed folio.

Zie de beschrijving dezer plaat bij F. MULLER, *Op. cit.*, bl. 76, n°. 514. Eene schilderij, hetzelfde voorstellende, is voorhanden in het kabinet van het Zeeuwsch genootschap.

De wapens der elf comparanten uit de drie leden van staat ter staatsvergadering van Zeeland, 21 November 1571, waarop besloten werd „de executie van den 10en en 20en penning op te houden en te surcheren."

De namen der elf comparanten, wier wapens hier voorkomen, zijn:

NICOLAAS DE CASTRO, de bekende bisschop van Middelburg.

Uit het lid der edelen:

ARENT VAN VALCKESTEYN, uit het bekende geslacht, gehuwd met CLARA DE SABORNES; hij had a°. 1567, uit den insolventen boedel van MAXIMILIAAN van Bourgondië, Popkensburg gekocht en overleed a°. 1573 in het beleg van Middelburg. Zie VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1126 en vooral TE WATER, *Hoogad. Zeel.*, bl. 87. Zie ook ERMERINS, *Zeeuwsche oudh.*, dl. I, bl. 191.

MAXIMILIAAN van Borssele, heer van Schellach en Laterdale; als dapper krijgsman bekend; hij diende de Spanjaarden en overleed te Gend 12 October 1576, ongehuwd zonder kinderen. Zie ERMERINS, *l. c.* I, bl. 85 en VAN GRIJPSKERKE, bij TE WATER, *Op. cit.*, bl. 72 en 73.

JACOB van Serooskerke, heer van Welland en tweede zoon van HIERONYMUS, burggraaf en rentmeester-generaal van Zeeland en van ELEONORA MIGAULT; volgens de MS. aanteekeningen van MARCUS DE LA PALMA is hij ongehuwd gestorven; volgens VAN GOUDHOEVEN, *Chronijk*, bl. 556 was hij gehuwd met PETRONELLA D'ARNEDO, waarschijnlijk de dochter van FERDINANDO D'ARNEDO, die in het midden der 16e eeuw lid was van de regering van Middelburg.

ADRIAAN van Domburg, baillju van Middelburg; hij overleed a°. 1571 gedurende het beleg; waarschijnlijk de bastaardzoon van JACOB van Domburg.

JAQUES VAN DER LISSE, hij komt a°. 1569 voor in de regeringslijsten van Middelburg; zie over zijn geslacht TE WATER, *Op. cit.*, bl. 79.

Uit het lid der steden:

Voor *Middelburg:* ADRIAAN VAN CAMPEN, secretaris van Middelburg; deze familie zou volgens MARCUS DE LA PALMA naar Vlaanderen of Brabant vertrokken zijn. Zie over ADRIAAN, 's GRAVEZANDE, *Tweede Eeuwgedachtenis*, *passim*.

Voor *Zierikzee:* CORNELIS ADRIAENSE, pensionaris van Zierikzee; zie SMALLEGANGE, *Chronijc*, bl. 508. Van dezen alleen is het wapenschild ledig gelaten.

Voor *Reimerswale:* P. LEVENDAELE, secretaris dezer stad; zie ERMERINS, *Zeeuwsche Oudh.*, dl. IV, bl. 115.

Voor *Goes:* A. VERBRUGGE, pensionaris van Goes; zie VAN DE SPIEGEL, *Satisfactie*, bl. 140.

Voor *Tholen:* CHRISTOFFEL ROELS, pensionaris van prelaat en edelen, later raadpensionaris van Zeeland; zie over hem 's GRAVEZANDE, *de Unie van Utrecht herdacht*, bl. 258 en Portefeuille III.

De resolutie, genomen in bisschops hof (de abdij) te Middelburg, vindt men afgedrukt onder de *Bijlagen*, bl. 24 van TE WATER, *Tweede Eeuwfeest van de vrijheid binnen Vlissingen*, Middelburg 1772.

Hierbij een penning uit VAN LOON, *Op. cit.*, I, bl. 155, op den prins van Oranje en andere tegenstanders van den 10en penning „Princeps Uraniae." — „Tanti heroës decem, Albano decimam" anno 1572, 4 Junij.

Don PEDRO PACIECO, opperkrijgsbouwmeester des hert. van Alba, nevens twee Spaansche jonkers opgehangen te Vlis-

singen, den 28 April 1572. J. L(uiken) inv. et fec.

Uit Bor, *Ned. oorl.*, b. VI. Volgens Perit, *Chron.*, p. 225 is Pacieco op 9 April te Vlissingen gekomen en den 29 opgehangen, cf. N. C. Lambrechtsen, *Diss. sistens defensionem civitatis Flessinganae, anno 1572 in libertatem se vindicantis.* Traj. ad Rh. 1778, p. 53 sqq. In de *Memoriën* van Roger Williams hierboven vermeld komen op bl. 82 en 88 belangrijke bijzonderheden over deze gebeurtenis voor.

Beleg van Middelburg, 1572—1574.

Uit Bor, *Ned. oorl.*, b. VII, fol. 4; zijnde dezelfde plaat als bij Baudartius, *De Nass. oorl.* en eene verkleining van de plaat van Fr. Hogenberg, cf. Muller, *Op. cit.*, bl. 42. Het octrooi tot het drukken zijner platen was aan Hogenberg verleend 22 Nov. 1574. Zie *Messager* etc. 1859, p. 289.

Zeeslag voor Vlissingen tusschen de vloot van Alva, onder Sanchio d'Avila en die der Zeeuwen, onder Lieven Jansz. Kaarsemaker, den 22 en 23 April 1573. Hogenberg exc.

Uit Aitzinger, *Leo Belgicus*, p. 137, 140; hierbij eene aanteekening.

Rammekens door de Zeeuwen onder Boisot en Junius ingenomen den 5 Augustus 1573.

Uit Bor, *Ned. oorl.*, zie de aanm. hierboven.

Zeeslag voor Gorishoek tusschen de Spaansche vloot, onder den heer van Glimes en Julian de Romero en de Zeeuwen onder Boisot, den 29 Januarij 1574. Hogenberg exc.

Uit Aitzinger, *Leo Belgicus*, p. 157. Over dezen zeeslag komen in de volgende Portefeuilles nog verscheidene andere stukken voor. Belangrijk zijn over deze gebeurtenis de hierboven aangehaalde *Memoriën* van Roger Williams, bl. 158 volgg.

De overgaaf der stad Middelburg in 1574.

Uit Bor, *Op. cit.*, fol. 5.

Noodmunten geslagen gedurende het beleg van Middelburg en de gedenkpenningen op de overgaaf der stad, a°. 1572—1574.

Uit van Loon, *Op. cit.*, bl. 159, 171 en 172.

T'ontzet van Leyden door de Zeeuwen onder Boisot, den 3 October 1574.

Uit Bor, *Op. cit.*

De halve maan, die de Zeeuwen in het ontzet van Leyden aan hunne hoeden droegen, en de penning op het ontzet.

„Ut Sanherib a Jerusalem." — „Sic Hispani a Leyda noctu fugerunt." Uit VAN LOON, I, 192 en 195.

Togt der Spanjaarden door het water naar Duyvelandt en Schouwen, den 28/29 Sept. 1575. C. DECKER fecit.

Deze plaat komt voor o. a. bij HOOFT, *Ned. gesch.* Zie verder over deze gebeurtenis de platen voorkomende in Portefeuille XI, afd. *Duiveland.*

Bommenede door de Spanjaarden belegerd, bestormd en ingenomen den 25 October 1575.

Uit BOR, *Op. cit.*, b. VIII, fol. 126. Zie in Portefeuille XI op *Bommenede.*

De wapens van de vier gedeputeerden van Zeeland, gecommitteerd tot de sluiting van de unie tusschen de staten en steden van Holland en Zeeland 25 April 1576.

De vier gecommitteerden, wier wapens hier voorkomen, waren:

Voor *Middelburg:* ANDRIES JACOBSEN DE JONGE; hij was burgemeester dezer stad a°. 1574 en 1577. Zie *De magistraet der stadt Middelburg* op die jaren en 's GRAVEZANDE, *Tweede Eeuwged.*, bl. 522.

Voor *Zierickzee:* JOOST EWOUTSZ. TEELING, burgemeester 1574, 1576 en 1577, later gecomm. raad en nog later lid van den raad van state.

Voor *Vlissingen:* EUSTAES ADRIAANSZ. VAN POLANEN, burgemeester van die stad, volgens de *Naamlijst* achter TE WATER, *Inhuldiging van Willem V.* Midd. 1767, fol.

Voor *Vere:* RICHARD BARRADOT, burgemeester 1569—1576. Zie ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VI, bl. 64 volgg.

Zie voorts J. DE TIMMERMAN, *Specimen de Unione Hollandiam inter et Zelandiam.* Traj. 1748, waar men de Unie met de onderteekeningen vindt afgedrukt, bl. 44—61.

Ziericzee belegerd en ingenomen door de Spanjaarden, den 2 Julij 1576.

Uit BOR, *Op. cit.*

Twaalf stuks noodmunten, geslagen te Ziericzee gedurende het beleg 1575/6.

Uit VAN LOON, *Op. cit.*, dl. I, bl. 213—217.

Dankstukken, gemunt toen Zeeland geheel van de Spanjaarden

verlost was, a°. 1574, en een legpenning op de verlossing van het Spaansche juk, a°. 1577.

1. Dankstukken. „Libertatis restitutae." „Senatus populusque Zelandiae." „Soli Deo honorem" 1574. Uit VAN LOON, I, bl. 180.

2. Legpenning. „Is judicabit causam meam." „Gratia Dei sum quod sum." Op de keerzijde, rondom het wapen van Zeeland, de wapens van de edelen en de zeven stemhebbende steden. Ibid bl. 232.

Pacificatie van Gend, gesloten den 8 October 1576, breed 4°.

Plaat uit VALERIUS, *Gedencclanc*, bl. 85; men vindt haar nader beschreven bij MULLER, *Op. cit.*, n°. 723.

De wapens der drie gevolmagtigden van de staten van Zeeland tot het sluiten der pacificatie van Gend.

Zij waren:

PIETER DE RIJCKE, toen nog baillin van Vlissingen. Zie TE WATER, *Hist. der herv. kerk te Gent*, bl. 271—298 en 's GRAVEZANDE, *De unie van Utrecht*, bl. 251 volgg.

ANTONIE of ANTHEUNIS VAN DER SICKELEN, uit het adelijke geslacht der VAN DER SICKELEN of ZICKELEN. Men zie over dit geslacht DE L'ESPINOY, *Recherche des antiquitez et noblesse de Flandres*, *passim*. Reeds in 1332 vindt men een schepen van dien naam te Gend. „SIMON VAN DER ZICKELE, dont la „famille a esté alliée entre les plus nobles et riches de la dicte ville et sont „natifs de France surnommez de la Faucille, et en y a encores pour le présent „[1631] en la Duché de Normandie de ceste famille, portant le mesme nom et „armes. Ils ont possedé par deça plusieurs nobles et riches terres, comme celle „de Nazarette, de Weldene, de Zeeuweghem et autres: et eurent en la ville de „Gand qui se voyent encores à present deux grandes et magnifiques maisons „nommées la grande et petite faucille, et ont souventes fois esté employez à „ce Magistrat, tant à l'un qu'à l'autre bancq, où souvent ils ont eu l'honneur „d'estre les premiers: et pour leurs bons services, tant à la milice des Comtes „de Flandres qu'en ceste ville, ils ont esté honorez du tiltre de Chevalier, et „portent de gueulles à trois faucilles d'argent emanchez d'or," DE L'ESPINOY, *Op. cit.*, p. 437. Eene ANTHONETTA V. D. S. komt voor bij VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1088. ANTHONIE was afkomstig van Vlissingen, waar VICTOR V. D. SICKELEN baljuw was geweest 1503—1531 en JAN V. D. SICKELEN schepen 1564—1571. Zie TE WATER, *Inhuld.* in de *Naamlijsten.* Hij was lid van het collegie van gouverneur en raden en wordt daarom bij de pacificatie van Gend genoemd „consiliarius Zelandiae."

ANDRIES JACOBS DE JONGE; burgemeester van Middelburg.

Zie *Gendtsche geschiedenissen*, dl. I, bl. 271 (ed. a°. 1752). HOYNCK VAN PAPENDRECHT, *Analecta*, dl. II, p. II, p. 226 en 233 en 's GRAVEZANDE, l. c., bl. 177.

Penning op de pacificatie van Gend.

„Portus salutis." „Cum pietate concordia." Uit VAN LOON, I, bl. 227.

De Unie van Utrecht gesloten den 23 Januarij 1579. BAKKER inv. N. v. D. MEER junr. fec. SCHOONH. exc.

Titelprent van P. PAULUS, *De unie van Utrecht.*

De wapens van de vier gedeputeerden wegens Zeeland, te Utrecht.

Zij waren:

WILLEM ROELS, pensionaris van Middelburg.

PIETER DE RIJCKE, zie boven.

NICOLAAS BLANCX, uit Goes, doch toen gecommitteerd tot de vergadering der staten van Holland en Zeeland; zoon van den dijkgraaf van bewesten Yerseke JOHAN ADRIAAN BLANCX. Hij stamde af uit het adelijk huis van Yerseke. Zie V. D. SPIEGEL, *Satisf. van Goes*, bl. 232.

GASPER VAN VOSBERGEN, bailliu van Vere, later gecommitteerde raad, de bekende staatsman.

Zie over deze vier personen 's GRAVEZANDE, l. c., bl. 251—260, cf. ook P. PAULUS, *Unie*, bl. 16, V. D. SPIEGEL, *Bundel van onuitgegeven stukken*, dl. I, bl. 88 volgg.

Gedenk- en legpenningen in Zeeland geslagen op den prins van Oranje.

a. Op het voornemen reeds a°. 1580 opgevat, om de hooge overigheid aan den prins op te dragen „Si non nobis, saltem posteris — vos terra at ego excubo ponto." VAN LOON, I, bl. 283.

b. Twee strooipenningen, ter gelegenheid dat WILLEM I als markgraaf te Vlissingen en Vere is ingehuldigd a°. 1581, „Auxilia humilia firma consensus facit" „nodus indissolubilis." Ibid bl. 295 en 296.

c. Op de opdragt der hooge overigheid aan den prins 1582, „Sic transfert dominus regna" — „opus tuum confirma domine." Ibid bl. 313.

d. Op den dood van den prins 1584, „Saevis tranquillus in undis." — „Luctor et emergo." Ibid bl. 345.

Gedenk- en legpenningen in Zeeland geslagen, of bijzondere betrekking hebbende op de geschiedenis van Zeeland, van 1584—1600.

1. Strooipenning op de opdragt van den grafelijken titel aan prins WILLEM 1584. GUILIELMUS etc. — „Electus comes." VAN LOON, I, bl. 343.

Deze penning is niet door Zeeland geslagen: Zeeland alleen hield de opdragt tegen; men zond gezanten naar deze provincie om haar over te halen en sloeg inmiddels dezen penning. Over de oorzaken van den tegenstand van Zeeland en

inzonderheid van Middelburg, zie men (L. P. DE BEAUFORT), *Leven van Willem I*, dl. III en VAN DE SPIEGEL, *Bundel van onuitgegeven stukken*, dl. I, bl. 143 in not., waarbij uit de *Registers ten Raade* der stad Middelburg en uit andere onuitgegeven stukken, nog veel belangrijks zou kunnen gevoegd worden.

2. Op de tijdsomstandigheden na den dood van den prins 1584, „In spe contra spem." — „Salus a domino," VAN LOON, I, bl. 348.

3. Op de oneenigheden over den handel met Frankrijk 1584, „Concordia res parvae crescunt." — „Valeant, qui inter nos dissidium volunt." Ibid bl. 351.

4. Op de onderteekening door Engeland 1586, „Autore deo, favente regina." — „Luctor et emergo." Ibid bl. 363.

5. Op de overwinning op de Spaansche vloot behaald a°. 1588.

a. „Classis Hispanica venit, ivit, fuit." — „Soli Deo gloria."

b. „Post nubila Phoebus." — „Calculi ordinum Zelandiae." Ibid bl. 390.

6. Strooipenningen bij de inhuldiging van MAURITS, te Vere 1588 en te Vlissingen 1590 gebruikt. Ibid bl. 396 en 415.

7. Op het afslaan van 's keizers bemiddeling 1592, „Latet anguis sub herba." — „Ne temere." Ibid bl. 428.

8. Op het heimelijk verraad der Spanjaarden 1594, „Luctor et emergo." — „Pacem ostentat, sed hoc agitur." Ibid bl. 445.

9. Op de overwinningen van MAURITS 1594, „In victoria grati." — „Luctor et emergo." Ibid bl. 450.

10. Op den toestand van het leger onder MAURITS te Cruyningen tegenover den aartshertog ALBERT bij Hulst 1596, „Frustra oppugnat, usque dum protegit Deus," — „Vigilate et orate Deo confidentes." Ibid bl. 475.

11. Op het drievoudig verbond tusschen Frankrijk, Engeland en de Vereenigde Nederlanden 1596, „Deo duce, comite concordia. — „Mutua defensio tutissima." Ibid bl. 481.

12. Op den bloeijenden toestand van den koophandel over zee 1596, „Nunc spe, nunc metu." — „Luctor et emergo." Ibid bl. 488.

13. Penning door de vereenigde gewesten, na de herovering van Groningen 1594, geslagen „Ab assertis etc." — „Nexos favore numinis quis dissolvet." Ibid bl. 448. Op de keerzijde het wapen van Zeeland.

14. Op het verstrooijen der Spaansche vloot 1596, „Calculi ordinum Walachriae." — „Protector et hostis." Ibid bl. 487.

15. Dezelfde legpenning in 1597 geslagen. Ibid bl. 501.

16. Gedenkpenning op het drievoudig verbond sub n°. 11 vermeld, „Rumpitur haud facile" — „Nexos favore numinis quis dissolvet." Ibid bl. 481. Hierop het wapen van Zeeland.

Gedenk- en legpenningen in Zeeland geslagen, of bijzondere betrekking hebbende op de geschiedenis van Zeeland, van 1600—1616.

1. Op de overwinning bij Nieupoort 1600.

a. „Quos dies vidit veniens superbos" — „hos dies vidit fugiens jacentes." — „Ad Neoportum."

b. „Magnae res armis." — „Luctor et emergo." Ibid bl. 548.

2. Tot voorkoming van zorgeloosheid 1601, „Incuria curas parit." — „Luctor et emergo." Ibid bl. 557.

3. Op de verovering van een Spaansch galjoen, bij St. Helena, door de Zeeuwen 1602, „Possunt, quae posse videntur." — „Non sufficit orbis, quo saltas insequar." Ibid bl. 564.

4. Ter opwekking van de voortzetting van den koophandel over zee 1602, „Imperator maris, terrae dominus. — Luctor et emergo." Ibid bl. 566.

5. Op de overwinning op de Spaansche galeijen onder Spinola 1603, „Cedunt triremes navibus" — „Victae peremto Spinola." Van Loon, dl. II, bl. 5.

6. Tot wegneming der verslagenheid 1606, „Deo vigilante pro regione. — Zelandia." Ibid bl. 24.

7. Tot aanmoediging om den oorlog voort te zetten 1607, „In castris cave ab omni re mala." — „Non est coarctata manus Domini." Ibid bl. 27.

8. Tegen het sluiten van een bestand a°. 1608, „Zeelandia" — „Equo ne credite Teucri." Ibid bl. 41.

9. Op het sluiten van het twaalfjarig bestand a°. 1609, „quod non potest ratio, sanat mora." — „Luctor et emergo."

10. Op de teruggaaf van Vlissingen en Rammekens door de Engelschen a°. 1616, „Benignitate, fide justitiaque Jacobi Regis salvo foedere amicitiaque ordinum Generalium." — „Prudentia restituta Zeelandis Flissinga et Zeeburgo a°. 1616" — „Zeelandia." Ibid bl. 96.

Viva icon pugnae navalis VII kal. Jun. inter octo triremes Freder. Spinolae et tres naves duasque triremes (onder Joos de Moor, vice-admirael van Zeeland) ad Slusam Flandr. factae. door Joh. Rem, aan H. H. Mog. en prins Maurits opgedragen. Gul. Janssonius exc., 2 bladen gr. fol. aan elkander.

Hierbij een „waerachtich verhael wat in 't zelve geschiet ende gepasseert is." Amst. bij Willem Jansz., op 't water. Cf. Muller, a. w. n°. 1198 aant.

Tabula castelli ad Sandflitam etc. Guil. Blaauw exc. Aan de achterzijde: descriptio castelli ad Sandflitam ex H. Grotii Historia de obsidione Grollae.

Uit G. en J. Blaeu, *Theatr. orb. terr. Belg.* 2. Op de kaart is aangewezen de ondernomen doch mislukte landing der Spanjaarden op Zuid-Beveland a°. 1627.

Caarte van 't Scheldt ende Santvliet, verbetert door Claes

Jans Visscher 1640. — Kort en bondigh verhaal van de Spaansche scheepsarmade tot Antwerpen toegerust ende van daar gevaren den 10 September 1631.

Dit *verhaal*, ofschoon afzonderlijk liggende, behoort bij de kaart. Op de kaart komt voor eene afbeelding van de „*Verovering van de Spaansche vloot in Seelandt*" den 13 September 1631. Aan de kaart zelve zijn twee stukken gevoegd.

Veroveringe der Spaensche vloot in Seelandt den 13 September 1631, door Cl. J. Visscher.

Dezelfde afbeelding als hierboven doch zonder de kaart.

De slag op 't Slaeck 1631, fol.

Zes penningen op de overwinning, door de Zeeuwen onder M. Hollare, behaald.

1. „Den Prins van Orangie onzen held vaerdigh
„Strijd voor 't vaderland ende vrijheid waardigh
„God was zijn volk den 13 September gedachtigh
„En bracht tot niet 's vijands vloot onder de seilen enz. 1631."

2. „Fredericus Henricus" etc. „Conjurati veniunt ad classica venti." 1632.

3. „Auspiciis armata Dei." — „Zelandia victrix prisca per indigenas regna tuetur aquas." 1631.

4. Penning, waarop de eilanden en stroomen, met hunne beschrijving en de namen der bevelhebbers. Op de keerzijde „Deus Optimus Maximus etc." J. Looff fec.

5. Dezelfde voorstelling als n°. 4 doch op de voorzijde niet de namen, maar: „Vere surrexit Deus et dissipati sunt inimici ejus."

6. Als n°. 1 doch met het opschrift: „Patriaeque Patrique."

Allen uit van Loon, II, bl. 197 en 200.

Men vergelijke voorts over deze ondernemingen der Spanjaarden in 1627 en 1631, *de platen en kaarten* voorkomende in de Portefeuilles XI en XII.

In den slag bij het Slaak, door oudere en nieuwere geschiedschrijvers vermeld (zie o. a. v. d. Capellen, *Memoriën*, dl. I, bl. 642; van de Sande, bl. 160 volgg.; Aitzema, dl III, bl. 434—436 (ed. in 4°.); van Wijn, *Bijv.*, bl. 67 en volg. op Wagenaar, dl. XI, bl. 185) kwam om Gillis van Wissekerke, heer van Couwerve, met den monnik Philips van Brussel de voornaamste aanlegger van den togt. Zijn zoon Jan grondde hierop a°. 1655 zijn verzoekschrift om de heerlijkheid *Peltenburg* tot eene baronie te verheffen. De goederen van Gillis werden door de Staten verbeurd verklaard en verkocht voor *f* 185,000. Zie *Archief Zeeuwsch genootschap*, stuk IV, bl. 58 en 59.

Munstersche vredehandeling. G. TERBURG pinx. S. FOKKE del. 1754. Proefdruk.

Deze plaat komt voor bij WAGENAAR, *Vad. hist.*, dl. XI, bl. 490.

Penningen in Zeeland geslagen op de vredehandeling en het sluiten van den vrede te Munster.

1. Gedenkpenning: „Timide ac prudenter" — „Dum bellum octuagenarium in „Belgio, studio pacis, subito defervescit ipsumque pacis negotium Monasterii circa „commoda faederatorum adhuc fluctuat, ordines Zelandiae, tam suspensis rebus „ac sollicitis consiliis, in perpetuum monumentum hoc numisma cudi jusserunt „XII Dec. 1647." J. LOOFF fecit.

De staten van Zeeland waren tegen het sluiten van den vrede. Zie J. F. KUIPER in *Nehalennia*, dl. II, bl. 117 volgg.

2. Twee legpenningen, „Timide ac prudenter." — „Luctor et emergo." 1647. VAN LOON, II, bl. 306.

3. Gedenkpenning op den vrede 1648, „Pax Hispano-Batava" — „Et juncti currum dominae subiere leones" — „Pacis foelicitas" etc. J. LOOFF fecit. Uit VAN LOON, II, bl. 312.

Historie van Zeeland sedert den Munsterschen vrede tot den tegenwoordigen tijd.

Titel met twee vignetten.

Penning op de groote vergadering a°. 1654, in Zeeland geslagen.

Ontwerp van den raadpensionaris DE BRUNE, „Ut rupes immota mari, stant foedere juncti." — „Dum totus moratur orbis" etc. Hierbij de legpenning op dezelfde vergadering geslagen 1652 „ut rupes" etc. Uit VAN LOON, dl. II, bl. 362.

Penning tegen het verleenen van hulp aan de Denen 1658.

„Non telis, primis Belgi semtemplicis armis," „sed constant libra libera regna pari." Uit VAN LOON, II, bl. 443.

Deze penning, niet in Zeeland, doch te Utrecht geslagen, is waarschijnlijk hierbij gevoegd wegens het groote deel dat Zeeland aan dien tegenstand nam.

Vertooning van de vloot der staten-generaal met de Engelsche vloot 5 en 6 Augustus 1666, van den Middelburgschen toren. J. BLIECK, na 't leven geteekend in vier afbeeldingen.

Teekeningen hoog 4½, breed 32 duim.

Vreedehandelingh tot Breda gesloten op den XXXI Julij ende geratificeert in de kamer van conferentie door de gevolmach-

tighden van hare konink1. May[sten] van Groot-Britannien, Vranckryck, Deenmarcken en hare Hooghm. de H[en] State generael op den 24 Augusti 1667. R. DE HOOGHE fec. et inv. N. VISSCHER excudit.

Groote plaat met negen verschillende afbeeldingen, gemerkt A—I.

Van boven A. „De publique intrede van de H[es] Engelsche ambassadeurs."

In het midden de grootste afbeelding, gemerkt B. „De conferentiekamer alwaer de vrede beëedigt wert."

Aan de eene zijde: C „t salvo schieten van 't casteel na t wisselen der ratificatien." D „t casteel van Breda, soo 't zich vertoont aen de waterkant." E „de h[es] ambassadeurs werden alles op t raethuys getractiert."

Aan de andere zijde: F „t publiceren van de vrede en vreughdeteeckenen op de marckt." G „vreugdeteekenen voor t logement der h[es] staten ambassadeurs." H „t logement der Engelsche ambassadeurs met haere vreugdeteeckenen."

Beneden: I „t vertreck der ambassadeurs van sijne Majest. van Engelant"

Publicatie van den vrede tusschen Engeland en de Vereenigde Nederlanden a°. 1667. fol.

Hierop de zegels en handteekeningen van HOLLES, H. COVENTRY, RIPPERDA VAN BUIRSE, H. BEVERNINGH, P. DE HUYBERT, A. JONGESTAL en L. T. VAN STARCKENBORCH.

Lijste van de ondergelopen landen en polders in tlandt van der Goes, Wolffersdijk, ter Tolen, Noord-Bevelandt en tlandt van Ziericzee op den 26 Januarij 1682,. gedrukt tot Middelburg.

Zie over den grooten watervloed in Zeeland a°. 1682: *Nederl. Mercurius.*

Gedenkpenning op het oproer te Middelburg 26 Januarij 1704.

„Persei virtute devicta." — „Medioburgi Zeelandiae" 26 Januari 1704. Uit VAN LOON, dl. IV, bl. 415. Zie hierover op de *Historie van Middelburg* in Portefeuille IV.

Zinnebeeldig prentje op de devassalage van Vlissingen, a°. 1733.

De resolutie der staten van Zeeland is van 17 November 1732. Zie *het Regt van Sijne Hoogheid* enz., Franeker 1788, waar men de resolutie vindt, bl. 429.

Het verongelukken van het O. I. compagnieschip Woestduin op de noorderrassen, voor Zoutelande, den 24 Julij 1779. 4°. Proefdruk voor alle letter.

Hierbij eene aanteekening. De plaat is uit *Nederl. Mercurius* 1779, 1°. st., bl. 42.

Ongemeene dapperheyt van den Vlissinger kaper kapt. JARRY, in het veroveren en uyt het Engelsch convooy sleepen van een koolhaalder, niettegenstaande het sterk schieten der convoyen, op den 24 October 1782. J. KOBELL fec.

Zie DE JONGE, *Gesch. van het Ned. zeewezen*, dl. VI, st. I, bl. 157.

Het neemen der Engelsche paketboot van kapt. FLEYN, van Hellevoetsluys na Harwich, door de Zierikzeesche kaper de Goede Verwachting, kapt. J. W. SEXTROH, op den 28 October 1782. J. KOBELL fec.

Pendant van de vorige, zie over het geval *Ned. Mercurius*, 1782, 2e. st. bl. 221 sqq. en

Gezigt van het ophouden der keyzerlijke brik, door 's lands schooner de Dolphijn, 8 October 1784. breed 4°.

Zie over deze gebeurtenis: *Vervolg op* WAGENAAR, dl. VII, bl. 250.

Gezigt op de binnenkomst van WILLEM V met de vorstelijke familie binnen Welzingen, 18 Junij 1786. DAVID KLEYNE del. 1786; engraved by R. PELLARD etc.

Hierbij het berigt van inteekening op nog eene andere plaat.

Z. Doorl. Hoogheid WILLEM V wordt in de vergadering der heeren staten van Zeeland, met eene treffende aanspraak verwellekoomt den 19 Junij 1786.

Uit *Verheugd Zeeland*, bl. 16.

Proclamatie der één en ondeelbare republiek 22/28 Januarij 1798, (houdende last tot het houden van grondvergaderingen). fol.

Proclamatie waarbij die last wordt terug genomen en de vertegenwoordigers zich veranderen in een intermediair administratief bestuur van Zeeland.

Nieuwe kaart van het departement van de Schelde en Maas.

Zie hierboven bl. 27 en 31.

Aankomst van WILLEM III op het Zijpe, J. F. SCHUTZ del. Uitg. J. C. & W. ALTORFFER.

Uit J. H. DE STOPPELAAR, *Willem III in Zeeland. Gedenkboek van Zijner Majesteit verblijf in dit gewest*, 21—30 *Mei* 1862.

Hierbij de platen uit datzelfde werk, voorstellende de banieren der verschillende eerewachten; alsmede afteekeningen in potlood van de twee tropheën op het Loo, gevormd uit de banieren en vaandels dezer eerewachten. Zie DE STOPPELAAR, *Op. cit.*, bl. 345 in not.

De historieschrijvers van Zeeland.

Titel met twee vignetten.

Officieel aangestelde historieschrijvers van de staten van Zeeland zijn geweest:

MATTHEUS VOSSIUS,	aangesteld	7 Augustus 1642,
ISAÄC VOSSIUS,	„	1⅗ December 1646,
NICOLAUS BLANCARDUS,	„	28 September 1655,
J. W. TE WATER,	„	16 September 1776,

waarbij door sommigen nog gevoegd wordt PETRUS BOCKENBERG. Zie TE WATER, *Levensberigt*, bl. 166 volgg. en de *Notulen van de Staten van Zeeland* van de voormelde jaren.

Ook JOHANNES BLANKARDUS is „verkozen om de historiën van deze provincie te vervolgen" doch den titel van historieschrijver heeft hij niet bekomen, zie *Not.* 18 April 1663.

Portret van JAC. EYNDIUS: Nobil. Vir D. Jac. Eyndius Haemstedae etc. Dom. Cent. Bat. Zel. hist.; 4°. met een vers van A. HOFFER en een van C. BOY.

Het portret even als de verzen uit de *Chronici Zelandiae libr. duo, auctore* JACOBO EYNDIO, a°. 1634, door J. DE BRUNE uitgegeven.

Over JACOB VAN DER EYNDE (1575—1614) zie men voorts Portef. III en XI.

Portret van PETRUS CUNAEUS jurisc. et prof. Leydensis. 32°.

Uit FREHER, *Theatr. vir erud.* Hierbij zijn handschrift. PETRUS CUNAEUS (1586—1638) zou, indien zijn dood dit niet had verhinderd, tot historieschrijver van Zeeland zijn aangesteld. Door de provinciale rekenkamer was hem toegestaan „visie van 's lands registers en munimenten tot opstel van eene chronijk van Zeeland dienende." Zie DE LA RUE, *Gel. Zeel.*, bl. 201.

Portret van MARCUS ZUERIUS BOXHORN, Bergopzomaeus Eloq. in acad. Leid. prof. aet. XXVIII. DUBORDIUS pinx., J. SUI-

DERHOEF sculpsit, J. LAUWIJK exc. fol. met een vers van A. HOFFER.

Hierbij het handschrift van BOXHORN, in originali en facs. Ook over de aanstelling van BOXHORN (1612—1653) tot historieschrijver werd gehandeld; hij stelde er veel prijs op en riep daartoe, na den dood van zijn beschermer A. HOFFER, den invloed van HUYGENS bij DE KNUIJT in, doch de aanstelling volgde niet. Zie BOXHORNII, *Epist. et poëm.*, Amst. 1662, p. 167, 172. In die brieven komen niet onbelangrijke bijzonderheden over de *Chronijk van Zeeland* voor.

Portret van NICOLAUS BLANCARDUS, medicus et illustr. Zeel. ord. historicus, aet. 43. W. EVERSDIJK pinx. 4°.

BLANKAART (1624—1703) werd a°. 1655 historieschrijver van de staten van Zeeland in de plaats van ISAÄC VOSSIUS.

Het wapen van M. SMALLEGANGE en zijn handteeken.

Het wapen komt voor in zijn *Chronijk van Zeeland.* Zie DE WIND, in *Nehalennia*, I, bl. 48 volgg.

Portret van JAN WAGENAAR, BUYS pinx., HOUBRAKEN sc. 8°.

Twee penningen op de verbeterde tijdrekening door paus GREGORIUS XIII, a°. 1582.

Uit VAN LOON, *Op. cit.*, I, bl. 307.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

III.

STAATSREGERING VAN ZEELAND.

III.

Titel waarop een geteekend zegel van de staten van Zeeland.

Staatsregering van Zeeland gedurende de grafelijke regering.

Titel met de wapens van de drie leden van staat, prelaat, edelen, steden.

De drie leden van Staat.

Oproepingsbrief van de drie leden van staat, Bewesterschelde, door den rentmeester B. W. S. HEYNRICK JANSSONE VAN WISSEKERKE, om te verschijnen te Middelburg op 15 November 1489.

Originele brief, gedagteekend 11 November 1489, met het zegel van VAN WISSEKERKE, op den brief afgedrukt. De brief is gerigt „aan alle prelaten, „baenraietsen, ridders, edelen, leenmannen, burchmeesteren, scepenen ende „raide van den goeden steden ende anderen, representerende de drie staten van „den lande van Zeeland over al bewestersceit."

Hierbij zijn gevoegd:

a. Een brief, namens den aartshertog PHILIPS, aan genoemden VAN WISSEKERKE geschreven, uit Breda d.d. 5 November 1489, houdende kennisgeving eener commissie, verstrekt op den heer van TOURLON en JOHAN DE BREGILLES, afgevaardigd naar den heer en vrouwe VAN RAVESTEIJN en den heer VAN BEVEREN, tot verkrijging der bede op de statenvergadering.

b. Een brief van J. CARONDELET (den kanselier van Bourgondië) aan denzelfden, uit Lier d.d. 7 November 1489, om de zaak over de munt, waartoe

op de vergadering te Lier, die van Zeeland, onder voorgeven van hun te klein getal, niet hadden medegewerkt, op de bijeen te roepen vergadering in Zeeland, wat dat gewest betreft, ter conclusie te brengen.

Beide stukken origineel, in het Fransch.

Handteeken van R. DE POTTERE.

Prelaat en edelen zorgden voor de uitvoering van de besluiten der staten en werden bijgestaan door een raad of pensionaris, die ook van hen zijne commissie kreeg; zoo vindt men (8°. *Copulaat der voormalige Rekenkamer*, fol. 143) de commissie van 6 Mei 1529, voor mr. JACOB DE POTTERE, als raad van prelaat en edelen. Zij werd gegeven door den abt MAXIMILIAAN van Bourgondië en de Edelen: ADOLF, CHARLES en PHILIPS van Bourgondië, heeren van Beveren, Vere enz., van Brigdamme en van Falais en door JOOS VAN CRUININGEN. Voorts wordt door VAN GRIJPSKERKE, *Graafschap van Zeeland*, MS. cap. VI, nog vermeld dat in de rekeningen van den rentmeester B. W. S. voorkomen als pensionaris van prelaat en edelen: a°. 1537 ERASMUS HEEMS, a°. 1564 ROELAND DE POTTERE en a°. 1570 CHRISTOFFEL ROELS; van JACOB DE POTTERE maakt hij geen gewag.

Prelaat.

De wapens van de prelaten, te weten van:

Den abt van Onze Lieve Vrouwe, te Middelburg.

Den deken van St. Pieter, te Middelburg.

Den deken van St. Levinus, te Zierics̈ee.

Den deken van Onze Lieve Vrouwe, te Tholen.

Den deken van Onze Lieve Vrouwe, te Geervliet.

Den deken van St. Pancras, te Oostvoorn.

Het wapen van den prelaat.

Van den abt van Onze Lieve Vrouwe abdij, te Middelburg.

Van den bisschop van Middelburg (ledig schild).

Vroeger maakten de prelaten of prelaat geen afzonderlijk lid van staat uit, doch waren wegens hunne goederen begrepen onder de edelen, leenmannen, breedgeërfden enz. Wanneer de geestelijkheid in Zeeland is begonnen een afzonderlijk lid van staat uit te maken, is niet bekend; evenmin als de wijze waarop dit is geschied. In de remonstrantie, door de edelen a°. 1651 aan de staten van Zeeland overgegeven (gedrukt a°. 1652 in 4°. en ook te vinden bij AITZEMA, dl. III, ed. in fol.) wordt daaromtrent gezegd: „dat van oude ende immemoriale „tyden, de staten van hetzelve landt ende graeffelyckheydt bestaen hebben in „drie leden, waervan d' edelen zijn gheweest d'eerste, de breede geërfden de „tweede, in welckers plaets is ghecomen den prelaet van Middelburgh, die naer-

„derhant de eerste van de drie leden is geworden, ende de steden het derde, „gelyck notoir en een yeder bekent is," en in art. 59 van de memorie, door de steden Middelburg, Ziericzee, Goes en Tholen, op 6 Junij 1579, aan den prins van Oranje te Antwerpen, overgegeven, (Bijlage E, achter de *Remonstrantie* en bij BOXHORN, *Chronijk*, dl. II, bl. 588 volgg.), „uyt consideratie „van dewelcke (de groote menigte van landen aan het prelaatschap van Middelburg toebehoorende) de prelaet in plaetse van de ingesetenen als meeste ende „breedste geërfde van den lande, onder die staten, voyse ende stemmen verkre„gen hebbende" enz. Men mag er evenwel aan twijfelen of de breedgeërfden ooit een van de edelen afgezonderd lid van staat hebben uitgemaakt, en hoe weinig zeker de remonstrerende edelen daaromtrent waren, blijkt ook reeds daaruit dat zij, vóór dat hunne remonstrantie gedrukt was, in deze de breedgeërfden als eerste lid hadden opgegeven. Volgens VAN GRIJPSKERKE, bij wien de 6e. en 7e. hoofdstukken verdienen geheel te worden nagelezen, zijn de prelaten in Zeeland geworden een afzonderlijk lid der staten, als geestelijkheid „onder de confuse „regering van MAXIMILIAAN van Oostenrijk." In de acten toch van den jare 1468 en volgende, onder KAREL den Stoute vond hij niet gesproken van prelaten, doch wel a°. 1489, (zie den op bl. 91 hiervoren vermelden oproepingsbrief van H. J. VAN WISSEKERKE). Ook in een brief van 1498 wordt nog van prelaten gesproken; doch reeds in eene acte van 27 September 1500 vond hij den prelaat van Middelburg als alleen den eersten staat te representeren, zoodat volgens hem, de admissie van de prelaten als eerste lid, is voorgevallen tusschen de jaren 1477 en 1489 en de vervanging van de prelaten door den abt van Middelburg, tusschen 1498 en 1500. „Tot een lid der staten als breedgeërfde," zegt hij, „geadmitteerd zijnde, moest hem noodwendig de eerste rang voor edelen en „steden volgen, als een geestelijke persoon zijnde en alle de geestelijken van „Zeeland representerende en niet langer willende begrepen zijn onder den adel „ten platten lande en in de gravelijke steden onder de regenten van deselve." De acte van 28 September 1500 vindt men achter de *Remonstrantie*, sub l. A 3, doch men vindt er niet in dat de abt van Middelburg daarin voorkomt als alleen de geestelijkheid te representeren en in den oproepingsbrief van ANDRIES ANDRIESSEN, d.d. 14 September 1511, (aldaar Bijl. A, 1) vindt men nog praelaten opgeroepen. Ofschoon de mogelijkheid bestaat dat meerdere praelaten de geestelijkheid in Zeeland hebben vertegenwoordigd, zoo is dit evenwel verre van bewezen. Welligt is de abt van Middelburg, vroeger reeds als leenman der grafelijkheid, in 's graven raad zitting hebbende, op het voorbeeld der zuidelijke gewesten, langzamerhand beschouwd geworden als de geestelijkheid te vertegenwoordigen en is de vermelding van praelaten in de oproepingsbrieven slechts een ook elders gebruikelijk formulier. Er wordt evenwel in de *Keure van Zeeland*, cap. V, 38, ook van *prelatueren* gewag gemaakt. Hoe het zij, de zaak verdient nog een nader onderzoek. Vgl. overigens RAEPSAET, *Histoire de l'origine* etc., *des États généraux et provinciaux* etc., in *Oeuvres compl.*, tome II; chap. V, en PFEIFEL, *Comm. de R. B.*, vol. III, p. 348.

Edelen.

Titelprent en wapenkaarten (gekleurd).

Uit TE WATER, *Hoogadelijk en adelrijk Zeeland.*

Copie van eene oude schilderij of wapenbord ter gedachtenis van de huldiging van PHILIPS II, op 20 September 1549, als toekomstig erfheer of graaf van Zeeland.

In het midden twee beelden van vrouwen, de eene: *Prudentia*, met een spiegel en een slang, de andere: *Forti'udo*, met een leeuw en eene kolom. Boven haar het wapen van PHILIPS. Onder het wapenbord: „Audaces fortuna juvat timidosque repellit." De wapens boven en aan weêrszijden zijn: van boven Zeeland, Bourgondië, Cruningen; aan de regterzijde: Renesse, Botlant, Cats, Abeele; aan de linkerzijde: Haemstede, van Tuyll van Serooskerke, Romerswale, Borssele (van Spreeuwenstein). Van onder leest men: „Deese heeren edelen „waeren tot Romerswaele present op de inhuldiginghe van coninck PHILIPPUS „de 2 als graev̄ van Zeelant a°. 1549."

Hierbij een brief van den heer VAN CITTERS, d.d. 19 December 1808, aan ADRIAAN LOOSJES (minute) met aanmerkingen over diens EWOUD VAN LODIJCKE en met aanwijzing van eenige dwalingen in dat werk, omtrent deze schilderij voorkomende. Blijkens dien brief was het bord vroeger bewaard geworden op het huis te Stavenisse, dat voorheen toebehoord had aan JERONIMUS VAN TUIJLL VAN SEROOSKERKE, kleinzoon van PHILIBERT, wiens wapen onder de 10 edelen gevonden wordt. Gemelde PHILIBERT stierf kinderloos en zijne nalatenschap kwam voor het grootste gedeelte op zijne tweede vrouw MARGARETA HUIJSSEN en van haar op den graaf VAN FLODORFF. Deze verkocht het huis te Stavenisse en overhandigde het bord aan den heer CHALMERS, wiens vrouws moeder mede eene HUIJSSEN was. De schilderij kwam later in handen van den heer N. C. LAMBRECHTSEN, die ze aan het Zeeuwsch genootschap schonk. Zie *Cat. v. oud en zeldz.*, bl. 11, n°. 51 en het *Voorberigt* van de *N. verh. van het Z. G.*, dl. III, bl. 11. Zie ook ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. IV, bl. 31. Volgens den heer LAMBRECHTSEN zou de schilder van het stuk waarschijnlijk zijn MARIJN DE ZEEUW, over wien men zie DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 526 volgg.

Verzameling van aanteekeningen meest van de hand van den heer VERHEIJE VAN CITTERS.

Deze verzameling bevat:

1°. Genealogische aanteekeningen geput uit den *Blaffaert van Zeeuwsche edelen* van 1477—1500, te vinden o. a. bij BOXHORN, II, bl. 351.

2°. Uittreksels over de ridders van het gulden vlies.

3°. Eenige losse blaadjes met aanteekeningen; hierbij een brief van JOHAN VAN RENESSE, d.d. 23 Mei 1709.

4°. Belangrijke aanteekening over de opvolging van eigenaren der heerlijkheid van Borssele.

5°. Genealogie van de heeren van St. Maartensdijk.

6°. Eenige losse bladen geschreven met de hand van den heer JACOB VAN CITTERS, bevattende kohier van de goede Zeeuwsche leenen, namen van minder bekende heerlijkheden, kasteelen enz. in Zeeland.

Verzameling van afbeeldingen van zerken enz., meest betreffende het geslacht der VAN BORSSELEN. fol.

LAMORAAL, graaf van Egmont, liet vóór het uitbreken van den opstand tegen Spanje, in Brabant, Vlaanderen, Holland, Zeeland en Utrecht, opzoeken en afteekenen wat er van het geslacht VAN BORSSELE te vinden was in abdijen, kloosters, kerken, op kasteelen, poorten, wapens, grafzerken, vensters, glazen enz. Zie *Archief Zeeuwsch genootschap*, stuk IV, bl. 87 volg. Van eenige dezer zerken en glazen komen copieën voor in deze verzameling, die naar alle waarschijnlijkheid zal toebehoord hebben aan een VAN BORSSELE, die er nog eenige afteekeningen van zerken uit de 17°. eeuw bijgevoegd heeft. Bij sommige zerken zijn de beelden, bij allen de opschriften die in de verzameling van Egmont voorkwamen weggelaten; bij de wapens zijn de metalen en kleuren niet opgegeven, van daar dat de determinatie bij sommige wapens niet is kunnen geschieden.

Zerk van HADEWICH VAN BORSSELE, gelegen hebbende in het klooster der minderbroeders of tertianen te Middelburg.

De zerk vertoont een vrouwenbeeld; de vier wapens zijn:

Borssele (van Brigdamme).	Arnemuiden.
Een Leeuw.	Van der Capelle.

Zij was de dochter van CLAES VAN BORSSELE, heer van Brigdamme en MARIA van Arnemuiden. Zij huwde eerst a°. 1399 ADRIAAN VAN HEENVLIET en later WOLFARD VAN BORSSELE, aan wien zij Ter Hooge uit haars vaders goed ten huwelijk medebragt. Zij overleed a°. 1464. Volgens de genealogiën was haar vader de zoon van ALBRECHT VAN BORSSELE en BEATRIX van Domburg, dit laatste komt niet overeen met het wapen op de zerk; hare moeder was de dochter van GILLIS van Arnemuiden en MARGRIETE VAN DER CAPELLE. Zie RUISCH DE BRUIN, *Geneal. der* VAN BORSSELEN, dl. II en IV.

Over het klooster der tertianen te Middelburg, gestaan hebbende tegenover de abdij, aan de zijde der tegenwoordige Heerenbeurs en Bogaardstraat, vroeger behoord hebbende aan de tempeliers, later door de heeren VAN BORSSELE gekocht en aan de minderbroeders of tertianen geschonken, zie men 's GRAVEZANDE, *Tweede eeuwgedachtenis enz.*, bl. 468 volgg; zie ook Portefeuille V.

Grafzerk van ..... VAN BORSSELE.

Twee wapens: BORSSELE met eene ster en OITSENDE of V. D. GRACHT.

Grafzerk met de wapens van VAN MALDEGHEM en VAN BORSSELE (met ééne ster).

Waarschijnlijk de zerk van PHILIPS VAN MALDEGHEM en van SYBILLE VAN BORSSELE, begraven te Maldeghem. SYBILLE was de dochter van WOLFERD VAN BORSSELE van der Vere en gehuwd met PHILIPS VAN MALDEGHEM; zij stierf a°. 1352 en hij a°. 1362. Blijkens de opgave, voorkomende bij RUISCH DE BRUIN, is deze afteekening, indien zij werkelijk de zerk van PHILIPS en SYBILLE voorstelt, zeer onvolledig. Opmerking verdient dat het wapen van Maldeghem hier een middelschild heeft met het wapen van BORSSELE (vol), terwijl dat van Borssele hier voorkomt met eene ster au dextre du chef, terwijl SYBILLE volgens RUISCH DE BRUIN haar wapen met drie sterren voerde. Welligt is het de grafzerk van hun zoon PHILIPS of van JAN VAN MALDEGHEM, welke laatste ook met eene BORSSELE (HADEWICH) gehuwd was. De vader van deze HADEWICH, GERRIT, voerde Borssele met eene ster. Het wapen van HADEWICH, begraven te Gend, komt evenwel bij RUISCH DE BRUIN voor als dat van Borssele (vol) gequarteleerd met het wapen van hare moeder MARIA VAN DE WALLE.

Grafzerk van FLORIS VAN BORSSELE, gelegen hebbende te Souburg.

Wapens:	BORSSELE.	HOUTS.
	Borssele.	Brigdamme met Domburg.
	v. den Steijne.	Moerkerke.
	Een Leeuw.	Domburg.
	Schengen.	*Sautoir met vijf vossen.*

FLORIS was de zoon van GILLIS VAN BORSSELE en ANNA VAN DOMBURG en gehuwd met ELISABETH VAN HOUTS; hij stierf a°. 1448 en zij a°. 1439.

Grafzerk en tombe zonder eenige aanwijzing.

Zerk van HENDRIK VAN BORSSELE, gelegen hebbende te Middelburg in het klooster der minderbroeders.

Volgens RUISCH DE BRUIN is deze zerk die van HENDRIK VAN BORSSELE, gezegd WISSE. De wapens op de zerk voorkomende zijn in het midden BORSSELE met de drie sterren, en voorts:

Moerkerke.	Gystellis.
Gystellis.	Moerkerk.
V. Oostende.	v. d. Steijne.
Borssele (*vol*).	Vianen.

Niet deze wapens, maar die op de volgende zerk komen overeen met de kwartieren van genoemden HENDRIK, † 1350, zoo als die in de genealogiën voorkomen.

Zerk van .... van Borssele, gelegen hebbende in het klooster der minderbroeders te Middelburg.

Wapens:

Borssele.	Van Strijen.
Persijn.	Naaldwijk.

Deze wapens komen overeen met de kwartieren van genoemden Hendrik of een zijner broeders, zoo als die voorkomen in de genealogiën. Volgens deze was hij toch de zoon van Claes van Borssele, gehuwd met Hadewich van Sandijk, dochter van Huijgeman van Strijen en eene dochter van Boudewijn van Naaldwijk; zie van Leeuwen, *Bat. ill.*, bl. 1085. Claes van Borssele was de zoon van den bekenden Wolfert en Sybille, wier geslachtnaam tot nog toe niet met zekerheid bekend is geweest, doch volgens deze zerk uit het geslacht van Persijn moet geweest zijn. Van Dijcke, in *Recueil héraldique sur un grand nombre de familles nobles de la ville et du franconat de Bruges*, 1851, bl. 64, meent dat zij eene dochter van den heer van Arkel geweest is. Welligt was Hendrik niet de zoon maar de kleinzoon van Claes van Borssele, en is deze zerk alsdan die van zijn vader of oom; zie evenwel Ermerins, *Zeeuwsche oudheden*, dl. III, bl. 20.

Zerk van .....

Acht kwartieren, te weten:

Maldeghem.	Moerkerke.
Een kruis.	Spieringh van Wel.
Bethune.	Borssele.
Een leeuw met balk.	Schoudé of Schengen.

Afteekening van een glasvenster te Sandenburg, met de kwartieren van Hendrik van Borssele en Jeanne van Halewijn.

De kwartieren zijn:

Borssele (vol).	Halewijn.
Vianen.	Uytkerke.
Borssele (met eene ster).	La Clijte (Commines).
Arnemuyden.	Mamps (volgens R. de Bruin); welligt Nemps.

Over dezen Hendrik IV, zie Ermerins, *Op. cit.*, bl. 53 volgg. Aldaar wordt de moeder van Jeanne van Halewijn, genoemd: Margriete de la Olijte, dit moet zijn de la Clijte; zie de *Geneal.* achter Commines, ed. de Godefroy, t. V.

Zerk van Wolfert van Borssele en Jacqueline van der Capelle, te Axel.

Wolfert van Borssele, de natuurlijke zoon van Hendrik, overleed a°. 1502,

zijne vrouw a°. 1497. Zie de beschrijving der zerk in *Archief* IV, bl. 38. Op de afteekening komt evenwel niets anders voor dan het wapen van WOLFERT en dat zijner huisvrouw.

Zerk van WOLFERT VAN BORSSELE en MARGRIETE VAN ARNEMUIDEN, gelegen hebbende in het minderbroederklooster te Middelburg.

Op de zerk staat niets afgeteekend dan de wapens van Borssele en Arnemuiden. Zie over hen ERMERINS, l. l., bl. 33 volgg.

Afbeelding der wapens op de grafzerk van JAN DE COCQ VAN OPINEN en LIJSBETH VAN SCHENGEN, begraven te 's Heer Arendskerke.

Alleen de wapens zijn afgebeeld, te weten:

Cocq van Opinen.	Schengen.
Châtillon.	Wemelingé.
Couwerve.	Sabbinge.
Haemstede.	Van de Weerde.

Cf. SMALLEGANGE, bl. 739; eene afbeelding van de zerk zelve is te vinden in Portefeuille X, onder 's Heer Arendskerke.

Grafzerk van HENDRIK en WOLFERT VAN BORSSELE, gelegen hebbende te Sandenburg.

Twee ridders in harnas; de wapens zijn:

Borssele.	Moerkerke.
Vianen.	Borssele (met de drie sterren).
Borssele.	Vianen.
Arnemuiden.	*Een Leeuw.*

Egmond.

HENDRIK overleed a°. 1400 en WOLFERT a°. 1411; zie over hen ERMERINS, *Op. cit.*, p. 49 volgg. en RUISCH DE BRUIN.

Grafzerk van DE VRIESE VAN OOSTENDE.

Een man in harnas; wapens:

De Vriese van Oostende.	Borssele.
Baarsdorp.	Both v. d. Eem.

Cf. VAN GRIJPSKERKE, *Hoogadel. Zeeland*, bl. 119, 120.

Wapenbord van PHILIBERT VAN BORSSELE, te Zierikzee.

Hij was bailliu van Tholen en overleed 17 Jan. 1627; zijne kwartieren zijn:

Borssele. | Van Lier.
Borssele van der Hooge. | Berchem.
Van der Capelle. | Noris.
Wissekerke. | Etten.

Grafzerk van Maximiliaan van Borssele, te Gend.

Wapens:

Borssele. | Laurijn.
Haarlem. | Pedaert.
Rentij. | Donche.
Quiret. | Clichthove.

De opgave dezer wapens is volgens Ruisch de Bruin, dl. IX in f. Hij was heer van Latridaele en overleed te Gend, a°. 1576.

Zerk of wapenbord, waarmede Anna van Borssele is begraven te Rijswijk.

In het midden Tuyl met Borssele en voorts:

Borssele (*van Spreeuwenstein*). | Van Lier.
Borssele (vol). | Nedervoort.
Van der Capelle. | Strijen.
Axel. | Etten.

Volgens Ruisch de Bruin moet *Axel* zijn *Wissekerke*. Zij was de dochter van Wolfert van Borssele en Anna van Lier, trouwde a°. 1612 met Christoffel van Schagen en later met Jacob van Tuijl van Bolkenstein; zij overleed a°. 1655.

Zerk of wapenbord van Anna van Schagen, te Rijswijk.

In het midden het wapen van Duyvenvoorde met Schagen; voorts:

Schagen. | Borssele (*Spreeuwenstein*).
Wassenaer. | Lier.
Spaerwoude. | Borssele.
Lier. | Nedervoort.

Zij was de dochter der voorgaande, huwde Arent Adam van Wassenaer en overleed a°. 1654. Zie Ruisch de Bruin en ook van Leeuwen, *Bat. ill.*, bl. 1078.

Wapenbord, waarschijnlijk van Willem of Abel van Cats, in de kapel te 's Gravenhage.

Wapens: in het midden van Cats; voorts:

Van Cats. | Van Coulster.
Bruelis. | Longijn?

Hij was de zoon van Anthonis van Cats en Maria van Coulster. Zie van Leeuwen, l. c., bl. 908.

Wapenbord van CATHARINA SANDELIJN VAN HERENTHOUT.

Wapens: in het midden, VAN CATS met SANDELIJN; voorts:

Sandelijn.	Ruichrok van de Werve.
Brimeu.	Cuijk.

CATHARINA SANDELIJN VAN HERENTHOUT was de vrouw van WILLEM VAN CATS, zij was de dochter van den rentmeester B. W. S. JERONYMUS SANDELIJN en CATHARINA VAN DE WERVE. Zie VAN LEEUWEN, l. l., bl. 903 en 1164.

Zegel van CATHARINA, vrouwe van Voorne, a°. 1312.

Uit KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 1072; *coll.* p. 508.

Zegel van ALBERTUS DE VOORNE, a°. 1331.

Ibid p. 1072.

Zegel van AERNOUT VAN MOERMONT, a°. 1395.

Uit *Privilegiën van Haarlem*, bl. 55 en 69.

Zegel van CLAAS VAN DE WERVE.

Ibid.

Zegel van HECTOR VAN VUERHOUTE.

Uit VREDIUS, *Gen. Com. Flandr.*, I, p. 115; zie II, p. 290.

Zegel van THEOPHILE DE CATS, escuyer, Sr. de Cats, Capelle etc. 5 Maart 1624.

Zie BUTKENS, *Annal. de la maison de* LYNDEN, *Preuves* p. 129, 130.

Geteekende afbeelding eener zerk met het wapen van RUICHROK VAN DE WERVE.

Afbeelding van eene graauwe zerk, liggende op het hooge choor te Bergen op Zoom, van ADRIAAN VAN REIMERSWALE, heer van Lodycke, † 5 Mei 1534, en zijne huisvrouw JOHANNA of JOSINA DE GLIMES, † 1532; met eene beschrijving door mr. J. VERHEIJE VAN CITTERS.

Een man en vrouw liggen geknield achter elkander voor een lessenaar; de man heeft aan de knieën een helmet en de vrouw een hondje. Boven de hoofden de wapens van Reimerswale en Reimerswale met Glimes. De kwartieren zijn niet ingevuld, doch moeten volgens de beschrijving zijn, aan de manszijde: Reimerswale, Gavere, Herseele, Poucques, v. d. Sickele, van Hove, (v. d.) Meersche, Vaerne-

wyck; die aan de vrouwszijde: Glimes, Bautersem, Hamale, Trasignies, Boshuyzen, Spruyt, Tourneur, Cerrete (?). Onder aan:

D. O. M.

Nobili Heroi Adriano de Reymerswale, Equiti aurato Dom. de Lodyc nieustrien Weddene et in Severgem, qui obiit anno XV^c^XXXIV VI *maij ac Johanna de Glimes, Jacobi Baronis a Grimberge filia, quae obiit anno* XV^c^XXXII XVI *martis Johanna filia optimis Parentibus hoc monumentum restaurari ac exornari curavit.*

Zie SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 705 in f., VAN GRIJPSKERKE bij TE WATER, *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 100 en VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1088, waar men de genealogie van het geslacht VAN REIMERSWALE vindt, en bl. 1093.

Afbeelding van eene blaauwe zerk op het hooge choor te Bergen op Zoom, van HIERONYMUS VAN TUYL VAN SEROOSKERKE, † 20 Mei 1571, en van zijne huisvrouw ELEONORA MICAULT, met beschrijving door J. VERHEIJE VAN CITTERS.

Een mans- en een vrouwenbeeld in eene biddende houding, elkander aanziende; tusschen beiden een helmet bij de knieën. De wapens zijn op de afbeelding niet ingevuld maar volgens de beschrijving staan boven de hoofden de wapens van Tuyl en van Tuyl met Micault. Voorts aan de manszijde: Tuyl, Raveschot, Haemstede, Cats, van den Eynde, van Thienen, Uyterlimmingen, Grutere; aan de vrouwszijde: Micault, Laboume (Labama), een Leeuw, Noreulx, Welle van Cats, Campen, Botland, Almonde. Onder aan:

Hier ligt begraven heer Jeronimus Tuyl, ridder, heer van Serooskerke, Moermont, Wellant, burchgraav en lieutenant admiraal van Zeeland, gouverneur van Bergen op den Zoom. Sterft XV^c^LXXI^tich^.

Ende vrouw Eleonora Micault, dochter van heer Jan Micault, ridder, thesorier generaal van de keyser, zijn vrouw, sterft XV^c^LXXXI^tich^.

Hij was ook nog heer van Stavenisse en St. Annaland en rentmeester B. O. S. en een man van veel invloed in Zeeland.

In de onlusten hield hij de zijde des konings en werd door PHILIPS, ter vergoeding zijner verliezen in Zeeland, benoemd tot stadhouder van Bergen op Zoom. Van LOON, dl. I, bl. 210 en 211 en uit dezen DE LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 265, verwarren hem met zijn zoon PHILIBERT en maken hem tot den aanlegger van den togt der Spanjaarden naar Duiveland a°. 1575, ofschoon hij reeds a°. 1571 overleden was; zie SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland*, dl. II, bl. 375.

Afbeelding van een bedelnapje.

Zie VAN LOON, I, bl. 85.

Steden.

De wapens in kleuren van de negen steden, die onder de gra-

ven het tweede, later het derde lid van staat hebben uitgemaakt: Middelburg, Zierikzee, Reimerswale, Goes, Tholen, Vlissingen, Domburg, Westkapelle en Briel.

De goede steden, of steden die onder geene bijzondere heeren, maar alleen onder den graaf stonden, maakten een lid der staten uit. Zoo als bekend is, is de toelating der steden tot den raad van den graaf onder FLORIS V geschied. De vasalle steden werden door hare heeren, onder de edelen, vertegenwoordigd. Viel eene vasalle stad door het uitsterven van het geslacht van haar heer of om andere redenen, b. v. verbeurdverklaring, in den boezem der grafelijkheid terug, dan werd zij eene goede stad, tot dat zij weder verpand of in leen uitgegeven werd. Van daar dat verscheidene der negen opgenoemde steden nu eens mede compareerden als goede steden, dan weder alleen door hare heeren zijn vertegenwoordigd.

Middelburg en Zierikzee, de hoofdsteden van Zéeland B. W. en B. O. Scheld zijn, voor zooveel bekend is, altijd grafelijke steden geweest.

Reimerswale had zijne eigene heeren; onder graaf ALBRECHT a°. 1377, althans kort voor 1380, werd het eene goede stad en is dit gebleven.

Goes kwam a°. 1397 aan den graaf.

Tholen kwam a°. 1397 aan den graaf en bleef eene goede stad tot het jaar 1516, toen werd het verpand, doch a°. 1529 gelost en weder eene grafelijke stad.

Vlissingen kwam aan den graaf, na het uitsterven zijner bijzondere heeren, heeren van Vlissingen of Koudekerke, genaamd Wisse, het jaar is onzeker.

Ook Domburg had vroeger zijne bijzondere heeren, doch werd even als Westkapelle eene grafelijke stad.

In 1452 werden deze drie steden door den graaf verpand aan HENDRIK VAN BORSSELE.

Brielle behoorde vroeger tot Zeeland en werd eene goede stad, na het uitsterven der burggraven uit het geslacht VAN VOORNE.

Men zie hierover VAN GRIJPSKERKE, l. l., hoofdstuk XIV, M.S.

Twee bladen met gedrukte zegels van steden en edelen in Holland.

Uit *Privilegiën van Haarlem*, bl. 71 en 80.

Stadhouders en andere voorname ambtenaars onder de graven.

Titel met twee vignetten.

Landvoogden of gouverneurs der Nederlanden.

Penning waarop het portret van ALBRECHT van Saxen, gouverneur der Nederlanden.

Uit MIERIS, *Ned. vorsten*, dl. I, bl. 323. Hierbij een originele, bezegelde,

perkamenten brief door hem geschreven aan „alle prelaten, baenrotsen, ridders, „edelen, leenmannen, burgemeesters, scepen en raede van die goede steden, „representerende de drie staten des lands van Zeelant, ter betalinge van volke „en lieden van oorloge d.d. 11 Nov. 1489."

Albrecht van Saxen, als gouverneur der Nederlanden aangesteld door Maximiliaan a°. 1489, overleed a°. 1500.

Penning waarop het portret van Margaretha van Oostenrijk.

Uit Mieris, l. c., bl. 359. Hierbij haar groot en klein zegel uit Vredius, *Gen. Com. Fl.*, I, p. 131. De penning werd geslagen op den dood van haar gemaal Philibert van Savoye, a°. 1504. Na Albrecht van Saxen was gouverneur-generaal geworden a°. 1501 Engelbrecht van Nassau en a°. 1505 Guillaume de Croy, Sr. de Chievres. Margaretha (geboren 1480) werd landvoogdes op 18 Maart 1507, zij overleed 30 November / 1 December 1530. Zie A. Henne, *Histoire du règne de Charles Quint en Belgique*, I, p. 35, 82, 133; IV, p. 340—400 en Th. Juste, *Charles Quint et Marguerite d'Autriche*. Brux. 1858, p. 28 sqq.

Penning waarop het portret van Maria van Oostenrijk.

Uit van Loon, I, bl. 5. Hierbij haar groot en klein zegel uit Vredius, *Gen. Com. Fl.*, I, p. 185. Maria van Oostenrijk (1505—1558) wed°. van koning Lodewijk van Hongarijen, was landvoogdes of gouvernante 1531—1555. Zie Juste, *Vie de Marie de Hongrie*. Brux. 1855 en Henne, l. l., t. V, p. 127 sqq.; t. X, p. 248 sqq.

Portret van Emanuel Philibert, hertog van Savoye en gouverneur der Nederlanden. J. Punt fecit. 8°.

Emanuel Philibert, geb. 8 Julij 1528, was landvoogd of gouverneur 1555—1559. Cf. Henne, l. c., t. X, p. 48.

Portret van Margaretha van Oostenrijk, hertogin van Parma, landvoogdes over de Nederlanden. J. Houbraken sculps. 8°.

Zij was landvoogdes 1559—1567. Hierbij copie der handteekens van Berlaymont, Montmorency, (Philippe de — seigneur d'Hachicourt), hoofden der financiën, Boisot (Pierre), thesaurier-generael, Joos de Damhoudere en Albert van Loo, gecommitteerden van de financiën, Robert de Bouloigne, raad, en Overloope, secretaris; naar een rentebrief op de domeinen ter Tholen van 4 Mei 1554; ook nog een eigenhandige brief van Viglius van 26 Julij 1561, waarschijnlijk aan Bucho a Montzima; zie Hoynck v. Papendrecht, *Analecta*, t. I, p. 39 en 182.

Portret van Ferdinand, hertog van Alva.

Oud portret, kniestuk met bijwerk, breed 12, hoog 17 duim. Onder het

portret: „Ds. Ferdinandus Alvarus a Toleto, Duc d'Alva, Marchio Coriae, Comes Salvaterrae, Aulae Regiae Majest primus prefectus atque ejusdem M. Capitanius generalis et harum Inferiorum Regionum Gubernator." Hierbij een originele, door ALVA geteekende brief aan den baillin en de raden der stede van Zierikzee, behelzende de electie van twee raden, van 26 Maart 1571 (Stil. Cur.). Landvoogd 1567—1573.

Portret van don LOUIS DE REQUESENS, groot commandeur van Castiliën, gouverneur der Nederlanden. C. F. FRITSCH fecit. 8°.

Gouverneur 1573—1576.

Stadhouders van Holland, Zeeland en West-Friesland.

Titel met de wapens in kleuren der stadhouders van 1389—1581.

Alleen het wapen van GOZEWINUS DE WILDE is niet ingevuld, overigens 32 wapens. Hierbij aanteekeningen over de stadhouders. In plaats van hier de wapens op te geven, hebben wij uit die aanteekeningen de lijst der stadhouders opgemaakt en hierachter geplaatst als Bijlage I.

Portret van VRANCK VAN BORSSELEN, grave van Ostervant, heere van Borssele, Zuylen ende St. Martensdyck, gouverneur van Holland etc.

Portret en medaillon; randschrift: „Franco Borselensis Com. Ostervant, Dom. Borsele, Zulae etc. Gub. Holl." Op het portret: „obiit anno 1470."

Portret van RENÉ DE CHALON, graaf van Nassau, prins van Oranje, stadhouder van Holland, Zeeland enz. T. P. C. HAAG del. REIN. VINKELES fec. 8°.

Op het portret: aetatis XXIII. Uit HEERING, *Aanhangsel tot de vaderlandsche historie van* WAGENAAR, dl. I, st. I, bl. 131.

Admiralen.

Penning, waarop het portret van ADOLF van Bourgondië, heer van Beveren.

Uit MIERIS, *Ned. vorsten*, dl. II, bl. 359; randschrift: „Adolphus a Burgundia Dom. de Beveren, Almiraldus Maris anno 1532;" aan de keerzijde: „Quo Deus hoc fausto nos sidere ducet eundum." Hierbij zijn handteeken. Zie over hem ERMERINS, dl. III, st. 2, bl. 28—69.

Zegel van MAXIMILIAAN van Bourgondië, als admiraal van Holland en Zeeland.

Uit Ermerins, l. l., dl. III, st. 2, pl. 1 cf. bl. 117. Hij handelt over Maximiliaan, bl. 70—115.

Penning met de portretten van Philips van Montmorency, graaf van Hoorne en zijne huisvrouw Walburch 1564.

Uit van Loon, I, bl. 68. De graaf van Hoorne was admiraal der Nederlanden.

Penning waarop het portret van Antonius van Bourgondië, heer van Wackené.

Uit van Loon, I, bl. 50. Hierbij zijn zegel uit Vredius, *Gen. Com. Fl.*, I, p. 127 en zijn handteeken (1570).

Zijn vader Antonius van Bourgondië, de zoon van den grooten bastaard, Antonius van Bourgondië, huwde Clara Andries, de erfdochter van den rentmeester B. W. S. Andries Andriessen; zij bragt hem de heerlijkheid van Wackené in Vlaanderen aan. Zie de l'Espinoy, *Recherches etc.*, p. 118.

Onder de kinderen van Antonius en Clara Andries komen voor Adolf, heer van Wackené, admiraal en gouverneur van Zeeland en deze Antonius, na den dood van zijn broeder, insgelijks admiraal en gouverneur van Zeeland. Zie Vredius, l. c., II, p. 401 sqq. en 's Gravezande, *Aaneenschakeling enz.*, bl. 116 en 326.

Latere staatsregering van Zeeland (vóór 1795).

Titel waarop het wapen van Zeeland en van de zeven leden van staat: Eerste Edele, Middelburg, Zierikzee, Goes, Tholen, Vlissingen, Veere, allen gekleurd.

Statenvergadering in het algemeen.

Drie penningen van de jaren 1577, 1586, 1588, waarop voorkomen de wapens van de leden van staat, toen acht in getal.

Uit van Loon, I, bl. 232, 245, 290. Reimerswale maakte toen ook een lid van staat uit.

Zeelant veredelt. G. Lairesse del.

Titelprent van de wapenkaarten van Smallegange. De plaat vertoont de zeven leden van staat.

Drie penningen van de jaren 1598, 1602, 1613, waarop de wapens van de zeven leden van staat.

Uit van Loon, dl. I, bl. 512, 563 en II, bl. 84.

États de Zélande. Plaatje vertoonende de zes leden van staat.

Uit het stadhouderlooze tijdvak, na den dood van WILLEM II, toen er geen eerste edele was.

Zegels van de edele en mogende heeren staaten van Zeeland.

1°. Groot zegel.

2°. Zegel ter zaaken (ad causas) 1578.

3°. Rentebrieven zegel.

Allen geteekend en gekleurd.

Hierbij: aanteekeningen uit de *Notulen der Staten van Zeeland* van 11 en 17 April 1578 en uit het *Register ten Raade der stad Middelburg* van 13 Maart 1578, f°. 323, waaruit blijkt dat de staten van Zeeland, in dat jaar nog geen zegel hebbende, besloten bij provisie te gebruiken het zegel van *gouverneur en raden*; dat dit zegel nog in datzelfde jaar is „geapproprieerd" tot een zegel „ad causas" en dat ook in datzelfde jaar een grootzegel is vervaardigd voor de staten waarop nog de naam des konings voorkwam.

Hierbij zijn nog gevoegd:

1°. Een originele brief van gouverneur en raden van Zeeland van 19 Januarij 1577, waarop afgedrukt een zegel: sigillum gub(ernatoris) et cons(iliarorum) ad causas Zeland, 1574.

2°. Een originele brief van gouverneur en raden van Zeeland van 8 Mei 1578 met het zegel: „sigill. ad causas ordin. Zeland. 1578."

3°. Klein zegel (afgedrukt) van de staten van Zeeland.

De heeren Stadhouders, Capiteins-generaal en Admiralen-generaal van Zeeland.

Titel met het wapen van Oranje-Nassau (gekleurd) en een vignet.

Portret van WILLEM I, prins van Oranje enz. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fecit. 8°.

Hierbij zijn groot en klein zegel (afgedrukt), zijn origineel handteeken en dat van zijn raad en secretaris BRUNYNCK (NICOLAAS BRUYNINKS).

Penning waarop het portret van FRANÇOIS DE VALOIS, hertog van Alençon.

Uit VAN LOON, I, bl. 322. Hierbij de twee penningen aldaar voorkomende, op hem geslagen en waarop zijn wapen voorkomt, geslagen a°. 1582.

Portret van ROBERT DUDLEI, graaf van Leicester enz. J. HOUBRAKEN fecit. 8°.

Hierbij zijn origineel handteeken a°. 1586 en dat van den secretaris VAN LANGEN.

Portret van MAURITS, prins van Oranje enz. A. SCHOUMAN del., naar MIEREVELD. J. HOUBRAKEN fec.

Hierbij het handteeken van MAURITS.

Portret van FREDERIK HENRIK, prins van Oranje enz. A. SCHOUMAN del., naar MIEREVELD. J. HOUBRAKEN fec. 8°.

Hierbij zijn zegel (afgedrukt), tweemaal zijn origineel handteeken en dat van zijn secretaris J. JUNIUS.

Portret van WILLEM II, prins van Oranje. A. SCHOUMAN del., naar HONTHORST. J. HOUBRAKEN fec. 8°.

Hierbij het origineel handteeken van den prins, 1647.

Portret van WILLEM III, prins van Oranje enz. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fec. 8°.

Hierbij het groot en klein zegel van den prins afgedrukt; vijfmaal zijn handteeken, waaronder eens WILLIAM R. en tweemaal dat van zijn secretaris HUYGENS.

Nog ligt hierbij een brief, eigenhandig door den prins onderteekend (26 Febr. 1674), aan den ontvanger-generaal van Zeeland VAN DER STRINGE.

Portret van WILLEM IV, prins van Oranje enz. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fec. 8°.

Hierbij facsimile van zijn handteeken en het origineel handteeken van zijn secretaris DE BACK.

Portretten van ANNA, prinses douairière van Oranje enz.
〃 〃 WILLEM V, prins van Oranje enz.
〃 〃 CAROLINA, princesse van Oranje enz. C. F. FRITSCH fec. T. CRAIJENSCHOT exc. met bijwerk. 8°.

Portret van LODEWIJK VAN BRUNSWIJK WOLFENBUTTEL enz. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fec. 8°.

Hierbij zijn origineel handteeken.

Portret van WILLEM V, prins van Oranje enz. A. SCHOUMAN del. 1757. J. HOUBRAKEN fec. 8°.

Hierbij zijn origineel handteeken.

Genealogische tafel of stamboom van het huis Oranje-Nassau, met gekleurde wapenen, gr. fol.

Hierbij eene aanteekening van VERHEIJE VAN CITTERS. Op den stamboom behalve de wapens van Oranje-Nassau, die van Stolberg, Saxen, Coligny, Engeland, Leuchtenberg, Paltz, Brunswijk, Anhalt-Dessau, Hessen-Castel, Brunswijk-Luneburg, Pruissen en Buren.

Raadpensionarissen van Zeeland.

Titel met twee vignetten.

Gedrukte lijst der raadpensionarissen van Zeeland.

Uit J. W. TE WATER, *Lijst der edele mogende heeren gecommitteerde raaden van Zeeland en der ministers van die provincie*, bl. 27—29.

Van de meesten dezer vindt men levensbijzonderheden, of de schrijvers over hen, opgegeven in de verschillende biographische woordenboeken, zoo als in die van DE LA RUE, SCHELTEMA, VAN DER AA, zoodat men zich hier zal bepalen bij de opgave van hunne voornaamste bedieningen en van eenige minder bekende bijzonderheden, voornamelijk betreffende hunne familiën. Al de hier voorkomende wapens zijn gekleurd.

Wapen en handteeken van CHRISTOFFEL ROELS.

Het geslacht ROELS was afkomstig van Leuven. De vader van CHRISTOFFEL was PAULUS, heer van Grimsbergen en Lubbeke, rector van de universiteit van Leuven, zoon van OLIVIER en CATHARINA GOOSSENS; hij overleed in 1578. Zijne moeder was ISABELLA HANCKAERTS. CHRISTOFFEL ROELS volgde ROELAND DE POTTERE, als pensionaris van prelaat en edelen op; hij huwde op 19 Sept. 1579 SUZANNA TAYMON, dochter van den secretaris der staten, CORNELIS TAYMON, van Gend. Hij was raadpensionaris van 8 Julij 1578—18 Mei 1597, den dag van zijn overlijden. Nog in 1595 was hij als gevolmagtigde tot de onderhandelingen over den vrede met den koning van Spanje werkzaam. Zie 's GRAVEZANDE, *Unie van Utrecht herdacht*, bl. 253 en VAN DIJCKE, *Recueil etc.*, p. 374.

Wapen en handteeken van JOHAN VAN DE WARCK.

Eerst advokaat, werd hij a°. 1576—1579 pensionaris van Middelburg (hij deed den eed op 17 Dec. 1575); ontslagen 4 Nov. 1579, (zie *Reg. ten Raade*, fol. 223 vso en 395 vso), en 1579 pensionaris van Antwerpen, gedeputeerde ter generaliteit van 25 Maart 1599—24 Nov. 1604, en overleed 11 Jan. 1615; hij was de aangehuwde grootvader van den raadpensionaris DE BRUNE.

Portret van BONIFACIUS DE JONGE. JOHANNES GRUSON fec. a°. 1730. Teekening in O. I. inkt.

Hierbij zijn handteeken en vier wapenschilden, waarvan drie ingevuld.

de Jonge.	Boenisse.
de Vaeger.	*Ledig.*

en eene korte aanteekening. Zie over zijn geslacht SMALLEGANGE, *Chron.*, bl. 526. Hij was heer van Oosterland, werd eerst pensionaris van Zierikzee, op 24 Maart 1599 secretaris der staten en is raadpensionaris geweest van 18 Febr. 1615—Junij 1625.

Portret van JOHAN BOREEL. D[k]. VLIETLAND, f. 1727. Geteekend in O. I. inkt.

Hierbij viermaal zijn handteeken en eene aanteekening over hem uit DE LA RUE, *Geletterd, Zeeland*. Voorts zijne kwartierwapens:

Boreel.	Passenier.
Joosse (van Reimerswale).	*Ledig*.

pensionaris van Middelburg 1611—1615, werd hij secretaris der staten op 15 Sept. 1615 en raadpensionaris 28 Oct. 1625—1 Nov. 1629. Zijn vader was JACOB PIETERSZ BOREEL, zoon van PIETER en CATHARINA JOOSEN en bekleedde verscheidene aanzienlijke betrekkingen; hij was raad van Middelburg a°. 1582; burgemeester aldaar 1598, muntmeester van de grafelijke munt en rekenmeester van Zeeland. JOHAN BOREEL was gehuwd met AGNITA of AGNES HAYMAN; zie over zijne reizen op jeugdigen leeftijd de *Poëmata* van DE GROOT, p. 104 sq.

Wapen en tweemaal het handteeken van BOUDEWIJN DE WITTE.

Hierbij zijne wapens:

de Witte.	Van der Mijle.
Weytsen.	(Van der) Burch.

Hij was de zoon van JACOB DE WITTE, baillin van Goes en ELISABETH VAN DER MIJLE. JACOB was de zoon van JACOB en JACOMINA WEYTSEN (waarschijnlijk de zuster van den bekenden QUINTIJN WEYTSEN). ELISABETH VAN DER MIJLE had tot vader JOHAN en tot moeder AGATHA VAN DER BURCH, dochter van den burgemeester van Zierikzee, ANTHONIE VAN DER BURCH en CORNELIA SCHILTMANS. Zie VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1018 en SMALLEGANGE l. l., bl. 525. BOUDEWIJN DE WITTE was eerst secretaris van Goes, werd op 31 October 1625 secretaris der staten en is van 19 Februarij 1630—23 Maart 1641 raadpensionaris geweest.

Portret van CORNELIS STAVENISSE. J. GRUSON fec. a°. 1730. Teekening in O. I. inkt.

Hierbij zijn handteeken en eene aanteekening.

Wapens:

Stavenisse.	Teellinck.
a Duiveland.	de Jonge.

Zijn vader ADRIAAN CORNELIS WILLEMS was de zoon van WILLEM SYMONS VAN STAVENISSE, gezegd CROMSTRIEN en ADRIANA CORNELIA EWOUDSEN van Duiveland, en gehuwd met LEVINA TEELLINK, dochter van JOOS en AGATHA DE JONGE. Zie de genealogie achter de dissertatie van J. H. DE STOPPELAAR,

de Zelandica gente de Huijbert en H. M. C. van Oosterzee, in *Zeeland, jaarboekje voor* 1858, bl. 315. Over het oude geslacht van Duveland, zie Ermerins, l. l., dl. VIII, st. 2, bl. 101 volgg. Cornelis Stavenisse was vroeger burgemeester te Zierikzee, werd secretaris der staten op 18 Junij 1630 en is raadpensionaris geweest van 19 April 1641—28 Mei 1649. Hij was gehuwd met Cornelia Cau. Zijne groote verdiensten als ambassadeur enz. zijn elders vermeld; minder bekend is zijn antagonisme in Zeeland met Johan de Knuijt. Deze ontzag zich niet, hem in de staatsvergadering eene hoogstgevaarlijke wonde toe te brengen; zie *Secrete notulen van Middelburg* 11 November 1642.

Portret van Johan de Brune; spe et metu, aet. 67, a°. 1656.
Hierbij zijn wapen en handteeken en twee eigenhandige billetten aan Johan van der Stringe, alsmede eene korte aanteekening. Waarschijnlijk was hij uit een Vlaamsch geslacht afkomstig. Blijkens zijn wapen was hij niet van de beide Brugsche familiën de Brune, zie v. Dijcke, o. c., p. 85; ook in Gend komen onder de schepenen de Brune's voor, wier wapens evenwel ook van dat van Joh. de Brune verschillen; zie de l'Espinoy, *Recherches sur les antiquités de Flandre*, p. 355. Hij had in eerste huwelijk tot vrouw Maria Roels, dochter van Tobias, den zoon van den pensionaris van Middelburg Willem Roels, (*M. S. aant. v.* Marcus de la Palma en *Zeeuwsche Nachtegaal*, I, 80), en huwde na haar dood met Maria de Vroe, dochter van den burgemeester van Middelburg Adriaan Pietersen de Vroe en Catharina Veth. Geboren a°. 1589 werd hij a°. 1634 raad van Middelburg, in 1638 griffier der rekenkamer; op 12 Febr. 1644 secretaris van de staten en is raadpensionaris geweest van 16 Aug. 1649—7 Nov. 1658. Het portret is van W. Eversdijk; men vindt eene andere gravure daarvan vóór het *Banketwerck van goede gedachten*.

Portret van Adriaan Veth. Teekening in O. I. inkt.
Hierbij driemaal zijn handteeken en eene korte aanteekening over hem uit de la Rue, *Geletterd Zeeland*.

Voorts zijne kwartierwapens:

Veth.	(in) Rosenburg.
de Haan.	Luijcx.

Zijn vader Jan Veth, burgemeester van Middelburg a°. 1608, was de zoon van Jacob Janssen Veth, dijkgraaf in de Zuidwatering, wiens vrouw, volgens de hier opgegevene wapens, uit het geslacht de Haan moet geweest zijn. In de M. S. aanteekeningen van Marcus de la Palma vind ik: „Jacob Janssen Veth tr. Cecilia Pieters ..... doodboek staat Aeltkens Schans, begraven 1 Aug. 1585." Jan Veth, de vader van den raadpensionaris was gehuwd met Barbara Jansen in Rosenburg, derde dochter van Johan Willemse in Rosenburg en Cornelia Luycx uit Vere; de raadpensionaris, met Elisabeth van der Merct. Secretaris, later pensionaris van Middelburg, werd hij op 10 Junij

1651 secretaris der staten en is raadpensionaris geweest van 29 Nov. 1658—25 Nov. 1668.

Portret van Pieter de Huybert. Vlietland fec. 1725. Teekening in O. I. inkt.

Hierbij tweemaal zijn handteeken, voorts zijne kwartierwapens:

de Huybert.	Haecx.
van der Lisse.	Erp.

Zijn vader Anthony, zoon van Anthony en Genoveva van der Lisse, was gehuwd met Johanna Haecx, dochter van Johan en .... van Erp. Zie de Stoppelaar, l. l., p. 23. Het wapen van van Erp, zoo als dit bij Smallegange voorkomt, is geheel verschillende met dat wat op de tombes der Huijberts voorkomt en hier gevolgd is; zie Portefeuille XI.

Pieter de Huijbert was eerst schepen en raad van Middelburg, op 24 Maart 1659 werd hij secretaris van de staten en is raadpensionaris geweest van 19 Maart 1664—1687. Hij werd lid van den raad van state en overleed a°. 1696.

Portret van Jacob Verheije. D[k]. Vlietland fec. 1725. Teekening in O. I. inkt.

Portret van denzelfden. A. Schouman del. J. Houbraken fec. Gedrukt op satijn.

Hierbij tweemaal zijn handteeken en zijne kwartierwapens:

Verheije.	Hollenboom.
van Dalen.	de Cocq.

Zijn vader was Cornelis Verheije, burgemeester van Zierikzee, gehuwd met Quirina Hollenboom. Over het geslacht de Cocq, zie Smallegange, bl. 526. Jacob Verheije was gehuwd met Johanna de Jonge en de schoonvader van den volgenden raadpensionaris.

Hij was eerst pensionaris van zijne geboortestad Zierikzee; a°. 1677 gedeputeerde ter generaliteit; den 26 Jan. 1683 werd hij secretaris der staten en is raadpensionaris geweest van 10 Oct. 1687—Aug. 1715. Geboren 7 Aug. 1640 overleed hij 16 Aug. 1718. Het vreemdsoortig excuus, waarmede de la Rue, (*Staatk. Zeel.*, l. l. 96), zijn artikel, na de vier eerste regels, aanvangt, heeft Verheije te danken aan de burgertwisten in Zeeland a°. 1702 en volgende jaren.

Portret van Caspar van Citters. D[k]. Vlietland fec. 1725. Teekening in O. I. inkt.

Portret van denzelfden. Th. van Dijk pinx. 1719. J. Houbraken fec. Gedrukt op satijn.

Hierbij tweemaal zijn handteeken en zijne kwartierwapens:

van Citters.	Parduyn.
van der Stringe.	Salomon.

Hij was de oudste zoon uit het tweede huwelijk van den ambassadeur AERNOUT VAN CITTERS (zoon van AERNOUT en JOHANNA VAN DER STRINGE) en JOSINA PARDUYN, dochter van CASPAR PARDUYN. Volgens de hierboven voorkomende wapens, is de moeder van JOSINA eene SALOMON geweest. Volgens SCHOTEL, (*Twee Zeeuwsche rectoren te Dordrecht*, in *Zeeland* 1856, bl. 219), heette zij GEERTRUIDA RIJSER.

Bij den burgertwist, die na den dood van WILLEM III, in Zeeland losbrak, werd CASPAR VAN CITTERS een der bekwaamste en stoutmoedigste leden der bovendrijvende partij, a°. 1702 secretaris en a°. 1705 pensionaris van Middelburg. Vervolgens, 26 Oct. 1711, werd hij secretaris der staten en is raadpensionaris geweest van 28 Nov. 1718—28 Sept. 1734. Hij was gehuwd met MAGDALENA VERHEIJE, en is de grootvader geweest van onzen JACOB VERHEIJE VAN CITTERS.

Het wapen van DIGNUS KEETLAER.

Hierbij zijn handteeken.

Hij was de zoon van FRANÇOIS en MARIA EVERSDIJK; schepen van Goes, werd hij op 4 Dec. 1719 secretaris van de staten en is raadpensionaris geweest van 2 Nov. 1734—23 Maart 1750.

Portret van JOHAN PIETER RECXSTOOT. MONTMORENCY pinxit. H. POTHOVEN del. J. HOUBRAKEN sculp. 8°.

Dit portret komt voor in de *Ned. jaarboeken*, dl. X. Hierbij zijn handteeken en kwartierwapens:

Recxstoot.	Rethaan.
Deval.	Everaerts.

Zijn vader, DIONYSIUS RECXSTOOT, was gehuwd met MARIA ELISABETH RETHAAN, dochter van JOHAN PIETER en MARGARETHA EVERAERTS.

Hij was vroeger burgemeester van Tholen, werd op 9 Mei 1735 secretaris van de staten en is raadpensionaris geweest van 31 Mei 1751—31 Jan. 1756.

Portret van JACOB DU BON. H. POTHOVEN del. Teekening in O. I. inkt.

Hierbij zijn handteeken en wapen.

Secretaris van Middelburg, werd hij op 16 Junij 1751 secretaris der staten en is raadpensionaris geweest van 3 Jan. 1757—1 Junij 1760.

Het handteeken en de kwartierwapens van WILHEM VAN CITTERS.

De wapens zijn:

van Citters.	Kien.
Parduyn.	van Pere.

Zijn vader was WILHEM VAN CITTERS, zoon van den ambassadeur AARNOUT en JOSINA PARDUYN; zijne moeder, MARIA KIEN, dochter van JOHAN KIEN en eene dochter van CORNELIS VAN PERE uit Vlissingen. De huisvrouw van VAN PERE was eene dochter van MICHIEL DE RUYTER. Zie de *Sleutel op de burlesque notulen van Michiel Michielsen*, *M. S.*

WILHEM VAN CITTERS was eerst pensionaris van Middelburg; op 8 Jan. 1757 werd hij secretaris van het land en is raadpensionaris geweest van 15 Dec. 1760—26 Mei 1766; hij werd toen representant van den Eersten Edele en bekleedde later nog onderscheidene betrekkingen. Hij was gehuwd met GERARDINA PETRONELLA BROENKE en overleed 17 Aug. 1802.

Portret van ADRIAAN STEENGRACHT. J. HOUBRAKEN fec.

Hierbij tweemaal zijn handteeken en zijne kwartierwapens:

Steengracht.	Spiering.
Meerman.	Verheije.

Zijn vader NICOLAAS, zoon van ADRIAAN en MARIA THEODORA MEERMAN, was gehuwd met ANNA MARIA SPIERING, dochter van SPIERING en eene dochter van den raadpensionaris VERHEIJE.

Eerst pensionaris van Middelburg, werd hij op 13 April 1761 secretaris van het land en is raadpensionaris geweest van 26 Mei 1766—6 Mei 1770. Hij had zich een grooten roem van bekwaamheid verworven, doch overleed op nog jeugdigen leeftijd.

Het wapen van JOHAN MARINUS CHALMERS.

Hierbij zijn handteeken, cachet en zijne kwartierwapens:

Chalmers.	Duvelaer.
Ledig.	Huijgens.

Zijn vader JOHN, predikant der Schotsche natie te Veere, was gehuwd met ANNA CATHARINA DUVELAER, dochter van ABRAM DUVELAER, predikant te Veere en SARA HUIJGENS. Raad van Veere, secretaris van de provinciale rekenkamer, werd hij secretaris van het land $\frac{26 \text{ Mei}}{2 \text{ Junij}}$ 1766 en is raadpensionaris geweest van 13 Aug. 1770—12 Mei 1785. Hij overleed a°. 1796. Het ledige schild is voor het wapen van GORDON.

Portret van LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL. P. OETS ad viv. pinx. R. VINKELES sculp. Proefdruk.

Hierbij zijn handteeken en kwartierwapens:

v. d. Spiegel.	Duvelaer.
Ledig.	Velters.

Nog is hierbij gevoegd een wapen overeenkomende met het linkerdeel van het wapen van VAN DE SPIEGEL en daaronder *spiegelt u zelve.* Daarboven is uitgeteekend een leeuw van goud met een spiegeltje in het midden; cf. DE L'ESPINOY,

Recherches, p. 200. Zijn vader was gehuwd met CORNELIA PETRONELLA DUVELAER, dochter van PIETER CORNELIS en HENDRINA SAIGNE. Zie overigens over zijn geslacht *Navorscher*, dl. X, bl. 110. Burgemeester van Goes, werd hij op 17 April 1780 secretaris van het land en raadpensionaris op 22 Sept. 1785. Hij nam zijn afscheid op 3 Dec. 1787 en overleed 7 Mei 1800.

Wapen van WILLEM AARNOUT VAN CITTERS.

Hierbij het wapen van DE MAUREGNAULT; de overige kwartierwapens niet ingevuld.

Zijn vader was AARNOUT, zoon van WILHEM en MARIA KIEN; zijne moeder SARA JACOBA OCKERSE, dochter van J. C. OCKERSE en van ... DE MAUREGNAULT.

Burgemeester van Middelburg, werd hij op 24 April 1788 raadpensionaris; hij verzocht zijn ontslag op 27 Febr. 1795; het ambt van raadpensionaris werd op 8 Maart daaraanvolgende vacant verklaard en sedert dien tijd niet meer vervuld. Zie (DASSEVAEL), *Hist. dagblad van Zeeland*, st. I, bl. 23 volgg, 41 volgg., 167.

Staats-secretarissen van Zeeland.

Titel met twee vignetten.

Gedrukte lijst der secretarissen, uit de lijst van TE WATER.

Met de handteekens van BOUDEWIJN DE WITTE 1626, J. DE BRUNE en ADRIAAN VETH 1659.

Wapen en handteeken van CORNELIS TAYMON.

Hij was reeds a°. 1574 secretaris van gouverneur en raden en werd a°. 1578 secretaris van de staten. Hij was afkomstig van Gend en overleed a°. 1595. Zijne dochter SUZANNA was gehuwd met CHRISTOFFEL ROELS; zie VAN DIJCKE, *Op. cit.*, p. 374.

Portret van PIETER DE VROE. D^k^. VLIETLAND fec. 1726.

Hierbij zijn wapen en handteeken en een extract uit de notulen door hem onderteekend.

Mr. PIETER DE VROE was de zoon van ADRIAAN PIETERSE DE VROE, schepen te Middelburg a°. 1599 en burgemeester aldaar 1602, rentmeester-generaal B. W. S. 1604 en van CATHARINA VETH.

Het geslacht DE VROE zal zekerlijk tot een oud adelijk geslacht van Zeeland behoord hebben, doch waarvan de naam thans niet bekend is. Het was geallieerd met BOTLAND, V. WEERDE, SCHENGEN. Het is lang geweest in de regering van Middelburg; reeds in het jaar 1525 treft men aldaar aan een burgemeester JAN WILLEMSE DE VROE. Bij SMALLEGANGE vindt men eene korte genealogie van dit geslacht, dezelfde als voorkomt in de aanteekeningen van MARCUS DE LA PALMA.

PIETER DE VROE is gehuwd geweest 1°. met eene dochter uit het Vlissingsche

geslacht NICOLAY; 2°. met AGNES LE SAGE; zijne dochter AGNES huwde met WILLEM LE SAGE. Indien de wapens van DE VROE en LE SAGE niet zoozeer verschilden, zou ik uit den naam vermoeden dat zij van hetzelfde geslacht waren. Hij werd tot pensionaris van Vlissingen aangesteld op 5 October 1646, werd er raad 1648 en rentmeester van 's heeren domeinen 5 Sept. 1647 en is secretaris van 't land geweest van 16 Dec. 1649—1651. Hij was heer van Reimerswale en Lodycke. Zie evenwel ERMERINS, l. l., dl. IV, bl. 110.

Wapen en driemaal het handteeken van JUSTUS DE HUYBERT.

Zijn vader ADRIAAN, zoon van ANTHONY en GENOVEVA VAN DER LISSE, was gehuwd met ANTHONETTA TEELLINCK, dochter van JOOST TEELLINCK en AGATHA DE JONGE van Oosterland. Zie DE STOPPELAAR, *Diss.*, in de genealogische tafel.

Hij is secretaris van het land geweest van 16 Dec. 1664—4 Sept. 1682.

Wapen en handteeken van PIETER DUVELAER.

Zijn vader PIETER, zoon van PIETER JOOSEN DUVELAER en JOHANNA VAN DE PUTTE, was gehuwd met CATHARINA GRENIER. Bij SMALLEGANGE l. l., bl. 480 vindt men eene soort van genealogie van deze familie. In allen gevalle is het een zeer oud geslacht, welligt afkomstig uit Duiveland; reeds in de 16°. eeuw komt er een JAN DUVELAER voor, wiens zoon ADRIAAN dijkgraaf van Noord-Beveland was.

PIETER DUVELAER was eerst raad van Middelburg; hij is secretaris van het land geweest van 11 Oct. 1687—9 Junij 1703.

Wapen en viermaal het handteeken van PIETER DUVELAER JR.

In de burgertwisten van 1702 werd hij secretaris van Middelburg, in de plaats van MARCUS DE LA PALMA, en is secretaris van het land geweest van 10 April 1705—10 Jan. 1711.

Hij was, naar ik meen, een zoon van den voorgaanden en ANNA VELTERS.

Het handteeken van GERARD JAN BLANKERT.

Uit Tholen afkomstig, werd hij provinciaal rekenmeester wegens die stad en is secretaris van het land geweest van 2 Mei 1771—21 Febr. 1780.

Wapen en handteeken van WILLEM ARNOUT DE BEVEREN.

Hij was de zoon van ANTHONIUS WILHELMUS DE BEVEREN, predikant te Middelburg, en JOSINA CHRISTINA VAN CITTERS, dochter van ARNOUT en JOHANNA NOORDHOEK. Vroeger pensionaris van Middelburg, werd hij secretaris van het land op 30 Jan. 1786.

Na het aftreden van den raadpensionaris W. A. VAN CITTERS, nam DE BEVEREN, als secretaris van het land, die betrekking waar en bleef ook secretaris, nadat de staten van Zeeland den naam van *provisionele representanten van het volk van Zeeland* hadden aangenomen. Na het vaststellen van het nieuwe reglement

voor die representanten, op 6 Julij 1795, werd DE BEVEREN president en tevens eerste secretaris; zie *Historisch dagblad*, dl. II, bl. 5 volgg. Hij werd op 9 Maart 1796 tot representant ter nationale vergadering verkozen, bleef evenwel, krachtens art. 58 van het reglement van oproeping der N. V., secretaris, doch droeg de waarneming van deze betrekking op aan J. H. APPELIUS (later minister). In zijne plaats werd president C. G. BIJLEVELD; zie o. a. *Historisch dagblad*, dl. III, bl. 271. De verdere verrigtingen van DE BEVEREN behooren niet tot deze afdeeling.

De overige secretarissen der staten of van het land zijn later raadpensionaris geworden en zijn dus hierboven vermeld.

Gecommitteerde raden van Zeeland.

Titel waarop een afgedrukt klein zegel, een geteekendgroot zegel „sigillum ad causas ordinum Zel." en een penning.

De penning is uit VAN LOON, dl. II, bl. 478, en geslagen op het weder ophalen van de gelden, edelgesteenten, kanonnen enz. van het schip van WATERDRINKER, voor Westkappel gezonken. Dat ophalen geschiedde met een werktuig, uitgevonden door TREWLEBEN, en door tusschenkomst van MARSELIS VAN DER GOES, onder het opzigt van gecommitteerde raden van Zeeland a°. 1660. Op den penning vindt men, aan de eene zijde, afgebeeld het ophalen voor Westkappel, en aan de andere, behalve de inscriptie, de namen en wapens van REYNIER VAN BEKE, JOB DE JONGE, GERARD VAN (DER) NISSE, WILLEM VAN VRIJBERGHE, GASPER INGELSE en JOHAN DE MAUREGNAULT, gecommitteerde raden; ADRIAAN VETH, raadpensionaris, en PIETER DE HUYBERT, secretaris van het land. De penning kan niet vóór 1661 geslagen zijn.

Hierbij is gevoegd het originele stuk uit de staten notulen hiertoe betrekkelijk en geteekend door P. DE HUYBERT, en de originele quitantie. Zie VAN LOON, l. c., en AITZEMA bij hem aangehaald.

Gedrukte lijst van gecommitteerde raden van Zeeland.

Uit TE WATER, *Lijst* enz. met aanteekeningen op de lijst door VERHEIJE VAN CITTERS en vele handteekens op de lijst geplakt.

Hierbij een extract uit de staten-notulen (a°. 1618), waarop de handteekens van v. MALDERÉ, TENIJS, STEENGRACHT, DE JONGE, COORNE enz. en eene overdragt door JOH. MISSON a°. 1669 aan L. VAN VRIJBERGHE.

Zie over het collegie van gecommitteerde raden, PESTEL, *Comm. de rep. Bat.*, vol. III, p. 897 sqq.

Gouverneur en Raden van Zeeland.

Wapens van jhr. ARENT VAN DORP, jhr. SMIT VAN BAARLAND, jhr. CHARLES DE BOISOT, JERONIMUS DE ROLLÉ, JOHAN

DE JONGE, ANTHEUNIS VAN DER ZICKELEN, JACOB CAMPE, CORNELIS WERCKENDET LIEVENSE en een ledig schild.

Wapens van jhr. WILLEM VAN HAULTAIN, PIETER DE RIJCKE, MARCUS DE LA PALMA, JACOB CAMPE, jhr. JOHAN WOUDEN VAN VLIET, mr. SEBASTIAAN VAN LOOZEN, WIJBOUT of WIGBOLT DE WAEL.

Het collegie van gecommitteerde raden is eerst bij instructie van 22 Mei 1578 tot stand gekomen. Vóór dien tijd was de regering van de provincie door den prins toevertrouwd aan gouverneur en raden.

Dit collegie bestond, volgens de instructie van 2 Maart 1574, uit de gouverneurs van Zierikzee, Vlissingen en Veere, benevens drie personen uit die steden en een zevende door den prins, de achtste aan te stellen uit Holland. Waarschijnlijk waren zij reeds vóór het vaststellen der instructie vergaderd geweest.

AREND VAN DORP was gouverneur van Zierikzee; JACOB SMIT VAN BAARLAND, en na hem CHARLES DE BOISOT gouverneur van Vlissingen en JERONIMUS DE ROLLÉ en na hem JOHAN DE JONGE (dr. JUNIUS) gouverneur van Veere; ANTHEUNIS VAN DER ZICKELEN (zie hiervoren bl. 79) uit Vlissingen, JACOB CAMPE uit Veere, CORNELIS WERCKENDET LIEVENSZ. uit Zierikzee. Het ledig schild is voor den persoon uit Holland te benoemen.

Op 22 Sept. 1576 werd eene nieuwe instructie vastgesteld. Zij was noodzakelijk geworden omdat, na de overgave van Middelburg en het verlies van Zierikzee, alleen de drie steden van Walcheren in handen van den prins waren. Er moest nevens den gouverneur wezen een landraad, bestaande uit een persoon uit elke der drie hoofdsteden van Walcheren, uit twee leden door de staten van Holland aan te stellen en den thesaurier van Zeeland. Cf. o. a. v. D. SPIEGEL, *Satisf. v. Goes*, bl. 93 en volgg.

Gouverneur was WILLEM VAN HAUTAIN; voorts uit Vlissingen PIETER DE RIJCKE; uit Middelburg MARCUS DE LA PALMA en uit Veere JACOB CAMPE. De overigen: JOHAN WOUDEN VAN VLIET, SEBASTIAAN VAN LOOZEN en WIGBOLD DE WAEL waren uit Holland.

De meesten dezer personen zijn genoeg bekend. Over WIGBOLT DE WAEL nemen wij hier over het volgende, bij de opgenoemde wapens liggende uittreksel uit de genealogie van DE WAEL: „WIJBOUT of WIGBOLT DE WAEL JANSZ., „koopman te Amsterdam, was in den jare 1572 naar 't land van Kleef geweken „om de vervolging, wegens het aannemen van de gereformeerde leer en hield „zich eenigen tijd te Emmerik op, alwaar hij geld bijeenzamelde tot uitrusting „der watergeuzen; hij kwam, na het innemen van den Briel weder in Holland, „hebbende veel geleden door het veroveren van zijne goederen, die tot onder„stand gezonden waren naar den Briel en elders; hij werd a°. 1576 gecommit„teerd naar Zeeland, nevens jonker JAN VAN WOUDEN VAN VLIET en SEBAS„TIAAN LOOZEN, die raadsheer was in den hove van Holland 1560, wegens den

„ prins van Oranje, om met den gouverneur en de staten aldaar, over de ge-
„ meene zaken te handelen, uitwijzende zijne commissie d. d. 12 Mei 1575,
„ onderteekend door WILLEM I. Hij werd daarna raad en schepen te Amsterdam
„ en was getrouwd met ELISABETH BENNING JANSDR.; schepen aldaar 1531, en
„ heeft nagelaten zes kinderen van dewelke geene descendenten exsteren, als
„ alleenlijk uit AEFGE of EVA DE WAEL, getrouwd met P. VLAMING VAN OUTS-
„ HOORN, uit welk huwelijk afkomstig is de president W. SLICHER, in 's Hage."
Men ziet hieruit dat er drie uit Holland gecommitteerd waren. Nog op 24 April 1578 vind ik DE WAEL vermeld, met SEBASTIAAN VAN LOOZEN, bij de auditie van de rekening van den thesaurier A. MANMAKER, van welke rekening een afschrift van de hand van 's GRAVEZANDE, onder mij berust.

Obligatie door den gouverneur en raden, gepasseerd ten behoeve van SEBASTIAAN DU CREST, kapitein van de garde van den prins, van den 20 Nov. 1576, onderteekend TAYMON, en met het daarop gehecht zegel. In het Fransch.

Op de obligatie is eene magtiging tot uitbetaling uit de geestelijke goederen, aan den houder der obligatie, geplaatst, van 9 Junij 1579 met de onderteekeningen van SALVADOR DE LA PALMA, VAN COUWERVE en PIETER DE WACHTER. Voorts is hierbij gevoegd, in afschrift, een extract uit de aanstelling van PIETER VAN REIGERSBERG en WOUTER BLOCQ, poorters van der Vere, tot commissarissen van de monstering enz. van 30 Maart 1574, gegeven te Middelburg, waaruit blijkt dat deze aanstelling door gouverneurs, admiraal en raden geschiedde, op order en „ uyt crachte der authoriteyt hun door zijn ex. gegeven."

Eerste zamenstelling van gecommitteerde raden.

De wapens van jhr. A. VAN DORP, MARCUS DE LA PALMA, YMAN CLAES YMANSE (ledig schild), mr. NICOLAAS BLANCX, EVERARD JANS. VAN COUWERVE, mr. PIETER DE RIJCKE en JACOB CAMPE.

Volgens de instructie van 22 Mei 1578, compareerde de gouverneur ARENT VAN DORP als Eerste Edele. Hij desisteerde a°. 1579 na de hevige twisten die er ontstonden over de wijze van stemming in de staten. Zie o. a. TE WATER, *Inhuldiging enz.*, bl. 16 en 17 in de noot. De overige genoemde personen hadden zitting voor Middelburg, Zierikzee, Goes, Tholen, Vlissingen en Veere.

Portret in medaillon van „ den ed. heer JOHAN PIETERSS^{n}. VAN DEN BRANDE, gecommitteerde raedt van de staten van Zeeland wegens Tholen." A. PERSIJN sculp., breed 15, hoog 20½ duim.

Op het portret, naast het hoofd, het wapen van VAN DEN BRANDE; vóór hem op eene tafel „adversa erudiunt 1571." Onder het portret:

„*Siet hier het rechte beeld van een oprechten vader*
„*Des vaderlants; verdruckt door Spaensche tiranny:*
„*Hij wert van 't Zeeuwsche Hof gecooren tot een rader,*
„*Om door syn wysen raet te houden Bergen vry.*"

Hierbij copie van zijn grafschrift in de oude kerk te Middelburg (afgebroken in 1833).

„*Hier ligt begraven den Edelen*
„*Welgeboren Heer Johan Pieters van den*
„*Brande, is geweest (naer dat om de Religie*
„*door de Spaen. factsie van syn bedienijngen*
„*ontbloot en uyt het lant verjaeght*
„*was) gecommitteerde Raet van de Staten*
„*van Zeelant wegens Tholen enz.*
„*Sterft den* 25 *November a°.* 1589.
„*En de Weledele Jonckvrouw Sofphia van*
„*Resen op den* 18 *Janu.* 1586.
„*En joncker Cornelis enz.*"

Het verdere van het grafschrift is te vinden bij DE LA RUE, *Staatkundig en heldhaftig Zeeland*, bl. 143. Hierbij eene korte aanteekening over zijn zoon JAN PIETERSSE en SIMON JASPERSEN PARDUYN. Hij is gecommitteerde raad geweest van 1582—1589.

Portret van JOHAN HUYSSEN VAN CATTENDIJKE. Breed 13, hoog 20 duim; proefdruk.

Het randschrift van het portret luidt: „JOB HUYSSEN CATTENDIJCK, a Gal-„lorum rege nobilitatus et Magnae Brittanniae equestri ordine cum notis gratis-„simisque insignibus auctus et natus Monsterhouckii et dominus Zeelandiae et „rei maritimae apud eosdem a Consiliis, Praeses consilii Flandri ac ditionum „Ordinum generalium aetatis 50, 1616."

Hij was geboren op 4 October 1566 en is gecommitteerde raad geweest van 27 April 1591—1634. Nog andere portretten van hem komen voor in Portefeuille VI, onder Goes.

Portret van HENDRIK VAN TUYL VAN SEROOSKERKE. FRANS SCHILLEMANS pinx. CRISP. VAN DE PAS sculp. fol.

Randschrift: „Nob. ac stren. D. Henricus Tuyl a Serooskercken, Stavenisse et Rynhusii toparcha aet. 49. 1622." Onder het portret: „Henricus de Tuyl, de Serooskercken, Eques, Dominus de Stavenisse, Kempenshofstede, Zuytmeer, Rynhuysen etc. ad consilium status foederati Belgii, nomine provinciae Zelandiae deputatus et Illustrissimorum Ordinum ad Potentissimum Magnae Britanniae Regem Jacobum Legatus Extraordinarius." Hierbij zijn handteeken. Hij is geweest ge-

committeerde raad van 13 Nov. 1624—1625 en werd toen lid van den raad van state 26 Mei 1627; SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland*, bl. 372. Hij was de tweede zoon van PHILIBERT en CATHARINA SANDELIJN VAN HERENTHOUT en gehuwd met JACOBA OEM VAN WIJNGAARDEN. Zie SMALLEGANGE l. l., bl. 694 en *Archief Zeeuwsch genootschap*, IV, bl. 41 volgg.

Het collegie van gecommitteerde raden werd op 21 Julij 1795 vervangen door een committé van algemeen welzijn, waakzaamheid en veiligheid. Zie *Historisch dagblad*, dl. II, bl. 26. Dien ten gevolge werden de nog in functie zijnde leden van gecommitteerde raden: PIETER PAUL VAN GELRE, WILLEM CANISIUS, CASPAR VAN CITTERS en MANTHA STEPHANUS VAN DER LOEFF ontslagen. Zie bij PASPOORT, *Beschrijving van Zeeland*, Middelburg 1820, bl. 122, de namen der leden en de zamenstelling van de verschillende collegiën, die aan gecommitteerde raden zijn opgevolgd.

Thesauriers en ontvangers-generaal van Zeeland.

Titel met twee vignetten.

Gedrukte lijst der thesauriers en ontvangers-ge neraal.

Uit TE WATER, *Lijst enz.*, bl. 85 en 86.

Wapen en handteeken van ADRIAAN VAN MANMAKER.

In de *Déclaration des noms de ceulx d'Anvers, qui ont été banniz ou exécutez, dressée hors les copies authentiques, reposant en la chambre des comptes du Roy notre sire, à Bruxelles* 1566—1569, te vinden bij CHARLES RAHLENBECK, *L'inquisition et la réforme en Belgique*, bl. 252, vindt men opgegeven ADRIEN MANNAECKERE en bl. 254 CATHERINE MARSELAER, de echtgenoot van MANMAKER. Zie voorts over zijn geslacht *de Navorscher*, o. a. dl. XI, bl. 355 en dl. XIV, bl. 24. ADRIAAN werd thesaurier (commissie 20 Oct. 1573, beëedigd 20 Maart 1574) en bleef dit tot 1590.

Wapen en handteeken van JACOB VALCKE.

Hierbij de penning uit VAN LOON, I, bl. 451, op de oprigting der rekenkamer in 1594 geslagen „Instituta Camera Rationum Zelandiae, primum reddito thesaurario Falconi 1594." De beroemde staatsman is thesaurier geweest van 1591—1603.

Portret van EWOUT TEELLINCK, proefdruk vóór alle letter op wit satijn.

Hierbij zijn handteeken. Hij was de zoon van Joos en JOHANNA JANSDR. Zie dit portret nader beschreven bij DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 333. EWOUT TEELLINCK is ontvanger-generaal geweest van 1603—1629.

Wapen van WILLEM BROUWER.

Ontvanger-generaal 1629—1649.

Wapen en handteeken (a°. 1663) van JOHAN VAN DER STRINGE.

Ontvanger-generaal 1649—1667.

Wapen en handteeken (a°. 1686) van JOHAN VAN DER STRINGE JR.

Ontvanger-generaal 1667—1704.

Wapen en handteeken van DANIËL TULLEKEN.

Ontvanger-generaal 1704—1726.

Wapen en handteeken van J. ASSUERUS SCHORER.

Ontvanger-generaal 1727—1752.

Wapen en handteeken van JOHAN SCHORER.

Ontvanger-generaal 1752—1771.

Handteeken van JOHAN VALENTIJN SPRENGER.

Ontvanger-generaal 1772—1794.

Na J. V. SPRENGER is ontvanger-generaal geworden PHOENIX ISAÄC BODDAERT 1794—1808 en na den dood van BODDAERT, JOHAN CORNELIS VAN STAPELE.

't Admiraliteitscollegie van Zeeland.

Titel met het zegel der admiraliteit (lak afdruk); de handteekens van M. VAN HEEDE en ADR. NICOLAI en vijf penningen waarop het wapen der admiraliteit.

Deze penningen zijn:

1°. Legpenning van de admiraliteit a°. 1592 „pro aris et focis" — „para excubat optima," uit VAN LOON, I, bl. 430.

2°. Idem 1593, na den grooten storm van dat jaar „idem protector et hostis" — „luctor et emergo." Ibid bl. 442.

3°. Idem 1595 „hi in curribus etc." Ibid bl. 463.

4°. Idem 1598 „pacem ostentat etc." Ibid bl. 510.

5°. Idem 1598 „in victoria grati" — „Deus nostram causam agit." Ibid bl. 520.

ADRIAAN NICOLAI is secretaris der admiraliteit geweest van 12 Nov. 1597—1627.

Portret van PIETER BODDAERT. P. VAN DIJK pinx. J. HOUBRAKEN sculps. 4°.

Hierbij zijn handteeken. Het portret, waaronder een vers van P. DE LA RUE geplaatst is, komt voor in de 4°. uitgave der *Stichtelijke gedichten* van P. BOD-

DAERT. Hij werd op 26 Sept. 1718 aangesteld tot griffier en in 1748 tot secretaris der admiraliteit, welke betrekking hij bekleedde tot zijn overlijden op 28 Jan. 1760. Zie over hem *Levensbeschrijving van mr. P. Boddaert door zijn ed. zelve opgesteld.*

Twee gedrukte lijsten van de jaren 1750 en 1763, houdende de namen van de raden, van de schepen en de hoofdofficieren in die beide jaren.

Hierbij de handteekens der raden ter admiraliteit van Zeeland, wegens Holland, van GERARD VAN BEVEREN VAN STEVELSHOEK 1672—1676 en WILLEM BOSSCHAERT 1691—1698 en wegens Utrecht, van JOHAN LODEWIJK VAN PANHUIJS 1674—1680 en FREDERIK KLERCK 1642, alsmede van de secretarissen JOHAN STEENGRACHT de Jonge en ADRIAAN STEENGRACHT. Zie *Register der admiraliteitsampten M. S.*, berustende in de bibliotheek van het Zeeuwsch genootschap.

Luitenant-admiraals van Zeeland.

Titel met twee vignetten.

Aanteekening uit de staten notulen over LOUIS VAN BOISOT, WILLEM BLOIS VAN TRESLONG en JUSTINUS VAN NASSAU. M. S.

Portret van LOUIS VAN BOISOT. J. HOUBRAKEN fec.

Hierbij de penning op het ontzet van Leiden, uit VAN LOON, I, 194.

Hetzelfde portret, proefdruk vóór de letter.

Hierbij facsimile van het handteeken van L. BOISOT en zijne wapens in kleuren. Hij sneuvelde op 12 Junij 1576. Op 2 Julij 1577 werd besloten „om ten koste „van den lande eene zerk te laten maken om gelegd te worden op het graf van „wijlen den heer gouverneur en admiraal BOYSOT."

Portret van ADRIAAN WILLEMSZOON, admiraal van Zeeland, Beoosten Scheld. H. POTHOVEN del. a°. 1784, naar de originele geschilderde afbeelding. 8°. Teekening in O. I. inkt.

Hierbij zijn wapen in kleuren en eene aanteekening, waaruit wij het volgende overnemen: „Bastaardzoon van WILLEM SIMON MAARTENSZ., heere van Stavenisse en in Cromstijen, burgemeester van Zierikzee. Uit zijn huwelijk met „GEERTRUIDA, FREDERIKSDR. BOEMER liet hij na twee kinderen: WILLEM ADRIAANSE, capitein en PETRONELLA, in het begraafboek der stad Zierikzee genaamd „PETRONELLA ADMIRAAL, getrouwd met MARINUS MOGGE. Zijne zinspreuk was „„chacun son temps." Hij voerde het wapen van zijn vader vol, zonder breuk „van bastaardij en ligt in het familiegraf der STAVENISSEN te Zierikzee." Dit

gedeelte der aanteekening is overgenomen uit de genealogie van STAVENISSE, het overige kan men vinden bij DE LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 266 volgg.

Portret van „GUILLAUME DE BLOYS dict. TRESLONG, admiral de Zelande." J. H. W(IERIX fec.), breed 9, hoog 12½ duim.

Portret „GUILIELMUS A BLOIS DICTUS TRESLONG, Gubern. Brilae Mox. Zeland. Thalassiarch. postremo silvarum Holland. Praef." 4°.

Onder het portret:

Assertrix Batavum fatalis Brila, superbi
Excutit Hispani me duce prima jugum
Inde maris regimen tutari, et jura ferarum
Silvarumque mihi credita cura fuit.

Hierbij zijn wapen in kleuren en zijn handteeken.

Wapen in kleuren en handteeken van JUSTINUS VAN NASSAU.

Afbeelding van de grafzerk in de Hooglandsche kerk te Leyden, van JUSTINUS VAN NASSAU, admiraal van Zeeland en zijne huisvrouw ANNA DE MERODE. F. VERRIJK fecit.

Een man en vrouw in biddende houding; aan weêrszijde hunne wapens; het opschrift luidt:

„*Hier leyt begraven den Heer Justinus van*
„*Nassau, ghewesen in syn leeven Colonel van*
„*'t Walen Regiment, Admirael van Zeelandt,*
„XVII *jaren. Generaal van wegens den groot*
„*Mog. Heere Staaten van Holland ende*
„*Westvriesland en Vranckricke, Gouverneur*
„*van Breeda* XXV *jaren. Sterf int jaar* XVIcXXXI
„*den* XXV *Junij, out zijnde* LXXII *jaaren,*
„*Met Mevrouwe Mevrouwe Annà van*
„*Merode zijn Ed. huysvrouwe, gheboren*
„*Baronesse van Merode. Sterf int jaer*
„XVIcXXXIIII *den* VIII *Octobris, out*
„*zijnde* LXXI *jaaren.*"

JUSTINUS VAN NASSAU werd op 28 Februarij 1585 aangesteld tot luitenant-admiraal, in plaats van BLOIS VAN TRESLONG; hij verzocht zijn ontslag op 19 September 1600, verkreeg zijn pensioen 29 Mei 1601 en werd vervolgens gouverneur van Breda. Zie over hem E. B. SWALUE, *Justinus van Nassau, meest naar onuitgegeven stukken*. Amst. 1858; waar men op bl. 62 de grafzerk vindt afgebeeld.

Wapen van WILLEM DE ZOETE VAN LAKE, gezegd HAULTAIN.

Luitenant-admiraal 12 Januarij 1602.

Portret van jonck^{r}. PHILIPS VAN DORP, ridder en l^{t}.-admiraal van Hollandt ende Westvrieslant. REMB. VAN RIJN. S. SAVRY ex. 8°.

Borstbeeld met hoed. Onder het portret:

„Hij die van al de werelt onschuldigh wort ghehaedt
„En lijdent lijden van sijns haters laster looghen
„Die wordt van 't heyligh recht gevoerdt tot hoger staedt,
„Sijn vyandt tot een spijdt en blixem in haer ooghen.

A°. 1634.

Hierbij zijn wapen in kleuren en handteeken.

Hij werd luitenant-admiraal van Zeeland 14 Junij 1627.

Portret van JOHAN EVERTSEN. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fec. 8°. Proefdruk voor de letter.

Hierbij zijn wapen en handteeken. Luitenant-admiraal 16 Dec. 1664.

Portret van CORNELIS EVERTSEN. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fec.

Hierbij zijn wapen en handteeken. Luitenant-admiraal 7 Julij 1665.

Portret van „ADRIAEN BANKERT, luytenant-admiraël over Zeelandt." gr. 4°.

Portret van ADRIAAN BANKERT. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fec.

Hierbij zijn wapen in kleuren en handteeken. Luitenant-admiraal 20 Aug. 1666.

Portret van CORNELIS EVERTSEN JR. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fec. 8°. Proefdruk voor de letter.

Hierbij zijn wapen en tweemaal zijn handteeken; alsmede eene aanteekening zoo over hem als over GELEIJN EVERTSEN. Luitenant-admiraal Junij 1684.

Portret van GELEIJN EVERTSEN. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fec. 8°. Proefdruk voor de letter.

Hierbij zijn wapen en handteeken. Luitenant-admiraal 22 Julij 1707.

Ledig wapenschild voor het wapen van MAARTEN BARENTSEN BOOM.

Luitenant-admiraal 20 Oct. 1721.

Wapen en handteeken van J. C. OCKERSE.

Luitenant-admiraal 9 Jan. 1780.

Wapen van HERMANUS WILTSCHUT.

Luitenant-admiraal 27 Mei 1746.

Ledig wapenschild voor het wapen van JACOB IMANS.

Luitenant-admiraal 8 Maart 1750.

Hierbij liggen nog:

1°. Een brief aan de gecommitteerden ter admiraliteit, eigenhandig geteekend door CORNELIS LUENISSEN, 1600.

2°. Een brief van den admiraal VAN WASSENAAR OBDAM, dd. 25 Junij 1659, met eigenhandig bijschrift en handteeken van den admiraal.

Vice-admiraals van Zeeland en ander voorname zee- en landofficieren.

Titel met twee vignetten.

Portret van JOOS DE MOOR, vice-admiraal van Zeeland. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fecit.

Hierbij zijn handteeken a°. 1587.

Het wapen van MARINUS HOLLARE, gekleurd.

Hierbij zijn handteeken en de penningen uit VAN LOON, dl. II, n°. 4 en 5, op de overwinning ter zee van 1681, vermeld ook bij DE LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 186 en 187.

Portret van JOOS VAN TRAPPEN gezegd BANCKER(T), als vice-admiraal in West-Indië. PRESTRE inventor. G. LOOFF sculpsit. gr. fol.

Borstbeeld met loofwerk en rand en Hollandsche verzen van BERCH. De oorspronkelijke schilderij, waarnaar deze kalligraphie is gemaakt, berust in het kabinet van het Zeeuwsch genootschap. Zie *Catalogus der schilderijen enz.*, bl. 19, n°. 18. Hierbij zijn handteeken.

Portret van MICHIEL DE RUYTER. J. M. QUINCKHARD pinxit. J. HOUBRAKEN fec. 8°.

Hierbij zijn handteeken.

Portret van ENGEL DE RUYTER. 4°.

Uit den eersten druk van *'t leven en daden der doorluchtige zeehelden.*

Portret van CORNELIS EVERTSEN, vice-admiraal van Zeeland. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fecit. 8°.

Hierbij zijn handteeken en eene aanteekening.

Portret van JOHAN BANKERT, kapitein ter zee. H. UDEMANS sculpsit. BECKMAN del. gr. fol.

Halverlijf met zeeslag en een Nederd. vers: „*Dit 's Banckerts beeldtenis, het* „*afzet van den ouden*" enz. W. BREST miles cecinit. Hij sneuvelde 13 Junij 1665.

Portret van „JACQUES DE BUURY, capit. et serg. major géneral de toute la gendarmerie de Sélande, colonel et gouverneur d'Oostende," aetat. suae 78.

Randschrift: „JAQUES DE BUURII, capt. en serg. maj. gen. van alt Zeel. crychsv. corn. en gouv. van Oostende."

Portret van „Sr. FREDERICK DE DORP, colonel et gouverneur d'Oostende."

Randschrift: „Jonkheer FREDERICK VAN DORP, colonel ende gouverneur van Oostende." Hierbij eene aanteekening. Beide portretten komen voor in P. FLEMING, *Oostende*, 1621. 4°.

Portret van JAC. EYNDIUS.

Randschrift: Nobil. Vir. D. JACOBUS EYNDIUS Haemstedae ac Dom. Cent. Bat. Zel. Hist. en onder het portret een Latijnsch vers van A. HOFFER.

Uit de *Chronici Zelandiae libri duo.*

Portret van „D. Ed. manhaften heer CORNELIS VAN DEN BRANDE, overste van een regiment infanterie." A. BARLAER delin. R. A PERSIJN sculp. 4°.

Van boven: „Sonder Godt is 't ydelheyt." Onder het portret:

Dit Adelyck gemoet, in Deughden opgewassen,
Past op geen vijandts list, noch laat sich niet verrassen,
Soo dat bleeck in Brasil, daer hy den vyandt sloegh
Op Guarapes bergh en uyt den velde joegh.

Zie zijn grafschrift bij DE LA RUE, *Heldh. Zeeland,* bl. 143; cf. hiervoren bl. 119.

Lijst van de ordinaire en extraordinaire militie, gerepartieerd op de provincie van Zeeland 1671.

Hierbij een brief dd. 9 Junij 1678 van MAURICE DE NASSAU, heer van der Lek; een brief dd. 6 Augustus 1674 van JOHAN VAN BORSSELE; eene assignatie ten behoeve van, en quitantie afgegeven door L. DE NASSAU, van 18 Mei

1668; eene verklaring afgegeven door NICASIUS A BAERLANT, CHARLES VAN DER SWALME, JUSTUS DE ZUYDLANT en THEODORUS SABL, van Julij 1668; eene quitantie van 15 Januarij 1665 door ANT. STEENGRACHT. Voorts de handteekeningen van VASSY 1668, MICHIEL VAN BORSSELE 1 Januarij 1701, JOHAN DE NASSAU 24 November 1701 en JOHAN DE VASSY 24 December 1701, allen officieren ter repartitie van Zeeland.

Militaire promotie in Zeeland. Middelburg den 29 Mei 1746. in plano.

Plan exact de l'état des trouppes de LL. HH. PP. Ms. les états généraux de 8 Sept. 1753.

De provinciale rekenkamer van Zeeland.

Titel waarop een geteekend zegel en de penning op de rekenkamer geslagen a°. 1594.
Uit VAN LOON, I, bl. 451.

Afbeelding van de wijze der zitting van de heeren van de rekenkamer van Zeeland, volgens eene oude prentplaat, aldaar ter kamer berustende.

Negen penningen.

1°. Legpenning voor de verschillende „rekenkamers tot één ligchaam gesmolten" (MIERIS), waarop het wapen van Holland, Zeeland en Westfriesland a°. 1511. Uit MIERIS, N. V., I, bl. 439, „jus suum cuique tribuere" — „honeste vivite, neminem laedite."

2°. Legpenning voor de rekenkamer (waaronder ook Zeeland behoorde) te 's Gravenhage a°. 1556. Hierop het wapen van Zeeland „vigilate" — „leggelt van de rekenkamer in Holland."

3°. Legpenning na de oprigting der rekenkamer in Zeeland 1588. Uit VAN LOON, I, bl. 390, zie hierboven bl. 81.

4°. Legpenning zinspelende op het verdedigen van Oostende en het winnen van Gouda 1602. „Parta tenens, non parta sequor gravate licet, trophaea Ostendam dupla." Uit VAN LOON, I, bl. 567.

5°. Legpenning van de rekenkamer 1604. „Beatus populus cujus adjutor Deus." VAN LOON, II, bl. 12, n°. 6.

6°. Id. 1609 „nec arma nec induciae," — „sed Deus protegit suos." Ibid, bl. 46, n°. 51.

7°. Id. 1618 „hac nitimur, illo utimur." Ibid, bl. 84.

8°. Id 1645, geteekend.
9°. Id. 1656, geteekend.
Beiden „discite justitiam moniti" — „suum cuique tribuere" en het jaartal.

JAN VAN BERCHEM, ridder, gecommitteerde van wegens zijn hoogheid in de rekenkamer van Zeeland, leidende het paard, bekleed met de wapens van Dietz, ter begravenisse van prins FREDERIK HENDRIK, $\frac{10}{v}$ 1647.

Teekening in O. I. inkt.

Portret van „CORNELIS EVERSDIJK, rekenmeester 's lands" enz. W. EVERSDIJK pinxit. JAC. HOUBRAKEN fec. fol.

Men vindt dit portret nader beschreven bij DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 399.

C. EVERSDIJK, geb. te Goes op 20 Mei 1586, werd gedeputeerde in de rekenkamer op 15 Maart 1635 en bleef dit tot zijn overlijden op 19 Dec. 1666.

Portret van NICOLAAS JANSZ. HONIG. MIEREVELD pinxit. WEBBER deliavit (sic). G. VALCK sculpsit. fol.

Randschrift: „Heureuse vie n'est sans envie." Van onder: „Consul Flissinganus in collegio ordinum Zelandiae quaestor etc. obiit anno 1655." Hierbij zijn handteeken en eene aanteekening.

NICOLAES JANSZ. HONICH, (zoo als hij zelf zijn naam schreef), was de zoon van den schepen van Vlissingen JAN CLAISSEN HONICH. Hij zelf werd raad 1627, schepen 1629, burgemeester 1633 en rekenmeester op 26 October 1653. Hij was gehuwd met MARIA VAN ROUBERGEN en overleed in 1655. Zie voorts in Portefeuille IX op STEENHOVEN.

Portret van P. DE LA RUE, naar het origineel in koper gegraveerd door GEORGE KOCKERS 1802. fol.

Hierbij een eigenhandige brief van DE LA RUE. Hij werd rekenmeester a°. 1725. Geboren 1695, † 1770. Zie N. C. LAMBRECHTSEN, *Hulde aan de nagedachtenis van* PIETER DE LA RUE, in de *Nieuwe Verhandelingen* van het Zeeuwsch genootschap, dl. III.

Gedrukte lijsten in plano van al de rekenmeesters en secretarissen van de rekenkamer van Zeeland van 1596—1796, in plano.

De laatste jaren zijn door den heer VAN CITTERS ingevuld. Hierbij de handteekens van STEVEN BECKER (1649—1670), J. W. BOSSCHAERT, JOHAN DE BRUNE (secretaris 1638—1644), CORNELIS VAN CITTERS (1747—1782), PIETER

Duykelaer (1668—1670), Cornelis Fransen Eversdijck (1638—1666), Johan van Gogh (1669—1677), Hieronymus Gruiwart (1677—1669), Johan van Grijpskerke (1669—1676), Jan de Heeze (1654—1670), Willem van der Heyde (1638—1667), Adriaan Isaäc Hurgronje (secretaris 1766—1779), Anthony de Jonge van Bruinisse (1639—1644, secretaris 1644—1664), Jacob Leydekker (1704—1723), Cornelis Mogge (1670—1674, secretaris 1674—1693), Jacob Ockerse (secretaris 1674—1683), Johan van de Poorte (1692—1698), Hermanus Pottey (1670—1691), J. Rollant (1645—1669), Willem le Sage (1670—1702), Louis Snijermakers (secretaris 1672—1673), Cornelis Sterthemius (1670—1676), Johan van der Stringe (1637—1649), Johan Thibaut (secretaris 1664—1671), Cornelis Verheyk (secretaris 1694—1697), Willem van Vrijberghe (1667—1669), Frederik van Watervliet (1669—1677) en Cornelis de Witte (1728—1754).

Hierbij nog een brief van D. Nollens a°. 1727 geschreven aan den raadpensionaris Casper van Citters.

De munt van Zeeland.

Titel waarop zes penningen.

1°. Geldstuk dat in Walcheren ten tijde van Karel den Groote zou gemaakt zijn; aan de eene zijde Carolus, aan de andere Walacario. Uit van Loon, *Aloude Hollandsche historie*, II, bl. 32.

2°. Twee munten met het beeld van Philips, en aan de andere zijde „Dominus nostri adjutor;” de eene van 1564.

3°. Drie muntstukken, gemunt ten tijde van Leicester, met de beeldtenis van den overleden prins. Uit van Loon, *Historiepenningen*, I, bl. 367.

Zeeuwsche beeldenaar, bevattende de afbeeldingen der gouden, zilveren en koperen munten van Zeeland.

Gedeeltelijk uit den *Kronijk-Almanak*, gedeeltelijk uit oude Beeldenaars of ook geteekend en gekleurd. Hierbij vele aanteekeningen van Verheije van Citters over de munten van Zeeland.

Oude Nederlandsche munt. — Nieuwe gouden, zilveren munt voor het koningrijk der Nederlanden 1822. Amsterdam bij E. Maaskamp. Twee bladen.

Penningen in de munt van Zeeland geslagen. Twee bladen.

1°. Van 1588 (van Loon, I, bl. 390 en 392), 1589 (ibid, bl. 394), 1593 (ibid, bl. 441), 1595 (ibid, bl. 464), 1597 (ibid, bl. 497, n°. xiv), 1598 (ibid, bl. 512), 1599 (ibid, bl. 530 en 548), 1602 (ibid, bl. 563), 1604 (ibid II, bl. 14, II, 12, n°. I—V).

2°. Van 1629, (ibid II, bl. 282), 1637, (ibid II, bl. 238), 1644, (ibid II, bl. 279).

Zie de opschriften dezer penningen hiervoren bl. 81 en 82.

Hierbij een rekenpenning van Gelderland a°. 1570 (VAN LOON I, bl. 132) en een op PHILIPS „juncta nostra salus".

't Klein zegel van Zeeland.

Titel waarop, in wit was, zegels van 2, 3, 4, 6, 10, 12, 16, 20, 24, 30, 36, 48 stuivers en van 3, 4, 6, 8, 9, 10, 12, 16, 18, 20, 24, 25, 30, 50, 75, 100, 120 en 150 gulden; zes afgedrukte zegels van verschillende jaren, en zegels van 3, 4, 5, 8, 25, 50 en 75 centimes, 1 fr. en fr. 1,50 des Bouches de l'Escaut.

Hierbij eene gedrukte notitie van 't klein zegel, uit den *Kronijk-Almanak*.

De Hoven van Justitie.

Titel met twee vignetten.

Zegels.

Zegels van den Hoogen Raad in Holland.

1°. Het zegel van justitie.

2°. Het contrazegel.

3°. Het cachetzegel.

Zegels op de staven der deurwaarders.

1°. Voor de exploiten buiten Holland.

2°. Voor de exploiten binnen Holland.

Hierbij het zegel van den deurwaarder bij het hof, JAN WOUTERZOEN (a°. 1474), uit de *Priv. van Haarlem*, bl. 134.

Zegels van den Raad en Hove Provintiaal over Holland, Zeeland en West Friesland.

1°. Het zegel van justitie.

2°. Het cachetzegel.

3°. Het cachetzegel voor Holland alleen.

4°. Het klein cachet.

Al deze zegels geteekend. Hierbij eene aanteekening over het zegel van justitie door VERHEIJE VAN CITTERS, uit HINOJOSA, *Register van den Hove van Holland*.

Zegels vroeger in gebruik bij het hof.

1°. Zegel en contrazegel van PHILIPS den Goede, tot de Hollandsche en Zeeuwsche zaken; uit *Privil. van Haarlem*, bl. 123.

2°. Klein zegel van KAREL den Stoute, ibid bl. 135.

3°. Zegel en contrazegel tot de Hollandsche en Zeeuwsche zaken van MARIA VAN BOURGONDIË, ibid bl. 142.

4°. Justitiezegel in Holland en Zeeland, a°. 1478, uit VREDIUS, *Sigilla*, p. 109.

5°. Id. en contrazegel in Holland en Zeeland onder PHILIPS den Schoone, ibid bl. 159.

6°. Minder justitiezegel in Holland en Zeeland, ibid bl. 149.

7°. Justitiezegel in Holland en Zeeland onder MAXIMILIAAN en KAREL, ibid bl. 150.

8°. Justitiezegel in Holland en Zeeland, onder KAREL alleen, ibid bl. 174.

9°. Zegel en contrazegel van PHILIPS II in Holland en Zeeland, ibid bl. 213.

10°. Id. ander zegel, ibid bl. 214.

Zegels, bij den Grooten Raad te Mechelen in gebruik.

1°. Justitiezegel onder KAREL den Stoute, a°. 1473, uit VREDIUS, *Sigilla*, bl. 98.

2°. Idem onder MARIA VAN BOURGONDIË, 1479, ibid bl. 108.

3°. Idem onder PHILIPS den Schoone 1504, ibid bl. 134.

4°. Provinciaal zegel onder KAREL V en MAXIMILIAAN, a° 1506, ibid bl. 142.

5°. Zegel onder KAREL en MAXIMILIAAN, a°. 1509, ibid bl. 148.

6°. Zegel en contrazegel onder KAREL alleen, a°. 151⅘, ibid bl. 160.

7°. Keizerlijk zegel en contrazegel, ibid bl. 170.

8°. Zegel en contrazegel onder PHILIPS II, vóór de overdragt aan hem van Spanje, a°. 1555, ibid bl. 204.

9°. Zegel en contrazegel onder PHILIPS, na de overdragt 1555, ibid bl. 210.

10°. Zegel onder PHILIPS II, na den dood van MARIA van Engeland, ibid bl. 220.

Hierbij eene uitspraak van den Grooten Raad te Mechelen, in een tusschengeschil, dd. 25 Augustus 1547.

Raden wegens Zeeland in den Hoogen Raad in Holland.

Portret van AARNOUT VAN CITTERS, G. KNELLER pinx. J. HOUBRAKEN sculp. fol.

Hierbij eene aanteekening en een bijschrift in verzen.

A. VAN CITTERS is lid geweest van den Hoogen Raad van 1680—1688. Zie DE LA RUE, *Staatkundig Zeeland*, bl. 41.

Portret van CORNELIUS VAN BIJNKERSHOEK, P. VAN DIJK pinx. 1733. J. HOUBRAKEN, sculp. 1743. fol.

Hierbij zijn handteeken. BIJNKERSHOEK is lid van den hoogen raad geweest van 1704—1724, president van 1724—1743. Zie voorts op Middelburg in portefeuille V.

Raden wegens Zeeland in den Hove van Holland, Zeeland en Friesland.

Titel, waarop een penning met het portret van HIERONYMUS A SERO(O)SKERKE.

Uit VAN LOON, I, bl. 211. Zie over hem hiervoren bl. 101.

Verzameling van aanteekeningen van VERHEIJE VAN CITTERS, over de Raden van Justitie, met de namen der Zeeuwen, die in het Hof hebben zitting gehad.

Portret van „NICOLAÜS EVERARDUS (EVERARDI) praeses Machliniensis," met een vers van MIRAEUS.

Uit MIRAEUS, *Galliae Belgicae script. icones et elogia.* Zie DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 279.

Titelprent van: VAN BEVERWIJK „Wtnemendheid des vrouwelijken geslachts," waarop het portret van CORNELIS BOY. LESIRE inv.

De persoon, aan wien de krans wordt op het hoofd geplaatst, is BOY. CORNELIS BOY of BOEY is geweest advokaat-fiscaal en procureur-generaal bij het hof. Hij overleed op 2 Februarij 1665. Zie DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 285—290 en 572, en vooral G. D. J. SCHOTEL, in *Zeeland, Jaarboekje voor* 1854, bl. 94—111.

Portret van AARNOUT VAN CITTERS. J. HOUBRAKEN sculp., 8°. Proefdruk vóór de letter.

Hierbij zijn handteeken. Hij is raad in het hof provinciaal geweest van 1674—1680.

Burggraven, Rentmeesters Bewester- en Beooster-Schelde, over Tholen en den Rentieren en de Baillius der wateren over Zeeland.

Titel met twee vignetten.

Eene uitgebreide verzameling van aanteekeningen van VERHEIJE VAN CITTERS over de *Burggraven* en *Rentmeesters-generaal* enz. van Zeeland.

Burggraven van Zeeland.

Titel met 21 wapens (gekleurd) en één ledig schild.

In plaats van de namen der Burggraven, wier wapens zijn uitgeteekend, hier op te geven, hebben wij, voornamelijk uit de aanteekeningen van den heer VAN CITTERS, eene lijst der Burggraven vervaardigd en die als Bijlage II hier achter geplaatst. Ditzelfde is geschied met de opgave der namen van de Rentmeesters Bewester- en Beooster-Schelde. Tot nu toe bestaan er voor zoo veel ons bekend is geene volledige lijsten van hen. De reden, waarom VAN CITTERS deze ambtenaren in deze afdeeling en niet in de vorige gerangschikt heeft, zal wel te vinden zijn in de omstandigheid, dat hunne betrekking, ofschoon van vrij wat meer gewigt onder de Graven dan later, echter onder de Republiek is blijven bestaan.

Zegel van GERARDUS VAN VOORNE.

Uit KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 129 en 1072.

Penning met het portret van HIERONYMUS A SERO(O)SKERKE.

Zie hiervoren bl. 132.

De Rentmeesters-Generaal Bewester-Schelde.

Titel met drie en dertig wapens in kleuren en zeven ledige schilden.

Zie Bijl. III.

Verlijbrief op parkement met zegel (gebroken), namens den Koning verleden door PHILIBERT VAN SEROOSKERKE, heer van Stavenisse enz. Burggraaf en Rentmeester-generaal van Zeeland Bewester-Schelde, dd. 15 Dec. 1571.

Brief van VAN SPANGEN, uit Brussel 17 Februarij 1812, geschreven aan den heer VAN CITTERS over het wapen van den Rentmeester Bewester-Schelde ANDRIES ANDRIESSEN.

De opgave is geheel onvolledig en het wapen schijnt aan den heer VAN CITTERS onbekend te zijn gebleven. Men vindt het bij VAN DIJCKE, *Op. cit.*, n°. 12

en p. 9, „de gueules à la fasce d'or, accompagnée de trois sautoirs d'argent, deux en chef et un en pointe." Hij was van Brugge en gehuwd met AGNES VAN HAVESKERKE, en werd door koop eigenaar van de heerlijkheid *Wackené*. Later woonde hij te Middelburg in het huis in den langendelft, waarin ook zijn opvolger ADOLF HARDINCK heeft gewoond. Hij werd, bij gelegenheid van de inhuldiging van KAREL te Middelburg, a°. 1515, te gelijk met JACOB VAN DOMBURG en LIEVEN HUGESEN tot ridder gemaakt. Of hij dezelfde is die a°. 1493 en 1494 onder de Burgemeesters van Vlissingen voorkomt, durf ik niet beslissen. Hij was een man van veel invloed en grooten rijkdom, waaraan het huwelijk zijner eenige dochter wel zal toe te schrijven zijn. Zie hiervoren bl. 105. ANDRIES ANDRIESSEN was Rentmeester Bewester-Schelde van 1502—1515.

Opgaaf van het verschuldigde door de parochie van *Nieuwerkerke*, in den kapitalen omslag, eigenhandig geschreven en geteekend door HIERONIMUS SANDELIJN, d°. 18 Mei 1547.

Hij was rentmeester Bewester-Schelde van 1539—1563.

Brief dd. 8 Junij 1702, eigenhandig onderteekend door C. DE NASSAU COURTINE aan den ontvanger-generaal VAN DER STRINGE.

C. DE NASSAU COURTINE was Rentmeester Bewester- en Beooster-Schelde van 1679—1698. Hij was de zoon van WILLEM VAN NASSAU, heer van Odijk en ELISABETH VAN DER NISSE.

Gedrukte lijst der namen van de heeren Leen- en Mansmannen der Graeffelyckheyt van Zeelant Bewesten Schelde, op het laatst der 17°. eeuw.

Penning met het portret van PHILIPS VAN BOURGONDIË, *Episc. Traj.*

Uit MIERIS, *Nederlandsche Vorsten*, dl. II, bl. 44. PHILIPS VAN BOURGONDIË, Heer van Blaton, Sommelsdijk, Souburg, Koudekerke, Ridder van 't gulden vlies en admiraal van de zee, is geweest Rentmeester Bewester- en Beooster-Schelde van $\frac{1515}{1517}$—1517. Hij werd a°. 1517 Bisschop van Utrecht en overleed a°. 1524.

Portret van PHILIBERT VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, rentmeester-generaal van Zeeland Bewester-Schelde, aet. 31 a°. 1570. H. POTHOVEN del. a°. 1784. 4°.

Teekening in O. I. inkt naar de originele schilderij. Hierbij zijne vier kwartierwapens in kleuren:

Tuyll. Micault.
van den Eynde. Welle van Cats.

Hij was de zoon van HIERONIMUS en ELEONORA MICAULT; zijne grootmoeders aan vaders en moeders zijde waren JACQUELINE VAN DEN EYNDE en LEVINA WELLE VAN CATS. Hij is Rentmeester Bewester-Schelde geweest van 1563—1578.

Portret van HENDRIK THIBAUT, J. DE PAS incidit. MICH. ROMAN excudit.

Randschrift: „HENRICUS THIBAUTIUS, J. C. *Dominus Agathokerckiae, consul Mediobsurgensium meritissimus.*" Onder het portret een Latijnsch vers:

Ista procelloses facies tranquilla per undas
Nata, suo veneres intulit ipsa mari,
Temperiemque dedit genitae per littora genti,
Mens, Caelo Patriae mitior atque solo.

En een Nederduitsch:

Met dit beleeft gelaet, met dit besedight wesen
Is uyt ons soute zee een soeter aert geresen,
Wat d'oudheyd in het breyn der Zeeuwen wangeviel
Dat is nu afgeleyt in dees' herschapen ziel.

Hierbij zijn handteeken. — Over HENDRIK THIBAUT vindt men bij SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.*, II, bladz. 368, een zeer schraal berigt, waarbij veel zou kunnen gevoegd worden. THIBAUT was een man van veel invloed, niet alleen in Zeeland, door zijn staatsbeleid, rijkdom en indijkingen, maar ook op de algemeene aangelegenheden des lands. Aan hem moet voor een goed deel worden toegeschreven de aanslag van WILLEM II op Amsterdam en ook in andere zaken heeft hij de hand gehad. D'ESTRADES noemt hem „homme d'esprit et de beaucoup de credit." Zie *Lettres etc.*, Londres 1743, t. I, p. 92. Over zijn geslacht uit Yperen afkomstig, zie men v. DYCKE, *Op. cit.*, p. 447 volgg. en de schrijvers aangehaald bij J. HUYTTENS, *L'art de vérifier les généalogies des familles Belges et Hollandaises*, Brux. 1865, p. 161. Zijne derde vrouw heette niet PORRENOUW, zoo als SCHELTEMA opgeeft, maar PORRENAKER, uit het aanzienlijke geslacht van dien naam. Zij bragt hem de ambachtsheerlijkheid van Aagtekerke aan. Zie voorts over hem in Portef. IV op *Middelburg* en IX op *Aagtekerke*. Hij is rentmeester B. W. S. geweest van 1654—1665 en heeft toen van dit ambt afstand gedaan ten behoeve van FREDERIK HUYSSEN, die met zijne oudste dochter JOHANNA gehuwd was.

Portret van ALEXANDER DE MUNCQ, oud 55 jaren, 1710. P. v. DYCK pinx. P. v. GUNST sculp. J. LINDENBERG excud. 4°.

Onder het portret zijn wapen en een Nederd. vers van L. BAACK:

„ Dit is dien *wijsen man* van *Koning* doen hy leefde
„ Bemint, van 't regt geëert, een zuyle van het land,
„ Die voor geen lasteraers, geen moordenaren beefde,
„ De Phenix van ons Eeu, de Peerel van verstand.
„ Waerom wiert desen Heer, mogt ymand komen vragen
„ Uyt eer en staet gejaegt, hoort daer de reden van:
„ Omdat den sot syn oog geen sonne kon verdragen
„ Als hy aent heerschen komt, verandert in tiran."

Andere en fraaijere gravures van zijn portret komen later in deze verzameling voor. Vgl. F. Muller, *Beschrijvende catalogus van* 7000 *portretten*, bl. 180.

Over hem zijn zeer onvolledige berigten bij de la Rue, *Geletterd Zeeland*, bl. 119, en bij Scheltema, *Op. cit.*, II, bl. 127 te vinden. Op 9 Mei 1655 werd hij geboren uit Alexander de Munck of de Muynck en Johanna Stalins. Over deze beide geslachten, uit Vlaanderen afkomstig, zie men de schrijvers aangehaald bij Huyttens, *Op. cit.*, bl. 122 en 156. Van beiden komen er reeds in den aanvang der 16e. eeuw als schepenen te Gend voor, volgens de l'Espinoy, *Recherches etc.* Alexander de Munck heeft een zeer bewogen leven gehad; op 24jarigen leeftijd schaakt hij de dochter van bovengenoemden Hendrik Thibaut, Henriette, gehuwd met François Velters, en neemt met geweld de aan haar toekomende effecten uit het huis van Velters mede. Gevangen gezet te 's Gravenhage, krijgt hij a°. 1681 van den Prins brieven van abolitie, huwt na den dood van Velters met diens vrouw en na den dood van deze met Cornelia Steengracht, klimt tot de hoogste ambten in Zeeland op en oefent er grooten invloed, ofschoon deze zich tot dat gewest schijnt bepaald te hebben. Na den dood van Willem III wordt hij door de partij van Westerwijk, waartoe ook zijn schoonvader Johan Steengracht behoorde, genoodzaakt om zijne betrekkingen neder te leggen, waartoe gebruik werd gemaakt van de 23 jaren te voren gepleegde misdrijven. Op zijne buitenplaats *Niet altijd zomer*, onder het regtsgebied van Veere gelegen, bleef hij een der aanvoerders van de nu onderliggende partij, ook nadat de anderen gevlugt waren. Na de verzoening der oude en nieuwe regenten a°. 1716, weigerde hij wederom betrekkingen te aanvaarden en overleed op 24 Mei 1719, na de laatste jaren zijns levens zeer devoot geworden te zijn en vele rijmen, die daarvan getuigen, te hebben uitgegeven. Hij schijnt een man geweest te zijn stout, onverschrokken en van talent, maar tevens zeer hevig en niet met H. Thibaut te vergelijken. Hij is Rentmeester Bewester-Schelde geweest, waarnemend van 1687—1693 en effectief van 1693—1702.

De Rentmeesters-generaal Beooster Schelde.

Titel met acht en twintig wapens in kleuren en negen ledige schilden.

Zie Bijlage n°. IV.

Penning waarop het portret van HIERONYMUS VAN SEROOSKERKE.

Uit VAN LOON, I, bladz. 211; zie hiervoren bladz. 182. Bij dit portret zijn gevoegd zijne vier kwartierwapens:

v. Tuyll v. Serooskerke. Van den Eynde.
Haamstede. Bergen.

Zijn vader JACOB was de zoon van PIETER VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE en CORNELIA VAN HAAMSTEDE; zijne moeder JACQUELINE VAN DEN EYNDE, de dochter van AUGUSTIJN en CATHARINA VAN BERGEN. Zie v. LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1094. Volgens de wapens op zijne graftombe moet BERGEN zijn UYTERLIMMINGEN; zie hiervoren bl. 101. CATHARINA was de natuurlijke dochter van JAN VAN GLIMES, heer van Bergen, bij eene UYTERLIMMINGEN of UUTENLIMMINGEN, over welk laatste geslacht men na kan zien de schrijvers aangehaald bij HUYTTENS, *Op. cit.*, p. 166.

HIERONIMUS v. TUYLL v. SEROOSKERKE is rentmeester B. O. S. geweest van 1584—1564.

Portret van ADRIANUS HOFFERUS, dominus in Bommenede, regalium Zelandiae, quae ad orientem Scaldis est, quaestor generalis. JOH. SARRAGON fecit.

Van boven „anno domini 1644, aetatis suae 55; in de bovenhoeken obijt x Cal. Jun. ejusdem anni." Onder het portret een Latijnsch vers van M. Z. BOXHORN, te vinden in zijne *Poëmata*.

Hierbij het handteeken van A. HOFFER en eene aanteekening over hem uit DE LA RUE, *Gel. Zeel.*, bl. 297—301.

Hij is rentmeester B. O. S. geweest van 1627—1643.

Twee papieren waarop de handteekens van STEVEN VAN BELLEM en PIETER KEMP.

STEVEN VAN BELLEM was Rentmeester Beooster-Schelde 1654—1658.

PIETER KEMP van 1698—1704.

De Rentmeesters der domeinen over Tholen.

Titel.

De Rentmeesters-generaal der Graaflijke renten.

Titel.

De Baliuws van de Wateren.

Titel.

Afgezondenen wegens Zeeland in de generaliteits- en admiraliteits-collegiën.

Titel, met geteekende zegels, waarvan een in kleuren.

Hierbij de penning op de overwinning, behaald a°. 1573 op Bossu. Op den penning het wapen der admiraliteit van Noord-Holland *p(ugno) p(ro) p(atria)*, *Sacra anchora Christus* enz.

Afgevaardigden ter Generaliteit.

Titel met het wapen der Generaliteit.

Hierbij een legpenning op de vereeniging van Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht en de Ommelanden 1578. „*Vicit Leo de tribu Juda*" — „*victoriae praemium libertas, calculus ordinum Belgii.*" Uit VAN LOON, I, bl. 265. — Voorts de handteekens van M. VAN CROMMON, W. DE NASSAU, BRAKELL.

MARTINUS VAN CROMMON werd gedeputeerde ter generaliteit in de plaats van G. VAN CROMMON op 17 Junij 1660. In 1675 werd hij wegens „corruptie" aangeklaagd; doch zuiver verklaard in 1678; in het jaar 1683 werd hij lid van den raad van state.

W. DE NASSAU, heer van ODIJK, kreeg zitting in de generaliteit als representant van den Eerst-edele op 21 September 1668; later 4 Augustus 1674, werd hem eene levenslange commissie gegeven, ook voor het geval dat de Prins van Oranje kwam te overlijden; doch hoe weinig zulke voorzorgen helpen, als de omstandigheden veranderen, bleek in 1704, toen hij 10 Maart van zijne bediening werd ontzet.

PHILIP JACOB VAN BRAKELL, gedeputeerde wegens Veere in de generaliteits rekenkamer, werd tot afgevaardigde ter generaliteit benoemd op 28 Maart 1757.

De wijze hoe de afgevaardigden van Zeeland ter generaliteit benoemd werden, is dikwijls veranderd en heeft tot vele geschillen tusschen de steden onderling geleid. De voornaamste resolutiën daaromtrent vindt men in de *Notulen van de Staten van Zeeland* van 12 October 1580, 18 September 1591, 11 Augustus 1595, 27 October 1597, 15 Januarij, 23 Junij 1598, 17 Mei 1638, 18 Maart en 11 April 1653, 24 Februarij 1654, 7 April 1682, 5 April 1697, 2 April 1705.

Portret van JOHAN DE KNUYT, Eques, dominus veteris novique Vosmerii etc. ROMBOUT VAN DEN HOEJE excudit. fol.

Behalve de veelvuldige andere bedieningen, die DE KNUYT heeft vervuld, is hij ook nog geweest ordinair gedeputeerde ter generaliteit.

Portret van CORNELIS LAMPSINS, Baron van Tabago enz. J. HOUBRAKEN sculp. 8°.

Zie over hem DE LA RUE, *Staatkundig Zeeland*, bl. 74. Hij werd, nadat op 24 Februarij 1654 besloten was dat elk lid der Staten een afgevaardigde in de generaliteit zou hebben, op 24 Maart van dat jaar wegens Vlissingen benoemd. Hij overleed a°. 1664 en werd in zijne betrekking opgevolgd (12 December van dat jaar) door N. STAVENISSE.

Portret van JACOB VERHEIJE, A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fec.

Hierbij het handteeken van VERHEIJE. Hij was gewoon gedeputeerde ter generaliteit van 25 Febr. 1677—25 Jan. 1683, toen hij werd aangesteld tot secretaris van 't land, doch kreeg bij zijne aanstelling een doorloopende commissie om op de vergadering der algemeene staten te blijven compareren.

De Afgevaardigden in den Raad van State.

Titel met het wapen.

Hierbij een legpenning van den raad van state 1590. „Hac nitimur, hanc tuemur" — „Deo juvante." Uit VAN LOON, I, bl. 412.

Hierbij de handteekens van EYKBERGEN, GOVERT VAN SLINGELAND en F. VAN DER HOOP, secretarissen van den raad van state. Over G. VAN SLINGELAND zie men SCHELTEMA, in voce. Hij volgde EYKBERGEN in 1664 op. F. VAN DER HOOP is secretaris van den raad van state geweest vóór zijne benoeming tot thesaurier-generaal, zie BILDERDYK, *Geschiedenis des Vaderlands*, dl. XII, bl. 83. Deze handteekens, ofschoon van Hollanders, schijnen hierbij gevoegd, als die van Ministers van een collegie, waarin Zeeuwen zitting hadden; voorts de handteekens van CORNELIS VAN VRIJBERGHE en C. J. VAN LICHTENBERGH, beiden leden van den raad van state wegens Zeeland; mr. CORNELIS VAN VRIJBERGHE was de tweede zoon van LIEVEN DE BOET VAN VRIJBERGHE en ANNA VAN DE PERRE; hij is geweest gedeputeerde ter generaliteit en van 24 Maart 1659 tot 1683 lid van den raad van state. Hij was gehuwd met MARIA STEENGRACHT, overleed den 19 Mei 1683, en werd begraven te Tholen. CAREL JOHAN VAN LICHTENBERGH is lid van den raad van state geweest.

Portret van HENDRIK VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, FRANC. SCHILLEMANS pinx. CRISP. VAN DE PAS sculp. fol.

Zie over hem hiervoren bl. 119, waar men de beschrijving van het portret vindt. Hij is lid van den raad van state geweest van 29 Oct. 1625—1627. Hierbij zijn handteeken.

Portret van JOHANNES DE JONGE. TH. MATHAM sculpsit. fol. Op satijn.

Van boven: „Mens bona regnum possidet;" van onder: „Obiit anno aetatis suae

89, x May 1654." — Onder het portret: „D. JOHANNES DE JONGHE dum viveret Oosterlandiae, 's Heerjanslandiae et Oostersteyniae Toparcha, consulari dignitate in Metropoli Zeelandiae quater functus, ad augustum totius Belgii foederati conventum (qui fuit Hagae Comitis in Hollandia anno hujus saeculi 51), cujus et decreta ultima amnestiae nomine faustissima Praeses sancivit: nec non in concilium status unitarum Provinciarum ab illustr. et praepot. Dom. ordin. Zeelandiae ad vitam delegatus."

JOHANNES DE JONGE was de tweede zoon van den raadpensionaris BONIFACIUS DE JONGE; en huwde LIEVINE, de dochter van den raadpensionaris VAN STAVENISSE. Slechts zeer kort is hij lid van den raad van state geweest; van 20 Maart tot 10 Mei 1654.

Portret van j^r. JACOB VAN BORSSELE VAN DER HOOGE, heer van Geldermalsem enz. J. HOUBRAKEN sculp. 8°.

Hierbij zijn handteeken.

Hetzelfde portret, proefdruk voor alle letter.

Hierbij zijn handteeken.

JACOB VAN BORSSELE VAN DER HOOGE was de zoon van JOOS en CORNELIA VAN DER DUSSEN. Hij was gehuwd met MARIA VAN VARICK. Zie over hem TE WATER, in *Archief*, dl. IV, bl. 65 en volgg. Hij was de opvolger van J. DE JONGE, als lid van den raad van state $\frac{1}{8}$ November 1654 en overleed in 1687.

Portret van mr. PIETER DE HUYBERT enz. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fecit. 8°.

Hierbij zijn handteeken, zie hiervoren bl. 111. P. DE HUYBERT is geworden lid van den raad van state, in de plaats van JACOB VAN BORSSELE VAN DER HOOGE, op 20 September 1687. Zijn opvolger is geweest CORNELIS VAN NASSAU, zoon van WILLEM VAN NASSAU, heer van Odijk en ELISABETH VAN DER NISSE, benoemd 5 April 1697.

Portret van ADRIAAN VAN BORSSELE, Heer van Geldermalsem enz. A. SCHOUMAN del., J. HOUBRAKEN fecit. 8°.

Hierbij zijn handteeken en eene aanteekening uit DE LA RUE, *Staatkundig Zeeland*, bl. 86, 87. Hij was de zoon van JACOB hierboven genoemd en MARIA VAN VARICK, geboren 6 Mei 1658, overleden 29 April 1728. Hij werd tot lid van den raad van state benoemd op 18 Maart 1692 in plaats van BONIFACIUS VAN VRIJBERGHE (benoemd in plaats van M. VAN CROMMON op 15 April 1688). Zie de *Staten-notulen* van die dagteekening. Hij was gehuwd met GEERTRUID VAN WELDEREN, bij wie hij 15 kinderen verwekte, tien zonen en vijf dochters. Zie overigens over hem de verschillende biographische woordenboeken.

De afgevaardigden in de generaliteits-rekenkamer.

Titel met wapen en de legpenning op de rekenkamer van 1594.

Uit VAN LOON, I, bl. 52, „justa ratio firmum servandi foederis vinculum."

De afgevaardigden in de admiraliteits-collegiën.

Titel met het wapen.

Zeeuwen die buitenlandsche betrekkingen bekleed hebben.

Titel met twee vignetten.

Ware afbeeldinge der H. ambassadeurs en de gecommitteerde(n) tot het Bestant.

Een vel met achttien portretten, breed te zamen 33½, hoog 26½ d. in den trant van en waarschijnlijk door WIERICX, doch zonder vermelding van den naam van den graveur. De onderschriften der portretten luiden als volgt, van

n°. 1. H. AMBROSIUS SPINOLA, marquis van Benafro, ridder van orden etc.;

n°. 2. H. JAN DE MANCINIDOR: van den crijchsraet ende secretaris van coninck;

n°. 3. H. JAN RICHARDOT, ridder, heer van Barly, hoofdpresident etc.;

n°. 4. H. JAN VAN NEYEN, commissaris-generael der Franciscanen in Nerlanden;

n°. 5. H. LOYS VERREYCKEN, ridder, audiencier ende secretaris;

n°. 6. H. PETER JEANIM (sic), banderheere van Chagni enz. ambass. extraord. des C. van Vrancrijc aen H. Staten;

n°. 7. H. ELIE DE LA PLACE, heer van Russy etc., ambas. van Vrancrijc aen de H. Staten;

n°. 8. H. RICHARD SPENCER, ridder, ambas. extraord. van Groot-Britanien aen de H. Staten;

n°. 9. H. RUDOLF WINWOOD, ridder, ambas. ordin. van Groot-Britanien aen de H. Staten;

n°. 10. H. WILHELM LODWICH, graef van Nass. etc. gouverneur van Vrieslant etc.;

n°. 11. H. CORNELIS VAN GENT, heer van Loenen, burchgrave van Nimegen etc.;

n°. 12. H. WALRAVEN, heer van Brederode, Vianen, Armeyde, Cloetingen etc.;

n°. 13. H. JAN VAN OLDENBARNEVELT, Ridder, h. van Tempel, advocaet van Hollant etc.;

n°. 14. H. JAQUES MALDERÉ, ridder, heer van Heyes, eerste raet van 't graefschap Zeelant. Het onderschrift gekleurd.

n°. 15. H. GERAERT VAN RENES, heer van der Aa, van Streefkerken etc.;
n°. 16. H. JAN SLOETH, heer van Salick, Drost van Vollenhoven etc.;
n°. 17. H. GELLIUS HILLEME, doctor in de rechten, raet ordin. van Vrieslant;
n°. 18. H. ABEL CONDERS VAN HELPEN, heer in Faem ende Cantes etc.;

Deze portretten zijn blijkbaar hierbij gelegd wegens het portret van JAQUES VAN MALDERÉ; wegens de zeldzaamheid der portretten hebben wij gemeend ook de overige te moeten vermelden.

Over het geslacht van VAN MALDERÉ en zijne verrigtingen in Zeeland, zie Portef. IV. De ambassades door hem bekleed zijn geweest naar Frankrijk, wegens Zeeland, zie *Staten-notulen* 5 December 1606; naar Engeland, *ibid* 28 Junij en 17 Augustus 1607; met de groote ambassade uit Zeeland naar Holland, om met de Engelsche en Fransche gezanten te onderhandelen, *ibid* $\frac{31}{11}$ Augustus, 5 en 6 September 1607, alwaar men de namen der overige afgevaardigden vindt; voorts bij de verdere onderhandelingen over het bestand en eindelijk naar Frankrijk, *ibid* 13 Maart 1610 en 27 Januarij 1611.

Portret van JACOB SCOTTE, MICHEL LIMBURG delin. C. DE PAS incidit. MICH. ROMAN excud. fol.

Men zie de beschrijving van dit portret en de opgave van het vers, onder het portret geplaatst, bij DE LA RUE, *Staatkundig Zeeland*, bl. 82, alwaar ook eene korte levensbeschrijving van SCOTTE te vinden is; zie ook *Geletterd Zeeland* bl. 93.

JACOB SCOTTE was de zoon van JACOB SIMONSEN SCOTTE en diens tweede vrouw APOLLONIA GILLISSEN, niet zooals DE LA RUE en SCHELTEMA vermelden van de eerste vrouw L. VAN THOOR. Zijn vader was waarschijnlijk van Ritthem of West-Souburg afkomstig, kwam te Middelburg wonen en werd er raad a°. 1583 en burgemeester a°. 1588. JACOB had reeds vroeg veel invloed te Middelburg. Over de betrekkingen door hem bekleed kan men DE LA RUE en SCHELTEMA nalezen; wat deze niet vermelden is de opgang dien hij in Engeland maakte, bij gelegenheid der groote ambassade in 1620: „SCOT de Zelande „est l'âme de ce grand corps, c'est un homme actif et habile et estimé pour „sa probité," zegt CARLETON, *Memoires*, t. III, p. 417. Volgens eene genealogie der familie SCOTTE, waarvan een afschrift onder mij berust, zou hij niet zoo als DE LA RUE vermoedde, in 1641, maar eerst in 1653 overleden zijn. SCOTTE is zeer lang afgevaardigde ter generaliteit geweest. Hij was gehuwd met JACOMINA VAN DER HOOGE en zijne beide andere broeders SIMON, ridder, eerst secretaris en pensionaris van Middelburg, naderhand gedeputeerde in den raad van state, en APOLLONIUS, raadsheer in den hoogen raad, met CORNELIA en MARIA VAN DER HOOGE, op welke huwelijken men het spotvers maakte „Drie SCOTTEN kloeck van sinnen Trouwden drie sottinnen."

Portret van JOHAN DE KNUYT, ANSELMUS VAN HULLE pinxit. F. VAN BEUSEKOM exc. fol.

Hetzelfde portret als voorkomt in de *Pacificatores totius orbis* n°. 32, doch fraaijer gravure zonder nummer en onder aan: „JOANNES DE KNUYT, *ambassadeur van Zeelandt.*"

Portret van denzelfde: „JEAN DE KNUYT, plenipotentiaire de Zelande. B. MONCORNET excudit, avec privilège du roy." 4°.

Dit portret is gemerkt n°. 17. Hierbij een paspoort voor P. DE WITTE, onderteekend door DE KNUYT en met diens zegel.

Zie over DE KNUYT, behalve de biographische woordenboeken: J. H. DE STOPPELAAR, in *Zeeland*, 1853, bl. 242—280 en 1854, bl. 176—180; zie ook hiervoren bl. 138. Zijne voornaamste buitenlandsche commissiën hebben bestaan, behalve de beroemde expeditie naar Oranje, in de ambassades naar Frankrijk in 1634 en 1638; zie *Staten-notulen van Zeeland* van 22 Sept. 1634 en 24 Nov. 1638, en vooral naar Munster, bij de vredehandeling aldaar, waartoe hij reeds den 22 Julij 1645 eene commissie had gekregen. DE KNUYT was, bij die vredehandeling, de vertegenwoordiger der belangen van den prins en vooral door hem en PAUW kwam de vrede, buiten Frankrijk om, tot stand, zeer tegen den zin van de staten van Zeeland.

Zie voorts over hem in Portefeuille IV.

Portret van CORNELIS STAEFVENISSE. D. M. LIMBORCH delin. HEND. DANCKERS sculp., fol.

Zie hiervoren bl. 109. Hierbij een vers op hem, MS. Terwijl hij raadpensionaris was, vertrok hij in ambassade naar Zweden en Denemarken; zie *Not. v. Zeel.* $\frac{31}{21}$ Mei en 18 Junij 1644 en 21 Febr. 1645. Ook naar Brandenburg werd hij afgevaardigd. Zie *ibid*, 6 Maart 1649.

Portret van ALBERTUS JOACHIMI. MIEREVELT pinx. MATHAM fecit, fol.

Randschrift „nocuit differre paratis." Zie over dit portret DE LA RUE, *Staatkundig Zeeland*, bl. 65.

Penning met het portret van ALBERT JOACHIMI.

Uit VAN LOON „ALB. JOACHIMI Eq. Foederati Belg. post varias in Europ. legat. jam ordinar. in Brit. an. 22 aet. 86."

Hierbij een brief aan de staten van Zeeland, eigenhandig door hem geteekend en met zijn cachet voorzien.

Van JOACHIMI bestaat eene afzonderlijke levensschets door K. J. B. VAN HARDERWIJK in de *Zeeuwsche Volksalmanak voor* 1846, bl. 20—38, waarin men zijne gezantschappen vermeld vindt; ook in het *Biographisch woordenboek* van VAN DER AA, i. v. vindt men veel over hem. Van zijne afkomst en

eerste levensjaren is tot nog toe niets bekend. Overal wordt hij gezegd te Goes geboren te zijn. Het is mogelijk en evenwel twijfel ik er aan. Het staat vast dat hij pensionaris te Goes is geweest, doch in de 16e. eeuw was het veelal de gewoonte dat men in Zeeland advokaten van elders tot pensionarissen benoemde, die later in de hoogste betrekkingen in den staat geraakten. Dit was het geval met ROELS, met VAN DE WARCKE en anderen. Is JOACHIMI ook de zoon geweest van JOACHIM HARTMAN, predikant te Antwerpen, wiens naam voorkomt op de „*Liste des personnes suspectes, dressée à Anvers, par les conseillers inquisiteurs* (a°. 1567)? alwaar men leest „JOACHIMME est logié „chez JAN DE MEERE dans le maison de St. Bernard;" zie RAHLENBECK, *L'inquisition et la réforme en Belgique*, Brux. 1857, p. 264 en 47. In het jaar 1625 verklaarde JOACHIMI reeds 38 jaren het land te hebben gediend, hetgeen terugwijst op het jaar 1587, dus kort na de overgave van Antwerpen; zie *Staten-notulen van Zeeland* van 28 Januarij 1625. In 1591 vindt men hem als comparerende voor Goes in de statenvergadering van Zeeland en in 1592 werd hij ter generaliteit afgevaardigd, welke commissie in dien tijd evenwel nog slechts twee maanden duurde. Men zie voorts over zijne gezantschappen, over zijne eerste ambassade naar Engeland de *Staten-notulen van Zeeland*, 19 en 21 Junij 1610; naar Moscoviën met VEENHUIJZEN en BAS *ibid* 19 Augustus 1615; naar Engeland, in de plaats van NOEL DE CARON, 6, 27, 28 Januarij 6, 11 Maart, 22 Junij 1625, 18 November 1628; Gelderland en Friesland hadden benoemd VAN RANDWIJK, Holland, PRINS, Zeeland, VAN VOSBERGEN, Utrecht, VAN VOSBERGEN of JOACHIMI, Overijssel en Groningen JOACHIMI; uit de notulen blijkt dat zijne benoeming, ofschoon niet door Zeeland voorgedragen, evenwel aan dit gewest niet onaangenaam was. Voorts zie men nog over zijne verdere verrigtingen in Engeland de *Staten-notulen* 5 November 1636, 18 Junij 1648, 20 Julij 1652 enz. Hij verkreeg zijne demissie 30 Januarij 1653 en overleed 17 Mei 1654.

Portret van PAULUS VAN DE PERRE, K. SLABBAERT fecit et excudit. fol.

Randschrift „Obijt anno aetatis 55, XIV December 1653" en onder het portret „D. PAULUS VAN DE PERRE urbis Medioburgensis consiliarius et syndicus, nomine confoederatarum Belgii Provintiarum in Angliam pacis causa legatus extraordinarius." Hierbij zijn handteeken.

Men zie over zijne ambassades naar Engeland a°. 1652 en 1653 DE LA RUE *Staatkundig Zeeland*, bl. 77, die het verbaal der eerste ambassade gebruikt heeft en voorts de *Staten-notulen van Zeeland* 20—24 October en 13 November 1651, 21 Julij 1652 en 17—20 Junij 1653. Ook kwam hij nog voor het gezantschap naar Zweden en Denemarken a°. 1652 in aanmerking.

PAULUS VAN DE PERRE was de zoon van ADRIAAN, raad en schepen te Middelburg en ADRIANA HAYMAN, de zuster van AGNIETE, de vrouw van den raadpensionaris BOREEL. Hij is gehuwd geweest met CLARA TEELING bij wie hij

verwekte een zoon EDUWALDUS, raad te Middelburg 1666—1672, gehuwd met BARBARA VETH, en eene dochter, SUZANNA, gehuwd met ADRIAAN VAN BORSSELE VAN DER HOOGE. PAULUS VAN DE PERRE is geweest schepen te Middelburg a°. 1636, raad 1643, secretaris 1644—1650 en pensionaris 1651 en 1652.

Portret van JACOB VAN BORSSELE VAN DER HOOGE. J. HOUBRAKEN fec. 8°. Proefdruk voor alle letter.

Zie hiervoren bl. 140. Hij is in het jaar 1657, lid zijnde van den raad van state, met VAN DER CAPELLEN THO RIJSSEL, VAN BARENDRECHT en VAN LANGEN, naar den bisschop van Munster afgevaardigd; zie AITZEMA, *Zaken v. st. en oorl.*, ed. in 4°., dl. VIII, bl. 858 volgg. Op bl. 869 vindt men hunne instructie.

Portret van PIETER DE HUYBERT, heer van Burgt en Kraaijenstein enz. J. HOUBRAKEN fec. 8°.

Zie hiervoren bl. 111. Hierbij zijn handteeken en eene aanteekening. Voorts:

1°. De originele magtiging, van wege gecommitteerde raden, dd. 21 Mei 1654, op hem, „bij de H. M. M. heeren staten-generaal genomineerd tot de commissie „naar de koningen van Zweden en Denemarken, omme geduyrende deselve com„missie, en tot uytvoeringe van dien op alle plaetsen en van alle persoonen „te mogen trecken bij wissel soo veele penningen als syne ed. in de gemelte „qualiteyt eenich parte sal van noode hebben” enz.

2°. De publicatie van den vrede (te Breda) tusschen Engeland en de Vereenigde Nederlanden met de zegels en de handteekens van HOLLES, H. COVENTRY, RIPPERDA VAN BUIRSE, H. BEVERNINGH, P. DE HUYBERT, A. JONGESTAL en L. T. VAN STARCKENBORCH. Zie hierboven bl. 85. Over de buitenlandsche commissiën van PIETER DE HUYBERT, naar Mechelen 1652 en 1653, naar Zweden, Polen en Brandenburg 1656 en 1657 en naar Zweden 1659 en 1660, zie men J. H. DE STOPPELAAR, *Diss. cit.* Zijne verrigtingen, bij het onderhandelen en het sluiten van den vrede te Breda, zijn nog niet beschreven.

Portret van mr. AERNOUT VAN CITTERS, ordinaris ambassadeur in Engeland. J. HOUBRAKEN fec. 8°.

Hierbij een paspoort voor den kapitein-luitenant STEIJN, onderteekend door A. VAN CITTERS.

Ambassadeur in Engeland 1680—1691. Op 17 Jan. 1692 was hij reeds aangesteld tot ambassadeur in Spanje. Zie de *Notulen van de staten van Zeeland* 28 Maart 1691, 17 Jan. en 16 April 1692; hij bleef evenwel nog tot 1694 in Engeland en vertrok eerst in 1696 naar Spanje alwaar hij op 12 October van dat jaar overleed. Zie ook hiervoren bl. 112 en 131.

Portret van ADRIAAN VAN BORSSELE, heer van Geldermalsen,

gevolmagtigde van den staat tot de handeling over het verdrag van barrière enz. J. HOUBRAKEN fec. 8°.

Zie hiervoren bl. 140. Na A. VAN CITTERS was, door tusschenkomst van den heer VAN ODIJK, ordinair ambassadeur in Engeland geworden JAN PIETER VAN DEN BRANDE 1694—1699 en na diens ontslag, tot extraordinair ambassadeur, zoo lang er geen ordinair zou zijn, aangesteld ADRIAAN VAN BORSSELE 1699—1701. Zie *Not. van Zeel.* 14 Dec. 1693, 20 Jan., 25 Febr., 6 en 9 Maart, 24 Sept., Dec. 1694, 19 Maart 1695, 7 April 1699, 7 Oct. 1701. Later bekleedde hij nog andere gezantschappen o. a. dat te Antwerpen a°. 1713 en 1714 tot het sluiten van het tractaat van barrière. Zie *Not. van Zeel.* 23 Maart 1713.

Penning waarop het wapen van MARINUS VAN VRIJBERGHE.

Uit VAN LOON, dl. III, bl. 340. Deze penning werd geslagen bij den doop van PIETER SCHENCK, kleinzoon van den president van den raad van Brabant, PETER DE SCHILDERE. Uit hetgeen bij VAN LOON voorkomt, mag men opmaken dat het lid van den raad van Brabant, VAN VRIJBERGHE, dezelfde is als de later afgevaardigde ter generaliteit, die in 1701 tot ambassadeur in Engeland benoemd werd en deze betrekking, tot zijn overlijden in 1711, bekleed heeft. Zie over hem SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland* II, bl. 434, en vooral de aldaar aangehaalde *Bijvoegselen* en *Naleesingen* van VAN WIJN, alsmede de *Stat.-notul. van Zeel.* 7 Oct. 1701.

Wapen van Zeeland met twee wapens, onder het eene MOERMONT, onder het andere SPANBROEK.

Hierbij de handteekening van CORNELIS VAN GHEEL VAN SPANBROEK.

PIETER KEMP, vroeger pensionaris en later burgemeester van Zierikzee, heer van Bommenede, Moermont, Zuydland enz., is geweest afgevaardigde van Zeeland bij de onderhandelingen over de vrede te Utrecht; hij overleed 13 Dec. 1712; zie *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 405 en *Stat.-not. van Zeel.* 17 Dec. 1711, 7 Maart en 23 Dec. 1712. In zijne plaats werd aangesteld CORNELIS VAN GHEEL VAN SPANBROEK en BULKESTEIJN; zie *Not.* 17 April 1713. Over CORNELIS VAN GHEEL VAN SPANBROEK geb. 1652, † 1719, zie men VAN DER AA, *Biogr. woordenb.*, in voce.

Portret van JAN VAN BORSSELE, vrijheer van Borssele en ter Hooghe, Eerste Edele van Zeeland enz. A. SCHOUMAN pinx. J. HOUBRAKEN fec.

JAN VAN BORSSELE was de zoon van ADRIAAN, heer van Geldermalsem en GEERTRUID VAN WELDEREN; geboren 1707, † 14 Maart 1764. Hij was een der gevolmagtigden op het congres van Aken; zie *Not. v. Zeel.* van 29 April en 9 Mei 1748. In 1760 wilden de zes stemmende steden hem het buitengewoon

gezantschap opdragen naar Engeland, bij gelegenheid van het overlijden van GEORGE II en de komst op den troon van GEORGE III, doch hij bedankte; zie *Not.* 4 en 11 Dec. Zie voorts over hem v. D. AA, in voce, en Portefeuille IV.

Het behoeft overigens naauwelijks opgemerkt te worden dat de Zeeuwsche diplomaten hier zeer onvolledig vertegenwoordigd zijn; wij noemen hier nog VALCKE, v. D. WARCKE, MAGNUS, MANMAKER, H. VAN TUYL VAN SEROOSKERKE, GASPAR v. VOSBERGEN, SIMON v. BEAUMONT, de BORSEELS, v. GOGH, JUSTUS DE HUYBERT, VAN ODIJK, STEVEN HURGRONJE, VERELST, W. VAN CITTERS, om van lateren, zoo als ERMERINS, niet te gewagen.

Kerkelijke historie en kerkbestuur der gereformeerden in Zeeland.

Titel met vignet.

Hierop:

1°. Een zegel, geteekend en gekleurd, waarschijnlijk van de synode van Zeeland. Een schip met twee visschers, die een net uitwerpen; hierboven het wapen van Zeeland. Randschrift: „Mit(t) ite retia ad capturam 1580."

2°. Geteekend zegel van de classis van Walcheren. Een schip, waarbij: „Ecclesia Chri." Randschrift: „Fluctuat non mergitur, anno 1604."

3°. Afdruk in lak van het zegel van de classis van Schouwen. „Sigill. Class. Schald."

De twee open gelaten vakken op dit titelblad zijn voor de zegels van de classis van Zuid-Beveland en van die van Tholen.

Zegel en contra-zegel van het kapittel van ST. SALVATOR te Utrecht. Teekening in potlood.

Op het zegel het beeld van S. SALVATOR, met het randschrift: „Sigillum Capituli Ecclesie Sancti Salvatoris Trajectensis." Op het contra-zegel de afbeelding van een bisschop met het randschrift: „Sanctus Bonifacius epa."

Zegel en contra-zegel van het kapittel van ST. JAN te Utrecht. Teekening in kleuren.

Op het zegel het beeld van ST. JAN, met het randschrift: „Secretum Capituli Scti Johs. Traj." Op het contra-zegel de agnus Dei.

Zegel van het kapittel van ST. MARIE te Utrecht. Teekening in kleuren.

Op het zegel het beeld van MARIA met het jaartal 1579, met het randschrift „S: pptúre: eccle: bte. ma. tra. ad feuda. 1579."

Zegel van het kapittel van St. Marie, a°. 1198.

Uit Kluit, *Cod. dipl.*, II, p. 324.

Hierbij lakafdruk van het cachet van het kapittel. Zie over deze kapittels de *Tegenwoordige staat van Utrecht*, bl. 164 en over het regt dezer kapittels op de tienden in Zeeland, hiervoren bl. 33 volgg.

Facsimile van een gedeelte van drie beslissingen van provisor en dekens van Walcheren, met afbeelding in kleuren van de zegels die aan de originele stukken zijn vastgehecht.

Deze stukken zijn:

1°. Eene absolutie van clandestijn huwelijk, voor Joh. Waltersz. en Cathabina, a°. 1396.

2°. Dito wegens misdragingen, voor heer Everdeijn Jansz., priester, a°. 1399.

3°. Dito van clandestijn huwelijk, voor Hugo, zoon van Eligius en Agatha zijne huisvrouw, a°. 1437.

De originele stukken berusten onder de papieren van het gasthuis te Middelburg.

De regtspraak in geestelijke zaken, waartoe ook vele *mixti fori* gebragt werden, ofschoon hierover groote geschillen ontstonden, werd in Zeeland uitgeoefend door de collegiën van provisor en dekens, uit naam van den Utrechtschen domproost of archidiaken. Zoodanige collegiën waren er vier: van Zuid-Beveland, Schouwen, Walcheren en Borssele, doch dat van Borssele schijnt later met dat van Walcheren te zijn vereenigd; zie *Costumen van Middelburg*, rubr. VII, art. 10, in de uitgave van mr. J. de Timmerman, Middelburg 1771, waar men veel over die collegiën vindt, alsmede de namen van schrijvers die daarover gehandeld hebben. Bij Boxhorn, *Chronijk*, I, bl. 91 en volgg. komt voor eene opgave der plaatsen in Zeeland, die onder elk dekenschap behoorden.

Reeds zeer vroeg hadden de steden, als een voorregt, verkregen dat vele wereldlijke zaken, zoo als de inning van penningschulden en andere, betreffende de bewoners van het zoogenoemde platte land, voor provisor en dekens werden behandeld, waar over zeer belangrijk is het 10°. hoofdstuk van het onuitgegeven werk over Zeeland van Anthony de Jonge van Brunisse, afgedrukt, doch zonder vermelding van den naam des schrijvers, bij Smallegange, *Chronijk van Zeeland*, bl. 378—387. Later gaf deze opdragt evenwel tot verregaande misbruiken aanleiding en hoeveel belang de bewoners van het platte land er in stelden dat die misbruiken werden geweerd, kan men onder anderen opmaken uit de *Keure van Zeeland* van 149½, hoofdst. I, art. 33 en inzonderheid uit art. 8 der ampliatie op die *Keure*. Na de invoering der hervorming traden, in de plaats van provisor en dekens de zoogenoemde landregten, over wier competentie, althans over die van het landregt van Walcheren, groote geschillen tusschen de steden van dat eiland zijn gerezen. Men zie, behalve de hierboven aangehaalde schrijvers, ook nog: te Water, *Reformatie van Zeeland*, bl. 267 doch inzonderheid (v. d. Spiegel), *Satisfactie v. Goes*, bl. 337—350.

Penning waarop het portret van MARTINUS LUTHER.

Uit VAN MIERIS, *Ned. vorsten*, dl. II, bl. 54.

Penning waarop het portret van JOHANNES CALVINUS.

Uit VAN MIERIS, *Op. cit.*, dl. III, bl. 335.

Zegels en cachet van CHRISTIERN II, koning van Denemarken, en van ISABELLA van Oostenrijk.

Uit VREDIUS, *Gen. Com. Fl.*, I, p. 185, cf. II, p. 432.

Penning waarop het portret van CHRISTIERN II.

Uit VAN MIERIS, *Ned. vorsten*, dl. II, bl. 111.

Penning waarop het portret van ISABELLA van Oostenrijk.

Uit VAN MIERIS, ibid, dl. II, bl. 11.

Over CHRISTIERN II en zijne gemalin ISABELLA, de zuster van KAREL V, (27 Julij 1501—19 Jan. 1526), beiden begunstigers der hervorming, ook in de Nederlanden, nadat zij uit Denemarken gevlugt, te Vere (1 Mei 1523) waren aangekomen, zie men o. a. A. HENNE, *Op. cit.*, dl. III, p. 14; IV, 11, 145, 332 enz. Ook bestaat er eene monographie over hen van ALTMEYER: *Isabelle d'Autriche et Christiern II.*

Penning waarop het portret van JOHANNES COCCEJUS, 1669.

Uit VAN LOON, dl. III, bl. 30. Hierbij facsimile van het handteeken van COCCEJUS (1603—1669).

Handteeken van GERSON BUCERUS.

Hierbij eene korte aanteekening door VERHEIJE VAN CITTERS over de overzetters van den bijbel.

GERSON BUCERUS, predikant te Vere 1588—1631, werd op de nationale synode van Dordrecht, met J. BOGERMAN en W. BAUDART gekozen tot de nieuwe overzetting van het Oude testament. Zie voorts over hem TE WATER, *Reformatie van Zeeland*, bl. 169—176 en RENIER, *Nieuwe verbeterde naamlijst der predikanten in de hervormde gemeente van Vere*, bl. 3 en 33 volgg.

Portret van HERMAN FAUKELIUS. S. MESDACH pinxit. D. v. BREMDEN sculp. a°. 1631. A. DE LATER exc. fol.

Randschrift: „HERMANNUS FAUKELIUS verbi divini minister in ecclesia Middelburgensi a°. 1625 ae. 67," en onder het portret een zestienregelig Latijnsch vers van A. VAN DEN BROUCK. Hierbij zijn handteeken. FAUKELIUS geb. te Brugge, predikant te Keulen (1585—1594), te Middelburg (1595—1625), is lid der synode van Dordrecht geweest en werd benoemd tot vertaler van het Nieuwe en tot plaatsvervanger van de overzetters van het Oude testament; zie

J. Boissius, Hermannus Faukelius, zijn leven, karakter en letterkundige verdiensten; in het *Nieuw archief voor kerk. gesch.*, dl. IV.

Portret van Antonius Walaeus. Baly pinx. S. Savry sculp. 4°.

Antonius Walaeus (1573—1639) geb. te Brugge, predikant te Koudekerke (1602—1604), te Middelburg (1604—1619) en hoogleeraar te Leyden (1604—1639), is geweest lid van de synode van Dordrecht en voorzitter van revisoren van de nieuwe vertaling van het Nieuwe testament. Zie over hem, behalve de latere schrijvers: G. Bates, *Vitae selectorum aliquot virorum etc.*, Lond 1681, 4°., waar op bl. 600—659 zijne levensbeschrijving voorkomt, meer dan waarschijnlijk van de hand van zijn zoon Johannes en waarin vele bijzonderheden, ook over Middelburg worden gevonden, die men elders te vergeefs zal zoeken.

Portret van „Jodocus Larenus, Ecclesiae Vlissinganae minister, ac sacri codicis illustrissimorum ordinum Belgicorum autoritate delectus interpres." Th. Matham sculp. fol.

Onder het portret een twaalfregelig vers van Joannes Schildius. Joost van Laren (1586—1653) geb. te Arnemuiden, predikant te Ellewoutsdijk en Oudelande (1608—1610), te IJzendijke (1610—1616), te Koudekerke (1616—1618) en te Vlissingen (1618—1653), is geweest revisor van de vertaling van het Oude testament; zie over hem o. a. Vrolikhert, *Vlissingsche kerkhemel*, bl. 91—98.

Portret van Carolus Dematius (Karel van Maets). Adriaan. Souter pinx. Joannes de Wilde exc. fol.

Met een Latijnsch randschrift en een elfregelig Latijnsch vers van Boxhorn onder het portret. Hierbij eene korte aanteekening over hem. Carolus Dematius (1596—1651), geb. te Leyden, predikant te Scherpenisse (1620—1628), te Middelburg (1629—1640) en hoogleeraar te Utrecht (1640—1651), is geweest revisor van de vertaling van het Nieuwe testament; zie over hem o. a. Glasius, *Godgeleerd Nederland*, dl. II, bl. 425.

Portret van Godefridus Udemans. Johan Sarragon pict. et sculptor excud. 4°.

Van boven: „simplicitate et prudentia." Randschrift: „Godefridus Udemannus, Bergizomius pastor ecclesiae Zirizeanae, aetatis 53 a°. 1635," en onder het portret een achtregelig Latijnsch vers van Johannes Westenberg. 4°. Hierbij zijn schrift en handteeken.

Godefridus Udemans (1581—1649), predikant te Haamstede (1599—1604) en te Zierikzee (1604—1649), is geweest een der afgezondenen op de nationale

synode te Dordrecht. Zie overigens over zijne werkzaamheden op kerkelijk gebied, TE WATER, *Reformatie van Zeeland*, bl. 242—248.

Portret van ADRIAAN HOFFER. JOA. SARRAGON fecit. fol.

Zie hierboven bl. 137. Hierbij zijn handteeken.

Zijn portret is hierbij gevoegd, omdat hij met GODEFRIDUS UDEMANS afgezonden is geweest naar de nationale synode; zie DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 298.

Portret van JACOBUS KOELMAN. J. LUYKEN ad vivum delineavit et fecit. J. BOEKHOLT excudit. fol.

Onder het portret: „JACOBUS KOELMAN, lib. art. magister et philosophiae doctor, wettig leeraer der gemeinte van Sluys in Vlaanderen" en een vierregelig vers op hem. Hierbij zijn handteeken.

Aan J. KOELMAN (1632—1695), predikant bij den resident der staten-generaal te Brussel (1650—1662), te Sluis (1662—1674), en vervolgens door de algemeene staten afgezet, was a°. 1674 ook door de staten van Zeeland verboden binnen Zeeland te prediken, waarover in het jaar 1684 kerkelijke geschillen zijn ontstaan. Zie VROLIKHERT, *Vlissingsche kerkhemel*, bl. 135 volgg. en B. GLASIUS, *Godgeleerd Nederland*, dl. II, bl. 288—291.

Portret van JOSUA VAN IPEREN. H. POTHOVEN ad viv. del. J. HOUBRAKEN sculps. 1777. 8°.

Hierbij zijn handteeken. JOSUA VAN IPEREN (1726—1780), geb. te Middelburg, predikant te Lillo (1750—1766), te Vere (1766—1778) en te Batavia (1779—1780), is geweest secretaris van de synode van Zeeland en wegens die provincie afgevaardigd tot de commissie voor eene nieuwe psalmberijming. Zie overigens over hem VAN DER AA, *Woordenboek* in voce.

Drie bladen met brieven geschreven aan of door kerkelijke besturen en handteekeningen van predikanten, leden van die besturen, in Zeeland.

Zij bevatten:

1°. Commissie en aanbeveling van MARCUS PHILIPPUS MEYNAERT VAN ALSSIN, uit de Paltz, tot de kerkelijke dienst in West-Indiën, door de predikanten, gedeputeerd van de classis van Walcheren, tot bezorging van de kerkelijke zaken van West-Indiën, gedagteekend 11 Jan. 1629 en onderteekend door GILLIS BUES, ABRAH. CLOCQUIUS, A. VAN DEN BERGHE en JOOS VAN LAREN.

2°. Verzoek aan de classis van Walcheren door den kerkeraad van Oost-Souburg, tot approbatie van het beroep gevallen op HENRICUS SUÉRIUS, predikant te Kruisschans en Hendrik Frederik, ondert. P. LACCHER en gedagt. 29 Maart 1639.

3°. Billet aan de classis van Walcheren, door JOH. BEVERLAND te Hulst 1647.

4°. Verzoek van den kerkeraad van Hoek aan de classis van Walcheren, van 12 Aug. 1648, ondert. JOOS VAN LAREN de Jonge.

5°. Brief van den kerkeraad van West-Souburg aan de classis van Walcheren, ondert. GEORGIUS DE RAAD (tusschen 1653 en 1657).

6°. Brief aan de classis van Walcheren, door PAULUS VERZAERT, te Wolfaartsdijk, dd. 27 Julij 1670.

7°. Afwijzing van het avondmaal van Dr. LIENS en zijne huisvrouw, door den kerkeraad te Sas van Gent, ondert. D. v. SONNEVELT, dd. 3 Oct. 1671.

8°. Brief van JACOB VERSCHOOR, aan de classis van Walcheren, dd. 30 April 1678.

9°. Billet van BALDUINUS HUNNIUS, aan dezelfde classis, 9 Febr. 1693.

10°. Commissie op PR. DE BREE, door den kerkeraad te Koudekerke, ondert. door H. SCHORTINGHUIS 1777.

11°. Attestatie van den kerkeraad te Hulst, ondert. door H. TOLLÉ, 30 October 1778.

En verder de handteekeningen van GUILIELMUS APOLLONII, te Burgt; VINCENT BOLLE, te Serooskerke; JOH. DU BUISSON, te Brouwershaven; W. BRAND, te Duveland; G. BRUINVISCH, te Kerkwerve; JOH. BRUINVISCH, 1679. TOBIAS DAMMAN, te Oosterland (1675); PR. DORLIUS, te Serooskerke; JOH. FERVAQUE, te Elkerzee; P. M. GARGON, te Hulst 22 Jan. 1744; J. DE GRAEF, te Bruinisse; PR. LACCHER, 1701; JAC. LARENUS, te Renesse 1675; HUB. LEIDECKER, te Noortgouwe 1661; PR. MAERTENSSEN, te Zonnemaire 1675; CHARLES RASSAERT, te Serooskerke 1661; GUILIELMUS REYNVAEN; BENJAMIN RIJSWIJCK, te Bruinisse; JOH. STAMPERIUS, te Elkerzee; PETRUS SYLVIUS of DU BOIS, te Elkerzee en JOH. v. D. VORM, te Sr. Jansland.

Hierbij ligt nog een brief van THEODORUS BORKEL, geschreven uit Amsterdam 24 October 1640, aan zijne zuster, waarin gehandeld wordt over ADAM BORKEL; zie DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 27—29.

Kaart van Zeeland in IV klassen afgedeeld; door W. A. BACHIENE, te Amsterdam bij D. ONDER DE LINDEN & ZOON, 1770.

Pompa funebre di troppo devoto JUAN DEL PRADO, perscrutatore del aerario delli buoni Ecclesiastiqui Ultrajectine, Inquisitore delli heretici della damnosa novita. Br. fol.

Hierbij eene verklaring MS. overeenkomende met de opgave in *Navorscher*, dl. XV, bl. 188.

Spotprent op de Voetiaansche partij en inzonderheid op ABRAHAM VAN DE VELDE, geboren te Antwerpen, predikant te Utrecht, later te Arnemuiden en te Middelburg (1663—1677). Hij was met JOHANNES TILENUS het hoofd der Voetiaansche partij te Middelburg en overleed op 7 Junij 1677; zie NAGTGLAS, *De algemeene*

kerkeraad enz. te Middelburg, bl. 48 en de *Sleutel op de burlesque notulen*, van MICHIELSEN. De naam van JOHANNES, op sommige exemplaren der prent aan ABRAHAM gegeven, zal wel toe te schrijven zijn aan den spotnaam DON JUAN. De prent bevat zeer vele toespelingen op de kerktwisten te Middelburg in 1676 en moet kort na den dood van v. D. VELDE zijn in het licht gekomen.

De booze geest van Zeelands langduurige kerckstuypen, op een dagh uytgeroeyt. In plano.

Onder de prent de verklaring. Spotprent op de kerkgeschillen in Zeeland a° 1676, gerigt tegen de partij der Voetianen.

BIJLAGEN.

BIJLAGE I.

Gouverneurs en Stadhouders van Holland, Zeeland en West-Friesland.

(Zie bladz. 104).

Jan van Arkel. 1389—1400.
Philips van Dorp. 1410.
Jan van Cronenburg. 1410.
Willem Eggert. 1411.
Hubert van Culemburg. 1416.
Walrave van Brederode. 1417.
Jan van Beijeren. 1419.
Jacob van Zulen van Abcoude. 1424.
Filwater. 1425.
Johan van Montfoort. 1425.
Frank van Borssele. Floris van Borssele. Philips van Borssele. 1428.
Roelant van Wtkercke. 1428.
Hugo de Lannoy van Santes. 1430—1433.
Willem van Lalaing. 1440.
Gozewinus de Wilde. 1444; van dezen ontbreekt het wapen.
Johan van Lannoy. 1448.
Ludovicus van Gruithuyzen. 1462.
Wolphart van Borssele. 1476.
Joost van Lalaing. 1480.
Johan van Egmond. Floris van Egmond (luitenant). 1500.

Hendrik van Nassau. 1515.
Anthonie van Lalaing van Hoogstraten. 1521.
Jacob van Thienen van Castres (luitenant). 1522—1527.
René de Châlon. 1540.
Louis van Vlaanderen, heer van Praet. 1544.
Maximiliaan van Bourgondie. 1547.
Hendrik van Montfoort, heer van Abbenbroek (luitenant).
Willem van Nassau, prins van Oranje. 1559.
Maximiliaan de Hennin, graaf van Bossu, voor Holland.
De graaf van Megen, voor Zeeland. 1567.

De heer Verheije van Citters heeft, bij het vervaardigen zijner wapenkaart, gebruikt de lijsten voorkomende bij van Gouthoeven en Merula, *Manier van proced.*, l. IV, t. VII, c. I, doch vooral de aanmerkingen op deze lijsten, van van Grijpskerke, in zijn *Graefschap van Zeeland.* Volgens dezen moet men een groot onderscheid maken tusschen de stadhouders na de oprigting van het hof van justitie en politie, die eene perpetuële commissie hadden en de vroegere die slechts voor eenigen tijd de zaken van den vorst waarnamen.

De eerste stadhouder, dien hij in de registers van Holland vermeld vond, was Hugo de Lannoy; zie evenwel Kluit, *Cod. dipl.*, I, p. 413 in *not.*

BIJLAGE II.

Burggraven van Zeeland.

(Zie bladz. 133).

Over hen wordt gehandeld door J. J. Loke, *Dissert. de Castellanis Zeelandiae, vulgo Burggraven van Zeeland*, L. B. 1792, bij wien men eene lijst der burggraven, veel vollediger dan die bij Boxhorn, *Chronijk*, I, bl. 448, aantreft, doch waarop verscheidene aanmerkingen zouden te maken zijn. De meest volledige lijst komt voor bij Stroobant, *Notice généalogique sur les vicomtes de Zelande*, voorkomende in de *annales de l'academie d'archéologie de Belgique*, t. X et XI, en waarvan mij, na het afdrukken van bl. 133, een overdruk (Anvers 1853) door den heer archivaris J. P. van Visvliet is medegedeeld. Ook deze lijst is evenwel niet geheel volledig; enkele namen ontbreken, terwijl er sommige personen op voorkomen, waarvan het zeer onzeker is of zij wel burggraven geweest zijn. Omtrent de eerste burggraven vermeldt Stroobant zijne bronnen niet dan in zeer algemeene termen, zoodat de controle moeijelijk is. De genealogische aanteekeningen omtrent de latere zijn belangrijk en hier schijnt de schrijver geslachtlijsten ter zijner beschikking gehad te hebben.

Zijn werk mag evenwel niet dan met zeer groote voorzigtigheid gebruikt worden; kritiek vindt men er niet. Ook de volgende lijst bevat punten die onzeker zijn en veel zou er bij kunnen worden aangeteekend, waarvoor het hier evenwel de plaats niet is. Wat hier wordt aangetroffen, zal naar wij vermeenen genoegzaam zijn tot verklaring van de wapenkaart in de *Zelandia illustrata*.

Uit het Huis van Voorne.

I. Pelgrim of Peregrinus.

Hij was een jonger, volgens Joh. a Leydis, l. XVII, c. I, coll. 13, de vierde zoon van Dirk VI en Sophia van Benthem; de oudste zoon was Floris III, de tweede Otto, graaf van Benthem, de derde Balduinus, bisschop van Utrecht. Hij wordt genoemd: *vice-comes et burchgravius Zeelandiae et primus dominus de Voren;* zijne benoeming wordt gesteld op 1140 of 1141; zie van Gouthoeven, *Chronijk*, bl. 143 en uit hem van Leeuwen, *Bat. ill.*, bl. 1140. Zie evenwel van Wijn, *Aanmerkingen op Wagenaar*, dl. II, bl. 78 en 79. Volgens Stroobant zou Pelgrim benoemd zijn tot burggraaf, bij opene brieven van Dirk VI, van den 17 Junij 1162. Dirk was evenwel reeds vijf jaren te voren overleden.

II. Floris of Florens van Voorne.

Pelgrim liet na eene dochter, die huwde met den graaf van Seijn en uit dit huwelijk stamden de heeren van Voorne af, volgens Joh. a Leydis, l. c. Die graaf van Seijn wordt door Stroobant op zijne lijst als tweede burggraaf geplaatst, doch zonder opgave van eenigen grond waarop dit steunt.

Bij Loke en ook reeds bij de vroegere schrijvers wordt Floris gesteld op het jaar 1162. Bij Kluit komt hij eerst voor in 1168; zie *Cod. dipl.*, II, p. 362 *in not.*, waar Kluit de charters opgeeft waarin hij Floris, Hugo en Dirk vermeld vond. Welligt is hij dezelfde als die door van Wijn wordt opgegeven a°. 1156; door sommigen wordt hij gehouden voor den eersten burggraaf.

III. Hugo van Voorne.

Volgens de lijst bij Loke a°. 1203, zoo ook bij van Gouthoeven, van Leeuwen enz. Zijn optreden als burggraaf moet eenige jaren vroeger gesteld worden, blijkens de charters voorkomende bij Kluit, waar Floris reeds heeft opgehouden onderteekenaar te zijn en Hugo als zoodanig voorkomt, zie *Cod. dipl.*, bl. 219, 224, 345 enz. Met zijn vader komt hij reeds in 1168 voor. Hij leefde nog in 1214, blijkens het charter, aangehaald bij L. Ph. C. van den Bergh, *Register van Holl. en Zeeuwsche oorkonden*, Amst. 1861, bl. 16.

IV. Dirk of Theodericus van Voorne.

Volgens de lijst bij Loke in het jaar 1223, wanneer hij voorkomt in de keuren van Westkappel en Domburg, bij Mieris, I, bl. 182 en 188. Hij komt evenwel reeds als burggraaf voor in het jaar 1218, bij Kluit, l. c., p. 415.

Van Gouthoeven en van Leeuwen vermelden hem niet. Hij is burggraaf geweest tot het jaar 1229; zie v. d. Bergh, l. c., bl. 21.

V. Hendrik van Voorne.

Volgens de lijst bij Loke in het jaar 1248, zoo ook bij de vroegere schrijvers. Hij is burggraaf geworden in 1229; zie v. d. Bergh, l. c. Volgens J. van Grijpskerke in zijn *Graefschap van Zeeland*, was in 1255 Jan van Voorne burggraaf. Zoo ook Smallegange, *Chronijk van Zeeland*, bl. 318. Hendrik, zoo deze althans dezelfde als de vorige is, leefde nog in 1258; zie v. d. Bergh, l. c., bl. 52.

VI. Albert van Voorne.

Volgens de lijst bij Loke in het jaar 1260. Bij van Mieris vindt men hem het eerst vermeld op 24 October 1268, zie dl. I, bl. 348; doch hij komt reeds voor in een charter van 1 Mei 1261, bij v. d. Bergh, bl. 54. Hij komt nog voor in een charter van 14 October 1286, bij van Mieris, dl. I, bl. 466 en is waarschijnlijk gestorven in 1287.

VII. Gerard van Voorne.

Volgens Loke moet Catharina van Voorne de weduwe van Albert, tusschen Albert en Gerard geplaatst worden, van 1290(1287)—1303; zie evenwel het charter van 1289 bij van Mieris, dl. I', bl. 493. Welligt nam Catharina het ambt voor haar zoon bij zijne minderjarigheid waar. Volgens Maximiliaan van Cruiningen zou Jan van Henegouwen het burggraafschap a°. 1303 aan Gerard hebben gegeven, welk jaar ook door Loke en anderen wordt aangenomen; zie Ermerins, *Zeeuwsche oudh.*, dl. VII, bl. 152. Dit steunt op het charter, bij van Mieris, dl. II, bl. 32; doch er volgt niet uit dat Gerard niet reeds vroeger burggraaf kan geweest zijn.

VIII. Magtilde en in haar naam Dirk of Theodoricus de Monjou en Valckenburg.

Gerard liet na eene dochter Magtilde en uit zijn vooroverleden zoon Albert, eene kleindochter Johanna, van daar twisten over de erfopvolging in Voorne en het burggraafschap. Als mannelijk leen verviel het aan den graaf, doch Willem gaf het weder uit aan Magtilde en haar echtgenoot, Dirk de Monjou die, als Magtilde, zonder mannelijk oir, kwam te overlijden, het tot zijn dood zou bezitten; zie van Mieris, dl. II, bl. 596 en Loke, *Diss.*, p. 76 sqq. Te zamen hadden zij het burggraafschap van 1337—1346. Volgens van Gouthoeven en van Leeuwen zou Johanna, gehuwd met Jan van Valckenburg, hier moeten gesteld worden van 1337—1349; zie evenwel Loke, l. c. Magtilde alleen van 1346—1371. Opmerking verdient dat van Grijpskerke verklaart gevonden te hebben dat Albert zich in 1381 burggraaf noemde.

Magtilde overleed in 1371, (zie van Mieris, dl. III, bl. 265), en met haar stierf het huis van Voorne uit en keerde het burggraafschap tot den graaf terug; ofschoon Reinard van Valckenburg zich nog burggraaf heeft genoemd. Sedert dien tijd werd het burggraafschap van de heerlijkheid van Voorne gescheiden. Voor de bovengenoemde burggraven uit het huis van Voorne komt hun wapen op de kaart voor.

Uit andere geslachten.

I. Floris van Borssele van St. Maartensdijk.

Volgens Loke en de wapenkaart in 1375. Van Grijpskerke stelt de commissie van burggraaf, door Albrecht aan Floris gegeven, op 1357, zoo ook Ruisch de Bruin in de *Genealogie van de Borsselen*; dit is zeker een schrijffout voor 1375. Zie te Water, *Hoog adelijk en adelrijk Zeeland*, bl. 17.

II. Jan van Renesse van Haemstede.

Bij Loke wordt hij gesteld op 1400; Stroobant vermeldt hem niet. Opmerking verdient dat zijne grootmoeder van vaderszijde eene Maelstede was.

III. Floris van der Maelstede.

Deze wordt niet vermeld op de wapenkaart van Verheije van Citters.

Hij wordt bij Loke gesteld op het jaar 1405. Dit steunt op het charter achter de dissertatie, waarbij Willem VI hem bevestigt in het burggraafschap; hij was derhalve reeds vroeger burggraaf. Stroobant noemt hem van Haemstede; in het charter heet hij van Heemstede. Zoowel omtrent hem als den vorigen en de eerstvolgenden is nog veel onzekers.

IV. Adriaan van Cruningen of Cruiningen.

Volgens de meeste schrijvers zou het burggraafschap, na het uitsterven van het huis van Voorne, niet meer erfelijk geweest zijn. Volgens Maximiliaan van Cruiningen (zie Ermerins, l. c.) zou Adriaan het burggraafschap bekomen hebben in het jaar 1408, als gehuwd met Elisabeth, dochter van Hugo van Heenvliet, wier voorouders geweest waren broeders van den heer van Voorne; zie ook van Leeuwen, *Bat. ill.*, bl. 983, en zou het burggraafschap verder erfelijk in het geslacht van Cruiningen gebleven zijn. Zoowel van Grijpskerke als Loke (of Kluit) zeggen dat zij geene sporen hebben gevonden, waaruit dit beweren van Maximiliaan kan geregtvaardigd worden. Het verdient evenwel opmerking dat ook de heeren van Maelstede aan het huis van Voorne verwant waren en dat Floris zelf met eene dochter van Cruiningen gehuwd was.

V. Adriaan van Borssele.

Volgens Stroobant van 1448—1467; van Grijpskerke vond hem als burggraaf vermeld in de rekening van den rentmeester Beoostenschelde van 1448.

Stroobant plaatst tusschen Floris van Maalstede of Haamstede en Adriaan v. Borssele, nog twee burggraven: 1°. Wolphaert v. d. Maelstede, die volgt sub n°. VII en 2°. Frederik van Renesse, die gehuwd was met de dochter van Wolphaert.

VI. Jan van Cruiningen.

A°. 1459 volgens de wapenkaart van Verheije van Citters. Ermerins, *Zeeuwsche oudheden*, d. VII, stelt hem op 1489. Hij wordt niet vermeld door Loke en evenmin door Stroobant.

VII. Wolphaert van der Maelstede.

Volgens de wapenkaart, doch de plaats door Stroobant hem aangewezen is beter; onder de stukken in 1607 uit de rekenkamer van Holland overgebragt en thans nog in het archief der provincie van Zeeland berustende, vindt men rekeningen van Wolfaert van der Maelstede, gedaan van het bailliuschap van Ter Goes, over 1422—1433 en 1437—1446. Hij wordt niet vermeld door Loke, doch men zie ook Smallegange, *Chronijk van Zeeland*, bl. 318 en 725. Deze noemt ook als burggraaf eenen Wolphaert van der Maelstede, zoon van Wolfard die met eene dochter van Maurin van der Does gehuwd was. Zie ook van Leeuwen, *Bat. ill.*, bl. 929 en hierboven sub n°. V.

VIII. Adriaan van Cruiningen.

Volgens de wapenkaart, Loke en Ermerins l. c. in 1469 en 1473; volgens Stroobant 1468—1473.

IX. Thomas van den Abeele.

Volgens de wapenkaart en Loke in 1478. Volgens anderen in 1498; volgens Stroobant overleed hij in 1490.

X. Jan van Cruiningen,

en bij zijne afwezigheid:

XI. Adriaan van Cruiningen.

In 1490 en 1493, volgens acten vermeld bij van Grijpskerke. Bij Stroobant wordt Adriaan niet vermeld.

XII. Joos van Cruiningen.

Volgens de wapenkaart, doch niet vermeld bij Loke en evenmin bij Stroobant.

XIII. Hector van Cruiningen.

Deze wordt geplaatst op 1498, hij wordt vermeld in de publicatie van de keure van Zeeland 1496; zie hierboven bladz. 72. Volgens Stroobant was hij de oudste zoon van Jan van Cruiningen en overleed hij omtrent 1500.

XIV. Jacob Adriaansz. van Domburg.

Blijkens een brief van het jaar 1505, gezien door van Grijpskerke.

XV. Wolfard van Borssele van Spreeuwestein.

Volgens Ruisch de Bruin, M. S., in 1519. Bij van Grijpskerke komt hij voor als *gecommitteerd* burggraaf in 1535, in welk jaartal eene schrijffout schijnt geslopen te zijn; welligt moet het 1525 zijn. Op zijn grafzerk te Brouwershaven (zie Portefeuille XI) wordt hij genoemd *stedehouder van den burggraaf*, zie Ermerins, *Zeeuwsche oudheden*, dl. III, bl. 216. Welligt was hij gecommitteerd gedurende de minderjarigheid van Joos van Cruiningen, aan wien hij verwant was door zijn eerste huwelijk met Magdalena, de natuurlijke dochter van den heer van Cruiningen.

XVI. Joos van Cruiningen.

Van 1533—1547. Zie Ermerins, dl. III, bl. 218 volgg. Verheije van Citters heeft dezen op zijne wapenkaart geplaatst voor Wolfard van Borssele, waarschijnlijk in dwaling gebragt door de schrijffout bij van Grijpskerke.

XVII. Hieronymus van Serooskerke.

Van 1547—1562. Hij werd benoemd tot burggraaf op 20 April 1547. Zie VIII *Copul. ter Rekenkamer*, fol. 180.. Ging het beweren van Maximiliaan van Cruiningen op, dan zou Karel V, door de benoeming van Jeronimus Tuyll van Serooskerke, het regt van de heeren van Cruiningen hebben verkort. Op zijne tombe staat hij als burggraaf vermeld. Hij overleed a°. 1571, zie hiervoren bl. 101, doch had reeds op 1 Sept. 1562 afstand van het burggraafschap gedaan, ten behoeve van zijn zoon.

XVIII. Philibert van Serooskerke.

Hij werd tot burggraaf benoemd op 1 September 1562; zie o. a. Ermerins, dl. VII, bl. 62.

XIX. Adolf van Borssele van Spreeuwestein.

. Hij was de zoon van Wolfard, sub n°. XV. Adolf (geb. 28 Julij 1527) werd a°. 1562 als garde noble van Philips Willem gecommitteerd tot representant van den Eersten Edele. Toen Philips II het marquisaat verkocht, hield deze commissie op, doch Adolf werd toen burggraaf. Of hij nog te gelijk met Philibert van Serooskerke, burggraaf geweest is, dan wel dezen opgevolgd heeft, weet ik niet. Hij was zijn behuwdbroeder, daar hij op 11 Februarij 1556 met de dochter van Hieronymus, Levina van Serooskerke gehuwd was. Opmerking verdient dat de zoon van Adolf, Wolfert, zich noemde *Erfschout van de hooge vierschaar*, waardoor men aan de pretentie van den heer van Kruiningen, dat het burggraafschap erfelijk was, wordt herinnerd. Adolf overleed in 1584. Zie over hem Ermerins, l. c., bl. 218 volgg. Bij Stroobant wordt hij niet vermeld.

XX. Maximiliaan van Cruiningen.

Maximiliaan bleef het burggraafschap nog als erfelijk beschouwen. De titel bleef in de familie Recourt de Licques, met een van welk geslacht zijne dochter Louise gehuwd was. In 1664 werd het verkocht aan François van Haveskercke en Pierre Louis Joseph, baron de Haveskercke, noemde zich nog burggraaf in 1788. Hij overleed zonder kinderen na te laten. Zie over de leden uit de geslachten Recourt en van Haveskercke, die den titel van burggraaf van Zeeland hebben gevoerd: Stroobant, p. 189—194, cf. ook Ermerins, *Op. cit.*, dl. VII, bl. 110 en 151 volgg.

BIJLAGE III.

Rentmeesters-generaal van Zeeland Bewesten Schelde.

(Zie bladz. 133).

Zoowel uit de papieren van den heer Verheije van Citters als van elders, zouden vele aanteekeningen bij de volgende lijsten kunnen gevoegd worden, die echter deze Bijlagen te uitgebreid zouden maken. Bij de namen der rentmeesters zijn evenwel de jaren medegedeeld van de rekeningen der domeinen en beden, door hen gedaan, zoo als die rekeningen thans nog in het archief der voormalige rekenkamer van Zeeland voorhanden zijn en dit mij gebleken is uit den inventaris daarvan opgemaakt en aan mij medegedeeld door den archivaris der provincie, den heer J. P. van Visvliet.

Onder de graven.

Pieter van Leyden. 1312.

Zie Mieris, II, bl. 128. Hij was rentmeester over geheel Zeeland. Zijn naam komt het eerst op de wapenkaart voor, doch reeds veel vroeger vindt men gewag gemaakt van rentmeesters van Zeeland, zie o. a. Kluit, *Cod. dipl.*, p. 656.

Vrederic. 1317.

Zijn wapen ontbreekt op de kaart. Van hem is voorhanden eene rekening B. W. en B. O. S. van 1317—1319. Hij was dus ook rentmeester over geheel Zeeland.

Jan de Keyser. 1322.

Zie Mieris, II, bl. 281 en 282. Hij schijnt rentmeester over geheel Zeeland geweest te zijn.

Jan Heynrichsone. 1325.

Zijn wapen ontbreekt op de wapenkaart. Twee rekeningen voorhanden van 1330—1333.

Vrancke Natereel. 1337.

Zie Mieris, II, bl. 601, 644. Zijn wapen ontbreekt.

Jan Simonsse van Besanten of de Besancen. 1347.

Zijn wapen ontbreekt. Twee rekeningen 1346—1349.

Jan de Scrijver. 1351.

Zijn wapen ontbreekt. Twee rekeningen 1351—1354 en eene rekening van de jaarbede over 1348.

Willem de Hollander of Hallander van Reimerswale. 1356.

Eene rekening over 1355.

Poppe Pieters Gerardszone. 1358.

Drie rekeningen 1356—1361. Zijn wapen ontbreekt.

Reyngher Willemszone van Weldamme. 1361.

Deze is ook rentmeester-generaal B. O. S. geweest. Van hem zijn over B. W. S. voorhanden zes rekeningen van 1361—1374 en eene rekening over de achterstallen van 1371.

Raas van Borssele. 1375.

Hij is ook rentmeester-generaal over B. O. S. geweest. Van hem zijn over B. W. S. voorhanden vier rekeningen, te weten van 1374—1377 en 1384—1386.

Frank van Borssele. 1382.

Ook hij was rentmeester B. O. S. Van hem komen voor eene rekening B. W. S. 1381—1382 en eene B. W. en B. O. S. 1382—1384; dan volgt weder Raas van Borssele 1385 en 1386. Zie hiervoren.

Claas van Borssele. 1386.

Ook hij is rentmeester-generaal geweest over B. O. S. Van hem komen voor twee rekeningen B. W. en B. O. S. 1386—1389; twee rekeningen B. W. S. alleen 1389—1392 en eene rekening B. W. en B. O. S. over de achterstallen 1386—1396.

Hugo van Heenvliet. 1393.

Van hem zijn voorhanden acht rekeningen 1392—1394 en 1397—1403.

Claas van Borssele. 1394.

Ook hij is rentmeester-generaal over B. O. S. geweest. Welligt is hij dezelfde als de zoo even genoemde. Twee rekeningen B. W. S. 1394—1397 zijn van hem voorhanden; dan volgt weder Hugo van Heenvliet.

Dirk van Borssele. 1404.

Eene rekening voorhanden 1403—1404.

Florens van den Abeele. 1406.

Men treft hem ook onder de rentmeesters-generaal B. O. S. aan. Drie rekeningen B. W. S. zijn van hem voorhanden 1405—1408.

Gerrit van Maldeghem. 1409.

Volgens Mieris, IV, bl. 118; niet volgens de rekeningen.

Philips van Borssele van Kortgene.

Van hem zijn 21 rekeningen 1408—1431.

Frank van Borssele.

Is verkeerdelijk op de wapenkaart geplaatst en waarschijnlijk verward met Frank van Borssele hiervoren genoemd.

Florens van Borssele. 1432.

Hij is ook rentmeester B. O. S. geweest. Over B. W. S. zijn er drie rekeningen van hem 1431—1434.

Jan Rijm. 1435.

Twee rekeningen B. W. S. 1434—1436. Hij was ook rentmeester-generaal over B. O. S.

Hendrik van Borssele van der Vere. 1439.

Van hem zijn er vijf rekeningen B. W. S. 1436—1441. Ook over B. O. S. was hij rentmeester-generaal.

Jan Quevin. 1441.

Vier rekeningen 1441—1445.

Jan Heyndrickszone van Wissekerke. 1446.

Twee rekeningen 1445—1448.

Pieter Annoque.

Drie rekeningen 1448—1451.

Hendrick Janszone van Wissekerke. 1452.

Vijftien rekeningen 1451—1469.

Guy de Baenst. 1469.

Zijne commissie B. W. S. is van 18 December 1469; later werd hij ook rentmeester-generaal B. O. S. Over B. W. S. zijn er zeven rekeningen 1469—1476 van hem voorhanden. Door Guy de Baenst zijn de rekeningen, die over de domeinen en beden gezamenlijk werden gedaan, gesplitst, zoo als uit de vermelding der volgende rekeningen zal blijken. De laatste rekening van Guy liep alleen over de domeinen, die over de beden werd gedaan door Paulus van der Naadt.

Antheunis Janszone van Wissekerke. 1476.

Zijne commissie is van 7 Maart 1476. Van hem zijn voorhanden: zes rekeningen over de domeinen 1476—1483; vier rekeningen over de beden 1476—1483; zes rekeningen over de extraord. beden 1476—1483.

Hendrick Janssone van Wissekerke. 1483.

Zijne commissie is van 9 April 1483. Van hem zijn voorhanden: zeven rekeningen over de domeinen 1483—1491; vier rekeningen over de beden 1485—1491; twee rekeningen over de extraord. beden 1484—1486.

Albrecht Janszone van Wissekerke. 1492.

Commissie 20 Februarij 1491. Voorhanden rekeningen: eene over de domeinen 1491—1492 en eene over eene extraord. bede 1492.

Jan van Cruiningen. 1492.

Commissie B. W. S. 8 November 1492. Hij werd in het volgende jaar ook rentmeester-generaal B. O. S. Over B. W. S. zijn er van hem voorhanden: acht rekeningen over de domeinen 1492—1500; drie rekeningen over de beden 1491—1500.

Pieter Uyttenwijngaarden. 1500.

Commissie 8 November 1500. Eene rekening voorhanden over de domeinen 1500—1501.

Andries Andriessen. 150½.

Commissie 6 Januarij 1502. Van hem zijn voorhanden: dertien rekeningen over de domeinen 1502—1515; eene rekening over de extraord. domeinen 1515 (door zijne erven); acht rekeningen over de beden 1501—1514; vijftien rekeningen over extraord. beden 1501—1514.

Philips van Bourgondie. 1515.

Commissie 16 October 1515. Hij werd bij dezelfde commissie rentmeester-

generaal B. O. S. Van hem zijn drie rekeningen B. W. S. over de domeinen, beden en extraord. beden over het jaar 1516.

Adolf Hardinck of Herdinck.

Commissie 3 Mei 1517. Van hem zijn voorhanden: negentien rekeningen over de domeinen 151$\frac{6}{7}$—1535; twaalf rekeningen over de extraord. domeinen 151$\frac{6}{7}$—1535; zeventien rekeningen over de beden 1517—1534; acht-en-twintig rekeningen over de extraord. beden 1517—1534; negen rekeningen over de imposten, omslagen enz. 1521—1534.

Adriaan van Heetvelde.

Commissie 1 April 1535. Van hem zijn voorhanden: vier rekeningen over de domeinen 153$\frac{5}{6}$—1539; vier rekeningen over de extraord. domeinen 153$\frac{5}{6}$—1539; vier rekeningen over de beden 1535—1538; vier rekeningen over de extraord. beden 1535—1538; drie rekeningen over het surcrois 1535—1537; eene rekening over den kapit. omslag.

Jeronimus van Sandelin. 1539.

Commissie 24 December 1539. Voorhanden: vier-en-twintig rekeningen over de domeinen 15$\frac{39}{40}$—1563; vier-en-twintig rekeningen over de extraord. domeinen 15$\frac{39}{40}$—1563; drie-en-twintig rekeningen over de beden 1539—1562; zeven-en-twintig rekeningen over de extraord. beden 1539—1560; achttien rekeningen over het surcrois 1539—1562; drie-en-twintig rekeningen over diverse 1542—1563.

Philibert van Serooskerke. 1562.

Commissie 25 October 1563. Voorhanden: negen rekeningen over de domeinen 156$\frac{3}{4}$—1573; negen rekeningen over de extraord. domeinen 156$\frac{3}{4}$—1571; zeven rekeningen over de beden 1564—1570; acht rekeningen over het surcrois 1564—1571; zes rekeningen over diverse 1564—1570. Voorts is er eene rekening over achterstallen, gedaan door zijne weduwe Catharina van Sandelin in 1580 en 1585 en eenige ook door anderen, door Andries Coene, door Jan Turk, stedehouder van Philibert, enz.

Onder de Republiek.

Van de rentmeesters-generaal onder de republiek komen de wapens niet voor op de wapenkaart.

Jacques Wynrich. 1578.

Commissie 19 Mei 1578. Vier rekeningen over de domeinen (ordinair) en vier (extraord.) 1578—1581.

Jacques de Gheendt. 1582.

Commissie 30 Mei 1582. Vijf rekeningen over de domeinen (ordinair) en vijf (extraord.) 1582—1586.

Pieter van de Hooge. 1587.

Commissie 8 April 1587. Achttien rekeningen over de domeinen (ordinair) en achttien (extraord.) 1597—1604.

Adriaan de Vroe. 1604.

Commissie 28 December 1604. Vijf rekeningen over de domeinen (ordinair) en vijf (extraord.) 1605—1609.

Johan van Reigersberg. 1609.

Commissie 5 December 1609. Drie-en-twintig rekeningen over de domeinen ordinair) en drie-en-twintig (extraord.) 1610—1632 en nog eens over diverse 1632.

Johan Huyssen. 1633.

Commissie 25 Julij 1633. Negentien rekeningen over de domeinen (ordinair) en negentien (extraord.) 1633—1653.

Hendrik Thibaut. 1654.

Commissie 13 Februarij 1654. Negen rekeningen over de domeinen (ordinair) en negen (extraord.) 1654—1666.

Frederik Huyssen van Ravesberg. 1666.

Commissie 19 Januarij 1666. Dertien rekeningen over de domeinen (ordinair) en dertien (extraord.) 1666—1678.

Cornelis van Nassau. 1679.

Commissie 20 Julij 1679, waarbij hij tevens werd aangesteld tot rentmeester-generaal van Zeeland B. O. S.

Zijne betrekking werd in Zeeland B. W. S. waargenomen:

1°. door Johan Godin, van wien voorhanden zijn acht rekeningen over de domeinen (ordinair) 1679—1686 en vijf (extraord.) 1679—1683;

2°. door Alexander de Muynck, van wien voorhanden zijn zeven rekeningen over de domeinen (ordinair) 1687—1693 en tien (extraord.) 1684—1693.

Alexander de Muynck. 1693.

Commissie 4 Julij 1693. Acht rekeningen over de domeinen (ordinair) 1694—1702 en acht (extraord.) 1695—1702, twee over de impositien 1694—1697.

Pieter van den Brande. 1703.

Commissie 17 Mei 1703. Veertien rekeningen over de domeinen (ordinair) en veertien (extraord.) 1705—1718.

Johan Frederik de Mauregnault. 1718.

Commissie 31 October 1718. Vier-en-dertig rekeningen over de domeinen (ordinair) en vier-en-dertig (extraord.) 1718—1752.

Adriaan Steengracht. 1753.

Commissie 19 Julij 1753. Dertien rekeningen over de domeinen (ordinair) en dertien (extraord.) 1753—1773.

Gerard Jan Blankert. 1773.

Ad interim, bij resolutie van 8 December 1773.

Cornelis Kien van Citters. 1774.

Commissie 16 Mei 1774. Tien rekeningen over de domeinen (ordinair) en twintig (extraord.) 1774—1794.

Waarnemend na 1795.

Phoenix Isaäc Boddaert.

Acht rekeningen over de domeinen (ordinair) en acht (extraord.) 1796—1805.

BIJLAGE IV.

Rentmeesters-generaal van Zeeland Beoosten Schelde.

(Zie blads. 136).

Onder de graven.

Pieter van Leijden 1312.

Zie hiervoren.

Vrederic 1317.

Zie hiervoren.

Jan de Keyzer 1322.

Zie hiervoren.

Jan Wissenzone. 1324.

Zie Mieris, II, bl. 344, 353, 440. Zijn wapen ontbreekt op de wapenkaart.

Boudijn Janszone 1339.

Zijn wapen ontbreekt; waarschijnlijk was hij uit het geslacht van Duveland. Zes rekeningen zijn van hem voorhanden 1339—1349.

Jan Monter, of de Monter. 1351.

Zijn wapen ontbreekt. Priester en rentmeester; eene rekening over 1351. Op de wapenkaart wordt hij verkeerdelijk Mouts genoemd.

Jan Palmier 1353.

Zes rekeningen van 1351—1359.

[Poppe Janszone.]

Deze is geen rentmeester geweest. Zijne plaatsing op de kaart, (ofschoon zijn wapen ontbreekt) is alleen toe te schrijven aan eene verwarring met den straks te noemen priester.

Hugo Willemszone 1360.

Zijn wapen ontbreekt. Twee rekeningen zijn van hem voorhanden 136$\frac{9}{0}$—137$\frac{4}{5}$.

Reyngher Willemszone van Weldamme 1376.

Zie hiervoren; van hem zijn vier rekeningen B. O. S. eene van 1351, drie van 1376—1379; althans indien in de eerste dezelfde persoon is bedoeld.

Raas van Borssele 1379.

Zie hiervoren. Eene rekening B. O. S. komt van hem voor over 138$\frac{4}{5}$.

Frans van Borssele 1382.

Zie hiervoren. Eene rekening B. W. en B. O. Schelde is van hem voorhanden 1382—1384, dan volgt Raas van Borssele.

Claas van Borssele 1386.

Zie hiervoren. Twee rekeningen van hem zijn voorhanden B. W. en B. O. S 1386—1389 en eene van de achterstallen 1386—1396.

Bruynsteen van Herwynen 1389.

Drie rekeningen 1389—1396.

Doedyn Willem Doedyns 1396.

Het wapen ontbreekt. Eene rekening over 1396.

Claas van Borssele 1398.

Zie hiervoren. Vier rekeningen B. O. S. 1397—1401. In eene wordt hij genoemd Borssele van Cortgene.

Claas Kervink van Reimerswale.

Drie rekeningen zijn van hem voorhanden 1399—1401, van de goederen den graaf aangekomen van den graaf van Blois. Ook is er eene rekening van Poppe of Foppe Janszone, priester en van Clays Zoeterman over een buitengewoon geschot en welligt is Claas Kervink v. R. geen rentmeester-generaal geweest, doch heeft hij dit slechts waargenomen voor Claas van Borssele.

Pieter de bastaart van Borssele 1402.

Twee rekeningen 1401—1403.

Arent van Haamstede 1404.

Vier rekeningen 1404—1409.

[Albrecht de bastaart 1410.]

Zijn wapen ontbreekt. Zie Mieris IV, bl. 187, doch volgens de rekeningen is hij geen rentmeester-generaal geweest.

Florens van den Abeele 1410.

Zie hiervoren. Vijf rekeningen 1410—1415; in de rekeningen over Zeeland B. O. S. is eene gaping van 1415—1424.

[Frans van Borssele.]

Zie hiervoren.

Florens van Borssele 1425.

Zie hiervoren. Zeven rekeningen zijn van hem voorhanden van Zeeland B. O. S. 1424—1434 en eene over buitengewone bede.

Jan Rijm 1435.

Zie hiervoren. Eene rekening 1434—1435.

Hendrik van Borssele van der Vere 143?.

Zie hiervoren. Zes rekeningen zijn van hem over Zeeland B. O. S. voorhanden 1436—1440.

Laurens Speernaghel 1441.

Negen rekeningen 1441—1445; hieronder over extraord. beden. Zijn wapen ontbreekt.

Clais de Vriese 1445.

Commissie 18 October 1445. Zes rekeningen 1445—1451.

Willem Bolle 1451.

Commissie 9 Mei 1451. Negentien rekeningen 1451—1474 en een over eene extraord. bede.

Guy de Baenst 1474.

Zie hiervoren. Zijne commissie B. O. S. is van 11 Julij 1474. Twee rekeningen zijn voorhanden 1474 en 1476.

Pieter Hugenzone 1476.

Commissie 6 Maart 1476. Acht rekeningen over de domeinen 1476—1485; zeven rekeningen over de beden 1476—1484.

Pieter Uyttenwijngaarden 1485.

Commissie 7 October 1485. Acht rekeningen over de domeinen 1485—1493; acht rekeningen over de beden 1485—1492; een rekening extraord. bede 1492.

Jan van Cruyningen 1493.

Zie hiervoren. Commissie B. O. S. 27 April 1493. Voorhanden: vijf rekeningen over de domeinen 1493—1500; twee rekeningen over de beden 1493.

Clais Arentsen 1500.

Commissie 20 Maart 1500. Drie rekeningen over de domeinen 1500—1503; twee rekeningen over de beden 1501—1503.

Jan Pels 1503.

Commissie 5 December 1503. Twee rekeningen over de domeinen 1503—1506; eene rekening over de domeinen door de wed. Pels over 1506—1508, eene rekening over de beden 1505—1507; eene rekening extraord. beden door de wed. Pels over 1504.

Pieter van der Moelen 1508.

Commissie 18 Augustus 1508. Elf rekeningen over de domeinen 1508—1515, 1517—1521; acht rekeningen over de beden 1511—1518, 1516—1520; tien rekeningen over de extraord. beden 1510—1514, 1517—1520.

Philips van Bourgondië.

Commissie 16 October 1515. Drie rekeningen B. O. S. over de domeinen; beden en extraord. beden, na 1516. Na hem volgt weder Pieter van der Moelen.

Hendrik van der Werve 1521.

Commissie 21 November 1521. Veertien rekeningen over de domeinen 1521—1535; twaalf rekeningen over de beden 1521—1535.

Jeronimus van Serooskerke 1534.

Commissie 7 Maart 1534. Acht-en-twintig rekeningen over de domeinen 1535—1564; negen-en-twintig rekeningen over de beden 1536—1564; acht-en-twintig rekeningen over de extraord. beden 1536—1560; negentien rekeningen over het surcrois 1536—1564; zes rekeningen over de kapitale zetting 1539—1554; zestien rekeningen over de imposten 1537—1563; zes rekeningen over diverse 1543—1561.

Hij had reeds, tijdens P. v. d. Moelen, gedaan zestien rekeningen over de extraord. beden 1521—1535 en zes rekeningen over de kapitale zetting 1525—1534.

Bruyninck van Wijngaarden. 1564.

Commissie 4 December 1564. Acht rekeningen over de domeinen $156\frac{4}{5}$—1576; zeven rekeningen over de extraord. domeinen $156\frac{4}{5}$—1576; vijf rekeningen over de beden 1565—1569; twee rekeningen over de extraord. beden 1569—1570; drie rekeningen over het surcrois 1565—1570; zeventien rekeningen over diverse 1565—1576.

Onder de Republiek.

Tristram Jane. 1578.

Commissie 17 Mei 1578. Zeventien rekeningen over de domeinen (ordinair) 1578—1594; vier (extraord.) 1574—1594.

Willem van Berendrecht. 1595.

Commissie 4 Augustus 1595. Twintig rekeningen over de domeinen (ordinair) en veertien (extraord.) 1595—1614.

Lieven Werckendet. 1615.

Commissie 6 Maart 1615. Tien rekeningen over de domeinen (ordinair) en tien (extraord.) 1615—1624.

Philibert van Borssele. 1625.

Commissie 29 October 1625. Twee rekeningen over de domeinen (ordinair) en twee (extraord.) over 1625—1626 door zijne weduwe.

Adriaan Hoffer. 1627.

Commissie 20 September 1627. Zeventien rekeningen over de domeinen (ordinair) en zeven (extraord.) 1627—1643.

Cornelis Cooper. 1644.

Commissie 4 November 1644. Vijf rekeningen over de domeinen (ordinair) en vijf (extraord.) 1644—1648.

Mattheus Rollant. 1650.

Commissie 28 Februarij 1650. Vier rekeningen over de domeinen (ordinair) en vier (extraord.) 1649—1652.

Steven van Bellem of Belhem. 1654.

Commissie 23 April 1654. Zes rekeningen over de domeinen (ordinair) en zes (extraord.) 1653—1658.

Jacob de Wit. 1659.

Commissie 24 Maart 1659. Een-en-twintig rekeningen over de domeinen (ordinair) en een-en-twintig (extraord.) 1659—1679.

Cornelis van Nassau. 1679.

Zie hiervoren. Commissie 20 Julij 1679. Zijne betrekking werd in Zeeland B. O. S. waargenomen door Nicolaas Can, van wien voorhanden zijn dertien rekeningen over de domeinen (ordinair) en dertien (extraord.) 1680—1692.

Pieter Kemp. 1693.

Commissie 11 October 1687, waaruit men zou opmaken dat hij de betrekking ook voor Cornelis van Nassau heeft waargenomen. Twaalf rekeningen (ordinair) en twaalf (extraord.) 1693—1704.

Bonifacius Pous. 1705.

Commissie 6 April 1705. Twee-en-twintig rekeningen over de domeinen (ordinair) en twee-en-twintig (extraord.) 1705—1726.

Adriaan Kemp. 1726.

Commissie 6 Augustus 1726. Acht rekeningen over de domeinen (ordinair) en acht (extraord.) 1717—1734.

Authoni van Alphen. 1734.

Commissie 8 December 1734. Twee-en-twintig rekeningen over de domeinen (ordinair) en vijf-en-twintig (extraord.) 1735—1759.

Andries Heshuysen van Dreischor. 1760.

Commissie 13 October 1760. Negen rekeningen over de domeinen (ordinair) en negen (extraord.) 1760—1775.

Jan van Ysselstein. 1775.

Commissie 18 December 1775. Vier rekeningen over de domeinen 1776—1794

Waarnemend na 1795.

Jan van Ysselstein. 1795.
Drie rekeningen 1795—1800.

Wessel Cornelis Ferleman. 1801.
Zes rekeningen 1801—1806.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

VERZAMELING VAN
KAARTEN, PORTRETTEN, PLATEN, ENZ. BETREFFENDE DE
OUDHEID EN GESCHIEDENIS VAN ZEELAND,

TOEBEHOORENDE AAN HET ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER
WETENSCHAPPEN.

BESCHREVEN DOOR

MR. M. F. LANTSHEER.

Tweede Aflevering.

MIDDELBURG.
J C. & W. ALTORFFER.
DRUKKERS VAN HET GENOOTSCHAP.
1867.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

IV.

EERSTE EDELE. — MIDDELBURG.

IV.

Titel met het wapen van den eersten edele en dat van Middelburg, in kleuren.

EERSTE EDELE EN REPRESENTANTEN VAN DEN EERSTEN EDELE.

Eerste Edele.

Titel met het wapen en bijwerk.

De eerste edele of eerst-edele (beide benamingen werden gebruikt), maakte onder de republiek het eerste lid der staten van Zeeland, in plaats van dat der edelen, uit. Over den oorsprong dezer waardigheid, langzamerhand bij usurpatie tot stand gekomen en waardoor het lid der edelen is verdrongen, zie men: *Remonstrantie der edelen* etc. 1652, 4°. met de bijlagen, (DE BEAUFORT) *Leven van* WILLEM I, dl. I, bl. 282—305 en (DE BEAUFORT), *Deductie relatief tot de notulen van Zeeland van 28 November* 1724, (BODDAERT), *Tegenwoordige staat van Zeeland*, I, bl. 32—48, W. TE WATER, *Het hoogadelijk en adelrijk Zeeland* in de *voorrede* en J. W. TE WATER, *Inhuldiging van Z. H. te Vlissingen* bl. 14 volgg.; doch vooral de nog ongedrukte werken: RUISCH DE BRUIN, *Genealogie van den* HUIZE VAN BORSSELE, in de *generale voorrede* en JACOB VAN GRIJPSKERKE, in zijn meermalen genoemd werk *Het graafschap van Zeeland*, c. 18 en 14; uit welk laatste werk een uittreksel wordt gevonden bij VAN WIJN in *Bijv. op* WAGENAAR, dl., VIII, bl. 91—100. VAN GRIJPSKERKE geeft de meest uitvoerige berigten, alle steunende op authentieke bescheiden, waarvan de meeste nog in afschrift voorhanden, sommige evenwel tot nog toe niet wedergevonden zijn. In die twee hoofdstukken

zal wel de reden gelegen hebben, waarom zijn werk in de vorige eeuw niet is uitgegeven. Vgl. *Archief Z. G.* st. IV, bl. 64. Nog is in mijn bezit eene memorie over den oorsprong van den staat van den E. E., eigenhandig geschreven door den raadpensionaris VERHEIJE: „tot mijne bijzondere speculatie." Zij werd door dezen staatsman opgesteld met het doel om te wederleggen de *Deductie van het recht competerende Sijne Hoogheijd*, 's Gravenh. 1706, fol.; zij is zeer belangrijk zoo om den inhoud, als om de authentieke stukken, waarvan afschriften, (vele geauthentiseerd), als bijlagen daarbij zijn gevoegd. Aan de andere zijde leze men: *Het regt van S. Hoogheid*, Franeker 1788, waarin ook de gemelde deductie is opgenomen en de bekende *Schuit- en Jagtpraatjes*, Leeuw. 1787, 1788.

Bij de portretten en wapens in onze verzameling zijn door mij, tot verklaring, eenige aanteekeningen gevoegd; de zaak hier in het breede uiteen te zetten lijdt het bestek van dit werk niet. Het is anders eene hoogst belangrijke stof, die tot vele beschouwingen kan aanleiding geven; alle toongevende partijen zijn er in gemengd: de koning van Spanje, de uitgewekene edelen, de prins van Oranje, later Middelburg tegenover den prins, nog later prins MAURITS tegenover de achtergeblevene edelen en zijn broeder PHILIPS WILLEM; daartusschen de steden van Zeeland, later zelve partij; eindelijk de politieke geschillen in het begin der 18e eeuw; onregt, dat evenwel in den tijd van revolutie, waarin het plaats greep, zijne verschooning vond, zoo het al niet geregtvaardigd kan worden; later groote moeijelijkheid, zoo al niet onmogelijkheid om het gepleegde onregt te herstellen, zonder den staat te schaden; zucht tot uitbreiding van magt aan de zijde van MAURITS, gesteund door vreemdelingen; zucht ook aan de zijde der staten om hunne magt niet alleen te handhaven, zoo als in 1596 en volgende jaren, maar ook uit te breiden en daartusschen de weinige overgeblevene edelen, verzwakt, steeds verminderende in invloed en genoegzaam niet in tel, met een onbetwistbaar regt, dat evenwel geantiqueerd en zonder omkeering van den staat niet meer mogelijk was. Daarbij zouden de andere geschillen, die steeds hangende waren, niet vergeten moeten worden: de wrevel van Middelburg over de handelwijze van den Prins na de capitulatie van 1574, de onderlinge naijver der steden enz.

Portret van PRINS WILLEM I. JOH. SARRAGON fecit. Hoog 19, breed 12½ duim.

Randschrift: „Gulielmus D. G. Princ. Auriacæ, Com. Nassaviae, Brab. Holl. Zel. Fris. et Ultraj. Gubernator." Onder het portret het volgende vers van A. HOFFER:

„Hic ille Auriaca est Heros de stirpe Wilhelmus
„Fundator pacis Martie Belga, tuae,
„Quis sit nomen habes, satis hoc: qui caetera nescit
„Principis hic nescit bella, trophaea, fidem."

Hierbij facsimile van de handteekening van den prins.

Na den dood van MAXIMILIAAN van Bourgondië, heer van Beveren, (4 Junij 1558) ontstonden er geschillen over de vraag: wie der edelen geregtigd waren de rekeningen der beden enz. te teekenen en aandeel te hebben in het surcrois, voorregten, waarin eenige edelen, door verwantschap met de regerende vorsten en aanzienlijke betrekkingen, boven de overige edelen uitstekende, langzamerhand getreden waren en waaronder MAXIMILIAAN de eerste plaats had bekleed. Prins WILLEM verzocht, in 1562, tegenover MICHIEL VAN DEN HAMERLE, curator van den boedel van MAXIMILIAAN en gehuwd met eene zuster van den Burggraaf van Zeeland, den trouwen aanhanger des konings, HIERONYMUS VAN SEROOSKERKE, ten behoeve van zijnen zoon PHILIPS WILLEM, heer van St. Maartensdijk, erkend te worden voor hoofd en eerste edele wegens het overlijden van den Marquis van Veere, als geweest zijnde „de apparenste edelman van Zeeland." Hij werd als zoodanig toegelaten en had daartoe reeds eene commissie gegeven op 14 Julij 1561. Hieruit schijnt de titel van E. E., te voren onbekend, ontstaan te zijn en ofschoon er reeds spoedig eenige uitbreiding van magt boven de genoemde voorregten plaats had, zoo was er toen, evenmin als vroeger, sprake van uitsluiting der andere edelen, van de statenvergadering. Deze had voor goed eerst plaats in 1596.

Portret van PHILIPS II. ANTON WIERX fecit et excud. Hoog 21½, breed 15½ duim.

Randschrift: „D. PHILIPPUS II catholicus D. G. Hispaniarum Indiarumque rex, dux Brabant. tam prisci quam praesentis aevi monarcha potentiss." Onder het portret het volgende vers van J. BOCHIUS, secretaris van Antwerpen:

Hac regis, spectator, habes in imagine vultum,
Dona latent sacro pectore quanta, rogas?
Majestas, et sancta fides, invictaque virtus
Victa sed a sola quae pietate fuit.
Quo melior princeps ullo vel major in aevo
Non fuit, imperii nam Deus auget opes.

Nadat het marquisaat van Veere, in 1567, door den koning was genaast, merkte deze zich als E. E. aan; althans op 21 Junij 1568 werd op zijn naam, als marquis, door ALVA commissie gegeven.

Portret van PHILIPS WILLEM. ANTON WIERX fecit et excudit. Hoog 21, breed 15½ duim.

Onder het portret: „PHILIPPUS D. G. Princeps Orangiae, Comes a Nassau, Buren, Vianae, Dietz et Catzenellenboghen, D. Bredae et Diest, Tonnerae, Charny etc." Op het portret zijn wapen.

Portret van PHILIPS WILLEM. JOHAN WIERICX sculpsit et excud. Hoog 10, breed 7½ duim.

Penning waarop het portret van PHILIPS WILLEM.

Uit VAN LOON, *Nederlandsche historiepenningen*, d. II, bl. 25.

PHILIPS WILLEM, als eerste edele erkend in het jaar 1562, werd als zoodanig bij gecommitteerde vertegenwoordigd ter vergadering van de staten van Zeeland, tot het jaar 1596.

Portret van PHILIPS, graaf van HOHENLO, veldoverste ten dienste van de Vereenigde Nederlanden. fol.

Dit portret komt voor bij HOOFT, *Nederlandsche historie*, ed. van 1703, fol. bl. 1062. Gehuwd met de zuster van PHILIPS WILLEM was hij de man, die zich in 1596 de belangen van dezen aantrok, doch vruchteloos; hevige geschillen ontstonden daarop tusschen hem en prins MAURITS.

Handteekeningen van MAURITS, FREDERIK HENDRIK en WILLEM III.

Op vier stukken: 1°. een brief „bij speciale autorisatie" van LEICESTER, geteekend: MAURICE DE NASSAU, THO. WILKES en VAN ZUIJLEN, 1587; 2°. eene ordonnantie dd. 11 November 1632, geteekend F. HENRI DE NASSAU en J. JUNIUS; 3°. een request van A. DE LA PORTE, te Veere, met apostil, get. 10 Junij 1670, door G. PRINCE D'ORANGE en A. BUYSERO; 4°. een brief aan de admiraliteit van Zeeland, get. WILLIAM R., dd. 10 Junij 1694.

In 1596 gaf MAURITS, na den dood van PIETER DE RIJCKE, die zoowel hem als PHILIPS WILLEM had vertegenwoordigd, eene commissie aan JACOB DE MALDERÉ en wel als *Marquis van Veere*; de staten van Zeeland wilden dit evenwel niet erkennen en de commissie moest veranderd worden. Ook in het vervolg hebben zij steeds verstaan „den staat van E. E. niet particulierlyck aan eenige huysen, persoonen ofte familie gebonden ofte geaffecteert te zyn."

Na MAURITS, FREDERIK HENDRIK en WILLEM II is er eenigen tijd geen E. E. geweest. Bij resolutie der staten van Zeeland van $\frac{1}{9}$ Augustus 1660 is „de staat en qualiteit" van E. E. aan WILLEM III „gedefereerd," onder voorwaarde dat zij niet zou uitgeoefend worden voor dat hij 18 jaren oud zou zijn. Na den dood van WILLEM III was er geen E. E. Op 18 Mei 1747 werd deze waardigheid opgedragen aan WILLEM IV. Na den dood van dezen werd WILLEM V als E. E. gerepresenteerd, gedurende zijne meerderjarigheid, op commissie, door de prinses van Oranje als voogdes gegeven, tot dat hij zelf in 1766 zitting nam.

De staat van E. E. is, bij resolutie van provisionele representanten van Zeeland, van 26 Februarij 1795, vernietigd; de resolutie is te vinden bij DASSEVAEL, *Hist. Dagblad van Zeeland*, I, bl. 11.

Dertien wapens in kleuren: VAN BORSSELE VAN SPREEU-

WESTEIN (*drie*), VAN BOSHUIZEN, VAN 'CATS (*twee*), (BORSSELE) VAN DER HOOGE, VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE (*drie*), VAN DE WEERDE, WISSEKERKE en VAN WIJNGAERDEN.

In 1596 (25 Maart) diende de heer VAN CRUININGEN en Jhr. WILLEM VAN CATS, namens de andere edelen van Zeeland, eene remonstrantie in, tegen hunne uitsluiting van de staatsvergadering. Deze poging bleef, even als vroegere, vruchteloos. Over MAXIMILIAAN VAN CRUININGEN, den neef van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE en een man die in vele opzigten belang inboezemt, leze men ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VII, st. 2, bl. 99, volgg. en vooral den brief, aldaar te vinden bl. 150. WILLEM VAN CATS, heer van Cats, was de zoon van ANTHONIE en MARIA VAN COULSTER, een der voornaamste en meest invloedrijke edelen van zijn tijd. Hij was een groot aanhanger van den prins en warm voorstander der republiek. Na den dood van CHARLES DE BOISOT (1575) huwde hij met diens weduwe, MARIA DE FONSECA, die in vroegeren tijd met haar echtgenoot BOISOT, door ALVA was ingedaagd, en na haar overlijden, met de weduwe van PHILIBERT VAN SEROOSKERKE, CATHARINA VAN SANDELIN VAN HERENTHOUT. Aan dit huwelijk zal welligt toe te schrijven zijn dat de kinderen van PHILIBERT, die zelf roomsch katholiek en groot voorstander van den koning van Spanje was geweest, hervormd werden en aanhangers van het gemeenebest. PHILIBERT schijnt zich evenwel, voor zijn dood, met den prins verzoend te hebben. Sommige van de voorkinders van WILLEM en CATHARINA huwden met elkander.

Op 17 September 1614 verbonden de edelen zich weder tot het vervolgen van hun regt en er werd eene remonstrantie ingediend op 17 September 1615, geteekend door WILLEM VAN CATS, PHILIBERT VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, PH. VAN BORSSELE en NICOLAAS VAN BOSHUIZEN. MAXIMILIAAN VAN CRUININGEN was inmiddels overleden (15 Januarij 1612). Op 1 December 1615 werd een berigt tegen deze remonstrantie ingezonden door prins MAURITS en de vier hiervoren genoemde edelen bragten hun antwoord op dit berigt in, op 9 Maart 1616. Al deze stukken zijn te vinden achter de gedrukte remonstrantie van 1651.

De edelen, voor wie in 1615 en 1616 is geremonstreerd en wier wapens hier voorkomen, waren:

1°. PHILIBERT VAN BORSSELE, baillu van Tholen, later rentmeester-generaal B. O. S., zoon van WOLFERT en MARIA VAN LIER, zie hiervoren bl. 98 Volgens ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. III, bl. 222, zou hij de remonstrantie geteekend hebben voor zijn minderjarigen neef WOLFERT VAN BORSSELE.

2°. en 3°. ADOLF (geb. 20 April 1598) en MAXIMILIAAN (geb. 8 Aug. 1600) VAN BORSSELE, beiden zonen van WOLFERT, heer van Duivendijke en Haamstede en CORNELIA D'AYALA. Zie ERMERINS, l. c., bl. 230 volgg.

Alle drie waren uit den tak van VAN BORSSELE VAN SPRENUWESTEIN en voerden als wapen BORSSELE met VAN DER CAPELLE, wegens het huwelijk, op

4 Februarij 1479, van hun achterovergrootvader WOLFERT, met JACQUELINE VAN DER CAPELLE.

4°. NICOLAAS VAN BOSHUIZEN, zoon van den burgemeester van Zierikzee WILLEM VAN B. Hij was gehuwd met ANNA VAN WOLFSWINKEL, weduwe van HUBRECHT VAN WISSEKERKE, zie *Hoogadelijk en adelrijk Zeeland* bl. 177 en SMALLEGANGE, *Cronyk* bl. 524.

5°. WILLEM VAN CATS. Hij teekende blijkens de acte, voorkomende bij TE WATER, in de voorrede van *Hoogadelijk en adelrijk Zeeland*, bl. 148 voor:

6°. VERUS VAN CATS „mijn neef".

VERUS was de zoon van ABEL, den broeder van WILLEM en van CHARLOTTE VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, zie DE HERCKENRODE, *Nobiliaire des Pays-Bas* p. 405 en 407.

7°. JOOS VAN BORSSELE VAN DER HOOGE, zoon van ADRIAAN JANSZ. VAN DER HOOGE en MARIA DE PARDIEU. Hij was schepen van Middelburg en werd in 1618 burgemeester, en later rekenmeester in de generaliteits rekenkamer; zie voorts over hem *Archief* IV, bl. 66.

8°. HENDRIK VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, heer van Stavenisse; zie *Archief* IV, bl. 41—48 en hiervoren bl. 119.

9°. Dezelfde „voor het weeskind van wijlen zijnen broeder," te weten voor PHILIBERT, heer van Serooskerke, Popkensburg en Wulven, zoon van HIERONYMUS en HENRICA VAN WIJNGAERDEN. Zijn gedenksteen is nog te vinden in de kerk van Serooskerke op Walcheren, zie Portef. IX.

10° PHILIBERT VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, heer van Tienhoven, zie over hem *Archief* IV, bl. 49 volgg.

11°. MARINUS VAN DE WEERDE, zoon van MAERTEN. Hij overleed 15 Febr. 1632; zie over hem en zijn geslacht *Hoogadelijk en adelrijk Zeeland*, bl. 156, SMALLEGANGE, bl. 712, en ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VII, st. 2, bl. 32 volgg.

12°. GILLIS VAN WISSEKERKE, zoon van HUBRECHT en ANNA VAN WOLFSWINKEL en derhalve de stiefzoon van NICOLAAS VAN BOSHUIZEN; zie over hem *Archief* IV, bl. 56 volgg. en hiervoren bl. 83. Hij is gehuwd geweest met MARIA VAN CATS, de weduwe van HIERONYMUS VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, die haar, na den dood van zijne eerste vrouw, HENRICA VAN WIJNGAERDEN, had gehuwd; z. o. a. VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 755.

13°. HENDRIK VAN WIJNGAERDEN, heer van s'Heeraertsbergen en Westkerke, zoon van BRUININK VAN WIJNGAERDEN en MARIA VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, de dochter van den burggraaf en rentmeester B. O. S. HIERONYMUS. Hij was gehuwd met ELEONORA VAN DE WERVE. Zie *Archief* IV, bl. 55, en VAN LEEUWEN, l. c. bl. 1040.

Zestien wapens in kleuren: SCHENGE, TUIJLL VAN SEROOSKERKE, VAN WIJNGAERDEN, VAN CATS, WISSEKERKE, BORSSELE VAN SPREEUWESTEIN, BOSHUIZEN, RUICHROK

VAN DE WERVE, PEETERS *dict* CATS, VAN DE WEERDE, HAULTAIN, BERCHEM, MANMAKER, VOSBERGEN, DE MAUREGNAULT en HESSE VAN PIERSHIL.

Na het overlijden van v. MALDERÉ (1617) had prins MAURITS aan ADRIAAN VAN MANMAKER eene commissie gegeven om hem als E. E. te vertegenwoordigen. Dit werd echter niet dan onder veel voorbehoud door de staten toegestaan; „soe is eyndelyck bij alle de leden verclaert, dat om voor te comen alle misverstanden ende disputen, die sonderlinge in dese conjuncture van tyden, de provincie van Zeeland ten hoogsten ondienstich souden wesen, sijn excellentie prins MAURITS van Nassau als jegenwoordich de principaelste gequalificeerde edele in Zeelant toe te staen, de voorschreve vacante plaets te mogen voorsien in aller voege ende manieren en onder de limitatie ende reductien, begrepen in de notulen ende acten op dese materie gehouden en gevallen in den jaere 1596 .... van dat men voor als noch niet en can verstaen den staet van E. E. gebonden of geaffecteert te syn aen eenige huysen, plaetsen, personen ofte familien, ende dit onvermindert een ygelycks gerechticheijt" etc.; zie *Staten Notulen van Zeeland*, 2 Februarij 1618, coll. *Not.* 21 December 1617. MAURITS had dus niet kunnen verwerven dat de waardigheid van E. E. erkend werd aan het marquisaat van Veere verbonden te zijn en bij de voortdurende oppositie der edelen, waarvan sommigen invloed hadden op het bestuur der steden, was het niet geheel zeker of die waardigheid, na zijn dood, in zijn huis zou blijven. Aan de andere zijde bleven de edelen feitelijk verstoken van de uitoefening hunner staatkundige regten en moesten zij zich met eene ijdele acte van non praejudicie vergenoegen. Van daar waarschijnlijk pogingen om in overleg te treden met elkander. Op 16 Mei 1618 werd door sommige edelen procuratie geteekend op HENDRIK VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, om met prins MAURITS in overleg te treden. Na zes jaren kwam er, op 26 December 1624, een accoord tot stand waarbij de bedoelde edelen aan MAURITS en zijne opvolgers „marquisen van der Vere," overdroegen „al sulke regt en geregtigheyt als henluyden oyt gecompeteert sonde mogen hebben en alsnog sonde competeren, omme neffens den marquis van der Vere, als eerste edele, in de vergaderinge van de heeren staaten van Zeeland te representeeren het eerste lid" enz. Daarentegen verbond MAURITS zich bij acte van 1 Februarij 1625, „altyd te sullen emploieren ende tot die staten, officiën, ampten en andere voordeelen van t voorsz. eerste lid dependerende ende sulx staande tot onse dispositie, ofte die welke voor 't toekomende daartoe nog sullen komen te staan, alleene denomineren soodanige familie en personen, geïnsereert in sekere lijste, van wettigen bedde geboren en doende professie van de gereformeerde religie, als tot den lande en onsen dienste bevonden sullen werden nut, bequaem en gequalificeert te zyn" enz. Die lijst, vastgesteld op 29 December 1624, was met toestemming van MAURITS, door den heer van Stavenisse, HENDRIK TUYLL VAN SEROOSKERKE, naar zijn beste weten opgemaakt en er was tevens bij bepaald dat zij, zonder bewilliging van den mar-

quis van Vere, niet zou mogen vermeerderd worden, ofschoon hiermede eenigzins in strijd is het slot der lijst, waarbij bepaald werd dat de familiën, die van ouds erkend en gerekend waren te behooren tot de edelen van Zeeland en bij inadvertentie er afgelaten waren, zouden worden gerekend „benevens de andere te zijn geinsereerd." Vgl. *Archief* IV, bl. 47. Het contract met de lijst zijn door STEVEN HURGRONJE, na zijn vertrek van het congres te Soissons (1728), waarschijnlijk te Rijssel ontdekt, en gedrukt te vinden bij DE MAURREGNAULT, *Juridique observatien*, 's Grav. 1758, bl. 373, volgg.

Op die lijst werd bedongen voor de zonen en mannelijke afkomelingen van de volgende edelen, wier wapens hier in onze verzameling voorkomen:

1°. JOOST VAN SCHENGE, heer van 's Heerarentskerke, over wien men zie VAN GRIJPSKERKE, in *Hoog adelrijk Zeeland*, bl. 126.

2°. JERONIMUS VAN SEROOSKERKE, zie hiervoren bl. 101.

3°. BRUININK VAN WIJNGAERDEN, heer van Westkerke, Eversweert enz., zie *Archief* IV, bl. 53 volgg. Hij was overleden a° 1605.

4°. ANTHONIUS VAN CATS, heer van Capelle en Bieselinge, den vader van WILLEM hiervoren genoemd en grootvader van VERUS.

5°. HUBRECHT VAN WISSEKERKE, heer van Couwerve en Vosmaer, den vader van GILLIS.

6°. WOLFERT VAN BORSSELE, heer van Spreeuwestein, baillin van Brouwershaven, geb. te Axel 28 October 1471, overleden 1531. Hij was de zoon van WOLFERT en JAQUELINE VAN DER CAPELLE, hiervoren genoemd.

7°. JACOB VAN BOSHUIZEN, burgemeester van Zierikzee, grootvader van NICOLAAS, hiervoren genoemd.

8°. CHARLES PEETERS *dict* CATS, heer van Iersike, den zoon van JAN PEETERS, president van den grooten raad van Mechelen en MARGARETHA VAN CATS, dochter van JAN en MARIA VAN REIMERSWALE; zie VAN LEEUWEN, *Bat. ill.* bl. 902.

9°. DAVID RUICHROK VAN DE WERVE, heer van 's Heerheynskinderen. Over dit geslacht zie *Hoog adelijk en adelrijk Zeeland*, bl. 142, en TE WATER, in *Voorrede* n°. 50, SMALLEGANGE, *Cronyck van Zeeland*, bl. 731—736 en VAN LEEUWEN, l. l. bl. 1206.

10°. MAARTEN en ADOLF VAN DE WAARDE of WEERDE, heeren van Baarsdorp. MAARTEN was geweest schepen van Zierikzee en overleden a° 1595; hij was de vader van MARINUS hiervoren genoemd.

Deze behoorden allen tot den ouden Zeeuwschen adel; de volgende waren van vreemde afkomst; zij zelve of hunne nakomelingen waren evenwel, hetzij door de bedieningen die zij bekleed hadden, hetzij door huwelijk en inwoning, aan Zeeland verbonden geworden.

11°. ALEXANDER DE ZOETE gezegd HAUILTAIN „gouverneur van den lande van Walcheren en colonel van Zeeland." Het geslacht DE SOETE of ZOETE DE LAKE, gezegd HAULTAIN, was afkomstig uit Vlaanderen; men zie daarover en inzonderheid over ALEXANDER: TE WATER, *Verbond der edelen*, dl. III, bl.

417; IV, bl. 461, en *Navorscher* XII, bl. 322; XIII, bl. 129 enz. ALEXANDER, die het verbond der edelen had onderteekend en later gouverneur van Vlissingen was geworden, (zie hiervoren bl. 117) had op 21 Augustus 1579 Rijnsburg gekocht voor *f* 8686 waarop gekort was het jaarlijksch pensioen zijner huisvrouw MARGARETHA VAN BERCHEM „geweest hebbende joncvrouw tot Rensburg." Deze MARGARETHA was de dochter van JACOB of HENDRIK, (zie DE HERCKENRODE, bl. 138 en SMALLEGANGE, bl. 720) en MARGARETHA VAN DE WERVE en huwde na den dood van HAULTAIN, met VAN MALDERÉ; zijn zoon, WILLEM DE ZOETE DE LAKE, was tijdens de onderhandelingen over het contract luitenant-admiraal, doch werd in 1627 gouverneur van Vlaanderen, (zie *Staten Notulen van Zeeland* 1627) en overleed 26 September 1637.

12°. JACOB VAN BERCHEM. Bij dezen naam komt op de lijst geene verdere omschrijving voor. JACOB VAN BERCHEM, de zwager van MANMAKER, was baillin van Vlissingen en werd later lid van den raad van state; zijne moeder was ELISABETH VAN RESEN, uit Tholen. Vergelijk de *Brieven van Maria van Reigersberg*, *Middelb.* 1857, bl. 31. Welligt wordt hier evenwel zijn grootvader bedoeld, die in 1610 gestorven was, zie VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1076 en SMALLEGANGE, bl. 720. VAN BERCHEM was afkomstig uit Brabant.

13°. ADRIAAN MANMAKER, thesaurier-generaal van Zeeland, zie over hem hiervoren bl. 120. Hij was overleden 30 Nov. 1590; zijn zoon ADRIAAN, tijdens het teekenen van de overeenkomst representant van den E. E., was gehuwd met MARIA VAN BERCHEM, de dochter van PIETER en ELISABETH VAN RESEN.

14°. GASPER VAN VOSBERGEN, „Ambassadeur extraordinaris in Vrankrijc, ende gecommiteerde raad van de heeren staten van Zeeland ende ter admiraliteit aldaar;" zoo wordt hij genoemd in de lijst. Er wordt waarschijnlijk mede bedoeld de oude GASPER, die omstreeks 1598 was overleden. — Zijn zoon GASPER, de ambassadeur, is toch nimmer lid van gecommiteerde raden geweest, wel zijn andere zoon JOHAN. —

15°. JOHAN DE MAUREGNAULT „gouverneur van Limburg, rentmeester en commissaris-generaal van de monstering." De familie DE MAUREGNAULT schijnt afkomstig uit Kamerijk; zie CARPENTIER, *Histoire de Cambray*, t. III, p. 406. JOHAN DE MAUREGNAULT (de oude), geb. 1541, kwam met prins WILLEM I in het land; hij was kapitein bij een regement Walen bij het beleg van Haarlem en overleed 1587. Hij huwde in 1575 ... LE PRINCE en in 1580 ... DE LANDAS. Uit het eerste huwelijk werd in 1576 geb. JOHAN ridder, ritmeester en gouverneur van Limburg, gehuwd 1°. met MARIA VAN VOSBERGEN (1605) en 2°. met CATHARINA VAN WACHTENDONK (14 Oct. 1613.)

16°. JAN VAN HES, „heer van Piershil, Wena, edelman van den prins van Oranje enz." Hij huwde a°. 1625 CATHARINA VAN CATS, dochter van ABEL en CHARLOTTE VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE.

Het contract, waarbij, volgens de uitdrukking van VAN GRIJPSKERKE, de edelen hun regt als voor eene schotel moes, hadden overgedragen en waartoe JOOS VAN DER HOOGE, zoo hij al niet uitgesloten is geworden, niet heeft

willen toetreden, heeft echter geen gevolg gehad; zie ook WAGENAAR, dl. VIII, bl. 462. Waarschijnlijk heeft het veel kwaad bloed gezet bij sommigen, die om hunne godsdienst of andere redenen uitgesloten waren en is het niet zonder invloed geweest op de expeditie van 1681.

Negen wapens, te weten: BORSSELE VAN SPREEUWENSTEIN, VAN CATS (*twee*), BORSSELE VAN DER HOOGE, PEETERS *dict* CATS, VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE (*drie*), VAN WIJNGAERDEN.

Over de remonstrantie, die de weinige, nog overgebleven edelen in 1651 aan de staten van Zeeland hebben ingediend, om als lid der staten te worden toegelaten, zie men, behalve de hiervoren, op bl. 177, aangehaalde geschriften, nog de *Notulen der Staten van Zeeland* 8 *Junij* 1651 *en Archief* IV, bl. 68, volgg. De edelen begrepen evenwel dat hun getal te gering was om geene versterking te behoeven en verzochten daarom dat „aan de edelen van de oude stamme, voor sooveel die daer noch overig zyn, toegevoegt werden eenige van de gequalificeerste ambachtsheeren van Zeeland." Ook vroeger had men, om als lid der edelen in de statenvergadering beschreven te worden, eene heerlijkheid moeten bezitten. Wie met die gequalificeerde ambachtsheeren bedoeld werden zie men bij VERHEIJE VAN CITTERS, *Diss. de top. & amb.*, p. 60.

De edelen voor wie de remonstrantie werd ingediend en van wie de wapens hier voorkomen, waren:

1°. PHILIBERT VAN BORSSELE, baillu van Poortvliet, zoon van PHILIBERT, baillu van Tholen en rentmeester-generaal B. O. S. en LUCRETIA VAN HERTSBEKE; zie SMALLEGANGE, *Cronijk van Zeeland*, bl. 394, TE WATER, *Hoog adelijk en adelrijk Zeeland*, bl. 77; ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, d. VIII, bl. 130 en RUISCH DE BRUIN in *Genealogie*.

2°. THÉOPHILE VAN CATS, heer van Heilo enz., zoon van WILLEM en CATHARINA VAN SANDELIN VAN HERENTHOUT, gehuwd anno 1618 met DELIANA VAN BREDERODE en later met MARIA DE BIJE, zie o. a. FERWERDA in *Genealogie* VAN CATS.

3°. PHILIBERT VAN CATS, heer van Bruëlis, zoon van VERUS en GEERTRUIDA VAN DUYVENVOORDE. Hij huwde met ANNA VAN BREDERODE, zie FERWERDA, l. c.

4°. JACOB VAN BORSSELE VAN DER HOOGE, heer van Geldermalsem. Zie over hem hiervoren bl. 140 en 145.

5°. CHARLES DE PEETERS *dict* CATS, heer van Iersike, commandeur van IJzendijke, zie *Archief*, l. c. en J. VAN DER BAAN, *Wolfaartsdijk, geschetst als eiland en ambachtsheerlijkheid enz.*, Goes 1866, bl. 543.

6°. ARNOUT VAN TUIJLL VAN SEROOSKERKE, heer van Soelekerke, zoo voor zich als voor:

ADRIAAN VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, heer van Wellant en Kattendijke.

ARNOUT of AREND was de derde zoon van JAN (zoon van den burggraaf HIERONYMUS) en LOUIZA ZEGERS VAN WASSENHOVEN en gehuwd met CATHARINA OCKERSE. Hij overleed 4 Dec. a°. 1660.

ADRIAAN was de zoon van ARNOUTS broeder HENDRIK, commandeur van Philippine en JOSINA VAN SWIETEN. Hij overleed a°. 1658.

7°. PIETER VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, heer van Maelstede, Capelle en Heerjansdam, zoon van PHILIBERT (gest. 1639) en ANNA VAN HEERJANSDAM (gest. 1648). Hij self overlèed 9 April 1658, oud 51 jaren. Zie hunne gedenksteenen te Capelle, in Portef. X, cf. *Archief* IV, bl. 50.

8°. HIERONYMUS VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, heer van Stavenisse, volle broeder van PIETER. Deze, lid van gecommitteerde raden van Zeeland, was met JACOB VAN BORSSELE VAN DER HOOGE de gemagtigde der overige edelen, zie over hem *Archief* IV, bl. 51 volgg.

9°. J. VAN WIJNGAERDEN, zie *Archief* IV, bl. 56 en TE WATER, *Hoog adelrijk Zeeland*, *Voorb.* bl. 147. Hij wordt evenwel door JACOB VAN BORSSELE niet onder de remonstranten opgenoemd, zie *Archief* II, bl. 68.

Portret van JACOB VAN BORSSELE VAN DER HOOGE. J. HOUBRAKEN fecit.

Hierbij gevoegd omdat hij de voornaamste bewerker der remonstrantie was. Zijne verrigtingen daaromtrent vindt men vermeld in *Archief* IV, bl. 65 volgg.

De remonstrantie had, zooals te voorzien was, geen gevolg, de steden hadden nu zelve de magt in handen.

Representanten der Heeren Eerste Edelen van Zeeland.

Titel met helm, gekleurd.

Lijst van de namen der representanten wegens den Eersten Edele.

Uit de lijst van TE WATER.

Wapens van QUINTYN WEYTSEN, PHILIBERT VAN SEROOSKERKE en ADOLF VAN BORSSELE. — PIETER HAAK, PHILIBERT VAN SEROOSKERKE, JACQUES HEERENTHOUT, ADOLF VAN HAAMSTEDE, JOOS VAN DE WERVE, ADOLF VAN BORSSELE en een ledig schild voor het wapen van ADRIAAN DE PROOS.

Hierbij de handteekening van DE PROOS.

QUINTIJN WEIJTSEN (1518—1565) werd bij acte van 14 Junij 1561 door Prins WILLEM als garde noble van PHILIPS WILLEM, heer van St. Maartensdijk, gecommitteerd om dezen als *apparensten Edelman* in Zeeland, na den dood van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, in de plaats van dezen te representeren, zooals toegestaan werd 1 Junij 1562. Zie over hem DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 293 volgg. In de lijst der burgemrs. van Vlissingen bij TE WATER, *Inhuldiging*, komen zijn grootvader en vader niet voor; wel zijn vader in de lijst der schepenen, onder den naam van WENTSSEN.

PHILIBERT VAN SEROOSKERKE en ADOLF VAN BORSSELE. (zie hiervoren bl. 184 en bl. 160) werden op 12 October 1562 door gemelden prins gecommitteerd om PHILIPS WILLEM in de staten van Zeeland te vertegenwoordigen.

PIETER HAAK, de bekende baillin van Middelburg, werd bij commissie van 18 October 1562 door den Prins gecommitteerd tot het opnemen en sluiten der rekening. Hij was gehuwd met JOHANNA WEYTSEN, de zuster van QUINTYN.

PHILIBERT VAN SEROOSKERKE en JACQUES HEERENTHOUT, ADOLF VAN HAAMSTEDE, JOOS VAN DE WERVE en ADOLF VAN BORSSELE werden bij dezelfde acte gecommitteerd tot assistentie van PIETER HAAK, de twee eersten Bewesten- de drie laatste Beoosten-Schelde.

ADRIAAN DE PROOS, secretaris van Middelburg, was de vertegenwoordiger van PHILIPS WILLEM als een der edelen in de staten-vergadering, ook na den koop van het marquisaat door PHILIPS II. Zie voorts TE WATER, *Inhuldiging*, bl. 15, volgg.

Wapens van ADOLF en ANTHONY VAN BOURGONDIË.

ADOLF werd op 21 Junij 1568, door ALVA, op naam van PHILIPS II, gecommitteerd om de plaats van E. E. te vervullen; hij overleed evenwel reeds op 6 Julij van dat jaar, waarop zijn broeder ANTHONY hem opvolgde. Deze sneuvelde op 21 Junij 1573, tusschen Middelburg en Rammekens. Zie over hem hiervoren bl. 105 en TE WATER, *Inhuldiging*, bl. 16; 's GRAVEZANDE meent dat ANTHONY niet de broeder maar de neef van ADOLF was, dit is evenwel in strijd met de getuigenissen aangehaald bij VREDIUS, *Gen.* II, p 402.

Wapen van ARENT VAN DORP.

Hierbij zijne vier kwartierwapens:

Van Dorp	Wijburg
Almonde	Uytwijk

en een brief, onderteekend ARENT VAN DORP, uit Mechelen 25 Januarij 1569, stilo Brab. aan Burgemeester en Wethouders van Goes, met aanbeveling van ANTHONIS GERRITS, tot procureur van de stad in de plaats van GILLIS REYNSSEN overleden.

ARENT VAN DORP (1528—1600) compareerde voor PHILIPS WILLEM als E. E. volgens de instructie van gecommiteerde raden van 22 Mei 1578. De geschillen

met hem ontstaan over de wijze van stemmen in de statenvergadering en zijne herhaalde afwezigheid maakten dat gecommiteerde raden op 28 Julij 1579 de tusschenkomst van Marnix van St. Aldegonde bij den prins verzochten om „te voorzien de plaats van den eersten edele van eenen continuelen residerende gedeputeerde." Op 5 Aug. 1579 werd door hen met hetzelfde doel aan Pieter de Rijcke en Taymon, toen te Antwerpen zijnde, geschreven en zulks „overmits de menichvuldige absentie van jonchr. Arent van Dorp uit zijn domicilie in zijn particuliere affaires, waerdeur niet geraden en verdochte t synen huyse beschryvinge te doen van wegens de eerste edele en dat andersins periculeus ende onbehoorlijck scheen, buyten de provincie beschryvinge te doen van eenige leden van de staten." Ook nog op 12 Aug. werden pogingen gedaan om een gedeputeerde te krijgen met „continuele residentie, pertinente commissie en instructie, wesende een van de Duitsche tak en geen Hollander." Zie de Ms. *Notulen gecommitteerde raden*. De benoeming van de Rijcke was er het gevolg van. Over van Dorp zie men overigens de schrijvers, aangehaald bij van der Aa, i. v. en over zijn geslacht van Leeuwen, *Bat ill.*, bl. 985 en 986.

Portret van mr. Pieter de Rijcke, eerste edele van Zeeland, president in de vergadering van de staten van die provincie en bailluw van Vlissingen. J. Houbraken sculpsit. 8°.

Hierbij zijne handteekening en acht kwartierwapens in kleuren:

De Rijcke.	Eijman.
Wauters.	Zijpe.
Boele.	Diericx.
Goethals.	Sanders.

Het afschrift eener verklaring door Peter de Rijcke en Adrianus Manmaker, afgegeven te Wesel 26 Mei 1572, waaruit blijkt dat zij door den prins gecommitteerd waren om geld op te zamelen tot behulp van de „gemeyne sake" en een vers op de Rijcke ondert. H.... 1740.

Hij kreeg op 10 November 1579 eene commissie om Philips Willem te vertegenwoordigen. Ook na den dood van Prins Willem, bleef hij deze betrekking waarnemen, doch ontving op 8 Julij 1586 (volgens van Grijpskerke) eene commissie van Maurits om zoowel hem als zijn broeder Philips Willem te representeren. Hij overleed in Februarij 1596. Zie voorts over de Rijcke de schrijvers aangehaald op bl. 79.

Portret van Jacques de Malderé. H. Hondius delin. et exc. cum privilegio.

Randschrift, „Jacobus de Malderé eques dominus ab Heyes etc." Onder het portret „Jacques de Malderé chlr. Sr. de Heyes, premier et representant les

nobles estats et consaulx de la conté de Zélande, deputé au traicté de Paix es Provinces unies." Uit de verzameling van de *Pacificatores* van HONDIUS.

Hierbij zijn handteeken en zijne vier kwartierwapens:

Malderé. Carré.

Bernard. Landas.

JACQUES DE MALDERÉ, afkomstig uit Vlaanderen, in 1588 bailliu van Vere, kreeg na den dood van DE RIJCKE, eene commissie van Prins MAURITS om dezen, niet met PHILIPS WILLEM, maar alleen, als eersten edele te vertegenwoordigen. Zie hiervoren bl. 180 en de *Staten Notulen van Zeeland* van Maart en April 1596. Hij werd beëedigd 2 Mei 1596 en is representant van den eersten edele gebleven tot zijn dood 16 November 1617. Hij was de zoon van SIMON DE MALDERÉ en ANTOINETTE BERNARD, dochter van SIMON BERNARD en JEANNE DE LANDAS, zie DE HERCKENRODE, *Nobil.*, bl. 169. Zie over zijne zendingen buiten 's lands hiervoren bl. 142. Hij, zoowel als zijne vrouw MARGUERITE VAN BERCHEM, werden begraven in de Fransche kerk te Middelburg, zie Portef. V, alwaar men hunne grafschriften vindt.

Wapens van ADRIAAN VAN MANMAKER.

Hierbij zijne handteekening en de wapens van MANMAKER en MARSSELAER en twee blanke schilden. Zie hiervoren bl. 120 en 185. Hij is representant geweest van den E. E. van 3 Febr. 1618 tot 1630. Na den dood van MAURITS werd hij, zonder bepaalde commissie gecontinueerd door FREDERIK HENDRIK; men zie over hem DE LA RUE en SCHELTEMA i. v. Hij was door zijne vrouw neef van VAN MALDERÉ dien hij opvolgde en had veel invloed in Zeeland, doch bedierf zijne zaken bij Prins FREDERIK HENDRIK. In Sept. 1630 werd hij als representant van den E. E. ontslagen. Op 1 Febr. 1631 verzocht en verkreeg hij nog audientie bij de staten, doch op zijn verzoek om 's lands huis nog minstens twee à drie jaren te blijven bewonen viel geene deliberatie; ook bij de staten scheen hij het verkorven te hebben, zie *Staten Not. van Zeeland* 1 Febr. 1631. Hij was vroeger bailliu van Middelburg (1604—1611) geweest en in 1612 representant van den E. E. in de rekenkamer geworden.

Portret van JOHAN DE KNUYT, ridder, heer van Oud- en Nieuw Vosmeer en representerende den eersten edele van Zeeland. A. SCHOUMAN del., J. HOUBRAKEN fecit.

Hierbij zijn handteeken, eene aanteekening uit DE LA RUE *Staatkundig Zeeland* en de wapens van DE KNUYT en RUTSAARDS, alsmede twee schilden met de wapens van AARTSEN en CROMSTRIJEN. Zie over hem hiervoren bl. 143. Hij was geboren te Middelburg en aldaar gedoopt 6 Maart 1587. Zijne benoeming tot vertegenwoordiger van den E. E. had plaats tot belooning van het stoute stuk door hem in 1630 in het Prinsdom Oranje bedreven. Hij bekleedde zijne betrekking van 19 Febr. 1631—1650. De plaatsen uit de *Staten Notulen van Zeeland*

door TE WATER in zijne lijst aangehaald verdienen te worden nagelezen en men voege er ook bij die van 17 Nov. 1650. — DE KRUIJT overleed 6 Dec. 1654.

Wapen van WILLEM VAN NASSAU, heer van Odijk.

Hierbij zijn handteeken en twee wapens: NASSAU en MECHELEN, en twee blanke schilden voor VAN HORNES en VAN DER MEEREN. Nog is hierbij gevoegd een genealogische staat zijner voorouders en van zestien zijner kwartieren. Zoon van WILLEM VAN NASSAU, heer van de Leck en ELISABETH VAN HORNES, is hij representant van WILLEM III als E. E. geweest van 1668—1702. Ofschoon geen Zeeuw van geboorte en ook nog andere vereischten missende, werd hij toegelaten op grond van zijn huwelijk met eene Zeeuwsche vrouw, ELISABETH VAN DER NISSE, en zijne groote goederen in de provincie. Zie ook hiervoren bl. 138.

Portret van JAN VAN BORSSELE. J. FOURNIER pinx. P. TANJÉ sculps. Amst. 1754 fol.

Hierbij zijn handteeken en zijne vier kwartierwapens:

Van Borssele.	Van Welderen.
Van Varick.	Soudenbalch.

Zie hiervoren bl. 146. Hij is representant van den E. E. geweest van 30 Mei 1747—14 Maart 1764.

Wapen van WILHEM VAN CITTERS.

Hierbij zijn handteeken en zijne vier kwartierwapens:

Van Citters.	Kien.
Parduyn.	Van Pere.

Zie hiervoren bl. 112. Hij nam de betrekking van representant van E. E. eerst, bij provisie, als raadpensionaris waar, 1764—26 Mei 1766. Op dien dag werd hij representant, zie VAN IPEREN, *Inhuldiging*, bl. 42. In 1767 nam hij zijn ontslag; uit zijne aanspraak, bij die gelegenheid gehouden, blijkt dat dit niet tot zijn genoegen was; hij rekende zich miskend.

Silhouet van JOHAN ADRIAAN VAN DE PERRE.

Hierbij zijn handteeken, zijn wapen en zijne vier kwartierwapens:

Van de Perre.	Steengracht.
Schorer.	De Huybert.

Hij is representant van den E. E. geweest van 31 Oct. 1768—26 Jan. 1779. Na het ontslag van VAN CITTERS, was de betrekking waargenomen door den raadpensionaris ADRIAAN STEENGRACHT. Ook het aftreden van VAN DE PERRE moet worden toegeschreven aan staatkundige beweegredenen. VAN DE PERRE (25 Dec. 1738—8 April 1790) was de zoon van JAN VAN DE PERRE (zoon van JOHAN en BARBARA MARIA SCHORER) en van CATHARINA CAECILIA STEENGRACHT, (dochter

van FRANÇOIS ADRIAAN STEENGRACHT en ADRIANA ELISABETH DE HUIJBERT). Men zie voorts de lofrede door J. H. VAN DER PALM over hem gehouden, te vinden in de *Verhandelingen van het Zeeuwsch genootschap*, deel XV, ook afzonderlijk uitgegeven en later in de verzamelde werken van VAN DER PALM opgenomen.

Wapen van WILLEM CAREL HENDRIK VAN LIJNDEN.

Hierbij zijn handteeken en zijne vier kwartierwapens:

Van Lijnden.	Van Borssele.
Van Reede.	Van Welderen.

Hij was een jonger zoon van JACOB DIRK, baron VAN LIJNDEN TOT BLITTERSWIJK, zoon van DIRK WOLTER en ANNA URSULA VAN REEDE TOT AMERONGEN en van JUSTINA GEERTRUIDA VAN BORSSELE, de zuster van JAN VAN BORSSELE hiervoren genoemd. Hij was vroeger secretaris van de admiraliteit in Zeeland, later gedeputeerde ter generaliteit, wegens Gelderland, en werd, ofschoon evenmin als VAN MALDERÉ of VAN ODIJK een Zeeuw van geboorte, toegelaten tot representant van den E. E. o. a. op grond dat zijne moeder en vrouw inboorlingen waren van Zeeland. Hij was op 16 Jan. 1766 gehuwd met MARIA ELISABETH RADERMACHER, weduwe van GIJSBERT VAN HOGENDORP. Hij is representant van den E. E. geweest van 26 Jan. 1779—26 Febr. 1795. Zijn protest, bij vernietiging van den staat van E. E. vindt men bij (DASSEVAEL) *Dagblad van Zeeland*, dl. I, bl. 17 volgg. en bij PASPOORT, *Beschrijving van Zeeland*, bl. 107. Zie voorts FERWERDA, in de *Genealogie* van RADERMACHER, 8e. generatie. Na 1818 werd hij lid der ridderschap van Gelderland en in 1815 lid van de staten-generaal en staatsraad in buitengewone dienst.

MIDDELBURG.

Het wapen van Middelburg.

De gouden burgt, op een rood schild, rustende op de borst van een zwarten arend, of, zoo als VERHEIJE VAN CITTERS het wapen omschrijft (*Archief Zeeuwsch genootschap*, I, bl. 5): „de gueules à la tour donjonnée d'or; tenant: un aigle „noir, qui tient devant soi l'escu." Boven het wapen de keiserlijke kroon en daarbij de stadsvlaggen. Onder het wapen: *Medioburgum Zelandorum*.

Profils van Middelburg.

Titel, waarop:
Middelburgh.

Gezigt op de stad, uit I. F. LE PETIT, *Nederlantsche republycke ens.*, Arnhem 1615, obl., bl. 172. Dezelfde plaat komt ook voor in de uitgave van het werk van GUICCIARDINI, te Arnhem 1616, obl.

Middelburg in Seeland.

Plaatje, breed 15, hoog 8 duim, dezelfde voorstelling van Middelburg als bij LE PETIT, uit de haven; vóóraan een huwelijksoptogt, komende uit eene kapel, de bruidegom, een zeer bejaard man, met zijne vrienden, daarachter de jonge bruid met andere vrienden. Onder het plaatje:

„*Hanc mihi viciniisque meis dat pronuba Juno.*
„*Novi et ob hoc tolero scòmmat(a) salsa senex.*"

Volgens eene aanteekening in potlood, bij het plaatje geschreven, zou het zijn uit MEISNER, *Collectio Proverbiorum*, 8 voll., 4°. obl., 168 . . . Te vergeefs heb ik naar dit werk gezocht; ik vond het nergens vermeld.

Middelburg en Middelbourg.

Twee vignetten, zeer in het klein hetzelfde profil van Middelburg voorstellende als bij LE PETIT.

Deze plaatjes stellen Middelburg voor zoo als het was op het einde der 16e. eeuw.

Middelburgum Walachrorum.

Gezigt op Middelburg. Vignet uit J. CATS *Houwelyck*, Middelburg bij JAN PIETERSZ VAN DE VENNE, 1625, boven de voorrede van het 8e. deel of Bruyt. Hetzelfde vignet, doch zonder het opschrift, komt ook voor in *Zeeuwsche Nachtegael*, boven de lijst der namen van de medewerkers en in A. V. D. VENNE, *Tafereel van Sinnemal*, boven de *Voorreden*.

Burg, als wapen van Middelburg.

Daaronder *Insig. Middelburg.* Uit de kaart van VISSCHER, vermeld hiervoren bl. 23.

a. Van de zijde der haven.

Middelburch. ROMBOUT VAN DER HOEYE excudit.

Hoog 4, breed 5 palm. Van boven, ter linker- en regterzijde, de wapens van Zeeland en Middelburg; van onder acht regels verzen in het Latijn, Nederduitsch en Fransch en de aanduiding der voornaamste kerken en gebouwen.

Het Nederduitsche vers is van dezen inhoud:

Wie noemt Metel de bouwer deser vesten?
Myn stighter was een konink van het westen:
Die daer syn naem de weerelt niet bevat,
Begraven leyt in 't midden van de stat.
Wiens gunste deed myn hooge torens rysen
En gaf my 't reght om reght den Zeeuw te wysen.
Dogh die gesien heeft Kairos heerlykheyt
Segh tweemael Kairos ook in Zeelant leyt.

Middelburch.

Hoog 26, breed 34½ duim. Dezelfde voorstelling van Middelburg als de vorige, doch met weglating van een gedeelte aan beide zijden.

Middelburg.

Hoog 12½, breed 35½ duim. Blijkens de aanduiding van eenige gebouwen uit een Hoogduitsch werk (van M. Zeiller? vgl. Bodel Nyenhuis, *Bibliographie der plaatsbeschrijvingen*, bl. 6).

Middelburg.

Hoog 16½, breed 21 duim. Deze plaat heeft veel overeenkomst met de na te melden platen uit *Speculum Zelandiae*. Er bestaat evenwel eenig verschil in de voorstelling.

Op geene dezer platen komt de oostkerk nog voor. Zij stellen allen Middelburg voor zoo als het zich vertoonde in de eerste helft der zeventiende eeuw.

Middelburg.

Acht platen, voorstellende het gezigt op Middelburg uit de haven, uit verschillende uitgaven van *Speculum Zelandiae*.

N°. 1. Zonder vermelding van den naam der stad.

N°. 2. Gemerkt n°. 29.

Op geen van beiden is de oostkerk afgebeeld; zij zijn uit de eerste uitgaven van Roman en Visscher, zie hierboven bl. 28 en ook den catalogus van de boekverzameling van mr. C. H. Kuhn, n°. 488.

N°. 3. Middelburg, *de gelukkigste koopstadt van geheel Zeelant, gelegen op het eilant Walcheren*. Pet. Schenk, Amst.

N°. 4. Met den naam Middelburg op de plaat en F. de Wit exc. met rand.

N°. 5. Dezelfde als de vorige doch zonder rand en ook de naam der stad anders geplaatst. F. de Wit exc.

N°. 6. Middelburg; dezelfde plaat, doch zonder adres, het landschap strekt zich aan beide zijde minder ver uit; daarentegen is de gewerkte rand zeer breed; waarschijnlijk was de plaat afgesleten.

N°. 7. Middelburg; dezelfde plaat als de vorige, gemerkt n°. 13.

N°. 8. Ottens exc.; met den naam Middelburg onder de plaat.

Middelbourg capitale de la Zeelande.

Plaat geheel overeenstemmende met de uitgave van *Speculum Zelandiae* van F. de Wit, hiervoren vermeld sub n°. 4.

Middelburg. Joseph Fridrich Leopold excudit. Aug. Vind.

Met Latijnsche en Hoogduitsche verklaring.

Middelburg.

Dezelfde plaat als de vorige, doch gekleurd.

Ook bij deze gezigten heeft men het *Speculum* gevolgd, ofschoon niet dezelfde platen gebruikt zijn.

Middelborcht. J. PEETERS delin. GASP. BOUTTATS fecit aqua fort. et excudit. Antverpiae cum privilegio.

Onder de plaat eene Nederduitsche en Fransche beschrijving.

Uit *Comitatus Zelandiae*, zijnde een onderdeel van het *Thooneel der steden ende sterckten van 't vereenight Nederlandt*. Antw. (1674).

Middelborcht.

Dezelfde plaat als de vorige, doch zonder de beschrijving.

Al deze platen stellen Middelburg voor zoo als dit zich voordeed in de tweede helft der 17e. eeuw.

Middelburgum Urbs comitatus Zelandiae primaria, mercatura et navigatione emporium celeberrimum. NICOLAUS VISSCHER excud.

Groote afbeelding in vier bladen fol. met de beschrijving; 't Amsterdam bij NICOLAES VISSCHER, in de Kalverstraet in de Visschen. Ook deze plaat stelt Middelburg voor in de 2e. helft der 17e. eeuw.

De stadt Middelburg. fol.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 422, no. 2.

Middelburg, uit de haven te zien, door B. C. KOEKKOEK.

Teekening in O. I. inkt, breed 35½ en hoog 21½ duim. Zij stelt voor het gezigt op Middelburg, uit de nieuwe haven van 1817.

b. Van de landzijde.

Middelburg aan de zijde der noordpoort.

Wintergezigt; teekening in kleuren, breed 25, hoog 18 duim. Copie naar het fraaije schilderijtje in het kabinet van het Zeeuwsch genootschap. Het origineel is waarschijnlijk van de hand van A. v. D. VENNE. Het stelt Middelburg voor in de eerste helft der 17e. eeuw toen de hekkens aan de noordpoort nog niet door de zoogenoemde almeide of hameide poort waren vervangen.

Middelburg aan de landzijde. OTTENS exc. Amst.

Uit *Speculum Zelandiae*.

Middelburg aan de landzijde. fol.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 422, no. 3. Hierbij dezelfde plaat doch voor alle

letter en voor de correctie, met verbetering van het stadhuis en de seispoort.

Deze platen zoowel als de vorige stellen Middelburg vóór in de 2e. helft der 17e. eeuw.

De stad Middelburg, „door G. DE GRENDEL inv. geteykent 1745 $\frac{2}{27}$ na 't leven."

Teekening in O. I. inkt, breed 29, hoog 8½ duim. De voorstelling is genomen buiten de vlissingsche poort.

De stad Middelburg, aan de zuidzijde te zien. C. SCHOUMAN ad viv. del. 1744. J. G. PHILIPS fec. 1751.

Uit *Tegenwoordige Staat van Zeeland*, dl. I, bl. 188.

De nieuwe aanleg, noordzijde. J. F. SCHUTZ ad viv. del. Steendr. van T. P. ROBST.

Gezigt op Middelburg tusschen de koe- en noordpoort. Uit *Twaalf gezigten der stad Middelburg*, 1851.

Middelburg vóór de uitlegging der stad in 1578 en volgende jaren.

Titel.

Op den titel staat Middelburg vóór de 16e. eeuw. Dit is blijkbaar onjuist; op de platen staat wel het jaartal 1400 opgegeven, doch dit is eene dwaling, zoo als uit het hierachter aangeteekende zal blijken.

Onlangs zijn door het Zeeuwsch genootschap, van den heer W. EEKHOFF aangekocht de platte gronden van onderscheidene Zeeuwsche steden en hare omstreken, naar alle waarschijnlijkheid vervaardigd door JACOB VAN DEVENTER, waarover men zie *Navorscher* 1866, bl. 193 volgg. en bl. 225 volgg. Die van Middelburg en Arnemuiden maken een geheel uit, waarop de loop der Arne en haar zamentreffen met de haven van 1532 te zien is en ik heb gemeend de beide bladen niet te moeten scheiden en ze daarom gelegd in Portefeuille V, afdeeling *Haven enz. van Middelburg*. Die platte grond van Middelburg behoort echter in de eerste plaats, met de volgende afbeeldingen vergeleken te worden. De afteekening, klaarblijkelijk in het midden der 16e. eeuw gemaakt, draagt alle kenteekenen van eene juiste afbeelding te geven en is de eenige kaart, waarop men, tot nu toe, met zekerheid kan afgaan omtrent den toestand van de stad in dien tijd. Ook eenige andere kaarten in Portefeuille V aldaar voorkomende, verdienen met de volgende te worden vergeleken.

Oud Middelburg in den jare 1400.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 410, n°. 2. Hierbij dezelfde plaat doch proefdruk voor alle letter en voor de correctie.

Van waar SMALLEGANGE de plaat heeft en van waar het jaartal 1400 is mij

niet bekend. Waarschijnlijk is hierbij gevolgd de schilderij, thans berustende in het kabinet van het Zeeuwsch genootschap, waarop dezelfde voorstelling van de stad, in het groot, te zien is, met enkele afwijkingen omtrent het bijwerk, zoo als de schepen, de personen op den voorgrond enz. Volgens de gissing van J. Ehrlich, *Bijdragen tot de kennis van het ontstaan van Middelburg*, 1848, bl. 15, zou deze plaat Middelburg voorstellen in 1485. Op de schilderij, waarschijnlijk eene copie uit de 17e. eeuw, staat het jaartal 1475 als tijd der voorstelling. Bij gelegenheid dat dit stuk aan het genootschap door den heer N. C. Lambrechtsen werd geschonken, merkte deze op dat uit de afbeelding van een der torens bleek dat deze afteekening der stad, na 1512 moest genomen zijn. In de stadsrekening vindt men dat in 1538 „bij ordonnantie van de wet aan Pieter van Eynde, schilder, betaald werd £ 2 : 5, over dat hij opgestelt ende geschilderd heeft die gelegentheid van de stad." Men wilde, voor dat de groote verandering plaats had door de nieuw te graven haven (1532—1535) eene afbeelding hebben van de stad vóór de verandering. Ook Antonius van den Wijngaerden of Antonio de la Viñas heeft schilderijen vervaardigd, vertoonende de Zeeuwsche havens, die in 1582, in een der paleizen van Philips II, in Spanje, aanwezig waren; zie Pinchart, in *Messager* 1861, p. 90 en 91. Tot nu toe ben ik niet zeker tot welken tijd deze afbeelding moet gebragt worden. De schilderij stelt kennelijk eene bepaalde gebeurtenis voor en doet mij denken aan veel lateren tijd dan het einde der 15e. eeuw. De voorstelling van de stad aan de zuidzijde komt eenigzins overeen met de straks te melden plaat bij Hogenberg, doch verschilt zeer veel met die op den platten grond van van Deventer.

Middelburg van den waterkant te zien a°. 1485, houtgravure van R. J. van Arum.

Verkleinde navolging van de vorige door J. Ehrlich, te vinden in zijne *Bijdrage* enz., bl. 82. Hierbij is gevoegd:

Kaart van het oostelijk gedeelte van Middelburg.

Ontworpen door J. Ehrlich en voorkomende in hetzelfde werkje. Hierbij eene korte, gedrukte beschrijving door den vervaardiger der kaart. Op dit kaartje, vertoonende den toestand van het oostelijk gedeelte der stad, na de laatste uitlegging, in de 16e. eeuw, zijn door lijnen aangewezen de oeverdijken die de Arne van de heerlijkheden Monster en Hayman afscheidden, en de rigting van de vroegere binnenhavens en den ouden muur der stad.

Kaart van Middelburg enz.

Dezelfde als de laatstgenoemde, doch gehecht aan eene geteekende kaart van het overige gedeelte der stad, door J. Ehrlich.

Middelburgum Selandiae. Opp. situ, opere et mercimoniis florentissimum.

Hoog 23, breed 32 duim. Gezigt à vol d'oiseau.

Middelburgum etc.

Dezelfde plaat, doch gekleurd.

Deze platen komen voor in het bekende werk van GUICCIARDINI, voor het eerst in de uitgave van 1581, vervolgens in die van 1582 en 1588.

Middelburgum Selandiae. Opp. situ, opere et mercimoniis florentissimum.

Hoog 31, breed 34 duim. Aan de achterzijde eene Latijnsche beschrijving van Middelburg. Onder de plaat insgelijks eene Latijnsche beschrijving, die evenwel niet tot de plaat behoort, maar genomen is uit den index van het na te noemen werk van BRAUN.

Middelburgum etc.

Dezelfde plaat als de vorige, doch gekleurd en aan de achterzijde eene Fransche beschrijving van Middelburg.

De plaat komt voor in GEORG. BRAUN en FRANC. HOGENBERG, *Urbium praecipuarum totius mundi theatrum*, vol. II, n°. 28.

Bij deze plaat is, naar alle waarschijnlijkheid, dezelfde teekening gevolgd, als bij die van GUICCIARDINI; de stad wordt er op dezelfde wijze voorgesteld. Het landschap strekt zich evenwel bij HOGENBERG verder uit en ook de afbeelding der personen aan de linkerzijde van onder, is verschillend; de voorstelling der stad is bij HOGENBERG ook grooter en duidelijker. SMALLEGANGE heeft in zijn *Chronijk* deze plaat overgenomen, met weglating van de namen der gebouwen, die bij GUICCIARDINI en HOGENBERG voorkomen en er bijgevoegd dat Middelburg hier voorgesteld werd, zoo als het was in 1400. Deze dwaling is niet moeijelijk te wederleggen. De groote werken te Middelburg, in het midden der 16e. eeuw tot stand gebragt, komen reeds op de plaat voor; men vindt er niet alleen de haven, gegraven 1532—1535, de schuttershoven van St. Sebastiaan en St. Joris, ter plaatse waar zij in 1541 en 1542 zijn overgebragt; de nieuwe haven in de stad en de spui in deze en volgende jaren tot stand gekomen, maar ook de nieuwe vischmarkt met pomp (1559—1564) en zelfs het St. Aagtenhuis, achter het bagijnhof, als pesthuis aangeduid, tot welke inrigting aldaar eerst op 13 Januarij 1564 stil. cur. (1565) blijkens de *Notulen ten rade* besloten is.

De westmunsterkerk (afgebroken in 1575) komt er nog op voor, en de teekening stelt derhalve Middelburg voor en zal wel vervaardigd zijn tusschen 1565 en 1572, het begin van het beleg van Middelburg. HOGENBERG heeft ze dan ook gebruikt bij zijne afbeelding van dat beleg.

Nu, dat deze tijd der voorstelling vaststaat, zou men deze plaat zeer belangrijk

kunnen achten voor de kennis van den ouden toestand van Middelburg, waartoe zij tot nu toe weinig of niet gediend heeft, vooral ook als men in aanmerking neemt wat PLANTIN in zijne *Voorrede* (van de editie van GUICCIARDINI van 1581) zegt: „Le seigneur GUICCARDINI, autheur de la description des Pays-„Bas, l'ayant augmentée plus que de moictié et mise entre mes mains pour „l'imprimer; je sollicitai incontinent mes amis de m'assister à recouvrer les pour-„traicts, non seulement de chacune province, mais aussi de toutes villes qui „leur seroit possible, afin de les faire tailler en planches de cuivre..... Ainsi „s'est il ensuivi qui nous avons recouvert et faict tailler toutes les cartes des „dictes provinces et de plusieurs villes d'icelles au mieux qu'il nous a esté pos-„sible, *selon les patrons qu'il a pleu à quelque ungs des magistrats d'aucunes „d'icelles nous envoyer liberalement etc.*" De plaat is evenwel zoo misteekend en bevat zoo vele onnaauwkeurigheden, wanneer men ze vergelijkt hetzij met den platten grond van VAN DEVENTER, als met het nu nog onveranderde gedeelte der stad, dat men geheel in het onzekere geraakt wat er over te denken.

Wie de vervaardiger der oorspronkelijke teekening is geweest is mij dan ook tot nu toe niet gebleken. Onderscheidene malen zijn in het midden der 16ᵉ. eeuw afteekeningen van de Zeeuwsche steden gemaakt. Behalve de kaarten van JACOB VAN DEVENTER en schilderijen van VAN DEN WIJNGAERDEN, hierboven vermeld, bestaan ook nog afbeeldingen der steden met bijschriften van en waarschijnlijk vervaardigd door J. POURTANT, den geleerde meetkundige, die als martelaar stierf en over wien men zie HENNE, l. c. V, p. 52, IX, p. 60 en *Le Protestantisme Belge*, 1856, p. 74. Van deze afbeeldingen bezitten wij, in onze verzameling, die van Vlissingen en Veere. Eindelijk zou uit eene vergelijking van het werk, aangehaald bij PINCHART, *Messager*, 1862, p. 326: *della architectura militare del capitanio Francisco de Marchi* kunnen nagegaan worden of deze FRANCISCO DE MARCHI, die onder PHILIPS vele vestingen heeft opgenomen en uitgeteekend en wiens werk, op last van de gouvernante, door C. DE HOOGE en J. DE COCQ te Antwerpen in 1566 en 1567 in koper gegraveerd werd, niet de teekenaar is. Vergelijk voorts, zoo wel over dezen MARCHI, als over de platen bij GUICCIARDINI: PINCHARD, l. l. en ook in *Messager*, 1855, p. 155 svv.

De plaat bij BRAUN en HOGENBERG voorkomende zal wel door den laatsten gegraveerd zijn. HOGENBERG had te Antwerpen op 22 November 1574 octrooi verkregen tot het uitgeven van afbeeldingen van steden. Zie *Messager des sciences historiques* 1859, p. 289. Het privilegie aan BRAUN voor zijn werk, te Keulen verleend, is van 1576.

Oud Middelburg van den jare 1400.

Uit SMALLEGANGE, *Cronijk*. Navolging van de plaat voorkomende in het werk van G. BRAUN en FR. HOGENBERG; zie hiervoren.

Oud Middelburg.

Uit GARGON, *Walchersche Arcadia*, dl. I, bl. 262.

Oud Middelburg van den jaare 1400.

Uit *Chronijk almanak*, bl. 118. Deze beide plaatjes zijn niets anders dan eene verkleining van de plaat bij SMALLEGANGE.

Platte grond van Middelburg.

Teekening, opgemaakt uit de kaart van SMALLEGANGE en gebragt op de schaal van de kaart van Middelburg van A. G. VAN PROOIJEN, door J. v. D. DRIESSEN MARRREUW, in 1881.

Duivelstoren en oude bellingbrug.

Teekening in O. I. inkt.

Deze toren stond aan de zuidzijde der stad bij de bellingbrug; men vindt hem vermeld in de rekening van 1488 „besteed om te maatsen (metselen) 8 torens, „waarvan den eenen genaamt was de duivelstoren" sam̄ voor 60 £. Op de kaart van DE BAST vindt men hem nog; hij is afgebroken in 1596 of 1597 volgens de rekeningen van die jaren. Dat de toren bij de bellingbrug de duivelstoren was, ofschoon anderen hem bij de stadsschuur plaatsen, blijkt uit het *octrooi tot ampliatie van de nieuwe haven* van 20 Mei 1540, te vinden in *Register van Keuren*, fol. 62 volgg. en uit den instellingsbrief van de schutterij van de busse, te vinden in *Chronijkalmanak*, bl. 1246. De schrijvers van den *Chronijkalmanak* leiden uit dien brief af dat het onzeker zou zijn waar het oude schuttershof gelegen was; doch als men bedenkt dat de hooge molen aldaar vermeld, aan de zuidzijde van den dam stond (zie o. a. 's GRAVEZANDE, *Aaneenschakeling* enz., bl. 272, uit de stadsrekeningen), dan blijkt dat het hof bedoeld wordt, aan de zuidzijde van den dam, ook te vinden op de kaart van DE BAST, terwijl in den instellingsbrief gezegd wordt dat de duivelstoren aan de schutters afgestaan werd om er hunne zaken te doen en kruid te maken.

Middelburg in de 16e. eeuw na de uitlegging der stad van 1578 en volgende jaren.

Gezigt op de stad. P. DE BAST sculps. 1595.

Gravure, hoog 28, breed 45 duim. Het gezigt is genomen van den vlissingschen weg. P. DE BAST, geb. te Antwerpen, overleed te Leyden 17 Maart 1605.

Afbeelding à vol d'oiseau van Middelburg, door P. DE BAST 1594, in plano.

Groote kopergravure; in de rekening der stad van 1594, vindt men: bet. PIETER BAST, voor het snijden in rood koper der stad ende het stadhuys deser stede £ 20.

Bij de plaat is gevoegd eene toelichtende memorie van de hand van den heer VERHEIJE VAN CITTERS, waarin het naauwkeurige dezer plaat en hare belangrijkheid voor de kennis van den toestand van Middelburg, tusschen 1591 en 1594, wordt aangetoond. De uitlegging der stad 1578—1591 is er op afgebeeld.

Uitleggingen der stad Middelburg.

Potloodschetsen door VERHEIJE VAN CITTERS.

Middelburch in Zeeland, in plano.

Gezigt à vol d'oiseau van Middelburg, in kleuren; uit eene der latere uitgaven in fol. van GUICCIARDINI. De uitlegging der stad 1595—1598 is er op afgebeeld. De plaat vertoont Middelburg op het laatst der 16e. en in den aanvang van de 17e. eeuw.

Middelburg van 't molenwater af te zien. A. DE HAAN 1708.

Teekening in sepia, uit de verzameling van A. SCHOEMAKER, *Beschrijving van Zeeland*, Lit. M. De teekening stelt voor den ouden stadsmuur, aan de zijde van het molenwater. De voorstelling is uit de tweede helft der 16e. eeuw, doch het jaar is moeijelijk te bepalen; men ziet er de torens der verschillende geestelijke gestichten, o. a. die van het bagijnhof; de abdijtoren heeft veel overeenkomst met den toren gebouwd in het laatst der 16e. eeuw, zoo als die voorkomt op de plaat bij CATS, hierachter te vermelden. Er is echter eenig verschil.

Gezigt op Middelburg aan de zijde van het oude molenwater.

Copie in O. I. inkt, vervaardigd in 1801, door L. C. VAN SONSBEECK, naar de schilderij, berustende in het kabinet van het Zeeuwsch genootschap. Hierbij eene aanteekening van VERHEIJE VAN CITTERS over het spui. De teekening stelt het molenwater en de stad voor na de laatste uitlegging van 1595—1598. De brug van de noordpoort is afgebroken, ook komt de poort zelve er niet op voor.

Afbeelding van een steen, boven in den gevel van het huis N n°. 208, in de schuitvlotstraat, te Middelburg.

Opschrift:

Die by de wege timmert, die heeft veel berecht
Ick pryse hem die siet e(n) met versta(n)de segt
In de oude feste ben ick gefondeert
Bast ick of schuer ick niemant en deert,
Gaat wel of qualick ick sal 't vruecht of lijde
't Sy u verhaelt in Gods verblyden.
15 Niet sonder God. 92.

Zie de uitlegging hiervan bij EHRLICH, *Bijdrage*, bl. 29 en 30.

Afbeelding van een steen in het huis O n°. 178, brakstraat.

De steen stelt voor eene poort of burg met brug, met opschrift: *In Rosenbourch* enz.; op een anderen steen het jaartal 1590.

Dit huis heeft een gedeelte uitgemaakt van de oude noorddampoort; zie EHRLICH o. c., bl. 28 volgg. De steen zal bij de verplaatsing der poort in 1590, in het nieuwe huis geplaatst zijn tot een aandenken. Waarschijnlijk is de eigenaar van het nieuwe huis geweest JOHAN WILLEMSE IN ROSENBURG, de zoon van den burgemeester WILLEM PIETERSE en van MARIA MAGNUS; zijne dochter huwde met den bekenden SIMON VAN BEAUMONT.

Middelburg na de zestiende eeuw.

Middelburch.

Gezigt à vol d'oiseau; dezelfde plaat als hiervoren op bl. 200 doch ongekleurd en gemerkt n°. 60, in plano.

Platte grond der stad Middelburg in den jare 1599.

Door J. v. d. DRIESSEN MARREUW; hierbij is de vorige plaat gevolgd.

Middelburgum.

Gezigt à vol d'oiseau, met eene Latijnsche beschrijving; uit J. BLAEU, *Theatrum Urbium*, fol.

Deze plaat stelt Middelburg voor in de eerste helft der 17°. eeuw. De heerestraat, vroeger morettengang, a°. 1624 geopend, staat er niet op; het ganzenwater is niet bebouwd.

Middelburgum.

Tweede uitgave van de plaat van BLAEU, doch veel verbeterd en opgedragen aan de regering van Middelburg. De aanbouw in de nieuwe wijken der stad staat er op afgebeeld. De oostkerk staat er niet op, wel de heerestraat (1624) en de nieuwe kerkstraat (1649); de poorten worden er geheel anders voorgesteld dan op de vorige, welke verandering plaats had in 1653. De kaart stelt derhalve Middelburg voor in het midden der 17°. eeuw.

Middelburgum. F. DE WIT excudit. Amstelod.

Dezelfde plaat als de eerste uitgave van BLAEU, doch met vele toevoegingen. Men vindt hier de oostkerk, het galgenwater en den molendijk bebouwd. De heerestraat en de nieuwe kerkstraat staan er evenwel niet op afgeteekend en de heeregracht is niet bebouwd. DE WIT schijnt de oudere afbeelding van BLAEU tot grondslag te hebben genomen en daarop veranderingen te hebben gebragt, doch andere verbeteringen, die reeds in de tweede uitgave voorkomen, te hebben nagelaten.

Middelburgum.

Door F. DE WIT opgedragen aan de regering van Middelburg. Dezelfde kaart als de later verbeterde uitgave van BLAEU doch met verbeteringen, de oostkerk enz. Zij stelt Middelburg voor in de tweede helft der 17e. eeuw. DE WIT schijnt van de beide platen van BLAEU te hebben willen gebruik maken.

Plattegrond van Middelburg.

Door J. v. D. DRIESSEN MARKEUW; op dezelfde schaal als de platte gronden vermeld bl. 199 en 201. De eerste uitgave van DE WIT is hier gevolgd, men vindt er dezelfde anachronismen op.

Afbeelding van de stad Middelburg in Zeeland, nauwkeurig zoo de publycke gebouwen als alle de particuliere huysen, kennelijk naar 't leven, geteyckent door CORNELIS GOLIAT, in plano, gekleurd.

Afbeelding van de stad Middelburg enz.

Dezelfde afbeelding als de vorige, doch ongekleurd. GOLIAT heeft deze teekening gemaakt in 1666 en 1667; zij is naderhand verbeterd door A. VAN MEYREN, zoo als blijkt uit de volgende uittreksels uit de rekeningen van Middelburg:

Rek. 1668: bet. aan MARGARETA DROOGBROOT, wed. van CORNELIS GOLIAT, voor de reste ende tot voldoeninge van het maken van de kaarte van dese stad gemaakt ende gelevert £ 10.10.

Rek. 1688: bet. aan ANTHONY VAN MEYREN voor gedane diensten in 't vermeerderen ende verbeteren van 't kaartie van de stad Middelburg, gemaakt door GOLIATH £ 9-19-4.

De kaart van GOLIAT werd door SMALLEGANGE in zijne *Chronijk* opgenomen.

Platte grond van de stadt Middelburgh, opgenomen ingevolge de orders van de edele herren thresauriers deser stadt, door den ingenieur ABRAHAM ZEHENDER a°. 1739, benevens de wapens van de wel edele groot achtbare heeren baljuwen, burgemeesteren, scheepenen, raaden, pensionarissen en secretarissen; te Amsterdam bij COVENS en MORTIER.

In de rekening van Middelburg over 1739 vindt men:

„Aan ABRAHAM BRUYSKENS, voor ROGIER DUNSTER, voor een goud orlogie, „met het wapen van de stad daarop gedreven dat present is gedaan aan den „ingenieur ZEHENDER voor het affmeten van de stad en 't maken van een kaart „figuratyff van dezelve, benevens den loop der riolen; dus hier per quit. £ 85."

Eene zeer groote geteekende kaart van Middelburg, aantoonende den loop der

riolen, is op het raadhuis voorhanden. Zij is waarschijnlijk de oorspronkelijke, waarnaar de kleinere bij COVENS en MORTIER uitgegeven, gevolgd is.

Op dezen platten grond zijn door den heer VERHEIJE VAN CITTERS, met kleuren aangeduid, de verschillende binnen- en buitenwijken der stad. Hierbij vele aanteekeningen over de oude wijkverdeeling.

Platte grond van de stadt Middelburgh enz. door A. ZEHENDER.

Dezelfde als de vorige, doch waarop door den heer VERHEIJE VAN CITTERS met kleuren is aangeduid de wijkverdeeling van het jaar 1808.

Hierbij zijn gevoegd:

1°. *verdeeling der stad Middelburg, in 85 grondvergaderingen;* Midd. wed. ABRAHAMS;

2°. *register van de nummers der huizen, volgens de nieuwe verdeeling der wijken.* Middelburg J. C. ALTORFFER 1809. 4°.

Platte grond van de stadt Middelburgh enz. door A. ZEHENDER.

Hierop zijn door den heer VERHEIJE VAN CITTERS geplaatst de namen der oude straten en aangewezen de oude gebouwen enz.

Hierbij vele geschrevene aanteekeningen van hem over de oude straten van Middelburg.

Platte grond van de stadt Middelburgh door A. ZEHENDER.

Met aanduiding door VERHEIJE VAN CITTERS van den loop der riolen en geschreven aanteekeningen over de riolen.

Platte grond van de stadt Middelburgh enz. door A. ZEHENDER.

Met aanduiding op de kaart, door gekleurde lijnen, van de opvolgende uitleggingen der stad; op de kaart de namen der verschillende straten enz. Hierbij geschreven aanteekeningen over die uitleggingen en eene schetskaart van de eerste opkomst van Middelburg in de Arne; alles door VERHEIJE VAN CITTERS.

Middelbourgh en Zeelande. — à Paris, chez le Sr. LE ROUGE, in plano.

Verkleinde navolging van de kaart van ZEHENDER.

Hierop zijn door VERHEIJE VAN CITTERS met kleuren aangeduid de verschillende uitleggingen der stad. Hierbij gedrukte aankondigingen uit de *Middelburgsche Courant* van den verkoop van huizen, waarbij dezer namen vermeld staan en eene aanteekening door VERHEIJE VAN CITTERS omtrent eenige huizen.

De stad Middelburg en hare achtervolgende uitleggingen. Lith. T. P. ROEST.

Behoort bij PASPOORT VAN GRIJPSKERKE, *Bijdrage betrekkelijk het ontstaan van Middelburg* in *Archief van het Zeeuwsch genootschap*, stuk I, bl. 47 volgg.

(1856); welk werkje met de aanteekeningen en de kaart van Verheije van Citters verdient te worden vergeleken, zie ook hiervoren bl. 200. Opmerking verdient hierbij wat in le Petit, *Nederl. Republ.*, bl. 173, over de laatste uitlegging van 1595—1598 voorkomt: „Sy hebben binnen veerthien jaren herwaerd, haer stadt roatsomme wel de helft grooter gemaeckt: waer inne sy begrepen hebben vele huysen, hoven ende erven van voorgeburcht; al dat vergrooten nergens anders toe dienende dan tot lusthuysen ende hoven, voor de rycke coopluyden, ende andere: daer was als sy dat begonnen, noch ruymte ghenoech binnen de stadt, om drie duysent goede nieuwe huysen te bouwen: om dewelcke met water te geryven men ettelicke straten hadde mogen doorgraven. Maer Godt weet wanneer dat al die groote lege plaetsen vol bebouwet sullen wesen."

Nieuwe grondteekening van de stad Middelburg, naar een geteekend plan van den ingenieur Zehender, door dr. Nettis 1751.

Verkleining en navolging van de hiervoren vermelde kaart van Zehender. Zij komt voor in *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 137.

Vijf kleinere platte gronden van Middelburg.

1°. Oud Middelburg, uit Gargon, *Walcherse Arcadia*, dl. I, bl. 262.

2°. Oud Middelburg, uit *Chronijkalmanak*.

Beiden zijn hiervoren reeds vermeld bl. 199.

3°. La ville de Middelbourg. Harrewijn fecit.

Kaartje breed 13½, hoog 11½ duim. Allervreemdste en zeer misteekende platte grond uit de eerste helft der 18°. eeuw; de rigting der straten meest verkeerd. Op de markt is nog eene kerk afgebeeld, terwijl al de uitleggingen reeds op de kaart zijn aangebragt. Welligt is het eene navolging eener grootere kaart, waarbij men meer het oog gehad heeft op de vestingwerken der stad, dan op hare straten en gebouwen.

4°. Middelburch.

Breed 13½, hoog 12 duim. Dit kaartje schijnt eene verkleining en navolging te zijn van de eerste uitgave der kaart van Blaeu door F. de Wit en komt voor in eene der latere uitgaven van Guicciardini.

5°. Grondteekening der stad Middelburg 1777, gekleurd.

Breed 9, hoog 7½ duim. Uit den *Chronijkalmanak*, bl. 148. Dit kaartje is eene navolging in het klein van de kaart in *Tegenwoordige staat van Zeeland*.

6°. Grondteekening der stad Middelburg 1777.

Hetzelfde kaartje als het vorige, doch ongekleurd.

Platte grond van Middelburg en naaste omstreken, volgens kadastrale meting van 1810 en 1811.

Geteekende kaart, hoog 23, breed 28 duim. Hierbij eene opgave van de

straten en gebouwen en eene aanteekening van J. Ehrlich over de voortreffelijkheid van dit kaartje.

Platte grond van Middelburg.

Zeer groote geteekende kaart, op linnen, volgens de kadastrale opmeting in 1810 en 1811 door de Fransche ingenieurs. Dezelfde kaart, opgeplakt en op rollen, is voorhanden in het kabinet van het Zeeuwsch genootschap.

Kaart der gemeente Middelburg, ten jare 1811.

Verzamelkaart der kadastrale sectiebladen van Middelburg op dezelfde schaal als de volgende kaart.

Tableau d'assemblage du plan cadastral parcellaire de la commune de Middelbourg etc., terminé sur le terrain le 10 Septembre 1812, sous l'administration de mr. le baron Pycke préfet, mr. C. G. Bijleveld maire, et sous la direction de mr. Renard directeur des contributions, mr. Potier ingénieur vérificateur; par mr. Gombert, ingénieur du cadastre.

Schaal van 1 op 10,000. Hierbij aanwijzing van de straten en gebouwen.

Platte grond der stad Middelburg, geteekend door A. G. van Prooijen, 1830, te Middelb., Gebr. Abrahams.

Schaal van 1.4 op 10,000. Hierop aanwijzing der voornaamste pleinen en gebouwen.

Platte grond van Middelburg, vervaardigd naar de kadastrale plans, onder toezigt van J. H. Muller, civiel ingenieur. Middelburg, Gebr. Abrahams, 1860.

Schaal van 4 op 10,000. Op de kaart aanwijzing der riolen, telegraaflijn, wijken, nommers der hoekhuizen. Op de kaart zijn de wijken door verschillende kleuren aangeduid.

Kaartje van de gemeente Middelburg.

Schaal van 1 op 50,000. Uit J. Kuyper, *Gemeente-atlas van Zeeland.*

Project om de stad Middelburg te vergrooten en te versterken, berustende op thesaurierskamer aldaar.

Hierbij de opgave der diepte van de stadsvesten.

Blijkens eene aanteekening op de kaart zou dit project betrekking hebben op

de deliberatiën over het versterken der stad in 1672, wanneer de borstwering op de wallen is geplaatst. Het project moet reeds in 1664 gemaakt zijn; de verklaring daarvan vindt men in het *Register* n°. 70, n°. 32, op het stadhuis te Middelburg.

Profilen van de bolwerken der stad Middelburg, boven het water der stadsvest, op den 15 Maart 1811.

De stadspoorten.

Afbeelding van de oude noorddam- en zuiddampoorten. Teekening in O. I. inkt.

Eerst stonden er poorten ten noorden en ten zuiden van den dam, ter plaatse van de huizen F, 58 en G, 33; later, onzeker wanneer, volgens PASPOORT, *Bijdrage*, bl. 59 in de 15e. eeuw, welligt reeds in de 14e. eeuw, werden er poorten geplaatst ten noorden en ten zuiden van de dambrug en het zijn deze, die hier afgebeeld zijn, zoo als zij voorkomen op de afteekening van Middelburg bij F. HOGENBERG. De noorddampoort had in het jaar 1573 gedurende het beleg veel geleden, ook door brand. Zij werd afgebroken in 1578 en eene nieuwe poort opgerigt, waarvan de bouw in 1580 voltooid was. Later (1590) werd zij overgebragt naar de plaats, waar zij thans nog staat en vergroot; cf. PASPOORT, l. c. en DU PON, *Mss. aanteekeningen uit de rekeningen van Middelburg*, voorhanden in de bibliotheek van het genootschap.

De zuiddampoort is in 1588 of 1589 afgebroken, blijkens de stadsrekening van laatstgenoemd jaar; volgens velen zou toen eene nieuwe poort gebouwd zijn ter plaatse waar nu de gracht is, nabij de spijkerbrug en waarvan de fondamenten in 1817 gevonden zijn. Zie DU PON, *Ms. aant.*, PASPOORT, l. c., bl. 63 en M(ACARÉ), *Maandboekje*, Oct. 1835. In de stadsrekening van 1586 vindt men wel: „betaald over het delven van het fondament van de nieuwe „poorte bij de platte form op den nyen haven £ 25" en in die van 1589: „aan den stadsmetselaar over het maken van die nyen poort op de haven en „elders verdient in de maand November £ 23 - 4 - 9;" hiermede kan evenwel bedoeld zijn de nieuwe st. geerspoort, afgebroken in 1616, die men op de plaat van DE BAST 1594 ziet afgebeeld, alwaar men daarentegen te vergeefs naar de bedoelde zuiddampoort zal zoeken.

Afbeelding van de oude koepoort. Teekening in O. I. inkt.

Over de plaats waar de oudste koepoort gestaan heeft is verschil van meening. Volgens de plaat van HOGENBERG zou zij gestaan hebben achter het schuttershof van St. Joris. Waarschijnlijk is het gevoelen van EHRLICH, *Bijdrage*, dat de spuistraat er regt op uitliep, of van PASPOORT, l. l. die haar even voorbij die straat plaatst, aan de zijde der spuibrug. Op den platten grond

van van Deventer is zij niet duidelijk te onderscheiden. In de stadsrekening van 1480 vindt men: „bet. Heyn Jonge Jansen van 27 R. watergank te delven „agter Beginhoff bij die koepoorte agter Spaengen." Bij besluit van wet en Raad, van 28 October 1560, werd bepaald dat de deur van de koepoort zou worden „toegestopt met muer." Zie *Reg. t. Rade h. d.* Uit eene vergelijking met de kaart van de Bast, komt het mij voor dat de hier afgebeelde poort is de houten, geplaatst in 1593, aan het einde der koepoortstraat; deze werd reeds in 1605 de oude koepoort genoemd, blijkens de rekening van de stad over 1605, waar men leest „bet. aan calsywerk, beginnende aan de oude koepoorte, „strekkende naar het ganzewater tot aen de verwerie aldaar."

Afbeelding van de oude noordpoort. Teekening in O. I. inkt.

Zij stond aan de zuidzijde van de tegenwoordige noordbinnenbrug en komt voor op de kaart van de Bast. Bij de laatste uitlegging der stad 1595—1598 werd zij afgebroken. Blijkens de stadsrekening van 1583 was toen reeds het dak afgebroken, zoo als dit dan ook op de teekening is weggelaten.

Afbeelding der oude seispoort. Teekening in O. I. inkt.

Vroeger genoemd de costerstratepoort; zij stond nabij de seisbinnenbrug en werd in 1591 en 1592 afgebroken.

Afbeelding van de oude langevijlepoort. Teekening in O. I. inkt.

Zij stond vroeger aan de oostzijde van de langevijle binnenbrug en werd afgebroken in 159⅚.

Afbeelding van de oude vlissingsche poort. Teeken. in O. I. inkt.

Deze poort stond aan de noordzijde van de vlissingsche binnenbrug, aan het einde der vlissingschestraat. Vroeger moet de poort gestaan hebben op de varkenmarkt. Men vindt deze poort afgebeeld op de beide platen van de Bast. Zij heette vroeger gorstratepoort, doch in 1562 vindt men haar reeds vlissingschepoort genoemd. Zij is afgebroken in 1596.

Afbeelding van de oude st. geertruids- of segeerspoort. Teekening in O. I. inkt.

Volgens sommigen zou vroeger eene st. geerstraatpoort gestaan hebben aan het einde van of in de st. geerstraat.

De poort, hier afgebeeld, stond bij de Goesche korenmarkt, nabij het dok in 1817 gedempt. Op den platten grond van van Deventer staat de st. geerstraatpoort reeds op diezelfde plaats; zij werd afgebroken in 1585 of 1586. Op de kaart van de Bast (1594) komt de hier afgebeelde poort voor; zij is eerst afgebroken in 1616, blijkens *Resol. van wet en raad van* 23 *April*, waarbij tevens besloten werd den singel naar de vlissingsche poort te bestraten. Op de kaart vermeld bl. 200 en 201 en op de eerste van Blaeu, staat deze poort nog afgebeeld.

Later gebouwde poorten.

Afbeeldingen van de noorddampoort.

1°. Dampoort, uit SMALLEGANGE, *Chronijk.*

Hierbij de afbeelding van den steen geplaatst in de poort met het opschrift:

xv^c xxxii in April den agtsten dagh
Dat men de nieū hav̄en beghine sach
Op sinte bertelmē dach xxxv daeraen
Wiert de voorsz hav̄ene open ghedaen.

Deze steen, ter gedachtenis van de opening der haven, heeft, blijkens de stadsrekening van 1589, boven de oude dampoort, bij de dambrug, gestaan en is vervolgens in de nieuwe dampoort geplaatst en met deze overgebragt. Zie ook 's GRAVEZANDE, *Aaneenschakeling*, bl. 454.

2°. De veersche of noorddampoort 1748; uit *Kabinet van Ned. Gezigten.*

3°. Noorddam- of veersche poort; uit *Chronijkalmanak*, bl. 147.

4°. Gezigt van de dampoort. J. F. SCHUTZ ad viv. del. Steendr. van T. P. ROEST; uit: *Twaalf gezigten enz.* 1851.

Reeds in 1585 maakte men een aanvang met het leggen der fondamenten; in de jaren 1589 en 1590 werd de poort, die in 1578—1580 nieuw gebouwd was, van de dambrug naar de plaats, waar zij thans nog staat, overgebragt, vergroot en veranderd en in de volgende jaren, tot in 1596, vindt men nog verscheidene uitgaven aan deze poort gedaan. De brug bestond reeds in 1588, wanneer zij bestraat werd; later werd zij van hout gemaakt. Sedert 1849 wordt deze poort niet meer als zoodanig gebruikt doch tot pakhuis en woning verhuurd en is de brug afgebroken.

Afbeeldingen van de koepoort.

1°. Koepoort; uit *Chronijkalmanak*, bl. 147.

2°. De koepoort te Middelburg; uit W. A. BACHIENE, *Vaderlandsche Geographie of nieuwe tegenwoordige staat der Nederlanden*, Amst. 1791, Dl. II, bl. 806.

3°. Nieuwe aanleg bij de koepoort te Middelburg 1850. J. F. SCHUTZ ad viv. del. Steendr. van T. P. ROEST, uit: *Twaalf gezigten*, a° 1851.

Na de poort, gebouwd in 1598 en hiervoren vermeld, werd al spoedig, bij de uitlegging der stad van 159$\frac{8}{9}$, eene nieuwe koepoort, aan de noordoostzijde van het molenwater, gebouwd, die men vindt afgebeeld op de plaat vermeld bl. 201 en de plattegronden van Middelburg, in de latere uitgave van GUICCIARDINI, vermeld bl. 200 en 201 en in de eerste uitgave van BLAEU. In 1653 werd eene zoogenaamde hameide of grendelpoort opgerigt. De poort, die op de plaatjes hier vermeld voorkomt en nog bestaat, werd gebouwd door den architect DE MUNCK (1735—1744). Zie NAGTGLAS, in *Zeeuwsch Jaarboekje* 1865, bl. 9 van het *Toevoegsel.*

Afbeeldingen van de noordpoort.

1°. Noordpoort; uit *Chronijkalmanak*, bl. 148.

2°. De noordpoort te Middelburg; uit Bachiene l. l.

De noordpoort bestond, even als de seis- en langevijlepoort, na de uitlegging der stad en het afbreken der oude poorten, die bij de tegenwoordige binnengrachten hadden gestaan, uit hekkens met deuren, zoo als men vindt afgebeeld op de teekening vermeld hiervoren bl. 195. In 1653 werden deze poorten, door zoogenaamde hameide poorten, (zie Kiliaan op *Ameide*), vervangen. De noordpoort werd afgebroken en vervangen in 1798 door de sub n°. 3 afgebeelde.

3°. Noordpoort. Teekening in O. I. inkt.

Boven op: de vrijheidshoed en met het opschrift 1798 A° IV. Libert. Batav. Zie Z. Paspoort, *Beschrijving van Zeeland*, bl. 148.

4°. De noordpoort en buitensingel te Middelburg. J. F. Schutz ad viv. del. Steendr. van T. P. Robert, uit: *Twaalf gezigten*, a° 1851.

Afbeeldingen van de seispoort.

1°. Seispoort; uit *Chronijkalmanak*, bl. 148.

2°. De seispoort te Middelburg; uit Bachiene l. l.

3°. Seispoort. Teekening in O. I. inkt.

Van hout in 1596; hameidepoort in 1653, afgebeeld sub n°. 1 en 2; nieuw opgebouwd in 1793 en 1794, afgebeeld sub n°. 3; afgebroken en vervangen door een ijzeren hek meer westelijk geplaatst, in 1845.

Afbeeldingen van de langevijlepoort.

1°. Langevijlepoort; uit *Chronijkalmanak*, bl. 149.

2°. Langevijlepoort. Teekening in O. I. inkt.

Van hout in 1596; hameidepoort in 1653, afgebeeld sub n°. 1; nieuw opgebouwd in 1791 en 1792, afgebeeld sub n°. 2; afgebroken en vervangen door een ijzeren hek in 1865.

Afbeeldingen van de vlissingschepoort.

1°. Vlissingschepoort; uit Smallegange, *Chronijk*.

2°. Vlissingschepoort; uit *Chronijkalmanak*, bl. 149.

3°. De vlissingschepoort te Middelburg; uit Bachiene, l. l.

4°. De vlissingschepoort. Teekening in kleuren.

5°. De vlissingsche poort met afgebroken spits en zonder klokken; teekening in potlood.

6°. De vlissingschepoort, gezien van den buitenkant. G. J. Bos del. en lith. van Emrik & Binger, Haarlem; uit *Album van Middelburg*.

De fundamenten van deze poort werden gelegd in 1596; zij werd opgebouwd in 1600 en volgende jaren; het werk bleef evenwel aan de binnenzijde steken, zoodat de poort eerst in 1685 geheel afgebouwd was. Tengevolge van het decreet van Napoleon, van 27 Augustus 1811, moesten de poorten worden omverge-

haald en dientengevolge werd de spits van den toren afgebroken en het uurwerk en de klokken er uitgenomen; zie de afbeelding sub n°. 5. Naderhand zijn de klokken en het uurwerk er weder in geplaatst en de toren werd in 1840 voorzien van een anderen kap en spits, afgebeeld sub n°. 6.

Afbeelding van de st. geertruidspoort.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 150.

Op den plattegrond van DE BAST komt zij nog niet voor (1594). Wel op de kaart vermeld bl. 200 en 201. Op de platte gronden van BLAEU en DE WIT, vindt men reeds eene poort aan de tegenwoordige buitenvest. In de tweede uitgave dezer plattegronden vindt men deze vervangen door de hier afgebeelde, die dus in het midden der 17e. eeuw gebouwd is. Zij werd afgebroken en door een ijzeren hek vervangen in 184¾.

Afbeeldingen van de zuiddam- of slijkpoort.

1°. Zuiddam-, haven- of slijkpoort; uit *Chronijkalmanak*, bl. 150.

Na het afbreken der oude zuiddampoort, was er geene poort aan deze zijde der stad; eerst op 19 Maart 1689 (zie *Not. ten Rade*) werd besloten eene deur te laten maken in de palissaden, om op den havendijk te komen en deze deur werd later het slijkpoortje genoemd. Op 25 Januarij 1721 werd besloten eene „nieuwe slikpoort" te zetten met twee vleugels en deze is de poort die hier afgebeeld is.

2°. Afbeelding eener nieuwe havenpoort van hout, met het jaartal 1784. Teekening in kleuren.

3°. Havenpoort, nieuw gemaakt a°. 1786, inv. C. TASELAAR. Teekening in O. I. inkt.

Cf. Z. PASPOORT, *Beschrijving van Zeeland*, bl. 150. Deze poort van arduinsteen is afgebroken en door een ijzeren hek vervangen in 1842.

De historie van Middelburg.

Titel, waarop:

Zegel en contrazegel van WILLEM I, graaf van Holland.

Uit KLUIT, *Hist. Crit.*, tab. X, pars II, 1, p. 288.

Zegel en contrazegel van JOHANNA VAN VLAANDEREN.

Uit VREDIUS, *Sigilla Com. Fl.*, p. 29.

Zegel van WILLEM II, roomsch koning.

Uit VREDIUS, *Gen. Com. Fl.*, I, p. 86.

De keur door WILLEM VAN HOLLAND en JOHANNA VAN VLAANDEREN aan Middelburg, in het jaar 1217, gegeven, vindt men bij BOXHORN, SMALLEGANGE en VAN MIERIS afgedrukt; de beste uitgave is die van KLUIT, *Hist. Crit.*, I. 1 p. 388—418.

De keur door WILLEM II aan Middelburg, op 11 Maart 1253 (1254), gegeven, vindt men afgedrukt bij VAN MIERIS, *Groot Charterboek*, I, bl. 271 volgg. KLUIT wees er reeds op (l. l., p. 654) hoezeer de text aldaar verschilt van het origineel. Dit charter, volgens sommigen het oudste nog voorhanden staatsstuk in de Nederduitsche taal, wordt thans bewaard op de oudheidskamer, op het raadhuis te Middelburg en is eene naauwkeuriger uitgave wel waardig. Over de gunsten door WILLEM aan Middelburg, en meer bijzonder aan de abdij verleend, zie men o. a. MEERMAN, *Willem II*, dl. II, bl. 162 volg. en 238 volg. en RÖMER, *Geschiedkundig overzigt van de kloosters en abdijen in de voormalige graafschappen van Holland en Zeeland*, dl. I, bl. 82 volg. In het archief van het Zeeuwsch genootschap wordt bewaard eene *Proeve eener inleiding tot de oudste geschiedenis van de stad Middelburg*, door mr. S. DE WIND, loopende tot den dood van WILLEM II en waarin over de keuren van FLORIS en WILLEM gehandeld wordt.

JAN VAN DOMBURG geeft zich over. J. W. KAISER sculps.

Uit AREND, *Geschiedenis des vaderlands*, dl. II, st. 3, bl. 18.

De eenige mij bekende bron van dit verhaal was tot nu toe OLIVIER DE LA MARCHE, die zegt zelf bij het gebeurde tegenwoordig te zijn geweest. „Assez „tost," zegt hij, „se partit le duc de Bourgongne de sa ville d'Arras et visita „le pays de Flandres et de Braband et sur l'arrière saison, le duc se tira en „son pays de Zeelande, pour tenir le vierscare, qui est comme le parlement „du pays: et ne se peut tenir qu'en la presence du comte de Zeelande, ou de „son aisné fils: et là fit faire le duc grandz exploitz de justice: et alors avint „que grandes plaintes vindrent d'un escuyer de grand lignage du pays, nommé „JEHAN DE DOMBOURG: et le chargeoit ou d'efforcemens, de battures, d'affolu„res de sergens et d'officiers: de rançonnemens, de meurdres et de composi„tions: et ordonna le duc qu'il fut pris: mais quand il fut adverti que justice le „cerchoit pour le prendre, il gaigna le clocher de l'eglise des Cordeliers en la „vile de Middelbourg en Zeelande et s'y fortifia et avitailla avec cinq en six de „ses serviteurs: tellement qu'il le convint assieger: et sy tint trois jours, com„bien que, pour l'honneur de l'eglise, il ne fut assailli, ne n'y fut tiré un „coup d'arbaleste, n'autrement: et me souvient que je vey une Nonnain venir „devers ledict JEHAN DE DOMBOURG: qui par plusieurs fois crioit à son frère „qu'il se feist tuer plutost en soy defendant que de faire telle honte à son li„gnage, que de cheoir en main de bourreau. Toutes fois ledit DE DOMBOURG se „reddit à la voulonté du Prince: et fut son proces fait et finalement il eust la „teste tranchée, sur le marché dudict Middelbourg: mais à la requeste, et pour„suitte de la dicte religieuse sa soeur, le corps luy fut delivré, et enterré en „terre saincte." Zie OLIVIER DE LA MARCHE, *Memoires; Gand* 1567, 4°., p. 253 en 254. Op mijn verzoek heeft de Archivaris van Zeeland, de heer J. P. VAN VISVLIET, de welwillendheid gehad van de rekeningen van de Rentmeesters B. W. S. omtrent dit punt na te zien en mij verschillende posten, uit de rekening van JAN QUEVIN, van 1 Januarij 1444—21 Maart 1445, die op het gebeurde met JAN VAN DOMBURG betrekking hebben, mede te deelen. Van deze

laat ik er een volgen, waaruit blijkt dat de LA MARCHE eer te weinig dan te veel opgeeft van het gebeurde:

Fol. 56. Also JAN VAN DOMBORCH by bevele myns genadichts heeren was gevangen van den voirs Rentmeister ende balliu van Middelborch ende in den steen tot Middelborch geleyt; in eene wyle daernaer brac die selve JAN vut den steen mit anderen gevangen die van den lyve lagen ende liepen te samen ten minderbroeders. Ende om myns heeren hoocheyt ende heerlicheyt te bewaren ende oic by bevele van Zynre genade brieve, die selve Rentmeister beleyde met machte van volke denselven clooster ende quam na liggen in die kerke also die voirs JAN upten choor ende thor was mitten anderen gevangenen ende lach daer die selve Rentmeister mitten balliu van den voirs: steden die hy daertoe vermaende van myns heeren wege ellef dagen ende ellef nachten mit xxxvj of xl personen die deselve Rentmeister hueren cost gaf ende eenigen haren salaris betaelde daertoe. Ende bedrouch denselven cost in eten, drijncken, vier, keersen ende anders dat hun behoefde te samen de somme van vijftien ponden ende acht scellingen grote ende want myn voirs genadige heere denselven rentmeister geconsenteert ende gegonnen heeft dat hy die voirs somme hebben ende opbueren soude van den goeden, die JAN VAN DOMBORCH achter him liet als jegen zynre genaden verbuert, also hy in die leste vierschare mit vonnissen verwyst was ende gerecht, also dat blycken mach by zynen brieven dairup gegeven in den Hage den ijen dach in Decembrij anno xlv, dewelke geverifieert is by den gouverneur van den fynancien van denselven mynen genadigen heere, die men hier overlevert, dairom hier xv. £ viij sch. gr.

Uit de overige posten blijkt dat JAN VAN DOMBURG en zijne gezellen zijn „gerecht" en zijne ambachtsheerlijkheid in Yerseke is verkocht; dat de Hertog, bij het uitbreken uit de gevangenis, niet te Middelburg, maar te Antwerpen was en dat men muren, vensters en deuren van het klooster voor een gedeelte had afgebroken, om het te beter te kunnen omsingelen.

Deze tijd was in het geheel een zeer onrustige voor Middelburg. Zeer belangrijk daarover is eene uitspraak van PHILIPS VAN BOURGONDIE van 10 Aug. 1456, waarbij die van Middelburg voor de vele „excessen en voorgaande misdaden," vergiffenis en abolitie kregen tegen betaling door de stad van 4000 gouden schilden aan den Hertog.

Beleg van Middelburg.

Portret van prins WILLEM I. J. LAMSVELT fecit cum aqua forti. 4°.

Onder het portret:

„Dits vader Willems beeld, verlosser van ons land;
„Wat hebt gij staals gekeert op 't punt van uw verstand;

„Wat hebt gij leets beleeft! een werelt vol verloops;
„De twist van Paaps, van Geux, van Luthers en van Doops.
„Uw deucht, uw moed, uw list, uw zorg, uw goed en bloed
„Verdreef met God het juk van 't ligchaam en 't gemoed.
G. B(RANDT).

Hierbij het handteeken van den prins.

Portret van CHRISTOFLE DE MONDRAGON, gouverneur d'Anvers. gr. 8°. of 4°.

Hierbij eene korte aanteekening over hem. Na het sneuvelen van ANTHONY VAN BOURGONDIË werd MONDRAGON gouverneur van Zeeland en bevelhebber over de krijgsmagt in het belegerde Middelburg, alwaar hij, in het midden van Augustus 1573, (volgens sommigen den 19) aankwam. Zie o. a. 's GRAVEZANDE, *Tweede eeuwgedachtenis*, bl. 333 en 348.

Portretje zonder naam, breed 3½ duim, hoog 5 duim binnen de lijst. Teekening in O. I. inkt.

Boven het portret een roode draak, met uitgespreide vleugelen op den rug liggende, verder geene aanwijzing. Waarschijnlijk het portret van MONDRAGON.

Geschreven lijst van de hand van mr. VERHEIJE VAN CITTERS van de namen der regeringsleden, kort voor de overgave der stad.

Men vindt eene dergelijke lijst afgedrukt in de *Middelburgsche naamlijst enz.* van Julij 1832, *Mengelwerk*, bl. 12 volgg. Er bestaat evenwel verschil tusschen de beide lijsten. De schrijver in het maandboekje heeft daarin opgenomen de lijst der regeringspersonen zoo als die benoemd waren voor 157½. De heer VERHEIJE VAN CITTERS schijnt gevolgd te hebben het *Reg. ten Rade* van 28 Jan. 1578 (157[illegible]). Op dien dag besloot de regering, voor zoo verre zij nog bestond, een penning te doen maken voor elk der leden; hoe die penning zou zijn en de verdere voorregten die men zich toekende, kan men vinden bij 's GRAVEZANDE, l. l., bl. 382. In het *Reg. ten Rade* is opgenomen eene lijst houdende „namen „en toenamen van de personen begrepen onder die voorgescr. liberteyt," te weten: JAN TURCK, bailju; ADRIAAN JACOB JOOSSEN, burgemeester; FLORIS CORNELISSEN VAN GRIJPSKERKE, CORNELIS FRANCHOIS TAS, JAN ADRIAANSSE VERSCHEURE, PIETER SEBASTIAENSSEN (CROOCK), WILLEM PIETERSZ. IN ROOSENBURCH, SIMON JACOBSSE IN GALISSIEN, SIMON JACOBSEN MAGNUS en PIETER JANSZ VAN DER HOOGE, schepenen; mr. JACOB ZAGARUS en mr. HENR. ZONNIUS, pensionarissen; mr. LAURENTIUS MOCK, secretaris; QUYRYN ANTHRUNISZ. UYTENWYNGAERDEN, GELEYN PIETERSE (DE VROE), JAN ADRIAENSEN GOUTSMIT, SIMON SIMONSE COST, JACOB WILLEMSZ. SCHOONEBOOM, BOUWEN KORNELISZ (NYT), mr. JACOB SEBASTIAENSSE (CROOCK), POUWEL JANSZ., SIMON CORNELISZ. VAN

Geijpskerke, jonkhr. Jaques de Valliodolyt (Valladolid), Laureys Laureyssen, raden. Ik denk niet dat de penning geslagen is geworden; toen men het besluit nam hoopte men weldra ontzet te zullen worden, de vernieling der Spaansche vloot had plaats, en drie weken na het besluit, den 18 Februarij, werd de capitulatie van Middelburg geteekend.

Afbeelding van het beleg van Middelburg.

Uit het plaatwerk van Hogenberg, n°. 19.

Onder de plaat:

Hie ist zu sehen in was gestalt
Zu schiff des Princen grosse gwalt
Middelburch rund umbzingel hatt
Dass seye dar innen kranck und matt
Leiden an proviand gross nodt
Dass viell verursachett zum todt.

Afbeelding van het gevecht tusschen de Zeeuwsche en Spaansche vloten, onder bevel van Lieven Janss. Keerssemaker en Sanchio d'Avila, nabij Vlissingen.

Onder de plaat:

„Quid Neptunicolas memorem acri Marte Zelandos!
„Agmina sanguinolentorum quot mersa sub undis!
„Et naves turbis foetas hostilibus omnes
„Sic tandem indomitos sequitur vindicta tyrannos.

De plaat komt voor bij Baudart, *Afbeeldinghe ende beschrijvingen van alle de veldslagen enz.* Amst 1616, ook onder den titel van *De Nassausche oorlogen*, uitgegeven en is eene verkleining van de plaat n°. 20 bij Hogenberg, alwaar de dag van het gevecht wordt opgegeven 22 en 23 April. De slag had evenwel plaats op 24 April 1573. Zie 's Gravezande, o. c., bl. 305 volgg.

Afbeelding van het zeegevecht tusschen L. Boisot en Romero, voor Reimerswale op 29 Januarij 1574.

Uit Bor, *Nederl. oorlogen*, die de plaat overnam uit Baudart, zijnde eene verkleining van die bij Hogenberg, sub n°. 20. De slag had de overgave van Middelburg ten gevolge. Aan de achterzijde vindt men de afbeelding van het beleg, zijnde de verkleining van de plaat van Hogenberg, zoo even vermeld.

Afbeelding van de intrede van den Prins van Oranje te Middelburg na de overgave der stad.

Uit het werk van Hogenberg, n°. 21.

Onder de plaat:

Nach dem der Prins woll auf der see
Der Spanser schiff bekham all mehe

Die mit gelt, proviand und gaht
Der Middelburger kleinen maht
Zu entsetzen bedachtten bald
Und die all kahmen ins Princen gewald
Drumb den Signoren in der Statt
Das hertz und mut ist worden matt
Dan hungersnoth war ubergross
Das die Spaniard gar seher verdross
Doch zu erhaltten leib und leben
Haben seie sich dem Prins ergeben.

Onder de plaat 1574, 9 Febr. Dit is eene dwaling; de capitulatie werd eerst op 18 Febr. geteekend, den 19 gaf de prins zijne verklaring ten behoeve der stad af; den 21 had de uittogt der Spanjaarden plaats en de prins is eerst den 23 in de stad gekomen. Zie *Reg. ten Rade* en 's GRAVEZANDE l. l, bl. 411, 418 en 425. Bij deze plaat zijn gevoegd de gedrukte conditiën van de overgave der stad door MONDRAGON aan den prins.

Noodmunten te Middelburg geslagen, gedurende het beleg.

N°. 1. Tinnen noodmunt, van zes stuivers; uit VAN LOON, *Hedendaagsche penningkunde*, bl. 181.

N°. 2—5. Zilveren noodmunten, geslagen a°. 1572; uit VAN LOON, *Nederl. historiepenn.*, I, bl. 159.

N°. 6—10. Noodmunten van goud, zilver, lood en papier; uit VAN LOON, ibid, bl. 171.

Men zie over deze noodmunten 's GRAVEZANDE l. l., bl. 283, 288, 301, 366, 380 en 508.

Penning geslagen op de overgave van Middelburg.

Uit VAN LOON, l. l., p. 172. Op den penning staat 1573; dit is naar den hofstijl en dus 1574 van onze jaartelling, waardoor de gissing van VAN LOON, alsof de penning reeds voor de overgave geslagen zou zijn, vervalt. Zie 's GRAVEZANDE, l. l., bl. 422 in not.

Drie dankstukken, geslagen bij gelegenheid der overgave van Middelburg.

Heele en halve rijksdaalders en gouden dukaat, uit VAN LOON, l. l., bl. 180.

Vers met eenige aanteekeningen, ter gelegenheid van het 200jarig eeuwfeest der verlossing van Middelburg 20 Februarij 1774. fol.

Hierbij twee exemplaren, waarvan een op satijn, van de gedrukte opgave van de predikanten die op dien dag zijn opgetreden en van de gelden alstoen gecollecteerd.

Zie overigens over die feestviering *N. Mercurius* 1774, dl. I, bl. 499 volgg. Bij die gelegenheid werd het voortreffelijke werk van 's GRAVEZANDE geschreven, alsmede *De Tweehonderdjarige gedachtenis der verlossing van Middelburg*, door A. v. d. SLOOT.

Blois van Treslong wordt gevangen op 's Gravesteen gebragt.
J. Buijs inv. et del. R. Vinkeles en C. Bogerts sculps.

Uit (J. FOKKE), *Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden*, dl. VI, pl. 8. De gevangenneming van TRESLONG had plaats op 24 Febr. 1585; men zie er over TE WATER, *Verbond der edelen*, dl. II, bl. 231 en de aldaar aangehaalde schrijvers; voorts: VAN GRONINGEN, *Watergeuzen*, bl. 160 volgg. (zeer partijdig), ARENDT, *Algemeene Geschiedenis des vaderlands*, dl. III, st. 1, bl. 143 volgg. Men vergelijke de *Staten Not. van Zeeland* van 14 Oct. en 6 Dec. 1583, 22 Nov. 1584 en 10 Jan. 1585, waaruit blijkt dat er reden genoeg bestond om ontevreden op hem te zijn.

De markt te Middelburg in Zeeland, alwaar volk van de straat aangevat en tot de dienst geprest wordt, in 1596.

Plaatje waarschijnlijk uit een almanak, of hiervoren bl. 49. Het is mij onbekend of dit op eene bepaalde gebeurtenis ziet; het *Register ten Rade* van November 1584—1599 is niet meer voorhanden.

Oproer in 1651.

Het plonderen van het huis van den burgemeester Landsbergen te Middelburg.

Uit (J. FOKKE), *Geschiedenissen enz.*, dl. IX, pl. 1. Het huis van JACOB VAN LANSBERG, staande in de spanjaardstraat, werd geplunderd op 6 Junij 1651; zie de beschrijving der plundering in *Holl. Mercurius* 1651, bl. 58. Over de oorzaken van het oproer, de verandering in het kiesreglement, de vroegere twisten met de predikanten, de haat tegen de LANSBERGEN, de gevolgde politiek, zie men AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 563—572 en *Zaken van staat en oorlog*, dl. VII, bl. 465—471, 4°. dr. A. A. FOKKER in *Archief Zeeuwsch genootschap*, V, bl. 89 volgg. *Secrete Not. ten Rade* van 9 Junij 1651 volgg. Het huis van H. THIBAUT werd alleen door de tusschenkomst der predikanten voor plundering behoed. JACOB VAN LANSBERG werd door den baljuw gered, doch ontkwam ter naauwernood aan de woede van het gemeen en vertrok, na de plundering, naar 's Gravenhage.

Oproer in 1672.

Over den intogt der landlieden van Walcheren en het daarop gevolgde oproer te Middelburg, op 21 Julij 1672, vindt men een berigt in *Holl. Mercurius* 1672,

bl. 114; men zie voorts VALCKENIER, *Verward Europa*, bl. 699 en 756—758 de verschillende uitgaven van de *Georgarchontomachia* van BERONICIUS, (zie over deze uitgaven *Zeeuwsch jaarboekje en Middelburgsche naamwijzer* 1868, *Toevoegsel* bl. 29) en de verschillende pamfletten van dien tijd, waarvan er onderscheidene vermeld zijn in *Catalogus der Bibliotheek van het Zeeuwsch genootschap*, bl. 148 volgg.

De aanleiding van den optogt der landlieden was hun vermoeden dat door de regering gehandeld werd met de Franschen over de overgave van Walcheren, in welken waan zij bevestigd werden door het achterblijven van het parool. Vele der regenten waren gehaat door de burgerij, zoodat deze niet alleen geen weerstand bood aan de landlieden, maar hun toeleg veeleer begunstigde.

Vier plaatjes, voorstellende het oproer te Middelburg in 1672.

Door C. LUIKEN. Zij komen voor in de uitgave van BERONICIUS, *Georgarchontomachia*, te Amst. 1716. Zij stellen voor:

N°. 1. Het openen der noordpoort door de boeren; zij sloegen den grendel, die half verrot was, aan stukken, doch de burgers openden vervolgens zelve de poort.

N°. 2. De aankomst aan het huis van PHILIP VAN DEN BRANDE.

N°. 3. De mishandeling van genoemden VAN DEN BRANDE, op het stadhuis.

N°. 4. De mishandeling van NICOLAAS VAN REIGERSBERG, in de abdij.

Tumult tot Middelburg.

Groote plaat voorstellende het oproer op de groote markt. De plaat is verkeerd gegraveerd. Alles wat regts is moet links zijn en omgekeerd, zoodat de plaat in den spiegel moet gezien worden. Zij stelt voor het wegvoeren van den oud-burgemeester JOHAN LESAGE en den schepen PIETER DUVELAER, uit het huis van Domburg, waarheen zij gevlugt waren.

Zes plaatjes, voorstellende het oproer van 21 Julij 1672.

Uit de uitgave van BERONICIUS, door J. B(AROEN), Goes en Middelburg 1766. Zij stellen voor:

1°. De vergadering der landlieden in een stal te Brigdamme.

2°. Het binnentrekken der landlieden door de noordpoort.

3°. De vlugt van den vaandrig BOUWENSE, voor het stadhuis.

4°. Het wegvoeren van VAN DEN BRANDE van het stadhuis.

5°. De pogingen van den E. E. VAN ODIJK om, door geld uit te deelen, het volk tot bedaren te brengen.

6°. Het overgeven eener verklaring door de landlieden aan de regering van Middelburg.

Deze verklaring bevatte dat de landlieden de regenten voor mannen van eer en deugd erkenden en werd op last der regering gedrukt en verspreid; een exemplaar daarvan is voorhanden in de bibliotheek van het Zeeuwsch genootschap, zie *Catalogus*, bl. 148.

Beroerte te Middelburg 1672.

Plaatje, waarschijnlijk uit een almanak.

Plaat, uitgegeven door de maatschappij tot nut van 't algemeen.

Twee exemplaren. Op de plaat o. a. eene afbeelding van het oproer in 1672 te Middelburg.

Oproer in 1704.

Gedenkpenning op het oproer te Middelburg 26 Januarij 1704.

„Persei virtute devicta." — „Medioburgi Zeelandiae 26 Januari 1704." — „Hanc tuemur — Valet irritata." Uit VAN LOON, o. c., dl. IV, bl. 415.

Afbeeldsel van sekere medaille enz. 4°.

Dit boekje bevat de afbeelding en de verklaring van den penning en daarbij eene korte verdediging van de oude en beschuldiging tegen de nieuwe regenten, die den penning hadden doen slaan. Blijkens de verklaring staat op den penning: DISHOEKE *heeft deze gegraveert*, welke woorden evenwel niet op de afbeeldingen voorkomen. Nog onlangs werd de penning in goud, die zeer zeldzaam voorkomt, ter koop aangeboden. Over de burgertwisten, na den dood van WILLEM III, in 1702 en volgende jaren in geheel Zeeland en in het bijzonder te Middelburg ontstaan, en waarin aan de eene zijde ADOLF VAN WESTERWIJK, uit Goes, DANIEL FANNIUS, JOHAN STEENGRACHT, DAVID VAN REIGERSBERG en CASPER VAN CITTERS; aan de andere ALEXANDER DE MUYNCK, CORNELIS VERSLUYS, JOHAN GODIN, uit Middelburg, J. CAU, uit Zierikzee, J. NACHTEGAEL, uit Vlissingen en JOH. DE MAUREGNAULT, te Veere, om van de Thoolsche raddraaijers niet te spreken, zich onderscheiden hebben, is ontzaggelijk veel geschreven. Eene belangrijke verzameling van geschriften daarover, voor een groot gedeelte door DE MUYNCK bijeengebragt, is voorhanden in de bibliotheek van het Zeeuwsch genootschap, zij is evenwel niet geheel compleet. Een der beste geschriften uit dien tijd, ofschoon alles behalve onpartijdig, is: (CORN. VERSLUYS), *Afgeperste verantwoording*, 's Grav. 1707, 1710, in twee deeltjes. Den 26 Jan. 1704 trachtten de oude afgezette regenten sich weder van de regering meester te maken, doch konden zich slechts weinige uren op het raadhuis handhaven. Zij zagen zich genoodzaakt te vlugten, en op die gebeurtenis werd de penning, hier afgebeeld, geslagen. Die twisten hebben te Middelburg eerst voor goed een einde genomen door het raadsbesluit van 25 Julij 1716, wanneer eene verzoening tusschen de regenten tot stand kwam. Reeds vroeger, 1708, hadden de leden der bovendrijvende partij, nadat daartoe in de vorige eeuw, menigvuldige pogingen in het werk waren gesteld, door het zoogenoemde *instrumentum pacis* of familiecontract, de regering zoo goed als erfelijk weten te maken, waarover men zie J. DE WITTE VAN CITTERS, in *Nederl. Spectator*, 1868, n°. 42, en wat ik daarover heb medegedeeld in *Navorscher* 1855, *Bijblad*, bl. 54. Men

zie vooral het *Secreet Register ten Rade van* 1 Augustus 1661 en op andere plaatsen, die vroeger tot meerdere geheimhouding, toegelakt werden.

Die twisten in Zeeland zouden in meer dan een opzigt eene nadere uiteenzetting verdienen, al mogen bijna alle regenten, tot welke partij zij ook behoorden, er in een ongunstig daglicht door geplaatst worden. Vele der toen uitgekomen geschriften verdienen, uit het oogpunt van taal en stijl, nader gekend te worden. Aan kracht en bekwaamheid ontbrak het niet.

Beroerte in 1747.

Het plonderen van 't huis des burgemeesters JOANNES COCQUELLE, te Middelburg. J. BUIJS inv. et del. R. VINKELES et C. BOGERTS sculp.

Uit (J. FOKKE), *Geschiedenis*, dl. XI, pl. 1. COCQUELLE woonde in het huis op de varkenmarkt, aan de oostzijde der vlissingschestraat; de plundering geschiedde op 24 April 1747.

Na de overgave van Sluis aan de Franschen was er groote angst onder de burgerij ontstaan. Het statenjagt was in orde gebragt om eene commissie naar Hulst te vervoeren, doch het volk kreeg vermoeden dat de regenten met hunne goederen wilden vlugten. De burgers begaven zich eerst naar het huis van den oud-burgemeester W. VAN CITTERS en vervolgens naar dat van den oud-burgemeester MART. VETH VAN DE PERRE, waar zij beleefd ontvangen werden en daarop aftrokken naar het huis van den regerenden burgemeester J. COCQUELLE. Men hoort dat van binnen gezegd wordt „doe voor zulk een canaille niet open," van buiten scheldt men COCQUELLE uit voor „verrader en paap;" de deur wordt opengerammeid en de plundering neemt een aanvang. De regering verlangde gewapende hulp en zond om militairen naar Veere. Aldaar had dit eene andere uitwerking dan men verwacht had en men riep er den prins tot stadhouder uit. De menigte kwam uit Veere naar Middelburg, en de prins werd nu ook te Middelburg als stadhouder geproclameerd.

Onder de belhamels bij de plundering werd vooral zekere DIGNUS KELLK genoemd, die later gearresteerd werd. Over deze gevangenzetting is veel te doen geweest; de prins verlangde dat KELLK zou worden losgelaten, de magistraat dat hij teregt zou staan, terwijl de prins hem dan later gratie kon geven. Dit eindigde daarmede dat de prins in 1749 brieven van abolitie verleende. Men zie over deze zaak een aantal stukken in *Portefeuille* I, getiteld *Middelburg*, berustende op het provinciaal archief en behoorende tot de uitgebreide verzameling in 1864 door de provincie aangekocht, en afkomstig van den heer VERHEIJE VAN CITTERS. (Zie *Jaarverslag der provincie Zeeland van* 1865, bl. 74—80). Zie voorts de *Secrete Notulen van Middelburg* op die jaren, en ook een brief van DIGNUS KELLK aan DANIEL RAAP, achter de *Verdedigende aanmerkingen door* DANIEL RAAP, Amst. 4°.

Aankomst van zijne doorl. hoogh. WILLEM V, benevens deszelfs koningl. gemalinne en vorstelijke spruite te Middelburg, den 18 Junij 1786. Proefdruk.

Uit *Verheugd Zeeland*, Amst. 1787, bl. 14; in welk werkje het verblijf van WILLEM V te Middelburg zeer omstandig wordt beschreven; zie ook *Nieuwe Ned. Jaarboeken*, 1786, 1e. deel, bl. 571 volgg. en 663 volgg. *Ned. Mercurius*, 1786, II, 10, 42, 60. *Vervolg op* WAGENAAR, dl. XIII, bl. 241 volgg.

Beroerten te Middelburg 1787.

Over deze beroerten en de plunderingen daarbij voorgevallen zie men *Nieuwe Ned. Jaarboeken*, 1787, bl. 2025 volgg. *Verzameling van stukken over het jaar* 1787, Amst. bij CHALMOT, dl. XXV. *Vervolg op* WAGENAAR, dl. XVIII, bl. 341 volgg., waar eene afbeelding der plundering gevonden wordt. (J. FOKKE), *Geschiedenissen*, dl. XVIII, bl. 60 volgg. met eene afbeelding der plundering en het portret van L. VAN STEVENINCK; voorts A. J. VAN CAUWENBERG, *Omstandig verhaal van het voorgevallene te Middelburg*, in Holl. 1796; een werk zeer partijdig geschreven, doch waarin menige belangrijke omstandigheid vermeld wordt.

Naauwkeurige afbeelding van het beschieten met kanon en het werpen van steenen, in den nacht tusschen 30 Junij en 1 Julij 1787 te Middelburg in Zeeland, tegen het huis genaamt Leeuwenburg, door doctor LUCAS VAN STEVENINCK Az. bewoond, en met schieten uit klein geweer door de vensters tot het uiterste verdedigt. J. ARENDS del., M. S. SALLIETH fec. fol.

Hierbij het berigt tot inteekening op deze en de volgende plaat.

Naauwkeurige afbeelding der plundering van het huis genaamt Leeuwenburg, bewoond door doctor LUCAS VAN STEVENINCK Az., op zondagmorgen den 1 Julij 1787 binnen Middelburg in Zeeland. J. ARENDS del. ad viv. M. S. SALLIETH fec. fol.

Het huis van dr. VAN STEVENINCK na de plundering 1 Julij 1787. 4°.

Teekening in kleuren.

Het huis van dr. VAN STEVENINCK na de plundering 1 Julij 1787. 4°.

Teekening in kleuren; dezelfde voorstelling als de vorige met eenige weinige veranderingen.

Hierbij reglement voor de honoraire leden van het genootschap *Luctando emergentes*.

Het huis van VAN STEVENINCK stond aan den hoek van de noordstraat en den blindenhoek; over het huis zie men hierachter in Portefeuille V. LUCAS VAN STEVENINCK was kapitein geweest van het genootschap *Luctando emergentes*, dat in 1785 door de anti-stadhoudersgezinden was opgerigt, met hetzelfde doel waarmede de overige wapengenootschappen ten dien tijde in het land tot stand kwamen. Ofschoon het genootschap reeds in 1786 was ontbonden bleef het feitelijk voortleven in het schuttershof van de Busse, waar men met oefeningen in den wapenhandel voortging, ook nadat het door den magistraat was verboden. Te vergeefs verzochten de schutters van dat hof gewapend bij de beroerten te mogen optreden. Het ontbonden genootschap was bij velen in haat gekomen en deze haat bleef niet zonder invloed op de plundering. Vier-en-twintig huizen werden er geheel of gedeeltelijk geplunderd. Dat van VAN STEVENINCK is niet meer opgebouwd. Aan het ongeloofiijke grenzende zijn de omstandigheden bij CAUWENBERG vermeld over de ontsnapping van VAN STEVENINCK. Na dagen in tuinen en stallen te hebben rondgezworven, ontkwam hij eindelijk naar Dordrecht en van daar naar Hamburg. Na de omwenteling in 1795, kwam hij (Julij 1795) over Vlissingen naar Middelburg, waar hij plegtig werd ingehaald. Zie voorts over hem Portefeuille V waar zijn portret wordt gevonden. Zoowel van de plundering van andere huizen als van de inhaling van VAN STEVENINCK worden afbeeldingen bewaard op het raadhuis.

Het planten van den vrijheidsboom op de groote markt te Middelburg a°. 1795.

Teekening in kleuren; een omstandig verhaal hiervan wordt gevonden in de *Middelburgsche courant* van 17 Februarij 1795.

Het vertrek van twee compagniën dienstpligtigen en vrijwilligers van den 1en. ban der dienstdoende schutterij van Middelburg, op woensdag den 1 Dec. 1830. C. KIMMEL del. Steendruk van STEUERWALD. fol.

Men zie hierover de *Middelburgsche courant* van 2 December 1830.

Gezigt bij het uitbarsten van den brand te Middelburg op zondag den 28 Junij 1857. M. J. LABRAND (fec.). Lith. van A. A. NUNNINK.

Gezigt op de ruïne, veroorzaakt door den brand te Middelburg op zondag den 28 Junij 1857. J. WOLFF (fec.). Lith. van A. A. NUNNINK.

In dezen brand, waarvan de oorzaak niet met zekerheid is kunnen ontdekt worden, werden, buiten de schade aan andere woningen toegebragt, drie huizen geheel vernield, waaronder het huis Arnemuiden.

Programma van de nationale feestviering te Middelburg, ter herinnering aan de vijftigjarige bevrijding van het vaderland in 1813 en de wederoptreding der natie in de rij der onafhankelijke volken, op 17 November 1863.

Eene teekening, voorstellende de feestviering op de groote markt, berust op het raadhuis.

Het stadhuis.

Titel, waarop:

Afbeelding van het stadhuis. PIETER BAST fecit 1595. fol.

Aan de zijde der noordstraat ziet men nog een ingang. De hoofdingang op de markt is op deze afbeelding westelijker dan thans. Met de pen is die ingang veranderd.

De voorgevel en westelijke zijgevel van het stadhuis zijn gebouwd in 1512 en 1513; de toren 1507—1513, de vleeschhal 1513—1518. Met den bouw van het stadhuis was men reeds veel vroeger begonnen. Over de architecten die het ontwerp van het stadhuis hebben geleverd of tot de uitvoering er van hebben medegewerkt: ANTHONIS KELDERMAN, den oude, diens zoon ANTHONIS, en JOOS KELDERMAN, ROMBOUT VAN MANSDALE, gezegd KELDERMAN, allen van Mechelen; MATTHAEUS KELDERMAN, van Leuven, zie men *Navorscher*, dl. XI, bl. 221 en 282, alsmede HENNE, l. c., t. V, p. 70 en 71.

De voornaamste, latere verbouwingen hebben plaats gehad in 1670 en 1780—1784. Men zie over de achtereenvolgende veranderingen van het stadhuis (M. C.) P(ASPOORT) V(AN) G(RIJPSKERKE), in *Zeeuwsch Jaarboekje* 1861.

Zegels van Middelburg.

Uit *Archief Zeeuwsch genootschap*, st. I.

1°. Zegel en contrazegel; op het contrazegel „*contra S. opidi de Middelburch;*" waarschijnlijk het oudste zegel der stad, reeds a°. 1276 in gebruik; zie VERHEIJE VAN CITTERS, in *Archief*, I, bl. 82; VI, bl. 30.

2°. Zegel, waarop een burgt; zie *Archief*, I, bl. 9.

3°. Zegel van 1554; zie de beschrijving *Archief*, l. l.

4°. Zegel van 1596; zie aldaar bl. 10.

Zegels van Middelburg.

Dezelfde als hiervoren, doch geteekend. Hierbij nog:

5°. Zegel van thesauriers (rood).

6°. Idem van de weeskamer.

Zegels van Middelburg, a°. 1810 in gebruik. Teekeningen in kleuren.

1°. Het groot zegel (groen) „*Sigillum opidanorū ville Middelburgensis ad causas.*"

2°. Klein zege

3°. Cachetzegel.

Medioburgensis curia. Het raethuys der vermaerde coopstadt Middelburg in Zeelandt enz. P. Bast del. Z. Roman excud. fol.

Z. Roman gebruikte de teekening van Bast, na haar te hebben veranderd. Op deze afbeelding vindt men den ingang waar die nog thans gevonden wordt, doch met eene losse pui; deze pui werd geplaatst en de vorige ingang toegemaakt in 1613.

Afteekening van eene oude schilderij in de (vroegere) schepenskamer (thans raadkamer van de arrondissements-regtbank). Teekening in O. I. inkt.

De schilderij stelt voor hoe, op last van Cambyses, de huid van Sisamnes was opgehangen achter den zetel van diens zoon Otanes, als deze regt sprak. Hierbij een vers:

Merkt hoe Cambissus voor die 't recht vercochte
Die de keyser dede villen met pynen onsochte
En stelde Cambissus zone als rechter minjoot
Omdat hy soude hebben in syn gedochte
De oorsake van zynder vaders doodt
Zo dede den keyser 't vel hangen boven zyn hoot.

J. B.

Zie *Chronijkalmanak*, bl. 560. Men ziet dat onze dichter de personen verwart. Het verhaal vindt men bij Herodotus l. V, c. 25. De schilderij is niet meer aanwezig.

Curia Medioburgensis. H. Udemans fecit. fol.

Deze afbeelding stelt den gevel van het stadhuis voor in het midden der 17°. eeuw.

Beeldhouwwerk, voor den schoorsteen op de thesaurierskamer,

thans de griffie, op het raadhuis. Teekening in O. I. inkt.

Het verbeeldt een burgt, zoo als voorkomt op het zegel n°. 8, vermeld op bl. 224, cf. *Archief* I, bl. 9.

Curia Medioburgensis. Pieter H. Schut fecit. N. Visscher excudit. fol.

Ook deze plaat stelt het stadhuis voor in het midden der 17e. eeuw.

Curia Medioburgensis. Pieter H. Schut fecit. N. Visscher excudit. fol.

Dezelfde plaat als de vorige, doch proefdruk, nog vastgehecht aan de afbeelding van de oostkerk, door Schut.

Het raadhuis. fol.

Uit Smallegange, *Chronijk*, bl. 428. Deze afbeelding stelt het stadhuis voor na de vergrooting aan de zijde der noordstraat in 1670 en volgende jaren.

Het raadhuis. fol.

Dezelfde plaat, doch proefdruk vóór de correctie; de huizen in de noordstraat, naast het stadhuis, op de vorige plaat afgebeeld, komen op deze niet voor.

La maison de ville de Middelbourg. P. Devel sculp. Brux.

Plaat breed 19, hoog 14½ duim.

Afbeeldingen in O. I. inkt van de 25 beelden staande voor het stadhuis.

Deze afbeeldingen zijn hoog 20 à 22 duim. Hierbij eene aanteekening van Adr. 's Gravezande en Verheije van Citters.

Blijkens de stadsrekeningen zijn de beelden, hier afgeteekend en die nog tegenwoordig in den gevel van het stadhuis staan, gemaakt en geleverd door Michiel Ywijns, te Mechelen; vijf in 1514, vijftien in 1516 en vijf in 1518. Ook vroeger stonden er beelden voor het stadhuis. Vgl. de Kanter en Dresselhuis, *de provincie Zeeland*, bl. 74; J. van der Baan in H. Q. Janssen en J. H. van Dale, *Bijdragen tot de oudheidkunde en geschiedenis van Zeeuwsch-Vlaanderen*, I, bl. 183 en 186 en van Dale, *Ibid*, II, bl. 105—110.

Het stadhuis te Middelburg. C. Pronk del. ad viv. J. C. Philips fecit.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 162.

Het stadhuis te Middelburg van de markt te zien. Is. de Wit Jz. sculp.

Uit *Chronijk almanak*, bl. 508.

Nieuwe zijvleugel van 't stadhuys in de noordstraat te zien. C. Kayser del. J. de Witt Jz. sculp.

Hierbij:

1°. Afbeelding van de *vier trophaeën, aan den nieuwen zijvleugel van het stadhuis.*

2°. *Hooge vierschaar in de voorzaal van het stadhuis te Middelburg.*

3°. *Gebronst ijzer hek voor de hooge vierschaar.*

Allen uit *Chronijk almanak*, bl. 531, 759 en 822.

De nieuwe zijvleugel werd gebouwd 1780—1784, volgens het plan van Coenraad Kayser. Het ijzeren hek werd in 1744 gemaakt door François Henry, te Antwerpen, en is thans geplaatst in de groote zaal van het provinciaal geregtshof.

Het stadhuis te Middelburg 1848. Op steen geteekend door T. W. den Doop, gedrukt en uitgegeven bij T. P. Roest.

Het stadhuis op de groote markt. G. J. Bos del. en lith. Lith. van Emrik & Binger.

Uit *Album van Middelburg.*

Raadhuis uit de vijftiende eeuw te Middelburg. Kon.l. lith. van C. W. Mieling te 's Hage. Kl. fol.

Uit Hofdijk, *Ons Voorgeslacht.*

Stadhuis te Middelburg. Chr. Schuler del. A. J. Terwen sculp. 8°.

Uit J. L. Terwen, *Het koningrijk der Nederlanden.*

Het stadhuis te Middelburg in Zeeland.

Pennewerk, geteekend door Sohier.

Stadhuis te Middelburg. G. J. Bos (f.). Steendruk van P. Blommers te 's Hage.

Vignet. Hierbij vignetten voorstellende Zeeuwsche landlieden en de standbeelden van Jacob Cats, te Brouwershaven en van M. A. de Ruyter, te Vlissingen. Uit *Stuiverseditie. Tijdschrift*, bij H. A. M. Roelants, te Schiedam.

Stadhuis te Middelburg.

Vignet. Hierbij vignetten voorstellende Walchersche landlieden, het standbeeld van DE RUYTER te Vlissingen en de stadhuizen te Zierikzee en te Goes. Uit G. VAN SANDWIJK, *Een kijkje in Zeeland enz.*

Photographische afbeelding van het stadhuis te Middelburg, benevens acht platen voorstellende den voorgevel en de verschillende deelen van dezen, met gedrukte beschrijving. fol.

Uitgegeven door de Maatschappij tot bevordering van bouwkunst te Amsterdam 1858. De opmetingen en de teekeningen zijn van J. J. VORMER en H. J. GEERTS; de beschrijving van W. N. ROSE. De inleiding bevat eenige historische bijzonderheden over het stadhuis, medegedeeld door mr. S. DE WIND.

Platte gronden van de drie verdiepingen in het stadhuis, na de verbouwing van het jaar 1670; drie bladen in plano.

Het stadhuis te Middelburg in zijne verschillende verbouwingen.

Platte gronden vóór 1451, na 1451, na 1518, na 1670 en na 1784; met de beschrijving door PASPOORT VAN GRIJPSKERKE, uit *Zeeuwsch jaarboekje* 1861.

De regering der stad Middelburg.

Titel met twee vignetten.

Portret van JOOS DE MOOR. SCHOUMAN del. HOUBRAKEN fec. 8°.

Volgens DE LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 198, is hij gedurende korten tijd in 1573 baljuw van Middelburg geweest. In de *Notulen van Zeeland*, 10 *Junij* 1611, waar dit op steunt, leest men alleen: „Op de requeste van den „vice-admiraal Joos DE MOOR, daerby hy is versoeckende dat hem zoude betaelt „worden en gecontinueert seecker pensioen van 200 gulden des jaers, hem eertyts gegunt mits het verlaten van 't bailliuschap van Middelburg" enz.

In de *Notulen ten Rade* vindt men hieromtrent niets; zie evenwel SMALLEGANGE, bl. 430. Zoo DE MOOR baljuw is geweest, dat mogelijk is, dan zal hij dit in 1574 geweest zijn, kort na de overgave der stad.

Portret van JOHAN DE KNUYT. HOUBRAKEN fecit. 8°. Proefdruk voor alle letter.

Zie hiervoren bl. 138, 144 en 190. DE KNUYT is geweest schepen in 1611 en 1614, burgemeester in 1612 en raad in 1613.

Portret van JACOB SCOTTE. MICHEL LIMBURG delin. C. DE PAS incidit. MICH. ROMAN excudit. fol.

Hierbij zijn handteeken en een kort levensberigt uit DE LA RUE, *Geletterd en Staatkundig Zeeland;* zie over hem bl. 142. Hij werd schepen a°. 1612, raad in 1614 en burgemeester in 1615 en heeft die betrekkingen bij afwisseling bekleed tot 1641.

Portret van JACOB CATS, out 77 jaren a°. 1654. A. V. D. VENNE inv. M. MOSIJN sculp.

Titelplaat van het 2°. deel der uitgave zijner werken in fol.

Hierbij facsimile van zijn handteeken a°. 1621.

CATS is pensionaris van Middelburg geweest 30 Oct. 1621—31 Maart 1623; zie J. H. DE STOPPELAAR, *Jacob Cats te Middelburg*, bl. 23 en 24. Toen CATS in 1655 aan de verschillende steden, waarop hij nadere betrekkingen had gehad, een exemplaar zijner werken vereerde, zond hij er ook een aan Middelburg, met een berijmden brief, waarmede hij zijn geschenk bij de regering inleidde:

Ick heb ook overlang in uwen Raet geseten
En dat en wil ick noyt, jae sal het niet vergeten
De gunst mij daer getoont en d'eere mij geschiet
En gaet tot heden toe, uyt myn gedachten niet.
. . . .
Ontfangt het kleyn geschenk, het is een gunstig pant
Want ick noem uwe stadt myn tweede vaderlandt.

Het vers, te lang om in zijn geheel hier opgenomen te worden, is nog op het stadhuis te Middelburg in afschrift voorhanden; het origineel is verloren gegaan.

Portret van HENRICK THIBAUT. C. DE PAS incidit. fol.

Hierbij zijn handteeken; zie over hem en de beschrijving van dit portret, hiervoren bl. 135.

THIBAUT werd schepen in 1633, burgemeester in 1634 en raad in 1635 en heeft deze betrekkingen bij afwisseling bekleed tot 1651 toen hij, in het oproer van 6 Junij, genoodzaakt werd uit de stad de wijk te nemen naar Sluis. Hij had evenwel eene groote partij te Middelburg, zelfs onder de vijanden van de LANSBERGEN, zoodat hij reeds in 1654 rentmeester B. W. S. werd en in 1662 weder in de regering kwam, waarin hij tot zijn dood (1667) gebleven is. Zie behalve de plaatsen hiervoren bl. 135 aangevoerd, nog de *Notulen ten Rade* van 1651; *Politieke treken en gebreken van mr.* H. THIBAUT. 4°. *Sleutel op burlesque not. van* M. MICHIELZON.

Portret van PAULUS VAN DE PERRE. K. SLABBAERT fecit et excudit. fol.

Hierbij zijn handteeken en een kort levensberigt uit DE LA RUE, *Staatkundig Zeeland*, bl. 77 volgg.; zie over hem en dit portret, hiervoren bl. 144. Hij werd schepen a°. 1636, raad 1641, secretaris 1644—1650 en pensionaris 1651—1652. DE LA RUE zegt ook dat hij burgemeester is geweest, dit komt evenwel niet overeen met de naamlijsten van den magistraat te Middelburg.

Plaat, voorstellende het afscheid van KAREL II van Engeland, in de vergadering van de generale staten, op den 1 Junij 1660, en waarop voorkomt het portret van JACOB VETH, ordinair gedeputeerde wegens Zeeland ter generaliteit, in zijne hoedanigheid van president van de vergadering. Breed fol.

Uit *Journal du voyage du Roi Charles en Hollande*, 1660, fol., p. 89; ook in het Hollandsch uitgegeven te 's Grav. 1660. (Zie *Bibl. Meermann.*, II, p. 62). Hierbij het handteeken van JACOB VETH.

JACOB VETH was de vierde zoon van JAN VETH en BARBARA JANSEN IN ROSENBURG, en gehuwd met CORNELIA BODDAERT. Hij was eerst pensionaris van Tholen, vervolgens, tegelijk met zijn broeder ADRIAAN, secretaris van Middelburg (1641—1648) en pensionaris (1645—1651). Na de benoeming van ADRIAAN tot secretaris van 't land, bleef hij eerste pensionaris tot 1661. Ofschoon niet zoo beroemd als zijn broeder, was hij een bekwaam man aan wien men bij herhaling poogde ambassades op te dragen, die hij evenwel steeds van de hand wees; zie o. a. *Notulen van Zeeland*, *Oct.* 1651. Zie ook over hem VRIEMOET, *Ath. Fris.*, p. 571.

Portret van JACOB VAN LANSBERG. J. MYTENS del. T. MATHAM sculp. fol.

Randschrift „Jacobus Lansbergius, Goesanus, doctor medicinae et reipublicae Medioburgensis quondam consul obiit a°. 1657, aetatis suae 67." Binnen het portret „ars longa, vita brevis" en daaronder het vers van CATS: „Dit beelt was lest een man" enz. Hierbij zijn handteeken. Zie over JACOB LANSBERG, in 1640 raad, 1642 schepen en 1650 burgemeester van Middelburg geworden, na het oproer van 6 Junij 1651 genoodzaakt naar 's Gravenhage te vlugten en aldaar in 1657 overleden, A. A. FOKKER, in *Archief* V, bl. 89 volgg.; zie ook hiervoren bl. 217. Het vers van CATS, onder het portret, is in diens werken te vinden; ook bij DE LA RUE, *Gelett. Zeel.*, bl. 410.

Portret van JOHANNES DE JONGE. TH. MATHAM sculp. fol. Op satijn.

Hierbij zijn handteeken en een kort levensberigt; zie over hem en de nadere

beschrijving van dit portret, hiervoren bl. 189. JOHAN DE JONGE (1614—1654) was de zoon van den raadpensionaris BONIFACIUS DE JONGE en diens tweede vrouw, CATHARINA WINCKELMAN. Hij werd schepen 1644, burgemeester 1645 en raad 1646 en nam deze betrekkingen bij afwisseling waar tot 1658. Zie ook nog VAN DER AA, *Biogr. woordenboek*, IX, bl. 180.

Portret van JOHAN VAN ROUBERGEN. W. EVERSDYCK pinxit. J. SUYDERHOEF sculp. fol.

Rond het portret „op de afbeelding van den heer burgemeester JOHAN VAN ROUBERG" en onder het portret:

„Dit 's d' afdruk van de man die 't stier van oost en westen
„Van vaderstad en kerk hield voor 't gemeenebesten."

J. v. H(OORNBEEK).

Hierbij zijn handteeken. Volgens SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 484, is het geslacht ROUBERGEN uit Brabant afkomstig, alwaar JAN VAN ROUBERGEN, gehuwd met ANNA SILLEMAN, hoogbaljuw van Diest was, en is deze laatste, weduwe zijnde, met hun zoon JAN, nog slechts elf maanden oud, naar Zeeland gevlugt, omdat zij in het geheim de hervormde godsdienst was toegedaan. Deze JAN of HANS, zoo als men hem ook genoemd vindt, komt voor als deurwaarder van de staten van Zeeland; hij trouwde (1589) MARGARETHA, de dochter van het lid van den hoogen raad HEERMANS, uit Mechelen, en uit dit huwelijk was JOHAN de tweede zoon. Deze is gehuwd geweest met APOLLONIA, de oudste dochter van JACOB SCOTTE en JACOMINA VAN DER HOOGE; hij werd raad in 1632, schepen in 1633 en burgemeester in 1647 en heeft deze betrekkingen bij afwisseling waargenomen tot 1659. Zie voorts Portefeuille IX, op *Grijpskerke*.

Portret van JACOB BORSSELE VAN DER HOOGE. HOUBRAKEN fecit. Proefdruk voor de letter. 8°.

Raad 1650 en 1651, schepen 1652 en 1653; zie overigens hiervoren bl. 140, 145 en 186.

Portret van PIETER DE HUYBERT. HOUBRAKEN fecit. 8°.

Hierbij zijn handteeken. Hij werd raad in 1646, schepen in 1648, later weder raad; zie DE STOPPELAAR, *Diss.*, p. 24 en 67. Zie overigens over DE HUYBERT, hiervoren bl. 111 en 145.

Portret van AERNOUT VAN CITTERS. HOUBRAKEN fecit. 8°.

Hierbij zijn handteeken. Hij was eerst advocaat te Middelburg en is secretaris van de stad geweest 1672—1674; zie voorts hiervoren bl. 112, 131 en 145.

Portret van ALEXANDER DE MUNCQ. P. VAN DYCK pinx. P. VAN GUNST sculp. J. LINDENBERG excudit. fol.

Portret met zeer veel bijwerk; randschrift: „ALEXANDER DE MUNCK 55 jaaren oud;" van onder zijn wapen met zijne spreuk: „mon sort est trop heureux" en een vers van N. VAN BRAKEL.

Dit 's Walch'rens pronk, hier komt men aan te schouwen
Die steunkolom, daar WILLEM op mogt bouwen
Regtvaardigheit, met Evenaar en Schaal
De waarheid met onopgesmukte taal
Bekranssen hem; terwijl dat harpesnaren
En citerklank zijn geest doen opwaards vaaren
Zijn deugd bleef pal, dies hij het aardsch bespot
En schrijft om 't schild: „Te heilsaam is mijn lot."

a°. 1710.

Hierbij zijn handteeken „op het hoff niet altijt somer 6 Juni.1708," en eene korte aanteekening. Reeds in 1676 kwam hij in de regering; van 1679—1682 geraakte hij er uit, doch van 1682—1702 bleef hij bij afwisseling de betrekkingen van burgemeester, schepen en raad bekleeden. Hij werd geremoveerd 1 Julij 1702; zie overigens hiervoren bl. 139.

Portret van CASPER VAN CITTERS. P. VAN DYK pinxit. HOUBRAKEN fecit. 8°.

Hierbij zijn handteeken. Geboren a°. 1674 is hij secretaris van Middelburg geweest (1702—1704) en pensionaris (1705—1711); zie voorts hiervoren bl. 112.

Portret van mr. WILHEM VAN CITTERS, burgemeester der stad Middelburg en bewindhebber der O. I. compagnie enz. J. PALTHE pinxit. J. HOUBRAKEN sculpsit 1759. fol.

WILHEM VAN CITTERS, geb. 7 October 1685, overleden 28 November 1758, was de zoon van den ambassadeur AARNOUT en JOSINA PARDUIN. Hij werd raad 1708, burgemeester 1718 en bleef steeds in de regering tot 1749. Zie een levensberigt van hem en zijn lof bij VAN DER AA, l. c, III, bl. 866 volgg. Hij was een man van veel invloed op de burgerij en van groote verdiensten voor de stad en het gewest. BYNKERSHOEK, volstrekt geen vleijer, getuigde van hem „te salvo, salva erit Zelandia." Zie voorts op *Rhijnsburg* in Portef. IX.

Portret van PIETER DE LA RUE; naar het origineel in koper gegraveerd door GEORGE KOCKERS 1802. fol.

Hierbij zijn handteeken. P. DE LA RUE werd schepen in 1718 en in 1719 raad, thesaurier en voorzitter van het collegie van kleine zaken. Hij bleef in

de regering tot 1725, in welk jaar hij rekenmeester werd. Zie hiervoren bl. 128, en LAMBRECHTSEN, *Hulde enz.*, bl. 8 en 9.

Portret van JAN VAN BORSSELE, Eerst Edele van Zeeland. A. SCHOUMAN ad viv., p. 1758. J. HOUBRAKEN fec.

Hierbij zijn handteeken. Hij werd schepen in 1732, raad in 1733 en bleef in de regering tot 1747, wanneer hij op 29 Mei van zijne raadsplaats afzag, wegens zijne benoeming tot representant van den Eersten Edele; zie voorts hiervoren bl. 146 en 191.

Portret van mr. ADRIAAN STEENGRACHT NICZ., heer van Grijpskerke en Poppendamme enz., overleden den 6 Mei 1770, oud 39 jaren, door J. HOUBRAKEN gegraveerd. 8°.

Hierbij zijn handteeken. Hij is pensionaris geweest van Middelburg 1757—1761, in welk jaar hij secretaris van 't land werd; zie hiervoren bl. 113.

Portret van SAMUEL RADERMACHER, heer van Nieuwerkerke, burgemeester der stad Middelburg, bewindhebber der Oost-Ind. comp., geboren 1693, overl. 1761. P. VAN DIJK pinx. J. HOUBRAKEN sculps. 1766. fol.

Hij was de zoon van DANIEL RADERMACHER en MARIA BEECKMAN, geboren te Middelburg en gehuwd 1°. met MARIA ELISABETH DE LA RUE en 2°. met CORNELIA BODDAERT. Hij werd schepen in 1727, raad in 1728 en burgemeester in 1747 en heeft die betrekkingen bij afwisseling vervuld tot 1761. Zie de *Naamlijst van de magistraat enz.* en FERWERDA in de *Genealogie* van RADERMACHER, waar ook het portret voorkomt.

Portret van mr. JACOB VAN CITTERS, burgemeester en raad der stad Middelburg, geboren aldaar den 3 Dec. 1708, sterft aldaar den 29 Maart 1792. 8°.

Teekening in rood krijt naar eene schilderij van BOLOMEY, gemaakt in 1784.

Portret van mr. JACOB VAN CITTERS. Teekening.

Hetzelfde als het vorige doch andersom. JACOB VAN CITTERS, geboren te Middelburg 3 December 1708, was de zoon van den raadpensionaris CASPER VAN CITTERS en MAGDALENA VERHEIJK. Hij was gehuwd met ANNA SARA BOUDAEN, uit welk huwelijk J. VERHEIJE VAN CITTERS geboren werd. JACOB VAN CITTERS werd schepen in 1728, raad in 1729 en burgemeester in 1747, welke betrekkingen hij bij afwisseling tot 1784 heeft bekleed, in welk jaar hij

zijne betrekking, wegens hoogen ouderdom, nederlegde, na 57 jaren in de regering geweest te zijn. Hij overleed op 29 Maart 1792. Zie voorts over hem VAN DER AA, l. c., bl. 860 en Portefeuille IX op *Popkensburg*.

Portret van B. MATHIAS POUS. RENIER VINKELES sculp. 1799. 8°.

BONIFACIUS MATHIAS POUS, geboren te Middelburg uit PIETER POUS en SARA CATHARINA MATHIAS, kwam het eerst in de regering a°. 1765, doch werd na de burgertwisten van 1787, behoudens alle eer ontslagen, bij de publicatie van den prins van 26 Maart 1788. Hij was ook bewindhebber der Oost-Indische compagnie. Na de resolutie van 1795 werd hij op 8 Maart met IMAN CAU, L. C. VAN SONSBEECK, N. C. LAMBRECHTSEN en C. G. BIJLEVELD, extraordinair gedeputeerde te 's Hage; zie (DASSEVAEL), *Histor. Dagblad*, I, bl. 45 en hunne instructie bl. 56—64; ook te vinden in *Vervolg op Wagenaar*, dl. XXIX, bl. 110 volgg. In 1796 werd hij representant-plaatsvervanger voor Middelburg en trad als representant op, toen J. E. AUSTEN zitting nam in de commissie van constitutie, doch overleed reeds in 1797. Hij wordt genoemd in *Nieuwe verhandelingen Zeeuwsch genootschap*, dl. I, *Voorbericht*, bl. 10, „een man van goed „beleid en ijver; een vlijtig voorstander van kunsten en wetenschappen en een „waar beminnaar van zijn vaderland." Zie ook SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland*, bl. 208.

Wapenkaart van de burgemeesters van Middelburg; opgedragen aan burgemeesters en oud-burgemeesters, door ANTHONY VAN DAM. HEND. DE LITH fecit (1740) in plano.

Op deze kaart zijn door VERHEIJE VAN CITTERS de wapens van de geslachten CHIJS, DRUIJT en CAMPE veranderd, volgens een schepensbrief van 1564, en de wapens der burgemeesters na 1789 bijgevoegd tot 1784 en de namen tot 1795. Hierbij een brief van JAN DU PON d.d. 20 Julij 1804, met opgave der burgemeesters 1787—1794. Zie over A. VAN DAM (1680—1741), DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 482 volgg.

Wapenkaart van de burgemeesters van Middelburg, opgedragen aan burgemeesters en oud-burgemeesters, door OTTHO en PIETER VAN THOL. HEND. DE LITH fecit (1742). Twee bladen.

De tweede vermeerderde uitgave van de vorige wapenkaart.

Lijst van gecommitteerde raden, voor Middelburg.

Uit de lijst van TE WATER; met de handteekeningen van JACOB GODIN en JACOB VAN DER MERCT. JOHAN GODIN werd in 1679 schepen, in 1680 burgemeester en in 1687 lid van gecommitteerde raden, doch op 29 Dec. 1708 werd zijne

commissie ingetrokken en de stad hem ontzegd. Hij vertrok naar Veere, doch werd op 19 Dec. 1716, na de verzoening die tusschen de oude en nieuwe regenten was tot stand gekomen, tot vergoeding voor zijne verloren betrekking, pensionaris van Middelburg (1716—1718). Hij was de zoon van Henry Godin en n. f. Christina Luyck, en stond voor een zeer bekwaam man bekend; in de burgertwisten is hij, vooral door Adolf van Westerwijk, zeer diep gewikkeld geweest, ten opzigte der admiraliteitszaken, waarover vele deductiën en memoriën gedrukt en uitgegeven zijn.

Jacob van der Merct na de beroerte van 1702 in de regering gekomen, was (1704) de opvolger van Godin, als lid van gecommitteerde raden.

Regerende magistraat en kiezers der stad Middelburg in Zeeland over den jare 1784 en subalterne collegiën.

Idem over 1787.

Twee bladen in plano. Bij beide stukken zijn gevoegd zeer vele handteekeningen van burgemeesters, schepenen, raden, pensionarissen, secretarissen en thesauriers te Middelburg in de 17e. en 18e. eeuw.

Originele stukken met handteekeningen.

1°. Apostil van Brs. en SS. dato 14 Febr. 1606, geteekend door G. Alleman, secretaris van Middelburg (1599—1610).

2°. Dito dd. 27 Februarij 1606.

3°. Brief met cachetafdruk in lak van den admiraal Jan Dirckz. Lam, uit Vlissingen dd. 1 Maart 1625. De brief is gerigt aan Joos van der Hooge, burgemeester van Middelburg, als bewindhebber der W. I. compagnie en ook aan de overige bewindhebbers; de inhoud is van geen belang en de brief schijnt hierbij gelegd wegens de circulaire aan de overige bewindhebbers door Joos van der Hooge eigenhandig op den brief geschreven en onderteekend. Zie over Joos van der Hooge hiervoren bl. 182.

4°. Stuk dd. 23 October 1670 met het handteeken van Philip van den Brande. Deze, secretaris 1669—1671 en vervolgens raad, is dezelfde die in het oproer in 1672 mishandeld werd.

5°. Stuk dd. 19 September 1663, get. Marcus de la Palma, te weten den griffier van kleine zaken, zijnde de vader van den secretaris M. de la Palma die in 1702 werd genoodzaakt zijn ontslag te nemen.

De eerste Middelburgsche Courant van 26 April 1758 en de laatste vóór het verbieden der courant, door het Fransche bestuur, op 30 Mei 1811.

Hierbij de verschillende wapens, zoo als die door de courant gevoerd zijn. Ook is hierbij gevoegd: „*Tijdinge uit verscheidene quartieren* 1656, n°. 21,

Amsterdam, gedruckt voor de weduwe van Broer Jansz., woonende op t'water, bij de nieuwe brugh, in de silvere kan den 24 *Junij* 1656," welk nommer evenwel niets bevat dat op Zeeland betrekking heeft en welligt alleen ter vergelijking met de *Middelburgsche courant* hierbij is gevoegd.

Abdij.

Titel: O. L. V. en St. Nicolaas-abdij te Middelburg.

Hierop:

1°. Als attributen het beeld van MARIA en ST. NICOLAAS in O. I. inkt.

2°. Het wapen der abdij. VAN GRIJPSKERKE verhaalt in zijn onuitgegeven werk dat de prelaat van St. Michiel, te Antwerpen, hem uit schilderijen getoond had dat het wapen van de abdij te Middelburg was: „six pièces en pal d'or de gueules," en dat hij hem had bevestigd dat de abdij uit die van St. Michiel was gesproten. Voorts was aan VAN GRIJPSKERKE het wapen der abdij ook voorgekomen in het testament van heer ADRIAAN VAN DOMBURG en diens huisvrouw CHRISTOFFELE VAN BORSSELE dd. 21 April 1477, 't welk de abt JAN VAN 's GRAVEZANDE had geteekend en in rentebrieven van 1528 en 1556.

3°. Afbeelding der abdij, gezien à vol d'oiseau; teekening in O. I. inkt. Hierbij schijnt gevolgd te zijn de afbeelding der abdij, zoo als die voorkomt op de kaart van Middelburg, door DE BAST, vermeld hiervoren bl. 200.

Poort van de abdij. Teekening in O. I. inkt.

De zoogenoemde blaauwe poort, met aanbelendende huizen, uitkomende in de st. pieterstraat tegenover de giststraat.

Gezigt op de poort der abdij, tegenover de koopmans- of heerenbeurs.

Uit A. v. D. VENNE, *Tafereel van Sinnemal*, Middelburg 1623, 4°., bl. 95. Het gezigt is genomen uit den prent- en schilderijwinkel van J. P. v. D. VENNE. Deze poort is eerst gemaakt in 1592, nadat het minderbroederklooster afgebroken en de heerenbeurs opgerigt was.

Het abdijplein, in plano.

Uit J. CATS, *Sileni Alcibiadis*, sive *Proteos*, pars sec. Amst. 1619, 4°., bl. 107, verbeeldende „het kinderspel geduydet tot sinnebeelden."

't Hof van Zeelandt a°. 1644, in plano.

Afbeelding van het abdijplein van binnen, waarschijnlijk naar eene teekening van Z. ROMAN.

't Hof van Zeeland, in plano.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 424.

De abdij of het hof van Zeeland te Middelburg. C. PRONK ad viv. del.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 168.

De abdij, thans het hof van Zeeland.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 344.

Gezigt in de abdij te Middelburg in Zeeland, uit de hoofdwacht te zien. J. ARENDS del. ad viv. 1772, fol., fec. et aq. fort. 1777.

Gezigt op het zuidelijk gedeelte der abdij.

Het optrekken der militaire wacht in de abdij te Middelburg in Zeeland a°. 1778 en 1779. J. ARENDS del. 1779. fol.

Gezigt uit de abdij op de hoofdpoort, aan de zijde der balans.

In 1778 waren hevige geschillen te Vlissingen en onder het landvolk in Walcheren ontstaan over het bouwen eener kerk voor de Roomsch-Katholijken in genoemde stad, en bij die gelegenheid eene sterke bezetting van krijgsvolk naar het eiland gezonden.

Afbeelding van de abdij. Teekening in kleuren.

Gezigt op het muntpoortje, waarmede men van de abdij naar het muntplein gaat; op deze teekening komt nog voor de galerij en het zoogenoemde *Steene* of *Schavot van Duc d'Albe*, later afgebroken, en waarover men zie *Chronijk almanak*, bl. 369 volgg.

Het huis Vlissingen. J. J. WORRELL fec. 1847. Groote teekening in waterverf.

Gezigt op de poort der abdij, aan de noordzijde en op het huis hier genoemd Vlissingen. Hierbij eene korte aanteekening van J. EHRLICH. Volgens de hier na te vermelden platte gronden heette het Middelburg. Het was vroeger de woning van den prior en gedeeltelijk voor infirmerie ingerigt; ook heeft er, blijkens de hier na te vermelden omschrijving der gebouwen, de raadpensionaris gewoond, voor dat deze de woning aan de noordzijde der abdij heeft betrokken. De gedeputeerden van Vlissingen, waarnaar het huis waarschijnlijk is genoemd, hadden vroeger hun verblijf in het huis van den abt. De benedenzalen van het gebouw dat een geheel nieuwen gevel heeft bekomen, dienen tegenwoordig voor sectiekamers der provinciale staten.

Gezigt in de abdij. J. J. WORRELL 1852 fec. Groote teekening in waterverf.

Gezigt op den ingang van de statenkamers en de muntpoort.

De muntpoort. J. J. WORRELL 1850 fec. Teekening in waterverf.

Gezigt op de muntpoort aan de zijde der abdij.

Gezigt in de abdij te Middelburg. J. F. SCHUTZ ad viv. del. Steendruk van T. P. ROEST.

Uit *Twaalf gezigten*. 1851.

De abdij. C. J. Bos del. et lith. Lith. van EMRIK & BINGER.

Uit *Album van Zeeland*.

Bouwval van een gedeelte van het vroegere Mariaklooster te Middelburg.

Teekening.

Platteground van de abdij.

Hierop aanwijzing van de huizen, zoo als die ten tijde der republiek werden bewoond; alsmede van de riolen, secreten, welputten, aschbakken, banken, boomen en lantarens. Blijkens het exemplaar bewaard op het provinciaal archief, is deze platte grond gemeten en gecarteerd door L. VAN DER STEL, in Februarij 1754.

Plattegrond van de abdij en muntgebouwen, zoo als dezelve zich hebben bevonden in hooymaand van den jaare 1809, door ABR. VOERMAN.

Teekening in kleuren.

Plattegrond van de abdij.

Schetsteekening door VERHEIJE VAN CITTERS, aanwijzende de kadastrale nommers der verschillende gebouwen en hoe die onder de republiek werden bewoond.

Tot verklaring van deze platte gronden en tot aanwijzing hoe de abdijgebouwen bewoond werden, vroeger toen zij nog eene abdij uitmaakten, en later toen zij tot hof van Zeeland zijn ingerigt, laat ik de twee volgende stukken hier volgen, die, voor zooveel mij bekend is, nooit gedrukt zijn. Van het eerste is gebruik gemaakt in *Maandboekje*, Junij 1832; bij het tweede vergelijke men het stuk afgedrukt bij S. S. CORONEL, *Middelburg voorheen en thans*, bl. 84 volgg.

Omschrijving der gebouwen in en om de abdij van Middelburg; uit de 8e. rekening van WALRAEVEN VAN DEN BRAEMSLOOT, rentmeester van het extraordinair van de gemeene sake in Walcheren over 1 Jan.—ult. Dec. 1581.

Ander ontfanck van de huyshuyren van sekere huysen ende erfven aencommende alsnoch de gemeene saecke.

Eerst van de abdye.

Aengaende t geheel begryp ende bevanck vañ abdye, binnen Middelb. voors. Deselve wordt bewoont ende gebruyckt by de persoonen in diverscher partien hierna volgende:

Te wetene eerst t quartier aen t zuydteinde, voortyts by den bisschop beseten, streckende boven de galderye van t witte steenwerck met de poorte oost daaraan ende een partye van wooninge beneden. Wordt alsnu gebruyckt by Eustacen Adriaens als gecommitteerde raedt van wegen die van Vlissingen. Dus hier . . . . memorie.

Item beneden, achter de voorscr. galderye, daer eertyts den prior van der abdye, syne woninge plach te houden met de plaetse ende t begryp daer t sieckhuys plach te wesen... wordt alsnu gebruyckt by den pensionaris Roels. Dus hier by . . . . memorie.

Item de raedtscamer mette rekencamer boven, de comptoiren beneden, de voorsale ende anders; worden gebruyckt totte dagelyksche vergaderingen ende besoignen van den staeten ende raedt van Zeelandt, dus hier by. . . . . . . memorie.

Item daer achter aengelegen: te weten *t pandt*. rontsomme met de plaetsen de kelders ende de huysingen eertyts geweest synde een van den *monicken reefters*, worden gebruyckt totter *munte* ende woninghe van den muntmr. ende assayeur ende aengaende den *grooten reefter* daer beneffens gestaen, dient tottet ghyeten van t metaelen geschut, dus hier by . . . . memorie.

Item t quartier van der abdye aen t westeynde, beghinnende van de groote kuecken ende voorts streckende tot aen den kelder eertyts genaemt de firmeriekelder, mette sale, ende alle de cameren boven ende beneden, die in voortyden toegeeygent zijn geweest tottet logement van den graven van Zeelandt, worden al t samen gebruyckt ende bewoont by den gouverneur Haultain. Dus hier by . . . . memorie.

Item t quartier vañ abdye aen t noorteynde, beghinnende van den kelder van de fermerie voorscr. ende streckende tot aen t eerste torenken oost daaraan. Wordt bewoont ende ghebruyckt onder ende boven by Joos Teellinck Ewoutszoon raedt van Zeelandt; dus hier by. . . . . memorie.

Item van t voors. eerste torenken aff streckende oost tot aen de abdyepoorte, wordt ghebruyckt by Anthuenis de Ruyt timmerman van t hoff aldaer, zoo tot synen winckel als tot syne woninghe, t welk hem uyt gratie en tot wederseggen gegundt es. Dus hier by . . . . memorie.

Item t poorthuysken daeraen, metten oppercameren ende de woninge eertyts van heer Jan van Strijen, mettet packhuys daeronder streckende tot aen die stallingen, worden gebruyckt gratis ende tot wederseggen van myne heeren van den raede, eensdeels by de weduwe van mr. Henrick de Schilderr, den drucker ofte lettersteker ende Bastiaen Oosterman den klerck van t comptoir van den raede. Dus hier by. . . . . memorie.

Item t quartier van der abdie aen t oosteynde, beghinnende van de voorsz.

stallingen, met de wooningen eertyts van den proost, den backmeester ende de backerie; worden gebruyckt by den admiraal TRESLONG; dus hier by. . memorie.

Item daeraen de camer beneden wordt gehouden en gebruyckt totte rekenkamer van de staeten gecommitteert ter dyckagie van Walcheren; dus hier by memorie.

Item t packhuys daeraen metten cameren boven worden gebruyckt by WYBOUT DE WAELE, als gecommitteerde raedt van wegen die by Hollandt; dus hierby. . . . . memorie.

Item den hoff zuyt daeraen gelegen, toebehoorende de voorn abdie, heeft alsnu in gebruyck den admirael TRESLONG; dus hier by. . . . . memorie.

Omschrijving der gebouwen in en om de abdij van Middelburg, in het contract en uitspraak gedaan door prins MAURITS in de geschillen tusschen Middelburg ter eenre en Vlissingen ter andere zijde, wegens de geestelijke goederen, zoo binnen de steden als ten platten lande van Walcheren, bij hen respectivelijk aangeslagen de dato 9 September 1598.

Ende soo veel belanght die geestel. huysingen, wooningen ende erven binnen Middelburg voors. sullen die voorschr. van den rade van wegen die voors. staten hebben en behouden die dispositie ende beleyt van de wooningen ende huysingen die men heet *het Hof van Zeelandt* off *die Abdie van Middelb.* binnen desen naervolgenden rynck te wetene: die wooninge ende begryp daer syne excel. als nu in logeert; die wooninge van de raetsheer HUYSSEN; het logement daer mevrouwe de princesse inne plagh te woonen; die wooninge gebruyckt by mr. DANIEL DE SCHILDERE; die wooninge van den boden van wederzijden die noort-poorte van de voors. abdie aen de balansplaetse; die wooninge van raetsheer TAYMON; het schalienhuys; die stallinge ende wooninge van admirael NASSOUW; die camer gebruyckt by de staten van Walcheren; die wooninge van raetsheer ZUYTLANDT, daer die raetsheer COOPER in gestorven is; die blauwpoorte van die abdie jegens over die giststrate aen beyde zyde van de poorte; den hoff gebruyckt by de voors. admirael NASSOUW, den drinckput achter de voors. hoff; die wooninge van den raetsheer POLAENEN. Item het begryp van de vergaderinge ende besoingne van de staten en hare raden metten comptoiren mitsgaders van admiraliteit ende die dependentien van alle t gene begrepen is aen en in de voorschr. rynck, daerenboven die wooninge van raetsheer VOSBERGEN en die wooninge van den pensionaris ROELS en voorts oock die huysinge van de munte met hare panden uyt ende inganck; die huysinge ende plaetse daeraen gelegen, en die wooninge van muntmeester; ten welcken fyne sullen die van Middelburch gedoogen dat die passaige en deuren uyttet ammonitiehuys onders den thooren van abdie uytcomende in de voors. munte toegemetselt worden en sullen mede die van Midd. beneerstigen dat die lynwaet off gaerenmarct van daer eerstdaghs verleght ende die munte vrygehouden worden; sullen daer oock beneffens blyven

ter dispositie en gesach van den rade als voren alle die huysingen van de gemeene saecke binnen die voors. stād v. Midd. die by de ministers des godd woorts worden bewoont.

Abten van Onze Lieve Vrouwe en St. Nicolaas Abdij.

Titel met wapen.

De tot nu toe meest volledige en naauwkeurige lijst der abten van Middelburg vindt men bij RÖMER, *Geschiedkundig overzigt van de kloosters en abdijen in de voormalige graafschappen van Holland en Zeeland*, dl. II, bl. 197 volgg. Zekerlijk evenwel zullen er wel meer abten geweest zijn dan op die lijst voorkomen. Zoo is nu reeds gebleken dat in 1271 een zekere NICOLAAS abt is geweest, die op de lijst niet voorkomt; zie *Archief Zeeuwsch genootschap*, IV, bl. 1 volgg, waar is afgedrukt het charter, vermeld door L. PH. C. V. D. BERGH, *Regist. van H. en Z. Oorkonden*, bl. 70.

Zegel en contrazegel van HENRICUS, abt van Middelburg.

Teekening in O. I. inkt. Cf. KLUIT, *Cod. Dipl.*, p. 507 in not.; VAN MIERIS, *Groot Charterboek*, I, bl. 411; *Nehalennia* 1850, bl. 170 en RÖMER l. c. Hij is abt geweest 1307—1316.

Afteekening van het zegel der abdij a°. 1471, met facsimile van een gedeelte van het charter, waaraan het was vastgehecht.

Het origineel berust onder de papieren van het gasthuis te Middelburg en bevat een verdrag van erfpacht tusschen „GILLIS VAN DER BOEDE pytansier van den convente van onsen vrouwencloester etc. ende gasthuismeesters van onzer vrouwen gasthuize ende hospitale binnen Middelburg van 6 gemeten haymansland buyten de langevillepoart." Abt was in dien tijd JOHANNES VAN 'S GRAVEZANDE (1464—1484).

Facsimile van een gedeelte van een lijfrentenbrief van den abt PIETER VAN DE CAPELLE, dd. 8 Mei 1502, aan MAEKEN WOUTERSDR., van den coope van alle die huysingen mitter hofsteden staende op ten wal, genaemt *de Stove;* met zegel en contrazegel.

Het origineel berust onder de papieren van het gasthuis te Middelburg. PIETER VAN DE CAPELLE komt voor als abt 1499—1515.

Het huis van Assendelft nu 't Hof van Spanje. R. BOITET exeud. c. pr.

Uit DE RIEMER, *Beschrijving van 's Gravenhage*, dl. II, bl. 747.

Dit huis, staande te 's Gravenhage, in het Westeinde, werd op 8 Februarij

1461 door Gerrit, heer van Assendelft, in vollen eigendom overgedragen aan den abt, Pieter van Dam, te Middelburg en door dezen weder aan genoemden Gerrit, op 20 Februarij, in leen gegeven, zie *Notulen van Zeeland* van 18 Maart en 5 Junij 1666. Het bleef ook later een leen der abdij en ging met de overige goederen over op de provincie Zeeland, zie o. a. *Notulen* 10 Augustus 1601. In 1677 werd het gekocht door den ambassadeur van Spanje, don Emanuel Francisco de Lira, doch bleef een leen, zie *Notulen* 24 September 1671. Na den Utrechtschen vrede werden door den koning van Spanje pogingen in het werk gesteld om het huis, waar zijne ambassadeurs te 's Hage hunne gewone verblijfplaats hielden, van alle leenroerigheid ontheven te zien, hetgeen, naar ik vermoed, hem gelukt is, zie *Notulen* 21 Julij en 21 September 1718.

Wapen en handteeken van Nicolaas de Castro, òf Verburch, òf v. d. Burg.

Dit wapen is door Verheijk van Citters vervaardigd volgens de opgave van van Grijpskerke, die het blasonneert: d'argent au chevron d'azur chargé de trois tours d'or, gequarteleerd met het wapen der abdij. De heer van Citters teekent hierbij aan dat op de architraven, waarop het verwulfsel van de koorkerk rust en het wapen der abdij en dat van de Castro te vinden zijn, op dit laatste, in de plaats van de burgten, drie ruiten op den keper gevonden worden. Hierbij een vers op de Castro, te vinden in eene der rekeningen van Walcheren, voor den prelaat:

Di tibi dent annos, placidam firmamque senectam
Et largis opibus divitiisque beent,
O! Venerande senex, nostrae cui cura salutis
Tradita, coelicolas nec nisi serus adi.

G. Rosenburgius.

(waarschijnlijk de burgemeester Willem Pieterse in Rosenburg).

Nicolaas van den Burch of Verburch, in 1508 te Leuven geboren, aldaar licentiaat in de theologie geworden, vervolgens kanunnik van de Mariakerk te Utrecht, 18 December 1556 onderinquisiteur van Holland, Utrecht en Overijssel, werd a°. 1559 tot abt en eersten bisschop te Middelburg door den koning benoemd. Het bisdom was opgerigt bij bul van Paulus IV, dd. 18 Mei 1559. De abdij werd als zoodanig opgeheven en de Castro tot bisschop aangesteld door Pius IV, bij bullen van 10 Maart en 28 Mei 1561. Hij werd als bisschop, bij speciaal gemagtigde, in het bezit van het bisdom gesteld 25 en 26 November, als bisschop door Granvelle te Mechelen gewijd 26 December 1561, tot bijwoning van welke plegtigheid door Middelburg gecommitteerd werden Jan van der Hooge (de oude), Philibert van Serooskerke en de pensionaris Jan van Bekkerke. Hij kwam te Middelburg op 30 December van dat jaar, zie (Mieris), *Nauwkeurig verhaal van de aanstelling der eerw. h.* Nicolaas de Castro, *tot eersten bisschop van Middelburch enz., door* Quintijn Weijtsen, Leyden 1757; Ant. Matthaeus, *Sylloge Epist.*, p. 200 et sq. waar een brief van de Castro,

in het Latijn, voorkomt dd. 17 Januarij 1562, vertaald opgenomen in *Naamlijst van geborenen enz.*, Midd. 1838; *Register ten Rade* 28 December 1561 en *Oudheden en gestichten van Zeeland*, I, bl. 109—154, waar nog andere brieven van DE CASTRO voorkomen en ook belangrijke bijzonderheden gevonden worden over de geschillen van den bisschop met den aartsdiaken van Utrecht, over provisor en dekens, zie hiervoren bl. 148. 's GRAVEZANDE, *Aaneenschakeling*, bl. 15, vergist zich omtrent het jaar, welke dwaling ook voorkomt in de *Oudheden en gestichten*; zie RENIER, *De verdiensten van Joannes van Miggrode enz.*, Middelb. 1827, bl. 56 volgg. Uit het *Register ten Rade* hiervoren aangehaald, staat vast dat DE CASTRO is ingewijd in 1561. N. DE CASTRO overleed 16 of 17 Mei 1573, niet op 5 Julij, zoo als bij VAN DER AA, *Woordenboek i. v.*, bl. 231 gelezen wordt. Zie 's GRAVEZANDE, l. l., bl. 508.

Het verdient overigens opmerking dat het geslacht DE CASTRO te Middelburg bekend was. In eene verklaring van 14 April 1546 (te vinden in *Register van Verbanden*, fol. 212 vso), getuigen burg., schepenen en raden van Middelburg: „probum atque honestum virum, dominum PETRUM DE CASTRO, pie memorie, „mercatorem quondam, natione Hispanie, hujus civitatis incolam, sui testamenti „quod fecit, executores atque suorum liberorum tutores constituisse atque reli- „quisse honestos atque discretos viros, dominum mag. JACOBUM DE VALIDOLYT.... „et dominum JOHANNEM PEREZ DE CASTRO, supradicti testatoris fratrem, etiam „mercatorem Hispanum, residentem Antwerpie" etc.

Grafschrift op JOHANNES VAN STRIJEN, tweeden bisschop van Middelburg.

Het grafschrift luidt:

R^mo DD. Joanni a Streijen
Secundo Middelburgensium
Episcopo
Seminarii Regii Lovanien. primo
Rectori
Ob religionem exuli, defunc-
to Lovanii 8 *Id. Julii* 1594
HH. PP.

JAN VAN STRIJEN, Zeeuw van geboorte, licentiaat in de godgeleerdheid, was eerst pastoor te Koudekerke, later pastoor en deken der kanunnikken te Veere op Zandijk (1557), vervolgens pastoor te Zierikzee (1566), daarna vicaris te Middelburg van den bisschop, ook na diens overlijden. Na de overgave van Middelburg vertrok hij naar Breda en vervolgens naar Antwerpen; hij werd in 1575 benoemd tot bisschop te Middelburg en als zoodanig door den paus bevestigd in 1577. Hij werd op 15 Augustus 1581, als bisschop van Middelburg te Namen gewijd, doch kon, uit den aard der zaak, zijn zetel niet innemen. Hij werd rector van het seminarium te Leuven en overleed aldaar 9 Julij 1594. Zie over hem 's GRAVEZANDE, l. c., bl. 516 en 517 en de aldaar aangehaalde

schrijvers en ERMERINS, *Zeeuwsche Oudheden*, dl. VI, bl. 20 en 21. Het hierboven gemelde grafschrift moet met zijne afbeelding en wapens voorkomen op de koperen plaat van zijne grafzerk in de St. Quintijns kerk te Leuven; ook zijn portret werd in die stad bewaard, zie *Oudheden en gestichten van Zeeland*, bl. 164.

Grafschrift te Brugge op CAROLUS PHILIPPUS RODOAN, derden bisschop van Middelburg.

Het grafschrift luidt:

Coelum non solum.
Deo Opt. Max.
Carolus Philippus
de Rodoan
H. S. E.
Genere illustris, virtutibus
illustrior ad summa
ascendit.
Fuit Canonicus, cantor
Decanus ecclesiae Gandensis
dein praepositus D. Walde-
trudis montibus, statum
ecclesiasticum in ordinibus
Flandriae induxit.
fuit abbas Eynhamensis mox
Middelburgensis
post
hujus Ecclesiae Episcopus
amissum lugete posteri
vere virum.

In 1600 te Aalst tot bisschop van Middelburg gewijd, werd hij reeds in de maand Junij 1602 bisschop van Brugge en overleed in 1616. Zie *Oudheden en gestichten van Zeeland*, I, bl. 89 en 164 volgg.

Wapen in kleuren, voorkomende op het portret van een geestelijke.

Dit portret is, blijkens eene aanteekening van den heer VERHEIJE VAN CITTERS, gevonden bij het openen van een graf, in de abdij van Middelburg en heeft later berust onder den raadsheer BRAAMS.

Het wapen wordt in de aanteekening geblasonneerd als volgt: „1 et 4 d'or „à fleurs de lys de sable, aux 2 et 3 d'or à l'aigle issant de sable coupé, fascé, „ondé, de sable et d'argent de 6 pièces, sur le tout, d'argent à 3 quilles de gueu- „les." Op de afbeelding van het wapen is de golf niet van zilver, maar van goud. Onder het wapen stond:

Aetatis 84 a 1572.
Canon. (een regel muziek, op de afbeelding niet afgeschreven)
Opinionibus regitur Mundus.
n. d. fecit.

Omslag met zeven bladen in folio, met afbeelding in kleuren van de tapijten, hangende op de statenkamer te Middelburg, afgeteekend door SNIJDERS a°. 1783 naar de originele tapijten.

Op den omslag een platte grond van de vergaderkamer van de staten van Zeeland, met aanwijzing van de plaatsen der verschillende leden van de staten, zoo als die gewoon waren zitting te nemen, alsmede van de plaats waar de tapijten hebben gehangen. Hierbij de beschrijving der tapijten. Zeer belangrijke verzameling; vooral omdat de tapijten hunne kleur bijna geheel verloren hebben en gedeeltelijk zijn aan stukken gesneden. Zij werden tusschen 1591 en 1599 vervaardigd door JAN DE MAECHT, die eene tapijtfabrijk te Middelburg had, in de kapel der cellebroeders, later ingerigt tot Engelsche kerk. Het is overbodig hier eene beschrijving der tapijten of de inscriptiën op te geven, omdat men die in algemeen bekende werken vindt, zoo als bij DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 490 volgg.; *Chronijk almanak*, bl. 368 volgg. en vooral DE KANTER en DRESSELHUIS, *de provincie Zeeland*, bl. 79 volgg. Zie ook *Navorscher*, dl. V, bl. 56, 57 en F. MULLER, *Bereden. beschrijving van Ned. historieplaten enz.*, bl. 94.

De provinciale munt van Zeeland.

De graeffelycke munt.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 429.

Graaflijke munt van Zeeland, te Middelburg.

Uit *Chronijk almanak*, bl. 448.

De gebouwen der provinciale munt maakten vroeger een gedeelte der abdij uit en het muntplein met de galerijen de wandelplaats der monniken. Op 18 Dec. 1579 is besloten eene provinciale munt op te rigten en in 1580 werden er 4000 legpenningen geslagen. Vroeger moet er evenwel reeds eene munt, welligt alleen tijdens het beleg, te Middelburg geweest zijn. In de stadsrekening van 1573 vindt men: „bet. JAN ADRIAENSEN, zilversmit, over dat hij van den 5 April tot den 16 September 72 in de munte gevaceert heeft" en ook in het *Register ten Rade* van 1574, fol. 155, vóór de overgave der stad, wordt, bij gelegenheid van het slaan der noodmunten, van muntmeesters gewag gemaakt.

Twee penningen a°. 1580, jaar van de oprigting der munt in Zeeland, geslagen.

Uit VAN LOON, *Historiepenningen*, I, bl. 288 „si non nobis saltem posteris," „vos terra at ego excubo ponto," zie hiervoren bl. 80.

Afbeelding van de zuid-, oost- en westzijde van het muntplein, door J. TUIJTER.

Drie teekeningen in kleuren, breed 31, hoog 26 duim, van de galerijen en gebouwen der munt, vóór hunne afbraak in 1827.

Afbeelding der booggewelven in den omgang der provinciale munt, met platten grond en aanwijzing der uitgangen.

Afbeelding der booggewelven enz., door J. H. REIJGERS, 1827.

Platte grond van het muntplein.

Teekeningen van al de instrumenten, tot het schroefwerk van de nieuwe munte om het geld niet meer te slaan maar te schroeven, alles geteekend door DANIEL DE BLIECK, pict. et archit. a° 1671, 27 Febr.

Zeven bladen met teekeningen in O. I. inkt.

Afbeeldingen van eenige munten en penningen geslagen te Middelburg.

1°. Gouden geldmunten der provincie Zeeland: rijder, halve rijder, dukaat, rosenobel; uit *Chronijk almanak*, bl. 470.

2°. Zilveren geldmunten en penningen der provincie Zeeland:

a. ducaton, drieguldenstuk, rijksdaalder, *ibid*, bl. 477;

b. leeuwendaalder, kruisdaalder, arenddaalder, *ibid*, bl. 472;

c. rijksdaalder, halve-, kwart- en achtste rijksdaalder, *ibid*, bl. 490;

d. roosschelling, vrijheidsschelling, dubbele stuiver, pijlstuiver, *ibid*, bl. 500;

e. legpenning 1580, noodmunt 1572, dankstuk 1574, *ibid*, bl. 453.

3°. Koperen geldmunten der provincie Zeeland: oortgen, duiten, oostindische duiten enz., *ibid*, bl. 502.

Vergelijk hierbij *Zeeuwsche beeldenaar enz.*, vermeld hiervoren bl. 129.

Legpenning van MELCHIOR WIJNTGES of WIJNTGENS, 3°. muntmeester van Zeeland 1609.

Uit VAN LOON, l. l., II, bl. 446. Hierbij het handteeken van den postmeester WESTDORPE 1660. Men vindt eene lijst der muntmeesters bij SMALLEGANGE, bl. 429. Het stuk aldaar, bl. 469—474 voorkomende over de munt, en eene zoo zonderlinge plaats innemende, is uit het MS. van Zeeland, door ANTH. DE JONGE VAN BRUINISSE.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

V.

MIDDELBURG. (VERVOLG).

V.

De openbare plaatsen.

De koopmansbeurs te Middelburg.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 449. Deze beurs is opgerigt a°. 1592, vernieuwd en veranderd a°. 1769 en wordt thans gebruikt voor botermarkt.

Dam, koornbeurs en wisselbank.

Uit SMALLEGANGE, bl. 429.

De dam, de kraan en de beurs. G. J. Bos del. en lith. Lith. van EMRIK & BINGER. Gekleurd.

Uit *Album van Middelburg.*

Reeds in 1526 was de beurs op deze plaats; zij werd vernieuwd a°. 1767 en geheel verbouwd in 1846; geopend 7 Januarij 1847. Over de wisselbank en kraan zie hierachter.

De groote markt te Middelburg.

Zeer groote teekening in O. I. inkt, naar de originele schilderij van N. DE BAST, in 1605 gemaakt en thans hangende op het raadhuis. De copie is gemaakt door VERRIJK in 1788. Het standpunt is genomen op de plaats waar de langenburgt, langendelft en 's gravestraat te zamen loopen.

De groote markt te Middelburg.

Gezigt op het huis de Roode Toren; uit W. A. BACHIENE, *Vaderl. geogr. of Nieuwe tegenwoordige staat enz.*, Amst. 1791, dl. II, bl. 814.

De groote markt te Middelburg 1851. J. F. SCHUTZ ad viv. del. Steendruk van T. P. ROEST.

Uit *Twaalf gezigten van Middelburg*, 1851. Het gezigt is genomen op de societeit de Vergenoeging.

Gezigt der markt naar den langendelft te Middelburg. J. F. SCHUTZ ad viv. del. Steendruk van T. P. ROEST.

Uit *Twaalf gezigten van Middelburg*, 1851.

De westmonsterkerk op de markt staande, is afgebroken in 1575 en de geheele markt bestraat a°. 1577 en 1578. Zie voorts de Ms. aant. van DU PON en A. A. FOKKER en J. C. DE MAN, *Proeve eener geneeskundige plaatsbeschrijving van Middelburg*, bl. 19.

Vismarckt te Middelburg.

Uit SMALLEGANGE, bl. 448.

Zeevismarkt te Middelburg.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 161.

Oudtijds werd de vischmarkt gehouden op de groote markt, aan den hoek der langendelft en 's gravestraat. In 1559 en volgende jaren is zij overgebragt naar de plaats die er thans nog voor dient. Eene afbeelding van de vischmarkt, door A. VAN DER VENNE, vindt men ook in CATS, *Proteus enz.*, Rotterdam 1627, bl. 2.

's Lands giethuis.

Uit SMALLEGANGE, bl. 429. Hierbij gevoegd omdat de plaat een gedeelte vertoont der groenmarkt.

De militaire parade op de groenmarkt te Middelburg in 1778 en 1779. J. ARENDS del.

Teekening in O. I. inkt. Zie hiervoren bl. 236.

Platte grond van de groenmarkt en van eenige omliggende gebouwen, gemaakt vóór den bouw van de nieuwe concertzaal.

De groenmarkt maakte vroeger een gedeelte der abdij uit en is eerst tot groenmarkt ingerigt eenige jaren na de overgave der stad, waarschijnlijk kort vóór 1586. Op deze plaat vindt men nog de woning van den muntmeester afgebeeld.

De openbare gebouwen binnen Middelburg en andere merkwaardige huizen.

Titel.

Afbeelding van de wisselbank.

Uit SMALLEGANGE, bl. 429. De wisselbank, opgerigt in 1615 en 1616 werd eerst gehouden in een huis in de st. pieterstraat. In 1643 werden twee huizen, de Zwarte Helm, op de oude beurs en de Wolbaal in de giststraat, gekocht en daarvan het tegenwoordige gebouw der wisselbank gemaakt.

Afbeelding van de bank van leening.

Uit SMALLEGANGE, bl. 443. Dit huis is eerst in 1686 tot bank van leening ingerigt. Vroeger maakte het een gedeelte uit van het zoogenoemde West-Indische huis, waarover zie hierachter bl. 258.

De waag.

Uit SMALLEGANGE bl. 448.

De waag.

Uit BACHIENE, *Vaderl. geographie enz.*, Amst. 1791, deel II, bl. 808.

Dit gebouw op de balans, waar, volgens de overlevering vroeger de stallen van de abdij zouden gestaan hebben, werd tot balans of waag ingerigt a°. 1523 en is afgebroken in 1823. Zie *Naamlijst enz.* van Maart 1838, bl. 14.

Rasp- en spinhuis en watermolen met stadsschuur.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, l. l.

De spui aan de nieuwe haven is gemaakt 1548—1551, volgens het concept van den architect DONATI; zie *Register ten Rade* van die jaren. Zij is geheel vernieuwd en veranderd in 1758—1764.

De stadsschuur stond vroeger aan de zuidzijde van den dam, doch is afgebroken 1585. Eene nieuwe stadsschuur is op den kousteenschen dijk opgerigt, doch afgebroken toen aldaar in 1642 het tucht- of rasp- en spinhuis is gebouwd. Een vrijwillig werkhuis was in 1657 naast het tuchthuis gebouwd, doch afgebroken bij gelegenheid van het maken van de nieuwe sas in 1758; wanneer ook de smidse van de thans nog bestaande stadsschuur is verplaatst. Zie DU PON, *MS. aant.*; 's GRAVEZANDE, *Vredegroet*, bl. 54 en 63; *Naamlijst enz.* Maart 1833, bl. 12; vergelijk ook over den bouw, de verschillende uitgaven van de kaart van Middelburg door BLAEU, vermeld hiervoren bl. 202 en 203.

's Gravesteen of gevangenhuis te Middelburg.

Uit SMALLEGANGE, l. c.

In den gevel van het gebouw stond 1526; in dit jaar en de beide volgende was het op de lange burgt opgerigt, nadat het vroeger aldaar gestaan hebbende gevangenhuis was afgebroken. Het gebouw is publiek verkocht in 1827 en vervolgens afgebroken; zie *Naamlijst enz.* Julij 1832, bl. 14 volgg.

's Lands zeemagazijn.

Uit Smallegange, l. c., bl. 429.

's Lands zeemagazijn.

Dezelfde plaat, doch proef vóór de letter.

Het arsenaal of 's lands zeemagazijn stond aan de westzijde van het dok, zoo als o. a. te zien is op de kaart van Goliath. Het is met de daarbij behoorende pakhuizen en woningen afgebroken. Zie Z. Paspoort, *Beschrijving van Zeeland*, bl. 195.

's Lands giethuis.

Uit Smallegange, l. c. Dit gebouw, vroeger het refectorium der abdij (van daar dat het vroeger ook wel *reefter* genoemd werd) is op het laatst der 16e. eeuw tot geschut- en klokgieterij ingerigt. In de eerste helft van de 18e. eeuw is het als pakhuis aan particulieren verhuurd; in 1747 ingerigt tot hoofdwacht en stal voor de kavallerie. In 1754 diende het wederom tot gieterij, doch nu door bijzondere personen gedreven, die evenwel in 1786 heeft opgehouden te bestaan. Na dien tijd is het gebruikt tot bergplaats voor materialen van de stad, tot dat het in 1864 is ingerigt voor gymnastiekschool.

De manege.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 1045. Hierbij de afbeelding van een penning „au chevalier de Middelbourg." De manege is in 1758 opgerigt ten koste van den vertegenwoordiger van den Eersten Edele, Jan van Borssele en werd in 1767 door de stad overgenomen.

De concertzaal te Middelburg a°. 1785. J. Arends ad viv. del. Teekening in O. I. inkt.

De concertzaal van binnen te zien. J. Arends ad viv. del.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 1041.

Deze zaal, boven het voormalige ijkkantoor, werd tot concertzaal ingerigt in 1754 en dient tegenwoordig met het geheele gebouw tot hulpkazerne.

Hierbij een entreebillet voor een concert op 6 December 1806.

Afbeelding der nieuwe concertzaal, staande op de groenmarkt te Middelburg. Teekening.

Gebouwd in 1839, bij leening van renteloooze voorschotten waarvan de aflossing gewaarborgd is door de stad.

Platte gronden van de projecten tot verbouwing van de Mozeszaal in 's lands gebouw tot eene concertzaal.

De schouwburg. Teekening in kleuren.

Hierbij een bewijs van aandeel in den schouwburg, met de voorwaarden der negotiatie tot het stichten van het gebouw in 1807.

Gezigt op het provinciaal geregtshof. J. F. SCHUTZ ad viv. del.

Uit de *Twaalf gezigten van Middelburg*, 1851.

Hierbij:

a. de voorwaarden van de aanbesteding van het bouwen der groote zaal in het gebouw van het provinciaal geregtshof.

b. De voorwaarden van aanbesteding van het inrigten van een gedeelte van dat gebouw.

De eerste zitting van het provinciaal geregtshof in dit gebouw had plaats in April 1840. Het huis is gebouwd door JOHAN ADRIAAN VAN DE PERRE op de plaats waar vroeger stond het huis, dat aan de Duitsche orde had toebehoord.

Afteekening van den gevel en de platte gronden der woningen aan de begraafplaats.

Gebouwd in 1829 en 1830.

Het huis van Domburg te Middelburg. Teekening in kleuren.

Het huis van Domburg. Teekening in O. I. inkt.

De kelders onder het huis van Domburg. Teekening in O. I. inkt.

Hierbij eene aanteekening.

Dit huis, staande op de groote markt, was gesticht en werd bewoond door leden uit het geslacht VAN DOMBURG; het was vroeger voorzien van torens, steenen borstwering en schietgaten, zoo als te zien is op de kaart van DE BAST vermeld hiervoren bl. 200 en op de afteekening van de groote markt door DE BAST, hiervoren bl. 249. In 1651 onderging het huis vele verbeteringen, van waar dan ook dit jaartal in den gevel werd geplaatst. Er werd, nadat het uit het geslacht VAN DOMBURG in dat van VAN DER HOOGE was geraakt en daarna verkocht, herberg in gehouden en de kelders werden afzonderlijk verhuurd, zoo als reeds plaats had in 1591. Het huis is geheel afgebroken en door een ander vervangen in 1838. Over het zeer oude geslacht DOMBURG zie men o. a. VAN GRIJPSKERKE, *Hoogadelijk Zeeland*, bl. volgg. 143 en SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 477; doch deze geslachtlijsten, evenzeer als eene door M. DE LA

PALMA, onder mij berustende, zijn zeer gebrekkig. Een der meest merkwaardige mannen uit dit geslacht is geweest JACOB VAN DOMBURG, heer van Aagtekerke, St. Janskerke, Domburg buiten en Buttingen, die ook dit huis heeft bewoond. Hij was de zoon van ADRIAAN VAN DOMBURG en CHRISTOFFELE VAN BORSSELE, gehuwd a°. 147½. Hij zelf is driemaal gehuwd geweest, 1°. met DOROTHEA VAN SCHENGEN, 2°. met AGNES (volgens anderen SOETE) RUICHROK VAN DE WERVE, 3°. met eene dochter uit het geslacht VAN SCHENK VAN NIJDEK, doch liet slechts eene dochter, uit zijn tweede huwelijk, na, MARIA, gehuwd met JACOB VAN EYLL; zie RUISCH DE BRUIN, in Gen. VAN BORSSELE, coll. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, bl. 988. Hij werd ridder, burgemeester van Middelburg en had veel invloed, doch weldra ontstonden er hevige geschillen over zijn bestuur, gehouden in 1513—1516. Vele stukken vindt men hierover en ook over vroegere twisten met hem, in het stadsarchief, zie o. a. *Register: Bijzonderheden der stad concernerende* n°. 14; *Register van verbanden enz.* n°. 6, fol. 34 vso. enz. Waarschijnlijk ten gevolge dezer geschillen zal hij Zeeland verlaten hebben; men vindt hem althans later onder de gemagtigden van den hertog van Gelderland bij den keizer; zie HENNE, *Histoire de Charles-Quint etc.*, t. IV, p. 343 en 348. Volgens VAN GRIJPSKERKE is hij in 1551 overleden, zie *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 144; zie ook *Register ten Rade* van 3 Januarij 1554. Zijn portret werd nog tijdens VAN GRIJPSKERKE en RUISCH DE BRUIN, op het slot Ter Hooge bewaard, waarop zijne vier kwartierwapens voorkwamen: Domburg, Hoogerdeure, Borssele, Bekerke. Zie voorts over het huis van Domburg, M(ACARÉ) in *Naamlijst enz.* October 1835; zie ook hiervoren bl. 218.

Afbeelding van den gevel van het huis van het geslacht HOOGELANDE, te Middelburg en van het wapen in den gevel. Twee teekeningen in O. I. inkt.

Over dit geslacht zie o. a. SMALLEGANGE, l. c., bl. 477 (zeer gebrekkig) en *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 167. In de 16e. eeuw komen er verscheidene van dit geslacht in de regering van Middelburg voor. Het huis geraakte bij erfopvolging in het bezit van MAGDALENA VAN HOOGELANDE, gehuwd met JAN MATENS en na het overlijden van hun zoon JAN MATENS JR. op 11 October 1612, kwam het, krachtens diens testament van 15 September van dat jaar, aan het gasthuis. Het huis werd genoemd de Witte Hazewind en is afgebroken in 1865, wanneer er een nieuw schoolgebouw is opgerigt. Het wapen van HOOGELANDE is, zoo als VAN GRIJPSKERKE het blazonneert: „à la grappe de raisin de synople, au „chef d'azur, chargé de trois couronnes d'or." Zie voorts M(ACARÉ) a. p., bl. 15, VAN GRIJPSKERKE in *Hoogadelijk Zeeland*, l. l.

Opschrift op een houten balk in den zijgevel van het huis Arnemuiden.

Het opschrift luidt:

„*Anno* 1580 *was is gemaeckt*
„*Doen was Karolus Keyser geraeckt*
„*Ende Clemens onsen eertsichen vader*
„*Oock was minen name waer naer haeckt*
„*Arnemude ghegeven met woorden naeckt*
„*God behoede my voor brant of andere quadere.*"

Wie, zegt MACARÉ, in *Naamlijst enz.* September 1835, wie dit huis Arnemuiden, naderhand de Witte Paauw, heeft doen bouwen, is niet te vinden, doch in 1560 is het eerst als eigenaar bekend ROCHUS JANSZ. Het is afgebrand den 28 Junij 1857; zie hiervoren bl. 223.

Afbeelding van den gevel van het huis in den langendelft, vroeger een blokhuis. Teekening in O. I. inkt.

De heer VERHEIJE VAN CITTERS teekent hierbij aan dat dit huis, volgens de overlevering, 's graven tolhuis zou geweest zijn, toen de langendelft nog eene vaart of gracht was; door anderen wordt dit evenwel bestreden; zie EHRLICH, *Bijdrage*, bl. 59. Dit huis, gemerkt B, n°. 116, dient thans tot apotheek.

Afbeelding van den gevel van het huis in den langendelft, B, n°. 156, alsmede van de kelders onder dat huis.

„Vroeger de halle of koopmansstapelplaats aan de noordzijde; ook gediend „hebbende ter verhandeling van stadszaken en bijeenkomst der regenten in den „tusschentijd, ter opbouwing van het stadhuis benoodigd." (VERHEIJE VAN CITTERS). Het heette „de Gouden Burgt" en is afgebrand op 28 Junij 1857. Een nieuw gebouw is in de plaats gesteld dat tot tabakswinkel dient. Zie voorts hiervoren bl. 223.

Afbeelding van den gevel van het huis B, n°. 125, in den langendelft. J. F. SCHUTZ fec. 1863. Teekening in kleuren.

Deze is de laatste houten gevel in Middelburg; het huis dient tot pakhuis.

Afbeelding van den gevel van het huis de Gouden Sonne in den langendelft, wijk H, n°. 3.

Het heette vroeger de Moriaan, doch de naam werd door den kooper van het huis, GUILIELMO QUIRIJNSEN, tot blijvend aandenken aan het schip de Gouden Sonne, veranderd. Deze GUILIELMO QUIRIJNSEN heeft den gevel in 1635 gebouwd. De wapens op den gevel zijn die van QUIRIJNSEN en van zijne huisvrouw MARGRIETA DE LA VAINQUIERE. Zie overigens M(ACARÉ), *Naamlijst enz.* September 1835, bl. 18 volgg.

Afbeelding van den gevel van het huis de Steenrotse, op de dwarskade, wijk G, n°. 112.

Gebouwd in 1590 ten koste en ten behoeve van ANDRIES DE VALCKENARE, steenhouwer van beroep; zie over dit huis M(ACARÉ), *Naamlijst enz.* October 1835, bl. 12 volgg. Behalve de bij M. reeds vermelde tafereelen vindt men op dezen gevel de borstbeelden en namen van JULIUS CAESAR en OCTAVI[AN]US AUGUSTUS, en van vier personen, waarschijnlijk de beschermheiligen van het metselaarsgilde, de zoogenoemde *Coronati:* CLAUDIUS, NICOSTRATUS, DESIDERIUS en SIMPLICIUS of hoe zij geheeten mogen hebben; vgl. hierachter afd. *Burgerij*, *Gilden* enz.

Het huis te Middelburg in 1860, van 1603—1623 bewoond door JACOB CATS; met den platten grond. W. POUWELSEN del. T. P. ROEST lith.

Zie over de opvolgende eigenaren van dit huis en het plaatsen van een steen in den gevel tot aandenken van CATS: J. H. DE STOPPELAAR, *Jacob Cats te Middelburg;* waar deze plaat voorkomt.

Afbeelding van den gevel der societeit de Vergenoeging, op de markt.

Gedrukt programma. De gevel is gebouwd in 1848.

De Oost-Indische compagnie ter kamer Zeeland.

Titel.

Nieuwe kaart van het oostelijkste deel der weereld, dienende tot aanwijzing van de scheepstogten der Nederlanders naar Oost-Indië, volgens de laatste ontdekkingen. Te Amsterdam bij Is. TIRION 1753.

Uit WAGENAAR, *Vaderlandsche historie*, dl. IX. Vergelijk bij deze afdeeling C. S. MATTHAEUS, *Kort gevat jaarboek van de O.-I. compagnie ter kamer van Zeeland*, Middelburg 1759.

De Oost-Indische pakhuizen.

De Oost-Indische kamer.

Uit SMALLEGANGE, bl. 448. Vroeger, bij het oprigten der Oost-Indische compagnie, was de Oost-Indische kamer aan de zuidzijde van de dambrug. In 167[illegible] werd eene nieuwe Oost-Indische kamer met pakhuizen op de rotterdamsche kaai en in de breestraat gebouwd, zoo als men die op de plaat bij SMALLEGANGE vindt afgebeeld. De tegenwoordige gevel is in 1710 geplaatst geworden.

De Oost-Indische werf.

Uit SMALLEGANGE l. l. Hierbij twee handteekeningen van G. W. baron van IMHOFF, gouverneur-generaal van Oost-Indië 1742—1751.

De scheepstimmerwerf der Oost-Indische compagnie te Middelburg, afgeteekend door W. Udemans Jr. 1757. Is. Tirion excudit.

Uit *Atlas van Zeeland*.

Gezigt van de Oost-Indische werf te Middelburg in 't jaar 1778, uit het O.-I. schip de Bot, toen liggende in het dok, gezien. J. Arends del. ad viv. 1778 en fecit 1779.

De dokbrug benevens de woning van den equipagiemeester.

Uit Bachiene, bl. 808.

Portret van Johan van Roubergen. W. Eversdijk pinxit. Suyderhoef sculp. fol.

Zie hiervoren bl. 230, waar men de beschrijving van het portret vindt.

Portret van Alexander de Muncq. P. van Dijk pinx. P. van Gunst sculp. fol. Proefdruk vóór alle letter.

Zie hiervoren bl. 139 en 231. Hij is bewindhebber der Oost-Indische compagnie geweest van 1695—1719. Over zijn aanblijven in 1702 is zeer veel te doen geweest.

Portret van Wilhem van Citters. Houbraken fec. 1760. 8°.

Zie hiervoren bl. 231. Hij is bewindhebber der Oost-Indische compagnie geweest van 1718—1757.

Portret van Samuel Radermacher. Houbraken fec. 1766. fol.

Zie hiervoren bl. 232. Hij is bewindhebber geweest van 1730—1761.

De West-Indische en andere compagniën te Middelburg.

Titel.

Nieuwe kaart van het westelijkste deel der wereld, dienende tot aanwijzing van de scheepstogten der Nederlanders naar West-Indië, volgens de laatste ontdekkingen. Te Amsterdam bij Is. Tirion 1754.

Uit Wagenaar, *Vaderlandsche historie*, dl. XI. Over de West-Indische compagnie, opgerigt bij octrooi 3 Junij 1621, vgl. o. a. Swalue, *De daden der Zeeuwen enz.*, Amst. 1846, bl. 269 volgg en de aldaar aangehaalde schrijvers.

De West-Indische pakhuizen te Middelburg.

Uit SMALLEGANGE, bl. 448. Die pakhuizen hebben na 1795 gediend tot kazernen; in 1854 zijn zij door het rijk aan de gemeente Middelburg bij ruiling afgestaan en zijn weder als pakhuizen gebruikt. Zie Z. PASPOORT, l. l., bl. 198 volgg., ook over het te niet gaan der West-Indische compagnie.

De West-Indische kamer.

Uit SMALLEGANGE, bl. 448.

't West-Indische huis te Middelburg.

Uit BACHIENE, l. l., bl. 816.

Hierbij afteekening van een der drie geheel gelijke wapens uit het balkon vroeger voor het huis uitspringende, met de letters A. H. (ADOLF HARDINCK). In dit huis woonde de rentmeester B. W. S. ANDRIES ANDRIESSEN, na wiens overlijden de stad het van zijn schoonzoon ANTHONY VAN BOURGONDIË kocht. Het werd verbouwd door ADOLF HARDINCK; een portaal afkomstig uit dit huis, en versierd met de in ijzer bewerkte naamletters van HARDINCK, wordt op de oudheidskamer te Middelburg bewaard. Het huis schijnt later het eigendom van den Prins van Oranje geworden te zijn, van wien de stad het in 1582 voor *f* 10,374 heeft gekocht. Men vindt hierover in het *Reg. ten Rade* 5 October 1582: „JAN COOMAN is by het collegie van wet ende raet gecommitteert om te reysen naer Antwerpen mit den tresorier ADRIAEN MANMAKER, die de vsz. COOMAN assisteren zal om de huysinge van zijn ex^cie^ te coopen, staende in de langedelft deser stat mit alle de appendentiën van dien, zowel het lammetje, het huys als het groothuys mit de hoven ende erven, actiën en gelegentheden van achter tot voren ende van onder tot boven, als zyne voorsz. ex^cie^ ofte myn vrauwe van Bourbon zijn ex^cie^ leste geselnede zoude meughen competeren, authoriserende het vsz. collegie van wet ende raet den vsz. JAN COOMAN met mr. JAN BEKEBCKE br. ende mr. MARCELIS VAN EVERSDYCK schepen en JAN ARENTSZ. raet, benevens beyde de pensionarissen alsnu tot Antwerpen te hove wesende omme absolute koop te maken van de voorsh. huysinge" enz., en 12 November 1583. „De tresoriers deser stede zyn by het collegie van wet ende raet geaucthoriseert te mueghen geven contentement aen zyne princelicke ex^cie^ van Orainghen nopende de verzochte aflossinghe van eene rente..... staende op de huysen by de stat gecocht van zijne ex^cie^ vsz. staende in de langedelft, nu wesende het Ingelshuys enz." De Schotsche of Engelsche court, bij contract van 25 September 1582, zich hier gevestigd hebbende, kreeg dit huis bij resolutien van 19 Maart, 15 October en 12 November 1583 om er zich in neder te zetten. Reeds vroeger had dergelijke court of natie van avonturiers zich hier gevestigd; o. a. vindt men reeds a°. 151[illegible] melding gemaakt van een Engelsch huis, dat waarschijnlijk gestaan heeft in het tegenwoordige st. jorisstraatje. Nadat de Engelsche court was vertrokken, in 1621, werd een gedeelte van het huis verhuurd, een der vertrekken aan de Engelsche noncon

formisten aangewezen tot het houden hunner godsdienstoefeningen en het overige gedeelte aan de bewindhebbers der W. I. compagnie gratis afgestaan. In 1624 werd het huis aan de genoemde bewindhebbers verhuurd; in 1686 werd een gedeelte tot bank van leening ingerigt en in 1649 een gedeelte aan de zuidoostzijde afgebroken, om den morettengang door te trekken, die nu heerestraat werd. Het huis wordt tegenwoordig gebruikt tot school voor minvermogenden en het er in 1686 van afgescheiden gedeelte dient thans nog tot leenbank.

De havens, kaaijen en koophandel.

Titel.

Buitenhavens.

Tot deze afdeeling zijn gebragt de afteekeningen van de havens, die Middelburg achtereenvolgens gehad heeft, van de oudste of Arne, de haven gegraven a°. 1532—1535, en die van 1815—1817. Men moet hierbij vergelijken de kaarten van de ambachtsheerlijkheden Oud Arnemuiden, den Hayman, Noordmonster en Nieuwerkerke, in *Portefeuille IX*.

Kaart van Nieuwerkerke, Oud Arnemuiden, den Hayman en Welsinge, waarop de loop der Arne of oudste haven der stad. Teekening in kleuren.

Deze kaart is eene verkleining op een derde der grootte van de geschilderde kaart, door den heer Radermacher aan de stad Middelburg ten geschenke gegeven en nog op het raadhuis voorhanden. Deze copie is vervaardigd door J. Ehrlich; eene andere ligt in *Portefeuille IX*, *afd. regtsgebied van Arnemuiden*. Op de kaart staat: „deze kaart is gecopiëerd op één derde van de grootte, „naar de originele berustende ter tresorie der stad Middelburg in Zeeland, „dewelke a°. 1511 is geappliceerd en overgedient in de sake van de gemelde „stad jegens vrouwe Margaretha van Elverdingen, douagière van heer „Arnout van Tresignijs, ridder, heer van Arnemuiden, over het erigeren en „opstellen van een meulen in de voorschreven heerlijkheid en daarover geseten „bij de hooge raad van Mechelen, a°. 1535." In de rekening van Middelburg, a°. 1513, vindt men „bet. Cornelis de scilder, over dat hij vele gescrift gescreven heeft op de figure van de landscappe die exhibeert es in t proces van „mijn vrouwe van Arnemuiden;" en deze zelfde kaart schijnt ook in het groote proces tusschen Middelburg en Arnemuiden, bij uitspraak van 1581 geëindigd, te zijn overgelegd; men zie den inventaris voorkomende sub n°. 4 van het *Register* n°. 23, *Differenten tusschen Middelburg en Arnemuiden*, en art. 216 van de *Solutions par forme de remonstrance de ceulx de Middelbourg etc.*, in n°. 14 van *Register* n°. 24; in het stadsarchief voorhanden.

De kaart is zeer belangrijk voor de kennis van den ouden toestand van genoemde ambachtsheerlijkheden en wegens de vele aanteekeningen, die er op voor-

komen. Bij de beschrijving van den inhoud van *Portefeuille IX*, hoop ik op deze kaart en de geschillen tusschen Middelburg en de heeren van Arnemuiden terug te komen; in deze afdeeling behoort deze kaart alleen wegens de afteekening van de Arne, die er op voorkomt, doch verre van naauwkeurig is, daar deze haven hier als genoegzaam regt, van hare monding tot Arnestein, wordt voorgesteld. Merkwaardig is op de kaart de afbeelding van Middelburg. Men vindt er, behalve de torens van de west-, oost- en noordmonsterkerk en eenige kleinere, ook den grooten hoofdtoren of *donjon*, die waarschijnlijk op 's gravensteen heeft gestaan, voor dat dit gebouw in 1526 is afgebroken.

Kaart van Middelburg, Arnemuiden en Brigdamme door JACOB VAN DEVENTER; teekening in kleuren, twee bladen.

Zie hiervoren bl. 196; deze bladen stellen, behalve Middelburg, Arnemuiden en Brigdamme, ook voor den geheelen loop van de Arne en van de haven van 1532—1535; met de afsluiting der Arne aan beide zijden enz. Voor de kennis van den ouden toestand van Middelburg is deze kaart het belangrijkste stuk van de geheele verzameling, Welligt zal het mij later gelukken het juiste jaar der vervaardiging dezer kaarten te bepalen; nu reeds blijkt het dat zij tusschen 1551 en 1562 moeten gemaakt zijn; in het eerstgemelde jaar toch is de spui, aan de nieuwe haven voltooid, en deze vindt men reeds op de kaart; de nieuwe vischmarkt gemaakt 1559—1564 is nog niet op de kaart te vinden; daarentegen staat de kerk van Brigdamme er op, die in 1562 is afgebrand. De kaart is op enkele plaatsen bijgewerkt; behalve enkele namen met grootere letters zijn er ook eenige kleinere, die zelfs met eene loupe naauwelijks zigtbaar zijn. Uit de vergelijking van de rigting der straten, op de kaart, met de thans nog bestaande blijkt met hoe groote naauwkeurigheid de vervaardiger is te werk gegaan.

Project van verbetering en uitlegging van een dok aan de westzijde van Arnemuiden. Teekening in waterverf. Bis.

Twee projecten van een nieuw dok, te maken aan de noordzijde van het uiteinde der haven van 1532—1535. Teekening in waterverf.

De oorspronkelijke teekeningen, op perkament, zijn voorhanden in een koker, in het kabinet van het genootschap; de hier liggende copieën zijn vervaardigd door J. EHRLICH. In 1525 had de rentmeester B. W. S. ADOLF HARDINCK, een man van veel invloed, doch die ongelukkig is geëindigd, van Middelburg eene uitgestrektheid lands van omtrent twee gemeten, aan de westzijde van het tegenwoordige Arnemuiden gekregen, om er een dok aan te leggen, onder voorwaarde dat hij dit gedurende veertig jaren, 1526—1566, zou bezitten en onderhouden, doch dat het, na dien tijd, aan Middelburg zou behooren. Het dok werd aangelegd en de plaats er van is tegenwoordig nog duidelijk te herkennen

tusschen Arnemuiden en den aldaar staanden molen. In 1545 had de weduwe van HARDINCK, CLARA VAN OVERSLAGH, het dok overgedragen aan zekeren BLAUHULC en deze wederom later aan eenen JASPERSE, die beiden in het onderhoud zeer nalatig schijnen geweest te zijn. Nu besloot de regering van Middelburg in 1568, tegen den tijd dat het dok aan de stad zou komen, een geheel nieuw dok aan te leggen, benoorden het uiteinde van de nieuwe haven, eene ligging veel voordeeliger voor de stad en waardoor men minder afhankelijk werd van de ingezetenen van Arnemuiden. Deze, die reeds door het graven dezer haven een zeer gevoelig verlies hadden geleden, verzetteden er zich tegen en nu ontstonden er hevige geschillen, waaromtrent zeer vele stukken te vinden zijn in de *Registers* n°. 23 en 24, hiervoren breeder vermeld; zie ook *Register van Verbanden*, fol. 126.

Het eerste project is dat van eene herstelling en uitbreiding van het dok, door ADOLF HARDINCK gemaakt; de twee andere van het dok, dat men voornemens was aan het einde der haven aan te leggen; men vindt hierover in het *Register ten Rade* van 17 Julij 1568: „ARENT JANSEN BOOM, JAN VAN CAMPEN, „ADRIAAN JACOB JOOSE ende een van de quartiermeesters met den statstimmer„man ende metselare zijn gheordoneert om met den ingenivre, gheoomen van „Antwerpen, om de docke (te) ordineren op Aerdemuyden ende hetselve besteck „in scilderie te stellen by eenen scilder, met de omliggende plaetse, zulx dat „men 't selve gheheel zien mach ghelyck alst staen zal, mitsgaders oock het „gelant ende de gront van de gheheele docke met de mont, houwers ende ver„laten ofte sluyskens van dezelve."

En 18 September 1568: „Es gheordineert dat men de docke sal maeken „teynde deser stadtshaven met twee dobbeldeure ende dat men mette eerste sai„soene het aerdewerck uytdelven sal volgens besteck dat ARENT JANSEN BOOM, „GELEYN PIETERSSEN ende WILLEM PIER COPPENSSE, met de quartiermeesters „daerop sullen maken en dat al volgens de platte grondt by JAN JACOBSSE VER„THOLEN gemaect, mitsgaders het patroen daervan by deselve gemaeckt, met een „dobbel deure" enz.

Ofschoon de materialen voor het werk reeds gekocht waren, is dit nieuwe dok niet tot stand gekomen. JAN VERTHOLEN was de stadstimmerman of architect.

Project van een dok. Teekening in waterverf.

Zeer oude teekening. Van boven staat: „de oudste teyckeninge van de haven." Naar het mij voorkomt is dit een ontwerp van een dok aan de zuidzijde van den mond der haven van 15$\frac{33}{34}$. Op de kaart is de deur van de sas aan de binnenzijde der haven afgebeeld, doch de plaats waar de sas naar het zoogenoemde Vlakke of vaarwater van Rammekens naar Arnemuiden, moest gemaakt worden, alleen met zeer onduidelijke letters in waterverf, aangewezen.

Extract uit de caerte en de afteyckeninge van het eylandt Walcheren, waerin vertoont werden alle de dyken, heerewegen

enz., gedaan ann°. 1641, 1642 en 1643 door CHRISTOFFEL BERNARDS.

De kaart van BERNARDS is voorhanden op het raadhuis te Middelburg en in het archief van den polder van Walcheren. Op dit uittreksel zijn aangewezen de overblijfselen van de Arne, zoo als die in genoemde jaren nog zigtbaar waren.

Extract uit de kaart van het eiland Walcheren, door D. W. C. en ANTH. HATTINGA, a°. 1750.

Dit uittreksel bevat de ambachtsheerlijkheden Noordmonster, Nieuwerkerke, den Hayman en Mortier, gelegen tusschen Arnemuiden en Middelburg, met aanwijzing van den loop der Arne, voor zooveel die in 1750 nog zigtbaar was en van een gedeelte van de haven van 15$\frac{32}{35}$.

Kaart van het terrein der Arne, door J. EHRLICH, 1848. Teekening.

Zeer groote kaart, hoog 11$\frac{1}{2}$, breed 14 palm. Eene gelijke kaart, op rollen, hangt in een der vertrekken van het genootschap. Op deze kaart zijn gebragt al de perceelen liggende tusschen Arnemuiden en Middelburg, de wegen, voetpaden, slooten enz.; voorts de overblijfselen van de Arne, de haven van 153$\frac{2}{3}$ met de geul zoo als deze in 1811 aanwezig was en met aanwijzing, door lijnen, van de nieuwe haven, begonnen 29 Junij 1815 en geopend 9 Augustus 1817. Op de kaart: *historische herinneringen*, door J. EHRLICH, over de opkomst van Middelburg en de verschillende havens der stad. MS.

Kaart van het terrein der Arne, door J. EHRLICH. Teekening in kleuren.

Dezelfde afbeelding als de voorgaande, doch veel verkleind, hoog 39, breed 50 duim. Op deze kaart komt dezelfde *historische herinnering* voor, als op de vorige, doch gedrukt.

Kaart van een gedeelte van het terrein der Arne. Teekening in kleuren.

Op deze kaart, hoog 52, breed 76 duim, is in het bijzonder aangewezen de aansluiting van de haven van 181$\frac{4}{7}$ met het in de stad gelegen gedeelte van de haven van 153$\frac{2}{3}$. De kaart is gemaakt volgens het kadaster en op eene schaal van 1 op 2500.

Kaart van een gedeelte van het terrein, gelegen tusschen Arnemuiden en Middelburg, door J. EHRLICH. Teekening in kleuren.

Op deze kaart, hoog 64 duim, breed 1 el 37, zijn aangewezen, op eene schaal van 1 op 2500, de overblijfselen der oude Arne, een gedeelte van de haven van 158$\frac{2}{3}$, de rigting van de haven van 181$\frac{4}{7}$, de aansluiting te Middelburg van deze met een te graven kanaal naar Vlissingen en de overbrugging van dat kanaal door een geprojecteerden spoorweg, volgens de concessie in 1846 verleend aan D. Dronkers.

Kaart van het terrein tusschen Vlissingen en Middelburg, waarin opgenomen zijn de gemeenten Vlissingen, Ritthem, Oostsouburg en een gedeelte van Westsouburg, 1843, waarbij gevoegd zijn: Projecten tot het aanleggen van eene nieuwe haven van Middelburg naar de Zuidwatering, door opgenoemde gemeenten, door J. Ehrlich. Teekening in kleuren.

Op deze kaart, hoog 43, breed 76 duim, zijn drie verschillende rigtingen voor het te graven kanaal aangewezen.

Het inkomen der haven bij Rammekens. Teekening in O. I. inkt.

Deze plaat stelt waarschijnlijk voor het binnenkomen van Willem V in 1786. Verg. hiervoren bl. 86.

Gezigt op de noordzijde van den havendijk, tegenover het Nieuwlandsche hoofd. Teekening in waterverf.

Gezigt op de zuidzijde van den havendijk, tegenover het Nieuwlandsche hoofd. Teekening in waterverf.

Gezigt van de meestoven van den havendijk te zien aan de westzijde. Teekening in waterverf.

Bij deze teekeningen, alle voorstellende gedeelten van de haven of havendijk van 158$\frac{2}{3}$, vergelijke men de platen in *Portefeuille IX, afd. Regtsgebied van Middelburg.*

Profil van de nieuwe Middelburgsche haven, zoo als die geprojecteerd is te deboucheren aan de oostzijde des eilands Walcheren, t'einde het Arnemuidsche kanaal in het noordelijk Sloe. Teekening in waterverf.

Hoog 28, breed 83 duim, met afteekening van den voor- en achtersteven van het schip Middelburg, het eerste schip, dat na de verlossing van de Fransche overheersching, te Middelburg is uitgerust en de nieuwe haven is binnen-

gekomen; zie J. P. Bourjé, *De opening van Middelburgs nieuwe haven*, Middelburg 1817, bl. 51.

Penning op het openen van de nieuwe haven 1817. J. P. Bourjé delin. J. H. Reijgers sculpsit.

Uit Bourjé, o. c., bl. 7; aan de eene zijde: „Middelburgs nieuwe haven begonnen 1815, geopend 1817, onder de regering van Willem I, koning der „Nederlanden;" aan de andere zijde: „onder zijne schaduw herleeft mijne welvaart. Hulde van Middelburgs kooplieden. J. P. Bourjé inv. N. N. fecit."

Gezigt van de haven op de stad Middelburg. J. F. Schutz ad viv. del. Steendrukkerij van T. P. Roest.

Uit *Twaalf gezigten*, 1851.

Binnenhavens.

't Gezigt van de oostpunt.

Uit Smallegange, *Chronijk*, bl. 422.

Haven van Middelburg. Dr. de Jong ad viv. del. M. Sallieth sculp., te Amsterdam bij P. IJver, J. Smit & Zoon. fol.

Gezigt op spijker- en dokbrug.

Haven van Middelburg in Zeeland. Dr. de Jong ad viv. del. A. Suntach direxit.

Dezelfde voorstelling als de vorige, doch verkleind. Beiden zijn getrokken uit: *Collection des ports d'Hollande*.

Gezigt langs de haven, op den abdijtoren te Middelburg. C. Pronk ad viv. del. 1743. J. C. Philips fec. 1746.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 198.

Zeven gezigten op de binnenhavens en grachten te Middelburg.

1°. De haven te Middelburg. Gezigt genomen oostelijk van de dambrug.
2°. De kinderdijk en spijkerbrug.
3°. De dwarskaai.
4°. De rotterdamsche kaai.
5°. De rouaansche kaai.
6°. De koornbeurs.
7°. De abdijtoren. Gezigt op de smalkade.

Allen uit Bachiene, *Vaderl. geogr.*, Amst. 1791, dl. II, bl. 807, 810 en 818.

Gezigt op de oude kraan en de noordzijde van den dam, van de zuidzijde van den dam te zien. Teekening in waterverf, in pl.

Gezigt op de oude kraan van de noordzijde van den dam. Teekening in waterverf, in pl.

Over de kraan, opgerigt volgens het plan van den architect J. DE MUNCK en afgebroken in 1862, zie NAGTGLAS in *Zeeuwsch jaarboekje* 1865.

Gezigt op de dokbrug en het commerciehuis. Teekening in waterverf, in pl.

Gezigt op de spijkerbrug, den kinderdijk en de rouaansche kade te Middelburg. Teekening in waterverf, in pl.

Deze beide platen zijn pendanten.

Project van eene nieuwe spijkerbrug. G. H. GRAUSS f.

De oude spijkerbrug is afgebroken en door eene nieuwe van ijzer vervangen in 1853 en 1854; zie *Verslag van burgemeester en wethouders aan den gemeenteraad van Middelburg* 1853, bl. 81 en 82.

Gezigt op de rouaansche en dwarskade te Middelburg. J. F. SCHUTZ ad viv. del. Steendruk van T. P. ROEST.

Uit *Twaalf gezigten*, 1851.

Middelburg. CH. SCHULER del. J. M. KOLB direxit. KNOPFMACHER sculpt.

Gezigt op de rouaansche kade. Uit J. L. TERWEN, *Het koningrijk der Nederlanden.*

Gezigt op het molenwater te Middelburg van achter de oude weesschool te zien. C. PRONK 1751, naar eene schets van C. SCHOUMAN 1742, J. C. PHILIPS sculp. 1751.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 214. Over de achtereenvolgende veranderingen, die het molenwater heeft ondergaan, zie men de kaarten van VAN DEVENTER, HOGENBERG, BLAEU en GOLIATH.

Gezigt op het molenwater te Middelburg. J. F. SCHUTZ ad viv. del. Steendruk van T. P. ROEST.

Uit *Twaalf gezigten*, 1851.

Het molenwater. G. J. Bos del. et lith. Lith. van EMRIK & BINGER.

Uit *Album van Middelburg*. De volledige demping van het reeds opgeslikte noordelijk gedeelte van het molenwater had plaats in 1818, dat van het zuidoostelijk gedeelte in 1864 en 1865.

Platte grond van het molenwater, vóór de demping.

Hierbij opgave der grootte.

De kerken der hervormde gemeente.

Titel.

Hierop attributen in O. I. inkt.

St. Pieters of oude kerk.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 456.

Over de Noordmonster, St. Pieters of Oude kerk, die bij het oprigten van het bisdom eene kathedrale kerk werd, zie men (VAN HEUSSEN en VAN RIJN), *Oudheden en gestichten*, dl. I, bl. 95 volgg.; *Chronijkalmanak*, bl. 189 volgg. en (PASPOORT VAN GRIJPSKERKE) in *Naamlijst enz.*, December 1833. De ouderdom der kerk is onbekend, reeds in de 13e eeuw vindt men er gewag van gemaakt; in 1811 werd zij eene collegiale kerk; den brief, waarbij het kapittel van deken en kannunniken wordt gesticht, vindt men bij MIERIS, dl. II, bl. 109.

Divi Petri ecclesia Middelburgi.

Uit *Oudheden en gestichten van Zeeland*, dl. I, bl. 95.

L'église cathedrale de St. Pierre à Middelbourg. J. HARREWIJN fecit.

Dezelfde voorstelling, doch iets grooter dan de vorige.

De oude kerk te Middelburg. C. PRONK del. ad viv. 1743. J. C. PHILIPS fec.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 190.

St. Pieters of oude kerk.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 190.

Facsimile van een gedeelte van een charter dd. 7 Februarij 1389.

Bij deze acte doen heer CLAIS BOLLAERD, kanunnik en heer JOFFREYS JANSSONE, parochiepape van St. Pieter, eene kennisgeving. Het origineel berust in het archief van het gasthuis.

Afbeelding van een gedeelte der afgebroken wordende oude kerk, van het plein naar het koor te zien. Teekening in O. I. inkt.

Afbeelding van het afbreken der oude of St. Pieterskerk. Teekening in potlood.

Afbeelding van de deur en een gedeelte van den muur der afgebroken St. Pieterskerk. Teekening in kleuren.

De oude of St. Pieterskerk werd op 12 December 1832, met den toren, verkocht voor eene som van *ƒ* 19,300 en in 1834 afgebroken.

Afbeelding van eene grafzerk, gelegen hebbende in de oude of St. Pieterskerk. Teekening in O. I. inkt.

Het randschrift op de zerk luidt:

„*Joncvr* Ana f. Willems *wedr. was vā* Matheus Salome *die vlost es vā de* „*cranckeyt des vlesch. in dē Heer ghestorvē op de goedē Vriedag* 49 *U bereyd* „*de comste des herē om tot volmaacte glorie met Cristus te verrysen.*"

Op de zerk een liggend vrouwenbeeld; aan de linkerzijde een duivel houdende in de eene hand eene geesselroede en in de andere eene rol waarop: „*multa fla-* „*gella peccatoris;*" boven het beeld op eene rol *s. s.* (ae?) 31 *sperante(m) aut(em) in domino misericordia circumdabit;* aan de regterzijde boven het hoofd een engel met de beide handen eene rol houdende waarop: *spes non confundit a Roma* 4 (?) Aan de vier hoeken het teeken van *J(esus) S(alvator) M(undi)* waarvan een, naar het schijnt, gequarteleerd met een wapen. In de afteekening der letters, op de zerk, schijnen fouten te zijn ingeslopen.

Afbeelding van eene grafzerk, gelegen hebbende in de oude of St. Pieterskerk. Teekening in O. I. inkt.

Het opschrift luidt:

„*Heic sita est* Anna Bontia *uxor* Samuelis Visscher, *qui testandae bene-* „*volentiae ac memoriae erga demortuam conjugem moestus ac moerens hoc mo-* „*numentum exaedificandum curavit. Vixit annos* xxi *totidemque dies. Concessit* „*e vita* xviii *Septembris anno* 1605."

Van boven een mans- en vrouwenwapen; het manswapen van Visscher: een visch waarboven eene ster en twee halve manen, het vrouwenwapen: Visscher gequarteleerd met dat van Bonte, zijnde een stierenkop met hals.

Afbeelding van de lijkbus van den afgezant aan het hof van Engeland, den heer Paulus van de Perre, te Londen

overleden en begraven te Middelburg in de oude kerk; met de inscriptie, onder het wapen aldaar.

Het opschrift is:

P. v. D. P.
Obyt XIV X-*ber*. 1658
Dum Scaldis Tamesisque suo Batavumque cruore
Undat et amborum funera ridet Iber,
Occidis ante diem pacis, divine Minister
Et columen patriae consiliumque tuae;
Ergo tibi, quo nil melius vel cultius orbe
Permenso vidit sol, Deus astra dedit.

Zie hiervoren bl. 144 en 228.

Afbeelding van den grafsteen ter eere van JOHANNES BORREL, in de oude of St. Pieterskerk. Teekening in kleuren.

Van boven „*Obyt* 30 *Meert anno* 1678;" in het midden het wapen van BORREL; van onder het grafschrift in gouden letteren: „*Deo Optimo Maximo et Manibus egregiis etc.*" Het lange grafschrift is in zijn geheel te vinden bij DE LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 7.

JOHAN BORREL was de derde zoon van den raadpensionaris en AGNITA HAYMANS; geboren 1621, schepen, raad en burgemeester van Middelburg, ambassadeur in Engeland enz; zie DE LA RUE, l. c.

Bord, vroeger gehangen hebbende in de St. Pieters of oude kerk. Teekening in kleuren.

Op het bord de artikelen des geloofs en het jaartal 1654.

Aanteekening over eenige wapens en wapenborden, vroeger voorhanden in de kerken te Middelburg.

Blijkens deze aanteekening zijn de wapens in de kerken opgenomen door P. SNIJDERS in 1798; er waren toen aanwezig: 405 in de oude kerk, waarvan het oudste dat van RESEN a°. 1588; 165 in de nieuwe kerk, waarvan het oudste dat van ROELS a°. 1597; 174 in de koorkerk, waarvan het oudste dat van DE RAM a°. 1604; 17 in het auditorium; 122 in de oostkerk, waarvan het oudste dat van CALANDRIN a°. 1671; 38 in de fransche kerk. Hierbij opgave van enkele wapens. Blijkens eene mededeeling, gedaan door C. J. RETHAAN MACARÉ, (zie *Kronijk van het historisch genootschap, te Utrecht*, Serie III, dl. I, bl. 70—98), bestaat er een handschrift, in vier deelen in folio, vervaardigd door P. J. RETHAAN MACARÉ en waarin al de wapens op borden en zerken, in de kerken in Zeeland, vroeger voorhanden, zijn afgeteekend en verklaard.

Nieuwe kerk, abdijtoren, choorkerk.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 446.

Nieuwe kerk en abtdijtoren. PH. KONING sculps.
Uit *Chronijkalmanak*, bl. 184.

Choorkerk.
Uit *Chronijkalmanak*, bl. 216.

Afbeelding van den vroegeren gevel der nieuwe kerk aan de zijde der groenmarkt. J. TUYTER del. Steendruk van T. HOOIBERG.

Afbeelding van den nieuwen gevel. J. TUYTER del. Steendruk van T. HOOIBERG.
Beiden uit *Zeeland*, *jaarboekje* 1858, bl. 284 en 290.

Gezigt op de nieuwe kerk te Middelburg. J. F. SCHUTZ ad viv. del. Steendruk van T. P. ROEST.
Uit *Twaalf gezigten*, 1851.

Platte grond der nieuwe kerk, met aanwijzing van al de zitplaatsen.
Teekening gemaakt in 1757.

De nieuwe kerk, vroeger genoemd de Klooster, Abdij, Oostmunster, ook wel Oude kerk, of Voorkerk, in tegenstelling met de Koorkerk, die alsdan Achterkerk heette, wordt in het *Register ten Rade* 3 April 1568 ook St. Nicolaaskerk genoemd. Zij was waarschijnlijk de oudste kerk der stad en moet vroeger veel grooter geweest zijn en uitgebouwd aan de zijde van den wal. De oudste afbeelding van haar vindt men op de kaart overgelegd in het proces van 1511, zie hiervoren bl. 259 en op den platten grond van VAN DEVENTER. Op 24 Januarij 1568 brandde zij voor een groot gedeelte af; ofschoon reeds spoedig maatregelen genomen werden om de kerk te kunnen herbouwen, werd tot de aanbesteding eerst besloten op 9 December 1570. In April 1575 werd zij, na de overgave van Middelburg aan den prins, tot tweede kerk voor de hervormden geopend. In 1577 en 1578 werd de kerk, die slechts voor een gedeelte hersteld was, verder opgebouwd en waarschijnlijk dagteekent de naam van nieuwe kerk van deze herstelling. De muur die de kerk van het auditorium scheidt zou, volgens sommigen, ook in dien tijd geplaatst zijn; de namen van voor- en achterkerk, reeds in 1568 voorkomende, doen evenwel aan eene vroegere afscheiding denken; ook zijn beide kerken niet te gelijk hersteld. Men zie over den brand van 24 Jan. 1568, het *Register ten Rade* van 25 Januarij en 3 April 1568 en de aanteekening door den secretaris van Reimerswale, P. VAN CAMPEN, in een der regis-

ters van die stad, door J. P. van Visvliet medegedeeld in *Nehalennia* 1850, bl. 110. De gevel van de kerk aan de zijde der groenmarkt werd geplaatst in 1852 nadat de kerk in 1846 van binnen gewigtige veranderingen had ondergaan; zie H. M. C. van Oosterzee in *Zeeland, jaarboekje* 1853, bl. 283 volgg.

De koorkerk vroeger het koor der abdijkerk, ook wel genoemd het hooge koor en de achterkerk, werd ook door den brand van 24 Januarij 1568 zeer beschadigd; in ditzelfde jaar werd de opbouw reeds aanbesteed door den bisschop aan Antheunis Sexon en Jan Borremans te Antwerpen, van waar dan ook het wapen van de Castro in het verwulfsel voorkomt; zie hiervoren bl. 241. Na de overgave der stad werd zij bestemd voor huisvesting van armen en zieken; nog in datzelfde jaar werd zij ingerigt voor de godsdienstoefening der Engelsche court; in 1592 diende zij tot huisvesting van Engelsche soldaten. Op 29 Junij 1597 werd zij voor kerk der nederduitsch-hervormden geopend en in 1602 een gedeelte er van afgescheiden voor consistoriekamer. Is 1638 is eerst het dak er op geplaatst. Vroeger had de kerk geen dak doch een rok of vloer tusschen eene borstwering, zoo als op de plaat van de Bast (hiervoren bl. 200) en de kaarten van Blaeu (hiervoren bl. 202) nog te zien is. De kleine koepeltoren, afgebeeld op de plaat bij Smallegange, (hiervoren bl. 196), en ook duidelijk te zien op de afbeeldingen der abdij, bij Cats en van Roman, (hiervoren bl. 235), alsmede op de groote schilderij, hangende in de kamer van burgemeester en wethouders, op het raadhuis, stond aan de noordwestzijde der koorkerk; het is nog te zien op de kaart van Goliath en op de afteekening van de abdij, door Arends, vermeld hiervoren bl. 236 en bestond nog in 1751, zoo als blijkt uit *Teg. staat van Zeeland*, dl. I, bl. 192. Meer noordelijk stond de kapel van den bisschop, die later in een stal is veranderd, zie *Notulen Zeeland* van 26, 29 Maart, 16 Augustus, 6, 11, 13 December 1736; indien dit torentje door de Castro is opgebouwd, zou dit een bewijs te meer zijn dat de bedoelde afbeelding bij Smallegange tot lateren tijd behoort; naar ik gis stelt zij den afloop van het beleg van Middelburg, in 1574, voor.

Zie ook over de verschillende kerken te Middelburg: A. A. Fokker en J. C. de Man, *De gestichten en openbare gebouwen te Middelburg*, Middelburg 1857, st. II, bl. 4—51.

Aanteekening van du Pon over een opschrift in het auditorium.

Het opschrift luidt:

qVo doLor In CIneres anno CoLLabor eodeM arte noVa reparor praesVLe nICoLeo.

Van boven: *renovata consulibus* M. J. Scotte *et* J. van der Hooge a°. 1622. Van onder: *aedilibus* P. Rijser, L. W. Verpoorte, A. G. van Liesvelt. Het tijdvers doelt op de herstelling, door de Castro, in 1568.

Afbeelding van den abdijtoren. P. B. Bouttats fec. in aqua fort. Anvers.

De afbeelding, hoog 9 palm, stelt den nog bestaanden toren voor en draagt het jaartal van 1714. Volgens sommige berigten zou een vroegere abdijtoren in 1476 en daarna een in 1512 zijn afgebrand. De toren stond voor rekening der abdij en van daar dat men uit stadsrekeningen hieromtrent niets met zekerheid zeggen kan. De oudste afbeelding van den toren, zoo als die was in de 16e. eeuw, vindt men op de kaart van VAN DEVENTER, op die van HOGENBERG en op de zoo even vermelde plaat bij SMALLEGANGE. De kap van den toren, waar de bliksem in was geslagen, brandde op 24 Januarij 1568 af; het verwulfsel, dat in dien brand veel geleden had, werd door den bisschop in datzelfde jaar hersteld. In 1592 en volgende jaren werd het bovenste gedeelte van den toren nieuw opgebouwd, zoo als die bij CATS, in het *Speculum Zelandiae* en op de platen bij SMALLEGANGE te zien is. De toren brandde weder af op 1 Augustus 1712 en werd opgebouwd van 1718—1720, tot eene hoogte van 85 el, 7 palm en 7 duim.

Afbeelding van de zerk van JACOB SIMONSS. MAGNUS en diens huisvrouw, in 1585 overgebragt naar de nieuwe kerk. Teekening.

Op de zerk een man en vrouw en twee kinderen, allen in staande houding, daaronder 12 kinderen, 6 jongens en 6 meisjes, gekuield voor een altaar. Op den buitenrand: „*Eerst heb ic ī Westmōsterkercke ghelegen, nu heb ic plaedse* „*hier op moeders graf ghecregen. Aō* 1585." Op den binnenrand: „*Hier lyt* „*begraven* JACOP SYMONSSE MAGN̄, *burchmr ī zijnē tijt vā dese stadt die ovleed* „*aº* XVºLVIII *op dd* XXII *decēber ende* MAYKE ROELANTS *dr zijn huysvre die* „*ovleedt aº* XVºLXX *dē* XXIX *Octob. Sy hadde ts* XVII *kind.*" Bij de opruiming en het afbreken der Westmunster kerk in 1575 werden de aldaar liggende zerken door de familien teruggenomen. Blijkens eene hierbij liggende aanteekening heeft dit graf toebehoord aan PIETER LOUIS VAN BORSSELE VAN DER HOOGE, te Brugge.

JACOB SIMONSSE MAGNUS werd raad van Middelburg in 1580 en komt het eerst als burgemeester voor in 15⁴⁄₈. Volgens de MS. aanteekeningen van MARCUS DE LA PALMA was hij de zoon van SIMON MAGNUS en PETRONELLA CHIJS; zijne vrouw wordt aldaar genoemd MARIA DE HUYVETTERE; hij was de grootvader van JACOB MAGNUS, raad en schepen 1590, burgemeester van Middelburg 1595, ridder, heer van Bergambacht, afgevaardigde ter generaliteit, gehuwd met PETRONELLA MERSEN, en wiens ouders waren SIMON MAGNUS en CORNELIA HENDRIKS HONDEPIJPE.

Opgave van eenige opschriften op zerken in de nieuwe kerk.

Deze zijn:

Nº. 100. „*Sepulture van de eersame* JACOB PIETERSE DE WAERT, *in zijn* „*leven burgermeester deser stad Middelburg, overleden* 25 *Augustus* 1616."

Volgens de aanteekeningen van M. DE LA PALMA zou hij geboren zijn op

eene stoep tusschen Middelburg en Buttinge, hij was raad van Middelburg in 1577, schepen in 1586 en burgemeester in 1605. Zijne dochter JACOBA huwde met JOHAN VAN REIGERSBERG.

N°. 102. „*Sepulture van* DOMINICUS DE ECCLESIA, *geboren uit Piemont, die* „*sterft den ..... en van jonkvr.* CATHARINA WENNECKERS *zijn huisvrouw.*"

DOMINICUS DE ECCLESIA komt voor onder de diakenen 1585—1605; zie F. NAGTGLAS, *Algemeene kerkeraad enz.*, bl. 143 volgg. BERNAERT WENNECKERS, waarschijnlijk de vader van de hier genoemde CATHARINA, komt in het *Reg. ten Rade* van 18 Februarij 1548 voor als schoolmeester op de groote of latijnsche school en werd later notaris; zie ook 's GRAVEZANDE, *Aaneenschakeling enz.*, bl. 478.

„*Hier lecht begraven* JOHANNA DE NEVE, *weduwe van zaliger meester* JO- „HANNIS LEFEBVRE, *in zijn leven bedienaer des goddelijken woord tot Philip-* „*pine; is overleden den* 21 *October* 1671."

Volgens HUNNIUS, *Zeeuwsche Buijse*, was LEFEBVRE predikant geworden te Philippine 5 September 1646.

N°. 114. *Æ. D. Op. Max. S.*

„*Hic sitae sunt exuviae amplissimi viri* CHRISTOPHILI ROELSI *I. U. D.* „*Ordinum Zelandiae per annos* XXX *consiliarî Pensionarî fidelissimi ac pru-* „*dentissimi, qui feliciter in Domino diem suum obiit* XVIII *Mai anno post* „*Christum natum* CIOIOXVCVII."

„*Susanna Taymon uxor superstes marito chariss. moesta posuit.*"

Over CHRISTOFFEL ROELS zie hiervoren bl. 108.

N°. 121. „*Hier legt begraven dheer* JOHAN HONINGH, *die sterft den* 9 *Junij* „1692, *alsmede beyde zijn Edele Huysvrouwen, vrouw* JOHANNA MARGRIETA „SCHAAP, *die sterft den* 9 *December* 1674 *en vrouw* HILLEGONDA VAN VIERSEN, „*die sterft den* 9 *Mey* 1684, *als ook jonkheer* NICOLAAS JOHAN HONINCH *zijn* „*eenige soon, de laaste van dit geslagt, die sterft den* 3 *Junij* 1681."

Over JOHAN HONICH, den zoon van NICOLAAS JANSZ. HONICH, hiervoren bl. 128 vermeld en van MARIA VAN BOUBERGEN, zie DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 504.

N°. 122. „*Sepulture van de ed. Heere* JOHAN DE KNUYT, *ridder, in zijn* „*leven Heere van Oud en Nieuw Vossemaar, Weelde, Ravels, Eel etc. eerste* „*en representerende de Edelen ter vergaderinge van de Heeren Staten en Raden* „*van Zeelandt, haar Hoochmogende ordinaris Ambassadeur.*" .....

Zie hiervoren bl. 143 en 190.

N°. 147.

Geen verlies kan ons schaden
Christus is ons gewin,
Zijn doodt opend ons tleven
Door d' onze gaan wij daarin.

„*Hier leggen begraven* JOHANNA RACKENTS (RACKET) *van Euppen de huys-*

„ *vrouwe van* JOHAN RADERMACHER *van Aeken. Sy sterft den* XII *dag Februarii* „ *a°*. 1600 *ende* JOHAN RADERMACHER *selve*, *hij sterft den* XV *dag Februarii* „ *a°*. 1617, *oud* 79 *jaren.*"

„ *Artes ingenuae a teneris mea magna voluptas*
„ *Mercatura*, *Labor*, *Pax mea Christe manes.*"

„ *Ende* JOHAN RADERMACHER *sijn sone; hij sterft den* 23 *dag Septembris* „ *A°*. 1629, *oudt* 55 *jaeren.*"

Zie over JOHAN RADERMACHER hierachter onder *Geletterd Middelburg.*

N°. 159. „ *Zalig syn ze die in den Heere sterven.*
„ *Hier lach ik* JAN ABBEELS, *mijn loif is afgeresen*
„ *Den langen winterstrang hout mij nu onder voet*,
„ *Den springtijd ik verwacht wanneer in mij zal wesen*
„ *Een nieuwe jeucht die kout nog wint verwelken doet.*"

„ *Sepultuere van den Eersamen* JAN A(B)EELS, *geboren van Rousselare*, „ *coopman van London*, *out* 56 *jaren*, *sterft alhier tot Middelburg den* 20 *Augustus a°*. 1610."

N°. 160. „ *Hier legt begraven d' eersame mr.* ANTONIUS VAN DEN BERGHE, „ *die*, *nadat hij de gemeynte Christi bedient hadde L jaren lank*, *overleed in* „ *het* 72°. *jaar zijns ouderdoms*, *op den* 2 *dag Mey* 1633."

ANTONIUS VAN DEN BERGE, of MONTANUS, werd op 22 December 1596 als predikant te Middelburg beroepen van Biggekerke.

N°. 182. „ *Rustplaats van d' Hr* FRANÇOIS VAN DER BEECQUE, *coopman* „ *dezer stad Middelburg ende bewindhebber van de geoctroijeerde Oost-indische* „ *Compagnie ter kamer Zeelandt*, *mitsgaders ordinaris raad van M*....., *sterft* „ *den* 21 *October anno* 1670."

Afbeelding van het praalgraf, opgerigt ter eere van JOHAN en CORNELIS EVERTSEN. Teekening in O. I. inkt.

Tot het oprigten eener tombe ter eere van CORNELIS EVERTSEN, werd door de staten van Zeeland besloten op 21 Junij 1666; het besluit dat de tombe ook aan JOHAN zou worden toegewijd, is van 19 Augustus 1666. De tombe werd vervaardigd door ROMBOUT VERHULST 1680—1682.

Hierbij de opschriften van het monument, zoo als die door den raadpensionaris van Zeeland, in 1681, zijn voorgedragen; de afgekeurde in MS., de goedgekeurde gedrukt. Het grafschrift werd eerst in 1800 geplaatst en is in zijn geheel te vinden bij J. C. DE JONGE, *Levensbeschrijving van* JOHAN *en* CORNELIS EVERTSEN, 's Gravenhage 1820, bl. 248, alwaar men kan vinden wat er over dat grafschrift is te doen geweest. De kosten van het monument zijn aan de familie niet terug betaald. Hierbij opgave van de plaatsen in de notulen der staten tot deze zaak betrekkelijk, ook te vinden bij DE JONGE, a. w.

Praalgraf der Zeeuwsche luitenant-admiralen JAN en CORNELIS EVERTSEN. J. P. BOURJÉ del. J. C. BENDORP sculp.

Plaat voorkomende in DE KANTER, *Redevoering uitgesproken bij de plegtige ontblooting van het hersteld praalgraf enz. op den 18 van lentemaand* 1818, Middelburg 1818.

Hierbij:

a. Het opschrift uit DE KANTER, a. w.

b. Gedrukte uitnoodiging door het Zeeuwsch genootschap tot bijwoning der plegtigheid.

c. Gedeelten van *Middelburgsche couranten* hiertoe betrekkelijk.

De tombe der EVERTSENS in de oude of st. pieterskerk opgerigt, had, vooral door de inlegering aldaar der Engelschen in 1809, veel geleden. Nadat de luitenant-admiraal VAN KINSBERGEN had aangeboden de herstelling er van te bekostigen, is deze op kosten van het rijk, door tusschenkomst van het genootschap, door W. VAN UIJE geschied en de tombe op last des konings overgebragt naar de nieuwe kerk. Men zie DE KANTER en DE JONGE in de genoemde werken; alsmede de briefwisseling over deze zaak vermeld in *Inventaris van handschriften van het Zeeuwsch genootschap*, door J. P. VAN VISVLIET, Middelburg 1861, bl. 31—33. De afbeelding van het praalgraf bij DE KANTER vindt men ook op den titel van het werk van DE JONGE.

Opschriften op de marmeren gedenksteenen, ter eere van WILLEM, roomsch koning en FLORIS den Voogd, in de nieuwe kerk.

De oprigting dezer gedenksteenen, vervaardigd door W. VAN UIJE, had plaats in Augustus 1820, op kosten van het rijk, door tusschenkomst van het Zeeuwsch genootschap. De stukken tot deze zaak betrekkelijk vindt men vermeld in *Inventaris enz.*, bl. 33 en 34; zie ook *N. Verh. Zeeuwsch genootschap*, dl. III, st. 6, bl. 27 volgg.

Hierbij gedrukt exemplaar van het bewijs van de begraving der beenderen van WILLEM, roomsch koning, in de nieuwe kerk, op last van het uitvoerend bestuur van het Zeeuwsch genootschap, in September 1866. De verklaring ligt in de kist, waarin de beenderen begraven zijn.

Platte grond van den abdijtoren en van de koorkerk, met aanwijzing van de ligging der zerken.

Hierbij eene opgave der grafschriften in de koorkerk en een alphabetisch register op de namen der begravenen. De grafschriften zijn uitgegeven door F. NAGTGLAS in H. Q. JANSSEN en J. H. VAN DALE, *Bijdragen enz.*, dl. IV, bl. 222—235.

Vier afbeeldingen van het graf van WILLEM II, roomsch koning. Teekening in kleuren.

1°. Platte grond van de nis met de zerk.

2°. Profil van de nis der gevonden grafzerk zoo als die zich vertoonde in de koorkerk.

3°. De begraafplaats zoo als die zich vertoonde aan den buitenkant der kerk.

4°. Afteekening van een gedeelte der koorkerk met aanwijzing waar het graf is gevonden, alsmede van de vermoedelijke begraafplaats van gravin ADA.

Op last van de landvoogdes MARIA, werd, in 1546, door den abt FLORIS VAN SCHOONHOVEN, eene tombe ter eere van den roomsch-koning, in de kerk te Middelburg opgerigt. Het zijn, naar alle waarschijnlijkheid de overblijfselen van die tombe, die in 1817 ontdekt zijn en waarvan de afbeeldingen hier voorkomen.

Men zie hierover N. C. LAMBRECHTSEN, in *Nieuwe verhandelingen van het Zeeuwsch genootschap*, dl. III, st. 6 en de stukken vermeld in *Inventaris enz.*, bl. 34. In 1860 is, bij herstellingen aan de koorkerk, de nis weder geopend en de gebroken zerk naar het kabinet van het Zeeuwsch genootschap overgebragt; de beenderen zijn in de nieuwe kerk onder den gedenksteen in 1866 begraven, nadat zij in het kabinet van het Zeeuwsch genootschap bewaard waren, zie hiervoren bl. 274.

Grafsteen in de koorkerk met opschrift ter eere van capitein JAN PIETERSE, overleden 1 Augustus 1628.

Het bekende grafschrift is o. a. te vinden bij GARGON, *Walchersche Arcadia*, dl. II, bl. 286; DE LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 199 en *Chronijkalmanak*, bl. 180. De steen is opgerigt door de bewindhebbers der W. I. compagnie.

Gedenksteen in de koorkerk ter eere van ELISABETH WERKENDET. Teekening in kleuren.

Van boven het wapen van CABELJAU, vastgehouden door twee meermannen; daaronder:

„*Wat leven erft, vergaet en sterft.*"

beneden op den steen:

„*Gedencksteen opgerecht door Joncheer* WILLEM JAN CABELIAU *ter eeren van* „*Jonevrouw* ELISABETH *dochter van d'heer* LIEVEN WERKENDET, *wijlen syne* „*weerde huysvrouwe, overleden den eersten November* 1639."

Voorts van boven de acht kwartierwapens van CABELIAU: aan de linkerhand CABELIAU, LEIJENS, DE ST. GENOIS en UTENHOVE; aan de regterhand, beginnende van de buitenzijde: DE ROVERE, GHENT, HEELAER en NIJENRODE, gekwartileerd met PERSIJN; van onder, doch boven het grafschrift, het wapen van CABELIAU met dat van WERKENDET, en aan weerszijde:

WERKENDET, SOETEMAN. — HERTSBEKE, ZUIDLAND.

WILLEM JAN CABELIAU was de zoon van JAN CABELIAU, begraven te Arnemuiden, en MARIA DE ROVERE; zie *Navorscher*, dl. IV, bl. 68, 347—349 en inzonderheid dl. VIII, bl. 268, over zijn geslacht. Zijne vrouw was de dochter van den burgemeester van Zierikzee en rentmeester-generaal B. O. Schelde.

Gedenkteeken van HADRIANUS JUNIUS, in de koorkerk te Middelburg. C. J. VAN UIJE del. C. C. FUCHS sculp.

Uit P. SCHELTEMA, *Oud en Nieuw*, Amst. 1844. HADRIANUS of ADRIANUS JUNIUS, geboren te Hoorn 1 Julij 1511 werd, blijkens het *Register ten Rade*, stadsdoctor te Middelburg 8 April 1574, doch overleed reeds in het volgende jaar, op 16 Junij 1575, te Arnemuiden. Op last van zijn zoon, PETRUS, werd zijn stoffelijk overschot, op 29 April 1579, in de koorkerk begraven en ook zou er, volgens sommigen, een gedenkteeken, ter zijner eere, aldaar zijn opgerigt, waarvan echter in lateren tijd niets is gevonden dan eene zerk met het opschrift: „*Hier leet begraven* ADRIANUS JUNIUS, *starf den* 16 *Junij an*. 1575." In 1842 werd een gedenkteeken voor hem door het Zeeuwsch genootschap opgerigt, het bestaat uit eene wit marmeren plaat hoog 1 el 46 en breed 1 el 17, gevat in lijstwerk van granietmarmer met wit marmeren ornamenten en consoles en is vervaardigd door W. VAN UIJE & ZONEN te Middelburg. Het opschrift in vergulde Romeinsche letters luidt:

Ter gedachtenis
van
Hadrianus Junius.
door zijne geleerdheid
een sieraad der XVIe. *eeuw.*
geboren te Hoorn
en in dit kerkgebouw begraven.
Het Zeeuwsch genootschap
der wetenschappen.
1842.

Portretten van JUNIUS vindt men in onze verzameling, in de laatste afdeeling dezer portefeuille; zie overigens over hem en zijne verdiensten SCHELTEMA, a. w., bl. 185 volgg. en de aldaar aangehaalde schrijvers.

Het zesde Zeeuwsche muziekfeest, gehouden te Middelburg 6 en 7 Junij 1861. Lith. van EMRIK & BINGER.

Voorstelling van de koorkerk van binnen.

Templum novum. H. UDEMANS sculpsit. fol.

Templum novum Medioburgense. (N. J. VISSCHER exc.). fol.

Afbeeldingen van de oostkerk.

Oostersche kerk.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 428.

Oostersche kerk. fol.

Dezelfde plaat als de vorige, doch proefdruk vóór de letter.

De oostkerk te Middelburg. C. PRONK ad viv. del. 1743. J. C. PHILIPS fecit 1746.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 200.

Oostkerk.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 216.

Tot het bouwen der oostkerk werd besloten in 1644 en 1645; het model werd gemaakt in navolging van de luthersche kerk te Amsterdam en de nieuwe kerk te Maaslandsberg, door den architect BARTHOLOMEUS FRANS DRIJFHOUT, te 's Gravenhage, met raad en advies van de architecten PIETER POST, te 's Gravenhage en ARENT GRAVESANT, te Leyden; de stadsfabriek WILLEM TEBINK en later LOUIS JOLIJT, hadden het opsigt over het werk.

In 1647 werden de fundamenten aanbesteed; in 1652 de eerste steen gelegd, doch het werk werd weldra gestaakt en het afgebouwde gedeelte met een houten kap overdekt. De bouw werd eerst eenige jaren later hervat en was geëindigd in 1667. De kerk werd geopend 6 Julij 1667. Zie overigens (PASPOORT VAN GRIJPSKERKE), in *Naamlijst enz.*, 1884, bl. 10—16; NAGTGLAS, *Kerkeraad enz.*, bl. 33 en inzonderheid de MS. beschrijving van den bouw der kerk door JAN BOSDIJK, 1800.

De uitgehouwen wapens van steen aan de kerk zijn van buiten, boven de groote deur, van CORNELIS ARENTSEN WESTDORP en WILLEM QUIRIJNSEN, burgemeesters.

Boven de glasramen: van PIETER JOOS DUVELAER, JOHAN VAN REIGERSBERG, LEONARD DE SOUTE, DANIEL TRESEL, JACOB BLONDEL, CORNELIS VAN LODESTEIJN, JOHAN LUYCK, JOHAN VAN HOORN.

Van binnen, in den koepel, PECKIUS, BORREL, POTTEIJ, CRANE, LAMPSINS, WILMERDONCK, DE HAZE en THIBAUT.

Boven de glasramen: HUYBERT, LE SAGE, VERPOORTE, HUYSSEN, WOUTERS en RASEN.

Boven de voorpoort, van binnen: VAN ROUBERGEN, ARENTSEN, BISCOP, CAEN, BROUWER, VETH, VAN BEAUMONT, VAN DEN MERCT, PECKIUS, CAU, DUVELAER, GODIN en LODESTEIJN.

Afbeelding van den begrafenispenning, uitgedeeld bij de eerste begrafenis in de oostkerk.

Aan de eene zijde eene vrouw, uitgestrekt op de baar; daarboven twee engeltjes eene rol vasthoudende, waarop: „Siet de dood is een inganck ten leven," en op de baar: „salich syn de doode die in den Heere sterven van nu aan — „ja zegt de Geest, opdat sy rusten moghen van haren arbeit, Apoc. 14 cap." Aan de tegenzijde de dood met zijne attributen en een papier houdende, waarop: „Ter zaliger gedachtenis van jufr. MELEBREGT, de vrou van JAN SANIE die „deerst begraven is gedragen van deze x in Oosters tempelbou: R. MAERTENS, „K. KOUWENBURG, W. MAQUET, J. DE BOCK, J. QUESEN, S. OOSTERMAN

„K. KLINCKWERCK, A. ANDRIESSEN, P. ENTE, J. VAN DE POELE, alle wijn-„koopers tot Middelburg in Zeeland; den XVIen van Graasmaand des 1665sten jaars. „L. v. G. fecit, Memento mori."

Berigt van inteekening op eene kunstplaat van het nieuw gemaakte orgel in de oostkerk.

Het orgel is gemaakt 1779—1783. In de MS. aanteekeningen van DU PON vindt men eene uitvoerige beschrijving van het orgel.

Gasthuis en gasthuiskerk te Middelburg.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 448. Hierbij eene aanteekening dat JOHAN BASSELAERE, kiezer en 18 jaren lang regent van het gasthuis, gest. 30 Sept. 1669, oud 52 jaren, in die kerk ligt begraven.

Vroeger was de gasthuiskerk de kapel van het St. Barbara's gasthuis, in 1590 werd zij geopend voor de hervormde gemeente; daarna voor de Engelsche avanturiers; in 1621 weder voor de hervormden; zij werd in 1798 aan de roomsch-katholieken voor hunne godsdienstoefening ingeruimd; thans wordt zij gebruikt door en is het eigendom van de afgescheidene gemeente. Zie o. a. NAGTGLAS, a. w., bl. 35 volg.

Vischmarktkerk.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 206. Vroeger de kapel van het klooster der graauwe zusters of zustershuis, ook genoemd *Bacht's Gravenhovekerk*. Ook hier hebben de Engelsche kooplieden hunne godsdienstoefening gehouden; in 1593 werd zij engelsche kerk genoemd. In 1650 werd zij voor de hervormde gemeente geopend en in 1651 is zij vergroot. Zie NAGTGLAS, l. c., bl. 34 en de MS. aanteekeningen van DU PON.

Kerk- en armbestuur.

Titel.

Hierop attributen in O. I. inkt; voorts:

1°. Lakafdruk van het zegel der kerk te Middelburg: „Nomen Domini turris „fortis" Prov. 18'.

2°. Afteekening van het zegel der kerk te Middelburg: „Sigillum Ecclesiae „Medioburgensis."

Exemplaren van verschillende drukken der kerkbriefjes.

Van 27 Julij 1721, 30 Januarij 1765, 12 November 1767, 20 Februarij 1774, de viering van het eeuwgetijde van de verlossing van Middelburg, met opgave der gecollecteerde gelden; van 6 November 1774 bij de invoering van de nieuwe psalmberijming; van 21 Mei 1780; 28 mei 1780; 3 September 1809; 3 December 1820. Voorts nog 1°. „Ordre bij de predikanten van Middelburg gesteld „voor de predikanten zoo op den dag des Heeren als in de week, tot Mid-

„delburg bij GILLIS HORTHEMELS de Jonge" (tusschen 1688 en 1692). 2o. „Gedrukte opgave der verschillende kerken dat al de bijbelboeken achtereenvol- „gens te Middelburg zijn verklaard." 3o. „Programma ter gedagtenis van de invoe- „ring van het verbeterd psalmgezang 1776, met opgave der regelen bij het zingen „waar te nemen;" plakformaat.

Middelbourg en Zeélande, levé par ordre des États par ZEHE(N)DER ingen^r de la ville, à Paris chez le s^r LE ROUGE, rue des Augustins.

Op dezen platten grond is met kleuren aangewezen de verdeeling van de vier wijken der stad in twaalf deelen, naar het getal der predikanten (a°. 1774). Hierbij zoowel het oude als nieuwe wijkboekje, waarin die verdeeling te vinden is, alsmede de „vier wijken der stad Middelburg in twaalf deelen verdeeld" enz. bij de wed. A. RUBERT.

Over de vroegere verdeeling der stad in wijken, voor predikanten en ouderlingen, zie men PASPOORT VAN GRIJPSKERKE, *Bijdrage* enz., bijlage B, bl. 24 volgg. Eene nog oudere indeeling vindt men in de *Acten van de consistorie* te Middelburg van 2 Mei 1574; te weten:

1°. d'Eerste wijk de lange en korte noordstraat met huere zijdestraatgens als t sebastiaanstraatge en lijkdragerastraatje, den vogelensanck (st. jorisstraatje) en lambrecht den bakkers straatge;

2°. schotse hoek met t rentmeestersstraatgen; de rentmeester B. W. S. PHILIBERT VAN SEROOSKERKE had zijn huis in de wagenaarstraat, alwaar een straatje aan de noordzijde op de kaart van VAN DEVENTER te zien, uitkwam;

3°. giststraat en stupierstraat (st. pieterstraat);

4°. burcht, wal, t kerkstraatje, balance, lombaartstraatje en jaffa;

5°. dam, zuid en noordzijde, met de zijdestraatgens bij de hoge meulen en daaromtrent;

6°. nieuwstraat, st. geerstraat, de zijde van de nieuwe haven tot aan de oude watermolen en de beestemarkt;

7°. langedelft;

8°. cortedelft en bellinck;

9°. st. jansstraat, tzusterstraatje en de gravestraat;

10°. de geheele gortstraat tot de vlissingsche poort;

11°. de markt, langevijle en geer;

12°. t cheis, de vlasmart, t augustijne straatje en daaromtrent.

Middelbourg etc.

Dezelfde kaart als de vorige, doch op deze is, met kleuren, aangewezen de verdeeling der wijken voor de diakenen. Hierbij eene naamlijst der diakenen 15 Mei 1785—14 Mei 1786, met eenige handteekeningen en de indeeling van de 7 wijken voor wijkmeesters en adsistenten.

Gedrukte naamlijst van de predikanten van de Nederduitsch-hervormde gemeente te Middelburg 1574—1803.

Hierbij vele eigenhandige naamteekeningen. De lijst is vervaardigd door A. 's GRAVEZANDE en bijgehouden na diens overlijden.

Portret van den schoenmaker JEAN LOGNE. GOLE ex. et f. fol. Zwarte kunst.

Hierbij eene aanteekening. Volgens sommigen stelt dit portret, dat zeer zeldzaam is, voor GELEYN JANSS. DE HOORNE, eersten predikant te Middelburg, naar eene oude prent door GOLE gemaakt. Anderen houden het voor dat van zijnen vader.

Over G. J. DE HOORNE, die reeds in 1559 te Middelburg predikte en na de overgave van Middelburg in 1574 eerste predikant was, doch in het volgende jaar overleed en op 24 Julij 1575 begraven werd, zie men, behalve de aanteekeningen op de naamlijst, 's GRAVEZANDE, *Aaneenschakeling*, bl. 437 volg. en F. NAGTGLAS, *Kerkeraad enz.*, bl. 50.

Portret van GILLIS BURS. S. MESDACH pinxit. D. v. BREMDEN sculp. fol. op satijn.

Randschrift: „Aegidius Bursius, Ecclesiastes Middelburgensis, ac illustris „scholae rector, aetat. 70. A°. 1634, prudenter et syncere." Onder het portret een vers van ISAÄCUS GRUTERUS, conrector te Middelburg 1634—1636:

Vigens senectus, ingeni censu ferax,
In aere prostat; majus haud scalpro licet,
Spectator orbem laudis explebit pius.
Parum, coactas mystici coetus oves
Pavisse caste? Sancta majestas poli,
Viduae, pupilli, pressus impie reus
Sensere curam. Sparsus in multos viros,
Pulsante, Cirrhae doctus erupit liquor,
Quam saepe turba, Mennonis genio tumens,
Putrique rapta spiritu mentis dolos
Coecosque casses lentioris ingeni
Stupuit resolvi, stragis haud parcae memor?
Sint ossa terrae. Fama num tantae capax
Virtutis, atri sidit in flammas rogi?

Hierbij het handteeken van BURS.

GILLIS BURS, geboren te St. Winoxbergen, studeerde te Gent, zette zich te Vlissingen neder; huwde aldaar a°. 1587 GEERTRUID MOELS, en nam er waarschijnlijk de betrekking van conrector waar. Hij werd predikant te Middelburg 1589—1634, en rector van de latijnsche school; zie DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 501 volgg.; REITZ, *Oratio de gymnasia Mediob.*, p. 10; VROLIKHERT,

Vlissingsche kerkhemel, XXIII, bl. 34 en 347; eene vergelijking tusschen hem, FAUKELIUS, WALAEUS en TEELLINCK, en menige bijzonderheid hen betreffende vindt men in de *Vita Ant. Walaei* in (G. BATES) *Vitae selectorum aliquot virorum.* Lond. 1681, 4°., p. 621 sq.

Portret van HERMANNUS FAUKELIUS. S. MESDACH pinxit. D. v. BREMDEN sculp. a°. 1631. Zonder adres. fol.

Zie de beschrijving van het portret hiervoren bl. 149.

Het vers van ABRAHAM VAN DER BROUCK, onder het portret, is van den volgenden inhoud:

Caelator audax, eximium cupis
Arte hac pusilla Faukelium edere?
Quem totus orbis non prehendit
Exigua hunc capiet tabula?
Nequaquam; at oris vix tua viridi
Dabit figuram dextera posteris;
Mens nata caelo, humana spernens
Aethereas repetivit arces.
Hanc Bruga mundo progenuit facem;
Quae lumen ingens Mattiacis tulit
Caelestis aurae, quae coruscans
Rhenicolis nituit colonis.
Quamvis sepulchro nunc ea conditur,
Erumpit ardens attamen undique
Praebetque ab umbris lumen orbi
Ut pateat via clara caeli.

Hierbij zijne handteekening en eene aanteekening over hem door 's GRAVEZANDE. Hij is predikant te Middelburg geweest van 1599—1625. Zie hiervoren t. a. p. waar 1599 in de plaats van 1595 moet gelezen worden.

Portret van A. WALAEUS. BALY pincsit. S. SAVRY sculp. 4°.

Hierbij facsimile zijner handteekening. Hij is predikant te Middelburg geweest 160½—1619. Zie hiervoren bl. 150.

Portret van FRANCISCUS GOMARUS. W. SWA(NENBURG) fec. H. H(ONDIUS) exc. fol.

Randschrift: „Franciscus Gomarus, Brugensis SS. Theologiae in Acad. Lugd. „Bat. primarius Professor, aetat XLV anno 1608." Van onder:

Hoc etiam vobis patriae debetur Athenae,
Hoc etiam Brugae quod numeretis erit
Sin pudet, ut nunc est, mea patria: cessimus ultro.
Exilium tectis praetulit ille tuis.

At vos posteritas hoc saltem discite teste,
Quid patriae possit, quid pietatis amor.

D. H(EINSIUS).

Hierbij zijn handschrift uit een album van HILLEBRAND GRUIJS 1632.

Portret van FRANCISCUS GOMARUS. 4°.

Onder het portret:

Vermaerde balling van het yvrig Vlaenderlandt,
Vlieg niet te hoog in t licht met uw geleerdt verstandt
De nutste waerheit is de klaerste en lichtst te vaeten
Die om het duister twist, sal t noodigste verlaeten
Dan mist men t beste, en als de hevige afkeer groeit,
Vergaet de liefde en t saedt der vreé werdt uitgeroeit.

G. BRANDT.

Hierbij facsimile van zijn handteeken.

FRANCISCUS GOMARUS was geboren te Brugge (30 Januarij 1563), hoogleeraar te Leyden (1594—1611); predikant te Middelburg (1611—1615), hoogleeraar te Saumur (1615—1618) en te Groningen (1618—11 Januarij 1641).

Portret van WILLEM TEELLINCK. A. (V. D.) VENNE deping. PETRUS DE JODE sculpsit. 4°.

Randschrift: „Gulielmus Teelingius, verbi divini minister in Ecclesia Medioburgensi a°. 1621. ae. 41."

Onder het portret:

Siet hier een deftich helt, vervult van 't vier des Heeren
Een vrient tot aen het merck, een Paulus in het leeren,
Vol raet, vol cracht en troost, waervan dees cleyne plaet
Die u syn wesen thoont, het minste deel niet vaet.

Portret van WILLEM TEELLINCK. A. (V. D.) VENNE deping. PETRUS DE JODE sculpsit. 4°.

Hetzelfde portret, doch zonder vers. WILLEM TEELLINCK was de zoon van JOOS en AGATHA DE JONGE, (volgens sommigen JOHANNA JANS), geboren te Zierikzee 1580, predikant te Haamstede en Burgt (1606—1613), te Middelburg (1613—8 April 1629). Zie o. a. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 334—341; H. M. C. VAN OOSTERZEE, *Zeeland* 1853, bl. 314—321.

Portret van ISAÄC VAN HOORNBEEK. PETRUS DE JODE sculpsit. LOELINGA pinxit. fol.

Randschrift: „ISAÄCUS HOORNBEEK Eccles. Mediob. pastor, scholae curat. et „catechista, natus Mediob. a°. 1587, denatus a°. 1648."

Onder het portret:

Dit 's 't aengesicht des mans, 't welck als 't de DEUGD *bekeek*
Verbaest stond, of zij hem, dan of hij haer geleek.
Zoo sprack zij door zijn tong, zo sag hij door haer oogen,
In wil en weêrwil was zo eenerley haer poogen.
Vrêe zochtens' allerweest; vrêe vondens' allerminst
Behalven bij haer selfs. Dies elk op 't onvoorsinst
Besloot uit 's weerelds los getuimel te vertrekken
Nae 't eeuwich vredehof en 's hemels sael'ge plekken,
Der heil'ger Englen rey, hoe naeuw 's haer ook bekeek,
Loeg ISACK *toe voor* DEUGD; *en* DEUGD *voor* HOORENBEEK.

A. URSELINX.

ISAäC VAN HOORNBEEK van Vlaamsche afkomst, geboren te Middelburg in 1587, (gedoopt 22 Maart), de zoon van JOHANNES, was predikant te Meliskerke (tot 1617), te Middelburg (1617—1648).

ABRAHAM URSELINX was conrector op de latijnsche school 1636—1650 en is vervolgens rector te Enkhuizen geworden; zie REITZ, *Oratio etc.*, p. 16.

Portret van JACOBUS A MIGGRODE. 4°.

Randschrift: „JACOBUS a MIGGRODE, Verianus, Eccles. Mediob. pastor, „Scholae curator et catechista, obyt a°. Chri. 1645, aet. 72, ministerii Ecclesiast. 49."

Hierbij zijn handteeken; het portret is gegraveerd door K. SLABBAERT en onder het portret vindt men gewoonlijk een vers van den raadpensionaris DE BRUNE; de vermelding van den graveur en het vers ontbreken.

JACOBUS VAN MIGGRODE was de zoon van JOHANNES en JACOMIJNTJE GIJBELS, geboren te Veere 1573 of 1574, predikant te Gapinge (1599—1608), te Arnemuiden (1608—1625), te Middelburg (1625—1645); zie over hem DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 250; VAN IPEREN, *Hist. redevoering bij het ontdekken der gedenknaalde, opgericht ter eere van* JOANNES VAN MIGGRODE, Amst. 1774, bl. 61 en 172.

Portret van CAREL DE MAETS. HENDRICK BLOEMAERT deliniavit. H. v. LAMSWEERDE sculpsit. HARMAN SPECHT excud. 1659. fol.

Onder het portret: „CAROLUS DE MAETS, Lugd. Bat. S.S. theol. doct. ejusdemque „facult. in Acad. Ultraj. Profes et Ecclesiae pastor, natus 1597. denat. 1651."

Dematiani quidquid artifex vultus
Inscribit aeri, consecratque venturis,
Spectate, Cives. Plura non potest pictor;
Plus aestimate. Quisquis ad viri pectus

Se vertit, illud tot scientiis pastum,
Totumque nostri patrimonium coeli,
Mens alta quod recondit, osque testatur
Illud disertum, totque Suada linguarum,
Zelanda tellus quidquid aegra dimisit,
Et nunc adorat erudita Trajectum,
Dematium, quem vos videtis, hic quaerit.

BOXHORNIUS.

Volgens BURMAN, *Traj. erudit.*, p. 208, werd DE MAETS geboren te Leyden 25 Januarij 1597; zijne ouders zetteden zich te Middelburg neder. Hij is predikant te Middelburg geweest 1629—30 December 1639. Zie overigens hiervoren bl. 150, waar ook een ander portret van hem vermeld wordt.

Portret van MAXIMILIAAN TEELLINCK. J. SUIDERHOEF sculpsit. Fol.

Randschrift: „MAXIMILIANUS TEELINGIUS, pastor Medioburgensis, natus 26 „April 1602, denatus 26 November 1653." Onder het portret:

Dus was Teellincks sedich wesen,
Wiens geswint en vlugh verstandt,
Boeck op boeck, seer nut van lesen
Plaght te geven van sijn handt,
Rijck in deughden, trou int leeren,
Vol van ijver, groot van raedt,
Onvermoeyt in 't werck des heeren
Kloeck int steuyten van het quaedt.

P. C. (PETRUS COORNE?)

M. TEELLINCK, zoon van WILLEM werd geboren op 24 April 1602, predikant bij de engelsche gemeente te Vlissingen (1627—1628), bij de hervormde te Zierikzee (1628—1640), te Middelburg (1640—26 November 1653); zie o. a. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 17; VROLIKHERT, *Vlissingsche kerkhemel*, bl. 377. In de politieke twisten van 1651 is ook hij gemengd geweest.

Portret van JOHANNES DE MEY. D. CLOUWET sculp. fol.

Randschrift: „D. JOHANNES DE MEY, Ecclesiastes Mediob. theol. et philos. „Professor facundissimus." Onder het portret:

Dit is Johan de Mey, die kerck en burgertwist
Door sijn geleerde tong soo geeren had geslist;
En had het classendom van Walcher hem willen hooren,
Gewis hij had 't gekijf der broederen konnen smooren
Maar 't moedig prekerdom, te stout op 's vorsten magt
Ontsag noch God, noch ampt tot Momma lag veremagt;
Nu treurt vast school en kerk op beyd haer kout gebeente
En sugt om twee soo lief, als dees aan haar gemeente.

Andere portretten van DE MEY komen later in onze verzameling voor, zie hierachter *Illustre school; St. Laurens*, in Portefeuille IX enz.

JOHAN DE MEY, geboren te Middelburg op 2 September 1617, was de zoon van FRANÇOIS en PÉRONNE DE CHERF of CERF; hij is geweest predikant te Ovezande en Driewegen (1640), Baarland (1641), naar Oost-Indië beroepen, doch niet vertrokken; predikant te St. Eustatius (1643), te Zoutelande (1645), te St. Laurens (1648), te Middelburg (1649—8 April 1678). Zie het uitvoerig levensberigt meest uit eigenhandige aanteekeningen van DE MEY, bij DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 99—116.

Portret van PETRUS LACCHER. J. SUIJDERHOEF sculp. fol.

Hierbij eene aanteekening.

Randschrift: „PETRUS LACCHER, pastor Medioburgensis aet. 55, a°. 1665."
Onder het portret het volgende vers van JOANNES WILMERDONCK:

Een man vol hemels vier, die Sions borgt bewaeckt;
Wiens tong is van de kool' des altaers aengeraeckt;
Een vreed' en waerheits vriendt; een geessel van de sonde;
Aen 't waer berouwen hert een balsem in de wonde
Vertoont u deze prent; Zirckzee en Middelborg
Getuijgen van sijn trouw en vaderlijke sorg.

PETRUS LACCHER, de oude genoemd, om hem te onderscheiden van zijn zoon, geboren waarschijnlijk te Zierikzee a°. 1610, predikant te Westsouburg; te Zierikzee (1640—1654), te Middelburg (1655—1678), overleden 1679, was met JOHANNES THILENUS het hoofd der Voetiaansche partij te Middelburg in de geschillen in 1676. Zie *Sleutel op de burleske notulen van* MICHIELZON; V. D. VELDE, *Tweehonderdjarig jubelfeest*, bl. 207.

Portret van DANIEL GRAVIUS. Z. BLIJHOF pinxit. J. MUNNICHUISEN sculpsit. JOANNES MARTENS excudit. fol.

Randschrift: „Effigies dom. DANIELIS GRAVII, Ecclesiae Medioburgensis pa-„storis. aetatis a°. 57." Onder het portret:

Dit 's Gravius dien man, die als hij preekte, leefde;
In wien een vierge geest, een geest vol wijsheyd zweefde:
Een Paulus in sijn leer, Apollos in de schrift;
Een Daniel, die sich met Babels vuyle drift
Niet heeft besmet gehadt. Formosa moet hem danken,
Ter Veer en Middelburgh voor soo veel schoone ranken
Die sijn arbeydtsaamheyt aldaar geschooten heeft
Waerom hij tot sijn loon nu in den hemel leeft.

DANIEL GRAVIUS, is geweest predikant te Aardenburg (1648), hij vertrok naar Oost-Indië en werd predikant op Formosa, later predikant te Veere (1655—1671), te Middelburg (1671—1678). Hij behoorde met HOORNBEEK, VAN

DER WAEIJEN en MOMMA tot de Coccejaansche partij; hij was gehuwd met de dochter van den burgemeester van Veere, HUBRECHTSEN. Zie *Sleutel ens.*

Portret van JOHANNES VAN DER WAEIJEN. J. MUNNICHHUISEN sculps. G. BORSTIUS excudit. fol.

Randschrift: „D. JOHANNES VAN DER WAEIJEN, Ecclesiae Medioburgensis „pastor vigilantissimus." Van onder:

Dees print verbeeld dien man, die vol van vier en geest
In Gods beneeveld huys een fackel is geweest;
Die Christus uyt de schrift, daar elck hem liet verduystren,
Met straalen van Godts Geest kon aan t gemoed opluystren;
O kerck! wat lijd 'j al schaa, nu ghij dien preecker mist,
En Zyon leydt gekreuckt door noodloos broedertwist;
Soo t Middelburgh vergeet wat lastertong hem smeten
God sal in zijn gerigt hun schendaat niet vergeten.

Portret van JOHANNES VAN DER WAEIJEN. fol.

Kleiner dan het vorige en regts, terwijl het vorige links is; voorts hetzelfde randschrift doch de naam gespeld V. D. WAIEN en onder het portret de vier laatste regels van het vers, met adres van JOCHEM BORMEESTER. Hierbij een berigt van zijn leven, meest getrokken uit WAGENAAR, *Amsterdam* en VRIEMOET, *Athenae Frisiacae.*

Portret van JOHANNES VAN DER WAEIJEN. gr. fol.

Portret met veel bijwerk; van boven: „Contemtis fulget major honoribus." Van onder het wapen van V. D. W. JOHANNES VAN DER WAEIJEN was geb. te Amsterdam 12 Julij 1634, zoon van JACOB en GEERTRUIDA SPIEGEL, predikant te Sparendam (1662), Leeuwarden (1665—1672), Middelburg (1672—1677), hoogleeraar te Franeker (1678); historieschrijver van Friesland (1682), geheimraad van den stadhouder van Friesland (1680—1691), overleden 4 Nov. 1701.

Portret van WILHELMUS MOMMA. Z. BLIJHOF pinxit. J. MUNNICHUISEN sculp. fol.

Randschrift: „D. WILHELMUS MOMMA, Eccl. Mediob. Theol. ac linguae „sanctae, Professor pietate et eruditione eximius" en onder het portret:

Dit s Momma t groote ligt dat Middelburg bescheen,
Dat opging met gejuyg, maer met getreur verdween:
O stad beklaag u staat, beween t verlies der kerkke;
Beschrey u eygen schaa, maar niet sijn lijk noch zerkke;
Waer toe sijn rust ontrust? God heeft hem door de dood
De priestertwist ontrukt, gebergt in Abrams schoot.
Jehovah sal sijn smaad aan 't Claesendom wel wreken,
Terwijl hij loon geniet, voor sijn schriftuurlijk preken.

Portret van WILHELMUS MOMMA. fol.

Onder het portret:

O! kerck van Middelburgh gij siet niet dan dees print,
Maer tweesen heeft de doot, verslonden en versteken
Eijlaes dat vroom gemoet, tot Godt soo was gesint,
Doet Christus aen de siel des ziel genoots uitbreken,
Dat ijder wie hij was Jehova door hem vindt
Soo klaer blonck Jesus light in zijn doorlughtig preken
Het Zijon straelde door waer aen tgemoet hem bindt
Een fackel sonder ga geen tongh die soo kon spreken
Sijn pen getuight van hem, wat konsden (konsten) hij verstont
Een generael verstant steedts vloeijden uit sijn mont
Waer door de boose nyt hast lasteren uitschelden
Sijn schriften na zijn doot, doen aan een yder kont
Wat zeedigheit dees man, steedts aen de liefde bont,
Beveelt de wraeck aen Godt, int oordeel te vergelden.

A. ROGGEVEEN.

Boven deze regels is nog geplakt het vers: „dit 's Momma 't groote ligt" enz.; over ARENT ROGGEVEEN zie hierna in *Geletterd Middelburg*. Een derde portret van MOMMA vindt men, onder *Illustre school*, hierachter.

WILHELMUS MOMMA, geboren te Hamburg (1642), predikant te Lubek (1666—1673), in den Ham (1673—1676), te Middelburg (1676), overleed 9 Sept. 1677. Zie GLASIUS, *Godgel. Nederl.*, II, bl. 525—527 en over de twisten te Middelburg, waartoe zijn beroep aanleiding gaf, vooral H. BOONEN in *Kerkhistorisch archief*, dl. IV, bl. 287, volgg.

Portret van JOHANNES PLEVIER. P. VAN DIJK pinx. P. TANJÉ sculp. fol.

Onder het portret: JOH. PLEVIER, Ziriziaeus, V. D. M. Mediob. A°. aetat. 57.

Quem patriae commendat amor fraternus et ardor
Ingenii probitas, judiciique acies,
Et labor invictus, gravitas et gratia vultus,
Doctorem doctum picta tabella refert.

Sic collegae conjunctissimo
apposuit IS. SCHORER.

Dus schenkt ons de eêlste kunst, naar 't leven op 't papier
Den godsgeleerden en vrêlievenden PLEVIER
Die zijne kudde met zijn stemme en met zijn schriften,
Waarin hij 't waar van 't valsch zo keurig wist te schiften,
Gansch Neêrland heeft gesticht, was elk gezind als hij,
Gods kerk zag zich wel haast van broedertwisten vrij.

P. BODDAERT.

Hierbij tweemaal zijn handteeken.

JOHANNES PLEVIER, geboren te Zierikzee (26 October 1685), predikant te Serooskerke (tot 1718), te Middelburg (1718—1754), overleed 18 Julij 1762. Zie over hem o. a. GLASIUS, *Godgel. Nederl.*, dl. III, bl. 104.

Portret van ALBERTUS VOGET. J. M. QUINKHARD pinx. P. TANJÉ sculps. fol.

Onder het portret: „ALBERTUS VOGET, SS. Theologiae doctor et professor."

En tibi praeclari vultum habitumque Vogeti
Vivaci artificis scripsit in aere manus.
O utinam mentis potuisset et addere dotes!
Inmensi pretii parva tabella foret.
Docta tamen pietas alia sub imagine pingi,
Aut alio nollet candor in ore legi.

J. DE RHOER.

Kon Quinkhards kunstpinceel iet van den omtrek geven
Van Vogets grooten geest; gij zaagt in dit tafreel
Geleertheit tabbaarts waard; gij zaagt het schoonste deel
Des schrandren bijbel-tolks getroffen naar het leven;
Schiet hier de kunst te kort, ontfang noch van heur kant
Dit wezen, van 's mans geest een zeker onderpant.

S. H. MANGER.

Hierbij zijn handteeken. ALBERTUS VOGET, geboren te Bremen (1695), eerst predikant bij het Nederlandsch gezantschap te Brussel, toen te Heemstede (1721), te Middelburg (1721—1727), hoogleeraar te Groningen (1727—1735), te Utrecht (1735—28 April 1771). Zie zijne *Oratio de natatilibus enz.*; KROM, *Orat. funebr. in ob. Willemsen*, p. 17, GLASIUS, a. w. III, bl. 541.

Portret van JACOBUS WILLEMSEN. JEAN APPELIUS pinx. REIN. VINKELES sculp. 1774. fol.

Onder het portret: „JACOBUS WILLEMSEN, hoogleeraar der H. godgeleerdheid „in de doorluchtige schoole en predikant in de gemeente zijner geboortestad Mid-„delburg, geboren 22 Julij 1698. Ps. 84 vs. 6."

Hierbij zijn handteeken.

JACOBUS WILLEMSEN, zoon van JOHANNES en MAGDALENA SUZANNA DE CLIKVER, werd predikant te Heemstede (1724—1725), te Vlissingen (1725—1727), te Middelburg (1727—1779), overleed 31 Maart 1781. Zie VROLIKHERT, *Vliss. kerkh.*, bl. 227 volgg. en vooral KROM, *Oratio etc.*

Portret van SAMUEL KOENRAAD DE BRUINE. J. M. QUINKHARD pinx. J. HOUBRAKEN sculpsit. fol.

Randschrift: „SAMUEL KOENRAAD DE BRUINE, Ves. Cliv. aet. 41. Eccle-„siastes Amstelod." Onder het portret:

Consilio pollens, sermone disertus, aperto
Pectore qui praestat, praestat et ingenio;
Quique viam recti, populo qui sensum justi
Sedulus inculcat; fidus amicitiae
Vindex, et recti defensor, et hostis iniqui,
Bruinius hac suavi fronte decorus adest.
Collegae apud Medioburgenses
conjunctissimo apponit
IS. SCHORER.

S. K. DE BRUINE, geboren te Wesel (12 April 1700), predikant te Deventer (tot 1729), te Middelburg (1729—1739), te Amsterdam (1739—1748).

Portret van JOANNES ESGERS. J. M. QUINKHARD pinx. P. TANJÉ sculp. 1741. fol.

Onder het portret: „JOANNES ESGERS, Amstelaedamensis, SS. Theologiae „doctor et professor in Academia Lugduno-Batava. aet. 45."

Dus toont zig Esgers beeld, wiens herderlijke zorg
Oost- en Westblokker eerst, voorts Naarden, Middelborg
En Amsterdam bevond. Nog mogt hij hooger streeven,
Toen Hollands Hoogeschool hem quam den tabberd geeven.
P. DE LA RUE.

Adspice, ut hanc faciem suadae moderamine laetam
Signat amabilibus gratia vera notis;
Esgersum agnosces, vario quem muneris auctu
In patriam tandem traxerat Ya suam.
Nunc melior Batavo fulget lux pulcri Lyceo,
Ornat et inlustri nomina clara loco.
HENR. SNAKENBURG.

Hierbij zijn handteeken. JOH. ESGERS, geboren te Amsterdam (1 December 1696). Predikant te Oost- en Westblokker (1718—1725), te Naarden (1725—1730), te Middelburg (1730—1736), te Amsterdam (1736—1740), hoogleeraar te Leyden (1740—28 Mei 1755).

Portret van ADRIANUS 's GRAVEZANDE. PERKOIS del. M. J. SALLIETH fec. P. GILLISSEN & ZOON exc. kl. fol. Proefdruk.

Onder het portret: „ADRIANUS 's GRAVEZANDE, in Mediob. Ecclesia dum vivebat „V. D. M. fidelissimus; obiit 18 April 1787."

Dit 's Gravezande om 't eelst der preektrant hoog verheven
Zijn eeuwgetij doet hem in Zeeland eeuwig leeven.
C.

A. 's GRAVEZANDE, geboren te 's Gravenhage 1714, predikant te Noordwijk aan Zee (1742—1743), te Asperen (1743—1745), te Gorinchem (1745—1748),

te Middelburg (1749—16 April 1787). Zie NAGTGLAS, *Kerkeraad* enz., bl. 60 volgg., *Navorscher*, dl. III, bl. 161, *Treurgedichten op den dood van* J. WILLEMSEN, bl. 32.

Portret van SIMON BOITET. GEORGE KOCKERS fecit 1795. fol. Proefdruk.

Geboren 4 Junij 1726, predikant te Maarssen (1753—1756), te Middelburg (1757), overleden 21 October 1807.

Portret van ANDREAS ANDRIESSEN, hoogleeraar der H. godgeleerdheid in zijne geboortestad Middelburg, in Zeeland, en predikant aldaar. Na 't leven geteekend en in 't koper gebragt door GEORGE KOCKERS 1796. fol. Proefdruk.

Geboren te Middelburg 16 Januarij 1733, predikant te Nieuw Loosdrecht (tot 1764), te Middelburg (1764—21 November 1800).

Portret van GERARDUS JOHANNES NAHUYS. H. POTHOVEN pinx. REIN. VINKELES sculp. fol.

Onder het portret: „Gebooren te Utrecht den 1 van Sprokkelmaand 1738, „predikant te Eede 1762, te Oudbeijerland 1764, te Middelburg 1765, te „Rotterdam 1770, te Amsteldam 1778, hoogleeraar in de H. godgeleerdheid „benevens de kerkelijke geschiedenissen en predikant te Leiden 1781. Overleden „aldaar den 9 van Wijnmaand deszelfden jaars, in den ouderdom van 43 jaren, „8 maanden en 10 dagen."

De kunst trof Nahuys beeld en vriendlijk oog, naar 't leven.
Zijn geest, zijn fijn vernuft, zijn doorgeleerd verstand,
Zijn smaak, zijn gladde tong, zijn hart aan God verpand,
Smolt Gods genade in een, om Nahuys ons te geeven.
Hoe blij was Neêrlands kerk! Hoe juichte 't Leidsch Atheen!
Dan ach! wat donderwolk!... Wat vuur omlaag geschooten,
Treft hier de kerk, de school, zijn huis, zijn ambtgenooten!
Hij sterft! neen hij verhuist! zijn tent werd hem te kleen.

17$\frac{1}{1}\frac{9}{8}$81 R. SCHUTTE.

Hierbij zijn handteeken. Zie over hem GLASIUS, o. c., dl. II, bl. 563—566.

Portret van HERMANUS JOANNES KROM. P. GILLISSEN & ZOON excud. kl. fol. Proefdruk.

Onder het portret: „HERM. JO. KROM, Haga-Batavus V. D. M. in ecclesia „Medioburgensi ibidemque in illustri Athenaeo Theologiae exegeticae et Historiae „ecclesiasticae Professor."

Dit 's Krom, wiens edle ziel prijkt met een schoon verstand,
Een vriend van God en mensch, de kerk en 't vaderland.

K. B.

Hermanus Johannes Krom werd geboren te 's Gravenhage (1738), predikant te Linschoten (1761), te Sliedrecht (1762), te Tiel (1768—1771), te Middelburg (1771—1804), overleden 24 December 1804; zie o. a. van der Aa c. s., *Woordenboek* i. v., in welk werk evenwel met geen enkel woord worden vermeld de zeer groote verdiensten van Krom, ten opzigte van de verbetering van het lager onderwijs hier te lande; zie zijne *Verhandeling over de verbetering der scholen* in *Werken Zeeuwsch genootschap*, dl. VIII, bl. 1—228, en vgl. N. C. Lambrechtsen, *Aanspraak enz.*, bl. 12 in *Nieuwe verhandelingen*, dl. III en P. K. Görlitz, *Geschiedkundig overzigt van het lager onderwijs* 1849, bl. 34 en 40; zie voorts hierachter op *Illustre school.*

Portret van Gerardus de Haas. J. C. Mertens delin. Rein. Vinkeles sculp. 1788. Johannes Allart excudit. fol.

Onder het portret: „Gerhardus de Haas, Doktor der H. Godgeleerdheid „en predikant te Amsterdam. aetat. 50."

Een vierde van een eeuw mogt ik den rijkdom preeken,
Dien Davids Heer en Zoon aan arme zondaars biedt.
Gij, die deez print begeert tot een gedacht'nis teeken,
Vergeet eens leeraars doel, den grooten Heilvorst niet.
G. de Haas.

Gerard de Haas geboren te Yzendoorn (13 September 1737), predikant te Scherpenzeel (1763), te Amersfoort (1763—1773), te Middelburg (1773—1781), te Amsterdam (1781—1817). Cf. Glasius o. c., dl. II, bl. 3, dl. III, bl. 661.

Portret van Christophorus Henricus Didericus Ballot. kl. fol.

Portret in kleuren met zeer veel bijwerk; onder het portret een silhouet van Ballot.

Geboren Januarij 1741, predikant te Otterloo (1766—1771), te 's Heer Arendskerke (1771—1774), te Sluis (1774—1785), te Middelburg (1785—1797), overleden 20 Augustus 1797; zie ook hierachter *Illustre school.*

Silhouet van Joannes de Fremery. George Kockers fec. 1793.

Afbeelding van een gedenkteeken ter eere van J. de Fremery. W. Nieuwhoff sculp.; uitgegeven door D. A. Sluyter fol. Proefdruk.

Hierbij de gedrukte beschrijving van het gedenkteeken, waarop het portret van de Fremery voorkomt.

Joannes de Fremery, geboren te Berkenwoude 11 October 1741, predikant te Pouderoijen (1767), te Raamsdonk (1768), te Zierikzee (1773—1779), te

Middelburg (1779—22 October 1819). Zie over hem VAN DER AA, *Biogr. woordenboek*, dl. VI, bl. 280 volgg.

Portret van JOHANNES HENRY. GEORGE KOCKERS pinx. et sc. 1800. kl. fol. Proefdruk.

Onder het portret:

Door kunst en tekenpen wert Henry naar het leven
Op dit papier verbeeld, het Middelburgsche volk
Door liefde tot zijn dienst en zijn persoon gedreven
Omhelst in deze man hun waarden bijbeltolk.

Geboren te Groenlo (14 Junij 1746), predikant te Gorssel (1771), te Hasselt (1775), te Hien en Doodewaard (1780), te Middelburg (1782—1809).

Grafnaald ter gedagtenisse van het overlijden van den heer JACOBUS DE ROY. GEORGE KOCKERS inv. del. et sculp. 1795. fol. Proefdruk.

Van boven het silhouet van DE ROY, waaronder: „overleden den 7 November „1795." Predikant te Heerenwaarden (1769), te Genemuiden (1780), te Doesburg (1785), te Middelburg (1786), overleden 7 Nov. 1795.

Portret van JACOBUS GROENEVELD. C. H. HODGES sculp. F. GEIJSEN. 4°. Zwarte kunst.

Onder het portret: „JACOBUS GROENEVELD, predikant te 's Graavenhaage."

Die in oprechtheid, kunde en godvrucht waerde steldt,
Wordt door dit beeld verrukt, en zegt: 't is Groeneveld.

J. W. BUSSINGH.

JACOBUS GROENEVELD, geboren te Hoogsoeren (11 April 1757), predikant te Monster (1783), te Brielle (1785), te Middelburg (1788—1793), te 's Gravenhage (1793—24 September 1815); zie VAN DER AA, o. c., dl. VII, bl. 422.

Portret van GABRIEL RIPPING. 8°.

Zonder naam en graveur doch n. f. van GEORGE KOCKERS.

G. RIPPING, geboren te Rotterdam (14 Oct. 1748), predikant te Nieuwland, bij Gorinchem (1772), te Tholen (1775), te Oudbeijerland (1783), te Middelburg 1790—1829, overleed op 22 Mei 1831.

Portret van ADRIAAN ISAÄC SNOUCK HURGRONJE. Teekening in kleuren.

A. I. SNOUCK HURGRONJE werd geboren te Middelburg 9 April 1780 uit STEVEN MATHIJS SNOUCK HURGRONJE en ANNA CATHARINA ELIAS; hij werd doctor theologiae te Utrecht, 1804, predikant te 's Gravenpolder (1804—1805), te Middelburg (1805—1844), overleden te Middelburg (25 Maart 1849); eene uitmuntende

levens- en karakterschets van hem, van de hand van B. DE JONGE, is te vinden in de *Not. van het Zeeuwsch genootschap* 6 Maart 1850.

Portret van DANIEL MATTHIJS KAAKEBEEN. A. J. VAN ANDEL 1820. Teekening in kleuren.

D. M. KAAKEBEEN geboren te Haarlem 11 Maart 1788, predikant te Zeist (1809—1815), te 's Hertogenbosch (1815—1818), te Middelburg (1818—1820), te Amsterdam (1820—30 Nov. 1835). Zie GLASIUS, o. c., dl. II, bl. 217—219.

Portret van GIJSBERT WALLER. J. P. BERGHAUS lithogr. 1850, naar de teekening van J. KAYSER 1836. Steendruk van P. W. M. TRAP te Leiden. fol.

GIJSBERT WALLER, geboren te Amsterdam (1788), predikant te Zalk (1811), te Apeldoorn (1816), te Bolsward (1824), te Middelburg (1830—1848), overleed 4 Aug. 1850.

De Fransche en Engelsche kerk.

Titel.

Fransche kerk tot Middelburg.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 448. Hierbij afdruk van het zegel der waalsche gemeente: een anker, door eene hand uit de wolken, boven eene bewogen zee, vastgehouden, met de letters A. F. (Anchora Fidei).

De fransche of waalsche kerk, vroeger de kapel van het klooster van de bogaarden, was reeds in 1575 bij de waalsche gemeente in gebruik; zie AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De waalsche gemeenten in Zeeland*, 1848, bl. 5. In de notulen der stad over dat jaar, die niet, zoo als DRESSELHUIS zegt, verloren zijn, komt hiervan niets voor.

Engelsche kerk en simpelhuis te Middelburg.

Uit SMALLEGANGE, l. c. Hierbij een afdruk van het zegel der engelsche gemeente: een altaar met een aangestoken licht en een bijbel, met de woorden *Holy Bible*; randschrift: „let your light shine." Hierbij het handteeken van PETRUS GRIBIUS, predikant bij de engelsche gemeente te Middelburg (1642—1652). De engelsche kerk, vroeger de kapel der cellebroers, later tapijthuis werd, bij resolutie van 27 Januarij 1629, tot engelsche kerk ingerigt. Vroeger had de engelsche gemeente hare vergaderplaats in het West-Indische huis. Andere engelsche gemeenten hadden vroeger voor kerk gehad de vischmarktkerk en de gasthuiskerk, zie hiervoren bl. 278.

Platte grond der waalsche kerk. Teekening door JACOBUS BOSDIJK 1801.

Hierbij aanwijzing van de zitplaatsen en de verlaten grafkelders.

Afteekeningen van een grafkeldertje in de waalsche kerk aan de noordzijde. J. BOSDIJK 1799.

Vier teekeningen: 1°. van het profil van het eene einde met de letters H. G. M. A.; 2°. en 3°. van dat der beide zijden; 4°. van dat van het wulf van onder, met de letters O. of C. H. M. A.

Afteekening van den gedenksteen, vroeger in de waalsche kerk geplaatst, ter gedachtenis van JAQUES DE MALDERÉ en zijne huisvrouw MARGUERITE VAN BERCHEM. JOHANNES DE GRUSON fecit. Teekening in O. I. inkt.

In het midden de wapens van DE MALDERÉ en VAN BERCHEM. Opschrift: „*Icy gist Messire Jaques de Malderé en son vivant représentant le premier noble* „*aux estats et conseils de Zelande et Madame Margerid de Berghem son espouse* „*qui moururent lannees*.1617 *et* 1617 (1618) *le* 16 *Novembre* 1617 *et le* 23 „*d'Octobre* 1618." Voorts de wapens:

Malderé.	Berchem.
Carré of de Quarré.	van de Werve.
Bernard.	Schoonhoven.
Landas.	Immerseele.

Over het geslacht en de afkomst van DE MALDERÉ, zie hiervoren bl. 190; over het geslacht DE QUARRÉ, zie DE HERCKENRODE, *Nobiliaire etc.*, p. 1602 suiv., waar echter de grootmoeder van VAN MALDERÉ niet genoemd wordt. MARGUERITE VAN BERCHEM, eerst weduwe van ALEXANDER DE HAULTAIN, later de vrouw van JACQUES DE MALDERÉ, was de dochter van HENDRIK, zoon van ADRIAAN en MARGUERITE VAN SCHOONHOVEN en van MARGUERITE VAN DE WERVE, dochter van ARNOLD en ADRIENNE VAN LIER VAN IMMERSEELE; zie DE HERCKENRODE, p. 189.

Afbeelding van een gedenksteen in de waalsche kerk, ter gedachtenis van JAN VAN BERCHEM. JOHAN DE GRUSON fecit anno 1730. Teekening in O. I. inkt.

Van boven het wapen VAN BERCHEM; voorts de wapens:

van Berchem.	de Pottere.
Ruyven.	Bruheze.
Schoonhoven.	Heetvelde.
Cruyningen.	Couwenburg.

Onder aan: „*De Heer Berghem overleden den* 17 *S̃ember anno* 1648."

JAN VAN BERCHEM was gecommitteerde ter rekenkamer van Zeeland, van wege den eersten Edele. Zijn vader, JAN, was de zoon van JACOB en ANNA VAN RUYVEN, JACOB, de zoon van ADRIAAN en MARGUERITE VAN SCHOONHOVEN, ANNA VAN RUYVEN, de dochter van HUBRECHT en JOHANNA VAN CRUYNINGEN. De moeder van JAN VAN BERCHEM was RACHEL DE POTTERE. Het geslacht VAN BRUHEZE zou volgens SMALLEGANGE uit de graven VAN HOORNE voortkomen, VAN HEETVELDE is het bekende Vlaamsche geslacht, dat van COUWENBURG vindt men vermeld bij SMALLEGANGE, bl. 524.

Liste des pasteurs de l'église Wallonne de Middelbourg. Plakformaat.

Hierbij eenige handteekeningen van predikanten; de lijst loopt tot 1776.

Portret van LOUIS DE DIEU. P. DUBORDIEU pinxit. J. SUYDERHOEF sculp. H. FOCKEN excudit. fol.

Randschrift: „LUDOVICUS DE DIEU, Gallobelgici collegii regens in ecclesia „Lugduno Bat. verbi divini minister." Onder het portret: „Natus Flessingae „7 April. 1590. Denatus Leidae 23 Dec. aº. 1642."

Ora vides, sed quae nunc mixta silentibus, orbis
Non uno nuper credidit ore loqui;
Ora viri, rerum quem vasta scientia, quemque
Ipsa suos pietas jusserat esse lares.
Tam bene qui docuit, vixitque, et fata peregit,
Hoc vitii, quod non conspiciendus, habet.
Divinae fuerit cum proxima mentis imago,
Nulla tibi tantum reddit imago virum.

MARCUS ZUERIUS BOXHORNIUS.

L. DE DIEU werd predikant bij de waalsche gemeente te Middelburg (1613—1617), nederd. herv. predikant te Vlissingen (1617—1619), te Leyden (1619—1642). Zie over hem o. a. DE LA RUE, *Gel. Zeeland*, bl. 206 volgg. en VROLIKHERT, *Vlissingsche kerkhemel*, bl. 81—91.

Portret van ALEXANDER MORUS. C. DE PAS figu. H. FOCKE exc.

Onder het portret: „In effigiem viri summi Alexandri Mori, theologi eru„ditissimi et eloquentissimi." C. DE PAS figu. H. FOCKEN excu.

Non est Morus et est, non est, quia reddere talem
Ut Natura dedit, nulla manus potuit.
Illius ecce viri tibi muta occurrit imago,
Cui nemo eloquio se probat esse parem:
Doctrinam pictura tacet, cum doctior illo
Ejusdem aetatis nemo vel esse queat,

Cui mentem dare, cui linguam, cui lumina pictor
Divini ingenii se potuisse negat
Hunc etiam Morum esse nega: quem conspicis ergo
Vultu Morus adest, caetera Morus abest.

CLAUDIUS SALMASIUS.

ALEXANDER MORUS, van Schotsche afkomst, geboren te Castres (1616), professor en predikant te Genève, beroepen te Middelburg, waarschijnlijk door toedoen van SAUMAISE (1648), aldaar gekomen (1650—1652), predikant te Amsterdam (1652—1659), naar Parijs vertrokken (1659), aldaar overleden (Sept. 1670). Zie de *Not. ten Rade* 10 en 18 April 1648; BAYLE, *Dict. Hist.*, i. v.; SENEBIER, *Hist. littér. de Genève*, t. II, p. 195—203; SAYOUS, *Hist. de la litt. Française à l'étranger*, Paris 1853, t. I, p. 179, 375; t. II, p. 72 sqq.; zie ook hierachter op *Illustre school.*

Portret van JEAN DE LABADIE. F. DE WIT excudit. fol.

Van boven een lauwer- en een distelkrans, van onder, rozen en distelen; onder het portret:

Dits 't beelt van Labadie, die man daar elk van praat,
Van veelen teer gelieft, van meerder zeer gehaat,
Van wien dat veel tot lof en meer tot laster schrijven,
Doch is zijn werk uyt Godt, het zal wel staande blijven.

Hierbij zijn handteeken.

Portret van JEAN DE LABADIE. G. W. KNORR sculpsit. 8°.

Onder het portret: „Johannes de Labadie, Vasconiensis, primum Jesuita, „deinde Carmelita, Canonicus Ambianensis et Praeco Tolosensis, postea Calvi- „(ni)anae religioni addictus, varias turbas conciliavit. Hinc ejectus ut Archi- „fanaticus summus Amstelodami vixit. Nat. a°. 1610, den. a°. 1673 d. 3 Febr. „aet. 63." Hierbij zijn handteeken en eene korte aanteekening over hem, in het Fransch.

Lange rijghveter, waaraan opgezamelt zijn alle de versjes van verscheyde schrijvers voor en tegen JEAN DE LABADIE.

Van boven, het portret van LABADIE.

JEAN DE LABADIE, geboren te Bourges (1610), eerst jesuit later kanunnik te Amiens, protestant geworden (1650), leeraar te Montauban (1652), predikant te Orange (1659), te Genève (1659—1666), te Middelburg (1666—1669), afgezet 1669, sticht eene walsche gemeente te Veere (1669), vertrekt naar Amsterdam, later naar Herford, eindelijk naar Altona, overleden 13 Februarij 1674. Zie VAN DER AA, c. s., *Biogr. woordenboek*, dl. XI, bl. 9—19, en de aldaar aangehaalde schrijvers en van de beroerte, over hem, te Middelburg: *Copie de plusieurs articles etc.*, vermeld in *Catal. bibl. Zeeuwsch genootschap*, bl. 145.

Eenige papieren met handteekeningen van P. DE JONCOURT, waalsch predikant te Middelburg 1677—1699 en van verscheidene ouderlingen bij de waalsche gemeente aldaar.

De kerken van andere gezindheden.

Oude luthersche kerk.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 226.

Nieuwe luthersche kerk.

Uit *Chronijkalmanak* bl. 226.

De oude luthersche kerk, als zoodanig gebruikt 1617—1742, thans tot stal ingerigt, stond bij de spuistraat in de zoogenoemde suikerpoort. Vroeger hadden de lutherschen hunne vergaderplaats meer zuidelijk in de spuistraat, in eene woning die later tot watermolen is gebruikt. De nieuwe luthersche kerk is gebouwd 1740—1742, door den architect JAN DE MUNCK, zie NAGTGLAS, *Zeeuwsch jaarboekje*, *Toevoegsel* bl. 12, en zoowel over de achtereenvolgende kerken, als over de lotgevallen der luthersche gemeente: J. M. DAMEN, *Leerrede*, *gehouden den 20 van bloeimaand* 1792, *ter gedachtenisse van den opbouw en de inwijding der luthersche kerk*, *binnen Middelburg enz.*, Haarlem 1793; H. HAARING, *Feestrede over het honderdjarig bestaan der evangelisch luthersche kerk enz.*, Middelburg 1842, en F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, *Geschiedenis der luthersche gemeenten te Middelburg*, *Vlissingen en Veere*, in *Bijdragen tot de geschiedenis der luthersche kerk in de Nederlanden*, st. V.

Gedenkpenning op den bouw der luthersche kerk. Lakafdruk.

Aan de eene zijde binnen den rand „Munificentia S. P. Q. Mediob.," en onder aan „Augustanam confessionem professis area ad templum aedific. concessa." Op de keerzijde, binnen den rand: „Structa super lapidem non ruet ista domus;" op den bijbel, op den penning afgebeeld: „Paulus ad Ephes. II, vs. 20, 21;" beneden M. HOLTZHEY, fec. 1741; om den buitenrand: „Ingewijd 20 May „1742, door ZACHARIAS FELDMAN, Haggaï II, vs. 10, en CHRIST. MICHELS, uit Ne„hem., VIII, vs. 6." Zie de verdere beschrijving van den penning bij DE KANTER en AB UTRECHT DRESSELHUIS, *de provincie Zeeland*, bl. 109, bij HAARING, a. w. bl. 33 en 34, en in *Vervolg op* VAN LOON, stuk III, bl. 156 en 157.

Alphabetische lijst van luthersche predikanten, die te Middelburg gestaan hebben.

De lijst eindigt met HENDRIK BERGH 1775; zie de volledige lijst tot 1858 bij NIEUWENHUIS, a. w., bl. 111—116.

Mennoniten- of doopsgezinde kerk.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 229. Zeepziederij, voor de gemeente aangekocht 18 Aug. 1629, en in 1630 tot kerk ingerigt. Vroeger hielden de doopsgezinden hunne bijeenkomsten in een huis genaamd de *witte Gans*, staande achter de st. pieterskerk, in den zoogenoemden schotschen hoek, aan de oostzijde van de koningstraat. Dit huis werd in 1649 verkocht en later tot stal ingerigt.

Portret van Gerardus de Wind. P. M. Brasser del. P. Tanjé sculps. 1753. A. en M. Callenfels exc. fol.

Onder het portret: Gerardus de Wind, med. doct. en leeraar der doopsgezinden te Middelburg in Zeeland, geboren den 30 December 1685, overleden den 10 December 1752.

De Wind, *die vlug van geest, met wijsheid was bestraald,*
Is hier naar 't doode lijk, door Brasser *afgemaald*
En dus, schoon vrouw en kroost betreuren 't koud gebeente,
Herleeft hij door de kunst bij hen en zijn gemeente.

Hendrik de Witte Fierings.

Gerard de Wind, geboren te Vlissingen, op 30 December 1685, uit Paulus en Jacomina Frans, de volle nicht van Antonides van der Goes, is leeraar der doopsgezinden te Middelburg geweest, van 1705 tot dat hij weinige jaren vóór zijn dood, rustend leeraar werd. Hij genoot de opleiding inzonderheid van Adriaan van Ekghem, leeraar der doopsgezinden en boekverkooper te Middelburg. Leerling van Jean le Clercq (Clericus) en Frans van Limborch, onderscheidde hij zich door het uitgeven van verschillende godgeleerde verhandelingen. Hij nam tevens de geneeskundige praktijk waar, na, in 1705, te Utrecht med. doctor geworden te zijn, na verdediging eener verhandeling *de ophthalmia.* Hij was gehuwd met Elisabeth van Beekhoven en werd bij haar de stamvader van een geslacht, waaruit vele uitmuntende geleerden, inzonderheid geneeskundigen, zijn voortgesproten. Hij overleed op 10 December 1751. Zie het berigt van zijn leven, naamloos, doch van de hand van W. O. Reitz, voor den catalogus zijner voortreffelijke bibliotheek, verkocht op 22 October 1753. In dit berigt wordt ook gevonden eene lijst der gedrukte werken van de Wind, waaraan slechts enkele gelegenheidsstukken ontbreken.

Roomsche kerk en pastorij.

Uit *Chronijkalmanak* bl. 229. Dit gebouw stond op den blaauwen dijk, en heeft gediend als roomsche kerk tot het jaar 1846.

Nieuwe St. Pieterskerk te Middelburg. J. Bourdrez del. T. W. den Doop fec. Steendruk van T. P. Roest, 4°.

Het gebouw werd tot kerk voor de roomsch-katholieken ingewijd op 6 Mei 1846.

Alphabetische lijst van roomsche pastoors, die te Middelburg gestaan hebben.

Ook van ondervicarissen van Zeeland; zie *Oudh. en Gestichten*, I, bl. 167 en volgg., waar de lotgevallen der roomsch-katholieke kerk te Middelburg, na de hervorming, worden vermeld.

Portret van JACOB VAN CATZ. KOETS pinx. P. A GUNST sculps. fol.

Van boven een wapen; randschrift: „De zeer eerw. JACOB VAN CATZ, pastoor, „aertspriester en bisschoppelijke vicaris in de kerke van Utrecht;" van boven, links: „geboren te Gorkum, 11 Januarij 1639;" regts: „overleden 't Utrecht, „den 18 May 1712."

Hier ziet gij 't aengezigt van JACOB *afgebeeld.*
Wie geef mij nu 's mans geest naer 't leven af te maelen!
Hoe zag men 't ligt der deugd door al den omgang straelen!
Hoe rijklijk was die ziel uit 's hemels schat bedeeld!
Begaefd en nederig: vol kragt, en zoet van reden:
Bedaerd, en egter kloek: ontzien en zagt van zeden.
Bij kleen en groot geroemd, maer klein in eigen oog:
Hier elk ten dienst bereidt, en steeds met Godt omhoog;
In ramp hij 't hert gerust, in voorspoedt maetig toonde:
Zijn onverslaeft gemoedt stond vreede en waerheit voor:
Gaf 't priesterdom een glans, een ligt aen 't maegdenkoor,
Zo was die zuivre ziel, die in dit lichaam woonde.

JACOB VAN CATZ, pastoor te Aalsmeer (1667—1672), te Gend (1672—1688) is, tijdens hij met laatstgemeldde bediening bekleed was, ondervicaris van Zeeland geweest, tot dat hij naar Utrecht beroepen werd, waar hij eerst pastoor, later aartspriester, kanunnik, deken en vicaris-generaal van het kapittel is geworden; zie *Oudh. en gesch. v. Zeel.*, d. I, bl. 169, en V. D. AA c. a., *Woordenb.*, i. v.

Portret van HUGO FRANCISCUS VAN HEUSSEN. fol.

Randschrift: „Hugo van Heussen, S. T. L. Capit. Eccles. Metropol. Ultraject. Decan. et Vic. General. sed vac. past. Lugd. Batav. etc." Onder het portret; „in decore fragilitas."

Ora tibi Hugonis vultusque hoc aere perennant
Hunc Trajectensis repetunt suspiria coetus.
Ipsa virum pietas et munificentia lugent
Moestaque sedulitas: Mystae curisque librisque
Noscetur seris Batavorum Ecclesia saeclis."

„Natus Hagae 26 Jan. 1654. Denatus Leydae 14 febr. 1719." Het portret komt voor in *Historia Episcopatorum* etc.; VAN HEUSSEN is ondervicaris van Zeeland geworden, na het vertrek van JACOB VAN CATZ naar Utrecht; over hem handelt GLASIUS, a. w., d. II, bl. 95, volgg.

Joodsche synagoge en begraafplaats der hoogduitsche joden.

Beiden uit *Chronijkalmanak*, bl. 232.

Het gebouw, achter de huizen in de heerestraat, thans nog dienende tot synagoge, werd daartoe in 1705 ingerigt; vroeger hielden de israëlieten hunne godsdienstoefening in het huis *St. Pieter*, op de rouaansche kade. De begraafplaats nabij de seisbarrièrre werd in 1704 en 1705 aangelegd en in 1760 vergroot, wel te onderscheiden van de begraafplaats der portugesche joden. Zie *Chronijkalmanak*, bl. 231 volg. en vooral: *Eene rustplaats der bannelingen: de graven der portugesche joden te Middelburg, door* F. NAGTGLAS, in *Toevoegsel tot het Zeeuwsch jaarboekje en Middelburgsche naamwijzer van* 1864, waarin ook belangrijke bijzonderheden over het verblijf der joden te Middelburg gevonden worden.

De godsdienstige en liefdadige gestichten.

Titel.

Gasthuys en gasthuyskerk te Middelburg.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 448 no. 4. De oorsprong van het O. L. Vrouwen, later ook St. Barbara-gasthuis, ligt tot nu toe in het duister. Volgens sommigen zou het gesticht zijn door liefdadige vereenigingen; anderen vermeenen dit met grond te kunnen tegenspreken. Naar het mij voorkomt wordt het reeds vermeld in het testament van VERTIELT a°. 1308, onder den naam van *Onser Vrouwenhus*, zie *Zeeland*, *Jaarboekje*, 1853, bl. 12; in 1342 vindt men het in bezit van belangrijke bezittingen, blijkens den brief, afgedrukt bij EHRLICH, *Bijdrage* enz. bl. 51—53. Het stond, althans later, in naauwe betrekking met twee gilden, het *Onser Vrouwen-* en *St. Barbara-gilde*, waarvan melding wordt gemaakt van het eerste in 1419 en van het tweede in 1434, doch die wel reeds veel vroeger zullen bestaan hebben. Men had er dan ook twee kerken, de Opperkerk of die van het O. L. Vrouwe gasthuis en de Nederkerk of kapel van St. Barbara, later gasthuiskerk en die ook wel voor verpleging van zieken schijnt gediend te hebben. Het gasthuis stond, voor zoo verre de oude bescheiden reiken, eerst onder het bestuur der stad, later onder gasthuismeesters, zoowel van het hospitaal van O. L. V. als van dat van St. Barbara, onderling regelmatig vereenigd, blijkens de Bul van INNOCENTIUS III, van 9 Julij 1492, waarvan twee vidimussen in het archief van het gasthuis bewaard worden. Het gasthuis diende eerst voor passanten, later ook voor pro-

veniers en zieken. Men zie overigens over dit gebouw, zijne inrigting en lotgevallen: *Naamlijst van Augustus* 1832, bl. 11—16 meest uit eene belangrijke, nog in het archief van het gasthuis voorhanden memorie, dd. 2 September 1805, van den heer VERHEIJE VAN CITTERS; A. A. FOKKER en J. C. DE MAN. *De gestichten en openbare gebouwen van Middelburg*, bl. 1—23 en inzonderheid H. REKKER, *Rede bij de inwijding van het nieuw gebouwde gasthuis te Middelburg, den* 24 *October* 1866. Na het openen van dit nieuwe gasthuis op het noordpoortplein, is het oude gasthuis in den langendelft op 24 Februarij 1867 tot afbraak verkocht, voor eene som van *f* 8300.

Het oude-mannen- en vrouwenhuis.

Uit SMALLEGANGE, a. w., bl. 448, n°. 2.

Het oude-mannen- en vrouwenhuis.

Dezelfde plaat doch proefdruk voor alle letter, met de aangebragte verbeteringen.

Schets der ringmuren of platte grond van het oudemannen- en vrouwenhuis. Teekening.

Vroeger armschool, daarna armweeshuis, waarschijnlijk tevens dienende voor verpleging van oude mannen en vrouwen en zieken, werd het in 1606 door de armweezen ontruimd en aan verschillende personen, althans voor een gedeelte verhuurd; onder anderen heeft FR. GOMARUS, die evenwel ook op de groenmarkt heeft gewoond, er zijn intrek gehad. Het gebouw is tot oudemannen- en vrouwenhuis ingerigt geweest van 1621—1808; vervolgens heeft het tot kazerne gediend, waartoe het nog gebruikt wordt. De nieuwe gevel is van 1849; zie W. J. ZIP, in *Toevoegsel tot het Zeeuwsch jaarboekje* enz., 1862, de M. S. aanteekeningen van DU PON en de beschrijving van het gebouw, bij FOKKER en DE MAN, a. w., bl. 62—71.

Armschool of weeskinderenhuis tot Middelburg.

Uit SMALLEGANGE, l. l.

Armschool of weeskinderenhuis tot Middelburg.

Dezelfde plaat als de vorige, doch proefdruk vóór de verbetering. Hierbij afteekening van de zegels van het armen- en burgerweeshuis, zijnde het wapen van de stad, met den naam van het gesticht tot legende.

Het voormalig armenweeshuis (werkhuis bij de noordpoort).

G. J. Bos, del. et lith. Lith. van EMRIK & BINGER.

Uit *Album van Middelburg*.

Afteekening van den voor- en achtergevel en den platten grond van het nieuw gebouwde gasthuis.

Het huis, eerst bestemd voor oudemannen- en vrouwenhuis, werd gebouwd 1598/9—1606, ingerigt en gebruikt tot armweeshuis, 1606—1812, ook voor burgerweezen tot 1720; het werd vervolgens bedelaarswerkhuis 1817, tijdelijk ook gebruikt voor armweeshuis 1844, ook voor R.-K. weezen 1846—1859; het is afgebroken in 1861/2 en door een nieuw gasthuis vervangen, dat geopend is op 24 October 1866. Zie Fokker en de Man, a. w. bl. 36—46, en vooral W. J. Zip, a. p.

Vers in het armweeshuis, ter eere van Bonaventura Broen de Kuyser en diens zuster, Anna de Kuyser.

Het vers is van Jacobus Willemsen, en stond op een monument, opgerigt in 1767, ter eere van de de Kuijsers, die hunne nalatenschappen in 1765 en 1766 aan de armen hadden bemaakt. De beschrijving van het gedenkteeken, thans overgebragt naar het ziekenhuis, alsmede het vers zijn te vinden bij W. J. Zip, a. p., bl. 18, in not.

Simpelhuis te Middelburg.

Uit Smallegange, a. w., bl. 448, n°. 5. Vroeger was dit gebouw het klooster der cellebroeders; het werd in 1611 tot simpelhuis of krankzinnigengesticht ingerigt; voor dien tijd werden ook wel krankzinnigen bij de cellebroeders besteed, zie 's Gravezande, *Vredegroet*, bl. 55, doch er had vroeger een *dolhuis* bestaan, nabij de vlissingsche of gorsstraatpoort, zooals blijkt uit de stadsrekening van 1518; ook elders bewaarde men krankzinnigen, vgl. Coronel, *Middelburg voorheen en thans*, bl. 73. Na 1812 zijn de krankzinnigen overgebragt naar een gebouw op de heeregracht, op de plaats waar in 1858/9, het nieuwe armweeshuis is gebouwd. De krankzinnigen ten laste der stad worden thans verpleegd te Delft, vroeger te Dordrecht. Bij de Brune, *Emblemata*, bl. 109, vindt men eene afbeelding van de galerij van het simpelhuis. Het gebouw is in 1816 tot soepkokerij ingerigt en veel verbeterd in 1846; zie voorts 's Gravezande, *Aaneenschakeling* enz., bl. 465; *Naamlijst enz.*, *voor Mei* 1832, en Fokker en de Man, a. w., bl. 47.

Het pesthuis te Middelburg. Teekening in rood krijt.

De plaats, waar het pesthuis, in 1724 glasblazerij geworden, gestaan heeft aan de westzijde van den tuin van de societeit St. Joris, in een gedeelte van het vroegere bagijnhof, is duidelijk uit de platte gronden van Middelburg, van Blaeu en Goliath, hiervoren vermeld, bl. 202 en 203, en op welke kaarten het met naam wordt aangewezen. De teekening hier voorhanden, komt niet overeen met die platte gronden, doch geheel met de voorstelling van het pesthuis, op de kaart bij Hogenberg, ook bij Smallegange, en waaruit zij welligt is overge-

nomen, en op deze is het pesthuis, even als op de teekening, gelegen aan de vest en niet verre van de noordbinnenbrug, waar vroeger de noordpoort stond. Volgens het *Register ten rade* werd op 13 Januarij 1564 (1565) besloten „de plaetse van St. Aechtehuys achter den Bagynhove” te onderzoeken om ook tot pesthuis in te rigten, en uit de rekeningen van het gasthuis van 1567 en volgende jaren blijkt dat het nieuwe pesthuis werkelijk in het St. Aagtenhuis is gesticht. Blijkens de stadsrekening van 1521 stond het oude St. Aagtenhuis nabij de torens aan de stadvest; „ ontf. van huur van 15 torens strekkende van 't oude St. Aagtenhuis naer Spaengen;” terwijl in de na te melden absolutie, door den bisschop van Utrecht, in 1544, gesproken wordt van de „*Capella St^{ae} Agathae in Beginagio*,” wel te onderscheiden van de kerk van het bagynhof, afgebroken in 1587. De kaart van VAN DEVENTER helpt hier niet, daar op deze wel het bagijnhof voorkomt, doch het noordelijk en noordwestelijk gedeelte daarvan als onbebouwd worden voorgesteld. Ik had mij gevleid meer licht omtrent dit punt te kunnen putten uit de rekeningen van het bagijnhof, die, blijkens de lijst door KLUIT opgemaakt, nog in het jaar 1775 in het secreetkantoor van de leenkamer van Zeeland aanwezig waren, doch deze zijn, volgens de mij medegedeelde berigten van den archivaris der provincie, niet meer te vinden en zijn waarschijnlijk in den Franschen tijd, met vele andere stukken op die lijst voorkomende, verloren gegaan of gestolen. Voorshands houd ik het er voor dat het pesthuis in het Aagtenhuis overgebragt, hetzelfde is als dat waarin de glasblazerij later is gesticht, ofschoon ik daarmede de voorstelling op de kaart van HOGENBERG niet kan overeenbrengen. Zie overigens over dat pesthuis: A. A. FOKKER, *Onderzoek naar den aard der epidemische ziekten te Middelburg*, 1860, bl. 83; FOKKER en DE MAN, a. w., bl. 50. Zoo als later zal blijken, moet m. i. het Aagtenhuis wèl onderscheiden worden van het klooster Bachtensteen, waarmede het door meest alle schrijvers wordt verward. Het kerkhof van het pesthuis, vroeger dat van het bagijnhof, lag noordelijk van het pesthuis, zoo als op de platte gronden van BLAEU is aangewezen.

Het armziekenhuis. Teekening in kleuren.

Over dit gesticht, gebouwd 1781—1784, thans genoemd het ziekenhuis, vindt men uitvoerige berigten bij 's GRAVEZANDE, *Inwijingsvredegroet*, 1785. Aan de zijde der heeregracht werd in 1858 en 1859 het nieuwe armweeshuis gebouwd, waarover men zie: *Inwijding van het armweeshuis enz.*, Middelb. 1859. 4°.

De oude kerken en geestelijke gestichten.

Titel.

Middelbourg en Zeelande, par ZEHEN(D)ER, à Paris, chez LE ROUGE.

Platte grond, waarop door VERHEIJE VAN CITTERS de verdeeling der stad in

drie parochiën, west-, oost- en noordmonster, met verschillende kleuren, is aangewezen, alsmede de plaats waar, volgens zijne meening, de geestelijke gestichten gestaan hebben. Hierbij eene schets in potlood van het noordelijk en noordwestelijk gedeelte der stad. Over de verdeeling in drie parochiën zie men o. a. 's GRAVEZANDE, *Aaneenschakeling*, bl. 461. De parochiën strekten zich verre buiten de stad uit; aan elke parochiekerk was een zoogenaamde heilige geest verbonden, die eigene bezittingen had en door drie heilige geestmeesters, vroeger van de huiszittenmeesters onderscheiden, werd bediend, die voor de armen van hunne parochie moesten sorg dragen, tot dat, tengevolge van het placcaat van KAREL V, dd. 7 Oct. 1581 (*Groot placcaatboek*, dl. I, bl. 469 volgg.), deze drie collegiën tot een van negen armenzorgers werden zamengesmolten. Belangrijke bijzonderheden over de vroegere armenzorg te Middelburg vindt men in *Register* n°. 74, *Kerckelijke zaken*, in het archief van Middelburg, o. a. de eerste conceptverordening, waarschijnlijk uit het laatste der 15°. eeuw, omtrent de weezen en verlaten kinderen; eene lijst der armen, die door elken heiligen geest werden bedeeld, contracten van de gasthuismeesters met den baillin, stukken over de twisten tusschen den bisschop en de stadsregering, over de wijze der armenverpleging en het verkoopen der armengoederen enz. In het testament van ADRIAAN VAN BORSSELE a°. 1466, te vinden bij MATTHAEUS, *Anal.*, t. II, p. 286 sqq. wordt gesproken van vier parochiën; van eene vierde parochie wordt evenwel nergens elders gewag gemaakt.

De Westmonsterkerk.

Groote teekening in O. I. inkt; gevolgd naar eene teekening op het stadhuis te Middelburg, waarop geschreven staat: „de figuur van St. Maartenskerk gezegd „Westmonster, gestaan hebbende op de groote markt, binnen Middelburg, vol„gens gevonden afdruksel daarvan in den jare 1400, G. V. H." Zie *Nehalennia*, I, bl. 206. Met dat afdruksel van 1400 zal wel bedoeld zijn de plaat bij GUICCIARDINI of HOGENBERG, of nog eer de navolging bij SMALLEGANGE, waarop, in het klein, dezelfde voorstelling van de kerk, als op deze teekening, gegeven wordt. Zij stelt derhalve de kerk voor, weinige jaren vóór dat zij is afgebroken.

Westmonsterkerk.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 190.

Ecclie de Westmunstre in Middelburg; lith. T. P. ROEST.

Uit *Nehalennia*, l. c. Beide afbeeldingen zijn verkleiningen van de teekening op het stadhuis.

Volgens J. ABRAHAMSEN, *Korte en beknopte Chronijk van de opkomst der zes stemmende steden van Zeeland*, bl. 4, zou bij BATTUS eene overlevering voorkomen, dat de St. Maarten of Westmonsterkerk in 991 gebouwd is. ABRAHAMSEN zal BATTUS wel niet gelezen hebben en waaruit hij de overlevering heeft weet ik niet; bij REIGERSBERG trof ik ze niet aan. Doch wat hiervan zij, uit

het charter van BOUDEWIJN II, bisschop van Utrecht, medegedeeld in *Nehalennia* *l. c.* en ook te vinden in L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Oorkondenboek van Holland en Zeeland*, bl. 104, (nº. 166), blijkt dat de kerk reeds in 1188 verscheidene filiaalkerken had. In 1326 zou de kerk, volgens het charter bij MIERIS, dl. II, bl. 389, aan de heeren der St. Jansorde zijn overgedragen, doch deze overgave schijnt geen volkomen gevolg gehad te hebben, zie aldaar bl. 464. In 1479 werd de kerk door MAXIMILIAAN en MARIA voorzien van een kapittel van deken en kanunniken. Overigens zie men wat over haar vermeld wordt, in *Oudh. en gest.*, I, bl. 98 volgg., door 's GRAVEZANDE, l. l. bl. 462 en AB UTRECHT DRESSELHUIS, in *Nehalennia*, a. p.; er zijn evenwel over deze kerk veel meer, tot nu toe geheel onbekend geblevene bijzonderheden te vinden in de archieven van de stad en inzonderheid in het hiervoren vermelde *Register* nº. 74. Zij betreffen de bezittingen van het kapittel en van de kerk, de eeredienst, altaren, fundatiën, misbruiken bij de eeredienst en armverzorging enz. Kort nadat de kerk eene collegiale was geworden, in 1481, werd een contract door kerkmeesters met het kapittel gesloten, in gemeld register te vinden sub nº. 4, waarin al de bezittingen der kerk, die niet gering waren, worden beschreven en ook de namen van kerkmeesters en kanunniken komen er in voor. Geene kerk te Middelburg stond, zoozeer als deze, in naauwe betrekking met de stadsregering en burgerij, een der groote jaarlijksche omgangen had uit en naar deze kerk plaats, de gilden hadden er hunne altaren, het onderhoud van kerk en toren had plaats onder magtiging van burgemeesters, schepenen en raden, die opperkerkvoogden waren en aan wie de rekening door kerkmeesters werd afgelegd; ook vindt men in gemeld register de rekening met bescheiden over het jaar 1572. De kosten van het zangpersoneel kwamen gedeeltelijk ten laste der stad. Ook met Westkappelle stond de kerk in betrekking; het kapittel deed jaarlijks ten zijnen koste een kruis derwaarts vervoeren. Toen in 1575, op bevel van den prins van Oranje, tot de afbraak besloten werd, geschiedde deze niet zonder protest van „onderlingen en parochianen," waarin onder anderen gewezen werd op de „tomben en graven hunner ouders en vrienden;" zie *Reg.* cit nº. 5; het protest is van 12 Maart. Men ging evenwel voort met de afbraak; de kerk werd verkocht voor *f* 1800 en *f* 20 aan de armen, behalve het orgel, de banken, toren, klokken enz. die de stad aan zich behield; zie *Reg. ten Rade* 5 Maart 1574 st. cur. (1575), fol. 195 vso. volgg. Ook in het *Register van verbanden* komen onderscheidene bijzonderheden betreffende deze kerk voor.

Afbeelding van een grafkelder.

Blijkens eene aanteekening is deze grafkelder in 1747 ontdekt op het midden der markt, ter plaatse waar de St. Maartenskerk had gestaan. De afbeelding vertoont het gewelf van binnen; de vloer is ingelegd, wit en zwart; op eene der zijde: „Jhesus, Maria, Jhesus," in Gothische letters; voorts ornamenten doch geen naam of jaartal, zoodat eene nadere bepaling moeijelijk is. De heeren

van het kapittel hadden het regt in de kerk begraven te worden, doch ook vele anderen hadden er hunne graven; zie o. a. het testament van WILL. WITTESZ van 8 Januarij 1588 st. cur. in *Register van verbanden*, fol. 184 vso. et sqq.

Afschriften van eenige stukken, betreffende de westmonsterkerk.

Deze afschriften zijn van de hand van mr. VERHEIJE VAN CITTERS, naar de origineelen en met afteekening van de zegels en handteekeningen van den notaris. Al deze stukken betreffen de stichting door JOHANNES VAN DE CAPELLE, kanunnik te 's Gravenhage, van eene capellerie of vicarie in de westmonsterkerk en van twee missiën op het altaar van den H. Cornelis, den 7 September 1496. Zij zijn uitgegeven, naar de oorspronkelijke stukken, door H. Q. JANSSEN, in *Nieuw archief voor kerk. gesch.*, van KIST en ROOIJAARDS, dl. II, waar men ook de beschrijving der zegels vindt. ADRIAAN ADRIAANSE, die aldaar met zijne vrouw, PASCHINE, als stichter eener fundatie vermeld wordt, was, blijkens de rekening van kerkvoogden over 1572, uit het geslacht van SOETELINGKERKE; eene lijst der uitdeelingen, die volgens deze fundatie moesten plaats hebben, is nog voorhanden. Het jaartal op de koperen plaat, in het stuk van den heer JANSSEN vermeld, is waarschijnlijk eene verkeerde lezing. Na de afbraak der kerk zijn de zerken door de familiën terug genomen en zal deze plaat niet gereclameerd en verkocht zijn. Overigens wordt reeds in 1481, onder de menigte van winkels, die in de rondte van de kerk stonden, er eene van een platenverkooper genoemd.

Afschrift van een vidimus van eene pausselijke bul.

De bul is van INNOCENTIUS VIII, dd. 9 Julij 1492 en gerigt aan de gasthuismeesters van het hospitaal van Maria en Barbara, te Middelburg. Het vidimus is van CORNELIUS NICOLAI IN DEN LIEBAERT, deken der St. Maartenskerk, dd. 5 Nov. 1514, en voorzien van het zegel van dezen en van den notaris JAN HANELOES. Het afschrift is van de hand van mr. VERHEIJE VAN CITTERS, naar het originele stuk, berustende onder de papieren van het gasthuis.

De St. Janskerk. Teekening in rood krijt.

Over de Hospitalarii, Rhodii, of ridders van de orde van St. Jan, later van Maltha, door sommigen, zoo als 's GRAVEZANDE, l. c., bl. 469 en zelfs door MIERIS, *Groot charterboek*, dl. II, bl. 180 en 533, met de Duitsche orde verward, zie men o. a. MATTHAEUS, *De equestri ordine Melitensi*, in *Anal.*, t. V, p. 935 sqq., en over hare bezittingen te Middelburg, een kort berigt bij RÖMER, l. c., dl. I, bl. 186. De St. Jansridders schijnen zich reeds vroeg in Walcheren gevestigd te hebben; Kerkwerve of St. Jan ten Heere, behoorde hun toe en ook St. Janskerke, ofschoon eene heerlijkheid van bijzondere personen, althans in lateren tijd, zal wel met hen in betrekking hebben gestaan. De eerste vermelding van hunne vestiging te Middelburg vindt men in een brief van 3 Maart 1317, bij BOXHORN, *Chronijk van Zeeland*, dl. II, bl. 139, over-

genomen door MIERIS, dl. II, bl. 180, waaruit blijkt dat aan JACOB, bisschop van Zuden, kommandeur van de St. Jansorde, te Utrecht, door den graaf, eene werf met eene gracht te Middelburg werd gegeven, terwijl hij reeds vroeger een daarbij gelegen boomgaard had ontvangen. Op 26 April volgde de overgifte aan de orde van sommige regten van het vrouwenklooster Hemelpoort, in Werendijke, grenzende aan St. Janskerke, MIERIS, II, bl. 183 en 187, vgl. KLUIT, *Cod. diplom.*, bl. 1088. Over de overgave der westmonsterkerk aan de orde is reeds gesproken; de kommandeur moest zijn huis tot openbare herberg voor den graaf houden, MIERIS, dl. II, bl. 389. De bezittingen van de orde te Middelburg waren, naar alle waarschijnlijkheid, afkomstig van de tempelieren. Ook elders zijn de goederen van deze meest aan de St. Jansorde overgegaan, wat zelfs bij pauselijke bul was voorgeschreven, zie DE WIND, *Over de vernietiging der tempelierenorde*, in *Mnemosyne*, 2e. verz., dl. VI, bl. 336 en MATTHAEUS, o. c., p. 936. De gift, aan JACOB VAN ZUDEN, van den boomgaard en de werf met gracht te Middelburg, stemt goed overeen met den tijd van de opheffing der orde van de tempelieren en met de overgave aan de St. Jansheeren van het huis te Haarlem. Het is ook van elders bekend, hoe veel duisters daaromtrent nog moge zijn, dat de tempelieren vele bezittingen in Walcheren moeten gehad hebben; volgens de overlevering, bij REIGERSBERG (uitg. van BOXHORN, dl. II, bl. 32) opgeteekend, behoorden ridders uit het geslacht VAN BORSSELE tot deze orde en hadden zij een schoon huis te Middelburg, *Ibid*, bl. 105; ook het klooster der minderbroeders zou aan hen hebben toebehoord; eindelijk zie men nog *Oudh. en gest. van Zeeland*, dl. I, bl. 107, waar zelfs de bouw van de St. Janskerk aan de tempelieren wordt toegeschreven.

De St. Janskerk stond aan het zuideinde der st. janstraat, hare juiste plaats aan te wijzen is moeijelijk. Onder de afbeelding in onze verzameling staat met de hand van VERHEIJE VAN CITTERS de naam van St. Janskerk, even als de determinatie der overige teekeningen in rood krijt in deze afdeeling, blijkbaar allen uit ééne verzameling afkomstig, door hem is geschied. Bij mij bestaat er evenwel twijfel of onze afbeelding de St. Janskerk voorstelt. Al deze platen komen mij voor vergrootingen te zijn van de voorstelling van verschillende gebouwen, zoo als die afgebeeld zijn op de plaat bij GUICCIARDINI of HOGENBERG en uit dezen bij SMALLEGANGE. Onze afbeelding nu komt geheel overeen met den blok huizen, op die teekening, liggende tusschen de st. geer- en st. janstraat, aan de zijde der nieuwe haven. Die teekening is evenwel gemaakt vele jaren na de afbraak van de St. Janskerk, zoo als o. a. daaruit blijkt dat de hoogstraat er reeds op voorkomt, die, blijkens de na te melden transactie met den belijer der orde te Utrecht, gesloten over het afbreken der kerk, veel later is aangelegd, zie ook hiervoren bl. 198. De kerk moet evenwel in of in de nabijheid van dezen blok gestaan hebben; opmerking verdient dat, volgens de oudste voorhanden wijkregisters, het eerste huis aan de zuidwestzijde der st. janstraat, den naam droeg van *oude kerk*, zekerlijk naar de St. Janskerk zoo genoemd; het tweede aldaar heette *het stadhuis van Middelburg*, terwijl men, aan de oostzijde der st. geer-

straat, de huizen aantrof van *Bethlehem* en de *drie monniken;* ook in de stadsrekeningen wordt *Bethlehem* genoemd. Of er oudtijds een tot nu toe onbekend klooster gestaan heeft, dan of ook hier een hospitaal of andere bezittingen der st. Jansheeren waren gelegen kan ik niet beslissen; uit stukken, in het stads archief voorhanden, blijkt dat de bezittingen der orde een groot deel van de tegenwoordige nieuwe haven, de hoogstraat, den tegenwoordigen blok huizen en tuinen tusschen de st. janstraat en varkemarkt besloegen. Behalve de kerk en het kommandeurshuis, had men er een boomgaard, vijvers met visscherij enz. Verschillende benamingen herinneren nog aan de orde, st. jansgang, st. janshof enz. Toen de nieuw gelegde haven in de stad werd doorgetrokken werden kerk, kommandeurshuis en een gedeelte der erven door de stadsregering in 1541 ingenomen en gesloopt, ook de schuttershoven waarvan de grond aan de orde toebehoorde. Men had hiertoe niet eens de toestemming van de orde of van de geestelijkheid afgewacht, zoodat in 1544 de regering eene absolutie moest verzoeken van den bisschop van Utrecht voor het profaneren van de kerk, te vinden in *Gulden register*, fol. 81 vso., en de regering zich in 1543 genoodzaakt zag eene onvoordeelige transactie aan te gaan met den belijer van Utrecht, Bernard van Duinen, te vinden in het *Register van verbanden*, fol. 200 volgg., waarin verscheidene stukken hierover voorkomen, ook van belang voor de kennis van de topografie van de stad, aan die zijde. Men zie overigens nog over deze zaak *Register ten Rade* 15 Julij, 27 September, 22 October 1541; 27 April 1542; 27 October 1543; 17 Mei 1550. Een protest van den burgemeester Jacob de Valladolyt, over het besluit, waarvan het afbreken der St. Janskerk een gevolg was en waartoe men van zijne afwezigheid ten hove had gebruik gemaakt, vindt men in *Not.* 9 September 1545. Of het gravenhof, het huis in de 's gravestraat, *de koning Salomo*, thans eene school, vroeger aan de tempelieren en daarna aan de st. Jansorde heeft behoord is mij niet gebleken. Bij het afbreken der kerk was dit huis zekerlijk niet het kommandeurshuis, daar uitdrukkelijk gezegd wordt dat ook dit was afgebroken en de kommandeur dan ook een nieuw huis van de zusters *bachten 's gravenhove*, nevens de kerk van dat klooster kocht. De goederen van de st. Jansheeren te Middelburg zijn, voor zooverre er niet over beschikt was bij voormeld contract van 1548, in 1576 met andere geestelijke goederen in Walcheren verkocht. Over het aanslaan der goederen van de st. Jansorde, in ons land, ten nutte van de gemeene zaak, zijn later vele geschillen gerezen met den grootmeester te Maltha en den koning van Frankrijk, waarvan de bijzonderheden te vinden zijn bij Aitzema en Matthaeus.

Afbeeldingen van twee steenen, vroeger geplaatst in het huis der duitsche orde, thans in het gebouw van het provinciaal geregtshof. Teekening in O. I. inkt.

Hierbij eene aanteekening. De eene steen vertoont een wapen „drie leliën;" de andere het wapen der orde, zijnde een kruis van sabel op zilver. Over de Teutonici of ridders van de duitsche orde, opgerigt a°. 1190, zie Matthaeus,

Anal., t. V, p. 631 sqq. en over het landcommandeurschap van Utrecht, opgerigt a°. 1230, *Ibid*, p. 857 sqq. en MATTHAEUS, *Fund. eccles.*, p. 563—588; over het kommandeurschap te Middelburg, o. a. *Oudh. en gestichten van Zeeland*, dl. I, bl. 105—107 en RÖMER, a. w., dl. I, bl. 92, 179 en 471.

Het eerste stuk, waarin van het huis van Middelburg wordt gewag gemaakt, is dat bij MATTHAEUS, *Fund. eccles.*, p. 567, zie ook *Anal.*, c., p. 867. CLAAS VAN PUTTEN en zijne vrouw gaven aan de orde eene erve buiten Middelburg, waarop de orde, a°. 1249 „eene kerk en convent stichtten tot Zandvoorde, buiten Middelburg." Zandvoorde is eene heerlijkheid, grenzende aan die van ter Buttinge en nog tegenwoordig is er aan den seisweg eene hofstede genaamd Zandvoort. Bij MIERIS, dl. II, bl. 766, wordt evenwel, 14 Januarij 1350, gesproken van een huis in den polder, aan de noordzijde van Walcheren, „waar de broeders van het duitsche huis in plagten te wonen," waarschijnlijk bij het tegenwoordige huis ten Duine of bij Duno (Duinhoofde). In 1284 zou de oude of st. pieterskerk aan de ridders afgestaan, doch in 1310 weder door hen zijn terug gegeven. In 1317 werd het huis door HERBAREN VAN DRONGELEN, (landkommandeur 1312—1325), naar Middelburg overgebragt en aldaar eene kapel gesticht, welke gebouwen door JOHAN VAN DE SANDE, (landkommandeur † 1487) geheel vernieuwd werden. Ook in dit huis kon de graaf zijn intrek nemen, wanneer hij wilde; de kapel is afgebeeld op de kaart van VAN DEVENTER; zij diende ook tot begraafplaats voor den kommandeur; zoo leest men (MATTHAEUS, *Anal.*, c. p. 871) dat DIRK VAN ENGHUIZEN, eerst landkommandeur te Utrecht, later kommandeur te Middelburg † 1468, aldaar begraven is. Het groot aanzien, waarin de kommandeur te Middelburg stond, is bij anderen opgeteekend; zie ook *Register van verbanden*, fol. 2. In 1567 wordt evenwel een ALEXANDER de timmerman kommandeur van de Duitsche heeren genoemd; *Reg. t. B. v.* 6 *Sept.* Het huis is later in handen van bijzondere personen gekomen; volgens de oudste wijkregisters heeft ANNA VAN BOURGONDIË, de weduwe van JACOB SMIT VAN BAARLAND (zie hiervoren bl. 50) er in gewoond. Later kwam het in bezit der familie VAN REIGERSBERG.

In 1747 heeft JOH. ADRIAAN VAN DE PERRE het huis geheel nieuw doen opbouwen en de hiervoren vermelde steenen, aan de westzijde, in den muur doen metselen. Na zijn dood is het aan zijne erfgenamen en door deze aan jhr. mr. J. H. SCHORER, gouverneur van Zeeland, gekomen. Het is door de kinderen van dezen verkocht aan de provincie Zeeland, om het in te rigten tot provinciaal geregtshof; zie hiervoren bl. 258.

Afschrift van een brief van den 26 Junij 1499, van den landkommandeur der Duitsche orde, STEVEN VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, houdende kwijtschelding aan Middelburg van de heergewaden over het ambacht in Arnemuiden, Nieuwerkerke en den Oosthoek, door de stad gekocht van PHILIPS VAN BOURGONDIË, heer van Beveren.

Hierbij afteekening van het zegel. STEVEN VAN ZUYLEN VAN NYEVELT is landkommandeur geweest van 1496—1526. De orde had het regt op de heergewaden in Zeeland gekregen, onder het landkommandeurschap van DIRK VAN HOLLAND (1288—1312). Zie MATTHAEUS, *Anal. c.*, bl. 866.

Kerk en klooster der Augustijnen. Teekening in rood krijt.

Hierbij facsimile van een gedeelte van een transportbrief van een huis en hofstede in de 's gravestraat te Middelburg, toebehoorende aan de Augustijnen, aan PIETER CLAEYSZ, den bierwerker, welke brief, in originali, berust onder de papieren van het gasthuis. In den brief komen voor „CLAIS DE WALE, prior, broeder „CLAIS LAMMENSZ, subprior, broeder JAN PIETERSZ, procurator ende coster, ende „broeder JACOB ZEEMS metten gemeenen conventualen." Het stuk is van 24 Maart 1506. Hierbij afteekening van het zegel met het randschrift: *S. convent, Fratrū Ordīs Scī Augtīni in Middelb.* De kerk en het klooster stonden op de plaats van het tegenwoordige schuttershof *St. Sebastiaan.* De afbeelding is dezelfde, doch in het groot en met bijwerk, als men aantreft op den platten grond bij SMALLEGANGE; omtrent de juistheid der voorstelling behoeft geen wantrouwen in te boezemen dat er zoo weinig overeenkomst met de latere van het schuttershof aanwezig is, daar het klooster, na de secularisatie, eene geheele verandering heeft ondergaan; zie *Chronijk-almanak*, bl. 1094. Het klooster bestond reeds in de 13[de] eeuw; ook in het testament van VERTIELT (a°. 1308), *Zeeland*, 1853, bl. 10 volgg., en in de oudste voorhanden stadsrekening van 1365, wordt van de Augustijnen gewag gemaakt; zoo ook later tot de overgave van de stad aan WILLEM I, wanneer zij op 21 Februarij 1574 met de andere, nog in Middelburg aanwezige geestelijken, naar Bergen op Zoom zijn overgebragt. Zie overigens over dit klooster 's GRAVEZANDE a. p., bl. 418, 461; RÖMER, a. w., bl. 283 en 269, waarbij nog kan gevoegd worden dat de Augustijnen, even als de Minderbroeders, vroeger deel hadden in de uitreikingen aan de armen; toen dit, volgens het plakkaat van KAREL, moest ophouden, trachtte de stadsregering in het gemis te voorzien door geldelijke subsidiën, tot onderhoud hunner kerk, *Not.* 6 *Maart* 1550, waarover geschillen ontstonden en een verdedigingsschrift is te vinden in *Reg.* n°. 74, sub n°. 29bis. Het klooster is in de 16°. eeuw in zeer hulpbehoevenden toestand geweest, de monniken kregen in 1562, 14 Oct., vergunning van den prior-provinciaal te Brugge, ROGIER DE JONGE, om land te verkoopen tot onderhoud van hun klooster. (*Reg. van verb.*, fol. 265). Overigens vond ik nog behalve den prediker JAN CRABBE, (bij 's GRAVEZANDE, bl. 47), als prior en prediker in 1572 vermeld, NICOLAAS THIELIS. De Augustijnen waren verpligt een gedeelte der eeredienst in de Westmonsterkerk te verrigten.

Bij resolutie van 24 Maart 1575, stil. cur. (1576), werd door de stadsregering besloten „te houden het clooster der Augustijnen alsoe dat staende en gelegen „is, verkocht bij de commissarissen tot de vercoopinge van de geestelijke goede„ren." De verkoop had dus geen voortgang en het klooster wordt dan ook niet vermeld in de rekening van PIETER VAN DEN BAERSE, in 1578 afgelegd en

nog op het stadhuis voorhanden. De stad behield het klooster en stond het af aan de schutters van den handbooghof of St. Sebastiaan. Bij het accoord van 1593, waarvan nader, werd de afstand aan de stad voor goed bekrachtigd.

Kerk en klooster der Minderbroeders. Teekening in rood krijt.

De kerk en het klooster, met boomgaard en verdere erven, stonden aan de westzijde van de balans en korte burgt, en besloegen de tegenwoordige heerenbeurs, bogaardstraat en aangrenzende erven. De afbeelding komt geheel overeen met de kleinere op den ouden platten grond bij SMALLEGANGE, waarbij evenwel moet worden vergeleken die van VAN DEVENTER, waar ook het klooster terzelfder plaats, doch eenigzins anders voorgesteld, te vinden is. Volgens eene overlevering, opgeteekend door REIGERSBERG, (bij BOXHORN, dl. II, bl. 105), zouden de heeren VAN BORSSELE dit klooster van de tempelieren gekocht en er vervolgens een klooster van tertianen gesticht hebben „'t welk „voormaels in de duynen te Duynhoeck gestaen hadt, 't welk sichtent ghereformeert is, zoo dattet nu minderbroeders syn," en op het jaar 1506 geeft hij op dat, „van alle coleten endc gaudenten die te Middelburg waren, minrebroeders „gemaakt werden." Dit laatste ziet op de bul van Paus JULIUS II, d.d. 16 Junij 1506, te vinden in *Register* 74, n°. 2, waarbij eene nieuwe regeling der orde van St. Franciscus plaats had, doch men moet hier niet voorbij zien dat ook de bogarden tot die orde behoorden en tertianen waren, zoodat het gezegde van REIGERSBERG welligt op deze betrekking heeft; wat het eerste betreft zoo ben ik evenmin als RÖMER, (dl. I, bl. 220), in staat het op te helderen. Alles wat het verblijf der tempelieren op Walcheren betreft is, welligt opzettelijk, in het duister gebleven, de ridders zijn waarschijnlijk in andere orden overgegaan. Als dit zoogenoemde verkoopen aan de heeren VAN BORSSELE, waarvan sommigen tot de tempelieren behoorden, (zie hiervoren, bl. 307), werkelijk bij de opheffing van de orde heeft plaats gehad, dan moeten de minderbroeders, vroeger, op eene andere plaats in de stad hun klooster gehad hebben of heeft de schenking slechts een gedeelte van het latere klooster betroffen, daar reeds in de 13e eeuw te Middelburg minderbroeders voorkomen, zie RÖMER, a. w., bl. 216. Dat er eene naauwe betrekking tusschen het klooster der minderbroeders en de heeren VAN BORSSELE heeft bestaan blijkt overigens uit de vele grafzerken van edelen uit dit geslacht, die aldaar gevonden werden en waarvan niet alleen REIGERSBERG, op verschillende plaatsen, getuigt, maar ook RUISCH DE BRUIN, volgens de afteekeningen daarvan gemaakt, op last van den graaf VAN EGMOND, zie hiervoren bl. 95. Ook met andere geslachten van edelen, schijnen zij in betrekking te hebben gestaan, zie hiervoren, bl. 212. Men zie overigens over dit klooster, 's GRAVEZANDE, a. w., bl. 468 en 471, en RÖMER, bl. 216 volgg. In het testament van JANNE LIEVENSDOCHTER, wed. ADRIAAN JANSZ., dato 8 November 1535, (*Reg. van verb.*, fol. 178), komen zij voor onder den naam van observanten. Even als elders waren ook te Middelburg de Franciscanen in groot aanzien; hun gardiaan, onafhankelijk van den abt, had met dezen het bestuur

over het bagijnhof; ook andere kloosters stonden onder zijn toezigt. Volgens het privilegie van KAREL V, 25 Januarij 1518, waarbij het collegie van kiezers aan de stad werd toegestaan, moest de nominatie der regering op 20 Augustus van elk jaar in het klooster der minderbroeders plaats hebben. Door de stad, aan wie de benoeming van den zangmeester of de zoogenoemde *scholasterije* toekwam, werd meermalen in het onderhoud van klooster en kerk voorzien, *Reg. t. r.*, 19 September 1551 en 28 Januarij 1558 (1559). Later kwamen de bedelmonniken in grooten haat bij velen en de beeldenstorm trof dan ook vooral dit klooster. In 1574 verlieten de minderbroeders de stad, te gelijk met de Augustijnen. In de rekening van P. VAN DEN BAERSE leest men dat de boomgaard van hun klooster aan DAVID SOMERS zou verkocht zijn, doch ik twijfel er aan of hiermede niet eene erve van het bogardenklooster bedoeld is. De erven toch van het minderbroedersklooster zijn door de stad in bezit genomen en aan particuliere personen uitgegeven, voor zoo verre zij niet tot het maken der bogaardstraat en der heerenbeurs hebben moeten dienen, zie *Reg. t. r.*, 20 Julij, 15 November 1578 en vooral van 1 April 1581. Over BARTHOLOMAEUS A MIDDELBURG, den meest bekenden monnik uit dit klooster, (1485—1564), zie men DE LA RUE, *Gel. Zeel.*, bl. 248, en RÖMER, a. w., bl. 518.

Afbeeldingen van steenen, vroeger geplaatst in het huis *Leeuwenburg*. Teekening in O. I. inkt.

Vier steenen: 1. waarvan het opschrift ontbreekt, genoegzaam vierkant, van boven aan elke zijde een ramskop, waaronder een wildeman, houdende een oningevuld wapenschild; 2. met het opschrift *Leeuwenburg;* 3 en 4. steenen in medaillon, ieder met een borstbeeld, het eene van een oud man, het andere van eene oude vrouw. Volgens eene gissing van J. EHRLICH, in een opstel, naar ik meen, vroeger in de *Middelb. courant* geplaatst, en waarvan een afdruk in het bezit van het Z. genootschap is, *Historische bijdrage, betrekkelijk de oude topografische gesteldheid van Middelburg*, zou dit huis vroeger tot het huis der tempelieren, later tot het klooster der minderbroeders behoord hebben, en zouden de straten, blinde hoek en latijnsche schoolstraat, toen niet bestaan hebben. Op de kaart van VAN DEVENTER komen evenwel beide straten reeds voor. Waarschijnlijk zal wel in vroegeren tijd dit huis tot het een of ander gesticht hebben behoord, doch ik erken dat tot nu toe de geschiedenis er van mij geheel onbekend is. In de oudste wijkregisters uit het begin der 17e eeuw wordt alleen opgegeven dat het bewoond werd door JOHAN HOUCK, (pensionaris 1599—1605) doch de naam van het huis wordt er niet opgegeven. Over de plundering en verwoesting van dit gebouw zie hiervoren, bl. 222.

Kerk van het klooster der cellebroeders. (Engelsche kerk).

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 202. Over dit klooster zie men 's GRAVEZANDE, l. l., bl. 465 en RÖMER, dl. I, bl. 654 en 655. Een afschrift van den stich-

tingsbrief van het klooster, zonder dagteekening, vindt men in het *Gulden register*, fol. 82; een tarief voor de diensten door de cellebroeders te verrigten, van 18 December 1512, in het *Register van verbanden*, fol. 42 vso. en voorzorgsmaatregelen ten hunnen opzigte, bij gelegenheid van het uitbreken der pest, in het *Register ten Rade*, van 5 Augustus 1556. Een generaal kapittel der cellebroeders had plaats te Middelburg in 1557. Zij stonden onder een pater en als zoodanig vindt men in 1568 vermeld JAN VAN LEUVEN. Het klooster werd later tot bewaring van krankzinnigen gebruikt; in 1598 werd eene vertrekkamer voor hen gebouwd en in 1610 werd het tot een bepaald krankzinnigengesticht of simpelhuis ingerigt, zie hiervoren bl. 302. De kerk werd in 1592 een tapijthuis, waarin men als fabriekant in 1595 aantreft NICOLAAS BAEEL; later woonden er hoogst waarschijnlijk de fabriekanten DE MAAGD; aan de cellebroeders werden woningen aangewezen in het vroegere bagijnhof, waarvan een gedeelte tot kerkhof werd gebruikt. De kerk van het klooster werd, na het te niet gaan of de verplaatsing der tapijtfabriek, aan de Engelsche gemeente afgestaan, zoo als reeds vermeld is, hiervoren bl. 298.

Kerk van de bogarden. (Fransche kerk).

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 202. Over dit klooster zie men 's GRAVEZANDE, l. l., bl. 466 en RÖMER, dl. I, bl. 251, 252. De bogarden komen hier reeds voor in 1331, zie MIERIS, dl. II, bl. 523, waar men de regelen van het klooster vindt. Zij waren, zoo als hiervoren is opgemerkt, althans in 1506, van de orde van St. Franciscus. Het klooster strekte zich uit achter de fransche kerk, die tot kapel diende; een gedeelte van het klooster werd bierbrouwerij, later tot stallingen ingerigt, waartoe het nog tegenwoordig dient. Op 7 Januarij 1454 (1455) was aan de bogarden toegestaan twee linnen en een wollen weefgetouw in hun klooster te hebben, om daarmede voor loon te werken (*Reg.* 30, fol. 102 vso.). Nog in 1571 leverde hun pater, MATTHEUS CRAEN, bij de stad een verdedigingsbrief in, tegen de beschuldiging van het overmatig tappen van wijn en bier in het klooster, uit welk geschrift, te vinden in *Reg.* 74, n°. 1, blijkt dat de bogarden toen negen of tien in getal waren. Hun pater, HENDRIK JANSSEN bleef te Middelburg, ook na de overgave der stad en trad in het huwelijk; nog in 1593 vindt men dat zijne weduwe woonde in de spanjaardstraat, in een huisje dat tot het klooster had behoord, zie *Staten-notulen* van 1 September 1593, bl. 158. Het klooster en de daarbij behoorende erven zijn, in 1576, met de andere geestelijke goederen verkocht, over de kerk zie men hiervoren bl. 298.

Kerk en klooster van Bachtenhove of Bachten's gravenhove. Teekening in rood krijt.

Ook deze teekening komt overeen met de voorstelling van het klooster, op den platten grond, bij HOGENBERG en SMALLEGANGE. Het klooster zou gesticht zijn, in 1478, door jonkvrouwe MARGRIET SIMONS DEUTSDOCHTER en werd be-

woond door graauwe zusters van den derden regel van de orde van St. Franciscus, zie *Privilegie van* PHILIPS, dato 13 Sept. 1498, aangehaald in *Tegenwoordige staat van Zeel.*, d. I, bl. 202. Blijkens de stadsrekeningen woonden evenwel reeds vroeger te Middelburg graauwe zusters. Het klooster, staande in de zusterstraat, ontleende zijn naam aan het huis of hof van den graaf, in de gravestraat; door REIGERSBERG (bij BOXHORN, dl. I, bl. 33), wordt het voor hetzelfde gebouw als dit laatste gehouden. Nadat het klooster Bachtensteen, waarin cellezusters hadden gewoond, was te niet gegaan, ontstond, in 1555, bij het uitbreken van de pest, behoefte aan pleegzusters en werden er 12 graauwe zusters aangenomen; aan deze werden, blijkens publicatie van 27 Julij 1555, woningen aangewezen nevens het klooster Bachten's gravenhove. De *poincten en artikelen*, waarop zij werden aangenomen, vindt men in *Reg. van verbanden*, fol. 224, volgg.; de tarieven van kosten, die voor verpleging van zieken, bij rijken en armen en voor het bestellen van lijken, mogten in rekening gebragt worden, komen er in voor; de zusters mogten onderwijs geven in de Fransche taal, doch moesten Vlaamsch kunnen spreken. Zoowel in het testament van JANNE LIEVENSD^r., als in dat van WILL. WITTESZ. wordt dit klooster vermeld. Het is met andere geestelijke goederen in 1576 verkocht; kooper bleef, voor de som van *f* 513, de rentmeester WALRAVEN VAN DEN BRAEMSLOOT; de kerk was niet in den koop begrepen; zij diende eerst voor de Engelsche avanturiers en werd later de vischmarktkerk der hervormde gemeente; zie hiervoren bl. 278.

Klooster van Bachtensteen of St. Aagtenhuis. Teekening in rood krijt.

Uit eene vergelijking van deze teekening met den platten grond bij HOGENBERG of SMALLEGANGE, blijkt dat hier wordt voorgesteld de blok huizen, gelegen tusschen de haringplaats, de societeit van St. Joris en de balansplaats, waar derhalve dit klooster zou hebben gestaan. Dat het St. Aagtenhuis in het bagijnhof gestaan heeft is boven bedenking; in de absolutie van de stadsregering door den bisschop van Utrecht, wordt gesproken, zoo als reeds gezegd is, van de *Capella S^{tae}. Agathae in Beginagio;* welligt zelfs dat er een huis en eene kapel of een nieuw en oud St. Aagtenhuis zijn geweest. In de rekening toch van 1521 vindt men gesproken van „de huur van 15 torens, strekkende van „*'t oude St. Aagtenhuis naer Spaengien*," in 1561, dus na den afstand van een gedeelte van den grond van het bagijnhof aan de schutterij van den voetboog en de profanatie van de kapel van St. Agatha, vindt men een post voor reparatie aan het St. Aagtenhuis en in 1565 vindt men een besluit om van dat huis een pesthuis te maken, waarvan de ligging evenwel, zoo als die voorkomt op de verschillende platte gronden der stad, niet overeenkomt met de plaats waar dit huis, volgens deze teekening, zou gestaan hebben, zie hiervoren bl. 303. Doch ik kan daarenboven bezwaarlijk aannemen dat het St. Aagtenhuis en het klooster *Bachtensteene* hetzelfde gesticht zijn geweest. Het is waar, er wordt in het testament van ADRIAAN VAN BORSSELE, van 14 Julij 1466, (bij MATTHAEUS,

Anal., II, p. 286, sqq.), afzonderlijk gesproken van de zusters van het St. Aagtenhuis en van het bagijnhof; omtrent denzelfden tijd, waarop het Aagtenhuis te niet gaat, wordt niet meer van het klooster Bachtensteene gesproken en men vindt niet uitdrukkelijk vermeld wat van het laatste gebouw is geworden. Overal echter vindt men, in oude stukken, van het klooster Bachtensteene en van het St. Aagtenhuis, als van afzonderlijke gestichten gewag gemaakt. Waar stond evenwel dat klooster Bachtensteen? dit is m. i. nog altijd onzeker. In eene oude ordonnantie van 13 Maart 1459 st. c. (1460), leest men dat de publieke vrouwen te Middelburg alleen mogten wonen en zitten „in de straete genaemt Spaen-„gen van der westeinde in toter capel te St. Bachsteene en in het wingerstraet-„kin," (*Reg.* 30, fol. 33 verso), doch het is onzeker of het westende hier eene bepaling is van een gedeelte der spanjaardstraat, dan wel eene afzonderlijke elders gelegen straat. Voor dit laatste pleit dat *Bachtensteene*, beteekenende *achter 's Gravensteen*, eene oudtijds zeer bekende straat te Middelburg was, te weten de lombaardstraat, welligt te zamen met de latijnsche schoolstraat en den zoogenoemden blindenhoek, gelegen achter den burgt, waar 's Gravesteen op stond; men vindt die straat vermeld in de stadsrekeningen, in de oude ordonnantie op de wacht van 1480, sedert telkens vernieuwd en in oude contracten. Waarschijnlijk heeft het klooster aldaar gestaan; in de rekening van 1457 vindt men: „bet. „aan JACOB CLAISZ. op zin huis Bachtensteen, tegenover de kerkenkamer." Het klooster kan alsdan gestaan hebben óf aan de zuidzijde der lange lombaardstraat, óf waar het tegenwoordige museum en het gymnasium zijn gebouwd. Voor dit laatste kan worden aangevoerd dat op de kaart van VAN DEVENTER aldaar eene kapel wordt gevonden; de korte lombaardstraat wordt evenwel reeds in de 15de eeuw, schoolstraat genoemd. Welligt zullen latere nasporingen hier meer licht verschaffen, doch hoe het dan ook zij, het klooster werd bewoond door zwarte of cellezusters, dienende tot verpleging van de zieken en het bestellen der lijken. Reeds in het midden der 15de eeuw komt het onder den naam van Bachtensteen voor; in 1525 werd van den vicaris van den bisschop van Utrecht vergunning verzocht „om het convent der susters Bachtensteen te ver-„anderen in andere zwarte zusters," en op 27 Sept. 1528 werd „bij gewillige „overdragt van de graeuwe zusters van St. Franciscus het klooster Bachtensteene „met al sulcke erve, huysinge, landt etc. als nu ter tijds dezelfde klooster toe-„behoort" overgenomen door „suster MARIKEN SAILSDR., mater, suster ADRIANA „GILLISDR. en suster LYSBET JACOBSDR., religieusen der orde van St. Augustijn, „gezegd celle of zwarte zusters uit Goes," zie *Rek.* 1525 en *Guldenregister*, fol. 82. Of deze overdragt gevolg heeft gehad weet ik niet; reeds in 1582 werd door de stadsregering besloten eene poging te doen om de mater en religieusen der zwarte of cellezusters, te Rijssel wonende, herwaarts te doen overkomen; in 1533 werd het tarief voor deze vastgesteld en het klooster, dat zeer vervallen scheen, gedeeltelijk hersteld, men zie het *Reg. ten Rade* van 23 Nov. 1532, 22 Maart 1532 st. c. (1533) en een request door de zwarte zusters ingediend, te vinden in *Reg.* n°. 74, in f. Nog in 1538 vindt men het klooster vermeld

in het testament van WILL. WITTEN. Nu ging het evenwel spoedig te niet. In 1539 werden de meubelen verkocht en de penningen, daarvan komende, eerst gedeponeerd, later gestort in handen van de kwartiermeesters, *Reg. ten Rade*, 29 Maart en 21 Junij 1539, 26 Junij 1545. In 1547 trachtte men weder zwarte zusters te doen overkomen, doch wordt van het klooster geen gewag gemaakt. Uit het hiervoren vermelde omtrent de vestiging, in 1555, van cellezusters in de woningen naast het klooster, *Bachtensgravenhove*, blijkt dat het klooster, *Bachtensteen*, toen niet meer bestond.

Platte grond van het Bagijnhof te Middelburg.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 209. Deze platte grond vertoont alleen de straten en stegen, die tijdens de republiek en ook nog tegenwoordig, voor zoo verre zij overig zijn, het bagijnhof genoemd worden. Vroeger had het bagijnhof eene veel grootere uitgestrektheid, aan de eene zijde tot aan de koningstraat, aan de andere tot aan de spanjaardstraat. Op den platten grond van VAN DEVENTER komt de kerk van het bagijnhof voor, doch het noordelijk en oostelijk gedeelte is aldaar geheel onbebouwd, zoodat men er noch het St. Aagtenhuis, noch het Schuttershof op aantreft, zie hiervoren bl. 303. Behalve het St. Aagtenhuis waren in het bagijnhof verschillende kleine woningen, waar de arme bagijnen in woonden. Vermogende jonkvrouwen hadden ook haar intrek in het bagijnhof; zoo vindt men dat op 20 April 1544, in afwijking van hetgeen elders plaats vond, borg werd gesproken door „jonkvrouw JACOMINA JAN KERSPINXDR." welligt de dochter van KERVINCK VAN REIMERSWALE. Hebben die jonkvrouwen ook te zamen gewoond in het St. Aagtenhuis?

Over het bagijnhof te Middelburg handelt RÖMER, a. w., dl. I, bl. 248—251. De instelling der bagijnen te Middelburg is zeer oud; men vindt ze reeds in het begin der 13e eeuw. Met de stadsregering stonden zij in zeer naauwe betrekking; de regering toch had met den abt het toezigt over het hof, de aanstelling van de beide meesteressen en de voorstelling van den pastoor; aan de regering met den abt en den gardiaan der minderbroeders werd de rekening gedaan, en ook op den grond schijnt de regering regten te hebben uitgeoefend, waarmede de jaarlijksche opbrengst van kapoenen, aan de stadsregering, waartoe de bagijnen, blijkens de oudste stadsrekeningen, verpligt waren, waarschijnlijk in verband stond. Men vindt dat de grond door de stad gebruikt werd tot wegberging van materialen (*Rek.* 1365), naderhand *incorporeerde* de stad een gedeelte van het hof, gedeeltelijk tot het maken van eene platteform gedeeltelijk tot inrigting van het schuttershof van den voetboog. In het bagijnhof was eene school, zie *Mieris*, dl. III, bl. 557; aan de scholieren werd, jaarlijks te gelijk met die van de groote school, van stads wege wijn geschonken, zoo als blijkt uit de stadsrekeningen. Als pastoors van het bagijnhof vond ik in de 16e eeuw vermeld: ADR. J. CORDATUS, JAN DE VALLADOLYT en FRANCISCUS SCEPPERUS. Na de overgave der stad is het bagijnhof door de stad inge-

nomen; de arme begijnen mogten evenwel in hare huisjes blijven wonen. De kerk is eerst afgebroken in 1587.

St. Barbara kapel, nu gasthuiskerk te Middelburg.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 206. Over het gasthuis en de twee geestelijke gilden die daartoe behoorden, het O. L. Vrouwen en St. Barbara gilde, is reeds gesproken hiervoren bl. 300.

In *Chronijkalmanak*, bl. 215, wordt het vermoeden geuit dat er vroeger nog meer kloosters te Middelburg zijn geweest. In het testament van Janne Lievensdoghter van 8 November 1585 wordt nog gewag gemaakt van „termi- „naren, van de precaeren orde" en ook in het kohier der geestelijke goederen te Middelburg van 2 December 1591, te vinden in *Register* 75, n°. 14 en afgedrukt bij Coronel, l. l., bl. 85 volgg., wordt gesproken van het huis van Michiel Pannekel „eertijts van den terminaris van predickaeren." Een klooster evenwel schijnen de Dominicanen hier niet gehad te hebben; men leest hieromtrent, *Oudh. en Gestichten van Zeeland*, dl. II, bl. 37: „De Dominicaaner „monniken van Brugge hebben hunne statie, die zij te Middelburg hadden, „in 't jaar 1386 overgegeven aan 't konvent van hunne order te Zirikzee. „Dezelfde order had haaren Pater Terminaris, die te Middelburg woonde, een „huis bezorgt; daar der terminarissen gewoont hebben tot den 21 Februarij „1574 enz." In het testament van Willem Witteсz. wordt gesproken van de vier bedelorden te Middelburg. Ik vond nog sporen van een regulierenklooster, nabij de kade, vermeld in de stadsrekening van 1457, welligt hetzelfde als Bethlehem hiervoren vermeld; men vindt ook nog gewag gemaakt, in de 15e eeuw, van *witte zusters*, ook van de *vrouwen in de gebuurt van de noordstraat*, die jaarlijks wijn van de stad ontvingen. In het contract van kerkmeesters van Westmonster met het kapittel, a°. 1481 wordt ook genoemd het klooster *de roode cluyse*, doch zonder vermelding dat dit in Middelburg stond, en naar ik vermoed, zal dit een klooster in Vlaanderen of Brabant geweest zijn. Eindelijk schijnt de naam van st. geerstraat op een gesticht of klooster te duiden; welligt was het klooster, dat in vroegere tijden buiten de stad in den Hayman stond en nog als zoodanig voorkomt op de kaart, a°. 1511 overgelegd, (zie hiervoren, bl. 259), aan St. Geertruida gewijd, waardoor tevens de naam van den st. geertsweg wordt verklaard. Verdere ontdekkingen in het zoo rijke stadsarchief zullen hier omtrent later welligt nog het een en ander aan het licht brengen. Tot de liefdadige gestichten behoorden voorts nog het huiszittenhuis van de abdij, in de langendelft en st. geerstraat gelegen, en het leprozenhuis, dat vroeger buiten de oude noordpoort stond, doch in 1540 is overgebragt naar eene plaats buiten de noorddampoort, waar het op de kaart van van Deventer voorkomt, zie *Reg.*, n°. 74 cit. Dat de geestelijken niet alleen onder het gezag der kerk, maar ook in sommige opzigten onder dat van den magistraat stonden blijkt, onder anderen, uit de nog voorhanden ordonnantie op den brand van 29 Febr. 1527, st. c. (1528), te vinden in *Reg.* 14, n°. 22, waarbij bepaald werd dat: „tot blussen

„van deselve brandt sullen henluyden geven alle geestelycke persoonen soe wel „religieusen als priesters, graeuwe susters, zwarte susters, baginen ende jonc- „wijfs, insgelijks de voirsz. steede wakers, in deser maniere: t' weten: de celle- „broeders zulle henl. vinden an de waterputten deser voirsz. steede ende hen „veronlegen met water te putten, de municke en de priesters met brandt te „blusse; de zusters, baginen ende joncwijfs, met water te brande te brengen, „ende de wakers met ladders ende emmers ten brande te drage, sonder dat „andere wairlijcke persone hen vervordere sulle te brande te comen, mair sulle „hen vinden ander voirs. steede veste elc in zijn quartier onder zijn hooftm̃ op „de correctie van de stadt."

Met een enkel woord is hiervoren reeds vermeld hoe sommige van de geestelijke gestichten in andere handen zijn overgegaan. Toen op het laatst van het jaar 1575 de geldnood in Holland zeer hoog geklommen was (zie o. a. [DE BEAUFORT] *Leven van* WILLEM I, d. II, bl. 592, volgg.), besloot men op 12 Dec. van dat jaar te Rotterdam, met het doel om *f* 120,000 aan den hertog *van Tweebrugge*, JOHAN CASIMIR, dien men in het land met hulptroepen verwachtte, te voldoen, de geestelijke goederen in Holland te verkoopen. De prins van Oranje verlangde dat ditzelfde in Walcheren zou geschieden. Reeds op 14 Dec. gaf hij eene instructie aan FLORIS VAN AERNHEM en OLIVIER DE TEMPEL, om zich hierover met LOUIS VAN BOISOT en ALEXANDER DE HAULTAIN te verstaan. Nadat de zaak in het collegie van gouverneur en raden was behandeld werd er, in de vergadering van de afgevaardigden der drie steden, op 7 Februarij 1576, toe besloten. Van vele goederen had de verkoop nog in datzelfde jaar plaats en in de rekening daarvan, door PIETER VAN DEN BAERSE, secretaris van Middelburg, in 1578 gedaan en nog voorhanden in het stads-archief, vindt men eene uitvoerige opgave van de goederen die toen verkocht zijn, van den koopprijs en de namen der koopers. JOHAN CASIMIR kwam eerst later in het land en het geld is dan ook voor andere behoeften gebruikt. Vele officieren, aan wie geld verschuldigd was, zijn door deze en volgende verkoopingen in het bezit van vaste goederen geraakt. De geestelijke goederen, die niet in den verkoop van 1576 begrepen waren, zijn gedeeltelijk later verkocht, gedeeltelijk onder het bestuur van afzonderlijke rentmeesters gebleven; een belangrijk gedeelte kwam ook in het bezit van de steden van Walcheren. Hevige geschillen onder deze hadden hieraan hun oorsprong te danken, die eindelijk door prins MAURITS zijn bijgelegd en waaromtrent zeer belangrijk zijn de staten-notulen van Zeeland van 1593 en de insertiën, waar o. a. ook voorkomt het stuk, afgedrukt hiervoren bl. 239, en dat derhalve niet, zoo als ik vroeger meende, thans voor het eerst wordt uitgegeven.

Bij besluit van 23 Mei 1577 was door de staten van Holland en Zeeland, te Haarlem, bepaald dat „alle conventen en kloosters binnen de steden, mits- „gaders d'edificiën, gront, plaetzen, erven ende eygendommen van dyen zullen „blijven tot behouf gebruyck ende proffyts van elcke stede;" zie *Reg.* 75, n°. 14.

De schuttershoven en rhetorijkamer.

Titel.

Over de drie schuttershoven te Middelburg, St. Sebastiaan of handbogenhof, St. Joris of voetbogenhof en het hof van de busse, zie men o. a. 's GRAVEZANDE, *Aaneenschakeling*, bl. 480 volgg.; *Chronijkalmanak*, over het handbogenhof zeer uitvoerig en meest uit ongedrukte stukken, bl. 1074—1178, over het hof van den voetboog, bl. 1179—1240 en over dat van de busse bl. 1243—1327 en *Naamlijst* enz., November 1832.

De twee eerstgenoemde schutterijen zijn zoo oud dat haar aanvang niet meer kan opgespoord worden; in de oudste voorhanden stadsrekeningen, uit de 14e. eeuw, vindt men reeds van beiden gewag gemaakt. De wacht der stad schijnt, althans later, niet aan haar, doch aan de geheele burgerij te zijn toevertrouwd, zoo als blijkt uit de reeds vermelde ordonnantie op de wacht van 15 April 1480, die den grondslag heeft uitgemaakt van de vele daarop gevolgde verordeningen in de 15e. en de eerste helft der 16e. eeuw. Politieke beteekenis hebben de schutterijen lang behouden, waaromtrent merkwaardig is het *Register van verbanden* op 11 Aug. 1519. In 1702 zijn zij met de gilden voor het laatst ter stemming opgeroepen, iets dat evenwel reeds meer dan anderhalve eeuw buiten gebruik en alleen een exceptionele maatregel was, bij de revolutie die toen plaats greep. Het bestek van dit werk laat niet toe hier in vele bijzonderheden over deze schutterijen te treden; er bestaat eene monographie van mr. G. N. DE STOPPELAAR, over de schutterij van St. Sebastiaan, waarin ook over de schutterijen te Middelburg in het algemeen wordt gehandeld en vele belangrijke mededeelingen uit oude onuitgegeven stukken worden gedaan, zoo omtrent haar oorsprong en ouderdom, als over haar inrigting, betrekking tot staat en kerk en lotgevallen. Wij vleijen ons dat de schrijver tot het uitgeven zoo van dat stuk als van een straks te vermelden opstel over de gilden te Middelburg zal kunnen besluiten.

Het handbogenhof buiten de seispoort. Teekening in rood krijt.

Op 28 September 1541 werd aan het St. Sebastiaansgilde, in de plaats van het hof gelegen nabij de St. Janskerk en waarvan de grond aan de St. Jansheeren toebehoorde, door de stadsregering een hof aangewezen buiten de oude seispoort, en dat de stad gekocht had van HENDRIC CRABEL, aan welk geslacht het seisambacht, althans gedeeltelijk had toebehoord, zie *Register ten Rade* h. d. en van 31 Mei 1583. Op de kaart van GUICCIARDINI komt dit hof voor, doch het is er verkeerdelijk geplaatst buiten de noordpoort; op den platten grond van VAN DEVENTER is de plaats goed aangewezen. Onze teekening is waarschijnlijk gevolgd naar de afbeelding van GUICCIARDINI; op de kaarten bij HOGENBERG en SMALLEGANGE ziet men slechts een klein gedeelte van het hof en zij volgen, wat de plaats betreft, de verkeerde voorstelling bij GUICCIARDINI. De schutters hebben dit hof gebruikt tot 1572; toen het, krachtens besluit van wet en raad,

d.d. 6 September, (*Register ten Rade* fol. 118 vso), werd afgebroken, hetzij men de schutters wantrouwde, hetzij men vreesde, zoo als men opgaf, dat de vijand er zich in zou nestelen.

d'Edele handboogh tot Middelburg.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 448, n°. 2.

Het handboogenhof van deszelfs plein te zien. J. ARENDS del. ad viv. D^x. VEELWAARD sculpsit.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 1150. Bij besluit van 24 Maart 1576 had de stad het klooster der Augustijnen aan zich gehouden, zie hiervoren bl. 310. Na de afbraak van het schuttershof, buiten de seispoort, hadden de schutters onderscheidene herbergen in de stad, voor hunne vergaderingen, gebruikt, doch nu werd dit klooster hun afgestaan. In 1578 was het reeds geschikt voor schietoefeningen; het klooster werd afgebroken en nieuwe gebouwen opgerigt, doch eerst in 1592—1594 werd een nieuw schuttershof met eene groote zaal gebouwd; de groote poort, in het beddewijkstraatje, is in 1594 geplaatst; in het midden der 17e. en het begin der 18e. eeuw werden lokalen bijgebouwd.

Schutterspenning. Teekening in O. I. inkt.

Aan de eene zijde: het wapen, een groot gouden kruis op een veld van keel, in de hoeken vier kleinere staande gouden kruisen, zijnde het wapen van Jerusalem, zie *Chronijkalmanak*, bl. 1058; aan de andere zijde: eene trophee bestaande uit een pijlkoker, twee handbogen, waarvan een gespannen en twee losse pijlen, met het randschrift: „Aensien doet gedencken, 1628."

Schilderij met portretten, hangende in het handbogenhof van St. Sebastiaan.

Afteekening, op blaauw papier met zwart en wit krijt; onder de teekening: „officieren der handboogschutterye te Middelburg, in de manier van J. BACKER" († 27 Augustus 1651). Aan de achterzijde: „The large piece in the schuttery „of the noble handbow Middelburch." Op de schilderij, die nog in het schuttershof aanwezig is, staat vermeld dat zij vervaardigd is in Julij 1650, door CORNELIUS JONSON VAN CEULEN. Zij bevat de portretten van 20 personen. Over genoemden schilder zie men o. a. C. KRAMM, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders enz.*, bl. 797 en 798.

Het schuttershof de edele voetboog. Teekening in rood krijt.

Ook deze schutterij had vroeger haar hof niet verre van de St. Janskerk en moest dit afstaan bij gelegenheid van het doortrekken der nieuwe haven. Op 18 Maart 1541 werd „aan de gemeene broeders van St. Joris twee rentebrieven „ten laste der stad gegeven, omme uit de vruchte van dien te beginnen een

„scuttershof, welc de voorss. gemeene gildebroeders begrepen hebben int baginhof." *Register ten Rade*, 11 en 18 Maart 1541; zie ook op 27 April 1542. De schutters schijnen reeds spoedig dit schuttershof te hebben gemaakt; de profanatie van de kapel van het St. Aagtenhuis had althans in 1544 reeds plaats gehad en blijkens het octrooi van KAREL V, van 28 April 1547, tot het houden eener loterij om een nieuw huis aldaar op te rigten, was het Schuttershof toen reeds gemaakt. Vreemd dat dit hof niet is afgebeeld op de kaart van VAN DEVENTER; het komt daarentegen voor op die bij GUICCIARDINI en HOGENBERG en onze teekening schijnt eene navolging van deze te zijn; althans ik houd het er voor dat hier niet het hof bij de St. Janskerk maar dat in het bagijnhof, nu nog societeit, wordt voorgesteld; zie ook mr. G. A. FOKKER, *Geschiedenis der loterijen enz.*, Amst. 1862, bl. 17 en 178.

Het schuttershof d'edele voetboog.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 448, nº. 1. Voor het bouwen van een nieuw huis was de loterij toegestaan, die eerst in 1553 à 1554 plaats vond, zie FOKKER, l. l. Blijkens het jaartal in den gevel is het gebouw eerst gesteld in 1582. Het is mij niet bekend of in den tusschentijd nog een ander huis is gebouwd, doch dit is zeer waarschijnlijk uit de voorgaande teekening en de platte gronden bij GUICCIARDINI en HOGENBERG.

Het voetbogenhof van voren te zien. J. ARENDS ad viv. del. D. VEELWAARD sculp. 1786.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 1150. De verandering van den gevel, blijkbaar uit de vergelijking van deze afbeelding met de vorige, had plaats in 1766.

Optocht met den prijs van het ridderspel in den hof der confrérie van St. Joris te Middelburg. J. ARENDS del. ad viv. Dᴱ. VEELWAARD sculp.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 1225; zie aldaar bl. 1223—1225.

Schutterspenning van St. Joris. Teekening in O. I. inkt.

St. Joris in volle wapenrusting, met een opgeheven zwaard den draak bevechtende; op zijn schild en op het paardenkleed een kruis; voorts de wapens van Zeeland en Middelburg; van onder een voetboog; randschrift: „confraternitatis „Divi Georgy Middelbur. Zeela."

Ridderorde van St. Joris. Teekening in kleuren.

Een zilver verguldén St. Joris aan een groen zijden lint, ingevoerd na de combinatie der *groote societeit* met de confrérie in 1764, waarover men zie *Chronijkalmanak*, bl. 1209—1219.

Naamlijst der personen wier portretten vroeger hingen op de zaal van de schutterij van den edelen voetboog.

Hierbij eene acte van protest, d.d. 23 December 1701, door eenige leden der confrèrie, tegen een besluit tot het verkoopen van boomen. De afbeeldingen met portretten zijn nog voorhanden, doch hebben veel geleden.

Het hof van de busse. Teekening in rood krijt.

Deze teekening stelt voor het oude hof, gelegen aan de zuidzijde van den dam; men vindt het afgebeeld op de kaart van DE BAST, vermeld hiervoren bl. 200, zoodat de juiste ligging bekend is. Deze schutterij is opgerigt in 1509. Het hof werd verkocht a°. 1607; zie ook het hiervoren op bl. 200 aangeteekende bij *Duivelstoren*.

Het schuttershof de edele busse.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 448, n°. 1.

Het hof de edele busse van voren te zien. J. ARENDS del. ad viv. D^r. VEELWAARD sculps.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 1150. Omtrent het jaar 1594 verlieten de schutters het hof aan de zuidzijde van den dam en verkregen zij het erf buiten de oude langevijle poort. Het gebouw werd opgerigt van 1607—1611. In het jaar 1787 werd het huis geplunderd en de schutterij ontbonden, zie hiervoren bl. 222. Het hof werd verkocht aan de bewindhebbers der oostindische compagnie die het tot depôt van recruten gebruikten. Bij het intrekken der Franschen, in 1795, werd het een militair hospitaal, zoo als het dit nog is. De toren op de plaat bij SMALLEGANGE, doch niet meer op die in *Chronijkalmanak* voorkomende, werd in 1785 door den bliksem zoo getroffen dat hij moest worden afgebroken.

Afbeeldingen van penningen van de schutterij de edele busse.

1°. Kleine penning; aan de eene zijde: een vuurstaal met twee bussen, randschrift: „valeant qui inter nos dissidium volu(nt);" aan de andere zijde: een phoenix uit den asch verrijzende, waar boven de zon; randschrift: „concordia „res parvae crescunt 84." Volgens VAN LOON, uit wiens werk de afbeelding van dezen penning is genomen (dl. I, bl. 352), is deze legpenning in Zeeland geslagen, na den dood van prins WILLEM I in 1584 en stelt de phoenix Prins Maurits voor.

2°. Grootere schutterspenning, geteekend in O. I. inkt, met dezelfde voorstelling, doch het randschrift luidt: „valeant qui inter nos dissidium 1623."

3°. Begrafenispenning; eene lijkbaar met een rouwkleed daarover, waarop een phoenix in het vuur; randschrift: „Heden my, morgen dy 1623." Teekening in O. I. inkt.

Optogt der rederijkers binnen Middelburg. J. Arends del. Dr. Verlwaard sculps. 1785.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 1018. Zie over de rhetorijkamer te Middelburg: *Chronijkalmanak*, bl. 1017—1035; N. C. Lambrechtsen, *Beknopte geschiedenis van de Middelburgsche rhetorijkamer: Het bloemken Jesse*, in de werken van de maatschappij van Nederl. letterkunde; (Paspoort van Grijpskerke), *Naamlijst* van Februarij 1838 en Nagtglas, *De algemeene kerkeraad enz.*, bl. 18—17. Volgens de meeste schrijvers is de kamer opgerigt in 1440; van *ministrelen* vindt men evenwel reeds veel vroeger gewag gemaakt, o. a. in de rekening van 1365. Het huis van de rhetorijkers, in 1681 verkocht, werd herberg en is in 1816 geheel afgebroken, het stond achter het huis op de markt l[a]. C, n°. 18.

Koperen gildepenning van de rederijkers binnen Middelburg.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 1032. Aan de eene zijde het zinnebeeld der kamer, met het randschrift: „De spruite Jesse, in minnen groeijende;" aan de andere zijde: 1642 en tot randschrift: „Dr. Abra de Molyer, pr°.; Dr. Jaco. Lansberg, boucho." Behalve deze penning is er in het kabinet van het Zeeuwsch genootschap ook nog een andere van de rhetorijkamer, met het jaartal 1667, voorhanden. Het wapenbord der kamer wordt bewaard in het kabinet van oudheden van het Zeeuwsch genootschap, waaraan het in 1805 door de bestuurders van het wijnkoopersgilde werd geschonken.

De burgerij, gilden enz.

Titel.

Platte grond van Middelburg, door Zehender, met aanwijzing in kleuren van de verdeeling der stad, naar de 24 compagniën der vier vaandels: oranje, wit, blaauw en groen.

Hierbij eene schriftelijke opgave van de verdeeling der wijken. De oudste ordonnantie op de wacht, die ik gevonden heb, is van 15 April 1480, waarbij de stad in acht deelen werd gesplitst, later werd een negende er bij gevoegd. Gedurende het beleg werden er acht wijken ingesteld tot verdediging der stad. Kort na het beleg kwam de burgerwacht tot stand, eerst in twintig compagniën, doch daar de bevolking niet groot genoeg was om deze behoorlijk te bezetten, werden zij op 21 Mei 1580 tot 16 teruggebragt, *Register ten Rade*, h. d. Later is hier weder verandering in gebragt. Volgens de ordonnantie op de burgerwacht van 22 Junij 1591 waren er in dat jaar nog 16, die bij de ordonnantie van 24 November 1592, tot 28 werden uitgebreid; in 1607 (ordonnantie van 11 September) waren er 20 compagniën, deze zijn later weder verminderd tot 12, tot dat in 1631 (ordonnantie van 21 Augustus) het getal is bepaald op 24.

Penning van de brandweer der stad Middelburg. Teekening in O. I. inkt.

Aan de eene zijde: een burg met twee vlaggen, daaronder „Middelburg;" aan de andere zijde: eene brandspuit met een slang met den staart in den bek. Over de brandweer te Middelburg zie men J. Ehrlich, *Proeve eener geschiedenis van het brandwezen te Middelburg*. De oudste voorhanden ordonnantie van 6 April 1529, hiervoren bl. 317 vermeld, schijnt hem onbekend te zijn gebleven.

Aankondiging van brandspuiten gemaakt door John Broadbent, te Londen, gedrukt te Middelburg bij W. de Klerk.

Uit de eerste helft der 18e. eeuw; zie Nagtglas in *Zeeuwsch jaarboekje* 1865, *Toevoegsel*, bl. 19.

Afbeeldingen van penningen der gilden te Middelburg. Teekening in O. I. inkt.

Hierbij eene beschrijving dezer penningen door J. Verheije van Citters.

Het stadsarchief, waarvan de rijkdom eerst zal blijken, wanneer de chronologische inventaris, daarvan opgemaakt door den stadsarchivaris mr. J. H. de Stoppelaar, zal zijn gedrukt en uitgegeven, bezit ook omtrent de gilden een grooten voorraad van stukken. Niet alleen de oude ordonnantiën, waarvan zeer vele uit de 15e. eeuw, zijn er voorhanden, doch ook de oude gildeboeken, rekeningen enz. worden op het stadhuis bewaard. In de stad zijn nog vele huizen, die uiterlijk de kenteekenen dragen van vroeger de vergaderplaatsen der gilden geweest te zijn. Het zou mij te ver leiden om hier in bijzonderheden omtrent elk gilde te treden en ik zal mij bepalen tot de beschrijving van de gildepenningen in onze verzameling afgebeeld, waarbij ik gebruik maak van de naauwkeurige determinatie door den heer van Citters, in het hierbij liggende stuk. In de vergadering van het Zeeuwsch genootschap op 7 Januarij 1868 werd eene voorlezing over de gilden te Middelburg gehouden door mr. G. N. de Stoppelaar, die reeds, sedert jaren, omtrent deze instellingen vele wetenswaardige bijzonderheden heeft verzameld; wij vleijen ons nog eenmaal van zijne hand eene geschiedenis van het gildewezen te Middelburg te bekomen.

Balanskinderen.

Aan de eene zijde: eene weegschaal met goederen daarin, waaronder eene tafel met gewigt. Boven de schaal „ao. 1674;" randschrift: „D'Hr. Ant. Everaets, „ overde.; P. Jansz., dek.; Jan van Venne, ont den.;" aan de andere zijde: eene baal, vaten en tonnen enz., randschrift: „Franc. van Costenobel, Simoen „ van Welsaden, beleeders."

Boekdrukkers, binders en verkoopers.

Twee penningen.

1°. Aan de eene zijde: eene binderspers waarin een boek en daarboven een opengeslagen boek; randschrift: „Zacharias Roman, deken, 1631;" aan de andere zijde: eene drukkerspers met eene spons aan elke zijde; randschrift: „Paulus „Wante en Jan de Mey, beled."

2°. Aan de eene zijde: eene drukpers; randschrift: „de Heer Johanes Wil- „merdonx, overdeken;" aan de andere zijde: eene binders- en snijpers, waarboven eene hand met een hamer; randschrift: „Pieter van Goethem, deken."

Bontwerkers en paruikmakers.

Aan de eene zijde: een mans borstbeeld met een carrépruik; randschrift: „D. H. J. G. v. Poort, overd.; L. Taillefert, dek.;" aan de andere zijde: eene bonte mof en boä; randschrift: „Beleerd. A. Bos, W. Paterson."

Broodbakkers.

Aan de eene zijde: twee gekroonde schieters, op elk twee brooden, de schieters maken te zamen een St. Andrieskruis doorvlochten met twee boomtakken; in het midden eene weegschaal; in het 1°. der vakken door het kruis gevormd: drie ronde brooden; in het 2°. een krans en krakelingenbrood; in het 3°. een vak met 15 bollen en in het 4°. een vierkant brood, voorts het jaartal „1656;" randschrift: „Hr. Br. J. de Kuiser, overdeken; Andries van Ortegem, deken; „T. Bemers K.;" aan de andere zijde: eene bakkerij van binnen, waar een bakker brood in den oven steekt, terwijl een ander zit brood te kneden; randschrift: „Jan Burchgraef, outdeken: J. de Neve, F. Clement, J. Buserus, beleeders."

Chirurgijns.

Aan de eene zijde: een menschengeraamte met een zandlooper in de regter- en een pijl in de linkerhand; tusschen de beenen, de adelaar met den burg; randschrift: „voor 't chirurgiensgilde;" aan de andere zijde: de wapens en namen van „Alexan. Joh. Hieron. Huyssen," met bundels en pijlen, „Anth. „van Stevening, deken; François Ritsaart, ouddeken; Jacob de Wolf, beleeder en Dirk Mus, busmr. 1756."

Draaijers, witwerkers, blok-, spaansche stoel-, lade- en borstelmakers.

Aan de eene zijde: een driekante leuningstoel, staande op eene kist, 1709; randschrift: „d'Hr. mr. David Grenier, overdeken; Pieter van Harthoek;" aan de andere zijde: een vierkante leuningstoel, een kegel en een geweer; randschrift: „Jakobus Robbersz., oude deken; Adriaan Pauwelsen, beleder."

Houtzagers.

Aan de eene zijde: eene houtzagersstelling, waterpas, boor, paslood, winkel-

haak, passer en bierkan; randschrift: „wi saghen gherne alle daghe ende dat „om den cost. an. 1621," „wie ons te drinken ghave die verslaedt ons den „doorst;" aan de andere zijde: eene houtzaag, kist, bijl en nog twee werktuigen; randschrift: „wi draghen ende slaven dat met seer grooten pin, wel een „geduerich scraven deur het geld verso zi."

Kleedermakers.

1°. Aan de eene zijde: St. Christophorus; randschrift: „Lucas van Weerden, „dek.; Jesias Sebell;" aan de andere zijde: eene gekroonde openstaande schaar met het jaartal „1623;" randschrift: „Abraham de Bock, Pieter Jansen, bele."

2°. De begrafenispenning der kleedermakers: eene lijkbaar: „heden my, „morghen dy;" de tegenzijde, als van den gildepenning.

Knoop- en passementmakers.

Aan de eene zijde: een kwast, aan wederzijde een knop, waar boven een knoop; randschrift: „de hr. Ewaldus van de Perre, overdeken, Hendrick „van Ens, deken;" aan de andere zijde: twee kwasten, vier pakken met knoopen en een stuk geslagen lint, waarop drie bolletjes, voorts het jaartal 1667; randschrift: „Cornelis van Poest, outdeken; Dingnis Erasmus, Jannis „Meeusen, beleed.

Koks en pastijbakkers.

Aan de eene zijde: eene pastij met een liggende paauw, 1658; randschrift: „d'hr burgmr Jacob de Kuser, overdeken; Gilles Heindrix, deken;" aan de andere zijde: eene keuken waar twee personen bezig zijn, de eene met het spit te draaijen, de andere met het gebraad te begieten, randschrift: „David „Bernaert en Johannis van Grunhuize, beleeders."

Kruideniers, apothekers, drogisten, tabakverkoopers en suikerbakkers.

Aan de eene zijde: een vijzel met twee stampers en op den vijzel het wapen van de Unie, met het woord „Concordia." Daarboven een pot met handvat; aan elke zijde van den vijzel een apothekerspot; voorts het jaartal 1677; randschrift: „d'hr Jan Lampsin, ovrdeken, Omar van Visvliet, deken; Joans Scheffens, outdekn;" aan de andere zijde: eene weegschaal waar boven een tabaksrol en een suikerbrood; van onder eene opene baal met amandelen en twee kaneelpijpen; randschrift: Cs. Stevensen, Er. Cock, Js. van de Sande, Jn. Drabbe, „beleders."

Kuipers.

Aan de eene zijde: een gekroond aanbeeld, drie aandrijvers en een hamer; randschrift: „Bernaert Sobbechs, deken van cuipersgil 1640;" aan de andere

zijde: eene regte en eene kromme bijl en een kuiperspasser; randschrift: „Jan „Sargent, ontdekten; Cornelis Jacobs, beleeder." Behalve dezen penning is er nog een penning van het kuipersgilde van het jaar 1592, in het kabinet van het genootschap.

Makelaars.

Aan de eene zijde: twee makelaars die elkander de regterhand geven, terwijl een derde manspersoon zijne regterhand daarbij voegt, 1667; randschrift: „De „hr Hr. Pottey, o'deken; J. Vermuijen, deken;" aan de andere zijde: twee balen, een pot met vijgen en een vat met tabaksbladen; randschrift: „Sr. V. L. „Schoot, outd.; Jr. Mittendorp en Jr. Fruijtiers, beleders."

Mandemakers.

Aan de eene zijde: eene mand; aan de andere zijde: eene timmermansschaaf met een passer, daarboven: „1593."

Metselaars, schaliedekkers en loodgieters.

Aan de eene zijde: vier gekroonde heiligen met gereedschap in de handen; randschrift: „Claudus, Nicostracius, Dicidertus, Siplicius;" aan de andere zijde: een gekroond truweel en schaliedekkershamer „1685;" randschrift: „metsers en schaelgedeckers gilden." Over dit gilde wordt gehandeld in *Chronijkalmanak*, bl. 1851—1898. Over de namen der beschermheiligen van het metselaarsgilde bestaat verschil van gevoelen; zie *Navorscher*, dl. 16, bl. 124, 181, 245; zie ook hiervoren bl. 256. Bij Baronius, *Annales Ecclesiastici*, tom. II, p. 701, vindt men het volgende daarover, op het jaar 303: „His accesserunt quinque martyres, Claudius, Nicostratus, Symphorianus, „Castorius, atque Simplicius, quos post biennium secuti sunt ad coronam „Severus, Severianus, Carpophorus et Victorinus arte statuaria praediti. „Hi enim quod simulacra deorum sculpere noluissent, Christianitatis titulo scor„pionibus caesi, denique inclusi loculis plumbeis vivi in amnem praecipitati „sunt octavo Idus Novembris, quo celebri memoria in Indicibus Sanctorum „Martyrum actionibus habentur simulque corporum eorumdem inventio."

Oude kleerkoopers.

Aan de eene zijde: een rok; randschrift: „d'Hr W. van Citters, overdeken; „Jan de Ruyter, deken;" aan de andere zijde: eene tafel met kleederen en een hoed 1717; randschrift: „Marcus Tersen, Pieter Coulon, beleeders." Hierbij is nog afgebeeld de keerzijde van een ouder penning van dit gilde, waarop een wambuis en randschrift: „Rolant Adriaanse, Lucas Hornick." De voorzijde stelt voor eene tafel met kleederen en hoed met het jaartal 1607.

Oude schoenmakers.

Aan de eene zijde: een gekroonde stevel 1686; randschrift: „d. H. Johan

„Kostennobel, overdeken; Johan Verscavier, deke;" aan de andere zijde: eene gekroonde els, snijmes en beitel; randschrift: „B. de Pauw, ouden deken; „P. Jandu, beleder; S. Brugseman, beleder."

Peperkoekbakkers.

Aan de eene zijde: een peperkoekbakker, werkende in eene bakkerij; randschrift: „d. hr mr Adriaan Craen, d. hr. mr Gillis Muenix, overdekn.;" aan de andere zijde: verschillende soorten van koek 1669; randschrift: „Joris „Oosdijck, deken; Antoni van Dyck, beleeder."

Schippers.

Aan de eene zijde: een heilige; randschrift: „anno 1599—1675;" aan de andere zijde: een schip met eene vlag, waarop het wapen van Zeeland.

Schoenmakers, huidevetters en leerverkoopers.

Aan de eene zijde: een gekroonde stevel 1662; randschrift: „Adriaen Verel-„niet, de.; Adriaen Buljens, o. d.;" aan de andere zijde: eene gekroonde els, schoen, maatstok en beitel; randschrift: „Jacobus van Aoûte, bel.; Paschier „de Cominck, be."

Schoolmeesters.

Aan de eene zijde: twee pennen door eene kroon verbonden; op een rondloopend lint: „vive la plume;" aan de andere zijde: een ornament, waaronder eene lijkbaar, „anno 1628."

Schrijnwerkers.

Aan de eene zijde: een fraai bewerkt kastje; randschrift: „J. van den Broule, „d.; H. Willemsen, o. d.; A. Lefeber, b. anno 1655;" aan de andere zijde: een ornament met gereedschap, eene schaaf en passer; in het midden het wapen van Middelburg. Op deze teekening, niet met O. I. inkt, maar met potlood vervaardigd, staat: D. D. Blieck invē

St. Jansgilde, of koren-, kool- en kalkmeters, damloopers, turfkruijers, turftonsters en houttellers.

Twee penningen.

1°. Aan de eene zijde: de fortuin met het jaartal 1607; de andere zijde is niet afgebeeld.

2°. Aan de eene zijde: drie manspersonen, waarvan twee met koreneschoppen en een met een zak of maat; daarboven „de heer P., oud."; randschrift: Jan Jacobs., de.; Cornelis Bale o. d.; Antoni Pieters, Jan Abram, be.; aan de andere zijde: een wagen geladen met turf of houtzakken, door een man voort-

getrokken; randschrift: „JACOB WISSE, de.; JAN BOIDYCK, de.; JAN STOPMAN als „knape." Dit laatste woord op den penning.

St. Lucasgilde, steenhouwers, beeldsnijders, glazenmakers, schilders.

Aan de eene zijde: een gevlerkte os het wapen der schilders vasthoudende; van onder: „1618;" aan de andere zijde: drie vrouwenbeelden „P(ic)tura A(rchitec)-„tura S(culp)tura;" van onder het wapen van Middelburg.

Smeden, slot-, hoef- en grofsmeden, witwerkers, koper- en blikslagers, horologie-, spijker-, bussen-, messen-, scharen-, balans- en hellebaardenmakers, zwaardvegers en geelgieters.

Aan de eene zijde: een smidsaanbeeld met de letters I. B. K. ter zijde en van boven; in de rondte aan een band: eene lantaarn, geweer, slot, pistool, degen, schaar, balans en kandelaar en het wapen van Zeeland; randschrift: d^h m^r JOHAN VAN DE PERRE, schep^n. en raad overd^n v^{at} smed^sgilde; aan de andere zijde: een gekroonde hamer 1690 en in de rondte twee bussen, een paardenhoef, een anker, slot, sleutel, ijzeren gereedschap en potketel; randschrift: JAN v. DE DRIESEN, de.; A. RICKAAR^{T}, ou^e. d^{en}; H^{AR} v^n VOLLENHOV., P. HACK, be^d.

Timmermans.

Aan de eene zijde: ST. JOSEPHUS, met een passer en maatstok in de hand en in de rondte: „timmermansgilde;" randschrift: „ABRAHAM HILDERNISSE, deken, a^o. 1671;" aan de andere zijde: eene bijl, winkelhaak, boor, zaag, paslood, passer en hamer; randschrift: „LOUYS JOLYT, ouden deke. ERASMUS BIDLO, be-„leed^r;" zie over dit gilde *Chronijkalmanak*, bl. 1394—1480.

Vettewariers, graankoopers, kannen- en glasverkoopers.

Aan de eene zijde: de maagd van Middelburg, met den hoorn van overvloed en het stadswapen, met graanzakken aan de eene zijde en vaten aan de andere; randschrift: „Anno .... dat welvaart en zegen sy ryck en milde;" aan de andere zijde: eene gekroonde schaal, waarboven een stok met kaarsen en twee hammen; daar naast eene ton en graanzak; in het midden een stapel van vier kazen, van onder eene kan, schotel en glas; randschrift: „1698 bij al de leden van 't „vettewarygilde."

Wijnheeren en biertappers.

Twee penningen.

1°. Eene bierkan en bierglas op eene tafel; in de rondte loofwerk van bladen en bloemen. Deze is de keerzijde van een penning waarvan de andere zijde niet

is afgebeeld, doch die, volgens de aanteekening van VAN CITTERS, voorstelde eene fluitkan en fluitglas en het jaartal 1619, met loofwerk van druiven in de rondte.

2°. Aan de eene zijde: het wapen van Middelburg, de burg, „d hr burgm. „HEN. THIBAULT, ov de, van wijnh. en biertappersgilde;" randschrift: „JAQUES „GOVERTS, bouckh.; JAN QUERIJNSE., oud bh." Aan de andere zijde: eene tuitkan en fluitglas op eene tafel; randschrift: „RICHARD MAXWELL, ARNOUT „DIRKKENS, beleders." De heer VAN CITTERS beschrijft nog een dergelijken penning hier niet afgebeeld, doch waarvan de opschriften anders luiden, te weten: „d. h. W. FREDR. HUYSE, ove. de. van twijn en biertappers gilde;" randschrift: „A. DE LANGE, neg. deke van wijnh. biert. gilde;" aan de andere zijde: „JA„COBUS DE RUYTER, H. KRIJNSE, beleerd."

Zijden-, wollen-, lakenkoopers en kramers.

Twee penningen.

1°. Eene lakenwinkel, waar de winkelier met eene el uitmeet aan een heer en dame die voor de toonbank staan; op de andere zijde van den penning, hier niet afgebeeld, staat volgens VERHEIJE VAN CITTERS het jaartal 1595.

2°. Eene lakenwinkel als voren; de kleeding van den heer en dame evenwel geheel anders: randschrift: „dhr WALLERAM SANDRA, overdeken; mr MERRTENS, „deken;" aan de andere zijde: een gekroonde inktkoker, waarnaast een bril en snuiter, een kwast, twee pakken garen en een stuk en eene rol laken; randschrift: „Hc. RUISSAERT ouddeken; Jn. BAXTER en P. DE MOOR, beleeders."

Blijkens den *Naamwijzer van de regenten der gilden*, die jaarlijks sedert 1757 achter den *Middelburgschen Naamwijzer* werd uitgegeven en bij de aanteekeningen van den heer VERHEIJE VAN CITTERS gevolgd schijnt, ontbreken hier nog de beenhouwers, bierdragers, boekweitmaalders, brandewijnverkoopers, fruiteniers (van deze is de penning is het kabinet van het genootschap), goud- en zilversmeden, kaarsmakers, lijkdienaars, malieniers, rouwmantels en pellenverkoopers, slepers, tinnegieters, varkenslagers, wagenmakers en zandschuitvoerders.

Toen, bij gelegenheid der burgertwisten in den aanvang van de 18°. eeuw, door sommigen uit de burgerij de aftreding van acht leden der regering werd geëischt, besloot men, ter voorkoming van verder oproer, bij afwijking van gewoonte- en beschreven regt, de schutterijen en gilden over het al of niet aftreden te laten stemmen. De uitslag werd berekend naar het aantal uitgebragte stemmen, te zamen genomen van al de gilden; de stemming had plaats 25—29 Junij 1702. Wij laten het aantal stemmen, door elk gilde uitgebragt, hier volgen, als bijdrage tot de kennis van de uitgebreidheid der neringen in de stad in dien tijd, men mag toch vooronderstellen dat, bij den zeer gespannen toestand, weinige gildebroeders zullen te huis gebleven zijn.

Van de schutterijen stemden de schutters van St. Joris niet, van St. Sebas-

tiaan bragten 7 schutters hunne stem uit, van de Busse 87. Blijkbaar hebben zeer vele schutters niet mede gestemd. Voorts bakkers 52, beeldhouwers, toen nog een afzonderlijk gilde 58, brandewijnverkoopers onder de kruideniers, draaijers 30, boekdrukkers 14, fruiteniers 48, houtzagers 19, kleermakers 78, oude kleerkoopers 33, knoopmakers 18, koks 5, kramers 91, kruideniers 105, kuipers 76, makelaars 32, mandemakers 6, medecijnmeesters 18, metselaars 35, schilders 53, schippers 84, schoenlappers 58, schoenmakers 46, schoolmeesters 19, schrijnwerkers 9, slepers 100, smids 74, St. Jansgilde 172, tappers 28, timmermans 38, tinnegieters onder de vettewariers, vettewariers 165, vleeschhouwers 31, wagemakers 6, wijnkoopers 46, en zilver- en goudsmeden 28. Een plakbillet bevattende deze stemming werd uitgegeven en is o. a. in de verzameling van het Zeeuwsch genootschap voorhanden.

Na de revolutie van 1795 werden eerst de overdekens vervangen door een *Committé*, later *Departement tot de zaken der gilden*. In 1798 werden, bij art. 53 der constitutie, de gilden afgeschaft; ter vervanging van de overdekens en dekens werd benoemd eene *commissie van toevoorzigt over de neeringen, ambachten en fabrieken* en werden *commissarissen voor sommige ambachten* aangesteld.

De doorluchtige en andere scholen.

Latijnsche school tot Middelburg.

Uit Smallegange, *Chronijk*, bl. 448, n°. 4.

Latijnsche en doorlugtige school.

Uit *Chronijkalmanak*, bl. 522. Over de latijnsche, vroeger geheeten de groote school, te Middelburg, zie men 's Gravezande, *Aaneenschakeling*, 1. l. 477; *Vredegroet*, bl. 39; Reitz, *Oratio de gymnasio Mediob. Mediob.* (1755) 4°. en *Chronijkalmanak*, bl. 322—332. In de oudste voorhanden stadsrekening (1365) komt de school reeds voor; bij ordonnantie van 15 Junij 1459, alsmede bij de voorgeboden der stad van 1460 (Reg. n°. 30, fol. 28 en 31 volgg.) was bepaald dat knapen geene andere school mogten bezoeken; dit verbod moest in 1548 vernieuwd worden wegens de vele misbruiken van „kleine en particuliere scholen" (*Register ten Rade* 18 Februarij 1547, st. cur.). De school schijnt reeds van den vroegsten tijd op dezelfde plaats als tegenwoordig, gestaan te hebben; althans in eene acte van 14 Januarij 1455 (Reg. 30, fol. 107) wordt de korte lombaardstraat genoemd „het schoolstraatken." Uit de stadsrekeningen van 1470 en 1485 blijkt dat in de vogelzang- of st. jorisstraat, door de stad eene school is gebouwd. Of de groote school voor eenigen tijd derwaarts is overgebragt dan of aldaar eene armschool is opgerigt durf ik niet beslissen, doch vermoed het laatste. Blijkens eene acte toch van 9 Februarij 1526, vermeld op de lijst van Kluit, (zie hiervoren bl. 303) en het *Register ten Rade* van 5 September 1550, was de groote of latijnsche school in die jaren op de plaats waar zij nog is.

Portret van AEGIDIUS BURS. J. MESDACH pinxit. D. v. BREMDEN sculp. fol.

Zie de beschrijving van het portret hiervoren bl. 280. GILLIS BURS is rector geworden in 1607, zie REITZ, a. w., p. 10.

Portret van ISAÄC HOORNBEEK. PETRUS DE JODE sculpsit. LOELINGA pinxit. fol.

Zie hiervoren bl. 282. Deze ISAÄC VAN HOORNBEEK (1587—1658), gehuwd met ANNA DE LA PALMA, was curator der latijnsche school en tevens catechista, dat is de predikant die godsdienstig onderwijs op de school gaf; zijn zoon ISAÄC, gedoopt 22 April 1629, was in 1650 conrector en van 1667—1688 rector, zie REITZ, l. l., bl. 18.

Portret van ADRIAAN HEEREBOORD. P. DUBORDIEU pinxit. JONAS SUYDERHOEF sculp. fol.

Randschrift: „ADRIANUS HEEREBOORD, Lugduno Batavus, L. A. M. philosophiae „in Academia patria professor ordinarius et collegii Theologici proregens aetatis „38, 1647;" van boven σοφως καὶ σαφως, van onder een vers van H. BRUNO, conrector te Hoorn:

Accipe, Spectator, quae suspicis ora papyro,
Charta vetustatem non minus aere feret,
Accipe, Spectator. Totum si tota referret,
Quae tanti faciem donat et ora viri,
Quantus hic ore replet subsellia, nomine mundum,
Tam bene deberet muta tabella loqui.

ADRIANUS HEEREBOORD, geboren te Leiden (1614), werd conrector te Middelburg a°. 1636, vier maanden daarna hoogleeraar in de wijsbegeerte te Leiden en overleed in 1659; zie over hem o. a. REITZ, l. l., p. 16 en PAQUOT, *Mémoires*, t. X, p. 96—99.

Portret van PETRUS WESSELING. J. M. QUINKHARD pinx. P. TANJÉ sculp. 1744. fol.

Randschrift: „P. WESSELING, Hist. Eloq. et Graec. ling. in Acad. Traject. „Professor." Onder het portret een vers van ABRAHAM WIELING:

Qui veterum amissas revehit Weslingius artes,
Et Siculum summa Palladis arce locat
Illius ora viri, nitido spirantia caelo,
Mnemosyne in templis dedicat ipsa suis.

Hierbij tweemaal zijn handteeken.

P. WESSELING (1692—1764) werd in 1717 conrector aan het gymnasium te Middelburg, in 1720 tot lector bij de schola illustris aangesteld en hield als zoodanig openbare voorlezingen in het auditorium. Zie KROM: *de vera et imag.*

Eccles. Christ. prosperitate, p. 59. Hij vertrok in 1784 naar Franeker. In Zeeland schijnt de later zoo beroemde man met BODDAERT en DE LA RUE kennis gemaakt te hebben; althans zijne uitgave van SIMSONI *Chronicon* etc. is aan hen opgedragen.

Illustre school.

Over deze zijn eenige doch zeer onvolledige berigten te vinden in *Tegenw. staat van Zeel.*, dl. I, bl. 193 volgg., en *Chronijkalmanak*, bl. 332—348.

Over de eerste pogingen tot oprigting van een collegie van studenten in de theologie, zie TE WATER, *Kort verhaal der reformatie* enz., bl. 194 volg. en in de bijlagen.

Eerste oprigting.

Na vergeefsche pogingen, door de Staten van Zeeland in het werk gesteld om eene illustre school op te rigten, bij welke gelegenheid men aan Westhoven had gedacht om er de school te vestigen, rigtte de regering van Middelburg, tot behoud der contra-remonstrantsche begrippen, eene theologische school op, in 1611; zie *Reg. ten Rade*, 11 Maart, 30 Julij, 20 September 1611 en 10 Januarij 1612; *Vita* ANT. WALAEI bij (BATES) *Vitae aliquot* etc., en SCHOOK, *Foed. Belg.*, L. XVI, c. 8, p. 402. Men poogde vervolgens subsidie bij de Staten van Zeeland te bekomen, doch dit mislukte; de school vond tegenstand; zelfs DE GROOT zou volgens sommigen Goes hebben aangespoord om de oprigting tegen te werken, zie J. BORSIUS, *N. K. Archief*, dl. VIII, bl. 26.

Portret van FRANCISCUS GOMARUS. J. F. C. RECKLEBEN sculps. kl. fol.

Uit AREND, *Gesch. des vaderl.*, dl. III, st. 2, bl. 418; zie twee andere portretten en over hem hiervoren bl. 282. Bij de oprigting der school, in 1611, werden tot professoren benoemd: FRANCISCUS GOMARUS, ANTONIUS WALAEUS en FRANCISCUS MAYVARDUS. GOMARUS vertrok reeds in 1614 naar Saumur.

Portret van ANTONIUS WALAEUS. C. L. VAN KESTEREN sculps. kl. fol.

Uit AREND, a. w., dl. III, st. 3, bl. 221. Het portret is eene navolging van het hiervoren vermelde, bl. 150 en 281. ANTONIUS WALAEUS werd hoogleeraar in de grieksche taal en in de wijsbegeerte. Hij vertrok in 1619 als professor naar Leiden. Hoezeer men hier op hem gesteld was kan men zien in de *Secrete notulen ten Rade* van 1 Augustus en 14 September 1619; zie ook J. BORSIUS, a. p., bl. 24.

Portret van FRANCISCUS MAYVARDUS.

Hoog $7\frac{1}{4}$, breed $4\frac{1}{4}$ duim. Onder het portret: „Logica Phys. Prof. Groning." Uit FREHER, *Theatr. erud. virorum*. MAYVARDUS was geboren te Gend op 4

Junij 1565, werd in 1604 te Douai magister philosophiae et artium liberalium en vertrok van daar naar Engeland. In 1607 kwam hij te Franeker en in 1611 werd hij professor in de wijsbegeerte aan de illustre school te Middelburg. MATVARDUS bleef later de betrekking van rector aan het gymnasium bekleeden tot 1620, in welk jaar hij naar Groningen vertrok, waar hij op 2 April 1640 is overleden, zie REITZ, *Or. cit.*, p. 11 en FRESER, l. l., p. 1584 sq.

Tweede oprigting.

Deze oprigting had plaats in 1650 en schijnt vooral aan de bemoeijingen van ADRIAAN VETH, welligt ook aan die van HENDRIK THIBAUT en JACOB VAN LANSBERG, te danken geweest te zijn. Men bedoelde meer dan eene theologische school zoo als men in 1611 had gewild; men wenschte een athenaeum, welligt later te veranderen in universiteit.

Portret van ALEXANDER MORUS. 4°.

Alleen met het onderschrift: ALEXANDER MORUS, doch zonder naam van schilder of graveur. Hierbij eene korte aanteekening. Zie over hem en een ander portret hiervoren bl. 295.

MORUS was, waarschijnlijk door toedoen van SAUMAISE, die met de LANSBERGEN bevriend was, te Middelburg tot fransch predikant beroepen in 1648, doch kwam er eerst in 1650. Hij werd op 29 Januarij 1650 tot professor aangesteld op eene jaarwedde van *f* 1000 en men benoemde hem ook tot curator van de nieuw opgerigte school.

Portret van NICOLAUS BLANCARDUS. P. AENEAE fecit et excudit. fol. zwarte kunst.

NICOLAAS BLANCARDUS, geboren te Leiden op 11 December 1625, werd van Steinfurt, waar hij leeraar aan de universiteit was, naar Middelburg beroepen den 26 Februarij 1650; tot dit beroep zal waarschijnlijk medegewerkt hebben zijn kort te voren gesloten huwelijk met MARIA, de dochter van den rekenmeester te Goes, MATTHAEUS EVERSDIJK. Hij werd hoogleeraar in de geschiedenis en politica, op eene jaarwedde van *f* 500. Bij de oprigting der school werden tevens benoemd: CLAUDE LE GROS DE ST. HILAIRE, tot professor in de wijsbegeerte, op eene jaarwedde van *f* 500 en GEORGIUS CRAGIUS, tot hoogleeraar in de regten, op eene jaarwedde van *f* 600.

De school beantwoordde niet aan de verwachtingen, zoodat reeds op 16 Augustus 1651, op aanraden van ADRIAAN VETH, eene reorganisatie plaats had. De burgertwisten en kerkgeschillen zullen hier wel niet zonder invloed op gebleven zijn; tot tweeden professor in de theologie nevens MORUS werd benoemd GUILIELMUS APOLLONII, de vriend van de bovendrijvende partij en tegenstander van de LANSBERGEN; CLAUDE LE GROS DE ST. HILAIRE, wiens lessen, zeide men, te diep gingen, werd ontslagen en in zijne plaats benoemd de rector der latijnsche

school, JOHANNES WILMERDONCX; ook CRAGIUS, bij wien geene toehoorders kwamen, werd ontslagen. De school, eigenlijk weder een collegium theologicum geworden, liep weldra te niet. MORUS vertrok in 1652 naar Amsterdam. APOLLONII overleed in 1657. BLANKAERT werd in 1655 historieschrijver van Zeeland, promoveerde in 1656 te Harderwijk tot medicinae doctor en vertrok in 1666 naar Heerenveen; hij werd in 1669 professor te Franeker en overleed in 1708. WILMERDONCX, die lid van de regering was, werd gepensioneerd; zie VRIEMOET, *Ath. Fris.*, p. 504 sqq. en vooral de notulen ten Rade, waar nog vele tot nu toe niet bekende bijzonderheden voorkomen, te weten: de *Secrete Notulen* van 10 en 18 April 1648, *Register ten Rade* 26 Februarij, 7 Mei, 20 Augustus, 3 en 9 September 1650, 8/10 Julij, 16, 26, 31 Augustus, 10 en 16 September, 30 October, 6 November, 16 en 30 December 1651, 5 Februarij, 22 Junij 1652, 5 Februarij 1661, 28 September 1666, *Secrete Notulen* 6 Augustus 1667. De bloei der school, hoezeer er later hoog van werd opgegeven, (zie KROM, *Oratio funebris in ob. Willemsen* etc. p. 18), is nimmer groot geweest.

Derde oprigting.

In 1676 beproefde men, meer uit partijzucht dan tot bevordering der wetenschap, de schola illustris weder op te rigten en WILHELMUS MOMMA en JOHANNES DE MEY werden tot professoren aangesteld.

Portret van W. MOMMA. G. VALK exc. JOANNIS DE JONGH sculp. Mediobnrgi. fol.

Randschrift: „D. WILHELMUS MOMMA, S. S. Theol. Professor. Eccl. Mediob. Pastor. vir eruditione celeberrimus.” Onder het portret:

„*O schoone morgenstar wat gaaft gy hoop van klaarheyt*
„*Hoe blonk reeds op uw glants de goddelyke waarheyt!*
„*Maar laas! wat swol de nijt des van boosaarder gal,*
„*Tot s'ons dit heyligh light uw's daageraats ontstal.*”

Hierbij afdruksel van een penning; aan de eene zijde het randschrift: „W. „MOMMA, eccles. Midd. S. Theol. Doct. et Prof.;” aan de andere zijde: „II „Cor. I, v. 13.” Zie over MOMMA hiervoren bl. 286 en 287, waar twee andere portretten van hem zijn vermeld.

Portret van JOH. DE MEY. EVERSDYCK pinxit. SUYDERHOEF sculpsit. 4°.

Randschrift: „JOANNES DE MEY ecclesiae Mediob. pastor. Med. doct. scholae „curator et catechista, A° Dom. 1660 et act. 44.” Onder het portret:

„*Spirantes cernis ducta sub imagine vultus;*
„*Noscere pectus amas? lingua manusque dabunt.*”

„*Gy siet in deze prent* DE MEY'S *gedaant na 't leven,*
„*Maer 't leven van zyn geest zal tong en pen u geven.*

Hierbij zijn handteeken en eene aanteekening over hem uit DE LA RUE, *Gelett. Zeel.*; zie ook hiervoren bl. 284, volg.

Men zie over deze poging om de schola illustris te herstellen, de *Secrete notulen ten Rade* van 1676. Een programma werd opgesteld door den pensionaris van Middelburg, ARNOLDUS VAN DEN HELM, 6 Junij 1676; de inaugurale oratiën werden gehouden op 11 Junij; vijf curatoren aangesteld. MOMMA moest evenwel reeds in December vertrekken en DE MEIJ overleed op 8 April 1678; zoodat er weldra niets van deze mislukte proef over bleef; zie ook H. BOONEN in *Kerkhistorisch Archief*, dl. IV, bl. 287—338.

Vierde oprigting.

In 1709 stelde men nogmaals pogingen in het werk om eene schola illustris op te rigten. JOHAN AALSTIUS, op 20 Sept. 1705, van de Beverwijk, tot predikant te Middelburg beroepen, werd tot professor in de wijsbegeerte aangesteld, zie *Not. t. Rade*, 27 April, 7 Sept. en 5 Oct. 1709 en sedert dien tijd werden, bij voortduring, predikanten te Middelburg tot hoogleeraren benoemd; weldra stelde men ook lectoren in andere vakken aan; later gaf men meer uitbreiding aan de school en benoemde men ook hoogleeraren in verschillende wetenschappen.

Portret van SAMUËL KOENRAAD DE BRUINE. QUINKHART pinx. J. VAN VILSTEREN delin. et fecit. fol. zwarte kunst.

Onder het portret: „SAMUEL KOENRAAD DE BRUINE, in zijn ew. leven be„dienaar des goddelijken woords 't Amsterdam" en een vers van VAN VILSTEREN:

„*Dits godsknegt* SAMUEL, *den grooten leergezandt*,
„DE BRUINE; *d'Eer der kerke en roem van Nederlandt;*
„*Die 't Y, de Yssel, Dubbeldam en Zeelandt stichten*,
„*Met bijbelwijsheid, als een heemelzon verlichten*,
„*Wanneer hij opende 't geheim van 't heilsverbond;*
„*Dit kerkorakel sloot te vroeg zijn guldemond!*"

Zie over hem en een ander portret, hiervoren bl. 288.

In 1710 werd tot hoogleeraar benoemd JOHANNES BIERMAN († 22 Julij 1721); zie *Not. ten Rade*, 9 Julij en 8 November 1710 en VAN DER AA, c. s., i. v.; in 1721 ALBERTUS VOGET, die in 1727 naar Groningen vertrok, zie *Not. ten Rade* 25, October 1721, 17 Januarij, 8 en 10 Junij 1722, 6 November 1723 en 29 Januarij 1724; in 1726 GERARDUS VAN HEMERT, tot professor philosophiae en in 1729 tot professor theologiae S. K. DE BRUINE; zie *Not. ten Rade* 6 October 1725, 1 Februarij 1726, 24 April 1729, 27 Januarij, 10 en 24 Februarij 1731. DE BRUINE, geboren te Wezel, 11 April 1700, overleden 10 Maart 1748, vertrok in 1739 naar Amsterdam.

Inmiddels werden ook over andere wetenschappen voorlezingen gehouden, door PETRUS WESSELING, in 1720 tot lector in de Grieksche taal en de geschiedenis benoemd; door FREDERIK LODEWIJK ABRESCH, (geb. 29 December 1699, † 1782),

in 1723 tot conrector, in 1725 tot rector benoemd en die in 1731 lector werd in de geschiedenis en welsprekendheid. ALBERT HOMOET hield in 1726 in het auditorium eene redevoering: *Encomium linguae Aramaeae*, uitgegeven te Middelburg, in 4°. Hij was een leerling van JOHANNES NICOLAAS TEEYTEL, luthersch predikant (1710—1787) en preceptor (1730—1741), een man van groote geleerdheid, doch zeer ongeschikt voor laatstgenoemde betrekking. Ook door WILLEM OTTO REITZ werd, bij zijne benoeming tot conrector in 1736, de verpligting op zich genomen van openbare voorlezingen over het regt te houden, waarvan hij er drie heeft uitgegeven: *Publicarum in jure civili praelectionum prima trias*. Mediob. 1737, 8°.

Portret van JACOBUS WILLEMSEN. L. J. FERRIER del. ANT. CARDON sculp. 4°.

Randschrift: „JACOBUS WILLEMSEN aet. 71. Professor etc. a Middelburg." Onder het portret een vers van P. M. DE LICHTE:

„*Dit 's* WILLEMSEN *gemaald, naar 't leven op 't papier,*
„*Door d'edle pennekonst van schrandren* FERRIER,
„*Zoo scheist de konstenaar, tè saam in een verband,*
„*De zuivre godsvrucht, met het Godgewijd verstand:*
„*Dus stellen pen, en stift te saam volmaakt in 't licht,*
„*'s Mans nijvren ouderdom, en deftig aangesicht.*"

Hierbij een albumblad door WILLEMSEN.

JACOBUS WILLEMSEN, (1698—1780), werd hoogleeraar in 1740; zie over hem hiervoren bl. 288.

In 1741 werd ISAÄC SCHORER (1697—1750) professor in de kerkelijke geschiedenis; in 1716 was AARNOUT HELVETIUS, lector in de anatomie en chirurgie geworden, welke betrekking hij waarnam tot 1741. In dat jaar werd hij opgevolgd door MEINARD VAN VISVLIET die in 1750 professor werd, terwijl PAULUS DE WIND, geboren te Middelburg den 8 Mei 1714, uit GERARD DE WIND en JACOMINA VAN BEEKHOVEN, overleden den 22 Januarij 1771, werd benoemd tot lector.

Portret van ADRIAAN KLUIT. 8°. Proefdruk vóór alle letter.

ADRIAAN KLUIT, geb. te Dordrecht 9 Februarij 1735, overl. te Leiden 12 Jan. 1807, preceptor te 's Gravenhage, vervolgens rector te Alkmaar, rector te Middelburg 1768, werd in 1769 lector en in 1776 professor eloquentiae et linguae graecae aan de illustre school. Hij vertrok in 1779 naar Leiden.

Portret van PETRUS JOHANNES de FREMERIJ. GEORGE KOCKERS fecit. 1793 8°.

Hij werd professor in 1804; zie over hem hiervoren bl. 291.

Het laatste gedeelte der 18e eeuw was het tijdperk van den hoogsten bloei der illustre school en welligt van de beoefening der wetenschappen te Middelburg;

vele der inwijdingsredevoeringen van de professoren en lectoren zijn gedrukt en nog der lezing waardig; ook proefschriften werden door de leerlingen der school verdedigd en uitgegeven. Het is hier de plaats niet om daaromtrent in bijzonderheden te treden, wij laten hier alleen volgen de benoemingen van lectoren en professoren, zoo als die hebben plaats gehad na KLUIT.

In 1769 werd lector historiarum W. PRUMERS.

In 1772, na het overlijden van PAULUS DE WIND, werd GERARDUS DE WIND, geboren te Middelburg den 8 September 1730, uit GERARD en JACOMINA VAN BEEKHOVEN, lector anatomiae et chirurgiae, hij werd in 1778 benoemd tot professor anatomiae, chirurgiae et artis obstetriciae, en overleed 6 October 1800.

In 1774 werd HERMANUS JOHANNES KROM professor historiae ecclesiasticae; in 1787 werd hij professor theologiae exegeticae.

In 1776 werd ANDREAS ANDRIESSEN (geboren te Middelburg 16 Jan. 1733, overleden 21 November 1800), tot derden professor in de theologie aangesteld.

In 1779 werd, na het vertrek van KLUIT, JONA WILLEM TE WATER (geboren te Zaamslag 28 October 1740, overleden 19 October 1822), professor philosophiae et historiae.

In 1783 (25 Junij) JOHAN PIETER FOKKER (geboren te Middelburg 1755, overleden te Axel 30 October 1831), lector in de mathesis, physica en astronomie. In 1786 werd hij lector philosophiae.

In 1785 HERMAN ROOIJAARDS, (geboren 7 April 1758, overl. 1825), professor theologiae. Hij vertrok evenwel reeds in hetzelfde jaar naar 's Gravenhage.

Na den dood van W. PRUMERS in 1787, werd de rector aan het gymnasium, WILLEM KIST, lector en in 1788 professor in de geschiedenis; na het vertrek van KIST (7 Mei 1796) werd lector J. D. WEIJERMAN.

In 1789 werd CHRISTOPHORUS HENRICUS DIRK BALLOT professor philosophiae.

In 1791 werd ADRIAAN VAN SOLINGEN, lector, in 1800 hoogleeraar in de verloskunde.

In 1798, PAULUS DE WIND lector anatomiae et chirurgiae; zie over beide laatstgenoemden hierachter, *Geletterd Middelburg*.

In 1802 W. J. ZILLESEN, professor eloquentiae et linguae graecae.

In 1804 P. J. DE FREMERY, professor theologiae.

In 1807 (12 December) JOHAN DE KANTER PHILZ. (geboren te Wissekerke 21 Julij 1762, overleden te Middelburg 28 September 1841), lector in de natuurkunde en astronomie.

In 1808 verbood een koninklijk besluit de verdere benoeming van professoren en lectoren. Na de inlijving in Frankrijk was er spraak van een athenaeum te Middelburg op te rigten, waarover de briefwisseling in het archief van het gymnasium te vinden is; een plan voor aanstelling van professoren en van de wijze der verdeeling van de werkzaamheden werd aan de Fransche regering aangeboden; vooral de rector E. C. D'ENGELBRONNER was hierbij werkzaam. Ook bij art. 37 van het koninklijk besluit van 2 Augustus 1815, werd het uitzigt op een athenaeum te Middelburg geopend, dat evenwel niet is verwezenlijkt.

Afschrift van het accoord op 1564 aangegaan, tusschen de vier gasthuismeesters te Middelburg en de negen gecommitteerden van den gemeenen arme van de drie parochiekerken aldaar, over het gebruik van het legaat, ter sommé van 200 £ vls. en 2000 carol. guldens, door JACOB HEYNDRICKS VAN GRIJPSKERKE en JANNEKE HEYNDRICKSdochter, zijne achtergelatene weduwe, bij hunne testamentaire dispositie van 1 Mei 1561, gegeven tot fundatie eener bijzondere school.

Het afschrift is van de hand van VERHEIJE VAN CITTERS en voorzien van een facsimile der zegels. Het stuk zelf heeft 's GRAVEZANDE laten afdrukken achter zijn *Vredegroet enz.*, bl. 111—116. Over de school, geopend in de korte noordstraat, later verplaatst naar de sint janstraat, zie men W. J. ZIP in *Zeeuwsch Jaarboekje* 1862, *Toevoegsel*, bl. 3 volgg. en E. B. SWALUE in *Nehalennia*, 1e. jaargang, bl. 115 volgg., waar men ook de latere lotgevallen der school vindt opgeteekend. In 1567 ontstonden er geschillen tusschen de regering der stad en den bisschop, over de armgoederen en ook over de scholen. De bisschop beriep zich op zijne verpligtingen, volgens het concilie van Trente, de regering op de toezegging van PHILIPS, bij de oprigting van het bisdom gedaan, dat de bisschop geene meerdere regten zou hebben, dan vroeger de bisschop van Utrecht had. DE CASTRO wilde een seminarium in de abdij oprigten en daartoe de gelden van de armschool, het legaat van v. GRIJPSKERKE en de tractementen der groote of latijnsche school in bezit nemen; de regering weerde zich evenwel mannelijk; het legaat bleef ten behoeve der school, zoodat nog tegenwoordig jaarlijks door het bestuur der godshuizen eene som van *f* 100 aan de gemeente uitgekeerd wordt tot voorziening in het onderwijs der armen; men zie verschillende stukken hierover in *Reg.* n°. 74, inzonderheid aldaar 30b. JACOB HENDRICKSZ. VAN GRIJPSKERKE is burgemeester van Middelburg geweest in 1550, 1553 en 1557, en overleed kinderloos.

Afbeelding van een geschilderd bord, vroeger geplaatst boven de deur van den ingang der kleine armschool in de sint janstraat.

Op het bord het wapen van GRIJPSKERKE en de afbeelding eener school; voorts: „Heer JACOB HENDRICKSEN VAN GRIJPSKERKE, Ambachtsheer van Grijpskerke „heeft dese schoole doen funderen in 't jaer 1561."

„Borghers en inwoonders cleyn van vermoghen
„Wilt niet negligent wesen maer neerstich pooghen
„Hier uwe kijnderen om niet te laten leeren
„Vraecht Diakenen consent ende die 't gasthuijs regeeren

„*Welcke den fondateur tot opsienders heeft ghestelt*
„*Deze lofweerdighe deucht groot sij elck een vermelt.*"

Het bord wordt bewaard op de oudheidskamer op het stadhuis te Middelburg.

Afbeelding van een steen met opschrift, vroeger geplaatst in den gevel van het huis van de armschool, naast den ingang in de st. janstraat.

„*Anno vijftiē hondert een en 't sestich claer*
„Jacob Heyndrycx *vā Grypskercke lofbaer*
„*Met* Jannekē Heyndrycx *zy̅ huysvr. fōdeerde*
„*Dees school om daerme kȳders te leerē waer*
„*Drye jaer om niet leesen schryvē een paer.*
„*Volcht dit naer ghy ryck gheestimeerde.*"
A°. 1593.

Deze steen werd in 1830 overgebragt naar de school voor minvermogenden in den langendelft en aldaar op het binnenplein in den muur gemetseld.

Afbeelding van den gevel der school in de st. pieterstraat, opgemeten en in teekening gebragt a°. 1864, door den gemeente-bouwmeester C. Krijger.

Het huis en de tuin hebben vroeger een gedeelte van het klooster van de Bogarden uitgemaakt; het huis is afgebroken in 1864 en een gebouw opgerigt dat dient tot 's rijks hoogere burgerschool.

Afbeelding van het gebouw en het observatorium, gesticht door Joh. de Munck, te Middelburg.

Titelplaat uit J. de Munck. *De groote Zoneclips dewelke voorvallen zal op* 25 *Julij* 1748, Middelb. 4°. Het huis, thans wijk E, n°. 51 was door den stads-architect de Munck gebouwd in 1736 en 1737; daar nevens liet hij een sterretoren bouwen, zeventig voet hoog, die in 1775 is afgebroken tot op het vertrek boven de nog bestaande poort; zie Nagtglas, *Zeeuwsch Jaarboekje* 1865, *Toevoegsel* bl. 15 en 20.

Afbeelding van de Teekenacademie en het Museum te Middelburg.

Uit *Chronijkalmanak*, jaargang 1791. Over de teekenacademie, opgerigt in 1778, tot 1 Mei 1784 bekend onder den naam van teekencollegie, eerst gehouden in een lokaal boven de waag, in 1787 verplaatst naar het museum Medioburgense, in de latijnsche schoolstraat, zie men L. Bomme, *Redevoering ter inwijing van het teekencollegie binnen Middelburg, opgerigt den* 11 *November* 1778. Middelburg, 8°. (C. Heeklots), *Redevoering op de* 25° *algemeene vergadering*

van het teekenacademie te Middelburg, (24 *Augustus* 1808), Middelburg, 8°. en Z. Paspoort, *Beschrijving van Zeel. enz.*, bl. 180—182. In 1840 werd deze inrigting overgebragt naar het huis in de st. pieterstraat, tijdens de republiek bewoond door de afgevaardigden van Goes.

Het museum Medioburgense was vroeger het huis van mr. J. Veth van de Perre. In 1787 werd aan de teekenacademie en het natuurkundig genootschap *ƒ* 15000 op zeer gunstige voorwaarden tot aankoop van dit huis voorgeschoten door Johan Adriaan van de Perre en na zijn dood werd door zijne weduwe, Jacoba van de Brande, deze som ten behoeve van het natuurkundig genootschap geschonken, zie *Chronijkalmanak*, 1791, bl. 11 volgg., en Z. Paspoort, a. w. bl. 178 volgg. Het plan bestond bij van de Perre om al de genootschappen te Middelburg, aan kunst en wetenschap gewijd, in dit gebouw te vereenigen: de beide natuurkundige genootschappen, de teekenacademie, met voorlezingen en onderwijs in de anatomie, het Middelburgsch departement van het Zeeuwsch genootschap met zijne kabinetten; voorts den tuin te maken tot een hortus botanicus; er zou een openbare bibliotheek worden gesticht; aan het hoofd van alles zou een directeur staan en er zouden voorlezingen gehouden worden ten behoeve van het algemeen, om te voorzien in de behoefte aan het onderwijs dat tegenwoordig middelbaar wordt genoemd; zie *Chronijkalmanak* ll. en van der Palm, *Lofrede*; magnis excidit ausis; van de Perre overleed reeds op 8 April 1790, toen eerst een begin was gemaakt met hetgeen de man, die zijn tijd vooruit was, had willen beproeven.

Titelplaat van de werken van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen. H. Nieuwenhuysen inv. A. Hulk Jacobsz. sculps.

Hierbij 1°. afbeelding van den penning van het genootschap uit *Chronijkalmanak*, bl. 949, aan de eene zijde: „Non sordent in undis" „Societ., scient. „Batavo-Fless. praemium," aan de andere zijde: „Calcar honos." C. P. van Amstel l.c. inv. del. B. G. van Calkar exc. Deze afbeelding, gegraveerd door J. van Schleij, komt ook voor op den titel van het 8°. en de volgende deelen der werken. Eene grootere en fraaijere vindt men in deel II, bl. 1. 2°. Afdrukken van het zegel en den penning van het genootschap. 3°. Verslag voorkomende in de Middelburgsche courant, van de viering in 1818 van het vijftigjarig bestaan van het genootschap.

Het Zeeuwsch genootschap heeft zijn oorsprong te danken aan een leesgezelschap te Vlissingen, dat in 1765 den eersten grond legde tot een genootschap; in 1768 werden reeds leden benoemd, doch het genootschap werd eerst definitief geconstitueerd in 1769. Het bleef te Vlissingen gevestigd tot het jaar 1801, waarin het naar Middelburg werd overgebragt, waar reeds sedert 1784 een departement was gevestigd. Zie de historische verslagen voor de verschillende deelen der werken door het genootschap uitgegeven, *Chronijkalmanak* bl. 931—958 en de Kanter en Dresselhuis, *De provincie Zeeland*, bl. 125 volgg.

Afbeelding van het planetarium in het museum te Middelburg.

Uit *Chronijkalmanak*, jaarg. 1791, bl. 84. Dit planetarium, gemaakt door JOSEPH VAN DEN EECKHOUT, 1782—1787, werd door JACOBA VAN DEN BRANDE, weduwe van J. A. VAN DE PERRE, aan het Middelburgsch departement van het Zeeuwsch genootschap geschonken. Zie Z. PASPOORT l.l., bl. 185 en *Chronijkalmanak* cit., bl. 82. De beschrijving er van vindt men in H. J. KROM: *Kort ontwerp eener beschrijving van het planetarium, staande in het museum Medioburgense*, Middelb. 1791 en bij DE KANTER en DRESSELHUIS, l. c., bl. 130—136.

Eigenhandige brief van JUSTUS TJEENK.

Eerste secretaris van het genootschap, van de oprigting tot zijn overlijden op 26 December 1782.

Portret van N. C. LAMBRECHTSEN. (P. GAAL ad viv. del.) REINR. VINKELES sculps. 1794, 8°. Proefdruk.

NICOLAAS CORNELIS LAMBRECHTSEN, geboren te Vlissingen, 29 Februarij 1752, overleden te Middelburg, 21 Mei 1823, is voorzitter van het Zeeuwsch genootschap geweest van 1801—1823, zie over hem A. C. VAN CITTERS, *Lofrede op* N. C. LAMBRECHTSEN. Middelburg 1824, in *Nieuwe verhandelingen van het Zeeuwsch genootschap*, dl. IV en hierachter onder Vlissingen. Voor hem was president geweest IZAAK WINKELMAN, 1769—1796, geboren te Vlissingen 20 Januarij 1723, overleden 7 Mei 1796, over wien men zie A. DRIJFHOUT, *Lofrede enz.* in *Nieuwe verhandelingen* enz., dl. I, stuk I.

Portret van B. DE JONGE. Steendruk van E. SPANIER, fol.

Hierbij facsimile van zijne handteekening.

Jhr. BONIFACIUS DE JONGE, geboren te Zierikzee den 17 November 1788, uit WILLEM ADRIAAN DE JONGE en CORNELIA PETRONELLA MOGGE POUS, overleden te Middelburg 15 Januarij 1854, med. dr. en professor aan de geneeskundige school te Middelburg, is geweest voorzitter van het Zeeuwsch genootschap van April 1834—1854. Na den dood van LAMBRECHTSEN was voorzitter geworden jhr. AARNOUT CONSTANTIJN VAN CITTERS die zijne betrekking nederlegde in Maart 1834.

Portret van S. DE WIND. J. M. HOFFMEISTER del. Lith. van E. SPANIER fol.

Mr. SAMUEL DE WIND is voorzitter van het Zeeuwsch genootschap geweest van April 1854 tot 1859, den dag van zijn overlijden, zie over hem hierachter, *Geletterd Middelburg*.

Staatkundig, heldhaftig en geletterd Middelburg.

Titel.

In deze afdeeling komen niet alleen voor geboren Middelburgers, maar ook elders geborenen, wier verblijf te Middelburg eenigzins belangrijk is geweest. Portretten van staatslieden enz. te Middelburg geboren, doch die reeds onder andere afdeelingen voorkomen, vindt men hier niet dan bij uitzondering.

Penning op ALBERT DÜRER, zijn wapen en de penning op zijn dood.

Uit MIERIS, *Ned. vorsten*, dl. II, bl. 253 en 294. ALBERT DURER bezocht in Februarij 1521 Middelburg. De koorts die hij in Zeeland opdeed zou, volgens sommigen, de zaden gelegd hebben voor de ziekte, waaraan hij in 1528 (6 April) overleed. Zie over zijne reis naar Zeeland o. a. *Edinburgh review. July* 1861, p. 59 en 60 en *Navorscher*, dl. XI, bl. 299 en 363.

Portret van HADRIANUS JUNIUS. 4°.

Onder het portret: „Hadrianus Junius Hornanus."

Moverat invidiam locus invidus et tibi nomen
Juni alias notum sed minus usque tuo.
Invidiam vincis nota probitate fideque.
Perge, bona et studia id quod facis ipse juva.

Portret van HADRIANUS JUNIUS. 12°.

Randschrift: „Hadrianus Junius Hornanus, Medicus." Onder het portret:

Nomen ab insigni quid prodest sumere cornu.
Major ab illustri fama petenda viro.
Aspicis HORNA *tui vultus in imagine* JUNI.
Et quas Roma tenet quas tenet Hellas opes.
Omnigenae ergo tuo cum surgant aequore dotes
Hoc ab Amalthea nomen habere potes.
(PETRUS SCRIVERIUS).

Portret van HADRIANUS JUNIUS. C. C. A. LAST lith. Steendr. DESGUERROIS & C°. 4°.

Met facsimile van zijne handteekening; het portret komt voor in P. SCHELTEMA, *Diatribe in Hadriani Junii vitam etc.*, Amst. 1836.

HADRIANUS JUNIUS, geboren te Hoorn, 1 Julij 1518, werd, zeer kort na de overgave van Middelburg aan den prins, op 8 April 1574, aldaar aangesteld tot stads-doctor, zie *Reg. ten Rade*, h. d. Voor hem was deze betrekking bekleed door ADRIAAN PIETERSZ en JACOB VAN GRIJPSKERKE, zie *Reg. ten Rade* 21 September 1571 etc. JUNIUS overleed 16 Junij 1575 te Arnemuiden; zijn lijk werd eerst in 1579 naar Middelburg overgebragt en aldaar in de koorkerk begraven; zie hiervoren bl. 276.

Portret van JOHAN RADERMACHER. fol.

Van boven aan de linkerzijde: „In manibus Domini sortes meae;" aan de regterzijde het wapen van RADERMACHER, waarop: „mediocritas." Onder het portret:

Artes ingenuae a teneris mea magna voluptas
Mercatura, labor: pax mea, Christe, manes.

„Reverendi viri Dni Joannis Radermacheri Aquisgranensis; qui Mittelburgi, „anno Christi 1617, aetatis suae 79 in deo placide obdormivit; effigiem relicti „liberi pietatis ergo sculpi curabant." Lager: I. D. Het portret komt voor in FERWERDA, dl. III, 1e. stuk vóór de genealogie van RADERMACHER.

JOHAN RADERMACHER, geboren te Aken, 14 Maart 1538, gehuwd te Londen, 13 Mei 1571, met JOHANNA RACKET, verliet Aken wegens de vervolging der protestanten en zette zich te Middelburg neder in 1599, alwaar hij overleed op 15 Februarij 1617. „Ook is hij," zegt de genealogist bij FERWERDA, „door „zijne Latijnsche geschriften, onder de geleerden van dien tijd gehouden."

Portret van ZACHARIAS JANSEN. BERCKMAN (p.) J. VAN MEURS sculp. 4°.

Onder het portret: „ZACHARIAS JANSEN, sive JOANNIDES, primus conspicilio„rum inventor." Hierbij eene aanteekening uit DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 483 volgg. en een plaatje: „de verrekijkers" met een vers op Z. JANSEN, uit een almanak. Het portret is uit P. BORELLUS, *De vero telescopii inventore*. Hag. Com. 1655. 4°.

Portret van HANS LIPPERHEY. BERCKMAN (p.) J. VAN MEURS sculp. 4°.

Onder het portret: „HANS LIPPERHEY secundus conspiciliorum inventor." Hierbij eene aanteekening uit DE LA RUE. Het portret is het pendant van het vorige en uit hetzelfde werk genomen. Zie over de uitvinding van het mikroskoop en de verrekijkers door ZACHARIAS JANSEN (overl. 1642) en HANS LIPPERHEY (overl. omtrent 1625), behalve het werk van BOREL: DE KANTER en DRESSELHUIS, *De provincie Zeeland*, bijlage bl. 79—98, waarbij moet gevoegd worden de latere bijlage, uitgegeven te Middelburg in 1835: *Oorspronkelijke stukken betreffende de uitvinding der verrekijkers binnen de stad Middelburg*; voorts *Ge-*

schiedkundig onderzoek naar de eerste uitvinding der verrekijkers uit de aant. van van Swinden, *zamengesteld door* G. Moll in: *Nieuwe verh.* 1e. *klasse, Ned. instituut*, 1831, dl. III, bl. 103—208 en P. Harting: *De twee gewigtigste Nederl. uitvindingen op natuurkundig gebied*, in *Album der natuur*, 1859, bl. 323—349 en 355—368, waar men de portretten, in het werk van Borel voorkomende, en facsimile aantreft. Ofschoon de wensch van den heer Harting, het oprigten van een gedenkteeken te Middelburg ter eere van Z. Jansen en H. Lipperhey, tot nu toe niet vervuld is, zoo wordt evenwel de gedachtenis aan hunne woningen bewaard. Op de plaats, waar het huis van Jansen heeft gestaan is, bij de verbouwing van den gevel der nieuwe kerk, in 1852, een steen in den muur gemetseld, met het opschrift: „Tegen dezen muur stond het huis „van Zacharias Jansen, uitvinder der verrekijkers in den jare 1590" en boven aan den gevel van het huis van Lipperhey zijn drie verrekijkers geschilderd, met de oude benaming van het huis: „in de drie vare gesichten." De heer Z. Snijder te Middelburg is in het besit geweest van verrekijkers, die, volgens de overlevering, de eerst uitgevondene zouden geweest zijn. Deze zijn, in 1866, door zijn zoon mr. J. Snijder aan het genootschap vereerd en berusten thans in een der kabinetten.

Portret van Zacharias de Hoorebbeke.

Randschrift: „Nusquam doërit generosis in pectore virtus, anno 1599." Titelprent van het werk Z. de Hoorebeke, *L'art de tenir livre de compte ou de raison contenant le train de marchandises etc. à Middelbourg, chez* Symon Moulert, *à l'imprimerie anno* 1599, *fol.* Hierbij de opdragt van zijn werk aan den magistraat van Middelburg en de voorrede „au lecteur débonnaire." Waarschijnlijk is Z. Hoorebeke van het vlaamsche geslacht Hoornbeeck of Horenbeeke, waarvan verscheidene te Middelburg hebben gewoond. Welligt is hij een broeder geweest van Johannes en Maria Verhulst, die zich in 1584 te Haarlem hebben nedergezet en van wie ook de raadpensionaris van Hoornbeek afstamde. Over den Belgischen tak van dit geslacht handelt de Herckenrode, *Nobiliaire etc.*, p. 1084 sq. en over den Hollandschen: Vrolikheert, *Vlissingsche kerkhemel*, bl. 120 volgg. In geen van beiden dezer werken komt evenwel een Zacharias voor. Volgens de opdragt woonde hij in 1599 te Middelburg; hij noemt zich van de regering „le très humble et très obeïssant client." Blijkens de voorrede had hij gedurende 15 jaren in Italië in dienst geweest van kooplieden en in de daarop volgende *briève instruction* etc., spreekt hij van zijn verblijf „par plusieurs „années tant en Italie, Angleterre qu'aux Païs de par deça." Hij zegt in de voorrede: „Je suis Flaman et non François."

Portret van Philips van Lansbergen. W. Delff sculp. Z. Roman exc. 4°.

Randschrift: „Philippus Lansbergius. Gandavensis aetatis suae anno 67. Onder het portret een vers van D. Heinsius:

Sidera qui terris, totumque relinquit Olympum,
Monstrator aetheris novi,
Jam pridem coeli vetus incola, corporis aegri
Pertaesus et nostri satur,
Umbram animi, coeloque oculos quos fixit, amicis
Sic consecrat Lansbergius.

Aan de achterzijde van het portret is niets gedrukt. Hetzelfde portret komt ook voor in de *Opera omnia, Middelb. Zeland.*, ap. ZACH. ROMAN, 1663, fol.

Titelplaat van PHILIPPI LANSBERGII, van 't gebruyck des *Astronomischen ende Geometrischen Quadrants.* 4°.

Op de plaat de toren van Middelburg en twee personen bezig met het quadrant te gebruiken. Hierbij het vers van CATS, ter eere van PH. VAN LANSBERGE: „Vernuftich menschenbrein enz." PHILIPS VAN LANSBERG of VAN LANSBERGEN, over wien men o. a. zie A. A. FOKKER in *Archief, Zeeuwsch Genootschap*, st. V, bl. 52 volgg., geboren te Gent 25 Augustus 1561, zette zich, na de kerktwisten te Goes, waardoor hij zich ontslagen zag als predikant, in 1614 te Middelburg neder, waar hij eene jaarwedde van de Staten van Zeeland bekwam, zooals blijkt uit de *Verantwoordingh* D. PETRI LANSBERGII etc. Middelburg 1647, bl. 11 en GULIELMUS APPOLLONII, *Corte verantwoordinge* enz. Middelburg 1647, bl. 25. Hij bleef te Middelburg tot zijn dood in 1632. Over de twisten te Goes zie men behalve de verschillende strijdschriften ook nog VAN DER BAAN, *Kerkelijke procedure over de zaak van* PHILIPPUS *en* PETRUS LANSBERGEN, *predikanten te Goes* in 1613, in *Kerkhistorisch Archief*, dl. IV, bl. 339—384.

Portret van JAN COUTEREELS.

Randschrift:

De Coutereels le front lecteur ici tu vois.
Son esprit et savoir par ses oeuvres connois.

Dit portret komt voor op den titel van: *Den vasten stijl van boeckhouden enz. door* JAN COUTEREELS *van Antwerpen, tot Middelburch bij de* Wed. van SYMON MOULERT, 1631, fol. Hierbij de opdragt van dit werk aan den muntmeester van Zeeland, BALTHAZAR VAN DE VOORDE, gedagteekend 10 Mei 1623, en lofdichten op het werk door VAN DE VELDE en ongenoemden.

Portret van JAN COUTEREELS kl. 8°.

Met hetzelfde randschrift als het vorige portret. Het is bijgewerkt met O. I. inkt en komt voor op den titel van *Konstigh cijfferboeck van* mr. JOHAN COUTEREELS van Antwerpen, *uyt de Françoische tale overgheset door* HUGO COLE *Françoische schoolmr. tot Amsterdam. Tot Middelburgh by* HANS KROOCK, 1652.

Portret van JAN COUTEREELS, kl. 8°.

Randschrift:

De COUTEREELS *le front lecteur ici tu vois,*
Son esprit et savoir par son oeuvre apperçois.

COUTEREELS *kond ghy hier (vriendt leser) wel aenmercken,*
Maar sijnen gheest en kunst siet ghy in sijne wercken.

LUCAS COUTEREELS.

Dit portret komt voor op de achterzijde van den titel van: *Constighe intrest-rekeninghen, grondighe maenditafelen enz., door* JOHAN COUTEREELS *van Antwerpen; Vlissingen, ghedruckt bij* SAMUEL CLAEYS VERSTER, *stadtsdrucker*, a°. 1632.

Portret van JAN COUTEREELS, 4°.

Randschrift:

„*La langue des prudens la science ornera*
„*Mais la bouche des fols vanité parlera.*"

Titelprent van een der werken van COUTEREELS, welligt van eene vroegere uitgave van den *Stijl van het boekhouden*. Boven het portret staat: „ghemaeckt „ende bijeengestelt deur J. COUTEREELS van Antwerpen, woonende nu binnen „Middelburgh."

JAN COUTEREELS woonde reeds in 1599, blijkens het hiervoren vermeld werk van Z. HOOREBEKE te Middelburg, waar hij leer- en cijfermeester was, zie FOPPENS, *Bibl. Belg.*, p. 621; VAN DER AA, c. s. in voce lett. C, bl. 795 volgg.

Portret van ANNA VISSCHER, dochter van ROEMER VISSCHER, 8°. Proefdruk.

Het portret van ANNA VISSCHER (1584—1651) komt hier voor wegens haar reis naar Zeeland in 1622 die door vele dichters in Zeeland, o. a. J. CATS, SIMON VAN BEAUMONT enz. bezongen werd. De verzen ter harer eere komen voor in *Zeeuwsche nachtegael*, bl. 17 en volgg.

Portret van ADRIAEN VAN DER VENNE. D. VAN BREMDEN fec. 12°.

Uit *Sinne-vonck op den Hollandschen turf* etc., 's Hage 1634, 16°. ADRIAAN VAN DER VENNE, geboren te Delft in 1589, zette zich te Middelburg als kunstschilder neder, waar zijn broeder, JAN PIETERSE VAN DE VENNE, een boek- en schilderijwinkel had, waarvan de binnenzijde is afgebeeld in het *Tafereel van Sinnemal*, Middelburg 1623, bl. 1. Naderhand vertrok ADRIAEN VAN DE VENNE naar 's Gravenhage en overleed aldaar 12 November 1662. Aan de platen vol geest en leven die hij voor de werken van Zeeuwen, zoo als CATS en DE BRUNE vervaardigde, mag de opgang, dien deze werken maakten, wel voor een goed gedeelte worden toegeschreven. Vele dezer afbeeldingen stellen gezigten in Zee-

land voor, doch, wat de werken van CATS betreft, alleen in de eerste uitgave, daar in de latere de voorstelling is omgekeerd.

Portret van JOHAN DE BRUNE, raadpensionaris van de edele moghende heeren Staten van Zeeland. W. EVERSDYCK pinxit. TH. MATHAM sculp.

Boven het portret „spe et metu, aetat. 67, a. 1656." Hierbij zijne handteekening. Het portret komt voor in *Banketwerk van goede gedagten*. Middelburg, FIERENS, 1660. Zie over hem hiervoren bl. 110; zijne geschriften vindt men opgegeven bij DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 42 en 43.

Portret van BALTHASAR GERBIER. ANT. VAN DIJCK pinxit. JOAN MEIJSSENS excudit. 4°.

Onder het portret: „Il a faict merveille en illuminature et a demeuré long „tempre en Italie, il fut paintre du Duc de Bocquingam (Buckingham) et après „du Roy d'Angleterre le quel lui faisoit chevalier, per sa vertu, et après son „agent à Brusselles, en l'an 1630 et à Londres maistre de la ceremonie, il est „natif d'Anvers l'an 1592." Over BALTHASAR GERBIER of DE GERBIER, baron DOUVILY, zie men VAN DER AA, i. v. en KRAMM, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders enz.*, dl. I, bl. 563 volgg., waar eene monographie van FÉTIS, over dezen merkwaardigen man wordt vermeld. Hij was de zoon van ANTOINE GERBIER en geboren te Middelburg, waar hij, blijkens de doopboeken van de Waalsche kerk, gedoopt is den 18 Februarij 1592; hij voerde den naam van BALTHASAR, naar zijnen bloedverwant en doopgetuige BALTHASAR DE MOUCHERON, wiens moeder, ISABEAU DE GERBIER, eene dochter was van ANTHEUNIS GERBIER, een koopman die reeds in de eerste jaren der 16e. eeuw te Middelburg was gevestigd en aldaar in 1587 overleed. Schilder, schrijver, bouwkundige, diplomaat, werd hij op reeds gevorderden leeftijd, welligt daartoe opgewekt door het voorbeeld van DE MOUCHERON, aanvoerder eener kolonie naar Guiana, welke onderneming, eerst met particulieren in Zeeland op het touw gezet, door de drie steden van Walcheren schijnt bevorderd, doch in 1660 ongelukkig eindigde; men zie de nº. 4490, 4575, 4724 en 4822 van de *Bibliotheek van Nederlandsche pamfletten van* F. MULLER, nº. 3741 en 3742 van *Catal. van tractaten van* I. MEULMAN en over den moord zijner dochters de *Hollandsche Mercurius* Mei 1660, ook aangehaald in *Navorscher*, 1853, bl. 186. Een zoon van „den bekenden ridder GERBIER," wordt vermeld in *Res. van Holland* 6 Augustus 1653. BALTHASAR DE GERBIER overleed te Londen in 1667. Zijn werk *Secretum virtutis* enz., vermeld bij KRAMM, vindt men nader beschreven in den Catal. van SCHINKEL, 1864, bl. 11 en VAN BAALEN, 1867, bl. 64. Over de onderneming naar de *Wilde kust* in 1657, zijn stukken in het stadsarchief voorhanden in het register: *Westindische zaken*, doch GERBIER vond ik er niet vermeld.

Portret van SAMUEL DE SWAEF, ae. 30. J. BECKX delin. SARRAGON sculp. 4°.

Randschrift „Est *suavis* virtutis honos: sublimius effert post necis et Momi tela cruenta caput. a°. 1627." Onder het portret, aan de eene zijde:

Samuel de Swaef:
Sedula Musa fave.
Sedula Musa fave coeptis juvenilibus: olim,
Te duce, sub lucem nobiliora feram.

R. L. F. W.
(LAMBERTUS DE RIJKE filius WILHELMI).

aan de andere zijde:

Scire cupis Suavi dotes: age respice vultum
Manumque signa perspicace lumine
Mirandam cernes sculpturam scriptaque mystae
Templis sacrassent quae suis Aegyptii.

JUSTUS TURCAEUS.

Hierbij eene opdragt in schoonschrift door DE SWAEF van zijn *Proefstuk der schrijfkonst*, aan JOHAN VETH. SAMUEL DE SWAEF, zoon van HANS DE SWAEF, van Antwerpen, geboren in 1597, was schoolmeester, schoonschrijver, plaatsnijder, drukker en auteur te Middelburg; zie over hem DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 166—169.

Beschrijving van een gedenkteeken ter eere van CASPER BASSELIERS, in de kerk te Ginneken, in de baronnie van Breda.

Het gedenkteeken was van wit en zwart marmer, met beeldjes van pleister en met het volgende verminkte opschrift:

Deo Opt. Max.
Caspar Basseliers,
Illustrissimis medioburgi
in Seeland. nat parentibus
postq. se variis passim diuque
. . . *vis et negotiationibus*
Sortis humanae in omibus
expertus instabilitatem
alinino (alienis?) periculis edoctus
cavendum sibi satagens
. . . .
. . . .
. . . . *cogitans*
. . . . *monum. mem. s. p. g.*
M D C L X X V I I I
die XII *Septembr.*
aetatis suae LXXIII.

Op het onderste gedeelte een wapen, zijnde een staande draak, gevleugeld en de staart met eene slangentong. Op den grond eene blaauwe zerk met het wapen van BASSELIERS, waarboven de naam CASPAR BASSELIERS, met vier kwartieren: BASSELIERS, VAN DER BURCHT, VAN SALINGEN, SCHOLTEN. Onder aan ingehakt deze vier regels:

Laet rusten wie gy zyt t gebeente dat hier legt.
Sy waren net als ghy fris en ghezond van leeden
Doch door de dood gheveld en wachten, soo God seght
Te sien haer Salichmaker haest in rust en vreden.

CASPAR BASSELIERS, gedoopt te Middelburg, blijkens de doopboeken, op 18 Maart 1605, was de zoon van PIETER BASSELIERS, koopman van Antwerpen, overl. 4 Mei 1639 en ELISABETH VAN SALINGHEN, overl. 14 September 1623; zie: H. Q. JANSSEN en J. H. VAN DALE, *Bijdragen ens.*, dl. IV, bl. 232. Onderscheidene leden van dit geslacht hebben te Middelburg gewoond; zoo treft men op de lijsten van den magistraat, een JOHAN BASSELIERS, als schepen en raad, 1642—1650, aan. Op de kaart van Walcheren, door VISSCHER, vindt men nabij Domburg, op de plaats van het tegenwoordigen *Duinvliet*, het *Basseliers-hof*. Bij FERWERDA, *Geneal.-Witsen* 10de *generatie*, komt voor ELIZABETH BASELIER, uit Suriname, vrouw van JONAS WITSEN.

Portret van ANNA CATS. A. v. VENNE inven. T. MATHAM sculp. gr. 4°.

Portret van ELIZABETH CATS. A. v. VENNE inven. T. MATHAM sculp. gr. 4°.

Deze portretten komen voor in de vierde uitgave der *Galathee* van CATS. Blijkens eene aanteekening hier op de portretten voorkomende, stellen deze de beide dochters van JACOB CATS voor: te weten: *Galathee*, ANNA CATS, later de vrouw van CORNELIS VAN AERSSENS en *Amaril*, ELISABETH CATS, later de vrouw van CORNELIS MUSCH en daarna van DIRK PAUW. Beiden waren geboren tijdens CATS te Middelburg gevestigd was. ANNA werd gedoopt 17 Junij 1609 en ELISABETH 27 Januarij 1612.

Portret van PETRUS WITTEWRONGEL. H. GROENEWOUT excud. H. MAYER fec. fol.

Op het portret: „aetatis 41 A°. 1650," van onder: PETRUS WITTEWRONGEL Theologus Ecclesiastes Amstelredamensis.

Dit 's t aanschijn dat de booze werelt gaat braveeren.
En met sijn werk en woordt, de christenkerk regheeren.
Dien geest, die in de dueghdt, en wetenschap munt uit.
Wiens kloek vernuft, den sin des ghrooten ZACHARIAS
En 't onnaspuerelijk gheheim van den Messias
Uitvinden kan, in 't boek van 't ghoddelyk besluit.

Dus, als hy dan zyn honighzoette tong laat hooren,
Zo wert de wereld jong en Christus kerk herbooren.
Maar d'affgrondt zwymt van anxt en Babel gheeft den gheest.
Ziet, zo bouwdt hy Ghodts kerk in veelerhande taalen.
Dus mach de konst, natuur en tydt op hem wel praalen;
't Zij off hij hier, off voor Ghodts troon sijn lessen leest.

H. F. Waterloos.

Hierbij eene aanteekening uit de la Rue. Petrus Wittewrongel werd geboren te Middelburg 1609, predikant te Renesse (1632), te Zierikzee (1636) en te Amsterdam (1638—1662), hij overleed te Amsterdam 7 December 1662; zie over hem, zijne geschriften en twist met Vondel, behalve de la Rue, *Geletterd Zeeland*, bl. 189—192, Glasius, *Godgeleerd Nederland*, dl. III, bl. 618 volg.

Portret van Joannes Goedaert. (W. Eversdyck) pinx. R. a Persijn sculp. 12°.

Onder het portret: „Joannes Goedartius pictor Medioburgensis." Het portret komt voor in *Metamorphosis naturalis, ofte Historische beschrijvinghe van den oorsprونk enz. der wormen, rupsen enz.*, Middelb. 1662; ook in de Fransche en Duitsche vertalingen van dit werk. Joannes Goedaert, zoon van Jacob, geboren te Middelburg, gedoopt 11 Julij 1610, was kunstschilder en overleed in 1667 of 1668; zie de la Rue, *Gelett. Zeel.*, bl. 61—64.

Portret van Cornelis van de Voorde. P. Philip sculp., 4°.

Onder het portret:

Wie van de artzenij met welgezette sinnen,
Op dit geprente oogt, en van de Voorde *leest,*
Die als een Fakkelligt *en na de konst geneest,*
Breng in ons heyligdom een dankbaar herte binnen.

G(alenus) T(resel), med. doct.

Hierbij eene aanteekening over van de Voorde, uit de la Rue, *Gel. Zeel.*

Portret van Cornelis van de Voorde. H. M. sc. 4°.

Deszelfde teekening als het vorige portret, doch andere gravure.

Hierbij het handteeken van van de Voorde, alsmede het stuk waaruit het handteeken gesneden is, zijnde een request door van de Voorde geschreven en door de doctoren en chirurgijns van het collegium anatomico-chirurgicum, te Middelburg, aan de regering ingediend, om het lijk eener ter dood veroordeelde vrouw te bekomen.

Cornelis van de Voorde, volgens de la Rue, *Geletterd Zeeland*, bl. 175, geboren te Middelburg, gepromoveerd te Leiden 24 April 1655, is stadsgeneesheer en lector in de ontleed- en heelkunde te Middelburg geweest. Door hem

geschiedde de inwijding, op 17 Julij 1658, van het collegium anatomico-chirurgicum. Hij onderscheidde zich door onderwijs en geschriften en overleed in 1678. Zie voorts over hem DE LA RUE, a. p., in zijn lof bij G. DE WIND, *Oratio de praeclaris Zeland. meritis* etc., Mediob. 1778.

Portret van PETRONELLA WILHELMI. 4°.

Randschrift: „PETRONELLA WILHELMI, uxor Ferdinandi Gruiwardi, nata septimo Junii 1637, denata 4°. Julii 1675." Onder het portret:

Dit beelt van Godt begaeft om tijgers te versachten,
Lyd ouders hoogh geweld, en broeders dulle krachten;
Is jammerlijk verscheurt en in haer eer ontschaekt,
Soo word de deught bespat, soo liefd' en trouw versaekt.

FERDINANDUS GRUIWARDUS,
Maritus moestissimus posuit.

Hierbij de voorrede van het *Zeeuwsch treurtonneel* etc., door FERD. GRUIWARDT 1680 4°., met hetzelfde portret. Over F. GRUIWARDT, geboren 19 Maart 1628 te Goes, aldaar overleden 1701, eerst beroemd doctor te Middelburg, later te Goes, waar hij in de regering kwam en tegenstander werd van ADOLF WESTERWIJK, zie men DE LA RUE, *Gelett. Zeel.*, bl. 403 volgg. De geschriften, die hij over de familiezaken zijner vrouw uitgaf, worden in het *Treurtonneel* opgegeven en zijn niet onbelangrijk voor de kennis van den toestand van Middelburg en van de personen die in de regering zaten. Eenige verzen van GRUIWARDT worden in de provinciale bibliotheek, onder de verzameling, aan de vereeniging van geneeskundigen in Zeeland toebehoorende, bewaard.

Portret van HENRY BERCKMANS. H. BERCKMANS pinx. C. WAUMANS sculp. J. MEIJSSENS excudit, 4°.

Onder het portret: „HENRY BERCKMANS naquit en la villette de Clunder située proche de Willemstat. Il fut disciple de PHILIPPE WOUERMAN peintre „extraordinaire en batailles en la ville de Harlem. Puis après il fit son apprentissage en postures ou figures chez THOMAS WILLEBORTS et JACQUES JORDAENS en Anvers; ses pièces sont fort estimées, particulièrement ses pourtraits. „Il tient sa residence à Middelbourg en Zélande." Aan de achterzijde zijn eenige verzen gedrukt. Naar ik meen komt dit portret voor in CORN. DE BIE, *Het gulden kabinet der schilderkunst*. HENDRIK BERCKMANS werd geboren in 1629 en overleed in 1690.

Portret van ARENT ROGGEVEEN. J. KOOLE sculp. Lith. KOOLE & ROEST. 8°.

Onder het portret facsimile zijner handteekening; het portret komt voor in: S. DE WIND, *Levensberigt van mr.* JACOB ROGGEVEEN, in *Nieuwe werken van het Zeeuwsch genootschap*, dl. I, st. 3, en is gevolgd naar het portret op den

titel van: *Het eerste deel van het brandende veen, verlichtende alle de vaste kusten ende eylanden van geheel de West-Indiën*, door ARENT ROGGEVEEN, enz.

ARENT ROGGEVEEN, waarschijnlijk geboren te Delfshaven, heeft een groot gedeelte van zijn leven te Middelburg doorgebragt, waar hij wijnroeijer was, vlijtig en met goeden uitslag de wiskundige wetenschappen beoefende en onderscheidene werken heeft uitgegeven, die men vindt opgegeven bij DE WIND, a. w. Ook zijn er van hem verzen voorhanden, o. a. in de gedichten van de rhetorijkamer te Middelburg, MS.; zie ook hiervoren bl. 18 en 287. Hij overleed te Middelburg 1679 (begraven 27 November).

Titelplaat van de Georgarchontomachia van BERONICIUS, uitgave van J. B(AROEN) te Goes, 1766. J. HUYSMAN en J. VAN DE SANDE excud.

Op de plaat Middelburg in het verschiet; in de wolken APOLLO, die aan BERONICIUS een lauwerkrans op het hoofd plaatst; van onder:

De schoorsteenveeger en schaarslyper zegeviert
In BERONICIUS, *dien* PHOEBUS *hier lauriert.*

Het leven van BERONICIUS vindt men, in de verschillende uitgaven van de *Georgarchontomachia*, beschreven door P. RABUS, die zijne berigten voor het grootste gedeelte putte uit BORREMANS, *Variae lectiones.* Amst. 1676.

Portret van WILLEM GOERRE. D. VAN DER PLAETS pinx. P. VAN GUNST sculp. F. HALMA excudit. fol.

Randschrift: „WILHELMUS GOERRE natus Medioburgi 1635. Obiit Amstelae„dami 1711." Onder het portret:

GOERRE, *wiens hooge geest uitschittert in zijn schriften*,
Die schrander wist de bloem uit stuivend kaf te ziften,
Van alles dat men van d' aaloudheid vindt geboekt,
Verschijnt hier afgemaalt met zijne wezenstrekken:
Doch als hij komt de staat van Moses kerke ontdekken;
Wien vindt men die zijn penne in 't schrijven dan verkloekt?

F. HALMA.

Over W. GOERRE, geboren te Middelburg 11 December 1635, boekdrukker eerst te Middelburg, vervolgens te Amsterdam en aldaar overleden 3 Mei 1711 en de menigvuldige werken, door hem geschreven en uitgegeven, zie men DE LA RUE, a. w., bl. 66—69 en VAN DER AA, c. s., *Biogr. woordenboek*, i. v.

Portret van: „GUALTERUS BODAAN, Ecclesiastes Amstelodamensis." FH. fol. zwarte kunst.

Onder het portret:

De konst baerdt, naer de doodt, dees schetz van 't deftigh weesen
Van d' ijveraer BODAAN, *die babel deede vreesen,*
Die d' waerheydt heeft geleerdt met leven en met leer
Dit tuyght des Amstels kerck, als oock die van ter Veer.
J. WATERLOOS fecit.

Portret van GUALTHERUS BOUDAEN. 12°.
Hierbij eene aanteekening uit DE LA RUE, *Geletterd Zeeland.*

Portret van: „GUALTERUS BOUDAEN COURTE(N), Ecclesiastes Amstelodamensis." fol.

Onder het portret:

Hy die uyt edel bloet en ouders is gesprooten,
En edel van gemoet leerd Godes bontgenooten,
Door een verheeven geest en met een helden moet,
Al wat God in syn kerck ontrent syn kinders doet,
En doet den Antichrist en syn gesag steets beven,
Leert kennen meer en meer Jehovah en syn wegen.

C, P, — V, S. JOCHEM BORMEESTER exc.

Zie over G. BOUDAEN, geboren te Middelburg 21 Mei, 1637, uit PIETER en CATHARINA FOURMENOIS, predikant te St. Laurens (1662—1667), te Veere (1667—1670) en te Amsterdam (1670—1684), overleden 14 Febr. 1684 en over zijne geschriften: P. DE LA RUE, a. w., bl. 86—88; zie ook hierachter Portefeuille VIII en IX op Veere en St. Laurens.

Portret van „DAVID KNIBBE, Ecclesiastes Leidensis." P. v. SLINGELAND del. PHI. BOUTTATS junior sculp. J. TANGENA excudit. fol.

Op het portret A°. 1689 aetat. 49.

Portret van DAVID KNIBBE. C. DE MOOR pinx. P. v. GUNST sculp. fol.

Onder het portret: „DAVID KNIBBE aetat. a°. 56. S. ministerio functus Bar-„singerhornae annos IV. Purmerendae I. Lugduni XXVIII."

En amor ille tuus, Lugdunum, flosque decusque;
Cui labiis habitat gratia, corde Deus.
Quot genuit Christo, scriptis et voce ministros:
Magnum est, tot dociles si facit alter oves.

JAC. TRIGLAND.

Over DAVID KNIBBE, geboren te Middelburg 18 Julij 1639, uit DAVID KNIBBE en PETRONELLA RADERMACHER overleden te Leiden 8 November 1706 en over de geschriften door hem uitgegeven, zie DE LA RUE, a. w., bl. 80—83.

Portret van MELCHIOR LEYDECKER. G. VALK sculpsit. fol.

Onder het portret: „MELCHIOR LEYDECKER, Mediob. Zeelandus, S.S. Th. D. „in sua patria primum verbi divini minister, dein in Academia Ultrajectina S.S. „theologiae professor." Hierbij zijn handteeken en eene aanteekening uit DE LA RUE.

Portret van MELCHIOR LEYDECKER. P. SCHENK ad vivum faciebat Amstelodami. fol. zwarte kunst.

Onder het portret: „MELCHIOR LEYDECKER. Mediob. Zeland. S. S. Theol. D. „et Professor Ultraj."

Melchior hic, cui docta sacro pro fulmine vox est,
Totaque pro gladio pagina sancta pio,
En docus et columen rarum, tutelaque rerum!
Sic pictum pietas os animosa gerit.
Haeresis, errorum, i, genetrix; hanc aspice frontem,
Monstra tot et larvas, quae domat una tuas.

L. VAN DE POLL, J. U. D. et P.

Over MELCHIOR LEYDECKER, geboren te Middelburg 1642, predikant te Renesse (1662—1678), professor te Utrecht (1678—1721) en aldaar overleden 6 Januarij 1721 en over zijne menigvuldige geschriften zie men o. a. DE LA RUE, a. w., bl. 94—99 en C. BURMANN, *Traj. Erud.* p. 175—183.

Portret van „FREDERICUS VAN LEENHOF, predikant te Swolle, aetatis 59." B. KOETS pinx. P. VAN GUNST sculp. 4°.

Viermaal:

N°. 1, zonder eenig bijschrift.

N°. 2, boven het portret:

Dit 's beeld van LEENHOF, *die de kerck en t land beroerd,*
En door syn helsche leer veel menschen heeft vervoerd,
Foey! dat men sulck een swijn, 't welck loochend alle Godheyd,
En alle vreese Gods maer houd voor enkel sotheyd,
Bedienen laat den doop, en 't heylig avondmael,
tWelk strijd met Gods gebod, en onses Heylands tael.
Wel, vrienden, siet dan toe, die syt in kerck geseten,
Gehoorsaemd God, en quyt hierinne uw geweten.

Onder het portret:

'tis LEENHOF, *die hier staet na 't leven uytgesneden,*
En om syn swarte const wel diende afgeset.
Dees snoode, synde niet genegen self te treeden,
In 't coningryke Godts, ook anderen belet.
Het was veel diensliger syn tong, als pen te dwingen,
Omdat hy met syn tong de Christnen noch ontsticht,

Bestierd 's lands vaderen, dan verder soo dees dingen
Tot eer van God, dat hij word van de stoel gelicht.

Hierbij zijn handteeken.

N°. 3, onder het portret:

Gods zoon gekruist, ruim veertig jaren
Gepredikt, is mijn toeverlaat:
En mijn geloof op Godt maar staat,
Die menschen al noemt logenaren.

N°. 4, boven het portret:

Dit is d' afbeelding van den ongodist van LEENHOF,
De welcke heeft verdiend van sijne boeken geen lof.
Syn ambtgenooten hem verdedigen te Swol.
Dit maeckt de vaderen van 't land en kercke gaende,
Dewelcke, goede acht op 't quaed gevolge slaende,
Verbieden syne schrift, van godversaecking vol.

Onder het portret:

Och! mogt ook LEENHOF, *die men hier siet afgebeeld,*
Genieten 't selfde lot van syn verboden boecken.
Want hij meer, als syn schrift, de Christenschaar verveeld.
Syn schriften werpt men weg. Hem moet men hooren vloecken,
Besonder, als genaeckt de tyd van t avondmael.
Geen Christen (welcke schrickt voor syn onheylge handen)
Van hem genieten can een troostelick onthael,
Weerd hem dan, helden Gods, van deze heyl'ge panden.

Hierbij eene aanteekening over hem uit DE LA RUE, *Geletterd Zeeland.* FREDERIK VAN LEENHOF, geboren te Middelburg, Augustus 1647; (gedoopt 1 Sept.), zoon van WOUTER VAN LEENHOF en MAGDALENA VAN BERGE, predikant bij de Hollandsche ambassade te Abbeville (1670—1672), te Nieuwvliet (1672), te Velzen (1680) en te Zwolle (1681—1 Januarij 1711), overleed in 1712. Zie over hem en zijne geschriften en inzonderheid over zijn werk: *De hemel op aarde*, behalve de woordenboeken van DE LA RUE, GLASIUS en VAN DER AA, c. s., en de bij hen aangehaalde schrijvers: A. VAN DER LINDE, *Spinoza, seine Lehre und deren erste Nachwirkungen in Holland*, S. 134—141.

Portret van STEPHANUS BLANCARDUS. CHR. V. HAGEN sculpt. 12°.

Onder het portret: „Dominus providebit" en daaronder zijn wapen en „STEPHANUS BLANCARDUS, Middelbr. Zeel. Med. Doctor;" van onder: „Herbis et verbis, medicandi morbi."

Portret van STEPHANUS BLANCARDUS. 12°.

Onder het portret: „Dominus providebit" en daaronder „STEPHANUS BLANCARDUS, Middelb. Zeel. Med. Doctor" met zijn wapen en zonder naam van graveur. De voorstelling is zeer verschillende van die van het voorgaande portret.

Portret van STEPHANUS BLANCARDUS. D. v. PLAS pinxit. GOUWE sculp. 12°.

Randschrift: „Steph. Blancardus Ph. et Med. doct. etc. aet. 40." Onder het portret:

Vilis charta! tibi Blancardus? spiret in auro
Forma viri, aeterno clausa adamante micet.
Audiit haec, ridensque meo quis livet honori,
Gemmis an chartis notior, inquit, erit?
LUD. SMIDTS, M. D.

Portret van STEPHANUS BLANCARDUS, P. et Med. Doctor. D. v. D. PLAATS pinx. J. GOLE fecit. 4°. zwarte kunst.

Portret van STEPHANUS BLANCARDUS enz.

Hetzelfde portret als het vorige, doch proefdruk voor de letter.

STEPHANUS BLANKAART, de zoon van NICOLAAS en MARIA EVERSDIJK, (zie hiervoren bl. 384), werd geboren te Middelburg 24 October 1650. Hij overleed te Amsterdam, waar hij zich, na zijne promotie, als geneesheer had nedergezet, op 23 Februarij 1702. Zijne menigvuldige geschriften, waarvan er sommige in het Duitsch en Engelsch vertaald zijn, terwijl zijn *Lexicon medicum*, nog in 1832 op nieuw in Duitschland werd uitgegeven, vindt men opgenoemd bij DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 19, VAN DER AA, o. s., *Biogr. woordenboek*, i. v.; zie ook *Catalogus van de provinciale bibliotheek van Zeeland*, bl. 207—209.

Portret van PETRUS GRIBIUS. T. VAN DER WILT pinxit 1725. J. C. PHILIPS delin. et sculpsit, 1740. R. BOITET excudit. fol.

Onder het portret: „PETRUS GRIBIUS, geboren te Middelburch 25 Oct. 1651. „Predikant geweest 20 maanden te Midlie (1677—1679); 20 maanden te Grotenbroek (1679—1680); 18 maanden te Harderwijk (1680—1681); 58 jaren „te Delft (1681—1725), en aldaar overleden 30 October 1739."

Hac vultum PETRI *spectas in imagine* GRIBI,
Jusserat a teneris quem Deus esse suum.
Quem Doctrina dolet, Pietas quem luget ademptum,
Et sedet effusis moesta per ora comis.
Qui nunc, jamdudum coelo maturus, ovantes
Coelicolas inter stella corusca micat.
CORN. JOH. VELSE.

Dus ziet men GRIBIUS *naar 't leven afgemaalt,*
Eerwaardige achtbaarheid blinkt uit 's mans schrander wezen:
Dees groten Godsgezant door 's Heeren geest bestraalt

Gaf goude lessen, schaars bij anderen te lezen,
Daar vloeide een oceaan van wijsheid uit zijn mond,
Als hij tot heil van 't volk in 's Heeren tempel stond.

REINIER BOITET.

Hierbij zijn handteeken; zie over hem en zijne geschriften DE LA RUE, a. w., bl. 69—78.

Portret van „HADRIANUS BEVERLANDUS. aet. 26." J. D. VOIS pinxit. J. v. MUNNIKHUYSE sculp. fol.

Portret van ADRIAAN BEVERLAND. 4°.

Onder het portret: „HADRIANUS BEVERLANDUS, Middelburgensis, J. U. Doc„tor et advocatus Batavinus, lascivus et petulans peccati originalis scrutator et „summus Naturalista sui temporis. Natus A... Den. A...." De jaren van geboorte en overlijden zijn niet ingevuld.

Plaat met de afbeelding van ADRIAAN BEVERLAND. fol. zwarte kunst.

ADRIAAN VAN BEVERLAND is afgebeeld met een teekenbord in de hand, zittende op een marmeren voetstuk, te midden van obelisken, pyramiden, een standbeeld, eene spinx enz. Onder de plaat: „Viro perillustri Hadriano Bever„lando, numismatum, insectorum, cochlearum, picturarum ac librorum rariorum „vindici ac statori hanc tab. a SIM. DU BOIS delin, L. M. Q. C. IS. BECKETT."

Plaat met de afbeelding van ADRIAAN BEVERLAND. SCHENCK fe. et ex. cum privilegio. fol. zwarte kunst.

De plaat stelt ADRIAAN BEVERLAND voor, in kamerkleeding, gezeten aan eene tafel, waarop een bord met wijnglas, enz.; aan de overzijde zit eene jeugdige vrouw. Onder de plaat: „HADRIANUS BEVERLANDUS, scriptor libri, de peccato originali." Over ADRIAAN BEVERLAND, geboren in 1651, handelt vrij uitvoerig DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 10—18, waarin evenwel enkele onnaauwkeurigheden zijn ingeslopen. Het werkje, waardoor BEVERLAND zoo berucht is geworden, *De Peccato originali*, kwam uit voor dat: *de Stolatae virginitatis jure*. Er mag aan getwijfeld worden of het werkje *Vox clamantis a deserto*, dat zekerlijk niet in 1671, maar later is geschreven, van hem is; stijl en inhoud wijzen op een ander. De aanteekeningen van B. op HORATIUS, JUVENALIS en PERSIUS zijn nog voorhanden en worden bewaard in de bibliotheek van Hamburg, volgens het berigt van STRODTMANN in de voorrede van zijne uitgave van HORATIUS, 1852. Volgens DE LA RUE is A. BEVERLAND te Middelburg geboren; in de doopregisters vond ik evenwel zijn naam niet vermeld, blijkens de naamlijsten van de Latijnsche school hebben hij en zijn broeder hunne opleiding aldaar ontvangen. Van het zeer curieuse testament van BEVERLAND, gemaakt in 1704 te Londen, is een afschrift, van de hand van ALKEMADE, door H. W. TYDE-

MAN, aan het Zeeuwsch genootschap geschonken en in de verzameling van manuscripten voorhanden, benevens een paar zeer zeldzame pamfletten, bij DE LA RUE aangehaald en een eigenhandige belangrijke brief van BEVERLAND aan JACOB GRONOVIUS. Zie voorts *Mnemosyne*, 2e. verzameling, dl. V, bl. 281 en 290. VOGT, *Catal. libr. var.*, p. 85 en ook C. BIJNKERSHOEK, die hem gekend had, in de *Haagsche Mercurius* of de zoogenoemde *Oijevaartjes*, 2e. druk, bl. 39.

Kaart der ontdekkingsreize van mr. J. ROGGEVEEN, met de schepen den Arend, Tienhoven en de Afrikaansche galei, in 1721 en 1722, door J. DE KANTER. J. KOOLE sc. Lith. van KOOLE & ROEST.

Tartaan. C. J. DAMME adelb. del. Lith. KOOLE & ROEST.

Afbeelding van een Tartaan of open schip, zoo als men in de Middellandsche zee, langs de kust veel gebruikt, tot het vervoer van goederen. J. ROGGEVEEN maakt in zijn reisverhaal gewag van zulke schepen.

Facsimile der handteekening van mr. JACOB ROGGEVEEN.

Geslachtslijst van ROGGEVEEN.

Al deze stukken, betrekking hebbende op mr. JACOB ROGGEVEEN, komen voor in *Dagverhaal der ontdekkingsreis van* mr. JACOB ROGGEVEEN enz., Middelburg 1838; in *Nieuwe werken Zeeuwsch genootschap*, dl. I, st. 3.

Mr. JACOB ROGGEVEEN, geboren te Middelburg in Januarij 1659, (gedoopt 2 Febr.), was de jongste zoon van AREND, hiervoren vermeld, en MARIA STORM. Op 29 Oct. 1706 werd hij tot raad van justitie voor O. I. benoemd, vertrok naar Batavia, doch keerde in 1713 te Middelburg terug, alwaar hij reeds van 1693—1706 had gewoond; vroeger had hij zich nedergezet te Delfshaven. Na zijne terugkomst te Middelburg ondervond hij, die groot voorstander der gevoelens van PONTIAAN VAN HATTEM was en diens geschriften uitgaf, (*Val van 's werelds afgod* enz., 1e. deel 1718, 2e. en 3e. deel 1719, 4e. deel 1727), wegens zijne gevoelens omtrent de godsdienst, moeijelijkheden, die hem noodzaakten de stad te verlaten. Op 1 Augustus 1721 ving hij de groote ontdekkingsreis, het lievelingsplan van zijn vader, aan, zeilde de kaap Hoorn om en kwam op 4 October 1722 voor Batavia, alwaar zijne schepen gearresteerd werden, op last van den gouverneur-generaal ZWAARDECROON. ROGGEVEEN vertrok in December naar Europa en kwam op 6 Julij 1723 weder te Middelburg, alwaar hij in 1729 (begraven 5 Febr.) overleed. Zie over hem S. DE WIND, *Levensberigt van den Nederlandschen zeereiziger* mr. JACOB ROGGEVEEN, hiervoren vermeld; J. BORSIUS, *Mededeeling van eenige nog onbekende bijzonderheden aangaande mr.* JACOB ROGGEVEEN, *inzonderheid met betrekking tot zijne godsdienstige denkwijze*, in *Nieuw archief*

voor kerkelijke geschiedenis, dl. I, bl. 269 volgg. Vgl. ook A. v. D. LINDE, a. w., bl. 150.

Portret van JOHANNES D'OUTREIN. J. BOONEN pinxit. P. VAN GUNST sculpsit. J. VAN BRAAM excudit. fol.

Randschrift: „JOANNES D'OUTREIN, ecclesiastes et professor Dordracenus." Onder het portret:

Hunc clypeum (fas sit!) tibi, Criste, sacramus, Jesu.
Delicias pinxit dextera culta tuas.
DUTRENI *sunt ora, tui qui sanguinis undis,*
Absque tuo impuras sanguine, mersat oves.
Frisiacae valles, clivosaque Gelrria testis,
Nunc etiam Hollandi pascua rura soli.
Christe, amor ille tuus, lux nostra, in longius aevum
Sit super et diros arceat usque lupos!

J. JENSIUS.

Portret van JOHANNES D'OUTREIN, A. L. M. Phil. Doct. J. BOONEN pinxit. J. C. PHILIPS sculpsit. N. BIJL exc. 4°.

Onder het portret: „geboren te Middelburg den 17 Oct. 1662. Predikant geweest omtrent 3 jaren te Oostzaan; 3 jaren te Franeker; 12 jaren te Arnhem, „6 jaren te Dordrecht; 13 jaren te Amsterdam, en aldaar overleden den 24 „Februarij 1722, in den ouderdom van 59 jaren en 4 maanden." Zie over hem en zijne geschriften: DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 122—131.

Portret van „PETRUS BODAAN, ecclesiastes Amstelodamensis, aetat. 50, minist. 25." J. FABER ad vivum faciebat a°. 1716. 4°. zwarte kunst.

Hierbij zijn handteeken.

Portret van PETRUS BOUDAAN. F. OTTENS ad vivum delin. met adres van P. SCHENK. fol.

Randschrift: „Petrus Boudaan, ecclesiastes Amstelodamensis" en het wapen van BOUDAAN. Onder het portret:

Zoo geeft de teekenkonst, ons 't deftige gelaat
Van Christus tolk BOUDAAN, *die met zijn kragtig preeken,*
Het swakste herte sterkt, en 't hardste hert kan breeken:
En als een koop're muur, pal voor de waarheyt staat.
Gods Geest verzell' zijn werk, en doe hem lang dus stigten,
En namaals, als den glans der sterren eeuwig lichten!

N. S. VAN LEEUWAARDEN.

Hierbij zijn handteeken en eene aanteekening.

Over P. BOUDAAN, zoon van GUALTERUS en MARIA COYMANS, geboren te Middelburg Augustus 1666, (gedoopt 29 Aug.), predikant te Rijnsburg (1691), te Arnhem (1693), te Utrecht (1703), te Amsterdam (1710—1734), zie DE LA RUE, a. w., bl. 39—41.

Portret van JAN GOEREE. VALKENBURG pinxit. J. HOUBRAKEN sculpsit. 4°.

Randschrift: „JAN GOEREE, gebooren tot Middelburg den 20 Oct. 1670 en „overleeden in Amsterdam den 4 Januarij 1731." Onder het portret:

Wie vragen mogt naar JAN, *nadat hij was verdweenen,*
En in een geest herschept, die spieren heeft nog beenen;
Dus was hij van postuur, van oogen, neus en mond
Gelooft dit schilderij, 't is of hij voor u stond.

J(AN G(OEREE).

Hierbij eene aanteekening.

Afbeelding van een gedenkteeken ter eere van JAN GOEREE. fol.

Zijn portret te midden van een lauwerkrans. De dood bedreigt hem met een pijl; een andere dood deinst terug; de tijd komt aangevlogen met een lauwerkrans. Op het gedenkteeken: „Nat. 2 Oct. 1670. ob. 4 Januar. 1731" en daaronder: „*Non norunt haec monumenta mori.*" Van onder op een voetstuk: „JAN GOEREE, plaatsnijder en poeet;" deze vijf laatste woorden geschreven. Hierbij zijn handteeken.

Over JAN GOEREE, den zoon van WILLEM, hiervoren, bl. 358 vermeld, en van ELISABETH VAN WAESBERGEN, geboren 2 October 1670, dichter, schilder en graveur, zie men DE LA RUE, a. w., bl. 64—66 en VAN DER AA, c. s., a. w., i. v.

Portret van CORNELIS VAN BIJNKERSHOEK, president van den hoogen raad enz. P. VAN DIJK pinx. 1733. P. TANJÉ sculp. 1746. 8°.

Onder het portret: „geb. te Middelburg 29 Mai 1673, gestorv. in 's Hage „16 April 1743." Hierbij zijn handteeken. Over CORNELIS VAN BIJNKERSHOEK zoon van CORNELIS STEVENSEN en SARA REMEUS, student te Franeker en vervolgens advokaat te 's Gravenhage, lid van den hoogen raad 1704—1724, president 1724—1743, zie men J. A. PHILIPSE, *Oratio de C. Bijnkershoekio etc.*, Gron. 1823, 4°. en de aldaar aangehaalde auteuren; zie ook *Navorscher*, XII bl. 174 en G. W. VREEDE, *Verhandeling over den Hoogen Raad, in Jaarb. Regt. Magt*, 1839, bl. 55.

Portret van JAN DE MUNCK. J. PALTHE pinxit, 1760. J. HOUBRAKEN sculpsit, 1762. fol.

Onder het portret, achter zijn naam: „gebooren te Hulst, den 12 Sept. 1687. „Astronomus van zijne doorluchtige Hoogheid WILLEM KAREL HENDRIK FRISO „enz." Dit exemplaar van zijn portret werd door hem aan WILLEM VAN CITTERS ten geschenke gegeven en is voorzien van zijne handteekening. Hierbij de afbeelding van het gebouw en observatorium door DE MUNCK gesticht, uit *de Groote Zoneklips enz.* 1748, zie hiervoren bl. 340. JAN DE MUNCK, geboren te Hulst 12 September 1687, uit JAN JANSSEN en JANNEKEN FRANS EIJENS, werd poorter te Middelburg a°. 1715, in 1730 stads-architect en overleed 24 Februarij 1768. Over zijne verdiensten als architect en als sterrekundige zie men de MS. biographie thans nog berustende onder zijne nakomelingen en vervaardigd door den generaal-majoor P. J. ACKERMANS, achterkleinzoon van DE MUNCK en waaruit belangrijke bijzonderheden zijn medegedeeld in het *Toevoegsel tot het Zeeuwsch jaarboekje* 1865, door F. NAGTGLAS.

Portret van JOAN WILHEM CLAUS VAN LAAR. 4°.

Onder het portret, achter zijn naam: „geweesene actiehandelaar t' Hoorn, en „molbrouwer te Middelburg." Dit portret komt voor in het werk van VAN LAAR: *Pieter Bakker ontmaskerd enz.* JOAN WILHEM CLAUS VAN LAAR, gewoond hebbende te Hoorn, kocht in 1724 de bierbrouwerij „de dry tonnekens" te Middelburg en heeft er verscheidene jaren gewoond; men zie over hem en zijne geschriften C. SEPP, *Johannes Stinstra en zijn tijd*, Amst. 1866, dl. II, bl. 91 volgg.

Portret van PIETER BODDAERT, griffier van den Ed. Leenhove van Vlaanderen en Rade ter admiraliteit in Zeeland. P. VAN DIJK pinx. J. HOUBRAKEN sculps. 4°.

Van boven het wapen van BODDAERT: onder het portret een vers van P. DE LA RUE:

Het allernetste stift, aan t eêlst penseel gepaard,
Toont, naar het leven, hier den omtrek van BODDAERT.
Door t puik der kunstenaars dus afgebeeld te weezen
Betaamde hem, wiens kunst in zuiver Neêrduitsch digt,
Welks doel voornaamelijk is tot Gods eer gerigt,
Van d' allerkundigsten werd op het hoogst gepreezen.

Hierbij een vignet, voorstellende een monument ter gedachtenis van P. BODDAERT, eene zuil, waarop: „obiit 28 Januarij 1760. J. C. PHILIPS del. et fecit „1760;" alsmede een vers van J. DE TIMMERMAN, uit de *Lijkdichten op* BODDAERT. 4°.

Hier rust, o Zeeland met BODDAERT, *uw staatsbeschrijver.*
De mond van t hof, waarop uw zeeleeu zich verlaat.
Een patriot in t hart, een christen in der daad,
Die voor de waarheid streedt met liefderijken ijver:
Wiens heilig dicht niets aemde, als balsem van genâ,
Hoe eert men best 's mans deugd? elk volg zijn voorbeeld na!

Over P. BODDAERT, dichter, geschiedkundige en schrijver van godgeleerde werken, geboren te Middelburg 6 Augustus 1694 uit CORNELIS VAN DEN HELM BODDAERT en ANNA MARIA CAU, overleden 28 Januarij 1760, zie men VAN DER AA, *Biogr. woordenboek*, i. v. en de eigenhandige levensbeschrijving, vermeld hiervoren bl. 122. Een belangrijk gedeelte van den *Tegenwoordigen staat van Zeeland* is van zijne hand.

Portret van PIETER DE LA RUE, naar het origineel in koper gegraveerd door GEORGE KOCKERS. 1802. fol.

Op het portret het wapen van DE LA RUE; van onder: „Den Heere en mr. „PIETER DE LA RUE, eerst schepen en raad zijner geboortestad Middelburg, „daarna gecommitteerde raad der provintiaale rekenkamer van Zeeland, digter en „schrijver van het geletterd, staatkundig en heldhaftig Zeeland, overleden 1770. „Uyt bijzondere hoogagting heb ik zijn neev mr. DANIËL RADERMACHER, heer „van Nieuwerkerk, het portrait van dien verdienstelijken man in print laten „vervaardigen."

Over PIETER DE LA RUE, geboren te Middelburg 13 Mei 1694, overleden 3 December 1770 en over zijn levensloop en zijne geschriften, zie men de *Hulde enz.* door N. C. LAMBRECHTSEN, vermeld hiervoren bl. 128 en 231.

Portret van JACOBUS WILLEMSEN. JEAN APPELIUS pinx. REIN. VINKELES sculp. 1774. fol.

Zie de verdere beschrijving van dit portret, hiervoren bl. 288, en over hem, behalve de aldaar vermelde werken van VRÔLIKHERT en KROM, de aanteekeningen over hem in het *Vervolg op* DE LA RUE enz., MS., bewaard in de verzameling van het Zeeuwsch genootschap.

Portret van „ABRAM MAGARES, bijgenaamd CATO KAMERLIN, oud 71 jaar, gevangen int spinhuys te Middelburg in Zeeland, l. s., p." 1792. 4°.

Portret van „ABRAHAM MAGGARIS, alias JOHANNES CATO KAMERLING." 8°.

Prentje, hem voorstellende staande achter de traliën en met een spotwapen onder het portret. Over dezen bedrieger, geboren te Middelburg in 1722 of 1723, volgens het vonnis van het geregt te Brouwershaven van 15 November 1765, waarbij hij tot geeseling, brandmerk en levenslange tuchthuisstraf veroordeeld werd, zie men: *De schijndeugd op het tweede schavot enz.*, Franeker en Zierikzee 1766, 1767, 2 deelen.

Silhouet van PETRONELLA JOHANNA DE TIMMERMAN. 8°.

P. J. DE TIMMERMAN, geboren te Middelburg 2 Februarij 1724, overleden

te Utrecht 1 Mei 1786, was eerst gehuwd met den commies van den raadpensionaris, HAVERKAMP, later met professor JOH. FRED. HENNERT. Na haar dood werden haar *Nagelaatene gedichten* te Utrecht, in 1786, uitgegeven, in welk werk dit portret en een verslag van haar leven, door HENNERT, te vinden zijn.

Portret van DIONYSIUS VAN DE WIJNPERSSE, 4°. In kleuren.

Onder het portret zijn naam en „A. L. M. SS. Theol. et Phil. Doct. nat. 8/18 1724. Phil. Prof. Gron. 1752. Phil. Math. et Astr. Lugd. Bat. 1769, obiit 8 October 1808." DIONYSIUS VAN DE WIJNPERSSE, de jongste zoon van JACOBUS VAN DE WIJNPERSSE en AGNETA HULSIUS, werd geboren te Middelburg den 18 Maart 1724; tot doctor in de wijsbegeerte gepromoveerd te Utrecht a°. 1747, predikant te Baarland, 1749—1750, te Zierikzee, 1750—1752, Hoogleeraar in de wijsbegeerte te Groningen 1752—1769 en te Leiden, in de wijsbegeerte, wis- en sterrekunde 1769—1805 en overleed aldaar 8 Oct. 1808. Zie over hem zijne geschriften en verdiensten GLASIUS, a. w. bl. 626—630 en eene autobiographie van hem, in het vervolg op DE LA RUE, door J. W. TE WATER, in de verzameling van MSS. van het Zeeuwsch genootschap.

Portret van LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL. P. OETS ad viv. pinx. R. VINKELES sculp. 8°. Proefdruk.

Begraafplaats van LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL, in leven raadpensionaris, groot zegelbewaarder van Holland en Westvriesland. J. H. REIJGERS (f.). Teekening in O. I. inkt.

Onder de teekening zijn wapen. L. P. VAN DE SPIEGEL was geboren te Middelburg 19 Januarij 1737 en overleed te Lingen 7 Mei 1800. Zijne uitgegeven geschriften vindt men vermeld in M. F. LANTSHEER, *Diss. de L. P. Spiegeli in Zel. rebus gestis et scriptis*, Traj. ad Rh. 1843. Buiten dien zijn er evenwel nog onderscheidene gedrukte en ongedrukte memoriën en geschriften van zijne hand; zie verder hiervoren bl. 118, en over zijne vroege ontwikkeling *Stat. Not. van Zeeland*, 28 April en 14 Mei 1751. Vgl. ook G. W. VREEDE, in *Aanteek. van het verh. Utr. gen.* 1866.

Portret van LUCAS VAN STEVENINCK. G. fecit. 8°.

Onder het portret: „Dr. Lucas van Steveninck A. Z., capitein van 't genood„schap, Luctando Emergentes, te Middelburg," alsmede eene afbeelding van het beschieten van het huis Leeuwenburg; zie hiervoren bl. 221 en 222.

LUCAS VAN STEVENINCK, geboren te Middelburg op 10 Januarij 1742, uit ANTHONY VAN STEVENINCK en MARIA ANTONIA VAN NOORDHOEK, gepromoveerd te Leiden 15 April 1766, werd stadsdoctor te Middelburg in 1770. Na de plundering van zijn huis, in 1787, uit Zeeland gebannen zijnde, zette hij zich in 1788 te Amsterdam neder. Nadat in 1795 het vonnis van verbanning was ver-

nietigd, werd hij tot schepen te Middelburg benoemd, doch bedankte voor deze betrekking en bleef te Amsterdam wonen, alwaar hij zich bij uitsluiting aan den koophandel wijdde. Blijkens de berigten, mij omtrent hem door dr. A. A. FOKKER medegedeeld, zou hij op eene zijner handelreizen naar Hamburg door een schoothondje zijn gebeten en tengevolge hiervan kenteekenen van watervrees aan zich meenende te bespeuren, te Amsterdam teruggekeerd, op 1 November 1800, door het openen der slagaderen, een einde aan zijn leven hebben gemaakt.

Portret van ADRIAAN VAN SOLINGEN. D'après nature par HESS. LEMONNIER del. et lith. fol.

Hierbij zijn handteeken. ADRIAAN VAN SOLINGEN, zoon van MARTINUS VAN SOLINGEN en IDA TAK, werd geboren te Middelburg den 7 October 1758, onderscheidde zich reeds als leerling aan de illustre school, werd te Utrecht gepromoveerd tot med. doct. a°. 1782 en doctor in de wijsbegeerte a°. 1783; vervolgens werd hij lector der verloskunde aan de illustre school te Middelburg, 1792, professor aldaar 26 Nov. 1800—1807, lid van den provincialen raad en het uitvoerend departement van Zeeland, 1796, lid van het intermediair administratief bestuur, 1798 enz., president van de commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt over het departement Zeeland, 1804—1807; hij vestigde zich vervolgens als med. doct. te Oostburg en werd op 16 September 1820 aangesteld tot buitengewoon hoogleeraar in de verloskunde te Leuven en op 21 November 1823 tot gewoon hoogleeraar in de geneeskunde aldaar; emeritus verklaard, 3 Januarij 1829, overleed hij den 5 Junij 1830 te Doornik, werwaarts hij zich tot herstel zijner gezondheid, met zijne vrouw MARIA VAN HEKKE, had begeven. De meeste zijner geschriften, waardoor hij zich grooten roem verwierf, vindt men vermeld in *Catal. der prov. bibliotheek van Zeeland*, bl. 225—227.

Portret van JEAN HENRI APPELIUS. fol.

Hij werd geboren te Middelburg 30 April 1767, uit LOUIS APPELIUS en CLASINA JACOBA SPRENGER; gepromoveerd te Leiden in 1786 op een *Specimen ad Statuta Zelandiae* a°. 1495, advocaat te Middelburg 1786, werd hij, bij de revolutie van 1795, schepen en pensionaris van Middelburg, doch spoedig daarop lid, en op 5 April 1796 waarnemend secretaris van provisionele representanten van Zeeland, vertegenwoordiger van het Bataafsche volk, 1798, raad van financiën, 1803 en lid van den staatsraad, 1805, chef van de staatssecretarie, 1808 en minister van financiën, 1809; na de vereeniging met Frankrijk, conseiller d'état de la section des finances te Parijs; in 1814 lid van den raad van state, in 1815 directeur-generaal der directe belastingen, in 1820 minister van staat en in 1824 minister van financiën. Hij overleed te 's Gravenhage 12 April 1828. Hij is de schrijver van *De Staatsomwenteling van* 1795, *in haren aard, loop en gevolgen beschouwd.* Zie over hem VAN DER AA, i. v., *Navorscher*, dl. XI, bl. 199 enz.

Silhouet van EZECHIEL LOMBARD. Teekening in kleuren.

EZECHIEL LOMBARD, zoon van JACOB LOMBARD of LOMBAARD en BASTIANA KARMELOO, geboren te Middelburg 10 Maart 1745 en overleden te Veere 2 Augustus 1796, is geweest opperchirurgijn in dienst der O. I. compagnie; na de revolutie van 1795 werd hij raad te Veere. Eene verhandeling van hem, over *de schepen van de O. I. compagnie enz.*, komt voor in *Verh. Zeeuwsch genootschap*, dl. VII, bl. 203—299, (1780).

Portret van J. T. VAN DER KEMP. RIDLEY sculps. 8°.

Onder het portret: „Rev. J. T. van der Kemp M. D. missionary, published „by T. CHAPMAN, 1799." Uit *Evangelical Magazine*. Hierbij Nederduitsche verzen van HERON, KROM en N. N. op zijne afbeelding.

JOHANNES THEODORUS VAN DER KEMP, geboren te Rotterdam 1748, zette zich als doctor in 1782 te Middelburg neder. Na de onlusten van 1787, waarin hij betrokken was geweest, verliet hij Middelburg, hij overleed op 7 December 1811, zendeling zijnde in Zuid-Afrika. Zie over hem, zijne geschriften en zonderlingen levensloop, o. a. GLASIUS, *Godgeleerd Nederland* i. v. en de aldaar aangehaalde schrijvers.

Portret van PAULUS DE WIND. P. M. DAMBRIN pinx. REIN. VINKELES sculp.

Titelplaat van de *Redevoering ter nagedachtenis van* PAULUS DE WIND, door A. VAN SOLINGEN, Middelb. 1798. PAULUS DE WIND, zoon van SAMUEL en CORNELIA DOBBELAER, geb. te Middelburg 16 December 1767, gepromoveerd tot med. dr. te Leiden 23 Junij 1790, werd lector anatomiae et chirurgiae te Middelburg 29 December 1792 en overleed den 29 Julij 1797. Eene beschrijving van zijn leven, door zijn broeder B. DOBBELAER DE WIND, is voorhanden onder de Mss. van het Zeeuwsch genootschap.

Portret van jhr. mr. JACOB SNOUCK HURGRONJE. BAGNIET (f) 1842. Imp. lith. de P. DEGOBERT, Bruxelles. fol.

JACOB SNOUCK HURGRONJE, zoon van STEVEN MATHIJS SNOUCK HURGRONJE en ANNA CATHARINA ELIAS, werd geboren te Middelburg 5 April 1778, gepromoveerd te Utrecht in 1801, secretaris van de rekenkamer in 1803, secretaris-generaal van het landrostampt in 1807, conseiller de prefecture in 1810, voorzitter van de cantonnale vergadering, 1810—1813, raad van het gouvernement, 1813, griffier der staten van Zeeland, 1814—1823, voorzitter van de centrale directie van Walcheren, 1819—1845, lid van gedeputeerde staten, 1823—1835, lid van de tweede kamer der staten-generaal, 1835—1845. Hij overleed te 's Gravenhage op 19 November 1845. Zie een berigt van zijn leven en zijn lof, door jhr. B. DE JONGE, in de Not. van het Zeeuwsch genootschap van 1846.

Portret van mr. SAMUEL DE WIND. J. H. HOFFMEISTER del. E. SPANIER lith. fol.

Zie ook hiervoren bl. 342. SAMUEL DE WIND, zoon van PAULUS en ELISABETH DE WIND, was geboren te Middelburg 26 Januarij 1793, gepromoveerd te Leiden 1811, substituut-officier bij de regtbank 1818—1834, officier 1834—1838, vice-president van het provinciaal geregtshof in Zeeland 1838—1859, overleden te Middelburg 19 Augustus 1859; zie over hem en zijne talrijke geschriften K. R. PEKELHARING, *Levensschets van mr.* S. DE WIND.

Portret van JUSTINUS VAN SCHOOR. MOUROT lith. Lith. DE DESGUERROIS ET C°. 4°.

Hetzelfde portret, in kleuren.

JUSTINUS VAN SCHOOR, geboren te Middelburg uit JAN MEINARD VAN SCHOOR en ANNA JOSIA LANTSHEER, op 19 September 1795 te Middelburg, werd, na onderscheidene betrekkingen, zoo in Nederland als in Oost-Indie bekleed te hebben, op 27 December 1825 secretaris van de regering en op 17 October 1838 raad van Indië en overleed te Batavia op 6 December 1841. Hij is de schrijver van: *Lettres de Java, ou journal d'un voyage dans cette île en* 1822—1829.

Portret van BAREND CORNELIS KOEKKOEK. Steendruk van H. J. BACKER.

Uit *Leeskabinet* 1840, dl. 2. BAREND CORNELIS KOEKKOEK, zoon van JOHANNES HERMANUS en ANNA KOOLWIJK, was geboren te Middelburg op 11 October 1803 en overleed te Kleef 5 April 1862. Zie over zijne groote verdiensten als schilder E. J. P(OTGIETER), in *Leeskabinet*, a. p. en *Nederlandsche Spectator* 1862, 19 April.

Verzameling van eenige geschreven stukken.

1°. Schuldbekentenis, geteekend door D. DE VRIESSE en HANS BERNAERT, wegens geleverde rozijnen, ten behoeve van PIERRE LE GAEL, marchand breton, gedaan te Middelburg, 15 Februarij 1580.

2°. Aanteekening over JAN PIETERSE en ADRIAAN VAN DER VENNE; van geene beteekenis.

3°. Aanteekening door VERHEIJE VAN CITTERS, over het werk van GIRARD THIBAULT te Antwerpen, „*Academie de l'espée* 1628" en over een daarbij behoorend portret.

4°. Quitantie d.d. 28 December 1648, geschreven en onderteekend door L. VAN SYPESTEYN, voor zijn honorair en voorschotten in de zaak van LEMIÈRE, te Middelburg. LEONARD VAN SYPESTEYN, de zoon van ERIK en GODELIEVE DE CASEMBROOT, eerst advokaat te Middelburg, raad van Vlaanderen, later pensio-

naris van Middelburg, en overleden in 1664, heeft eene groote rol gespeeld in de burgertwisten te Middelburg, in het midden der 17ᵉ. eeuw. Over de zaak van LEMIÈRE werd hij als advokaat afgezet; men zie de twistschriften in den zoogenoemden grallenstrijd, die van F. GRUIWARDT en de *Secrete notulen ten Rade*. L. VAN STYPESTEYN was eerst gehuwd met ELISABETH DE MEULENAERE en later met SUSANNA STAETS.

5°. Quitantie onderteekend door (N. J.) HONICH en P. MUNNICK, van de aflossing eener obligatie ten laste van Zeeland en op naam van de weduwe van GILLIS VAN WATERVLIET, als curators in het sterfhuis van de vrouw van Ellewoutsdijk, d.d. 4 October 1649. Over N. J. HONICH, zie hiervoren bl. 128; de vrouw van Ellewoutsdijk was ELISABETH, zijne dochter.

6°. Quitantie d.d. 11 April 1686, onderteekend door J. DE GRANE.

7°. Missive van PIETER BAKKER, aan JACOB VAN CITTERS, d.d. 8 Julij 1780.

Verzameling van geschreven stukken.

1°. Handteeken van REINIER DE KLERK. Hierbij eene aanteekening over hem. Over REINIER DE KLERK, geboren te Middelburg 22 November 1710, raad van Indië 30 Mei 1755, gouverneur-generaal 4 October 1777, overleden 1 September 1780, zie men o. a. A. HUYSERS, *Het leven van* REINIER DE KLERK enz., Utrecht 1788 en H. M. C. VAN OOSTERZEE, in *Cadsandria* 1859, bl. 22—48.

2°. Quitantie geteekend door MARGARETA DE KNUYT, wed. van den rentmeester B. W. S. JOHAN HUYSSEN, van 29 November 1662. Zij was de dochter van JOHAN DE KNUYT.

3°. Handteekening van JOHAN SAUTIJN, d.d. 18 Junij 1711; JACOB en JOHAN SAUTIJN waren kooplieden en boekhouders van schepen te Middelburg.

4°. Quitantie d.d. 27 October 1727, wegens het kopiëren van kaarten door ABRAHAM ANIAS; van hem komen kaarten in onze verzameling voor.

5°. Aanteekening uit SCHELTEMA, *Peter de groote in Rusland enz.*, 1814, 2ᵉ. dl., bl. 31, over het verblijf van PETER, in Walcheren, in 1717.

Verzameling van handteekeningen, te weten van:

.....TIBAULT, JACOB BORREL, (geboren te Middelburg 28 October 1552, overl. 19 December 1636, zie DE LA RUE, *Staatkundig Zeeland*, bl. 3—5); NICOLAYS DELHUYS, ISAÄC BRAEN, MAERTEN DE BUCKERE, JACOB JOLYT en LAUWEREYNS AERTS.

PIETER SMYTEGELT, 1681, predikant te Middelburg 1680—1697.

PIETER DUVELAER, fil. PETRI en J. P. RETHAAN, 1687; de onderteekening van een advies, door hen te Middelburg uitgebragt.

STEVEN VOET, 1688, burgemeester en schepen te Middelburg.

JOHAN COETREL, 1692, notaris en procureur te Middelburg.

J. B. VAN ROSMAELE, 1692, kiezer te Middelburg.

Thomas Bourse, 1692.

G. van Dusseldorp, 1696.

Cornelis Stevens van Bijnkershoek, 1696, den vader van den president.

Pieter van Essen, 1700, raad en advocaat-fiscaal bij de admiraliteit.

Marinus Smytegeld, 1701.

Isaäc den Heldt, 1685, burgemeester te Veere en vendumeester van de admiraliteit, zeer betrokken in de burgertwisten in het begin der 18e. eeuw.

Willem Schorer, geboren te Middelburg den 4 Februarij 1717, uit Johan Gulielmus Schorer en Hillegonde Alida Paspoort, raad en later eerste raad of president van het hof van Vlaanderen, overleden den 6 December 1800, schrijver van onderscheidene regtsgeleerde en andere werken. Eene schets van zijn leven, met opgave zijner werken, door mr. N. C. Lambrechtsen, is voorhanden onder de Mss. van het genootschap.

Servaas van de Coppello, geboren te Middelburg 2 Junij 1720, uit Bartholomeus van de Coppello en Abigael Goudswaard, jur. en med. doctor, was schrijver van *Kort verslag van het 's quinancie* en eenige andere geneeskundige werken. Hij overleed 25 Februarij 1800. Het geslacht van de Coppello is afkomstig uit Genua. Zie *Cat. prov. bibl. van Zeeland*, bl. 211 en 212 en de Ms. papieren over het geslacht van de Coppello, in de verzameling van het Zeeuwsch genootschap.

A. Moens, 1781, geboren te Middelburg 1 Augustus 1728, werd, na onderscheidene betrekkingen in de Oost-Indië bekleed te hebben, eerste raad en directeur-generaal aldaar; hij overleed 12 October 1792 te Batavia. Belangrijke papieren over A. Moens, waaronder eene beschrijving van zijn leven, door zijn zoon Pieter Jozias, berusten onder de Mss. van het Zeeuwsch genootschap.

Leendert Bomme, zoon van Jan Bomme en Margarieta de Beste, geboren te Middelburg 20 Februarij 1727, overleden 20 Mei 1788; natuurkundige.

Louis Taillefert, 1761.

M. Slabber, geboren te Goes 1740, † 1835, natuurkundige.

Samuel de Wind, zoon van Paulus de Wind, geboren te Middelburg den 15 October 1742, overl. 25 Februarij 1808, med. doct, s'lands- en stads-operateur enz., schrijver van onderscheidene verhandelingen en berigten.

Kopergravures van kompassen te Middelburg vervaardigd.

1°. In het midden een Venusbeeld, met het randschrift: „Tot Middelburg „bij Joos Anthonissen."

2°. In het midden een schip, waaronder: „Zeelandia," in de windstreken afbeeldingen van Mercurius en andere goden.

3°. In het midden eene vrouw leunende op een anker en met een vogel in de hand; van onder „Zeelandia;" randschrift: „God verlaat niemand die op „hem hoopen."

4°. In het midden een man met een anker en bezig met een zeil te verstel.

len; van onder Zeelandia; randschrift: „Tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen."

5°. In het midden een schip, waar boven het wapen van Zeeland; randschrift: „Adriaan de Wind te Middelburg."

6°. In het midden Neptunus; randschrift: „Adriaan de Wind te Middel„burg;" in de windstreken afbeeldingen van goden.

7°. In het midden Venus en Cupido; in de windstreken zinnebeeldige voorstellingen van de godsdienst enz.; randschrift als voren.

8°. In het midden eene bloem; randschrift als voren.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

VERZAMELING VAN
KAARTEN, PORTRETTEN, PLATEN, ENZ. BETREFFENDE DE
OUDHEID EN GESCHIEDENIS VAN ZEELAND,

TOEBEHOORENDE AAN HET ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER
WETENSCHAPPEN.

BESCHREVEN DOOR

MR. M. F. LANTSHEER.

Derde Aflevering.

MIDDELBURG.
J. C. & W. ALTORFFER.
DRUKKERS VAN HET GENOOTSCHAP.
1870.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

VI.

ZIERIKZEE. GOES. THOLEN.

VI.

Titel met het wapen van Zierikzee in het midden, aan de éene zijde dat van Goes, aan de andere dat van Tholen; in kleuren.

ZIERIKZEE.

Het wapen van Zierikzee.

Een leeuw van sabel op een veld van keel. Boven het schild een kruis van goud; voor tenants een meerman en meermin, ieder met de vlag der stad, zie *Tegenwoordige staat van Zeeland*, I, bl. 434 en 435, waar over den oorsprong van het wapen gehandeld wordt; dat de leeuw, in het wapen voorkomende, van den oorlog met de Vlamingen moet afgeleid worden komt mij niet waarschijnlijk voor, althans niet van den grooten strijd in het begin der 14e eeuw; Zierikzee zegelde reeds in het jaar 1299 met een leeuw, zie L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Grondtr. der Ned. zegel- en wapenkunde*, Amst. 1861, bl. 80. Dat men in veel lateren tijd ter gedachtenis aan den Vlaamschen oorlog de kleuren heeft veranderd, zoo als de overlevering, opgeteekend bij LEVINUS LEMNIUS, *de Zel.* (in *Bat. ill.* van SCRIVERIUS, p. 157), moet worden opgevat, is mogelijk; zonderling althans is het dat men hier heeft kleur op kleur. Het wapen zal wel afkomstig zijn van den graaf van Holland, door een zijner jongere zonen. Het oude geslacht van Zierikzee, waartoe de eerste bedijkers van Dirksland hebben behoord, is welligt uit het geslacht van Voorne gesproten en dat van Renesse uit dat van Zierikzee afkomstig; men zie ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschrijving van de stad Brielle en den lande van Voorne*, II, p. 8, MEERMAN, *Geschiedenis van Willem II*, dl. II, bl. 350, 351 en vooral het charter bij VAN DEN BERGH, *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 179. Op het provin-

ciaal archief vindt men in de verzameling, vermeld hiervoren bl. 220, in portefeuille I van Zierikzee, eene nota omtrent het geslacht van Zierikzee en den naam; beiden vereischen evenwel nog opheldering. Omtrent de tenants van het wapen schrijft mij de heer mr. J. P. N. Ermerins, secretaris van Zierikzee:

„Als *tenants* van het wapen van Zierikzee komen voor op het groote zegel — „waarmede reeds in 1426 werd gezegeld — twee *meerminnen*."

„Zoo komt het wapen ook voor op de klokken van den stadhuistoren, met het „jaar 1552."

„Later — ik geloof niet voor in de 17e eeuw — heeft men de eene meermin „een *baard* gegeven en zoo tot man gemaakt; waarschijnlijk in de meening dat „het zoo moest zijn."

„Zeker is het, dat de *heraldieke* figuur van een *meerman* — zie o. a. in het „wapen van de familie Meerman enz. — anders is, dan de mannelijke tenant „van het wapen van Zierikzee."

„Hoe het echter *zou behooren* te zijn, in de 17e en 18e eeuw heeft men, „zonder uitzondering, als het wapen van Zierikzee werd afgeteekend, of op de eene „of andere wijze gebeeldhouwd, aan de eene zijde een *meermin* en aan de andere „eene *gebaarde* meermin geplaatst."

Profils.

Titel.

Gezigt op Zierikzee.

Verkleinde copie van eene schilderij, hangende op het stadhuis te Zierikzee, breed 3 el, hoog 0,90; het genootschap heeft deze teekening te danken aan de goede zorgen van den heer Ermerins. Het gezigt op de stad is genomen van de Oosterschelde en de verschillende gebouwen en torens zijn zeer goed te onderscheiden; de Sint Lievenstoren is zonder spits. Op den voorgrond van de schilderij zijn verscheidene schepen afgebeeld; in het midden een groot schip met eene roode vlag in top van den grooten mast, waarop met witte letters Z Z (Zierikzee); iets lager een groote wimpel, waarop een geestelijk persoon of wel een beschermheilige met een kruis in de hand, waaronder eenige niet meer herkenbare figuren of letters. Op het zeil, dat wit is, de letters 𝔍. 𝔇. 𝔎. voorafgegaan door een rood kruis, drie maal onder elkander; de letters zijn rood. Op den achtersteven twee groote vierkante vlaggen naast elkander, de eene met den keizerlijken adelaar, de andere met het wapen van Spanje. Op den voorsteven vier wapenschilden, waarvan het eerste bevat een Bourgondisch kruis of kruis van St. Andries; de heraldische figuren op de drie overigen zijn niet goed meer te herkennen.

Aan de linkerzijde eerst een groot schip, slechts voor de helft zigtbaar, met een rooden wimpel; voorts daar naast een groot schip, geheel zigtbaar, met twee roode vierkante vlaggen en op den voorsteven vier wapenschilden.

Regts een groot schip met roode vlag op den grooten mast, met een vuur-

staal en St. Andries of Bourgondisch kruis, cf. DE ROUCK, *Ned. Herauld*, bl. 188. In top van den kleinen mast een effen roode vierkante vlag en aan den voorsteven vier wapenschilden, naar het schijnt effen rood. Daarvoor een groote vierkante vlag met het wapen van Spanje; meer op den voorgrond een groot schip dat in top van den grooten mast een witte vlag heeft met 8 hermijnen 3. 2. 3. (semé d'hermines). In top van den kleinen mast een vierkante vlag met hetzelfde wapen. Op den voorsteven vier wapenschilden, witte velden met zwarte figuren; het vierde schild met eene zoogenoemde croix patriarchale; nog meer regts twee groote schepen zigtbaar voor de helft. Naam van schilder of jaar van vervaardiging vindt men op de schilderij niet. Zij schijnt mij toe zeer belangrijk te zijn, ook voor de kennis van het zeewezen van dien tijd. Naar het mij voorkomt wordt hier voorgesteld de togt van KAREL V in Julij 1540 in Zeeland en meer bijzonder zijn vertrek uit Zierikzee nadat hij aldaar had gelogeerd.

De bevelhebbers van dien togt waren de admiraal ADOLF VAN BOURGONDIË en zijn zoon MAXIMILIAAN, de latere marquis. Ook de overige leden der drie staten van Zeeland vergezelden hem. Een tijdgenoot, REIGERSBERG (uitg. BOXHORN, II, bl. 465 volg.) zegt van dezen togt: „In 't selve jaer, den veerthienden dach van „Hoymaendt, voer heer ADOLPH VAN BOURGOINGNEN heere van Beveren, admirael „van de zee ende syn soone MAXIMILIAEN VAN BOURGOIGNEN, heere van Torne„hem, met veel diversche heuden ende andere booten, soo van Middelburch, van „der Veere, van Aremuyen, ende van Vlissinghen, seer heerlycken toeghemaeckt, „om te haelen die Keyserlycke Majesteyt van de Nieuwerhaven uyt Vlaenderen in „Zeelandt. Ende die Keyserlycke Majesteit quam 's avonts over, ende bleef dien „nacht rustende te Vlissinghen in Walcheren, met alle synen staet. Sander„laechs vertrock hy nae Westcappel, op die zeestrande, daer hy aensach 't werck „dat men daer maeckende was, teghens die afbrekinghe van de duynen, alsoo „dat landt daer seer camperlyck stont. Ende van daer is hy te Middelburch „ghekomen, daer hy maer eenen nacht bleef rustende. Den sesthienden dach „is hy ghereden uyt Middelburch te peerde, deur aremuyen, ende is alsoo ter „Veere ghecomen op de middach, op 't casteel van Sandenburch, by heer ADOLPH „VAN BOURGOINGNEN, admirael van der zee daer hy seer triumphelycken ont„fanghen was, logierende maer eenen nacht op 't selve casteel. Van daer is „hy ghetoghen in Zuytbevelandt, ende van daer nae Ziericzee in Schouwen, „ende voorts nae Dreysschere ende Duyvelandt, ende soo voort van stede te „stede, daer hem heer ADOLPH VAN BOURGOINGNEN voornoemt, met den heere „VAN BOSSU, ende synen soone heer MAXIMILIAAN VAN BOURGOINGNEN, heere „van Tornehem, met alle die staten van den lande van Zeelandt convoyeerden „met haer schepen, tot Dordrecht toe in Hollandt."

Het wapen van BOSSU vindt men evenwel op de schilderij niet. Vgl. ook REIGERSBERG, I, 325, alwaar gezegd wordt dat KAREL V op 15 Julij te Zierikzee zou gelogeerd hebben, welke dagteekening evenwel met de vorige niet wel is overeen te brengen.

In de stadsrekening van Middelburg van 1540 vindt men onderscheidene posten

van uitgaaf, bij gelegenheid dat KAREL in Walcheren was gekomen; zoo vindt men er onderscheidene wegens „betaling, bij ordonnantie van weth en raedt „aan JAN VAN SPAENGEN, JACOB JOOSZ, CORNELIS JACOPSZ. IN HEMELRIJCKE, „JAN HEYNDRIKSZ., WOUTER ALBRECHTSZ., ADRIAEN VAN HUESDEN, JAN VAN „YERP, LENAERT JOORYS YEMANTSZ, JOB JANSZ., GILLIS REYNSZ., twee Spaen„sche booten en JAN DIE GANS (cf. REIGERSBERG, II, 471), als scippers van „Middelburg en van Aermuyden, over dat zyluyden by ordonnancie van wedt ende „raedt voirsz die K. M[ta] gehaelt hebben tot Nyeuwerhaven ende binnen desen „eylande van Walcheren gebracht hebben ende hebben die voorsz. K. M[ta] weder„omme geconvoeyeert tot der Goes, Zierikzee ende tot Doordrecht" enz. Voorts vindt men er uitgaven voor brood, boter, vleesch, kaas, kaarsen, bieren, het opzigt op de Rijnsche wijnen; verder:

„Betaelt JAN CORNELISZ. CUCK schilder voor dat hij geschildert heeft 36 ba„nieren tot 2 sc. gr. tstuck."

„Betaelt MICHIEL die schilder over dat hij geschildert heeft diversche banieren" enz. Nog vindt men er uitgaven voor een banket op de vloot, voor kleederen „die „over de schepen en booten waren," en voorts geschenken aan de lakeijen, de officiers van de „cave," de fouriers, de officiers van de „salle," portiers, schalmeijers, trommelslagers, deurwaarders, secretaris en trompetters van den keizer.

Over de wijze van het voeren van de banieren, vlaggen en wapens op de schepen zie DE JONGE, *Geschiedenis van het Ned. zeewezen*, dl. I, bl. 82 volgg. 225—231. Zie ook het zegel van den vice-admiraal ANTONIS VAN BOURGONDIE, heer van Wackene, bij VREDIUS, *Geneal.* I, t. 127. De schilderij komt mij voor een nader onderzoek zeer waardig te zijn.

Ziriksee 1683.

Teekening in O. I. inkt, breed 20, hoog 9. Het gezigt is genomen van de Schelde; ofschoon 1683 als jaartal van de vervaardiging op de teekening wordt vermeld, schijnt hier eene veel oudere afbeelding te zijn gevolgd; van de nieuwe haven toch is hier nog niets te zien.

Ziricksee.

Gravure breed 31, hoog 10½; uit een mij onbekend werk. Het gezigt is genomen van de haven. De afbeelding moet kort na 1621 vervaardigd zijn, daar het zoogenoemde blaauwe bolwerk, in dat jaar gemaakt, er op voorkomt, doch de hoofdpoort niet voltooid is en het Oranje bolwerk, dat kort na 1621 gemaakt is er niet op is afgebeeld.

Ziericzee.

Gezigt uit de haven; uit *Speculum Zelandiae*.

Ziericzee.

Gezigt uit de haven; uit *Speculum Zelandiae*. Op deze plaat zijn onderscheidene verbeteringen, ten opzigte der gebouwen gebragt en ook het binnenkomende

schip is anders dan op de vorige afbeelding. Beiden stellen Zierikzee voor in het midden der 17e eeuw.

Zierczee. JOANNES PEETERS delin. GASP. BOUTTATS fec. et aqua forti excudit. Antverpiae cum privilegio.

Gezigt uit de haven, met eene beschrijving in het Nederduitsch en het Fransch, onder de plaat. Op de plaat de wapens van Zeeland en van Zierikzee. Zij komt voor in *Comitatus Zelandiae*, zijnde een onderdeel van *Thooneel der steden ende sterckten van 't vereenight Nederland*, Antw. (1674).

Ziericzee aan de zeezijde.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 488; de voorstelling is uit de tweede helft der zeventiende eeuw.

De stad Zierikzee van den westhavendijk te zien. C. PRONK ad viv. del. J. C. PHILIPS sculps. 1751.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 246.

Gezigt op Zierikzee.

Uit A. HOFFER, *Nederd. Poëmata*, bl. 105.

Gezigt op Zierikzee. M. LIMBURG 1656, gevolgd door TH. VERRIJCK.

Teekening in sepia; zij stelt de stad voor aan de zijde der oude haven en de noordhavenpoort.

Gezigt op Zierikzee. M. LIMBURG 1656, gevolgd door TH. V(ERRIJCK).

Teekening in sepia, met voorstelling der stad aan de zijde der westpoort.

Gezigt op Zierikzee.

Teekening in sepia, met gezigt van den singel op het bolwerk, bij de zuidhavenpoort.

Gezigt op Zierikzee.

Teekening in sepia; zij stelt de stad voor aan de zijde der hoofdpoort; de beide laatsten bevatten geene vermelding van den naam van den vervaardiger, doch zijn naar het uiterlijke te beoordeelen eveneens van LIMBURG en gecopieerd door TH. VERRIJCK.

Zierikzee aan de landzijde.

Uit SMALLEGANGE, l. l. De brug aan de nobelpoort komt er reeds als van

steen gemaakt voor; dit geschiedde in 1685, zoo dat de afbeelding tusschen 1685 en 1696 moet vervaardigd zijn.

Zierikzee. Ch. Schüler del., J. M. Kolb direxit, Knopfmacher sculps.

Gezigt op Zierikzee, aan de zijde van de zuidhavenpoort; uit J. L. Terwen, *Het koningrijk der Nederlanden.*

Platte gronden.

Titel.

Platte grond van Zierikzee.

Waarschijnlijk door Jacob van Deventer, zie hiervoren I, bl. 196 en 260. Deze kaart stelt Zierikzee voor in het midden der zestiende eeuw; men vindt er enkele gestichten, met name, op aangeduid, te weten de kloosters van de predikheeren, minderbroeders en zwarte zusters, het bagijnhof en het leprozenhuis. Deze zijn bovendien, even als de overige publieke gebouwen, zoo als de poorten, kerken en kapellen, met blaauw gemerkt. Zoo vindt men hier, doch zonder vermelding van naam, de St. Lievenskerk, de muren van 's Gravenhof, den varreput, het stadhuis, het klooster Drie koningen, de Rochuskapel, eene kapel (Nazareth) binnen de stad, nabij de zuidhavenpoort, eene andere op de plaats van de St. Jacobhuisjes en eene in de St. Anthoniesstraat (St. Jacob en St. Anthoniskapel) en nog eene aan de zuidzijde van den blok huizen tusschen de raamstraat en den wevershoek, welligt behoord hebbende tot het huis van Ravestein. De kerk van de minderbroeders, die volgens van Heussen, *Oudh. en gest. van Zeeland*, dl. II, bl. 40, op 13 Dec. 1552 is afgebrand, komt hier nog voor, zoodat men hier eene bepaling zou vinden voor den juisten tijd van de vervaardiging der kaart; in extracten uit de notulen van Zierikzee, mij door den heer mr. J. P. N. Ermerins medegedeeld, vind ik evenwel dat in het jaar 1568 nog van eene kerkdeur in het klooster gesproken wordt; welligt was slechts een gedeelte der kerk afgebrand. Bedrieg ik mij niet, dan staat op de kaart het jaartal 1537. Is dit zoo, dan moet de kaart veel vroeger dan die van Middelburg vervaardigd zijn; de cijfers zijn evenwel niet zeer duidelijk.

Dat van Deventer toen reeds kaarten vervaardigde blijkt uit het *Register van* v. d. Goes, 25 Jan. 1536 st. cur. (1537) coll. 24 Maart 1541 st. cur. (1542), dl. I, st. 2, bl. 530, 649, 655 van de uitgave van 1791.

Zirizea.

Gezigt à vol d'oiseau, in plano, met eene latijnsche beschrijving der stad; uit Blaeu, *Theatrum urbium.* De opdragt der kaart luidt: „Amplissimis, consul„tissimis et spectatissimis dominis et consulibus inclytae civitatis Zirizeensis „D. Matheo Rollando ac D. Stephano Bellemo, hanc novam delineationem „dicte urbis offert et dedicat J. Endenus. Rolland en van Bellem waren,

blijkens de regeringslijsten, te zamen burgemeesters in 1645, tot welk jaar deze kaart derhalve moet gebragt worden. J. ENDENUS is JOSUA VAN DER ENDE, die ook andere kaarten voor BLAEU heeft gegraveerd, zie BODEL NIJENHUIS en EEKHOFF, *De algemeene kaarten van de provincie Friesland*, 1846, bl. 47.

Zirizea.

Geheel dezelfde afbeelding als de vorige; het eenige onderscheid is dat de naam van VAN DEN ENDE nu vervangen is door dien van F. DE WIT en deze naam ook geplaatst is onder de aanduiding der straten en gebouwen, alsmede dat aan het terrein buiten de stad gelegen, meer zorg is besteed. DE WIT schijnt er zelfs niet aan gedacht te hebben dat, toen hij de kaart van VAN DEN ENDE weder uitgaf, ROLLAND en VAN BELLEM niet meer burgemeesters waren.

Zirizea vulgo Zierickzee.

Geheel dezelfde voorstelling als op de vorige kaarten, doch zonder opdragt en veel fraaijer gravure. De ornamenten zijn eenigzins anders en de wapens van Zeeland en Zierikzee, op de vorige kaarten boven de opdragt geplaatst, staan hier links en regts, van boven. De afbeelding van het land buiten de stad strekt zich iets minder ver uit en de beschrijving aan de achterzijde ontbreekt. — Op deze kaart zijn door den heer VERHEIJE VAN CITTERS eenige aanteekeningen geplaatst.

Op geene dezer drie kaarten komt de beurs voor, die in 1651 is gebouwd de namen van de straten en gebouwen zijn er op vermeld.

Zierickzee.

Platte grond, breed 14, hoog 18 duim, met aanwijzing in de hoogduitsche taal. Uit M. ZEILLER, *Neue beschreibung des Burg. und Niederl. Kreises*, *Ulm.* 1649 of uit eene latere uitgave van dat werk; zie BODEL NIJENHUIS, *Bibliographie enz.*, bl. 6.

Project, gemaakt tot fortificatie van de stad Zierikzee in 1666.

Twee bladen aanéén gevoegd.

De stadt Ziericzee in platten grond.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 488. Bij de meeste kaarten en platen bij SMALLEGANGE wordt het jaar der vervaardiging, evenmin als de naam van den teekenaar of graveur vermeld, zoodat de juiste bepaling van het jaar moeijelijk kan geschieden. In allen gevalle stelt deze kaart Zierikzee voor, zooals dit was in de laatste helft der zeventiende eeuw. Dezelfde platte grond komt ook voor in *Oudh. en gest. van Zeel.*, dl. II, bl. 7.

Nieuwe grondtekening van Zirikzee, verbeterd door J. HEMERIJK, uitgegeven door Is. TIRION 1751.

Uit *Teg. staat van Zeel.*, dl. I, bl. 243; de kaart komt ook voor in *Atlas van Zeeland*. Welke kaart, bij deze verbeterde, is gevolgd valt moeijelijk te beslissen. Blijkens de notulen der stad is in 1680 een platte grond van de stad gemaakt met hare riolen en waterloopen, die nog op het raadhuis hangt en in 1701 vereerde dr. DUCLAUX aan de regering een „plan en situatie der stad," waarvoor hem de titulature van buitengewoon stadsdoctor werd toegekend, beneveus eene gratificatie van £ 25; zie not. 16 Dec. 1701.

Zierikzee 1866.

Kaart vån de gemeente Zierikzee op de schaal van 1 : 37500. Uit J. KUIJPER, *Gemeenteatlas van Zeeland*.

De historie van Zierikzee.

Titel.

Zegel van WILLEM I van Holland.

Randschrift: „Sigillum Willelmi Comitis Hollandiae," in kleur en gevolgd naar het zegel bij MEERMAN, *Geschiedenis van Willem II*, dl. II, tab. I, n°. 4, cf. *Privil. van Haarlem*, bl. 7, en KLUIT, *Cod. dipl.*, tab. XII. Over de groote vreugde, waarmede WILLEM, na den dood van zijn broeder DIRK VII (4 Nov. 1203), te Zierikzee werd ontvangen, zie men *Chron. Egm.*, bij KLUIT, *Hist. crit.*, t. I, p. 185 sq.: „cum igitur (Scaldenses) ad proprium portum scil. *Syricse* „venissent et civium aspectui Wilhelmum insperate praesentassent, omnium tum „praesentium et postea accurrentium pari studio et eadem unanimitate in prin- „cipem et dominum confirmatur. Mira utriusque sexus exultatio, salutemque „illi ex inimicis, pacem in longitudinem inpreccantium." Ook later bleven de Zierikzeënaars getrouw aan WILLEM. Uit de omstandigheid dat in 1205 (bij MEYERUS 1208) de Vlamingen een beleg sloegen voor Zierikzee, mag men opmaken dat de stad toen reeds eenigzins versterkt zal geweest zijn.

Zegel en contrazegel van GUY VAN DAMPIERRE.

Uit VREDIUS, *Sigilla Com. Flandr.*, p. 41. GUY van Namen, de zoon van graaf GUY van Vlaanderen, komt voor als graaf (cuens) van Zeeland, krachtens de gift van zijn broeder ROBERT DE BÉTHUNE. Hij was de aanvoerder van de Vlamingen, bij het beleg van Zierikzee in 1303.

Beleg voor Zyrixse.

Houtsnede, naar het schijnt, zeer oud, vertoonende het beleg van Zierikzee door de Vlamingen.

Zierikzee door de Vlamingen belegerd in 1304. J. W. KAISER sculps.

Uit ARENDT, *Geschiedenis van het vaderland*, dl. II, bl. 24. De bijzonderheden van de elkander opgevolgde belegeringen van Zierikzee door de Vlamingen, 1303—1304, en geëindigd met den zeeslag van 10 Augustus 1304, vindt men, voor zooveel ze bewaard zijn, bij onderscheidene schrijvers opgeteekend. Eene monographie daarover leverde I. J. DE SMET in zijne *Memoire sur la guerre de Zélande* 1303—1304 in *Memoires de l'academie royale de Bruxelles*, t. XVIII. Nog in de 16e eeuw werd de bevrijding van de Vlamingen jaarlijks te Zierikzee gevierd, zie LEV. LEMNIUS bij SCRIVERIUS, op. cit. p. 161.

De moord der tempelieren te Zierikzee in 1312.

Uit M. Z. VAN BOXHORN, *Nederl. historie*, bl. 186. Het verhaal van dien moord, waaraan slechts twee ridders, die zich op dat oogenblik in een oneerlijk huis bevonden, zouden ontsnapt zijn, vindt men met dezelfde woorden opgeteekend door BOXHORN in het aangehaalde werk en in zijn *Chronijk van Zeeland*, dl. I, bl. 317. Over die overlevering, waarschijnlijk door HOFFER aan BOXHORN medegedeeld en alleen rustende op een berigt van FRANÇOIS VAN SANDIJCK, die in 1512 secretaris van Zierikzee geweest en in 1551 overleden moet zijn, (cf. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, p. 348), zie men S. DE WIND, *Over de vernietiging der tempelierenorde*, in *Mnemosyne*, st. XVI, bl. 328 volgg. coll. 424.

Verjaging der minderbroeders uit Zierikzee, a°. 1383. 8°.

Uit BOXHORN, *Ned. geschiedenis*, bl. 188. Het verhaal van den moord van den monnik DIRK OUDEBGEEST en de daarop gevolgde uitdrijving der minderbroeders, die evenwel vier jaren later weder werden toegelaten, vindt men bij BOXHORN, t. a. p. en in zijn *Chronijk van Zeeland*, dl. I, bl. 172.

Beleg van Zierikzee in 1575 en 1576.

Afbeelding van het beleg van Zierikzee.

Uit het plaatwerk van HOGENBERG, n°. 28. Onder de plaat:

Ziericzee ein statt in Zeeland alt
Belegert der Kunig mit grosser gewalt
Mitt ketten und mitt porten gross
Macht seie der proviandten bloss
Biss endtlich auf S. Niclas nacht
Der Prins sich des gar wol bedacht
Durch einē sturmwindt dringt er hin
Mitt grossen schiffen kumpt er in
Die statt er speist mitt grossen gudt
Da durch seie nach pleibt woll gemudt.

Anno Dm̄i MDLXXVI.

Het voorval, dat op deze plaat wordt afgebeeld, is ook voorgesteld op een der

tapijten, die vroeger in de abdij of het hof van Zeeland te Middelburg, hingen, zie hiervoren I, bl. 244. Ofschoon het inkomen der voorraadschepen, waarbij de admiraal WILLEMSE gekwetst werd, eerst op 9 Jan. 1576 plaats had, zoo berigt een tijdgenoot, JAQUES MANTEAU, bij VAN DE VELDE, *Tweehonderdjarig jubelfeest*, bl. 89, dat ook op 5 December en dus overeenkomstig met de dagteekening op de prent van HOGENBERG, drie schepen met victualiën binnen de stad zijn gekomen, nadat zij een schip van de Spanjaarden hadden genomen. De prent is ook belangrijk voor de voorstelling die er van de stad op voorkomt.

Afbeelding van het beleg van Zierikzee.

Gezigt à vol d'oiseau, breed 70, hoog 45 duim, zijnde eene copie op één vierde der grootte van eene schilderij in het weeshuis te Zierikzee; deze copie heeft het genootschap te danken aan den heer ERMERINS. De voorstelling der stad komt goed overeen met de plaat van HOGENBERG; bij opmerkzame beschouwing vindt men evenwel enkele punten van verschil. Ook hier wordt voorgesteld de poging van 's prinsen vloot om de stad te provianderen of te ontzetten. Op den voorgrond ziet men een gevecht met twee Spaansche schepen; een der proviandschepen wordt in de haven gesleept, terwijl een ander reeds is aangekomen. In het Spaansche legerkamp ziet men een optogt van paardenvolk.

Portret van CHRISTOFFEL DE MONDRAGON. J. BUIJS inv. et delin. REINIER VINKELES en C. BOGERTS sculp.

Uit (FOKKE), *Geschiedenis*, dl. VI, pl. V. Zie een fraaijer portret van hem hiervoren, I, bl. 214. MONDRAGON († 1596) was de bevelhebber der Spanjaarden bij het beleg.

Afbeelding van het gedenkteeken, in de kloosterkerk te 's Gravenhage, van AREND VAN DORP.

Uit TIMARETEN, *Verzameling van gedenkstukken*, dl. II, bl. 184. AREND VAN DORP was reeds in 1573 gouverneur geworden van Zierikzee, zie V. D. VELDE a. w. bl. 321 volgg. Zijne wapens komen voor, hiervoren bl. 116. Zie overigens over zijn dubbelzinnig gedrag gedurende de belegering, MANTEAU en V. D. VELDE, t. a. pl.

Portret van NICOLAAS RUYCHAVER, colonel onder prins WILLEM den Eerste. J. HOUBRAKEN fecit enz. 8°.

Hierbij zijn handteeken en eene korte aanteekening.

Portret van NICOLAAS RUYCHAVER. C. ED. TAUREL sculp.

Van onder zijn wapen. Uit AREND, *Gesch. des vaderlands*, dl. II, st. 6, bl. 230.

NICOLAAS RUYCHAVER was kapitein van een der twaalf vendelen binnen Zierikzee gedurende het beleg; men zie over hem en zijne groote verdiensten,

VAN GRONINGEN, *de Watergeuzen*, bl. 287—293 en in de aanteek. bl. 470 volgg. De overige kapiteins gedurende het beleg vindt men vermeld bij VAN DE VELDE, a. w., bl. 47, enkelen hunner zijn nog gedurende het beleg door anderen vervangen. Van deze gelegenheid maak ik gebruik om de aandacht te vestigen op den bundel met stukken betreffende het beleg van Zierikzee en die in de verzameling van handschriften van het Zeeuwsch genootschap berusten. Het zijn de officiële bescheiden, vermeld in bijlage D van het werk van VAN DE VELDE, *Tweehonderdjarig jubelfeest*, bl. 163 volgg., benevens eenige andere stukken rakende de inwisseling der noodmunten. In deze stukken, allen origineel en voorzien van de handteekeningen, komen nog vele onbekende en in menig opzigt niet onbelangrijke bijzonderheden over het beleg voor.

Afbeeldingen van noodmunten, tijdens het beleg van Zierikzee geslagen.

I. Vier noodmunten van tin geslagen in 1575, allen uit VAN LOON, *Nederl. historiepenningen*, dl. I, bl. 218.

II. Noodmunten van zilver en tin, gedurende het beleg te Zierikzee geslagen en niet vermeld bij VAN LOON.

1°. Ruitvormig; aan de eene zijde het wapen van Zierikzee, daarboven dat van Zeeland; daaronder 1575; legende: „Tot God is mijn toevlugt," aan de andere zijde: het beeld der Hóop, staande in biddende houding over een zoogenoemden *stok*, waarin aan de eene zijde een man vastzit, en waarop aan de andere zijde eene vaas met drie bloemen, tusschen de letters T. O. en N. S. Op den stok „Hope verlā(gt) na troost."

2. Ruitvormig; aan de eene zijde het wapen van Zeeland; legende: „fortitudo „mea Deus a°. 1575;" aan de andere zijde het beeld van een krijgsman, „audaces fortuna juvat."

3°. Rond; aan de eene zijde het wapen van Zierikzee, aan de andere zijde „3 st." S. P. Q. Z. 1585 (1575?). Zie over deze munt *Tegenwoordige staat van Zeeland*, I, bl. 307 in not.

4°. Rond; aan de eene zijde het wapen der stad; aan de andere „1576 sperando vivo Zaee."

III. Vier noodstukken van zilver, geslagen na de overgave der stad „Regiae „majestati reconciliata Zirizea 2 Julii a°. 1576." Uit VAN LOON, a. w., bl. 217. Zie voorts MANTEAU bij VAN DE VELDE, a. w., bl. 180.

Heldhaftigheid van eene dienstmeid te Zierikzee.

Uit VAN BEVERWIJCK, *Wtnemendheid des vrouwelijken geslachts*, bl. 273. Hierbij het aldaar voorkomende vers van C. BOEY.

PAULUS DE HUYBERT, bij wien de meid woonde, die den ingeslopen dief dood sloeg, was burgemeester te Zierikzee in 1592 en 1596; zie J. H. DE STOPPELAAR, *Diss.*, p. 8.

Natalis octingentesimus urbis Zirizaeae celebratus a°. 1649, S. P. Q. Zirizaeano S. F. Rochus Hofferus, Zirizaeus. L. B. 1649. fol.

De stichting van Zierikzee, die men, op grond van eene overlevering, voorkomende in een bekend versje, dat vroeger in de gasthuiskerk te Zierikzee was opgehangen en overgenomen is door Reigersberg en anderen, tot het jaar 849 terugbragt, werd op 1 Sept. 1649 plegtig gevierd, bij welke gelegenheid het vers van Rochus Hoffer uitkwam, zie (v. d. Schatte), in *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 316.

Pieter Mogge van Renesse te Zierikzee aangevallen. J. Buijs inv. et del. Rein. Vinkeles en C. Bogerts sculp.

Uit (Fokke), *Geschied.*, dl. XI, pl. 2. Het oproer te Zierikzee in 1747, gevolgd na de verheffing op 25 April van den prins van Oranje tot stadhouder, te Veere en te Middelburg, vindt men uitvoerig beschreven bij J. de Kanter, *Chronijk van Zierikzee*, 2e druk, bl. 168 volgg. De mishandeling van Mogge had plaats op 29 April. Zie voorts, over Mogge, hierachter onder *Staatkundig Zierikzee*.

De stadspoorten.

Titel.

Bij deze afdeeling moeten vergeleken worden de profils en platte gronden van Zierikzee hiervoren beschreven, waarop de meeste dezer poorten voorkomen. Van den ouderdom der poorten is mij, behalve van de hoofdpoort, niets bekend; de inrigting van de noordhavenpoort tot blokhuis en de meerdere versterking van de zuidhavenpoort geschiedden door Albrecht van Saxen in 1491, zie Reigersberg, bij Boxhorn, dl. II, bl. 383 en art. 9 van de abolitie door Albrecht aan Zierikzee toegestaan, aldaar bl. 385. Men zie overigens de Kanter, o. c., bl. 24—29 en O. Groeneyk, *Kronijk van Zierikzee*, bl. 11—14.

Blockhuys en duivelandsche poort tot Zierikzee.

Uit Smallegange, *Chronijk*, bl. 488. Men vindt deze poort ook afgebeeld op de teekening, vermeld hiervoren bl. 377.

De beide havenpoorten en bok te Zierikzee. C. Pronk ad viv. del. 1743. J. C. Philips fecit.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 249.

De groote havenpoort tot Zirikzee.

De kleine havenpoort te Zirikzee.

Beiden uit een almanak. Hierbij lijst van het openen en sluiten der poorten te Zierikzee, uit het einde der vorige eeuw.

De groote havenpoort.

Uit *Kindermagazijn*. In 1811 kreeg de zuidhavenpoort den naam van *Porte Impériale* en de noordhavenpoort dien van *Porte de Bergen*.

De nobelpoort te Zierikzee 1743.

Uit *Kabinet van Ned. gezigten*. De overlevering omtrent den bouw dezer poort door twee adelijke jonkvrouwen, wier namen ANNA en MARIA de torens der poort zouden dragen, vindt men opgeteekend in *Tegenwoordige staat*, dl. I, bl. 249. De buitenbrug is vervangen door eene van steen in 1685. In 1811 kreeg de poort den naam van *Porte d'Aboukir*.

De oude zuidwellepoort.

Uit A. HOFFER, *Nederd. poëmata*, bl. 114. De poort werd vroeger genoemd de weverswellepoort; in de oude rekeningen, vermeld hiervoren bl. 383 vond ik haar onder den naam van weduwenswellepoort én onder dien naam komt zij ook voor op de afbeelding van het beleg bij HOGENBERG. In 1811 werd zij genoemd *Porte de Mondovi*. De houten brug werd afgebroken en de gracht aangevuld in 1670. De poort is afgebroken in 1842.

De westpoort.

Teekening in waterverf, vervaardigd in 1820, geschenk van mr. J. P. N. ERMERINS. Men vindt deze poort ook afgebeeld op de teekening, vermeld hiervoren bl. 377. Op de westpoort was het jaartal 1783 te lezen, in welk jaar het gebouw vele verbeteringen onderging. In 1811 werd zij genoemd *Porte de Marengo* en de brug afgebroken. De poort is afgebroken in 1842.

De hoofdpoort.

Uit A. HOFFER, *Ned. poëmata*, bl. 328; zie ook de teekening vermeld hiervoren bl. 377. Zij is gesticht in 1624 en werd toen schutterspoort genoemd. De opschriften, die aan de buiten- en binnenzijde en van boven geplaatst waren, worden gevonden bij BOXHORN, *Chronijk*, dl. I, bl. 355, en bij DE KANTER, t. a. w., bl. 25. In 1811 werd deze poort door de Franschen gesloten en de brug afgebroken; in 1817 werd de poort verkocht en tot pakhuis ingerigt.

De bagijnenpoort.

Uit A. HOFFER, *Ned. poëmata*, bl. 114. In eene aanteekening op de plaat door VERHEIJE VAN CITTERS, wordt gezegd dat hier de bagijnenpoort wordt voorgesteld. Er bestaat, mijns inziens, geene genoegzame reden om dit te ontkennen, mits men in acht neemt dat de plaat alsdan verkeerd gegraveerd is en in den spiegel moet worden gezien, zoo als blijkt uit de St. Lievenskerk, waarvan het meest oostelijk deel hier regts, niet links, voorkomt. Welligt is het eene afbeelding niet van de bagijnen- maar van de zuidwellepoort. De plaats waar de bagijnenpoort stond was iets oostelijker gelegen dan waar later de hoofd-

poort werd gebouwd. Haar ligging is duidelijk uit de kaart van VAN DEVENTER en de voorstelling van het beleg bij HOGENBERG. Zij is, blijkens de notulen van den raad van 13 Julij 1620, in dat jaar afgebroken en de afbraak heeft gediend tot het maken van het blaauwe bolwerk.

Het stadhuis en de regering.

Het raadhuis tot Zierikzee.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 489.

Stadhuis te Zierikzee. C. PRONK ad viv. del. 1743. J. C. PHILIPS fec. 1747.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 327.

De toren van het stadhuis.

Photographie, geschenk van den heer ERMERINS. De beschrijving van het stadhuis vindt men in *Tegenwoordige staat*, a. p. Vgl. BOXHORN, a. w., I, bl. 337 volgg., DE KANTER, *Chronijk van Zierikzee*, bl. 20, 21 en over de schilderijen aldaar bewaard, GROENEYK, bl. 3—8. Volgens DE KANTER zijn op de afbeeldingen van het stadhuis de evenredigheden van den toren niet behoorlijk in acht genomen; dit blijkt duidelijk uit de photographie. De ouderdom van het stadhuis en den toren is onzeker. In de twee gevels van het stadhuis aan de zuidzijde komt het jaartal 1554 voor en de klokken van den toren dragen het jaartal 1552; uit een schepensbrief van 1528 blijkt evenwel dat toen reeds het stadhuis in de middel- of meelstraat stond, zoodat die bouw van 1552 en 1554 vergrooting of verbouwing zal geweest zijn. In veel vroegere stukken vindt men reeds van een stadhuis gesproken en het is zeer waarschijnlijk dat even als Middelburg zoo ook Zierikzee waar men reeds in 1274 burgemeesters vindt vermeld, reeds in de 13e eeuw zoo niet vroeger, een stadhuis zal gehad hebben. Nergens blijkt dat het stadhuis vroeger op eene andere plaats gestaan heeft en de transportbrieven vermeld door F. NAGTGLAS, in *Zeeuwsch jaarboekje* 1869, bijv. bl. 21 volgg., bewijzen het tegendeel niet, wanneer men aanneemt dat er later eene vergrooting heeft plaats gehad. 's Gravensteen of het gevangenhuis is, blijkens de rekening van den rentmeester B. O. S. JAN PALMIER over 1358, in dat jaar gebouwd. Vroeger had de graaf ook een steenen huis tusschen de middelstraat en de potstraat, dat hij in 1327 aan den burgemeester ALARD of OELAERT PIETER GHERIJTSZOON in leen uitgaf, MIERIS, dl. II, bl. 440.

Zegels van Zierikzee.

Allen geteekend.

1°. Oud zegel met het wapen van Zierikzee en twee arenden als tenants, zonder op- of randschrift.

2°. Met het randschrift: „Sigillum urbis Zirizaeae ad immunitates."

3°. Zegel en contrazegel, groen. Op het eene het wapen van Zierikzee met het randschrift: „Sig. urbis Zirizaeae ad epistolas," op het andere het wapen alleen.

4°. Met het wapen en randschrift: „Sigillum urbis Zirizaeae."

5°. Rood, het wapen vastgehouden door twee griffioenen; randschrift: „Sigillum urbis Zirizaeae ad causas."

Nog worden hierbij vermeld twee zegels, het eene „Sigillum communitatis „oppidanorum Zyrixensium," het andere „Sigillum opidi Zyerixen ad causas et „epistolas dūtaxat." Van beiden zijn de stempels nog te Zierikzee aanwezig; blijkens eene mededeeling van den heer Ermerins, die afdrukken van beide zegels aan het genootschap ten geschenke zond, hangt het eerste reeds aan een stuk van 1426 en was het nog in de 18e eeuw in gebruik; het tweede aan een stuk van 1422. Het zegel, dat men thans bezigt, is het vroegere contrazegel, dat als zoodanig reeds in 1575 werd gebruikt.

Afbeelding van een krabbelaar.

Op deze afbeelding staat op de eene zijde de keizerlijke dubbele adelaar met het jaartal 1536 en tot legende: „Karolus D. C. Rom. Imp. Hisp. Rex;" op de andere zijde een wapenschild met zestien kwartieren, waarschijnlijk de teekens der gilden en schutterijen en eene legende met onduidelijke letters. Over de krabbelaars, die tot het jaar 1747, op den verkiezingsdag onder de schepenen te Zierikzee werden uitgedeeld, zie men *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 406 volgg.

Gedrukte lijst van de regering te Zierikzee, in het jaar 1795. fol.

Hierbij de handteekeningen van vroegere regenten: Justus de Huybert, A. de Huybert van Cruyningen, David de Huybert, J. de Huybert, Corn. Pous, Cornelis Verheije, A. Kempe en Ockerts van Schoonewalle.

Over de regering van Zierikzee, de daarin opgevolgde veranderingen en de onlusten tusschen de twee, even als in de overige steden van Zeeland, heerschende factiën, vooral in de zeventiende eeuw, zijn belangrijke bijzonderheden te vinden in de portefeuille n°. 2, getiteld Zierikzee, in de hiervoren vermelde verzameling op het provinciaal archief.

Lijst van de gecommitteerde raden wegens de stad Zierikzee. 4°.

Uit de lijst van te Water.

Afbeelding van Lieven Jacobse de Huybert, diens huisvrouw, Catharina Yemantsdr. en hunne drie dochters, met de wapens. Drie vellen in fol., gekleurd.

Deze platen bevatten de afbeelding van de binnen- en buitenzijden der deuren van een altaarstuk, dat vroeger in de St. Lievenskerk te Zierikzee moet aanwezig geweest zijn. Het stuk bestond nog in het jaar 1854, blijkens het *Opstel of*

notice van oudheden enz., welke zich bevinden bij een inwoner der stad Alkmaar en te koop aangeboden 24 Aug.—30 Sept. 1854, en wordt ook, ofschoon niet naauwkeurig, vermeld door SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 691, die waarschijnlijk zijn berigt zal ontvangen hebben van PIETER DE HUYBERT, vgl. bl. 525. Het middelvak, waarvan in onze verzameling geene afbeelding voorhanden is, stelde, blijkens gemelde *Notice*, voor het kruisbeeld van Christus, met de beide Maria's aan de zijden van het kruis, op den achtergrond ridders te paard. Daarboven:

Was du hier siehst anbit das nicht,
Aber was beweist das ehrt und preist.

Tot zooverre werd het middelstuk door de deuren, als deze gesloten waren, bedekt, doch onder het tafereel der kruisiging en zoo laag dat het ook bij geslotene deuren zigtbaar bleef, was het volgende vers geplaatst:

„*Mensch die stände sind verschieden, doch die pflichten einerley,*
„*Mir ists landes soerch beschieden, dir gewicht und kauffartey,*
„*Beyde rollt der strom des lebens, in das meer der zukunft fort,*
„*Lebten wir dā hier vergäbens o so giengs ūns übel dort*
„*Römisch oder Lutheraner, iedem bleibet sein gewicht,*
„*Kaufman oder Franciscaner, dies verkehrt die wage nicht,*
„*Den von ganzem herzen lieben, der ūns zū den himel schuef*
„*Wahre wenschen lieb(end) ueben, das ist dein-ist mein berūf.*
„*Zwar tragt jeder seine sunden, trauet nur auf Christi bluet*
„*Aber jener baut in winde, der nicht nach den glauben thutt.*"

Hier ligt begraben LIEBE (LIEVEN) JACOBTS VON HUYBERT *in seinen leben christ dykgrafe slandes van Schouwe, der sterbt in jahr unsers heren* 1557 *den* 17 *in merte, als auch* CATHRINA YMANTES *syne ehfrave.*

De afbeeldingen op de binnenzijden der deuren, zijn, de eene van LIEVEN JACOBSE DE HUYBERT, liggende in biddende houding geknield voor een bidbankje, waarop een gebedenboek, van achter heuvelen of duinen met gebouwen; op de andere de vrouw van genoemden DE HUYBERT, met drie dochters achter haar. Zij ligt geknield voor een bidbankje waarop een opengeslagen gebedenboek. Ook voor de kennis van de kleeding van dien tijd zijn deze afbeeldingen belangrijk. Het derde vel bevat de wapens, die op de buitenzijde der deuren geschilderd waren en dus zigtbaar werden, als de deuren op het middelstuk werden toegeslagen. Het manswapen, het wapen van LIEVEN JACOBSE DE HUYBERT is, 1 en 4 het bekende wapen der HUYBERTS, azuur met drie haringen van zilver, gekroond met goud, 2 en 3 keel met drie gouden gespen; dit wapen zou volgens SMALLEGANGE dat van ZUIDLAND zijn, verschilt evenwel van het wapen van dat geslacht, zoo als het bij SMALLEGANGE, op zijne wapenkaart en inzonderheid zoo als het bij RUISCH DE BRUIN voorkomt; het verschilt in kleuren doch heeft overigens alle overeenkomst met dat van SORTELINGKERKE en is geheel gelijk aan het wapen van WERCKENDET, wanneer daaruit de keper wordt weggelaten. Ook zegelde, blijkens een schepensbrief van het jaar 1456, te Zierikzee voorhanden, JACOB LAUWERENS, burgemeester te Zierikzee in 1453, 1456 enz. met drie gespen. Voorts als middelschild het wapen van Haamstede, en onder het wapen: „*Waect*

Hubert." Het schild van het vrouwenwapen is gedeeld; aan de regterzijde: het wapen van LIEVEN JACOBSE DE HUYBERT, aan de linkerzijde van boven keel met een gouden gesp, en twee punten van sabel van een molenwiek naar het schijnt; van onder regts, het wapen van Burgt, links goud met eene ster van sabel. Ditzelfde wapen komt voor 1°. op een zegel aan een schepensbrief van 1521, als wapen van meester GILLIS JANSZ, met dit verschil dat er de molenwiek (?) niet op te zien is; 2°. op een zegel aan een schepensbrief van 1541 als wapen van meester YEMAN CORNELISZ, waarschijnlijk den vader van CATHARINA en zoon van den burgemeester van Zierikzee, CORNELIS JAN GILLISZ. Volgens SMALLEGANGE zou ook dit wapen dat van ZUIDLAND zijn en wel zoo als IMAN VAN ZUIDLAND, de vader van CATHARINA, gehuwd met DANIEL OEM VAN WIJNGAERDEN, (blijkens VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1043), het nog in de zeventiende eeuw voerde. Uit het zegel van genoemden IMAN VAN ZUIDLAND, gehecht aan een schepensbrief van 1637 en de afbeelding van zijn wapen op het slot *Moermont* blijkt evenwel dat in zijn wapen de gesp en de halve molenwiek in een afzonderlijk kwartier stond. Hij was naar alle waarschijnlijkheid de zoon van CORNELIS IEMANS VAN ZUIJDLANDT en CATHARINA TACKET en, blijkens het doopregister van Zierikzee aldaar gedoopt in 1585; deze CORNELIS kan dan de broeder geweest zijn van CATHARINA de vrouw van LIEVEN JACOBSSE DE HUIJBERT. Ik moet erkennen, hier tot geene zekere uitkomst te zijn geraakt. De geslachten van SONTELINGEKERKE, ZUYDLAND, WELLE, VAN DER LISSE, WERCKENDET en zelfs dat van WISSEKERKE, schijnen allen aan elkander verwant te zijn. Ook de afkomst der HUYBERTS is, ondanks de veelvuldige nasporingen van mr. J. H. DE STOPPELAAR, nog onzeker. Waarschijnlijk zijn zij van Westenschouwen, zie F. NAGTGLAS, LEVINUS LEMNIUS enz. in *Zeeuwsch jaarboekje* 1869, bl. 22. LIEVEN JACOBSE DE HUYBERT was de zoon van JACOB, de tweede der drie broeders, die hunne woonplaats naar Zierikzee overbragten. Deze JACOB was de bevelhebber van het schip de *Juliaan*, waarop PHILIPS VAN OOSTENRIJK en JOHANNA VAN ARRAGON naar Spanje overvoeren, bij welke gelegenheid de vergunning aan de gebroeders DE HUYBERT zou gegeven zijn om de woorden *Waect Huybert* als devies van hun wapen aan te nemen. LIEVEN is geweest burgemeester van Zierikzee in de jaren 1585, 1586, 1540, 1541, 1546 en 1549. Het was ook LIEVEN die in Julij 1540 KAREL V in het huis *de Mossel* huisvestte. Zie voorts over hem als opperdijkgraaf, ERMERINS, *Zeeuwsche oudh.*, dl. VIII, st. 2, bl. 31 en volgg. en in de *Bijlagen*. Van de drie dochters is er eene bij name bekend, te weten JACOMINA, die gehuwd is geweest met den bekenden QUINTIJN WEYTSEN.

Portret van WILLEM SIMON MAERTENSZ., burgemeester te Zierikzee aet. 59, a°. 1557. H. POTHOVEN del. a°. 1784, na de originele geschilderde afbeelding.

Teekening in O. I. inkt. Van boven zijn wapen en van onder een levens-

berigt, waarin echter geene andere bijzonderheden voorkomen, dan die men bij DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 519—521 kan vinden. Hierbij een contract, aangegaan 14 Dec. 1538 tusschen WILLEM SYMONSE en VINCENT CORNELISSE, gecommitteerde van de finantiën (tresorier wordt hij genoemd, bij HENNE, l. c., t. VII, p. 278, zie ook BUTKENS, *Supplem.*, t. III, p. 198); waarbij deze laatste een achtste gedeelte in de gorssen en aanwassen van Numansdorp of Cromstrien in den lande van Strijen, aan den eerstgenoemde, voor *f* 2000 verkoopt, onder de voorwaarde dat WILLEM SYMONSE toezigt zal houden op de dijkagie. Het stuk is voorzien van de handteekeningen van WILLEM SYMONSE en VINCENT CORNELISSE. WILLEM SYMONSE, geb. 18 Febr. 1498, in het poorterboek van Zierikzee, op het jaar 1527, vermeld als WILLEM SIMON MARTEN SIMONZ, is burgemeester van Zierikzee geweest in de jaren 1531, 1538, 1541, 1546, 1552, 1553 en 1556. Uit den inventaris zijner goederen, na het overlijden zijner vrouw ADRIANA EKUWOUTSDR., dat in 1545 was voorgevallen, opgemaakt in 1550 en nog voorhanden onder de stukken der weeskamer van Zierikzee, thans berustende bij het archief van de algemeene commissie van liquidatie der wees- en momboirkamers te 's Gravenhage, blijkt dat hij een zeer vermogend man is geweest. Hij had bezittingen in Cromstrien, Kempenhofstede, Stavenisse, St. Annaland, St. Jacobspolder in Fijnaart, in den Til in Ooltgensplaat, St. Jansland, ook ambachtsgedeelten in onderscheidene dezer plaatsen, vele losrenten, huizen, losse goederen en gelden. Die inventaris zou m. i. allezins verdienen te worden uitgegeven; het stuk bevat de volledige beschrijving van een rijken boedel uit de zestiende eeuw; zijne vrouw liet hem tien kinderen, (niet dertien, zoo als DE LA RUE zegt), na; van zijn zoon CORNELIS stamde het geslacht van STAVENISSE, naar de heerlijkheid zoo genoemd, af, van zijn zoon CLAES dat van CROMSTRIJEN. Buiten die tien kinderen liet hij een natuurlijken zoon na, ADRIAAN, die admiraal van Zeeland is geweest, zie hiervoren I, bl. 122. Dat hij de zelnering zou hebben uitgevonden is reeds wederlegd door VAN DER SCHATTE, in *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 373; dat hij zou hebben medegewerkt tot het tot stand brengen van het kanaal van Willebroec is daarentegen zeer mogelijk en zijne betrekking tot VINCENT CORNELISSE zal daartoe hebben bijgedragen; zijn naam komt evenwel niet voor onder de commissarissen, daartoe onder KAREL V werkzaam; zie BUTKENS, *Trophées du Brabant*, t. II, p. 14. Welligt is hij de ontwerper geweest of hebben zijne kundigheden in al wat waterstaat betreft, uit zijne indijkingen gebleken, hem doen raadplegen. Waarschijnlijk is onze WILLEM SYMONSE de dijkmeester GELEYN SYMONSE, die in 1525 Friesland had bezocht om de dijken van de beide Dongeradeelen te bezigtigen en daarbij advies uit te brengen, zie mr. G. A. FOKKER, in *Themis* 1869, bl. 130. Blijkens het berigt bij DE LA RUE, uit de genealogie van STAVENISSE getrokken, is hij in de St. Gudulekerk te Brussel begraven, in welke stad hij in 1557 (niet in 1567) overleed. Zijne afstamming is nog duister. Hij zelf noemt in gemelden inventaris als zijn grootvader WILLEM BOUWENSEN. Volgens V. D. SCHATTE (a. p.) zou zijn overgrootvader SIMON

Lem of Willemsen in het jaar 1418 van de *Dreischorsche haven* of *Kwaa Maaye* zich te Zierikzee hebben nedergezet en de moer- of zelnering gedreven hebben, waarvan dan ook de turven, in het wapen, hun oorsprong moeten hebben. Daarentegen vindt men dat Jan Lievens, die in 1484 het klooster Sion in Noordgouwe zou hebben gesticht, de stamvader zou geweest zijn van het geslacht Cromstrien, zie Ermerins, *Zeeuwsche oudh.*, dl. VIII, st. 2, bl. 143. Zie *Oudh. en gest.*, dl. II, bl. 50.

Zegels van Jan de Huybert, Cornelis Ocker Symonsz en Cornelis Bouwensz. Laeckeman. groen.

Zij zijn blijkens eene aanteekening afgebeeld naar de zegels op 27 April 1558 gehangen aan een brief, waarmede „Jan Herman Cornelisz. Hubert, heer „burghemeester, Cornelis Ocker Symonts en Cornelis Bouwensz. Laeckeman „schepenen van Zierikzeę oirconden enz., de verbandtbryeven van Willem Si„monse Maertenss., waerby de weesmrs verbonden syn, uyt het weeshuys „weecks te geven aen̄ erfgenamen verarmt synde tyen stuyvers en̄ het gasthuys, „weeckelyx vyf stuyvers enz." De brief zelf heeft berust onder de nakomelingen van vrouwe Hester Stavenisse, wed. de Brauw.

Het eerste zegel bevat geen wapen doch vertoont eene vrouw in staande houding, rustende op een schild, waarin een merk. Voorts op een lint: Jan Harmess Hubert. Deze Jan de Huybert, zoon van den derden der vorengenoemde broeders, is geweest burgemeester van Zierikzee in 1545, 1551 en 1558; zie ook over hem *Bijlage B*, bl. 85 volgg. van A. Camphuysen, *Redevoering over* Lieven Janssen Keersemaker. Het tweede zegel, van Cornelis Ocker Symonse, is geschonden. Van het randschrift is alleen over ..... lis Ocker. Volgens eene aanteekening van Verheije van Citters komt het merk overeen met dat op een beker van Cornelis Ockerse Symonse, onder de familie Pous berustende. Hij komt voor op de lijst van burgemeesters op de jaren 1548, 1552, 1557 en 1560; volgens zijn grafschrift, in de St. Lievenskerk te Zierikzee, vroeger aanwezig, is hij gestorven in 1578. Het derde zegel, van Cornelis Bouwense Laeckeman, is insgelijks geschonden; van het randschrift is nog zigtbaar Bowens. Laeckeman zal wel het bedrijf hebben aangeduid. Op beide zegels is geen wapen doch een merk. Van beide personen zijn nog ongeschonden zegels te Zierikzee voorhanden.

Portret van Bonifacius de Jonge. Ex pictura Mich. Joh. Mierevelt. Wilhelmus Jaçobi Delff sculpt. 4°.

Randschrift: „Bonifacius Junius, Oosterlandiae et Herjanslandiae dominus, „illustr. Ordin. Zelandiae Syndicus, a°. domini 1619 aet. 52." Onder het portret:

„*Iuni animum fidamque manum Zelandia pinget:*
„*Quod potuit vultum parva tabella dedit.*"
„D. Heinsius."

Zie ook het geteekende portret van hem, vermeld hiervoren, bl. 109. Bonifacius de Jonge was de zoon van Jan Anthonisse de Jonge, uit diens eerste huwelijk met Cornelia Bornse. Geboren in 1567, werd hij pensionaris van Zierikzee 7 Febr. 1596, secretaris der staten 24 Maart 1599, raadpensionaris 18 Febr. 1615 en overleed te Middelburg 30 Junij 1625. Hij is driemaal gehuwd geweest 1°. (a°. 1587) met Magdalena Stavenisse; 2°. (a°. 1595) met Dana de Huybert en 3°. (a°. 1608) met Catharina Wynckelman.

Portret van Ewout Teellinck. 8°.

Randschrift: „Ewaldus Teellinckius D. I. et Ordinum Zelandiae tribunus „aerarî generalis anno aetat. 50" en daaronder:

Een vrient des vaderlants, bewaerder der thresooren
Een cloeck manhaftich heldt om Babels ryc te stooren
Die met een teere sucht, als God sijn kercke plaecht
Haer trouwen raed voorschrijft en jammerlycken claecht.

Hierbij tweemaal zijn handteeken, a°. 1625 en a°. 1635.

Portret van Ewout Teellinck. 8°.

Hetzelfde portret, doch proefdruk voor alle letter; onder het portret Hebr. XI, vs. 25, waarschijnlijk door hem zelf geschreven, zie ook nog dit portret in satijn, vermeld hiervoren bl. 120.

Hij was de zoon van Joos Ewoutse Teellinck (1549—1594) en Johanna Jansse de Jonge (1552—1609) dochter van Jan Anthonisse de Jonge (den oude) en Agatha Jansse de Vager. Hij is burgemeester van Zierikzee geweest in 1598 en 1602, ontvanger-generaal 10 Oct. 1603 tot zijn overlijden in 1629. Over zijne menigvuldige geschriften, waarop in het vers onder zijn portret wordt gezinspeeld, zie de la Rue, *Geletterd Zeeland*, bl. 331 volgg.

Portret van Adriaan Hoffer. Joa. Sarragon fecit. 4°.

Randschrift: „Adrianus Hofferus, dominus in Bommeneda, regalium Zelan„diae, quae ad orientem Scaldis est, quaestor generalis." Onder het portret een vers van Boxhorn:

Patria quem toties sublimi in sede locatum,
Majorum stupuit passibus ire parem;
Cui toto Phoebi perfuso numine, Musas
Debendi Phoebus credidit esse reas;
Hoc erat Hofferus vultu. Quod patria semper,
Quod semper Phoebus lugeat, ille fuit.
Saepe viri, species quam tantum, offertur imago:
Hic quam, si posset, quisque sequatur, habet.

Hierbij zijne handteekeningen en de volgende verzen van C. Boey

Clarissimo viro Do. Rocho Hoffero Adr. *F. Jc*[to]*.*
paternam effigiem mihi danti.

Quem donas, Hoffere, tui genitoris imago est,
Et facies, gravitas quam sua pulchra decet,
Pectore in hoc patriis visa est Sapientia terris
Degere, et hoc Pietas ore notanda fuit,
Coetibus hoc vultu sacris resplenduit, urbi
Jura dedit, Scaldi praefuit ipse suo:
In lucem e tenebris Clarias eduxit Alumnas,
Atque unum voluit metra sonare Deum,
Cur vanos caelo authores inserimus alto?
Peccamus. Sanctis vatibus hoc proprium est.

Aliud
ad eundem super eadem effigie.

Haec est Hofferi effigies, hic vultus amici
Et frons auspiciis illa serena meis.
Hanc vidi radiari Pharon potuique sub illo
Sidere sidereas carpere mente vias.
Non aliud primum illuxit mihi lumen ephaebo
Musarum hoc potui sub duce castra sequi
Virtutumque sacra imberbis certare palaestra,
Istud in exemplum claruit arte caput
Aere datur, quin aeterno sculpatur in auro
Quo tuus ille mihi dignior ipse parens.

Voorts een vers van H. Bruno:

Postquam receptus inter aetheris cives
Sanctos Quirites degit inter Hofferus
Et ter beatus, ordini beatorum
Transcriptus, orbis vana desuper calcat;
Tabella virum picta spirat Hofferum
Et fama vitam prorogavit extincto
Gnatoque totus vivit in patrissante
Quis ergo dicat mortuum? immo ter vivit.

Adriaan Hoffer, geboren te Zierikzee 24 Mei 1589, was de zoon van Rochus Hoffer, over wien hierbij is gevoegd een uittreksel uit de *Opdracht* van Adr. Bruynvisch van zijn werk: *Het heyl des Heeren* 1679, aan Anthony Hoffer, waarin voorkomt: „Uweledgestr. overgrootvader Rochus Hoffer niet „minder dan in eeuwige gedaghtenis en zegeningh ten reghten syn sal by syn „nakomelinghen verbaest staende als sy hem sigh verbeelden om Christi naam „door den hertogh van Alba uyt den lande gebannen, van huys en have berooft, „uyt nabuurigh Engelant, vestende de plaets syner wooningh, daar ter plaets won„derbaerlyck van Godt gesegent, tot de stad syner geboorte wedergekeert uyt last „en order van den alderdoorlugtigsten vorst ende prince Willem den eerste op

„tminst sevenmael burgemeester te Zierikzee." De moeder van ADRIAAN was SUZANNA EWOUDSDR. TEKELINCK; hij is schepen van Zierikzee geweest 1613—1619, raad 1616—1617, burgemeester 1620 en 1626, thesaurier 1621, 1622, 1627 en rentmeester-generaal B. O. S. 1627—1644. Hij was in 1611 gehuwd met MAGDALENA DE JONGE, dochter van JAN ANTHONISSE DE JONGE en MARIA JOBS VIERLING, en overleed 21 Mei 1644. Zie voorts over hem en zijne geschriften DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 297 volgg. en het opstel over HOFFER, in *Zeeuwsche volksalmanak* 1836, bl. 118—127, waar een portretje voorkomt, geteekend naar dat van SARRAGON, en van welk opstel de bijzonderheden waren medegedeeld door C. F. DE JONGE. De biografie van HOFFER door C. J. VAN DER PALM, in het *Maandblad voor de afdeeling Zierikzee van de maatschappij tot nut van 't algemeen* 1827, bl. 153 volgg., komt meest woordelijk met dat opstel overeen.

Portret van CORNELIS STAEFVENISSE. D. M. LIMBORCH delin. HENR. DANCKERTS Hagiensis sculp. fol. op satijn.

Van boven: „animum rege;" van onder: „Obyt anno aetatis suae 53, 23 „May 1649." Nog lager: Ds. Cornelius Staefvenisse illust. et praepot. ordi- „num Zelandiae consiliarius et syndicus antehac nomine confoederatarum Belgii „Provinciarum ad celsissimũ et potentiss. Suecorum Gothorum et Vandalorum „etc. Reginam, nuperrime ad sereniss. Principem Electorem Brandenburgiae etc. „legatus extraordinarius." Hierbij zijn handteeken. Zie over hem hiervoren bl. 109, waar een geteekend portret van hem vermeld wordt en bl. 143. Hij was geboren in 1596 en is burgemeester geweest van Zierikzee in 1627.

Portret van JACOB VERHEIJE. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fec. 8°. op satijn.

JACOB VERHEIJE (geb. 7 Aug. 1640, overleden 16 Aug. 1718), is geweest pensionaris van Zierikzee, vóór dat hij zijne hoogere betrekkingen aanvaardde, zie over hem hiervoren, bl. 111.

Portret van ALBERTUS VAN DER SCHATTE, gravé à Paris par A. A. HULK 1788. Medaillon.

Randschrift: „ALBERTUS V. D. SCHATTE, burgem., raad en ord. gedep. der „stad Zierikzee 1787." Hij was een der hoofden van de zoogenaamde patriotten te Zierikzee; wegens de plundering aldaar in 1787, vlugtte hij naar Antwerpen, doch keerde later terug. Over de ontmoeting die hij, SAMUEL BOEIJE en FRANÇOIS BREKKPOT te Veere hadden, zie DE KANTER, *Chronijk*, bl. 266 volgg.; over dat soort van portretjes, *Navorscher*, dl. XIII, bl. 92.

De openbare gebouwen en plaatsen.

Titel.

De stad Zierikzee van binnen langs de haven van de eerste houten brug te zien. C. P(RONK) ad viv. del. 1745, H. S. F. 1754.

De breede brug, beurs en kleine kerk te Zierikzee. C. P(RONK) ad viv. del. 1745. H. S. F. f. 1754.

Beiden uit *Kabinet van Ned. gezigten* en *Atlas van Zeeland*.

De breede steenen brug was vroeger van hout; uit een proces tusschen het visschersgilde en de gasthuismeesters van het O. L. Vrouwen gasthuis te Zierikzee in 1470, waaromtrent stukken te vinden zijn in portefeuille 1 van de meervermelde verzameling op het provinciaal archief en waarmede kan vergeleken worden VAN MIERIS, *Groot charterboek*, dl. IV, bl. 864, blijkt dat toen reeds de steenen brug meer dan veertig jaren had bestaan. Op die brug werd in oude tijden vischmarkt gehouden, doch deze werd reeds vroeg verplaatst. De beurs is gemaakt in 1651, bij gelegenheid van het vergrooten van de gasthuiskerk; zie voorts *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 322—326 en vergelijk de platen hierachter van de gasthuiskerk.

Het huis de Groote Mossel te Zierikzee. 4°.

Uit A. HOFFER, *Nederd. poëmata*, bl. 387. Dit huis, aan de noordzijde van de oude haven, is gebouwd door JACOB DE HUYBERT, terwijl JAN en HERMAN, zijne broeders, de eerste een huis met een torentje, aan de zuidzijde van de haven, bij de oude kraan en de andere een in het midden der potstraat (thans poststraat genoemd), hebben gebouwd; zie *Functiën en employen van* PIETER DE HUYBERT, fol., bl. 11. In 1540 logeerde KAREL V in de Groote Mossel bij LIEVEN JACOBSZ DE HUYBERT. Ook MONDRAGON nam er, na de overgave van Zierikzee in 1576, zijn intrek, zie HOOFT, *Ned. hist.*, (ed. van 1703), dl. I, bl. 451. Waarschijnlijk was het ook betrokken geweest door ARENT VAN DORP en ook prins WILLEM I heeft er gelogeerd. Ook later diende het tot dergelijk gebruik. De generaal DUCOS hield in de Mossel zijn verblijf in 1810—1813 en ook de commissarissen-generaal F. C. DE JONGE en W. F. VAN DER BURCHT VAN LICHTENBERGEN namen in 1813 aldaar hun intrek, zie GROENEYK, a. w., bl. 204 en 275. Het huis wordt thans gebruikt voor logement.

Hierbij photographie van de deur van het huis *de Groote Mossel*, zoo als dit nog in 1868 te zien was; zij is sedert afgebroken. De heer EERMERINS schreef mij bij de toezending der afbeelding: boven in den gevel staat het jaar 1661, waaruit, ook in verband met de wapens van DE WITTE en VAN ORLIËNS in de voorkamer, blijkt dat die deur is gezet toen mr. JACOB DE WITTE eigenaar van het huis *de Mossel* was. Hij was een afstammeling van LIEVEN JACOBSZ. DE HUYBERT, door zijne dochter JACOMINA.

Het huis van ADRIAAN HOFFER in de nobelstraat. 4°.

Uit A. HOFFER, *Ned. poëmata*, bl. 116. Dat deze plaatjes de Groote Mossel en het huis van HOFFER voorstellen rust op de aanteekening door den heer VERHEIJE VAN CITTERS op die plaatjes gesteld.

De kerken, kerk- en armbestuur.

Titel.

Afbeelding van de groote St. Lievenskerk, den plattengrond van deze en van den toren, den toren zoo als die is gebouwd en daarnevens den toren, zoo als die had moeten zijn na de afbouwing.

Groote plaat, van boven het wapen van Zeeland en daaronder dat van Zierikzee, met de opdragt aan de regerende burgemeesters ROCHUS HOFFER en CORNELIS VERHEIJE, en de kerkmeesters EWOUT DE HUBERT, LIEVEN JANSEN VAN DEN HOVE, DANIEL VERBURCHT en IMAN DE JONGE, a°. 1657⅛. Daaronder het vers:

Hier siet ghy affgebeelt het Ziericzeesche wonder,
Een hooftstuck van de konst, van boven end van onder.
Neptuyn heeft dit benijdt, end 't heerlyck werk gestaeckt,
En in syn hollen buyck geslockt eer 't was volmaeckt.
Maer evenwel niet al, daer is nog wat gebleven
't Geen u hier wert geloont, al vrij seer hooch verheven
Dit is gedreyght door 't vier, maer spijt Neptuyn, Vulcaen,
Blyft met syn hooge spits, noch tot de wolcken staen:
End pronckt met 't schoon gebouw, u hier oock voorgesneden:
Genaempt de Monsterkerck, en wijckt daerin geen steden
Maer Zierickzee, roempt meer op 't innerlyck gebouw
't Woordt dat Gods dienaer hier leert suyver end getrouw.

Dan volgt de aanwijzing van de deelen der plaat en daaronder R(OCHUS) H(OFFER). De verschillende deelen dezer plaat komen hierachter nog afzonderlijk voor.

Afbeelding van het gedeelte dat aan den grooten toren te Zierikzee ontbreekt.

Groote plaat in drie bladen door A. VAN DER WILLIGHE, opgedragen aan de burgemeesters CORNELIS MOGGE en ADRIAAN DE HUYBERT en de kerkmeesters LENERT JACOBSSEN COCK, WILLEM NICLAES CROMSTRIJEN DE JONGE, HUYBRECHT BRANDIJN en MATHEUS ROLLAND, 1619, met het vers:

De weerelt roeme vry haer seven wonderheden
Die sy miraclen noempt, ick niettemin met reden
Ick Ziericzee sal doch roemen dit wonderbaer
Gebouw, dat Monster hiet en Monster is voorwaer:

En daervan sal ick u o Keldermans loff geven
U, door wiens cloeck vernuft dit stuck is aengeheven,
O droeve wint; o storm; die 't stuckwerck onvolmaeckt
Door groot verlies van volck, en schepen hebt gestaeckt,
Wie souw dat niet met recht in syn volmaecktheid loven:
Daer 't onvolmaeckte veel volmaeckte gaet te boven?
Dan niettemin 't is ons genenghsaem een verblyen
In plaets van 't volle werck dit beelt daervan te sien.

Op deze plaat komt het reeds afgebouwde gedeelte niet voor, zoo als door VAN DER SCHATTE is opgemerkt in *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 345, waar BOXHORN, dl. I, bl. 341, wordt teregt gewezen. A. VAN DER WILLIGHE wordt vermeld bij IMMERZEEL, *De levens en werken der Holl. en Vlaamsche kunstschilders enz.*, dl. III, bl. 238, zie ook VAN LOON, *Ned. historiepenningen*, dl. II, bl. 193, 197, 200.

Model van den thoren van de Monsterkercke tot Ziericzee gelyck die soude geweest hebben, soo sy hadde konnen voltrocken worden.

Deze afbeelding is een gedeelte van de groote plaat van 1657, hiervoren vermeld.

Gezigt op den toren te Zierikzee.

Uit A. HOFFER, *Ned. poëmata*, achter de titelplaat.

De toren te Zierikzee.

Kleine geteekende afbeelding, met opgave der voetmaat. Hierbij, uit de *Middelburgsche courant* uitgeknipt, een berigt van JOH. DE KANTER PHILZ., over de magnetische staven op den toren te Zierikzee, waarover men kan nazien zijn *Chronijk van Zierikzee*, bl. 11.

De toren en de groote kerk te Zierikzee. C. PRONK ad viv. del. J. C. PHILIPS fecit 1747.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 346.

De toren van Zierikzee. Gravure van T. HOOIBERG, te Leiden.

Uit *Zeeland* 1856, bl. 212. De afbeelding stelt voor den toren zoo als die is gebouwd en zoo als die had moeten zijn na de afbouwing.

De toren van Zierikzee.

Uit *Prentenmagazijn*.

Over den toren te Zierikzee, die volgens de aanteekening op de burgemeesterslijst van de stad voorkomende, en daaruit eerst door BOXHORN, waarschijnlijk uit de opgaven van A. HOFFER en vervolgens door vele anderen uit BOXHORN

overgenomen, in 1454 zou „gefondeerd" zijn, zie men o. a. de aanteekeningen van H. M. C. VAN OOSTERZEE, in *Zeeland* 1856, bl. 207 volgg. De architect was . . . . KELDERMAN, waarschijnlijk ANTHONIJ, de stamvader van het beroemde geslacht der bouwmeesters van dien naam.

De St. Lievensmonsterkerk en toren.

Gedeelte van de groote plaat hiervoren vermeld, met het vers van R. HOFFER, uitgeknipt er onder geplaatst.

St. Lievensmonster. P. VOGELAER sculpsit A. P. L.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 510. Over PIETER VOGELAER, geboren te Zierikzee, zie DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 521.

St. Lievens Monster of groote kerk en toren te Zierikzee, vóór den brand van 6 op 7 October 1832. Steendruk van H. J. BACKER te Dordt.

Deze plaat, waarbij die van VOGELAER schijnt gevolgd te zijn, komt voor in het werkje van J. BERMAN, *Geschiedkundige beschrijving der St. Lievens Monster of groote kerk te Zierikzee*, 1834. Hierbij recensie door AB UTRECHT DRESSELHUIS van genoemde *Geschiedkundige beschrijving* en de *Antikritiek* daarop van J. BERMAN, zijnde overdrukken uit de *Middelburgsche courant*.

De St. Lievens Monsterkerk te Zierikzee, van binnen vóór den brand. J. KORSTEN del. Steendruk van H. J. BACKER te Dordrecht. gr. fol.

Gezigt naar het orgel of de westzijde.

De ruïne der St. Lievens Monsterkerk te Zierikzee van binnen. J. KORSTEN del. H. J. BACKER te Dordrecht. gr. fol.

Gezigt naar de zijde van het koor of oostzijde. Over beide platen zie men het *Berigt aan inteekenaren* vóór het werkje van BERMAN.

De St. Lievens- of Monsterkerk te Zierikzee, zoo als dezelve zich voor een gedeelte van binnen vertoonde voor hare verwoesting door den hevigen brand van 7 October 1832, uitgegeven ten voordeele van den opbouw eener nieuwe kerk, door J. A. M. W. LE SAGE TEN BROEK, 1834.

De St. Lievens- of Monsterkerk te Zierikzee, zoo als dezelve zich voor een gedeelte van binnen vertoonde na hare ver-

woesting, door den hevigen brand van 7 October 1832, (des morgens na den brand op de plaats zelve geteekend). Uitgegeven ten voordeele der opbouw eener nieuwe kerk, door J. A. M. W. LE SAGE TEN BROEK, 1834.

Dezelfde teekeningen als de vorige, bij BACKER, doch fraaijer afdrukken, zonder naam van teekenaar of graveur.

De St. Lieve Monsterkerk te Zierikzee daags na het afbranden op den 6 October 1832. Geteekend door N. W. SCHMAL. Steendruk van H. DESSAUER, te Middelburg.

Het afbranden der St. Lieve Monsterkerk te Zierikzee in den nacht tusschen den 6 en 7 October 1832. Geteekend door N. W. SCHMAL. Steendruk van H. DESSAUER, te Middelburg.

De St. Lievens Monsterkerk te Zierikzee, daags na den brand. D. J. CRAMER del. Steendruk van J. D. STEUERWALD.

De beide laatste platen stellen de kerk voor, zoo als die zich van buiten, gedurende en na den brand zich vertoonde.

Zegel en contrazegel van 't kapittel van St. Lievens Monster te Zierikzee.

Het randschrift van het zegel is in deze afteekening onleesbaar. Op den rand van het contrazegel staat: „*S. Capli Sci Livini Zierizen.*"

Zegel van den deken van het kapittel van St. Lievens Monster te Zierikzee.

Het randschrift is onleesbaar. Even als de eerste stichting van Zierikzee onzeker is, zoo is ook die van de eerste St. Lievenskerk aldaar. Iz. ABRAHAMSEN, in zijn *Chronijkregister*, noemt het jaar 1151 als het jaar der stichting, doch geeft geene bronnen op waaruit hij dit heeft. Priesters vindt men genoemd a°. 1236, V. D. BERGH, *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 197; ook in 1267, V. D. BERGH, *Register van oorkonden*, bl. 64. Als hoofd- of parochiekerk wordt zij genoemd in 1323; VAN MIERIS, a. w., dl. II, bl. 272 jct. 303. Als St. Lievenskerk komt zij voor in 1325, ibid bl. 367 jct. 653.

De kerk werd eene collegiale met een kapittel, met een maximum van 24 kanonnikken, waarvan bij de stichting acht werden benoemd, door hertog ALBRECHT, 20 April 1378; de stichtingsbrief wordt gevonden bij VAN MIERIS, dl. III, bl. 343; het maken van nieuwe prebenden aan zekere bepalingen onderworpen in 1397, VAN MIERIS, dl. III, bl. 653; de voorregten van het ka-

pittel bevestigd door WILLEM VI, 28 Junij 1405, VAN MIERIS, dl. IV, bl. 17. Over de verschillende kanonnikken-prebenden zie men *Oudheden en gestichten*, dl. II, bl. 9—29, waarbij men nog kan voegen eene prebende in 1420 door JAN DE REPERE LIEVENSEN gemaakt en van wier stichtingsbrief een afschrift is in de verzameling van handschriften van het Zeeuwsch genootschap. Over de kerk wordt naauwkeurig gehandeld in *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 337 volgg., zoo als het geheele artikel Zierikzee, van de hand van NICOLAAS VAN DER SCHATTE, de blijken draagt van een naauwlettend onderzoek. Men zie ook het opstel van AB UTRECHT DRESSELHUIS hiervoren vermeld. De kerk brandde voor een gedeelte af in 1466. De groote brand, waardoor de kerk verwoest is, had plaats in den nacht tusschen 6 en 7 October 1832, waarschijnlijk door de onvoorzigtigheid van een loodgieter.

Grondt van de Monsterkerck en de thoren tot Zierikzee 1657 $\frac{8}{8}$.

Gedeelte van de groote plaat hiervoren vermeld.

Plattegrond van de Monsterkerk te Zierikzee.

Teekening in potlood met de kapellen en altaren en de namen der gilden die er zorg voor moesten dragen. De overlevering dat de kapellen zouden gebouwd zijn door zekeren lombaard of lombaardhouder, ten einde in gewijden grond begraven te mogen worden, vindt men bij BOXHORN en door latere schrijvers overgenomen; zie daartegen AB UTRECHT DRESSELHUIS in evengemelde recensie. Deze platte grond is niet onbelangrijk wegens de aanwijzingen die er op voorkomen van de gilden en hunne heiligen, men vergelijke hierbij het charter van 18 (welligt 8) Maart 1425 st. cur. (1426) voorkomende in J. C. DE JONGE, *Specimen historico-juridicum, continens diplomata quaedam* etc. *L. B.* 1816, p 41 en 99 en nogmaals afgedrukt in H. Q. JANSSEN en J. H. VAN DALE, *Bijdragen tot de oudh. en geschied.* enz., dl. V, bl. 372 volg.

Grafzerk van JACOB VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE.

Teekening in O. I. inkt. Op de zerk zijne afbeelding en het wapen van VAN TUYLL gequarteleerd met dat van BERGEN. In de hoeken, de wapens van VAN TUYLL, BERGEN, RAVESCHOT en CATS. In de lijst van de zerk „*Hier* „*let begraven* JACOB VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, Heer van *Moermont en* „*Wellant, Schildknape, Ballieu der stede Zierikzee, die sterf d.* 17 *Januarij A°.* „1580."

Wapenbord van JACOB VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE.

Teekening in kleuren, in het midden het wapen van VAN TUYLL, gequarteleerd met dat van BERGEN (bij Alkmaar), tot tenants, twee wildemans, in de hoeken de wapens VAN TUYLL, BERGEN, RAVESCHOT en CATS. Van onder „*In hoc avito monumento reconditus est nobilis vir Jacobus a Seroskercke do-*

„*minus de Moermont et Wellant qui hujus urbis praefectus obiit* 17 *Januarii*
„*anno domini* 1530."

Het bord heeft waarschijnlijk gehangen boven de zerk in de bontwerkerskapel, doch is op het einde der vorige eeuw, bij het wegnemen der wapenborden, uit de kerk verwijderd.

JACOB VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, de zoon van HUGO en CATHARINA (volgens SMALLEGANGE) of CORNELIA (volgens GOUTHOEVEN) dochter van HUGO VAN HAAMSTEDE VAN BERGEN, is geweest baillauw van Zierikzee; hij huwde 20 Febr. 1499 JACQUELINE VAN DEN EIJNDE en na den dood van deze, de weduwe van JOOS VAN DER HOOGE, ADRIANA VAN WISSEKERKE. Volgens RUIJSCH DE BRUIN, Ms. Gen. VAN BORSSELE bestaat er eene acte van 22 Aug. 1556, waarbij KAREL V „confirmeert de remonstrantie van JERONIMUS VAN SEROOSKERKE „doenmaal ridder, voordragende dat syn vader JACOB VAN SEROOSKERCKE ver„laetende den naam VAN TUYLL, hem doen noemen heeft naer syn heerlyck„heyt van Serooskercke gelegen in den Eylande van Schouwen aengecoft by „syn grootvaeder PIETER, van MAXIMILIAEN, roomsch coninck" enz. Uit een schepensbrief van het jaar 1508, mij medegedeeld door den heer ERMERINS, blijkt dat JACOB toen schepen was van Zierikzee. Hij wordt daarin genoemd: JACOB VAN TSEKEROIRTSKERCKE, PIETER HUGENZ. Op zijn zegel aan dien brief gehecht, is het wapen: twee hondskoppen en eene ster; zoo ook het wapen van zijn vader PIETER HUGENZ. op een zegel aan een schepensbrief te Zierikzee van 1469. Het volle wapen, de drie hondskoppen, komt daarentegen voor op het zegel van YEMAN WIT YENZ., schepen te Zierikzee, aan een schepensbrief van 1505, thans nog te Zierikzee voorhanden. Zie voorts in Portef. XI op *Moermont*; dat JACOB ook baillin van Middelburg zou geweest zijn, zooals HENDRIK VAN TUYLL bij GOUTHOEVEN bl. 556 zegt, is mij niet gebleken en komt mij zeer onwaarschijnlijk voor.

Glasraam in de bontwerkers- of Tuyll van Serooskerke's-kapel in de St. Lievenskerk, te Zierikzee.

Van boven het jaartal 1617, in welk jaar dus dit glas schijnt geplaatst te zijn. Voorts de wapens van

REINIER VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE.	SIBELIA VAN HAVENE.
PIETER VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE.	MARGARETHA VAN ZUIJDLAND.
HUGO VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE.	Open.
PIETER VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE.	CORNELIA VAN BERGEN.
JACOB VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE.	Open.
HIERONYMUS VAN SEROOSKERKE.	ELEONORA MICAULT.

Voorts de wapens van PHILIBERT VAN SEROOSKERKE, van JACOB VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, van JAN VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE en LOUISA ZEGERS VAN WASSENHOVE, van GEERTRUID VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE en JOOS V. D. WERVE; van LEVINA VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE en ADOLF VAN BORSSELE, van CLARA VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE en GUILAIN DE SOETE, van

Maria van Tuyll van Serooskerke en Bruininck van Wijngaerden, van Hendrik van Oem van Wijngaerden en Eleonora van de Werve en van nog eene dochter van Bruininck van Wijngaarden. Hierbij eene genealogische tabel, opgemaakt door V. van Citters en waarin de wapens van Catharina van Raveschot, huisvrouw van Hugo en van Jacqueline van den Eijndk, huisvrouw van Jacob, die op het glasraam ontbreken, zijn ingevuld. De kapel der bontwerkers was de eerste kapel ter regterzijde van het portaal aan de zuidzijde der kerk. Door Hieronymus was zij tot eene kapel voor de familie van Tuyll ingerigt.

Gedenkstuk ter eere van Jason Pratensis, opgehangen in de oude colvenierskapel, in de St. Lievenskerk te Zierikzee.

Teekening in O. I. inkt. De opschriften luiden:

Epitaphium
Eruditissimi ac celeberrimi viri
Jasonis Pratensis
Medici Zirizaei
obiit XI kal. Junii CIϽIϽLVIII.

Scaldia, quae pratis latisque extenderis agris,
Adspice Pratensis posthuma busta Tui;
Hic situs est non quem Colchis male scribit Jason
Aut qui Medeae struxerat arte dolum:
Sed ubi quem peperit Medicum, Zirizaea, suaque
Arte dedit forma posse salute frui
Ecce per immensum diffusa volumina mundum
Optima victuri dant monumenta viri,
Quaeque per Aonios cecinit doctissimus hortos
Et tot conspicuo carmina fulta pede.
Sufficit genuisse duos: Levinus, Jason
Nomina sunt opibus splendidiora tuis.

A. Hofferus.

Dum tua miramur, dum te miramur in illis
Qui neget humana numina veste tegi?
Quam bene grandiloquum viva sub imagine Phoebum
Exprimis et medica Phoebus et arte Lyrae.

A. Hofferus.

De oude colvenierskapel was gelegen in het midden van de noordzijde van het koor der kerk. Over Jason Pratensis zie hierachter, onder *Geletterd Zierikzee.*

Gedenkstuk ter eere van Levinus Lemnius, geplaatst in de vleeschhouwers-kapel, in de St. Lievenskerk te Zierikzee.

Teekening in O. I. inkt. De opschriften luiden:

D. O. M.
Sepul. Clarissimi doctissimique
D. LEVINI LEMNII *Zirizaei.*
obiit kal. Quinctilib. CIƆ IƆ LXVIII.

Qui prior occultis rerum miracula causis
Atque auctore sagax omnia plena Deo
Scripsit et e nostris terras effusit in omnes,
Fluctibus huic patrio conditur umbra solo.
Et quae saxa sibi moriens non contulit ipsi
A sera merito posteritate capit.
Rottera cur magno statuam decernis Erasmo?
Ille tibi cineres non dedit ipse suos.
Qui nasci voluitque mori, hic qui vixit et orbi
Quod dedit, hoc urbi consecrat, hanc meruit.

C. BOY.

Si mihi Panthoidae placeant deliria sectae
Et nova migrare in corpora credam animas,
Aut medio Hippocratem Levino vivere dicam,
Aut medio vivit Lemnius Hippocrate.

A. HOFFERUS.

De vleeschhouwers-kapel was gelegen aan de noordzijde van de kerk, de derde aan de regterzijde van het noorderportaal. De beide opschriften, ter eere van JASON PRATENSIS en LEVINUS LEMNIUS waren in 1795 nog aanwezig, doch zijn sedert verdwenen; zie DE KANTER en AB UTRECHT DRESSELHUIS, *de provincie Zeeland*, bl. 201. Over LEMNIUS zie hierachter, onder *Geletterd Zierikzee.*

Grafschrift op MARIA PECK, in de St. Lievenskerk te Zierikzee.

Hier rust jufvrou MARIA PECKZ, *huijsvrou Jonkert* WILLEM DE ROVERE, *Hoochbailla van Zeeland Beoister Schelt ende Baillia tot Ziericzee, sy werdt by Cortkene overseylt en sy sterf en verdrank daar soo deerlyk voor de middach de* 26 *January* 1585 *verwachtende genade in den jonexten dach.*

WILLEM DE ROOVERE, uit het oude Brabantsche geslacht van dien naam, is geweest Baillia van Zierikzee 1580—1592, hij is in laatstgemeld jaar overleden, zie over hem *St. Not. van Zeeland*, 8 Febr. 1586; zijne vrouw, MARIA PECK, is waarschijnlijk de dochter geweest van PIETER PECK en CATHARINA GILLIS, doch komt niet voor in de genealogie bij DE HERCKENRODE, *Nobil.* t. II, p. 1533.

Gedenkstuk ter eere van WILLEM VAN BERENDRECHT en diens huisvrouw ANNA VAN CAMPEN, in de speelluiden-kapel in de St. Lievenskerk te Zierikzee.

Van boven het wapen. Hierbij het grafschrift:

Epitaphium,
Nobilissimi et Amplissimi viri
GULIELMI A BERENDRECHT
Regalium dominiorum ad orientale
Schaldis latus Quaestoris generalis, pagi
ac territorii Noordgoviani domini,
necnon
genere atque virtute praestantissimae matronae
ANNAE A CAMPEN.
Lectissimorum Conjugum
Haec una servat praesidis clarissimi
Peculiorum publicique aerarii
Ossa et cadaver optimatis foeminae
Juxta repostum corda jungens invicem,
Quae vinxit olim nodus insolubilis
Tori sacrati dexterarum foedere,
Uterque stemmati inclyti satis probus
Virtutis unum illius jungens tramitem
Aeque remoti ab improbo fuco procul
Eous ac sol occidensque dissident
Poli recessus appulere coelicos
Animasque summo reddidere numini
Caelo receptas, unde origo illis fuit
Socero socruique
moestus gener
H. DE HUBERT.
L. M. Q.
P.

WILLEM VAN DER MEER VAN BERENDRECHT, heer van Noordgouwe bewesten Steene, (ERMERINS, *Zeeuwsche oudh.*, dl. VIII, st. 2, bl. 164), zoon van WILLEM en ANNA SANDELIJN, was eerst kapitein en later (1595—1614) rentmeester-generaal beooster Schelde. Zie over hem en zijn geslacht SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 697 en VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1294 volgg., waar men de acht kwartierwapens vindt, die in de kerk te Zierikzee vroeger van hem voorhanden waren.

ANNA VAN CAMPEN is naar alle waarschijnlijkheid geweest de dochter van den secretaris van Middelburg ADRIAAN VAN CAMPEN, van wien althans eene dochter TANNEKEN, oud 14 jaren, wordt vermeld in de stadsrekening van 1569.

Over HERMAN DE HUYBERT, hun schoonzoon, zie men DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 309 volgg. en J. H. DE STOPPELAAR, *Diss.*, p. 10 en 11.

Bord en grafschrift op ANTHONETTA LOWER.

D. O. M. S.
Epitaphium
in obitum
ANTONETTAE LOWERAE
Foeminae ornatissimae
Franc. Low(er) Nob. Angl.
Conjugis lectissimae
Martii die 20 1621 *defunctae aetat.* 32.

Fundere nos Imbres tu Marti Mensis Apriles
Cogis, et hunc terrae rore rigare sinum,
Tempore cur verno Flos optimus aruit imbre
Num caruit, vel num fertiliore solo?
Non: Mare, Terra, imo Zelandia ferre recusat,
Namque solum, indignam hanc ferre salumve
Nec vult tam generosa solove salove mirari
In coelo sedes ecce occupat novas.

DenataeConJUgI posUIt trIstIs MarItUs.

Write this with Angels quilles; in sacred vowle
I'll weep until I'me wept into a lowle
For thee deare Antonnetta, and this life
Schall only joy me that I had a wife.
FRANCIS LOWER.

ANTHONETTA, de huisvrouw van sir FRANCIS LOWER, was, blijkens de MS. genealogie van OCKERSE, de tweede dochter van OCKER JANSE DE JONGE, uit diens tweede huwelijk met LEVINA, de dochter van NICOLAAS VAN CROMSTRIJEN, zoon van WILLEM SIMONSE, hiervoren vermeld; zij was geboren in Julij 1585 en met LOWER gehuwd in 1619. LOWER zelf overleed in 1655 in Engeland, waar hij ook geboren was. De zuster van ANTHONETTA, AGATHA, was gehuwd met HANNIBAL BONNETON, uit Ierland.

De afbeelding van dit bord en het grafschrift, even als die hierachter volgen van M. VAN ASPEREN en van PASCHIER DE WITTE, zijn genomen uit eene verzameling van grafteekens in drie deelen in fol., op de koninklijke bibliotheek te 's Gravenhage, en bijeengebragt door mr. WILLEM VAN DER LELY, burgemeester van Delft. Uit die verzameling blijkt dat bijna al de afteekeningen tot Zeeland betrekking hebbende, gemaakt zijn door PIETER SNIJDERS of MATHIJS VAN NOOIJEN. Het Zeeuwsch genootschap is deze afbeeldingen verschuldigd aan de verpligtende bemoeijingen van den heer J. G. FREDERIKS, te 's Gravenhage.

Gedenkteeken en grafschrift ter eere van MATHIAS VAN ASPEREN, in de St. Lievenskerk te Zierikzee.

Aeternum gloriosis Manibus
Generorissimi Fortissimique juvenis
Dni MATHIAE VAN ASPEREN *militis Patricii*
qui Anno 1635 *mense Majo ad Arcem*
in Flandria Philippinam primus in Belgio
Cardinalis Ferdinandi Austriaci auspi-
ciis obsessam et virtute Mattiaca
Strenuissime tutam in acie fortiss-
ime caesim punctim dimicans
glande gemina exadverso guttu-
re transfixus terram coelo
commutavit.
Aetatis an. XXIII.

Qui patriae vitam supero, pia corda Tonanti
Asperius Morinis reddidit Asper agris
Hic cubat, hic celebri locat haud violanda sepulcro
Brachia in Hesperias officiosa neces
Ausaque continuis rapidum congressibus hostem
Cominus audaci sustinuisse manu.
Schaldia. quid lacrimet, Letho quid Cantaber ille
Plaudat et Austriacum mors juvet ista Ducem?
Scilicet innumeris cum circumsepta maniplis
Una Ziringiaci sternitur umbra viri
Tunc totum Pater Honta Tagum Frat(r)isque Philippi
Prima Philippinis subsidit arma sinus.

P.
CORN. BOY
jctus.

Het beleg en ontzet van Philippine, waarbij MATHIAS VAN ASPEREN sneuvelde, wordt omstandig beschreven bij COMMELIN, *Leven van Frederik Hendrik*, dl. I, bl. 211 en 212, waar ook de afbeelding van het beleg te vinden is.

Grafschrift op S. VAN CRUININGEN.

ob. 40
S. A^r. CRUNIGEN
mō *apr* 1
anno 1637.

Bij dit afschrift is opgeteekend dat daaronder geplaatst was het wapen VAN CRUININGEN, met een bar sur le tout en een degen; daaronder aan de eene zijde een windhond van keel met het jaartal 1596 en aan de andere zijde een hond insgelijks van keel, waaronder P. DE WITTE. Welligt behoort dit laatste bij het straks te vermelde grafschrift op PASCHIER DE WITTE. Overigens geene vermelding of het opschrift op een wapenbord of zerk gestaan heeft. Volgens

DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 286, heeft in de groote kerk te Zierikzee op een tafereel, een grafdicht door C. BOEY, op ALEXANDER VAN CRUININGEN gestaan en deze zal de hier bedoelde zijn. In eene MS. verzameling van de grafschriften in de groote kerk te Zierikzee vind ik van dezen VAN CRUININGEN geene melding gemaakt; CAESAR, de bastaardzoon van MAXIMILIAAN VAN CRUININGEN, bij BEATRIX DE PINEDO, leefde nog in 1639; in 1678 komt een ADRIAAN VAN CRUININGEN voor te Veere, die het wapen van Cruiningen met de bar sur le tout droeg; zie ERMKRINS, *Zeeuwsche oudh.*, dl. VII, st. 2, bl. 113 en 115; welke betrekking evenwel tusschen dezen en VAN CRUININGEN, te Zierikzee begraven, heeft bestaan is mij niet gebleken.

Tombe opgerigt door JOHN CONYERS en de daarbij behoorende gedenkstukken.

Vier bladen in fol. en daarbij afzonderlijk de opschriften.

Blijkens deze opschriften vond men, voor dat de tombe door CONYERS was opgerigt, een gedenkstuk (zerk of bord?) met de wapens van DE POTTERE, met een helmet en van WISSEKERKE in eene ruit, door eene vrouw vastgehouden en met het volgende opschrift:

Epitaphium
in obitum D. HENRICI POTTERI
Centurionis clarissimi
et D. AGATHAE VAN WISSEKERKE
Conjugis suae charissimae.

Si virtus, si bella virum, si stemma probarunt,
Potterem Heroëm stemmata, et arma probant
Auraico insigni qui principe marte triumphos
Nactus, et Hispanos, qui juga ferre dedit,
Belgae quem plorant, lugens Zirizaea reposcit
Nortgovia ut patrem filia sola suum.
Hic Agatha associata viro jacet, inclyta, saxum
Junget idem fides, quos modo junxit amor.

Obiit ille VII April CIↃIↃCX(X).
illa vero I May CIↃIↃCVIII.
Amoris ergo posuit
C. B. (CORNELIS BOY?)

Het eerste blad bevat de afbeelding van de tombe.

a. Het bovenstuk.

Van boven eene vaas, waaronder de wapens van DE POTTERE en VAN WISSEKERKE.

Aan de eene zijde het borstbeeld van HENDRIK DE POTTERE, met de wapens

DE POTTERE, DE GROEE (Groef?), ASSELIERS en NIEULANT; aan de andere zijde het borstbeeld van AGATHA VAN WISSEKERKE, met de wapens van WISSEKERKE, ABEELE, SCHENGEN en VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE. Opschrift:

Memoriae
Nobilissimi et fortissimi viri
D. HENRICI DE POTTERE *filii* JACOBI,
Qui fratres (IV an IX?) *quorum tres centuriones fuer.*
pro patria divers. expeditionib. acerri pugnantes
amisit, ipse illustriss. ordinum auspiciis, magna cum
laude, annos XLII militavit, pluribus vulneribus insignis,
Dammae gubernator fuit, obiit A° CIƆIƆCXX.
Et nobilissimae ornatissimaeque D. AGATHAE DE WISSENKERCKE,
uxoris pientissimae, JOANNES DE CONYERS gener. B. M. P.
I(OHANNES) S(METIUS) N(EOMAGIENSIS) P(ASTOR) E(CCLESIAE).

b. Het middelstuk.

De beeldtenissen van JOHN CONYERS en MARIA DE POTTERE, liggende op eene mat met een hond aan de voeten en nog lager het beeld van HUME insgelijks liggende; boven die beelden het volgende opschrift, onder de wapens van CONYERS en DE POTTERE.

D. O. M.

Nobilissima matron. D. MARIA DE POTTERE, *uxor pientissima et desideratissima generosi* D. JOANNIS DE CONYERS. *equitis aurati, qui antiquissima, in Dunelmensib. nobilitate ortus, foederato in Belgio et apud Germanos, anglosque praeclara fortitudinis et prudentiae Experimenta dedit virtusque* (?) *dum militiae honoribus pene omnib. functus, supremus post equestrium copiarum sereniss. Caroli m. Britanniae regis exercitu magister barviciq. gubernator fuit, arci tandem Londinēsi, omnium angliae ordinum votis, praefectus datus tantam honesta missione dignitatem suburbano noortgoviae otio Deo feriaturus, sponte communicavit; quo cum marito, postquam annos VIII et XX sine turba offenciunculaeque nubecula, vixisset rarissimum in deum pietatis, erga maritum charitatis, erga egenos beneficentiae, erga omnes humanitatis exemplum in Potteriano suo*
Nortgoviae Potterorum, quae in Zelandis fuit familiam, postrema morte
clausit, a°. aet LVII Christi CIƆIƆCL Idibus quintilis,
aeternae imcomparabilis uxoris memoriae hoc immortalis
affectus monumentum maritus moestissimus
posuit sibique locum sepulturae designavit.

J. S. — *All my joye* (joys) *Th*(i)*s Toumb im.*(*b*)*oys* — N. P. E.

Johava (Jehovah). — *Providebit*

Op de kolommen daarnevens, die op het voetstuk rusten, twee beelden met de onderschriften *Justitia*, *Caritate*, en verder de volgende wapens:

Conyers.	Beaufon.	de Pottere.	Wissekerke.
Verney.	Ramesfort.	de Groee.	Abeele.
Bulmer.	Ferrers.	Asseliers.	Schengen.
Swardbyk.	Osbaldeston.	Nieuland.	van Tuyll van Serooskerke.

c. Het voetstuk.

Onmiddelijk onder het beeld van Hume, in het midden het wapen van Hume met dat van de Pottere als middelschild, en voorts de wapens:

Kar, Cheton, Hume, Hume, de Pottere, van Wissekerke, de Groee, Abeele, en daaronder het volgende opschrift:

Henricus Hume.

Illustri Humaeorum et Carrierum
Roxburgensium a patre, comitum nobilique
a matre Pottererum et Wiskerckensium genere natus
Linguarum liberaliumque artium doctrina excultus
Equites, optionis, pedites, centurionis
dignitate fideliter fortiterque duxit.

isto munere simul et vita pie defunctus
amicis suis desiderium, materterae fatalem luctum reliquit,
obiit delphis aº salutis CIↃXL. IV cal. junias aet. XXXVII
Joannes Conyerius monimentum hoc
adfinis suae filio, quem ut suum
educavit, moestus posuit.

J. S. Neomagiensis. minister fecit.

Boven de tombe waren geplaatst de volgende wapenborden:

Manswapen, de Pottere, H. d. P. 1620, met een degen en helmet.

Vrouwenwapen, de Pottere en Wissekerke, A. v. W. 1608.

Manswapen, Conyers, met acht kwartieren, vaandel en wapenrok.

Vrouwenwapen, Conyers en de Pottere, met acht kwartieren.

Manswapen, Hume, met acht kwartieren, vaandel en wapenrok.

De drie overige platen behelzen de afbeelding van de drie steenen tafels, met marmer beeldwerk, die in den muur der kerk nevens de tombe waren gemetseld.

Het opschrift van de middelste luidt:

Ter eere ende gedachtenisse van de
weledele Deuchtrycke
vrouwe Maria de Pottere
waarde Huysvrouwe van den weled. Heer
Joan Conyers, Ridder
gestorven tot Noortgon den 15 July
anno 1650.

Om sonder sielendwangh, Godt naer syn woort te eeren,
Uyt Brabant onze stam naer Zeelant wilde keeren
Der aarden groote Heer daer volghde met syn handt
En mede segen gaf int nieuwe vaderlant,

Een Engels ridder Hy, tot Huysheer my toevoeghde
Wiens cloeck en wys beleyt syn Coninck ook vernoeghde
Niet Nederlant aleen maar Duyts en Engelsman
Van tgene by haer bleeck getuyge wesen can,
Van Ruyters opperhooft, van Coninckx tour bewaerder
Van Barwyck governeur was hy, doch hield ick waerder
Dat in ons eene siel, een hert, sin, lust en tocht
In beyde te gelyck, gelycke neygingh wroght
Om uyt het staetsgewoel, tot rust ons te begeven,
Om onse tyt den Heer der Heeren hier te leven,
Dit was myn hert, en vreucht, dit heb ick steeds betracht
Daernaer myn Heer eñ man in lieff eñ eer geacht
Den armen liet ick noyt myn hand of hert ontbreken
Oprecht, heus, sedich trouw in ommegang eñ spreken
Heb ick myn loop voleynt eñ tgene daer myn lust
Naer streckte heb ick nu, des Hemels blyde rust.

JOHANNES SMITHIUS.
V. D. M.

Van boven een pelikaan zijne jongen voedende; aan weêrszijde en van onder, treurende cherubijntjes.

Het opschrift van de tafel aan de eene zijde:

Ter gedachtenisse vañ
Weledelgeboren gestrengen Heer
Hr Henrick Hume
kapiteyn van eene compagnie tot dienst
van de Vereenigde Nederlanden
gestorven tot Delft den 28 *May*
anni 1650.

Van moeder jongh ontbloot, noyt Moeder heb gederft
Myn Moeye Moeders herdt tot mynwart had geerft;
Ick heb, door haer bestu(u)r, wat iemandt moch vercieren
In wetenschap gesocht van Konst, Tael en Manieren;
Als Lieutenant te paerd, als Capiteyn te voet
Thoond' ick het Vaderlandt een cloeck en trouw gemoet;
Naer dat ons Godt den vred' twee jaer lanck had gegeven
Riep Hy my oock tot vred' en tot des hemels leven,
Ick treur niet dat ick sterf of schey van goed of staat
Ick klage slechts dat ick myn Moeye in rouw(e) laet.

JOHANNES SMITHIUS.
V. D. M.

Van boven een treurend kind en voorts aan weêrszijde een cherubijnenkopje.

Het opschrift op de derde tafel:

Jehovae qui providebit sacrum.
Illustriss. geneross. nobiliss.
Heroi
D. Joanni de Conyers
Equiti Aurato
Antiquiss. pariter ac Nobiliss.
in Dunelmensib. prosapia orto
reb. bellic. prudenter fortit. et felicit.
tum in Belg. Foeder.
cum German Angliaq. gestis
clarissimo
Equestr. Copiarum
in Magn. Britann. Reg. Caroli I exercitu
duci supremo
Barvici urbis tum munitiss. gubernat.
strenuo indefesso,
Arci Londinens. praefect. omnium votis
desideratissimo,
anno aetatis LXXII salut. CIƆIƆCLVIII
Noortgou in domin. pie mort.
avuncul. suo dilectiss.
in aetern. ejus memor.
hoc qualecunq. sincer. affectus testim.
moest. Haeres pos.

Ille cui Carolus primus rex auxit honores
Atque equitis titulos ob bene gesta dedit,
Cui data Barvici fuit et suprema potestas
Londinique arcis credita cura fuit,
Quemque exercitui quoq. rex praefecit equestri,
Huic secuit vitae stamina parca ferox.
Praesagus patriae turbarum has venit ad oras
In pace ut vitam transigeret reliquam,
Pax data, nam coeli providit pace Jehova,
In coelis anima est, corporis heic cinis est.
Servatius Gallaeus.
V. D. M.

Van boven een kindje blazende op een hoorn en rustende op een doodshoofd; aan weêrszijde en van onder zoo als de tafel ter eere van Maria de Potter.

De tombe, die opgerigt was aan de noordzijde van het koor, was van zwart gepolijsten steen met wit marmer ingezet; men zie *Tegenwoordige staat*, l. l. bl. 342; wie de ontwerper en beeldhouwer zijn geweest is mij onbekend; de vervaardigers van de grafschriften waren de beroemde oudheidkundige J. Smetius,

predikant te Nijmegen en SERVATIUS GALLAEUS, waalsch predikant te Zierikzee, beiden vermeld o. a. in de woordenboeken van GLASIUS en VAN DER AA c. s. Het verzoek om de tombe te mogen oprigten is, blijkens de notulen van den raad te Zierikzee, door JOHN CONYERS, ook namens zijne huisvrouw MARIA DE POTTERE, op 5 Julij 1650 aan de regering gedaan. Hun neef, HENDRIK HUME, was, blijkens het grafschrift, den 28 Mei te voren overleden en den 15 Julij daarop, dus tien dagen nadat haar man en zij het verzoek hadden gedaan, overleed ook MARIA zelve op het slot de Pottere te Noordgouwe, nadat zij kort te voren bij haar uitersten wil (volgens ERMERINS, dl. VIII, st. 2, bl. 143, op 14 Julij, dus den dag vóór haar overlijden), de oprigting der Konyershuisjes had bepaald. Haar vader, HENDRIK DE POTTERE, was in 1578 kapitein te Sluis en vertrok in 1584 met HERAUGIERE en de Schotten naar Bergen-op-Zoom en Lillo, doch keerde in 1586 naar Sluis terug; van zijne tegenwoordigheid aldaar tot April 1586 zijn de blijken voorhanden, zie *Zeeland* 1853, bl. 306. In 1587 vertrok hij uit Sluis met het vendel Schotten naar Schouwen, waar zijne latere vestiging onder Noordgouwe het gevolg van was; vgl. de *Stat. not.* van 14 Julij en 11 Sept. 1587 coll. bl. 236 van de *Bijlagen*. Hij overleed, volgens het eerste grafschrift, in 1610, volgens het tweede, in 1620. Zijne huisvrouw AGATHA VAN WISSEKERKE († 1608), was de dochter van ANTHEUNIS en MARTHA VAN DEN ABEELE; hare grootmoeder aan vaderszijde was AGATHA VAN SCHENGEN, blijkens de hiervoren genoemde kwartieren en waaruit de genealogie van WISSEKERKE, bij SMALLEGANGE, kan verbeterd worden. Hare grootmoeder, aan moederszijde, was MAGDALENA VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, de dochter van JACOB hiervoren vermeld. De moeder van HUME was de zuster van MARIA. Door sommige schrijvers (*Tegenwoordige staat van Zeeland*, BERMAN, a. w., bl. 18) worden de liggende beelden gehouden voor die van HENDRIK DE POTTERE en AGATHA VAN WISSEKERKE, hetgeen evenwel strijdt met de plaatsing der wapens en met de opschriften. Van boven heeft men de borstbeelden van genoemde twee personen, dan volgen de beelden van CONYERS zelf en zijne vrouw MARIA en dan dat van HUME; het is waar, bij het oprigten der tombe leefde CONYERS nog, en het schijnt zonderling dat iemand, bij zijn leven, dergelijk beeld op zijne graftombe doet plaatsen, maar zoo het beeld niet, zoo als de tafel in den muur, door zijn erfgenaam en neef is geplaatst, dan herinnere men zich de woorden in het opschrift „Sibique locum sepulturae designavit." Bij den grooten brand van de kerk in 1832 bleef dit praalgraf gaaf en ongeschonden, BERMAN, a. w., bl. 44; volgens dezen werd het in veiligheid gebragt, hetgeen niet verhinderde dat men het toch stuk sloeg en voor ouden steen verkocht! vgl. NAGTGLAS, LEVINUS LEMNIUS, bl. 18, alsmede de MS. aanteekeningen van A. MOENS, op het raadhuis te Zierikzee.

Gedenkteeken ter eere van BONIFACIUS CAU. Teekening in O. I. inkt.

Het opschrift luidt:

Memoriae
Strenui ac generosi juvenis
BONIFACII CAUII
Secundo bello Anglico
glande plumbea capite trajecto
occisi
anno aetatis suae XVIII
Christi M D C LXV
ipsis Id. Jun.
Fratres et sorores moesti.
P. C.

In Batavos iterum numerosa classe Britannis
Fortunam placuit sollicitare suam,
In pugnam venere rates bellum undique bellum
Ipse furor Martis praecipitabat opus
Dumque mori pulchrum mediis occurrit in undis
Insigni fato Cauius occubuit,
Iam pugnans propriam vitam neglexit at illi
Ipsa salus patriae publica cura fuit.
Conditur hic tumulo juvenis; saepe invida fortes
Parca rapit bello et vix sinit esse senes.

R. HOFFERUS.

Het gedenkteeken was geplaatst in de zakkedragerskapel; op de zerk, waaronder hij begraven lag, stond alleen „*Hier lecht begr.* BONIFACIUS CAU, *st.* „13 *Juny* 1665 *en* ANNA CAU *j. dr. st.* 2 *Oct.* 1669." BONIFACIUS CAU, die in den zeeslag van 13 Junij 1665 sneuvelde, was één der twintig kinderen van den griffier bij den hoogen raad IMAN CAU en LOUISA SWEERTS DE WEERDT. MS. geneal. DE JONGE.

Grafschrift van JOB DE JONGE en DINA MOGGE.

Hier leght begraeven de Heer JOB DE JONGE, *in syn leven gecomm. Raedt van de Ed. Mog. Heeren Staeten van Zeelandt ende Raedtsheer ter Admiraliteit aldaer Burgemeester, Schepen en Raedt der Stadt Zzee, gestorven den* 19 *September* 1673 *oudt* 75 (79?) *jaren ende jufvrou* DINA MOGGE *syn huysvr. z. gestorven den* 29 *July* 1660 *oudt* 65 *jaaren.*

JOB DE JONGE, geb. Augustus 1594, was de zoon van JAN ANTHONISSE DE JONGE en diens tweede vrouw MARIA JOBSE VIERLING, genaamd VAN DER LISSE, en is de stamvader geweest van de thans nog levende afkomelingen van het geslacht DE JONGE. Hij is geweest burgemeester van Zierikzee in 1623, 1629, 1640, 1654 en 1658 en lid van gecommitteerde raden 1659—1662.

Grafteeken ter eere van SIMON SCOTTE. Afbeelding in kleuren.

Van boven:

„*Obiit* 4 *Mart. anno* 1691 *aetatis suae* 75."

In het midden het wapen van SCOTTE tusschen de volgende wapens:

SCOTTE.	BORSSELE VAN DER HOOGE.
VAN THOOR.	BORSSELE VAN SPRKKEUWKSTEIN.
TENYS.	FOREST.
GILLIS.	NIEUWBURG.

Van onder zijn wapen met dezelfde kwartierwapens op een wapenrok; voorts de insignia van zijn militairen rang. SIMON SCOTTE, de zoon van SIMON en CORNELIA VAN DER HOOGE, is geweest kolonel van een regiment voetvolk; in in 1649 ~~was~~ hij kommandeur van Philippine. Hij was eerst gehuwd met HUGONIA ROLLANT, en later met zijne huishoudster ANNA VAN HEIDELBERG. Over een proces, door SCOTTE gevoerd over het testament van zijn 15jarigen zoon, komen stukken voor in de *Portefeuille II* van de hiervoren genoemde verzameling.

De kwartieren, zoo als zij hier geplaatst zijn, komen niet overeen met de genealogiën der SCOTTE's en VAN BORSSELE's, vgl. ook VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 958 en 966; ERMERINS, *Zeeuwsche oudh.*, dl. III, bl. 217 en 218; men schijnt bij de kwartierwapens van moederszijde eene generatie te hebben willen overspringen.

Gedenkteeken en grafschrift ter eere van PASSCHIER DE WITTE. Eene vierkante lijst.

Het grafschrift luidt:

Gravschrift ter gedagtenisse van den strydbaare PASSCHIER DE WITTE, *kapitein van een schip van oorlog ten dienste der vereenigde Nederlanden, gestorv. den* 19 *Nov.* 1697.

Weend reijsiger ey weend, daar is een held gevallen
Die den vereenden staet door sterke houte wallen
Beschermde, die zig als een tweeden Hector droeg
En zynen viand, waer hy dien ontmoet(t)e sloeg,
Die zyn beproefde deugt en dapperheyd deed blijken
Als hy voor zijne vlag, deed 18 *zeyllen strijken*
Tot glory van den staat; een dapper oorlogsheld
Die in de grootste nood, het frans en Brits geweld
Weerstond, die in het vuur, uit harnas scheen geboren
Dien strijdbren arm, heilaas, die is voor ons verloren,
Bedankt (Bedauwt) zyn tombe met uw traanen Zieriksee
Nu dat gy ziet dat zelfs de dood de scharpe snee
Van zynen seyssen niet en spaart aan t puyk der helden
Die met een mannenhart zyn dierbre leden stelden
Voor uwe vrijheyd, laes! dien held die leyt ter neer
Maar schoon de dood hem trof, zoo zal zyn roem en eer
Nooit sterven, maar gelyk een andere TROMP *herleven*
En na hy aan natuur heeft sijnen tol gegeeven

En dat hy stervend heeft voldaan het stervend lot
Zoo leeft zyn glori hier, (zijn) zalige (zaal'ge) ziel bij God.
JOHAN SNAP.

Blijkens den daarop gestelden naam is de afteekening gemaakt door M. DE NOOIJER, die volgens zijn grafschrift meester steenhouwer was en op 23 Julij 1780 in zestigjarigen ouderdom overleed.

Over den Zeeuwschen zeekapitein PASCHIER LIEVENSE DE WITTE, zie men DE JONGE, *Gesch. van het Ned. zeewezen*; over zijn togt naar de Antilles, dl. II, bl. 446 en 450, het dapper tweegevecht van zijn schip met dat van den Engelschen HERMANN, bij Cadix, dl. III, st. 1, bl. 361 en volg. Zie ook aldaar bl. 191.

Nieuwe kerk te Zierikzee. ALEX. A. CRAFFORDfecit. P. DE LOOZE, impr. fol.

Reeds in 1834 werden maatregelen genomen tot den opbouw van eene nieuwe kerk in plaats van de afgebrande. De architect HUIJSEN te Breda diende een ontwerp in dat evenwel als te duur door een tweede werd vervangen en dit werd op 14 Mei 1835 goedgekeurd. Het werk werd door HUIJSEN op 12 Junij voor *f* 109000 aangenomen. Tot herstelling van den toren verkreeg de stad, bij kon. besluit van 3 October 1835, eene toelage van *f* 10000; de houten kap werd in 1836 voor afbraak verkocht; in Junij 1839 het maken van een nieuwe kap, met balustrade en met zink te beleggen, aangenomen voor *f* 18000, welk werk in het najaar van 1840 geëindigd was. Inmiddels waren in 1836 de muren van de kerk gedeeltelijk opgetrokken, doch het werk werd gestaakt; er ontstond een proces dat in 1843 bij transactie werd geëindigd. Na A. HUIJSEN was J. v. D. MADE voor *f* 87000 aannemer geworden. Op 22 November 1845 had, nadat het plan van het werk was vereenvoudigd, op nieuw eene aanbesteding plaats en werd het werk nu aangenomen door P. v. D. LINDE voor *f* 53000, daaronder niet begrepen de kosten van de inwendige inrigting. De bouw werd voltooid onder toezigt van den architect G. H. GRAUSS te Middelburg en de kerk ingewijd den 21 (en 22) Mei 1848. Zie de MS. aanteekeningen van A. MOENS hiervoren vermeld, waar ook bijzonderheden over het fonds tot den opbouw voorkomen, waarvan eenige zijn medegedeeld door F. NAGTGLAS, LEVINUS LEMNIUS enz., bl. 31 en 32.

De kleine kerk te Zierikzee, vóór de vergrooting.

Uit A. HOFFER, *Ned. poëmata*, bl. 283.

Breebrugge en gasthuiskerk tot Zierikzee.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 488.

Het Onze Lieve Vrouwe gasthuis, waartoe deze kerk in vroegeren tijd behoorde, was zeer oud en het jaar der stichting is onbekend. De kerk werd in 1651 vergroot met eene bovengaanderij, waarvan het onderste gedeelte tot beurs werd

ingerigt, zie voorts *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. 1, bl. 348. De huizen in wier plaats de beurs werd gemaakt, kan men zien afgebeeld op de plaat bij HOFFER. Het gasthuis werd in 1687 met eene nieuwe kamer vergroot, het is in 1814 voor afbraak verkocht.

Kerkbriefjes van de hervormde gemeente te Zierikzee van de jaren 1772, 1780 en 1804; van dit laatste jaar drie verschillende.

Naamlijst van alle predikanten der Nederduitsche gereformeerde kerk te Zierikzee.

Het is de lijst die voorkomt bij VAN DE VELDE, a. w., doch opgeplakt in plano. Hierbij de handteekeningen van HENRICUS BRANDT, JOSIAS VAN DEN HOUTE, MARTINUS BRUYNVISCH, JOHAN ROGIERS, DAVID VAN DOEESLAER, GEORG. VAN BORRENDAMME, JACOBUS BOEIJE, ADRIAAN BRUYNVISCH, J. W. CANZIUS, J. VAN DE VELDE en J. VAN VOORST.

Namen van predikanten die in de gereformeerde kerk tot Zierikzee gastaan hebben, volgens 't alphabeth gesteld. Ms.

Portret van GODEFRIDUS UDEMANS. JOHAN SARRAGON, pict. et sculptor excud. 4°.

Randschrift: „GODEFRIDUS UDEMANNUS, Bergi Zomius Pastor Ecclesiae Zi-„rizaeanae actatis 53 a°. 1635." Van boven: „Simplicitate et prudentia," en onder het portret:

Ecce virum, toto cui pulchra modestia vultu
Excubat, et plenus Numine verba facit;
Aut vigil aeterno condit monumenta laboris
Fulta quibus pietas, cum pietate fides,
Simplicitas oculos, doctam facundia linguam
Pura verecundus pectora candor habet,
Scilicet ante fores tali famulante corona,
Virtutem Dominam quis neget esse domi?

JOHANNES WESTERBURG.

Hierbij de handteekening van G. UDEMANS. Zie over hem hiervoren, bl. 150 en J. v. D. VELDE, a. w., bl. 204 en 205. Hij is predikant te Zierikzee geweest 1604—1649.

Portret van JOHANNES BECIUS. D. v. HOOCHSTRATEN sculp. fol.

Randschrift: „D. JOHANNES BECIUS Eccles. Dordrecht. Pastor scholae et

„publicae bibliothecae curator vigilantiss. „En eibant oveis" (anagram van JOANNES BECIUS). Onder het portret:

Die u het geest'lyck broot reehtsinnich heeft gesneden
O Dordrechtsche Gemeent rust samich en vol vreden
En als een Herder trouw U stichtlyck heeft geweydt
Die jaren viermael thien met sorg en heeft geleyt
Tot aen die soete BEEK die sielen troost kan geven
Die wert u hier verthoont gecontrefait nae t'leven,
En blyft doch by die leer die hy met vasten gront
Geleert, verdedicht heeft met hart, met siel, met mont
Wt Godes Heylich woort tot spyt van die t' weerstonden;
Syn grondich cloeck beleydt con t Haeghs gespreck oorconden.

Nat. Francofurt. 1558 IX Xbis
Denat, Dordrecht 1626 XXVI Jan.
J. V. D. GRAEFF.

Niet deze, doch zijn zoon, JOHANNES BECIUS, is predikant te Zierikzee geweest, 1617—1628, zie o. a. V. D. AA, c. s. in v.

Portret van MAXIMILIAAN TEELLING. J. SUYDERHOEF sculpsit. fol.

Zie de beschrijving van dit portret en over hem hiervoren, bl. 284. Hij is predikant geweest te Zierikzee 1628—1640.

Portret van PETRUS WITTEWRONGEL. fol.

Zie de beschrijving van dit portret, hiervoren, bl. 350.

Portret van PETRUS WITTEWRONGEL, Ecclesiastes Amstelodamensis. fol.

Gelijk portret als het vorige, doch slechte gravure, de plaat schijnt afgesleten geweest te zijn; het vers ontbreekt en de letters op het portret zijn meest allen weggeslepen. Zie over P. WITTEWRONGEL, hiervoren, bl. 350.

Portret van ISAAC SAEL. A. BLOTELINGH sculp. gr. 4°.

Onder het portret: „In effigiem Reverendi doctissimique viri D. ISAACI SAALY, „apud Zirizaeos Ecclesiastae."

Quem spectas fuit hic verae pietatis imago
Et fidei, et purae relligionis amor,
Quem docuit, coluit sincero pectore Christum
Et semper linguae consona vita fuit.

Dum vixit sic ora tulit; jam morte subacta
Caelesti patrias incolit axe domos
Exempli meminisse juvet, Zirizaea docere
Post obitum et poterit pascere pastor oves.
ROCHUS HOFFERUS.

Hierbij zijne handteekening.

ISAAC SAAL (bij ERMERINS, *Zeeuwsche oudh.*, dl. I, bl. 230, heet hij NICOLAES) predikant te Kruiningen, op 17 Nov. 1649 beroepen naar St. Laurens, is predikant geweest te Zierikzee 1653—1669. Hij was gehuwd met MARTHA DE WITTE; waarschijnlijk stamde hij af van den Engelschman WILLEM SAEL, die, in het beleg van Zierikzee, als constapel van HOLLARE voorkomt, in de MS. aant. vermeld hiervoren bl. 383.

Portret van JOHANNES BEUKELMAN. P. M. BRASSER pinx. P. TANJÉ sculp. Amst. 1751, O. en P. VAN THIL excuderunt. fol.

Onder het portret: „JOANNES BEUKELMAN, Bedienaar des goddelijken woords „in 's Gravenhage, geboren te Hoorn den 11 Maart 1704."

Driehuizens grootsten roem, het flonk'rendst kerkgesteente
Dat ooit Alblasserdam, Zierkzee en Hoorns gemeente
Het hart verrukken, en aan zig verbinden kan
Schetst ons de printkonst van den grooten BEUKELMAN
Nog klinkt de Maaskerk van zijn Heilorakel preken
Daar 's Gravenhage hem 't versteende hart hoort breken;
De blanke godsvrucht draagt dit beeldt haar, zoo alom
Opdat elk 't hulde bië, de schampre Nijdt verstomm.
J. v. SPAAN.

Portret van JOANNES BEUKELMAN. P. M. BRASSER pinx. P. A. WAKKERDAK fecit et excudit. S. CRUYS excudit. 4°. Zwarte kunst.

Over JOHANNES BEUKELMAN, geb. te Hoorn 11 Maart 1704, predikant te Driehuizen en Zuidschermer (1726), te Alblasserdam (1728), te Zierikzee (1730—1737), te Hoorn (1737—1749), te Rotterdam (1749), te 's Gravenhage (1750—17 Aug. 1757) zie o. a. v. D. AA, c. s. in v.

Portret van JOANNES VAN DE VELDE. N. v. D. MEER jun. del. et fec. WESSING et v. D. THOORN excudit. 4°. Proefdruk.

Onder het portret: „JOANNES VAN DE VELDE, gebooren te Amsterdam 22 „Julij 1722, bedienaar des goddelijken woords te Heinenoord 1746, te Zierikzee

„1752, aldaar overleden den 11 Januarij 1789." Hierbij twee gedrukte verzen op v. d. Velde, het eene door N. v. d. Meer junior, waaruit blijkt dat het portret eerst in 1791 is in koper gebragt.

Portret van Benjamin Frieswijk. Schmidt del. M. D. Sallieth fec. 1788. J. Thierry et C. Mensing excud. fol.

Onder het portret: „Benjamin Frieswijk, geboren te Leeuwarden den 18 „April 1731, predikant te Britzuma 1754, te Zierikzee 1763, te Leeuwarden „1765, te Rotterdam 1766 en in 's Gravenhage 1772."

In Frieswijk schetst de kunst den braafsten menschenvrind
Die, warsch van huichlaarij en schuuw van broedertwisten,
Aan God en land getrouw, Oranje en vrijheid mint,
Een schrandren bijbeltolk en onbesproken Christen;
De Haagsche kerkbruid zag 's mans beeld, bleef spraakloos staan
Zij drukte 't aan heur borst en stortte een heeten traan.

Johan van Hoogstraten.

Benjamin Frieswijk overleed 4 Nov. 1809; zie over hem v. d. Aa i. v.

Portret van Johan Abraham Blanck, gegraveerd door P. H. Jonxis, na 't origineel schilderij van den kunstschilder Cuylenburg. Stubbe excudit. fol.

Onder het portret: „Johan Abraham Blanck, geliefd leeraar in de gemeente „Jesus Christus te Utrecht, overleden den 17 September 1789."

J. A. Blanck werd van Waddenveen beroepen naar Zierikzee, waar hij op 8 December 1765 werd bevestigd; hij werd naar Utrecht beroepen in 1774 en vertrok April 1775. Zie v. d. Velde a. w.

Liste des pasteurs de l'église Wallonne de Ziericzee.

Deze lijst is overgenomen uit het werk van v. d. Velde en in plano opgeplakt. De waalsche kerk stond aan het einde der post- of potstraat; het gebouw heeft waarschijnlijk vroeger een gedeelte uitgemaakt van het Bernarditen klooster. De vestiging eener waalsche gemeente had plaats in 1587, zie ab Utrecht Dresselhuis, *De waalsche gemeenten in Zeeland*, bl. 13 volgg. Het gebouw werd, na de ontbinding der gemeente, in 1828 tot schoollokaal voor het stedelijk instituut ingerigt. Zie P. Andreae, *Geschiedenis der evang. luth. gemeente*, Utrecht 1845, bl. 77.

De godsdienstige gestichten en scholen; de kerken van andere gezindheden enz.

Naamlijst van luthersche predikanten te Zierikzee, naar 't alphabeth.

De lutherschen hielden eerst, in 1711 of 1712, hunne vergaderingen in eene herberg in de nieuwstraat. Op 19 Mei 1713 werd de zoogenaamde Schotsche

kerk, een gedeelte van het oudemannen- en vrouwenvisschershuis, hun tot kerk afgestaan en dit gebouw in 1743 met eene gaanderij voorzien en in 1755 vergroot. Zie ANDREAE, a. w., vooral ook bl. 62.

Portret van ERICUS FRIDERICUS ALBERTI. Js. BUYS pinx. 1769. J. HOUBRAKEN sculps. 1770. F. DE KRUYFF et T. COMMAN excud. cum priv.

Onder het portret: „ERICUS FRIDERICUS ALBERTI, gebooren te Emmerik den „26 May 1724. Tot leeraar beroepen in de gemeente toegedaan de onveran„derde Augsburgse geloofsbelijdenis te Zierikzee den 7 Maart 1744. Te Dord„recht den 16 Febr. 1746. Te Amsterdam den 25 Jan. 1768." De jaren onder het portret opgegeven schijnen verkeerd. ALBERTI deed zijne intrede te Zierikzee op 13 Februarij 1746 en reeds op 19 Februarij hield hij zijne afscheidsrede en vertrok naar Dordrecht. Hij overleed te Amsterdam in 1788. Zie ANDREAE, a. w., bl. 20.

Gedenkteeken voor J. D. DEIMAN. P. WAGENAAR jun. inv. et del. TH. KONING sculp. 1783 met adres van de wed. A. W. SELLSCHOP, P. HUART en A. BORCHERS.

Hierop zijn portret met beeldwerk, van boven zijn wapen, waaronder „J. D. „DEIMAN, obiit 9 April 1783." Van onder: „de gedachtenisse des rechtvaar„digen blijft in zegeninge." Hierbij twee gedrukte bijschriften om te plaatsen onder het gedenkteeken.

JOHAN DIEDERIK DEIMAN, geb. 9 April 1732 te Hage in Oost-Friesland, beroepen in 1758 als luthersch predikant te Zierikzee, (intrede aldaar 29 Oct.) vertrok in 1759 naar Zwolle (afscheid 30 Sept.), te Utrecht 1760, te Amsterdam 1779. Hij overleed aldaar 9 April 1783. Zie v. D. AA, i. v. en de aldaar aangehaalde schrijvers.

Voorwaarden van aanbesteding eener nieuw aan te leggen begraafplaats.

Advertentie uit de *Feuille d'annonces* of *Middelburgsche courant* van 1812. Men zie over den aanleg van die begraafplaats, O. GROENEYK, l. c., bl. 237—240.

Afbeelding van den toren van het bagijnhof te Zierikzee. Teekening in O. I. inkt.

Het is mij niet bekend naar welke afbeelding deze teekening is genomen. Het bagijnhof komt voor op de kaart van VAN DEVENTER en op de plaat van het beleg, bij HOGENBERG. Den toren vindt men op de kaarten bij BLAEU, SMALLEGANGE, in *Tegenwoordige staat* en op de verschillende hiervoren beschreven profils, doch deze verschillen onderling en ook met de hier voorhanden teekening.

Het bagijnhof te Zierikzee was zeer oud. Reeds tijdens den roomsch-koning

bestond die inrigting, blijkens het charter bij MIERIS, *Groot charterboek*, dl. I, bl. 588. Belangrijk over de inrigting en het bestuur er van is de brief van 17 Janarij 1321 (1322) bij MIERIS, a. w, dl. II, bl. 250. Het hof stond onder de bescherming van den graaf; het werd bediend door een parochieknaap of priester; het toezigt hadden de zoogenoemde *uytmeesters*; het bestuur was opgedragen aan eene meysterse of matres. De huizen en kamers werden levenslang afgestaan aan vrouwen en jonkvrouwen, die bij slecht gedrag er uit konden verwijderd worden. Het hof had eene infirmerie, waarin alleen de bewoonsters van het bagijnhof mogten worden opgenomen; de bagijnen waren verpligt minstens twaalf bedden, gestoffeerd met dekens en slaaplakens voor den graaf en diens gezin in gereedheid te hebben, of, zoo de graaf die zelf had, die voor hem te bewaren. Merkwaardig is ook de brief van 14 Mei 1324 bij MIERIS, a. w., dl. II, bl. 341; het gemeene bagijnschap was door het hof van Rome ontzet; dit gebeurde onder paus CLEMENS V, zie VAN ESPEN, *Jus eccles.*, t. I, p. 244; doch de graaf had het bagijnhof in zijne bescherming genomen, om „redelijke jonkvrouwen, die van goeder leven waren," daarin te laten wonen. Nu vernam hij dat eenige jonkvrouwen zich niet goed gedroegen en dat er oneerlijke stukken in het hof voorvielen. Zulke jonkvrouwen moesten verwijderd worden en hare huizen en kamers verkocht. De graaf verbiedt aan de jonkvrouwen met mannen, priesters of knapen op zolders, in kamers of in bordeelen te gaan; ook omtrent de kleeding geeft hij voorschriften; ook moesten de jonkvrouwen, die er voortaan zouden komen wonen, het plan hebben om aldaar voortdurend gevestigd te blijven. De brief ziet er wonderlijk genoeg uit, onecht schijnt hij mij niet toe, doch hij is welligt door den parochieknaap zelf opgesteld, (nota: *bestemde* voor *beste hemden*). Het gedrag der bagijnen liet evenwel bij voortduring veel te wenschen over, zie den brief van 9 April 1331 bij MIERIS, dl. II, bl. 516; de voorregten van het bagijnhof werden in 1405 door den graaf bevestigd, MIERIS, dl. IV, bl. 16 en 17. Door den brand in het jaar 1414, waarbij de halve stad in den asch werd gelegd (zie REIGERSBERG, uitg. van BOXHORN, dl. II, bl. 186), verloor het hof zijne brieven, MIERIS, dl. IV, bl. 367; ook bij den brand in 1456 leed het veel. Nog in 1570 (blijkens de not. van den raad van den 20 Julij van dat jaar) vindt men „een verzoek van zekere dochter „bagijne tenderende om toegelaten te worden cluyssenaersse te zijn en gesloten „te worden in de cluyse, staande in het bagijnhof." In 1594 werd aan JAN ANTHEUNISSE vergund in het bagijnhof een rosmolen te stichten; in 1608 werden toren en achtergevel van de kerk overgenomen door de stad en in 1642 een stadsuurwerk in den toren geplaatst; althans blijkens de MS. aanteekeningen van A. MOENS, hiervoren vermeld, droegen de klokken dat jaartal. Toen VAN HEUSSEN zijn werk over de oudheden en gestichten schreef, (*Oudh. en geschiedenis van Zeeland*, dl. I, bl. 48), waren toren, achtergevel en eenige huisjes nog in wezen; de toren nog in 1796, DE KANTER, *Chronijk van Zierikzee*, bl. 20. De overblijfselen van dien toren zijn door de regering van Zierikzee in 1805 weggeruimd en verkocht. Op onze afbeelding komt het uurwerk voor, zoodat, wanneer hier werkelijk de toren van het bagijnhof wordt voorgesteld, het origi-

neel waarnaar deze afbeelding is genomen, waarschijnlijk na 1642 zal vervaardigd zijn.

Afbeelding van het klooster de drie Koningen te Zierikzee. Teekening in O. I. inkt.

Naar welke plaat deze teekening is genomen is mij niet bekend. Op de kaart van VAN DEVENTER en op de plaat bij HOGENBERG komt dit klooster voor, ofschoon zonder vermelding van naam, doch de afbeelding aldaar komt niet overeen met deze teekening.

Zegel van het klooster de drie Koningen.

Afteekening gemaakt door J. F. SCHUTZ naar een zegel, in bruin was, hangende aan een brief van 18 Maart 1560, nog te Zierikzee voorhanden en aan mij medegedeeld door den heer J. P. N. ERMERINS. Het zegel is buitengewoon fraai en stelt de aanbidding van Jezus door de drie koningen of wijzen uit het oosten voor.

Het klooster der drie Koningen, gelegen aan de zuidoostzijde van de nobelpoort, binnen de stad, was een vrouwenklooster, doch van welke orde is mij niet gebleken. Het schijnt bestemd geweest te zijn tot opneming en onderhoud, welligt ook tot opvoeding van niet onaanzienlijke jonkvrouwen, zoo lezen wij in den brief, waaraan het hiervoren vermelde zegel hangt: „Wy JAN PIETERSZ. pryester „eñ p^r, suster JACOMINE, m^r LIEVEN BOOMZ d^r, priorinne, suster CLARA ROMBOUTS d^r procuratrix, suster MEITGEN IEMANS d^r, suster ANNETGE CAWES d^r „als cōventualen van den cōvente der heilighen drie koninghen binnen dees „ghuede stede van Zierickzee kennen en belyen mits desen voer ons ende ons „nacommelinghen eendrachtelyck aenghenomen te hebben met consente van weesmeesters ende naeste vrienden, JACOMINE LIEUENS d^r alias KENYK haer leve „lanck te houwen in loffelycke onderhoudenisse, in cleeden ende reparatie, in „eten en drincken op ende onder, zieck ende ghezont, voer de summe van twintich pont groote vls. enz.;" alle namen die aanzienlijke Zierikzeesche geslachten schijnen aan te duiden. Bij dienzelfden brief werd bepaald dat als genoemde JACOMINE „wechliep niet by ons consent ofte wille of schult ofte wechgeleyt „wort door iemants quaet ingheven of niet duct als een ghuet PROVENIERSSE be„taempt te levene, daer ons cōvent mochts by hebben enighe schaede of schande „zoo en zullen wy haer niet houwen of een stuver schuldich weesen den voech„den of yemant wt te rycken. Maer indien zy ghevanden wert by den vrienden „op haerlieder cost ofte by den convente zoo zullen wy de voorscreven JACO„MYNE wederom anveerden ende houden als voerscreven staet ende indien zy „qualyck onderhouden wort tzelfve by 's camers ordonantie gheremedieert te „worden ende elders tot ons voerscreven covente coste besteet te worden. Oeck „mede indien het convent quame tot ruyne ofte bederffenisse, twelcke wy hoepen „dat door Goedts gratie niet ghebeuren en zal, zoe zal de voerscreven JACOMINA

„zulxs onderhouden werden als wy zelfs onderhouwen alsdan zullen weesen in „anderen conventen, hierinne verbindende ons ende allen des convents ghueden „enz. enz." Deze brief is niet alleen door den pater, maar ook door den klerk der weesmeesters onderteekend. In het register op de notulen van den raad vindt men meermalen van dit klooster gewag gemaakt: 25 Jan 1533 „den staat van „tconvent der drie koningen te examineren;" 14 Junij 1569 „verzoek van con-„ventualen van 3 koningen, om recompense van d'excessive kosten by hen „geleden in 't maken van een boomgaart, afgeslaagen, maar tot eene gratuiteyt „geaccordeert £ 2 voor 't beplanten van den jongen bogaart tot cieraad en plai-„sance van de stad;" 22 Febr. 1572 „verzoek van 't convent van drie koningen „dat hun rosmole mogt worden hersteld die ten nutte van 't gemeen gebruykt „was." Omtrent den ondergang van het klooster geeft eenig licht het verzoek door Cornelia Iemansdr., oud 50 jaren, in 1574 aan burgemeester, schepenen en raden van Zierikzee gedaan, waarbij zij te kennen gaf „dat zij 30 jaren heeft „gewoond binnen den convente van de drye coninghen te Zierikzee ter tyt toe „tselve convent heeft moeten habandonneren ende verlaeten. Waerna 't voorn. „convent onlancx naedat de voorsz. stadt overgecommen es geweest onder 't „bescherm van Dex[e] (de Exellentie) teennemaele geruineert es ende alle die „goeden vercocht eñ tinnecommen van dien ontfangen ende gedistribueert wert „tot behouffve ende proffyte van de gemeene zaecke. Vermits de suppliante geen „goederen heeft om zich te onderhouden en te oud om de goede luyden te die-„nen, verzoekt zij dat haar een jaargeld zal worden toegeleyd voor haar onder-„hond." Hierop werd op 15 Nov. 1574 aan haar toegekend jaarlijks 2 pond vls. benevens 3 pond dadelijk. De originele quitancie hiervan is thans nog te Zierikzee voorhanden. In 1650 werd in deliberatie gelegd of men van wege de stad niet behoorde te koopen de 3 koningenboomgaart om een schuttershof daarvan te maken. Burgemeester en thesauriers werden daartoe gemagtigd, doch dit schijnt toen geen voortgang te hebben gehad, want dergelijke resolutie treft men weder op 26 Maart 1656 aan, wanneer de boomgaard aan de stad gekomen is. Op 3 Julij 1660 werden thesauriers gelast den drie koningenboomgaart te beplanten met linden- en olmenboomen om te kunnen gebruikt worden tot een doel; op 18 Febr. 1665 vindt men: „den drie koningenboomgaart tot dienst der 4 „schutterijen te approprieeren" en eindelijk op 5 April 1676 en 11 Junij 1682 dat burgemeester en thesauriers geauthoriseerd werden om te examineren of niet dienstiger zouden zijn de boomgaard van de 3 koningen te verkoopen enz. Voor schuttershof, althans voor de zoogenoemde „jonge schutters" was vroeger gehuurd een terrein in het zuidwestelijke gedeelte van de stad, vanwaar men dan ook de schutterhofstraat nog op den platten grond van v. d. Ende aantreft. Reeds in 1486 vindt men aldaar het schuttershof. Of het naar het driekoningen klooster is overgebragt en zoo ja, hoe lang het daar is gevestigd geweest is mij niet gebleken. Ik heb eenigzins langer bij dit klooster stil gestaan, omdat het wel vermeld wordt door Boxhorn, dl. 1, bl. 345, 's Gravezande, *de Unie herdacht*, bl. 174, *Oudh. en gestichten*, dl. II, bl. 42, maar nergens eenige bijzonderheden daarvan te vinden zijn en Römer het dan ook, naar aanleiding van

laatstgemeld werk en op het voetspoor van AB UTRECHT DRESSELHUIS, voor hetzelfde als dat der zwarte zusters houdt, *Geschiedkundig overzigt van de kloosters enz.*, dl. I, bl. 418, 419. Het blijkt evenwel, uit het op het provinciaal archief voorhanden register van ROCHUS ADRIAANSSEN HOFFER, aan wien op 27 Januarij 1573, door LIEVEN JANSSEN KEERSKMAKER, op 30 November 1572 tot gouverneur van Zierikzee en geheel Zeeland beooster Schelde benoemd, de commissie was opgedragen om al de goederen der kloosters te Zierikzee te beheeren en ook uit de notulen der stad, dat er drie vrouwenkloosters te Zierikzee waren, dat der drie koningen, dat der zwarte zusters, gelegen blijkens de kaart van VAN DEVENTER, tegen de gracht aan de oostzijde van de zuidwellepoort en eindelijk dat van Nazareth of van de grauwe zusters. Van dit laatste, gesticht in de 15e eeuw uit de goederen van POPPO HAYMET of HAYMAN, krachtens diens uiterste wilsbeschikking, vindt men den brief van bevestiging door den paus INNOCENTIUS III, dd. 28 Julij 1490, in *Oudh. en gest.*, dl. II, bl. 42 volgg. Het klooster was gelegen aan de zuidwestzijde van de zuidhavenpoort; de kapel is afgebeeld op den platten grond van VAN DEVENTER, en ook op de kaart van V. D. ENDE vindt men aldaar nog de kapellestraat, die wel naar dit klooster zoo genoemd zal zijn.

Afbeelding van het Minderbroederklooster te Zierikzee. Teekening in potlood.

Afbeeldingen van het zegel van het Minderbroederklooster te Zierikzee.

1°. Teekening in potlood, een visch met een persoon in den bek. Randschrift: „Sigillum fratrum minorum conventus Zirixeensis."

2°. Teekening in kleuren, door J. F. SCHUTZ naar het zegel in rood wasch, hangende aan een vidimus door den gardiaan afgegeven dd. 18 Augustus 1445, thans nog te Zierikzee voorhanden en aan mij medegedeeld door mr. J. P. N. EEKMERINS.

De teekening van het klooster komt overeen met en schijnt gevolgd te zijn naar de afbeelding op de kaart van V. D. ENDE. Opmerking verdient het evenwel dat de kerk hier voorkomt als gelegen aan de minderbroederstraat, terwijl zij op de kaart van VAN DEVENTER, waar het klooster met name vermeld staat, meer achterwaarts is geplaatst. Het klooster bestond reeds in de 13e. eeuw, a°. 1283, zie V. D. BERGH, *Register van oorkonden*, bl. 97. Het wordt vermeld in het testament van VERTIKLT, a°. 1308; voorts in 1327, MIERIS, dl. II, bl. 423, alwaar als leermeester genoemd wordt PETRUS MUSCET. Over de ongebondenheid der monniken in 1383 zie men *Oudh. en gest.*, dl. II, bl. 39, 40 en hiervoren bl. 381. Op 13 December 1552 brandde een gedeelte van de kerk af en van de beeldstormerij had het klooster veel te lijden; *Oudh. en gest.*, dl. II, bl. 40, *Not. raad* 23 Augustus 1566 aangeh. in *Tegenwoordige staat*,

dl. I, bl. 302 cf. v. d. Velde, a. w. bl. 19. Blijkens de not. raad van 3 Augustus en 3 September 1564 bezat het klooster eene bierbrouwerij, waarin de karthuizers van het klooster *Sion* in Noordgouwe hun bier haalden. De verniel-ling door de beeldstormerij was niet totaal. In 1568 (not. 8 Maart) kregen de minderbroeders een subsidie van de stad tot het maken van een muur van haar kerkdeur tot aan de straat, ter bevrijding van haar kerkhof; in 1569 (14 April) verzochten gardiaan en conventualen hulp tot vergrooting van hun brouwketel en zij kregen nog op 9 Maart 1571 geld van de stad tot herstel van hun klooster; de gardiaan ontving ook op 24 November 1571 eene belangrijke belooning van de regering voor de dienst door hem bewezen, door bij den biechtvader van den hertog Alva te hebben bewerkt dat de stad van Spaansch garnizoen werd verschoond; van hem wordt nog in de not. van 6 Maart 1572 gewag gemaakt. Op 13 December 1577 werden de metselaars belast „alle de kloosters, zoo de „staande muren te breken als ook de afgebroken stukken te praepareeren om „dezelve aan de kade te doen dragen en daarmede te bezwaren" en in dit lot zal het klooster der minderbroeders ook gedeeld hebben. Op de kaart van v. d. Ende vindt men er nogtans een groot gebouw met een toren. Het klooster was gelegen aan de noordzijde van de minderbroederstraat en aan de westzijde van de zevengetijdenstraat.

Afbeelding van zegels van het Jacobijnen of Predikheeren klooster te Zierikzee.

1. geteekend door J. F. Schutz, naar een zegel in bruin wasch, hangende aan een vidimus dd. 18 Januarij 1356 (1357) door Wessel prior van de jacobijnen, van een brief van graaf Willem III van 26 Maart 1310. Randschrift: „Sigillum Predicatorum n. Zirixe."

2. en 3. geteekend door J. F. Schutz naar twee zegels hangende aan een brief van predikheeren a°. 1457, het een in groen, het ander in rood was; al deze zegelen verschillen onderling; de brieven zijn nog voorhanden te Zierikzee en werden aan mij medegedeeld door mr. J. P. N. Ermerins.

Het klooster der predikheeren of jacobijnen, gelegen te Zierikzee aan de noordzijde van het bagijnhof en uitkomende in de st. janstraat, op de kaart van van Deventer met name aangeduid, zou volgens de overlevering, opgeteekend bij Reigersberg (uitg. van Boxhorn), dl. II, bl. 32 en 105, eerst het klooster van de tempelieren geweest zijn, waarvan de merken nog in de 16e. eeuw te zien waren, na de uitroeijing dezer orde, aan de st. jansheeren zijn overgegaan en later dat der predikheeren of jacobijnen geworden zijn. Deze hadden echter reeds veel vroeger, a°. 1255, een ander klooster aldaar dat, uit het jacobijnenklooster te Antwerpen afkomstig, volgens sommigen gesticht zou zijn door Margaretha van Vlaanderen of Constantinopolitana, volgens anderen door Machteld van Brabant, de moeder van den roomsch-koning Willem; zie *Oudh. en gest.*, dl. II, bl. 31. Welligt heeft dit eerste klooster gestaan tusschen de potstraat en de middelstraat tegenover de plaats waar later

het stadhuis is opgebouwd. Uit verschillende schepensbrieven, te Zierikzee nog voorhanden, dd. 12 Aug. 1423, 17 Sept. 1442, 4 Maart 1482, 20 Aug. 1528 en 20 Junij 1578, bij uittreksel mij medegedeeld door den heer Ermerins, blijkt althans dat de jacobijnen aldaar op eene hofstede, huis en erve, renten gevestigd hadden, welligt het gevolg van vroegeren eigendom. Of had hier ook het huis van den graaf gestaan, vermeld (24 Aug. 1327) bij Mieris, II, bl. 440 en niet te verwarren met *'s Gravenhof* achter de kerk, waarover men zie Reigersberg, I, bl. 35 en Boxhorn, bl. 336? Melding van de predikheeren vindt men in het testament van Vertielt (a°. 1308), *Zeeland* 1853, bl. 11, ook in dat van Adriaan van Borssele (a°. 1468), bij Matthaeus, *Analecta*, tom. II, p. 290. Omstandige berigten vindt men omtrent hen in *Oudh. en gest.*, dl. II, bl. 29—38. Hun klooster was voorzien van eene fraaije kerk, eene brouwerij, boomgaard, vijver enz. Door brand leed het veel schade, zie Reigersberg, dl. II, bl. 232 en de kerk waaide op 22 Januarij 1576 geheel omver, *Historisch verhaal enz.*, bijl. A bij v. d. Velde, a. w., bl. 92. Onderscheidene malen vindt men van dit klooster gewag gemaakt in de notulen van den raad: „die van den Predicaren convente te recompenseren voor de bewaarenisse van stads geschut in tpand van tconvent en omdat de prikken in haer „vyver liggen," 31 Mei 1564, 26 Mei 1565, „den prior en conventualen van „de Predikaaren ordre toegestaan vrydom van accys voor een pijpe wyn om te „celebreeren tjubele van Broeder Erasmus op den 30 dag jubilate te houden," *Not.* 24 *April* 1568. Nog in 1590 vindt men van den vijver gesproken, „op „klagte van de visschers dat het water in den vijver van de jacobijnen clooster „zeer geinfecteerd werd door de bleykerye enz." De namen van vele der priors en andere monniken zijn nog bewaard. Zoo vindt men in 1357 Wessel, prior; in 1423 Clays Hart, prior; in 1482 Heynrick Roetstock, doct. in de godgeleerdheid en prior, waarschijnlijk een nabestaande van Jan Roetstock, een der hoofdbewerkers van het oproer in 1474, waarbij heer Clays Simonse, priester en Michiel van Heenvliet en Cattendijke omkwamen, en waarvoor hij dan ook op 27 Febr. 1474 st. cur. (1475) werd ter dood veroordeeld; voorts in 1509 Soetenan Jansse, prior; Jan Velthoen, doct. in de godgeleerdheid; Jacob Janse, superior ... Coels, beiden meesters in de godgeleerdheid; Jan Huge, uit Duvelant en Renger Hector, procurator; in 1519 Erasmus de Nova terra (v. Nieuwlande) die nog bij de opheffing van het klooster in 1574 leefde, en op negentigjarigen ouderdom overleed, nadat hij in het leprozenhuis was opgenomen, waar hij ook werd begraven; voorts Barent en Frans v. d. Ende, Willem van Gangelt, prior in 1570, Dominicus Aegidius Topiarius, subprior, Frans Pasteyns in 1570, eindelijk Barent Jansz v. d. Goes, de laatstlevende monnik van dit klooster, van wien de berigten in *Oudh. en gest.* zijn opgenomen. Onder dit klooster ressorteerde het vrouwenklooster *Leliëndale*.

Bij v. d. Velde, a. w., bl. 175, vindt men onder de bijlagen een brief, waarbij het klooster der carmelieten te Zierikzee, door prins Willem I, in 1578 aan den viceadmiraal Lenaert Dierickz Hollare gegeven wordt, „om tzelve ge-

„durende zijne, mitsgaders zijne huisvrouwe en kinderen leven lanck te gebruiken „enz." en in den beëedigden inventaris van den boedel, door genoemden HOLLARE nagelaten, welk stuk nog te Zierikzee voorhanden is, leest men daaromtrent: „Item dient hier genoteert, hoe dat zyn Princel. Ex^cie^ met consente van den „magistrate dezer stede de geheele plaetse mette edificien van het clooster van „de Carmeliten binnen deser stede Zzee om tselve gedurende des voors. HOL„LAERK, zyn huysvrē ende zyne kinderen leven lanck te gebruycken te besitten „ende te bewoonen, met tzegel van zyn Ex^cie^ onderaen hangende ende by hem „insgel onderteyckent in date den lesten Maerte XV^c^LXXVIII. Waervan dat ge„brueet heeft Marinus in de croone een hoefken bij de brouwerie, den tyt van „vij jaren enz. LAURUS LIKVEN HUGE heeft gehuert de pat voren mette poorte „vuer st. janstr. zoo lange de weduwe en kinderen besitten sal enz. Item aen„gezien de brouwerie aldaer bewonen jegenwoordig de soldaten enz." Hieruit volgt dat het klooster moet gestaan hebben in de nabijheid van de st. janstraat. In het *Gaerbouck van den lopenden arfpacht aencomende den heyligen gheest in Zierikzee, ingegaen ende ontfangen by* ADRIAEN FRANSZ. *Rentm^r^., begonnen Paesschen* 1567, vindt men „het carmelytshuys" evenwel vermeld, „teinden Sh^r^ „Dirickswerff" en „ontrent tjonge schuttershof;" de juiste ligging durf ik niet bepalen; in allen gevalle blijkt dat het klooster gestaan heeft in het zuidwestelijk kwartier van de stad. In het meergemelde register van R. HOFFER komen de volgende kloosters voor: „Jacopijnen, Nazareth, Zwarte zusters, Barenditen „(Bernarditen), Drye koningen, Minderbroeders, binnen Zierikzee; Leelyendale „in Schouwen, Carthusers of Sion in Noordgouwe;" doch van het Karmelitenklooster wordt er niet gesproken.

Het Bernarditen klooster wordt op onderscheidene plaatsen in de notulen genoemd; uit het register van HOFFER blijkt dat er een boomgaard in was. Dit klooster van de cisterciënser orde schijnt hetzelfde als het vermelde in *Oudh. en gest.*, dl. II, bl. 41, dat in 1470 gesproten zou zijn uit de St. Salvators abdij te Antwerpen en den naam voerde van Mariahof; doch volgens MIRAEUS, *Opp. dipl.*, t. IV, p. 445, zou het huis, dat te Zierikzee door bogarden bewoond werd en aan St. Agatha was gewijd, in 1483 in eene cisterciënser abdij herschapen zijn; zie RÖMER, a. w., I, bl. 321. Uit eene vergelijking van de kaart van VAN DEVENTER, met de opgave der wijken en huizen in het hiervoren genoemde *Vergaerbouck* en in het kohier voor den 100^en^ penning voor het zuidelijk gedeelte van Zierikzee, van 1632, beide stukken nog te Zierikzee voorhanden en waarin het klooster der Bernarditen genoemd wordt, komt het mij vrij zeker voor dat dit klooster heeft ingenomen den geheelen blok tusschen de raamstraat en den wevershoek, ten zuiden van het kerkhof. Volgens de MS. aanteekeningen van den heer MOENS „is in 1832 voor afbraak verkocht en gesloopt een gebouw staande „aan de zuidzijde van het kerkhof der groote kerk, van hooge oudheid en ken„nelijk van oorsprong en vroegere bestemming een geestelijk gebouw. Dit huis „sints een aantal jaren en mogelijk wel sints het vertrek der roomsche geeste„lijken in 1578 voor een logement ingerigt, had aan de straatzijde eenen hoogen „muur, met eene breede ronde poort, leidende tot eene binnenplaats waarachter

„zich het hoofdgebouw verhief, terwijl aan de regterzijde van dien muur een „vleugel des gebouws tot de straat doorliep. De deur van het hoofdgebouw vertoonde het jaartal 1596, doch zoowel het soort van steen, waarvan de muurwerken aan de straatzijde gebouwd waren, als de dikte dier muren stelden het „buiten twijfel dat het voorste gedeelte des gebouws van veel oudere herkomst „was, weshalve het waarschijnlijk voorkomt dat het gemelde hoofdgebouw ten „laatstgemelde jare zal zijn herbouwd geworden en voor een later gebouw zal „hebben plaats gemaakt." Op de groote plaat, vermeld hiervoren bl. 382, komt ook aan de zuidzijde der kerk een geestelijk gesticht voor. De kerk van het klooster heeft evenwel gestaan, niet bij de St. Lievenskerk, doch aan het zuidwestelijk einde van den wevershoek, zoo als ten duidelijkste blijkt uit de kaart van VAN DEVENTER.

Verscheidene monniken van het klooster vindt men opgenoemd bij RÖMER, a. w., dl. II, bl. 207 en 208 uit het *Necrologium* van het cistercienser klooster te Warmond. Van het predikheeren klooster werden bijzondere huizen gemaakt, *Oudh. en gest.*, II, bl. 80.

Afbeelding van het leprozenhuis te Zierikzee. Teekening in potlood.

Bij deze afbeelding schijnt gevolgd en vergroot te zijn de voorstelling van dit gebouw op de plaat van het beleg bij HOGENBERG. Zij komt er althans mede overeen. Het stond buiten de noordhavenpoort en komt met name voor op den platten grond van VAN DEVENTER. Nog in 1582 werd eene collecte gedaan tot herstel van het gesticht; men schijnt er later proveniers te hebben opgenomen, zie hiervoren bl. 426. Op 26 Julij 1655 werd het tot pesthuis ingerigt, het land er aan toebehoorende werd op 7 Julij 1661 en 4 Julij 1663 verkocht, het gesticht eindelijk geheel opgeheven en de overgebleven goederen verdeeld op 24 Nov. 1675, zie *Reg. MS. op de stads notulen.*

De haven, koophandel, burgerij.

Titel.

De zelneering of het darinkdelven, zoo als het oudtijds in Zeeland geoefend werd. C. PRONK del., naar het origineel 1745. J. C. PHILIPS fecit.

De schilderij, waarnaar deze plaat is gevolgd, werd gevonden in het gasthuis te Zierikzee. De plaat komt ook voor in WAGENAAR, *Vad. hist.*, dl. IV, bl. 170 en in *Atlas van Zeeland*; eene verkleinde afbeelding vindt men in *Zeeuwsche volksalmanak* 1847, bl. 131. Over de wijze waarop het zout verkregen werd uit derrie en aan welks overblijfselen Zierikzee thans nog zijn rijkdom in zelkasch te danken heeft, wordt uitvoerig gehandeld in *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. I, bl. 371. Blijkens het onderschrift van de plaat vertoont zij

„in een gezigt van het eiland Schouwen en de stad Zierikzee, de wijze op welke „de darink uit den grond gespit, op hoopen te droogen gelegd en vervolgens „tot assche verbrand wordt; welke dan naar de zoutketen gevoerd en met zee- „water vermengd tot wit zout wordt gestookt." Men ziet dan ook aan de eene zijde Zierikzee en verscheidene zoutpannen; aan de andere zijde en in het verschiet verscheidene dorpen. De plaats van waar dit gezigt is genomen is mij even onbekend als de naam van den schilder. Zie ook H. M. C. van Oosterzee, in *Zeeuwsche volksalmanak*, a. p.

Haven van Zierikzee in Zeeland. D[r]. de Jong ad viv. del. M. Sallieth sculp., te Amsterdam bij Yver, J. Smit & Zoon en F. W. Greebe enz.

Uit de *Verzameling van havens enz.* Men vergelijke hiermede de verschillende gezigten op de haven, beschreven hiervoren bl. 376 volgg. Reeds in 1564 was er sprake van eene nieuwe haven te graven, doch de oude werd in het volgende jaar uitgediept; nog in 1584 trachtte men door uitdieping en het maken van een houwer tusschen de wevers-weduwen- of zuidwellepoort en de nobelpoort in de voortdurende opslibbing te voorzien. Op 17 Febr. 1589 werd door de visschers en scheepstimmerlieden verzocht dat eene nieuwe haven zou worden gemaakt. Hiertoe werd besloten op 20 Januarij 1593. In 1596 werd het werk begonnen en in 1602 was de haven voltooid. In 1643 moest zij evenwel weder uitgediept worden, zie eene MS. aanteekening van Verheijk van Citters; *Tegenwoordige staat van Zeeland*, I, bl. 246; *Staten not. van Zeeland* 24 Maart, 5 April 1595, 5 Augustus 1598 enz.

Afbeelding van den penning van de broederschap St. Joris te Zierikzee. Teekening in potlood.

Aan de eene zijde een voetboog met attributen. Randschrift: „wy vechten voor „de vryheyt 1600." Aan de andere zijde het wapen van Zierikzee „confrater- „nitatis Divi Georgy Ziriczee." Over de plaats waar het voetbogenhof te Zierikzee in de vijftiende eeuw stond, zie hiervoren bl. 423.

Staatkundig, heldhaftig en geletterd Zierikzee.

Titel.

Hierbij de handteekeningen van *a.* J. Becius, procureur (1647); *b.* Rochus Hoffer, den zoon van Adriaan en Magdalena de Jonge, burgemeester van Zierikzee in 1666, men zie over hem de la Rue, *Geletterd Zeeland*, bl. 301—304, 574. Hij was een der hoofden van de twee politieke partijen die in de 17e. eeuw te Zierikzee, zoo als elders in Zeeland, tegenover elkander stonden; *c.* A. Pieterson, tweemaal. Hij was burgemeester in 1656 en 1660, later raadsheer; de handteekeningen zijn van 1693 en 1708; *d.* Job Baster, geb. 2 April 1711 te Zierikzee, overl. † Maart 1775, beroemd natuurkundige en

geneesheer aldaar, over wien men zie VAN DER AA i. v. meest uit DE KANTER, *Chronijk*, bl. 472—475, alsmede J. DE KANTER PHILZ., *Levensschets van* JOB BASTER, in *Vriend des Vaderlands*, 1831.

Portret van JASON PRATENSIS. kl. 4°. of 8°.

Randschrift: „D. Jason Pratensis Zirizaeus, Poeta et Medicus. Obiit II Cal. „Jun. 1558." Van onder op het portret „Principiis obsta" en onder het portret het vers van A. HOFFER „Dum tua miramur etc." hiervoren gedrukt bl. 401. Volgens VAN GOUTHOEVEN, *Chronijk*, bl. 221, heette hij JASON VAN DER MEERSCHE, gezegd PRATENSIS, uit Vlaanderen, doch was geboren te Zierikzee; hij was een beroemd geneesheer eerst te Zierikzee, later te Veere en overleed 22 Mei 1558 te Zierikzee, waar hij ook begraven is. Zie over hem DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 323—325.

Portret van LEVINUS LEMNIUS. 4°.

Randschrift: „D. LAEVINUS LEMNIUS Medicus Zirizaeus obiit Cal. Jul. Anno „1568." Onder aan: „omnia serio," en onder het portret het vers van A. HOFFER „Si mihi Panthoidae etc." afgedrukt hiervoren bl. 402. Over LEVINUS LEMNIUS, geb. te Zierikzee 20 Mei 1505, † 1 Julij 1568, beroemd geneesheer, later kanunnik te Zierikzee, zie men DE LA RUE, a. w., bl. 318 volgg., VAN DER AA, *Biogr. woordenboek* i. v. en vooral F. NAGTGLAS, *Levinus Lemnius en Zierikzee in de eerste helft der zestiende eeuw*, in *Zeeuwsch jaarboekje en Middelburgsche naamwijzer* 1869.

Portret van PETRUS PECKIUS, Ziricaeus. J. C. Consiliarius Mechliniensis.

Boven op het portret: „Obyt Machliniae XVII Kal. Aug. An. Christi 1589 „actat. 60." Onder het portret:

Haec tibi frons Pecki, fuit haec reverentia formae.
Agnosco, haec oculi gratia, paxque tui.
Si quidquam e vultu est animi deprendere mores,
Haec quoq. tranquillae mentis imago tuae est.
Hanc facies hanc vita fuit confessa quietem,
In quam fortunae nil valuere vices.

PET. PECKIUS fil.

Portret van PETRUS PECKIUS. 4°.

Randschrift: „D. PETRUS PECKIUS, Zirizaeus, J. C. Reg. His. in Belg. cons. „et suppi libri mag. ordin." Van onder:

Qui toties Themidis concussit sacra sacerdos
Et legum dubios prodidit ore sinus,
PECKIUS *hic spectandus adest: plus Caesare cernis*
Asserit ille aequum legibus iste manu.

A. HOFFERUS.

Portret van Petrus Peckius. 4°.

Onder het portret: Petrus Pecquius. Dit portret komt voor in Foppens *Bibliotheca Belgica*, p. 999. Over Petrus Peckius, geboren in 1529 te Zierikzee, hoogleeraar in de regten te Leuven, raadsheer in den hoogen raad te Mechelen 1586—17 Julij 1589, en over zijne geschriften, zie de la Rue, a. w., bl. 318 sqq. en Foppens, l. l. Over zijn zoon en naamgenoot, den vervaardiger van het gedicht onder het eerste portret, zie o. a. Butkens, *Trophées* etc., tom. II, p. 374 en Foppens, l. l., p. 1001.

Portret van Cornelis Liens. fol.

Randschrift: „Mr. Cornelis Liens Drost van de Baronnie van Martiaens„dyck, Bailli van Scherpenisse etc. aetat. 56 a°. 1636, sin-vaerdich open-recht.” Onder het portret:

Vijt wesen siet, van die in wesen heeft beschreven
Kleyn weerelt, Mens echt sijn, door opper-sin gedreven,
Sin-vaerdich, open-recht, lauriert stijl ruym rijmdicht,
Ziel Min niet min, Natuer onsterflijck brengt in 't licht.
Smaeckt Hemel aerde vrucht met vreucht, vracht hier dier land nu,
Echt liefde, lyff, Ziel-geest, eeuw leve Myrth om-rand u,
Wens-dienst, vermaeck-profijt, nut nood u Nood.blust lust,
Hier, nergens el, t'een-al erff onrust vint sijn rust.

C. Liens.

Cornelis Liens, de zoon van Joan Liens en Philippina Werckendet, was volgens de la Rue, *Geletterd Zeeland*, bl. 317, geboren te Zierikzee, stadsgeneesheer aldaar, vervolgens drost van St. Maartensdijk en baillin van Scherpenisse. Velen van zijn geslacht hebben te St. Maartensdijk gewoond, alwaar zoowel hij als zijn vader begraven liggen. Hij was gehuwd met Eleonora van Walen, en overleed op 1 Maart 1636 in den ouderdom van 56 jaren. Over den twist, waartoe zijne eerste geneeskundige werkjes behoorden, zie men dr. A. A. Fokker in *Archief Zeeuwsch genootschap*, st. V. Zijn werk *De kleyne werelt*, kwam eerst 18 jaren na zijn dood te Amsterdam uit. Hij had bij zijn uitersten wil aan zijne weduwe en verdere erfgenamen bevolen het werk te doen drukken „op verbeurte van niet eerder zijn boedel te scheiden.” Het werk werd bij een drukker aanbesteed en men besloot op kosten van den boedel een afzonderlijken corrector aan te stellen, doch de weduwe overleed en de erfgenamen werden onder elkander oneenig, waarvan het gevolg was dat slechts de twee eerste afdeelingen van het zonderlinge werk: *De verborgen oorzaak der minne* en *De onderhandelingen van de ziele*, het licht zagen. Ongedrukt bleef de *Waare proef derselviger onsterffelyckheyt*. Het werkje is thans zeldzaam; een exemplaar er van is op de provinciale bibliotheek van Zeeland voorhanden. Het is gemakkelijk te begrijpen dat de erfgenamen er tweemaal over gedacht hebben voor dat zij het werk lieten drukken. Het is even onduidelijk als het vers onder het portret en de taal is zoo vreemd en opeengedrongen, dat men

regel voor regel moet ontcijferen eer men den zin kan begrijpen, zoo dit al mogelijk is. Zie overigens Portefeuille XI op St. Maartensdijk.

Titelplaat van: VAN BEVERWIJCK, Wtnementheid des vrouweliken geslachts, waarop het portret van CORNELIS BOY. P. LESIRE inv.

Hetzelfde plaatje komt voor, hiervoren, bl. 132; men zie over CORNELIS BOY of BOEY, die te Zierikzee geboren was, de aldaar aangehaalde schrijvers. Hierbij is gevoegd een ander plaatje uit het werk van VAN BEVERWIJCK, waarop PIETER BRANDWIJCK, heer van Blockland, wordt voorgesteld met zijne vier kinderen, die een kwartet zingen. Dit plaatje, dat op bl. 189 van de uitgave van 1643 voorkomt, is hierbij gevoegd omdat er op is afgebeeld de vrouw van CORN. BOEY, te weten ANNA, de oudste dochter, die de sopraanstem zong.

Portret van WILLEM TEELLINCK. A. v. D. VENNE deping. PETRUS DE JODE sculpsit. 4°.

Dit portret is beschreven hiervoren, bl. 282.

Portret van WILLEM TEELLINCK. J. LANGENOUWER pinxit. D. v. BREMDEN sculp. et ex. fol.

Randschrift: „Gulielmus Teelingius verbi divini minister in Ecclesia Medio-„burgensis aet. L a°. 1630." Onder het portret:

Conspiciendus erat vultu Telingius isto,
Dum vita, calamo, voce docebat oves,
Quae fuerit pietas vitae, solertia pennae
Docta viri, videas et pia scripta loqui,
Sed quam non pictor, non exprimit ulla papyrus
Vox ea, quae poterat saxa movere, tacet.

Dusdanich Teelinck was, doe hy syn schapen weyde,
Met leven, pen en stem, en Godt syn volck bereyde:
Syn schriften wel bewrocht, van vroomheyt in syn leven,
Van cloeckheyt in syn pen, bescheet genoechsaem geven;
Maer, die noyt schilder wt te drucken heeft vermogen,
Die stem, die stemme swycht, die steenen heeft bewogen.

D. SOMER.

Portret van WILLEM TEELLINCK. kl. 8°.

Randschrift: „GULIELMUS TEELINGIUS." Uit een zijner werken.

Portret van WILLEM TEELLINCK. kl. 8°.

Uit *Zeeland*, jaarboekje voor 1853.

WILLEM TEELLINCK, de zoon van JAN EWOUDSZ TEELLINCK en JOHANNA JANSDR. DE JONGE, volgens de MS. genealogie van DE JONGE, werd in 1580 te Zierikzee geboren; zie voorts hiervoren, bl. 282.

Portret van GALENUS ABRAHAMSZ. fol.

Randschrift: „GALENUS ABRAHAMSZ. der medicijnen doctor en leeraar der „vereenigde Vlaemsche en Waterlandsche doopsgezinden tot Amsterdam." Onder het portret:

Micat inter omnes.
Galenus wezen leeft op 't velt van dit papier.
Zijn tong alleen is stom, kon die de banden breken,
Zij zou hier hemelval, en boetorakels spreken,
En harten blaken met een toorts van heilig vier.
In andre ziet men minst welsprekentheid en zeden:
Maer hier zijn ver volmaeckt, de Deught en kracht van reden.

J. ANTONIDES.

Op dit portret komt geen naam van teekenaar of graveur voor, het is waarschijnlijk het portret bedoeld bij DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 285, geteekend door N. VERKOLJE en gegraveerd door P. v. GUNST.

Portret van GALENUS ABRAHAMSZ. J. C. PHILIPS sculp. kl. 8°.

Onder zijn naam:

Dus heeft Galeen, als Arts, de kranken bijgestaan:
Als leeraar kon hij dus door kracht van overtuigen
En treflijk voorbeeld vaak verharde harten buigen;
En spoort noch door zijn pen 't gemoed ten godsvrucht aan.

ADR. SPINNIKER.

Portret van GALENUS ABRAHAMSZ. fol.

Zonder naam van teekenaar of graveur. In eene aanteekening, bij dit portret gevoegd, wordt er op gewezen dat hij op dit portret als zeer bijziende met het eene oog is afgebeeld, eene bijzonderheid die op de overige portretten niet voorkomt.

Portret van GALENUS ABRAHAMSZ. 4°. Zwarte kunst.

Zonder naam van teekenaar en vóór alle letter.

Portret van GALENUS ABRAHAMSZ. M. v. MUSSCHER pinxit. P. v. GUNST sculpsit. 4°.

Van boven: „Natus 8 Nov. 1622. Denatus 19 April 1706." Onder aan: „Micat inter omnes" en verder er bij geschreven het vers van ANTONIDES en eene aanteekening. Hierbij zijne handteekening.

Over GALENUS ABRAHAMSZ. (DE HAAN), geb. 8 Nov. 1622 te Zierikzee, uit

ABRAHAM GELIJNSZ en KATRIJNTJE GILLIS, geneesheer en leeraar der doopsgezinden te Amsterdam, aldaar overleden 19 April 1706, en over zijne verdiensten zie men, behalve DE LA RUE, a. w., bl. 281—285, GLASIUS en V. D. AA, i. v. en de bij hen aangehaalde schrijvers.

Portret van JOHANNES PLEVIER. P. VAN DIJK pinx. P. TANJÉ sculp. fol.

Zie de verdere beschrijving van dit portret en over hem hiervoren bl. 288. Hierbij zijn handteeken.

Portret van mr. P. MOGGE VAN RENESSE. T. W. DEN DOOP fec. Steendruk van T. P. ROEST. Middelb. kl. 8°.

Uit *Zeeuwsche volksalmanak* 1846, bl. 70. Hierbij is gevolgd het portret van MOGGE op het stadhuis te Zierikzee.

PIETER MOGGE, geboren te Zierikzee (ged. 3 Januarij 1699), zoon van HUBERT MOGGE en MARTINA OCKERSE, van 1720 af lid van de regering aldaar, burgemeester in 1728, 1732, 1736, lid van de generaliteits rekenkamer te 's Gravenhage in 1737, lid van de generale staten in 1741, overleed 6 November 1756 te 's Gravenhage en werd te Dreischor begraven. Zie zijn grafschrift, waarbij zijne zestien wapenkwartieren, in Portefeuille XI. Hij was heer van Renesse en Dreischor.

Bij zijn testament van 20 Februarij 1743 had hij bepaald dat aan de staten van Zeeland octrooi zou worden aangevraagd tot oprigting eener academie te Zierikzee en daartoe eene som van *f* 420,000 in Engelsche fondsen gelegateerd. Zes professoren moesten er worden aangesteld, in de theologie een die coccejaansch moest zijn, een in de regten en een in de geneeskunde, alle drie op eene jaarwedde van *f* 1800, voorts een in de wijsbegeerte, een in de letteren en een in de Oostersche talen, op eene jaarwedde van *f* 1400. Kwam de academie niet tot stand dan moest voor het legaat een armkinderenhuis worden gesticht. Noch het een noch het ander gebeurde. De oprigting der academie leed schipbreuk op den tegenstand en de jaloezij van Holland; de redenen waarom het kinderhuis niet werd gesticht, zijn niet bekend. Waarschijnlijk behield de stad het geld liever voor zichzelf. Inmiddels was het legaat door de jaarlijksche interessen zeer aangegroeid. Uit de renten besloot men in 1778 de leening aangegaan tot herstel van het stadhuis, bij jaarlijksche termijnen af te lossen; in 1796 en 1797 betaalde men er de jaarwedden der predikanten uit; ook schijnt men van tijd tot tijd de visscherij er mede ondersteund te hebben. Ook provinciale obligatiën kocht men aan, waarop echter later groot verlies werd geleden. In 1818 verkocht men van de Engelsche fondsen tot een bedrag van *f* 130,092, om er de nieuw opgerigte visscherij mede te ondersteunen, van welke som evenwel, bij de liquidatie dezer onderneming in 1846, niet meer dan 10¾ pCt. teregt kwam. Het legaat levert thans nog een aanmerkelijk deel van de inkomsten der stad. Zie voorts A. MOENS in *Zeeuwsche volksalmanak*

1846, bl. 78 volgg. en zijne meergemelde MS. aanteekeningen. Zie ook J. A. Dompeling, *Leerrede ter gelegenheid van de oprigting der nieuwe Zierikzeesche visscherij, geh.* 29 *November* 1819, Zierikzee 1821, bl. 26, en over den twist met Holland, P. Paulus, *Betoog van Zeelands regt tot het stigten eener hoogeschool*, Leijden 1775, en de bij hem aangehaalde plaatsen uit de *N. N. jaarboeken* en de *staten notulen van Zeeland;* inzonderheid de insertie op de not. van 26 October 1767, waar de memorie van mr. M. van Visvliet over deze zaak voorkomt.

Portret van B. de Jonge. Steendruk van E. Spanier. fol.

Hierbij facsimile van zijn handteeken; zie hiervoren, bl. 342.

Portret van Johannes Cornelis de Jonge, Konl[e]. steendruk van C. W. Mieling, 's Hage. fol.

Hierbij facsimile van zijn handteeken. Jhr. J. C. de Jonge, geboren te Zierikzee 9 Mei 1793, uit Willem Adriaan de Jonge en Cornelia Petronella Mogge Pous, werd in 1814 substituut-archivaris des rijks, in 1831 archivaris. Hij bekleedde nog vele andere betrekkingen, doch maakte zich inzonderheid beroemd door vele belangrijke, geschiedkundige werken, waarvan men eene opgave vindt in het biogr. woordenboek van van der Aa. Hij was gehuwd met Henrietta Philippina Jacoba van Kretschmar en overleed 12 Junij 1853.

Portret van Jan van Meerendonk.

Uit *Leeskabinet* 1867, dl. II. Hierbij register der gedane pogingen tot redding van menschen door Jan van Meerendonk, in plano, gegraveerd door H. A. T. den Doop. Zie over dezen man, aan wiens moed en beleid zoo vele menschen het behoud van hun leven hebben te danken gehad, F. Nagtglas op de a. p. van het *Leeskabinet*.

G O E S.

Titel met het wapen en de vlag van Goes, in kleuren.

Het wapen is, van boven: gequarteleerd 1 en 4 *Beijeren*, 2 en 3 *Henegouwen:* en pointe sabel, waarop een zilveren gans, met bek en pooten van keel; het schild gedekt met een gouden kroon, alles staande in een zoogenoemden tuin. Op een lint boven het wapen: „*fortissimum civitatis munimentum concordia.*" Onder het wapen: *Goesa Zeelandorum.* Men vindt ook eene afbeelding van het wapen op den titel van de *Historie van de satisfactie van Goes.*

Profils van Goes.

Titel.

a. Aan de zijde der haven.

Goes. OTTENS exc. Amst.

Uit *Speculum Zelandiae.*

De stad Goes.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 529, n°. 2.

Gezigt op de haven en westerschans te Goes. C. PRONK ad viv. del. 1743. J. C. PHILIPS fe.

De stad Goes uit de haven te zien.

Beide platen komen voor in *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 6, in *Atlas van Zeeland* en in *Kabinet van alle gezigten.*

b. Aan de landzijde.

Goes.

Uit *Speculum Zelandiae.* Deze afbeelding stelt Goes voor aan de zijde van de west- of 's Heer Hendrikskinderen poort.

Ter Goes. JOANNES PEETERS delin. GASPER BOUTTATS fecit aqua forti et excudit. Antverpiae.

Uit *Comitatus Zelandiae*, zijnde een onderdeel van: *Thooneel der steden ende sterckten van t'vereenight Nederlandt*, *Antw.* (1674). Onder de plaat eene beschrijving in het Nederduitsch en in het Fransch. De plaat stelt de stad voor aan de zijde van de westpoort.

Platte gronden en poorten.

Titel.

Platte grond van Goes.

Deze platte grond, waarschijnlijk vervaardigd door JACOB VAN DEVENTER, is afkomstig van de verzameling vermeld hiervoren, bl. 196 en 260. Ook de omstreken van Goes komen er voor tot aan Cloetinge, dat er nog gedeeltelijk op is voorgesteld. Men vindt er in de stad met name vermeld het klooster der kruisbroeders; alsmede *Doven*, waarschijnlijk de Doelen. De plaat stelt Goes voor in het midden der 16e. eeuw; de groote kerk, het stadhuis en andere gebouwen zijn er op afgebeeld.

Kaart van „de eerste fortificatiewerken der stad Goes, zoo als „dezelve op last en order van den grave MAURITS DE NASSAU en bij octrooy van de staten van 's lands graaffelijkheid van Zeeland, gegeven den 6 December 1585.... „en vervolgens in den jare 1586 zijn aangelegd en gedeeltelijk verbeterd. Naar het origineel geteekend van „ADRIAAN VAN ALKMAAR a°. 1585."

Teekening in kleuren. Hierbij afschrift van den last daaromtrent a°. 1589 door MAURITS gegeven en eene memorie omtrent de fortificatie, MS. Het octrooi is, zoo als ook op de kaart is aangeteekend, te vinden in het 8e. *Copulaatregister* van de rekenkamer in het provinciaal archief, terwijl ook in de verzameling aldaar voorhanden en vermeld hiervoren bl. 220, stukken over deze zaak te vinden zijn; men zie ook BOXHORN, *Chronijk*, I, bl. 397 en 398, die den inhoud dezer stukken schijnt gekend te hebben, welligt door CORNELIS VAN EVERSDIJK. Volgens den brief van MAURITS was de ontwerper van het fortificatieplan JOHAN VAN RIJSWIJK; doch ook PIETER TIMMERMAN wordt genoemd als de persoon die zijn advies daarop zou gegeven hebben, zie BOXHORN a. p., en inzonderheid ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VII, st. 1, bl. 33, 34 en 150.

Goesa.

Platte grond in plano, met Latijnschen tekst.

Uit BLAEU, *Theatr. urbium* (1648); huizen zijn op dezen platten grond niet afgebeeld. Op de kaart de wapens van Zeeland en van Goes.

Goes.

Platte grond, breed 32, hoog 18 duim. Waarschijnlijk uit eene der uitgaven van ZEILLER, *Neue Beschreibung des Burg. und Niederl. kreiss*, zie hiervoren bl. 379.

Goes.

Platte grond, breed 25, hoog 21 duim, met de wapens van Zeeland en van Goes. Beide platte gronden komen, wat de voorstelling betreft, op enkele bijzonderheden na, goed overeen met dien van BLAEU. Op geen van allen komt de nieuwe haven van 1651 voor.

Goesa. F. DE WIT excudit. fol.

Deze kaart is gevolgd naar die van BLAEU, doch veel vermeerderd en verbeterd. De nieuwe haven komt er op voor; ook de straten en gebouwen der stad zijn er op afgebeeld, met vermelding van de namen der voornaamste. De kaart is uit het begin van de tweede helft der 17e. eeuw.

De stad Goes. C. DE BIJE fecit. fol.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 529, n°. 1. Hier wordt Goes voorgesteld zoo als het was in de laatste helft der 17e. eeuw. Of deze C. DE BIJE, de vervaardiger der kaart, is CORNELIS DE BIE, de schrijver van het *Gulden cabinet van de schilderkonst* en de zoon van den bekenden schilder ADRIAAN DE B., kan ik niet beslissen. Tot de R. K. familiën, tijdens SMALLEGANGE te Goes aanwezig, behoorde de familie DE BIJE.

Nieuwe grondteekening der stad Goes naauwkeurig opgenomen en geteekend in 1744 door KORNELIS VAN DER WEEL, te Amsterdam 1753.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 1.

Zoowel omtrent de fortificatiën als omtrent de haven is de vergelijking van deze verschillende kaarten belangrijk. Het eerste stuk waarin, voor zooveel mij bekend is, van de bevestiging van Goes gesproken wordt, is de brief van JACOBA van 21 November 1417, bij MIERIS a. w., dl. IV, bl. 434. Uit de kaart van VAN DEVENTER blijkt dat nog in de 16e. eeuw, de bevestiging uit niets anders bestond dan uit een muur en gracht. De oude haven, die oorspronkelijk eene kreek of geul was, schijnt verbeterd te zijn onder de regering van hertog PHILIPS de Goede, volgens het *Privilegieboek van Goes*, bl. 52, door verschillende schrijvers aangehaald. Eerst in 1651 werd eene nieuwe haven geopend, die na de indijking van den Wilhelminapolder (in 1809), werd doorgetrokken en in Aug. 1819 weder werd geopend; zie o. a. AB UTRECHT DRESSELHUIS, in *Maandboekje van Goes*, 1828, bl. 38 volgg.; DE KANTER en DRESSELHUIS, *de provincie Zeeland*, bl. 236—239; R. A. S. PICCARDT, *Bijzonderheden uit de geschiedenis der stad Goes*, 1865, bl. 130 volgg.

Kaart van de gemeente Goes. Uitgave van HUGO SURINGAR te Leeuwarden.

Schaal van 1 op 25000. Uit J. KUYPER, *Gemeente-atlas van Zeeland*.

Poorten.

De zuidpoort te Goes.

Uit W. A. Bachiene, *Vaderlandsche geographie*, dl. II, bl. 836. De zuidpoort of ganzenpoort, werd in 1624 aan de buitenzijde geheel vernieuwd. Zij is afgebroken in 1862.

De westpoort te Goes.

Uit Bachiene, a. w., ibid. Zij werd ook genoemd 's Heer Hendrikskinderenpoort en is afgebroken in 1845.

De koepoort te Goes.

Uit Bachiene, ibid. Deze was geplaatst aan de zuidwestzijde en is afgebroken in 1855.

De nieuwe poort.

Uit Bachiene, ibid. De nieuwe poort werd ook hoofdpoort genoemd, omdat men door haar naar het hoofd ging. Uit de afbeelding zou ik vermoeden dat hier niet de nieuwe of hoofdpoort, maar de noord-, keet-, slik-, water- of bleekveldsche poort, waarvan de laatste overblijfselen in 1855 zijn weggeruimd, wordt voorgesteld. De buitenzijde der hoofdpoort vindt men afgebeeld op de plaat, vermeld hiervoren bl. 436, „de stad Goes uit de haven te zien" en op de groote plaat bij Smallegange. Zij is eerst in 1637 gebouwd en afgebroken in 1855.

Behalve deze poorten had men nog de oostpoort, afgebroken in 1856 en de donkere poort. De donkere poort afgebroken in 1855 heette vroeger ook de *St. Maartenpoort*, en werd ook wel kaaipoort of oude hoofdpoort genoemd. De afbeelding der oude poorten vindt men op de kaart van van Deventer, waaruit blijkt dat zij vroeger van torens waren voorzien. Over de poorten van Goes zie men overigens *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 7 volgg., S. Piccardt, a. w., bl. 14 v. en 198.

Lijstje van het openen en sluiten van de poorten.

Waarschijnlijk uit een *Goessche naamwijzer* van de vorige eeuw.

De historie van Goes.

Titel.

Vrouw Jacoba schiet te Goes naar den papegaai. J. Buijs inv. et delin. Rein. Vinkeles en C. Bogerts sculp.

Uit (S. Fokke), *Geschiedenis der vereenigde Nederlanden*, dl. II, pl. VIII, bl. 298. De overlevering wordt n. f. alleen bij Reigersberg (uitg. van Box-

HORN, II, bl. 202 en 203) gevonden en is daaruit door VAN GOUTHOEVEN en latere schrijvers overgenomen. De vrijdom van vlastienden, die bij deze gelegenheid door JACOBA zou gegeven zijn, bestaat nog voor Goes en de dorpen 's Heer Hendrikskinderen, Wissekerke, Baarsdorp, Sinoutskerke en 's Heer Abtskerke; zie ook *Tegenwoordige staat*, a. p., bl. 18. Het feest zou hebben plaats gehad in 1428. Van het ontvangen van geschenken door JACOBA, bij gelegenheid van het schieten van den gaai, is eene voorstelling beproefd en gevoegd als titelplaat voor het tweede deel, stuk 2 van AREND, *Geschiedenis des vaderlands*. In 1425 had men gepoogd Goes aan de zijde van JACOBA te brengen. In de rekening van WOLFAERT VAN DER MAELSTEDE, baillin van Goes, loopende van 20 November 1422 tot 15 April 1438, leest men daaromtrent: „Item als „Hertoge JOHAN VAN BEIJEREN salich. gedachte*. aflivich geworden was -[6 Jan. „1425] quamen in Zuutbevelant heer LODEWIJC VAN MONTFOORDE ende heer „FLORIJS VAN HAEMSTEDE om tlant in te nemen van wege gemachtigt tshr. „[s hertoge] van Cloussestr [Glouceester] ende onsr genadiche vrouwe van Hollant „ende gecreghen die stede van Remeswale in ende daerna quamen met groete „menichte ende macht ter Goes ende brochte brieven an WOLFT VAN DE MAELSTEDE de baelin voorschr. t shtoge en der vrouwe wege om van hem holpe „ende bestandicheit te gecrighen ende omdatte baelin voirs. dat niet doen en „wilde moeste wttrecken ende moeste veel knechten houden ende toech weder „in Zuutbeveland ende bleef dairin ende wederstont tot aller tyt die ingecomen „enz. Daarentegen vindt men in de rekening B. W. S. 1424—1425: „Item „so tooch die rentemr [PHILIPS VAN BORSSELE VAN CORTGENE] des Manendaghes na S. Pontiaans d. ão XXIV [15 Jan. 1425] ter Goes met machte der „hr WOLF VAN DER MAELSTEDE ter Goes was en heijschede die stede tot des „hertoge van Gloucesters behoef en doe die rentemr dair quam doe ruumde h. „WOLF voirs. opten kercktoren dair hem die rentemr op die tyt weder of dadingde enz." In 1428 volgde de zoen van hertog PHILIPS met JACOBA; bij den afstand gedaan door JACOBA in 1433 (MIERIS, V, bl. 1012 volgg.), werden o. a. Reimerswale, Goes en het overige Zuid-Beveland aan haar toegewezen.

Afbeelding van een steen, met opschrift ter herinnering aan den brand te Goes in 1554.

Op den steen twee beelden, die het opschrift vasthouden; dit luidt:

. . . eñ 1554 *heeft gescrev*
meye dẽ: 18 *dach vaet*
wel t verstant. doe was de
liefde gods vã ons alle
verdrevẽ. deene verdructe
dẽ anderẽ aen elckẽ cant
dus syn wy gheplaeght
met een vreesselyckẽ brant.

Van onder ineen gevlochten de letters F. G. E.

Men vindt het opschrift bij DE KANTER en DRESSELHUIS, *De provincie Zeeland*, bl. 285; *Maandboekje van Goes*, 1827, bl. 9; SOETBROOD PICCARDT, a. w., bl. 12, doch bij allen anders en met vermelding van eene andere dagteekening dan op deze afbeelding. Dat onze afbeelding evenwel hieromtrent de ware lezing heeft blijkt uit het adres door de regering van Goes aan den keizer na den brand ingezonden en vermeld bij BOXHORN, dl. I, bl. 392, waar, als de dag, waarop de brand was voorgevallen, wordt genoemd de 18 Mei 1554. Over dien brand verdienen de stukken, voorkomende bij BOXHORN, te worden gelezen. De steen zou volgens DRESSELHUIS gestaan hebben voor een huis op den zoogenoemden opril.

GILLIS VAN DER NISSE, te Goes doorschoten. J. BUIJS viv. et del. REIN. VINKELES et C. BOGERTS sculp.

Uit (S. FOKKE), *Geschiedenis der vereenigde Nederlanden*, dl. IX, pl. IV. GILLIS VAN DER NISSE, zoon van DAVID en CORNELIA VAN WATERVLIET, eerste heer van Waarde werd, als burgerkapitein, in het oproer te Goes op 21 Maart 1657 doodgeschoten. Zie F. CALAND in J. VAN DER BAAN, *Wolfaartsdijk geschetst enz.*, 1866, bl. 551, en eene afbeelding van zijne tombe te Waarde komt voor in onze verzameling, Portefeuille X; zie ook ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VII, st. 2, bl. 25. Over de burgertwisten te Goes 1653—1658, zie men zeer uitvoerig AB UTRECHT DRESSELHUIS, in *Maandboekje van Goes*, 1831, bl. 25—32, 49—55; S. PICCARDT, a. w., bl. 82—85 en 202. Niet alleen op het raadhuis te Goes, maar ook op het provinciaal archief in de hiervoren vermelde verzameling, zijn zeer vele stukken over die onlusten voorhanden, waaronder een vers van den raadpensionaris DE BRUNE, met tegenschrift enz.

Afbeelding van een steen, aan het huisje van den vischafslager te Goes. Teekening in kleuren.

Op den steen eene lijn, waar boven: „de linie beteyckent de vloet van den „26 Januarius 1682;" beneden de lijn: „zijnde 2 voet, 8 duym boven de straat „op de vismart tot Goes." Hierdoor wordt opgehelderd welke der twee lijnen, bij S. PICCARDT, a. w., bl. 14 vermeld, den vloed van 1682 aanduidt. Men zie over dien vloed en de doorbraken bij die gelegenheid in Zeeland, *Hollandse Mercurius*, 1682, bl. 1—8.

De burgemeester WESTERWIJK te Ter Goes, uit de gevangenis gehaald wordende om zijn vonnis te ondergaan wordt zijne vrouw door de officieren en soldaten van hem afgescheurd. J. BUIJS viv. et delin. REINR. VINKELES fecit 1785. 8°.

Uit KOK, *Vaderl. woordenboek*, dl. XIV, pl. IV, bl. 540.

Afscheid van WESTERWIJK.

Hier onder:

Verdeeldheid in 't bewind baart haat en te gelijk
Meer monsters hachelijk en wreed om meê te kampen:
Ontbreekt er dan beleid en doorzicht in dees rampen
Dan deelt men ligt in 't lot van Goeschen WESTERWIJK.

Het plaatje, gemerkt CXV is uit *de Nederlandsche geschiedenis van de Batav. enz.*, vermeld bij F. MULLER, *Beredeneerde beschrijving van Nederl. historieplaten enz.*, bl. 2.

Inhaling van WESTERWIJK.

Uit hetzelfde werk, doch proefdruk vóór alle letter. Over het voorgevallen met ADOLF WESTERWIJK in 1692 te Goes, is zeer uitvoerig KOK, t. a. p.; men zie voorts de brieven achter het *Historisch verhaal* van B. COSTERUS, 1736, bl. 545—455, AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Wandelingen door Zuid- en Noord-Beveland*, I, bl. 129 volgg; S. PICCARDT, a. w., bl. 85—95 en inzonderheid de belangrijke, hiervoren reeds vermelde verzameling op het provinciaal archief, in portefeuille *Goes*; vgl. ook v. D. SPIEGEL, *Satisfactie van Goes*, bl. 316.

ADOLF WESTERWIJK, zoon van LAURENS en MARIA BOOM, was geboren in 1647; overl. 1719. Zie SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland*, II, bl. 472 en 618. Eene onpartijdige beoordeeling van zijn karakter, waarbij behoort gelet te worden op hetgeen hij vóór 1692 en na den dood van WILLEM III heeft verrigt, is door de overdrijvingen. van zijne voor- en tegenstanders zeer moeijelijk. Aan de eene zijde heeft men, dikwijls ook met politieke nevenbedoelingen, er een romanheld van gemaakt; aan de andere zijde noemde men hem een Goeschen CROMWELL, toen de naam van den protector nog werd gebruikt om een tyran te karakteriseren. Een gewoon man was WESTERWIJK zekerlijk niet, hem ontbrak een tooneel groot genoeg voor zijne talenten. Bij gelegenheid van het insluiten van Goes van 1692, waarbij wel is waar gedreigd, doch niet gevochten werd, (zie BILDERDYK, *Geschiedenis*, dl. X, bl. 168), gaf hij evenwel bewijs van grooten persoonlijken moed; en bij het landvolk was hij zeer bemind. Een vers op hem, door R. C. H. RÖMER, en waarbij de gewone traditie wordt gevolgd, vindt men in *Zeeuwsche volksalmanak*, 1844, bl. 24 volgg. De twisten te Goes hebben een grooten invloed gehad op hetgeen in 1702 en volgende jaren in Zeeland heeft plaats gehad. De aanleidende oorzaak van die burgertwisten, zoowel in 1692 als die in 1653—1658, werd voor het vervolg eerst weggenomen door de verandering in de zamenstelling van het bestuur in 1720, toen er raden werden aangesteld, een maatregel reeds in 1657 tot voorkoming van verdere onlusten aangeprezen, met opgave van de namen der personen, die er voor in aanmerking konden komen, door JOHAN DE JONGE, in zijn boekje *Beweeghelijke middelen enz.*, vermeld door DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 574 en voorhanden in de meergemelde verzameling op het provinciaal archief.

Afbeelding van het gruwzaam oproer, aangericht door de prinsgezinden te Goes op den 30 Januarij 1787.

Over deze burgertwisten vindt men gedrukte stukken in gemelde verzameling, zie voorts de *N. N. jaarboeken* 1787, bl. 342, *Vervolg op Wagenaar*, dl. XVIII, bl. 310 volgg., *Verzameling van stukken betrekkelijk tot de oproerige bewegingen binnen de stad Goes voorgevallen*, Middelb. Op de plaat heeft men eene oudere afbeelding van het marktplein gevolgd, waarschijnlijk dezelfde als voorkomt in *Tegenwoordige staat van Zeeland*; het stadhuis toch, waarvan de gevel in 1771 en volgende jaren is veranderd, komt hier nog voor zoo als het was vóór dien tijd.

Het stadhuis, de regering, kerken enz.

Titel.

Het raadhuys tot Goes.

Uit Smallegange, *Chronijk enz.*, bl. 529.

De groote markt, het stadhuis en de groote kerk te Goes. C. Pronk del. ad viv. 1743. J. C. Philips fec. 1745.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 26. Beide platen stellen voor het stadhuis vóór de verbouwing in 1771. De oudste afbeelding van het stadhuis is die op de kaart van van Deventer, zij is evenwel zeer onduidelijk door de kleinheid van de teekening. De afbeelding van den toren, voorkomende op de plaat in *Speculum Zelandiae*, verschilt veel van die op de plaat bij Smallegange, de eerste vertoont den toren vóór, de andere na den brand van 1665. Ook de kap bij Smallegange verschilt van die in *Tegenwoordige staat*. De ouderdom van het stadhuis is onbekend. Deksselhuis stelt dien van den toren op het einde der 14e eeuw, zie *Wandelingen door Zuid-Beveland*, bl. 92.

Het stadhuis te Goes.

Uit Bachiene, *Vaderlandsche geographie*, dl. II. Deze afbeelding stelt het stadhuis en den toren voor, na den nieuwen bouw in 1771.

Goes, groote markt, kerk en stadhuis. Chr. Schüler del. J. M. Kolb sculpt.

Uit J. L. Terwen, *Het koningrijk der Nederlanden*. Zie voorts over het stadhuis, den bouw in 1771—1775, de indeeling enz., S. Piccardt, a. w., bl. 19 volgg.

Zegel en contrazegel van de stad Goes.

Het wapen van Goes; randschrift van het zegel: „Sigillum civitatis Goesanae.

Zegel ter zaken of schepenszegel; gekleurd.

Op het zegel het wapen vastgehouden door een heilige met eene kelk in de hand. Hierbij het randschrift: „Sigillum .... Goes. ad causas."

Portret van ALBERT JOACHIMI, ridder, ambassadeur van den staat in Engeland. M. MIEREVELT pinxit. T. MATHAM fe. fol.

Op het portret „aetatis 77 a°. 1638;" randschrift: „nocuit differre paratis."

Penning met het portret van ALBERT JOACHIMI.

Uit VAN LOON, *Hist. penn.*, dl. II, bl. 297. „1646. ALB. JOACHIMI Eq. foe„derati Belg. post varias in Europ. legat. jam ordinar. in Brit. an. 22 aet. 86." Hierbij een eigenhandige brief van JOACHIMI aan de staten van Zeeland en een kort berigt over hem uit DE LA RUE, *Staatkundig Zeeland;* zie over hem hiervoren bl. 143. Hij is geweest secretaris en pensionaris van Goes. Over de afkomst van JOACHIMI ben ik nog even onzeker als vroeger; aan het hof van KAREL V vindt men genoemd een ridder JOACHIM heer van Rie; zie *Suppl. de* BUTKENS, III, p. 109; te Goes geboren was de griffier van Antwerpen, JOACHIM POLITES. Het wapen van JOACHIMI dat bij SMALLEGANGE voorkomt, zal welligt tot het opsporen van zijn geslacht en zijn vader kunnen leiden.

Portret van NICOLAUS MICHAEL OOSTDIJCK. kl. 4°.

Randschrift: „NICOLAUS MICHAEL OOSTDIJCK Goesanus aet. 57 a°. Christi 1620 „ora et labora." Omtrent dit portret vindt men, bij het volgende, aangeteekend dat het „extra raar is, gemerkt maar weinige afdruksels van hetzelve onder zijne „nakomelingen voorhanden zijn en de koperen plaat, waarnaar deze afteekening „vervaardigd is, om alle verdere afdrukking te verhinderen dof geslepen is."

Portret van NICOLAUS MICHAEL OOSTDIJCK, Goesanus. H. POTHOVEN delin. a°. 1783, na de originele koperen plaat. kl. 4°. Teekening in O. I. inkt.

Indien de koperen plaat dof is geslepen, zoo als in de vorige aanteekening is vermeld, dan kan POTHOVEN er in 1783 geene afbeelding naar gemaakt hebben. Hierbij is gevoegd de volgende aanteekening: „NICOLAES MICHIELSE „OOSTDIJCK, heer van Toltsende en Iersike enz., grootrentmeester van Zee„land en schepen te Ter Goes. Hij sterft a°. 1620 en ligt bij zijne voor„ouders aldaar begraven. Hij was afkomstig van JAN JANSEN OOSTDIJCK, „pelgrim van Jerusalem in het begin van XVe, burgemeester der stad Goes en „is driemaal getrouwd geweest, als: 1°. met ADRIAANKEN, LAURENS en N. „HUYSSEN's dochter; 2°. met CLARA VAN ACHELEN en 3°. met ELISABETH OIL„LAERTS, dochter van den raadsheer OILLAERTS, in welke drie huwelijken hij „verwekt heeft zeventien kinderen, van dewelke SOETE OOSTDIJCK uit het eerste „bed gesproten zich in huwelijk begaf met mr. JOHAN SMALLEGANGE, schepen „te Ter Goes en hoogbaljuw van Borssele, a°. 1628 overleden en met hem

„verwekte den Zeeuwschen chronijkschrijver MATTHEUS SMALLEGANGE, zie dezen „bl. 742." Nog is hierbij gevoegd een uittreksel uit de *Opdracht* door M. SMALLEGANGE aan NICOLAAS EVERSDIJK van zijne vertaling van DU CHOUL, *Legerschikking en krijgstucht der Romeinen*, Amst. 1684; waaruit de vorige aanteekening voor een gedeelte schijnt getrokken. Het uittreksel van de *Opdracht* (dd. 20 September 1684) luidt: „NICOLAES MICHIELSEN OOSTDIJK, heer van „'t Olsenden, in Iersike enz., schepen ter Goes en grootrentmeester van de HH „Staten van Zeeland, telde onder zijn voorvaderen JAN JANSSEN OOSTDIJK, die „een pellegrimaedje naer Jerusalem gedaen hebbende a°. 1494, borgem. van „ter Goes geweest is, was geboren uit het edel geslacht D'OULTRE in Vlaende„ren, hetzelve wapen voerende, een sint Andrieskruis rood op silver." Er volgt dan eene korte genealogie van NICOLAAS VAN EVERSDIJK en M. SMALLEGANGE, waaruit blijkt dat beiden twaalf kwartieren gemeen hadden; vlg. ook *Navorscher*, 1865, bl. 118.

Wapen van OOSTDIJK. 4°.

Aan de eene zijde een manswapen v. OOSTDIJK, zoo als het voorkomt op het portret, zijnde een omgekeerd anker en aan weêrszijde twee bollen, daarnaast een vrouwenwapen: een leeuw, kleur of metaal niet afgebeeld; van onder OOSTDIJK en TRADEL; alles in omgekeerde orde (à rebours) zoo als het op een stempel behoort gesneden te worden om te worden afgedrukt Dit wapen van OOSTDIJK komt dus niet overeen met het wapen zoo als het door SMALLEGANGE wordt opgegeven als afkomstig van dat van OULTRE, welk geslacht, waaruit de vicomtes d'Ypres waren, werkelijk heeft gevoerd een St. Andrieskruis, zilver op keel; zie D'HANE STEENHUYSE en J. HUYTTENS, *La noblesse de Flandre du X au XVII siècle*, 1863, t. I, p. 124.

Portret van JOHAN HUYSSEN VAN CATTENDIJKE. 4°.

Randschrift: „aderitque vocatus Apollo. Natus 4ª Octobris anno 1566." Van boven, aan de eene zijde het wapen van HUYSSEN, aan de andere zijde dat van zijne moeder; onderaan: „pax armis septa altior." Onder het portret: „Specta„bili doctissimoque viro ac D°. Johanni Huyssen jur. licent. Ord. Zeelandiae, „necnon rei marinae apud Middelburgenses Mattiacorum a Consiliis, summo artis „Chalcographicae admiratori amatorique posuit anno 1598 H. HONDIUS." Hierbij het handteeken van HUYSSEN.

Portret van JOHAN HUYSSEN VAN CATTENDIJKE.

Randschrift: „JOH. HUYSSEN CATTENDIJCK a Gallorum rege nobilitate et „Magnae Britanniae Equestri ordine cum notis gentilitiis insignibus auctis „ornatus, Monsterhouckii etc. Dns, Zeelandiae et rei marinae apud eosdem a „consiliis. Praeses consilii Flandriae ditionis Ordd. Generalium aetat. 50, 1616." Van boven zijn wapen. Hierbij zijn handteeken; zie over dit portret B(ODEL) N(IJENHUIS), in *Navorscher*, dl. VIII, bl. 336.

Portret van JOHAN HUYSSEN VAN CATTENDIJKE.

Hetzelfde als het vorige doch nog fraaijer afdruk. Hierbij eene quitantie door HUYSSEN geteekend.

Portret van JOHAN HUYSSEN VAN CATTENDIJKE.

Klein portret in medaillon; randschrift: „JOH. HUYSSEN CATTENDIJCK Nobilit. „et Equestri ordine donatus Monsterhouckii in Godschalkeroort Cattend. Topar- „cha. Zeeland. Rei Marinae consiliar. et praeses consilii Flandr. ditionis Ordin. „Gener. aetat. 50." Op het portret, aan de eene zijde het wapen van HUYSSEN met het onderschrift „nec timide nec tumide" en aan de andere zijde: „MICH. „JOH. MIEREVELT inv. SCHILLEMANS fecit." Het portret is à rebours en wordt nader beschreven in *Navorscher*, dl. VIII, bl. 226.

JOHAN HUYSSEN, zoon van HUGO en ELISABETH HANNEMAN, geb. te Rotterdam 4 October 1566, is pensionaris geweest van Goes. In 1591 werd hij lid van gecommitteerde raden van Zeeland wegens Goes, in 1601 werd hij griffier, in 1602 voorzitter van den raad van Vlaanderen. M. DE LA PALMA zegt in zijne MS. aanteekeningen van hem: „erat vir summe doctus." Hij was gehuwd met eene natuurlijke dochter van den heer van MATHENESSE en overleed in 1634; men zie voorts VAN DER AA, *Biogr. woordenboek* in. v. en de aldaar aangehaalde bronnen. Volgens DE LA PALMA zou hij ook ambassades hebben bekleed, waarmede, naar ik vermoed, bedoeld worden de plegtige commissiën uit Zeeland naar Holland in 1607 gezonden, om met de ambassadeurs van Engeland en Frankrijk te onderhandelen, waartoe bij de eerste behoorden: VAN MALDERÉ, TEN HAEF, VETH, WERCKENDET, de pensionaris TEELLINCK, ZOETWATER, DE WITTE, VAN DEN HOUTE, HUYSSEN, BLOK, PORRENAER, REIGERSBERG, VOSBERGEN en V. D. WARCKE, en bij de tweede dezelfde met HUYBERT, doch zonder V. D. WARCKE, zie *Staten not. van Zeeland*, $\frac{1}{2}\frac{4}{1}$ Aug., 5 en 6 Sept. 1607.

Portret van CORNELIS FRANSZ. EVERSDIJK. W. EVERSDIJK pinxit. JAC. HOUBRAKEN fec. fol. Proefdruk voor alle letter.

Onder het portret het wapen van EVERSDIJK. Hierbij zijn handteeken. Geboren te Goes op 20 Mei 1586, was CORNELIS FRANSZ. EVERSDIJK lange jaren in de regering aldaar, tot dat hij lid werd van de rekenkamer van Zeeland, op 15 Maart 1635. Hij overleed op 19 December 1666 te Middelburg. Het portret werd voor rekening van den secretaris van 't land, DIONUS FRANÇOIS KERTELAER, die aan het geslacht van EVERSDIJK verwant was, gegraveerd door HOUBRAKEN naar de schilderij van WILLEM EVERSDIJK; zie hierover en in het geheel over CORNELIS FRANSZ. EVERSDIJK en zijne groote verdiensten als wiskundige, DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 396 en volgg.; over den schilder WILLEM EVERSDIJK, *ibid*, bl. 524 en over het geslacht, SMALLEGANGE, bl. 729 en 741.

Portret van PIETER STRATENUS of PIETER VAN DER STRATEN. kl. 8°.

Randschrift: „PETRUS VAN DER STRATEN, Goesanus JCtus et Poëta civitati „patriae a Secretis et legationibus. Aetatis an. XXIV." Onder het portret:

Talem Laurigera Juvenem vixisse juventa
Et sua post magnos ducere terga viros
Vidimus, atq. in flore mori. Praeventa senectus
Ante suum erubuit succubuisse diem.
Non poteras superesse diu Stratene tuorum
Maximus amorum qui superator eras.
C. BOYUS.

Het portret komt voor in PETRI STRATENI, *Venus Zelanda et alia ejus poëmata*, in 1641 uitgegeven door BOKIJ, waar, op de titelplaat, ook eene afbeelding van Goes te vinden is; het werkje is opgedragen aan den vader van PIETER, MATTHEUS, lid van gecommitteerde raden en zijnen broeder HIERONYMUS, burgemeester van Goes.

PIETER STRATENUS of VAN DER STRATEN was geboren te Goes in 1616. Hij overleed, zijnde secretaris van Goes en in commissie naar 's Gravenhage, in laatstgemelde plaats, op 27 October (niet November zoo als zijne biografen vermelden, zie *Satisfactie van Goes*, *Voorrede*, bl. XVI), 1640. Zie over hem o. a. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl 428 volgg.

Portret van mr. L. P. VAN DE SPIEGEL. P. OETS ad viv. pinxit. R. VINKELES sculp. 8°.

Zie hiervoren, bl. 113 en 364. LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL, ofschoon te Middelburg geboren, zette zich onmiddelijk na zijne promotie te Leiden (27 December 1758) te Goes neder, van welke stad hij reeds vóór zijne promotie het burgerregt had gekregen en waar hij in 1759 huwde met CORNELIA DIGNA VAN OSSEWAARDE. Op 2 Januarij 1759 werd hij secretaris van Goes, raad op $\frac{3}{2}\frac{1}{3}$ April 1760, schepen 1764, doch hij bleef tevens secretaris tot 21 Maart 1767. Vervolgens werd hij burgemeester 20 April 1768 en voorts in 1770, 1774, 1775 en 1778.

Lijst van gecommitteerde raden van Zeeland wegens Goes. 4°.

Uit de lijst van TE WATER, met de handteekeningen van MARINUS VAN CROMMON, secretaris van Goes, lid van gecommitteerde raden 1654—1660, zie hiervoren, bl. 138; MARINUS WESTERWIJK, burgemeester van Goes, lid van gecommitteerde raden 1669—1677 en DAVID VAN DER NISSE, eerst raad en schepen, in 1670 burgemeester van Goes, lid van gecommitteerde raden 1678—1705. Hij was de zoon van GILLIS, hiervoren vermeld en GEERTRUID VAN ALTEREN; zie V. D. BAAN, *Wolfaartsdijk enz*, bl. 551 en 552. Hierbij een extract uit het resolutieboek van Goes, geschreven en geteekend door LAU-

rens Westerwijk, 1664. Deze was reeds in 1644 secretaris van Goes, zie Boxhorn, *Chronijk*, I, bl. 401, en is de vader geweest van Adolf, hiervoren genoemd.

Lijst van de namen van de regering en hare bedienden te Goes van 24 Junij 1792—24 Junij 1793. MS.

De groote kerk te Goes.

Uit Bachiene, *Geographie der Nederl.*, dl. V, bl. 839. Zie ook de afbeeldingen der kerk, op de platen uit Smallegange en *Tegenwoordige staat van Zeeland*, vermeld hiervoren bl. 443.

De Goessche kerk van binnen in 1843. T. W. den Doop sculp. Steendruk van T. P. Roest Middelb.

Uit *Zeeuwsche volksalmanak* 1844.

Het vierde Zeeuwsche muzijkfeest in het koor der groote kerk te Goes 4 Junij 1857. Photographie van F. Kaiser. Steendr. F. W. v. d. Weyer, Utrecht, uitgegeven door C. H. Schetsberg te Goes. br. fol.

De tijd van den eersten bouw van de groote, vroeger de Maria Magdalenakerk, is geheel onzeker; Swaluë gist (*Zeeuwsche volksalmanak* 1844, bl. 42) het midden der 14e. eeuw. In een proces hangende in 1466 voor het hof van Holland, tusschen François Cressonier, pastoor van de kerk en den prior en het convent van de kruisbroeders te Goes, waarvan de stukken, getrokken uit de memorialen van het hof, voorhanden zijn in de meergemelde verzameling op het provinciaal archief en wel waardig om gelezen te worden, komt voor: „dat „die parochiekerke van der Goes gefondeert is bij mijn genad. heeren voirsa- „ten graven van Hollant ende van Zeellant die daer altijts collatoren ende ghif- „ters aff geweest zijn ende mijn genadiche heer opten dach van huyden is, „hebbende jus patronatus." De kerk werd in het begin der 15e. eeuw vergroot en het westelijk gedeelte er van opgetrokken; de bouw van kerk en toren was in 1423 geëindigd, zoodat eerstgemelde op 18 Junij werd ingewijd. Op 11 Sept. 1618 voor een groot gedeelte afgebrand, werd de kerk in de drie daarop volgende jaren herbouwd en in de plaats van den afgebranden toren eene spits op de kerk gesteld. In 1578 kwam de kerk in het bezit der hervormden. Men zie voorts Swaluë, a. p. en Soetbrood Piccardt, a. w., bl. 40 volgg.

Afbeelding van een gedenksteen in de kerk te Goes ter eere van M. Smallegange. Teekening in kleuren.

De steen van zwart marmer; in het midden het wapen van Smallegange;

van boven in gulden letteren, zijne spreuk: *candor qui tenebris lucet, dat sidera coelo*, zie *Chronijk*, bl. 740; van onder: „*Natalibus Doctrinaque praestanti* MATTHAEO SMALLEGANGE *J. C Zelandiae Historiographo A°.* 1710 *aet.* „85½ *defuncto H. M. P.*"

Voorts de volgende wapens:

SMALLEGANGE.	EVERSDIJK.	OOSTDIJCK.	LAURENS.
RIJCKE.	VALCKE.	OOSTENDE.	HUIJSSEN.
BOÓM.	HEENVLIET.	BOTLAND.	ABEELE.
WOUTERS.	DUVENEE.	VAN DALE.	HANNEMAN.
BERCHEM.	VAN ERP.	BOIJS.	POTEGORS.
BOELE.	ZUYDWEGE.	BAERSDORP.	STRIJPING.
BLANS.	OPIJNEN.	HA(A)MSTEDE.	BRUËLIS.
GOETHALS.	OOSTDIJCK.	BROECKE.	UTEELIER.

allen in kleuren. Vergelijk over deze kwartieren de *Chronijk* van SMALLEGANGE, bl. 708, 723, 724 en 741. MATTHEUS SMALLEGANGE, de bekende compilator van de *Chronijk van Zeeland* en schrijver en vertaler van eenige andere werken, was geboren te Goes, gedoopt 29 December 1624, bezocht de latijnsche school te Middelburg 1637—1641 en vervolgens de Utrechtsche hoogeschool. Blijkens dit grafschrift overleed hij in 1710, zie voorts over hem DE WIND, in *Nehalennia*, I, bl. 43 volgg. en ook F. CALAND, in *Navorscher*, 1865, bl. 118 en 169. Of deze gedenksteen ooit in de kerk geplaatst is, en zoo ja, wanneer hij dan is verdwenen is mij niet bekend.

Namen der gereformeerde nederduitsche predikanten der stad Goes, sedert den tijd der reformatie, MS.

Hierbij nog eene alphabetische lijst van die predikanten.

Portret van JAN VAN MIGGRODE. 4°. Proefdruk vóór alle letter.

Hierbij zijne handteekening. Onder het portret zijn wapen; het portret komt voor in J. VAN IPEREN, *Hist. redevoering bij het ontdekken der gedenknaalde opgericht ter eere van* JOANNES VAN MIGGRODE, Amst. 1774, bl. 58. Het is gegraveerd door J. HOUBRAKEN, naar het portret thans berustende in het kabinet van het Zeeuwsch genootschap. JAN VAN MIGGRODE, geboren te Aalst 6 Mei 1531, kwam op 4 October 1578 te Goes met J. GEROBULUS, om de groote kerk voor de hervormden in bezit te nemen, waarin vervolgens op 5 October voor het eerst door GEROBULUS werd gepreekt, zie TE WATER, *Hist. der reform. enz.*, bl. 265 en in de bijlagen, (VAN DE SPIEGEL), *Satisfactie van Goes*, bl. 288, VAN IPEREN, a. w., bl. 47; vgl. inzonderheid J. RENIER, *De verdiensten van* J. VAN MIGGRODE enz., Middelburg 1827, bl. 28 en 71. Over MIGGRODE zie hierachter Portefeuille VIII onder *Veere*.

Portret van PHILIPPUS VAN LANSBERGEN. W. DELFF sculpsit. Z. ROMAN exc. 4°.

Hierbij eene aanteekening over VAN LANSBERG; zie voorts de beschrijving van dit portret hiervoren bl. 345 en 346.

Portret van PHILIPPUS VAN LANSBERGEN. W. DELFF sculpsit Z. ROMAN exc. 4°.

Hetzelfde portret als het vorige doch veel minder fraaije gravure en zoo als het voorkomt achter de titelplaat van PHILIPPI LANSBERGII *Opera omnia. Middelb. Zel.*, apud Z. ROMAN 1663. Zie over hem de werken aangehaald hiervoren bl. 346. Hij werd te Goes als predikant beroepen 1 October 1586 en ontslagen 17 October 1613.

Portret van HERMAN WITSIUS. M. GILLIG ad vivum delineavit. A. SYLVELT fecit. J. SPECHT excudit 1682. fol.

Hierbij facsimile van zijn handteeken. Randschrift: „HERMANNUS WITSIUS, „SS. literarum in Ecclesia et Academia Ultrajectina, Doctor et Professor aetat „XLV a°. 1681." Onder het portret:

Candidus in nigra stat veste Orator, et isto
WITSIUS *immensum disserit ore Deum.*
Ditior ingenio quam rex ditissimus auro.
Sic sapit et famae fertur ad astra rotis.
Nec velit Europae Rex esse, Beatior esse
Rege potest, si quis WITSIUS *esse potest.*
L VAN DE POLL.

HERMAN WITSIUS, de zoon van NICOLAAS en JOHANNA GERRTS, geboren te Enkhuizen 12 Februarij 1636, predikant te Westwoud en Binnewijzert 1657, te Wormer 1661, beroepen te Goes, in plaats van JOHANNES TILENUS, 3 Maart, bevestigd 20 Junij 1666, vertrok in April 1668 naar Leeuwarden, professor te Francker 1675, te Utrecht 1680, te Leiden 1698, overleed 22 Oct. 1708; zie AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De hervormde gemeente te Goes enz.*, Goes 1847, bl. XVI en XVII; BURMAN, *Trajectum Eruditum*, p. 450—457 etc.

Portret van JACOBUS HINLOPEN. K. POTHOVEN ad viv. delin. J. HOUBRAKEN sculps. 1776, de wed. LOVERINGH & ALLART excud. 4°.

Hierbij zijne handteekening. Onder het portret: „JACOBUS HINLOPEN, pre„dikant te Utrecht." Het komt voor in J. VAN IPEREN, *Kerk. gesch. van het psalmgezang*, dl. II, bl. 119. JACOB GROOT HINLOPEN, zoon van JELMER en PETRONELLA GROOT, geb. te Hoorn 5 Mei 1723, predikant te Zonnemaire 1746, werd predikant te Goes in plaats van JOHANNES ANDRIESSEN, beroepen 21 April en bevestigd 23 Junij 1748. Hij vertrok van daar naar Utrecht, waar hij overleed 28 Junij 1803; zie AB UTRECHT DRESSELHUIS, a. w., bl. XXV en V. D. AA c. s., *Biogr. woordenboek*, a. w., dl. VIII, bl. 825 volgg.

Portret van CAROLUS SEGAAR. L. BRASSER sculpsit. A. v. PADDENBURG excudit. fol.

Onder het portret: CAROLUS SEGAAR, hoogleeraar in de uitlegkunde van het Nieuw Testament en in de grieksche taal en predikant te Utrecht, geboren den 26 Januarij 1724.

Vol eerbied staart mijn oog op uwe beeldenis,
Lieftallige SEGAAR! *wien 't leven Christus is.*
Geleerdheid is uw lust; de hemel uw verlangen.
Uw roem, in nedrigheid van Jesus af te hangen;
Uw poging, menschenvrind! door voorbeeld en door leer,
Te waken voor 't belang van zondaars en Gods eer.
Laat dan het fijnst penseel ons uw gedaante toonen,
't Is slechts het aardsch gebouw, waarin gij hopend zugt,
Om na voleindigd werk, met serafijnen vlugt,
Te stijgen van deze aard bij Jesus in te woonen.

HIERONYMUS VAN ALPHEN.

CAROLUS SEGAAR, geboren te Leiden 26 Januarij 1724, predikant te Benthuizen 1748, werd predikant te Goes, in plaats van M. J. BROEN, beroepen 18 November 1748, bevestigd 19 Januarij 1749; hij vertrok 21 November 1752 naar Groningen en in 1759 naar Utrecht, waar hij overleed 22 December 1803; zie AB UTRECHT DRESSELHUIS, a. w., bl. XXVI.

Portret van YSBRAND VAN HAMELSVELD. REINR. VINKELES ad vivum del. et sculp. 8°.

Onder het portret:

't Is HAMELSVELD, *om wien het Stichtsch Atheen nog treurt.*
De godsdienst heeft bij hem verdediging gevonden:
En schoon 't balsturig lot 's mans tabbaard heeft gescheurd,
Zijn zugt voor God en 't volk blijft eeuwig ongeschonden.

A. SIMONS.

YSBRAND VAN HAMELSVELD, zoon van YSBRAND en ELISABETH WIGGERS, geboren te Utrecht 7 Februarij 1743, predikant (1766) te Durgerdam, (1776) te Grootebroek, werd als predikant te Goes beroepen, in plaats van J. W. VAN DER DOORSLAG, 3 Augustus en bevestigd 23 November 1777. Hij legde zijn dienst neder Junij 1779, werd hoogleeraar te Utrecht 1784—1787, lid der nationale vergadering in 1796, ook van de tweede en overleed te Amsterdam, 19 Mei 1812. Zie over hem AB UTRECHT DRESSELHUIS, a. w., bl. XXIX; GLASIUS, v. D. AA, i. v. enz.

Lijstje van predikbeurten te Goes van 26 Junij, 22 November 1778 en 2 November 1817.

Retroacta aangaande de walsche kerk MS. 4°.

De godsdienstoefening der waalsche gemeente te Goes had eerst plaats in gebouwen ook door de nederduitsche hervormde gemeente in gebruik; eerst, 1 Febr. 1651—1658, in de kleine of gasthuiskerk vroeger behoord hebbende tot het klooster van *St. Agnes* en die sedert 1644 gebruikt werd door de ned. hervormde gemeente; vervolgens in de groote kerk, 6 Nov. 1658—1661; daarna kreeg deze gemeente eene eigene kerk, de kapel van het voormalige klooster der *zwarte susters*. De laatste predikant, JEAN ARNOLD BEVIER, overleed in 1814 te Antwerpen en in 1817 werd krachtens art. 3 en 7 van het K. besluit van 19 Aug. 1817 (LUTTENBERG, *Chron. vers.* 1817, bl. 98 volgg.) de gemeente met de nederduitsche vereenigd. Zie voorts over de waalsche gemeente te Goes, AB UTRECHT DRESSELHUIS zoowel in a. w., bl. XXXVI—XL als in *De waalsche gemeenten in Zeeland*, bl. 27, 31, 56, 80, 98 en 121.

Alphabetische naamlijst van roomsch-katholieke pastoors te Goes.

Over de geschiedenis der roomsch-katholieke kerk te Goes en in Zuid-Beveland zijn zeer belangrijke en weinig bekende bijzonderheden te vinden in de opstellen van AB UTRECHT DRESSELHUIS, in *Maandboekje* 1829, bl. 49—57, 97—106; 1830, bl. 1—6.

Advertentiën van publieke verpachting op 9, 10, 11 September 1812 en 1 Sept. 1813 van wei- en zaailanden onder beheer van de commissiën van de hospices en van bienfaisance te Goes, voormaals het gast- en gecombineerd arm- en weeshuis.

Uit *Feuille d'annonces*, van Middelburg. Over den oorsprong van de goederen aan de armen en gestichten te Goes behoord hebbende, zie men het rapport van burgemeester en wethouders van Goes van 5 Junij 1856, waarin is opgenomen het onderzoek daaromtrent van mr. J. L. H. LIKBEKR en dat met het daartegen uitgebragt advies van mr. C. DE WITT HAMER en de *Beschouwing* daarover van burgemeester en wethouders, is uitgegeven. Over de drie kloosters, dat der *Kruisbroeders*, in 1430 gebouwd, in 1578 voor zooverre de kerk betreft aan de hervormden afgestaan, in 1588 met andere goederen aan de armen gegeven, voor een gedeelte in 1589 aan de coleuvreuiers afgestaan, gedeeltelijk tot werkhuis ingerigt en in 1633 tot latijnsche school aangewezen; het klooster der *Zwarte zusters* en dat van *St. Agnes*, dat met het gasthuis in verband stond, zie men inzonderheid R. C. H. RÖMER, in *Zeeuwsche volksalmanak* 1845, bl. 3—30. Van de kruisbroeders in 1469 te Goes aanwezig, vond ik met name vermeld GERRIT VAN 's GRAVEZANDE; over de verplaatsing van eenige celle- of zwarte zusters naar Middelburg, zie hiervoren bl. 315. Het gasthuis, dat naar alle waarschijnlijkheid zeer oud is, schijnt oorspronkelijk, even als dat te Middelburg, voor arme, zoogenoemde passanten te zijn gebouwd, zoo als uit de *ordonnantie op het gasthuis*, in het *Voorbodenboek* te Goes, valt op te maken.

Ook waren er nog eene Lazaruskapel, buiten de zuidpoort en een O. L. Vrouwenhuis en een St. Jacobshuisje op de westzijde van de haven, zoo als blijkt uit de *Voorboden* en eene vergelijking daarvan met de kaart van VAN DEVENTER, waar deze gebouwen op voorkomen, hoewel zonder naam. Van een klooster buiten de oostpoort, door sommigen vermeld, is op die kaart niets te zien.

De openbare gebouwen, plaatsen enz.

Titel.

De groote markt te Goes.

Uit BACHIENE, a. w.

De stadskoornmolen.

Uit BACHIENE, a. w. Zie over dit gebouw, dat vroeger tot korenmolen gebruikt, thans dient voor de inrigting eener goedkoope spijsuitdeeling, S. PICCARDT, a. w., bl. 29.

Het huis Oostende, a°. 1593. fol. Teekening in sepia.

Onder de teekening: „Uit A. SCHOENMAKER, *Beschrijving van Zeeland*, „ *lit. O.*" Uit diens verzameling schijnt deze met andere platen in die van BUSSERUS gekomen te zijn, welke laatste door VERHEIJE VAN CITTERS is aangekocht, voor zooveel Zeeland betreft. Van waar A. of wel G. SCHOENMAKER de afbeeldingen betrekkelijk Zeeland heeft bekomen is mij niet bekend. Overigens is er bij mij twijfel gerezen of deze teekening wel het slot *Oostende* te Goes voorstelt; niet alleen omdat zij zoo zeer met de volgende verschilt dat beiden, ook met een tusschentijd van eene eeuw, moeijelijk de afbeeldingen van hetzelfde gebouw kunnen zijn, maar ook omdat, op de plaat, het kasteel omringd is met eene gracht, die in 1593 niet meer aanwezig kan geweest zijn. Stelt de plaat dus het slot Oostende te Goes voor dan moet er eene nog oudere afbeelding gevolgd zijn; waarschijnlijk heeft men hier de afbeelding van een ander slot.

't Huis Oostende te Goes van binnen, naar I[c]. HILDERNISSE 1695. fol. Teekening in sepia.

ISAAC HILDERNISSE, teekenaar en wiskundige, dezelfde waarschijnlijk die in 1707 en volgende jaren, onder de schepenen van Veere voorkomt, heeft, in het laatste gedeelte der 17e. eeuw, zeer vele kasteelen en gebouwen en hunne plattegronden afgeteekend, waarvan copieën in onze verzameling voorhanden zijn. Waarschijnlijk vervaardigde hij ze voor CORNELIS KIEN, burgemeester van Veere, die een groot verzamelaar van kaarten en teekeningen was, waarop in een pamflet uit dien tijd, *Zeeuwse Rommelzoo*, wordt gezinspeeld: „Het plan van 't hof zal KIEN „stipt in een kaerte leggen." Zie ook *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II,

bl. 241; ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. III, st. 2, bl. 186. Voorts schijnen vele daarvan gebruikt te zijn voor de Chronijk van SMALLEGANGE.

Plattegrond van 't huis Oostende te Goes, naar I[c]. HILDERNISSE 1695. fol. Teekening in kleuren.

Het slot Oostende te Goes 1743.

Uit het *Kabinet van Nederl. gezigten*; dezelfde afbeelding komt voor op den titel van AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Wandelingen door Zuid- en Noord-Beveland*.

De kelders van het slot Oostende te Goes, door J. H. REYGERS 1828. Teekening in O. I. inkt. fol.

Afbeelding van den kelder op het slot Oostende te Goes. Steendruk van H. J. BACKER.

Zeer kleine afbeelding uit *Zeeuwsche volksalmanak* 1838, bl. 10. Op de groote van REYGERS ziet men de tonnen van de tapperij, waarvoor deze kelders in latere tijd zijn gebezigd; bij de kleine is eene schaal gevoegd, met opgave dat de kelder was lang 36, breed 21 en hoog, onder het gewelf, 7½ voet Rijnlandsche maat; vroeger strekten de kelders zich veel verder uit.

Moerbeziënboom in het voormalig slot Oostende te Goes. Groote teekening in kleuren.

Afbeelding van den moerbeziënboom op het slot Oostende te Goes, zoo als het zich vertoonde in 't jaar 1857, toen dezelve ruim 400 jaren oud zijnde, nog goede vruchten gaf.

Uit *Zeeuwsche volksalmanak* 1838, bl. 180. Volgens de overlevering zou de boom door JACOBA VAN BEIJEREN geplant zijn; zie hierover en over de kelders, den oorsprong en de lotgevallen van het slot Oostende: AB UTRECHT DRESSELHUIS, in *Maandboekje enz.* 1826, bl. 10—16; 1827, bl. 63 volgg.; in *Wandelingen door Zuid- en Noord-Beveland*, bl. 9—14 en inzonderheid in *Zeeuwsche volksalmanak*, 1838, bl. 10 volgg.: *Het jaar 838 of de Deenen in Zeeland*, E. B. SWALUE aldaar bl. 126 volgg, SOETBROOD PICCARDT, a. w., bl. 86—89 en 200. Volgens de gissing van DRESSELHUIS zou het slot reeds van de 9e. eeuw onzer jaartelling dagteekenen (*Zeeuwsche volksalmanak*, bl. 12) en gesticht zijn door LEUPOLD FRANKSZOON VAN BORSSELE. Die gissing rust op de overleveringen omtrent dezen LEUPOLD of LUITPOLD, bij onderscheidene schrijvers te vinden en ook uitvoerig opgeteekend door RUYSCH DE BRUIN in den aanvang zijner genealogie. Zekerder is het dat het slot in de 13e. eeuw aanwezig was. S. VAN LEEUWEN, die evenwel volgens SMALLEGANGE, *Z. adel*, de geslachten VAN DER GOES zou verwarren, zegt dat het toen reeds aan de heeren VAN DER

GOES behoorde; dit geslacht komt dan ook reeds in de 13e. eeuw in authentieke stukken voor als een der adelijke geslachten, waaruit gezworenen ter hooge vierschaar zaten, een ARNOUT of AERT, de vader van JAN die in 1290 leefde, was ridder; zie KLUIT, *C. dipl.*, p. 917 en 955. Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 737, zou men opmaken dat het geslacht VAN DER GOES dit slot, welligt als kasteleins van de VAN BORSSELE's, hebben bewoond. Vervolgens zou het slot met de overige goederen van FLORIS VAN BORSSELE overgegaan zijn aan JAN VAN BEAUMONT, zie MIERIS, dl. II, bl. 163 en in 1397, met de stad Goes, weder tot de grafelijkheid zijn teruggekeerd, tot dat het in de 16e. eeuw door de familie VAN DER GOES was gekocht, in welk geslacht het voorts gebleven is tot 1747, wanneer het op 23 October aan den raad van state is verkocht, die het liet inrigten tot een militair hospitaal. In het volgende jaar overgenomen door de stad, werd het bestemd tot kazerne, doch reeds in November 1750 aan zekeren CORN. STEENAERT verkocht. Later werd het eene herberg Bij REIGERSBERG, II, bl. 110, wordt evenwel vermeld dat het slot, tijdens de uitgave der *Chronijk* (1551), behoorde aan den heer VAN POUCQUES. Deze, JEAN DE POUCQUES, vermaagschapt aan de hiervoren genoemde familie D'OULTRE, was gehuwd met ANNA VAN OOSTENDE, zie BUTKENS, *Supplément*, t. IV, *Additions*, p. X, en ik denk dat het slot dus in de 16e. eeuw aan de familie VAN OOSTENDE zal hebben toebehoord, van welk geslacht het welligt ook zijn naam heeft ontvangen. Welligt is het slot na den dood van den heer DE POUCQUES, die zonder kinderen overleed, in het geslacht VAN OOSTDIJK gekomen en door het huwelijk van GEERTRUID VAN OOSTDIJK met ADRIAAN VAN DER GOES weder in dit laatste geslacht, zie VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 969.

De edele voetboog en de edele handboog tot Goes.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 529.

Naamlijst van alle de schutteren, sorterende onder de schutterie van de edele kruysboge der stad Goes en de verdeeling in quartieren, 1786, in plano.

Naamlijst van alle de schutteren, sorterende onder de schutterie van de edele handboge der stad Goes en de verdeeling in quartieren, 1786, in plano.

De edele Busse of Cluveniers tot Goes.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 529. Deze plaat stelt het schuttershof voor, zoo als dit zich van voren vertoonde.

Het schuttershof, de groote kerk enz. te Goes van de wal te zien 1743. C. P(RONK) d. H. S. f.

Uit *Kabinet van Ned. gezigten*. Het schuttershof, *de edele busse*, wordt hier voorgesteld van achter.

Naamlijst van alle de schutters, sorterende onder de schutterie van de edele busse der stad Goes en de verdeeling in quartieren, 1786, in plano.

De ouderdom van de voetboog- en handboogschutterijen kan niet meer worden opgespoord. Het gebouw van den voetboog, op de plaat vertoond, werd gebouwd in 1612 en 1613 en dient tegenwoordig voor societeit, comedie en concertzaal; dat van den handboog stond naast dat van den voetboog en werd ook kort na 1611 herbouwd, zoo als het zich op de plaat bij SMALLEGANGE vertoont en dient thans voor school van minvermogenden. Het schuttershof van de colveniers of de edele busse, waarvan het eerste octrooi is van het jaar 1516, moet vroeger gelegen hebben nabij de koepoort. Een nieuw gebouw, waarvan de afbeelding voorkomt bij SMALLEGANGE en in het *Kabinet van Ned. gezigten*, werd in de wijngaardstraat opgetrokken in 1619 en volgende jaren. Men zie voorts zeer uitvoerig over deze schutterijen SOETBROOD PICCARDT, a. w., waar vele belangrijke bijzonderheden, ook uit de aanteekeningen van AB UTRECHT DRESSELHUIS, worden medegedeeld bl. 52 en 177 volgg., alsmede SWALUE, *Zeeuwsche volksalmanak* 1840, bl. 6 volgg., waar de opschriften, in de schuttershoven vroeger aanwezig, worden opgegeven, doch de gebouwen van den voet- en den handboog met elkander worden verward.

Het logement de stad Rotterdam, vroeger de nieuwe Zoutkeet.

Adreskaartje met de afbeelding van het huis.

4

Staatkundig, heldhaftig en geletterd Goes.

Titel.

Hierbij het handteeken van DIGNUS KESTLAER, over wien men zie hiervoren bl. 112.

Portret van MARGRETA VAN KALSLAGEN. J. BUIJS inv. et del. VINKELES et C. BOGAERTS sculp.

Uit (S. FOKKE), *Vaderl. gesch.*, dl. V, bl. 1. Men zie een fraaijer portret van haar op den penning afgebeeld bij VAN LOON, *Ned. penn.*, dl. I, bl. 202. MARGARETHA COPIER, volgens BOM, I, bl. 587, 2e. uitg., de oudste, volgens S. VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 921, de tweede dochter van JACOB COPIER, die in 1507 de heerlijkheid van Calslagen, bij Leiden, had gekocht, en van ELISABETH VAN CUYNDER, huwde eerst JOACHIM POLITES, geboren te Goes, griffier te Antwerpen, latijnsche dichter enz., over wien men zie o. a. PAQUOT, *Mémoires*, t. VII, p. 192—194, volgens wien zijn naam zou geweest zijn

BORGHER en DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 416—418. Wegens dit huwelijk zal het portret van MARGARETHA COPIER hier voorkomen. Haar tweede huwelijk met WILLEM MARTINI en haar heldhaftig gedrag, te Antwerpen, in 1574, zijn door verschillende schrijvers uit BOR en HOOFT te boek gesteld. Zij was geboren in 1516 en overleed in 1597.

Eigenhandige brief d. d. 2 Augustus 1572 van JAN DE AYALA „aan den eersamen en heer JAN ADRIAANSEN BLANCX, „dijkgrave van de westwatering, ten huyse van den hr. „JACQUE OVERBEEKE, wonende in de Engelsche bourse „te Andwerpen."

JAN D'AYALA, uit het oude Spaansche geslacht, is geweest burgemeester van Bergen-op-Zoom en was in 1572 afgevaardigd ten hove bij den hertog van Alva; zie D'HERCKENRODE, *Nobiliaire*, p. 76, (V. D. SPIEGEL), *Satisfactie enz.*, bl. 121. JAN ADRIAANSE BLANCK, is geweest dijkgraaf van de breede watering, een man met lof in de geschiedenis van Zuid-Beveland bekend, afkomstig uit het oude geslacht van Iersike en een der onderteekenaars van de Satisfactie van Goes; over wien men kan zien V. D. SPIEGEL, a. w., bl. 282; 's GRAVEZANDE, *Unie van Utrecht herdacht*, bl. 74 en 185. Het stuk bevat tijding aan BLANCX van een door AYALA gepresenteerd request en daarop verkregen apostil en een voornemen van ALVA, aan D'AYALA te kennen gegeven, om de in Zeeland verloren plaatsen te hernemen. Vgl. *Satisfactie van Goes*, bl. 188.

Portret van LEONARDUS MARIUS. N. MOYAERT pinx. ad vivum. FRED. DE WIDT excud. Amst. gr. fol.

Onder het portret: „Permultum R^dus^ Ampliss. et eximius vir D. LEONARDUS „MARIUS Goezanus S. Theol. Doctor ac professor Coloniensis etc. Libris editis „laboribusque plurimis de Ecclesia Dei optime meritus. Dum S. Scripturae totius „literali sensui commentariis plenissimis elucidando incumbit omnium moerore „obit Amstelaedami XVIII Octobris anno Christi 1652 aetatis 64." De graveur van dit portret is T. MATHAM, zie F. MULLER, *Beschr. catal. van Nederl. portretten*, bl. 164, waar men eene uitvoerige beschrijving van dit portret vindt.

Portret van LEONARDUS MARIUS. N. MOYAERT pinxit. TH. MATHAM sculps. fol.

In ovaal; randschrift: „Ad^m^ reverendiss. et ampl^mus^ D. LEONARDUS MARIUS „Goesanus S. T. D. ac vic. Harl. etc, obiit Amstelaedami a°. 1652 aet. 64." Onder het portret zijn wapen en daaronder: „Fortiter sed suaviter."

Dus stichte MARIUS *bij monde en bij geschrift*
Geleerde en ongeleerde, uit goddelijke drift
Nu zwijgt de mond, nu geeft de pen niet langer int
Zijn schriften toonen u zijn levendrijkste print.

J. V. VONDEL.

Op dit portret is MARIUS afgebeeld in zwarte kleeding. Het woord *pie* en psalm 2, vs. 40 (zie MULLER, t. a. p., n°. 3440 en 3441), komen op dit portret niet voor.

Portret van LEONARDUS MARIUS. C. MOYAERT pinxit. C. GOUSBLOM sculpsit. FRED. DE WIDT excud. fol.

MARIUS zittende in wit priestergewaad, met een boek in de hand, voor een altaar. Onder het portret: „Den eerwaardig Hoochgeleerden Heer LEONARDUS „MARIUS VAN DER GOES Doctor en Professor in de godtheyt, overleden tot „Amsterdam XVIII October anno 1652 out zijnde 64 jaren." Noch bij MULLER, noch bij DE LA RUE vind ik dit portret vermeld. Hierbij is gevoegd een kaartje waarop gegraveerd Christus met een doornkrans en eene glorie van goud; van onder gedrukt A. VORT; van achter is, met de hand van MARIUS, geschreven:

MARIA JACOBI.
Gekroonde hooft
Bedroefde hert
Zijt gij mijn troost
En weerd mijn smert.
L. MARIUS 1649.

Groote plaat ter gedachtenis van LEONARDUS MARIUS.

Het beeld van MARIUS liggende op de tombe, daarboven de gekruisigde Christus, omgeven van engelenkopjes; van onder, aan de tombe zinnebeeldige voorstellingen en daaronder de spreuk van MARIUS: „fortiter sed suaviter." Onder aan het vers van VONDEL doch zonder naam:

Hier sluimert MARIUS, *verschrick niet voor den naam:*
Het is geen MARIUS *die Rome heeft bestreden;*
Maer die met mont en penne en diensten en gebeden
Het Roomsche Christenrijck verplichte aen zijne faem.
Wie droegh oit naem die meer zijn eigenschappen raeckte?
Dees LEO *was wel sterck, doch zoet als* NARDUS *geur,*
Zijn wijsheit straelt Godts boeck in alle kunsten deur,
Nu rust voor 't hooge altaer, die voor Godts kercke waeckte.

LEONARDUS MARIUS, geb. te Goes in 1588, waarschijnlijk uit een der oude Zeeuwsche geslachten aldaar gevestigd, die roomsch-katholiek waren gebleven en waarvan verscheidene worden opgenoemd in *Maandboekje van Zuid-Beveland*, 1829, bl. 52, 53; doctor in de godgeleerdheid, professor te Keulen, vervolgens pastoor en overste van het bagijnhof te Amsterdam en deken en vicaris te Haarlem, schrijver van vele godgeleerde werken, overleed te Amsterdam 18 October 1652, zie o. a. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 418—419.

Portret van JACOB VAN LANSBERG. J. MYTENS del. T. MATHAM sculp. fol.

Zie de beschrijving van dit portret, hiervoren, bl. 229. JACOB VAN LANSBERG was geboren te Goes in 1590, promoveerde in de geneeskunde te Franeker 12 Junij 1613 en vestigde zich als geneesheer te Goes; zie over zijne verdere lotgevallen en geschriften: A. A. FOKKER in *Archief Zeeuwsch genootschap*, V, bl. 89 volgg., DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 409 volgg. en hiervoren bl. 217 en 229.

Portret van PETRUS ZURENDONCK. DAVID V. D. PLAATS pinx. J. v. MUNNIKHUIZEN sculp. fol.

In ovaal; van boven: „Aetat. 52 function. 33." Onder het portret:

Verdient geleertheit prijs, die milt zich mededeelt
Dit beelt van Zurendonk, zijn vaders Fenix beelt
Behoort geen hooftsieraat, geen Febus krans te ontbreken:
Wie twijfel, hore Goes en Dort en Utrecht spreken
En Amsterdam vier steên, die hem de schoolvoogdij
Om strijdt opdroegen van haer jonge burgerij,
En om 't verval der schole, alom beklaagt, verlegen,
Haar zagen dus herstelt of ruim zo hoog gestegen.

J. VOLLENHOVE.

Hierbij het handteeken van SURENDONCK, alsmede een request door hem, toen rector te Goes, ingediend aan de staten van Zeeland tot het verkrijgen van beslag op penningen, wegens hem verschuldigde gelden en met apostil daarop, geteekend door JUSTUS DE HUYBERT, d. d. 20 Mei 1671. PETRUS SURENDONK is geweest conrector te Goes, 23 April 1655, rector 1659—1670; vertrok van daar naar 's Gravenhage; werd rector te Dordrecht, 1674—1681, vervolgens te Utrecht, daarna te Amsterdam, doch vestigde zich later weder te 's Gravenhage. Hij werd rector te Middelburg 1691 en overleed aldaar in 1696; zie VROLIKHERT, *Vlissingsche kerkhemel*, bl. 356, SCHOTEL, in *Zeeland* 1856, bl. 219, 220. Over de latijnsche school te Goes zie R. C. H. RÖMER, in *Nehalennia*, I, bl. 77—111, S. PICCARDT, a. w., bl. 173 volgg.

Portret van JOANNES ANTONIDES VAN DER GOES. PET. SCHENCK. fec. et exc. Amstelod. cum privil. kl. fol. Zwarte kunst.

Van boven: „substitit unda;" van onder:

Indien ge Antonides wilt malen naer het leven
Zoo maal hem, als hij best zigzelven heeft beschreven,
Daar hij ten dans gaat op het gruwzaem krijgsmuzijk
Der zeekartouwen en verwoede hantgranaten
Of voert 's lants Admirael ten hemel op zijn maten,
Men vond noit tafereel zoo na aan hem gelijk.

D. VAN HOOGSTRATEN.

Volgens F. MULLER, a. w., nº. 125, is dit portret naar M. DE MUSSCHER. Op dit exemplaar staat die naam evenwel niet.

Portret van JOANNES ANTONIDES VAN DER GOES. GOLE fec. 4°. Zwarte kunst.

Portret van JOANNES ANTONIDES VAN DER GOES L. BAKHUIZEN pinx. P. A GUNST sculp. 4°.

Randschrift: „JOANNES ANTONIDES VAN DER GOES, geboren in den jare 1647, „gestorven 1683." Van onder:

Bakhuizen maelde dus den Fenix der poëten,
Dat wonder van onze eeu, van hoogen geest bezeten,
Gansch Neêrlant luistert naer 't orakel van zijn mond
Het eelste dat Parnas ons oit van boven zond.

D. VAN HOOGSTRATEN.

Het portret komt voor in de uitgave der gedichten van ANTONIDES te Rotterdam 4°. (1780), door D. VAN HOOGSTRATEN bezorgd. Zie over ANTONIDES, geboren te Goes 8 Mei 1647, overleden te Rotterdam 18 September 1684, zijne levensbeschrijving door VAN HOOGSTRATEN, vóór de gedichten, en SOETBROOD PICCARDT, in *Zeeland* 1852, bl. 221 volgg.

Portret van J. C. PILAAR. Lithogr. van T. HOOIBERG te Leiden. kl. 8°.

Hierbij facsimile van zijn handteeken. Uit *Zeeland*, 1856. JAN CAREL PILAAR, geboren te Goes 30 December 1798, uit JOHANNES en MARIA LECOINTRE, stuurmansleerling 22 Augustus 1814, adelborst der 2e. klasse 10 Januarij 1816, 1e. klasse 1 April 1817, luitenant ter zee 2e. klasse 1 Januarij 1819, luitenant ter zee 1e. klasse 1 Januarij 1827, titulair kapitein-luitenant ter zee 19 September 1848, overleed 16 October 1849. Zie over zijne verdiensten vooral als leeraar en over zijne geschriften, P. M. BRUTEL DE LA RIVIÈRE, in *Zeeland*, 1856, bl. 269—307.

Portret van ROELOF BENJAMIN VAN DEN BOSCH. J. P. BERGHAUS lith. n. d. daguerr. en verbet. te Leyden $18\frac{30}{v}62$. Uitgave van KLEEUWENS & ZOON te Goes. fol.

Van onder het facsimile van zijn handteeken. Geboren te Rotterdam den 31 Oct. 1810, uit GUALTHERUS JACOB en MARGARETHA SARA VAN DER MEULEN, doch reeds in 1813 met zijn vader naar Goes vertrokken, kreeg R. B. VAN DEN BOSCH zijne opvoeding eerst te Neuwied, daarna te Middelburg en studeerde hij te Leiden waar hij in de geneeskunde promoveerde op eene dissertatie: „*de vi* „*musices in sanandis morbis.*" Hij zette zich als geneesheer neder te Goes en overleed aldaar op 28 Januarij 1862, waar hij verreweg het grootste gedeelte van zijn leven had doorgebragt. Zie over zijne groote verdiensten als musicus, kruidkundige en mensch: *Jaarboek van de kon. academie van wetenschappen*, 1862, bl. 105, 106 en S. PICCARDT, a. w., bl. 194.

THOLEN.

Titel met wapen en standaard, in kleuren.

Het wapen: een gouden veld, waarop een zwart schip of eene hulk met mast; daarboven het wapen van Henegouwen, volgens VAN GRIJPSKERKE gequarteleerd met Holland; hij zegt hiervan: „Tholen heeft het wapen van haer eerste „Heeren uit de Graven van Henegouwen behouden, voerende Henegouwen ge- „quartelleert met Holland, tgeene klaer zie in de zegels van Tholen van a°. „1556 in dewelke klaer gesien word de linie, het schild en fasce delende; BOX- „HORN heeft abuis in het blasonneeren van het wapen, niet quartelleerende het „wapen. Het schip in het onderste van het schild is een bijvoegsel van het „wapen." Zie over den oorsprong van het wapen; *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 104; vgl. ook VAN WIJN, *Huiszittend leven*, dl. II, bl. 80 in not.

Profils.

Ter Tolen. E. v. VELDE fec. J. F. BEER exc.

Gemerkt n°. 6.

Ter Tolen. E. v. VELDE in.

Gemerkt n°. 4. Beiden hebben dezelfde voorstelling, doch eene van beiden is verkeerd gegraveerd. Het gezigt is, naar het mij voorkomt, genomen naar de oude Vossemeersche poort. De afbeelding stelt Tholen voor in de eerste helft der 17e. eeuw. E. (JESAIAS) v. D. VELDE leefde 1597—1648.

Tholen.

Vier platen voorstellende het gezigt op Tholen uit de rivier de Eendracht; uit verschillende uitgaven van *Speculum Zelandiae*.

N°. 1. OTTENS exc. Amst.

N°. 2. Id. doch ander papier.

N°. 3. OTTENS; de plaat veel kleiner, waarschijnlijk door uitslijting van de randen; de schaal en voorstelling overigens dezelfde.

N°. 4 met den naam Tholen, niet zoo als bij de drie vorige onder, doch van boven op de plaat, zonder naam van uitgever of graveur, doch geteekend n°. 8.

Al deze afbeeldingen stellen Tholen voor in het midden der 17e. eeuw.

Ter Tolen. JOANNES PEETERS delin. GASPER BOUTTATS fecit aqua forti excudit Antverpiae, cum privilegio.

Onder de plaat eene beschrijving van Tholen in het Nederlandsch en in het

Fransch; van boven op de plaat de wapens van Zeeland en Tholen; uit *Comitatus Zelandiae*, zijnde een onderdeel van *Thoneel der steden ende sterckten van 't vereenight Nederland*, Antw. (1674).

Ter Tolen. JOANNES PEETERS delin enz.

Dezelfde afbeelding als de vorige, doch waaraan de beschrijving ontbreekt. Deze afbeelding is, even als die der overige Zeeuwsche steden in het werk van PEETERS en BOUTTATS voorkomende, misteekend en bevat eene vreemde voorstelling van Tholen. Naar het mij voorkomt is de plaat buiten dien à rebours, zoo dat men ze in den spiegel behoort te zien.

De stad Tholen.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 540, n°. 2. Op de plaat de wapens van Zeeland en Tholen. Zij stelt Tholen voor op het laatst der 17e. eeuw.

De stad Tholen. C. PRONK ad viv. del. 1743. J. C. PHILIPS sculp. 1751.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 68; ook in *Atlas van Zeeland.*

Platte gronden en poorten.

Titel.

Tolen.

Platte grond, in kleuren, van de stad, met den omliggenden grond, waarschijnlijk door JACOB VAN DEVENTER, zie hiervoren bl. 196. Deze kaart stelt de ligging van Tholen voor in het midden van de 16e. eeuw en is de oudste afbeelding die wij er van hebben. Het dorp, Polder, ook vermeld op de kaart van RESEN, bij ERMERINS, dl. II, komt hier nog voor, voorzien van eene kerk.

Tholen alsoo gelegen is in den jaare 1595.

Breed en hoog 9 duim. Uit SMALLEGANGE, a. w., bl. 540, n°. 1. Van waar SMALLEGANGE deze afbeelding heeft is mij niet bekend, doch na vergelijking met de volgende, schijnt zij mij toe juist te zijn.

Platte grond van de fortificatiewerken van Tholen, vastgesteld in 1596.

Groote kaart (copie), waarop met roode lijnen is aangewezen de eerst later uitgevoerde, doch in 1596 vastgestelde verbetering van de fortificatiën. Op de kaart: „Zijn Excell. hebbende rijpelijck geleth op de fortificatiën der stad van „der Tholen bevindt dit jegenswoordige plan bekwaam ende noodig tot defensie „der voorn^d stad, ordonnerende over zulks de Magistraet aldaer de werken ach- „tervolgens de roode linie te doen opmaken ende voor dit jaer de geene die op

„ de roode linie gestippeld zijn, alles achtervolgénde het verbaal daarop bij den „ commissaris RIJSWIJK gemaekt, zonder daarinne eenigzints te veranderen. Gedaan te 's Gravenhage den 27 November 1596 (ondertekend) MAURITS DE „ NASSAU. Accordeert deze plan metten originele bij zijn Exc. als voren geteekend nevens dewelke ik ondergeteekende dezen met mijn naam onderteekend „ den ... Aprilis XV° viere." De onderteekening ontbreekt. De copie is van lateren tijd en afkomstig uit de verzameling van mr. S. DE WIND.

Tolen.

Breed 25, hoog 21 duim. Platte grond uit eene der latere uitgaven van GUICCIARDINI. Tholen wordt er op voorgesteld na de uitlegging der fortificatiën. Ook vindt men er het tegenover Tholen gelegen fort *Slikkenburg* op, tot welks stichting door MAURITS in 1596 was besloten. Op de kaart de wapens van Zeeland en Tholen.

Tolen.

Gezigt à vol d'oiseau, met eene Latijnsche beschrijving op de achterzijde. Uit J. BLAEU, *Novum ac magnum theatrum urbium Belgicae etc.* (1648). gr. fol.

Tolen.

Dezelfde plaat als de vorige, doch het omliggende land minder afgewerkt; ook aan de noordzijde der stad is eenig verschil; zoo komt op deze afbeelding niet voor de buitenplaats tusschen de Vosmaersche en Oudelandsche poort, die men op de vorige aantreft, ook het huis van Blois en omstreken, in de stad, zijn anders voorgesteld. De beschrijving op de achterzijde ontbreekt, doch in de plaats hiervan is opgeplakt de gedrukte beschrijving van Tholen, zoó als die voorkomt bij GUICCIARDINI.

De stad Tholen.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, a. w., bl. 540, n°. 2.

Tholen.

Geteekende plattegrond; afbeelding der fortificatiën zonder vermelding van tijd, doch waarschijnlijk uit de 17e. eeuw; de poorten en steenenbeeren zijn met rood afgezet.

Kaart van het land tusschen Bergen-op-Zoom, Steenbergen en Tholen, met aanwijzing van den weg dien de Franschen genomen hebben bij de inneming van Tholen in 1712, 17 October 1712. OUVRIJ ....

Hierbij een brief van C. W. VAN DEDEM, gouverneur van Bergen-op-Zoom

d.d. 20 October 1712, waarbij hij deze kaart toezendt aan een regent te Middelburg (CASPER VAN CITTERS?); over VAN DEDEM zie men VAN DER AA, c. a., *Woordenboek*, i. v.

Copie van dezelfde kaart.

De overrompeling van Tholen door de Franschen onder JACOB PASTEUR, had plaats op 24 Augustus 1712; zie o. a. *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 77 volgg. uit de *Notulen van de staten van Zeeland*.

Platte grond der stad Tholen, gemeten door D. W. C. HATTINGA a°. 1744.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 67.

Gemeente Tholen 1866. Uitgave van HUGO SURINGAR te Leeuwarden.

Schaal van 1 op 50,000; uit J. KUYPER, *Gemeente-atlas van Zeeland*.

Drie geteekende platte gronden van een gedeelte der stad Tholen.

De verbrande poort te Tholen.

Teekening in potlood. Deze poort komt, als aan de vest staande, voor op de kaart van VAN DEVENTER; zeer nabij de gracht, op het kaartje van 1595; na de uitbreiding der fortificatiën in 1596 en volgende jaren, bestond er aan die zijde geen toegang meer tot de stad; als ruïne komt zij voor op de platte gronden bij BLAEU en SMALLEGANGE. Toen de *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, werd uitgegeven (1753) was er niets meer van over, zie aldaar bl. 69. De poort stond aan het einde der verbrande straat. In welken brand zij tot ruïne werd is mij niet gebleken.

De waterpoort te Tholen.

Teekening in O. I. inkt, uit A. SCHOEMAKER, *Beschrijving van Zeeland*, litt. T. Dat hier de waterpoort wordt afgebeeld, is slechts eene gissing van mij.

Oude Vossemaersche poort en kruidtoren te Tholen.

Teekening in potlood.

De waterpoort te Tholen van binnen 1743.

Uit *Kabinet van Ned. gezigten*.

De poort te Tholen.

De waterpoort van buiten; waarschijnlijk uit een almanak. Hierbij eene lijst van het openen en sluiten der poorten te Tholen.

Opschrift boven de Poortvlietsche of Oudelandsche poort.

„Anno 1620. — PHILIBERTO BORSALO—MARINO CORVINKS *Coss.* PAULUS P.
„F. W. N. *primum lapidem posuit.*"

Hieruit blijkt het jaar van de stichting der poort in de plaats der oude.

PHILIBERT VAN BORSSELE was de zoon van WOLFART VAN BORSSELE VAN SPREEUWESTEIN en MARIA of ANNA VAN LIER. Hij was burgemeester en baillin van Tholen en rentmeester B. O. S., is gehuwd geweest met LUCRETIA VAN HERTSBEKE en overleed 17 Januarij 1627. Bij RUISCH DE BRUIN vindt men de acht kwartieren, waarmede hij in de kerk te Zierikzee is begraven. Men zie over hem DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 395. In 1838 werden zijne gedichten te Antwerpen, door de rederijkerskamer *de Olijftak* aldaar, uitgegeven. Ik denk dat de PAULUS die den eersten steen van de poort gelegd heeft zal geweest zijn een zoon van PHILIBERT en dan beteekenen de letters van het opschrift P. F. W. N.: Philiberti filius, Wolfardi nepos; ik moet hier evenwel bijvoegen dat bij RUISCH DE BRUIN, onder de kinderen van PHILIBERT en LUCRETIA VAN HERTSBEKE geen PAULUS voorkomt.

Opschrift boven de Dalemsche of Nieuwe Vosmaarsche poort.

„HUBERTO HUYGENIO et m^re^ MARINO VRIJBERGHIO Coss. MARS f. JACOBI
„VRIJBERGHII *primum lapidem posuit anno* 1647."

Hieruit blijkt het jaar van de stichting der poort. De burgemeester MARINUS VAN VRIJBERGHE, die hier bedoeld wordt, is mr. MARINUS DE BOET VAN VRIJBERGHE, geboren 1598, in 1617 schepen en 1626 burgemeester van Tholen, in 1651 gedeputeerde op de groote vergadering te 's Gravenhage en overleden in 1652. Hij was de derde zoon van WILLEM JACOBSE DE BOET VAN VRIJBERGHE (geb. 1550, † 16 Januarij 1625) en NEELTJE VAGER. MARINUS, die den eersten steen legde, was zijn neef en zoon van JACOB DE BOET VAN VRIJBERGHE, med. dr. en secretaris van Tholen, gest. 4 September 1651 en MARIA STRUVE. Deze MARINUS is later ook burgemeester en vervolgens secretaris van Tholen geweest.

De heeren van ter Tholen.

Titel.

Hierop de wapens van HENEGOUWEN, BEAUMONT, CHATILLON (SOISSONS BLOIS) en BERGEN, met den Brabantschen leeuw, vgl. DE ROUCK, *Ned. Heraut*, bl. 309.

Zegel en contrazegel van JAN VAN AVESNES en ALEIDA VAN HOLLAND.

Uit VREDIUS, *Gen. Com. Fl.*, t. I, p. 54. Dat deze JAN VAN AVESNES, schoonbroeder van den roomsch koning WILLEM, ooit heer van Tholen zou geweest zijn is mij nergens voorgekomen. VAN GRIJPSKERKE zegt in zijn *Graef-*

schap van Zeeland MS., dat Tholen is geweest eene goede stad van den graaf, voor dat hij (d. i. WILLEM III) die aan zijn broeder, den graaf VAN BEAUMONT, zou gegeven hebben en dat die gift zou gevoegd zijn geworden bij de goederen die aan FLORIS VAN BORSSELE hadden toebehoord en dus omtrent 1315, vgl. MIERIS, dl. II, bl. 163. Het komt mij evenwel waarschijnlijker voor dat Tholen reeds vroeger heeren heeft gehad, die leenpligtig waren aan den hertog van Brabant. Waarschijnlijk heeft de grond, waarop Tholen is gebouwd, een gedeelte uitgemaakt van Schakerloo, waarmede het, toen de Striene nog de scheiding was tusschen Brabant en Zeeland, tot Brabant behoorde, zie KLUIT, *Hist. crit. com. Zel.*, t. I, 2, p. 110 sq., II, p. 249 sq. waaruit ook te verklaren valt dat het gedeelte beoosten de Striene kerkelijk ressorteerde onder het bisdom van Luik. Een gedeelte van Schakerloo werd a°. 1212 (KLUIT, l. c. II, p. 341) aan de vorige bezitters, door den hertog van Brabant ontnomen en met den tol op de Striene in leen gegeven aan den heer van Breda; een gedeelte, welligt de andere helft, werd in 1220, 12 October, door den hertog in leen gegeven aan WILLEM I, graaf van Holland, en volgens de gissing van AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Aloude gesteldheid enz.*, bl. 108, zou het een deel hebben uitgemaakt van het huwelijksgoed dat MARIA, de oudste dochter van den hertog, aan graaf WILLEM aanbragt. Dit was het gedeelte dat het naast aan Brabant gelegen was, zie ERMERINS, *Tholen* in *Zeeuwsche oudheden*, dl. VII, bl. 51 en werd in 1229 vergroot en wel door koop van WILLEM en HENDRIK, de zonen van GOTEN, volgens MIERIS, I, bl. 204 en in 1231, met land toebehoorende aan de kerk *de Rodeys* of *Aardenburg*. Nu werd, in 1235, het gedeelte van Schakerloo, dat aan den graaf van Holland toebehoorde, in leen uitgegeven aan HENDRIK BUFFEL, nader daarin bevestigd in 1248; MIERIS, I, bl. 246 en MEERMAN, *Geschiedenis van den Roomsch koning*, dl. I, bl. 321 sq. cf. IV, bl. 312 en in diezelfde familie BUFFEL vindt men Tholen in 1291; zie den brief van 9 November 1291 bij MIERIS, I, bl. 548. In dien brief, waarvan ook eene copie van een vidimus berust in de meer gemelde verzameling op het provinciaal archief, portefeuille *Tholen*, doch met het jaartal 1299, komt HENDRIK BUFFEL voor als geklaagd hebbende aan den hertog van Brabant, ten behoeve van zijne vrienden en *homines* van Tholen en verkrijgt hij hunne vrijstelling van den tol van Papenisse en Burgvliet. Die HEYNRIC VAN BUFFELE of BUFFEL komt nog voor als getuige in een charter van 28 Maart 1298, bij KLUIT, dl. II, bl. 998; zijn naam komt niet voor onder de gezworenen B. Ooster Schelt (KLUIT, l. c., p. 955), welligt omdat zijne heerlijkheid een leen van Brabant en niet van Zeeland was; men vindt dan ook, in de lijst der gezworenen, edelen van Scherpenisse en Stavenisse, liggende bewesten de Striene, doch Schakerloo en Tholen worden er niet genoemd. Wanneer nu Tholen en Schakerloo, later ook altijd zoo naauw vereenigd, geheel van Brabant zijn afgescheiden is mij niet gebleken. Het andere gedeelte van Schakerloo, dat aan den heer van Breda in 1212 was gegeven, werd krachtens acte van scheiding van 1287, in April 1290, toegekend aan GERRIT VAN WESEMALE, die heer van Bergen-op-Zoom werd; zie DE ROUCK, a. w., bl. 286, 287 en ERMERINS, l. c.

Zegel en contrazegel van JAN VAN AVESNES, graaf van Henegouwen en PHILIPPE VAN LUXEMBURG.

Uit VREDIUS, *Gen. Com. Fl.*, t. I, p. 54. Hoe of Tholen met Schakerloo in hunne handen is geraakt, is mij niet gebleken, welligt door verbeurdverklaring; althans het geslacht BUFFEL was niet uitgestorven, daar men nog in 1353, onder de bedijkers van Duiveland, een HEYNRIC BUFFEL aantreft, MIERIS, dl. II, bl. 818 en JAN VAN BEAUMONT vestigde, 11 September 1326, de lijftocht zijner vrouw, „op al het goed en den tolne (waarschijnlijk Tholen) in Zeeland „dat 's heer HEYNRIC BUFFELS was," MIERIS, dl. II, bl. 401; uit de rek. B. W. S. van 1347 door JAN SIMONSSEN VAN BIZANTEN, blijkt dat ALLIENE (HELENE?), de dochter van heer HENDRIK BUFFEL, gehuwd was met GOSEWIJN VAN DER OIJE.

Zegel van JAN VAN HENEGOUWEN, heer van BEAUMONT.

Uit VREDIUS, a. w., p. 57. Dat de beroemde JAN VAN BEAUMONT, de broeder van WILLEM III, heer van Tholen is geweest, blijkt o. a. uit MIERIS, dl. II, bl. 636. Welligt verdient het opmerking dat er een geslacht VAN THOLEN voorkomt in 1318, MIERIS, II, bl. 194. JAN VAN BEAUMONT overleed 11 Maart 1356.

Zegel en contrazegel van WILLEM I, graaf van NAMEN.

Uit VREDIUS, o. c., p. 84. De dochter van JAN VAN BEAUMONT, uit zijn huwelijk met MARGARETHA VAN BLOIS EN SOISSONS, JOHANNA, te wier behoeve hij in 1346 van gravin MARGARETHA de erfopvolging in zijne leengoederen had verkregen, MIERIS, II, bl. 709, was gehuwd in eerste huwelijk met LOUIS DE CHATILLON, graaf van Blois, die echter lang voor den dood van BEAUMONT overleed. Reeds vóór 1348 hertrouwde zij met WILLEM VAN NAMEN, zie VREDIUS, I, bl. 352, II, bl. 62, en dit is de reden waarom zijn zegel hier voorkomt. Tholen ging over op den tweeden zoon uit haar eerste huwelijk, JAN DE CHATILLON, graaf van Blois, die aan Tholen in 1366 de keuren gaf, vermeld bij MIERIS, II, bl. 201. Hij was gehuwd met MATHILDE VAN GELDERLAND, wier derde man hij was en overleed 19 Mei 1380, werd begraven te Valenciennes, VREDIUS, II, p. 112, en werd als heer van Tholen opgevolgd door zijn broeder GUI DE CHATILLON, graaf van BLOIS, gehuwd met MARIA VAN NAMEN. GUI overleed 22 December 1397 en zijne vrouw a°. 1400, VREDIUS, l. c. Door den dood van GUI, zonder kinderen, keerde Tholen tot de grafelijkheid terug en werd eene goede stad. Na dien tijd komt Tholen dan ook voor onder de grafelijke steden in 1405 (MIERIS, dl. IV, bl. 18), in 1416 zelfs vóór Goes, (MIERIS, dl. IV, bl. 385). In 1433 werd Tholen toegewezen aan JACOBA VAN BEIJEREN, (MIERIS, dl. IV, bl. 1012) en door deze als *Zeeuwsch leen* uitgegeven aan FRANK VAN BORSSELE, zie het charter vermeld bij v. LIMBURG BROUWER, *Boergonse oorkonden*, bl. 26, 27 uit een register v. BORSSELE, van welk register eene oude copie in mijn bezit is en uit welk charter blijkt dat niet

alleen het land maar ook de stad zelve in leen is uitgegeven. Deze uitgifte schijnt echter later geen gevolg gehad te hebben, daar later de graaf zelf vrijheden en regten aan de stad gaf en deze dus weder tot de grafelijkheid schijnt te zijn terugekeerd. Zie v. LIMBURG BROUWER, a. w., bl. 81, 105, 119, 140 en 151.

Rekenpenning van den heer VAN BERGEN.

Uit MIERIS, *Geschiedenis der Nederl. vorsten*, dl. I, bl. 410. Op 26 November 1505 werden Tholen en Schakerloo, door PHILIPS den Schoone, voor *f* 14000 verpand aan JAN VAN GLIMES, heer van Bergen, met alle regten, hooge, middelbare en lage jurisdictie enz., alleen uitgezonderd „'t ressort, op„pergebied en subventie;" zie *Rekening van de beden en geschoten over Tholen en Schakerlo*, door RAES VAN BLOYS, over 1506 en volgende jaren MS., op het provinciaal archief. In 1517 (20 Maart 1516 st. cur.) werd het verband verhoogd met eene som van *f* 3000, die KAREL V van den heer van Bergen ter leen ontving; zie den brief in *Copulaat der rekenkamer*, dl. IV, bl. 383—386. Eerst in 1550 en niet in 1524 of 1529, zoo als door sommige schrijvers wordt vermeld, werden Tholen en Schakerloo gelost, zoo als blijkt uit de aanteekening van FRANÇOIS RESEN op de rekening over 1550: „nota dat de heerlicheyt van „der Tholen weder uyt handen van den heer VAN BERGEN gelost is in 't be„ginsel van meye a°. 1550" enz. Men vindt dan ook van Tholen en Schakerloo over de jaren 1505—1549, wel de rekeningen van de beden en geschoten, daar deze aan den graaf moesten verantwoord worden, doch niet van de domeinen, die aan den heer van Bergen waren afgestaan. Over JAN VAN GLIMES, † 20 Januarij 1531 st. cur. (1532), een man van veel invloed en veel gebruikt in de onderhandelingen met Engeland, zie men o. a. MIERIS, a. pl.; DE ROUCK, *Ned. Heraut*, bl. 320 en 322 en HENNE, *Hist. de Charles Quint*, o. a. t. V, p. 108. Na zijn dood kwam Tholen aan zijn zoon ANTHONIS, die in 1533 tot marquis van Bergen werd verheven. Deze overleed a°. 1541, HENNE, l. c., t. VII, p. 306.

Portret van JOHAN, marquis van Bergen, gouverneur van Henegouwen. C. F. FRITSCH fecit. 8°.

Uit KOK, *Vaderl. woordenboek*, dl. XIV. Deze JOHAN, zoon van ANTHONIS bij JACQUELINE DE CROY, geb. 1529, † 1567, is de laatste heer van Tholen geweest, daar deze plaats in Mei 1550 tot de grafelijkheid terug keerde. VAN GRIJPSKERKE zegt dat de heer van Bergen, gedurende het pandschap van Tholen, in den tweeden staat, dien der edelen, in de staten van Zeeland is beschreven en dat dit, wat het jaar 1524 betreft, uit verschillende gezegelde brieven blijkt; voorts dat men, gedurende het pandschap, Tholen niet zal vinden in den derden staat, dien der steden, tot dat het in September 1529 weder uit dit pandschap is afgelost, na welken tijd Tholen weder gevonden wordt in den derden staat, doch met verlies van zijn rang voor Goes, zie ook BOXHORN, dl. I, bl. 441.

Ondanks nasporingen hieromtrent is de zaak mij niet helder, nu dat het blijkt dat Tholen niet gelost is voor 1550. In een rentebrief van 1 November 1525, waarvan eene copie, van de hand van den raadpensionaris VERHEIJK, onder mij berust, vindt men Tholen niet onder de steden opgenomen en daarentegen wel in dien van 1 October 1529, onder de bijlagen van de remonstrantie der edelen van 1651, waarschijnlijk denzelfden die bij MAURREGNAULT, *Jurid. Observ.*, op bl. 363, met de dagteekening van 6 September 1529, te vinden is.

Het stadhuis en de regering, openbare gebouwen enz.

Titel.

't Raedhuys tot Tholen.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 540, n°. 3.

Stadhuis te Tholen. C. PRONK ad viv. del. J. C. PHILIPS f. 1743.

Uit *Atlas van Zeeland* en *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 81. Waarschijnlijk is dit stadhuis gebouwd weinige jaren na den grooten brand van 1452. In een brief van PHILIPS VAN BOURGONDIE van 12 September 1452, waarvan een afschrift te vinden is in de meergemelde verzameling op het provinciaal archief en ook in het 4e. *Copulaat der rekenkamer*, fol. 360 sqq., leest men: „que le 16 jour de May dernièrement passé par feu de meschief qui se „print de la dicte ville la plus grant partie d'icelle ville a été brulee arssé et „destruite avecques les portes, la maison de la ville et l'ospital qui y estoit, en „telle manière que la sixième partie de la ville n'est pas demourée entière."

Zegel van Tholen.

Twee afteekeningen; de eene groen; op de andere het wapen van Tholen en randschrift: „Sigillum civitatis Tholae."

Opschrift op de klok te Tholen.

Soli Deo gloria. MICHEL BURGERHUIS *me fecit*
anno Domini 1627 *Domini mense majo*
Consule m^r MARINO VAN VRIJBERGHE, *syndico*
m^r CORNELIS HUGENS *civitatis Tholanae.*

Portret van JOHAN PIETERSE VAN DEN BRANDE. A. PERSIJN sculp.

Zie de beschrijving van dit portret hiervoren, bl. 118 en 119. Volgens SMALLEGANGE, *Beschrijving van den Zeelandschen adel*, was het stamhuis van het geslacht VAN DEN BRANDE gelegen onder de baronnie van Breda. Uit zijn grafschrift, te vinden hiervoren, bl. 119, blijkt dat JAN PIETERSE VAN DEN

Brande de hervormde godsdienst heeft aangenomen, en daarvoor door de Spaansche partij is vervolgd en uit zijne bedieningen gezet. Hierop doelt waarschijnlijk zijne spreuk onder het wapen: „adversa erudiunt 1571." Blijkens de lijst van burgemeesters te Tholen, bij Smallegange, *Chronijk*, bl. 543 volgg., is hij burgemeester aldaar geweest in 1580. In 1582 werd hij lid van gecommitteerde raden en overleed 25 November 1589. Hij was gehuwd met Sophia Resen.

Pieter Thuyl van Serooskerke, heer van Maalstede, bailliu van ter Tholen, leidende het paard bekleed met de wapenen van Veere ende Vlissingen ter begravenisse van prins Frederik Hendrik $\frac{10}{v}$ 1647.

Teekening in O. I. inkt, gemerkt n°. 14, uit de verzameling van platen voorstellende de begrafenis van Frederik Hendrik. Pieter van Tuyll van Serooskerke, heer van Maelstede, Capelle en 's Heer Jansdam, was de zoon van Philibert, heer van Tienhoven en Anna van 's Heer Jansdam. Nadat hij baljuw van Tholen geweest was is hij geworden lid van den raad van state en overleed den 9 April 1658, oud 51 jaren. Zie zijn grafschrift te Kapelle, hierachter in Portefeuille X.

Handteekens van Levinus van Vrijberghe (a°. 1683) en van Cornelis van Vrijberghe (a°. 1684).

Levinus van Vrijberghe, heer van Nieuwlande, geb. in 1650, zoon van mr. Willem Lieven en Perriana van de Perre, is gedurende vele jaren burgemeester van Tholen geweest. Zijn vader deed in 1675 afstand van zijne betrekking van lid van gecommitteerde raden, ten behoeve van zijn zoon Levinus, om diens huwelijk met zekere Anna de Clercq te bevorderen, doch wist in 1677 zijn zoon weder uit die betrekking te verdringen. Zoowel over deze zaak, waaromtrent men ook kan nazien de *Burleske notulen* van M. Michiels, als in het geheel over de menigvuldige, zware onlusten en burgertwisten gedurende de 17e. en in het begin der 18e. eeuw te Tholen, zijn vele curieuse stukken te vinden in de meergemelde verzameling op het provinciaal archief; vooral te Tholen komen die twisten in een zeer afzigtelijk licht voor. Cornelis van Vrijberghe was de zoon van Lieven de Boet van Vrijberghe en Anna van de Perre; hij was eerst lid van de regering te Tholen, burgemeester in 1653, werd vervolgens gedeputeerde ter vergadering van de algemeene staten en daarna lid van den raad van state. Hij overleed 19 December 1683 en was gehuwd met Maria Steengracht, dochter van Johan en Maria de Huybert.

Portret van mr. Johan Pieter Recxstoot, raadpensionaris van Zeeland. B. Montmorency pinx. 1742. N. Pothoven del. J. Houbraken sculp. 8°.

Zie hiervoren, bl. 112. Voor dat Eckxstoot secretaris van 't land werd, was hij pensionaris van Tholen en meermalen burgemeester geweest.

Lijst van de gecommitteerde raden wegens Tholen. 4°.

Uit de lijst van te Water. Hierbij de handteekeningen van Hendrik van Tuyll van Serooskerke, vroeger burgemeester van Tholen en 1614—1625 lid van gecommitteerde raden wegens die stad, zie hiervoren, bl. 119 en van Pieter Carel de Bils, heer van Coppendamme, ook burgemeester van Tholen en daarna lid van gecommitteerde raden 1679—1704. Over dezen de Bils en inzonderheid over Wouters van St. Jansteen zijn in gemelde verzameling zeer curieuse stukken te vinden.

Opschrift voor de waag te Tholen.

NeV Careant LIbra CIVes CareantVe MaCeLLo
EXstrVor en geMInIs VsIbVs apta DoMVs.
IVssIt Id InVItIs hIs beLLIs ConsVL VterqVe
O QVaM sIC tholae ConsVLVIsse beat!
VIta sIt eVge VIrIs! sIbI qVI saCrare Labores
VrbI qVIqVe deCVs VtIle qVI endogensIs (?)

Uit dit tijdvers blijkt dat de waag gebouwd is in het jaar der wereld 5562 of 1562 na Christus geboorte.

Hierbij de volgende vertaling:

Opdat nog Waag, nog Hal ontbreek' word ik gestigt
En tot gebruik van beiden den Burgren opgerigt
Geluk'ge stad! die door 't bestier der Burgerheeren
In spijt van 't bloedkrakeel moegt bloeijen en vermeêren.
Leeft Mannen leeft, die zoo uw arbeid zorg en vlijt
Aan 't burgerlijk belang en stadcieraad toewijd!

De waag is later bij de Fransche kerk getrokken en van beiden in 1819 eene roomsch-katholijke kerk gemaakt. Zie v. d. Aa, *Aardrijkskundig woordenboek*, waarin veel belangrijks over Tholen voorkomt.

Het huis van Blois te Tholen. Teekening in O. I. inkt.

Uit eene vergelijking van deze teekening met de afbeelding, die op de kaarten (o. a. bij Smallegange) voorkomt, moet dit huis gelegen hebben binnen de stad, noordwestelijk van de kerk. Aan Guy, bastaart van Blois, was, 2 Augustus 1405, door den graaf een huis met toebehooren te Tholen in leen gegeven, Mieris, dl. IV, bl. 21. In de rekeningen van de rentmeesters en baljuwen, het eerst evenwel in 1486, vindt men van het huis, *waarin* Jan van Blois *plagt te wonen*, gewag gemaakt. Jan van Blois is bailliu en rentmeester geweest van 1443—1465.

Penning van de schutterij te Tholen.

Lakafdruk; opschrift: „His tuta defensoribus."

Het veerhuis te Tholen. Teekening in kleuren.

De kerken, godsdienstige gestichten enz.

Titel.

De groote kerk te Tholen 1743. C. P(RONK) d. H. S. f.

Uit *Kabinet van Ned. gezigten.* Over de O. L. V. kerk te Tholen, hare kanunniken, prebenden enz., zie men inzonderheid *Oudh. en gestichten*, dl. II, bl. 157 volgg. en v. D. AA, *Aardrijksk. woordenboek.* Uit de vermelding in 1405 (MIERIS, dl. IV, bl. 15) van de schenking van eene weide „de tichelrye „meet," waaruit de kerk zou gebouwd zijn, mag men opmaken dat die kerk op het laatste der 14e. of in het begin der 15e. eeuw gebouwd is; dezen bouw moet men evenwel zóó opvatten dat hij zal gediend hebben óf tot vergrooting óf tot vervanging van de vroegere parochiekerk. Zij werd in 1404 tot collegiale kerk verheven, zie MIRAEUS, *Op. d.*, t. IV, bl. 450; van deze oprigting komt de brief voor in *Oudh. en gest.* doch met het verkeerde jaartal van 1446.

Platte grond van de kerk en toren te Tholen. fol. Teekening in kleuren.

Hierop de aanwijzing van de verdeeling en de vroegere en latere uitgangen der kerk, alsmede van de verschillende grafzerken in de preek-, wandel- en koorkerk, allen met nommers overeenkomende met de hierna te vermelden schriftelijke opgave.

Afbeeldingen van zerken en wapenborden in de kerk te Tholen.

Uit eene aanteekening, hierbij liggende en onderteekend door K. BESTEBROEK, mag men besluiten dat deze landmeter de vervaardiger der volgende afbeeldingen in 1781 en volgende jaren is geweest, zie ook CALLENFELS in *Zeeland*, 1852, bl. 218, waar eene dergelijke verzameling vermeld wordt door genoemden BESTEBROEK geteekend en gedateerd 1 Julij 1785.

Zerk in de koorkerk van CORNELIS YOMS.

Op de zerk een geestelijke in liggende houding; onder het hoofd een kussen, op de knieën eene kelk, in de hoeken de zinnebeelden der vier evangelisten, de engel, de leeuw, de os en de arend. Randschrift:

„*Hic jacet sepultus magister Cornelis Yoms quartus hujus collegiatae eccle-*

„*riae decanus qui obiit anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo* „*nono quarta Aprilis.*" Onder aan: „De heer rentmeester JAQUES HAAK."

CORNELIS YOMS of YONS (welligt YVONIS) werd tot deken verkozen in 1443; in *Oudh. en gest.*, dl. II, bl. 188 of ook bl. 157, komt hij niet als vierde, zoo als in het grafschrift, maar als vijfde deken voor. JAQUES HAAK is de naam van den lateren eigenaar van dit graf.

Zerk in de wandelkerk, van HENDRIK MACIELSZOON.

In het midden eene kelk; aan weêrszijde een doodsbeen en in de rondte vijf figuren. „*Hier is begraven hē Heijnric Macielssone, die sterf anno* XIIIJ^C^LXXXIIJ XIIIJ „*daghen in hoeimaient.*"

Zerk in de preekkerk, van JOHANNES WITTESZ.

In het midden een geestelijke in koorgewaad, in de hand houdende eene kelk waarop een ouwel. In de vier hoeken de engel, leeuw, de os en de arend; randschrift:

„*Hic jacet sepult. dn̄s Johes Wittoīs quōdam h^s ecclie canoīcus qu. obyt a°.* „MCCCC XCIX XIIIJ *die mēsis nonē eius aīa requiescat ī pace.*"

Op de lijst der kannunniken, voorkomende in *Oudh. en gest.*, dl. II, *bijvoegsel*, bl. 2, wordt deze op het jaar 1495 vermeld onder den naam van JOHAN WITTO.

Zerk in de preekkerk, van JOHANNES LEBITARIUS.

In het midden eene figuur, waarin eene kelk met ouwel; in de hoeken de zinnebeelden der vier evangelisten; randschrift:

„*Hic jacet sepultus dominus Johannes Lebitarius qui obyt a°. dni* XV°VIIJ; „*Octava die maj.*"

Zerk in de preekkerk, van JACOB SIMON TONISSEN.

In het midden in eene ruit met gothisch binnenwerk, eene kelk met ouwel; onder de ruit eene andere figuur; randschrift:

„*Hier leet begraven meester Jacob Simon Tonissen chanonick van der Tolen*, „*hij sterf int jaar vā* XV° *eñ* XXVIII *den* XXII^sten^ *dach Julius, bidt voer siele.*"

Zerk in de wandelkerk, van ADRIAAN VROMBOUT.

In het midden twee mansschilden; in het eerste eene kelk, in het tweede de letters A. en V. met een kruis op de A. en in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten; randschrift:

„*Hier ligt begravē Heer Adriaen Vrombout van Wowe canonick was va* „*dezer kereke, sterf a°.* XV°XXXVIII *dē* XII *Augusto bidt voor de siele.*"

Op de zerk, doch binnen den rand: „*Hier leyt begraven Jan t Gilde sterft* „*den 9 Mey a 1678.*"

Zerk in de preekkerk, van DIMPNE (?) en JACOB JACOBSE.

In het midden twee kelken in eene ruit en van onder een andere figuur; in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Randschrift:

„*Hier ligt begraven Heer Dimpne Jacobszoon capellaen deser kerke sterf a*°.
„XV°XLIII *den* V *dach Junii en heer Jacob Jacobse capellaen van dese kerke*
„*sterf a*°. XV°XL *dē derde dach in Junio bid voor de ziele.*

Zerk in de koorkerk, van ARENT JACOBSZ. en zijne moeder AECHTE.

In het midden eene kelk en een half ovaal figuur waaronder in een schild een andere figuur. In de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Randschrift:

„*Hier leyt begravē heere Arnt Jacopsz. capellaen vā deser kercke stierf a*°.
„XV°XLI *den* XXIII *April ende vrouw Achte zijn moeder sterf a*°. VX^c *en* XXI
„*den* XVII° *in Meye.*"

Zerk in de preekkerk, van HENDRIK JAN GORISZOON.

In het midden eene kelk omringd van een doornkroon; in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Randschrift:

„*Hier leet begravē heer Hienderick Jan Gooriszoone capellaen van deser*
„*kercke, sterf a*°. MV^cLI *den* VIII *dach van Meerte.*"

Zerk in de koorkerk, van LAUREYS LIEVENSE en MARIA STAMPER.

In het midden eene kelk met een ouwel; in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Randschrift:

„*Hier leyt begrave heer Laurys Lievenszoon priester en canonick vā deser*
„*kercke die sterf a*°. XV^cLX *dē* VII *meye en Mariken Jacop Stamper dochter*
„*zyn moeie sterf a*°. XV^cXLVIII *dē* II *dach merte.*"

Zerk van JAN HENDRIK.

Zonder vermelding in welke der kerken deze zerk ligt. In het midden een figuur waarin eene kelk. Randschrift:

....„*leet begrave her Jan Heyndrick, canoñck die sterf a*°. XV° *en*...."
het overige in den muur gemetseld.

Zerk in de preekkerk van HUGO HUGENSE en zijne huisvrouw, naar het schijnt.

In het midden twee wapenschilden aan elkander gebonden, in het eerste de letters (gothisch) Q. Z.; in het tweede een wapen, waarvan in de hierbij liggende aanteekening gezegd wordt, als BRIEL, waarmede zal bedoeld zijn het geslacht onder den naam van BRIJEL, op de burgemeesterslijsten bij SMALLEGANGE bekend. Het komt overeen met dat van PETIT bij v. DIJCKS, *Recueil etc.*, p. 342, behalve dat het kruis op de banier ontbreekt en kan derhalve geblasonneerd worden: „Agneau pascal, la tête contournée avec bannière dont la trabe „lui passe dernière l'épaule entre les deux pieds de devant." Metaal of kleuren

zijn niet aangewezen. Tusschen de wapens: de letter D, naast dat van Briel: G. Randschrift:

„*Hier leet begrave Hugen Hugensensone borgemeester van Tholen hij sterf a°.* xvc ....." Voorts op de zerk van boven: „..... *sterf* ..... *den* xxv *September.*" Onder het eene wapenschild: *Hugensensone*, onder het andere: *Flopsdochter.* In de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Op de lijst der burgemeesters komen velen uit het geslacht van HUGENSEN voor, doch geen Hugo. Het geslacht HUYGENS of HUGENS schijnt zeer oud geweest te zijn. Althans in het octrooi tot indijking van Vrijberghen, in 1444, vindt men van het Jan Hugensenhil gesproken. Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor dat CONSTANTIJN HUYGENS uit dit geslacht afkomstig is.

Zerk, in de preekkerk, van CLAES ADRIAENSZOON.

In het midden eene figuur in eene ruit en in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Randschrift:

„*Hier leet begraven Claes Adrijaenssone borghemeester die sterf int jaer* „xv^c *eñ* v *de* v^{sten} *dach in februario. God heb de siele.*"

Op de lijst bij SMALLEGANGE komt zijn naam niet voor; de namen der burgemeesters over de jaren 1495—1505 zijn aldaar niet ingevuld.

Zerk, in de preekkerk, van CORNELIS CLAESSEN.

In het midden eene figuur in eene ruit en in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Randschrift:

„*Hier leet begr. Cornelis Clayssen burghemeest̄ vā deser stadt, sterf a°.* „xv^{c}xvi xv *dage in meerte, bidt voer de siele.*"

Zijn naam vindt men op de lijst, op de jaren 1510 en 1518; naar alle waarschijnlijkheid is hij de zoon van den vorigen geweest.

Zerk, in de preekkerk, van MARINUS SYMON ANTONISSE.

In het midden twee schilden; in het eene een A met een merk, in het andere drie bollen, naar het schijnt; in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Randschrift:

„*Hier leyt begrave Marinus Symon Antoīssen borghemeester vā ter tolen* „*sterf año* xv$_c$ *ende* xxxiii *opten meydach.*"

Zijn naam komt voor op de lijst, doch als MARINUS SIMON THOMASSEN, op de jaren 1529, 1530 en 1532. Het zal wel ANTHEUNISSEN of TEUNISSEN moeten zijn, vgl. ERMERINS, *Vossemeer*, bl. 192.

Zerk, in de preekkerk, van CORNELIS JANSZ.

In het midden twee wapenschilden aan een doodsbeen; in het eerste een merk, in het tweede een hamer, in de hoeken doodshoofden. Randschrift:

„*Hier leyt begr̄ Cornelis Jāsz. timmerma borgemeester vā deser stadt, sterf* „*a°.* xv^c *ende* XLIII *den vierden meye.*"

Hij komt als burgemeester voor op de lijst a°. 1537.

Zerk, in de koorkerk, van Jan Cornelissen Zuidwint en zijne huisvrouw, Maria van Stapele.

In het midden een engel die, staande in eene poort tusschen twee kolommen, een manswapen vasthoudt (drie schilden, in het midden eene ster). Aan het boveneinde der zerk twee engelen tusschen kolommen, houdende een vrouwenwapen, gedeeld: op de eene zijde het vorige wapen en op de andere vijf rozen, een, een, twee, een en een en daarnevens een schild. In de hoeken de zinnebeelden van de vier evangelisten. Randschrift:

„*Hier leyt begraven Jan Cornelissen Zulwint, borghemeester van ter Tho-*
„*len sterf a°.* XV^c^LI *den* XXII^n^ *ferbuary en Mariken van Stapelen dochter*
„*syn huisvrou' sterf a°.* XV^c^L *den* II^n^ *dach van april bidt voer de ziele.*"

Jan Cornelissen Zuidwint, welligt een zoon van den hiervoren genoemden Cornelis Claessen, komt op de burgemeesterslijst voor, op de jaren 1531, 1532, 1533, 1535, 1538, 1539, 1542, 1543 en 1547. Het vrouwenwapen komt niet overeen met het wapen van het oude geslacht van Stapele, zoo als men dat bij Ruisch de Bruin en Smallegange vindt.

Zerk, in de koorkerk, van Cornelis Jacobs Leuytgelt en zijne huisvrouw Lemes (?) Cornelis.

Een man in tabbaard, eene vrouw met een sluijer, beiden in biddende houding, staande elk onder een boog; van onder, tusschen beiden, een merk; de gelaatstrekken ontbreken, welligt waren zij op de zerk uitgesleten. In de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Randschrift:

„*Hier leghet begraven Cornelis Jacop Leuytgelt beurghemeyster vā deser*
„*stat sterf a°.* XV^c^XLII *op dē leestē dach april eñ Lemes Coernelis syn huysfr.*
„*sterf a°.* XV^c^ *en* IV *den* 19 *dach in Juni.*"

De man komt, onder den naam van Cornelis Jacobsz. Smytegelt, voor op de burgemeesterslijst op het jaar 1536. Het sterfjaar der vrouw zal, naar ik gis, XV^c^LV moeten zijn.

Zerk, in de preekkerk, van Hendrik en Marinus Struve en hunne huisvrouwen Nelleken Pieterse en Janneken Logiers.

Boven aan twee bussen of geweren en een vuursteen, waarboven een beeld met een wereldbol met kruis in de hand en daar achter op een lint „*sanctificetur* „*nomen tuum.*" Daaronder een bord met een doodshoofd van boven en een visch van onder en verdere sieraden. Op het bord:

„*Heyr leit begraven Hendric Adriaensez. Struve burgemeester der stede eñ*
„*lande vā der Tholen sterf A°.* XV^c^LVII *den eersten October ende Nelleken*
„*Pietersdochter zij huysvr̄ sterf a°.* XV^c^LVI *dē* X^ste^ *December; Bidt voer de zielen.*"

Beneden dit bord, op de zerk, een wapenschild, waarop een hakmes en het volgende opschrift:

„*Marinis Crynsen Struve Burgemeester deser stede sterf den* 8 *Meerte* 1611

„*out 48 jaeren. Janneken Logiers syne huysvrou sterf den* 19 *December* 1640."

Hendrik Adriaansen Struve komt op de burgemeesterslijst voor, op het jaar 1557 en Marinus Quirynsen Struve op de jaren 1604, 1605, 1608 en 1609. Het graf heeft, blijkens eene aanteekening, later behoord aan het lid van gecommitteerde raden, Turcq.

Zerk, in de preekkerk, van Cornelis Pietersz. van Dalem, van Jacques Manteau en Maria Manteau.

In een cirkel het wapen van van Dalem, doch gekwarteleerd met een ander, een mortier en drie rozen. Uit de helmet twee wolvenkoppen elkander aanziende (affrontés). Boven aan twee aan elkander gebonden wapenschilden, het eene azuur met eene kelk van zilver, het andere v. Dalem, doch sabel met keel, met twee zilveren faassen. Uit de helmet dezelfde wolvenkoppen. In de hoeken de zinnebeelden der vier evangelisten. Randschrift:

„*Hier leyt begraven heer Cornelis Pieterszone van Dalem heerscap van* „*Vossemaer en sterft a°.* xvcxviii *opte* xxviiin *dach decēbris, bidt voer de* „*ziele.*"

Uit het wapen blijkt dat deze v. Dalem uit hetzelfde geslacht gesproten is als de moeder van de bastaardtakken van Blois, welk geslacht o. a. door S. v. Leeuwen, *Bat. ill.*, bl. 847 wordt gezegd afkomstig te zijn van den huize van Arkel. Volgens de gissing van te Water, *Hoog ad. Zeel.*, *voorrede*, bl. 90, zou een der takken v. Blois den naam van v. Dalem hebben aangenomen. Cornelis van Dalem komt op de burgemeesterslijst voor op het jaar 1512, hij is ook geweest bailliu van Vossemeer, zie Ermerins, *Zeeuwsche oudheden*, dl. II, bl. 75. Van dit geslacht ontleenen de Dalemsche polder, Dalemsche straat, Dalemsche poort te Tholen, hunnen naam.

Op de zerk, die later met het graf aan de familie Manteau in eigendom zal zijn overgegaan, leest men, van boven:

„*Maria Manteau huysvrouwe van den burgemeester Hubreeht Janssen Hughe* „*en sterf den* 29en *January Anno* 1626."

En van onder:

„*Jaecques Manteau, in syn leven Borgemeester dese steede sterf den* „8en *Septembris Anno* 1637 *oudt* 87 *jaeren.*"

Jacques Manteau, geboren te Poortvliet a°. 1550, als landmeter te Zierikzee werkzaam bij den dijkgraaf Wercckendet, gehuwd met de dochter van Jan Iman Cau, keerde, na de overgave van Zierikzee, naar het eiland Tholen terug, alwaar hij, in 1612, als secretaris van Poortvliet voorkomt, Ermerins, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VIII, bl. 131 coll. bl. 119. In 1630 woonde hij te Tholen van welke stad hij in 1631 en 1632 burgemeester is geweest, zie G. A. Fokker, in *Navorscher*, dl. XVIII, bl. 1—9.

Maria Manteau is waarschijnlijk zijne dochter geweest; Hubrecht Jansen Hughe (bij Smallegange, Huygens), komt voor als burgemeester van Tholen op de jaren 1627, 1628, 1636, 1637, 1639, 1640, 1642, 1643, 1645 en 1646.

Zerk of grafsteen, in de koorkerk, van GUY, bastaart van BLOIS en CLARA VAN BOTLAND.

Niets meer dan de volgende randschriften:

„*Int jaer ons heeren als men screef* MCCCC *ende* XXI *op de* XVIIJ^{sten} *dach* „*in October starf Guy de bastaert van Blois, bidt voir syn siel.*"

„*Int jaer ōs heeren* MCCCC *ende* XXXV *op den* XX^{sten} *dach in Septēber starf* „*jōcfrou Clare van Butlant, Guy de bastaert vā Bloys wyf was, bidt voir* „*haers ziele.*"

Dit opschrift, alsmede dat van de volgende zerk worden medegedeeld door VAN GRIJPSKERKE, *Hoogad. Zeel.*, bl. 131 en door F. CALAND, *Navorscher*, dl. XVII, bl. 325.

GUI VAN BLOIS was de bastaardzoon van JAN VAN BLOIS en CHATILLON bij SOPHIA VAN DALEM, en is de stamvader geweest van den tak BLOIS VAN HAEFTEN. Door zijn vader rijk begiftigd had hij een huis of slot te Tholen, hij is rentmeester van Tholen geweest, zie ERMERINS, a. w., dl. II, bl. 8 en de bij dezen aangehaalde plaatsen uit MIERIS, dl. IV, bl. 21 en 251 en inzonderheid VAN GRIJPSKERKE, in *Hoogad. Zeel.*, bl. 128—132. Vroeger was er in de kerk eene hoog verheven tombe waarop deze zerk lag, men zie VAN GRIJPSKERKE, a. p. en SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 290, 291 en 548.

CLARA VAN BOTLAND was de dochter van RAES en ALEYD VAN BORSSELE VAN CORTGENE, volgens SMALLEGANGE, a. p., bl. 696. Zie ook VAN GRIJPSKERKE, a. w., bl. 128.

Zerk, in de koorkerk, van GUY VAN BLOIS ANTHONISZOON en zijne huisvrouw.

Op de zerk twee beelden, een man en eene vrouw, met het hoofd op kussens; aan de voeten van den man een leeuw; aan die der vrouw een jagthond. Van boven hunne wapens: BLOIS VAN BOTLAND en BROUCKE, met een helmet waaruit een zwaan. Voorts aan weêrszijde vier wapenkwartieren; aan de zijde des mans: BLOIS, BOTLAND, *een leeuw* en HENEGOUWEN; aan die der vrouw: BROUCKE (twee gekruiste degens) en drie mij niet bekende wapens; te weten: *a.* van boven drie pointes, van onder drie sterren of bloemen; *b.* van boven en van onder drie sautoirs; *c.* zeven of negen pointes en au canton du dextre du chef, het wapen van SCHOUDÉE, zoo als dat is afgebeeld op de wapenkaart bij TE WATER, *Hoogad. Zeel.* Voorts boven de kwartierwapens aan elke zijde een beeldje. Randschrift:

„*Hier leyt begravē heē Guy Anthoniszonne van Bloys heerscap in portfliet* „*die starf a°.* XV^{c}XXVIJ *dē* XXVII *dec^{r}. Ende vrouwe dingne van Bloys doch-* „*ter van Willē Adriā Volckerzonne van Assemans vruck* (l. *bruck*) *meede* „*ambochtsvrouwe in den brouck die sterf an°* XV^{c}XVI *dē* XII^{en} *dach van merte.*"

De stam BLOIS VAN BOTLAND wordt vermeld zoowel in de lijst der edelen bij RUISCH DE BRUIN, als bij SMALLEGANGE, die hem afleidt van OTTO VAN BLOIS, zoon van GUY en CLARA VAN BOTLAND. GUY VAN BLOIS komt voor als bailliu

van Vossemeer in 1522, Ermerins, a. w., bl. 130, 191, 199, doch zijne juiste afstamming heb ik niet kunnen vinden. Bij Ruisch de Bruin wordt wel een Antheunis van Blois vermeld, de zoon van Lodewijk en die gehuwd is geweest met Martha van Borssele, de dochter van Paulus en Aleid van Haarlem, alsmede Lodewijk, de zoon van Guy en Clara van Botland, die gehuwd was met Catharina, de bastaarddochter van een van Borssele van Cortgene en weduwe van een Wissekerke, doch hiermede stemmen de manskwartieren niet overeen. Over het geslacht Broucke, afkomstig van dat van Reimerswale, zie men van Grijpskerke, *Hoogad. Zeel.*, bl. 103. Opmerkelijk is het dat Guy hier genoemd wordt heer in Poortvliet, terwijl volgens Smallegange en Ermerins, Poortvliet het regt had om in den boezem der grafelijkheid te blijven en volgens Ermerins in 1509 aan Jeron. Laurin zou verkocht zijn.

Zerk, in de preekkerk, van Jasper Quirijnse enz.

In het midden een man met tabbaard, houdende in de regterhand een urinaal en in de linkerhand eenige kruiden. In de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. In den eersten rand:

„*Hier leet begraven meester Jaspar Quirijse medecijn sterf ão* XV^c^XXXIJ *dē* „XIJ^sten^ *dach Jãnarius en Jacomine Claus dochter sterf a°.* XV^c^ *en Hēncx* „*Dierēkz sterf a°.* XV^c^XLV *de* X *Jã en Dige Jacops van Bleyswyck zyn huys-* „*vrouwe sterf anno* XV^c^XLVIJ *op den* XII *January ende Jacob Diericxen van* „*Bleyswyck die sterf den* 29 *Juny* 1590." De woorden *ende Jacob* — 1590 in gewone drukletters.

De hier genoemde Jacomine is welligt uit het geslacht van Wissekerke geweest; Diona van Bleiswijk was de vrouw van Dierik Hendrikszoon van de Werve; Jacob van Bleiswijk, de vader van Diona komt voor onder de baljuws, rentmeesters en ambachtsheeren van Vossemeer; zie Smallegange, in *Bijvoegsel*, i. f.; van Leeuwen, *Bat. ill.*, bl. 1164; Ermerins, *Zeeuwsche oudh.*, dl. II, bl. 75, 158 volg., 191, 199, 206 en 208.

Zerk, in de preekkerk, van Catharina, de weduwe van Pieter van Domburg en hare dochter Josyne, weduwe van Cornelis Pieterse.

In het midden twee jonkvrouwen met gevouwen handen, in nissen; daarboven twee vrouwenwapens; het eene, aan de regterzijde een regthoekige driehoek met een kruis aan elken hoek, aan de linkerzijde het wapen van Domburg; het andere met Domburg aan de linkerzijde; op de regterzijde een dubbele opstijgende adelaar waaronder een windhond. Opschrift van boven: „*Hier leet begraven* „*Jongfrov Katherijne Tshuwers* (of *Tcharwers*) *weduwe Wilen Pieter van* „*Domborch die sterf den* XXVIII *Septembris int jaer* XV^c^XXXVIII *bidt voer de* „*ziele.*" Van onder: „*Hier leet noch begrave joncfrow Josyne vã Domborch*

„*haer dochter weduwe wylen Cornelis Pieterssen rentmeester van sinte mer-* „*tensdycke, sy sterf den eersten decembris a°.* MDLVII."

Op de zerk van het graf van dezen CORNELIS PIETERSEN, in de kerk te St. Maartensdijk, waarvan eene afbeelding in portefeuille XI voorkomt, wordt gezegd dat JOSYNE VAN DOMBURG aldaar begraven is.

Zerk, in de koorkerk, van de dochter van HENDRIK VAN BEVEREN of BEIJEREN.

In het midden eene vrouw in staande houding; in de vier hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Randschrift:

„*Hier leyt begr. Adriaen Henricx dochter van Beueren* (of *Beiiéren*) *die* „*sterft ano* 1538 *den* 17 *in meerte.*"

Zerk, in de preekkerk, van NEELTJE PIETER BOUWENSDOCHTER.

In het midden een vrouwenbeeld met zamengevouwen handen; in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Randschrift:

„*Hier leyt begr. Nele Pier Bouwendochter die sterf int jaer* 1539 *den* „8[en] *in September.*"

Zerk, op een grafkelder in de koorkerk, van PIETER VAN BERCHEM en zijne huisvrouw ELISABETH VAN RESEN.

In het midden een schild met de wapens VAN BERCHEM en RESEN, en uit de helmet een manshoofd met lange muts; als motto van onder: *in trouwen vast.* Voorts de kwartierwapens:

VAN BERCHEM.	RUYVEN.
SCHOONHOVEN.	CRUININGEN.
HINCKAERT.	CATS.
COUTERBAU.	VAN DER BUTTINGE.

Van boven twee engelen met bazuinen. Onder aan het opschrift

„*Hier leyt begraven Joncheer Pieter van Berghem heer Jacobszone die sterf* „*int jaer ons heeren* MDC *ende* VI *op den* VI *dach van mey.*"

„*Ende joncvrouw Elisabeth van Rezen syne huysvrouwe die starf op den* „VII *dach van november des jaers ons heeren* MDC."

Wapenbord van PIETER VAN BERCHEM.

In het midden het wapen VAN BERCHEM, waarboven 1606. Voorts de volgende zestien kwartierwapens:

BERCHEM.	RUYVEN.
DE COOLPUT.	RIETWIJK.
HINCKAERT.	CATS.
VAN WITTHEM.	MATHENESSE.
SCHOONHOVEN.	CRUININGEN.

Pots of Pot.	Pots.
Couterreau.	van der Buttinge.
Herdincx.	Arnemuiden.

Wapenbord van Elisabeth van Resen, huisvrouw van Pieter van Berchem.

Eene ruit, in de hoeken „*obiit anno* 1600 7 *Nov.*" Voorts het wapen gedeeld, regts het wapen van haar man van Berchem, links het wapen van Resen, zoo als dat bij Smallegange voorkomt, doch met andere kleuren; een klein middelschild met het wapen n. f. van Moermont.

Tot verklaring der kwartierwapens van van Berchem diene het volgende:

Pieter van Berchem was de zoon van Jacob en Anna van Ruyven; Jacob de zoon van Adriaan en Margaretha van Schoonhoven; Adriaan de zoon van Costijn en Jacqueline of Jeanne Hinckaert en Costijn de zoon van Costijn en Margerita van de Coolput. Jacqueline Hinckaert de dochter van Philips en Jacopine van Witthem; Margaretha van Schoonhoven de dochter van Hendrik en Jeanne Couterreau; Hendrik van Schoonhoven de zoon van Philips en Catharina Pot; Jeanne Couterreau de dochter van Robert en Margarita Herdincx.

Anna van Ruijven was de dochter van Hubrecht en Jeanne van Cruiningen; Hubrecht de zoon van Claas en Maria van Cats; Caals de zoon van Willem en Agnes van Riktwijk; Maria van Cats de dochter van Antheunis en Elisabeth van Mathenesse. Jeanne van Cruiningen de dochter van Jan en Catharina van der Buttinge; Jan de zoon van ... van Cruiningen en ... Pot en Catharina van der Buttinge de dochter van Reynier en Jeanne van Arnemuiden. Men zie Butkens, *Trophées*, t. II, p. 242; d'Herckenrode, *Nobiliaire*, p. 188 en 529, waar evenwel noch Jacob, noch zijn zoon Pieter van Berchem voorkomen, naar de gewoonte der oudere Belgische nobiliaires, om de takken, die de hervormde godsdienst hebben aangenomen, weg te laten; voorts de Rouck, *Ned. Her.*, bl. 319, Smallegange in de genealogiën van Cruiningen en van Berchem, die evenwel Jan van Cruiningen maakt tot een zoon van Arent die te Cruiningen begraven ligt en in 1561 overleden is; deze zou dus de achterovergrootvader van Pieter Berchem geweest zijn, dat onmogelijk is bij het jaar 1561 voor zijn overlijden opgegeven.

Over Pieter van Berchem, een der verbonden edelen, later onder de watergeuzen, kapitein enz., zie men v. d. Aa, *Biogr. woordenboek*, i. v.; van Groningen, *Watergeuzen*, bl. 142 volgg. Hij is nog geweest burgemeester van Tholen in 1599, 1600, 1602 en 1603, en liet drie kinderen na: Maria, de vrouw van Adriaan van Manmaker, Jacob, baljuw van Vlissingen en Anna.

Elisabeth van Resen was de dochter van Pieter, over wiens geslacht men zie de la Rue, *Geletterd Zeeland*, bl. 449 volgg. Uit het wapen blijkt dat het geslacht Resen verwant is aan dat van van Dalem.

Zerk, in de preekkerk, van ANNA SCHETS, huisvrouw van FREDERIK VAN DORP.

In het midden een vrouwenwapen, ruit, gedeeld, regts het wapen van SCHETS, gekwarteleerd met RECHTERGEM; links BRIMEU. Voorts de volgende kwartierwapens:

SCHETS.	BRIMEU.
RECHTERGEM.	VAN DE WERVE.
CRANS.	VAN URSEL.
KELMIS of KELMEYTS.	VAN DER MEULEN.

Boven het wapen:

EPITAPHIUM.

Invida quid nostrae dilectae conjugis ossa
Mors, anima dulci deficiente, feris?
Quae prius aerumnis multis exercita nonne
Debuit hic tandem vita quiete frui?
Sed pater aethereus renuit quicum illa beata
Aevum agit, idem nos asseret usque pater.

Onder het wapen:

„*Hier leyt begraven die Edele en seer deugsame vrouwe Anna Schets met drie* „*harer kinderen: de huisvrow was van den heer Ooversten Joncker Frederick* „*heere van dorp is gestorven op den* 7^en^ *September* 1606."

Wapenbord van ANNA SCHETS.

Eene ruit; regts: 1 en 4 blank, 2 en 3 het wapen van VAN DORP; links: 1 en 4 RECHTERGEM, 2 SCHETS, 3 blank, gedeeld met BRIMEU.

ANNA SCHETS was de dochter van CONRAD SCHETS en ANNA MARIA DE BRIMEU; CONRAD de zoon van ERASMUS en IDA VAN RECHTERGEM; ERASMUS de zoon van CONRAD en MARIA CRANS of KRANS gezegd ROSCARA; IDA VAN RECHTERGEM de dochter van NICOLAAS en IDA KELMITS of KELMEYS; MARIA DE BRIMEU was de dochter van JACOB en ANNA VAN DE WERVE; zie BUTKENS, *Trophées etc.*, t. II, p. 265 en *Suppl.*, t. III, p. 286 sq.; D'HERCKENRODE, p. 1743.

Over den man van ANNA SCHETS, FREDERIK VAN DORP, geb. 1547, en over zijne groote verdiensten in den opstand tegen Spanje zie men VAN GRONINGEN, a. w., bl. 194 volgg., en de schrijvers aldaar in de aanteekeningen aangehaald. Gedurende het beleg van Ostende was hij aldaar gouverneur van de plaats en werd, na de overgave, gouverneur van Tholen, waar hij in 1612 overleed; zijn portret komt voor hiervoren, bl. 126. Zoowel PIETER VAN BERCHEM als FREDERIK VAN DORP hadden onder de watergeuzen gediend en vonden elkander derhalve te Tholen weder, de een als gouverneur der plaats, de andere als burgemeester. Na den dood van ANNA SCHETS is VAN DORP hertrouwd met SARA VAN TRELLO; zie VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 936.

Wapenbord van JOACHIM LIENS.

Van boven het wapen van LIENS, waaronder:

Viro pio nobili Joachimo Liens equiti
aurato juris utriusque consulto, urbis
Syndico, ad M. Brittanniae Regem pro
republic. legato extraordinario moesta
vidua dolentes liberi po(suerunt)
Obyt an° 1625 18 *Martis.*

Weent Musen driemael drie, treurt Musen en Najaden
Deendracht van Deendrachtslust is doot, hij leefde in daden
Godvruchtich, machtich, wijs, welsprekend, hooggeleerd
Syn treurblyeinde blijft denkwaardich en geeerd.

C. LIENS.

Over JOACHIM LIENS, zoon van JOHAN, regent van Tholen, lid van de staten-generaal, in 1618 naar het Engelsche hof met VAN DER DUSSEN en VAN GOGH, voor de zaken der O. I. compagnie afgevaardigd, en door JACOBUS I tot ridder gemaakt (eques auratus, zie *Zeeland*, 1853, bl. 220), zie men CARLETON, *Memoires*, II, p. 354; III, 119; *Navorscher*, dl. II, bl. 285. Wat op laatstgemelde plaats voorkomt alsof hij dijkgraaf van de Britsche stranden zou geweest zijn, en in Engeland gebleven tot de onthoofding van KAREL I, is niet van toepassing op LIENS maar op VERMUYDEN. Volgens de aanteekening vermeld in *Navorscher*, a. p., zou JOACHIM LIENS driemaal gehuwd geweest zijn, 1°. met ELISABETH VAN BORSSELE, 2°. met ... VAN HERTSBEKE, 3°. met CORNELIA VERMUYDEN. Naar het mij voorkomt is hier eene vergissing, waarschijnlijk daaraan toe te schrijven dat ELISABETH VAN BORSSELE, de dochter van PHILIBERT en LUCRETIA VAN HERTSBEKE, met eenen CORN. LIENS is gehuwd geweest. Uit het huwelijk met CORNELIA VERMUYDEN, de zuster van den bekwamen CORNELIS VERMUYDEN, liet JOACHIM eene dochter na die gehuwd is met JOHAN VERMUYDEN en eene dochter SUZANNA, de vrouw van JACQUES DALLENS. Zie overigens over de familie LIENS, Portefeuille XI, op St. Maartensdijk.

Wapenbord van CHARLOTTE DE PEETERS dict CATS, huisvrouw van THEODORUS VAN VRIJBERGHE.

In het midden het wapen van VRIJBERGHE met dat van PEETERS dict CATS; in de hoeken „1659 *obiit* ⅞." Voorts de volgende kwartierwapens:

PEETERS dict CATS.	CHANTRAINE dict BROUCQSAUT.
HORN.	FOPMA.

Zie MACARÉ, in *Kronijk hist. genootschap*, 1852.

THEODORUS VAN VRIJBERGHE was kolonel en kommandant te Sluis en overleed 16 Januarij 1679. Na den dood van CHARLOTTE DE PEETERS dict CATS, hertrouwde hij met MARIA VAN SYPESTEIN. MS. gen. VRIJBERGHE.

Wapenbord van JOHAN DALLENS.

Ruit met het wapen van DALLENS: azuur met een leeuw van goud, bezaaid met gouden blokjes. In den rand: „*Dulce et decorum est pro patria mori.*" Op het schild: *obyt den* 19 *Juni* 1666 en de letters V. D. Vier kwartierwapens.

DALLENS, ontbreekt. LIENS.

DE HUYBERT. VERMUYDEN.

Daaronder:

Immortalitati
nobilis generosi bellicosi juvenis D. Johan Dalens in
variis praeliis navalibus praesertim a°. 1665 *pridie*
id. Jun architalasis nobil. D. A. Wassenaer,
extremum autem CIƆIƆCLXVI. III *id. Juni Nobil. D.*
de Ruyter post quatriduanum conflictum
acerrimum contra classem regis Brittanniae
adversus foederati Belgii copias marinas instructam
a nostris vero destructam, graviter sauciati et
ex vulnere XIII *kal. Jul. placide denati aetat.* XXIJ.

Heu proles generosa cadit! sic sanguine signat
Fidem et quam dedicet morte sua patria(e).
Dallens, vivus eras lux stemmatis alma paterni,
Mortuus aeternum posteritatis eris.
Moestus posuit.
D. V. M.

JOHAN DALLENS, de jeugdige vaandrig, die op 22jarigen leeftijd, tengevolge van de wonden in den vierdaagschen zeeslag bekomen, sneuvelde, was de zoon van JACQUES DALLENS, burgemeester van Tholen en rekenmeester in de generaliteits rekenkamer en SUZANNA LIENS; zijn vader was de zoon van den burgemeester van Tholen JACQUES DALLENS, uit diens tweede huwelijk met CATHARINA DE HUYBERT; zijne moeder de dochter van JOACHIM LIENS, uit diens huwelijk met CORNELIA VERMUYDEN.

Wapenbord van ANNA ISABELLA VAN BORSSELE.

In het midden het wapen van STEENHUYSE gedeeld met BORSSELE; hieronder: *obiit den* 26 *Juli* 1669. Kwartierwapens:

BORSSELE. LANGENAUWER.
LIER. VAN BERCHEM.
VAN DER HOOGE. LINCK.
VAN BERCHEM. BRINCK.

ANNA ISABELLA VAN BORSSELE was de dochter van ROGIER en SABINA VAN LANGENAUWER; ROGIER de zoon van WOLFARD en MARIA VAN LIER.

Zij was in eerste huwelijk, 8 Maart 1628, gehuwd met LOUIS VAN WACHTENDONCK (geb. te Middelburg 5 Januarij 1600) en in tweede met BAUDEWIJN VAN STEENHUYSE; het wapen van STEENHUYSE zoo als dit hier voorkomt, is

gelijk aan dat bij SMALLEGANGE, doch geheel verschillende van het wapen VAN STEENHUYSE bij RUISCH DE BRUIN en D'HERCKENRODE, *Nobil.*, p. 2068.

Wapenbord van ELIAS BEECKMAN.

Wapen van BEECKMAN; in de hoeken *obiit* XXI *Juny* 1677. Onder het wapen:

ManIbVs generosae InDoLIs aC VIrtVtIs VIrI
D. Eliae Beecmanni.

Beecmanni sobolem, fato violenta, piavit
Mors Ardenburgi vim columenque decus,
Nos monumenta damus, dicat Dixmuda fuisse,
Ille per annales historiamque viget.

Zie over het wapen CALLENFELS, in *Zeeland* 1852, bl. 218, 219. Over ELIAS BEECKMAN, den heldhaftigen verdediger van Aardenburg in 1672, zie de merkwaardige stukken en aanteekeningen medegedeeld door C. A. RETHAAN MACARÉ, in *Kronijk hist. genootschap*, 1850 en J. H. VAN DALE, in *Handel. m. van letterk.*, 1865.

Zerken met opschriften enz. waarvan geene afbeeldingen voorhanden zijn.

De volgende beschrijving is getrokken uit het hierbij liggende algemeen register der grafzerken enz., hier in de verzameling voorhanden, waarin alles volgens de nommers der zerken, zoo als zij in de kerk liggen en op den platten grond hiervoren vermeld voorkómen; ik heb aan eene meer of min chronologische volgorde de voorkeur gegeven; de tusschen haakjes gestelde nommers zijn die van het register De overgeslagen nommers zijn die van zerken, waarvan niets te beschrijven valt of van de hiervoren reeds beschrevene.

Preekkerk.

„*Hier leghet begravē Jan Toeren die starf int jaar* MCCCCXXXIX, IIII *dage in* „*October eñ by hem leghet vrouwe Gertruyt sy̅ wijf was, die starf int jaar* „MCCCC....." In het midden een ovaal met een merk (n°. 28).

„*Hier leghet begravē Kornelie Jan Clas Jōs docht̄ arijan bouvzōs wijf was* „*sterf int jaer* MCCCC *en* LI XV *dagge in Junio.*" In het midden een anker (L^a. F).

„*Hier leet begravē mākē ia aerens dochter die starf int jaer* MCCCCLXXXIX „XXVII *daghen in Decembri.*"

Op dezelfde zerk, in het midden:

„*Hier leyt begraven Matteus Cornelis Bergen, sterf den* 21 *Februari a°.* „1683 *en hey was oudt* 95 *jaeren.*" (n°. 12).

„*Hier onder leet begrave Yda Jacopsen die sterf int jaer* MCCCCXCIIII *opten* „.... *dach va̅ meerte opten twedē paeezdach bidt voir de ziele.*" (n°. 47). Latere eigenaar MARTINUS GAASWIJK.

„*Hier is begrave Maria Simons Cornelis Clase wijf was si sterf int jaar* „XV^c^VI. XXX *dage in meye.*" (n°. 43).

„*Hier leet begrave Cornelie Oelen docht. huysvrouwe va Cornelis de Rent-* „*meester die sterf ano* XV^c^ *en* VII *op sinte Margriete daeh.*" In het midden als wapen een merk. (n°. 83).

„*Hier leet begrave Cornelis roeff, die sterf ano* XV^c^ *en* XI XIX *daghe in No-* „*vember en Leenaert Cornelis die sterf ano* XV^c^XI *de eerste dach i februari* „*bidt voor de zielen.*" In het midden een St. Andrieskruis en een zwaard. (n°. 17).

„*Hier leet begr Aerrent harmanse lakenswijder die sterft ano* XV^c^ *en* XIIII XXII „*dage in Mey bidt voer de ziele.*" In het midden eene ruit met een merk. (n°. 67).

„*Hier leet begrave Elysabet Cornelis Pietersse va Dalem wijf was sterf int* „*jaer* XV^c^ *en* XV XXVIII *dage in Mey bidt voer de ziele.*"

„*Ende jeffrou mariken cornelis claes van Schouwen dochter de huesvrouwe van* „*Jacop Antonissen dewelcke tsamen in houwelycke gheleeft hebben* LIIII *jaren* „*die sterf a°.* XV^c^ *ende* XXXII *den* XV *December.*"

Van onder in eene ruit het wapen van VAN DALEM en een wapenschild met een merk. Latere eigenaar MARTINUS GAASWIJK. (n°. 44). Zie de zerk hiervoren beschreven bl. 477.

„*Hier leyt begrave Jacop Jacops va Liere en Mariken zy dochter sterf ao* „XV^c^ *en* XV *den* XIIII *Octobris.*" In het midden een wapenschild met eene bloem waarop een kruis. (n°. 21).

„*Hier leget begrave Marcken Dancknamaele de huisvre va Marinus Symon* „*Athonisz die sterf a°.* XV^c^XXIII *de* X *augusto bidt voer de siele.*" (n°. 53).

„*Hier leyt begraven Cornelis Pieters dochter de huysvrouwe va Marinus M.* „*Symonsz. sterft a°.* XV^c^XLV *den* XVII^ste^ *dach in meerte.*" (n° 65).

Twee wapens, het eene van MARINUS SYMONSEN, een gecreneleerde faas waaronder eene roos; het andere een vrouwenwapen gedeeld, regts het wapen van SYMONSEN, links het wapen van CORN. PIETERSE, zoo als dit hiervoren bl. 479 en op zijne zerk te St. Maartensdijk voorkomt.

„*Hier legt begr. Mariae Cornelis Nouten docht. sterft ao* XV^c^XLV *de* XV *deceber.*" In het midden een anker in eene ruit. (L^A^. A.).

„*Hier leyt begraven Comer Jan Arensse die sterf int jaar ons heeren* MCCCCCLII „*den* XIII *dach van meye bidt voor de ziele.*" In het midden twee wapenschilden, beiden met merken. (n°. 39).

„*Hier leyt begr. mel syn pyerse hoochboom en sterf a°.* XV^c^LVII *de eerste* „*Septembe.*"

„*Ende Lyenke pyeter catte de dochter bidt voer de siele.*"
In het midden een boomstronk en in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. (n°. 13).

„*Hier leyt begravē Jan Hubrect Jan Secretarius vā Schakerloo en sterft a°.*
„xvᶜLx *den* xxviii *dach Juny.*" In het midden een wapenschild waarin de letters I I en een merk. (n°. 40).

„*Hier leet begraven den dickgraef ian iansen van Couwerve die sterf den* 19
„*September anno* 1583 *met syn huysvrow ionckfrou balbina Yacob van bleyswyck*
„*die sterf den* 28 *October anno* 1576."
Twee wapenschilden; het eene met een merk en de letters V. C.; het andere drie bollen en de letters V. B. (n°. 27). Zie de zerk vermeld hiervoren bl. 479.

„*Hier leyt begr aüen.. Cornelis Pietersz. van Leckerkerck hij sterf dē* 18
„*January a°.* 1595." Hierbij een merk (L. A°.).

„*Hier leyt begraven balten Pietersz. cramer die sterf int jaer ons heeren*
„Mviᶜiiii *den* xxx *dach daer maent december.*" Een schild met een merk en de letters B. P. (n°. 51).

„*Hier leyt begraven Janneken beghin die sterf den* 20 *Januarius* 1614." (n°.59).

„*Hier leyt begravē mʳ. Johan de Brammer in syn E. leven Heere in Vrijberghe out omtrēn* 66 *jaren die sterft den* 7ᵉⁿ *Junii* 1617."
Wapen: in het midden eene bloem; voorts een os, vogel en visch. (n°. 15).

„*Sepulture van Jochem Aelbregtsen van der Heyden out borgemeester der steede*
„*en de lande van der Tolen sterf* 5 *July* 1625 *out* 50 *jaren ende syne huys-*
„*vrouwe aeltien Wilms gestorven op den* 12 *October anno* 1651 *oudt* 70 *jaren.*"
Een wapen: naar het schijnt drie bloemen. Latere eigenaars J. v. d. Heide en Franc. de Waal. (n°. 66).
Hij komt voor als burgemeester, op de lijst bij Smallegange, op de jaren 1615, 1616, 1618, 1619, 1622 en 1623. In MS. genealogische aanteekeningen vind ik drie andere wapens van v. d. Heyden opgegeven, 1°. dat bij Smallegange, 2°. dat in het *Nobiliaire*, 3°. dat op een cachet: 3 brandende vuurpotten 2 en 1, op goud. Onder verschillende leden van het geslacht, waarbij evenwel Jochem niet genoemd wordt, komt voor een Jacques van der Heyden *dit* la Bruyère, die in 1649 adelbrieven had gekregen; Gerrit v. d. Heyden, aanzienlijk koopman te Novogorod, uit Zeeland afkomstig, die later veel werk maakte van de alchimie 1626; Jacques schepen te Tholen 1688 enz.

„*Hier is begraven marini anthonissen kolle out burchmʳ deser stede sterf dē*
„14 *mey* 1606 *en Janneken Jochems dochter syn huysvrouwe sterft de* 27 *October.*"
„*Cornelia Marinis Kolle haer .... hte huysvrouwe was van Pieter Rese ...*
„*balin ṽ por(t)ffiet sterf den* 20 *february A°.* 1626."

„*Hier leyt begraven neeltien antonis huysvrouwe van de majoor Cornelis Colle*
„*sterf den* 28 *7ber* 1686 *seey was oudt* 78 *jaeren.*"

„*Antonetta marinus colle huysvrouwe van Melchior Jansse Leydeckker sterft*
„*den* 10^{en} *October a.* 1627 *en haar broeder Cornelis Cornelisse Kolle sterft*
„*den* 29 *September* 16 . . ." (n°. 70).

MARINUS ANTHEUNISSEN KOLLEN komt, onder den naam van COSTA, voor op meergemelde lijst op de jaren 1575, 1576, 1578, 1594 en 1595. PIETER RESEN was nog in 1627 baljuw van Poortvliet, zie ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VIII, bl. 130 en 149.

„*Hier is begraven vocht Cornelis de hr borgemeester van ter Tolen balios van*
„*de grafelykheidt Portvliet sterf ende out is geweest* 57 *jaren a°.* 1652."

„*Hier leyt begraven Cornelis de Vocht sterft den* XIX *februarij* XVI$_c$XLII."

Een wapen even als Stavenisse, doch en chef drie klaverbladen in plaats van de turven. Uit den helm een klaverblad. Latere eigenaar J. H. G. CLEMENT. (n°. 16).

VOOCHT CORNELISSEN komt als burgemeester voor op de jaren 1645, 1647, 1648, 1650 en 1652.

„*Hier legt begraven d'Heer Jan Janse Strijt, oud burgemeester deser stede*
„*en rentmeester van de geestelycken en wereldlycke geannoteerde goederen en*
„*confiscatiën in quartieren van Tholen sterf op* 28 *Novemb.* 1656 *oud* 80 *jaren.*"

„*Ende jofvr. appollonia Anthonis syn huysvrouwe oud* 54 *jaren, gestorven*
„*op* 25 *martii* 1646."

Van boven een wapenschild met een merk en de letter S. Latere eigenares CORNELIA STRIJD. (n°. 5).

Hij was burgemeester 1586, 1589 en 1590.

„*Hier leid begraven Cornelis Marin(i)sse in zyn leven kerckmeester van deeser*
„*kercke sterft den* 9^{e} *maart anno* 1663 *oudt geweesd* 76 *jadren.*"

„*Cornelia Marinus zyn huysvrouw sterft den* 19 *October anno* 1646."

„*Ende Petronella Keisers zyn tweede huysvrouw sterft den . . . .*"

„*Ende zyne oudste dogter marya van der Vliedt getroud geweesd met Jacob*
„*van der Heyde is gestorven op den* 22 *meye anno* 1653 *oud* 33 *jaaren.*"

„*Ende Sr Joannis Greef gewesene* 2 *man van de juffr Petronella Keysers*
„*sterft den* 22 *Juny a°.* 1681." (n°. 3).

„*Hier leijdt begraven den eerzamen Cornelis Classen Negenoogen die sterft*
„*den vijfden augūs* 1647."

Een wapenschild met letters. Latere eigenares N. VAN DIEST wed. (n°. 18).

„*Hier rust Willem Jacobsz metser sterft anno* 1641 *ende huysvrou Grijtken*
„*Claes sterf den* 19 *Juny* 1647 *ende Magryte Willems sterft den* 15 *Novembr* 1647."

In plaats van wapen metselaarsgereedschap. (n°. 69).

„*Hier leyt begraven Corneli. Striit is gestorven op den* 1^{e} *mey anno* 1651
„*ende Jopke Rixe sterft . . . .*" (n°. 29).

„*Hier leet begraven Pieter Jacobsz van Gelre die sterft anno* MVᶜLIX *den* XIX
„*dach in meye bidt voor de siele. Ende den eerzamen Pieter Jacobs*ⁿ *van gelre*
„*secretaris deser steede die starf den* 5 *Septembris* 1631."

Volgt een griffioen met opene vlerken, om zijn hals hangt een wapenschild: een baar, en chef: drie hakmessen, en pointe: drie bollen.

„*Ende juffrov Marie van der Haegen zyn huysvrouwe die starf den* 25 *December* 1651."

In de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Latere eigenaar burgemeester Cornelis van Cromstrien. (nº. 61).

„*Hier leyt begraven Hendrik Stevenssen die sterft den* 23 *augustus* 1655 *oudt*
„78 *jaaren ende neeltgen Vans syn huysvrouwe die sterft den* 20 *September*
„1634 (?) *out* 79 *jaren.*"

In het midden een snijdersschaar in eene ruit. In de hoeken rozen. Latere eigenares Cornelia Strijd. (nº. 6).

„*Hier leght begraven d'Heer Iman Liens president schepen deser stede Tholen*
„*sterft den .... en burgem*ʳ *out synde .... jaren.*"

Latere eigenaar Iman Spruijt. (nº. 34). Liens was Burgemeester in 1686.

„*Hier leggen begraven Heer Jacob Willemsen de Bout heer van Vrijberghe*
„*sterft den* 28 *Maert anno* 1556."

„*Heer Willem Jacobsen de Bout heere van Vrijberghe, burgemeester deser*
„*stad Tholen sterft den* 16 *january an*º 1625 *out* 75 *jaaren.*"

„*Jonckvrouw Cornelia de Jonge huysvrouwe van den Heer burgemeester Marinus van Vrijberge sterft den* 6 *februari an*º 1629 *out* 31 *jaer.*"

„*Jonckvrouwe Cornelia Vagers huysvrouwe van den burgemeester heer Willem*
„*van Vrijberghe sterft den* 30 *Juny an*º 1636 *oud* 64 *jaer.*"

„*Heer meester Lieven van Vrijberghe burgem*ʳ *deser stadt eñ rekenmʳ van Zeeland sterft den* 3 *Juny anno* 1637 *oud .... jaar.*"

„*Jonckvrouwe Cornelia van Vrijberge sterft den* 20 *Juny an*º 1650 *oud* 18 *jaaren.*"

„*Heer m*ʳ *Jacob van Vrijberge secretaris deser stadt sterft den* 4 *Septemb*ʳ *a*º
„1651 *out .... jaar.*"

„*Jonckvrouwe Anthonetta van Vrijberge huysvrouwe van den Heer capiteyn*
„*Theodorus van Vrijberghe sterft den* 11 *Octob. a*º. 1654 *oud* 28 *jaaren.*"

„*Jonckvrouw Anna van Vrijberghe huysvr. van den heer Burgemeester Wilhelm van Vrijberghe sterft den eerste maart a*º. 1655 *out* 25 *jaare.*"

„*Paulus van Vrijberghe sterft den* 1 *July an*º 16... *oud* 21 *maanden.*"

Van boven het wapen van Vrijberghe. (nº. 50).

Mors janua vitae, Vrijberghe, met het wapen van Vrijberghe. (nº. 48).

Morte virescit virtus, Vrijberghe, met het wapen van Vrijberghe. (nº. 49). Beiden zonder verdere aanduiding.

„*Jonckvrouwe Maria Struyve wed. van de Heer secretaris m*[r] *Jacob van Vrij-* „*berghe gestorven den* 17 *Juny A*° 1658."

„*Jonckvrouwe Johanna van Vrijberghe gestorven den* 28 *October a*°. 1670."

„*Jonckvrouw Johanna Maria van Vrijberghe gestorven den* 4 *Januarius* „*anno* 1673."

„*Jonckvrouw Maria Margaretha van de Perre huysvrouwe van de heer Ma-* „*rinus J. van Vrijberghe secretaris van Tholen overleden den* 27 *Mey anno* 1679."

„*Mevrouw Maria Steengracht huysvrouwe van den Weledelen heer meester* „*Cornelis van Vrijberghe heer van Vrijberge etc. Raet in den Raede van Stae-* „*ten der vereenighde Nederlanden, overleden den* 6 *November anno* 1679."

„*Mevrouw Maria van Vrijberghe huysvrouw van den edelen heer kapiteyn* „*Huybrecht van Vrijberghe sterft den* 15 *December* 1681."

„*Den weledelen heer en mr. Cornelis van Vrijberghe Heer van Vrijberghe in* „*syn leven raedt in de raede van Staeten der vereenighde Nederlanden sterft* „*den* 19 *mey a*°. 1688." (n°. 58).

„*Heer Wilhelm van Vrijberghe heer van Nieuwelande etc. gecommitteerde raedt* „*en ter admiraliteit van Seelant denat.* 15 *Januarius a*°. 1679."

„*Jacoba van Vrijberghe dogter van de heer raetsheer Lieven van Vrijberghe* „*heer van Nieuwelande etc. out* 31 *jaar sterft den* 22 *mey* 1686."

Voorts: *mors janua vitae* en het wapen van Vrijberghe. (n°. 57).

„*Catharina van Vrijberghe oudt* 19 *jaeren dochter van heer Johannes van* „*Vrijberghe heer van Naemen sterft op den* 20 *November a*°. 1685. *Catharina* „*Pieternella van Vrijberghe oudt* 19 *maanden dochter van Heer Levinus van* „*Vrijberghe heer van Naemen sterft op den* 18 *October* 1685."

„*Anna Maria van Vrijberghe out* 19 *jaeren dochter van Heer Johan van* „*Vrijberghe, sterft op den* 22 *November anno* 1687."

„*Hier leyt begraven dE de H*[r] *de H*[r] *Johan L. van Vrijberghe H*[r] *van Namen* „*ordinaris raad van syn doorl. Hoogh*[t] *den Heere Prince van Orange burge-* „*meest*[r] *en permanente Raadt der stadt Tholen, rentm*[r] *van de geestelycke goe-* „*deren, Bailiu en dycgraaf der Hooghheerlyckheidt van Poortvlied, mitsgaders* „*gecommitteerde tot de fortificatiewerken van Tholen ende die op de reviere* „*d'Eendracht sterft op den* 5 *Juni a*°. 1678."

„*Als nogh syn Edele huysvrouw vrouw Catharina Oysel sterft op den* 28 „*Augusti a*°. 1688 *synde* 47 *jaeren oudt.*"

„*Anna Maria van Vrijberghe out* 19 *jaeren, dochter van Heer Johan van* „*Vrijberghe, sterft op den* 22 *November anno* 1687. (n°. 1).

Het geslacht van Vrijberghe heeft te Tholen een groote rol gespeeld; over velen der hiervoren genoemden vindt men bijzonderheden in de meergemelde verzameling op het provinciaal archief. Omtrent den oorsprong van dit geslacht vind ik in eene onder mij berustende genealogie van Vrijberghe, dat de heerlijkheid Vrijberghe in 1484 gekomen is van eene Cornelia Croesink, gehuwd met David Dibbouts (of de Bout), die de vader was van Willem Davidsz. Deze was bur-

gemeester te Reimerswale en gehuwd met MARIKEN MAYKEN ADRIAANSEN VOXEN († 29 Maart 1558), verwant aan het geslacht COPAL. Het derde kind uit dit huwelijk was JACOB WILLEMSE DE BOET, die, nadat hij in 1550 de heerlijkheid Vrijberghe gekocht had, den naam van VRIJBERGHE aannam, Reimerswale verliet en te Tholen kwam wonen, waar hij in 1555 schepen werd. Uit zijn huwelijk met JOSINA BEENS sproot WILLEM JACOBSE DE BOET VAN VRIJBERGHE, die uit zijn derde huwelijk, met CORNELIA VAGEES, naliet drie zonen, JACOB, LIEVEN en MARINUS, die de stamvaders zijn geweest van al de overige leden van dit geslacht.

Het octrooi tot indijking van Vrijberghe, waarvan eene copie in mijn bezit is, gegeven door PHILIPS aan JAN RUICHROK, is van 4 Maart 1445 (1444 st. c.) en te vinden in het register van de leenen, op het rijks archief, *Alpha* 1440—1447, *Cas. G, kapittel Zeeland*, fol. 7. Als medegeregtigde wordt daar ook genoemd ANTHONIS VAN ROTSELAAR. Indien de overgang van de heerlijkheid, zoo als die in de genealogie voorkomt, de ware is, dan blijkt uit ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. II, bl. 185, dat dit slechts van een gedeelte er van moet verstaan worden.

„*Hier leyt begraven Crijns tunissen sterf den* 27 *Mey* 1678 *ende Janneken* „*Jacobssen sterf den* 16 *Febr* 1685."

„*Ende juffr Anna Maria Coorne zyne huysvrouw sterft den* ... *out synde* „... *jaren*. (L. G.).

Wandelkerk.

„*Hier leet begraven Jacob Arensen, die sterf int jaer* XVc *en* X *den* XIX *dach* „*van December*."

In het midden een merk. (n°. 19).

„*Hier leyt begrave Janneken Bouwen Jan Dircksens Pieter Jansz huisvrouwe*, „*sterft a°*. XVcXXIIII *den* Xsten *January*."

In het midden twee gekruiste hooivorken, aan de eene zijde een merk; aan de andere een boog. (n°. 15).

„*Hier leyt begrave Hubrecht Corneliszoen Mosterpot ende sterf int jaar ons* „*heeren* XVcLVII *den* XIX *dach van de maent October*."

In het midden een wapenschild met pot en de letters H. C., in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Latere eigenaar J. L. GERLAG. (n°. 22).

„*Hier leyt begraven Catelina de Meu Lenaer huysvrouw van mr Emmanuel* „*Oliphant, pensionaris en rekenmr der stede, sterf den* 10 *Martii* 1596, *de* „*kinderen van Gillis Oliphant storve Catelia den* 14 *Aug*. 1620, *Cateline den* „10 *July* 1623, *Gillis Oliphant huysvrou Sophia Ariaens sterf den* 29 *Septem-* „*ber* 1624 *en Mayken Heÿderick syn huysvrou sterf den* 20 *Sept*. 1626."

Van onder een wapen: 1 en 4 een olifant met een toren, 2 en 3 een vogel, een middelschild van hermelijn; uit den helm een Indiaan met een pijl. Latere eigenaar „predikant CAROLUS TIBAUT." (n°. 26).

„*Hier light begraven* m^r *Daniel van Lansbergen docteur in der medecine,*
„*schepen ende ordinaris medicyn deser stede starf anno* MDCIII *den* XXV^en *Octobris.*"
„*En Cornelia Cornelis Keisers dochter syn huisvrouw sterf den* 14 *Juny*
„*a*°. 1623."
In het midden het wapen van LANSBERGEN: drie leeuwen. Latere eigenaar MODERA.

„*Hier leyt begraven deersame Francoys Fransz. lantmeter, schepen deser stad:*
„*die sterft den eerste dach van December anno* 1606.
„*Hier leyt begrave Cornelii(ia) Adryaense van Bullestrate de huysvrouwe van*
„*den overleden Fransois Franse die sterft op den* 4 *Junius anno* 1625."
Tusschen deze beide grafschriften een wapenschild met een merk, twee sterren en de letters F. F. Voorts aan de eene zijde een zandlooper, aan de andere een doodshoofd. (n°. 14).

„*Hier leyt begraven d'Heer Marynus Corvinckx baillio ende dykgraaf der*
„*stadt ende landt van ter Tholen, sterft den* 19 *April anno* 1638."
Van boven een wapenschild met drie leeuwen. (n°. 6).
Burgemeester 1614, 1615, 1617, 1618, 1620, 1621, 1624, 1625, 1626.

„*Hier leyt begraven Claes Aelbrechts van Lubeek, hovenier sterf den* 13 *Mey*
„*a*°. 1638 *met syn huysvrouw Leuentien Cornelis sterf den ....*"
Van onder een wapenschild waarop boomgewas en aan weerszijde eene spade. Latere eigenaar DIRK BEVELANDER. (n°. 2).

„*Hier ligt begraven de heer Melchior Frans Leydekker in syn leeven dyk-*
„*graaf sterf den* 30 *Augusti* 1657 *oud* 68 *jaren en Jufvrouw Geertruyt Smout*
„*syn eerste huysvrouwe sterft den* 29 *Septemb.* 1628 *oud* 29 *jaren ende juf-*
„*frou Johanna de Bucker syn tweede huysvrouwe die sterf den* 31 *Julii a*°.
„1661. *Ende de heer en* m^r. *Francois Leidecker borgem^r. deeser stede sterf*
„*den* 13 *October a*°. 1688."
Van boven een wapenschild waarop een sautoir en drie sterren. (n°. 5).
Mr. FRANCOIS LEIJDEKKER was burgemeester in 1685 en 1686.

„*Hier leyt begrave de huisvrou van Adrian Jacopse Cok* 1661."
Latere eigenaar J. KOK. (n°. 28).

„*Hoc momumento conditur corpus doctissimi ac honorandi viri, domini et*
„m^r *Abrahami Beeckmanni, rectoris gymnasii Gorcomiensis, Vlissingani, Goesani,*
„*Roterodamensis ac Tholani; obiit a*°. *rectoratus sui* XXX, *aetatis* LVI, *salutis*
„MDCLXIII *ad nonas Junias.*"

Quem Rotta, Rhenus, Honda Vahalis et Schaldis
Coluere gnarum multiformium rerum,
Beeckmannus hic est efferae juventutis
Rector severus, sed monere malebat
Docendo, quam potens scholasticis regnis
Sceptrum superbe paedagogicum ferre.

Van boven het wapen van BEECKMAN. (n°. 9).

ABRAHAM BEECKMAN is waarschijnlijk te Middelburg geboren, in 1597, uit ABRAHAM BEECKMAN en SUSANNA VAN DE RHEE; eerst rector te Gorinchem a°. 1636—1646, te Vlissingen 1646—1655, te Rotterdam en vervolgens te Tholen. Zie VROLIKHERT, *Vlissingsche kerkhemel*, bl. 339, 356, die hem voor een Rotterdammer houdt; RÖMER, in *Nehal.*, I, 98; S. PICCARDT, a. w., bl. 174.

Koorkerk.

„*Hier leyt begraven Jacob Janssone en Dierk Claysdochter syn wyf ende* „*haer beyder kinder Cornelis Jacobssone Katerina Jacopsdocht. die starf int* „*jaer ons heeren* MCCCC *ende* ....."

In de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Latere eigenaars de erven ABRAH. VAN DORESLAAR. (n°. 18).

„*Hier leet begraven Jan Pieterssen Haeck die sterf int jaer ons heere* „MVC *en̄* XV XV *dage in meerte bidt voer de ziele.*"

In het midden een merk; in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Latere eigenaar WILLEM KRIJGER. (n°. 5).

„*Hier leyt begraven Balten Jansz. barbyer hij sterft int jaer* MVCXXXVIII *den* „XXVIIIen *dach va February.*"

„*Hier leyt begraven Mariken Pieters Janneke die wyf was van Balten Jans* „*die sterf anno* MVCXLVIIII *ten* XIII *January.*"

Latere eigenaar J. L. SCHERPING. (n°. 9).

„*Hier leyt begraven Aert Jansen Schlidecker sterft den* 2 *Desemb.* 1616." (La. B.).

„*Hier leyt begraven Soeten Jans huysvrou van Cornelis Cornelissen Backer* „*sy sterf den* 28ste *November a°.* 1626."

Van onder een schild waarin een snijdersschaar en de letters C. C. (n°. 37.)

„*Hier leggen begraven Margriete Pieters de Landi ste(r)ft den* 8en *Juli anno* „1627 *ende Marinis Gelense Hoogewerf haren man, sterft den* 1 *mei anno* 1633."

Op de zerk een winkelhaak en passer.. Latere eigenaar CORNA. VAN DE WATERING, JOOS VAN DER LINDE. (n°. 57).

Haec dum sacra Dei tractat Mysteria Tholae,
Ionas hic posuit quae Monumenta vides;
Scilicet ossa ejus placide generisque quiescent
Donec in extrema sunt rediviva die.

„*Remigius de Monier sterft den* 14 *Mey an̄o* 1626 *ende Josyntken Aerts* „*Ionae huisvrouwe starf den* 27 *January* 1631."

Latere eigenaar ANTHONIJ VAN BIJNEN. (n°. 11).

Vgl. W. TE WATER, *Kort verhaal der reformatie*, bl. 256.

„*Hier leyt begraven Jan Cornelis Commerse sterf ter Tholen den* 14 *November anno* 1640."

„*Hier leyt begraven Jan Dupon out* 68 *jaer sterft den* 21 *April* 1684."

„*Ende syn huysvrouw Ammeren van den Blocke out* 70 *jaer sterf den* 3 „*November a°*. 1688."

„*En haer eerbaere suster Aertie van den Blocke jonge dochter out* 69 *jaer* „*sterft den* 20 *November a°*. 1689."

Latere eigenaar ABRAHAM VAN DEN BOOGAERD. (n°. 8).

„*Hier legkt Marinis Huyb(r)eghsen Palinck gewese scheepen deser stadt*, *was* „*penninckm*[r] *over de vorschen van der Tholen oudt* 46 *jaren*, *sterft den* 7 „*November* 1647 *ende Josina van der Heyden Soli oudt* 43 *jaren ster*.... 9 „*November* 1648."

Van boven een bord en een wapenschild. Latere eigenaar „raad van state BODEL." (n°. 44).

„*Hier legt begraven Marynis Janse de Bree gestorven den* 17 *January* 1648."

„*Hier legt begraven Anthony Cornelissen Hicke gestorven den* 7 *September* 1666."

Op de zerk een aanbeeld met een hamer in een schild. Latere eigenaar „notaris VAN NOORDEN." (n°. 35½).

„*Hier legt de Heer Barthol. Vermeuyden was capiteyn van een vendel voet*„*knechten sterft den* 4 *Augusty* 1650 *oudt* 38 *jaren*."

Van boven twee wapenschilden, in het eene het wapen van VERMUYDEN, in het andere, een vrouwenwapen, 3 klavers en fasce, 2 sterren en chef, en eene bordure. Latere eigenaar J. v. D. STERRE. (n°. 12).

Bursiadae generisque haec sunt monumenta, viator,
Christi Tholenses qui vice pascit oves,
Quem reducem expectat post tristia funera Chrū,
Qui sua vita, cui dulcra lucra mori.

„*Hier leit begraven Domeni Jacobus Burs*, *Dienaar des goddelycken woorts* „*binnen Tholen oudt* 60 *jaeren sterft den* 21 *April anno* 1650."

De kinderen storven:

Elisabeth Burs	*den* 29 *Nov*. 1616.		*Elisabeth Burs*	*den* 9 } *Maart* 1635.
Jacob Burs	*den* 9 *Mey* 1623.		*Johannes Burs*	*den* 13 }
Jacob Burs	*den* 23 *Aug*. 1624.		*Gillis Burs*	*den* 12 *Febrū* 1638.
Elisabeth Burs	*den* 14 *Junii*	} 1626.	*Cornelia Burs*	*den* 29 *Maart* 1638.
Gillis Burs	*den* 9 *July*	}	*Cornelia Burs*	*den* 5 *Decemb*. 1643.
Johanna Burs	*den* 7 *October*	} 1629.	*Cornelia Burs*	*den* 10 *July* 1644.
Elisabeth Burs	*den* 11 *October*	}		

„*Ende Elisabeth van Hoorebeecke huysvrou van Jacobus Burs sterf den* 16 „*Martii anno* 1628."

„*Maria Burs huysw. van G. C. de Man sterft den* 26 *Mey āno* 1660."

„*Hier leyt begraven Johanna Jansdochter weduwe wiilen Jacobus Burs oudt* „48 *jaren sterft den* 16[en] *februarius anno* 1652." (n°. 27).

Zie over JACOBUS BURS, DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 46 en 47.

„ Hier leyt begraven Pieternella Harinx de huysvrouwe van Heynderick Servaas.
„ is gestorven op den 13 *mey anno* 1650 *ende syn* 2 *huysvrouwe Marya Strijdt*
„ is gestorven op den 22 *February anno* 1663 *ende Heynderick Servaas sterft*
„ op den 11 *Desember anno* 1665 ..... *ende Helena Servaas de huysvrouw van*
„ Cornelis broer sterft den 15 *July anno* 1668."

Op de zerk een smitshamer onder een kroon in een schild. Latere eigenaar Jan van Manen. (n°. 25).

„ Hier leyt begraven de Heer mr Marynus van Vrijberge in syn leeven bur-
„ gemr deser stat Tholen en aldaer Rentmr generael van de gemeene middelen·
„ obyt den 20 *September an°* 1652 *out* 59 *jaeren."*

„ En Mevrouw Cornelia de Huybert syn Ed. huysvrouw obyt den 6 *October* 1667."

Van boven twee wapenschilden, waarvan een Vrijberghe, het andere blank; uit den helm een schaap. (n°. 28).

„ Hier leyt begraven Huybrecht van Malsen koopman met 7 *kinderen Hij is*
„ gestorvē den 2 *Juny a°* 1654 *out* 55 *jaer."*

Van boven een wapenschild met drie hondenkoppen. Van onder de letters H. V. M. (n°. 59).

„ Hier legt en rust Lindert Janse Smalheer sterf den 20 *November* 1656."

Van boven een merk met de letters L. J. S. in een schild. Uit den helm een klaverblad. Latere eigenaar Cornelis Ferny. (n°. 15).

„ Hier leid begraven Maiken Sys d'huysvrouwe van Enghel Becman sterf den
„ 30 *mey* 1657 *oud* 36 *jaaren."*

Van onder het wapen van Beeckman, doch in de plaats van de onderste roos een vogel in een sautoir; in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten en de letters P. J. W. Eigenaar „balliuw Wallenburg en mevr. Duurkant, geb. Wallenburg." (n°. 4).

„ Hier leyt begraven Johanna du Pont huysvrouw van Nicolaas Haak. sterft
„ den 15 *mey* 1662 *oud* 48 *jaren. Ende haar oudste soon de hr Nicolaas Haak*
„ doctor in de medecynen commies van de ammonitie ende fortificatiewerken
„ binnen Steenberge ende het fort Hendrickus etc. sterf den 10 *October* 1675
„ oud 25 *jaren."*

„ Hier leggen begraven de kinderen van de Heer Rentmeester Jaqūs Haak."

Gestorven:

Samuel Haak den 21 *Juny* 1676.
Jacobus Haak den 22 *Juny* 1679.
Johannes Haak den 29 *December* 1679.
Johanna Haak den 10 *September* 1683.

Latere eigenaar Jacobus de Hond. (n°. 55).

„ Hier ligt begraven Jacob Boerbergh oud schepen ē brouwer deser stede
„ sterft den laatsten January 1656 *out* 84 *jaren ende juffrouwe Baldina van*
„ Storm syne huysvrouw out 85 *jaer sterft den* 24 *April an°* 1668."

„*Hier leyt begraven juffrov Maria Boerbergh huysvrov van de Heer Borge-*
„*meester Nicolaas Haack out* 60 *jaeren sterft den* 16 *Januarius* 1678."

Van boven twee wapens, het eene drie eikels, een boom en bergen, het andere een muts boven een baar; uit den helm een eikel. Latere eigenaar „BAST. BOERBERGENS erven." (n°. 35).

„*Hier rust Cornelya Adriaense de huysvrou van Phil(i)p Buyts, sterft den*
„26 *feb.* 1669."

„*En haar kint Lena Buyts sterft den* 20 *Jannew.* 1668 *en haar moeder*
„*Pieternella Joos van der Steen sterft*.....

Van boven het wapen van BUITS (drie paardenkoppen). Latere eigenaar „vendrig WIELING." (n°. 21).

„*Hier leyt begraven Jan Jacobs Buits sterft den* 2 *Junius a°* 1674 *out synde*
„34 *jaeren en Jacob Hparodys* (?) *Buits sterft den* 27 *Octob.* 1683 *out* 74 *jaer.*"

Van boven het wapen van BUITS en in de hoeken de zinnebeelden der evangelisten. Latere eigenaar GERRIT TEN HAGE. (n°. 20).

„*Hier leyt begraven de heer m*r. *Johan van Grijpskerke in syn leeven Reken-*
„*meester ter camer van Zeelant en bewinthebber van de Westindische compagnie.*"

„*Hier leyt begraven Mevrou Appoliona de Putter huysvrouwe van de Heer*
„*m*r *Johan van Grijpskerke rekenmeester in de rekenkamer van Zeelant out* 49
„*jaren sterft den* 6en *November* 1669."

Van boven de wapens van VAN GRIJPSKERKE en van DE PUTTER (drie putters); uit den helm een halve griffioen. Latere eigenaar raadpensionaris RECSTOOT.

„*Hier leyt begraven de heer Johan Vermuyden Borgemeester deser stede sterft*
„*den* 17 *October anno* 1669 *oudt* 74 *jaren.*"

„*Ende juffr. Clasina Dallens syn huisvrouwe sterft den* 14 *April anno* 1675
„*out* 63 *jaren.*"

„*Ende juffrou jonckvrouwe Maria Vermuyden haar dochter sterft den* 6 *Meye*
„*anno* 1675 *ont* 25 *jaren.*"

Van boven het wapen van VERMUYDEN, alsmede een blank schild; uit den helm een bok. Latere eigenares wed. V. D. BEKE. (n°. 30).

„*Hier leyt begraven de heer m*r *Willem vã Vrijbergen in syn leven reken-*
„*meester van de edel mogende Heeren Staaten van Seelant sterft den* 15 *April*
„1669 *met syn huysvrou jonckvrou Cornelia Cau starf den*....."

Van boven de wapens van VRIJBERGHE en CAU. Latere eigenaar raad van state BODEL. (n°. 45).

„*Hier leyt begraven den weledelen Heer m*r *Jacob van Vrijberghe secretaris*
„*deser stede obyt den* 26 *Meert* 1670 *out* 26 *jaeren.*" (n°. 31).

„*Hier leyt begraven d'Ed h*r *de Heer m*r *Johan van Vryberge in syn leven*
„*pensionaris en secretaris der stad Tholen oudt* 50 *jaeren obyt den* 17 *April*
„*a°* 1684."

„*En Mevrouw Cornelia van Vrybergha syn ed. huysvrouw oudt* 27 *jaeren obyt* „*den* 13 *Meert a°* 1674." (L°. C).

„*Wy weten in wien wy gelooft hebben en syn versekert dat hy machtich is* „*ons pant by hem wechgelegd te bewaren tot den dach onser saliger opstanding.*"

De wapens van VAN DEN BRANDE en van DALLENS of DALENS; dit laatste: en chef een leeuw, en pointe gedeeld en twee hanepooten, zoo als het op de wapenkaart van SMALLEGANGE voorkomt. Voorts:

„*Hier ligt begraven heer Antonius van den Brande heer Jansoon, monsterheer* „*over het crygsvolc te peert en te voet van de staaten generaal der Vereenighde* „*Neederlanden, wethouder en ouderling der stede Tholen, sterft a°* XVI°78 „*den* (28) *December.*

„*En vrou Adriana Dalens syn wyf sterft a°* XVJ°LIII *den* 16 *mey.*"

„*En joncheer Jan van den Brande, haarlieder zoon sterft a°.* 16°LIIII *den* XXXI *Jan.*"

„*Ende d'eerbaare en seer deugdtsame jonckvrouwe vrou Catarina van den* „*Brande haerlieder dochter weerdige huysvrouwe en geweest gemalin van jonckeer* „*Cornelis van den Brande* ..... *Leenman van de Graaffelyckheidt van Zee-* „*land sterft a°* 1678 *den* 17 *December.*"

Latere eigenaar „predic. DAN. SECURIUS." (n°. 52).

„*Hier leyt begraven de Heer Nicolaas Haak, Borgemeester ende permanente* „*raadt deser steede Tholen etc. out zynde* 66 *jaeren sterft den* 27 *Mey a°* 1681."

Van boven een wapenschild waarin drie weerhanen onder een klok, waaruit een dubbele vogelskop. Latere eigenaar WILLEM FEYTELAER. (n°. 56).

„*Domp van d'Heer Borgemeester W. Bollaert.*"

Latere eigenaar de familie van LICHTENBERG, kinderen van MARGARETHA BOLLAART. (n°. 33).

WILLEM BOLLAERT was burgemeester te Tholen in 1684 en 1685.

„*Hier leyt begraven Coenraat Andriese Toellenis gestorven in iaer* 1688 *den* „20 *iannarius out* 50 *jaer en syn huysvrouw Hernoddina Leenders Bruys is* „*gestorven in jaer* ..... *out* ..... *iaer.*"

Van boven een wapen, twee vogels waaronder eene ster. Latere eigenaar M. ADR. DE SAVORNIN. (n°. 34).

„*Sepulture voor de eerw^r gemalinne van den Edelen manhaften krygsoverste* „*de Heer S. Scotte.* (n°. 43).

Zie hiervoren bl. 413 en 414.

„*Hier leyt begraven de heer Marinus van Rozevelt in syn ed. leeven bor-* „*gem^r deser stad, leenman der Gravelyck(heid) van Zeeland Dyckgraaff van* „*Glimes etc. overleeden* 29 *January* 1710 *ende juffrouw Johanna Poulier syne* „*huysvrouwe gestorven den* 11 *may* 1707."

Latere eigenares wed. ROZEVELDT. (n°. 24).

„*Hier leyd begraven h^r Cornelis Gyse gebooren den* 18 *Agusti* 1688, *sterft*

„*den* 18 *mey* 1733 *en syn huysvrouw Juffr Adriana Mol geboren den* 10 *April*
„1698 *sterft den* 1 *Juny* 1749."

Latere eigenares J. Ad. Gijse. (n°. 16, 17).

Hierbij nog eene zerk van dezelfde eigenares met de letters J. G.

„*Hier legt begraven Monsr Nic. van den Bergh sterft den* 28 *Nov.* 1752 *oud* 41
„*jaar en desselfs dogter juffr Helena van den Bergh huysvrouw van de hr Jo-*
„*hannes van Noorden sterft den* 22 *April* 1759 *oudt* 20 *jaar.*"

Eigenaar Nicolaas v. d. Berg.

Wapenborden in de kerk te Tholen.

De volgende zijn die waarvan geene teekening, doch alleen de opgave voorhanden is.

Wapen van Grijpskerke.

J. v. G. 21 7ber 1676.

Zie hiervoren bl. 496.

Van Anthonius van den Brande.

Wapen van den Brande 1678 $\frac{12}{28}$.

v. d. Brande.	Borssele v. d. Hooge.
de Witte v. B. L.	Egmont van de Nijenburg.
Resen.	Bourgeois.
Oudewater.	Artus.

Zie de zerk van Anth. v. d. Brande hiervoren bl. 497.

Hij was de zoon van Jan Pieterse en Pieternella van der Hooge. Zijn vader was de zoon van Jan Pietersen en Sophia Resen, de dochter van Pieter Resen, over wien handelt de la Rue *Gel. Zeel.*, bl. 449 volgg. De mij bekende genealogien van v. d. Brande klimmen niet hooger dan laatstgenoemden Jan Pietersen, wiens moeder, blijkens deze kwartieren, eene de Witte (v. B. L?) moet geweest zijn; de groot- en overgrootmoeder van Sophia Resen, van vaderszijde, vindt men vermeld bij de la Rue, doch niet hare moeder, die volgens deze kwartieren Oudewatér geheeten heeft.

Pieternella van der Hooge was de dochter van Pieter Janse van der Hooge en Cornelia Philippe Bourgeois en kleindochter van Adriaan Joosen van der Hooge en Clara van Egmont van Nijenburg. De geslachten Bourgeois en Artus vindt men vermeld bij Carpentier, *Hist. de Cambrai etc.*

Joncvrouw Catarina van den Brande.

1678 den 17 Decemb.

v. d. Brande.	Dallens.
Resen.	Teellinck.
v. Borssele v. d. Hooge.	de Huybert.
Bourgeois.	van der Lisse.

Catharina v. d. Brande, vrouw van Cornelis, zie hiervoren bl. 497, was de dochter van den zoo even gemelden Anthonius en Adriana Dallens, die

in eerste huwelijk getrouwd was geweest met MARINUS CORVINCK. ADRIANA DALLENS was de dochter van JACQUES en CATHARINA DE HUYBERT; JACQUES DALLENS de zoon van ANTHOINE DALLENS en JOHANNA TEELLINCK; CATHARINA DE HUYBERT de dochter van NICOLAAS DE HUYBERT en CATHARINA V. D. LISSE.

D. O. M. et Aeternae Memoriae SS.
Wouters et Caulier M. C. 1698 *d* $\frac{\text{VIII}}{14}$
Requies haec optima nostra.
Nob. d. d. Mariae Caulier natae Masulipatanamae
in India Or. 1670
denatae Mediob. Zel. conjugi chars: nob. d. d.
Jacobus Wouters lib(e)ro
Dom. Baroniae a St. Jansteen reipub. Tholanae
excon. et perp. consiliarius
necnon ad cam. ration. Zel. eo nomine, deputatus, moest. hoc mon. f f f.

JACOB WOUTERS, vrijheer van St. Jansteen, heeft eene groote rol gespeeld in de beroerten te Tholen, in den aanvang der 18e eeuw (zie hiervoren bl. 471) en is ook diep betrokken geweest in de zaak van ZEEHELM, over de overgave van Vlissingen aan den koning van Pruissen. Later kwam hij te Middelburg wonen, niettegenstaande hij *gewoest*, dat is, op doodstraf uit Zeeland gebannen was. De procureur-generaal van het hof trachtte hem te vergeefs te arresteren, het volk liet het niet toe. Kort daarop huwde hij (a° 1715) met JOHANNA STEENGRACHT.

1767.

„*Mr Michiel Carel van Lichtenbergh in leeven raad en oud borgemeester der* „*stad Tholen overleden de* 24 *December in den ouderdom van* 68 *jaaren* 10 „*maanden.*"

Naamlijst der predikanten bij de hervormde gemeente te Tholen.

Zeer onvolledig; zij begint met 1650 en eindigt met 1743.

Afbeelding van de kapel te Tholen. Teekening in potlood.

Deze kapel is ook zeer goed te onderscheiden op de kaart van Tholen bij SMALLEGANGE. Volgens het opgeteekende bij v. D. AA, *Aardrijkskundig woordenboek*, i. v. *Tholen*, zou de blok van huizen waarin het stadhuis staat, in vroegeren tijd tot het grafelijk slot hebben behoord en dus ook deze kapel. Uit welke bron de schrijver van dat artikel dit heeft is mij niet gebleken; evenmin waartoe de kapel later gediend heeft. Thans is zij verbouwd tot een winkelhuis, dat echter nog van binnen de sporen draagt zijner vroegere bestemming.

Staatkundig, heldhaftig en geletterd Tholen.

Titel.

Hierbij het handteeken van ..... LIENS.

Portret van CORNELIUS VAN DEN BRANDE.

Zie de beschrijving van dit portret hiervoren bl. 126.

Gedenkpenning waarop het wapen van MARINUS VAN VRIJBERGHE.

Uit VAN LOON, *Gedenkp.*, dl. III, bl. 340. Zie over dien penning hiervoren bl. 146. De ambassadeur MARINUS VAN VRIJBERGHE was de zoon van BONIFACIUS, volgens anderen MARINUS VAN VRIJBERGHE en ELISABETH VAN DER HAAR. Hij was gehuwd met ANNA GIBSON, uit welk huwelijk hij eene dochter naliet gehuwd met den luitenant-kolonel THOMAS KENNEDY. Hij was afgevaardigde ter generaliteit toen hij in 1701 ambassadeur werd in Engeland en overleed in 1711.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

VII.

DE HEEREN EN MARKGRAVEN VAN VEERE EN VLISSINGEN. — VLISSINGEN.

VII.

Titel met de wapens van Vlissingen en Veere.

De heeren en marquisen van Vlissingen en Veere.

Titel.

Hierop, van boven, de wapens van BORSSELE VAN DER VERE, BOURGONDIË en ORANJE; dit laatste eigenlijk het wapen van CHALON, dat het eerste kwartier is van het wapen zoo als dit door prins WILLEM I is gevoerd; van onder de wapens: 1°. van SPANJE (van PHILIPS II) en van ORANJE-NASSAU, te weten: NASSAU, DIETZ, VIANDEN en CATZENELLENBOGEN, met het wapen van Oranje midden op het kruis; dit laatste wapen, Châlon (gouden band op een veld van keel) gekwarteleerd met Oranje (azuren posthoorn op een veld van goud) voerende te midden op het kruis Genève: een schildje met negen ruiten, vijf van goud en vier van azuur; vgl. SMALLEGANGE, *geslachtsrekening des huys van Nassau*, bl. 16 en 61 en J. TER GOUW, *Zegel- en wapenkunde*, bl. 119 volgg.

Handteeken (facsimile) van HENDRIK VAN BORSSELE IV.

Uit ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. III, st. 2, bl. 116. HENDRIK, over wien uitvoerig handelt ERMERINS, a. w., dl. III, st. 1, bl. 58—90, is de eerste heer van Veere geweest, die tevens heer van Vlissingen was. Over de vroegere heeren van Veere vindt men berigten bij ERMERINS, waar evenwel tusschen WOLFERT I en WOLFERT II nog een andere WOLFERT behoort te worden ingevoegd, zie VAN WIJN, *Onderzoek naar den tijd der regering van Wolfaard II en III enz.*, in *Nieuwe werken Zeeuwsch genootschap*, dl. I. Over de vroegere heeren van Vlissingen handelt TE WATER, *Plechtige inhuldiging van Z. D. H. Willem V.* Middelb. 1767, fol.

In 1415, 18 Febr. (MIERIS, dl. IV, bl. 311) werd het ambacht van oud en nieuw Vlissingen uitgegeven door hertog WILLEM, aan zijn bastaardzoon Lo-

DEWIJK; daarna gaf JAN VAN BEIJEREN de heerlijkheid met de hooge en lage jurisdictie aan WILLEM den bastaard en op 13 Maart 1426 aan FLORIS VAN BORSSELE, die er 200 gouden kroonen op uitgeleend had, MIERIS, dl. IV, bl. 824 en 825. Vervolgens werd Vlissingen door hertog PHILIPS uitgegeven (baillé à ferme) aan zijnen oudsten bastaardzoon, CORNELIS VAN BOURGONDIË, over wien handelt o. a. VREDIUS, *Gen. com. Flandr.*, t. II, p. 383 sqq. en nadat deze, in 1452, in een gevecht tegen de Gentenaren, was gesneuveld, aan ADRIAAN VAN BORSSELE, heer van Souburg, den gemaal van 's hertogs bastaarddochter ANNA, voor den tijd van negen jaren, doch reeds voor dat deze tijd verstreken was, op 26 Maart 1453, gaf de hertog het aan HENDRIK VAN BORSSELE, met Westkappel en Domburg, in pand, wegens 12000 gouden kroonen, ridders genoemd, van 48 gr. het stuk, die HENDRIK hem leende; de uitgifte geschiedde onder voorwaarde dat HENDRIK zich met ADRIAAN moest verstaan, zoo lang het regt van dezen nog liep en dat de hertog Vlissingen, na zeventien jaren, zou mogen lossen; men vindt het stuk in het 2e. *Copulaat* van de rekenkamer, fol. 411.

Handteeken (facsimile) van WOLFERT VAN BORSSELE VI.

Uit ERMERINS, l. c., III, st. 2, bl. 118. Na den dood van HENDRIK (waarschijnlijk 17 Maart 1474), volgde zijn zoon WOLFERT hem in zijne goederen op. Deze verkreeg op 1 Mei 1477 van MARIA VAN BOURGONDIË, tegen uitbetaling van 5000 gouden kroonen, dat de uitgifte eene altijddurende werd; de brief wordt gevonden achter de deductie van JOH. WILLEM FRISO en is ook opgenomen in *Regt van Syn Hoogheyd enz.*, 1733, bl. 93. Over WOLFERT zie men ERMERINS, a. w., dl. III, st. 1, bl. 91—117.

Portret van „heer ANTONIS VAN BURGONJEN." kl. 8°.

Onder het portret:

> *Schoon ik een bastaard ben, mijn naam en daad was groot,*
> *Al wie zich aan mij wreef, liep in een wissen dood,*
> *Ik wist door forssen arm elk uit den zael te lichten,*
> *En deed voor lans en zwaard den stoutsten vijand zwichten.*

Uit GARGON, *Walcherse Arcadia*, dl. II, bl. 106. Boven het portret de afbeelding van een penning, waarop aan de eene zijde het borstbeeld van ANTHONY, met het randschrift: Anthoine Grand bastart de Bourgoigne," aan de keerzijde: „nul ne si frote;" uit MIERIS, *Nederl. vorsten*, dl. I, bl. 78; onder het portret zijn zegel, uit VREDIUS, *Gen. com. Flandr.*, t. I, p. 126; naast het portret, aan de eene zijde zijn zegel (10 Oct. 1485) aan de andere zijde facsimile van zijn handteeken, beiden uit ERMERINS, a. w., dl. III, st. 2, bl. 118. ANTHONY, de groote bastaard, zoon van hertog PHILIPS, bij JOLA PRALLAEA, is, voor zooveel mij bekend is, nooit heer van Veere of Vlissingen geweest, doch was de vader van den eersten heer uit het huis van Bourgondië, die volgt; men zie over hem o. a. VREDIUS, l. c., t. II, p. 390, 391; ERMERINS, l. c., dl. III, st. 2, bl. 2 volgg. Dit portret en de drie volgende zijn

verkleinde copiëen van de portretten die vroeger, op het stadhuis te Vlissingen, in de raadkamer hingen; zie GARGON, l. c. en *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 119.

Portret van „heer PHILIPS VAN BURGONJEN." kl. 8°.

Onder het portret:

Mijn Anna, mijn vermaak uit Borssels edel bloed,
Bragt mij in 't erfbezit van Wolfaarts heerlijk goed,
'k Had Beveren, Zandijk, Vlissing, Brouwershaven
Maar deugd en schoonheid zijn de beste huwelijksgaven.

Uit GARGON, a. pl. Van boven het zegel van PHILIPS, uit VREDIUS, o. c., t. I, p. 126; onder het portret zijn zegel en facsimile van zijn handteeken in het Fransch en in het Nederduitsch, uit ERMERINS, l. c. Hierbij, welligt per abuis, het handteeken van PHILIPS VAN BEVEREN, natuurlijke zoon van ADOLF VAN BOURGONDIË, bij ANNA RANDRÉ. PHILIPS VAN BOURGONDIË, de zoon van den grooten bastaard en MARIA DE LA VIEFVILLE, werd heer van Veere en Vlissingen, door zijn huwelijk met ANNA VAN BORSSELE, de eenige dochter van WOLFERT; na diens dood op 29 April 1486 (niet 1487 zoo als men bij de schrijvers vindt), werd PHILIPS op 18 Mei van dat jaar te Veere gehuldigd, in zijne qualiteit van man en voogd van ANNA. Hij overleed 4 Julij 1498 te Brugge; zie over hem ERMERINS, l. c., dl. III, stuk 2, bl. 1—27 en ook bl. 123.

Portret van „heer ADOLF VAN BURGONJEN." kl. 8°.

Onder het portret:

Ik erfde vaders goed en wijs beleid en deugd:
De Bergsche ANNA *kreeg de lente van mijn jeugd:*
'k Wierd om mijn dapperheid tot Admiraal verheven,
En heb voor Neêrlands vloot de Fransche kust doen beven.

Uit GARGON, a. w. Van boven het zegel van ADOLF, uit VREDIUS, l. c. en een penning, waarschijnlijk geslagen bij gelegenheid van zijne huldiging te Veere op 23 Januarij 1519, uit MIERIS, *Ned. vorsten*, dl. II, bl. 84. Hierbij facsimile van zijne handteekening en zijn zegel, beiden uit ERMERINS, a. pl. Nog tijdens het leven van zijne moeder, op 22 Augustus 1504, werd ADOLF, nevens haar te Vlissingen gehuldigd, (TE WATER, l. c., bl. 10); na haar dood werd hij op 1 Februarij 1519 er mede verlijd, blijkens de *Coustumen van Vlissingen*, zoo als hij ook op 23 Januarij van dat jaar te Veere was gehuldigd. Door hem werd op 10 Julij 1527 gesloten het contract over het onderhoud van de zeewerken te Vlissingen, waarover later hoog loopende geschillen en processen zijn ontstaan. Bij dit contract, dat op 31 Augustus 1528 door den keizer werd bekrachtigd en te vinden is in het stadsarchief te Middelburg, *Register* n°. 20, sub n°. 27, werd bepaald welk gedeelte door hem in onderhoud werd aanvaard en waarvoor de staten van Walcheren hem jaarlijks 200 £ gr. moesten uitbetalen, terwijl hij 10 gr. per gemet, in het ambacht van Oud-Vlissingen mogt

heffen. Een later contract in 1580, tusschen hem en Vlissingen gesloten, werd door den hoogen raad van Mechelen vernietigd. Zie voorts over zijn leven (1489—7 December 1540), ERMERINS, a. p., bl. 26—69.

Portret van „heer MAXIMILIAAN VAN BURGONJEN." kl. 8°.

Onder het portret:

Mijn hoog geboortereeht gaf mij een hoogen staat,
En Karels gunst verhief Terveer tot Marquisaat,
'k Was land- en zeevoogd en tot staatbewind geboren,
Maar door elk goed te doen ging al mijn goed verloren.

Uit GARGON, a. pl. Van boven het zegel van MAXIMILIAAN, uit VREDIUS, l. c., p. 127; hierbij facsimile van zijne handteekening, uit ERMERINS, a. p.

MAXIMILIAAN, de zoon van ADOLF en ANNA VAN BERGEN, geboren 28 Julij 1514, werd op 31 Jannarij 1542 te Veere en op 7 Februarij te Vlissingen als heer gehuldigd; nadat hij op 10 Mei 1542 met LOUISE DE CROY, de dochter van den hertog van AERSCHOT, was gehuwd, werd hij met haar op 10 en 11 Junij van dat jaar te Vlissingen en te Veere plechtig ontvangen. Op 21 October 1555 werd Veere met Vlissingen en de andere heerlijkheden van MAXIMILIAAN, in Walcheren, tot een marquisaat verheven, waarvan de brief gevonden wordt, o. a. bij VAN IPEREN, *Inhuldiging enz.*, bl. 7 volgg. Over MAXIMILIAAN, kinderloos overleden op 4 Junij 1558, zie men ERMERINS, l. c., bl. 70—115.

Portret van MAXIMILIAAN VAN BOSSU. G. F. FRITSCH fecit.

Onder het portret: „MAXIMILIAAN Grave van Bossu, Heer van Benvy (lees „Bevry) etc. stadhouder over Holland, Westvriesland ende Utrecht, gestorven „den 21 Decemb. 1578." Hierbij zijn handteeken en een legpenning ter zijner gedachtenis geslagen, uit VAN LOON, *Historiepenn.*, dl. I, bl. 149. Bij testament van 30 October 1553 had MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË den zoon van zijne zuster ANNA bij JAN VAN HENNIN, graaf VAN BOSSU, MAXIMILIAAN VAN HENNIN, tot zijn erfgenaam ingesteld en aan hem gesubstitueerd den oudsten zoon van ANNA, KAREL. De graaf VAN BOSSU aanvaardde dan ook de erfenis voor zijn zoon, doch verwierp die later, krachtens sententie van den hoogen raad te Mechelen van 31 October 1562. Nu aanvaardden de voogden van MAXIMILIAAN VAN CRUININGEN, zoon van JAN en JACQUELINE, eene andere zuster van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË, het marquisaat en MAXIMILIAAN VAN CRUININGEN werd zelfs op 30 April 1563, als markgraaf gehuldigd.

Portret van PHILIPS II. MONCORNET ex. kl. 4°.

Van boven, aan de eene zijde het wapen van PHILIPS, aan de andere een lauwerkrans; onder het portret: „Philippe II Catholique, roy d'Espagne des Indes „et Monarque du novveau monde." Hierbij facsimile van zijne handteekening.

Reeds spoedig na den dood van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË waren er vele

schuldeischers opgekomen, zoodat het Hof van Holland, op 27 October 1560 adviseerde om, ten gunste van den graaf VAN BOSSU, als voogd van zijn zoon, MAXIMILIAAN VAN HENNIN, brieven van respijt of atterminatie te verleenen; dit vond evenwel geen ingang; toen nu de graaf VAN BOSSU, bevreesd dat zijne eigene goederen er bij zouden inschieten, de nalatenschap voor zijn zoon had verworpen en er inmiddels curators over den boedel, MICHIEL VAN HAMEELE, die echter op 10 November 1564 uit zijne functiën trad, en ARENT VAN DORP, waren aangesteld, had er eerst op 21 Februarij 1564 (st. cur.?) eene rangregeling der schuldeischers voor den hoogen raad te Mechelen plaats, te vinden in het *Register van Copulaten*, n°. 2, die uit meer dan een oogpunt belangrijk is; na het uitstellen en aanplakken van billetten en na herhaalde oproepingen had de verkoop plaats, van Veere c. a. op 27 September 1565 voor *f* 60,400 aan JACOB CAMPE en van Vlissingen, op 4 October 1565, voor *f* 12000 aan den deurwaarder JAN MEIJSSEN, natuurlijk een prête-nom. Bij die gelegenheid hadden zich zeer vele opposanten voorgedaan, waaronder de verschillende bloedverwanten van MAXIMILIAAN; dit gaf aanleiding tot onderscheidene procedures; eerst op 24 December 1566 werd daarover, door den hoogen raad te Mechelen, uitspraak gedaan en de koop bevestigd. Die koop schijnt plaats gehad te hebben ten behoeve van JACOB DE HENNIN, heer van Auxy, een jonger broeder van MAXIMILIAAN VAN HENNIN; althans in 1567 komt hij voor als kooper. Deze, toen nog minderjarig en later zijne nakomelingen beweerden echter, ook uit eigen hoofde, aanspraak te hebben op de nalatenschap, omdat die, door de verwerping voor MAXIMILIAAN DE HENNIN gedaan, en na den dood van diens zoon PIETER en broeder KAREL, op hem en zijn broeder ANTHONY zou gevallen zijn. PHILIPS II liet evenwel niet toe dat JACOB zich in het bezit der steden stelde, verbood in April 1567 dezen te ontvangen en nam de verkochte goederen zelf tot zich, voor eene som van *f* 220,000. Op 24 Augustus 1567 werd CHARLES DE BRIMEU, graaf van Megen, als vertegenwoordiger van den koning gehuldigd. Men zie over hetgeen met het marquisaat is voorgevallen, de schrijvers, aangehaald hiervoren bl. 177 en vooral het werk van VAN GRIJPSKERKE, doch vergelijke ook de verzameling, reeds meermalen vermeld, op het Provinciaal Archief, waarin, alleen over het marquisaat, twee zware portefeuilles met stukken worden aangetroffen.

Portret van WILLEM I, prins van Oranje enz. P. TANJÉ del. et sculp. Societ. Bibliopol. Roterod. excud. fol.

Achter het portret penningen uit BIZOT, *Medalische historie enz.*, bl. 40; ook te vinden bij VAN LOON, *Historiepenningen*, dl. I, bl. 295, 296; „auxilia „humilia firma consensus facit,” „nodus indissolubilis,” gediend hebbende als strooipenningen bij de inhuldiging van WILLEM I, te Vlissingen en te Veere, in 1581. Daarbij het handteeken van den prins.

Portret van ANNA VAN SAXEN, gemalin van WILLEM I, moeder

van MAURITS enz. H. POTHOVEN del. J. HOUBRAKEN sculp. 1757. J^s. HAFFMAN et P. MEIJER excud. fol.

Portret van CHARLOTTE DE BOURBON. H. GOLTZIUS fecit. fol.

Portret in medaillon; randschrift: „CAROLA BURBONIA D. G. Prin. Aur. Co. „Nass. etc. aet. an. XXXIII a°. CIↃLXXXI." Van boven haar wapen gedeeld met dat van den prins, met het randschrift: „*Una sola Aurora ha deveucher mi* „*noche;*" in de hoeken zinnebeeldige voorstelling der vier elementen, met de onderschriften: „*non ignara ortus terreni; hac abluor unda; hac aura recreor;* „*coelèsti hoc excoquor igne.*" Onder het portret:

Huius me curae sociam, comitemque pericli
Quo res cunque modo, Conjux, sors verset habebis;
Una etenim noctis tenebras aurora fugabit
Et nos vivifici lustrabit lampade solis.

Hierbij facsimile van hare handteekening.

Portret van LOUISA DE COLIGNY, gemalinne van WILLEM I, moeder van FREDERIK HENDRIK enz. M. MIEREVELT pinx. J. HOUBRAKEN sculps. 1755. H. POTHOVEN effig. et orn. delin. J^s. HAFFMAN en P. MEIJER excud. fol.

Onder het portret de afbeelding van den moord van den admiraal.

Nadat PHILIPS II heer van Veere en Vlissingen was geworden had de omwenteling plaats, waardoor de beide steden ter staatsvergadering verschenen en zelfs een privilegie van prins WILLEM ontvingen van niet meer van de grafelijkheid vervreemd te kunnen worden. In 1580 werden echter procedures ingesteld door de voogden van de weeskinderen van wijlen WOUTER BLOCK, wat Veere betreft en door GELEYN BOUWENSEN, als man en voogd van zijne vrouw en als voogd van de weezen van LIEVEN BOUWENSE, voor Vlissingen, tot betaling van renten met verschenen interessen. De vorderingen waren zeer gering en het was waarschijnlijk niet zoozeer op de betaling, als op den verkoop aangelegd. Deze had dan ook, op bevel van het hof, bij wijze van exeutie plaats, van Veere op 22 October 1580 aan JACOB CAMPE voor *f* 65000 en van Vlissingen op 18 October aan JACOB BOUWENSEN, burgemeester van Vlissingen, voor de stad, voor *f* 40000. Tengevolge van vele oppositiën volgden er procedures en op 27 en 29 Julij 1581 werd de koop verhoogd door prins WILLEM I, die kooper werd van Vlissingen voor *f* 70,000 en van Veere voor *f* 74,500. Holland begunstigde dezen koop in groote mate; de inhuldiging van den prins te Vlissingen had plaats op 8 Augustus 1581; men zie voorts over deze zaken, die tot zoo vele geschillen en geschrijf hebben aanleiding gegeven, de hiervoren bl. 177 opgenoemde schrijvers.

Portret van MAURITS, prins van Oranje. P. TANJÉ del. et sculp. Amst. 1748. Societ. Bibliopol. Rotterod. exc. fol.

Onder het portret de slag bij Nieuwpoort; aan de achterzijde afbeelding van twee strooipenningen bij gelegenheid van de inhuldiging van MAURITS, te Veere 20 November a°. 1588: „je maintiendrai — nodus indissolubilis," en te Vlissingen 26 Augustus 1590: „je maintiendrai — olim meminisse juvabit," uit VAN LOON, a. w., dl. I, bl. 396 en 415. Hierbij de handteekening van MAURITS, uit een brief van 5 Mei 1587, uit 's Gravenhage.

Na het sluiten van het bestand, in 1609, hadden er ernstige pogingen plaats van de zijde der nakomelingen van JACOB DE HENNIN, om in het bezit gesteld te worden van het marquisaat, waarover stukken te vinden zijn in de meergemelde verzameling op het Provinciaal archief.

Portret van FREDERIK HENDRIK enz. P. TANJÉ del. et sculp. 1749. Societ. Bibliopol. Rotterod. exc. fol.

Hierbij de handteekening van den prins, uit een brief van 28 Mei 1642, uit 's Gravenhage.

Portret van AMALIA VAN SOLMS, gemalinne van FREDRIK HENRIK. G. v. HONTHORST pinx. J. HOUBRAKEN sculps. 1751. H. POTHOVEN effig. et orn. delin. J^{ns}. HAFFMAN en P. MEIJER excud. fol.

Hierbij een brief uit Berlijn, van 8 Junij 1655, eigenhandig onderteekend: „Amalie Pr. d'Orange," aan de staten van Zeeland, waarin zij deze bedankt voor hetgeen zij ten behoeve van den jongen prins hadden gedaan, cf. *St. not.* 26 Junij 1655.

FREDERIK HENDRIK, na den dood van MAURITS (23 April 1625) heer van Veere en Vlissingen geworden, werd er ook gehuldigd op 31 October 1625, zie J. J. BRAHÉ, *Vlissings eeuwvreugde*, bl. 217 en 218.

Portret van WILLEM II, prins van Oranje enz. P. TANJÉ del. et sculp. 1749. Societ. Bibliopol. Rotterod. excudit. fol.

Achter het portret zijne handteekening, uit een brief van 20 October 1647, uit 's Gravenhage.

Portret van MARIA, gemalinne van WILLEM II, prins van Oranje enz. G. VAN HOUBRAKEN pinx. J. VAN HOUBRAKEN sculp. 1752. H. POTHOVEN effig. et orn. delin. J^{ns}. HAFFMAN en P. MEIJER excud. fol.

Prins WILLEM II, na den dood van FREDERIK HENDRIK (14 Maart 1647) heer van Veere en Vlissingen geworden, werd den 18 Augustus 1649 te Vlissingen ingehuldigd; over de bijzonderheden daarvan zie men TE WATER, a. w., bl. 53.

Portret van WILLEM III, prins van Oranje. G. SANDERS

invenit. P. TANJÉ fecit 1749. Societ. Bibliopol. Rotterod. excudit. fol.

Achter het portret de eigenhandige onderteekening, door den prins, van een brief uit Alfen, 12 Februarij 1673 en een uit Kensington 29 November 1695, „William R."

Portret van MARIA STUART, gemalinne van WILLEM III, prins van Oranje enz. H. POTHOVEN effig. et orn. delin. J. HOUBRAKEN sculp. 1751. J[s]. HAFFMAN en P. MEIJER excud. fol.

Nadat WILLEM II, op 6 November 1650, overleden en WILLEM III, op 14 November daarna, geboren was, werden in het volgende jaar Vlissingen en Veere voor dezen in bezit genomen. Nog voor dat de prins 18 jaren oud was werd hij ingehuldigd, te Vlissingen op 22 September en te Veere op 26 September 1668, TE WATER, a. w., bl. 54.

Portret van JOHAN WILLEM FRISO, prins van Oranje enz. GERARD SANDERS invenit. P. TANJÉ fecit 1751. Societ. Bibliopol. Rotterod. excudit. fol.

Onder het portret is afgebeeld het verdrinken van den prins, bij den Moerdijk op 14 Julij 1711. Aan de achterzijde van het portret een eigenhandig geschreven en onderteekende brief in het Fransch, uit Borgloen, 9 October 1704.

Portret van MARIA LOUISA VAN HESSEN-CASSEL, prinsesse douairière van Oranje enz. G. SANDERS delin. P. TANJÉ sculps. Amst. 1751. Societ. Bibliopol. Rotterod. excudit. fol.

Na den dood van WILLEM III (19 Maart 1702) moest JOHAN WILLEM FRISO hem, krachtens zijne uiterste wilsbeschikking, waarbij hij hem tot erfgenaam had ingesteld, ook in het marquisaat opvolgen. De nalatenschap werd hem door den koning van Pruissen betwist, doch ook de staten van Zeeland trachtten van de gelegenheid gebruik te maken en krachtens een zoogenoemd dominium eminens te verhinderen dat de prins het marquisaat verkreeg. Vandaar de hiervoren reeds aangehaalde *Deductie* in 1706. De prins is dan ook nooit in het bezit van Veere of Vlissingen geraakt, doch zijn regt, overgegaan op zijn zoon, is later door diens verheffing en inhuldiging erkend.

Portret van WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, prins van Oranje. H. POTHOVEN ad vivum delin. 1751. J. HOUBRAKEN sculpsit. J[s]. HAFFMAN en P. MEIJER excud. fol.

Achter het portret de afbeelding van den penning, geslagen bij gelegenheid zijner inhuldiging te Veere, op 1 Junij 1751, uit ANDRIESSEN, *Plegtige inhul-*

diging enz., bl. 39, en de handteekening van den prins, uit een brief van 6 Augustus 1747, uit 's Gravenhage.

Portret van ANNA, kroonprincesse van Groot-Britanje, gemalinne van WILLEM IV, prins van Oranje. H. POTHOVEN delin. J. HOUBRAKEN sculps. 1750. J^{as}. HAFFMAN en P. MEIJER excud. fol.

Nadat de prins reeds, even als zijn vader, feitelijk ontzet was van zijne regten op Vlissingen en Veere, gaf zijne verheffing tot stadhouder van Gelderland in 1722 aanleiding om de vernietiging of de devassalage van het marquisaat verder door te zetten. Op 14 Mei en 16 Junij 1732 kwam het verdrag tusschen den prins en den koning van Pruissen, over de verdeeling van de nalatenschap van WILLEM III, tot stand, waarbij Veere en Vlissingen aan den prins werden toegewezen, doch nu volgde op 17 November de bekende resolutie van de staten van Zeeland, waarbij Vlissingen en Veere „voor altoos en ten eeuwigen dage „metterdaad en van regtswege, werden ontheven van alle leenroerigheid enz." terwijl 100000 rijksdaalders tot schadeloosstelling werden geconsigneerd voor de regthebbenden op de heerlijkheid, onder bereidverklaring van de staten, om die som, zoo noodig, te verhoogen; de prins weigerde het geld aan te nemen; door de omwenteling van 1747 werd hij hersteld in zijne regten op de beide steden. Men zie hierover WAGENAAR, *Vad. hist.*, dl. XIX, bl. 99 volgg. waar de plaatsen uit de *Statennotulen van Zeeland*, hiertoe betrekkelijk, worden aangehaald; voorts het *Regt van S. Hoogheid* 1733, de *Schuit- en jagtpraatjes*, de staatsstukken in dien tijd over deze zaak gevloeid uit de pen van L. F. DE BEAUFORT, BIJNKERSHOEK, *Q. J. Publ.*, 4°., bl. 294 enz. Over de inhuldiging van WILLEM IV te Veere op 1 Junij en te Vlissingen op 5 Junij 1751, komen de platen uit de bekende werken van ANDRIESSEN en HUET hierachter voor.

Portret van WILLEM V, prins van Oranje enz. REIN. VINKELES sculps. 1779. J. P. C. HAAG ad viv. delin. fol.

Achter het portret de penning, geslagen bij gelegenheid zijner inhuldiging te Veere op 28 Mei 1766, uit VAN IPEREN, *Inhuldiging*, bl. 56 en de handteekening van den prins 13 Januarij 1790 uit 's Gravenhage.

Portret van FREDERICA SOPHIA WILHELMINA, princesse van Oranje enz. J. P. C. HAAG ad vivum delin. REIN. VINKELES sculps. fol.

Na den dood van WILLEM IV (22 October 1751) volgde WILLEM V, geb. 8 Maart 1748, hem in zijne regten op het marquisaat op, hij werd, nadat hij zijn achtienjarigen onderdom had bereikt, ingehuldigd, te Veere op 28 Mei en te Vlissingen op 30 Mei 1766, waarover men zie de reeds vermelde werken van VAN IPEREN en TE WATER.

Vlissingen.

Titel.

Hierop het wapen en de vlag van Vlissingen, in kleuren.

Vlissingen in profil.

Titel.

Vlissingen.

Plaat breed 19, hoog 18 duim; uit J. F. LE PETIT, *Nederlantsche republycke*, Arnhem 1615, bl. 179. Zij komt ook voor in de uitgave van GUICCIARDINI, te Arnhem 1616. Vlissingen wordt er op voorgesteld aan de zeezijde, na den bouw van het stadhuis, waarmede in 1594 een aanvang werd gemaakt en vóór de uitlegging, waarvan de aanbesteding plaats had in 1609 en vóór de opening van de nieuwe haven, in 1614.

Flissingen in Seelandt.

Plaatje breed 14½ en hoog 8 duim. Van onder:

Prima Lyram Phoebo siccata in littore concha
Praestat; habet tenues Ars maxima quaelibet ortus.

gekleurd.

Flissingen in Seelandt.

Hetzelfde plaatje doch niet gekleurd. Vlissingen wordt er op voorgesteld aan de zeezijde. Het plaatje is uit hetzelfde werk, als het plaatje vermeld hiervoren bl. 198. De heeren FR. MULLER, te Amsterdam en J. G. FREDERIKS, te 's Gravenhage, hebben mij verpligt door mij, omtrent dit werk, eenige mededeelingen te doen. De laatstgenoemde heeft mij den titel opgegeven van het exemplaar voorhanden op de koninklijke bibliotheek: *Thesaurus philopoliticus, hoc est Emblemata sive moralia politica figuris aeneis incisa et ad instar albi amicorum exhibita, versibus quoque latinis ac rhijtmis Germanicis conscripta et luculenta exegesi explicata, studio ac inventione* DANIELIS MEISNERI *Commothoviensis Bohemi P. L. C. Accessit multarum Caesaraearum Regiarum Electoralium principalium imperialium civitatum ac urbium necnon florentissimarum Universitatum et Academiarum Germaniae aliarumque nationum vera delineatio, omnia primo quidem Germanico idiomate in lucem emissa, nunc verum in usum exterorum Latina veste donata. Cum privilegio Imperatoris speciali Francofurti caeli ac sumtibus* EBERHARDI KIESERI *civis et chalcographi; ibidem anno* 1625. Hieruit blijkt dat het werk eerst in het Duitsch is uitgegeven. Het Latijnsche werk komt ook voor op de *Catalogue de livres anciens rares et curieux*, verkocht door den heer MULLER te Amsterdam 18/19 Mei 1869, op bl. 64, n°. 851, waar als jaar der uitgave wordt vermeld 1624—1631, met opgave dat het de 2°. editie is en sub n°. 851 van hetzelfde werk het tweede boekdeel, als uitgekomen bij

P. Furst te Neurenberg in 1678. Dit laatste heb ik in handen gehad door tusschenkomst van den heer Muller, die mij tevens berigtte dat er nog eene uitgave van 1642 bestaat. De platen over Holland en Zeeland komen voor in de *pars quinta*. Uit eene vergelijking van de platen met die bij le Petit komt het mij zeer waarschijnlijk voor dat deze laatste, ofschoon veel grooter, tot model hebben gediend. De voorstelling der steden moet tot de allerlaatste jaren van de zestiende eeuw of de eerste van de zeventiende worden gebragt.

Flissinga. t Amsterdam bij Rombout van der Hoeije, in plano.

Voorstelling van Vlissingen aan de zeezijde; van boven de wapens van Zeeland en Vlissingen; op den voorgrond verscheidene oorlogschepen en andere; op een daarvan een bord aan den achtersteven, met het beeld van een ruiter. Onder de plaat: „namen der voornaemste kercken en ghebouwen" en opschriften in het Latijn, het Nederduitsch en het Fransch. Dit laatste luidt:

Partout où le soleil se mire dedans l'onde
On a veu triompher mes belliqueux vaisseaux,
L'orgueil qui prétendait à l'Empire du monde,
S'est noyé devant moi dans l'abysme des eaux;
Ses navires voguant sur l'humide campagne
Lèvent toute leur toile au bruit de mon canon,
Et pour faire trembler le démon de l'Espagne
Il ne faut seulement que reciter mon nom.

Hierbij eene MS. vertaling van dit vers in het Nederlandsch. Op de plaat komt voor de nieuwe haven geopend in 1614, doch niet de oostkerk, gebouwd 1650—1654, zoodat de plaat tot de eerste helft der zeventiende eeuw moet gebragt worden.

Profiel van Vlissingen. H. v. Schuilenburch delin. et fecit 1655.

Groote langwerpige teekening in O. I. inkt, uit de verzameling van mr. S. de Wind; de voorstelling van Vlissingen is van de zeezijde; op den voorgrond schepen; in eene boot de regering, naar het schijnt van Vlissingen, die zich begeeft naar een schip dat salueert, ook een ander schip doet salutschoten. De teekening is zeer uitvoerig.

Vlissingen aan de zeezijde.

Uit *Speculum Zelandiae*; ook op deze plaat wordt eené verwelkoming voorgesteld.

Vlissingen aan de landzijde. Ottens exc. Amst.

Uit *Speculum Zelandiae*. Op beide platen is de oostkerk afgebeeld; zij behooren tot de eerste jaren van de tweede helft der 17e eeuw.

Vlissingen. Joannes Peeters delin. Gaspar Bouttats fecit aqua forti et excudit. Antverpiae cum privilegio.

Hieronder eene beschrijving in het Nederduitsch en Fransch.

Vlissingen.

Dezelfde afbeelding, doch zonder beschrijving. Uit *Comitatus Zelandiae*, zijnde een onderdeel van het *Thoneel der steden en sterckten van 't vereenicht Nederlant*, Antw. (1674). De afbeelding is, even als die van de andere plaatsen in dit werk, zeer onjuist; men heeft waarschijnlijk het een of ander ouder werk gevolgd; de voorstelling is aan de zeezijde.

Vlissingen.

Gezigt op Vlissingen van de zeezijde; uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 564; uit de tweede helft der 17e. eeuw.

De stad Vlissingen uit de zee te zien. C. PRONK del. 1743. J. C. PHILIPS fecit.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 98.

Vues des environs de Flessingue. J. PILLEMENT invt. et del. P. C. CANOT sculpt. Published according to act of Parliament, April the 14 1761. A Paris chez C. LEVIEZ etc.

Vier platen breed 38, hoog 28½ duim. Vlissingen zelf komt op deze platen niet voor, doch zij stellen voor gezigten naar de reede en de Schelde voor Vlissingen.

Sailing out of the port of Flushing. B. PETERS pinxt. C. CORBUTT fecit. London. Printed for and sold by ROBT. SAYER map en printseller at the golden buck near Serjeants inn, Fleetstreet. Zwarte kunst.

Going into the port of Flushing. B. PETERS pinx. C. CORBUTT fecit. London. Printed enz. Zwarte kunst.

Beide platen breed 35, hoog 24 duim.

Environs de Vlissingue. K. F. BENDORP (f) à Rotterdam chez D. DE JONG sur le binneweg.

Hierop wordt voorgesteld eene vaart waaraan een dorp met molen gelegen is. Dergelijk gezigt bij Vlissingen is mij niet bekend.

Het uytzeylen van twee O. I. C. scheepen met het O. I. C. galioot en t laveren van een smal schip, van de rheede van Rammekens. ENG. HOOGERHEYDEN delin. Gravé par SALLIETH à Rotterdam 1781.

Het binnenkomen van twee O. I. C. scheepen en den hoeker en een Engelsche cotter, waarop het eene schip legt bijgedraayt en salueerd voor Vlissingen en de O. I. C. Bantam na hun toekomt. ENG. HOOGERHEYDEN delin. Gravé par SALLIETH à Rotterdam 1781.

Op beide platen het profiel van Vlissingen. Zie voorts hierachter onder: Historie van Vlissingen.

Dezelfde plaat. Proefdruk.

De stad Vlissingen van den zeedijk te zien. K. F. BENDORP ad viv. delin. et sculp. Dordrecht 1784, te Amsterdam bij W. HOLTROP.

Haven van Vlissingen in Zeeland. D[r]. DE JONG ad vivum delin. M. SALLIETH sculp. Te Amsterdam bij P. YVER, J. SMIT & ZOON.

Gezicht van het Vlakke naar Vlissingen te zien. J. ARENDS del. ad viv.

Teekening in O. I. inkt, breed 39, hoog 21 duim.

Vlissingen van de Kaloot te zien.

Teekening in O. I. inkt, zonder naam van den teekenaar doch gemerkt D. K., breed 18½, hoog 13½ duim.

Haven van Vlissingen uit de noordzee te zien. MILATT ad viv. del. PORTMAN sculp. Amsterdam bij E. MAASKAMP nevens het kon. paleis.

Gravure breed 11, hoog 8 duim.

Platte gronden.

Vlissingen vóór het jaar 1600.

Titel.

Vlissingen, met oud Vlissingen en omgeving.

Uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 196 en toegeschreven aan JACOB VAN DEVENTER. Volgens BOXHORN, *Chronijk*, I, bl. 190 en 191, zou in 1548 de eerste steen van het rondeel aan het westerhoofd gelegd zijn en in 1551 het

oosterhoofd zijn gemaakt. Zoo deze jaartallen juist zijn dan moet de vervaardiging dezer kaart gesteld worden tusschen die jaren, daar het rondeel er wel en het oosterhoofd er niet op voorkomt. Het is mij evenwel niet bekend van waar BOXHORN die jaartallen heeft. De kaart draagt alle sporen van echtheid. Met name worden er alleen het karmeliter klooster en oud Vlissingen op aangeduid.

Kaart en afteyckening der stad Vlissingen, soo als die bemuert is en gelegen heeft in den jare 1491.

Op de kaart nog de volgende titel: *Kaarte der stad Vlissinge bemuurt in* 1491 *en in plaan geleyt* 1513 *ende nu na de oude papiere minute in een olyverwe kaart gebragt a°.* 1700 *in de maand Meye door* ADRIAAN DE WERFF *geadmitteerd lantmeter voor den Ed. Hove van Holland, Zeeland en West-Friesland.* Hierbij de volgende aanteekening van VERHEIJK VAN CITTERS: „Het origineel „dezer afteekening hangt op den stadhuize te Vlissingen ter kamer van thezaurie. „Het is de copie eener papierteekening der platte grond van Vlissingen, die „waarschijnlijk gediend had in het proces over de zeewerken en derzelver on„derhoud, begonnen met J[r]. AREND VAN DORP, als executeur ten sterfhuize van „MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË voor den grooten raad te Mechelen en vervolgt „met WILLEM en MAURITS princen van Orange voor den Hove van Holland. „(na) N. C. L(AMBRECHTSEN) 1798." Hierbij eene uitgebreide memorie van VERHEIJK VAN CITTERS, gerigt aan den heer LAMBRECHTSEN, over deze kaart en over de opkomst van Vlissingen uit de zee, met twee schetskaartjes, waarbij te betreuren is dat de steller noch de kaart van VAN DEVENTER, noch die van 1572, zoo straks te vermelden, gekend heeft. Het is zeer mogelijk dat bij het vervaardigen der kaart eene oudere van 1513 heeft gediend, zij zelve moet in allen gevalle na 1562 gemaakt zijn, daar men er op aantreft den zoogenoemden *protestdijk*, liggende dwars door het molenwater, van de Middelburgsche poort naar den zeedijk, bij het gasthuis, waardoor een gedeelte van het molenwater bij de stad werd ingetrokken, hetgeen in 1562 en 1563 door ARENT VAN DORP is geschied. De hierdoor verkregen grond werd, bij de conditiën van verkoop van Vlissingen, onder de baten opgenomen, zoo als blijkt uit het *Decreet van verkooping* van 24 December 1564. Vlissingen beweerde dat dit gedeelte, dat nu bij de stad werd getrokken, vroeger een gedeelte van de stadsgrachten had uitgemaakt, en te regt, zoo als blijkt uit de kaart van VAN DEVENTER; ook dat de stad, door deze indijking, hare sterkte verloren had; men zie de stukken in portefeuille I, *Marquisaat van Vlissingen*, in meergemelde verzameling op het provinciaal archief, alsmede het relaas van de inspectie van dezen dijk, op last van de regering van Middelburg, in Januarij 1568, door ARENT JANSZ. BOOM, dijkgraaf, WILLEM PIETER JACOBSE en LAURENS LAURENSZ., gezworenen van de Zuidwatering, te vinden in Register 20, n°. 1, op het stadsarchief te Middelburg. Uit de letters op de kaart blijkt dat deze gediend heeft om de zeewerken aan te duiden. Wat opmerking verdient is eene bank liggende in eene der binnenhavens en de verre uitgestrektheid van het land aan de oostzijde van de

haven. In de *artikelen* in het proces van 1568, door Vlissingen tegen den curator VAN DORP en de staten van Walcheren ingesteld, te vinden in meergemelde verzameling, leest men: „dat op den tijd van 1454 buyten voor Vlissingen „sooveel vorlants is geweest dat men daer geen hoofden barmen nogh andere „zeewaren en heeft behoeven gehadt, gelyk men nogh by memorie van menschen „veel weylants aldaer gesien heeft, sulcx eenige getuyge weten." Welligt heeft men dit op de kaart willen voorstellen of van eene andere oudere overgenomen. Op de kaart van VAN DEVENTER strekt het land zich reeds veel minder ver uit. De kaart wordt vermeld door TE WATER, *Inhuldiging*, bl. 10 en BRAHÉ, *Vliss. aenmoevrengde* 1778, bl. 288.

Grontteekening der stad Vlissingen van den jare 1572 en van het kasteel.

Geteekende kaart, uit de verzameling van mr. S. DE WIND en van denzelfden vervaardiger als de hierna te vermelden kaart van 1608. Zij draagt alle blijken van door een tijdgenoot vervaardigd en zeer juist te zijn. Men vindt er met cijfers en letters op aangewezen het kasteel, de poorten, kloosters en andere gebouwen van de stad. Door eene vergelijking van deze kaart met die van VAN DEVENTER, die bij GUICCIARDINI en die van 1609, zijn de uitleggingen van Vlissingen in de 16e en 17e eeuw, waaromtrent tot hier toe slechts gissingen bestonden, zeer duidelijk na te gaan. Tot regt begrip van het verschil van deze kaart met de oudere voegen wij hierbij dat MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË reeds in 1545 en naderhand herhaaldelijk, getracht had Vlissingen uit te breiden en daartoe aan de noordwestzijde een gedeelte van Oud-Vlissingen, aan de oostzijde een deel van West-Souburg bij de stad te trekken; dit stuitte evenwel steeds af op den tegenstand van de regering van Middelburg. Toen nu, in 1567, PHILIPS zelf kooper van Vlissingen was geworden trok hij een gedeelte van West-Souburg bij de stad en liet op dat gedeelte een aanvang maken met het bouwen van een kasteel. Krachtens de conditiën van verkoop van 12 Mei 1581 werd dan ook Vlissingen verkocht „met alsulcken recht van ampliatie van jurisdictie als zijn „Ma^t bij vernaestinge coper geworden wesende zedert den jaere 1567 daertoe „gedaen heeft *ende onder anderen vuyt syne Ma^{te} heerlicheyt van Westsoubureh* „zoolangs ende zoo verde als tzelve ten aensien van een yegelycken met steenen „pilaren affgebakent is;" zie Register 21, n°. 37 op het stadsarchief te Middelburg. Uit dien tijd zullen ook wel de bolwerken *Quintijn Weytsen*, naar den regtsgeleerde van dien naam, waardoor de zijde van het molenwater werd gedekt en *Baarland*, naar SMIT VAN BAARLAND, dagteekenen.

Vlissinghen.

Gegraveerde kaart; van onder: „Vlissinghen le plus commode et bon port „de l'isle de Walcheren premièrement habité par Walchrinus, prince de Belges „500 ans devant Christ, converti par les presches de S. Willebort l'an de Christ „620. Premièrement digué par les Goths (qui signifie en françois Gueux) l'an

„de grace 758. Fortifié de murs et portes l'an 1510. J. POURTANT." Ook in het Nederduitsch, doch zonder vermelding van POURTANT. De kaart breed 29, hoog 22½ duim is à vol d'oiseau, zij is gekleurd; de openbare gebouwen zijn met blaauw aangewezen; voorts ziet men er vele schepen met vlaggen. Vlissingen komt er op voor met de uitlegging onder PHILIPS en met het kasteel, doch de vereeniging der stad is er zoo op voorgesteld, dat de gracht tusschen het oude en nieuwe gedeelte gedempt is, terwijl de kanonnen van de stad op het kasteel gerigt zijn. De haven is gesloten en buiten de stad zijn twee forten voorgesteld, het eene, aan de Middelburgsche poort, *Dryhoue* en het andere aan de oostzijde, *Cleyburcht*. Dit Cleyburcht wordt ook vermeld door LIEVEN JANSZ. KEERSEMAKER; zie CAMPHUIZEN, *Redevoering*, bijl. B, bl. 124. Ook LE PETIT spreekt van eene versterking door de Vlissingers, tusschen Vlissingen en Rammekens opgeworpen, zie *Grande Chronique*, t. II o. a., p. 253. Op de plaat komen ook voor manden, op de muren van de stad geplaatst tot versterking, waarbij men vergelijke LE PETIT, a. w., p. 258. De kaart komt mij voor Vlissingen te moeten voorstellen omtrent het jaar 1578, waarbij men welligt een vroeger conceptplan van fortificatie heeft gevolgd.

Vlissinghe.

Gravure breed 32, hoog 28½ duim. Dezelfde voorstelling als de vorige, doch op eenigzins grooter schaal en met enkele afwijkingen. Slechts twee kleuren zijn hier gebruikt en zulks om het land en de stad te onderscheiden. Voorts is er veel verschil in het bijwerk. Op den voorgrond twee schepen die elkander beschieten, waarvan het eene in de vlag de drie leliën voert, het andere een schild, waarvan niet te onderscheiden valt wat er op staat; op een derde schip eene vlag met een kruis; uit het fort *Cleyburcht* wordt geschoten; voorts is er verschil in de letters op de kaart. Waarschijnlijk heeft zij gediend in het een of ander werk; volgens mededeeling van den heer BODEL NIJENHUIS komt eene dergelijke plaat, met de twee schansen, voor in de editie van GUICCIARDINI van 1581. Zij stelt voor een der menigvuldige zeegevechten voor Vlissingen in 1572 en 1573. Deze en de vorige plaat verdienen nog opheldering. Over POURTANT zie hiervoren bl. 199.

Flissinga, munitissimum Zelandiae oppidum, tutissimum nautis et naucleris domicilium.

Breed 44, hoog 31 duim. Uit GEORG. BRAUNII et FRANC. HOGENBERGI, *Urbium praecipuarum totius mundi theatrum*, tom. V, n°. 28. Van achter is eene gedrukte Latijnsche beschrijving van Vlissingen opgeplakt.

Flissinga, munitissimum etc.

Dezelfde plaat als de vorige, doch gekleurd en aan de achterzijde dezelfde beschrijving, in het Fransch.

Vlissingen.

Geheel dezelfde afbeelding als de vorige, doch geteekend, blijkbaar eene copie naar de plaat van HOGENBERG. Uit eene vergelijking van deze plaat met die van VAN DEVENTER, die van 1572 en de vorige blijkt met hoeveel omzigtigheid de voorstelling van Vlissingen, zoo als die hier op voorkomt, als de ware moet worden aangenomen. Zoo vindt men hier een molenwater op eene plaats waar dit op geene der andere kaarten te vinden is en ontbreekt het, waar men het op de beide eerste aantreft. Verscheidene andere onnaauwkeurigheden zijn gemakkelijk aan te wijzen. Zoo als reeds hiervoren op bl. 199 is vermeld verkreeg BRAUN, voor zijn werk, octrooi te Keulen in 1576. Op deze afbeelding vindt men dan ook het kasteel reeds afgebroken en het prinsenhuis nog niet gebouwd.

Oud-Vlissingen van den jaare 1500.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 556. Deze plaat is niets anders dan eene navolging van die bij BRAUN en HOGENBERG, door SMALLEGANGE, zonder oordeel, op het jaar 1500 gebragt.

Oud-Vlissingen van den jaare 1500.

Uit GARGON, *Walcherse arcadia*, dl. II, bl. 265. Dit plaatje is eene verkleining van de kaart bij SMALLEGANGE, wiens dwaling door GARGON werd overgenomen.

Vlissingen in en na 1600.

Titel.

Filissinga.

Breed 29, hoog 22½ duim. Uit eene der latere uitgaven van GUICCIARDINI (1598). Deze kaart stelt Vlissingen voor na het bouwen van het stadhuis, dat hier reeds voorkomt en waarmede een aanvang werd gemaakt in 1594 en vóór de uitlegging van 1609. Uit eene vergelijking van deze kaart met die van 1572 kan men de vergrooting der stad en de verbetering der fortificatiën sedert dat jaar, leeren kennen. Zoo werd de nieuwe Altenasche poort, op deze kaart voorkomende, in 1586 gebouwd. De plaats der gebouwen zijn door letters aangewezen.

Filissinga.

Dezelfde plaat als de vorige, doch iets minder fraai van afdruk.

Grondteekeninge der stadt Vlissinge in den jare 1608.

Geteekende kaart van denzelfden vervaardiger als die van 1572. Zij is breed 38, hoog 30 duim. De voorstelling der stad komt goed overeen met de kaart van 1598 zoo even vermeld. De plannen van vele gebouwen enz. worden hier door cijfers aangewezen.

Copie der stadt Vlissingen alsoo die besteet is te vermeerderen op den 19 Juni 1609.

Teekening, breed 56, hoog 40 duim, blijkbaar door een deskundige, waarschijnlijk door den ingenieur VALCKENBURG of op diens last vervaardigd. Deze kaart is belangrijk voor de kennis van den ouden toestand der stad, omdat men hier met lijnen vindt aangewezen de grenzen der stad, zoowel die primitief de stad insloten als die van de latere uitbreiding en van de voorgestelde vermeerdering. Ook heeft men hier op aangeteekend de dijkvallen, die bij de stad in 1578 en later tot in 1626 hebben plaats gehad.

Plan der stadt Vlissingen alsoo die bevonden is te leggen in de maenden Junij en Julij 1612, mits oock de oude fortificatie ende nieu haven gelijk dezelvige bevonden is bij den ingenieur VALCKENBURGH.

Teekening, breed 55½, hoog 40 duim. Op deze teekening vindt men uitgevoerd de vergrooting op de vorige kaart ontworpen en waarvan de aanbesteding op last van prins MAURITS in 1609 had plaats gehad. De nieuwe haven, bij die gelegenheid gegraven, komt hier nog met een dam gesloten voor. Zij werd eerst geopend 4 Junij 1614. Zie TE WATER, a. w., bl. 50 en BOXHORN, I, bl. 207. Vroeger was er veel onzekerheid omtrent de verschillende uitleggingen van Vlissingen, zoo als blijkt uit BRAHÉ, a. w., bl. 237—242. Deze onzekerheid wordt door de kaarten in onze verzameling geheel weggenomen.

Vlissingen.

Platte grond der binnenhavens en fortificatiën, breed 25, hoog 17 duim. Uit M. ZEILLER, *Neue beschreibung etc.*, zie bl. 194. Op deze kaart is de sluis aan de houtkade nog niet afgebeeld.

Vlissingen.

Platte grond der binnenhavens en fortificatiën, breed 31, hoog 22 duim. Op deze kaart komt de sluis aan de houtkade voor.

Vlissingen.

Uit BLAEU, *Theatrum urbium* (1648).

Vlissingen.

Dezelfde plaat als de vorige, met geringe afwijking in den titel en in de grootte der wapens van Zeeland en Vlissingen. Aan de achterzijde vindt men eene korte beschrijving van Vlissingen in het Latijn. Op deze kaart zijn door VERHEIJE VAN CITTERS vermeld de namen der straten en is daarbij gevoegd een uitgeknipt gedeelte van eene Middelburgsche courant, waarin advertentie van den verkoop van eenige huizen op 28 Mei 1805, waarin de namen van onderschei-

dene straten van Vlissingen voorkomen. Op deze kaart komt reeds voor de nieuwe Rammekenspoort, doch de brug bij die poort is nog niet afgebouwd. Voor den ouden toestand van Vlissingen en de namen der straten vergelijke men de rekening van de geestelijke goederen, over 15$\frac{77}{78}$ afgelegd in 1578, door MICHIEL ADOLFSEN (VERMAES), waarvan een exemplaar onder de handschriften van het Zeeuwsch genootschap wordt bewaard.

Flissingen.

Breed 17, hoog 11 duim. Uit eene der latère en kleinere uitgaven van GUICCIARDINI; men vindt hier de nieuwe haven reeds geopend (1614) doch de oostkerk (16$\frac{30}{54}$) en de Rammekenspoort nog niet gebouwd.

Vlissingen.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 564. Deze kaart stelt Vlissingen voor op het laatst der 17e eeuw, tusschen 1688, wanneer het dok is gemaakt en 1696 jaar van de uitgave van het werk.

Nieuwe grondteekening der stad Vlissingen, opgenomen in den jaare 1750 door F. A. FRANTZ, Luitt int 3 Batn d'Orange-Nassau.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 97.

Schets van de dokken te Vlissingen. G. J. fecit 1805.

Bevat eene schetsteekening van Vlissingen; uit SPEELEVELT, *Brieven over het eiland Walcheren*, 1808, bl. 7.

Plan der stad Vlissingen, waarop getraceerd zijn de limiten rondom deszelfs omtrek, volgens het 6 art. van het tractaat van Fontainebleau, van den 11 Novemb. 1807, relatif tot het procesverbaal der operatiën waarbij deze limiten worden bepaald.

Hieronder: „Cette carte est conforme à celle (extraite au depôt general de „la guerre de sa Majesté le Roi d'Hollande au mois de Janvier 1808) de la „grande carte de Walcheren formée par les frères Hattinga 1750."

„Flessingue ce 16 Avril 1808."
„Signé P. HENNEQUIN capit. de genie."
P. LEVEQUE cap. de genie."

Commune de Flessingue, Section D. de l'Arsenal et Section E du Cavalier, en une feuille. Levée par Mr. MARTENS géomètre du cadastre.

Zeer groote platte grond van Vlissingen, met aanwijzing van de verschillende perceelen en met vermelding van de namen der straten, pleinen en grachten. De kaart moet vervaardigd zijn omstreeks denzelfden tijd als de volgende.

Tableau d'assemblage du plan cadastral parcellaire de la commune de Flessingue, canton de Fléssingue, Arrondissement de Middelbourg, Dep[t] des Bouches de l'Escaut terminé sur le terrein (sic) le 27 Mars 1813 sous l'administration de M[r]. le Baron PIJCKE Prefet, M[r]. ROUSSEL Maire et sous la direction de M[r]. RENARD Directeur des contributions, M[r]. POTIER Ingénieur Verificateur par M[r]. MARTENS géomètre du Cadastre.

Op dezen platten grond komt de stad in veel kleinere afmetingen dan op den vorigen voor, doch het geheele gebied der stad is hier afgeteekend.

Kaart van de zeeweringen der Zuidwatering van raai n°. 1 tot n°. 21 a°. 1848. Schaal van 1 tot 5000.

Hierop de platte grond der stad Vlissingen.

Gemeente Vlissingen 1866, uitgave van HUGO SURINGAR, te Leeuwarden.

Uit KUYPER, *Gemeente-atlas van Nederland*. Schaal van 1 à 25000.

Poorten.

Afbeelding van drie oude poorten.

Teekeningen in potlood. Het komt mij niet waarschijnlijk voor dat deze afbeelding werkelijk poorten van Vlissingen voorstelt. Alleen de derde heeft veel overeenkomst met de gevangenpoort, zoo als die op de kaart bij SMALLEGANGE te zien is. De beide overige hebben niet de minste overeenkomst met eenige der poorten afgebeeld op de hiervoren beschreven kaarten of teekeningen: de Gevangenpoort, de Middelburgsche, de Blauwe, de oude Altenasche, de nieuwe Altenasche, de Havenpoorten en de nieuwe Rammekenspoort.

De Rammekenspoort te Vlissingen.

Uit HUET, *Inhuldiging enz.*, bl. 18. Hierbij „order op het poortluiden te „Vlissingen" uit een almanak van het laatst der vorige eeuw. De poort is gebouwd omtrent het midden der 17e eeuw.

De historie van Vlissingen.

Titel.

Vertrek van PHILIPS II, van Vlissingen naar Spanje.

Uit *Nederlandsche geschiedenis der Batavieren enz.*, vermeld bij FR. MULLER, *Bereden. beschr. van Nederl. historiepl.*, n°. 15.

Vertrek van PHILIPS II, van Vlissingen naar Spanje. Proefdruk.

Plaatje breed 11, hoog 7 duim. Onder het plaatje staat geschreven: „A°. 1559 „gaat koning PHILIPS van 't groote hoofd te Vlissingen aen boord en geeft zijn „laeste bevelen aen GRANVELLE, bisschop van Atrecht." Het plaatje is uit een werk, waartoe ook het volgende behoort, even als het hiervoren op bl. 217 vermelde, vgl. MULLER, a. w., bl. 370. Het vertrek van PHILIPS had plaats, volgens LE PETIT, *Grande chronique*, t. II, p. 26, op 25 Augustus 1559, volgens anderen den dag te voren, volgens VAN METEREN, bl. 27, op 26 Augustus; admiraal der vloot was de graaf van Hoorne.

Het verbranden van stroopoppen te Vlissingen. Proefdruk.

Plaatje breed 11, hoog 7 duim. Onder het plaatje staat geschreven: „Op de „groote markt te Vlissingen was een kleyn schavotje, daerop drie stroopoppen „als de paus (verbeeldende inquisitie), aan de rechterhand PHILIPPUS (sla- „vernij) en aan de linkerhand ALBA (bloeddorst) en welke poppen des avonds ver- „brand wierden."

D'opperkrijgsbouwmeester van den hertog van Alva don PEDRO PACIECO, beneffens twee Spaansche jonkers in den jaare 1572 tot Vlissingen opgehangen. J. LUIKEN inv. et fec.

Uit LE CLERCQ, *Hist.* I, n°. 6. Over deze gebeurtenis zie men inzonderheid N. C. LAMBRECHTSEN, *Diss. sistens defensionem civitatis Flissinganae anno* 1572 *in libertatem se vindicantis. Traj. ad Rh.* 1773, p. 52 sqq. en het overzigt daarvan gegeven door SAXO SYLVIUS (P. BOSSCHA) in *Navorscher*, dl. VIII, bl. 33—48. In dat tijdschrift is veel getwist over den juisten dag van het ophangen van PACHECO. Uit den brief van ANTHONIJ VAN BOURGONDIË, heer van Wackene, aan ALVA, medegedeeld door VAN VLOTEN, *Navorscher*, VII, bl. 296, is het genoegzaam zeker dat het op 9 Mei heeft plaats gehad; dat de teregtstelling van PACHECO niet te gelijk met de twee andere Spanjaarden plaats had vermeldt ook LE PETIT, a. w., t. II, p. 225. Vergelijk voorts, over hetgeen met PACHECO is voorgevallen, *Memoriën van* ROGER WILLIAMS, bl. 82 volg., waaruit blijkt dat op de proscriptielijsten, die PACHECO bij zich had, voorkwamen de namen van den gouverneur van Vlissingen, SMIT VAN BAARLAND en van den admiraal EWOUT PIETERSZ. WORST. Volgens de meeste schrijvers heette hij PEDRO ALVAREZ PACHECO.

Afbeelding van den zegelring van PEDRO PACHECO.

Teekening in inkt. Het zegel bestaat in zes blokjes met negen ruiten. Volgens het verhaal van HOOFT, b. VI, bl. 236, had PACHECO dien ring overhandigd aan JACOB DE RIJK, toen hij zich aan dezen overgaf. HOOFT had later den ring van den zoon van JACOB DE RIJKE, SIMON, ten geschenke ontvangen. De helm van PACHECO wordt in het kabinet van het Zeeuwsch genootschap bewaard. Vroeger berustte die helm met de overige wapenrusting van PACHECO op het stadhuis te Vlissingen. Zie voorts TE WATER, *Inhuldiging*, bl. 24 en 27 en BRAHÉ, *Kerkel. redevoering* 1772, bl. 33.

Zeeslag voor Vlissingen. S. FOKKE d. fec. Proefdruk.

Gravure breed 19, hoog 15 duim.

Huldiging van WILLEM I, in de vierschaar te Vlissingen.

Plaatje uit dezelfde verzameling als het plaatje hiervoren bl. 523 vermeld. Onder het plaatje geschreven: „A°. 1581 de vierschaar van Vlissingen van „onder in 't stadhuys, alwnar de Burgemeesteren, Schepenen, de Baljuw en de „gemeente den eed aan den prins doen." De inhuldiging geschiedde 8 Aug. 1581, nadat de prins Vlissingen op 27 Junij te voren had gekocht; zie TE WATER, a. w., bl. 40 en 41 en BRAHÉ, a. w., bl. 67 en hiervoren bl. 508.

Strooipenningen bij die gelegenheid uitgedeeld.

Uit VAN LOON, *Hist. penn.*, dl. I, bl. 295. Op den eenen penning: „Auxilia „humilia firma consensus facit 1581;" op de tegenzijde: „nodus indissolubilis." Op den anderen: „olim meminisse juvabit;" op de tegenzijde: „je maintiendrai."

Portret van ELISABETH, koninginne van Engeland. J. PUNT. fecit. 8°.

Over de in pand neming van Vlissingen door de koningin in 1585, zie men o. a. TE WATER, *Inhuld.*, bl. 44 en 45. De Engelschen namen bezit van Vlissingen op 29 October 1585.

Legpenning geslagen op last van de staten van Zeeland op de hulp door de Engelschen in 1586 verleend.

Uit VAN LOON, a. w., dl. I, bl. 363. „Autore Deo favente regina." „Luctor et emergo."

Aankomst van den graaf VAN LEICESTER, te Vlissingen. S. FOKKE f. Proefdruk.

Deze plaat komt voor bij WAGENAAR, *Vad. hist.*, dl. VIII, bl. 112; de aankomst had plaats 20 December 1585.

Portret van PHILIPS SYDNEY. fol.

Onder het portret geschreven: Sr. PHILIP SYDNEY. ISAAC OLIVER pinx. In the collection of Sr. BROWNLOW SHERRARD Bart. J. HOUBRAKEN sculp. 1743.

Portret van PHILIPS SYDNEY, ridder, overste van Vlissingen en Rammekens. kl. fol.

Dit portret komt o. a. voor bij BOR, dl. II, bl. 733 en HOOFT, dl. II, bl. 1094. Na de overgave van Vlissingen en Rammekens aan de Engelschen in 1585, werd gouverneur dezer vestingen de voortreffelijke PHILIPS SYDNEY, over wien men o. a. zie de schrijvers aangehaald bij TE WATER, a. w., bl. 45; zie ook MOTLEY, *The united Netherlands*, I, p. 343. Na zijn dood (17 Oct. 1586) werd gouverneur WILLIAM RUSSELL, die den eed deed op 6 April 1587; na dezen de broeder van PHILIPS, ROBERT SYDNEY en na dezen PHILIPS SYDNEY.

Portret van JACOBUS I, koning van Engeland. C. VISSCHER excu. 4°.

Onder het portret: „Jacobus de eerste, bij de gratie Goodts, Coninck van „groot Brittaignen, Vranckrijck ende Irlant." Op het portret: „natus anno 1567." Randschrift: „Potentiss. Jacobus D. G. Magnae Britanniae Galliae et Hiberniae „rex, fidei defensor." Door den dood van ELISABETH, 24 Maart 1603, kwam Vlissingen in het bezit van haar opvolger, JACOBUS.

Penning op het teruggeven van Vlissingen en Rammekens door de Engelschen.

Uit VAN LOON, dl. II, bl. 96. Op de eene zijde de wapens van Zeeland en van de zeven leden van staat; op de andere: „Benignitate, fide, justitia „Jacobi regis, salvo foedere amicitiaq. Ordd. Gen. prudentia restituta Zeelandis „Flissinga et Zeeburg. Anno 1616, 14 Juny."

Penning op het teruggeven van Vlissingen enz.

Uit BIZOT, *Medalische historie*, bl. 109, grooter dan de vorige en de woorden op den penning anders afgebroken.

Portret van FREDERIK VAN BOHEMEN, paltzgraaf van den Rhijn. ADR. VAN DER WERFF pinx. P. A GUNST sculps. fol.

Van boven: „Frederic roi de Bohème" en het volgende vers:

Heureux qui sait borner son domaine et soi même,
J'étois né souverain d'un assez bel etat,
On me vient appeller au trône de Bohème,
J'y vole, je le perds et mon Electorat.

Van onder de fortuin die wegloopt met de kroon, terwijl de koning haar vergeefs poogt vast te houden. Onder het portret geschreven: „n. 1596, rex „Bohemiae 1619, regno pulsus 1621, o. 1632."

Portret van ELISABETH, koningin van Boheme, paltzgravin des Rijks. ADR. VAN DER WERFF pinx. P. A GUNST sculps. fol.

Van boven: „Elisabeth, reine de Bohème," en het volgende vers:

Fille et femme de roi, sans bien et sans couronne
Je sui de mon Epoux le sort trop inhumain;
Sans en être attendri mon Père m' abandonne,
Mais la Hollande m'ouvre et sa bourse et son sein.

Onder het portret de koningin, treurende bij eene ruïne en eene op den grond liggende kroon.

Aankomst van FREDERIK en ELISABETH te Vlissingen.

Plaatje breed 10, hoog 7½ duim. Vlissingen in het verschiet. Het plaatje schijnt mij toe uit de 17e eeuw te zijn. Ofschoon er niet bij vermeld wordt wat het voorstelt, is hier duidelijk de aankomst van eenig groot personage afgebeeld. De aankomst van LEICESTER kan het niet zijn, daar het nieuwe stadhuis van Vlissingen er op voorkomt; waarschijnlijk is hier dezelfde gebeurtenis op afgebeeld als op de volgende groote plaat.

Aankomst van FREDERIK V. D. PALTZ met zijne gemalin ELISABETH, in 1613 te Vlissingen.

Zeer groote, fraaije en zeldzame plaat in vier bladen, waarvan twee (3 en 4) tweemaal. Van boven: „Flissinga," van onder, op bl. 4 eene opdragt in het Latijn aan de staten van Zeeland, de gecommitteerde raden en het bestuur van Vlissingen, waaronder: „tAmsterdam bij GERARD VAN KEULEN," met vermelding van een privilegie voor 6 jaren. Aan de linker bovenzijde (bl. 1):

Si cure tibi res illustris et ardua, Lector,
Siste pedem cernis magni primordia regni.
Vpta Palatini vastum delata per aequor
Consortem thalami, genus alto a sanguine regum,
Auratasque rates, magni decora alta BRITANNI
Caeruleis ignota Deis, miracula ponti;
Quin etiam Hesperys celebrem super astra tropheis
FLISSINGAM, *pariter Martisque marisque potentem*
Gratantumque choros laudesque per astra ferentem,
Luminibus parva subjecit imagine pictor
Arte nova majora dies et sidera volvunt;
Posteritas majora dabit, gaudete Nepotes.

J. C.

Van boven aan de regterzijde:

Tu, tu Mattiacae columna gentis:
Tu, flos, tu decus urbium sororum,
Flissinga. Hoc satis expedisse nobis,

Quod laudis reliquum tuae roganti
Hispanus dabit optime tyrannus
Portus, arma, rates, viri, manuque
Quae sint, quid valeant tuae, perito
Nemo usu melius scit hoc tyranno.

T. S.

De vervaardigers dezer gedichten zijn, naar ik voor zeker houd, JACOB CATS, die zeer vertrouwd was met de VAN DE VENNE's en THOMAS SCHEMERINGIUS, destijds rector te Vlissingen, zie VROLIKHERT, *Vliss. kerkhemel*, bl. 338.

Bij de plaat is gevoegd een afschrift van het berigt „gedrukt tot Middelburg „bij JAN PIETERSE VAN DE VENNE, wonende op de hoek van de nieuwe beurs „in de schilderijwinkel; anno 1618." Dit berigt begint: „Beminde lezer, hier „hebt gij een konstige afbeelding van een zeer rijke stad; tot meerder verge-„noeging zoo sal ik u kortelings berigten van den staet en lant ende wat bij-„voegen tot openinge van de triumphante schepen enz." Hierna volgt eene korte geschiedenis van Vlissingen en dan aan het slot: „maar korts int jaar 1613 den „28 April is aldaar aangecomen die heerlijke en triumphante vlote daarvan al-„hier in deeze afbeelding de vertooning wert gegeven. Den doorl. en hoogeb^r. „FREDERIK, keurvorst des Rijks ende Palsgrave van den Rhijn hebbende tot „London getrouwt de D. H. E. ELISABETH dogter van JACOBUS de 6^e, Coning „van Groot Brittanjen is met deze princesse en met een groot gezelschap van „den principalen adel alhier voorspoediglijk gearriveert. Sijn Pr. Excellentie, „Grave HENDRIK zijn broeder zijnde die eenige mijlen in zee te gemoet gevaa-„ren, alle de schepen waren wel gemonteerd, cierlijk toegerust, maar boven al „zoo was verwonderenswaardig dat koninglijk schip groot hoog gemonteerd met „menigte van kloeke mannen, groote veltstukken ende cartouwen, met eene „onuijtspreekelijcke scheepstoerustingh verciert met meenigte van kostelijcke ca-„mers en groote zalen vergult van binnen, vergult van buijten alzoo dat nooijt „zoodanige triumphante schip ter werelt en is gezien geweest als dit van zoo „menige persoonen van buijten en binnen op de rheede leggende, met groote „admiratie is gécontempleerd geweest enz." Dat schip, de *Prinç Royal*, was op last van prins FREDERIK HENDRIK, door PHINEAS PETT gebouwd, 230 voeten lang, 58 hoog en 46 breed, met 54 groote kanonnen gewapend en voor het verblijf van 100 edellieden ingerigt en stond onder bevel van den admiraal, graaf VAN NOTTINGHAM, die 50 officieren en 500 bootsgezellen onder zich had; zie G. D. J. SCHOTEL, *De Winterkoning en zijn gezin*, Tiel 1859, bl. 27 volg., waar nog het volgende over dezen togt voorkomt: „Op de overige schepen, de „*Anna Royal*, *l'Assurance*, de *Repulse*, de *Lyon rouge*, de *Phoenix*, door „lord EFFINGHAM, de vice-admiraal MUNSAING, de heer van MANTSFELD, koning-„lijke scheepsthesaurier, EDUARD CECILL en kapitein CHAPMAN aangevoerd, bevon-„den zich de hertog VAN LENOX, de graaf VAN ARUNDELL, de vice-consul LISLE, „EDUARD CECILL, dr. MARTINUS en LEVINUS MUNCUS, als koninglijke commis-„sarissen met hun gevolg"...... „Onder geleide van twee pinken, door prins „MAURITS, onder SAMUEL MORUS naar Engeland gezonden, ging de vloot des

„namiddags van den 25 April onder zeil, voor voorbij Ostende, waar zij door „het geschut werd begroet en wierp nog denzelfden dag voor Vlissingen het „anker, nadat prins MAURITS, prins EMANUEL van Portugal en prins HENDRIK „zich kort te voren met een hengst naar het admiraalschip hadden laten brengen „om hunne bloedverwanten en gasten te verwelkomen. Op verzoek van den „admiraal bleven de prinsen aan boord en werden, overeenkomstig hunne digni- „teit, magnifiek onthaald. Gedurende den maaltijd wapperden twintig topstan- „daarden of lange wimpels en drie vaandels en telkens als men de gezondheid „van den koning van Engeland dronk, werden vijf en als die van prins KAREL, „van den paltzgraaf en van prins MAURITS gedronken werd, drie groote stukken „los gebrand. Den volgenden dag stapte de paltzgraaf met zijn gevolg, na het „middagmaal aan boord te hebben genuttigd, in eene met rood fluweel bekleede „bark, die door twintig in rood en wit laken gedoschte roeijers, onder het „gedonder van het geschut en het geschal der trompetten „zoodat zich," meldt „de chronijkschrijver „land en zee daarvan bewogen," aan wal gebragt. Hier „werd hij door de staten van Zeeland opgewacht en tusschen twee rijen gewa- „pende schutters naar het verblijf van prins MAURITS geleid. Gausch Vlissingen „was versierd, de straten met eerepoorten bezet, de huizen met groen behan- „gen. Onafgebroken luidden de klokken, donderde het geschut van wallen en „schepen. Prachtige banketten en vreugdevuren wisselden elkander af, *de Blaeuwe „Accolijen* gaven een zinnespel enz. enz."

De teekenaar van de plaat komt mij voor te zijn ADRIAAN VAN DE VENNE, de afbeelding is belangrijk en fraai; niet alleen het groote schip, maar ook de overige vaartuigen, de heen en weder varende booten, de stad zelve en hare gebouwen zijn er met groote uitvoerigheid en, naar ik meen, met getrouwheid op afgebeeld. Men vindt er oók veel fraai bijwerk, o. a. van boven de afbeeldingen van de verschillende vorsten en magistraatspersonen bij de plegtigheid tegenwoordig. De plaat komt weinig voor; vroeger was er ook een exemplaar op het stadhuis te Vlissingen, zoo als blijkt uit TE WATER, *Tweede eeuwfeest*, bijl. bl. 39. Zie voorts over de verschillende inhalingen te Vlissingen, BRAHE, *Vlissingsch eeuw-vreugde*, bl. 231 volgg.

Inhuldiging van Willem IV in 1751.

Titel.

Hierop de titelplaat van het werk van HUET, *Inhuldiging enz.* 1753, waarop wordt voorgesteld het aanbieden van de sleutels der stad aan den prins, bij de koepel van de buitenplaats *Weyvliet*. A. SCHOUMAN del., J. FOLKEMA sculp.

Vuurwerk op de groote markt te Vlissingen opgerigt en tot eer van zijne doorlugtige hoogheid WILLEM IV afgestoken a°. 1751. fol.

De sleutels der stad Vlissingen worden aan zijn hoogheid door den ed. agtb. magistraat dier stad aangeboden. 4°.

Plegtige inrijding van zijne hoogheid binnen de stad Vlissingen door de Rammekenspoort. J. C. PHILIPS del. et fec. 1753. 4°.

De maaltijd voor zijne doorlugtige hoogheid aangeregt in de raadkamer van 't stadhuis te Vlissingen. 4°.

De fles van St. Willebrord en verdere antiquiteiten aan zijn doorlugtige hoogheid vertoond in de groote zaal van 't stadhuis te Vlissingen. J. C. PHILIPS del. et fec. 1753.

Afbeelding van den penning bij de inhuldiging gestrooid.

Het huis met de illuminatiën van den heer baillin mr. A. P. LAMBRECHTSEN. fol.

Praalboog voor het huys van den heere BERNARD MAURITZ, raad en oudscheepen te Vlissingen enz. a°. 1751. C. PHILIPS junior fec. 1753.

Praalboog voor het huys van den heer HURGRONJE, raad en oudscheepen te Vlissingen a°. 1751.

Illuminatie van den heere PIETER VAN GOETHEM, oudscheepen te Vlissingen a°. 1751.

Het huis met de illuminatiën van den heer mr. JACOB VAN DER MANDERE d'Ouwerkerk, eersten regerenden burgemeester.

Al deze platen komen voor in het werk van HUET, naar wiens beschrijving hier wordt verwezen.

Strooipenning ter gelegenheid van de inhuldiging van WILLEM V in 1766.

De afbeelding van dezen penning vindt men bij J. VAN IPEREN, *Inhuldiging enz.*, bl. 56.

Eeuwgetijde der Vlissingsche vrijheid aº. 1772.

Titel.

Eeretempel ter gedagtenisse van 't 200jaarige jubilé te Vlissingen gevierd den 6 April 1772. 4º.
Uit *Ned. Mercurius*, 1772, bl. 160.

Afbeelding der twee gedenkpenningen geslagen bij het tweede eeuwgetijde der Vlissingsche vrijheid. N. v. d. Meer jun. sculps. 8º.

De Middelburgsche poort te Vlissingen met de decoratie. P. Janssens fec. C. Philips Jacobsz. sculps. Th. Corbelijn excud.

De praalboog bij de paardemarkt aan de buitenzijde van de Middelburgsche poort te zien. P. Janssens fec. etc. 4º.

De praalboog bij de paardemarkt aan de binnenzijde uit de slijkstraat te zien. P. Janssens fec. etc. 4º.

Eeretempel geplaatst voor den wester-ingang der groote kerk. P. Janssens fec. etc. 4º.

Gezicht van de beurs te Vlissingen met de decoratiën. P. Janssens fec. 4º.

Afbeelding der zes schildertafereelen in de vensterramen boven de beurze te Vlissingen. P. Janssens fec. etc. 4º.

Decoratie voor de poort van 't gasthuis aan de rechterzijde. P. Janssens fec. N. v. d. Meer jun. sculps. 8º.

Decoratie voor de poort van 't gasthuis aan de linkerzijde. P. Janssens fec. N. v. d. Meer jun. sculps. etc. 8º.

De opstal van het vuurwerk voor het huis van den heer oudschepen Abraham Louyssen, op den 6 April 1772. A. de Vriend fec. C. Philips Jacobsz. sculps. etc. 4º.

Al deze platen komen voor in het werk van J. J. BRAHÉ, *Vlissings eeuwvreugde* 1778, waar men er de uitvoerige beschrijving van vinden kan.

Het binnenkomen van twee O. I. schepen en den hoeker en een Engelsche kotter enz. ENG. HOOGERHEYDEN delin. gravé par SALLIETH à Rotterdam 1781.

Zie hiervoren bl. 514.

Portret van PIERRE LE TURCQ, capitein op het Vlissingsche kaperschip de Zeeuw. J. PERKOIS ad viv. del. 1782. P. W. VAN MEGEN sculps. 1783. fol. Proefdruk.

Men zie over LE TURCQ: *Beknopte beschrijving der beruchte kruistogten van den onverschrokken en beroemden zeeheld* PIERRE LE TURCQ, *met het kaperschip de Vlissinger, gedurende den oorlog met de Engelschen in de jaren* 1781 *en* 1782. Rott. 1784. 8°.

Portret van NICOLAAS JARRY, capitein op het Vlissingsche kaperschip de Vlissinger. J. PERKOIS ad viv. del. 1782. P. W. VAN MEGEN en M. DE SALLIETH sculps. fol. Proefdruk.

JARRY voerde eerst bevel onder LE TURCQ, doch kreeg later zelf het kaperschip de Vlissinger; na onderscheidene gunstige en voordeelige kruistogten, waarbij hij meer dan 50 prijzen op den vijand maakte, sneuvelde hij door een kanonskogel bij het overgeven van zijn schip aan de Engelschen, ofschoon hij reeds de vlag had gestreken. Zie voorts over LE TURCQ en JARRY, J. C. DE JONGE, *Geschiedenis van het Nederl. zeewezen*, dl. VI, st. 1, bl. 150—160.

Gezicht van 's lands scheepen van oorlog, onder 't commando van de vice-admiraal REYNST, op de reede van Vlissingen, in de jaare 1784. E. HOOGERHEYDEN del. A. SUNTACH dir.

Hieronder de namen van de schepen en hunne bevelhebbers. Zie voorts over deze vloot onder REYNST, DE JONGE, a. w., dl. VI, st. 1, bl. 365—383.

Vlissingsche schutterij.

Teekening in kleuren, vertoonende, naar ik gis, de kleeding der vrijwilligers op het laatst der voorgaande eeuw.

Echte lijst der geplunderde huizen binnen Vlissingen, op den 29, 30 Sept. en 1 Oct. 1787. In plano.

Zie over deze plundering o. a. *Vervolg op Wagenaar*, dl. XVIII, bl. 374—392; CHALMOT, *Verzameling*; *N. N. jaarboeken* enz.

Portret van CHRISTIAAN CORNELIS. J. PERKOIS ad viv. del. C. H. HODGES sculps. W. A. KEEL excudit. fol. Zwarte kunst.

Onder het portret: „Matroos op het Hollandsch kofschip de Vriendschap, die „zig van dezen bodem, nadat dezelve door de Franschen genomen was, met veel „bravoure meester gemaakt en den 1 Augustus te Vlissingen opgebracht heeft." Op een doos op de teekening vóór CORNELIS geplaatst: „Present van den lieu„tenant-admiraal VAN KINSBERGEN, aan zijn kameraad, den brave Hollandsche „matroos CHRISTIAAN CORNELIS, voor het hernemen van het schip de Vriend„schap op den 1 Augustus 1794."

Portret van CHRISTIAAN CORNELIS „na 't leven geteekend en gesneeden door GEORGE KOCKERS 1794. fol. Proefdruk.

Onder het portret: „Het welgelijkende pourtrait van den beloonden matroos „CHRISTIAAN KORNELIS, door zijn excellentie den heere admiraal ridder VAN „KINSBERGEN, wegens het hernemen van het kofschip de Vriendschap, op den „1 Augustus 1794 en gelaaden opgebragt binnen Vlissingen in Zeeland."

Portret van AALBERT JOHANNES KOENS „na 't leven geteekend en gesneeden door GEORGE KOCKERS 1794." fol. Proefdruk.

Onder het portret: „Het welgelijkende pourtrait van den trouwen en behulp„zaamen jongen AALBERT JOH. KOENS, bewezen aan zijn braave cameraad CHRIS„TIAAN KORNELIS, op het hernome kofschip de Vriendschap op den 1 Aug. 1794." Over de heldendaad, door CORNELIS met behulp van KOENS verrigt, zie DE JONGE, a. w., dl. VI, st. 1, bl. 481—484.

Tractaat van Fontainebleau 11 November 1807, waarbij Vlissingen aan Frankrijk werd afgestaan.

Exemplaar van de extraordinaire Middelburgsche courant van 11 Januarij 1808; vergelijk de kaart hiervoren op bl. 521 vermeld, waarop de grenzen worden gevonden van het afgestane territoir.

Klagt eener Vlissingsche moeder, in wintermaand 1807.

Blaadje, over den afstand van Vlissingen aan Frankrijk.

Handteekening van NAPOLEON BONAPARTE.

Naar eene originele handteekening op perkament. Het tractaat vindt men o. a. in H. J. J. BIJLEVELD, *Verhandeling over de geschillen met Frankrijk betrekkelijk Vlissingen sedert* 1795 *tot op den afstand dier vesting in* 1807. Middelb. 1865. Bijl. VII, bl. 215—219.

Gezigt van de nieuwe haven, de wijnbergsche kaai en werf, in het overvloeijen van de sas- en zeesluis te Vlissingen,

15 Januarij 1808. J. H. Koekkoek omnes del. De Wit en Visser Bender omnes sculps. A. Loosjes Pz. excud. 1808. Proefdruk.

Gezigt naar de kerkstraat, de steenen beer en dok te Vlissingen, 15 Januarij 1808. Proefdruk.

Gezigt van de doorbraak der wijnbergsche kaai en de daardoor aangerigte verwoestingen te Vlissingen, 15 Januarij 1808. Proefdruk.

Gezigt van de palingstraat te Vlissingen op den morgen van den 15 Januarij 1808. Proefdruk.

Deze vier platen zijn uit het werk van S. van Hoek, *Natuur- en geschiedkundige beschrijving van den verschrikkelijken watervloed tusschen den 14 en 15 van Louwmaand des jaars* 1808, Haarlem 1808; waar men bl. 158—185 de beschrijving vindt van de verwoestingen door den watervloed te Vlissingen aangerigt.

Het bombardement van Vlissingen 1809. J. H. Koekkoek ad viv. del. R. Vinkeles sculps. br. 4°. Proefdruk.

Het stadhuis van Vlissingen na 't bombardement. J. H. Koekkoek ad viv. del. R. Vinkeles sculps. br. 4°. Proefdruk.

Beiden uit S. van Hoek, *Landing der Engelschen.*

Het afbranden van het stadhuis te Vlissingen, voorgevallen den 14 Augustus 1809, in 't koper gebragt door F. Dietrich, te Amsterdam, uitgegeven door J. Groenewoud & Zoon enz. Proefdruk.

Het afbranden van 's lands magazijn en ruïne der oostkerk te Vlissingen, voorgevallen den 10 December 1809, in 't koper gebragt door F. Dietrich, te Amsterdam, uitgegeven door J. Groenewoud & Zoon enz.

Het stadhuis en de regering.

Titel.

Domus senatoria Vlissingensis.

Plaat breed 27, hoog 23 duim. Deze afbeelding van het stadhuis is, zoo

ik mij niet vergis, uit eene der latere uitgaven van GUICCIARDINI. Reeds in de uitgave van 1616, ofschoon op kleinere schaal, komt dergelijke afbeelding voor, dezelfde die reeds opgenomen was in het werk van LE PETIT, *Nederl. republ.*, bl. 179.

Curia Flissingana. H. UDEMANS fecit.

Plaat breed 24, hoog 31 duim, opgedragen aan de regering van Vlissingen.

Stadhuys van Vlissingen.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 564, n°. 8.

La maison de ville de Flissingue. P. DEVEL sculp. Bruxs.

Breed 19½, hoog 14½ duim; uit dezelfde verzameling als de afbeelding van het stadhuis te Middelburg, vermeld hiervoren bl. 225.

't Stadhuis te Vlissingen. C. PRONK ad viv. del. 1743. J. C. PHILIPS fecit 1747.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 117. De eerste steen van dit prachtige gebouw, op de groote markt, werd, volgens BOXHORN, *Chronijk*, dl. I, bl. 206, gelegd op 4 Mei 1594. Men schijnt vele jaren noodig gehad te hebben om het te voltooijen. LE PETIT schrijft in zijn *Nederl. republ.*, dat het binnen de laatste 12 jaren was opgerigt en zijn werk kan niet vroeger dan in 1610 geschreven zijn, zie aldaar bl. 17 en 464. Eene uitvoerige beschrijving van het stadhuis vindt men in *Tegenwoordige staat*, a. pl. Het werd in het bombardement van 1809, op 14 Augustus, in brand geschoten en nog in hetzelfde jaar werden de overgebleven muren opgeruimd, zie S. VAN HOEK, *Geschiedkundig verhaal van de landing der Engelschen in Zeeland*, Haarl. 1810, bl. 165—170. Door dien brand werden ook de archieven van Vlissingen vernietigd, met uitzondering van een gedeelte, dat kort te voren door den maire LAMMENS naar Eecloo was gezonden, zie v. HOEK, a. w., bl. 170.

Op de plaats, waar dit stadhuis werd opgebouwd, stond vroeger het carmeliterklooster, waaromtrent men leest in het *Quoyer innehoudende declaratie van alle de huysen ende erfven soo vercocht als onvercocht gestaen ende gelegen binnen der stadt Vlissingen eertyts ancommende de geestelickheit enz.*

„Item 't clooster van de grauwe Munnicken eertyts gestaen binnen Vlissingen; „is int begin deser oorloge geheel affgebroken geworden, vuytgenomen alleenl. „den Reefter dewelcke eensdeels gebruyct wert totter wage of balance ende de „leste totter vleeschhuys van de stadt."

„Item angaende die materialen van de steenen van 't voorsz. affgebroken clooster zijn binnen desen troublen met eenige schepen gesoncken geweest op de „riviere van Antwerp, omme den viandt zijn passagie te mogen benemen."

„Item achter den voorn. Reefter op derffve van 't voorsz. clooster zijn drye „of vier huysen getimmert die op chynsch vuytgegeven werden tot proffyte van

„de gemeenen armen in Vlissingen, ende de reste van de erve van 't bovens.
„clooster wert gebruyct voor 't merctvelt tot vercieringe ende commoditeyt van
„der stadt."

De groote zaal van het stadhuis te Vlissingen.

De raadkamer van het stadhuis te Vlissingen.

Beiden uit HUET, a. w., bl. 36.

Afbeelding van drie stadszegels.

1°. Oudzegel; randschrift onleesbaar.

2°. „Sigillum majus reipublicae Vlissinganae." Beiden groen.

3°. „Sigillum reipublicae Vlissinganae." Teekening in wit krijt.

Afbeeldingen van de drie flesschen, die vroeger op het stadhuis te Vlissingen bewaard werden.

1°. De oude lederen flesch, zoo genoemd van *Sint Willebrord*, omdat de overlevering wilde dat de bisschop dien tot gedachtenis zou hebben achtergelaten. Volgens HUET, a. pl., was zij „niet onaardig geschilderd of verlakt, en zag „men er, op een zwarten grond, verscheidene bloemen en dieren met zeer leven„dige koleuren uitgedrukt." De kleuren op den zwarten grond waren geel en groen. Onze afbeelding is niet gekleurd, doch vrij duidelijk. Behalve de bloemen en dieren ziet men op de flesch nog een persoon spelende op een cither of eene guitarre en daarbij zingende, waarschijnlijk ORPHEUS; de flesch was geheel van leder en te zamen genaaid als een brandemmer.

2°. Eene flesch van gebakken aarde, van boven lood; op de flesch, aan de eene zijde een schild met een klimmende leeuw, dragende een wapenschild met negen bollen; van boven in de hoeken van het schild NE 1573; aan de andere zijde, de afbeelding van de verleiding van Adam en Eva door de paradijsslang en hunne verdrijving uit het paradijs.

3°. Eene zilveren flesch, zeer fraai bewerkt; waarop twee geschubte monsters elkander aanziende, wier staarten ineen geslingerd zijn en daartusschen dieren en bloemen; ook op het voetstuk. Deze flesch wordt nog tegenwoordig te Vlissingen op het stadhuis bewaard.

Naamlijsten van de regering te Vlissingen, door J. W. TE WATER. Middelb. 1717. fol.

Afzonderlijke afdruk met specialen titel, uit het werk van TE WATER, *Inhuldiging enz.*

Hierbij de handteekeningen van JACOB VAN HOORN, (raad 1668, schepen 1665—1673, burgemeester 1674—1677, overleden 7 Maart 1691); JACOB NACHTEGAAL, (pensionaris 25 April 1672, raad 1674, gecomm. raad 1691—1704, burgemeester 1710, 1713, 1714, 1717 en 1718 † 20 Oct. 1718); M. MICHIELSEN,

den schrijver van de burleske notulen, raad 1669, schepen 1674, pensionaris hon. 1675, † 1683 en van mr. N. C. Lambrechtsen. Hierbij ook nog eenige handteekeningen van thesauriers, als van A. v. Perk 1681, (raad 1631, † 7 Dec. 1683); Abraham van Perk, 1681; Enoch Pottey, 168'; Johan Zelandicus Evertsen, 1688, (raad en secretaris in 1696); I. Huegronje, 1694, (schepen 1694—1700, burgemeester 1701, † 1706); C. C. van Perk, 1696; S. Huegronje, 1701; Johan van Perk, 1701; J. C. van Gheel van Spanbroeck, 1701.

Lijst van de gecommitteerde raden, wegens Vlissingen.
Uit de lijst van te Water.

Portret van Pieter de Rijcke. J. Houbraken sculpsit. 8°. Proefdruk voor de letter.

Mr. Pieter de Rijcke is baljuw van Vlissingen geweest in 1578; zie overigens hiervoren bl. 79 en 189.

Portret van Nicolaas Johannes Honigh. Miereveldt pinxit. Webber deli(ne)avit. G. Valck sculpsit. fol.

Zie de verdere beschrijving van dit portret hiervoren bl. 128. N. J. Honigh is schepen van Vlissingen geweest 1629—1632, 1635, 1638, 1650—1653 en burgemeester 1633, 1634, 1636, 1637 en 1639; rekenmeester in 1653 en overleed a°. 1655. Zijn wapen komt voor onder het portret.

Portret van Cornelis Lampsins. J. Houbraken fec., naar het schilderij bij den H. E. G. heere A. J. C. Lampsins, commissaris der stad Amsterdam. 8°.

Corn. Lampsins was raad 1631, schepen 1636—1638, 1648 en 1649, burgemeester 1650—1652; zie over hem en zijn lof bij de la Rue, *St. Zeel.*, bl. 72 volgg. en de schrijvers aangehaald bij van der Aa, in *Biogr. woordenboek*. Volgens MS. aanteekeningen uit de kerkboeken te Vlissingen, was hij de zoon van Cornelis Lampsins, van Ostende en Maayken Charels, van de Groede. Hij was gehuwd (15 Febr. 1628) met Tanneken Gelrinse Boers, van Vlissingen, en overleed in 1664, (begr. 2 Sept.). Zijn broeder Adriaan was gehuwd (6 Jan. 1629) met Josina de Haze, van Middelburg.

Portret van Adriaan van Borssele, heer van Geldermalsem. A. Schouman del. J. Houbraken fec. 8°.

Hij werd raad te Vlissingen 15 April 1686; zie voorts hiervoren bl. 140 en 146. Na den dood van Willem III vielen er hooggaande geschillen voor over de vereenigbaarheid van de betrekking van raad te Vlissingen met de overige ambten van van Borssele, waarover stukken te vinden zijn in meergemelde verzameling op het Provinciaal archief.

Portret van NICOLAAS CORNELIS LAMBRECHTSEN, raad en pensionaris der stad Vlissingen. P. GAAL ad viv. del. REIN[a]. VINKELES sculps. 1793. 8°.

Zie hiervoren bl. 342.

Openbare gebouwen en plaatsen.

Het prinsenhuis of hof.

Teekening in potlood, breed 23, hoog 17 duim. Het gezigt is genomen van den wal en stelt voor het prinsenhuis, vóór de uitlegging van de stad in 1609; op de teekening grenst toch het gebouw nog onmiddelijk aan den buitenmuur, zoo als het ook op den platten grond van 1598, hiervoren vermeld, bl. 519 te vinden is.

Princenhuys.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 564, n°. 8.

Plan van de peuye tot het huys van zijn hoogheid tot Vlissingen door A. DORTSMA, Dec. 1663.

Van het prinsenhuis werd de eerste steen op 24 Maart 1582 gelegd door ALEXANDER DE HAULTAIN. Door den brand van 14 Januarij 1749 werd het verwoest en wat er nog overig van bleef later afgebroken, zie TE WATER, *Inhuldiging*, bl. 41 en 58. Een inventaris van de meubels, tijdens WILLEM III, vindt men in de meergemelde verzameling op het archief.

's Lands zeemagazijn tot Vlissingen.

Uit SMALLEGANGE, a. w. Ook dit gebouw brandde in 1749 af.

Afteekening van het dok te Vlissingen.

Op de kaart: „aldus deze metinge en calculatie gedaan bij ons onderschreven „door order van dh. WILLEM DE NASSAU, heer van Odijk, op den 29 April „1690 en was geteyckent P. VLEUGELS, J. VERSCHUERE, accordeert met origineel J. VERSCHUERE 1690." Tot de groote werken, in de jaren 1609—1614 te Vlissingen gemaakt, behoorde ook het graven van de nieuwe of marinehaven, waarvan een gedeelte vroeger de stadsgracht had uitgemaakt, zoo als blijkt uit de vergelijking van de hiervoren beschreven platte gronden. Tot een gesloten dok werd een gedeelte der haven eerst in 1688 en de twee volgende jaren, op aandrang van WILLEM III, gemaakt, bij welke gelegenheid de haven ook vergroot werd.

Afbeeldingen van het drooge dok te Vlissingen. F. BLEYSWIJK fecit.

Uit GARGON, *Walcherse Arcadia*, dl. II, bl. 14. De eene afbeelding vertoont den platten grond van het dok; de andere het dok, waarin een schip wordt hersteld. Op de kaart bij SMALLEGANGE (a°. 1696) komt het drooge dok nog niet voor, dit moet derhalve gemaakt zijn tusschen dat jaar en 1715.

Plan tot het maken van beschoeijingen en steenmuren aan de vleugels der sluisdeuren te Vlissingen.

Hierbij copie eener memorie in de Fransche taal, hiertoe betrekkelijk, door JEANTI en goedgekeurd door SEGENZ. In den sleutel op de burleske notulen van A. MICHIELSEN, leest men, na een verhaal over het geschil of men in 1688 het dok te Vlissingen dan wel te Veere zou aanleggen: „kort daarop is men „aan dezen tegenwoordigen dok te Vlissingen gaan arbeiden. 't Sas van dien „dok is in het jaar 1732, 1733, 1734 gerepareerd voor over de *ƒ* 300000 „onder het opzigt van den Franschen ingenieur JEANTI en den aannemer een „FANTIÈRE, van Duinkerke. In 't jaar 1746 is datzelfde sas ondermijnd ge„weest en ingestort aan de noordzijde en werd geheel vernieuwd, weder na de „ordonnantie van gemelden FANTIÈRE, alsof men geene bekwame handen tot dit „werk had kunnen vinden in de republiek, voor rekening van het land en men „rekent dat de kosten verre over de *ƒ* 500000 beloopen. De eerste steen van „de nieuwe sluis werd gelegd 9 October 1750. Vier jaren daarna was het werk „voltooid." Zie *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 115 en TE WATER, a. w., bl. 50.

Planteekening tot verbetering van het dok en de overbrenging van de werf naar het zoogenoemde boschje.

Zonder jaartal.

Drie teekeningen van bruggen.

De eerste afbeelding stelt voor de drijvende brug in het dok en is onderteekend „J. V. D. WAEIJEN, na het oude brugetie geteykent 1751;" de twee andere zijn modellen van draaibruggen, waarvan een is onderteekend „J. V. D. „WAEIJEN 1751," waarschijnlijk ter vervanging van de drijvende brug.

Gezigt van de werv der admiraliteit van Zeeland te Vlissingen in 't jaar 1779 aldaar uit de mastloods gezien. J. ARENDS del. ad viv. 1779 et fec. 1780 in Medioburgi (sic). In plano.

Onder de plaat:

Dit 's Zeelands ruime werv, waarop een zeekasteel
Gebouwd werd en getuigd, om fier ter krijg te vaaren
Zoo blijk het dat men hier in vrede niet geheel
De oorlog heeft vergeet, om vrijheid te bewaren.

Schets van dokken te Vlissingen.

Uit SPEELEVELD, *Brieven over het eiland Walcheren*, bl. 7, waar men eene beschrijving van dat dok, aangelegd in 1688 en volgende jaren, vindt; men zie voorts over de veranderingen, die zoowel in den tijd der Fransche overheersching, als in 1814 hebben plaats gehad, de overbrenging van de werf naar het einde van het dok enz., DE KANTER en DRESSELHUIS, *De provincie Zeeland enz.*, bl. 143 en het artikel *Vlissingen* in het *Aardrijkskundig woordenboek* van VAN DER AA.

Het gevangenhuis tot Vlissingen.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 565. Dit gebouw was vroeger eene der poorten van Vlissingen, waardoor men buiten de stad kwam, zoo als nog kan gezien worden op de kaart van VAN DEVENTER. Het werd later gevangenpoort of gevangenhuis. Tijdens het bombardement van 1809 werd het voor kruidmagazijn gebruikt en brandde het gedeeltelijk af, zie S. VAN HOEK, a. w., bl. 168.

De beurs tot Vlissingen.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 565.

De beurs te Vlissingen.

Uit BRAHÉ, *Vlissings eeuwvreugde*, bl. 186. Volgens J. ABRAHAMSEN, *Korte kronijk van Zeeland*, bl. 24, zou ADOLF VAN BOURGONDIË eene koopmansbeurs te Vlissingen hebben gesticht.

De hoofdwacht te Vlissingen.

Hierbij eene aanteekening van de hand van A. J. A. ANDRIESSEN, in leven chartermeester van Zeeland, overleden 25 Januarij 1842, uit wiens verzameling deze teekening afkomstig is. Uit die aanteekening blijkt dat het bouwen der hoofdwacht op 29 Februarij 1836 is aangenomen door B. VERDOORN, voor eene som van *f* 18000, waaronder evenwel begrepen was het bouwen van twee wachthuizen in de ravelijnen van de Rammekens- en de Duinpoort. Op het plein waar de hoofdwacht is gebouwd stond vroeger de kleine of middelkerk.

Ontwerp tot het oprigten van een gevangenhuis.

Plan van eene te bouwen kazerne op de fondamenten van het voormalige stadhuis op de groote markt te Vlissingen.

De kerken en godsdienstige gestichten.

De St. Jacobskerk te Vlissingen.

Afbeelding in potlood, breed 24, hoog 18 duim. Volgens de overlevering zou met het bouwen van de kerk en toren begonnen zijn in het jaar 1328 en

de toren zijn verhoogd in 1501. Dat evenwel de kerk in 1328 zou gebouwd zijn uit de bouwstoffen van de afgebroken kerk in Oud-Vlissingen, zoo als in *Tegenwoordige staat*, dl. II, bl. 121 en elders gelezen wordt, is niet aannemelijk. Men vindt de kerk in Oud-Vlissingen nog op de kaart van VAN DEVENTER.

De St. Jacobskerk van binnen. 4°.

Titelplaat van: JOOS VAN LAREN, *Twee en vijftig predicatiën over bijsondere texten der H. Schrifture*, Vliss. bij A. VAN LAREN, 1670, 4°. Over de bijzondere soort van hout in de kerk zie GARGON, *Walcherse Arcadia*, dl. II, bl. 103.

Gedrukte afbeelding van het zegel der hervormde kerk te Vlissingen.

Randschrift: „Hauri e fonte salutis, Flissinga."

Zilveren drinkschaal, waarmede het eerste avondmaal door de nederduitsche hervormde gemeente, te Vlissingen in 1571 is gevierd.

Teekeningen in O. I. inkt. De eene vertoont de drinkschaal, waarop het jaartal 1571, met het opschrift: „*Christus die spreght vie daer dorst die come* „*tot mi ende drinke van dat vater dat Christus u geft die en sal in der* „*eviekeit niet mer dorsten. Joh. V.*" Op de teekening zijn alleen zigtbaar de negen eerste woorden. Op den voet: J. G., dat is JAN GOUWEIS. De andere teekening vertoont den bodem, waarop het borstbeeld van een man met een harnas en een lauwerkrans op het hoofd. Hij komt mij voor versierd te zijn met de orde van het gulden vlies. Of de prins van Oranje, dan wel een ander persoon, hiermede wordt voorgesteld durf ik niet beslissen; zie overigens TE WATER, *Inhuldiging*, bl. 31; AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De waalsche gemeenten enz.*, bl. 2. De schaal wordt nog heden op het raadhuis te Vlissingen bewaard.

Afbeelding van het voetstuk van eene der kolommen in de groote of St. Jacobskerk.

Hierop is aangeduid de hoogte van den watervloed in 1682, zie GARGON, t. a. p. Volgens DE KANTER en DRESSELHUIS, *De provincie Zeeland enz.*, bl. 47, rees het water in 1808 nog 5½ palm hooger dan in 1682 en wel tot eene hoogte van 11 palm en 5 duim.

Wapenbord in de groote kerk te Vlissingen.

Teekening in kleuren. Volgens de overlevering zou dit wapenbord, waarop het jaartal 1264 voorkomt, uit de kerk van Oud-Vlissingen zijn overgebragt, *Tegenwoordige staat*, dl. II, bl. 121; ABRAHAMSEN, *Kronijkregister*, bl. 108 enz. Op het bord van boven „1264 anno" en van onder nog eens 1264. Het wapen zelf is, regts: keel met vijf burgten van goud; links: goud met drie schelpen van sinopel. Op het schild een middelschild waarop 1 en 4 goud met

vijf handen, kleur niet duidelijk, 2 en 3 keel met vijf sterren van goud. Als cimier eene hand houdende den wereldbol, waarboven eene ster van goud. In een brief van 8 Nov. 1789, voorhanden onder de handschriften van het Zeeuwsch genootschap, schrijft de heer VERHEIJE VAN CITTERS aan den heer N. C. LAMBRECHTSEN: „Het oude wapen van 1264 was mij bekend, ik voor mij geloof „dat er gestaan zal hebben 1564 en dat de laatste opsierder van hetzelve het „verouderde 5 voor een 2 zal aangezien hebben, want men behoeft in de heraldie „niet ver bedreven te zijn, om aan te toonen dat in de 13e eeuw zoodanige „gecomposeerde wapens als dit is, nog niet in zwang waren."

Zerk van JAN ALMAN.

Teekening in kleuren.

Hier ligt begraven
Jan Alman
die den 6 *April* 1572
te Vlissinge ter aanvoering
zijner medeburgers
een toevallig middel in Gods hand
is geweest tot weering
van Spaansche inquisitie
en bijgeloove
en tot invoering van den
waaren godsdienst.

De zerk ligt nabij den ingang van de torendeur. Het opschrift komt mij voor van veel lateren tijd dan de 16e eeuw en niet ouder dan de laatste helft van de 18e eeuw te zijn; waarschijnlijk is het geplaatst nadat de zerk in 1772 geschonden was, zie BRAHÉ, *Kerk. redev.*, bl. 29 in not. Het verhaal, hoe men uit het gerucht dat JAN ALMAN in de wapens was gekomen, verstond dat de geheele burgerij (*Jan en alleman*) zich wapende, is, naar ik meen, het eerst opgeteekend door VAN METEREN, bl. 71 (uitg. v. 1612). Zie voorts TE WATER, *Tweede eeuwfeest*, bl. 48 in de aant.

Zerk van EDMOND WEDAL, in de groote kerk te Vlissingen.

Teekening in kleuren. Op de zerk een wapen (een kruis), waaronder „*tant* „*que je puis.*" Onder aan: „*Sir* EDMOND WEDAL, *knight*, *Leiftenant-Gover-* „*nor of Flushinge anno* 1595."

Gedenkteeken in de groote kerk te Vlissingen.

Gedenksteen gemetseld in den muur der zuidzijde van en naast het orgel. Van boven een mans- en een vrouwenwapen. Het manswapen: sinople à la fasce d'argent coupé d'argent, accompagnée de deux roses de gueules tigées et feuillées de sinople, affrontées et surmontées par une demiquintefeuille de gueules. Het vrouwenwapen dat van HONICH. Het opschrift luidt:

1603

Inmissa Ostendae tormenti glande gemella
Fortis longe tibi tibia secta cadit,
Dania te luget, mater Flissinga peremtum
Exigua lacrimis, denique condit humo.
Quid genus aut tituli, ac forti in pectore virtus
Quid vernans primo flore juventa juvat?
Mens patriam repetit superam, quae mentis origo,
Hic tibi virtutis gloria parta manet.

Uit dit opschrift blijkt dat het gedenkteeken is ter eere van een krijgsman, gesneuveld in het beleg van Ostende, wiens vader een Deen moet geweest zijn.

Gedenkteeken in de groote kerk te Vlissingen, ter eere van JAN LAMBRECHTSEN COOLEN.

Naar de teekening van P. SNIJDERS 1768, in de verzameling v. D. LELY te 's Gravenhage. Het opschrift op den gedenksteen is:

Monumentum
Johannis Lambrechti Coolenii
Domo Flessingani, ejusdem civitatis,
dum viveret Consulis, inter Primos
Orientalis Indiae Majores, Occidentalis au-
tem Guineae, novaeque terrae Investigato-
res itidem inter primos,
Nati annos LXV
Denati Anno CIƆIƆCXIX
IX *Martii.*

Van boven het wapen van LAMBRECHTSEN COOLEN; daaronder, tusschen twee urnen:

Esse nihil mundum nisi vana insomnia rerum;
Et fluxas frustra, quae cumulantur opes,
Cum sapiens nosset Coolenius, omnia mundus
Dixit et ignavam sub pede pressit humum.
Is vere potuit novisse esse omnia mundum,
Qui vere mundum noverat esse nihil.

Nog lager, doch boven den steen met het opschrift: *'t is al* en de voorstelling van den wereldbol, zinspelende op zijne spreuk *'t is al wereld.*

JAN LAMBRECHTSEN COOLEN, wiens moeder KLING geheeten was, geboren in 1554 te Vlissingen, werd raad van zijne geboortestad in 1586, schepen in 1588, burgemeester 1599, 1600, 1609, 1610, 1615, 1616 en 1618. Hij behoorde tot de twaalf eerste bewindhebbers der O. I. compagnie, kamer Zeeland, en was een der voornaamste kooplieden van zijn tijd. Hij is driemaal gehuwd geweest. 1°. met eene jonkvrouw VAN BAUTERSEM, waaruit werden geboren twee

dochters, de oudste, JANNEKEN COOLEN, gehuwd met JACOB PIETERSEN DE WAARD, uit welk huwelijk: ELISABETH, jong gestorven en JACOBA, gehuwd met JOHAN VAN REIGERSBERG; de jongste, ADRIANA COOLEN, gehuwd met LIEVEN LAMPSINS; 2°. met ELISABETH PIETERSE SMIDTS, waaruit MARIA COOLEN, gehuwd met HENDRIK PORRENAER, wiens dochter ISABELLA huwde met HENDRIK THIBAUT, zie hiervoren bl. 185; 3°. met JACOMINA PORRENAER. Men zie de MS. levensbeschrijving van J. L. COOLEN, door N. C. LAMBRECHTSEN, onder de handschriften van het genootschap.

Gedenkteeken voor DANIEL OCTAVIUS BARWELL, in de groote kerk te Vlissingen.

Teekening in kleuren. Het gedenkteeken is eene piramide van zwart marmer, waarin is uitgehouwen, van boven, een gedenksteen van wit marmer waarop het wapen en het hierna volgende opschrift, waaronder, insgelijks in wit marmer, het borstbeeld van BARWELL en van onder, insgelijks in wit marmer, het wrak van een schip dat door de zee verbrijzeld wordt. Het opschrift luidt:

Hic lapis nomen tueatur
Danielis Octavii Barwell Angli,
Qui cum ex India reversus, patriam peteret
Huic illisus littori, naufragio periit
Julii 25 *A. D.* 1779 *aetat.* 28.
Tantum illi natura tribuerat,
Tantum studia adjecerant,
ea fuit morum gratia,
ea animi suavitas,
ut in illo non tantum amici suas delicias,
sed et quoddam sibi decus tota gens hominum
abreptum lugeat.
Quicquid mortalibus aut quaerere aut habere datur
fluxum est et fragile,
Virtus sola semper viret.

Lager:

IS. CAMHOUT, *Mediob. Zelandus inv. et sculpsit.*

DANIEL OCTAVIUS BARWELL bevond zich op het schip *Woestduin*, dat op 24 Julij 1779 tegen de Noorderrassen verbrijzeld werd. Volgens (TE WATER), *Bericht wegens het verongelukte O. I. schip Woestduin enz.*, bl. 10, verdronk hij en kwam het lijk te Vlissingen aandrijven; volgens DE KANTER en DRESSELHUIS, *de provincie Zeeland*, bl. 149, overgenomen door V. D. AA, in *Aardrijkskundig woordenboek*, dl. XI, bl. 779, werd het lijk driemalen begraven, eerst te Westkapelle, daarna te Vlissingen doch later weder opgegraven en ten derden male ter aarde besteld. Het gedenkteeken werd door zijne familie bekostigd.

Gedenkteeken in de kleine kerk.

Uit de meergemelde verzameling van V. D. LELY, even als de andere aftee-

keningen naar platen uit die verzameling, aan het genootschap bezorgd door den heer J. G. Frederiks, te 's Gravenhage. Blijkens eene aanteekening onder de plaat was, bij de vervaardiging van het opschrift, op den steen niets meer te lezen dan dat het gedenkteeken was opgerigt ter eere van Flemminck de Flemstedt, een Engelsch ridder, ten tijde van Leycester te Vlissingen gestorven en begraven. Boven den steen vindt men een wapen, gedeeld, regts: een klimmende leeuw, links het wapen zoo als dit bij den naam van Flaming, op de wapenkaart van Smallegange, voorkomt.

De kleine of middelkerk is gebouwd in 1586 en volgende jaren, voor het Engelsch garnizoen en niet in 1460, zoo als bij verschillende schrijvers wordt vermeld. Vóór de uitbreiding der stad onder Willem I lag de plaats, waar de kerk op gebouwd is, nog buiten de stad, zoo als op de hiervoren vermelde kaarten en platte gronden te zien is. In 1594 werd de kerk afgestaan aan de nederduitsche hervormde gemeente en voor de engelsche gemeente een gedeelte van de St. Jacobskerk ingerigt, dat vroeger aan Jan Lambrechtsen Coolen had gediend tot pakhuis. Vgl. te Water, *Inhuldiging*, bl. 46 en MS. aant. van N. C. Lambrechtsen. De kerk is afgebroken in 1836.

Predikordere van de Duytsche en Fransche gemeynte, 20 December 1744.

Gedrukte naamlijst van predikanten bij de nederduitsche hervormde gemeente te Vlissingen, van 1572—1752.

Hierbij de handteekeningen van onderscheidene predikanten.

Alphabetische naamlijst van de predikanten te Vlissingen, MS.

Portret van Louis de Dieu. P. Dubordieu pinxit. J. Suyderhoef sculp. H. Focken exc. fol.

Zie de beschrijving van dit portret hiervoren bl. 295.

Portret van Louis de Dieu etc.

Hetzelfde portret, doch uitgegeven door Cornelius Banheininghe. Hierbij eene attestatie, in de Fransche taal, ten behoeve van „Jenne Bouche femme „de Jaques le Rouge fait en notre consistoire à l'église françoise d'Utrecht „le 19 Août 1604" en onderteekend L. du Rieu. Bij vergissing heeft de verzamelaar dit attest aangezien voor een van L. de Dieu, die in 1604 niet ouder was dan 14 jaren.

Portret van Louis de Dieu. P. Dubordieu pinxit. A. v. Zijlveld sculpsit. G. Borstens excudit. fol.

Dit portret is regts, terwijl de beide vorige links zijn. De op- en bijschriften zijn dezelfde.

LOUIS DE DIEU is predikant bij de nederduitsche hervormde gemeente te Vlissingen geweest van 1617—1619; zie over hem de schrijvers aangehaald hiervoren bl. 295.

Portret van JOOS VAN LAREN. 4°.

Onder het portret: „JOOS VAN LAREN, geboren tot Arnemuyden in Zeelandt „den 27 Feb. 1586, overleden den 6 Octobr 1653, hebbende Godts kercke be„dient tot Ellewoutsdijck en Oudelande 2 jaren en 9 maanden, tot Yzendyc 6 „jaren en 2 maenden, tot Koudekerck 2 jaren en 9 maand, tot Vlissingē 34 „jaren en 3 maanden, is oock geweest een van de reviseurs van de nieuwe „oversettinge des Bijbels." Dit portret komt voor in JOOS VAN LAREN, *Twee-en-vijftig predicatiën enz.* Hierbij een eigenhandige brief van zijn vader JOOS VAN LAREN den oude, predikant te Arnemuiden, den 2 Nov. 1606, aan hem geschreven toen hij nog student was. Zie overigens hiervoren bl. 150, waar een fraaijer portret van hem is vermeld.

Portret van BERNARDUS SOMER. J. GOLÉ fecit, met privilegie bij P. v. OPOETEREN. fol. Zwarte kunst.

Portret van „Dominus BERNARDUS SOMER." kl. 8°.

Over BERNARD SOMER, geb. te Vlissingen 21 Jan. 1642, uit CORNELIS SOMER en ELISABETH KIEN, predikant in 1664 te Serooskerke, in Febr. 1667 beroepen naar Vlissingen; predikant aldaar tot 18 Nov. 1671, te Amsterdam 1671—2 Junij 1684 dag van zijn overlijden; zie men DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 229 volgg. en VROLIKHERT, *Vlissingsche kerkhemel*, bl. 156—163. Hij was gehuwd met MARGARETHA, de dochter van MICHIEL ADRIAANSZ. DE RUYTER.

Portret van JACOBUS WILLEMSEN. JEAN APPELIUS pinxit. REINr. VINKELES sculp. 1774. HENDRIK SAS en JAN DANE exc. fol.

Zie over hem hiervoren bl. 288. Hij is predikant te Vlissingen geweest van 1725—1727.

Portret van PETRUS NIEUWLAND. A. SCHOUMAN del. ad viv. 1759. J. HOUBRAKEN sculps. 1759. P. G. v. BALEN excudit. fol.

Onder het portret:

Talem sese oculis, tali NIEUWLANDUS *et ore*
Praebet, et artificis pulcher in aere nitet,
Ast, quoties sermone animos super aethera tollit
Eximii renitet pars mage pulchra viri.

Doctrina, eloquio CLEMENS, CHRYSOSTOMUS *audit*
Quid, quod et Ambrosio dixeris esse parem?
Haga, quis exsculpat dotes, quis pingat Apelles
Se quibus insculpsit mentibus ILLE *tuis?*
JOH. JAC. BRAHÉ. V. D. M.

Dit 's NIEUWLAND *is de ziel verlicht door pinxstervlam;*
Gewoon den vrijgeest aan zijn zegekoets te binden;
Die Englen lekkernij opdischt voor Godgezinden;
De groote schilder van 't nabeeldige offerlam.
't Ontbreekt alleen aan kunst, de gouden vrijheidsstraalen,
Daar d' ongeschapen zon hem méé beglanst, te maalen.
CAROLUS VLIEG.

Hierbij zijne handteekening onder zijne spreuk: „De dingen die men niet „ziet zijn eeuwig," den 18 September 1765. PETRUS NIEUWLAND, geb. te Rotterdam 16 Sept. 1722, eerst predikant te Nieuwenham, te Vlissingen van 25 Jan. 1750 (beroepen 19 Oct. 1749) tot 6 Jan. 1752, te Haarlem tot 1757 en te 's Gravenhage; aldaar overleden 30 Sept. 1795. Zie over hem VROLIKHERT, a. w., bl. 297—300 en v. D. AA, c. s., in v.

Portret van JOHANNES HENRICUS WESTERHOFF. J. BUIS pinxit. 1764. J. HOUBRAKEN sculpsit 1764. G. BOM excudit cum privilegio. fol.

Onder het portret: „JOHANNES HENRICUS WESTERHOFF Arn. Henr.zoon, geb. „te Gouda a°. 1727, bevestigd te Hellevoetsluis 1750, Vlissingen 1752, Gouda „1762, Amsteld. 1763."

De kunst genegen te verpligten, etste het Beeld
Van leeraar WESTERHOFF; *bekent door zijnen geest,*
Geagt om zijne deugd, bemind om zijne reden (zeden?)
De Godsvrucht bood zij 't aan, die, door die gift verrukt
Het vriend'lijk uit de hand der kunst heeft aangenomen,
En bijschreef WESTERHOFF, *hoe? schreef z' alleen zijn naam?*
Aanschouwer! zoo u dit verwondert, weet hier heeft
Geen lof, de godsvrucht heeft alleen zijn naam te schrijven,
En yder kent in hem den braafsten Godsgezant
Die zijne Hemelleer bekrachtigt door zijn leven.
ELISABETH WOLFF, geb. BEKKER.

De kunstnaald tekent dus den groten WESTERHOFF
Die 't leeraersampt aen 't Y bekleet met vrucht en lof
Volleert de orakelrol en Mozes schaduwwetten
Bij Evangelielicht om schoner dach te zetten;
Die voor de Godsvrucht waekt en voor de waerheid pleit
Daer bij geleertheid huwt aen zijn welsprekentheid

De kerkbruid is verlieft op zijn bevallig preken,
Hoor daervan tot Godts eer twee paer gemeenten spreken.

J. DE MOL,
Predikant in de Oude Loosdrecht.

Hiebij zijn handteeken. Zie over WESTERHOFF, VROLIKHERT, a. w., bl. 314—319.

Portret van JONA WILLEM TE WATER. 4°.

Teekening in kleuren. Over JONA WILLEM TE WATER, geb. te Zaamslag 28 Oct. 1740, predikant te Haamstede 1761—1763, te Veere 1763—1765, te Vlissingen 1765 (ber. 4 Aug.) —Oct. 1779, hoogleeraar te Middelburg 1779—80, te Leiden 1785, overleden 19 October 1822, zie men het door hem zelf opgesteld *Levensberigt.*

Portret van BROUERIUS BROES. Silhouette.

Geb. te Amsterdam in 1757, predikant te Vuren en Dalem, te Vlissingen 1780—1784, voorts hoogleeraar te Leiden, overleden 24 Februarij 1799; zie V. D. AA, c. s. in v.

Portret van JEAN DOUCHER. W. DELFF sculpsit. fol.

Randschrift: „JOHANNES DUCHERUS Andegavus Doct. Theolog. Ecclesiae Gal-„licae Amstelred. Pastor vigilantiss. vixit an. LVI obyt X Augus. Anno MDCXXIX."
Onder het portret:

ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστός καὶ τὸ ἀποθανεῖν Κέρδος.

Qui potuit coelo hos oculos atque ora Ducheri
Effigiare, eodem non valet hic animum
Quem pietas, quem sana fides, infractaque virtus
Mentibus insculpent, queis pia sacra placent.

ANDREAS RIVETUS.

Le peintre a peû tirer de DOUCHER *le visage*
Mais son pinceau n'a peu l'esprit nous faire veoir
Sa Pieté, sa Foy, sa constance et courage
Nous l'ont depeint au vif, joinctes à son scavoir.

A. R.

JEAN DOUCHER, geboren te Gent 1573, predikant bij de waalsche gemeente te Middelburg 1608—1611, te Vlissingen 1611—1620, te Amsterdam 1620—1629. Zie VROLIKHERT, a. w., bl. 331; AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De waalsche gemeenten in Zeeland*, bl. 15.

Handteekeningen van NICOLAAS DE LA BASSECOUR (1641) en GEORGE DE CHAUFEPIÉ (1733).

Predikanten bij de waalsche gemeente te Vlissingen, de eerste 1639 (volgens

Vrolikhert 1629)—1650; de andere 1725—1738. Zie Vrolikhert, a. w., bl. 332, 333 en ab Utrecht Dresselhuis, a. w., bl. 119.

De waalsche gemeente te Vlissingen hield eerst hare bijeenkomsten in een vertrek van het oude prinsenhuis, waarschijnlijk het oude stadhuis op de markt; in 1584 en volgende jaren in de zijkapel van de groote kerk; in 1594 en vervolgens, met de engelsche gemeente, in de kleine of middelkerk; in 1616 weder in de zijkapel, tot dat de waalsche kerk in de westwagenstraat gebouwd werd, waarvan de eerste steen is gelegd op 3 Julij 1635. Deze kerk brandde af bij het bombardement van 1809. De gemeente kwam vervolgens bijeen in de kerk der engelsche gemeente tot-dat zij in 1823 teniet ging. Op de plaats waar de waalsche kerk gestaan had werd later eene houtzagerij gebouwd; zie ab Utrecht Dresselhuis, a. w., bl. 5, 12, 16 en van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek*, dl. XI, bl. 780.

Handteeken van Justus Tjeenk.

Predikant bij de engelsche gemeente te Vlissingen, overleden 26 December 1782. Over de engelsche kerk zie hiervoren bl. 544.

Alphabetische naamlijst van luthersche predikanten te Vlissingen.

Deze lijst begint met 1741 en eindigt met 1769.

Geletterd, staatkundig en heldhaftig Vlissingen.

Titel.

Hierop de handteekening van Justus Zuijdland 1683. Over het oude Zeeuwsche geslacht Zuidland zie hiervoren bl. 389. Justus wordt bij Smallegange, *Chronijk*, bl. 772, op het jaar 1666, genoemd onder de zeekapiteinen onder de admiraliteit van Zeeland.

Portret van David Roelands.

Twee bladen, het eene met eene schrijvende hand, op het andere het portret, met bijschrift: aetatis 44 anno D 1616. Schkelemans sculp. Onder het portret:

Du grand Roland le front au vif peux icy veoir
Mais par ses oeuvres beaux son esprit et scavoir.

Frisius.

Beiden zijn uit het kalligraphische werk: *t Magazin oft' packuys der loffelycker penneconst; vol subtyle ende lustighe trecken, percten, beelden ende figuren van menschen, van beesten, voghelen ende visschen ende noch meer dan hondert onderscheyden gheschriften, verciert met divaersche capitalen, oraculen ende gulden sententien: alles tot profyt, oeffeninghe ende spore der constlievende gheesten. Ghepractiseerd door* David Roelands *van Antwerpen, Fransoyschen schoolm*[r] *bin-*

sen Vlissinghen, Anno 1616. Het werk is niet alleen als kunststuk merkwaardig, doch ook niet onbelangrijk wegens de personen daarin opgenoemd. Na het octrooi volgt de opdragt aan den kunstlievenden lezer, gedateerd uit Vlissingen 24 Januarij 1617, waarin ROELANDS als zijne voorgangers in de kalligraphie opnoemt: PARET, in Brabant; BEAUCHÈNE, in Engeland; GUILLEAUME LE GAINGNEUR en BEAUGRAND, in Frankrijk; BOYSSENS, SMIJTERS, FELIX en VAN DE VELDE, in Holland. Vele der geschriften behelzen opdragten, fol. 8 aan de regering van Vlissingen; fol. 16 aan CORNELIS JANSSENS, schoolmeester te Middelburg; fol. 17 aan JACOBUS VAN DER BORGHT, te Middelburg; fol. 18 aan ROGIER COBBERT, burgemeester van Vlissingen; fol. 19 aan den vader van ROELANDS; fol. 20 aan ABRAHAM VAN PERE, koopman te Vlissingen; fol. 21 aan DANIEL LEIJNSEN SCHENGEN, schepen te Vlissingen; fol. 22 aan den schoonschrijver ANTHONY SMIJTERS, te Amsterdam; fol. 23 aan PAUL VAN DER DUSSEN, schoolmeester te Zierikzee; fol. 25 aan JEAN DOUCHER, waalsch predikant te Vlissingen, doch onderteekend D. ULTRALAEUS, (DAVID D'OUTRELEAU? of DAVID ROELANDS?); fol. 26 aan den bekenden JOHAN LAMBRECHTSEN COOLEN, oudburgemeester te Vlissingen; fol. 27 aan JOHAN COUTEREELS, die hier wordt genoemd: „eschevin de la ville Arnemuyden, un des „premiers de ce temps en la cognoissance et profession des arts liberaux;" fol. 28 aan den secretaris van Vlissingen, JOB PORRENAER; fol. 29 „to the honou„rable knight S^r. JOHN THROCKMARTEN, Lieutenant Governour of the cawtionarie „town of Vlissing and the castle of Rammekens;" fol. 33 aan JOOS VAN LAREN, predikant te Vlissingen; fol. 37 aan JACOB VAN MALDERÉ; fol. 38 aan den gecommitteerden raad ENGEL LEUNISSEN, van Vlissingen; fol. 39 aan GHELEYN PIETERSSE, notaris en schepen te Vlissingen; fol. 40 aan JAN DE MOOR, burgemeester enz. te Vlissingen; fol. 40 aan TOBIAS VAN DE WERVE, uit Goes; fol. 43 aan PIETER COURTEN, zeer beroemd koopman te Middelburg; fol. 44 aan FELIX VAN SAMBIX, schoonschrijver te Delft; fol. 45 aan den schoonschrijver HANS VAN DER VELDE en fol. 46 aan zijn neef, leerling en ondermeester PHILIPS ROELANDS. Voorts komen er verzen in voor van K. LUBBAERT, predikant te Bergen-op-Zoom, van den Goesenaar TOBIAS V. D. WERVE en van ABRAHAM VAN PERE.

Titelplaat van het werk: Afbeeldinge over de ontledinge van den gereformeerde martelaersboek enz. door ABRAM MELLINUS, ende nu wederleyt door ARNOUT VAN GELUWE, enz.

Op deze plaat zit VAN GELUWE te schrijven en uit zijn mond komen de woorden:

O Christe door u wonden root
Verlost dit volck van doling groot.

Achter de crucifix op de tafel staat een man, waarschijnlijk MELLINUS, uit wiens mond:

Schijnt niet een groot verdriet
Dat een boer ons dwa(e)sheyt siet.

De plaat schijnt hierbij gelegd wegens deze afbeelding van MELLINUS, den schrijver van het groot martelaarsboek, die een Vlissinger was. Zie DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 225, 226. DE LA RUE zegt aldaar dat hij niet weet of het tweede deel van het martelaarsboek ooit in druk is verschenen; op de titelplaat evenwel van het werk van GELUWE wordt uitdrukkelijk gezegd dat het eerste deel is gedrukt te Dordrecht in 1608, het tweede te Amsterdam in 1634 en het derde te Dordrecht in 1619.

Portret van PETRUS CUNAEUS. kl. fol.

Onder het portret: „PETRUS CUNAEUS, J. C. Politices et eloquentiae Profes„sor Lugd. Bat. ex. offi. PETRI VAN DER AA." Hierbij zijn handteeken.

De beroemde PIETER CUNAEUS (V. D. CUN), hoogleeraar in de regten te Leiden, was geboren te Vlissingen in 1586, hij overleed 2 December 1638; zie over hem o. a. DE LA RUE, o. c., bl. 199—203 en hiervoren bl. 87.

Portret van GERARDUS DE WIND P. M. BRASSER del. P. TANJÉ sculps. 1753. A. en M. CALLENFELS excud. fol.

Hierbij zijn handteeken en een levensberigt. Zie voorts de verdere beschrijving van dit portret en het omtrent hem medegedeelde hiervoren bl. 298. Hij was geboren te Vlissingen op 30 December 1685.

Kaartje van groot Thibet, door den Vlissingschen reiziger SAMUEL VAN DE PUTTE.

Hierbij eene aanteekening over VAN DE PUTTE door N. C. LAMBRECHTSEN. SAMUEL VAN DE PUTTE, zoon van den vice-admiraal van Zeeland CAREL VAN DE PUTTE, was geboren te Vlissingen in 1690, promoveerde te Leiden in 1711 en bragt het grootste gedeelte van zijn leven door met reizen, die hij in 1718 aanving, eerst in Italië, vervolgens naar Constantinopel en Egypte en daarna in Thibet en China, verkleed als Chinesche mandarijn. Eerst in 1740 kwam hij te Batavia aan. Na nogmaals Indië te hebben bezocht en weder te Batavia te zijn terug gekomen overleed hij aldaar op 27 September 1745, toen hij voornemens was door Perzië naar Europa terug te keeren. Enkele voorwerpen hem betreffende zijn nog voorhanden in de kabinetten van het Zeeuwsch genootschap, doch de aanteekeningen die hij op zijne reizen, gedurende 26 jaren had gemaakt, zijn of vernietigd, of spoorloos verdwenen. Zie over dezen merkwaardigen man mr. S. DE WIND in *Archief* I, bl. 21—29.

Portret van ELIZABETH WOLFF, geb. BEKKER, waaronder dat van A. DEKEN, beiden in medaillon. N. NEERING ad viv. del. A. CARDON sculp. J. VAN CLEEF excud. Proefdruk 8°.

Hieronder:

Natuur plaatst onzen geest als 't waare in 't aangezicht
Zij doet der menschen ziel meest door zijne oogen spreeken;
Wie onze werken leest herkent des ook zeer ligt
Uit beider beeltenis, wie Bekker zij, wie Deken.

Uit: *Fabelen, in 't Nederduitsch overgezet door E. W., geb. B. en A. D.*, 's Gravenh. 1784. Zie H. Frijlink, *Elisabeth Wolff, geb. Bekker en Agatha Deken zoo uit hare geschriften als uit andere bescheiden geschetst*, Amst. 1862, bl. 189.

Portret van Elisabeth Wolff, geb. Bekker. P. Groenia pinx. L. Portman sculp. A. Teerling del. 8°.

Hierbij haar handteeken en een gedrukt vers van A. Loosjes Pz.

Dit 's tbeeld der schrand're Wolff, wier opgeklaard vernuft
Door zwarigheden drong, waarvoor geleerdheid zuft,
Die dweepzucht hield in schrik en dichtkunst opgetogen,
Een vonk van dit vernuft blinkt uit deez' sprekende oogen.

Zie over dit portret *Vaderl. historie, vervolg op Wagenaar*, dl. XLVI, bl. 282 en H. Frijlink, a. w., bl. 189.

Elisabeth Bekker was geboren te Vlissingen 24 Julij 1738 en gehuwd met Adrianus Wolff, predikant in de Beemster, 18 November 1759 tot 29 April 1777. Zij vertrok, met Agatha Deken, naar de Rijp; beide vrouwen vestigden zich vervolgens, in 1782, in de Beverwijk en weken, in Maart 1789, naar Frankrijk uit, waar zij zich in Bourgogne, nabij Trévoux, vestigden. Na de omwenteling van 1795 keerden zij naar Holland terug en kozen tot hare verblijfplaats 's Gravenhage, waar Elisabeth Bekker op 5 November 1804 overleed. Zie over haar o. a. Frijlink, a. w., *Navorscher*, dl. xi, xii enz.

Portret van J. Bellamy. Rein. Vinkeles ad viv. del. et sculp.

Klein medaillon, het portret komt voor in Bellamy, *Gezangen*, 1785.

Portret van J. Bellamy. Rein. Vinkeles ad viv. del. et sculp.

Hetzelfde als het vorige doch uitgeknipt; hierbij aan de eene zijde het portret van Francina Baane, de Fillis zijner gedichten; aan de andere zijde de afbeelding van een grafmonument. Wagenaar ad viv. del. Jonxis sculp.

Portret van J. Bellamy, silhouette.

Hieronder zijn handteeken uit een daarbij liggende brief van Bellamy aan zijne moeder, tijdens hij student te Utrecht was. Zie over de portretten en silhouetten van Bellamy, W. A. Ockerse en A. Kleijn, wed. Ockerse, *Gedenkzuil op het graf van Jacobus Bellamy*, Haarlem 1822, bl. 175.

Monument voor BELLAMY. J. H. VAN DOELEN inv. Is. DE WIT JANSZ. sculp. M. VAN LOOPIK & COMP. excud. 1791.

Onder de afbeelding: „dignum laude virum Musa vetat mori." In 1825 is werkelijk een gedenkteeken bij het graf van BELLAMY in de St. Nicolaaskerk te Utrecht geplaatst, een zwart marmeren steen met een wit middelstuk aan een pilaar vastgehecht. Op het middelstuk: „aan BELLAMY," waaronder: „door „eenige zijner Zeeuwsche landgenooten, studenten aan de Utrechtsche hooge„school 1825." Zie over JACOBUS BELLAMY, geboren 12 November 1757 te Vlissingen, overleden te Utrecht 11 Maart 1786; *Gedenkzuil enz.,* v. D. AA in v. enz.

Portret van ANTONY VAN DER WOORDT, silhouette.

Uit *Gedichten van A. v. d. Woordt enz.,* 's Gravenh. 1848. Hierbij facsimile van zijne handteekening. ANTONY VAN DER WOORDT werd geboren te Vlissingen 8 November 1769 en overleed te Amsterdam 24 September 1794. Zie over dezen talentvollen, zoo jong gestorven dichter het levensberigt door C. J. WENCKEBACH, geplaatst achter de tweede zoo even vermelde uitgave der gedichten van v. D. WOORDT.

Portret van H. VAN ROIJEN. fol.

HENDRIK VAN ROIJEN, geboren te Noordwijk aan Zee a°. 1761, is rector geweest te Vlissingen, waar hij, wegens zijne verdiensten jegens de latijnsche school op 24 December 1791 benoemd werd tot Lector Historiarum et linguae Graecae. In 1796 werd hij plaatsvervangend lid, in 1798 lid van het wetgevend ligchaam; onder de Fransche overheersching lid van het *corps législatif,* na de omwenteling van 1813 geplaatst aan het hoofd der posterijen en spoedig daarna staatsraad in buitengewone dienst. Hij is gehuwd geweest met eene dochter van A. LOUISSEN te Vlissingen en overleed te 's Gravenhage 16 Julij 1844. Zie over hem en zijne verdiensten o. a. M. SIEGENBEEK, in *Handelingen der jaarlijksche vergadering van de maatschappij der N. letterk.* 19 *Junij* 1845, bl. 8—15; J. C. A(LTORFFER), in *Navorscher*, 1864, bl. 44 en B(ODEL) N(IJENHUIS), aldaar bl. 118. Een ander portret van hem komt voor in *Nederl. Jaarb. der posterijen*, 1850. Het portret in onze verzameling is een geschenk van den heer mr. F. P. BIJLEVELD, te Nijmegen.

Portret van HENDRIK JACOB VAN DOORN. fol.

HENDRIK JACOB VAN DOORN was geboren te Vlissingen 28 Augustus 1786, uit ABRAHAM en PIETERNELLA WILHELMINA VAN DISHOEK; promoveerde te Leiden 11 Januarij 1807, werd auditeur bij den staatsraad onder LODEWIJK NAPOLEON, 20 Maart 1807; raad van prefectuur van het departement der monden van de Schelde 6 Julij 1810, secretaris-generaal 1814 en lid van gedeputeerde staten van Zeeland 6 October 1814; gouverneur van Zeeland 19 Maart 1818, van Oost-Vlaanderen 13 Julij 1826, in welke betrekking hij baron werd. Na

de Belgische revolutie werd hij minister van binnenlandsche zaken eerst ad interim 4 October 1830, definitief 29 December 1831, secretaris van staat, eerst ad interim 19 September 1836; na de troonsbeklimming van WILLEM II, daarbij vice-president van den raad van state, doch eervol ontslagen 26 Maart 1848; hij overleed 18 Januarij 1853. Hij was gehuwd eerst (1810—1830) met jonkvrouw ADRIANA WILHELMINA SCHORER; daarna (1840—1853) met jonkvrouw I. M. M. VAN DER HEIM. Zie over zijne groote verdiensten als staatsman en mensch o. a. H. J. ROOYAARDS, *Levensberigt van jhr. mr. H. J. baron van Doorn van Westkapelle.*

Portret van Joos DE MOOR, vice-admiraal van Zeeland. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fecit. Is. TIRION exc. 1760.

Hierbij de afbeelding van den penning op de zege door DE MOOR, op de Spaansche galeijen onder FREDERIK SPINOLA, in 1603 voor Sluis behaald: „cedunt triremes navibus" — „victae peremto Spinola 26 Maji;" uit VAN LOON, *Gedenkp.*, dl. II, bl. 5. Joos DE MOOR, zoon van den vice-admiraal van Zeeland JAN DE MOOR die in Februarij 1578 is geseneuveld, was te Vlissingen geboren. Hij was gehuwd 1°. met DINA CRIJNS GILLÉS, overleden 18 April 1583; 2°. met JANNEKE LEUNIS INGELSE, overleden 9 November 1604 en 3°. met CATHARINA STRUIVINGS, wed. WACHTER, overleden 2 Augustus 1613. Hij zelf overleed 18 Februarij 1618. Zie over hem en zijne krijgsbedrijven, DE LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 194—198 en de aldaar aangehaalde schrijvers. De geslachtsboom van DE MOOR is uitgegeven door C. A. RETHAAN MACARÉ, in de werken van het historisch genootschap te Utrecht.

Portret van Joos BANCKER, commandeur van Zeeland. fol.

Onder het portret de afbeelding van het zeegevecht voor Duinkerken, alsmede het volgende vers van P. J. VOS:

Siet hier afgebelt naer 't leven,
ZEELANDTS *zeemachts commandoor,*
Spagniens vreese, Duinkercks beven,
Die in 't vechten, cloeck gaet voor.
BANCKER *is 't, die met schuts donder*
Tast zijn vijand moedig an,
Duinkercks vlote brocht hij 't onder,
Soo Mardijck getuygen can.

Hierbij eene aanteekening uit DE LA RUE over hem; zie een ander fraai portret van hem, hiervoren bl. 125. Over Joos VAN TRAPPEN gezegd BANCKERT of BANCKERS, geboren te Vlissingen, kapitein onder de admiraliteit a°. 1624, vice-admiraal onder PIET HEIN, later admiraal bij de westindische compagnie, overleden 1647, zie o. a. DE LA RUE, *Heldh. Zeel.*, bl. 128—131; DE JONGE, *Gesch. Ned. zeewezen*, dl. I, bl. 377, dl. II, st. 1, bl. 98, 99, op welke laatste plaats de geslachtlijst van het heldengeslacht der BANCKERS te vinden is.

Portret van ADRIAAN BANCKERT fol. H. UDEMANS fecit.

Het portret in achthoekige lijst met eiken bladen. Aan de hoeken de letters C. A. V. T. B. in elkander. Onder het portret het wapen van BANCKERS, waaronder de afbeelding van zijn heldenstrijd bij het eiland Huena of Ween. Lager het volgende vers van C. UDEMANS:

Siet hier een kloecken helt van kloecke stam geboren,
Die voor geen viandt weeck aen grondt, of los in zee,
Maer toonde syn gewelt van achter en van vooren,
En hem in d' oogen keeck voor Ween noch op de ree,
Al sat hy aen de grondt, noch sag men hem verweeren,
En oock gedurig spoog ja niet dan vyer en vlam,
Soo dat hy heeft verwondt ja seven Noordtsche beeren
En yeder keenen vloog maer Banckert haer ontquam.
Siet hier noch, seg ick dan, ja desen kloecken Banckert,
Die andermael oock stiet aen grondt, of aen een klip,
Maer bleef als kloecker man aen hope vast geanckert,
En sich op God verliet met lyf en ziel en schip.

Hierbij eene aanteekening over het gevecht bij Ween, in Maart 1669, waarover men ook zie DE JONGE, a. w., dl. II, st. 1, bl. 274—276. Op het portret is hij afgebeeld als kapitein.

Portret van ADRIAAN BANKERT, luitenant-admiraal van Zeelant. H. BERCKMANS pinxit. C. HAGEN sculpsit. F. DE WIT excudit. gr. fol.

In het verschiet een zeegevecht. Onder het portret: „Op d'afbeeldinge van „den edelen en manhaften zeeheld d'heer ADRIAAN BANKERT, lieutenant-admiraal „van Zeelant, capiteyn van een compagnie infanterie."

Het oor dronk lang den roem van Banckerts heldenaart,
Nu siet het oogh den heldt, tot Neerlands heyl geschapen,
Die 't snedigh slaghswaert op de Fransche ruggen schaerdt,
En noyt voor vyandt heeft geswicht int blancke waepen:
Zijn moet ontnam den Zweed de land en zeelauwrier,
De Deensche croon erkent, en eert hem als beschermer:
In vrede blinckt zijn raedt, zijn deucht int oorloghsvier:
Men druck hem niet in print, maer bouw sijn beeld uyt marmer.

S. HASEVOET cecinit.

Portret van ADRIAEN BANKERT, luytenant-admiraal van Zeelandt. 4°.

Hierbij zijn handteeken.

Portret van ADRIAAN BANKERT, luitenant-admiraal van Zeeland.

A. SCHOUMAN del. naar de orig. schilderij bij den heer PARKER, te Middelburg. J. HOUBRAKEN fec. Is. TIRION excud. 1760. 8°.

Over ADRIAAN VAN TRAPPEN gezegd BANCKERS of BANCKERT, zoon van JOOS, kapitein 1642, vice-admiraal 1665, luitenant-admiraal 1666, † 1684, zie men DE LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 120—127, 173; V. D. AA, i. v., enz.

Portret van JOHAN BANKERT. BERKMAN delineavit. H. UDEMANS sculpsit. gr. fol.

Op de plaat een zeegevecht in het verschiet; van boven: „Nobilitas sola est „atque unica virtus." Onder het portret: „Edele manhafte zeeheld JOHAN „BANKERT ridder."

Dit 's Bankerts beeltenis, het afzet van den ouden
Die Zeelands waterLEEU ten tijd van strijd gehouden,
En recht verstrekken kon, een BANK *om oorlogsramp,*
Ter zee (in 's LANDS *gevaar) en onheyl tot een schamp,*
Want chrygsdeugd EERE*-lust en goed beleid wou woonen,*
Bij hem wiens ZOON *gij ziet, en sig niet min vertoonen,*
In 't vaderlijk gelaat, tot hooger eerestoff,
Door RIDDERLIJKKE *deugt, en selfs verkregen loff,*
*Mits dapperheits getuig, noit chrijgs*HELD *beter toonde,*
Aan hem wien 't degenrecht, uit enkel gunst beloonde,
Dan dat hij moedig strijd, voor EER *en kerk en staadt,*
En ridderlijcke dood, voor 't leven ondergaadt.

W. BREST,
miles cecinit.

JOHAN VAN TRAPPEN gezegd BANCKERS, zoon van JOOS en ADRIANA JANS en broeder van ADRIAAN, kapitein ter zee in 1653, sneuvelde in den ongelukkigen zeeslag onder WASSENAER OBDAM, den 13 Junij 1665; zie DE JONGE, a. w., dl. II, st. 2, bl. 206.

Geslachtlijst van de EVERTSENS.

MS., vgl. hierbij de geslachtlijsten voorkomende in het werk van J. C. DE JONGE, *Levensbeschrijving van Johan en Cornelis Evertsen*, 's Grav. 1820.

Wapen van de familie EVERTSEN.

Teekening in kleuren, op perkament.

Zilveren drinkschaal door den raad der admiraliteit van Zeeland aan EVERT HEINDRICXSSEN, stamvader der EVERTSEN, geschonken in het jaar 1590; in aquat. door W. H. HOOGKAMER.

Uit J. C. DE JONGE, a. w., waar bl. 2—9 over dezen EVERT HEINDRICXSSEN, geboren te Zoutelande, overleden a°. 1601 te Vlissingen, gehandeld wordt.

Portret van JOHAN EVERTSEN. HENDRICK BERCKMANS pinxit. JOANNES VAN HOUTEN sculpsit. Gedruckt tAmsterdam bij FREDERICK DE WIDT, vooraan in de calverstraat bij den dam in de witte pascaert. gr. fol.

Onder het portret:

Wiens wezen in dit beelt u leser straalt in d'oogen,
Is Seelands waterleeuw, en blixem van de zee,
Diens dapp're degen ook de Britten heeft bewogen
En 't prat Castilien, tot een oneindighe vreé.
Waar sal men desen held zijn daden meé vercieren?
En dat hij door zijn hulp ons dus verr heeft gebrocht
Met eeuw'ge dancbaarheit, en kransen van laurieren
En Salants out gesticht, is aan zijn deucht geknocht.

J. KOENERDING.

Hierbij zijn handteeken.

Portret van JOHAN EVERTSEN. H. BERCKMAN pinxit. H. R(OKESZ) sculpsit. JOHANNIS DE RAM excudit. gr. 4°.

Van onder: „Den E. Manhaften zeeheld JAN EVERTSZ. rid' vice admir' van „Zeelandt enz." Voorts de vier eerste regels van het voorgaande gedicht: *wiens wezen enz*. Hierbij zijn handteeken. Volgens F. MULLER, *Beschrijvende catalogus enz.*, bl. 88, beteekenen H. R.: H. ROGMAN.

Portret van JOHAN EVERTSEN. gr. 4°.

Hetzelfde als het voorgaande, doch zonder naam van schilder of graveur en met het adres van JAN CRALINGE.

Portret van JOHAN EVERTSEN. H. R(OKESZ) sculpsit. Gedrukt bij JOHANNIS DE RAM.

Onder het portret: „Den heer CoR. EVERTS, vice-admirael van Zeelandt;" en voorts:

Dit is Everts, zeestrijdts wonder!
Die in Duyns door schut en vlam,
Spagniens macht, hilp brengen tonder:
En veel volcks, en schepen nam.

Hierbij het handteeken van CORN. EVERTSEN. Ofschoon onder het portret de naam van CORNELIS vermeld wordt stelt dit portret JOHAN EVERTSEN voor, zoo als duidelijk uit eene vergelijking met de andere portretten blijkt en dit ook is opgemerkt door A. G. DE VISSER, in *Catalogus van portretten van admiralen enz.*, 's Gravenhage, bl. 80.

Portret van JOHAN EVERTSEN enz.

Hetzelfde als het vorige, doch fraaijer afdruk.

Portret van JOHAN EVERTSEN. P. J. sculpsit, tAmsterdam bij DAVID VAN WESEL in de gasthuyssteeg besyden tstadthuys. fol.

Van boven: „JAN EVERTSZOON, vic. adm. van Zeeland." Van onder:

Zie hier 't afbeeltsel van een onverwonne Zeeuw,
Wiens dapperheyt, en moet, noyt swickt voor zijn vyanden
Maar altijt onvermoeyt, deselve soeckt t' aanranden,
Zeeroovers tot een schrick, tot welstant van de Leeuw.
Dit is der Zeeuwen roem, en twede Amiraal;
Duynkerkers schrick; voor wien oock sitteren de britten.
Die hoe de zee oock raast, noyt weet van stil te sitten,
Maer altijt besich is bij 't swangere metaal.

Hierbij zijn handteeken.

Portret van JOHAN EVERTSEN. fol.

Onder het portret: „Den heer JAN EVERTSEN vice-admiraal van Zeelandt."

Wilt naer 't leven hier aenschouwen
Zeelandts vice-admirael
Coollaert bracht hij in 't benouwen;
't Schip in gront, het volck int stael,
Dit is Everts zee-strijdts wonder;
Die in Duyns door schut en vlam,
Spagniens macht, hilp brengen t' onder;
En veel volcks en schepen nam.

P. J. Vos.

Portret van JOHAN EVERTSEN. H. v. ALDEWERELT invent. M. MOUSIJN sculpsit, tot Amsterdam bij FREDERICK DE WIDT in de calverstraet bij den dam in de dry crabben. fol.

Hierbij afdruk van zijn cachet. Het portret is vervat is een zoogenoemd passe partout, gevormd door tropheën en wapenen. Van onder een zeeslag en voorts

Ick heb mijn vlijt gedaan u cierlijk af te maalen
Tot lof der helden trou en 't puyck der admiraalen.

Vgl. over dit portret F. MULLER, *Cat.* bl. 83 en 221.

Portret van JOHAN EVERTSEN. gr. folio op blaauw papier en op geel opgezet.

Onder het portret: „Den E. Manhaften zeeheld JOHAN EVERTSEN, ridder „Lt admirael van Zeeland capitn over een compage voetknechten."

Dus pronct der Zeeuwen pronck in ridderen gewaade
De Duins, de Theems, Coolaert en 't moedige Granade
Versidderen op den slagh sijns degens diepe snee:
Een Cato in den raedt, een wonder op de zee,
Beschrey dien watergodt, roept Neerlant, die sijn leven
Met vier sijn broeders voor de vrijheyt heeft gegeven.

Blijkens het hierna volgende portret van CORNELIS EVERTSEN, zijnde het pendant van dit, is de graveur AARNOUT DE JODE.

Portret van JOHAN EVERTSEN, luitenant-admiraal van Zeeland, naar het originele bij mevrouw de weduwe C. C. EVERTSEN. P. VELIJN sculp. 8°.

Uit J. C. DE JONGE, *Levensbeschrijving van Johan en Cornelis Evertsen*, 's Grav. 1820.

Portret van CORNELIS EVERTSEN. AARNOUT DE JODE sculpsit. gr. fol. op blaauw papier en op geel opgezet.

Onder het portret: „Den E. Manhaften zeeheld CORNELIS EVERTSEN, Lt. „admiraal van Zeeland."

Dit is die Zeeuwsche waterheld
Die d'Iber, Teems en Taag, voor sijn gesicht dee beven
Tot hij in vlam en rook gestelt
Wierd door een kogel neergevelt
Opdat zijn naam soud eeuwich leven.

Portret van CORNELIS EVERTSEN, luitenant-admiraal van Zeeland. Naar het originele bij mevrouw de weduwe C. C. EVERTSEN. P. VELIJN sculps. gr. 8°.

Uit J. C. DE JONGE, a. w.

Gouden gedenkpenning door de staten van Zeeland aan JOHAN EVERTSEN geschonken, bij de overwinning op COLAERT a°. 1636. In aquat. door W. H. HOOGKAMER.

Uit J. C. DE JONGE, a. w., bl. 34. Aan de eene zijde het zeegevecht en „Dies domini exercituum super omnes naves Tharsis, Jesaj. cap. 2 vers 12, 16;" aan de andere zijde het wapen van Zeeland met het randschrift: „Praefecto Johan „Everhardi, ducibus Jodoco Banckero, Johan Jacob Vliegherio, Petro Adriani „Ita, Adriano Johannis navale praelium commissum ante Diepam A°. 1636 „Februar. 18."

Gouden keten en gedenkpenning door FREDRIK III, koning van Denemarken, aan CORNELIS EVERTSEN den oude,

geschonken in het jaar 1659. In aquat. door W. H. HOOGKAMER.

Aan de eene zijde het portret van CORNELIS EVERTSEN met het randschrift: „Fridericus III D. G. Daniae, Norw. Vandalorum Gothorumq. Rex." aan de andere zijde een schip. Uit DE JONGE, a. w., bl. 191.

Afbeelding van den penning geslagen op het sneuvelen van CORNELIS EVERTSEN, 14 Junij 1666.

Uit VAN LOON, dl. II, bl. 550. Aan de eene zijde het gekroonde borstbeeld van CORNELIS EVERTSEN, met het randschrift:

„*Heer Everts met triomf op 't bed van eer gesneeft*
„*Aldus in 't silver door de kunst van Muller leeft.*

„anno 1666 den 14 Junii." Onder het borstbeeld op een wimpel of lint: „Corn. Evertsen Admiraal v. Zeel." Aan de andere zijde de afbeelding van den vierdaagschen zeeslag, met het randschrift:

„*Hier strijckt het Britsch gewelt voor Nederlant de vlagh.*
„*De zee heeft noit gewaeght van zulk een zwaeren slagh.*"

zoo als dit ook op de penningen ter eere van DE RUYTER en C. TROMP voorkomt.

Afbeelding van de plechtige lijkstatie van den gesneuvelden luitenant-admiraal CORNELIS EVERTSZOON, te Middelburg.

Plaatje breed 11, hoog 8 duim. De begrafenis had plaats op 5 Julij 1666 in de oude of St. Pieterskerk.

Afbeelding van het praalgraf voor de gebroeders EVERTSEN. fol. J. DU VIGNON delin. 1678. Teekening in kleuren.

Hierbij een vel in fol. waarop gedrukt voorkomt het grafschrift te vinden bij DE JONGE, a. w., bl. 248 en in 1800 op de tombe geplaatst. Volgens de overlevering, opgeteekend bij DE JONGE, bl. 251, zou het vroeger op de tombe gestaan hebben, doch op last van CORNELIS EVERTSEN, den zoon van CORNELIS *den oude*, uitgebeiteld zijn. Hierbij het concept van een *Epitaphium* op CORNELIS EVERTSEN, waarbij men vgl. de stukken vermeld hiervoren bl. 273. Als men het grafschrift op de tombe aandachtig leest en let zoowel op wat er in voorkomt als op wat er in verzwegen wordt, dan is m. i. de tegenzin van de familie, na hetgeen er met JOHAN EVERTSEN gebeurd was, zeer begrijpelijk.

Afbeelding van het praalgraf van JOHAN en CORNELIS EVERTSEN.

Titelplaat van het a. w. van DE JONGE. Dezelfde plaat, geteekend door J. P. BOURJÉ en gegraveerd door J. C. BENDORP, komt voor in J. DE KANTER PHILZ., *Redevoering enz.*, vgl. hiervoren bl. 274.

Zie overigens over JOHAN EVERTSEN, geb. te Vlissingen Januarij 1600, vice-

admiraal van Zeeland 25 Febr. 1637, luitenant-admiraal 16 Dec. 1664, gesneuveld 5 Augustus en begraven 9 Sept. 1666, en over CORNELIS *den oude*, geb. te Vlissingen 4 Julij 1610, vice-admiraal van Zeeland 16 Dec. 1664, luitenant-admiraal 7 Julij 1665, gesneuveld 11 Junij 1666, behalve de aangehaalde *Levensbeschrijving*, ook het werk van denzelfden schrijver *Geschiedenis van het Ned. zeewezen*, dl. II enz.

Portret van CORNELIS EVERTSEN, vice-admiraal van Zeeland enz. A. SCHOUMAN del., naar eene schilderij bij den heer generaal EVERTSEN. J. HOUBRAKEN fec. Is. TIRION excud. 8°.

Hierbij zijn handteeken. Over CORNELIS EVERTSEN, *den jonge*, zoon van JOHAN EVERTSEN, geb. 1628, schout-bij-nacht 7 Julij 1665, vice-admiraal van Zeeland 20 Aug. 1666, kommandeur van Vlissingen 1675 en overleden 1679, zie o. a. DE LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 153 volg. en DE JONGE, a. w.

Portret van KORNELIS EVERTSEN, luitenant-admiraal van Zeeland. A. SCHOUMAN del., naar 't origineel bij den heer generaal EVERTSEN. J. HOUBRAKEN fec. Is. TIRION excudit. 8°.

Hierbij tweemaal zijn handteeken. Over CORNELIS EVERTSEN, gez. *den jongste*, bijgenaamd *Keesje den duivel*, zoon van CORNELIS, *den oude*, geb. 1642, schout-bij-nacht 1675, vice-admiraal van Zeeland 1679, luitenant-admiraal 1684, overleden Nov. 1706, zie o. a. DE LA RUE, a. w., bl. 154—159.

Portret van GELEIN EVERTSEN, luitenant-admiraal van Zeeland. A. SCHOUMAN del., naar de origineele schilderij bij den heer generaal EVERTSEN, te Vlissingen. J. HOUBRAKEN fec. Is. TIRION excud. 8°.

Hierbij zijn handteeken en afdruk van zijn cachet. Over GELEYN EVERTSEN, zoon van CORNELIS, *den oude*, geb. te Vlissingen a°. 1655, schout-bij-nacht a°. 1685, vice-admiraal van Zeeland a°. 1695, luitenant-admiraal a°. 1707, overleden 25 Julij 1721, op zijne buitenplaats *Zeerust*, op het Zand, nabij Middelburg, zie men o. a. DE LA RUE, a. w., bl. 159—162. Al deze voorgaande zijn in het familiegraf, in de oude kerk, te Middelburg begraven.

Order van de vloot van sijn doorlugtige hoogheyt den heer Prins van Orangie, zeylende tot hulpe der Engelsche protestanten den 11 November 1688. Getekent en geëst door D. MAROT, zijn te bekomen bij den autheur, bij 't voorhout, in de heulstraat in den Hage, met privilegie enz.,

zijn ook te bekomen tot Amsterdam bij J. GOLE in de vijselstraat bij de niewe prinsegragt. Br. fol.

Bij dien togt was de luitenant-admiraal CORNELIS EVERTSEN, zoon van CORNELIS, *den oude*, bevelhebber van het eerste eskader, en was ook de schout-bij-nacht GELEYN EVERTSEN tegenwoordig. Over de plaat, waarop de namen van de bevelhebbers der schepen voorkomen en over dien togt zie men DE JONGE, *Geschiedenis van het Ned. zeewezen*, dl. III, st. 2.

Portret van den heere MICHIEL ADRIAENSZ. DE RUYTER, ridder, Lt Admirael over de Provintie van Hollandt ende Westvrieslandt. A. BLOTELINGH fecit aqua forti et exc. fol.

Portret met bijwerk van bazuinen, kanonnen enz. Hierbij facsimile van het handteeken van DE RUYTER.

Portret van MICHIEL ADRIAENSZ. DE RUYTER. 8°. Suite de DESROCHERS à Paris chez. PETIT, rue St. Jacques près les Mathurins.

Onder het portret: „Michel Adriens de Ruyter, Lieutenant Amiral Genèral „des Prov[ces] unies, né en 1607 à Flessingue ville de Zelande et mort en 1676 „piès d'Agoufta d'un boulet de canon dans un combat contre les François."

L'Inde, Tunis, Alger et l'Europe étonnée
Virent de cent lauriers sa valeur couronnée,
Et par plus d'un combat naval
Il fut de matelot Lieutenant Amiral,
Lorsque par un destin aux Heros ordinaire,
Un boulet meurtrier fut son triste salaire.

Portret van MICHIEL DE RUITER, hertog, ridder enz., luitenant-admiraal-generaal van Holland en West-Vriesland. J. M. QUINCKHARD pinxit, naar 't origineel bij mevrouw DE WILHEM, kleindogter van den admiraal. J. HOUBRAKEN fec. Is. TIRION excud. gr. 8°.

Portret van MICHIEL ADRIAENSZ. DE RUITER.

Klein portretje in ovaal, zonder eenig bijschrift, hoog 6, breed 5 duim.

Het doodelijk verwonden van den admiraal MICHIEL ADRIAENSZ. DE RUYTER. J. W. VOS del. Lith. van A. COLLINGS en V. D. HOUT.

Uit het *Album der Nederl. schilders*, naar de schilderij van N. W. PIENEMAN JWz.

Het doodelijk verwonden van den admiraal DE RUYTER. Lith. VAN LIER frères.

Ook met Fransch onderschrift, uit *Pantheon*, naar dezelfde schilderij.

Lijkstatie van den beroemden zeeheld MICHIEL DE RUITER, hertog, ridder etc., luytenant-admiraal-generaal der vereenigde Nederlanden. JAN LUYKEN fecit. br. fol.

De maniere van de lijkstasy van den doorlnchtigen MICHAEL DE RUYTER, hertog, ridder, L^t A^dm G^en van Holl. en Westvriesl. breed folio.

Van onder in den linkerhoek: „Vivit post funera," dan de namen der zeekapiteinen die het lijk droegen en voorts: „den 29 April 1676 overwinnaar, „geseneuvelt bij Siciliën, begraven den 18 Maert 1677." Op de plaat de aanwijzing van de personen die den stoet uitmaakten. Zonder naam van graveur.

Grafsteede opgerecht ter eeren van den hr MICHIEL DE RUITER, hartog, ridder enz., L. admirael-generael van Hollandt en Westvrieslandt. MULDER fec. fol.

Uit BRANDT, *Leven van de Ruyter.*

Grafsteede van de admiraal DE RUYTER. fol.

Afbeelding van het standbeeld van MICHIEL ADRIAENSZ. DE RUYTER, te Vlissingen. Geteekend en gegraveerd door F. MOLENAAR, naar het standbeeld van L. ROYER. Uitgegeven door FRANS BUFFA & ZONEN, Amsterdam. fol.

Geschenk van den heer W. EEKHOFF, te Leeuwarden. Het opschrift op het standbeeld is anders dan het op deze plaat voorkomt.

Standbeeld van DE RUYTER, te Vlissingen. fol.

De voorzijde met het opschrift: „MICHAELI ADRIANI FILIO RUITERO P. ANNO „MDCCCXLI"

Standbeeld van DE RUYTER, te Vlissingen.

Hierbij afteekening van het voetstuk met de fondering en van den gedenkpenning, bij gelegenheid van de ontblooting van het standbeeld geslagen; aan de eene zijde het standbeeld met opschrift: „terror hostium patriae decus;" aan de andere zijde het wapen van Vlissingen en „Ruyteri manibus statuam Vlis„singae pia posteritas dicavit MDCCCXLI;" allen uit het *Gedenkschrift der op-*

rigting van het standbeeld voor M. A. DE RUYTER, *plegtig ontbloot te Vlissingen den* 25 *Augustus* 1841, Vliss. 1842. Hierbij nog de titel van dat werk waarop het wapen van DE RUYTER, omringd van tropheën en een exemplaar van de *buitengewone Vlissingsche courant van woensdag* 25 *Augustus* 1841, *uitgegeven bij gelegenheid der ontblooting van het standbeeld*, bevattende een portret en een levensberigt van DE RUYTER.

Afbeelding van eenige voorwerpen, betrekkelijk MICHIEL ADRIAANSZOON DE RUYTER, door A. H. BAKHUIJZEN JR.

Allen op één vel; de afbeeldingen zijn zeer verkleind en genomen naar de voorwerpen aanwezig op de tentoonstelling van Zeeuwsche oud- en merkwaardigheden, te Middelburg gehouden in Augustus en September 1870. Deze voorwerpen zijn:

1°. Het wiel of touwslagersrad waaraan DE RUYTER als jongen in de lijnbaan van de heeren LAMPSINS heeft gedraaid. Hierbij afbeelding van de bus met het wapen van LAMPSINS, waarin het diploma wordt bewaard, waarbij CORNELIS LAMPSINS, door LODEWIJK XIV, is benoemd tot baron van Tabago.

2°. Sabel door DE RUYTER, op 28 Februarij 1657 veroverd op den Franschen kapitein DE LA LANDE.

3°. Sabel door DE RUYTER gewoonlijk gedragen.

4°. Rapier aan DE RUYTER geschonken, in 1676, door den marquis DE LOS VELEZ, onderkoning van Napels.

5°. Knop van den staf door KAREL II van Spanje, aan DE RUYTER in 1676 ten geschenke gegeven.

6°. Groen fluweelen brieventasch van DE RUYTER.

7°. Knop van den gewonen wandelstok van DE RUYTER.

8°. Kussen waarop het wapen van DE RUYTER.

9°. Zilveren bekertje met het wapen van DE RUYTER.

10°. Groene roemer, waarop het wapen en portret van DE RUYTER.

11°. Antiek doosje, toebehoord hebbende aan DE RUYTER en door dezen aan een bootsman vereerd.

12°. Rood fluweelen muts met paarlen bezet, dienende voor de hertogskroon.

Zie voorts *Catalogus* van de genoemde tentoonstelling, bl. 22 en 23.

Portret van jonker ENGEL DE RUYTER, ridder. 4°.

Uit *Levens der doorluchtige zeehelden*. Hierbij eene aanteekening uit DE LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 205—208. ENGEL DE RUYTER, de eenige zoon van MICHIEL ADRIAENSZ. DE RUYTER, geboren te Vlissingen Mei 1649, a°. 1673 schout-bij-nacht, a°. 1678 vice-admiraal van Zeeland.

Portret van FRANS en JACOB NAERREBOUT.

Uit *Handleiding tot de physionomiekunde*, dl. I, bl. 196; het derde op de plaat voorkomende portret is van den Franschen loods BOUSSARD, te Dieppe.

Hierbij eene korte aanteekening door VERHEIJE VAN CITTERS; zie nog een ander portret van NAEREBOUT, hierachter onder *Veere* en ook een voor het gedicht van J. L. NIERSTRASZ Junior, *Frans Naerebout*, Leeuw. 1826.

Het vastzeilen van het O. I. comp. schip Woestduyn op de Noorderrassen den 24 Julij 1779. ENG. HOOGERHEYDEN delin. A. FOKKE WILLZ. en M. SALLIETH sculp. 1780.

In het verschiet Vlissingen en Westkapelle.

Het kappen van tuig en masten van het O. I. comp. schip Woestduyn, op den 24 Julij des avonds om 8 uren 1779. ENG. HOOGERHEYDEN delin. enz.

Het aan stukken slaan van het O. I. comp. schip Woestduyn, des nachts tusschen 10 en 12 uren op den 24 Julij 1779. ENG. HOOGERHEYDEN delin. enz.

Het redden van het volk van de wrakken van het O. I. comp. schip Woestduyn, des morgens vroeg op den 25 Julij 1779.

Zie over FRANS NAEREBOUT, geboren te Veere 30 Augustus 1748, overleden aan het Sas van Goes 29 Augustus 1818, doch even als JACOB, zijn broeder, gedurende langen tijd inwoner van Vlissingen: (G. J. VAN DEN BOSCH), *Lofrede op* FRANS NAEREBOUT, *uitgesproken in de vergadering van het Goesche departement der maatschappij tot nut van 't algemeen den* 20 *van wintermaand* 1819 *enz.* Over de redding van schepelingen van het O. I. schip Woestduin, door de beide gebroeders, tijdens zij te Vlissingen woonden, een heldenstuk, waardoor zij zich inzonderheid hebben beroemd gemaakt, gaf J. W. TE WATER, bij gelegenheid der uitgave van de hiervoren vermelde platen, een *Berigt* uit, gedrukt te Middelburg 1780. Zie overigens hierachter onder *Veere*.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

VERZAMELING VAN
KAARTEN, PORTRETTEN, PLATEN, ENZ. BETREFFENDE DE
OUDHEID EN GESCHIEDENIS VAN ZEELAND,

TOEBEHOORENDE AAN HET ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER
WETENSCHAPPEN.

BESCHREVEN DOOR

MR. M. F. LANTSHEER.

Vierde Aflevering.

MIDDELBURG.
J. C. & W. ALTORFFER.
DRUKKERS VAN HET GENOOTSCHAP.
1876.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

VIII.

VEERE — WALCHEREN. (EERSTE GEDEELTE).

VIII.

Titel met de wapens van Veere en Walcheren.

VEERE.

Titel.

Hierop het wapen en de standaard van Veere. De beschrijving van het wapen vindt men in *Tegenw. staat van Zeeland*, dl. II, bl. 195, 196.

Veere in profil.

Titel.

Veere.

Plaat, breed 19, hoog 13 duim, uit J. F. LE PETIT, *Nederlantsche Republijcke*, Arnhem 1615, bl. 17; zij komt ook voor in de uitgave van GUICCIARDINI, te Arnhem 1616. Veere wordt er op voorgesteld van de landzijde.

Veer in Seelandt.

Plaatje, breed 14½, hoog 8 duim; van onder:

Pax alit et ditat, sed destruit omnia Mavors
Rex belli furias qui fugit, ille sapit.

gekleurd.

Veer in Seelandt.

Hetzelfde plaatje, doch niet gekleurd. Uit D. MEISNER *Thesaurus philopoliticus* etc., vermeld hiervoren bl. 512. De voorstelling is van de landzijde en overeenkomende, hoezeer verkleind, met de afbeelding bij LE PETIT.

Veere. OTTENS excud. Amst.

Uit eene der latere uitgaven van *Speculum Zelandiae.* De plaat stelt Veere voor aan de zeezijde, in het midden der 17e. eeuw.

Veere.

Teekening in kleuren; geheel dezelfde voorstelling als de plaat in *Speculum Zelandiae*, dat hier gevolgd is.

Gezigt op Veere in de 16e. eeuw.

Teekening van lateren tijd, in kleuren, door .. TUIJTER; nagenoeg dezelfde voorstelling als op de plaat in *Speculum Zelandiae.* Zij stelt voor Veere in het laatste der 17e. of het begin der 18e. eeuw. De molen, in 1695 gebouwd op den Nielistoren, is hier afgebeeld.

Ter Veer.

Plaat, breed 31½, hoog 10 duim.

Ter Vere. JOANNES PEETERS deliniavit. GASPAR BOUTTATS fecit aqua forti et excudit. Antverpiae, cum privilegio 1674.

Hieronder eene beschrijving in het Nederlandsch en het Fransch. Uit *Comitatus Zelandiae*, zijnde een onderdeel van het *Thoneel der steden en sterckten van 't vereenicht Nederlant.* Antv. (1674); zie hiervoren bl. 514. De voorstelling is van de zeezijde.

De stad Vere.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 568, n°. 2. De voorstelling is van het laatst der zeventiende eeuw, van de zeezijde.

De stad Veere. Is. TIRION excud. c. privilegio. C. PRONK ad viv. delin. 1743. J. C. PHILIPS sculps. 1752.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 188. Zij komt ook voor in *Atlas van Zeeland.*

Gezigt der stad Veere in Zeeland. E. HOOGERHEYDEN del. M. DE SALLIETH sc. 1780. C. M. VAN DE GRAAF te Veere.

Van onder het wapen van Veere. Gezigt op Veere aan de zeezijde. Over HOOGERHEIJDEN, een Middelburger van geboorte, zie IMMERZEEL, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche schilders*, dl. II, bl. 52.

De stad Veere bij den Hont te zien. K. F. BENDORP ad. viv.

delin. et sculp. a Dordrecht 1784; te Amsterdam bij W. HOLTROP. Bis.

Gezigt op Veere van de zeezijde; van onder het wapen van Veere.

Haven van Veere in Zeeland, op 't eiland Walcheren. D^r^. DE JONG ad vivum delin. M. SALLIETH sculp.; te Amsterdam bij P. YVER & J. SMIT.

Uit de bekende verzameling van *Hollandsche zeehavens.*

Port de Veere en Zeelande, à l'isle de Walcheren. D^r^. DE JONG ad vivum delin. A. SUNTACH direxit.

Onder de plaat: „tiré de la collection des Ports d'Hollande dessinés par M^r^. D. D. JONG dans le même port." De plaat is ongeveer op het vijfzevende van de grootte der vorige.

Gezicht op Veere omstreeks 1788, door P. VAN DEN HEUVEL.

Groote teekening in O. I. inkt.

Het hoofd te Terveeren. J. C. SCHOTEL fec. Steendruk van STEUERWALD & Co.

Platte gronden en de poorten.

Titel.

De stad Veere, zoo als die zig nog bevond korts naar den jaare 1500, of met het begin der XVIe eeuw.

Uit ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. V. De kaart is opgemaakt naar de meening van ERMERINS. Wat haar waarde geeft is dat de ringmuur der stad zeer naauwkeurig is opgenomen en de teekening komt dan ook zeer wel overeen met de volgende. Blijkens berigt van ERMERINS t. a. p. is deze platte grond, onder zijn toezigt, ontworpen door JOHANNES VAN DER BURCHT, eerst bouwmeester van Veere en later vertrokken naar de West-Indiën.

Veer in Zeeland, met Sandburg en Santdijk.

Platte grond in kleuren, waarschijnlijk door JACOB VAN DEVENTER; zie hiervoren bl. 196. Deze teekening stelt Veere voor in het midden der 16^e^. eeuw. De kapel, zoogenoemd *Kijkgat*, aan de kade, op het einde der Kapellestraat, komt er niet meer op voor; evenmin de brug, die kort na het afbreken van de kapel is gemaakt. Zoowel tot het afbreken der kapel, als tot het bouwen van de brug, is besloten bij het verdrag, tusschen MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË

en de gemeente van Veere gesloten, 25 October 1550, zoodat de kaart in dit of het volgende jaar 1551 zal gemaakt zijn; zie Ermerins, a. w., dl. V, bl. 306. Niet alleen het slot Zandenburg en het dorp van de heerlijkheid Zandijk zijn op de kaart afgebeeld, doch men vindt er ook het Clarissenklooster, het gasthuis en het leprozenhuis. De kaart bij Ermerins kan uit dezen platten grond, in sommige opzigten, aangevuld en verbeterd worden.

Veere.

Gegraveerde kaart à vol d'oiseau; van onder: „Campveere prend son nom du „village de Campen par inundations devenu profond et large mer. Première„ment environné de murs anno 1358; la nation des Escossoys i trafique. Ici „est gardé l'artillerie et munition de l'admiral de nostre Roy." J. Pourtantius. Ook in het Nederlandsch, doch zonder vermelding van Pourtant. Voorts op de kaart, bij de voornaamste gebouwen en poorten, cijfers, verwijzende naar de vermelding hunner namen op de kaart. De kaart, hoewel in vele opzigten misteekend, komt mij belangrijk voor; men vindt er de afbeeldingen van gebouwen, zoo als de kerk van Zandijk en andere die men nergens elders aantreft. Noch het blaauwe hoofd in 1562 aangelegd, noch het arsenaal gebouwd 1565—1569, vindt men er op; cf. Ermerins, a. w., deel V, bl. 109 en 112. Zie overigens hiervoren bl. 518.

Veere.

Uit eene der latere uitgaven van Guicciardini (1609). Deze kaart stelt Veere voor op het einde der 16e. eeuw. Het gasthuis, in 1594 gebouwd, komt er reeds op voor.

Veere.

Groote platte grond, met Latijnsche beschrijving aan de achterzijde; uit Blaeu, *Theatrum urbium* (1648).

Veere.

Dezelfde platte grond, doch zonder beschrijving.

Veere. F. de Wit excudit. Amstelodami.

Dezelfde als de beide vorige, doch latere uitgave door Fr. de Wit, zonder eenige verandering.

Veere.

Kaart van Veere, breed 25, hoog 21 duim, gevolgd naar die van Blaeu en n. f. voorkomende in eene der latere uitgaven van Guicciardini; de voorstelling is uit het midden der 17e. eeuw.

De stad Vere.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 568, nº. 1. Veere wordt er op voorgesteld op het einde der 17ᵉ. eeuw, doch vóór 1695.

De stad Vere.

Dezelfde plaat als de vorige, doch proef vóór alle letter en vóór de correctie, waarbij onderscheidene verbeteringen hebben plaats gehad.

Platte grond van de fortificatie der stad Vere. J. HILDERNISSE, schoolm. Anno 1701.

Groote geteekende kaart in kleuren met schaal. Over HILDERNISSE zie hiervoren bl. 453.

De stad ter Veere.

Platte grond uit GARGON, *Walcherse arkadia*, dl. I, bl. 280, gevolgd naar de groote kaart bij SMALLEGANGE.

Nieuwe grondteekening der stad Veere enz. te Amsterdam bij Is. TIRION, 1753.

Platte grond uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 135.

Carte de la commune de Veere.

Geteekende kaart met de kadastrale indeeling volgens de sectiën.

Gemeente Veere. Uitgave van HUGO SURINGAR, te Leeuwarden.

Uit KUYPER, *Gemeente-atlas van Nederland*. Schaal van 1 op 25000.

De waterpoort te Veere.

Uit een almanak. Hierbij „order op het luyden der poortklok te Veere."

Gezigt van de Zandijkze poort der stad Vere. J. SCHWARTSENBACH f. 1789.

Uit de verzameling van mr. S. DE WIND, die de plaat bekomen had uit die van den chartermeester ANDRIESSEN. Zie hiervoren bl. 539.

De Historie van Veere.

Titel.

Over Veere zie men o. a. behalve de uitvoerige beschrijving door EERMERINS in het 4ᵉ., 5ᵉ en 6ᵉ. deel der *Zeeuwsche oudh.* het uitgewerkt artikel in v. D. AA, *Aardrijksk. woordenb.*

Portret van WOLFERD VAN BORSSELE. J. BUIJS inv. et delin. REINᴿ. VINKELES et C. BOGERTS sculp. kl. 8°.

Uit (S. FOKKE) *Vaderl. gesch.*, dl. II, bl. 220. Onder het portret de afbeelding van den moord van v. BORSSELE te Delft. Van boven: zijn wapen met den ossekop als cimier; zie ook de plaat uit LAMBERTUS VAN DEN BOS, *Treurtoonneel der doorl. mannen*, dl. I, 2, bl. 201, vermeld hiervoren bl. 64. Over de heeren van Veere zie men ERMERINS, a. w., dl. III, waarbij evenwel behoort vergeleken te worden de *Verhandeling over* WOLFERT II en III, door H. VAN WIJN, in de *Nieuwe Werken van het Zeeuwsch Genootsch.*, dl. I. Over de eerste vrouw van WOLFERT, SIBILLE, zie men hiervoren bl. 97; over de tweede, CATHARINA DE DURBI, weduwe van ALBERT VAN VOORNE, VAN WIJN, a. w., bl. 5.

De zeer groote, bijna vorstelijke magt van WOLFERT, in vergelijking met die van andere Zeeuwsche edelen, blijkt uit het charter van 1 Aug. 1292 (v. D. BERGH, *Oorkondenboek*, dl. II, bl. 379). Van de 3850 £ Vls. die jaarlijks aan de Zeeuwsche edelen, door den Vlaamschen graaf, tot schadeloosstelling zouden uitgekeerd worden, kwam alleen aan WOLFERT eene som van 1500 £ toe!

Portretten van ANTONIS, PHILIPS, ADOLF en MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE. kl. 8°.

Uit GARGON, *Walch. arkadia*, dl. II, bl. 106. Men zie de beschrijving dezer portretten hiervoren bl. 504—506.

Den aertshertog MAXIMILIAEN met eenig gevolg komt tot ter Veere, bij den toren aen de haven aen land, verzeld van WOLPHAERT VAN BORSSELE, heer van ter Veere. Proefdruk.

Plaatje breed 11, hoog 7 duim. Uit hetzelfde plaatwerk als de plaatjes vermeld hiervoren bl. 49, 217 en 523. Over de twisten tusschen MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK en WOLFERT VAN BORSSELE, en de aankomst van den eerstgenoemde te Veere in 1480 zie men ERMERINS, a. w., dl. III, bl. 102 volgg. Van waar de vervaardiger of uitgever van het plaatje de omstandigheid heeft dat WOLFERT VAN BORSSELE, MAXIMILIAAN, bij zijne aankomst te Veere, heeft vergezeld, is mij onbekend. Die aankomst wordt zeer omstandig beschreven door REIJGERSBERGH, *Chronijc*, uitg. van BOXHORN, d. II, bl. 300, doch aldaar wordt vermeld dat juist bij afwezigheid van WOLFERT, die met zijn huisgezin de wijk naar Gent had genomen, PAULUS, de bastaart van Borssele, MAXIMILIAAN ontving en op welke wijze hij den toorn van den aartshertog wist af te leiden.

Pijniging van JOOS JOOSSEN te Veere. 4°.

Plaatje hoog 11 en breed 14 duim, door J. LUIKEN, genommerd 76. Van onder: „JOOST horriblement tourmenté et ensuite brulé à ter Vere en Zélande „a°. 1560; JOOST JOOSZEN grausam gepeiniget und darnach zu der Veer in „Zeland verbrent a°. 1560;" uit LUIKEN: *Théatre des martyrs*, gegraveerd voor het werk van T. J. VAN BRAGHT, *Martelaarsspiegel der doopsgezinden*, uitg.

van 1685; zie FR. MÜLLER, *Bereden. beschrijv.*, n°. 370. Over het pijnigen en verbranden van JOOS JOOSEN en zijn heldhaftig gedrag, zie men JOSUA VAN IPEREN, *Tweehonderdj. jubelfeest der Ned. vrijheid*, Middelb. 1772, waar men de originele stukken vindt afgedrukt. Hij werd verbrand omdat hij zich had laten herdoopen en de sacramenten van de roomsch-katholieke kerk niet aannam. Zijn doodvonnis werd uitgesproken en uitgevoerd op 23 December 1560.

Portret van DIDERIC SONOY, gouverneur van Noort-Holland. fol.

Portret voorkomende in de latere uitgaven van HOOFT, LECLERCQ enz. Hierbij zijn handteeken. Volgens PERS, *Ontstelde leeuw*, bl. 223 en 224 zou het gouvernement van Veere aan SONOY zijn aangeboden, zie ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VI, bl. 160. Het blijkt evenwel niet dat hij werkelijk gouverneur is geweest; JUNIUS volgde als zoodanig JERONIMUS DE ROLLÉ op.

Strooipenning op den koop van Veere a°. 1581, door WILLEM I.

Randschrift: „Auxilia humilia firma consensus facit 1581;" aan de tegenzijde: „nodus indissolubilis." Uit VAN LOON, *Ned. historiepenningen*, dl. I, bl. 296; zie hiervoren bl. 507.

Prins MAURITS wordt als marquis ter Veere ingehuldigd, a°. 1588.

Uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 572.

Strooipenning bij de inhuldiging van MAURITS geslagen.

Aan de eene zijde: „je maintiendrai 1588;" aan de andere: „nodus indissolubilis." Uit VAN LOON, a. w., dl. I, bl. 396. De inhuldiging had plaats op 20 November 1588.

Allereerste beweeging tot 's prinsen verheffing onder de burgerwacht te Veere, des nagts tusschen den 24 en 25 April 1747.

Plaatje hoog 16, breed 9 duim. Van boven het wapen van WILLEM IV. Randschrift: WILH. CAR. HENRIC. FRISO D. G. Araus. et Nass. Pr. Tot. Belg. Lib. Gub. etc. 1747. „Hoc incolumi mens omnibus una. M. HOLTZHEY fecit." Onder het portret de afbeelding van de burgerwacht te Veere. De beweging, die de verheffing van den prins tengevolge had, veroorzaakt door den inval der Franschen in Staats-Vlaanderen, begon met gesprekken in de wacht te Veere, in den nacht van 24 op 25 April; zij werd zeer begunstigd door den burgemeester JEAN LOUIS VERELST; weldra werd de prins tot stadhouder, eerst te Veere, daarna te Middelburg en vervolgens in geheel Zeeland en Holland uitgeroepen. Men zie WAGENAAR, *Vaderlandsche historie*, dl. XX, bl. 68 volgg. (C. VAN LAAR), *Levensbeschrijving van* WILLEM CAREL H. FRISO, Leyden 1752; dl. II, bl. 32 volgg.; zie ook hiervoren bl. 220. Over JEAN LOUIS VERELST,

zie men J. ERMERINS, dl. VI, bl. 201 volgg; over zijne ambassade naar Italië, VAN WIJN, in *Bijvoegsel*, st. XX, bl. 110 volgg.

Afbeelding van een Veerschen schutter.

Teekening in kleuren.

Inhuldiging van Willem IV te Veere 1751.

Titel.

Hierop: „Zinnebeeldige voorstelling ter gedachtenis van de inhuldiging van „WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, als marquis van Veere en Vlissingen. S. „FOKKE viv. et fec. 1751. F. HOUTTUYN excudit."

Eerepoort geplaatst voor de Zandijksche poort te Vere.

Eerepoort in de wijngaardstraat.

Eerepoort bij de groote brug te Vere.

Eerepoort aan de haven.

Eerepoort op de vismarkt.

Eerepoort in de korte oudestraat.

Eerepoort in de lange oudestraat te Vere.

Eerepoort en vuurwerk op de markt te Vere.

Tweede eerepoort op de markt.

Het stadhuis te Vere met zijne eersieraadjen.

Allen uit ANDR. ANDRIESSEN. *Plechtige inhuldiging van Z. D. H.* W. K. H. FRISO *enz. als markgraaf van Vere op* 1 *Junij* 1751, Amst. 1751; waar men ook de beschrijving dezer platen in vindt. Hierbij eenige gedrukte *bijschriften welke de illuminatiën ter gelegentheid van de verkiezing en aankomst van* WILLEM IV *verciert hebben*, met een plaatje voorstellende de eerste beweging te Veere $\frac{2}{3}\frac{1}{4}$ April 1747 en zes portretjes. F. CRAEYENSCHOT excudit.

Inhuldiging van Willem V a°. 1766.

Titel.

Eerepoort geplaatst voor de Zandijksche poort te Vere.

Hierbij de strooipenning voorkomende op bl. 56 van het na te melden werk van J. VAN IPEREN.

Eerepoort in de wijngaardstraat te Vere.

Eerepoort bij de groote brug te Vere.

Eerepoort aan de haven te Vere.
Hierbij de teekening om gegraveerd te worden.

Eerepoort op de vismarkt te Vere.

Eerepoort in de oudestraat te Vere.

Eerepoort en vuurwerk op de markt te Vere, met het zicht na het huys van dhr borm GODIN.

Eerepoort met zijn zight na stadthuys te Vere.

De dais en eersieraden voor het stadhuis te Vere.

Eerepoort opgereght door de weeskinderen te Vere.
Bij al deze platen: P. BEUCKELS invt et pt. G. SIBELIUS fecit; allen uit J. VAN IPEREN, *De statige inhuldiging van* WILLEM V *als markgraaf van Veere den* 28 *van Bloeimaand* 1766, Middelb. 1767, waar ook de beschrijving dier platen gevonden wordt.

Gevangenneming van eenige regenten der stad Veere op den (2) Julij 1787.
Zeer groote plaat door P. VAN DEN HEUVEL, wiens portret onder de gearresteerden voorkomt. Bij velen der personen, op deze plaat voorkomende, is vermeld wie zij verbeelden moeten. Over de gebeurtenis zelve zie men *Vervolg op de vaderlandsche historie*, dl. XVIII, bl. 394; DE KANTER, *Chronijk van Zierikzee*, 2e. uitg., bl. 271. De opsluiting der zoogenoemde patriotten, door het volk, had plaats in de hoofdwacht, in den vroegen morgen van 2 Julij. Na de eedzweering (zie volgende plaat) werden zij losgelaten.

Afbeelding van het plegtig eedzweren tot bevestiging der oude constitutie en maintiën van zijne doorluchtigste hoogheid enz. te Veere, op den 2 Julij 1787, gedaan in handen van den hr mr Q. C. VAN DER BOON MESCH, raad en bailliu der stad en marquisaat van Veere, opgedragen aan

Z. D. H. WILLEM V, door J. SCHWARTZENBACH. J. SCHWARTZENBACH ad viv. del. M. D. SALLIETH f. Rotterdam 1789. C. M. VAN DE GRAAF excudit. gr. fol. bis.

Zie over de gebeurtenis zelve o. a. *Nieuwe Nederl. jaarboeken* 1787, bl. 2065. Over SCHWARTZENBACH zie men een berigt, op de keerzijde van den Franschen titel, in *Iets van* TOLLÉ.

't Wegzeilen der gerequireerde gewapende burgers van Zeeland op maandag den 30 September 1799, van Terveer naar Holland.

Teekening in kleuren. De oproeping had plaats 25 Augustus 1799; de terugkomst van het zoogenoemde legioen Bataven had plaats te Veere 29 November 1799; zie *Middelburgsche Courant* o. a. van 30 November 1799.

Gezigt over het molenwater, een gedeelte der haven benevens de overstrooming naar de warwijksche en wijngaardstraat te Veere, in den nacht van 15 Januarij 1808. Proefdruk.

Uit S. VAN HOEK, *Natuur- en geschiedkundige beschrijving van den verschrikkelijken watervloed, tusschen den 14 en 15 van Louwmaand des jaars* 1808, Haarlem 1808; waar men bl. 185—192 de beschrijving van de overstrooming te Veere kan vinden.

Afdruk van het proces-verbaal in een looden koker nedergelegd achter den gedenksteen ingemetseld in het front der spuisluis te Veere.

De sluisbouw werd aangevangen in Julij en voltooid in December 1863. Aannemer van het werk was W. VAN UIJE J.Jz., opzigter J. BOURDREZ. De gedenksteen werd, volgens het proces-verbaal, ingemetseld „tot blijvende herinnering „aan de daarstelling dezer grootsche zaak," het proces-verbaal opgemaakt: „tot „eene eeuwige gedachtenis en tot inlichting der nakomelingschap, die tot de „slooping dezer spuisluis, te eeniger dage mogt besluiten."

Het stadhuis en de regeering.

Titel.

Curia Verensis. H. UDEMANS fecit.

Afbeelding van het stadhuis te Veere, uit het midden der 17de eeuw, en opgedragen aan de regering van die stad. HENDRIK UDEMANS, van wien onderscheidene platen en portretten in onze verzameling voorkomen, was de zoon van CORNELIS UDEMANS, te Veere, over wien later.

Stadhuys ter Vere.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeel.*, bl. 583.

La maison de ville de Tervere. P. DEVEL sculp. Brux.

Afbeelding uit de eerste helft der 18de eeuw, gevolgd naar die van UDEMANS; uit dezelfde verzameling als de afbeeldingen van de stadhuizen te Middelburg en te Vlissingen, vermeld hiervoren bl. 225 en 584.

Het stadhuis te Veere. C. PRONK ad viv. del. 1743. J. C. PHILIPS fecit 1747.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 168.

Vercierd stadhuys in ter Veere tot de komst van zijne doorlugtige Hoogheid WILLEM IV, A°. 1751. fol.

Dezelfde plaat als voorkomt bij ANDRIESSEN, *Inhuldiging* enz., bl. 77, doch met een ander onderschrift en een klein verschil in de schaduwen.

Men kan bij deze afbeeldingen van het stadhuis, waarvan n°. 2 en 4 op het titelblad voorkomen, nog voegen de plaat van het eedzweren in 1787, hiervoren vermeld. De afbeelding van het dak, op de plaat van PRONK, verschilt van de andere.

Volgens REIGERSBERGH, uitg. van BOXHORN, dl. II, bl. 253, zou men omtrent het jaar 1470 begonnen zijn het stadhuis te bouwen. Uit de stadsrekening, aangehaald door ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. III, st. I, bl. 98, verg. dl. IV, st. 2, bl. 29, blijkt dat de eerste steen er van in 1474 is gelegd door den vierjarigen zoon van WOLFERT VAN BORSSELE, LODEWIJK. Volgens BOXHORN (dl. I, bl. 250) die zijne berigten omtrent Veere, aan den notaris aldaar, PIETER SPOORMAKER, te danken had (zie bl. 241) is de toren eerst in 1599 gebouwd. Vroeger had het stadhuis evenwel ook een toren, zoo als onder anderen blijkt uit de teekening van POURTANT, hiervoren vermeld bl. 570. De pui met de vier leeuwen, zoo als die voorkomt op de afbeeldingen bij UDEMANS, SMALLEGANGE; DEVEL en PRONK, was van 1588; de opgang met ijzeren hek, afgebeeld bij ANDRIESSEN en op de plaat van SCHWARTZENBACH is van het jaar 1751; zie *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 169 en 170 waar men ook de overlevering vindt opgeteekend dat het oudere stadhuis had gestaan in de kerkstraat. Het oude stadhuis wordt vermeld in de stadsrekening van 1403, aangehaald door ERMERINS, a. w., dl. IV, st. 2, bl. 15.

Afbeeldingen van de zeven beelden, in den voorgevel van het stadhuis te Veere.

Teekeningen in O. I. inkt. De beelden stellen voor:

1°. HENDRIK VAN BORSSELE (IV), overleden 15 Maart 1474, heer van Veere etc.

2°. JOHANNA VAN HALEWIJN, gemalin van genoemden HENDRIK, overleden 31 December 1467.

3°. WOLFERT VAN BORSSELE VI, eigl. VII; overleden 29 April 1486.

4°. CHARLOTTE VAN BOURBON, gemalin in 2de huwelijk van WOLFERT.

5°. PHILIPS VAN BOURGONDIË, overleden 4 Juli 1498.

6°. ANNA VAN BORSSELE, gemalin van PHILIPS, overleden 8 December 1518.

7°. ADOLF VAN BOURGONDIË, overleden 7 December 1540.

Men zie over deze heeren van Veere en hunne gemalinnen: ERMERINS, a. w., dl. III, 1e. en 2e. stuk, zie ook hiervoren bl. 503, volg. en VREDIUS, *Geneal. com. Flandr.*, pars II, waaruit enkele plaatsen bij ERMERINS kunnen verbeterd worden. Het jaar, waarin de standbeelden zijn geplaatst, is mij niet bekend geworden.

Afbeeldingen van acht wapens geschilderd op de glazen van de raadzaal in het stadhuis te Veere.

De wapens zijn:

1°. „Van HEINDRIC VAN BORSELLE, Grave van GRAMPRÉ."

2°. „Van WOLFERT VAN BORSSELE, Grave van GRAMPRÉ ende van BOCHAIN."

3°. Van FILIPS VAN BOURGONDIË.

4°. Van ADOLF VAN BOURGONDIË.

5°. Van JOHANNA VAN HALEWIJN, gemalin van HENDRIK.

6°. Van CHARLOTTE VAN BOURBON, gemalin van WOLFERT.

7°. Van ANNA VAN BORSSELE, gemalin van PHILIPS.

8°. Van ANNA VAN BERGEN, gemalin van ADOLF.

Uit ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. III, st. 1, bl. 87, 116, 132 en st. 2, bl. 26 en 69.

Afbeelding van zegels en handteekens.

Allen uit ERMERINS, a. w., dl. III, st. 2, bl. 116 volgg.

De zegels zijn die van Kieldrecht, van Calloo, van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË, van diens vader ADOLF, van ANTHONIS den grooten bastaard en van PHILIPS VAN BOURGONDIË, vader van ADOLF en zoon van ANTHONIS. De handteekens die van HENDRIK, graaf van Grand-prez en zijn zoon WOLFERT, van ANTHONIS, den grooten bastaard; twee van PHILIPS VAN BOURGONDIË, heer van Veere, van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË, van MARIA VAN HONGARIJE, van JUSTINUS VAN NASSAU, van JAN SIMONSSE, secretaris van Veere onder ADOLF en MAXIMILIAAN en van MATTHIAS VAN DE HEEDE, deurwaarder te Veere in 1554.

Afbeelding van de wapens op de glasramen in de raadzaal te Veere en van zegels en handteekens.

Dezelfde als de zoo even vermelde, doch op perkament; de wapens gekleurd; de platen bevatten ook het randwerk op de glasramen, niet voorkomende bij ERMERINS. Onder de afbeelding der handteekeningen staat: „PIETER VAN DEN

„HEUVEL, Verenaar fecit a°. 1786." ERMERINS, a. p., bl. 132, maakt de aanmerking „dat het aanmerkelijk is dat het wapen der Schotsche prinses MARIA „(eerste) gemalinne van heer WOLFERT V hieronder niet gevonden wordt," „misschien" zegt hij, „dat het op een ander glasraam is gemaald geweest en „door ongeval reeds vernield geraakt." Op deze platen op perkament komt het wapen zelf niet voor, doch wel een onderschrift: „MARIA *dochter en Prins-„cesse van Scotlant*, *Gravinne van* BOCHAIM." Deze teekeningen op perkament, zeer fraai uitgevoerd en ook wegens het randwerk belangrijk, zijn, blijkens eene daarbij liggende missive van 25 Mei 1803, een geschenk geweest van N. C. LAMBRECHTSEN aan VERHEIJE VAN CITTERS.

De zilveren kop van „MAXIMILIAAN VAN BOURGONJE." P. B. D.

Uit ANDRIESSEN, *Inhuldiging enz.*, bl. 37, waar men ook de beschrijving van den kop vindt en den brief van Lichtmissenavond (2 Februarij) 1551 (waarschijnlijk st. cur.) waarbij MAXIMILIAAN dien aan Veere bemaakt heefr. Den beker had hij ontvangen krachtens testament van MAXIMILIAAN VAN EGMOND, graaf van Buren, den generaal van KAREL V en vader van ANNA, de eerste gemalin van WILLEM I, prins van Oranje. Op het deksel wordt voorgesteld de togt door EGMOND, aan het hoofd van een Nederlandsch leger over den Rijn te Neuenburg, waardoor hij in de gelegenheid werd gesteld zich met het keizerlijk leger, te Ingolstad, tegen de protestantsche vorsten te vereenigen. De dagteekening van 15 September 1546, op den kop, bedoelt de vereeniging der beide legers op dien dag, te Ingolstad. De overtogt van den Rijn had onderscheidene dagen vroeger plaats gehad. Voorts wordt er op den kop voorgesteld de gevangenneming van den hertog van Saxen in den slag van Muhlberg op 24 April 1547. Merkwaardige bijzonderheden zoowel over den togt van EGMOND uit Luxemburg naar Ingolstad en over zijn leger, als over dien veldheer, vindt men bij HENNE, *Histoire de Charles Quint*, t. VIII, p. 290 sqq., 387 sqq. etc. Jaarlijks werd de beker te Veere gebruikt bij de vernieuwing van den magistraat. De kop is nog te Veere op het raadhuis voorhanden.

Afbeelding van drie stadszegels.

Een afgedrukt en twee geteekend; op alle drie: „Sigillum civitatis Veriae." Hierbij is nog gevoegd eene potloodschets van het „Sigillum ad causas."

Lijst van de gecommitteerde raden wegens Veere.

Uit de lijst van TE WATER.

Portret van ADRIAAN VAN WESTCAPPELLE. H. GOLTZIUS fecit.

Portret en medaillon; randschrift: „ADRIAAN VAN WESTCAPPELLE aetat. 58 „a°. 1584." Randschrift en naam van GOLTZIUS à rebours. Hierbij eene aan-

teekening over A. VAN WESTCAPPELLE meest uit VAN IPEREN, *Tweehonderdjarig jubelfeest*. In 1538 vindt men te Veere onder de schepenen en later in het jaar, als burgemeester: mr. JAN VAN WESTCAPPEL of WESTCAPPLE † 27 Mei 1541; a°. 1544, onder de schepenen: CORNELIS JANSZ. VAN WESTKAPPEL en a°. 1558 voor het eerst ADRIAAN VAN WESTKAPPEL, waarschijnlijk kleinzoon en zoon van de vorige. Men treft hem daarna nog onder de schepenen aan in 1559—1563, 1565, 1567, 1570 en 1571. Na dit jaar vindt men hem niet meer op de regeringslijsten, terwijl uit het portret blijkt dat hij in 1584 (waarschijnlijk zijn sterfjaar) nog leefde en den ouderdom van 58 jaren had bereikt. Waarschijnlijk is hij roomsch-katholijk en der Spaansche partij toegedaan geweest en heeft hij Veere, na het overgaan der stad, verlaten. Het is mij niet gebleken waar hij zich later heeft gevestigd, doch uit het graveren van zijn portret door GOLTZIUS mag men het er voor houden dat hij een man van beteekenis is geweest.

Afbeelding van eene zerk of gedenksteen ter eere van ABEL VAN CATS, bailliu van Veere en zijne huisvrouw CHARLOTTE VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE. J. v. HAASTERT del. J. FOKKE fecit.

Uit TIMARETE, *Verzameling van gedenkstukken*, dl. II, bl. 186.

De zerk ligt in de kloosterkerk te 's Gravenhage. Boven de afbeelding der personen, hunne wapens. Onder hen: *Die weledele gestrenge ende manhafte Heere Jonkheer* ABEL VAN CATS, *in sijn leven Bailliu der Stede en Marquisaete van der Veer sterf den* 6 *April anno* 1606.

Die Weledele Erentrijcke ende vroome Joncvrouwe CHARLOTTE VAN TUYL VAN SEROOSKERKE *syn Huysvrouwe sterf den* 16e *Juny Anno* 1629.

Wapens:

VAN CATS.	VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE.
RUYVEN.	VAN DEN EYNDE.
BRUELIS.	MICAULT.
WISSEKERKE.	WELLE (v. CATS).
COULSTER.	SANDELIN v. HERENTHOUT.
ALKEMADE.	BRIMEU.
LONGIJN.	v. D. WERVE.
. . . . .	. . . . .

ABEL VAN CATS, de zoon van ANTHONIS en MARIA VAN DER COULSTER, (gehuwd 1 Febr. 1540), is bailliu van Veere geweest 1592—1603. Zijn zoon kreeg den naam van VERUS, omdat de leden van den magistraat van Veere zijne doopvaders waren. Zie overigens v. LEEUWEN, *Bat. Ill.*, bl. 902, 903, 920, 922, 923. ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VI, bl. 167. CHARLOTTE VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE was de dochter van PHILIBERT en CATHARINA v. SANDELIN VAN HERENTHOUT, welke laatste, na den dood van PHILIBERT, de echtgenoot werd van den ouderen broeder van ABEL, WILLEM VAN CATS.

Portret van JACOBUS ERMERINS, secretaris der stad Vere enz. REINr. VINKELES sculp 1797. 8°. bis.

Het portret vindt men voor de *Zeeuwsche oudheden* en in het *Vervolg op* WAGENAAR. Geboren te Lillo op 8 December 1725, uit FRANÇOIS ERMERINS en ANNA MARIA FERLEMANS, werd hij commies van 's lands magazijnen en ontvanger der gemeene middelen te Lillo en Liefkenshoek. In 1767 werd hij aangesteld tot secretaris van Veere; hij werd als zoodanig ontslagen 2 Augustus 1788. Op 18 Februarij 1795 aangesteld tot maire, overleed hij reeds op 29 Junij 1795. Hij was gehuwd 1°. 24 Junij 1749 met SARA VERREYCK en 2°. op 28 November 1752 met JOHANNA JACOBA CATHARINA WILTSCHUT. Men zie voorts het levensberigt door H. A. BRUINING, geplaatst voor het laatste stuk der *Zeeuwsche oudheden*.

Naamlijst van de regeeringe en subalterne collegiën der stad Vere over het jaar 1786.

Hierbij eenige aanteekeningen, houdende een uittreksel van en aanmerkingen op de gedrukte genealogie van het geslacht GODIN; een brief uit Berlijn d.d. 15 December 1763 van den ambassadeur DIRK HUBERT VERELST, raad van Veere 1741—1774, over wien men zie ERMERINS, a. w., dl. VI, bl. 202 volgg.; voorts eene menigte van handteekeningen als: facsimile (uit *Zeeuwsche oudh.*, dl. III, st. 2) van JAN SIMONSSE, secretaris van Veere, overleden 27 October 1557, over wien men zie ERMERINS, a. w., dl. VI, bl. 172; van HENDRIK SEROOSKERKE, pensionaris aldaar a°. 1662, doch ontslagen op 13 Mei 1678, waarover hevige proceduren zijn ontstaan. Aan commissarissen van het hof werd het inkomen der stad geweigerd, zoodat zij te Brigdamme moesten vergaderen; zie *Bescheyden en Proceduyren van* mr. HENDRIK SEROOSKERKE enz., Middelburg 1678, 4°. Over dezen SEROOSKERKE komen curieuse bijzonderheden voor in *Sleutel op burlesque notulen MS.;* van PIETER NAELHOUT, schepen in 1656, raad 1663—1694; ABRAHAM DE VOS, secretaris van Veere 1663—1680; PIETER DE NEEF, raad 1658—1678; THOMAS ALEXANDER DE CONINCK, bailliu 1685—1737, cf. GARGON, *Walchersche Arcadia*, dl. II, bl. 248; JOHAN DE MAUREGNAULT, bailliu en raad, later lid van gecommitteerde raden 1679—1717; A. COLVE (1691) commandeur over de militie; J. GODIN, raad 1694—1722. Voorts nog van HENDRIK TULLEKEN (1667), POMPE VAN BRUHESE, PIETER RESEN BORREL (1696), cf. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 35, JOHAN SOMER (1702) en J. VAN REIGERSBERGH (1681, 1690, 1691), van welke vijf, allen van Veersche afkomst, mij tot nu toe niet is gebleken welke betrekking zij in den magistraat te Veere hebben bekleed.

Openbare gebouwen en plaatsen.

Titel.

's Lands arsenaal of zeemagazijn tot Veere.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van' Zeeland*, bl. 583. De beschrijving van dit gebouw vindt men in *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 170. Omtrent het jaar van den opbouw is aldaar evenwel eene vergissing. Na verschillende onderhandelingen zijn de bestekken van dit gebouw vastgesteld te Brussel op 28 September 1565. Door de algemeene regering zou eene som van *f* 10000 betaald worden aan Veere, waarvoor de stad op zich nam het arsenaal te bouwen en gedurende vijf en twintig jaren te onderhouden. In 1569 was het volbouwd en werd het door PHILIBERT VAN SEROOSKERKE, rentmeester-generaal Bewesterschelt en JACOB CAMPE, rentmeester van den koning te Veere, opgenomen en goedgekeurd; men zie ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. V, bl. 112—115, uit authentieke stukken. De sterke toren, waarvan aldaar gesproken wordt, bestond reeds vroeger, zoo als die dan ook op de kaart van POURTANT voorkomt; hij heeft later het rondeel van het arsenaal uitgemaakt.

De hoofdtoren tot Veere.

Uit SMALLEGANGE l. c.

De Kampveersche toren te Veere, 1743.

Uit *Kabinet van Nederl. gezigten*; zie de beschrijving in *Tegenw. staat*, dl. II, bl. 171. Het hoofd is gemaakt in 1562. Cf. ERMERINS, a. w., dl. V, bl. 109.

Den gevangentoren tot Veere.

Uit SMALLEGANGE l. c.

De gevangentoren met de galerij, naar de zijde van den Arnemuidschen toren.

Teekening in kleuren, uit de verzameling van mr. S. DE WIND. Deze toren, ook Montfoortsche toren genoemd, is gesticht door LODEWIJK VAN MONTFOORT, tweeden gemaal van ANNA VAN BORSSELEN. REIGERSBERGH, van wien de overige schrijvers dit hebben overgenomen, zegt daarvan: „binnen desselver tijt (1503) „troude Heer LODEWIJK VAN MONTFOORT vrou ANNA VAN BORSSELEN ende „werde doen ter tijt Heere van der Veere, Westcappele ende Domburch etc. „Hij dede die stadt van ter Veere seer verbeteren van mueren, vesten ende an„dere fabrijcken die doen ter tijdt begonnen waren ende hij dede maecken een „schoon gaelderij aen de waterzijde met een schoonen toorn, die noch op den „dach van huyden nae hem ghenoemt wordt Montfoort." Zie REIGERSBERGH, uitg. van BOXHORN, dl. II, bl. 366. LODEWIJK VAN MONTFOORT overleed 11 Nov. 1505.

Laterdale.

Teekening in potlood.

Laetst overgebleven gedeelte van het oude grafelijke slot, eerst genaamd Magdalon, na dien Lauderdale, gestaan hebbende binnen de stad Veere, geheel voor afbraak verkogt in den jare 1800.

Teekening in kleuren, uit de verzameling van den chartermeester ANDRIESSEN overgegaan in die van mr. S. DE WIND.

Eene uitvoerige beschrijving van de lotgevallen van dit kasteel vindt men bij ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 88—96. Hij gist dat het zou gesticht zijn door MACHTELD de gemalin van graaf FLORIS IV, waarvan het den naam van Magdalon zou bekomen hebben en dat het door MARGARETHA VAN BEIJEREN in 1346 aan WOLFERT VAN BORSSELE zou zijn overgedragen. Blijkens een stuk overgeleverd aan MICHIEL VAN DEN HAMEELE en aangehaald door VAN GRIJPSKERKE, *Hoog adel. Zeeland*, bl. 73, gaf HENDRIK VAN BORSSELE, heer van Veere, het slot aan zijnen bastaardzoon, PAULUS VAN BORSSELE, die de stamvader is geweest van den tak van Borssele van Schellach of Laterdale eigenlijk Lauderdale, naar de heerlijkheid in Berwickshire, waarmede de koning van Schotland hem had verlijd. Naar hem werd het slot Laterdale genoemd, hij was baljuw van Veere, zoo ook zijn zoon en kleinzoon, van waar de straat, waarin het slot of huis stond, de baljuwstraat werd genoemd; zie ook ERMERINS a. w., dl. I, bl. 80 volgg., dl. VI, bl. 163. In 1570 diende het huis tot logement van BOSSU; van 1572 tot 1587 als huis voor arme kinderen; later werd het een hof voor prins MAURITS, ofschoon de eigendom bleef aan de afstammelingen in vrouwelijke lijn van PAULUS VAN BORSSELE. Het brandde af 31 Aug. 1602. Later, na 1645, werden de ledige erven betimmerd en o. a. eene bierbrouwerij er op gebouwd. De ligging van het slot op het kaartje bij ERMERINS komt mij niet geheel juist voor, althans op de kaart van VAN DEVENTER, en ook op die in de uitgave van GUICCIARDINI van 1609 is zij anders. De vermelding op de plaat van ANDRIESSEN dat het gebouw met toren, zoo als het op de plaat voorkomt, eerst in 1800 zou zijn verkocht, is moeijelijk overeen te brengen met het berigt bij ERMERINS, dat in 1781 geen de minste overblijfselen of uiterlijke teekenen van dit huis meer te vinden waren, tenzij het gebouw door ANDRIESSEN als overblijfsel van het slot aangezien, alleen het overblijfsel is van het gebouw dat dit vervangen had. Het was een achterleen van Sandenburg zoo als blijkt uit de sententie van den hoogen raad te Mechelen, van 24 December 1566. Magdalon, met boomgaard enz. heette later ook wel *verloren cost.*

Naamlijst der heeren regenten en verdere leden van den E. handbogenhof te Vere over den jare 1790.

Lijst gedrukt in plano. Volgens overlevering, opgeteekend bij ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. IV, 2de stuk, bl. 22, gesticht in 1440.

Kerken en godsdienstige gestichten.

Titel.

Afgebrande kerk.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 583.

Afbeelding van de groote kerk en den toren te Veere.

Teekening in O. I. inkt; breed 31, hoog 19 duim; uit de zeventiende eeuw.

Toren van de groote kerk te Veere. C. PRONK ad viv. del. 1743. J. C. PHILIPS fecit 1747.

Uit *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 182, ook voorkomende in *Atlas van Zeeland*.

De beschrijving van de kerk vindt men uitvoerig bij BOXHORN, dl. I, bl. 247 volg. door den notaris PIETER SPOORMAKER, en daaruit overgenomen door SMALLEGANGE. Volgens REIGERSBERGH (uitg. van BOXHORN, dl. II, bl. 148) zou er te Veere, in 1348, eene kerk zijn gesticht en deze door den paus CLEMENS, te Avignon, rijkelijk zijn begiftigd. De eerste stichting blijft evenwel onzeker; de kerk, zoo als die vóór den brand van 1686 zich vertoonde en eene der fraaiste kerken van Zeeland was, is gebouwd onder het oppertoezigt van ANTHONIS KELDERMAN (den oude), van Mechelen, met wien op 13 December 1479 een contract daarover werd gesloten en later van zijn zoon ROMBOUT KELDERMAN, met wien eene overeenkomst tot voortzetting van den arbeid gesloten werd op 17 Maart 1512. Het contract met A. KELDERMAN vindt men bij ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VI, bijlage B. Deze laatste schrijver deelt aldaar bl. 8—25 en in de bijlagen zeer vele bijzonderheden mede over de kerk, hare bezittingen, het kapittel aldaar in 1472 gesticht en andere zaken, waar naar hier kan verwezen worden; over de fundatie van de St. Pauluskapel in de kerk, in 1495 door PAULUS, bastaart van BORSSELE, zie men *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 31. De brand van 1686 wordt beschreven bij SMALLEGANGE, doch men zie ook het *Dagboek van* A. MARINISSEN, uitgegeven door F. NAGTGLAS, achter het *Zeeuwsch jaarboekje* van 1859. Volgens het verhaal van SPOORMAKER, bij BOXHORN, dl. I, bl. 248, was het zeer fraaije portaal, met beeldwerk, gemaakt door den architect ADRIAAN ROMAN, die daartoe in 1560 uit Gent naar Veere zou ontboden zijn. De kerk was reeds in 1688 hersteld, zoodat er, op 4 Julij van dat jaar, in kon gepredikt worden. De groote regenbak van de kerk, gelegen aan de overzijde van de straat, aan de zuidzijde van de kerk, is, blijkens het jaartal in het gewelf van den bak, in 1551 gebouwd, welligt, zoo als uit de woorden van SPOORMAKER valt op te maken, door denzelfden ROMAN; doch het pompwerk is door JAN THIJSSINCK, van Gent, gemaakt of hersteld in 1565. MAXIMILIAAN deed dezen waterbak maken waarschijnlijk om te voldoen aan de belofte die hij

bij acte van 6 December 1541 aan de Schotsche kooplieden had gedaan, van een regenbak ten hunnen behoeve te zullen maken in lood gelegd en gezuiverd. Hoe die zuivering plaats heeft zie men bij DE KANTER en DRESSELHUIS, *De provincie Zeeland*, bl. 163—166, waar eene uitvoerige beschrijving en de afbeelding van de loodregte doorsnede van den bak gevonden worden. Zie overigens ERMERINS, dl. VI, bl. 13. De acte van 6 December 1541 vindt men, in het Engelsch vertaald, bij J. YAIR, *An account of the Scotch trade in the Netherlands and of the staple port in Campvere*, Londen 1776, p. 111—117.

Grafschrift op het gedenkteeken van JAN, heer van Beveren.

Gedrukt en uitgeknipt uit VREDIUS, *Geneal. Com. Flandr.*, t. II, p. 396.

Het grafschrift luidt:

„*Chy gist Messire Jean, Seigneur de Bevere, Embliet, Asserwoude, Steen-„kercke et de Tourneham qui trespassa le 24 d'Apvril* 1559."

Dat grafschrift was geplaatst op eene tombe in het middelkoor, waarop een beeld in harnas, geheel verguld en overdekt met een dekstuk rustende op kleine pilaren. JAN VAN CRUININGEN, heer van Cruiningen, Heenvliet (Embliet), Haserwoude enz. was de tweede man van JACQUELINE VAN BOURGONDIE, de dochter van ADOLF en ANNA VAN BERGEN. Haar eerste man was geweest JAN VAN PRAET en WOESTINE, cf. VREDIUS, l. c. en ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VI, bl. 12; dl. VII, st. 2, bl. 98. Men ziet uit dit grafschrift dat JAN VAN CRUININGEN zich na den dood van zijn schoonbroeder MAXIMILIAAN als heer van Beveren had beschouwd. Die heerlijkheid is echter overgegaan in het huis van CROY (AARSCHOT), van welk geslacht de gemalin van MAXIMILIAAN was geweest en later, door het huwelijk van ANNA DOROTHEA DE CROY met KAREL hertog van Aremberg, in dit laatste huis.

Gedenkteeken ter gedachtenis aan JOANNES VAN MIGGRODE. S. VAN DER LOEFF invenit. ABR. HULK JACOBSZ. sculpsit 1774. J. VAN DER BURGT delineavit.

Uit J. VAN IPEREN, *Historische redevoering bij het ontdekken der gedenknaalde ter eere van Joannes van Miggrode*, Amst. 1774, bl. 64, waar men er de beschrijving van vinden kan. Op de naald het wapen van MIGGRODE, met de spreuk „vivendo migro." Op het voetstuk, onder het gedeelte van den ouden grafsteen die bij den brand van 1686 vernield was, en welk stuk door VAN IPEREN onder de steenen aan het noorderhoofd was gevonden, het volgende opschrift:

FRUSTUM LAPIDIS SEPULCRALIS
D. JANI DE MIGGRODE
HUJUS URBIS ET PROVINCIAE REFORMATORIS PRIMARII
DIU NEGLECTUM, NUNC DENUO POSITUM,
ANNO JUBILAEO MDCCLXXII

Relliquias, MIGGRODE, *tuas*, *quas pulvis habebat*,
Flamma rapit, *saxumque terit*, *nomenque tuique*
Stemmatis arma jacit maris absumenda fluentis.
Sed pia vota tamen procerumque et plebis in Aedem
Restituunt, *reddunique suo monumenta magistro.*
Ipse etenim proavos primus docuisse salutem
Et Libertatis fundamina diceris almae
Pectoribus posuisse; novo hinc ornaris honore.

De beeldhouwer van dit gedenkstuk was HEINRICH SCHWEITER, geboren te Meindorff in het kanton Zurich, die zich te Veere had nedergezet. De ontblooting van het monument had plaats 1 December 1773. Bij de inbezitneming van de kerk door de Franschen, in 1812, tot inrigting van een hospitaal, werden de praalgraven en gedenkstukken in de kerk meest geheel vernield. Het gedenkteeken ter eere van MIGGRODE werd echter in zijn geheel behouden, door de zorg van den stadsbouwmeester L. VAN DE WOUWER. Later toen het gedeelte der kerk, genoemd de kleine kerk, door de Fransche ingenieurs tot bomvrije kazerne ingerigt, weder, na hun vertrek, tot kerk werd ingerigt, is het gedenkstuk aldaar geplaatst. Zie DE KANTER en DRESSELHUIS, *De provincie Zeeland*, bl. 160, 165, 167 en 169. Over MIGGRODE zie hierachter.

Gedenksteen in de groote kerk te Veere, ter eere van ABRAHAM DE VOS en JOHANNA HONICH.

Teekening naar eene afbeelding door PIETER SNIJDER uit de meermalen vermelde verzameling VAN DER LELY. Van boven het wapen van Vos en dat van HONICH. De beschrijving van het wapen van Vos vindt men hiervoren bl. 541, waar deze teekening verkeerdelijk is genomen voor die van een ander gedenkteeken in de kerk te Vlissingen. Men leze aldaar: „Van boven een manswapen, mij „onbekend, geplaatst tusschen ditzelfde wapen en een vrouwenwapen, eene bij. „Op den deksteen krijgswapenen en toerusting tusschen twee borstbeelden. Bo-„ven het opschrift het jaartal 1603; onder de kolommen die den steen insluiten „twee manskoppen. Het opschrift luidt" enz.

Op het gedenkteeken te Veere las men het volgende:

Rustplaetse van den heer ABRAHAM DE VOS *wiens vader* PIETER DE VOS, *mits de Spaense oorlogen en vervolgingen om de Religie zijn vaderlandt ende geboorteplaets de stad Gendt verlaten hebbende in den jare* 1574 *is geworden secretaris deser stadt Vere ende naer dertigjarige dienst hetselve ampt op* 21 *Febr.* 1604 *aen den voorn* ABRAHAM DE VOS *heeft overgedragen*, *die mede ten behoeve van zijn zoon* PIETER DE VOS, *van het voorsz. Secretarisampt in den jaare* 1639 *afstand hebbende gedaen en zijn voorderen tijdt van* 11 *jaaren in de bedieninge*, *zoo van schepen als thesaurier als anders toegebragt. Ten laesten dezes stads-dienst*, *te gelijk met zijn leven op* 3e *December* 1651 *heeft geëindigt oud zijnde LXXVI jaaren en* 6 *maenden.*

Ende van Juffrouw
JOHANNA HONICH, *desselfs huysvrouwe*
overleeden den 9e Febrÿ 1652 *in*
het LVIIIe jr haars ouderdoms
Terwelkers liefde Juffr SUZANNA DE
VOS *derzelver dogter dit gedenkteken*
heeft gedaan opregten.

PIETER DE VOS (de oude) was de zoon van JAN DE VOS, voor-schepen te Gent en LAURENTIA VAN DAMME en geboren te Gent, 1 September 1545. Ook zijn kleinzoon, PIETER werd door zijn zoon ABRAHAM, als secretaris te Veere opgevolgd, zoodat het secretariaat in vier opvolgende geslachten in de familie DE VOS bleef; mr. PIETER DE VOS, waarschijnlijk een zoon van den laatstgenoemden, werd in 1693 raad te Veere en later (1705) lid van het hof provinciaal te 's Gravenhage; men vergelijke VAN IPEREN, *Tweeh. jubelfeest*, bl. 177. ERMERINS, a. w., dl. VI, bl. 152.

Tombe van PIETER BOREEL, zijne huisvrouw en kinderen, in de kapel van de groote kerk te Veere.

Groote teekening in kleuren.

Tombe van PIETER BOREEL etc.

Teekening op kleiner schaal, copie naar het exemplaar in de verzameling VAN DER LELY.

Van onder: de beelden van PIETER BOREEL en van zijne vrouw ANNA KIEN in liggende houding, de man met de regterhand op een doodshoofd en een hondje aan de voeten; de vrouw met beide handen een medaillon vasthoudende waarin twee portretten, waarschijnlijk die van JOHAN en AGNES BOREEL. Boven deze groep een gouden lint waarop: *Wat man leeft er die de dood niet sien sal.* Aan weêrszijde een wisch, ieder omslingerd van een gouden lint, waarop: *Wij brengen onze jaaren door als een gedachte — en werden snellijck afgesneden en vliegen daarhenen.* Boven deze groep en onmiddelijk onder het nu te melden grafschrift, het beeld waarschijnlijk van JACOB BOREEL in half liggende houding met een hondje aan de voeten, half met den regterarm steunende op een bundel met pijlen, onder den linkerarm en hand een boek en schrijfrol.

Boven het beeld van JACOB BOREEL het grafschrift, gevat tusschen zijne wapenkwartieren:

BOREEL.	KIEN.
HAYMAN.	HONICH.
PASSCHIERS.	VAN PAMELEN.
VISSCHER.	INGELS.

Boven het grafschrift het wapen van BOREEL en daar boven eene kleine piramide omslingerd door een gouden lint waarop: *Salig syn de dooden die in*

den Heere sterven. Het gedenkstuk is gevat tusschen vierkantige en geornamenteerde zuilen.

Het grafschrift luidt:

Begraafplaats
van

den Edelen welgeboren Heer m^r PIETER BOREEL, *in sijn Edele leven scheepen en raad deser stad Vere en Commissaris van de monsteringe te water, wegens 't Edelmogende collegie ter Admiraliteyt in Zeeland, gebooren tot Middelburg den* 26 *September* 1628;

en overleeden tot Vere den 2 *Januari* 1688,

zoon van den heer en m^r JOHAN BOREEL *in sijn Weledele leeven Raadpensionaris van de Edele mogende Heeren Staaten van Zeeland diens vader van geweest is de Heer en* m^r JACOB BOREEL *in syn Edele leeven Burgemeester en Raad der stad Middelburg, mitsgaders gecommitteerde in de Reekenkamer deser Provintie en gesaghebber der Oostindische Maatschappij ter kamer Zeeland,*

en syn gemalinne

ANNA KIEN, *gebooren den* 8 *Decemb.* 1631, *overleeden binnen Vere den* 16 *November* 1691, *dochter van den heer* JACOB KIEN *eertijts scheepen en raad deeser stad Vere ende van Vrouwe* JOHANNA HONICH

beneevens hunne drie kinderen

de Heer JOHAN BOREEL *gebooren den* 14 *October* 1663 *en overleeden den* 20 *Novemb.* 1695.

De Heer en m^r JACOB BOREEL, *Burgemeester en Raad deser stad Vere mitsgaders Rentmeester wegens de Edele Mogende Heeren Staaten van Zeeland over de Oostwateringe dezes eylands Walcheren, gebooren den* 11 *January* 1666 *en overleeden den* 4 *Junij* 1726.

En vrouw AGNES JOHANNA BOREEL *gebooren den* 7 *December* 1668 *en overleeden den* 6 *April* 1722, *in haar leeven in 't huwelijk geweest zijnde met den heer* ROBBERT WEIR, *fiscaal independant op de kust van Coromandel in dienst van de Edele geoctroijeerde Oostindische Maatschappije deeser vereenigde Nederlanden, gestorven tot Neganam ende aldaar begraaven.*

Vervolgens heeft den laestgemelden heer m^r. JACOB BOREEL *dit ter gedagtenisse gedaen opregten.*

Het fraaije monument is in 1812 door de Franschen geheel vernield, zie RENIER, *Nieuwe verbeterde naamlijst der predikanten van de hervormde gemeente van Veere*, bl. 55.

Inscriptiën en nommers op de tomben staande in de kappelle en superscriptiën der zarken in de groote kerk tot Vere.

De lezing is hier en daar zeer gebrekkig.

a. Tomben:

n°. 1 „*de familie*" DE MAUREGNAULT;

nº. 2 „*de familie dhr*" MEIJN;

nº. 3 „zijnde eene tombe voor dezen aangekomen hebbende de familie DE „HAULTAIN en waarvan ter gedachtenis op de tombe staat gemetseld een steen „met het volgende opschrift":

Hoc interstitio

contegunlur nobili stemmate prognati pueri ALEXANDER *et* MAURICIUS DE HAULTAIN *et* ALIX DE MALDERÉE *soror uterina; e vivis evaserunt, illa decennis* VII *Octobris* 1591, *iste Septennis* XII *Martii* 1592; ALIX. *vero nono lapis mn. (non elapso anno?) sexti Octobris* 1591.

„en welke tombe nu aankomt de familie DE BEAUFORT."

De moeder van de drie kinderen was MARGUERITE VAN BERCHEM, die in eerste huwelijk gehuwd was met ALEXANDER DE HAULTAIN en in tweede met JACQUES DE MALDERÉE; zie hiervoren bl. 294.

nº. 4 „d'heer AMORY."

nº. 5 van PIETER BOREEL enz., zie hiervoren.

nº. 6 „de familie van d'heer HAAK KERKMAN."

nº. 7 „de familie d'heer Raad van Staate VERELST."

nº. 8 „rentm. NEBBENS."

nº. 9 „mevrouw THIJSSEN."

nº. 10 „de familie van de MARINISSEN."

nº. 11 „de familie van KIEN en VAN PERE."

Hier leggen begraven JAN KIEN fs. LOURIJS *van Ostende en hier gekomen zijn vaderland en geboorteplaets verlaten hebbende om de inlandse beroerte en oorlog int jaer* 1582, *sterft tot Veere int jaer* 1609.

En zijne huysvrouw MARIA DRABBE fa. JACOBS, *geboren te Sluys in Vlaenderen, die met haer vader, aldaer Burgemeester uyt die stad,* 1587 *door de Spaensche wapenen verheert is vertrokken, om alhier vrijheid van conscientie te behouden, sterft den* 21 *October* 1661 *oud* 87 *jaaren. En* JOHAN KIEN fs.

JOHAN KIEN, *in zijn leven Burgem*r *dezer stad en bewindhebber van de Nederlandsche geoctroyeerde Oostindische compagnie ter kamer Zeeland, geboren tot Veere den* 6 *Aug.* 1601 *en sterft den* 6 *Maart* 1664 *oud* 62 *jaaren.*

En zijn huysvrouw MARIA VELTERS fa. CORNELIS, *geboren tot Vere den* 7 *April* 1599, *uyt voorouders wede gekomen uyt Oostende, om de inlandsche beroerte en oorlogen* 1582, *sterft den* 24 *July* 1667, *oud* 68 *jaaren.*

[*Mitsgaders haire dogter* MARIA KIEN, *geboren den* 12 *October* 1695 *en sterft den* 8 *July* 1752].

Hier leggen begraven de heer CORNELIS KIEN fs. JOHAN *in zijn leven Burge-*

meester der stad Vere en Bewindhebber der Oostindische compagnie ter kamer Zeeland, geboren tot Vere den 6 *Juny* 1640, *sterft den* 1 *April* 1708.

En vrouw SARA THIJSSEN f[a] CORNELIS *zijne huysvrouw, geboren tot Veere den* 30 *December* 1649, *sterft den* 13 *October* 1672, *oud* 23 *jaren.*

Benevens de kinderen uyt hetzelve huwelijk:

MARIA KIEN, *geboren den* 20 *December* 1668 *en sterft den* 28 *Mey* 1669.

CORNELIS KIEN, *geboren den* 20 *April* 1670 *en sterft den* 28 *Mey* 1670.

JOHAN KIEN, *geboren den* 11 *July* 1671 *en sterft den* 8 *September* 1671.

MARIA KIEN, *geboren den* 4 *October* 1672 *en sterft den* 2 *July* 1686.

Mitsgaders vrouw ANNA GEERTRUY SOMER f[a]. CORNELIS *zijn* 2[e]. *huysvrouw, geboren tot Vlissingen den* 7 *Juny* 1651, *sterft in barensnood van haar* 6[e]. *kindt, met de moeder overleeden den* 28 *Juny* 1679, *oud* 28 *jaren.*

Benevens de kinderen uyt hetzelve huwelijk:

GEERTRUY MARIA KIEN, *geboren den* 7 *January* 1675 *en sterft den* 16 *Juny* 1676.

JOHAN KIEN, *geboren den* 29 *January* 1676 *en sterft den* 8 *Maart* 1680.

[*Getrout met* MARIA KIEN, *geboren den* 5 *January* 1677 *getrouwd zijnde*].

Een tweeling geboren den 24 *February* 1678 *en sterft den* 21 *December* 1679.

Mitsgaders vrouw SUZANNA MARIA VAN PERE f[a]. ABRAHAM *zijnde de* 3[e]. *huysvrouw geboren binnen Vlissingen den* 28 *September* 1658 *en sterft den* 8 *Juny* 1736.

Benevens de kinderen uyt hetzelfde huwelijk:

JOHAN KIEN, *geboren den* 16 *September* 1685 *en sterft den* 31 *October* 1685.

Een soontje dood geboren den 18 *Maart* 1688.

ABRAHAM KIEN, *geboren den* 31 *Mey* 1692 *en sterft den* 6 *April* 1697.

ANNA KIEN, *geboren den* 7 *October* 1699 *en sterft den* 27 *dito.*

CATHARINA AGUSTA KIEN, *geboren den* . . . . . 1690, *sterft den* 2 *December* 1716.

De tusschen 2 haakjes gestelde woorden schijnen elders in het grafschrift geplaatst te moeten worden.

n°. 12 „de familie VAN KRUIJSSE;" cf. ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VI, bl. 197.

n°. 13 tombe van DE VOS, zie hiervoren.

b. Op de zerken in de kerk.

N°. 1. *Legt begraven de eerbaere* NEELTJE CHARDIJNS *van Middelburgh, huysvrouw van Mons,* THOMAS KARREMAN, *geweezen stadschirurgijn van Vere, sterft op den* 1 *Augustus* 1611.

M[r]. THOMAS KARREMAN komt op de schepenslijsten het eerst voor in het jaar 1612.

N°. 2. MARINUS ADRIAENSE MELERAS (lees: MARCUS ADRIAENSE VALERIUS) *schepen en raed dezer stede, geboren den* 14 *Aug.* 1592 *ende* CORNELIS ADRIAENSE.

N°. 3. CORNELIS HUIJBREGTSE, *geboren ter stede Vere, schepen en raed*

derselver stede en LEVIJNTGE JANS HENRICHSEN *huysvrouw*, *geboren binnen de stad Vlissingen*, *oud* 37 *jaren*, *sterft den* 30 *April* 1627.

N°. 4. *Witte steen van* FRANS LIEVENS 1599 *den* 16ᵉ. *dag van S.*

N°. 5. SAMUEL FELLE, *burgemeester der stad Vere.*
Raad in 1683, burgemeester 1703, overleden 1705.

N°. 6. „De wapens van BUVRIJ."

N°. 7. „De letters op de zerk onleesbaar."

N°. 8. *Hier leggen begraven* LEONARD THIJSSEN *in zijn leven burgemeester en raad deser stad*, *mitsgaders Bewindhebber der geootroijeerde Westindische Compᵉ overleden den* 2 *Juny* 1698 *oud* 78 *jaren.*

MARIA DE GRAEFF *zijne eerste vrouw*, *sterft den* 11 *Augustus* 1673 *oudt* 52 *jaren.*

THANNE KEMPE *zijne tweede vrouw*, *sterft den* 29 *Augustus* 1702 *oud* 59 *jaren.*

DANIEL THIJSSEN, *schepen en raedt en licentmʳ*, *sterft den* 6 *Janʳᵛ* 1697 *oud* 51 *jaren.*

SARA THIJSSEN, *overleeden* 23 *Juny* 1703, *oudt* 48 *jaren.*

LEONARD THIJSSEN werd raad 4 Sept. 1658 en is burgemeester geweest 1689—1694, DANIEL THIJSSEN, schepen in 1694.

N°. 9. *Jonkvrouw* MARIA VAN VOSBERGEN, *huysvrouw van Jonkheer* JOHAN DE MAUREGNAULT, *Bailliu van 't Marquisaet en de stad van der Veere*, *obiit* 11 *Jan....* *oudt* 25 *jaren: allerweg ik ging maar door gelooven*, *waar eeuwigheid aanving en ik niet sterf.*

N°. 10. *Hier legt begraven Juffʳ* ARIESIA HILDERNISSE, *in haer leven huysvrouw van de heer* THEODOOR VAN ALLER *overleeden den* 11 *Augustus* 1708, *gaende in haer* 56 *jaar haars ouderdoms.*

En de heer THEODOOR VAN ALLER, *in zijn leven scheepen der stad Vere*, *sterft den* 30 *September* 1709 *oud* 59 *jaren.*

Monsʳ CORNELIS VAN ALLER, *sterft den* 31 *Julij* 1711 *oud* 33 *jaren.*

Deze THEODOOR VAN ALLER komt voor op de schepenslijst van 1703. Ook bestaat er van hem een gedrukt request van 28 April 1709 aan de regering van Vere tot herstel van de vervallen negotie.

N°. 11. *Lighaems rustplaets van Juffʳ* SARA VAN EEPEN *en d'hʳ* LAURENTS NEBBENS *egte man en vrouw*, *in zijn edele leven Burgermeester en schepen en raedt binnen de stad Vere*, *ontslapen de eerste* 26 *Janʸ* 1715 *in den ouderdom van* 77 *jaren en den laesten op* 19 *Janʳʸ* 1723 *in den ouderdom van* 74 *jaren* 8 *m.*

LAURENS NEBBENS was schepen 1699 en volgende jaren, burgemeester 1716 en 1717 en raad 1721.

N°. 12. *Lighaems rustplaets van dheer* EVERT VAN GENÉE *in zijn leven schepen en raed dezer stad*, *licentmeester wegens de provincie Holland en vreede-*

rechter der Schotse natie, sterft den 12 *November* 1718, *oudt zijnde* 74 *jaar.*

Trouwt eerst Juff[r] MARIA REGNAULT *uyt het huys van de* REGNAULTS *tot Rouaan in Vrankrijk, sterft den* 2 *October* 1684, *oud* 40 *jaeren, waarbij verwekt die oirs hebben nagelaten:*

CATHARINA VAN GENÉE, *geboren* 17 *October* 1671.

CHRISTIAEN VAN GENÉE, *geboren* 8 *Jan.* 1683.

Trouwt ten tweedenmale vrouw MARIA VAN DEN EIJK *uyt het geslagt van wijlen Eijk, bekent in de ridderschappen van Holland, sterft den* 29 *Julij* 1698 *oud..... jaren.*

Waarbij verwekt is HADRIANUS VAN GENÉE, *geboren den* 7 *December* 1687.

EVERT VAN GENÉE is geweest schepen in 1685 en raad in 1712.

N°. 14. *Hier legt begraven den eersamen* WILLEM CORNELISSEN *in zijn leven dijkgraef van de oostwateringen dezes eylands van Walcheren ende burgermeester van dese stad van der Vere, gestorven in het jaar zijnes ouderdoms* 74, *op den* 13 *Sept. int jaar onses Heeren* 1603.

Hij behoorde onder de 24 eerste raden op 15 Januarij 1575 benoemd, doch had ook reeds vroeger tot de regering behoord; men vindt hem als schepen reeds in 1568; in 1583 werd hij burgemeester.

N°. 15. ... *ende* MARGERITA LENARDS, *huysvrouw van* CORNELIS COS. *Hier legt begraven* JANNEKEN JANSKERK, *sterft den* 13 *Jan*[ij] 1647. Verder onleesbaar.

N°. 16. *Hier leggen begraven de dienaeren der gemeynte J. C., die om de sware vervolging en conscientiedwang in Vrankrijk na het vernietigen van het bezworen edict van Nantes verlaten hebbende haar vaderland en tijdelijke goederen om J. C. getrouw te blijven ende zig hebben geretireert onder de bescherming dezer landen en beroepen in de Fransche kerk binnen de stad Vere.*

ANTHONY CATEL, *geboren te Sedan, verdreve predikant te Compeign in Pikardiën, sterft den* 21 *Aug.* 1687, *oudt* 38 *jaren.*

ESTIENNE ROBERT, *verdreven predikant in de Guinnes, sterft* 18 *Decemb.* 1688, *oudt* 36 *jaren.*

Zie AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De Waalsche gemeenten in Zeeland*, bl. 60, en de *Staten notulen* van 8 Maart 1686 en 20 April 1688, aldaar op bl. 52 en 58 aangehaald. ESTIENNE ROBERT volgde CATEL op.

N°. 17. In den rand: *Hier legt begraven* GELEYNSE KNAEP *een van de* 24 *eerste vroedschappen en raaden dezer steede, bij zijne Exellentie verordineerd en verkoren den* 15 *Jan.* 1575, *sterft den* 25 *Jan.* 1591.

Ende ELIZABETH COMAN (lees COOMANS) *zijne huysvrouw sterft den* 18 *Dec.* 1603.

Hier legt begraven CORNELIS SOMERS *in zijn leven burgermeester, thesaurier, bewindhebber van de Oostindische Compagnie, gecommitteerde in de Staaten van Walcheren dezer steede Veere, sterft den* 21 *Aug.* 1617.

Ende JANNEKEN ADRIAENSEN KNAEP, *zijne huysvrouwe, sterft den* 2 *Decemb.* 1603.

Ende ANNA SCHRIJVERS *zijn moeder*, *huysvrouw van* ... BARENT SOMER, *in zijn leven raed dezer steede*, *bewindhebber van de Oostindische Compagnie*, *sterft* 22 *November* 1633, *oud zijnde* 45 *jaren*.

Ende juffr ANNA HONINCH (HONICH) *sterft den* 15 *Mey* 1652 *oud* 60 *jaren*, *hebbende in huwelijk gehad eerst* BAREND SOMER, *daarna dheer burgermeester* VELTERS.

HENDRIK SOMER *sterft den* 11 *October* 1624.

HENDRIK SOMER (de oude), reeds in 1551 schepen, in 1556 burgemeester van Veere en die zich zeer verdienstelijk heeft gemaakt voor de nationale zaak tegen de Spanjaarden, was de vader van den hier vermelden CORNELIS SOMER die geweest is schepen in 1591, burgemeester 1601 en volgende jaren en grootvader van BAREND SOMER, ook wel BERNHARD genoemd, raad in 1619. Men zie voorts over HENDRIK SOMER en diens afstammelingen: v. IPEREN, *Tweehonderdj. jubelfeest*, bijl. K, bl. 173 volgg. en vergel. VROLIKHERT, *Vlissingsche kerkhemel*, bl. 117 en 156 en ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VI in de regeeringslijsten.

N°. 18. L. P. R. 1674.

N°. 19. In den rand: *Hier legt begraven* MAIKEN JACOBS BERENTSDO... *geboren ter Veere den* 7 *Maart* 1563 *ende sterft den* 24 *Octob.* 1595, *huysvrouw van* NICOLAES CLAESSEN HONINCK *met drie kinderen*.

Onder het wapen:

De liefde bragt ons zamen, de dood heeft ons gescheiden
Voor eenen korten tijd, van plaets, doch heeft ons beijden
Romp weer bijeengevoegd hier onder dezen steen
Zoo lang dat ziel en lijff zaam nog eens worden één
Om zamen dan van hier met onzen hoogsten Koning
Van eeuw tot eeuwigheyt te nemen onze woning.

A. DE VOS.

Sepulture van den eerzamen NICOLAES CLAESSEN HONINCK, *geboren binnen de stad Vere*, *in zijn leven raed*, *schepen en weesmeester derselver steede*, *sterft den* 18 *December* 1614, *oudt* 57 *jaren*.

Ende eerbare NICASIA MEUNINCX *zijn huysvrouwe geboren binnen de stad Oostende*, *gestorven den* 27 *Junij a°.* 1616, *oudt wesende* 60 *jaren*.

MAIKEN of MARIA JACOB BERENDSE was de dochter van den burgemeester van Veere JACOB BARENTS of BERENDSE, ABRAHAM DE VOS de dichter van het grafschrift, was gehuwd met JOHANNA de dochter van NICOLAAS CLAESSEN HONICH en genoemde MARIA; men zie v. IPEREN, a. w., bl. 177.

Blijkens de regeringslijsten bij ERMERINS afgedrukt is NICOLAES CLAESSEN HONICH raad geweest 9 April 1584 tot zijn overlijden op 18 September 1614; (de opgave van het grafschrift heeft December) en schepen voor het eerst in 1596.

N°. 20. In den rand: *Hier legd begraven mr.* JAN REIGERSBERGH, *apotheker*, *die sterft in het jaar* 1591 *de* 9 *Maart*.

In het midden:

Quid mihi majorum tituli, quid gloria patris
Qui modo Mattiaca primus in historia
Profuit? aut inter veteres magnosque poëtas
Aut inter claros nomen habere viros?
Vixi, et nascenti dederat quae stamina vitae
Matura secuit pollice Parca mihi,
Ergo quid tandum nostro de corpore restat?
Ossa, cinis, pulvis, nomen inane, nihil!

JAN REIJGERSBERGH was de zoon van den chronijkschrijver, zoo als uit het grafschrift blijkt, cf. ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VI, bl. 184; men vindt hem ook vermeld onder de vier en twintig eerste raden. De chronijkschrijver was lang overleden. In stukken rakende de rangregeling in den boedel van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, in 1565, of daaromtrent, leest men „item „les vefve et héretiers de JEHAN V. REIJGERSBERG, apothéquaire à la Vere pour „la somme de 88 livres quinze sols et demi, procedé de livrezon de drogues „faicts pour le dict Seigneur Marquis." Door sommigen wordt het grafschrift toegekend aan HUGO DE GROOT, die het in 1608, bij zijn verblijf te Veere, zou vervaardigd hebben. In zijne *Poëmata* komt het echter niet voor.

N°. 21. *Hier legt begraven* WILLEM WALLIS, *die sterft den* 26 *Junij* 1601. *En zijne huysvrouwe* CLARA WILLEMS BALMAKER, *die sterft den* 29 *Junij a°.* 1620, *met haar beiden kinderen, ende* BARBER WILLEMSD., *huysvrouw was van* JEREMIAS CABLIAUW, *storven den* 8 *April* 1611.

JEREMIAS CABALJAUW komt voor onder de schepenen a°. 1617, raad 1615 † 7 Maart 1625.

N°. 22. Onder het wapen:

Door Jesabels bedrijff
Werd Naboth minioot
Om zijn wijnberghs gekijff
Gesteenigd ter dood.

Sepulture van KRIJN MARTENSE NABOTH *van Rommerswale, in zijn leven diaeken dezer kerke, sterft den ....*

Mitsgaders ADRIANA WILLEMS, *geboren van deze stad, zijn huysvrouwe ende sterft den* 20 *October* 1595.

Alsnog NEELTIE VAN DE WEELE *van Antwerpen, zijne tweede huysvrouwe ende sterft den* 17 *Mart.* 1602.

Ende REGINA PRUIJS *van Antwerpen, zijne derde huysvrouwe die sterft den* 13 *April* 1610.

Ende de eerbare Juffr ESTER ROMPUT, *huysvrouw van d'heer* VINCENT GODIN, *sterff zeer godzalig den* 13 *December* 1680, *oudt zijnde* 53 *jaren.*

Een ABRAHAM NABOTH komt voor op de schepenslijsten. VINCENT JOBSEN GODIN was schepen 1678, raad 1679 en overleed 13 Julij 1692.

N°. 23. *Graff van* JOHANNA WISSEL *huysvrou van* SIMON VAN DEIJNSEN, *gestorven den* 28 *October* 1655.

Op de zerk zal wel gestaan hebben GIDEON VAN DEYNSE; deze toch is predikant te Veere geweest 1623—1654.

N°. 24. *Sepulture van den eersamen m*r. ENOG POTTEY, *in zijn leven pensionaris dezer stad Vere, hij overleed* 26 *Sept. a°. Christi* 1621.

ENOCH POTTEY was pensionaris van Veere a°. 1609. Vreemd dat ERMERINS niet bij de regeringslijsten door hem uitgegeven, gevoegd heeft die der pensionarissen; men vindt er eene bij SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, loopende tot het jaar 1686.

N°. 25. *Hier rust het stoff van dheer* ISACK UDEMANS, *getrouw en ijverig leeraer dezer gemeijnte, opgenomen den* 4 *October* 1721.

*En van zijn vrouw juff*r DANA BARBARA MOGGHE *ontslapen den* 17 *April* 1729, *verwagtende een salige opstandinge alleen om het bloed J. C. hares Heeren.*

ISAÄC UDEMANS is predikant te Veere geweest 169½—1721.

N°. 26. *Hier legt begraven* JACOB *'t* KARMARTENS (CARMARTHENS?) *in zijn leven geweest commis van de convoijen en licenten van wegen den lande van Holland en Westvriesland, sterft den* 10 *Jan.* 1624.

N°. 27. *Hier legt begraven* SUZANNA DU PIERRE, *huysvrouw van* JACOB ELIAS, *oudt* 35 *jaaren overleden den* 5 *Maart a°.* 1648.

N°. 28. *Hier legt begraven* SAMUEL JACOBS, *in zijn leven ouderling dezer stede, sterft den* 1 *Febr.* 1630.

N°. 29. *Sepulture van den eersamen* ABRAHAM TUIJNMAN, *in zijn leven Capt. ten oorloge in dienst van de heeren der Admiraliteit ter kamer van Zeeland, is gestorven op den* 11 *Maart* 1635.

Ende zijne huysvrouwe LEUNTKEN BASTIAENSEN, *gestorven op* 16 *Jan.* 1658.

N°. 30. *Grafplaats van* MAGGELIJNTJE STOFFELS *gewesen huysvrouwe van* REIJMERT HILDERNISSE *sterft den* 13 *December* 1693, *oud* 29 *jaaren.*

CATHALIJNTJE WISSE, *huysvrouw van* REIJMERT HILDERNISSE *schepen dezer stadt, sterft den* 16 *November* 1723, *oud* 62 *jaaren.*

*En d'h*r REIMERT HILDERNISSE, *schepen dezer stad, sterft den* 15 *Jan.* 1728, *oudt* 73 *jaren.*

Ende JACOMIJNTJE DE WENDER, *gewezen huysvrouwe van* JAN KEIJSER, *schepen en raad der stad Veere, overleeden den* 7 *October* 1673, *oudt* 24 *jaar.*

REIMERT HILDERNISSE werd schepen in 1713; JAN KEIJSER, schepen en raad in 1705 en overleed 17 Dec. 1714, zie hierachter.

N°. 31. *Grafplaets van d'h*r DANIEL THIJSSEN, *raad dezer stede, overleeden den* 21 *Julij* 1710 *oud* 63 *jaar.*

Ende juffr JACOBA KARMAN, *zijne vrouw, overleden den* 18 *Julij* 1717, *oud* 61 *jaar.*

DANIËL THIJSSEN BASTIAANSZ. werd raad 1 Junij 1689.

N°. 82. ANTHONY MARINISSEN *sterft den* 19 *Junij* 1649, *oudt* 54 *jaaren.*

En zijne huysvrouw SARA BOLLE, *sterft den* 28 *Julij* 1650, *oud* 55 *jaren.*

ELENA VAN TWIST *huysvrouw van* JACOB MARINISSEN *sterft den* 11 *Julij* 1671, *oudt* 44 *jaaren.*

.... *sterft den* 25 *Mey* 1678, *oudt* 51 *jaaren.*

Dhr ANTHONY MARINISSEN *in zijn leven schepen en raad, mitsgaders commissaris van de monsteringe te water tot Vere, sterft den* 15 *Maart* 1715.

Over dezen ANTHONY MARINISSEN, schepen 13 Julij 1703, en raad 28 April 1707, zie men zijn dagboek, uitgegeven door F. NAGTGLAS, achter het *Zeeuwsch jaarboekje van* 1859.

N°. 83. *Hier legt begraven* JAN PIETERSE KEIJSER, *in zijn leven meester scheepstimmerman van de gemeene zaak binnen de stede van ter Veere, sterft den* 11 *October* 1644, *oudt zijnde* 48 *jaren.*

Ende eerbare LISABETH CONSTANTS, *huysvrouw van* JAN CORNELISSEN KEIJSER, *overleeden den* 3 *November* 1662, *oudt zijnde* 59 *jaar.*

ELISABETH VAN HUNNEN (?) *geweest huysvrouwe van d'hr* JAN KEIJSER, *schepen en raad dezer stad Vere, overleeden den* 9 *Mey* 1707, *oud* 57 *jaare, als ook* JAN KEIJSER *schepen en raad dezer stad Vere overleeden den* 17 *December* 1714 *oud* 66 *jaren.*

N°. $\frac{84}{85}$. *Hier legt begraven* CORNELIS LEIJNSE KEIJSER *van Vlissingen, meester timmerman van de Admiraliteit binnen der stede van der Vere, overleeden den* 12 *Junij* 162. *oudt zijnde* 68 *jaren.*

Hier legt begraven MAIJKEN ANTHONISSEN, *huysvrouw van den eersamen* CORNELIS LEIJNSE KEIJSER, *meester timmerman van de gemeene zake der stad Vere, sterft den* 6 *September* 1625.

Mitsgaders ANNA VAN BREEN *huysvrouw van den notaris* GABRIEL KEIJZER, *die sterft den* 31 *Aug.* 1681 *ende haren man* GABRIEL KEIJZER *oud* 28 *jaren sterft den* 8 *Jan.* 1682.

N°. 86. *Hier rusten den eersamen* NICOLAES VELINCX, *in zijn leven burgermeester en bewindhebber van de geoctroijeerde Westindische Compagnie binnen deze stad Vere, overleden den* 19 *December* 1643.

Ende de eerbare SARA ISACS *zijne huysvrouwe, gestorven den* 18 *Aug.* 1624.

NICOLAAS VELINCX werd schepen en raad in 1633, burgemeester in 1636.

N°. 87. *Hier legt begraven* MARGRIETA JANS(D.) *de weedᵉ van* JAN LEMMERS, *sterft den* 14 *April* 1597.

Sepulture van den eersamen FRANÇOIS DE KOK *in zijn leven stadsmeester en gesworen erfscheyder dezer steede, alsmede meester metser van de gemeene zake*

en meester van de Pr. van Orange en werkman van de Staten van Walcheren, geboren te Brugge, sterft den 15 *November* 1630, *oudt* 66 *jaren.*

Ende zijnen zoone PHILIP DE KOK, *sterft den* 20 *Maart* 1617, *oud* 9 *jaren.*

Ende zijne dogter ELIZABETH DE KOK, *sterft den* 14 *Junij* 1627, *oud* 22 *jaren.*

N°. 38. *Hier legt begraven den eerzamen* NICOLAES HONINCK, *in zijn leven schepen en raad dezer stad, sterft den* 6 *October* 1639.

Ende juffr ANNA . . . . . *zijne huysvrouwe mede gestorven den* 22 *October derselver jaars.*

NICOLAAS HONICH was raad in 1622, schepen in 1634.

N°. 39. ELIAS ELIASSEN.

N°. 40. In den raad: *Hier legt begraven* VALENTIJN VAN HEYNBERGH, *met zijn kinderen die storven a°.* 1518 (1618?) *den* 27 *in October.*

Hier legt begraven ARON SWARSCHE, *sterft den* 10 *September* 1622.

N°. 41. *Hier legd begraven vrouw* TANNEKEN LAMPSINS, *wed. van* CORNELIS VELTERS, *waren beyde geboren van Oostende in Vlaenderen en is gerust in den Heere (ontslapen) den* 8 *Juny a°.* 1640 *in haar* 75 *jaers ouderdom.*

Ende CORNELIS DANKAARTS, *in zyn leven schepen en raad mitsgaders thesaurier dezer steede en dykgraaff wegens den Heere Prince van Orange etc. over de Oostwateringe, sterft den* 13 *December* 1662, *oudt zijnde* 48 *jaren.*

Mitsgaders zijne dogter DINA DANKAARTS, *sterft den* 7 *July* 1662, *oud* 18 *jaar.*

CORNELIS DANCKAARTS is raad geworden in 1653.

N°. 43. *Hier legt begraven mr.* ADRIAEN VAN MARIEVOORDE, *in zijn leven schepen en raad van de stad Vere, is overleeden den* 29 *Maart* 1641.

ADRIAAN VAN MARIEVOORDE werd raad in 1636 en schepen in 1639.

Besluit van den gouverneur van Zeeland dd. 18 Sept. 1822 ter uitvoering van het K. besluit van 17 October 1820, ten opzigte van de opening van een provinciaal werkhuis te Veere.

In de groote kerk werd gepredikt na 1688 tot 1809; door de Engelschen werd het gebouw toen gebruikt tot inlegering; in 1812 werd het door de Franschen ingerigt tot hospitaal; bij koninklijk besluit van 18 Maart 1817 teruggegeven aan de gemeente; bij besluit van 1 Junij 1818 bestemd tot bedelaarswerkhuis en als zoodanig geopend op 12 September 1821; in 1827 als werkhuis gesloten; bij besluit van 27 Januarij 1829 aan de hervormde gemeente teruggegeven en op 7 Maart 1832 aan het rijk afgestaan, wanneer het werd ingerigt tot militair hospitaal.

Kerkelijk zegel van Veere.

Het wapen van Veere met het randschrift: „Campt voor geloove Campveer."

Portret van JAN VAN MIGGRODE. J. HOUBRAKEN fecit, naar 't origineel schilderij, berustende bij den heer burgemeester J. VAN DER WOLFF te Zierikzee.

Hierbij zijne handteekening. JAN VAN MIGGRODE is geweest kanunnik van het O. L. V. kapittel en roomsch pastoor te Veere; later der hervorming met hart en ziel toegedaan is hij er predikant geweest van 1572—1627. Hij overleed 6 Mei 1627. Zie overigens J. VAN IPEREN, *Tweehonderdj. jubelfeest enz.*, Middelburg 1772, o. a. bl. 75 en inzonderheid J. VAN IPEREN, *Historische redevoering bij het ontdekken der gedenknaalde ter eere van* JOANNES VAN MIGGRODE, Amst. 1774, bl. 58. J. RENIER, *De verdiensten van* J. VAN MIGGRODE, Middelb. 1827 en J. RENIER, *Nieuwe verbeterde naamlijst der predikanten in de hervormde gemeente van Veere*, Middelb. 1834, bl. 1, 2, 29 volgg.; zie ook hiervoren bl. 449.

Portret van DANIEL GRAVIUS. Z. BLIJHOF pinxit. J. MUNNICHUISEN sculpsit.

Men zie de verdere beschrijving van dit portret en over D. GRAVIUS hiervoren bl. 285. Hij is predikant te Veere geweest van 1655—1671.

Portret van GUALTHERUS BOUDAEN. fol.

Onder het portret: „GUALTHERUS BOUDAEN COURTE, Ecclesiastes Amstelo„damensis, beroepen van ter Veer a°. 1670 en den 20 Julij bevestigt."

BOUDAEN *dien zuyl der kerck, wart hier geprent vertoont,*
Hij leert die God verkoor en uit genaade loont
't Groot edel bloed en hoogh verlicht verstant, verknogt,
Heeft door het Goddelijck woort, veel zielen heijl gewrogt.

Hij is predikant te Veere geweest van 1668 (beroepen 8 November 1667) tot 1670; zie over hem RENIER, *Naamlijst*, bl. 9, 42, 44 en hiervoren bl. 353 en 354, waar nog andere portretten van hem vermeld worden.

Portret van JOHANNES VAN ARXHOUCK. P. OETS pinx. 1753. J. HOUBRAKEN sculps. fol.

Hierbij zijn handteekening. Onder het portret: „JOHANNES VAN ARXHOUCK, „geboren te Utreght den 3 Augustus 1687, predikant geworden in den Vrou„wepolder a°. 1713, te Vere a°. 1722, emeritus verklaert a°. 1747."

ARXHOUCK *dien Utreght eerst het light des levens schonk,*
Die als een heldre ster aan 't kerkgewelfsel blonk;
Die vier en dertig jaar der Poldersche gemeente
En Veersche kerkbruidt strekte een edel borstgesteente,
Nu in zijn tempelrust word van den doodt beloert;
Zien we, op dit kunsttafreel, der sterflijkheidt ontvoert,

Naar 't lichaam: Als zijn Geest, die weidde in Azafs blaeren
Met Azaf al om hoog zal zijn tot Godt gevaren.
Door zijnen Amptgenoot A. ANDRIESSEN JAKZ.

Portret van JOHANNES VAN ARXHOUCK. fol.

Hierbij zijne handteekening. Hetzelfde portret doch proefdruk voor alle letter. Over JOHANNES VAN ARXHOUCK, overleden den 2 Januarij 1762, zie men RENIER, *Naamlijst*, bl. 14 en 61.

Portret van JOSUA VAN IPEREN. N. POTHOVEN ad viv. del. J. HOUBRAKEN sculps. 1777. De wed. LOVERINGH & ALLART excud. gr. 4°.

Hierbij zijne handteekening. Het portret komt voor in het eerste deel van J. VAN IPEREN, *Kerkelijke historie van het psalmgezang enz.*, Amst. 1777. Over VAN IPEREN, predikant te Veere (beroepen 20 November 1765, bevestigd 23 Februarij) 1766—1773, overleden te Batavia 11 Februarij 1780, zie men hiervoren bl. 151, doch inzonderheid RENIER, a. w., bl. 17, 18, 74—80.

Portret van HERMAN ADRIAAN BRUINING. J. SCHWARTZENBACH ad viv. del. 1790. A. CARDON sculpt. C. M. VAN DE GRAAF excudit. fol.

Onder het portret:

Dit 's BRUINING *die op de Euangely-fluit,*
Zo lieflijk streelt het oor der Verenaaren;
Die heilheraut van Jezus dierbre bruid;
Men hoor hem ook, bij 't klinken zijner snaaren,
Hij volgt van ver het onnavolglijk schoon
Van DAVIDS *harp op dichterlijken toon.*
JAKOB JOHAN ANDRIESSEN.

Hierbij zijne handteekening en een kort berigt over hem. HERMAN ADRIAAN BRUINING, geboren te Rotterdam 15 November 1738, predikant te Kolhorn 1764, te Workum 1767, werd predikant te Veere in 1772 en overleed aldaar 7 Januarij 1811. Zie over hem RENIER, a. w., bl. 19 en 80—83.

Portret van HENDRIK ANTONI TOLLÉ. J. SCHWARTSENBACH pinxit et sculpsit, bij C. M VAN DE GRAAF te Veere 1790. 4°.

Randschrift: „HENRIK ANTONI TOLLÉ, predikant te Vere," op het portret: a°. aet. 61. Onder het portret:

Een leeraar die Gods woord ons toedient regt ter snée
Vertoont hier SCHWARTSENBACH *in 't aanschijn van* TOLLÉ.
F. S. DE GRANJON.

Over H. A. TOLLÉ, geboren te Middelburg a°. 1729, predikant te Ovezande

1755, Westkapelle 1762, Yzendijke 1774, Hulst 1776, Veere 1781—1792 en overleden te Middelburg, zie men RENIER, a. w., bl. 21, 22 en 83. Zijn *Iets van* TOLLÉ, Vere 1790, waarin men het portret door SCHWARTZENBACH, doch zonder rand- en bijschrift aantreft, werd zeer ongunstig beoordeeld in de *Algemeene vaderlandsche letteroefeningen* 1791, n°. 1, bl. 41 en 44; daartegen kwam, waarschijnlijk van de hand van TOLLÉ zelf, uit: *Brief van een vriend aan een vriend*, 17 bladz. Behalve de rijmelarijen in het *Iets* voorkomende, vindt men er een *berigt wegens de rederijkerskamer der stad Vere*, bl. 49 en volgg.

Nieuwe naamlijst der predikanten in de nederd. gemeente van Veere sedert de afwerpinge van het Spaansche juk. in plano

Hierbij de eigenhandige handteekeningen van C. BEUKELAAR, predikant te Veere 1627—1665, D. BEUKELAAR, predikant 1711—1746, A. ANDRIESSEN, predikant 1729—1763, J. DE SCHOEZETTER, predikant 1749—1781. Hierbij ook nog de handteekening van den predikant bij de Schotsche gemeente te Veere JOHN CHALMERS, vader van den raadpensionaris en eene attestatie ten behoeve van MARIE LAURENS, afgegeven door den Waalschen kerkeraad te Veere a° 1697 en onderteekend door LARIVIÈRE, *pasteur* (JEAN BRUTEL DE LA RIVIÈRE) en CHARLES RAIZIN, *ancien*.

Alphabetische naamlijst van predikanten, die in de gereformeerde gemeente te Veere gestaan hebben.

't Gasthuys tot Vere.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 583. Hierbij uit de *Middelburgsche courant* uitgesneden de advertentie van den verkoop voor afbraak, op 14 Julij 1819, van het arm-, gast- en weeshuis te Veere. Het gast-, wees-, arm-, oudemannen- en vrouwenhuis werd, nadat in 1592 eenige huizen daartoe waren ingekocht gebouwd in 1594. Vroeger had een gasthuis gestaan over het klooster der Klarissen; zie ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VI, bl. 33 en 34. Men vindt het afgebeeld op de kaarten van VAN DEVENTER en POURTANT.

Oude geestelijke gestichten.

Titel.

Plattegrond van de kapel ontdekt in 1720.

Teekening in kleuren, met schaal.

Plattegrond van de ontdekte kapel in 1720 enz. J. SCHWARTZENBACH f. 1790.

Uit ERMERINS, a. w., dl. VI, bl. 25. Deze kapel, die, volgens de overlevering opgeteekend bij REIGERSBERG (uitg. van BOXHORN, dl. I, bl. 39) tot

de eerste beginselen van Veere moet worden gebragt, en in zijn tijd onder het volk den naam van *Kijkgau* had, bestond nog in 1550, blijkens het verdrag tusschen MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË en de gemeente Veere, van 25 October 1550, waarbij onder anderen bepaald was: „(die van de stadt) sullen oic „maken een nyeuwe brugge over de haven, omtrent de Cappelle, daer 't ons „behoirlicxst duncken sal als de Cappelle afgebroken sal zyn, ende dit zoe „haest als de stadt eenichssins sal mogen vervallen" enz. In den brief van 23 December 1553 wordt reeds gesproken van „de bruggen over de haven" zoodat men mag aannemen dat de kapel in dien tusschentijd en wel waarschijnlijk reeds in 1551 zal zijn afgebroken. De brieven vindt men bij ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. V, bl. 305 en 319. De kapel stond aan de haven over de Kapelstraat; de dienst, die er plag gehouden te worden werd overgebragt op het St. Annaaltaar in de groote kerk; zie voorts ERMERINS, a. w., dl. IV, bl. 3 en 4, dl. VI, bl. 25 en 26.

Het klooster der Clarissen te Veere.

Teekening in O. I. inkt. Volgens REIGERSBERG zou de grond van dit klooster vroeger toebehoord hebben aan de Tempelieren. Hierop zou een vrouwenklooster van de derde orde van St. Franciscus zijn gebouwd, terwijl HENDRIK VAN BORSSELE, omtrent het jaar 1461, de erven en het land van die zusters gekocht en er het klooster van de Clarissen op zou gebouwd hebben; zie BOXHORN, dl. II, bl. 105 en 234. ERMERINS heeft in zijne *Zeeuwsche oudheden*, dl. VI, bl. 26—33, over dit klooster gehandeld en aldaar bl. 252—256 oorspronkelijke stukken daarover uitgegeven, waarnaar hier kan verwezen worden. In 1572 werd het klooster verbrand en de nonnen vertrokken voor een gedeelte naar Zuid-Nederland, waar zij zich te Yperen vestigden, zie RÖMER, *Geschiedkundig overzigt der kloosters enz.*, dl. I, bl. 505. JACOB CAMPE kocht „eene „partye van 't verbrande Clarissenclooster gestaen hebbende beneffens der Veere, „te wetene 't kerckhoff, metten cruythoff van de binnensusters, eertijts besloten „zijnde mettet pant van 't voors. clooster, met noch drie andere erfkens ge„dient hebbende tot het kruythoff ende de plaetse van de buytensusters van „'t selve clooster," ERMERINS, a. w., dl. VI, bl. 32. In het *Quoijer inne houdende declaratie van alle die renten, huyzen, erven ende boomgaerden zoo vercocht als onvercocht gestaen ende gelegen binnen der stede van der Vere, mitsgaders onder vrijdom van dyen, eertijts toebehoorende de geestelicheyt*, vindt men o. a.: „Item die erve van het affgebrande Clarissenclooster eertijts gestaen „hebbende beneffens de stadt van der Vere en groot in alles ontrent vijff gemeten „volgende den overlooper, daeraff een partije van dijen eertijts bij den gouver„neur ende raden vergunt ende gegeven es geweest aan JACOB CAMPE. Ende „die reste es vercocht geworden mette andere partyen van de geestel. goederen." De ligging van het klooster is goed te zien op de kaart van VAN DEVENTER; de afteekening in onze verzameling, breed 24, hoog 16½ duim, is zeer duidelijk en voor zooveel ik weet, de eenige afzonderlijke, die van dit klooster bestaat.

Staatkundig, heldhaftig en geletterd Veere.

Titel.

Portret van Desiderius Erasmus, gebooren te Rotterdam in 't jaar 1467, overleeden te Basel in 't jaar 1536, door C. Pronk geteekend naar een origineel, bij Is. Tirion, door J. Houbraken gesned. Is. Tirion excudit. 8°.

Hierbij facsimile van zijne handteekening. Dit portret is hierbij gevoegd, wegens het verblijf van Erasmus te Veere in het jaar 1499 bij vrouw Anna van Borssele, weduwe van Philips van Bourgondië, zie Reigersberg (uitg. van Boxhorn), dl. II, bl. 350, Ermerins, a. w., dl. III, stuk I, bl. 120.

Portret van Christophe d'Assonville. Johan Wiricx fecit.

Het portret breed 11, hoog 15 d. is en medaillon; randschrift: „Christophorus Ab Assonvilla regis Catholici consiliarius Anno 1604." Daaronder: „*Suyvez Dieu.*"

Penning op Christoffel d'Assonville.

Uit van Loon, *Historiepenningen*, dl. I, bl. 273. Aan de eene zijde het portret van d'Assonville, met het randschrift: „Christoph. Ab Assonvilla Reg. „Cathol. Cons. aet. 48," aan de andere zijde eene zinnebeeldige voorstelling beschreven bij van Loon, met de spreuk van d'Assonville in het Grieksch. Over Christophe d'Assonville of Assonleville, baron van Bouchoute, heer van Hauteville, geboren te Atrecht, lid van den geheimen raad, naderhand van den raad van state, thesaurier van de orde van het gulden vlies, overleden te Brussel 10 April 1607, zie men van Loon, a. p., van der Aa, *Woordenboek* in voce en de aldaar aangehaalde schrijvers, zie ook Theodore Juste, *Hist. de la Révolution des Pays-Bas* passim. Zijn portret is hierbij gevoegd omdat hij raad en advokaat is geweest van Maximiliaan van Bourgondië, cf. Ermerins, a. w., dl. III, st. II, bl. 113.

Portret van Jason Pratensis. kl. 4°.

Zie over hem en de beschrijving van dit portret, hiervoren bl. 430. Hij werd poorter te Veere, 1 Februarij 1548 en was er schepen 1549—1553. Hij was geneesheer van Maximiliaan van Bourgondië. Zie Ermerins, a. w., dl. VI, bl. 184.

Portret van Jacobus a Miggrode. K. Slabbaert fe. gr. 4°.

Randschrift: „Jacobus a Miggrode Verianus Eccles. Mediob. Pastor Scholae „Curator et Catechist. obijt A° Christi 1645 aet. 72. Ministerij Ecclesiast. 40." Onder het portret:

Wat pooght ghij konstigh handt, dien vader af te maelen
Wiens beste deel alleen den hemel heeft aenschouwt,
't Is of ghij met een kool de helder zonnestraelen,
Of met een swartsel quast, int rouw hier fleddren woudt.
De gunst des hemels heeft, in sijne ziel gesonden
Gheleertheyt, vrede liefd' trouw en godvruchticheijt
Den ijver van godtshuys, die heeft hem hier verslonden
Ghelijck nu doet den glans van d'eeuwigh heerlycheyt.

JOH. DE BRUNE.

JACOB, de zoon van den beroemden JOHANNES VAN MIGGRODE was te Veere geboren in 1573. Zie over hem hiervoren bl. 283 en de aldaar aangehaalde schrijvers. Volgens eene mededeeling aan mij van den heer J. VAN DER BAAN, is JACOB VAN MIGGRODE predikant geweest te Scherpenisse 1596—1599. Over de zeldzaamheid van dit portret zie VAN IPEREN, *Hist. redev.*, bl. 18 van de *voorrede.*

Portret van HUGO DE GROOT, door J. HOUBRAKEN, naar 't origineel van M. MIEREVELT, in 't kabinet van den heer president G. VAN PAPENBROEK. fol.

Van boven: *Ruit Hora;* van onder het wapen van DE GROOT en: „aetat. 48 „ a°. 1631." Onder het portret:

De zon des Lants wert dus van Mierevelts penseel
Geschildert, toen ze gaf haer schijnsel op 't panneel;
Doch niet gelijk ze straelt op 't heerlijkste in onze oogen,
Maer met een dunne wolk van sterflijkheit belogen.
Om Duitsch te spreken dit 's de Fenix HUIG DE GROOT
Wiens wijze Majesteit beschijnt den weereltskloot,
Wie vraegt nu wat Cefis of Delfos eertijts zeide?
Een Delfsch orakel melt meer wijsheit dan die beide.

J. V. VONDEL.

Hierbij het handteeken van DE GROOT.

Portret van MARIA VAN REIGERSBERG, door J. HOUBRAKEN naar 't origineel conterfeitsel in 't kabinet van den heer mr. JOAN VAN GHEEL. fol.

Van onder: „Aetat 50 a°. 1640" en onder het portret:

Wat beeldt praalt schooner bij den Fenix HUIG DE GROOT,
Dan decz' heldin, zijn schrandre en rustige echtgenoot,
Getroost op Loevestein te leven en te sterven,
En na zijn vlugt met hem in ballingschap te swerven,
Bij Koningen geëert om haar beleidt en trouw?
Zwigt voor Thamisia de lof van Paetus vrouw,

Dat z' aan een kist 't behoudt van haren man durft vergen,
Nog grooter eerkroon voegt MARIA REIGERSBERGEN.

A. v. CATTENBURGH.

Hierbij een extract uit de scheiding tusschen na te noemen personen en houdende den kavel der goederen toegevallen aan mr. DAVID VAN REIGERSBERG en onderteekend door JACOMINA DE WAERT, MARIE VAN REIGERSBERG, D. VAN REIGERSBERG, N. VAN REIGERSBERG, J. CAMPE, zonder jaartal. JACOMINA DE WAERT was de tweede huisvrouw van JOHAN VAN REIGERSBERG, heer van Couwerve en Crabbendijke; JACOB CAMPE, de burgemeester van Veere en de man van MARTHA VAN REIGERSBERG, mr. DAVID VAN REIGERSBERG, lid van de rekenkamer, NICOLAAS VAN REIGERSBERG, de raadsheer in den hoogen raad, allen broeders en zusters van MARIA. Al de onderteekenaars spellen hunnen naam VAN REIGERSBERG. Hierbij eene aanteekening van VERHEYE VAN CITTERS, over den trouwdag van DE GROOT.

Plaatje, voorstellende de ontvlugting van HUGO DE GROOT.

Gemerkt LXIV; van onder:

Wat vond, o REIGERSBERG! *wat durft een vrou bestaan,*
Uw HUGO *uit een kist uit Loevestein doen dragen!*
Dees welgelukte list doet 's lands historieblaên
Van uwe huwelijkstrouw en mannenmoed gewagen.

Uit het werk, vermeld bij FR. MULLER, *Beredeneerde beschrijving der Nederl. historieplaten*, bl. 2.

Afbeeldingen van de schilderstukken in 1627, door DAETSELAAR, te Gorinchem in een glasraam geplaatst, ter gedachtenis aan de ontvlugting van HUGO DE GROOT

Uit de *Bijvoegsels op het X deel der vaderlandsche historie van* JAN WAGENAAR, waar deze afbeeldingen voorkomen en achter de bijvoegsels eene uitvoerige beschrijving er van door H. VAN WIJN is geplaatst bl. 1—12, waarnaar hier kan verwezen worden. Onder het tafereel, meer bijzonder de ontvlugting van DE GROOT voorstellende, staan de volgende regelen:

Doen Junius weleer was in de hoochste noot
Waervan geen uijtkomst scheen soo heeft hem van de doot
Sijn huijsvrouw, in een kist, onsichtbaerlijck bewaert;
En sprack, daernae: ghij sijt tot tweemael nu gebaert,
De eenemael met pijn, de tweedemael met list,
Doen uijt u moeders lijf en nu uijt mijne kist.

MARIA VAN REIGERSBERG, geboren te Veere 7 October 1589, uit PIETER VAN REIGERSBERG en MARIA NICOLAI, huwde aldaar met DE GROOT op 2 Julij 1608. Zij overleed 14 April 1653. Men zie over haar lotgevallen en haar lof o. a. H. M. C. VAN OOSTERZEE, in jaarb. *Zeeland* 1854, bl. 208—219,

doch inzonderheid het levensberigt geplaatst voor de *Brieven van* MARIA VAN REIGERSBERCH, door VOLLENHOVEN en SCHOTEL, Middelb. 1857, bl. I—XLVI.

Portret van CORNELIS UDEMANS. H. UDEMANS fecit. 4°.

Uit het werk van CORNELIS UDEMANS, *Het geestelijk gebouw enz.*, Middelb. 1659, 4°. Het portret is en medaillon, omringd door een lauwerkrans. Van boven: „*Aetatis suae* 61;" van onder de spreuk van C. UDEMANS, „*Cor ne lis agitet.*" Nog lager het vers van ROCHUS HOFFER:

Siet hier CORNELIS UDEMANS
Besloten in een lauwerkrans
En siet in dit gesneden beelt
Een vader van sijn soon geteelt.

Hierbij een aanteekening van VERHEYE VAN CITTERS. CORNELIS HENDRIKSZOON UDEMANS, geboren te Bergen-op-Zoom omstreeks 1599, vestigde zich nog jong te Veere waar hij den 28 Januarij 1622 met APOLONIA CORNELISDr UDEMANS huwde en zich bij voortduring ophield, zoo als blijkt uit de opdragten van verschillende zijner werken. De opgave dezer werken vindt men in het opstel over hem van mr. G. A. FOKKER, in *Navorscher*, dl. XVII, bl. 16—28, vgl. aldaar bl. 96. Men zie voorts over dezen schrijver, die tevens het beroep van goudsmid uitoefende, doch in zijne jeugd eene niet ongeleerde opvoeding had genoten, ook nog *Navorscher*, dl. XVII, bl. 248 en elders. Reeds in 1618 vindt men in *Wonderlycken droom van de schoolhoudinghe van mr.* JAN VAN OLDENBARNEVELT een vers, onderteekend: „*Cor-ne-lis agitet tumultuosa*" zijnde de spreuk van C. UDEMANS.

Portretje van FRANS NAEREBOUT. J. P. BOURJÉ del. P. VELIJN sculp. kl. 8°.

Hierbij uitgesneden berigt uit de *Middelburgsche courant*, houdende de beschrijving van de plegtigheid gevierd te Goes op 3 September 1818 van de plaatsing van eene zerk ter eere van NAEREBOUT in de wandelkerk te Goes. Hierbij het grafschrift op hem gemaakt:

Grafschrift
voor
FRANS NAEREBOUT
geboren te Vere
overleden in den Wilhelminapolder
op den 29 *Augustus* 1818
in den ouderdom van ruim 70 *jaren*,
begraven te Goes
waar eene eerezerk zijn asch bedekt.

Hier ligt FRANS NAEREBOUT, *in 't zwijgend graf ter neer!*
De roem van Nederland — de parel van Ter Veer!

Die de adel zijner ziel bij Woestduin's ramp ontdekte,
Wiens kloek beleid tot roer aan Zuiderburg verstrekte:
Die van den besten vorst de Burgerkroon verwierf,
Zoo nedrig was als groot, en als een Christen stierf.

Geen grafschrift maalt naar eisch al 't edele van zijn leven:
Heb eerbied voor zijne asch; — en leer hem na te streven!

G. J. VAN DEN BOSCH.

In de hiervoren vermelde *Middelburgsche courant* komt ook nog voor een grafschrift op FRANS NAEREBOUT, vervaardigd door J. HEMKRIJK TAK. FRANS NAEREBOUT was geboren te Veere op 30 Augustus 1741; zie over hem hiervoren bl. 564.

Portret van C. MEEUSE. A. G. VAN PROOIJEN del. 8°.

Onder het portret: „CHRISTIAAN MEEUSE, predikant, overleden 1 September 1838 te Hoek, 5e. district van Zeeland." Het portret komt voor in *Herinneringen uit het leven van* C. MEEUSE, *door hemzelven beschreven.* C. MEEUSE was geboren te Veere 16 Februarij 1764. Eerst ter zee en ter visscherij hebbende gevaren werd hij predikant te Hoek 29 Mei 1803. Zie over hem en zijne werken o. a. VAN DER AA c. s., *Woordenboek* i. v.

ZEELAND BEWESTER-SCHELDE.

Titel.

Hierop: wapenkaart van landen en heerlijkheden Bewester-Schelde, door SMALLEGANGE, uit *Beschrijvinge van den Zeelandschen adel.* fol.

„Caarte van de custe Vlaenderen in Zeeland, soo als het lag
„ten tyden van GUIDO, grave van Vlaenderen, in den
„jare 1288 conform de dobbelde caerte ghemaeckt naar de
„oryginele gecomen uyt het clooster van Dornicke in den
„jare 1610. En naderhandt gecopieert door JACOB VAN
„DEN BUSSE a°. 1625 en nu laast gecopieert door ABm
„ANIAS den 31 Maart 1727."

Op de kaart zijn door den heer VERHEYE VAN CITTERS aangeteekend de verschillen tusschen deze copie en eene andere. Dit heeft echter alle belang verloren, nu de originele kaart van LIEVEN VAN THUIJNEN zelve in onze verzameling aanwezig is, zie hiervoren bl. 18, waar echter eenige fouten zijn ingeslopen in de opgave van het opschrift. Dit luidt: „By deze charte en figure machmen „zien die gheleghentheyt van 't landt Vlandren eñ Zeelandt zoo dar lach ten „tyde van grave Ghuwijt, Grave van Vlaendren anno 1288." Aan de regterzijde van onder leest men: „Dese charte es de double van eene ghelycke carte by „my onderschreven gheswooren landtmetere der stede van Ghendt ghetrocke naer „d'originele berustende int secreet 's landts vande vryen int selve secreet ghe„vonden ende daerwtte ghelicht ter ordonnantie van haerlieder serme hoocheden by „mr. Jan du bloys raet ordis. van dezelve haerl hoocheden int jaer XVIc thiene, „mij 't oorconde." LIEUEN VAN THUYNEN.

Op die kaart zijn nog lijnen zigtbaar overkruis getrokken door Yzendijke en het komt mij hoogstwaarschijnlijk voor dat zoowel deze kaart als de zoogenoemde van 1274 haar oorsprong te danken hebben aan de geschillen over de tienden, gesproten uit het accoord door de kerk van Doornik gemaakt met St. Pieter te Gent en hunne opvolgers, te vinden in *Cartulaire de St. Pierre*, n°. 1, vol. II, p. 174, en waarvan eene vertaling is medegedeeld door mr. J. E. RISSEEUW, in de *Bijdragen tot de oudh. en geschiedenis inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen*, dl. VI, bl. 357. Om te kunnen bepalen in hoeverre de kaart eene getrouwe afbeelding geeft, zou het wenschelijk zijn dat de originele kaart, waarnaar LIEVEN VAN THUYNEN gewerkt heeft, werd teruggevonden. Ik denk evenwel dat zij niet ouder zal zijn dan de zestiende eeuw.

Kaart van Vlaanderen.

Uit VREDIUS, *Sigilla Com. Fl.* p. i.; zie hiervoren bl. 19. Op deze kaart komt Zeeland Bewesterscheld voor.

Kaarte van Zeeland.

„Deze kaarte is gemaakt 1540 door JAQUES HORENBOUT, bekrachtigd 1651 „door J. ELANDS en weeder opgenoomen 1663 door H. SCHROOTS." Uit GARGON, *Walchersche arcadia*, dl. I, bl. 162, 163, zie hiervoren bl. 19.

Walcheren.

Niet alleen Walcheren, doch ook Noord- en Zuidbeveland komen op dit kaartje voor. Het is uit *L'ardente ou la flamboyante colonne demonstrant et éclairant les XVII provinces*, Amst. 1658. Zie BODEL NYENHUIS, *Topografische lijst der plaatsbeschrijvingen*, n°. 42. Op sommige der kaarten in deze verzameling vindt men als naam van uitgever „LAFEUILLE excudit". Het kaartje is geteekend n°. 37. Vgl. hiervoren bl. 23.

Walachria Zelandiae cisscaldinae insula occidentalis.

Utraque Bevelandiae et Wolfersdijck, insulae orientaliores Zelandiae cisscaldinae, vernacule de oostelijcke eijlanden van Bewesterscheld.

Twee bladen groot folio. Uit BLAEU, *Theatrum*; van achter eene beschrijving in het latijn gen. 59—62. Zie hiervoren bl. 22.

Kaart van Zeeland (Walcheren, Noord- en Zuidbevelanden) gekleurd; de kaart is zamengesteld uit gedeelten van verschillende kaarten, alles tot hetzelfde werk behoorende en aan elkander gehecht, n. f. uit den handatlas van TIRION.

Kaart van een gedeelte van Zeeland en Vlaanderen, gravé par L. A. DUPUIS.

Twee bladen.

De graven van Vlaanderen leenheeren van Zeeland Bewesterschelde.

Titel.

Zegels.

1°. Van BALDUINUS BARBATUS, a°. 988, alleen randschrift; uit VREDIUS, *Sigilla*, p. 3.

2°. Balduinus V of de vrome, a°. 1034, ibid, p. 4.
3°. Balduinus Montensis, a°. 1067, ibid, p. 5.
4°. Arnulphus infelix, a°. 1070, ibid, p. 6.
5°. Robert I of de Fries, a°. 1071, ibid, p. 6.
6°. Rodbertus II of de jonge, a°. 1091, ibid, p. 8.
7°. Balduinus VII of met den bijl, a°. 1112, ibid, p. 9.
8°. Karel I of de goede, a°. 1119, ibid, p. 11.
9°. Willem I of de Noorman, a°. 1126, 11 en 12, ibid, p. 17.
10°. Dirk van den Elzas, a°. 1128, zegel en contrazegel, ibid, p. 16 en 17.
11°. Philips van den Elzas, a°. 1168, ibid, p. 21.
12°. Boudewijn VIII, zegel en contrazegel, ibid, p. 23.
13°. Margaretha van den Elzas, gemalin van Boudewijn VIII, a°. 1191, ibid, p. 23.

Zegels en contrazegels.

Te weten: van

1°. en 2°. Boudewijn IX, a°. 1194, als graaf van Vlaanderen.
3°. en 4°. Denzelfden als keizer van Constantinopel, uit Vredius, *Sigilla*, p. 26 en 27.
5°. Ferdinand van Portugal, a°. 1211, ibid, p. 28.
6°. Johanna, dochter van Boudewijn, gemalin van Ferdinand, ibid, p. 29.
7°. Thomas van Savoijen, a°. 1237, ibid, p. 31.
8°. Margaretha, a°. 1244, ibid, p. 36.
9°. Willem II van Dampierre, a°. 1247, ibid, p. 38.
10°. Guy van Dampierre, a°. 1251, ibid, p. 46.
11°. Robert II van Bethune, a°. 1304, ibid, p. 53.
12°. Lodewijk van Crescy, a°. 1322, ibid, p. 55.

Zegel van Dirk V, a°. 1083.

Uit Kluit, *Cod. dipl.*, tab. I, p. 127.

Pactum Heedenseanum tusschen de graven van Vlaanderen en Holland, over Zeeland Bewesterschelde, 27 Febr. a°. 1168.

Uit Kluit, *Cod. dipl.*, tab. III.

Zegel en contrazegel van Guy, zoon van Guy van Dampierre.

Uit Vredius, *Geneal. Com. Fl.*, t. I, p. 85. Hierbij een blad uit Vredius over de regten van Guy tegenover Jan van Avennes.

HET EILAND WALCHEREN.

De verdeeling en regering.

Titel.

Hierop:

1°. Het wapen van Walcheren, in kleuren.

2°. Titelplaatje van GARGON, *Walchersche arcadia*. BLEIJSWIJK del. et sculp. Hierop vindt men een gezigt à vol d'oiseau van een gedeelte van Walcheren.

3°. Plaatjes uit den *Chronijkalmanak* van 1791; *a.* titelplaatje, L. BRASSER del. et sculp.; *b.* plaatje voorstellende het verdrinken bij het strand van Domburg van Roosje, uit de romance van BELLAMY.

Walchersche boer en boerin, met beschrijving. D. DE KEYSER ad viv. del. J. KUYPER direx.; uitgegeven te Amsterdam 1805 bij E. MAASKAMP.

Uit (E. MAASKAMP), *Afbeeldingen van de kleeding, seden en gewoonten in de Bataafsche republiek, met den aanvang der* 19e *eeuw, met* 20 *gekl. pl.*, Amst. (1805).

Gezigt over het Sloe op de steden Arnemuiden, Middelburg en Veere. J. ARENDS del. ad viv. 1783.

Plaat hoog 22, breed 41 d., in waterverf.

Gezigt te Borssele op Walcheren, Vlissingen, Rammekens, Middelburg, Arnemuiden en Veere, 1785. J ARENDS del. ad viv.

Plaat in waterverf. Hierbij: *Ontwerp van inteekening bij* JOHANNES ABRAHAMS *te Middelburg op eene uitmuntende verzameling van heerlijk uitgevoerde kunstplaten, verbeeldende de schoonste gezichten van het bekoorlijke eiland Walcheren en naar het leven geteekend door* J. ARENDS *enz.*

De zegels der heeren staten van Walcheren.

Twee, het eene rood; randschrift van het wapen: „Sigillum obligatorium sta„tuum Walachriae;" het andere wit; randschrift: „Sigillum ad causas Ordinum „Wallachriae."

Afbeeldingen van reken- en legpenningen.

1°. Rekenpenning van de staten van Walcheren a°. 1596; aan de eene zijde

het eiland Walcheren omringd door de zee; randschrift: „Protector et hostis," tegenzijde het wapen van Walcheren met het randschrift, „Calculi Ordinum „Walachriae;" uit VAN LOON, *Historiepenn.*, dl. I, bl. 187.

2°. Rekenpenning van het jaar 1597, met hetzelfde randschrift; ook hier worden Walcheren en het wapen, doch geheel verschillend van de eerstgenoemde voorgesteld; uit VAN LOON, ibid, dl. I, bl. 501.

3°. Legpenning voor Zeeland, te Antwerpen gemunt a°. 1562; „Domine „Salva nos, perimus" 1562. „In mari via tua et semitae tuae in multis aquis," uit VAN LOON, dl. I, bl. 58.

4°. Legpenning voor Zeeland gemunt a°. 1566. „Libera me de aquis „multis" — „ad nihilum deduc inimicos meos," uit VAN LOON, dl. I, bl. 77.

5°. Legpenning te Antwerpen voor Middelburg a°. 1570 geslagen, bij gelegenheid dat Walcheren van den grooten watervloed van 1570 weinig had geleden: „Benedicite maria et flumina Domino" — „A cunctis hostibus nos redde „securos," uit VAN LOON, ibid, bl. 135.

6°. Dezelfde penning.

7°. Munt van KAREL DE GROOTE, die volgens VAN LOON in Walcheren zou zijn gemaakt, „Carolus—Walacario," uit VAN LOON, *Aloude Holl. historie*, dl. II, bl. 32.

Titelplaat van den boeren- en overheidsstrijd, door BERONICIUS.

Uit eene der vroegere uitgaven. De plaat vertoont den boerenkrijgsraad gehouden te Brigdamme.

Gedrukte naamlijst van de staten van Walcheren over het jaar 1784.

Lijst der ambachten in de vier wateringen van Walcheren.

Hierbij drie advertentiën uit de *Middelburgsche courant*, door JACOBUS EXRIK, EVERT JANSZ. VAN BEL en J. S. HALFFMAN, commissarissen van het werk der verponding, met opnoeming der districten die onder hen ressorteerden.

Kaart van Walcheren, door mr. VERHEYE VAN CITTERS.

In potlood en vertoonende den ouden toestand der ambachten, vóór hunne aanéénhechting, zoo als de heer VAN CITTERS zich dien toestand voorstelde.

Kaart van Walcheren, door mr. VERHEYE VAN CITTERS.

In potlood en voorstellende den toestand der ambachten nadat zij aan elkander vast waren.

Vier schetskaarten in potlood, op twee bladen, door mr. VERHEYE VAN CITTERS.

Zij stellen de progressive vorming van de zoogenoemde vijf ambachten of

Noordwatering voor, zoo als de heer VAN CITTERS zich die voorstelde. Hierbij de minute van een brief van hem aan den heer DRIJFHOUT, toen secretaris van het Zeeuwsch genootschap, over den ouden toestand van Walcheren en de afleiding van eenige plaatsnamen, waaruit die toestand kan worden gekend, met schetskaartje in den brief.

Kaart van Walcheren, door D. DAVITZ. Bis.

Geteekende kaart, tot titel voerende: „Caartie van het eyland Walcheren, „geteyckend door D. DAVITZ, in den jaare 1620 of vyf of ses jaaren vroeger „of wel later, uyt welkers sponcie (daar niets schriftelyck op aangeteyckend „was), dit caartie opgemaakt is door T. WILDSCHULT 1728." Belangrijk ook voor den toestand der daarop voorkomende schorren, die later zijn ingedijkt.

Kaart van Walcheren.

Door Z. ROMAN en N. VISSCHER, doch zonder vermelding van naam; uit het midden der 17e eeuw; de Middelburgsche polder, bedijkt in 1645 komt er op voor, niet de Nieuwerkerksche, bedijkt in 1661; zie hiervoren bl. 28 en 29.

Kaart van Walcheren.

De kaart van ROMAN en VISSCHER, uitgave van 1661; de vier wateringen worden op dit exemplaar door verschillende kleuren aangewezen en ook de vrijlanden door afzonderlijke kleuren aangeduid. Vgl. *Archief*, dl. VI, bl. 44 volgg.

Kaart van Walcheren, per NIC. VISSCHER, cum privilegio Ordin. General. Belgii foederati.

Latere uitgave der vorige kaart; de nieuwe polder van St. Joosland, bedijkt in 1671, komt er op voor. Op dit exemplaar zijn de ambachten, door verschillende kleuren, aangewezen.

Kaart van Walcheren, per NIC. VISSCHER etc.

Dezelfde als de vorige; op dit exemplaar zijn de buitenplaatsen met groen en de huizen met rood afgezet; ook de ambachten zijn hier door kleuren van elkander onderscheiden, met eenig verschil evenwel van de vorige.

Nieuwe kaart van het eiland Walcheren, zijnde het vermakelijkste gedeelte van het graafschap van Zeeland zeer naauwkeurig afgedeelt in de jurisdictiën der steeden en distinctie der dorpen en heerlijkheden, te Amsterdam bij de wed. OTTENS & ZOON.

Latere uitgave der kaart van ROMAN en VISSCHER. Op dit exemplaar is door den heer VAN CITTERS, met afzonderlijke kleuren aangeduid het onvrije territoir.

Kaart van Walcheren enz., bij de wed. OTTENS & ZOON.

Op dit exemplaar zijn door den heer VAN CITTERS de oude namen vermeld van de verschillende blokken in de Oostwatering.

Kaart van Walcheren enz.

Nog twee exemplaren van deze kaart, uitgegeven bij de wed. OTTENS & ZOON..

Kaart van het eiland Walcheren op ordre van zijne doorlugtigste hoogheid W. C. H. FRISO, prince van ORANJE enz., meetkundig opgenomen in den jaare 1750, door de ingenieurs D. W. CAREL en A. HATTINGA, bij ISAAC TIRION 1753.

Op dit exemplaar van de kaart van de HATTINGAS zijn de wateringen en de buitenplaatsen door kleuren aangewezen.

Kaart van het eiland Walcheren enz.

Dezelfde als de vorige, doch met aanduiding in kleuren van de verschillende ambachtsheerlijkheden. Bij dit exemplaar is tevens gevoegd de afstandwijzer van Walcheren, door J. DE KANTER PHILZ.

Kaart van het eiland Walcheren enz.

Dezelfde als de vorige, met aanduiding in kleuren van de ambachtsheerlijkheden. Hierop is tevens geteekend de nieuwe haven zoo als die in 1815 was geprojecteerd. Hierbij een brief van A. CALAND (later hoofd-ingenieur) dd. 19 Junij 1815.

Kaart van het eiland Walcheren enz.

Dezelfde kaart als de vorige, gekleurd naar de indeeling der juridictie over Walcheren, tusschen de steden Middelburg, Vlissingen, Veere en Arnemuiden a°. 1574, door WILLEM I gemaakt.

Kaart van het eiland Walcheren.

Twee ongekleurde exemplaren van dezelfde kaart van de HATTINGAS.

The island of Walcheren, on a scale of an inch and a half to an English mile, from an original survey, with a general map of the province of Zeeland, shewing the course of the Sceld to Antwerp, bij ROBERT ROWE, London, printed for R. ROWE n°. 11 Crane Court, Fleetstreet Aug. 16th 1809.

Men heeft bij de vervaardiging dezer kaart blijkbaar gevolgd eene der latere uitgaven van de kaart van VISSCHER.

Reiskaart van 't eiland Walcheren. Dessin. p. S. D. P. 1810.

Geteekende kaart met aanduiding van de wegen, dijken, voetpaden, buitenplaatsen enz. Hierbij: *„Aanwijzing van de namen, gelegenheden en (eenige) „eigenaren van de buitenplaatsen, die op de reiskaart voorkomen."*

Kaart van Walcheren, te Middelburg, bij de GEBROEDERS ABRAHAMS 1829. A. G. VAN PROOIJEN sculp.

Kaart van Walcheren.

Groote geteekende kaart, door JOH. EHRLICH. Hierop aanwijzing met verschillende kleuren van de straat-, zand- en aardenwegen, van de wegelingen en voetpaden, dijken en scheiding der vier wateringen, volgens HATTINGA en „volgens de centrale directie van Walcheren." Schaal van 1 op 20000.

Kaart van een gedeelte van Walcheren, door JOH. EHRLICH.

Groote geteekende kaart, schaal 1 op 10000. Hierbij opgave van de plaatselijke namen der wegen. De kaart is zeer uitvoerig; hofsteden, vijvers enz zijn er op afgebeeld. Zij omvat de gemeenten Vlissingen, Oost- en West-Souburg voor het grootste gedeelte, Ritthem en van Middelburg het gedeelte aan de zuidwestzijde van de oude haven tot aan het gebied van Koudekerke.

Kaarten van de wateringen van Walcheren, door J. EHRLICH.

Vier kaarten, elke eene der vier wateringen: Zuid-, West-, Noord- en Oostwatering omvattende, allen op de schaal van 1 : 20000. Hierbij de aanduiding der wegen, naar de indeeling in drie klassen, de wegelingen en voetpaden. Op de kaart van de Noordwatering zijn tevens de ambachten door kleuren aangeduid. Deze kaarten zijn, even als de twee vorige op de publieke verkooping van de verzameling van boeken en kaarten, door J. EHRLICH nagelaten, voor het genootschap aangekocht. Het juiste jaar der vervaardiging kan niet worden opgegeven, doch zal waarschijnlijk moeten gesteld worden tusschen 1840 en 1850.

Kaart van het eiland Walcheren, volgens de opmetingen van het kadaster, opgedragen aan de centrale directie van het voornoemd eiland, door P. LAMPERT, geemployeerde bij gemelde directie 1852.

Kaart van het eiland Walcheren, met de ontworpen kanaal-, haven-, spoorwegwerken enz., uitgegeven bij de GEBROEDERS ABRAHAMS te Middelburg, 1865.

Schaal van 1 : 25000.

Paskaart van Walcheren enz. bij mij WILLEM DEN DOOUEN, ghedruckt tot Middelburch, bij SAMUEL DE SWAAF a°. 1619.

Twee bladen; dezelfde kaart als beschreven is hiervoren bl. 8.

Kaart van het Sloe, door T. LEVINUS RUIJTE anno 1568, gecopieerd na de origineele kaart berustende ter griffie van de stad Goes, door den ingenieur R. v. SUCHTELEN, a°. 1763; weder gecopieerd door P. VAN DEN HEUVEL, a°. 1792.

Over deze kaart zal nader gesproken worden bij portefeuille X, waar nog een exemplaar voorkomt; zie inmiddels J. ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VII, bl. 71.

Kaart van het kanaal van Rammekens naar de haven van Middelburg en van daar, voorbij Arnemuiden tot het Sloe met de opgekomen schorren en droogten 1680, door J. MANTEAU.

Copie van de hand van VERHEYE VAN CITTERS. Over PIETER MANTEAU VAN DALEM (1607—1688) zie het opstel van mr. G. A. FOKKER, in *Navorscher*, dl. XVIII (1868), bl. 545—553. Zie ook dl. XIX, bl. 4 en dl. XX, bl. 68 en 598.

Caarte van het canaal, komende van Rammetjens tot aan het oosterhooft der haven der stad Middelburg, gemaakt op versouck der heeren thesaurieren der voorn. stad, in den jare 1725, door en get. J. ANEMAET.

Kaart van „het Arnemuydse gat ofte vaart van het eynde der „Middelburgse haven tot het Sloe met de dieptens bij laag „water, benevens de slikken, schorren, hoofden en langs „heen loopende dikken, gemeeten door de heeren (H)AT„TINGA a°. 1750 en dese is door mij ondergeschrevene, met „ordra van de Edele H.H. Thesauriers der stad Middel„burg, zeer nauwkeurig gecopeert en vermeerdert den 19 „October 1754." J. MASSOL.

Kaart „van Welsinge ofte vaart van het eynde der Middelburg„sche haven tot het kasteel van Rammekens, met de diep„tens bij laag water, de slikken, schorren enz. alles zeer „naukeurig en meetkundig opgenomen en gekaarteert, door

„ mij onderges. met ordre van de E.H.H. Thesauriers der „ stad Middelburg en voltrokken den 3 December 1756."

J. Massol.

Kaart van den weggehaalden en op nieuws gelegden trekdijk bij het kasteel Rammekens in 1753.

Geteekende kaart van het kanaal van Welsinge van Rammekens tot waar het Arnemuidsche gat in het Sloe uitloopt.

Hierop geprojecteerde verbeteringen en aanteekeningen.

„ Kaartje van het Sloe en het kanaal van Welsingen, behorende „ tot de ontwerpen ter verbetering van gemelde kanaal en „ van de haven van Middelburg 1806."

Dit kaartje behoort bij de *Verhandeling van* Thomas Spelevelt, *over de opslikking der Middelburgsche haven en de middelen van herstel;* te vinden in *Nieuwe verhandel. van het Zeeuwsch genootschap*, dl. II. Over de mindere naauwkeurigheid van het kaartje zie men wat hij zelf daarvan zegt op bl. 6.

Kaart van het noorderstrand van Walcheren, door A. Caland. J. P. Bourjé delin. 1818. A. G. van Prooijen sculp., uitgegeven te Middelburg bij S. van Benthem.

Op de kaart: „ Kaart van het noorderstrand des eilands Walcheren, strekkende „ van den Westkappelschen zeedijk noordoostwaards voorbij Domburg, bevattende „ het terrein der afgezaagde paalhoofden op de stranden van dat eiland, zijnde „ kopie op de helft verkleind, van de alzoo vervaardigde kaart, door den opziener „ der zeewerken bij Walcheren A. Caland, in de maand Julij 1808 en dus al- „ vorens nog eenig paalhoofd op dat strand was afgezaagd: berustende de origi- „ nele hiervan onder de directie van omschreven eiland." Hierbij profil van de afgezaagde paalhoofden; zijnde beide bijlagen van A. Caland, *Verhandeling over het nut der afgezaagde paalhoofden*, in *Nieuwe verhandel. van het Zeeuwsch genootschap*, dl. III.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

IX.

WALCHEREN. (VERVOLG).

IX.

Titel met de wapens van Walcheren.

HET STEEDJE ARNEMUIDEN.

Titel.

Hierop:

a. Het wapen van Arnemuiden, in kleuren.

b. Hetzelfde geteekend.

Het wapen, zoo als het hier voorkomt, vindt men beschreven in *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 212. Hiervan verschilt eenigzins de beschrijving er van gegeven door LE PETIT in zijne aanteekeningen op GUICCIARDINI (uitg. fol. 1609) p. 339. Het wapen van het oude geslacht van ARNEMUIDEN, waaruit de stad Arnemuiden het hare ontleend heeft, ofschoon tusschen haar en de edelen uit dat geslacht, nooit eenige betrekking heeft bestaan, wordt door VAN GRIJPSKERKE beschreven: „d'argent au chef de gueules, chargé de trois allérions „d'or" en verschilt dus aanmerkelijk van dat der stad.

Zegels van Arnemuiden.

a. Het groot stadszegel en contrazegel; op beiden het wapen; randschrift op het zegel: „Sigillum causarum civitatis arnemudanae;" op het contrazegel: „S. causarū civitat. Armudanae."

b. Klein zegel: „signetum civitatis Armudanae."

„Kaart van Arnemuyden, zoo als 't in den jaare 1574 door
„WILLEM I, prince van Orange, omringt is door wallens,
„vestens, poorten en stadsprivilegie en regten gegeeven heeft
„aan de inwoonders, zoo van haare eyge overigheyt als ju-
„sticie en policie, volgens LUDOVICUS GUICCIARDINI ver-
„meerdert door PE^{s}. MONTANUS (door) C. TASELAAR."

Hierbij gedrukt exemplaar in fol. van de: „privilegiën en vrijheden gegeven „aan de regeerders der stad Arnemuiden," gegeven te Middelburg, door prins WILLEM op 9 Maart 1574. De orde, door den heer VAN CITTERS bij het inrigten van zijne verzameling inacht genomen, dezelfde als die in de *Tegenwoordige staat van Zeeland* is gevolgd, brengt mede dat eerst Arnemuiden als stad en daarna de andere vroeger zoo gezegde smalsteden, Westkappel en Domburg, alsmede Rammekens afzonderlijk behandeld worden om vervolgens de jurisdictiën op het platteland van Middelburg, Vlissingen, Veere en eindelijk ook die van Arnemuiden, zijnde Nieuwerkerke en Oud-Arnemuiden of Mortiere te laten volgen. Deze beide ambachten zullen dan ook beter later behandeld worden. Hier zij het genoeg te herinneren dat het tegenwoordige Arnemuiden is gebouwd op den zoogenoemden Oosthoek in het ambacht van Nieuwerkerke. Nadat Middelburg er heer van geworden was is het aan de jurisdictie en het gezag van die stad onttrokken bij het hiervoren vermelde privilegie, waartoe de prins zich geregtigd achtte door zijne verklaring van 19 Februarij 1574 aan Middelburg, na de capitulatie dezer stad gegeven, waarbij wel is waar „de goede burgerij verzekerd „waren van der stede rechten ende privilegiën te zullen ghenietten ende ghe- „bruycken binnen de limiten van heure jurisdictie als te voeren," doch onder de reserve aan den prins „om die van der Vere, Vlissingen ende Arnemuiden „zulcx mede te voersien als wy naer verdienste nut ende meesten oirboir van „deselve zullen bevinden te behooren." Het gebruik dat de prins van die reserve maakte, leidde tot hevige twisten, zoowel tusschen hem en Middelburg, als tusschen de steden onderling en is de reden geweest waarom de afzwering van PHILIPS II nooit te Middelburg is afgekondigd. Over de plaat te Arnemuiden bij GUICCIARDINI, zie hierachter.

Profils.

Oud Arnemuyden.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 596. Ofschoon deze plaat getiteld is Oud-Arnemuiden, stelt zij niet voor het eigenlijk gezegde Oud-Arnemuiden, dat gelegen heeft aan de zuidzijde van de Arne, in het ambacht Arnemuiden of Mortiere, maar het tegenwoordige of zoogenoemde Nieuwe Arnemuiden vóór de omwalling. In de stadsrekening van Arnemuiden van 1589 tot 1590 vindt men: „aan meester „DANIEL, schilder te Middelburg, op rekening van 't gene hem is compoterende „van dat hij den persoon van Z. Exc. Hoog lof. mem. en graaf MAURITS, mits- „gaders Arnemuiden zoo als dit vóór de troubles geweest was, naar 't getrokken „bord met de pen geschilderd heeft £ 9 : 10 : 9." De beide portretten en de groote schilderij zijn thans nog op het stadhuis te Arnemuiden aanwezig.

Armuyden.

Plaat breed 19, hoog 13 duim, uit J. T. LE PETIT, *Nederlantsche republijcke*, Arnh. 1615, bl. 182. Zij komt ook voor in de uitgave van GUICCIARDINI, te Arnhem 1616, bl. 363.

Arnemuyden.

Uit *Speculum Zelandiae.*

Arnemuyden. J. PEETERS delin. G. BOUTTATS fecit et exc. cum privilegio.

Hieronder eene beschrijving in het Nederlandsch en het Fransch. Op de plaat de wapens van Zeeland en van Arnemuiden. Uit *Comitatus Zelandiae*, zijnde een onderdeel van *Thooneel der steden ende sterckten van 't vereenight Nederland*, Antw. (1674).

Arnemuyden.

Plaatje hoog 10, breed 18 duim.

Het steedje Arnemuiden in Walcheren 1745.

Uit *Kabinet van Nederl. gezigten.*

Platte gronden.

Arnemuyden.

In de stadsrekening van Arnemuiden van 1595 tot 1596 leest men, blijkens mededeeling aan mij van den heer C. M. KESTELOO: „Item op den 3 Maart „95 betaald QUINTIJN SMITS en GUILLAUME DANCKERTS voor hun bedongen ar- „beidsloon van 't contrefeiten van de stad met hare gelegenheid van bolwerken, „haven, keeten etc. in eene nieuwe plaat te snijden om gedrukt te worden in „de Nederlandsche geschiedenissen, die een mr. JAN FRANÇOIS LE PETIT, notaris „te Middelburg uit het Duitsch in het Fransch is overzettende" £ 15.

Volgens de stadsrekening van 160$\frac{1}{2}$ kreeg LE PETIT £ 5 „voor de vereering „van zekere twee boeken aan de stad gedaan." Met deze twee boeken zal wel bedoeld zijn de *Grande Chronique* die in 1601 te Dordrecht in twee deelen uitkwam, doch waarin men te vergeefs naar de afbeelding van Arnemuiden of eenige andere stad zal zoeken.

Onze plaat daarentegen komt voor in de uitgave van GUICCIARDINI, in het Fransch, in 1609 te Amsterdam uitgekomen en blijkens het daarvoor staande vers van PETRUS MONTANUS junior, door zijn vader PETRUS MONTANUS bezorgd. Wanneer men de *additions* in deze uitgave, bij de beschrijving der Zeeuwsche steden geplaatst, vergelijkt met de *Grande Chronique*, dan is er geen twijfel of die *additions* zijn niet van MONTANUS doch van LE PETIT. Of nu de platen oorspronkelijk bestemd zijn geweest voor de *Grande Chronique*, doch daarin niet zijnde opgenomen later in deze Fransche uitgave zijn geplaatst, dan wel of zij van den beginne af voor deze laatste bestemd zijn geweest, in welk geval LE PETIT de vertaler van de Hollandsche uitgave van GUICCIARDINI in het Fransch zou zijn, valt niet met zekerheid te beslissen, doch ik denk het laatste. Het is bijna overbodig hier te vermelden dat dit ook de plaat moet zijn, die door

TAZELAAR, een teekenaar uit het laatst der voorgaande eeuw, is nageteekend, zie hiervoren bl. 619.

JEAN FRANÇOIS LE PETIT, *soldat*, *praticiën*, *antiquaire*, geboren in 1544 of 1545, griffier te Bethune, doch verbannen en die daarna tot het gevolg van den prins behoorde en een werkzaam deel aan den oorlog genomen heeft, is notaris geweest te Middelburg van 1595 tot 1598. Het is bekend hoe men bij hem vele naauwkeurige bijzonderheden omtrent Zeeland aantreft, die men bij andere geschiedschrijvers te vergeefs zoekt. De *Nederlantsche republijcke* is eerst na zijn dood, in 1615, door zijn zoon, uitgegeven.

Arnemuyden.

Dezelfde kaart als de vorige, doch minder fraaije afdruk, gemerkt n°. 65, uit eene latere uitgave van GUICCIARDINI, in fol.

Arnemuyden.

Groote kaart uit BLAEU, *theatrum urbium* 1648, met eene Latijnsche beschrijving aan de achterzijde; in plano.

Arnemuyden.

Dezelfde als de vorige doch uitgave van F. DE WIT te Amsterdam.

Arnemuyden.

Plaat breed 25, hoog 20 duim. De voorstelling is dezelfde als op de beide vorige.

Armuyden.

Schets van de buitenfortificatiën, breed en hoog 10 duim.

Commune d'Arnemuiden.

Kaart van de gemeente Arnemuiden, verdeeld in twee secties: *a.* d'Arnemuiden, *b.* de l'Arne; waarschijnlijk vervaardigd door den landmeter van het kadaster MARTENS, in 1818 of daaromtrent.

Gemeente Arnemuiden, uitgave van HUGO SURINGAR te Leeuwarden.

Platte grond; uit J. KUYPER, *Gemeente-atlas van Nederland.* Schaal van 1 op 50.000.

De zoutkeeten te Arnemuiden.

Dit plaatje behoort, even als de hierachter volgende van het raadhuis en de kerk, tot de verzameling: *Vaderlandsche gezichten of afbeeldingen, behoorende tot den tegenwoordigen staat der Vereenigde Nederlanden, in den jaare* 1791 *en* 1792, *naar 't leven geschetst door* J. GARDINER VISSCHER, *getekend door*

J. Bulthuis *en in 't koper gebragt door* K. F. Bendorp, *waarvan de origineele teekeningen berustende zijn in het kabinet van een voornaam liefhebber te Amsterdam.* Die teekeningen waren, nog weinigen tijd geleden, in het bezit van den heer F. Muller, doch zijn sedert, sommige althans, in andere handen overgegaan. De plaatjes zijn ook gebruikt voor het werk van W. A. Bachiene, *Vaderl. geographie of nieuwe tegenwoordige staat*, zoo als hiervoren reeds op onderscheidene plaatsen is aangeteekend.

„Afbeelding van den swaaren brand te Arnemuiden, in Zeeland, „den 7 Julij 1802, des avonds om elf uuren waardoor ver-„scheyden soutkeeten tot den gront toe in den asch gelegt „zijn. George Kockers del. et sculp. 1803." Proefdruk.

„Het woedend afbranden der zoutkeeten te Arnemuiden op den „7 Julij 1802, des avonds om elf uuren, op den weg naar „de zaagmolens. George Kockers del. et sculp. 1803." Proefdruk.

De platen zijn geheel zonder kunstwaarde. Over dezen brand leest men in de *Middelburgsche courant* van den 8 Julij 1802, n°. 85: „Middelburg den 7 „Julij. Heden nacht circa elf uuren ontstond in de omstreek van het nabuurig „Arnemuiden een allerhevigste brand, die veroorzaakt wierd door het springen van „een der stoven en het korrelhuis op de kruidmolen de Grenadier, staande aan „den havendijk aan den kant van het Nieuwland: door de geweldige wind, die „er plaats had, wierd er een stuk hout op een der daken van de op Arne-„muiden staande zoutkeeten geworpen, waardoor dezelve weldra in lichte laaije „vlam stond en door de sterke wind en het laage water, waardoor de spuiten „niet genoegsaam konden werken, verspreidde de brand zig weldra verder. Ze-„ven dier keeten wierden volmaakt in de assche gelegd en twee anderen zijn „slechts beschadigd geworden. Niemand heeft bij dit onheil het leven verloren, „eene vrouw is alleenlijk door de vlammen deerlijk beschadigd. De schade aan „deze panden, door dit ongeval veroorzaakt en die alleen op Middelburgsche in-„wooners valt, alsmede de schade van de bewoonders derzelve is niet te berekenen."

't Raadhuis te Arnemuiden.

Door J. Gardiner Visscher *enz.*, zie hiervoren bl. 622. Nadat Arnemuiden in 1574 tot eene stad, onafhankelijk van Middelburg, geworden was, werd tot stadhuis gebruikt een huis op de markt; weinige jaren later werden de huizen in de langstraat, waar thans nog het stadhuis is, gehuurd; het oude stadhuis werd verhuurd en het nieuwe op 8 Januarij 1588 betrokken. Toen evenwel de huurprijs van de *nieuwe stadhuizen*, zoodals het gebouw genoemd werd, te zwaar op de financiën drukte, besloot men, op 8 Julij 1600, het nieuwe raadhuis te

verlaten en weder het oude te betrekken. In 1655 evenwel, toen het oude stadhuis zeer bouwvallig was geworden, besloot het bestuur het te verkoopen en werden de zoogenoemde nieuwe stadhuizen, toebehoorende aan JOHANNES VAN ESSEN, lakenkooper te Middelburg, met de erven van de huizen, de *roode leeuw* en de *witte hond* door de stadsregering voor £ 200 aangekocht. Van dien tijd af bleven zij voor stadhuis dienen. Op 20 Junij 1863 brandde het gebouw af en het thans nog bestaande nieuwe raadhuis, werd op dezelfde plaats, waar het oude gestaan had, in den loop van het jaar 1865 opgebouwd. Ik heb deze bijzonderheden, even als nog enkele andere over Arnemuiden te danken aan de welwillendheid van den heer C. M. KESTELOO die een uitvoerigen en belangrijken inventaris heeft vervaardigd van het gemeentearchief van Arnemuiden en mij dit stuk ten gebruike heeft afgestaan.

De kerk te Arnemuiden.

Door J. GARDINER VISSCHER enz. Zie hiervoren.

Kerk te Arnemuiden, afgebroken in 1857. Steendruk van T. P. ROEST.

De moederkerk van de kerk te Arnemuiden was de kerk te Nieuwerkerke; de kapel te Arnemuiden, later kerk, is volgens REIGERSBERG (uitg. van BOXHOEN) dl. II, bl. 308, in 1505 gebouwd. In de *poincten ende artikelen als die van Arnemuyden, van wegen de Weth ende Raedt van Middelburg gehouden sullen werden op het feyt ende edificatie van de kerck, pit ende toeren op Arnemuyden* (uit het midden der 16e eeuw) te vinden in het *Register* n°. 23, op het stadsarchief, leest men o. a.: „Eerst ende alvoeren dat die van Middelburg het recht „willen houden int geheel van patronaetschap, ambachtsheerlijkheyt ende alle „hoechheyt deselve stadt toebehoorende, zoo in de hoofdkercke te Nieuwerkercke, „de capelle op Arnemuyden als oock de afgebroken *Kaeliskercke*" terwijl aan die van Arnemuiden „optie werd gegeven van de kerck en 't gene zij daervan af„gebroken hebben weder in zijn eersten staet te herstellen of (hetgeen Middel„burg evenwel noodeloos vond) de pit, kercketoren ende kerck op te maken. „Item sal de leege afgebroecken kerckeplaetse de *Caliskercke* blijven tot een „kerckhof sonder deselve gebruyckt te werden in profanum usum ende sullen de „mueren daer staende niet verder af moegen breken dan tot vijf voeten" enz. Waar deze *Kaliskercke* gestaan heeft is mij niet met zekerheid gebleken, doch ik vermoed op het oude Arnemuiden. Althans op de afteekening van Nieuwerkerke, Oud Arnemuiden, den Hayman en Welsinge, vermeld hiervoren bl. 259 en die gediend heeft, a°. 1511 in het proces tusschen Middelburg en MARGARETHA VAN ELVERDINGEN, vindt men behalve de kerk te Nieuwerkerke (waarvan de juiste plaats wordt aangewezen op de kaart van VAN DEVENTER) en eene kapel in het tegenwoordige Arnemuiden op den zoogenoemden oosthoek, aldaar geene andere, doch wel eene kerk in het oude Arnemuiden, aan de zuidzijde van de Arne terwijl nog tegenwoordig een stuk land aldaar bekend staat onder

den naam van het oude kerkhof. Met deze afbraak zal wel in verband hebben gestaan de acte van consent van GEORGIUS DE EGMONT, bisschop van Utrecht, van 8 Augustus 1545 op de „translatie der oude paróchiekerk van Arnemuiden „in de kapel van Sint Maarten beneden den dijk, zoodat daarin voortaan zullen „mogen worden uitgeoefend allen acten" enz. en waarop, 12 Maart 1546 is gevolgd de willige condemnatie door den grooten raad van Mechelen, op het doen der dienst in de kapel van St. Maarten, beneden den dijk, van de oude parochiekerk van St. Jan te Arnemuiden, waarvan 20 October 1564 de brieven aan Middelburg zijn verleend; al welke stukken te vinden zijn in het stadsarchief te Middelburg. Er blijft echter hier nog veel duister. BOXHORN of liever de burgemeester van Arnemuiden, VAN DEELEN, van wien BOXHORN zijne berigten omtrent deze stad had, zegt (*Chronijk*, dl. I, bl. 273): „De kercke „is een schoon gebouw, opghemaeckt in deselve tijdt als Arnemuyden met wallen „besloten wierdt. Te voren was de hoofdtkercke van desen ende den omlegghenden streeck tot Nieuwerck(erke) waeronder Arnemuyden gereduceert was. Daervan is thans niet overich, als een kerckhof, dat van weghen de stadt jaerlijck „tot een weijde verhuert werdt." Dit „opghemaeckt" zal niet van de stichting eener nieuwe kerk, zoo als sommigen willen, doch van het herstel der reeds aanwezige, moeten verstaan worden. Althans vindt men in Julij 1577 een verzoek aan gouverneur en raden van Zeeland, door HUBRECHT FRANSZ. (eerste predikant te Arnemuiden) „om reparatie der kerk, dewijl ze zoo getramponeert „was" en in 1582, dat de voorgevel door storm was ingevallen, zoodat op 9 Junij 1582 eene accijnsheffing werd toegestaan tot reparatie. Op 23 Mei 1582 werd besloten een nieuwen toren te doen bouwen door JACOB JOOSTEN. De kerk met toren is afgebroken en de tegenwoordige gebouwd in 1857. Aannemers waren J. SONIUS en P. J. VAN PUFFELEN voor eene som van ƒ 9500; zie *Middelburgsche courant* van 7 Mei 1857.

Plattegrond met aanwijzing der zerken, van de kerk tot Arnemuyden.

De ligging der zerken is hierop afgebeeld en het jaar dat op de zerken voorkwam. De oudste is van 1480, de laatste van 1599. Hierbij eene alphabetische naamlijst van predikanten die te Arnemuiden gestaan hebben. Zij is zeer onvolledig en behelst de namen van niet meer dan negen predikanten.

Zerk van WILLEM CZIMIER en zijne vrouw en kinderen.

Op de zerk een skelet; in de hoeken de zinnebeelden der vier evangelisten, in den rand: *hier leijt begrave* WILLEM CZIMIER, *sterf* a°. XIIIJXCV *ende* SOETE *zij huisvrou* met her kidrē.

Zerk van CHRISTOFFEL JACOBSZ. VAN CAMPEN.

Op de zerk een skelet, waarboven een merk. In de hoeken de zinnebeelden

der evangelisten; randschrift: *hier leyt begrave* CHRISTOFFEL JACOB VÃ CAPEN *fondatoer vã desen Autaer, sterf a°.* XV^c^XIII *den* VII *in January.*

Zerk van GODEVAERT VAN NEDERHOVE enz.

Van boven: *Sepulture van* GODEVAERT VAN NEDERHOVE VÃ MESICK; *sterf den* 15 *Juli a°.* 1591 *en zijne huysvrouwe* CORNELIJA BOUCOVET *van Dordrecht, sterf den* 26 *Septemb.* 1588.

Lager: *Hier legt begraven* WOUTER NACHTEGAEL *van Dordrecht in zijn leven burgem^r^ Tollenaer en licentm^r^ deser stadt, sterf den* 13 *Septemb.* 1638, *oud zijnde* 75 *jaeren.*

Hieronder het wapen van NACHTEGAEL, met het devies: *laet singe* en het ledige schild van een vrouwenwapen.

Zerk van MARI... JACOBSZ.; ALBERT PIETERSZ. VAN DE GRACHT enz.

In den rand: *Hier leyt begraven* MARI... JACOBS *vã Amsterdam, sterf ano* 1574 *den* 9^den^ *dach October.* In de hoeken oningevulde wapenschilden, voorts op de zerk het wapen van VAN DE GRACHT, met het randschrift: ALBERT PIETERSZ. VAN DE GRACHT, *sterf den* 29 *Meerte a°.* 1591.

Daaronder: *Hier leit begrave* MARIA NACHTEGAELS *huisvrou va* CORIJN AELBERTSZ. VAN DE GRACHT, *sterf* 27 *February a°* 1595 *en* LIJNTIE BOUWENS *d'huisvrou van* AELBERT VAN DER GRAFT, *moeder van dese* 2 *kinderen en sterf dẽ* 24 *April a°.* 1599.

En ELISBET ALBERTSD^r^. VAN DER GRACHT *huisvrouwe va* CLAES SAEL, *de Jonge, sterf den* 4 *April a°.* 1593 *eñ* BOUDEWIN AELBERTSZ. VAN DER GRACHT. *sterf den* 23 *Februari a°.* 1590.

En vervolgens weder in den rand: *en* PIETER ALBERTS VAN GRACHT, *baillieu der stad sterf a°.* 1610 *den* 12 *Decemb^r^.*

Zerk van GODEFRIDUS ZURBACH.

Op de zerk: *Hier lit begrave meesters* GODEFRIDUS ZURBACH *in zinen leven dienaer des goddelicken woordts in dese ghemeinte van Arnemuiden, sterf den* 20 *Juni int jaer* 1592. Daaronder een wapenschild met een merk; een gelijkzijdige driehoek of delta met een kruis daarop. Vgl. TE WATER, *Kort verhaal der reformatie in Zeeland*, bl. 196 en VROLIKHERT, *Vlissingsche kerkhemel*, bl. 67.

Gedenkteeken in de kerk te Arnemuiden op den dood van ADRIANA BOGAERT.

Als ik de vrienden besoekende was
om blijdschaps vermeeren
Heb ik dese jaarmarkt met mijn
begravinge moeten vereeren

Deur 't lichtveerdig schieten
ende 't klootsvermaken
Heb ik den bitteren dood
moeten smaaken
Vliedende nochtans de schoote
als den schotter gemikt heeft
Wie kan den dood ontvlieden
als 't Godt alsoo geschikt heeft.

ADRIANA f[a] GISLENI
BOGAART *Aetatis sue* 14
obit 22 *Augusti*
15—94.

Dit opschrift staat op een houten tafeltje vroeger in de kerk te Arnemuiden opgehangen en thans nog aanwezig.

Gedenkteeken in de kerk te Arnemuiden ter gedachtenis van JOHAN CABILLAU en MARIA DE ROOVERE.

Van boven de wapens van CABILLAU en DE ROOVERE; aan de zijden de wapens:

CABILLAU.	DE SAINT GENOIS.
MERE.	LADEUSE.
LEYNS.	WTENHOVE.
MASSEMR.	VARENT.
ROOVERE.	BOCHOVEN.
HERLAER.	BORSSELE.
GHENT.	NEYENRODE.
OIJE.	ZUIJLEN.

Het opschrift luidt:

Hier leijt begraven Jonckheer JOHAN CABELAU *in syn leven Heere van der Nisse* (KESSE) *capiteyn van een compagnie voetknegten, sterft den eersten Augustus* 1621, *out synde* 55 *jaaren.*

Hier leijt begraven juffrou MARIA DE ROVER, *huysvrouw van Joncheer* JOHAN CABELAU, *sterft den* 16 *November* 1638, *out synde* 61 *jaren.*

De afbeelding is genomen naar de teekening gemaakt door PIETER SNIJDERS en voorhanden in de verzameling VAN DER LELY, te 's Gravenhage en door tusschenkomst van den heer J. G. FREDERIKS, aan het genootschap toegezonden, zie hiervoren bl. 405. In de notulen van *Weth en Raad*, te Arnemuiden, komt, blijkens mededeeling van den heer KESTELOO, voor op 2 Augustus 1621: „aan de wed[e]. van den heer kaptein CABELIAU wordt vergund het maken van „een gemetseld graf in de kerk."

Over JOHAN CABELIAU, kapitein in dienst der Vereenigde Nederlanden (beëedigd bij resolutie van den raad van state van 13 April 1600), uit het zeer oude Vlaamsche geslacht van dien naam, zoon van FRANÇOIS en AGNES DE ST. GENOIS

en gehuwd met MARIA DE ROOVERE, zie men *Navorscher*, dl. IV, bl. 68, 347 en inzonderheid dl. VIII, bl. 267; over de hierboven vermelde kwartieren, ook te Maastricht op een gedenksteen van JACOB, zoon van dezen JOHAN, en zijne echtgenoot MARGARITE ELISABETH DE GRIJSE, voorkomende, dl. XVI, bl. 88 enz. Blijkens de doopboeken, te Arnemuiden nog voorhanden, werd de hiervoren, bl. 275 vermelde WILLEM JAN CABELIAU aldaar gedoopt op 9 Maart 1605, een andere zoon ROELAND op 8 Mei 1608 en de op den gedenksteen te Maastricht vermelde JACOB op 20 December 1609.

Gedenkteeken opgerigt door DIRK VAN DELEN. Teekening in kleuren.

Van boven: de wapens

VAN DELEN. VAN DE GRACHT. D'HANE. VAN BAELEN.

Daaronder:

DIRK VAN DELEN *heeft dit opgerecht ter gedachtenis syner weerde ende lieve huysvrouwen:*

MARIA VAN DE GRACHT, *oud synde* 62 *jaren*, *overleden den* 30 *Augustus* 1650, *ende*

CATHARINA DE HANE, *overleden* 4 *December* 1652, *oudt synde* 34 *jaren*, *midtsgaders*

JOHANNA VAN BAELEN, *oudt* 68 *jaren*, *overleedt den* 16 *December* 1668.

De heer DIRK VAN DELEN, *overleden den* 16 *Mey* 1671, *oudt synde* 66 *jaren*.

Van onder: *gedenckt te sterven.*

Over den bekwamen schilder DIRK VAN DEELEN, zie men de artikelen voorkomende in de werken van IMMERZEEL, KRAMM enz., die uit dit grafschrift kunnen aangevuld worden.

Portret van HADRIANUS JUNIUS. P. Goos excudit. fol

Op het portret het wapen van JUNIUS; voorts van onder een wapenschild met een hoorn en het vers van P. SCRIVERIUS.

Nomen ab insigni quid prodest sumere cornu?
Major ab illustri fama petenda viro,
Aspicis HORNA, *tui vultus in imagine* JUNI
Et quas Roma tenet quas tenet Hellas opes;
Omnigenae ergo tuo cum surgant aequore dotes
Hoc ab Amalthaea nomen habere potes.

Randschrift: HADRIANUS JUNIUS HORNANUS MEDICUS. Het portret is van SUIJDERHOEF, zie F. MULLER, *Catalogus van portretten enz.*, bl. 135.

HADRIANUS JUNIUS, geboren te Hoorn 1 Julij 1511, (zie hiervoren bl. 276; niet in 1513 zoo als verkeerdelijk is gemeld op bl. 344), overleed te Arnemuiden op 16 Junij 1575. Hij had, na zijne aanstelling tot stadsdoctor te Middelburg op 8 April 1574, in die stad eene woning in de abdij betrokken, doch later begaf hij zich naar Arnemuiden. Zeer waarschijnlijk is de gissing dat

de oorzaak dezer verhuizing te zoeken is in zijne familiebetrekking tot KENAU SIMONS HASSELAER, aan wie in 1574 het waagmeesterschap te Arnemuiden was geschonken en met wier zuster, ADRIANA, JUNIUS gehuwd was; zie overigens over den beroemden man: P. SCHELTEMA, *Diatribe in* HADRIANI JUNII *vitam, ingenium, familiam etc.*, Amst. 1836 en inzonderheid P. SCHELTEMA, *Het leven van* HADRIANUS JUNIUS, te vinden in *Oud en Nieuw*, Amst. 1844, dl. I, bl. 133—173 en aldaar over zijn verblijf te Arnemuiden, bl. 161 volgg.

Portret van KENAU SIMONS HASSELAER. 4°.

Op het portret: *aeta* 46. 1573. Voorts onder het portret:

Omine fo(e)lici Dux Kennau Hollandica
Judith Harlemo excur(r)ens saevos sic pulsit Iberos.
Sie da eyn frauw genamt Kennau fris wie eyn lanskueht (knecht) gut
Si(e) brauckt sich im Harlem am storm und slacht wol gemut.

Het portret, hoog 14 duim, breed 11½ duim, is meer dan ten halven lijve; zij houdt een piek in de linkerhand; naast haar eene tafel waarop de hoofden van drie Spanjaarden. Hierbij een gedrukt berigt over KENAU, uit BEVERWIJK, *Wtnementheyt des Vr. gesl.*, dl. III, bl. 48.

Portret van KENAU SIMONS HASSELAER. 4°.

Ten voeten uit, met eene spiets in de regterhand, zij staat nabij eene borstwering. Hierbij eene aanteekening over haar. Het portret is hoog 16 duim, breed 11½ duim.

Portret van KENAU SIMONS HASSELAER, bevelhebster over een bende vrouwen int beleg van Haarlem. H. POTHOVEN, naar eene schilderij bij den heer burg. HASSELAAR. J. HOUBRAKEN fecit. Is. TIRION excud. 1760. 8°.

Op het portret: aetatis 47. 1573. Hierbij eene schriftelijke aanteekening uit WAGENAAR, *Vaderl. historie*, dl VI, bl. 414, waar ook het portret voorkomt.

Portret van KENAU HASSELAER. J. BUIJS delin., naar een origineel familje schilderij. REIN^s VINKELES sculp. 1788.

Uit KOK, *Vad. woordenboek*, dl. XX.

Portret van KENAU SIMONSDR. HASSELAER. C. ED. TAUREL sculps. kl. fol.

Uit AREND, *Vaderlandsche geschiedenis*, dl. II, st. 5, bl. 246. Bij resolutie van den 2 September 1574 kreeg KENAU HASSELAER, ter belooning van hare goede diensten in het beleg van Haarlem, het waagmeesterschap en het ontvangerschap van den impost op den turf te Arnemuiden.

Portret van JOOST VAN LAREN. TH. MATHAM sculp. fol.

Onder het portret: „JODOCUS LARENUS, Ecclesiae Vlissinganae minister ac „sacri codicis illustrissimorum Ordinum Belgicorum autoritate delectus interpres."

Cum gravis errorum nocti, seclique tenebris,
Larenus meritam destituisset humum,
Planctibus indulsit doctarum turba dearum,
Quaelibet in questus officiosa fuit,
Illud grande decus Latiae flevere Camoenae:
Cecropiae lachrymas haud tenuere suas.
Nec satis est Grajas Italasque plangere Nymphas,
Et Solymae lachrymas haud tenuere suas.
Flete Sionaeae dixerunt, flete puellae:
Interpres coeli, mellea lingua, fuit!
Vidit ut haec candor, me, me quoque planctibus, inquit,
Misceo: Larenus nil nisi candor erat!

JOANNES SCHILDIUS.

Hierbij het handteeken van VAN LAREN en een kort berigt van zijn leven uit DE LA RUE, *Geletterd Zeeland.* Zijn portret is hierbij gevoegd omdat hij (a°. 1586) geboren is te Arnemuiden, waar zijn vader predikant was, zie overigens hiervoren bl. 150 en 545.

HET STEEDJE WESTCAPELLE.

Titel.

De heer VERHEIJE VAN CITTERS spelt *Westcapelle*, zie over den naam en de afleiding: H. Q. JANSSEN, in *Bijdragen tot de oudheidkunde en geschiedenis inzonderheid van Staats-Vlaanderen*, dl. IV, bl. 383. In de oudste stukken, zoo als de keur van 1223 heet de plaats *Westcappel;* zoo ook bij MELIS STOKE, b. I, vs. 99, III, vs. 1087; in een brief a°. 1247 bij KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 509 *Westcappelle*, een enkelen keer ook wel *Westcapelen*, (a°. 1252 bij KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 606). In de *Vita Willebrordi* van den abt van Epternach THEOFRIED c. 18 (aangehaald bij AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De godsdienstleer der oude Zeelanders*, bl. 129), geschreven in het begin der 12e eeuw, leest men evenwel reeds *Wescapelle.* De volksuitspraak is, zooals door den heer JANSSEN is aangemerkt, algemeen *Westkappel*, *Westkappelaar*, zoo ook *Oostkappel.* De afleiding van den naam komt mij evenwel voor nog geheel niet tot zekerheid te zijn gebragt. Begunstigt toch de volksuitspraak de gissing van den heer JANSSEN en wordt die door de ligging niet tegengesproken, aan de andere zijde blijkt uit een brief van 28 Mei 1247 (te vinden o. a. bij v. D. BERGH, *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 239) dat de vier hoofdplaatsen bij de kerkelijke indeeling van Walcheren reeds toen en welligt veel vroeger, waren Souburg, Westmonster, Oostkappel en Westkappel, terwijl deze vier plaatsen reeds zeer vroeg in ceur

nauwe betrekking met de abdij te Middelburg gestaan hebben. Die kerkelijke indeeling schijnt in verband gestaan te hebben met de indeeling van het eiland in wateringen, cf. VAN VISVLIET, in *Archief*, dl. IV, bl. 11.

Op den titel komen voor:

a. Het wapen van Westkappel, zijnde azuur met drie zilveren burgten met gouden torens, rustende op een gouden grond.

b. Groot schepenszegel „S[t] Scabinorum de Westcapplen."

c. Gewoon zegel „Sigillum Westcappellense."

Op deze zegels komt het wapen eenigzins anders voor; op het eerste zegel een gebouw met drie torens met spitsen waarop kruisen; op het tweede heeft alleen de middelste toren eene spits. Op beiden zijn het niet drie afzonderlijke burgten zoo als op het wapen, doch slechts één gebouw.

Westcappel.

Uit *Speculum Zelandiae*, gezigt op Westkappel; uit het midden der 17e eeuw.

De stad Westcapelle.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 623. Van boven in het midden het wapen van Westcappel en aan de eene zijde het wapen van MARTINUS VETH, ambachtsheer tijdens de vervaardiging van de plaat, en aan de andere zijde dat van zijne vrouw CATHARINA CROMMON.

In den hoek vindt men eene afbeelding: *Oud Westcapelle;* van waar SMALLEGANGE deze afbeelding heeft is mij geheel onbekend; waarschijnlijk naar de eene of andere oude schilderij, die welligt op de buitenplaats van den heer VETH heeft gehangen, doch of zij een fantasiebeeld, dan wel eene min of meer getrouwe afbeelding is van de stad, toen zij nog bemuurd was, is geheel onzeker. Het is hier welligt de plaats om met een enkel woord van dat oude Westkappel, waarvan vele schrijvers zóó hoog opgeven, te spreken. Dat het tegenwoordige Westkappel zich verder zeewaarts heeft uitgestrekt dan thans, blijkt m. i. genoegzaam uit den brief van 28 October 1432 (bij VAN MIERIS, dl. IV, bl. 1006) vergeleken met hetgeen voorkomt bij REIGERSBERG, uitg. van BOXHORN, dl. II, bl. 253, waaruit blijkt dat, al moge het juiste jaar niet aangewezen kunnen worden, in het midden der 15e eeuw de kerk, wegens verovering van land door de zee, binnenwaarts is moeten verplaatst worden; ook geef ik gaarne toe dat uit verscheidene omstandigheden blijkt dat Westkappel in vroegeren tijd zeehandel en kaapvaart had en van vrij wat meer beteekenis is geweest dan thans. Wat men evenwel verhaalt van dat magtige Westkappel, dat vroeger zoude bestaan hebben en vele mijlen ver van het tegenwoordige strand, in zee, zou gelegen hebben, komt mij voor niets anders te zijn dan eene legende, deels voortspruitende uit den grooteren bloei, dien het werkelijk gehad heeft, al is die bloei ook nooit zoo bijzonder groot geweest, deels evenwel als naklank uit lang vervlogene eeuwen, waarvan historisch niets met zekerheid bekend is. Volgens AB UTRECHT DRESSELHUIS, a. w., bl. 132 volgg.,

hierin volgende het spoor van H. M. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK, zou de stad *Heraclea* of Castra Herculis, waarvan zoowel AMMIANUS MARCELLINUS, LXVIII, C II, 54, als LIBANIUS, *Orat.*, 10, gewag maken, hier gelegen hebben; doch wat hier van zij, uit de oudheden op het noorderstrand van Walcheren gevonden, blijkt genoegzaam dat deze kust, reeds in de derde eeuw onzer jaartelling, bewoond en tot een zekeren graad van beschaving gekomen was. Voeg hierbij de overlevering, reeds in de 12e. eeuw opgeteekend, dat WILLEBRORD in de 7e. eeuw te Westkappel is aangekomen en het christendom heeft verkondigd, eene overlevering die gesteund wordt door de bezittingen die de abdij van Epternach in Walcheren gehad heeft; den strijd der Noormannen op Walcheren, waardoor zooveel verwoest zal zijn, de begraafplaatsen van de zoogenoemde oude Gothen, oostwaarts van het tegenwoordige Domburg, dit alles wijst op eene vroegere geschiedenis dezer kusten, waarvan thans wel niets meer bekend is, doch waarvan, althans van enkele feiten, zoo als het vroeger bestaan van zeer oude plaatsen aan zee gelegen, doch later overstroomd en waaraan men, toen de oude namen niet meer bekend waren, die van Oud Westkappel en Oud Domburg kan gegeven hebben, de herinnering bij overlevering onder de inwoners van het eiland kan zijn blijven voortleven. Dat die oude stad, zoo zij zoo vele mijlen in zee gelegen heeft en zoo magtig is geweest, niet het Westkappel kan zijn, waarvan men in historische bescheiden gewag vindt gemaakt, blijkt m. i. genoegzaam. Het groote bewijs dat men er voor putte uit de zoogenoemde Westkappelsche zeeregten, waarop reeds door RESEN gewezen werd (zie hiervoren bl. 12) en waarin hij door lateren is gevolgd, vervalt geheel sedert de ontdekking dat die regten niets anders zijn dan een exemplaar van de zeeregten van Damme, terwijl deze op hunne beurt, blijkens de ontdekking door WARNKOENIG gedaan, slechts de vertaling zijn van de *Coutumes d'Oleron*, die weder haren oorsprong vonden in het *Consolato del mare* en andere regten van de Middellandsche zee, zie o. a. BIBEN, in *Bijdragen tot regtsgel.*, dl. III, bl. 254 volgg. en L. MACQUET, *Histoire de la ville de Damme*, Bruges 1856, p. 191. Van het tegenwoordige Westkappel kan men de geschiedenis vrij volledig nagaan. Dat het reeds in de 12e. eeuw bestond blijkt uit de hiervoren aangehaalde plaats van THEOFRIED, doch uit de geschiedenis van de twisten van de Hollandsche en Vlaamsche graven blijkt genoegzaam dat het eerst omtrent het jaar 1228, toen het de bekende keuren kreeg, eene poort werd en omwald kan geworden zijn, en zulks door FLORIS IV in strijd met den vrede van 1168 door zijn grootvader FLORIS III met Vlaanderen aangegaan; in welk laatstgenoemd jaar het derhalve slechts eene geringe plaats kan geweest zijn, zie KLUIT, *Hist. crit.*, II, bl. 509 en I, bl. 284. Na dien tijd vindt men het meermalen vermeld en wel zoo dat er langzamerhand toenemende bloei uit af te leiden is, doch nergens wordt van eene magtige zeestad gewag gemaakt; de privilegiën worden telkens door den nieuwen graaf bevestigd, tolvrijheid er aan geschonken a°. 1340, de wijze van benoeming der schepenen geregeld a°. 1341, volderijen toegelaten a°. 1355. Nog in 1361 werd een vrije jaarmarkt aan de stad gege-

ven en in 1377 vindt men het zelfs onder de steden, die de huwelijksche voorwaarden teekenen van WILLEM VAN GELDER en KATARINA de dochter van hertog ALBRECHT. Doch nu heeft men een brief van weinige jaren later, van 1398, waaruit de magt van Westkappel, in evenredigheid b. v. tot die van Middelburg valt af te leiden en waaruit men ziet dat het met Vlissingen te zamen niet meer dan twintig gewapende mannen moest leveren, terwijl Middelburg en Zierikzee elk 500 en zelfs Reimerswale en Tholen elk 60 moest zenden; eindelijk in 1432 werd de kerk ontlast omdat die moest verplaatst worden wegens de grondbraken. Nu neem ik gaarne aan dat gedurende dien tijd van 1223 tot 1432 veel grond zal verloren zijn, uit de overbrenging zelve der kerk naar de plaats, waar thans nog de toren staat, blijkt dat die plaats niet verre en althans geene mijlen ver van de stad kan gelegen hebben, zie MIERIS, *Groot chart.*, dl. III, bl. 670. Nadat het in 1439 nog onder de steden genoemd is (VAN LIMBURG BROUWER, *Bourg. Chart.*, bl. 52) wordt het, in 1453, in pand gegeven en is sedert eene ambachtsheerlijkheid gebleven, toebehoorende aan bijzondere heeren, waarover hierna zal gesproken worden.

Westcapelle.

Gezigt op Westkappel, met eene beschrijving in het Nederlandsch en het Fransch onder de plaat. Zij komt voor in *Comitatus Zelandiae*, zijnde een onderdeel van *Thoneel der steden ende sterckten in 't vereenicht Nederland*, Antw. (1674, door G. BOUTTATS). De afbeelding is alles behalve getrouw.

Westcappel met den dubbelen dijk en hoofden en de noordzee.

Platte grond, hoogstwaarschijnlijk door JACOB VAN DEVENTER gemaakt omstreeks het midden der 16e. eeuw. Even als al de andere platte gronden aan VAN DEVENTER toegeschreven en in onze verzameling voorhanden, is ook deze merkwaardig, daar men hier de eerste echte voorstelling van Westkappel heeft. Behalve de kerk, op de plaats waar thans nog de vuurtoren staat, ziet men er eene kapel in het midden van het dorp en nog een gebouw met een torentje op de plaats waar de inlaagdijk de straat doorsnijdt; voorts den dijk met de hoofden en daarachter een inlaagdijk. Achter deze een aantal molens, waarschijnlijk gediend hebbende tot uitmaling van het water. Tusschen de beide dijken zijn nog vele huizen. Volgens mededeeling van den heer C. M. KESTELOO, blijkt uit het *Register der vierschaar* te Westkappel, loopende van 1 Mei 1533 tot April 1543, in het gemeentearchief voorhanden, dat burgemeesters en schepenen op 18 October 1539 drie huizen taxeerden omdat zij moesten afgebroken worden „ten einde te konnen leggen een nieuwen dijk zantwaere ofte inlaege, streckende „door de voors. stede van zuiden en noordwaarts." De dijk werd gelegd door ANTHONY en LIEVEN ... van Zierikzee, die in eene acte van 5 Junij 1540 als de aannemers daarvan genoemd worden. De plaats waar de huizen zijn afgebroken is duidelijk op onzen platten groud, waar de buitengedijkte huizen, die konden blijven staan, nog voorkomen.

Carte figuratyf van een gedeelte van de heerlijkheid van Westkapelle enz. door JOOST VERSCHUUR en JAN CLAESSEN VAN METEN, landmeters, op den 7 Maart 1696 opgesteld en geteekend den 20 October 1728 door J. D. GRODEMETZ.

Op de kaart leest men: „Carte figuratyfe waer in vertônt wordt waer de „herlickheit van Westcappelle compt te scheyden aan sekere wegh genâmpt „Frans Stevenses wegh en voorts op seker hooft van ondts genaempt noorder of „Domburger hooft alwaer ook getônt wordt de deunen die seder eenige jaaren „en meest sedert jaer 1682 syn overgevlogen op de schotbaar landen van Wes- „cappelle alsmede de inlage geteyckent met de letter A en B door my onderschr. „geleght op de schotbaare landen van Wescappelle die eerst in jaar 1686 door „order van de herren van Walcherren van de schotbaare landen van Wescappelle „syn afgeschreven voorts wordt nogh aentoont de vroonen die den heer van „Wescappelle competeeren en door den voorn. heer en desselfs voorsaten altyt „syn verpaght. Aldus dese caarte en verclaeringe opgestelt by ons onderschr. „geswooren landtmeters der graaflickheit van Zeelandt op den 7 Maert 1696."

„JOOST VERSCHUUR en JAN CLAESSEN VAN METEN
„en geteyckent den 20 October 1728
„door J. D. GRODEMETZ."

De originele kaart heeft gediend in het proces tusschen JOHAN CAU, heer van Domburg en MARTINUS VETH, heer van Westkappel, zie H. M. KESTELOO *Wandelingen door de voormalige smalstad Domburg*, Middelb. 1871, bl. 123 volg. en bl. 133 volg. Over FRANS STEVENS, naar wien de weg zal genoemd zijn, zie aldaar bl. 88.

Commune de Westcappel.

Kadastrale kaart van de gemeente in vier sectiën, met aanduiding van de namen der wegen.

Gemeente Westkapelle 1865, uitgave van HUGO SURINGAR te Leeuwarden.

Uit J. KUIJPER, *Gemeenteatlas van Nederland*, schaal 1 : 50000.

WILLEBRORD eerste bisschop van Utrecht. J. BUIJS inv. et delin. REIN^R. VINKELES et C. BOGERTS sculp. 12°.

't Afgodsbeeld van Wodan, op bevel van WILLEBRORD, verbroken. J. BUIJS inv. et delin. REIN^R. VINKELES et C. BOGERTS sculp. 12°.

Beide plaatjes uit (S. FOKKE), *Geschiedenissen der vereenigde Nederl. voor de vaderlandsche jeugd*, dl. I, pl. III en VIII. Het verhaal vindt men bij

MELIS STOKE, I, bl. 97 en volgg. en later bij BEKA, bl. 10 en daaruit bij den *Klerk der laage landen*, bl. 21. HUIJDECOPER twijfelt aan de echtheid van het verhaal, doch zie hierachter bij *de kerk*.

Penning met de afbeelding van Westkappel.

Uit VAN LOON, *Historiepenningen*, dl. II, bl. 478, de penning is geslagen op het ophalen van de goederen uit het schip *Waterdrinker*, voor Westkappel gezonken in 1660. De beschrijving van den penning vindt men hiervoren bl. 106.

De kerk te Westkapelle 1743.

Uit *Kabinet van Nederlandsche gezigten.*

Platte grond van den toren, met de verbouwing 1815.

Uit de verzameling van mr. S. DE WIND. Hierbij: *Het kustlicht te Westkapelle*, door (DE) K(ANTER), alsmede berigt aan zeevarenden over het kustlicht 20 November 1817, beiden uit de *Middelburgsche courant.*

Vier platen voorstellende de overblijfselen der kerk na den brand van 14 en 15 Mei 1831.

a. „Ruïne der in den nacht van den 14 en 15 Maart 1831 afgebrande kerk, aan de zuidzijde te zien."

b. „Ruïne enz. van de noordwestzijde te zien."

c. „Ruïne enz. inwendig, uit het oosten te zien."

d. Overblijfselen van eene dubbele kolom in de tusschen den 14 en 15 Maart 1831 afgebrande kerk te Westkapelle. Geschenk van den heer DHAENENS te Middelburg.

Met zekerheid kan het jaar van de stichting dezer kerk niet worden opgegeven, doch uit den brief van 28 October 1432 bij MIERIS, dl. IV, bl. 1006, houdende ontlasting van de kerk, omdat „die de zee zeer nabij is gekomen en „zij die van noodwege op eene andere plaats zullen moeten zetten," en het berigt van REIGERSBERG (zie hiervoren bl. 631), dat de kerk omtrent het jaar 1470 zou verplaatst zijn, mag men besluiten dat die verplaatsing of opbouw van de kerk, waar de toren nog van aanwezig is, tusschen die jaren heeft plaats gehad, terwijl de vroegere kerk buiten den tegenwoordigen dijk zal gestaan hebben. De materialen der oude kerk zullen wel voor een groot gedeelte gediend hebben tot dien opbouw; overigens is er met zekerheid van die oude kerk niets bekend. Dat WILLEBRORD reeds eene kerk te Westkappel zou gesticht hebben, die aan de abdij van Epternach onderworpen was, vindt men opgeteekend in *Oudh. en gestichten*, dl. II, bl. 230. De kerk bestond althans reeds lang in de XIIe. eeuw. De abt van Epternach THEOFRIED toch (zie hiervoren bl. 630) op wiens gezag, benevens dat van de Chronijk van St. Bavo, het verhaal, bij MELIS STOKE over WILLEBRORD voorkomende, berust, zegt: „testis est usque „hodie sanguis ejusdem (WILLEBRORDI) in *Basilica, quae Westcapella appellatur*

„fusus et conspersus in altaris crepidine," en de kerk droeg ook later den naam van St. Willebrord. De groote slag vóór Westkappel had plaats op 4 Julij (St. Maarten vervoering of translatie) 1253, en ter gedachtenis aan die gebeurtenis zou, volgens Brower, *Annales Trever.* L. 12 (aangehaald in *Oudh. en gestichten*) jaarlijks op dien dag een plegtige omgang hebben plaats gehad, waarbij een kistje met Willebrords gebeente door geheel Walcheren zijn omgedragen. Welligt stond hiermede in verband de verpligting van de St. Maarten- of Westmonsterkerk te Middelburg, om jaarlijks een kruis naar Westkappel te doen vervoeren. Zie hiervoren bl. 305.

De kerk is afgebrand op 14 en 15 Maart 1831 en in 1834 is de nieuwe, midden in het dorp staande gebouwd. Over het kustlicht, in 1817 op den toren geplaatst, zie men in het *Aardrijkskundig woordenboek* van van der Aa, het artikel *Westkapelle*, dat in zijn geheel verdient te worden gelezen en veel belangrijks bevat.

De steen, gewijd aan Hercules Magusanus, werd, in 1514 ontdekt zijnde, volgens het berigt van een tijdgenoot Gerardus Noviomagus, in zijn brief *de Zelandiae situ*, (bij Scriverius, *Batavia illustrata* 1609, p. 138 sqq.), op bevel van Philips van Bourgondië, toen nog admiraal, later bisschop van Utrecht, te Westkappel in eene kolom in de kerk geplaatst; op de plaat, hiervoren sub l. *d* vermeld, komt hij aldaar voor. Na het afbranden van de kerk werd hij door den ambachtsheer aan het Zeeuwsch genootschap, in 1834, ten geschenke gegeven en berust nu nog in het kabinet van oudheden. Over het opschrift Herculi Magusano M. Priminis Tertius V. S. L. M., zie men Janssen, *Romeinsche beelden en gedenkschriften van Zeeland* 1845, bl. 27—38 en ab Utrecht Dresselhuis, *Godsdienstleer enz.*, bl. 73 en 74.

De Westkappelsche dijk 1743. C. P(ronk) del.
Uit *Kabinet van Nederlandsche gezigten.*

Gezigt van den dijk van Westcappelle, bij het zuidwaards hoofd J. Arends del. ad viv. 1775.

Gezigt van den dijk te Westcappelle naar het kruishoofd en baken te zien, boven aan 't hoofd „'t einde twist." J. Arends del. ad. viv. 1776.

Gezigt van den dijk te Westcappelle, omtrent in het midden. J. Arends del. ad viv. 1776.
Alle drie teekeningen in kleuren, breed 31, hoog 20 duim.

Het bezichtigen van den Westcappelschen dijk met derzelver bewerkingen, door Zijne Doorl. Hoogh. Willem V en des-

zelfs koningl. gemalinne en vorstelijke spruiten den 1 van Julij 1786. M. D. SALLIETH sculp. Proefdruk.

Uit *Het verheugd Zeeland enz.* 1787, waar bl. 58—64 eene beschrijving van dat bezoek gevonden wordt.

Grondteekening van eene zeewering. T(HOMAS) S(PEELEVELDT) fecit. 1805.

Uit T. SPEELEVELDT, *Brieven over het eiland Walcheren* 1808, bl. 64.

Afbeelding van den zoogenoemden paalworm.

Afbeelding van een stuk hout, doorvreten van den paalworm.

Beiden uit ROUSSET, *Aanmerking over den oorsprong, gesteldheid en aard der zeewormen, die de schepen en paalwerken doorboren*, Leyden 1733. Zie ook SPEELEVELDT, a. w., bl. 65.

Over den Westkappelschen dijk zie men o. a. BOXHORN, *Chronijk*, dl. I, bl. 285 en VAN DER AA, a. w. Dat reeds lang vóór KAREL V een dijk voor Westkappel gelegen heeft kan met zekerheid opgemaakt worden uit de afneming van het strand waardoor de verplaatsing der kerk in de 15e. eeuw noodzakelijk werd. In eene ordonnantie van burgemeester en schepenen van Westkappel van 3 October 1511 op het schutten van vee, dat in de duinen en *op den dijk* loopt, wordt gezegd dat er toen maar „zeer luttel duine" meer voor de stad was, ook wordt daar gesproken van *zanddijken.* Hiervoren hebben wij gezien dat in 1539 huizen moesten afgebroken worden tot het maken van een inlaagdijk. Het was waarschijnlijk die dijk waarvan, in het handschrift bij BOXHORN vermeld, gezegd wordt dat hij door KAREL V op 14 Julij 1540 werd gevisiteerd, ofschoon de staketten enz. blijkens de kaart van VAN DEVENTER, tot den voorliggenden grooten zeedijk behoorden. Het daar vermelde *gasthuys* wordt, zoo als de heer KESTELOO mij mededeelt, ook vermeld in een verbod door burgemeester en schepenen van Westkappel uitgevaardigd „tegen het stelen van dijksmaterialen als rijs, „staken en gaarden." Waar dit gestaan heeft is niet bekend; het komt mij voor hier als grensbepaling te zijn vermeld en zou alsdan aan het noordelijk uiteinde van den toen bestaanden dijk moeten gezocht worden.

Westcapelle van den dijk te zien.

Door J. GARDINER VISSCHER en uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 622 en ook te vinden bij BACHIENE, a. w.

't Stadhuis te Westcapelle.

Uit dezelfde verzameling.

Het gemeentehuis te Westkapelle. 1831.

Teekening in O. inkt en geschenk van den heer DHAENENS. Volgens mede-

deeling van den heer H. M. KESTELOO, is de arduinsteenen gevel van dit huis in 1788 geplaatst terwijl uit de rekening van Westkappel van 178⅞ blijkt dat de bestekken zijn gemaakt door zekeren S. B. KAYSER, het steenhouwers- en metselwerk aangenomen is door JOH. PREKET, te Middelburg; de kosten bedroegen ƒ 1862,70.

Gezicht te Westcappelle, even voorbij het stadhuis naar de kerk te zien. J. ARENDS del. ad viv. 1775 fecit et aq. fort. 1778.

Gezicht te Westcappelle, in de bogt van den weg, op de kerk te zien. J. ARENDS del. ad viv. 1775 fecit et aq. fort. 1778.

Portret van MATTHAEUS GALENUS. kl. 4°.

Op het portret: „excessit e vivis, Duaci Flandrorum a°. CIↃIↃLXXIII." Onder het portret:

MATTHAEUS GALENUS, WESTCAPELLIUS ZELANDUS
DOCTOR TH. ET CANCELLARIUS DUACENSIS.

Tu de tenebris eruisti plurimum
Confecta longo jam situ volumina
Prioris aevi; et reddidisti pristinum
Illis artium et gloriae verum decus.

Dit portret is uit de tweede uitgave van MIRAEUS, *Elogia Belgica.* MATTHAEUS GALENUS, geboren te Westkappel omtrent het jaar 1528, werd, na te Gent en te Leuven gestudeerd te hebben, professor in de godgeleerdheid eerst te Dillingen 1559—1563 en vervolgens in 1564 te Douai waar hij in 1573 overleed. Men zie over hem DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 258 volgg., doch inzonderheid PAQUOT, *Mémoires etc.*, t. XV, p. 323—341, waar men ook zijne menigvuldige geschriften vermeld vindt.

Quitancie van 29 November 1681, geteekend „M. V. halsh^r van Westcappelle."

Zoolang Westkappel eene vrije poort was stond het onmiddelijk onder het gezag van den graaf en had derhalve geene ambachtsheeren, hetgeen evenwel alleen betrekking heeft op het zoogenoemde Westkappel binnen of de stad; in het Westkappelle buiten werd ook vroeger steeds ambacht gevonden, zoo leest men in de rekening van den rentmeester B. W. S. VREDERIC, van 1318: „HUGHI „BOUDINSONE in Westcappel de officio suo." Op 23 Maart 1453 werd Westkappel door hertog PHILIPS met Vlissingen en Domburg in pand gegeven aan HENDRIK VAN BORSSELE; zijn zoon WOLFERD verkreeg van MARIA VAN BOURGONDIË op 1 Mei 1477 dat die uitgifte eene altijddurende werd, zie hiervoren bl. 504 en het bleef met beide plaatsen hetzelfde lot deelen, tot dat het met

zoo vele andere plaatsen in Walcheren diende om het marquisaat van Veere zamen te stellen. In den brief van instelling (voorkomende o. a. bij VAN IPEREN, *Inhuldiging enz.*, bl. 8 en 9) komt het nog voor in vereeniging met Vlissingen en Domburg en afgescheiden van *Westkappel buiten* en *Woitkensdorp*.

Toen de goederen van den insolventen boedel van MAXIMILIAAN moesten verkocht worden, werd Westkappel bij decreet van den grooten raad van Mechelen van den 24 December 1566, verkocht aan ARENT VAN DORP voor *f* 21,200; ten gevolge hiervan werd het bij resolutie van den koning van 24 Maart 1567 aan VAN DORP in leen uitgegeven en door dezen, 20 December van datzelfde jaar, overgedragen aan den gemagtigde van prins WILLEM VAN ORANJE, ten behoeve van diens oudsten zoon PHILIPS WILLEM, graaf van Buren. Bij testament ging het van hem over op prins MAURITS.

Het bleef in het bezit van de prinsen van Oranje tot dat het in 1648 (28 Februarij en 24 Maart) met Domburg voor *f* 213,000 verkocht werd aan Middelburg. Dit zag zich evenwel in 1678, wegens den jammerlijken toestand zijner financiën, genoodzaakt zijne ambachtsheerlijkheden te verkoopen en in October van dat jaar werd Westkappel voor *f* 80,000 gekocht door MARTINUS VETH, die zich in de hiervoren vermelde quitancie halsheer gelieft te noemen, den zoon van MARTINUS, broeder van den bekenden raadpensionaris ADRIAAN VETH. Hij werd opgevolgd door zijn zoon MARTINUS JOHANNES VETH, bij wiens kinderloos overlijden op 24 October 1755 de heerlijkheid overging op MARTINUS JOHAN VETH VAN DE PERRE, den zoon van JAN VAN DE PERRE en CECILIA CORNELIA STEENGRACHT en kleinzoon van EWALDUS VAN DE PERRE en BARBARA VETH, de dochter van APOLLONIUS VETH, een ouderen broeder van ADRIAAN en MARTINUS. Toen ook deze op 24 Julij 1802 kinderloos overleed, kwam de heerlijkheid aan ADRIANA WILHELMINA MARIA SCHORER, dochter van JACOB HENDRIK SCHORER en J. C. THIBAUT en kleindochter van moederszijde van WILLEM THIBAUT en B. A. VAN DE PERRE, welke laatste de zuster was geweest van genoemden VETH VAN DE PERRE. A. W. M. SCHORER huwde mr. H. J. VAN DOORN, en de zoon uit dit huwelijk gesproten, mr. WILLEM baron VAN DOORN, is thans nog bezitter van de heerlijkheid.

HET STEEDJE DOMBURG.

Titel.

Wapen van Domburg.

Het wapen van de gemeente is dat van het oud adelijk geslacht van Domburg, azur à la tour d'argent en voor cimier een dragonshoofd. Over de onderscheiding van Domburg infra et extra castellum of Domburg binnen en buiten, alsmede Oost- en West-Domburg, zie men J. P. VAN VISVLIET, *Archief*, dl. IV, bl. 17. Hier wordt slechts van het Domburg infra castellum of Domburg binnen gehandeld, terwijl later Domburg buiten te gelijk met Aagtekerke, dat er vroeger een gedeelte van heeft uitgemaakt, in onze verzameling voorkomt. Domburg binnen

behoorde in ouden tijd kerkelijk tot Oostkappel, Domburg buiten tot Westkappel.

Omtrent het zeer oude geslacht van Domburg is nog veel onzekers. De eerste dien ik vermeld vind is PETRUS DE DUMBURCH, bij KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 796, a°. 1271. Voorts in 1291 WILLEM VAN DOMBURG, *Ibid*, p. 896. 955, en in 1351 BOUDEWIJN, die ridder was. Hun naam zullen deze edelen wel van Domburg binnen ontleend hebben, doch of zij ooit heeren van de plaats zijn geweest, en zoo ja, wanneer dit heeft opgehouden, is mij niet bekend. Uit de keur van 1223 zou men gissen dat Domburg reeds toen onmiddelijk onder den graaf stond en de gissing is wel eens bij mij opgekomen of de heeren van Domburg niet oorspronkelijk zijn geweest de edelen aan wie de bewaring van den burgt aldaar is opgedragen geweest. In Domburg buiten hebben de heeren van Domburg lang hun aandeel gehad, zoo als b. v. JACOB VAN DOMBURG, (waarover zie hiervoren bl. 254) toen Domburg binnen reeds lang met Westkappel en Vlissingen aan de heeren van der Veere behoorde.

De eerste keur van Domburg is die van FLORIS IV, van 1223, o. a. te vinden bij v. D. BERGH, *Oorkondenboek*, I, bl. 164 volgg. en opgevolgd door die van de jaren 1294, 1310, 1322, 1336, 1346, 1351, 1358, 1425, 1534, 1545 behalve de latere octrooijen, men vindt ze breeder omschreven bij H. M. KESTELOO, *Wandelingen enz.*, bl. 114 volgg. Dit werkje, zamengesteld uit echte meest onuitgegeven bronnen, ontslaat mij van de moeite van veel op te teekenen bij de platen en kaarten in deze onder-afdeeling onzer verzameling. De lijst der opvolgende ambachtsheeren sedert de graaf op 26 Maart 1453 Domburg in pand had afgestaan aan HENDRIK VAN BORSSELE, tot nu toe, vindt men aldaar bl. 83 volgg.

Zegels van Domburg.

a. „Sigillum oppidanorum de Domburgh." Op het zegel een kasteel met toren

b. Zegel, randschrift: „Sigillum oppidanorum de Domburg," in het midden een burgt met drie torens; contrazegel: een burgt.

Kaart van Domburg enz.

Een gedeelte van de kaart van Walcheren door VISSCHER, doch waarop met verschillende kleuren zijn aangewezen de heerlijkheden van Domburg binnen, Domburg buiten, Poppekerke, Westkappel buiten en Westkappel binnen. Uit eene aanteekening op de kaart, bij een gedeelte duinen, die ongekleurd zijn gebleven, dat dit de duinen in kwestie zijn, blijkt dat dit kaartje betrekking heeft tot het proces tusschen JOHAN CAU, heer van Domburg en MARTINUS VETH, heer van Westkappel, in het laatste gedeelte der 17e eeuw, zie hiervoren bl 634 en KESTELOO, a. w., bl. 123.

Kaart van Domburg.

Op de kaart: „Caerte en affbeeldinge van de stadt Domburg ende een gedeelte van de jurisdictie van dien beginnende op den oostwegh aen de steene

„pilaar alwaar t' affscheijt is tusschen dese stadt en de ambaghtsheerlyckheyt van „Oostkappelle doorstreckende van seker steen, staande in 't landt zuyt en noort op „de pilaar. En soo door de bossen en duynen tot op strant alwaer palen staan „alles affgemeten in den jaare 1679 op den 24 November door ordre van dh[r] „ANTHONIJ DE HUYBERT, baljouw der stadt Vere ende de heer RIJCK rentmeester „van Z. K. H. dh[r] prinse van Orangien ende dh[r] EDUALDUS VAN DE PERRE, „in syn leven geweest heer van Domburgh. Ende nu op den 30 November 1689 „affgemeten en daer de oude palen gestaen hebben groote steenen gestelt. Voor „ordre van dh[r] JOHAN CAUW, ridder, heer van Domburgh enz. te overstaan van „balliuw, burgemeesters en schepenen der stadt Domburgh voorn[t] mitsgaders „van de oudste en bekende inwoonders, die verclaarden dat de oude scheydinge „soo geweest was, t' oirconde dezen onderteijckent by ons onderschreven geswo-„ren lantmeters der graeflijckheijt van Zeelandt op den 30 November 1689."

„J. VERSCHUURE, J. CLAAS V. METEN, 1690."

„gecopieert op den 16 Mei 1694 na de principale caarte berustende op de reken-„camer van Zeelant, door mij ISÄACK HILDERNISSE."

Hierbij een extract uit de notulen van de staten van Zeeland d.d. 4 Januarij 1691: „Gehoort het rapport van de heeren HOFFER en VAN DER NISSE inge-„volge van de resolutie van den 15 Augustus 1690 hebben geexamineert de „caarte van Domburgh daarbij vermelt is goet gevonden deselve kaarte te appro-„beren en dat de limyetscheydinge dien conform sal worden onderhouden, met „autorisatie op den secretaris van 't lant van extract dezer resolutie op deselve „te laten stellen en te teijckenen." „accordeert met voors. notulen

„PIETER DUVELAER, fil. PETRI."

Kaart van Domburg.

Dezelfde als de vorige, doch latere copie. Na het vermelde op de vorige staat er: „Na gedane collatie heb ik onderschreven gezwore clerq der stad Veere „deze copie ende uytteyckeninge der stad Domburg met deselve limietscheydinge „en vercleyninghe van de lantmeters hierboven gemeld, mitsgaders met de reso-„lutie van de Ed. Heeren gecommitteerde raden van de ed. M. H. staten van „Zeeland daaronder staande en berustende het origineel ter rekenkamer van Zee-„land bevinden te accorderen. Actum den 20 September 1717."

„(get.) P. HEKELBEKE 1717."

cf. KESTELOO, a. w., bl. 133. De kaart had tot doel de grenzen tusschen Oostkappel en Domburg vast te stellen en werd door de approbatie van de staten een authentiek stuk, doch zij is bovendien niet zonder belang omdat zij een duidelijk overzigt geeft van den toestand van Domburg in dien tijd, de buitenplaatsen, duinen enz.

Kaart van de gemeente Domburg. Uitgave van HUGO SURINGAR, te Leeuwarden.

Uit J. KUIJPER, *Gemeenteatlas enz.*, schaal 1 : 25000.

Domburg. Ottens ex. Amst.

Uit *Speculum Zelandiae;* gezigt uit het midden der 17e eeuw.

De stad Domburgh.

Uit Smallegange, *Chronijk van Zeeland*, bl. 631. Hierop de wapens van Cau en Domburg.

De hof van den heer van Domburg en de toren van Domburg in 't verschiet 1743. C. P(ronk) del. H. S. f.

Uit *Kabinet van Nederlandsche gezigten.* Uit de kaart hiervoren vermeld van Verschuure blijkt dat dit huis, tijdens de vervaardiging der kaart toebehoorde aan Jacob van der Hooge; zie ook Kesteloo, bl. 44 en 83.

Duijnenburg. J. Perkois f. 1777.

Teekening in kleuren. Deze buitenplaats, gelegen hebbende zeer nabij den molen, wordt aangewezen op de kaart van Walcheren door Visscher, en werd gesloopt in den Franschen tijd, zie Kesteloo, a. w., bl. 43.

De stede Domburg.

Gezigt uit de noordstraat naar het zuiden.

Het schuttershof te Domburg.

Zie hiervoren Kesteloo, a. w., bl. 28.

Zes plaatjes met gezigten te Domburg.

a. Domburg bij 't inkomen.
b. Stadhuis te Domburg.
c. Domburg na 't duin te zien.
d. De kerk te Domburg (noordzijde).
e. De kerk te Domburg (westzijde).
f. De markt te Domburg.

Al deze platen even als de twee vorige zijn uit de verzameling van platen, geschetst in 1791 en 1792 door J. Gardiner Visscher, en geteekend door J. Bulthuis, in het koper gebragt door Bendorp, zie hiervoren bl. 622. De oorspronkelijke schetsen dezer platen, door het gemeentebestuur van Domburg van den boekhandelaar F. Muller aangekocht, berusten te Domburg. Men zie voorts over het stadhuis, Kesteloo, a. w., bl. 8, 9, 53 en over de kerk, afgebrand op 10 October 1848, doch spoedig herbouwd, zoodat de nieuwe reeds op 12 Januarij 1850 aan kerkvoogden kon worden overgedragen, *ibid*, bl. 14 volgg. en 62 volgg.

Afbeelding van Z. D. H. WILLEM V op het dorp Domburg den 1 Julij 1786.

Onder de afbeelding:

Ziet hier, den dorpeling, nae hongrend zielsverlangen,
Zijn vorst, vorstin en kroost, in Domburgs oord ontfangen
Den grijsaard zeegend hem, terwijl de jeugd verblijd,
Naar de opgehangen prijs, voor aller oogen rijd.

Afbeelding enz.

Dezelfde plaat als de vorige, doch in rood krijt. De afbeelding heeft niet de minste gelijkenis. Over de komst van WILLEM V te Domburg bij gelegenheid van zijn langdurig verblijf in Zeeland in 1786, zie men *Het verheugd Zeeland*, bl. 65.

Het badhuis te Domburg.

Uit *Zeeuwsche volksalmanak* 1848, bl. 86. Het is gebouwd in 1837, zie voorts J. BAL SNIJDERS, *Het badpaviljoen te Domburg*, in aangeh. *Zeeuwsche volksalmanak*, bl. 79—90.

Ontwerp van een hôtel op de gemeente Domburg. C. L. VAN SORGE f.

Hierbij: *Bestek en voorwaarden waarnaar een geheel nieuw hôtel op de badplaats Domburg zal worden aanbesteed*, in fol. Het hôtel is gebouwd in 1865, zie KESTELOO, a. w., bl. 86, 80.

Oudheden uit den tempel van de godinne NEHALENNIA. JAN DE MEL fecit. fol.

Deze platen komen voor in VREDIUS, *Hist. C. Fl. Addit.*. en zijn later ook gebruikt voor de chronijk van SMALLEGANGE en in de *Oudheden en gestichten van Zeeland*, bl. 260.

Naauwkeurige copie van 't zeestrand bij Domburg in Zeeland bij gelegenheid van het opdelven der oude gedenkstukken betrekkelijk de godinne NEHALENNIA, op de plaats zelve geteekend door HENDR. VAN SCHUYLENBURG en behoorende tot een bundel van 22 teekeningen betrekkelijk de bovengemelde gedenkteekenen dier godinne en anderen; te voren behoord hebbende tot de bibliotheek van de weledele heer DE BRUIJN, te Middelburg, en uit deszelfs auctie in 1800 aangekocht door prof. BONN te Amsterdam.

Teekening in kleuren voorstellende het vinden der steenen in 1647.

Afbeelding van het Victoriabeeld.

Schets in potlood.

Steen gewijd aan de dea BURORINA. J. P. BOURJÉ ad vivum del. 1804. L. PORTMAN sculpsit.

Uit *Nieuwe verhandelingen van het Zeeuwsch genootschap*, dl. 1, waar de verhandeling van J. W. TE WATER over de dea BURORINA gevonden wordt. Hierbij eene korte aanteekening over HERCULES MAGUSANUS, NEHALENNIA enz. Het opschrift van den steen is:

DEAE
BVRORI
NE QVO[D]
VOTVM [F]
ECIT *iulius* (of *lucius*) [P]RI[M]
VS PRO S[E]
ET SVIS [*posuit*].

zie JANSSEN, a. w., bl. 86 en AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Godsdienstleer enz* bl. 89. Men zie overigens over de oudheden te Domburg de platen in onze verzameling, vermeld hiervoren bl. 52—54.

Afbeelding van een visch.

Gevolgd naar een schilderij voorhanden op het stadhuis te Domburg. Hierbij de volgende aanteekening: „Den 4 December 1788 is met een hoogen vloed „bij Domburg achter het kasteel van Westhoven komen opzwemmen een extra „groote visch, zijnde 84 voet lang en dik in zijne rondte 26 voet, zijn staart „breed 6 voet, hebbende een gat boven in zijn kop en 48 groote tanden in den „muil. Hij maakte een sterk geluid en sloeg zoodanig met zijn staart het zand „weg dat er in den beginne niet was bij te komen; nadat men het dier den „kop had afgehakt en verder opende vond men in hem een jongen visch welke „woog 112 pond, en is te Middelburg te zien geweest in de herberg *de Oran-„jeboom*, op de groote markt; van den visch zijn gehaald 2070 pond spek van „het lijf; zijn gewigt was 8000 pond en de neus alleen 230 pond enz." Vervolgens een versje:

„*Hier is te zien een wondervis enz.*"

Het kasteel van Rammekens.

Titel.

Over de lotgevallen van het kasteel Zeeburg, later meest genoemd Rammekens, zie men J. ERMERINS; *Historische verhandeling over het kasteel van Rammekens*, in *Verhandelingen van het Zeeuwsch genootschap enz.*, dl. III, bl. 133—176, en meest daaruit, doch met aanvulling tot lateren tijd: AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Wandelingen door het eiland Walcheren*, bl. 170 volgg. Uit het

door ERMERINS medegedeelde blijkt dat de naam Rammekens reeds voorkomt in 1471 en dat in 1472 ADRIAAN VAN NIEUWERVE genoemd wordt heer van Rammekens, waaruit genoemde schrijver besluit dat Rammekens vroeger een adelijk leen zou geweest zijn. Het kasteel is gebouwd op de plaats genoemd *Blanckaertskoek*, onder welken naam het ook kort na dien bouw wel voorkomt. Van waar die naam afkomstig is of ook die van Rammekens, is mij niet gebleken. Volgens VAN GRIJPSKERKE zou er reeds in 1357 eene versterkte plaats hebben bestaan, doch men zie hiertegen ERMERINS, a. p.

Het kasteel Rammekens of Zeeburg is gebouwd in de jaren 1547—1557, op last van MARIA VAN HONGARIJE en MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË, wier wapens in een der gebouwen van het kasteel werden geplaatst. De commissaris met het opzigt belast was de dijkgraaf van de zuidwatering AERENT JANSS. BOOM; de bestekken werden gemaakt door den ingenieur DONAET of DONAES (DONATI) DE BONI, met de hulp van twee architecten PIETER en JACOB uit Antwerpen en het werk uitgevoerd door ANTHEUNIS VAN MOERBEKE en ANTHEUNIS ERASMI.

Gezigt op Rammekens. JAN JANSS. excudit.

Plaat breed 38, hoog 22 duim. Onder de plaat:

Quisquis pontivagas trabibus contexere Naves
Primusque audaces docuit mare vincere
Fecit gentiles audire salubrica passim
Verba Dei, et Christum vice Daemonis esse colendum
Et facit ut cultis credantur aromata nostris
Indica fragrantem mesem producere in hortis.

Op de plaat de volgende opdragt, waaruit blijkt wie de vervaardiger geweest is: „Spectabili ornatissimo viro ac domino JOH. HUIJSSEN J. C°. Zeellandiae Ordin. „foederat. Belgii rebus Neptunianis apud Middelburgenses Mattiacarum a consi- „liis Apellinae scientiae maxime studioso, Mecenati mihi faventissimo posui. „HENRICUS VROOM. R. DE BAUD. sculp. et exc." De plaat stelt voor de reede van Rammekens met een gezigt op het eiland Walcheren. Op de reede ziet men Zeeuwsche schepen, waarvan twee met salutschoten afscheid nemen. De plaat is uit de allerlaatste jaren van de 16e of de eerste van de 17e eeuw. Over HENDRIK CORNELISZ. VROOM, 1566—1640, zie men o. a. IMMERZEEL, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche schilders enz.*, dl. III, bl. 211; over JOHAN HUIJSSEN, hiervoren bl. 445 en 446, waar hij ook door HONDIUS wegens zijn kunstzin geprezen wordt.

Gezigt van het fort Rammekens in Zeeland. J. v. GOIJEN pinx. H. SPILMAN fec., te Amsterdam bij SAMUEL CRUIJS.

Plaat breed 30 hoog 21½ duim. De plaat, ofschoon uit de 18e eeuw, is gevolgd naar eene schilderij van v. GOIJEN uit de zeventiende.

Rammekens. OTTENS exc. Amst.

Uit *Speculum Zelandiae*. Voorstelling uit het midden der 17e eeuw. Rammekens ziet er zeer vervallen uit.

Rammekens. J. PEETERS delin. G. BOUTTATS fecit cum priv.

Met Nederlandsche en Fransche beschrijving onder de plaat. Uit *Comitatus Zelandiae*, zijnde een onderdeel van het *Thoneel der steden en stercktenvan 't vereenicht Nederlant*. Antw. (1674).

Kasteel van Rammekens.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 670.

Kasteel Rammekens bij Middelburg 1742.

Uit *Kabinet van Nederl. gezigten*.

't Kasteel Rammekens.

Uit de verzameling geschetst in 1791 en 1792 door J. GARDINER VISSCHER en geteekend door J. BULTHUIS; zie hiervoren bl. 622. Het plaatje komt ook voor in BACHIENE, *Vaderl. geographie*, 2e. uitg.

Het uijtzeijlen van twee O. I. C. schepen, met het O. I. C. galioot en 't laveren van een smalschip in de rheede van Rammekens. ENG. HOOGERHEYDEN delin. Gravé par SALLIETH à Rotterdam 1781. E. HOOGERHEYDEN excud.

Zie over HOOGERHEYDEN hiervoren bl. 568.

Dezelfde plaat doch proefdruk.

Het kasteel Rammekens op het eiland Walcheren in Zeeland. Dx. DE JONG ad vivum delin. 1781. M. SALLIETH sculp. Te Amsterdam bij P. YVER, J. SMIT & ZOON.

Uit de bekende verzameling der zeehavens.

Het kasteel Rammekens.

Dezelfde voorstelling als op de vorige, doch teekening.

Gezigt van het kasteel Rammekens in Zeeland. K. F. BENDORP ad viv. del. 1774 et sculp. a Dordrecht 1785. Te Amsterdam bij W. HOLTROP.

Gezigt op het Vlakke van Rammekens te zien. J. Arends del. ad viv.

Teekening in O. I. inkt.

Rammekens of Zeeburg.

Groote platte grond uit Blaeu. Achter de plaat is geplaatst eene korte beschrijving van Rammekens.

Rammekens of Zeeburg.

Dezelfde platte grond, doch zonder de beschrijving.

Rammekens of Zeeburg. Gedruct tot Amsterdam bij F. de Wit.

Dezelfde platte grond, doch latere en minder fraaije afdruk. Hierop een schaal die aan de vorige uitgaven ontbreekt.

Plan van het casteel van Rammekens met zijn soutereins. 1748.

Groote platte grond met aanwijzing van de woning, de casematten, schietgaten enz.; met schaal.

Kaart van den mond van Welzingen en de dijken aan en voor het casteel Zeeburg, met de voorgronden en slikken, bij ordinair laag water, opgenomen en gecarteert den 27 Jan. 1806 door G. de Feijter.

Met schaal. Hierbij eene afbeelding in sepia van het fort Rammekens.

Afbeelding van het innemen van Rammekens door de Vlissingers in Augustus 1573.

Onder de plaat:

Rammeken ein gar starcken nist
Den Vlissinger woll gelegen ist
Als diss von proviand ward bloss
Zu dem auch wehr und pulver loss
Ist drinnen klein gewest der muht
Damitt seie aber leib und guht
Erhielten, geben seie sich baldt
Mitt diesem hauss in 's Princen gewalt.
Anno Dn MDLXXIII V. August.

Uit de verzameling platen van Hogenberg. Volgens le Petit, *Grande Chronique*, bij wien eene uitvoerige beschrijving der inneming van Rammekens te vinden is, dl. II, p. 256 volg., had de overgave reeds op 3 Augustus en de volledige ontruiming op 4 Augustus plaats, zoo als ook wordt aangenomen door 's Gra-

VEZANDE, *Aaneenschakeling enz.*, bl. 337. De dagteekening van de gebeurtenissen, voor het *Theatrum urbium*, ontleende FR. HOGENBERG, althans voor een gedeelte, aan de opgaven van GERHARDUS CANDIDUS: „Dum me," schrijft deze, 1 Julij 1579, aan HOGENBERG: „nuper ex nundinis Francofurtensibus, in miseram „et calamitosam nostram Belgiam recipio, Francisce charissime, et officinam „Geographicam, ectijpa itidem tua, pro consuetudine et amicitia nostra, inviso, „nova Belgicarum provinciarum delineatione, te totum occupatum offendo. Quae „quidem, quoniam meo saltem judicio, omnium earum, quas unquam hactenus „vidi, vidi autem complures, absolutissima est futura, auctor tum fui, ut eorum, „quae in aerumnosa hac patria nostra, abhinc annis aliquot, cum multorum „detrimento acciderunt, compendiosam historiam, et quasi diarium adjungeres. „Petiisti tum a me, Patriae tantum darem, ut hanc in me narrationem susci„perem, annui et iam tandem, quod promisi, transmitto; accipe et una cum „multis fruere ac vale, Antverpiae." Zie de *Brevis Designatio* in de *Annales S. Historiae rerum Belgicarum* van FEYERABEND. Francof. 1580, vol. II, p. 183, en in die opgave vindt men „eodem anno quinto Augusti, Rammeken „munitissima Walachriae arx non optima Capitanei fide ... in Auriaci Principis „potestatem devénit."

Penning op het gevecht der Zeeuwsche schepen voor Rammekens.

Op de eene zijde de vestingwerken van Mons, in Henegouwen; aan de andere het gevecht voor Rammekens, waar boven: „Expédition des Zelandois „près de Rammekens."

Penning op last der staten van Zeeland op de hulp door de Engelschen in 1586 verleend.

Uit BIZOT, *Medal. hist.*, bl. 50. „Luctor et emergo 1586." „Autore Deo „favente regina." De inbezitneming van Rammekens als pand door de Engelschen had plaats op 29 October 1585, toen het door ROELAND DE GHISTELE die kommandant was, aan hen werd overgegeven. Bij de vermelding door J. ERMERINS van de moeijelijkheden die de versterking van Rammekens, tijdens de bezetting door de Engelschen, heeft ondervonden, schijnt hem onbekend te zijn gebleven dat werkelijk, in 1594 en 1595, sommen daartoe zijn besteed. Op het provinciaal archief was, althans vroeger, voorhanden *de rekenijnge die is overdienende* MARINUS CORN. KEMPE *van die fortificatiën van den casteele Zeeburgh over den jaere* 1594, 1595 met al de origineele quitantiën.

Penning op het teruggeven van Vlissingen en Rammekens door de Engelschen.

Uit BIZOT, a. w., bl. 109. Op de eene zijde de wapens van Zeeland en van de zeven leden van staat; op de andere: „Benignitate, fide, justitia Jacobi

„regis salvo foeder. amiciāq. Ordin. Gener. Pruden restitut. Zelandis Flessinga „Zeeburg A MDCXVI XIV Jun. Zie hiervoren bl. 525.

Portret van S^r. PHILIP SYDNEY. Printed for J. HINTON at the knightarms in Newgate street, engraved for the universal magazine. 8°.

Over PHILIP SYDNEY zie hiervoren bl. 525; de namen der officieren, die vroeger te Rammekens bevel hebben gevoerd, vindt men, voor zooveel zij bekend zijn, in de verhandeling van ERMERINS.

Portret van CORNELIS EVERTSEN, vice-admiraal van Zeeland. A. SCHOUMAN del., naar een schilderij bij den heer generaal EVERTSEN. J. HOUBRAKEN fec. Is. TIRION excud. 8°.

Deze CORNELIS EVERTSEN, de zoon van JAN, is in 1675 kommandant van Vlissingen en Rammekens geweest, zie DE LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 153.

Rammekens heeft ook lang als staatsgevangenis gediend. Van hen die er zijn opgesloten geweest vindt men bij ERMERINS, a. p., vermeld: JOHAN ROORDA, de heer DE SELLES, CHARLES DE GAVRE, de graaf VAN EGMOND (1583), PIETER VAN GOMME (1641).

't Regtsgebied van Middelburg.

Titel.

Hierop de burgt van Middelburg, omgeven van de wapens der heerlijkheden, behoorende, volgens de verdeeling door WILLEM I, in 1574 gemaakt, tot het regtsgebied van Middelburg, te weten, van boven: Hayman, Noordmonster en Zeysambacht (ledig schild), Poppenroede of Overdammeambacht, Brigdamme, Nieuwenhove, Buttinge, Zandvoort (ledig schild), Hoogelande; beneden: Poppendamme, Grijpskerke, Kerkwerve (ledig schild), St. Laurens, Popkensburg, Mariekerke (ledig schild), Meliskerke, Poppekerke; aan de zijden: Allaertskerke (ledig schild) en Wijnendaele. Men vindt de verdeeling, die slechts voorloopig heette, achter de capitulatie met MONDRAGON, op 19 Februarij 1574 in het *Register van copulaten*, dl. II, bl. 375 vs. en afgedrukt bij BOXHORN, *Chronijk*, dl. II, bl. 555. Ten opzigte van die verdeeling komt het vreemd voor dat de jurisdictie over Poppekerke en Kerkwerve, beide *enclaves* in een ander regtsgebied, aan Middelburg is toegewezen. Overigens was de verdeeling zeer ongunstig voor Middelburg, waaraan niet alleen vroeger het geheele regtsgebied over het zoogenoemde platteland van Walcheren had toebehoord, doch dat zich nu met een kleiner gebied dan Vlissingen en Veere moest vergenoegen en buitendien in de zonderlinge verhouding kwam dat sommige ambachtsheerlijkheden, die het titulo oneroso had verkregen en bleef bezitten, nu onder het regtsgebied van anderen lagen, zoo als Souburg onder dat van Vlissingen, Nieuwerkerke en

Oud-Arnemuiden of Mortiere, onder dat van Arnemuiden. Het is bekend tot welke oneenigheden ook dit punt heeft aanleiding gegeven.

Kaart van de heerlijkheden Hayman en Mortiere.

Over Mortiere zie hierachter op *het regtsgebied van Arnemuiden*. Op de kaart van den Hayman vindt men de opgave der verschillende blokken, met hunne namen en grootte, overgenomen uit *den Overlooper*, waaruit blijkt dat de grootte was:

Schotbaar land	1069	gemeten	216	roeden
Leenland	11	"	53	"
Haymanland	9	"	72	"
Vroon	—	"	100	"
Te zamen . . .	1090	gemeten	141	roeden
Waarbij komt vrij Haymanland	163	"	229	"
Te zamen . . .	1254	gemeten	70	roeden

Op de steenrol komen niet meer voor dan: bij de breedte 1185 gemeten 42½ roeden of steenschietens 992½ gemeten 59½ roeden. Over het oude geslacht VAN DEN HAYMAN, zie men *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 166 en in de voorr. bl. 85. Reeds in 1266 vindt men vermeld „officium dominorum de Hayman," (V. D. BERGH, *Oorkondenboek*, dl. II, bl. 67). De familie HAYMAN, waaruit de vrouw van den raadpensionaris BOREEL afstamde en die in het begin der 17e eeuw te Middelburg bloeide, schijnt aan het geslacht van DEN HAYMAN niet verwant te zijn geweest. Bij VAN GRIJPSKERKE komt als laatste hem bekende uit dit geslacht voor, op de jaren 1520 en 1529, PANCRAS JANSZ. VAN DEN HAYMAN, en uit de steenrol blijkt dat deze ook ambacht heeft bezeten o. a. in Bekerke, doch door koop; het ambacht zelf van den Hayman was, reeds in het begin van de 16e eeuw in andere handen dan die van dat geslacht. Het werd toen voor verreweg het grootste gedeelte bezeten door edelen uit het geslacht VAN WISSEKERKE, te weten CLAES HENDRIKSZOON, ANTHEUNIS FRANCHOISZ. en SIMON HENDRIKSZOON VAN WISSEKERKE, terwijl nog JAN VAN TRASEGNIES, heer van Arnemuiden, en de kinderen van JACOB INGELRAVEN gedeelten van het ambacht hadden, en een paar zeer kleine partijen, afkomstig van JAN COLIJNSEN, aan de grafelijkheid waren vervallen.

Toen nu Middelburg het plan had opgevat om eene nieuwe haven te maken en de vereischte vergunning kreeg om ambachten aan te koopen, kocht het achtereenvolgens het ambacht van DE TRASEGNIES, dat van CLAES HENDRIKSZ. en ANTHEUNIS FRANCHOISZ. VAN WISSEKERKE en dat van de grafelijkheid, tot een gezamenlijk bedrag van 843 gemeten 141½ roeden. Alleen dat afkomstig van SIMON VAN WISSEKERKE bleef vooreerst in handen van afstammelingen van dat geslacht en dat van INGELRAVEN, afkomstig uit den boedel van ANNA VAN RAVESTEIN, werd van wege de grafelijkheid verkocht aan PIETER VAN DER HOOGE. Het ambacht van SIMON VAN WISSEKERKE kwam echter door koop van verschillende partijen in handen van Middelburg, zoodat de stad in 1610 het geheele

ambacht bezat ter grootte van 1121 gemeten 113 roeden, behalve de 43 gemeten 22 roeden, afkomstig van INGELRAVEN, welk gedeelte in het geslacht van VAN DER HOOGE is gebleven tot het jaar 1741, wanneer ook dit door Middelburg is aangekocht, zoodat van dien tijd af het geheele ambacht aan de stad, zonder eenigen medebezitter, toebehoorde.

De naam HAYMAN is nog altijd een raadsel. Het is bekend dat Haymanland genoemd wordt eene zekere soort van vrij land; in de ongedrukte aanteekening van DE LA RUE vond ik de legende opgeteekend: „Hayman of schattingvrij „land wordt dus genoemd omdat zeker heer HAYMAN genaamd eens den lande „van Walcheren zekere som ten algemeenen oorbaar verstrekt had tot erkentenis „waarvan de staten (!) al de landerijen die hij had en aankocht schotvrij ver- „klaarden voor altijd, gelijk ook nog de landen uit diens boedel gekomen schot- „vrij zijn en Haymansland genoemd worden." Deze afleiding, reeds bij GARGON te vinden, toont alleen dat men met den naam geen weg wist; men zie eene andere afleiding door VERHEIJE VAN CITTERS, in *Archief*, dl. II, n°. 1, bl. 44, die echter ook niet boven bedenking is.

Gezigten op de zaagmolens, aan de noordzijde van de oude haven.

1°. Gezigt van de zaagmolens, aan de kom te zien. J. ARENDS del. ad viv. 1778. Teekening in kleuren.

2°. De zaagmolens op den noordhavendijk te zien. Teekening in O. I. inkt. J. H. REIJGERS. f.

3°. Gezigt op de zaagmolens van den noordhavendijk. Teekening in kleuren.

4°. Gezigt op de zaagmolens aan de kom. Teekening in kleuren.

5°. Gezigt op de zaagmolens. M. MEERTENS f. Teekening in O. I. inkt.

Hierbij *Middelburgsche courant* van 8 December 1814, waarin voorkomt de advertentie van den verkoop van acht zaagmolens enz. op 7 December 1814; alsmede de gedrukte voorwaarden van de openbare verkooping van vijf houtzaagmolens op 7 December 1860, waarin voorkomt een platte grond aanwijzende de plaats van de molens. Van deze zaagmolens zijn er niet meer dan drie over die toebehooren aan de firma DEN BOUWMEESTER BORSIUS & VAN DER LEIJÉ.

Gezigten op en van het uiteinde van de oude haven tegenover het Nieuwland, vóór de afdamming.

1°. „Gezicht van 't hooft en uytzeilen der have te Middelburg 1801."

2°. „Gezicht van het uytzeilen der have à Middelb. van de zuydzyde te zien."

3°. „Gezicht van de zuydzyde of zuidhavendijk, op 't Nieuwlandse hoofd."

4°. „Gezicht van de zoudkeeten en 't hoofd te zien uit 't veerhuis op 't Nieuwland."

5°. „Gezigt van 't hoofd en inzylen van de have à Middelburg."

6°. „Gezigt van 't uytzylen der have, te zien van de zuydzyde."

Allen, teekeningen in kleuren.

Caarte van de kruytmolen genaamt *de Granadier* en deszelfs daartoe behoorende landerijen, in den jaare 1710 aangeleyt door dheer HERMANUS VAN DE PUTTE, in zijn leven burgemeester van Middelburg, gemeeten en gecaarte(e)rt door JAN DAVID GRODEMETZ, den 1 September 1728.

Deze kruidmolen, gelegen aan de noordzijde van de oude haven, behoorde aan eene societeit, die haar in September 1802 publiek verkocht; men vindt er thans eene hofstede, toebehoorende aan den landman REIJNIERSE.

Kaart van de kruidmolen *de Eendragt* en de daarbij behoorende hofstede gezegd *Tappershofstede.*

De kaart is vervaardigd door J. L. VAN DER LEIJE, „geadmitteerd landmeter „voor den hove van Zeeland," in October 1742, en nagemaakt en bijgewerkt door VERHEIJE VAN CITTERS. Hierop al de blokken der hofstede, met opgave der grootte.

Kaart van den kruidmolen *de Eendragt.*

Platte grond in kleuren; hierbij een kaartje van landerijen, n. f. aan de hofstede behoorende. Ook deze kruidmolen, reeds sedert lang niet meer in gebruik is eene hofstede, gelegen aan de zuidzijde van de oude haven en behoort thans aan den heer S. TAK. Vroeger was er nog een derde kruidmolen, die het langst in gebruik is geweest, *de gouden Draak*, zeer nabij de stad gelegen, waarover men zie Z. PASPOORT, *Beschrijving van Zeeland enz.*, bl. 270—272.

Rustenburg.

Uit *Speculum Zelandiae;* op de plaat: „toebehoorende den heer ontfanger-gene„rael van Zeelant a°. 1661."

Rustenburg. OTTENS exc.

Uit *Speculum Zelandiae*, latere uitgaaf, zonder het opschrift. De ontvanger-generaal was JOHAN VAN DER STRINGE. Volgens SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 674, heette het vroeger *het huis te Wateringe* (ook op de kaart van VISSCHER) en heeft VAN DER STRINGE er den naam van *Rusthof* aan gegeven, onder welken naam het ook op de kaart van HATTINGA voorkomt en dien nu nog de hofstede, die de buitenplaats heeft vervangen, draagt. De beschrijving van de nu reeds lang gesloopte buitenplaats vindt men bij SMALLEGANGE. Er werd ook een der Domburgsche Nehalenniabeelden bewaard, alsmede een schilderij, voorstellende de laatste bruiloft te Middelburg in 1574 vóór de overgave der stad, men zie *de Sleutel op de burleske notulen*, en 's GRAVEZANDE, *Aaneenschakeling*, bl. 519. Tijdens 's GRAVEZANDE werd de buitenplaats bewoond door COLUMBA, later door A. DRIJFHOUT.

't Huis de Dolphijn.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 663, waar men ook de beschrijving van de buitenplaats vindt. Van boven het wapen van VELTERS. De dolfijn, met de daarbij behoorende hofstede *Zwerfrust*, ook wel te zamen *Zwerfrust* genoemd, behoorde ten tijde van SMALLEGANGE aan STEVEN SCHORER, zoon van DANIEL en gehuwd a°. 1686 met ANNA DE VICK. Van hem kwam de plaats aan zijn zoon DANIEL, die haar naliet aan zijne dochter ANNA MARIA, gehuwd a°. 1746 met CORNELIS ANTHONY VOS. Hunne dochter SARA MARIA VOS, gehuwd met J. J. VAN WESTREENEN JR. te Utrecht, verkocht ze aan mr. WILHEM SCHORER, zoon van JOH. ASSUERUS SCHORER en MARIA JOHANNA VAN DE PUTTE en gehuwd met PHILIPPINE VAN HERZEELE. Na hun dood werd zij geërfd door hunne dochter MARIA PETRONELLA SCHORER, gehuwd met mr. NICOLAAS CORNELIS LAMBRECHTSEN, wiens kleinzoon mr. NICOLAAS CORNELIS LAMBRECHTSEN haar, na den dood van zijn vader mr. ANTHONIS PIETER, bij erfopvolging heeft verkregen en thans nog bewoont.

Kaart van Noordmonster enz.

Op deze kaart komen voor, behalve de blokken in het eigenlijk gezegde Noordmonster- ook die van 't Zeis- of wel Poppenrodenambacht, als een geheel met Noordmonster uitmakende (tot welks parochie het behoorde) en wel te zamen als volgt:

Schotbaar land.	1144	gemeten	272½	roeden
Hayman land	38	"	188	"
Leenland	1	"	24	"
Vroonen.	5	"	59	"
te zamen . . .	1189	gemeten	243½	roeden

terwijl de grootte van het ambacht, zoo als dit op de steenrol voorkomt, wordt opgegeven te zijn 736 gemeten 204 roeden. Dit is evenwel eene dwaling en beduidt alleen het ambacht, waarvoor Middelburg in de 17e eeuw op de steenrol bij de breedte in het eigenlijke Noordmonster was aangeslagen. *Noordmonster* stond te boek voor 749 gemeten 98 roeden 3 voeten (vroeger voor 750 gemeten 48 roeden) bij de breedte of 484½ gemeten 47 roeden steenschietens; *Poppenrodenambacht* voor 314 gemeten 152 roeden bij de breedte of 155 gemeten 223½ roeden steenschietens. Men vindt Noordmonster reeds vermeld in het jaar 1216, v. D. BERGH, *Oorkondenboek*, I, bl. 144. In de rekening van den rentmeester VREDERIC, over 131$\frac{8}{9}$ vindt men: NICOLAES BRAEMS cum fratribus suis de officio ipsorum in Nordmonstre en ook terzelfder tijd had RAAS VAN COUDEKERKE deel in het ambacht. Den naam heeft het ambacht ontleend aan de parochiekerk Noordmonster, later de Oude of St. Pieterskerk. Het grootste gedeelte van het ambacht behoorde in de 15e eeuw tot den boedel van ADRIAAN VAN BORSSELE, van Brigdamme, waaruit het eerst op zijne vrouw ANNA VAN BOURGONDIË, vrouw van Ravestein, en van deze op BOUDEWIJN VAN RIJSSEL, beiden bastaarden van PHILIPS DEN GOEDE, is overgegaan. Van BOUDEWIJN kwam het op zijn zoon KAREL, die er nog eenige partijen afkomstig van CORNELIS en WILLEM REI-

NIERSSE (v. d. Buttinge?) bij verkreeg. Het ambacht ging eerst op den oudsten zoon van KAREL, JACOB over, doch nadat de goederen van dezen, wegens zijne protestantsche gevoelens, waren verbeurdverklaard, op zijn broeder ANTHONY en vervolgens op diens zoon PIETER VAN BOURGONDIË. Na den dood van PIETER werd het voor de kinderen van dezen laatsten, ANTHONY, JAN en ADRIAAN, op 26 Julij 1610, overgedragen aan Middelburg en deze koop bevestigd bij het daarop gevolgde wettig decreet van verkoop van 18 Januarij 1612. Ook de overige, geringere gedeelten van het ambacht werden in den loop der jaren, door Middelburg aangekocht, het meeste uit het zeer rijke geslacht VAN WISSEKERKE, waarvan slechts een zeer klein gedeelte ambacht, door ADRIANA VAN WISSEKERKE in het geslacht VAN DER HOOGE gekomen, betwist werd, tot dat het ook met het overige op Middelburg bevestigd bleef. Een ander gedeelte van het ambacht, toebehoord hebbende aan de nakomelingen van OORTSSEN VAN CROMMENHOUCKE, kwam in het geslacht van Domburg en door MARIA VAN DOMBURG in dat van EYLL en vervolgens in dat van TURCK of TURCHI. Overgedragen aan JACOB DE KUIJSER werd het door diens zoon ABRAHAM, in 1720, aan J. W. PARKER verkocht, die het onmiddelijk aan Middelburg afstond, zoodat de stad op deze wijze in het bezit van het geheele ambacht is gekomen.

Van het ZEISAMBACHT afzonderlijk wordt in de oude steenrollen niet gesproken, doch het is aldaar begrepen onder het POPPENRODENAMBACHT. Het behoorde in het begin der 16e eeuw aan HENDRIK CRABEL en bedroeg 187 gemeten 108 roeden; van hem kwam het op zijne zonen FLORIS en HENDRIK, en Middelburg kocht het in 1532 en 1538 van dezen HENDRIK en van de zonen van FLORIS, GHIJLIAM en ANTHONIS. Over het geslacht CRABEL zie men overigens *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 157, 158 en in de voorrede bl. 52. Het overige, eigenlijk gezegde Poppenrodenambacht, ook genoemd bij den Stoupe in Overdamme, behoorde aan KAREL VAN BOURGONDIË, den zoon van BOUDEWIJN VAN RIJSSEL en was hem aangekomen deels van zijn vader, deels van JACOB en CORNELIS REINIERSSE, en voor een klein gedeelte aan den zoon en de kleinzonen van OORTSSEN VAN CROMMENHOUCKE. Het ambacht van KAREL is op dezelfde wijze als hiervoren van Noordmonster is gezegd, in het bezit van Middelburg gekomen, bij koop op 21 Julij 1612 van ANTHONIS, JAN en ADRIAAN, de zonen van PIETER VAN BOURGONDIË; dat van OORTSSEN is eerst door MARIA VAN DOMBURG in het geslacht van EIJLL en bij testament in dat van TURCK gekomen. Ofschoon nu in de secrete notulen van Middelburg gelezen wordt dat in 1609 authorisatie is verleend aan de stad om het ambacht van de weduwe en de erfgenamen van den heer TURCK te koopen, vindt men dit gedeelte later nog op leden van dit geslacht verheven. Bij den verkoop der ambachtsheerlijkheden van de stad werd het Seijs- en Poppenrodenambacht te zamen in 1680 verkocht aan JACOB DE KUIJSER, die ook in het bezit van het gedeelte van TURCK was. In 1720 kocht J. W. PARKER het geheele ambacht, „dat zich tot binnen de wallen der „stad uitstrekte" van ABRAHAM DE KUIJSER, den zoon van JACOB en stond het onmiddelijk aan de stad, voor den koopprijs van *ƒ* 1200 af. Deze drie ambach-

ten Hayman, Noordmonster en Poppenrodenambacht maken (met het hierna te melden Mortiere) de zoogezegde stadsambachten uit. Een gedeelte er van heeft gediend tot de uitbreiding van de stad.

Bij deze kaart zijn gevoegd eenige advertentiën uit de *Middelburgsche couranten* van den verkoop van nabij de stad gelegen hofsteden.

Groote kaart, zijnde het vierde blad van de kadastrale kaart section T des moulins à scier, door VAN GOOR, second de mons^r GOMBERT.

De kaart is eene copie vervaardigd door VERHEIJE VAN CITTERS en bevat de blokken met opgave der grootte, van het land begrensd door de Arne en toebehoorende aan Arnestein, Wijdau enz.

De hofstede Arnestein buiten Middelburg 1743. C. P(RONK) d. H. S. f.

Uit *Kabinet van Ned. gezigten.*

Vijf teekeningen van gedeelten van de buitenplaats Arnestein, door J. ARENDS.

1°. Gezicht van het huis Arnestein, op de stad Middelburg. J. ARENDS del. ad viv. 1780.

2°. Het huis Arnestein van achteren. J. ARENDS del. ad viv. 1780.

3°. Gezicht achter uit het huis Arnestein. J. ARENDS del. ad viv. 1780.

4°. Het mastbosch op het huis Arnestein. J. ARENDS del. ad viv. 1780.

5°. Gezicht van het bassin van het huis Arnestein. J. ARENDS del. ad viv. 1785.

Geschenk van jhr. J. W. H. SCHORER. Hierbij eene nota over Arnestein en de opkomst daarvan in de Arne, van de hand van VERHEIJE VAN CITTERS, waarbij men vergelijke zijne verhandeling in *Archief*, dl. II, st. 1, bl. 51.

Arnestein ligt voor een groot gedeelte in den Hayman, voor een ander gedeelte in Noordmonster en gedeeltelijk in het bed der Arne zelve, vroeger de grensscheiding van de Zuidwatering en de beide ambachten. Wanneer hier een huis of slot is gebouwd is mij niet gebleken. Op de schilderij, vermeld hiervoren bl. 259, vindt men er reeds een versterkt huis, zoo als ook de naam aanduidt, doch op de zoo naauwkeurige kaart van VAN DEVENTER vindt men het niet. In het midden der 17e eeuw was eigenaar van Arnestein DANIEL SCHORER, na wiens dood het gekocht werd, in 1685, door WILLEM SCHORER, waarna het, achtereenvolgens door aankoop van land telkens vergroot, is overgegaan op zijn zoon en kleinzoon, beiden JOHAN GUILIELMUS SCHORER geheeten en vervolgens op zijn achterkleinzoon JAN WILLEM SCHORER, die het naliet aan zijne beide dochters ANNA en ELISABETH SCHORER. Bij uiterste wilsbeschikking van eerstgenoemde, die het van hare zuster had geërfd, overgegaan aan de erfgenamen van jhr. D. J. SCHORER is het bij scheiding toebedeeld aan den tegenwoordigen eigenaar jhr. mr. JOHAN WILLEM MEINARD SCHORER.

Kaart van het huys Wijdau.

Op de kaart: Caarte en meetinge van het huijs Wijdauw, zoo als hetzelve zigh bevond en door den gezworen landmeeter STEVEN HOVEIJN opgenomen en op de kleine voet gesteld is ten jaare 1709, geleegen in den eylande van Walcheren in Noordmunster, als toen aankomende den heer mr. LEONARDUS THIJSSEN en nu toebehoorende aan mevrouw MAGDALENA SARA HULSIUS, in huwelijk zijnde met den heer mr. JAN WILLEM VAN SONSBEECK, scheepen en raad en pensionaris der stad Vlissingen. DE FREIJTAGH, ingenieur fecit 1763.

Kaart van het hof Wiedau.

Op de kaart: Het hof genaamd Wiedau met de annexe wegen en land gemeten hemelsbreedte, door J. J. KLENÉE, geadm. landm[r] 8 Julij 1761. Copie door VERHEIJE VAN CITTERS. Hierbij eene opgave der vorige eigenaren en een schetsje van den loop der Arne bij Wijdau en Arnestein.

Kaart van de hofstede de Hooge Mee.

Vervaardigd door den geadm. landmeter J. J. KLENÉE 8 Februarij 1781 en copie van de hand van VERHEIJE VAN CITTERS. Zij was gelegen aan de noordzijde van Arnestein en door het graven van het havenkanaal in 1817 daarvan afgescheiden. Een gedeelte er van is ingenomen geworden door de vergaarbakken aldaar door de stad Middelburg in 1869 en volgende jaren gemaakt.

Kaart van de hofstede Haeneveld.

Met de aanbelendende landen en gelegen aan den Veerschen rijweg; geteekend 28 Junij 1792 door J. J. KLENÉE, geadm. landm[r]. Copie van de hand van VERHEIJE VAN CITTERS.

Clarebeek.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 680. Volgens GARGON, *Walchersche Arcadia*, I, bl. 9, is dit hof aangelegd door (DAVID) VAN REIGERSBERG en heeft het zijn naam ontvangen van zijne vrouw CLARA (VELTERS). Ten gevolge van zijn dood werd geen heerenhuis op de plaats gebouwd, terwijl het thans nog aan den noordweg staande boerenhuis voor oranjerie was bestemd. De hofstede behoort thans aan den landman BOSSELAAR.

Kaart van Overdamme, geseijt Poproetambagt.

Op de kaart: „daar nu mr. JACOB DE KUIJZERS hofstede in staat." Copie van de hand van VERHEIJE VAN CITTERS. Hierbij opgave van de elkander opgevolgd zijnde eigenaren van de buitenplaats *Poppenroede*, te weten: mr. JACOB DE KUIJSER, EDUALDUS REYNVAEN 1719, MICHIEL ADRIAAN VAN PANTEGEM PILLE 1759, DANIEL RADERMACHER 1763. Na dezen werd de buitenplaats bewoond door zijn schoonzoon J. W. DUSSELDORP DE SUPERVILLE, wiens dochter het aanbragt aan haar echtgenoot, mr. R. J. BODDAERT, na wiens overlijden in 1834 de plaats is gesloopt.

Waterbeek, Wijnendaele en Hoogerzale.

Schetsteekening van de hand van VERHEIJE VAN CITTERS van de gronden tot deze hoven behoorende, met opgave van eenige vroegere eigenaren.

Oud Hogerzaal.

Teekening in O. I. inkt. De beschrijving van Hogerzaal, zoo als dat zich in de tweede helft van de zeventiende eeuw bevond, toen het eigendom van DAVID VAN DER NISSE, vindt men bij SMALLEGANGE, a. w., bl. 673. Hij zegt dat het een oud ridderlijk huis is geweest. Volgens DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 481, heeft de schilder ZACHARIAS BLIJHOOFT op Hoogerzaal gewoond. Van *Wijnendaele*, zegt VAN GRIJPSKERKE: Wijnendaele is mij eerst bekend geworden door de acte van adjudicatie van de bede van 19 October 1570 beginnende: „Alsoo m. hr ANTONIS VAN BOURGONDIË Hr van Cathem, Capelle etc. uit „kragte van de commissie hem bij de Co. Maj. Graeve v. Zeelant, verleent, „als weesende van des Majesteits bloede in dato den 19 Oct. 1570 hadde doen „vergaderen op 't huis te WIJNENDAEL, staende in sijnen ambachte in B. W. S. „grond en aerde van Zeeland." In een oud register in het stadsarchief *Quoyer ghemaect van de annotatie enz. van alle de goederen roerende en onroerende geleghen binnen de ambochtsheerlichede van 't Seys, voor den hondersten pennynck enz.* van het jaar 1569, vindt men *Wijnendaele* vermeld als speelhof toebehoorende aan FERNANDO MOLCKMAN; en van Hogerzale wordt er gezegd: Item den bogairt van LEUNIS WISSE ghenaempt de *Hooge zale.*

Kaart van de heerlijkheid Brigdamme.

Hierbij opgave uit den overlooper van de blokken en hunne grootte, te weten:

Schotbaar land	1496	gemeten	115	roeden
Leen	18	„	105	„
Vroon	3	„	109	„
	1518	gemeten	29	roeden

Volgens de steenrol:

bij de breedte	1488	„	114	„
of steenschietens	906	„	50	„

Den naam van Brigdamme vindt men reeds vermeld in 119$\frac{8}{9}$ (VAN DEN BERGH, *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 108). Het oude geslacht van Brigdamme, waarvan men vele edelen vindt opgenoemd, als BOUDEWIJN a°. 1250, PAULUS den zoon van PAULUS en PAULUS den zoon van GILLIS a°. 1261, GILLIS JOHANNISZ. a°. 1266, GILLIS a°. 1289, BOUDIJN a°. 1292, JAN HEIN GILLISZ. a°. 1316 enz., (v. D. BERGH, a. w., I, 284—87, II, 28, 36, 63, 293, 379; MIERIS, II, 449 enz.), was, blijkens het wapen door deze edelen gevoerd, uit het geslacht van BORSSELE. Het is evenwel mogelijk dat er vroeger nog een ouder geslacht van BRIGDAMME, zoo als sommigen beweren, heeft bestaan, doch blijken zijn voor zooveel ik weet, daarvan niet voorhanden. Na den krijg, dien BOUDEWIJN

VAN BRIGDAMME tegen Middelburg voerde en waarin op Paschen 1358, de abt JOHAN VAN DER GOES werd gedood, (zie PHILIPPUS A LEYDIS, *de cura rei publ.*, p. 194)., werd zijn ambacht verbeurd verklaard en door hertog ALBRECHT 13 November 1358 aan Middelburg gegeven (MIERIS, dl. III, bl. 78) en dit ambachtsgedeelte in 1365 door Middelburg aan JAN VAN BRIGDAMME, den zoon van BOUDEWIJN weder in leen uitgegeven, (cf. MIERIS, dl. III, bl. 179; BOXHORN, I, bl. 128). Ook later komen opvolgers van JAN voor. Behalve dit gedeelte evenwel was de heerlijkheid van Brigdamme, die reeds vroeg zeer gedeeld was en waarin onder anderen de edelen van Coudekerke, die aan het geslacht van Brigdamme verwant schijnen geweest te zijn, een deel hadden, voor een groot gedeelte, volgens eene der genealogiën van het geslacht Borssele, door de gift van SIMON VAN BRIGDAMME, aan CLAAS VAN BORSSELE gekomen, die door velen gehouden wordt voor den zoon van den bekenden WOLFERT VAN BORSSELE, ofschoon hij door REIGERSBERG, dl. II, bl. 161, 162, van dezen wordt onderscheiden, daar hij den dood van den eenen stelt op het jaar 1353 en van den anderen op 1357. Hoe dit zij, van dezen CLAAS, die gehuwd was met JEANNE, (volgens anderen HADEWICH) VAN SANDIJK, dochter van HUIGEMAN VAN STRIJEN, ging de heerlijkheid over op zijn zoon ALBRECHT, gehuwd met BEATRIX VAN DOMBURG, en voorts op CLAAS II VAN BORSSELE VAN BRIGDAMME, gehuwd met MARIA VAN ARNEMUIDEN; van hem op zijn zoon JACOB, die sneuvelde aan de wonden door hem in den slag voor Brouwershaven in 1426 bekomen en gehuwd met ANNA VAN BOSSU, en eindelijk van dezen op zijn zoon ADRIAAN VAN BORSSELE VAN BRIGDAMME die op 6 Junij 1468 kinderloos overleed. Na zijn dood ging de heerlijkheid over op zijne weduwe ANNA VAN BOURGONDIË, later vrouw van Ravestein, en door haar op BOUDEWIJN VAN RIJSSEL, gehuwd met eene dochter van EMANUEL DE LA CERDA en voorts op hun zoon KAREL en na dezen op diens zoon JACOB, heer van Falais. Nadat de goederen van dezen, zoo als hiervoren is gezegd, verbeurd waren verklaard, werd de heerlijkheid op 1 October 1551 (3e. Copul. fol. 274) uitgegeven aan zijn broeder ANTHONY. In 1570 vindt men als ambachtsheer van Brigdamme, den zoon van ANTHONY, PIETER. Deze liet vier kinderen na waaronder ANTHONIS, JAN, ADRIAAN. Op 7 Julij 1610 werd de heerlijkheid door KAREL VAN BOURGONDIË, den broeder van PIETER, opgedragen aan Middelburg voor eene som van ƒ 1025 en op 13 Januarij 1612 volgde het wettig decreet van verkoop „door CHARLES DE BOURGOGNE, van de heerlijkheid Brig„damme en St. Laurens, in de qualiteit van oom en momboir van de kinderen „van heer PIETER VAN BOURGOGNE in zijn leven heer van Bredamme, Soute„lande enz. en van jhr. ANTHONIS VAN BOURGOGNE, heer van Berghe, zoon „van voorn. heer PIETER VAN BOURGOGNE met de visscherij ⅙ in Noordmonster „en die van Geerheule." De oorspronkelijke stukken van deze overdragt zijn in het stadsarchief voorhanden. Men zie overigens over de beide takken van BORSSELE VAN BRIGDAMME, waarvan de eerste tot wapen voerde: Borssele à la fasce edentée de gueules, en de andere, eerst Borssele met drie sterren en chef, later

met eene ster van goud au dextre du chef: van Grijpskerke, in *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 87—94 en 43—48, en te Water en Ermerins, *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 185 volgg. In 1610 was dus de geheele ambachtsheerlijkheid op Middelburg gekomen, in 1680 werd zij verkocht en overgedragen (24 Jan.) aan Geleyn Lampsins, wiens zoon Cornelis Lampsins daarvan bezitter werd op 25 November 1686 en de zoon van dezen Cornelis op 12 Mei 1717. Door koop werd zij vervolgens getransporteerd op 12 Julij 1742 op Nicolaas d'Assonville, wiens zoon Nicolaas Mattheus hem daarin 20 November 1762 opvolgde. Vervolgens ging zij krachtens uiterste wilsbeschikking, over op Elisabeth Offerhaus, wed. d'Assonville (29 November 1768) en voorts op haar zoon Leonardus Cornelis Grégoire (29 December 1796). Van dezen werd de heerlijkheid in openbare veiling gekocht op 26 Junij 1828 door jhr. mr. Cornelis Jacobus Versluijs, aan wiens zoon Guillaume Ludolph zij op 29 Augustus 1850 bij scheiding werd aanbedeeld, terwijl deze haar op 14 September 1861 overdroeg aan zijne moeder, de tegenwoordige eigenares, Maria Wilhelmina Schröder, wed. Versluijs.

Kaart van Brigdamme.

Kadastrale verzamelkaart, gemaakt door de Fransche ingenieurs.

't Dorp Brigdamme.

't Zelve anders.

Beiden door J. Gardiner Visscher, en uit de verzameling, hiervoren vermeld bl. 622 en ook te vinden in Bachiene, *Vaderl. geografie.*

Ruïne van de kerk te Brigdamme.

Teekening in O. I. inkt, breed 21, hoog 12¼ duim. De kerk, waarvan de overblijfsels thans nog als ruïne over zijn, is waarschijnlijk die tot wier opbouwing vergunning werd verleend in 1196 of 1197; zie het stuk bij van den Bergh, *Oork.*, I, bl. 106, waarin reeds gewag wordt gemaakt van eene andere oude kerk. Het kerkhof vindt men vermeld in den brief van 24 Februarij 1291, v. d. Bergh, II, bl. 352. Bij het stichten van het collegie van kanunniken van de St. Pieters- of Noordmonsterkerk te Middelburg, moesten de kerken Brigdamme, Cleverskerke, Schellach, Zandijk en Gapinge de helft harer inkomsten afstaan ten behoeve van het kapittel en werden zij onder het patronaat van de kerk te Middelburg gebragt, (Mieris, *Groot chart.*, dl. II, bl. 118. Dit regt van patronaat werd op 30 Maart 1323 aan den graaf afgestaan, zoowel van deze kerken, als van die van Oosthoek, aan den Arnedijk (Nieuwerkerke) en ter Buttinge, *ibid*, bl. 306. Opmerking verdient dat Brigdamme, ofschoon reeds in 1197 van eene kerk voorzien, niet wordt genoemd in de bekende brieven van 1247 en 1271, v. d. Bergh, *Oork.*, I, bl. 239, II, bl. 94, waarin

de bezittingen van de abdij te Middelburg worden opgenoemd, zoodat de abdij geene bezittingen in dit ambacht schijnt gehad te hebben, ofschoon er toch een verdrag wordt vermeld tusschen den abt en de beide Paulussen van Brigdamme a°. 1261, over tienden o. a. in Brigdamme, *Oork.*, II, bl. 36, 65. De kerk te Brigdamme is in het jaar 1562 verbrand. Zekere Leunis Domis, anders gezegd Keijzer, oud 27 jaren, geboren te West-Souburg, stak ze in brand uit wraak tegen een landman aldaar, aan wien hij een hemd had ontstolen en die dit had terug genomen. Op 1 Junij 1562 werd de dader te Middelburg levend verbrand, men zie het *Ruig Register* te Middelburg voorhanden; met een enkel woord vindt men hiervan melding gemaakt bij de Wind, *Bijzonderheden uit de geschiedenis van het strafregt* enz., bl. 55.

Het adelijk huis Nieuwenhoven en de ambachtsheerlijkheid Brigdamme.

Drie teekeningen in O. I. inkt, *a.* het huis van voren, *b.* de voorpoort, *c.* het huis van achteren.

In het handschrift van Grijpskerke vindt men hier over: „Nieuwenhoven „is een adelijk huis liggende digt bij de stad van Middelburg, eertijds geweest „zijnde een huis van den geslachte van Borssele en voor een doodslag bij acte „van toen gecedeerd aan den abt en abdij van Middelburg en naderhand bij de „heeren staten van Zeeland, in de troubles met de andere goederen van de ge„noemde abdie verkocht." Deze verkoop had plaats in 1576 en wel, blijkens de rekening van den verkoop der geestelijke goederen, door P. v. d. Baerse in 1578 afgelegd en op het raadhuis te Middelburg voorhanden, met 133 gemeten en 3 roeden lands, gelegen in den kerkenblok van Brigdamme, aan Arent van Dorp. Ten tijde van te Water was dit huis eigendom van Johan Willem Rosevelt, zie *Hoogadelijk Zeeland*, doch het is sedert afgebroken. De ligging van het huis, waarvan de naam nog in het nabij zijnde pad bewaard wordt, is goed te onderscheiden op de kaart vermeld hiervoren bl. 259. Over het geslacht van Nieuwenhove zie men o. a. te Water, a. w., bl. 99 en Ermerins, *Zeeuwsche oudheden*, dl. VI, bl. 162.

Portret van Henricus Goltzius. J. Suijderhoef sculpsit. P. Soutman exc. cum privilegio. gr. fol.

Van boven het wapen van Goltzius, met de spreuk *eer boven golt;* van onder: „Henricus Goltzius sculpturae et picturae ambitum pari celeritate et foelicitate „occupans." Rond het portret vele ornamenten. In de Ms. aanteekeningen van P. de la Rue leest men: „Goltzstein, buitenplaats tegenwoordig van den heere „predikant Plevier, gelegen in 't eiland Walcheren, bij Schellach, heeft voor„heen toebehoord aan den vermaarden oudheidkenner en plaatsnijder Hubertus „Goltzius, waarvan die hof nog den naam van Goltzstein draagt. Voor eene „poort staan deze duistere woorden: *Hybernas aurea seculi*, ik hebbe op die

„ plaats ook een groen bierglas tamelijk groot gezien, besneden met loofwerk en „ beschilderd met deze, meest uitgegane woorden: *pax et quies* en wat verder 15$\frac{8}{4}\frac{1}{}$." Volgens DE LA RUE zou derhalve HUBERTUS GOLTZIUS (1526—1583) op Goltzstein gewoond hebben. Het portret is evenwel van zijn bloedverwant HENDRIK GOLTZIUS (1558—1617). De buitenplaats, ofschoon bij Schellach, lag evenwel onder Brigdamme en de plaats van hare ligging wordt met name aangewezen op de kadastrale kaart hiervoren vermeld. Nog in het eerste vierde dezer eeuw werd zij bewoond, doch sedert zijn huis en koepel afgebroken en het bosch tot akkerland gemaakt.

Kaart van de heerlijkheid Bottinge.

Hierbij opgave der blokken en hunne grootte, uit den overlooper, te weten:

Schotbaar land	1223 gemeten	61 roeden
Leenland	7 „	233 „
Vroon	1 „	— „
Te zamen . . .	1231 gemeten	294 roeden

Volgens de steenrol: bij de breedte 678 gemeten 162 roeden 25 voeten of steenschietens 550 gemeten 87¼ roeden.

Bottinge of ter Buttinge wordt reeds vermeld a°. 1250: „HUGO, scultbetus „de Buttinghe," V. D. BERGH, a. w., bl. 269. Over het geslacht en wapen zie men VAN GRIJPSKERKE in *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 157, die uit dit geslacht alleen REINIER V. D. BUTTINGE en MARIE, gehuwd met ADRIAAN VAN CRUININGEN, vermeldt. Er komen er echter nog andere voor. Zoo was JACOB, de zoon van REINIER in 1503 scheidsman (*Register van verbanden* in het archief van Middelburg, n°. 6, fol. 24 v^{so}.); in 1513 huwde MARGRIET, de dochter van JACOB, met HUGO ANTONISZ. BAENSTOENE (zie de huwelijksvoorwaarden in hetzelfde register, fol. 58 v^{so}.). Ook in de steenrol vindt men andere edelen van dit geslacht genoemd. De ambachtsheerlijkheid was in zeer vele partijen verdeeld. In de 15e. en het begin van de 16e. eeuw vindt men haar voor het grootste gedeelte in het bezit van BORSSELE VAN BRIGDAMME, later BOURGONDIE, die het, althans voor een gedeelte van dat VAN DER BUTTINGE had bekomen, voorts in de geslachten van BUTTINGE zelf en van CROMMENHOUCKE; kleinere gedeelten behoorden aan de geslachten VAN GRIJPSKERKE, VAN POPPENDAMME, VAN DER NADT en enkele anderen, meest allen zeer oude edelen, waarvan men de namen bij de meeste aan deze zijde van het eiland gelegene ambachtsheerlijkheden terugvindt. Het gedeelte van ANNA VAN RAVESTEIN, dat aan haar man ADRIAAN VAN BORSSELE had toebehoord, kwam aan haar broeder PHILIPS, den bastaard van BOURGONDIË, heer van Sommelsdijk en Blaton, admiraal ter zee en in 1516 bisschop van Utrecht; van hem op KAREL VAN BOURGONDIË zijn neef, heer van Falais. Zij bezaten het grootste gedeelte van het ambacht en KAREL komt in 1534 als collator van de kerk voor. Vereenigd met de gedeelten ambacht uit het geslacht VAN CROMMENHOUCKE, kwam dit ambacht in het geslacht VAN DOMBURG. ADRIAAN VAN DOMBURG wordt dan ook a°. 1559 als collator van

de kerk vermeld. Door het huwelijk van MARIA VAN DOMBURG met JAN VAN EIJLL, kwam dit gedeelte der ambachtsheerlijkheid aan hun zoon JAKOB VAN EIJLL, heer van Geisteren en bij testamentaire beschikking van zijne weduwe aan haar neef AUGUSTIJN DE TURCHI. Het gedeelte ambachts dat aan MARGRIET VAN DER BUTTINGE had toebehoord, werd door haar in 1523 verkocht aan FRANÇOIS PAUWELSEN TAS, regeringslid van Middelburg, een ander gedeelte ambachts bleef in het bezit van het geslacht VAN GRIJPSKERKE en kleinere gedeelten in dat van HOOGELANDE, waaruit zij later overgingen aan de geslachten ROSENBURG en EVERSDIJK, PROOST, TAETS VAN AMERONGEN, CROMSTRIEN enz. Het grootst gedeelte van het ambacht, in bezit van de familie TURCHI, werd door NICOLAAS TURCHI, in 1625, verkocht aan JEREMIAS WALEUS. SALOMO WALEUS, op wien het in 1682 was overgegaan, vereenigde hiermede, in 1642, bij koop van CORNELIS TAS het gedeelte dat aan MARGRIET VAN BUTTINGE had toebehoord en sedert 1523 in het geslacht van TAS was gebleven en verkocht in 1649 het vereenigde ambacht aan den domheer NICOLAAS WALEUS en deze in 1652 aan MATHEUS HOEUFFT, wiens zoon, JAN DIEDERIK HOEUFFT, hem in 1669 daarin opvolgde. Zijn zoon LEONARD HOEUFFT vereenigde hiermede het ambacht dat aan het geslacht VAN GRIJPSKERKE had toebehoord en, door het huwelijk van ANNA, de dochter van SIJMON VAN GRIJPSKERKE, met JACOB RENESSE VAN BAER in dat geslacht gekomen, aan GEERAERT VAN DER NISSE was verkocht en op diens kleinzoon JOHAN HUIJSSEN geerfd, in 1698 verkocht was aan JOHAN DE MAUREGNAULT, wiens zoon JOHAN FREDERIK DE MAUREGNAULT het aan genoemden LEONARD HOEUFFT overdroeg. Enkele, zeer kleine gedeelten ambachts, vroeger aan het geslacht HOOGELANDE toebehoord hebbende, vervielen bij gebreke van verhef aan de grafelijkheid en werden gekocht door FRANÇOIS VAN DER BEKE, wiens zoon ze verkocht aan JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE, in wiens geslacht zij bleven, terwijl over enkele dezer portiën geschil bleef bestaan. Van het geheele ambacht groot 678 gemeten, 162 roeden, 5 voeten bij de breedte waren nu 668 gemeten 246 roeden vereenigd in de hand van LEONARD HOEUFFT: van dezen ging het over op zijn zoon JAN DIEDERIK HOEUFFT gezegd PAUW, wiens weduwe, MARIA SUZANNA SILVESTER, het in 1792 verkocht aan mr. MEINARD VAN VISVLIET. Na diens overlijden (1819) droegen in 1826 zijne zuster DANA MAGDALENA VAN VISVLIET, echtgenoot van jhr. FRANÇOIS CLEMENT DE JONGE als eigenares, en DANIËL JACQUES DE SUPERVILLE, weduwnaar van ANNA PETRONELLA VAN VISVLIET, als vruchtgebruiker, de heerlijkheid over aan jhr. MEINARD PIETER DE JONGE, wiens dochter ze in 1866 verkocht aan den tegenwoordigen eigenaar JAN JACOB IMAN SPRENGER.

In Zandvoort, welligt vroeger eene afzonderlijke heerlijkheid doch later met Buttinge vereenigd, zoodat het op de oudste voorhanden steenrol, onder den naam van Buttinge en Zantfoordt, als één ambacht voorkomt, was in 1249 eene kerk en klooster van de Duitsche orde gesticht, later naar Middelburg overgebragt, zie MATTHAEUS, *Fundat. eccles.*, p. 567 en hiervoren bl. 309. Als oudsten commandeur vindt men vermeld JAN VAN POPKINSBURCH en vervolgens (a°. 1291) BARTOET RADINC, zie VAN DEN BERGH, a. w. II, bl. 49.

In het *Aardrijkskundig woordenboek* van VAN DER AA, leest men dat ten noorden van de heerlijkheid Buttinge voormaals lag het kasteel Ravestein. Hiervan is mij niets verder bekend.

Kaart van de heerlijkheid Buttinge.

Kadastrale verzamelingkaart opgemaakt in 1812 of 1818 n. f. door de Fransche ingenieurs.

Overgebleven muurwerk van de kerk van Buttinge. 1743.

Uit *Kabinet van Ned. gezigten.* Het muurwerk is thans opgeruimd.

Kaart van de heerlijkheid Hoogelande.

Hierbij opgave van de blokken en van hunne grootte, te weten:

Schotbaar land	470 gemeten	173 roeden
Vroon	— „	96 „
Te zamen . . .	470 gemeten	269 roeden

Volgens de steenrol waren er verheven: bij de breedte 632 gemeten 203 roeden 10 voeten, of steenschietens 567 gemeten 75 roeden.

De eerste vermelding van Hoogelande vindt men in 1188, V. D. BERGH, *Oork.*, I, bl. 104. Edelen uit het geslacht van Hoogelande vindt men reeds zeer vroeg vermeld, zoo wordt genoemd a°. 1205 GHERARDUS DE HOGELANDE, (KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 292); a°. 1223 HENRICUS *de alta terra*, V. D. BERGH, I, bl. 163; JAN GHERAERT, de officio suo in HOGHELANT, rekening VREDERIC 13¼8. Hoogelande komt zelf voor in de brieven van 1247 en 1271, (V. D. BERGH, I, bl. 239; II, bl. 94), onder de plaatsen waar de abdij van Middelburg bezittingen had.

De heerlijkheid werd vroeger in zeer vele grootere en kleinere partijen bezeten, doch in 1796 was zij slechts in drie partijen verheven en wel op ANNA HENRIETTA MARIA JOSEPHA ANTONETTA DE NEUFF, voor 407 gemeten 207 roeden 10 voeten; op JOHANNA MARIA VAN DEN BRANDE, voor 124 gemeten 62 roeden 6 voeten en op mr. MEINARD VAN VISVLIET, voor 100 gemeten 233 roeden 6 voeten.

De eerste en grootste partij, wier eigenares dan ook den titel van de ambachtsheerlijkheid voerde, behoorde in de laatste helft der 15e. eeuw om niet hooger op te klimmen, aan onderscheidene edelen in vele partijen; zoo vindt men als eigenaar van een aanmerkelijk deel PAUWEL JANSZ., zonder vermelding uit welk geslacht deze was, hij was bezitter van een gedeelte dat toebehoord had aan „EVERDEY BOUDIJNSZ. en gekomen was van jonkvr. ANNA ZOETE, WILLEM LAUREIJSZ. MOENS d^r. en „waartoe te voren te behoiren plach WILLEM en PIETER LAUREIJSZ. ANDRIES MOENSZ. kinderen," namen die wijzen op de oudste edele geslachten van Walcheren (reeds in 1223 komt een MOENS DE KOUDEKERKE voor). Dezelfde PAUWEL was ook in het bezit gekomen van ambacht in Hoogelande van ADRIAAN BARTHOLOMEEUSZ. VAN BEKERKE, dat vroeger van ADRIAAN ADRIAANSZ.

van Bekerke geweest was, van Ghelwijn Jan Domisse en ook gedeeltelijk van het geslacht van Grijpskerke (zie oudste steenrol). De nakomelingen van Lieven Hugez, in 1515 burgemeester van Middelburg en door Karel tot ridder gemaakt, hebben den naam van Hoogelande gedragen, hetzij hij reeds vroeger tot dit geslacht had behoord, hetzij hij, oorspronkelijk tot een ander geslacht behoorende, dien naam eerst heeft aangenomen, nadat hij een groot gedeelte van het ambacht, door koop, in zijne hand had gebragt. Het aandeel van Pauwel kocht hij van diens zoon Pieter en voegde hierbij, insgelijks door koop, de gedeelten ambacht die aan een ander geslacht hadden behoord, door koop van Janneken, Pieternella en Copnine, gezusters, dochters van Pieter Huge Pier Maertssen, en door koop van de gedeelten van Hugo, Marten en Willem, kleinzoon en zonen van denzelfden Hugo Pier Maertssen, van de grafelijkheid, waaraan zij, bij gebreke van lossing, waren vervallen. De zoon van Lieven, Eewout van Hoogelande voegde bij het ambacht, van zijn vader geërfd, nog een gedeelte dat aan het geslacht van Crommenhoucke had behoord, en dit vereenigde ambacht, verreweg het grootste gedeelte der heerlijkheid uitmakende, bleef onder de nakomelingen van dit geslacht van Hoogelande tot dat een gedeelte overging in handen van Willem Pietersen in Rosenburg (a°. 1560 schepen, 1567 burgemeester te Middelburg) en vervolgens door het huwelijk van de dochter van dezen met Marcelis (of Pieter Marcelis) Eversdijk in dit laatste geslacht, niet te verwarren met het Goesche geslacht van denzelfden naam.

Een ander gedeelte, toebehoord hebbende aan Cornelis en Eewout van Hoogelande en ook van Lieven Hugez afkomstig, kwam elk voor de helft in de geslachten Proost en Taets van Amerongen, welke beide gedeelten later vereenigd werden in de hand van Martinus van Cromstrijen, wiens dochter Petronella Maria van Cromstrijen, gehuwd met Marcelis Eversdijk, ook dit gedeelte in het geslacht van Eversdijk overbragt, zoodat hare dochter Jacoba Martina Eversdijk in 1706 eigenares was van 407 gemeten 207 roeden 10 voeten ambacht. Zij was gehuwd met Simon de Neuff, die in 1693 tot den adelstand verheven, het wapen van zijne vrouw aannam, (d'Herckenrode, *Nobiliaire*, p. 1415). De heerlijkheid ging verder over, 29 October 1711 op haar zoon Simon Balthazar de Neuff, 3 Maart 1741 op diens zoon Simon Charles de Neuff, op 27 Junij 1768 op zijn zoon Simon Joseph Charles de Neuff en eindelijk op 1 Julij 1794 op Anna Henrietta Maria Josepha Anthonetta de Neuff, gehuwd 1°. met den graaf d'Oultremont en 2°. met F. J. du Bois baron de Nivele. Thans is eigenaar der heerlijkheid baron de Gilman de Zevenbergen, te Antwerpen.

De tweede partij groot 124 gemeten 62 roeden 6 voeten is afkomstig gedeeltelijk uit de nalatenschap der Hoogelandes en wel het gedeelte groot 81 gemeten 161 roeden dat op Jasper, den zoon van Eewout was gekomen, wiens zonen Jan en Eewout dit deelden, tot dat het geheel (a°. 1608) op Jan gekomen, op 15 October 1614 aan zijne zonen Eduard en Cornelis van Hoogelande overging. Later werd François van de Beke, door koop van de grafelijkheid,

er eigenaar van, wiens zoon het op 15 October 1671 verkocht aan JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE, die op 24 Jan. 1680 tevens van de stad Middelburg kocht een gedeelte ambachts in Hoogelande, groot 42 gem., 101 r., dat de stad had aangekocht van CONSTANTINA HUIJSSEN, de dochter van JOSINA GELEIJNSEN, wier vader GELEIJN PIETERSEN het zelf door koop had verkregen. Vroeger had dit laatste gedeelte behoord tot den boedel van ADRIAAN VAN BORSSELE VAN BRIGDAMME en na hem tot dien van zijne weduwe de vrouw VAN RAVESTEIN en had eerst voor een aanmerkelijk deel, behoord aan het geslacht VAN DER BUTTINGE. Na JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE zijn deze gedeelten vereenigd in het geslacht VAN DEN BRANDE gebleven en overgegaan, eerst bij koop (15 Sept. 1710) op PIETER VAN DEN BRANDE en voorts bij erfopvolging 14 April 1719 op JAN PIETER, 28 Mei 1759 op JOHAN PIETER en 3 Dec. 1794 op JOHANNA MARIA VAN DEN BRANDE, gehuwd met M. E. C. VERSLUIJS, wiens zoon jhr. W. VERSLUIJS thans nog eigenaar van dit gedeelte is.

De derde partij eindelijk, groot 100 gem., 233 r., 6 v. heeft voor een gedeelte (44 gem. 84 r.) toebehoord aan ANNA VAN BORSSELE VAN DER VERE en is voorts overgeërfd op haar zoon ADOLF en kleinzoon MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË uit wiens boedel het is overgegaan op de stad Vlissingen, die het op 12 Augustus 1699 verkocht aan JOHAN DE MAUREGNAULT. Deze was inmiddels, 5 December 1698, eigenaar geworden van een gedeelte toebehoord hebbende aan JOHAN HUIJSSEN die dit op 14 October 1670 had geërfd van zijn moeders vader GERARD VAN DER NISSE. Deze had het gekocht van JULIANA VAN RENESSE, die het had geërfd van haar vader FREDERIK VAN RENESSE VAN BAER. Dit ambachtsgedeelte had in vroegeren tijd voor een zeer klein onderdeel toebehoord aan het oude geslacht van POPPENDAMME en was bij gemis van verhef, aan de grafelijkheid vervallen, door JACOB VAN RENESSE VAN BAER gekocht; het grootste had toebehoord aan het geslacht van GRIJPSKERKE en was door het huwelijk van ANNA, de erfdochter van SYMON VAN GRIJPSKERKE met JACOB VAN RENESSE VAN BAER in dit geslacht gekomen. Het ambacht in Hoogelande van JOHAN DE MAUREGNAULT ging op 22 Februarij 1718 over op zijn zoon JOHAN FREDERIK en op 12 April 1753 op de dochter van dezen, JOHANNA MARGARETHA DE MAUREGNAULT, die het op 21 Augustus 1775, bij koop, overdroeg aan mr. MEINARD VAN VISVLIET. Dit gedeelte heeft vervolgens dezelfde heeren gehad als Buttinge, zie hiervoren bl. 662 en is tegenwoordig ambacht toebehoorende aan den heer J. J. I. SPRENGER.

Ruïne van de kerk te Hoogelande.

Teekening in sepia, breed 25, hoog 17½ duim. De stichting van de kerk had plaats in het jaar 1188; hare moederkerk was de Westmonsterkerk te Middelburg. Den stichtingsbrief vindt men het eerst uitgegeven in *Nehalennia* 1849, bl. 202 volgg., men vergelijke wat AB UTRECHT DRESSELHUIS er aldaar over schrijft, bl. 206—220.

Kaart van de heerlijkheid Poppendamme.

Hierbij opgave der blokken, uit den *Overlooper*, met hunne grootte, te weten 220 gemeten 75 roeden; volgens de steenrol: bij de breedte 490 gemeten 224 roeden 6 voeten. Op de oudste steenrollen vindt men niet meer dan 480 gemeten 274½ roeden, bij de breedte en steenschietens 422 gemeten 172½ roeden. Dit verschil moet, volgens de laatste steenrol, toegeschreven worden aan het verhef, door FREDERIK VAN RENESSE, in 1612 van tien gemeten meer dan waarvoor deze partij bekend stond.

Over het oude geslacht van POPPENDAMME, zie men GRIJPSKERKE in *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 168, waar men vele edelen uit dit geslacht vindt opgeteekend. Onder de 67 gezworenen in Zeeland voor de hooge vierschaar in 1290 benoemd, (KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 955) komt voor GHEROULF LI NEVE, die, blijkens den brief bij V. D. BERGH, *Oorkondenboek*, II, bl. 305/6 een POPPENDAMME was. In de eerste voorhanden rekening B. W. S. vindt men genoemd SCAET CLAESSZ. VAN POPPENDAMME, beiden niet opgenoemd bij GRIJPSKERKE. Later waren edelen uit dit geslacht in de regering van Middelburg. Poppendamme, dat in den brief van 1247 wordt vermeld, behoorde kerkelijk tot Oostkappel, zie V. D. BERGH, *Oorkondenb.*, I, bl. 239; II, 94.

In de oudste voorhanden steenrol vindt men als ambachtsheeren van Poppendamme vermeld: SIJMON HENRICK JACOBSZ. VAN GRIJPSKERKE voor 70 gemeten 267½ roeden; JACOB HENRICK JACOBSZ. VAN GRIJPSKERKE voor 141 gemeten 235½ roeden; JAN DE LANNOY en PHILIPS DE LANNOY, heer van Molenbais, „dat jonkvrouwe MARGR. VAN BOURGONDIË, heer BOUDEWIJNSDOCHTER, zijns „moeders was, gekomen van heer BAUDEWIJN de bastert, voor 73 gemeten 174 „roeden; jonkvr. MARGR. VAN DER NADT, die van PIETER VAN DER NADT huers „broeders was, voor 31 gemeten 200 roeden en PHILIPS VAN BOURGONDIË voor „145 gemeten 195½ roeden," met vermelding dat dit gekomen was van „REIJ„NIERE, heer CORNELIS ende BOUDEWIJN, WILLEM REIJNIERSE kinderen en die „mijn vrouwe VAN RAVESTEIJN beseten heeft;" dus waarschijnlijk uit het geslacht VAN DER BUTTINGE afkomstig. Voorts enkele, zeer kleine partijen op anderen, te weten op PAUWEL JANSSEN, met dezelfde voorgangers als hiervoren gezegd is op Hoogelande, EVERDEIJ BOUDINSSEN enz.; ook ADRIAAN BEIJERSSEN VAN VOCXDAL, terwijl van de edelen uit het geslacht POPPENDAMME, geen ander aldaar voorkomt dan SYMON ADRIAANSSEN VAN POPPENDAMME, en wel voor niet meer dan 2 gemeten 22 roeden. Het op zichzelf reeds niet groot gedeelte van genoemden PAUWEL werd door zijn zoon PIETER, aan LIEVEN HUGEZ verkocht, die het, even als Hoogelande aan zijne nakomelingen naliet. Van een onderdeel van dit gedeelte, niet meer bedragende dan 6 gemeten 90 roeden zijn CORNELIS en JAN EWOUTSZ. VAN HOOGELANDE de laatste bezitters geweest. Na hen kwam JACOB PROOST en ERNESTE VAN AMERONGEN, ieder voor de helft, in het bezit er van, terwijl die gedeelten in de geslachten van PROOST en AMERONGEN zijn gebleven tot dat zij weder vereenigd zijn in handen van MARTINUS VAN CROMSTRIJEN, wiens dochter PETRONELLA MARIA op de steenrol

voorkomt als laatste persoon op wie deze partij verheven is. De overige gedeelten van dit ambacht, na voor een gedeelte gekomen te zijn in de geslachten van POLANEN, BEKERKE enz. zijn allen, in tien partijen, vereenigd geworden in handen van SYMON VAN GRIJPSKERKE, wiens dochter ANNA door haar huwelijk met JACOB VAN RENESSE VAN BAER de heerlijkheid voor een gedeelte overbragt in dit geslacht; een ander gedeelte werd toegewezen aan edelen VAN GRIJPSKERKE. In 1666 werd GERARD VAN DER NISSE, als kooper beleend met de ambachtsheerlijkheid Poppendamme, zoowel met het gedeelte dat aan JACOB VAN GRIJPSKERKE, later aan zijn broeder JOHAN VAN GRIJPSKERKE had toebehoord, doch bij gebreke van erfgenamen aan de grafelijkheid was vervallen, als met het gedeelte dat toebehoord had aan ANNA JULIANA VAN RENESSE, echtgenoot van WILLEM VAN RENESSE, heer van Blijenburg en nicht van FREDERIK VAN RENESSE, den zoon van ANNA VAN GRIJPSKERKE. Na GERARD VAN DER NISSE kwam de heerlijkheid bij erfopvolging, 14 October 1670, aan zijn kleinzoon JOHAN HUIJSSEN; op 15 Januarij 1721 op den neef van dezen, GERARD DE MAUREGNAULT, die het naliet aan zijne weduwe JOHANNA DEL TOMBE (28 Mei 1728). Haar zoon JOHAN KAREL VAN CATTENBURG volgde haar op (23 Maart 1748), uit wiens insolventen boedel zij in 1768 (verhef op 6 Junij) werd aangekocht door ADRIAAN STEENGRACHT. Na zijn dood ging zij over (12 Jan. 1771) op zijn zoon GALENUS DIGNUS, die haar op 11 April 1792 verkocht aan PIETER DEKKER en WILLEM WISSE. In 1822 ging de ambachtsheerlijkheid bij koop over aan jhr. M. C. PASPOORT, wiens oudste zoon haar thans nog bezit.

Kaart van de heerlijkheid van Poppendamme.

Schetskaartje in potlood door VERHEIJE VAN CITTERS, getrokken uit de kadastrale kaart van Grijpskerke.

't Huijs en hoff te Poppendamme.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 671. Hierop de wapens van DE MAUREGNAULT en HUIJSSEN. „Het huis van Poppendamme" zegt JACOB VAN GRIJPS-„KERKE, *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 169, „is gelegen in een ambogt mede Pop-„pendamme genaemd. Het is geheel geruïneerd en met het geslacht van dien „naem vergaen." Ik vind evenwel, in de meer genoemde rekening, door PIETER VAN DER BAERSE, van den verkoop der geestelijke goederen, dat in 1576 verkocht zijn aan ARENT VAN DORP: „90 gemeten, 140 roeden in Poppen-„damme, in den blok daer de proost van Zoetendale's huys in staet." Het is dezelfde blok, waar het hof van Poppendamme in gelegen is, zoo dat men mag aannemen dat zoo het welligt vroeger aan edelen van het geslacht van POPPENDAMME heeft toebehoord, het later of aan de abdij te Middelburg, of aan het klooster van Soetendale is gekomen en gediend heeft tot verblijf van den proost van dat vrouwenklooster. De plaat bij SMALLEGANGE vertoont het huis zooals dit later weêr is opgebouwd, zie ook GARGON, *Walchersche Arkadia*, dl. I, bl. 221.

Kaart van de heerlijkheid Grijpskerke.

Hierbij opgave van de blokken en hunne grootte, volgens *den Overlooper*, te weten:

Schotbaar land	691	gemeten	72	roeden
Leenland	62	"	37½	"
Te zamen	753	gemeten	109½	roeden

Volgens de latere steenrollen:

Bij de breedte	1656	gemeten	225	roeden
Steenschietens	1485	"	132	"

Over het zeer oude geslacht VAN GRIJPSKERKE, volgens sommigen van een hoofd der Noormannen afkomstig, zie men J. VAN GRIJPSKERKE, *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 165, 166. Onder de gezworenen van Zeeland Bewesterschelde a°. 1290 komt voor HAMER DE GRIPSKERKE, KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 955, bij V. D. BERGH, *Oorkondenboek*, II, bl. 321; in 1299 wordt genoemd een CLAYS WOUTERSSONE VAN GRIJPSKERKE, MIERIS, I, bl. 607 enz. Of het adelijk geslacht GRIJPSKERKE, in de 15e eeuw voorkomende en dat, volgens hetgeen JACOB VAN GRIJPSKERKE in het eerste concept van zijn werk, daaromtrent mededeelt, met zijn dood en dien van zijn broeder JOHAN, in de mannelijke lijn in de 17e eeuw zou zijn uitgestorven, ofschoon het volgens voorhanden genealogiën, tot in de 18e eeuw moet hebben voortgeduurd, tot dat aloude geslacht heeft behoord, zal bezwaarlijk thans nog uitgemaakt kunnen worden. Op een zegel uit de 18e eeuw, vond de heer J. P. VAN VISVLIET, als wapen van VAN GRIJPSKERKE een vogel, en dus geheel verschillende van het wapen zooals dit door de latere edelen van Grijpskerke is gevoerd.

In deze heerlijkheid bezat de vrouw van Ravestein 584 gemeten 150 roeden ambachts, haar aangekomen van haar gemaal ADRIAAN VAN BORSSELE VAN BRIGDAMME; dit ambacht kwam, evenals nog 200 gemeten 94 roeden die aan BOUDEWIJN VAN RIJSSEL, den bastaard VAN BOURGONDIË, hadden toebehoord, aan MARGARETHA, de dochter van dezen BOUDEWIJN en gehuwd met PHILIPS DE LANNOY, heer van Molembais. Hun zoon JEAN DE LANNOY bezat beide partijen, waarna de eerste is overgegaan op HERMAN VAN BOURGONDIË, heer van Sommelsdijk, wiens grootvader KAREL de broeder van MARGARETHA was geweest. Van hem ging deze partij ambachts, 21 Mei 1610, bij koop over op NICOLAAS DE VRIESE en van dezen op 19 Augustus 1633, op FRANÇOIS en GILLIS DE VRIESE; voorts van GILLIS DE VRIESE op zijne zuster ELISABETH, op 14 Februarij op (hare dochter?) MARIA ELISABETH VAN ARCKEL, en op 14 Januarij 1784 op haar zoon GOZEWIJN BERNAGE, tot dat het op 17 Mei 1745 getransporteerd werd op DANIEL TULLEKEN en van dezen op 24 October 1793 op zijn neef J. J. DE BRUIJN.

De overige gedeelten van het ambacht behoorden, behalve eenige zeer kleine partijen die verheven waren op edelen uit de geslachten van POPPENDAMME en VAN DER NADT, aan onderscheidene leden van het geslacht GRIJPSKERKE. Zij werden met de 200 gemeten 94 roeden die van BOUDEWIJN VAN RIJSSEL afkom-

stig waren, vereenigd in de hand van SYMON VAN GRIJPSKERKE, wiens dochter ANNA, door haar huwelijk met JACOB VAN RENESSE VAN BAER, die door koop van de grafelijkheid eigenaar werd van de gedeelten ambacht van de POPPENDAMME's, de heerlijkheid overbragt in het geslacht der RENESSE's. Toen echter hierover met de nog overgeblevene mannelijke afstammelingen van de VAN GRIJPSKERKE's eén proces ontstond, bleven de beide geslachten, ieder voor een gedeelte, in het bezit dezer heerlijkheid, tot dat GEERAERDT VAN DER NISSE in 1666, door koop zoowel van de ambachtsportiën die aan JULIANA VAN RENESSE, als die aan JOHAN VAN GRIJPSKERKE het laatst hadden toebehoord, de geheele heerlijkheid, met uitzondering alleen van de hiervoren genoemde partij van de familie DE VRIESE, bekwam. Na hem heeft dit ambacht groot 1072 gemeten 91 roeden, dezelfde heeren gehad als Poppendamme, waarover men zie hiervoren bl. 667.

Kaart van de gemeente Grijpskerke. Uitgave van HUGO SURINGAR, te Leeuwarden, 1866.

Uit KUIJPER, *Gemeente-atlas van Nederland*; schaal van 1—50000.

Het dorp Grijpskerke. C. P(RONK) d. H. S. f.

Uit *Kabinet van Nederl. gezigten*.

't Dorp Grijpskerke.

't Zelve anders.

Beiden uit de verzameling vermeld hiervoren, geschetst door J. GARDINER VISSCHER en geteekend door J. BULTHUIS; zij komen ook voor in BACHIENE, *Vaderlandsche geographie*, 2e uitg. GRIJPSKERKE vindt men reeds vermeld in de brieven van 1247 en 1271; het behoorde kerkelijk tot Oostkapelle. Tot het gebied der gemeente behooren thans de heerlijkheden van Hoogelande, Buttinge en Zandvoort, Poppendamme en Grijpskerke.

Molembais.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 672. Van boven het wapen van REIGERSBERG; van onderen: „'t huys te Molembais int eyland Walcheren groot „80 gemeten toebehoorende d'heer JOAN VAN REYGERSBERGH, gecommitteerde „raet ter admiraliteyt v. Amsterdam en dijkgraaf van de Beemster."

De naam van de buitenplaats Molembais zal wel afkomstig zijn van PHILIPS of van JEAN DE LANNOY, achtereenvolgens heeren van Molembais in Henegouwen, in het geslacht van LANNOY gekomen door het huwelijk van GUIBERT DE LANNOY met CATHARINA eenige dochter van JEAN DE SAINT AUBIN heer van Molembais. Zij waren, zoo als wij hiervoren gezien hebben, bezitters van een groot gedeelte van de heerlijkheid van Grijpskerke. Of zij echter een steenen

huis of een hof gehad hebben, waar nu de buitenplaats Molembais is gelegen, is mij niet gebleken.

Portret van HUGO DE GROOT. A. SCHOUMAN del. J. HOUBRAKEN fec. J. TIRION exc. 8°.

Hierbij facsimile van het handteeken van DE GROOT.

Portret van HUGO DE GROOT. 8°.

Portret van MARIA REIGERSBERGEN. J. HOUBRAKEN sculp.

MOLEMBAIS, is geweest eigendom van het geslacht VAN REIGERSBERG, en volgens de overlevering heeft MARIA VAN REIGERSBERG daar gewoond, toen HUGO DE GROOT haar zijn hof maakte. Het vers van DE GROOT „*Suburbanum Reigersbergiorum*," in de *Poëmata*, p. 286, (editie van 1670) voorkomende, schijnt mij evenwel toe niet op Molembais te zien, doch op eene andere buitenplaats bij Veere; DE GROOT spreekt toch aldaar van een vliedberg van waar men de schepen in zee varende zien kan. Molembais is lang gebleven in de familie VAN REIGERSBERG; op het einde der 18e eeuw behoorde het aan WILLEM WISSE. Later kwam het in handen van den heer C. VIS, wiens zoon mr. W. PH. VIS, thans eigenaar dezer buitenplaats is.

Munnikhof.

Teekening in O. I. inkt, gevolgd naar het plaatje in den 4en druk van de *Galathea* van CATS. Hierbij eene korte aanteekening uit SMALLEGANGE en DE LA RUE, *Geletterd Zeeland.*

Het munnikenhof. J. H. REIJGERS cop. 1810.

Teekening in O. I. inkt, breed 41, hoog 27½ d., naar eene schilderij, vroeger hangende op de buitenplaats het Munnikenhof. Van boven twee wapens, het een van ROUBERGEN, het andere een vrouwenwapen. Op de poort van de buitenplaats staat het jaartal 1629.

Portret van JACOB CATS, raadpensionaris van Holland. MIEREVELD pinxit. J. HOUBRAKEN fecit. Is. TIRION excudit. 8°.

Portret van mr. ADRIAAN STEENGRACHT, NIC. zoon. Heer van Grijpskerke en Poppendamme enz. 8°.

Van onder: „door J. HOUBRAKEN gegrav. na het orig. schilderij van APPELIUS, berustende bij deszelfs broeder den fiscaal J. STEENGRACHT." Hierbij zijn handteeken.

Volgens het berigt, voorkomende bij SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 672, en zoo als ook de naam aanduidt, is het Munnikenhof in vroegere tijden gebouwd of bewoond door de geestelijken van de abdij te Middelburg en diende het tot lust-

plaats van den abt. Bij den verkoop der geestelijke goederen in 1576, werden blijkens de vroeger vermelde rekening van PIETER VAN DER BAERSE, de goederen van de abdij, onder Grijpskerke gelegen, voor verreweg het grootste gedeelte gekocht door den admiraal WILLEM VAN TRESLONG VAN BLOIS. Uit de omschrijving van de blokken door hem gekocht, mag men opmaken dat daaronder zal begrepen geweest zijn het Munnikenhof, ofschoon dit niet met name genoemd wordt; welligt was het huis in den oorlog verwoest. Later vindt men als eigenaars of bewoners de familie MOUCHERON en daarna JACOB CATS, zie J. H. DE STOPPELAAR, *Cats te Middelburg*, bl. 1. Na CATS is het Munnikenhof bewoond door VAN ROUBERGEN, naar alle waarschijnlijkheid den stichter van het gebouw zoo als dit op de hiervoren vermelde teekening voorkomt. Ten tijde van SMALLEGANGE was het bewoond door GILLIS VAN RIJCKEGEM. Later werd eigenaar mr. ADRIAAN STEENGRACHT, na wiens dood het overging op zijn zoon GALENUS DIGNUS STEENGRACHT en na diens overlijden op zijne zuster JACOBA PETRONELLA. Uit haar boedel is op 29 Maart 1852 dit hof publiek verkocht aan A. TAK, gehuwd met de dochter van hare zuster, M. POUS, wiens zoon thans eigenaar is van de hofstede. De buitenplaats is gesloopt.

Portret van NICOLAUS EVERARDI.

In medaillon; uit VALERIUS ANDREAS *Imag. doct. vir.* Onder het portret: „NICOLAUS EVERARDI fil. Middelburgensis rudis eloquio, sed scientia perquam „peritus; qui praeses ottodecim annos erat Curiae Hagensis etc.

Portret van NICOLAUS EVERARDI.

Uit FREHER, *Theatr. vir. erud.* Onder het portretje: „NICOLAUS EVERARD. „juris. doct. et prof. Mechliniensis."

Portret van NIC. NICOLAI GRUDIUS. J. MUL sculps.

Onder het portret: „NIC. NICOLAI GRUDIUS eq. aur. Carolo V Imp. a consi„liis ordinis Aurei velleris scriba."

Portret van HADRIANUS MARIUS NIC. fil. J. MUL sculps.

Onder het portret: „HADRIANUS MARIUS NIC. fil. Eq. Carolo V Imp. a con„siliis, Gelriae cancellarius."

Portret van JOHANNES SECUNDUS. J. DE MUL sculps.

Onder het portret: „JOHANNES SECUNDUS NIC. f. J. C. et poëta elegantiss." Deze drie portretjes komen voor in: *Trium fratrum Belgarum poëmata et effigies ed.* BONAVENTURA VULCANIUS. Lugd. 1612.

Portret van JOANNES SECUNDUS. E. DE B. f. 4°.

Uit FOPPENS, *Bibl. Belg.*

Portret van JOANNES SECUNDUS. B. PICART sculp. 1730. kl. 8°.

Onder het portret:

Talis Joannes oculis eram et ore Secundus,
Festinans quintam claudere Olympiadem;
Praevenit cita mors, at docti dextra Scorelli
Quam dederat, vitam laedere non potuit.

HADR. MARIUS frater.

Bij deze portretten zijn gevoegd copieën van de grafschriften der gedenkteekenen ter eere van NICOLAAS EVERARDI, door zijne vrouw en kinderen opgerigt te Brussel in 1532 en vernieuwd a°. 1638, te vinden bij DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 278; van EVERARD NICOLAI, in 1561 door zijne kinderen opgerigt en van ADRIAAN NICOLAI en zijne vrouw ELISABETH BLOCK VAN DUVENEDE. Hierbij eene korte aanteekening over NICOLAAS EVERARDI en zijne zonen.

Over NICOLAAS EVERARDI, zoon van EVERARDUS en SOETJE (GLYCERA), onzeker uit welk geslacht, volgens het wapen door hem gevoerd uit dat van GRIJPSKERKE, bijgenaamd van Middelburg, geboren volgens sommigen te Grijpskerke, volgens anderen te Middelburg a°. 1462, gehuwd met ELISABETH DE BLIJOUL, president van het hof van Holland a°. 1509—1528, president van den hoogen raad te Mechelen 1528—1532 en aldaar overleden in Augustus 1532, zie men o. a. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 274—280. De portretten van drie zijner zonen, allen, op verschillend gebied, merkwaardige mannen, zijn hierbij gevoegd wegens de geboorteplaats van hun vader, ofschoon mij niet bekend is dat zij in eenige betrekking tot Grijpskerke gestaan hebben; alleen vond ik in de oude steenrol dat leenland in Grijpskerke verheven was op FRANCISCUS NICOLAI, secretaris van Middelburg, waarschijnlijk den zoon van NICOLAAS EVERARDI; FRANCISCUS, advokaat, wordt vermeld in een brief van NICOLAAS GRUDIUS aan zijn broeder ADRIAAN van 25 Maart 1534, in BURMAN, *Syll.*, t. II, p. 217. Over NICOLAAS EVERARDI, zijne zes zonen en verdere nakomelingen is belangrijk eene geslachtlijst met aanteekeningen in afschrift in mijn bezit en in 1728 vervaardigd door JACOB VAN GRIJPSKERKE, raad, secretaris en pensionaris honorair van Vlissingen (niet te verwarren met den schrijver van *het Graafschap van Zeeland*), en inzonderheid W. J. C. VAN HASSELT, in *de Gids*, 1839, *mengelwerk*, bl. 356—384, waar ook over de hier boven vermelde portretten wordt gehandeld.

Twee eigenhandige brieven van JOHANNES COCCEJUS, d.d. 9 Februarij en 2 September, aan WILLEM ANSLAER.

Hierbij gelegd omdat WILLEM ANSLAER te Grijpskerke geboren is (28 December 1633); hij had tot vader JACOBUS ANSLAER, predikant aldaar, werd predikant a°. 1659 te Bieselinge en Capelle, 1668 te Arnemuiden, 1670 te Veere, 1675 te Delft en 1681 te Amsterdam. Hij overleed te Velzen 14 Julij 1694. JOHANNES COCCEJUS was zijn schoonvader.

Afbeelding van het voormalige klooster Kerkwerve of St. Jan ten Heere, in Walcheren.

Teekening in kleuren. Hierbij de volgende aanteekening van de hand van VERHEIJE VAN CITTERS: „Ruwe schets van 't vrouweklooster Kerckwerve of „St. Jan ten Heere in Walcheren, na een oude afbeelding aldaar hangende, „denkelijk ingevolge het fatsoen van eene daarop geplaatste koets, vervaardigt „vóór 1640; thans het oostelijk gedeelte of vleugel van het tegenwoordige gebouw."

Het voorplein op het lusthof St. Jan ten Heere, eertijds geweest het klooster Kerkwerve enz., toebehoorende aan den heer en mr. JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE enz., aan Z. H. Ed. opgedragen door J. ARENDS 1780, dirigé par NÉE et MUSQUELIER, même année.

Ook met Fransch bijschrift en het wapen van VAN DEN BRANDE. Hierbij de gedrukte beschrijving der buitenplaats St. Jan ten Heere, (door J. W. TE WATER). Over het oude klooster te Kerkwerve ligt nog veel in het duister, gedeeltelijk wegens de weinige berigten die daarover tot ons gekomen zijn, gedeeltelijk wegens de onzekerheid of wat men vindt op het klooster Kerkwerve in Walcheren dan wel op dat in Schouwen betrekking heeft. Reeds door WILLEBBROHD zou eene kerk te Kerkwerve gesticht zijn, zie VAN LOON, *Aloude historie*, dl. I, bl. 297.

Men vindt dat reeds koning WILLEM aan „de heeren van het Sint Jans gast- „huis in Kerkwerve, in Walcheren" vrijdom over hun toekomende landen heeft verleend, cf. J. H. DE STOPPELAAR, *Inventaris van het oud Archief der stad Middelburg*, bl. 7, nº. 21, uit de rentmeesters rekening B. W. S. 146$\frac{2}{3}$. In 1300, 8 April, verleent de heer VAN VOORNE, burggraaf van Zeeland „aan „de heeren van het Sint Jans gasthuis in Kerkwerve, in Walcheren, vrijdom „van schot voor 180 gemeten ambacht, bij verlof van den graaf van Holland, „door den bisschop VAN ZUDEN in Domburg gekocht, alsmede van nog andere „partijen ambachts te zamen zestien gemeten, waarvan acht liggen voor de poort „van Kerkwerve," ibid bl. 5. In 1313 vindt men gewag gemaakt van de 20 gemeten lands toebehoorende aan dezen JACOB VAN ZUDEN, kommandeur van de St. Jansorde te Utrecht „daar onse huse op staen van Kerkwerve," MIERIS, dl. II, bl. 136; in 13$\frac{1}{1}\frac{7}{8}$ 2 Maart wordt de vrijdom door koning WILLEM verleend, door graaf WILLEM III bevestigd en dergelijke bevestiging vindt men nog in 1405 door WILLEM VI, DE STOPPELAAR, l. c., bl. 27, nº. 104. In de rekening B. W. S. 13$\frac{3}{3}\frac{1}{2}$ vindt men: „in Domburg die commandeur van Zante Janshuse 175 gemeten amb. die bewijst hier op syn eyghen land." Genoeg om te bewijzen dat de St. Jansheeren hier van zeer oude tijden af, een gasthuis hebben gehad. Hoe hiermede overeen te brengen is dat het, zoo als de heer VAN CITTERS aanteekent, een vrouwenklooster is geweest weet ik niet; eene bevestiging van deze bewering kan men evenwel vinden in de magtiging, in 1453 verstrekt door paus NICOLAAS op de abten van St. Paulus en St. Salvator te

Utrecht en van St. Pancras te Voorne om het St. Janshuis te Kerkwerve te hervormen, SCHOTEL, *de abdij van Rijnsburg*, bl. 68, en van elders blijkt dat ook vrouwenkloosters tot de St. Jansorde behoord hebben, cf. MATTHAEUS, *Anal.*, t. V, p. 948. Voorts vindt men vermeld dat Kerkwerve een „praefectus" had, staande onder den provinciaal te Utrecht, MATTHAEUS, ibid, p. 943.

De kommandeur van Kerkwerve, die welligt op het zoogenoemde prelaatshuis in Poppekerke woonde, komt voor als bezitter van 450 gemeten in de vijf ambachten, SCHOTEL, a. w., bl. 127; en nog in 1546 vindt men vermeld heer JOOS, priester, kommandeur van de godshuse in Kerkwerve, zie KESTELOO, *Domburg*, bl. 91 en RÖMER, *Kloosters en abdijen enz.*, I, bl. 187, 308, 475. Bij den verkoop der geestelijke goederen in Walcheren werd het gekocht door ARENT VAN DORP; in de rekening, door PIETER VAN DEN BAERSE van dien verkoop in 1578 afgelegd, vindt men daaromtrent: „van ARENT VAN DORP van „den houve ofte convent van Kerkwerve inhoudende 128 gemeten 104 roeden „gelegen in den block daer het klooster Kerkwerve inne staet met de hofstede „ende boomgaert 44 gemeten 100 roeden; noch in de block van Kerckwerve „79 gemeten 98 roeden ende in den block daer Th^s dominus inne woont 4½ „gemeten 5 roeden. £ 391 — 9 sch. 1—12." Op 10 December 1579 verkocht hij het voor *f* 4000 aan NICOLAAS DIRKSE, wiens weduwe het bemaakte aan haren jongsten zoon JAN KLAASSEN, ook genoemd TEN HEERE. Deze verkocht het weder op 22 November 1626 aan HUBRECHT DE HAZE, lid van den magistraat te Middelburg. Van hem kwam het op FRANÇOIS VELTERS, gehuwd met HENRIETTE THIBAUT en na hem op zijn zoon HENDRIK VELTERS, gehuwd met JOHANNA VAN DEN BRANDE; zie TE WATER, a. *beschrijving*. VELTERS vermaakte het goed (a°. 1732) aan JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE, wiens overgrootvader broeder van den vader van JOHANNA VAN DEN BRANDE was geweest. Van hem ging het in 1780 over op zijn zoon JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE en vervolgens op de dochter van dezen, MARIA PETRONELLA VAN DEN BRANDE, gehuwd met M. E. C. VERSLUIJS, wiens zoon jhr. WILLEM VERSLUIJS thans nog eigenaar en bewoner van de buitenplaats is. Het huis zoo als het zich tegenwoordig voordoet is gebouwd door den heer VAN DEN BRANDE; in het midden der vorige eeuw was het toch niet meer dan eene gewone hoeve, volgens het berigt in *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 249. Terwijl de naam van St. Jan zijne natuurlijke verklaring vindt in het vroegere klooster, komt het mij niet onwaarschijnlijk voor dat TEN HEERE de geslachtsnaam zal geweest zijn van NICOLAAS DIRKSE, welligt een zoon van DIERIK JANSSEN, in 1554 baljuw van Veere, zoodat men alsdan tot verklaring van dezen naam, evenmin als die van het nabij gelegen Hazenberg, klaarblijkelijk van den Vliedberg aldaar en den eigenaar DE HAZE afkomstig, tot vergezochte uitleggingen of gissingen zijne toevlugt behoeft te nemen. Dat Kerkwerve, ofschoon in Domburg buiten gelegen, hier reeds behandeld wordt, is omdat het even als Poppekerke, zonderling genoeg, door den prins van Oranje, tot het regtsgebied van Middelburg is gebragt.

Kaart van de ambachtsheerlijkheid Popkensburg, gezegd St. Laurens.

Te zamen met Buttinge en Noordmonster; eene afzonderlijke kaart der heerlijkheid vindt men op het blad waarop de kaart van Buttinge hiervoren gemeld voorkomt.

Hierbij opgave der blokken en hunne grootte, volgens *den Overlooper*, te weten:

Schotbaar land	895 gemeten	215½ roeden
Leenland	149 "	295 "
Te zamen . . .	1045 gemeten	210½ roeden

Volgens de steenrol:

Bij de breedte	1014 gemeten	14 roeden
Of steenschietens.	814 "	14 "
Dus vrij	200 gemeten.	

Over de heerlijkheid Popkensburg gezegd St. Laurens, zie men inzonderheid Ermerins, *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 177 volgg., waar eene verhandeling zoowel over deze heerlijkheid, als over het kasteel Popkensburg voorkomt, waarvan de berigten door den heer Verheije van Citters aan den schrijver waren verstrekt. Van zijne hand bestaat ook eene schriftelijke memorie door hem ingediend ter voldoening aan de publicatie van de volksrepresentanten van Zeeland van 4 Augustus 1795, en waar vele belangrijke punten van Zeeuwsch regt in worden behandeld.

Reeds in 1290 vindt men een Jan van Popkensburg vermeld, zie hiervoren bl. 662. Ook het geslacht van Coudekerke had hier ambacht liggen. „Rase „de Coudekerk c. fratribus suis," zoo leest men in de rekening van Vrederic 13⅞, „de precaria, de omnibus officiis ipsorum in Coudekerck et Poppedamme. Popkensburg, Brigdammis Noordmonster."

De ambachtsheerlijkheid en het kasteel schijnen van ouds dezelfde eigenaren gehad te hebben; eerst na den dood van Anna van Bourgondië is hierin verandering gekomen. Zij behoorde aan het geslacht Borssele van Brigdamme. Volgens de steenrol is van Anna de heerlijkheid overgegaan op Philips van Bourgondië, haar natuurlijken broeder. Na hem heeft de heerlijkheid het lot van Brigdamme gedeeld tot in 1679, wanneer zij op 20 December 1679 voor £ 3910 Vls. in obligatiën op de stads leenbank, gelijkstaande met 33⅓ percent in contanten, verkocht is aan Johan Boudaen Courten. Na den dood van de vrouw van Ravestein werd met het slot Popkensburg, dat een goed erfleen was, op 21 September 1503 verlijd Anna van Borssele van der Veere en na haar overlijden, haar zoon Adolf van Bourgondië in 1518 en in 1541 zijn zoon Maximiliaan, uit wiens boedel het gekocht werd in 1567 door Arend van Valckesteijn en Philibert van Serooskerke, ieder voor de helft. Later kwam het geheel in bezit van Philibert (11 September 1578) en na hem van zijn zoon Jeronimus van Serooskerke (1580) die weder door zijn zoon Philibert werd opgevolgd. Philibert verkocht het, a°. 1631, publiek aan Gualtherus Fourmenois, van wien het in 1653 kwam aan zijne zuster Catharina Fourmenois, gehuwd met Pieter Boudaen Courten. Na haar overlijden, 21 Januarij 1665, kwam het aan hare zonen Johan en Pieter en bleef gemeen tusschen hunne erfgenamen en nakomelingen, tot dat een hunner, Hieronymus

JOSEPH, zoowel het slot als de heerlijkheid, door zijn vader van Middelburg gekocht, publiek 12 November 1716 kocht, zoodat van dat jaar af weder de geheele heerlijkheid met het slot in ééne hand vereenigd was. Na zijn dood, September 1737, gingen beiden, volgens uiterste wilsbeschikking, over op zijne nicht ELISABETH CATHARINA GODIN, dochter van ANNA MARIA BOUDAEN, en toen deze de goederen in 1762 wilde verkoopen, werden zij genaast door JACOB, den zoon van CASPER VAN CITTERS, als gehuwd met ANNA SARA BOUDAEN, die ze bij haar overlijden in 1781 aan hem naliet. Hij werd a°. 1792 er in opgevolgd door zijn zoon JACOB VERHEIJE VAN CITTERS, deze na zijn overlijden 1823 door zijn zoon LAURENS DE WITTE VAN CITTERS, wiens zoon J. DE WITTE VAN CITTERS thans nog eigenaar van de heerlijkheid is. Het kasteel is, zoo als wij straks zullen zien, afgebroken.

Overigens vermeen ik omtrent de vroegere bezitters, DE BORSSELEN VAN BRIGDAMME, hunne opvolging, den bouw van het kasteel en verdere bijzonderheden, zoowel wat de heerlijkheid als het slot betreft, te mogen verwijzen naar het hiervoren aangehaalde stuk in de *Zeeuwsche oudheden*, waar men alles uit echte stukken vindt verzameld.

Kaart van de gemeente St. Laurens.

Vervaardigd door de Fransche ingenieurs, met aanwijzing der kadastrale sectiën.

Kaart van de gemeente St. Laurens 1866, uitgave van HUGO SURINGAR.

Uit G. J. KUIJPER, *Gemeente-atlas van Nederland*, schaal 1 : 3750. Zoowel de heerlijkheid van Brigdamme als die van Popkensburg zijn thans begrepen in de gemeente St. Laurens.

Gezigt van den noordweg, na de heerlijkheid van St. Laurens te zien. fecit C. MACARÉ 17$\frac{1}{10}$67.

Teekening in O. I. inkt.

't Dorp St. Laurens.

't Zelve anders.

Beiden geschetst door J. GARDINER VISSCHER, geteekend door J. BULTHUIS en in het koper gebragt door BENDORP, zie hiervoren bl. 622, de plaatjes komen ook voor in BACHIENE, *Vaderl. geographie*.

De kerk van St. Laurens.

Uit *Kabinet van Nederl. gezigten*, ook in *Atlas van Zeeland*.

De kerk te St. Laurens.

Teekening in O. I. inkt. De bouw van deze kerk is aanbesteed op 5 April 1644; de kosten bedroegen ƒ 8374,85 en die van den bouw van een huis voor den predikant ƒ 7155,47[5]. Vroeger had er eene kerk gestaan, waarschijnlijk door een der heeren VAN BORSSELE gebouwd, doch die in 1566 zou gesloopt zijn. Zij behoorde onder de St. Pieterskerk te Middelburg, doch wordt nog niet opgenoemd onder de kerken die in 1311 daaronder behoorden, te weten die van Brigdamme, Kleverskerke, Schellach, Zandijk en Gapinge, (MIERIS, dl. II, bl. 118). Volgens *Oudh. en gestichten*, 1, bl. 257, 258, waar men over de oude kerk eenige bijzonderheden vindt opgeteekend, zou CLAES VAN BORSSELE de stichter zijn in 1353, doch zij bestond reeds in 1323, zie MIERIS, II, bl. 306, ERMERINS, a. w., bl. 257 volgg. waar men ook de bezittingen der kerk vindt vermeld. Op de kerkklok staat het opschrift: *Soli Deo gloria*, JOHANNIS BURGERHUIS *me fecit* 1646.

Portret van JOHANNES DE MEIJ. Z. BLIJHOOFT pinxit. J. DE JONGH sculpsit. fol.

Randschrift: „D. JOHANNES DE MEY, s. theol. professor medicine ac philos. „doctor eccles. Mediob. pastor fidelissimus." Onder het portret:

Hier lagh de wijsheijt 't huys ten leersughte aller volken,
Hier siet men 't weesen van de Mey geleertheyts praal,
Den Phenix sijner eeuw tart alle hemeltolken,
Tart 's werelts wijste brein en soetste tongh ter taal.

M. VAN WESTHUYSE.

Over DE MEIJ zie hiervoren bl. 284 en 335. Hij werd naar St. Laurens beroepen 1 November 1648 en aldaar bevestigd 21 Februarij 1649, doch vertrok reeds in datzelfde jaar naar Middelburg, zie ERMERINS, a. w., bl. 230, 231.

Portret van ISAAC SAEL. A. BLOTELINGH sculp. gr. 4°.

Hierbij zijn handteeken, zie de verdere beschrijving van dit portret en over hem hiervoren bl. 417. Hij werd van Kruiningen naar St. Laurens beroepen op 17 November 1649 in plaats van DE MEIJ. Hij zelf vertrok a°. 1653 naar Zierikzee. Bij ERMERINS heet hij NICOLAAS, bij HUNNIUS, *Zeeuwsche buise*, bl. 133, JEREMIAS ZALIUS.

Portret van D. GUALTERUS BODAAN. MAES pinx. C. H. f. gr. fol. Zwarte kunst.

Zie over GUALTERUS BODAAN hiervoren bl. 353, 354 waar ook andere portretten van hem voorkomen. Hij is predikant te St. Laurens geweest van 1662—1667; zie voorts over de predikanten te St. Laurens ERMERINS, a. p., bl. 230—232.

Popkensburg.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 670. Van boven het wapen van BOUDAEN,

tusschen de wapens van Popkensburg en St. Laurens. Op de plaat is een papiertje geplakt met eene andere afbeelding van een nevengebouw.

Popkensburg. Is. HILDERNISSE (f. 1695).

Teekening in O. I. inkt, vertoonende het kasteel aan de zuidzijde. Aan de achterzijde van het blad vindt men den plattengrond van het kasteel, met schaal.

Popkensburg. Is. HILDEENISSE (f. 1695).

Teekening in O. I. inkt, vertoonende het kasteel aan de noordzijde. Blijkens eene aanteekening hierbij liggende zijn deze platen vroeger in het bezit geweest van den heer J. A. VAN DE PERRE, van wien een eigenhandige brief hierbij is gevoegd.

Popkensburg. BLEIJSWIJK del. et sculp.

Titelplaatje van GARGON, *Walcherse arkadia*, waarop men het slot Popkensburg ziet.

Het slot Popkensburg van vooren 1743. (bis).

Het slot Popkensburg van agteren, 1743. C. P(RONK) d. H. S. f. (bis).

Beiden uit *Kabinet van Nederl. gezigten* en *Atlas van Zeeland.* Hierbij eene aanteekening over oude kasteelen uit MOORE, *Beschouwing enz.*

Het huis Popkensburg „uit den hoek van de noordcallecij en „noordweg te zien." J. H. REIJGERS. f. 1808.

Teekening in O. I. inkt, breed 28 hoog 20 d.

Popkensburg. J. H. REIJGERS. f. 1822.

Groote teekening in O. I. inkt, breed 59½ hoog 41½ d.

Het kasteel Popkensburg. J. F. CHRIST del. naar de schets van den heer J. M BRILLENBURG. M. MOUROT lith. Steendruk van DESGUERROIS & C°. C. A VIEWEG excud.

Hierbij gedrukte beschrijving.

De teekening is gemaakt door BRILLENBURG in 1839.

Het slot Popkensburg bij Middelburg.

Teekening op hout van W. J. GERSTENHAUËR ZIMMERMAN met beschrijving, uit *Nederl. magazijn*, 1865, bl. 309, 310.

Afbeelding van een schaal, die vroeger op Popkensburg bewaard werd.

Photographische afbeelding zoowel van het voetstuk als van de schaal; onder in de schaal is afgebeeld een man zittende gevangen achter traliën; het randschrift van de schaal luidt: *Den* 2 *Martij in Meenen* 1567 *dacht duc dalve* GHUILLIAME COURTEN *te beroven sijn leven maer God heeft den* 29 *Marcy* 1567 *door sijn huysvrou* MARGUERIETE, *victorie ghegheven.*

De afbeelding is een geschenk van mr. J. VAN DE GRAFT; de schaal is in het bezit van den heer J. DE WITTE VAN CITTERS te 's Gravenhage; door het huwelijk van ANNA COURTEN met MATTHIAS BOUDAEN, den vader van PIETER BOUDAEN, die door zijn huwelijk met CATHARINA FOURMENOIS, Popkensburg verkreeg, is dit gedenkstuk in de familie BOUDAEN en van daar in die van VAN CITTERS gekomen; GHUILLIAM COURTEN of KOERTEN komt in 1570 voor onder de gereformeerden te Londen, zie *Werken der Marnixvereeniging*, I, bl. 109. Wie zijne vrouw, die hem uit de gevangenis gered heeft, geweest is, heb ik tot nu toe niet ontdekt. Over het geslacht BOUDAEN of LE BODAIN zie men o. a. LUISCIUS, *Woordenboek* i. v.

Voorwaarden van verkoop tot afbraak van Popkensburg op 30 Julij 1863.

Hierbij plakbillet van den verkoop, in plano, en het nommer van de *Middelburgsche courant* van 28 Julij 1863, waarin eene beschrijving voorkomt van het kasteel Popkensburg.

Kaart van de heerlijkheid Mariekerke.

Hierbij opgave van de blokken en hunne grootte uit *den Overlooper*, te weten:

Schotbaar land.	921 gemeten	22 roeden
Leenland.	19 „	67 „
Te zamen . . .	940 gemeten	89 roeden
Volgens de steenrol.	654 gemeten	283 roeden.

Mariekerke, in het Latijn *Ecclesia B. Mariae*, komt reeds voor in de charters van 1247 en 1271, VAN DEN BERGH, *Oork.*, I, bl. 239; II, bl. 94. In de rekening van VREDERIC komt voor DIERIC COSTIJNS in Sente Mariakerke.

Het grootste gedeelte der heerlijkheid, te weten 464 gemeten en 252½ roeden behoorde in het midden der 15e eeuw aan ADRIAAN VAN BORSSELE VAN BRIGDAMME, van wien het aan de vrouw van RAVESTEIJN en door haar op den bastaart VAN BOURGONDIË, BOUDEWIJN VAN RIJSSEL, vervolgens op diens dochter MARGUERIET, gehuwd met PHILIPS DE LANNOY, heer van Molembais, en van dezen op hun zoon JEAN DE LANNOY is gekomen. Dit gedeelte is vervolgens van HERMAN VAN BOURGONDIË (†21 Mei 1610) overgegaan bij koop op NICOLAAS DE VRIESE, en heeft vervolgens dezelfde bezitters gehad als hiervoren is

opgegeven van het ambacht van de vrouw van RAVESTEIJN, in GRIJPSKERKE. Ook dit gedeelte kocht DANIEL TULLEKEN (Mei 1745) van GOZEWIJN BERNAGIE.

Op 13 December 1764 werd genoemde DANIEL TULLEKEN ook meester van de overige gedeelten ambachts die aan anderen hadden toebehoord. Op de oude steenrollen vindt men als zoodanig jonkvrouw VAN DER NADT, zekere GILLIS JAN en GILLIS JAN GILLISSEN kinderen, van zeer kleine gedeelten, voorts SYMON ADRIAANSEN VAN POPPENDAMME voor 52 gemeten 64 roeden en het overige, omtrent 119 gemeten, in het geslacht van GRIJPSKERKE, waarvan enkele deelen op edelen van BIGGEKERKE en WENSEL VAN POLANEN overgingen. Het gedeelte van SYMON VAN POPPENDAMME ging over op CLAES VAN POPPENDAMME, doch verviel, bij verzuim van lossing, aan de grafelijkheid en werd daarop gekocht door JACOB VAN RENESSE VAN BAER; het ging 9 Mei 1606 over op JAN VAN RENESSE VAN BAER en 7 November 1628 op FREDERIK VAN RENESSE VAN BAER. Het ambacht, toebehoord hebbende aan het geslacht VAN GRIJPSKERKE, werd met de kleine gedeelten aan anderen toekomende vereenigd door SYMON VAN GRIJPSKERKE, tot een gezamenlijk bedrag van 137 gemeten 268 roeden, van wiens dochter ANNA zij eerst op FREDERIK VAN GRIJPSKERKE (13 Februarij 1607) en vervolgens 31 Maart 1612 op FREDERIK VAN RENESSE overgingen. Dit gedeelte, met het ambacht van POPPENDAMME afkomstig, is daarop, tot een gezamenlijk bedrag van 190 gemeten 32 roeden, door JULIANA VAN RENESSE verkocht aan GEERAERT VAN DER NISSE, en is vervolgens overgegaan 14 October 1670 op zijn kleinzoon JOHAN HUIJSSEN; 15 Januarij 1721 op zijn neef GERARD DE MAUREGNAULT; 6 Februarij 1721 bij koop op DIONYSIUS VAN DE WIJNPERSSE; op 6 April 1728 op diens broeder JACOBUS VAN DE WIJNPERSSE en op 7 December 1742 op zijn zoon JOHANNES VAN DE WIJNPERSSE; op 13 Maart 1743 bij koop op AARNOUT VAN CITTERS; op 1 April 1754 op diens zoon AARNOUT VAN CITTERS en op 12 December 1757, op den broeder van dezen, ABRAHAM VAN CITTERS, tot dat dit gedeelte op 13 December 1764 bij koop overging op DANIEL TULLEKEN, die daardoor heer werd van de geheele ambachtsheerlijkheid. Den 3 Mei 1775 verkocht hij evenwel 100 gemeten aan JACOBUS JOHANNES DE BRUIJN, die op 24 October 1793 door successie aan DANIEL TULLEKEN weder heer van de geheele ambachtsheerlijkheid werd. Sedert is de heerlijkheid gebleven in de familie DE BRUIJN; mr. NOIRET DE BRUIJN, zoon van J. C. DE BRUIJN liet de heerlijkheid na, bij testament aan zijn halven broeder, mr. J. W. DE BRUIJN, wiens kinderen thans nog in het bezit der heerlijkheid zijn.

De heerlijkheid Mariekerke 1745.

Uit *Kabinet van Nederl. gezigten* en *Atlas van Zeeland*. De vaste eigendommen van de geestelijkheid in Mariekerke gingen bij den verkoop der geestelijke goederen, in 1576, over op ARENT VAN DORP, DAVID SOMER, TRISTRAM JANE en JACQUES WIJNRICH; de beide laatstgenoemden waren in 1578 rentmeesters B. O. en B. W. Schelt.

Kaart van de heerlijkheid Meliskerke.

Hierbij opgave van de blokken en hunne grootte, uit *den Overlooper*, te weten:

Schotbaar land	763 gemeten	196¼ roeden
Leenland	41 „	279 „
Te zamen . . .	805 gemeten	175¼ roeden

Volgens de steenrol:

Bij de breedte	1090 gemeten	116 roeden
Of steenschietens	927 „	33 „

Voorts onderscheidene partijen leenlands tot een gezamenlijk bedrag van 87 en 88 gemeten.

Meilos-, Melis-, Melouds-, ook Melofs- en Meijloefskerke, ook genoemd Hugenkerke of Hughankerka, vindt men vermeld a°. 1240, bij KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 481, V. D. BERGH, *Oork.*, I, bl. 205. Voorts in 1247, 1252, 1261, 1271 enz., *Ibid*, I, bl. 295; II, 1261, 1271. Over het oude geslacht van MELISKERKE spreekt met een enkel woord TE WATER in *Hoogadel. Zeeland*, *voorrede* bl. 38. Welligt behoorde er toe HUGO „Bodini filius," a°. 1230 en volgende jaren vermeld bij V. D. BERGH, a. w., I, bl. 183, 189 en naar wien Meliskerke ook Hugokerke kan genoemd zijn. Men vindt althans dat Meliskerke in de 13e eeuw ook Hugen Boidensambacht heette. Voorts hebben daartoe waarschijnlijk behoord HENDRIK en BOUDEWIJN, zonen van MARIA, vermeld op 1240 bij KLUIT, *Cod. dipl.*, a. p., vergeleken met p. 606 en 750, welligt verwant aan het geslacht VAN BRIGDAMME. In 1359 vindt men genoemd een SYMON JANSZOON VAN MELOUDSKERKE, wiens ambacht voor een gedeelte (7 gemeten in Meliskerke en omstreeks 300 gemeten in Boudewijnskerke t Serboydijmskerke) door hem aan den graaf opgedragen, door dezen in leen werd uitgegeven aan HUGHEKIND BOTSZONE (?) MIERIS, dl. III, bl. 111. Nog worden genoemd in 1405 JAN JANSZONE VAN MELISKERKE en in 1418 dezelfde en zijn broeder WILLEM; MIERIS, dl. IV, bl. 27 en 238. De heerlijkheid is tot een bedrag van 1075 gemeten 116 roeden in de 15e eeuw gekomen in het bezit van ADRIAAN VAN BRIGDAMME, en van hem op zijne vrouw ANNA VAN BOURGONDIË. Van haar is zij op JAN VAN LANNOY overgegaan en heeft vervolgens dezelfde heeren gehad als hiervoren is gezegd van het ambacht van de vrouw van RAVESTEIN in MARIEKERKE, zoodat de heerlijkheid thans toebehoort aan de kinderen van mr. J. W. DE BRUIJN. Eene zeer kleine partij ambachts (15 gemeten) behoorde vroeger aan het geslacht VAN WISSEKERKE. Van den laatsten bezitter uit dit geslacht kwam het op ANNA WEIJTS VAN BRANDWIJK, doch vervallen zijnde aan de grafelijkheid werd het gekocht door FRANÇOIS VAN DER BEKE, van wien het 15 October 1671 overging op zijn zoon CORNELIS VAN DER BEKE; vervolgens bij koop, op 3 Februarij 1680, op JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE, op 15 September 1710, eveneens bij koop, op PIETER VAN DEN BRANDE; op 4 April 1719 op zijn zoon JOHAN PIETER; op 28 Mei 1759 op den zoon van dezen, JOHAN PIETER en op 3 December 1794 op de dochter van dezen laatsten, MARIA PETRONELLA VAN DEN BRANDE, gehuwd met M.

E. C. Versluijs, wiens zoon jhr. Willem Versluijs thans nog deze 15 gemeten ambachts bezit.

De vaste goederen van de geestelijkheid in Meliskerke, werden in 1576 gekocht, meest door den kapitein Adriaan Mennijnck en voorts door Arent van Dorp en Jacques Wijnrich.

Kaart van de gemeente Meliskerke; uitg. van Hugo Suringar te Leeuwarden. 1866.

Uit Kuijper, *Gemeente-atlas*, schaal 1 : 37500. Onder deze gemeente zijn thans begrepen de beide heerlijkheden Melis- en Mariekerke. Kerkelijk behoorden zij in vroegeren tijd: Meliskerke tot Westkappelle, Mariekerke tot Oostkappelle; zie *Archief*, stuk IV, bl. 17 en 18.

Het dorp Meliskerke in Walcheren 1745. C. P(ronk) d. H. S f.

Het dorp Meliskerke 1745.

Meliskerke aan eene andere zijde 1745. C. P(ronk) d. H. S. f.

Het huis te Meliskerke 1745.

Het huis te Meliskerke van de andere zijde 1745. C. P(ronk) d. H. S. f.

Allen uit *Kabinet van Nederl. gezigten* en ook voorkomende in *Atlas van Zeeland*.

Over het huis te Meliskerke zegt J. van Grijpskerke: „'t huis te Meliskerke geleegen in de parochie van Meliskerke is uit het geslachte van dien „naem gekomen bij transport aan de heeren van der Veere, blijkende bij den „brief te vinden onder de charters van hr Maximiliaen, nu te Mechelen als „verhaelt is, berustende. De parochie en huis zijn vercogt bij de curateuren „van den boedel van hr Maximiliaen meerm. vermelt en komt nu toe den „heere .... Dimmer rentmr van de heerlijkheit van Ysselstein."

Kaart van de heerlijkheid Poppekerke.

Hierbij opgave van de blokken met hunne grootte, uit *den Overlooper*, te weten:

Schotbaar land	755	gemeten	107¼	roeden
Leenland	28	„	110	„
Vrijland	18	„	285	„
Te zamen . . .	797	gemeten	202¼	roeden

Volgens de steenrol:

Bij de breedte	862	gemeten	55	roeden
Of steenschietens.	706	„	197	„

behalve eenige kleine partijtjes zoogenoemd leenland, waaronder een op Vrancke Jan Poppezoon en een op Wolfaert Henric Jan Poppezoon d. i. den klein-

zoon en achterkleinzoon van POPPE. De heerlijkheid draagt in de steenrol den naam van SER d. i. 's Heeren POPPEKERCKE.

De eerste vermelding er van vind ik in den brief van 1271, uitgegeven door J. P. VAN VISVLIET, in *Archief*, stuk IV. In dien van 1247 komt Poppekerke niet voor. Het komt mij zeer waarschijnlijk, zoo niet zeker, voor dat Westkappel buiten en Wentkensdorp in vroegeren tijd ééne heerlijkheid met Poppekerke hebben uitgemaakt. Deze naam (in het Latijn niet Poppekerck doch „Ecclesia Popponis") zal eerst zijn opgekomen nadat er eene kerk door POPPO gesticht is en het ambachtsgedeelte van Westkappel buiten, dat aan dezen POPPO toebehoorde, Poppekerke zijn genoemd. In de rekening B. W. S. 133½ van JAN HEIJNRICHSZONE komen Westkappelle, Wentkensdorp en Poppekerke reeds als drie onderscheidene ambachtsheerlijkheden voor.

Het grootste gedeelte van het ambacht (650 gemeten en 254 roeden) behoorde in de 15e eeuw aan het huis VAN BORSSELE VAN DER VERE en was begrepen onder de uitgifte van Westkappel in de duinen, zoodat noch in die uitgifte, noch zelfs in de brieven van het marquisaat of de latere transporten tot in 1679 toe afzonderlijk van Poppekerke wordt gewag gemaakt. Des te vreemder komt het voor dat bij de verdeeling van de jurisdictie over Walcheren, Poppekerke aan Middelburg is toegevoegd. Door het huwelijk van ANNA VAN BORSSELE met PHILIPS VAN BOURGONDIË, kwam Poppekerke op ADOLF VAN BOURGONDIË en voorts op zijn zoon MAXIMILIAAN. Uit den boedel van dezen werd het op 24 December 1566 door ARENT VAN DORP gekocht voor PHILIPS WILLEM VAN NASSAU, graaf van Buren, aan wien het in 1567 werd overgedragen. Van dezen kwam het (14 November 1618) op prins MAURITS en achtervolgens op FREDERIK HENDRIK en WILLEM II. Op 12 Februarij 1648 werd het aangekocht door Middelburg.

Andere gedeelten van het ambacht van Poppekerke behoorden op het laatst der 15e eeuw 1°. aan HENDRIK VAN BORSSELE VAN LATERDALE, baljuw van Veere, 2°. aan edelen uit het geslacht van DOMBURG en 3°. aan MARGARETHA VAN BOURGONDIË, dochter van BOUDEWIJN VAN RIJSSEL. Het eerste gedeelte was in twee partijen op HENDRIK gekomen en omdat de onzekere genealogie van dezen tak VAN BORSSELE VAN SCHELLACH of LATERDALE er door kan worden opgehelderd of verbeterd, voeg ik hierbij de omschrijving van dit ambachtsgedeelte, zoo als zij in de oudste steenrol voorkomt en geheel overeenstemt met wat daaromtrent ook bij andere ambachtsheerlijkheden aldaar vermeld staat:

„51 gemeten 105 roeden de heer HENR. V. BORSSELE ridder over 't ambacht „dat heer PAUWELS den bastardt sijns vaders was. 88 gemeten 272½ roeden „deselve over sijn ambocht ende FRANCHOIJS zijns broeders ambocht, dat zijns „voirsz. vaders was, gecomen van vrauwe ALIJT VAN HAIRLEM heurlieder moeder. „Dese heer HENRICK es overleden ende behoirt dit ambacht toe zijnen oudsten „zoone genoempt HENRY die 't op zijnen naem heeft doen stellen binnen be„hoirlijcken tijden, mitsgaders de ambachten die hij heeft in Westcappele, „Serboyenskerke en Domburch hieruaer." Dit ambacht ter grootte van 134 ge-

meten 77½ roeden is van genoemden HENRY († 1533) overgegaan op zijn zoon PHILIPS († 1547) en vervolgens op MAXIMILIAAN VAN BORSSELE, den zoon van zijn broeder WOLFERD. Deze MAXIMILIAAN overleed te Gent op 12 October 1576 en het ambacht verviel aan de grafelijkheid.

Het ambachtsgedeelte dat aan het geslacht VAN DOMBURG toebehoorde stond op de namen van HENDRIK en WOUTER VAN DOMBURG en was hun toegekomen van hun vader JACOB en hun oom PANCRAS, beiden zonen van WOUTER VAN DOMBURG. Later kwam dit gedeelte, door het huwelijk van MARIA VAN DOMBURG, in dat van EIJLL en vervolgens in dat van TURCK of TURCHI, tot dat het ook door Middelburg gekocht werd.

De stad Middelburg heeft op 13 Maart 1679 de beide haar toebehoorende ambachtsgedeelten ter gezamenlijke grootte van 714 gemeten 152½ roeden door koop overgedragen aan FRANÇOIS VELTERS, na wiens dood zij op 21 Mei 1680 werden getransporteerd op zijn zoon HENDRIK, en van dezen op 12 Februarij 1733 op zijne nicht ELISABETH CLARA BUISERO, die dit ambacht reeds op 16 Maart 1733 verkocht aan JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE. Deze werd ook, op 12 December 1757, bij koop verlijd met het gedeelte ambachts uit den boedel van MAXIMILIAAN VAN BORSSELE VAN LATERDALE, aan de grafelijkheid vervallen. Dit gedeelte toch was in 1604 bij koop overgegaan op JOHAN VETH, gehuwd met BARBARA JANSSEN IN ROSENBURG; op 2 September 1625 kwam het bij erfopvolging op zijn zoon APOLLONIUS, vervolgens op den zoon van dezen WILLEM, op 11 Maart 1716 op zijn zoon APOLLONIUS en op 7 Julij 1725 op den zoon van dezen laatsten WILLEM VETH. Deze liet het na aan zijn neef MARTINUS JOHANNES VETH (transport 22 November 1754) en deze weder aan zijn neef MARTINUS JOHANNES VETH VAN DE PERRE, van wien het bij koop overging op JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE. De heerlijkheid, op eene partij van 13 gemeten 125 roeden na, aldus in eene hand vereenigd zijnde ging op 28 Mei 1759 over op zijn zoon JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE, en na den dood van dezen op zijne dochter MARIA PETRONELLA (3 December 1794) gehuwd met M. E. C. VERSLUIJS. Na haar dood kwam de ambachtsheerlijkheid aan haar tweeden zoon jhr. mr. JOHAN VAN REIGERSBERG VERSLUIJS, en na zijn overlijden aan zijn oudsten zoon jhr. mr. AARNOUT VAN REIGERSBERG VERSLUIJS.

De partij ambachts, groot 13 gemeten 125 roeden, toebehoord hebbende aan MARGARETHA VAN BOURGONDIË, kwam op haar zoon JEAN DE LANNOY, heer van Molembais en vervolgens op HERMAN VAN BOURGONDIË. Op 26 Julij 1610 vindt men wel als eigenaar vermeld mr. JOHAN HUIJSSEN, doch op 17 Januarij 1612 weder JAN VAN BOURGONDIË, heer van Fromont, die het op 16 October 1617 overdroeg aan de stad Vlissingen, die nog op de laatste steenrol, in 1796, als daarmede verlijd voorkomt.

Bij den verkoop der geestelijke goederen in 1576, kocht ARENT VAN DORP 99 gemeten 50 roeden lands, in den blok „daer het prelaetshuis inne staet." Een hof aldaar heet nog tegenwoordig de Prelaat, ook JACQUES WIJNRICH kocht een gemet in dien zelfden blok, alles tot 2 £ 16 sch. het gemet; de overige landerijen,

waaronder de blok, waarin de kerk staat, verkreeg kapitein ADRIAAN MENNIJNCK voor £ 3 of *f* 18 het gemet.

Bij besluit van 15 April 1656, van den raad van Middelburg, toen ambachtsheer, werd aan die van Poppekerke en van Westkappel buiten vergund de vierschaar te mogen houden in Westkappel binnen „alsof het hun eigen heerlijkheid was."

Ruïne van de kerk te Poppekerke.

Teekening in O. I. inkt.

Ruïne van Ser Poppekerke 1851.

De ruïne is opgeruimd in 1851.

Plattegrond van de ruïne van Poppekerke 1851.

Met schaal. De beide laatste teekeningen zijn een geschenk van jhr. mr. A. VAN REIGERSBERG VERSLUIJS. Ofschoon het jaar van de stichting van de kerk niet met zekerheid kan bepaald worden, zoo verdient opmerking de hiervoren vermelde omstandigheid dat de ecclesia Popponis in den brief van 1247 niet en in dien van 1271 wel vermeld staat, waaruit men mag gissen dat zij tusschen die jaren gesticht zal zijn.

't Regtsgebied van Vlissingen.

Titel.

Hierop het wapen van Vlissingen, omgeven door de wapens der heerlijkheden, behoorende volgens de verdeeling, door WILLEM I in 1574 gemaakt, tot het regtsgebied van Vlissingen, te weten: Oud-Vlissingen, Boonendijke (ledig schild), Nieuwerve, Ritthem, Welzinge, Westersouburg, Oostersouburg, Abeele, Koudekerke, der Boede, der Hooge, Beekerke, Krommenhoek (ledig schild), Zoutelande, Werendijke (ledig schild), St. Janskerke (ledig schild), Beuijenskerke of Boudewijnskerke, Westcappel buiten. Onder deze wapens nog het wapen van het dorp Biggenkerke.

Kaart van de ambachtsheerlijkheid Oud-Vlissingen.

Hierbij opgave van de blokken met hunne grootte, volgens den *Overlooper*, te weten 372 gemeten 57 roeden, waaronder 29 gemeten 150 roeden vroon; volgens de steenrol: bij de breedte 307 gemeten 123 roeden of steenschietens 232 gemeten 115 roeden.

Over het oude geslacht van VLISSINGEN, verwant aan dat van COUDEKERKE, zie men TE WATER, in *Voorrede van het hoogadelijk en adelrijk Zeeland*, bl. 45. Men vindt reeds op 6 Mei 1251 als scheidsman SYMON fil WILHELMI DE VLISSINGHE, (V. D. BERGH, *Oork.* I, bl. 289). In 1264 draagt WISSE VAN COUDEKERKE zijn steenenhuis op aan ALEID, weduwe van JAN VAN AVENNES,

waarbij uitdrukkelijk gezegd wordt dat hij het gebouwd had *in veteri Vlissinghe*. (v. d. Bergh, a. w., II, bl. 56); in 1324 vindt men vermeld heer Pieter van Vlissingen, (Mieris, dl. II, bl. 337) en in de rekening Bewestenschelt van Jan Heijndriksen van 133½ staan voor Vlissingen als ambachtsheeren vermeld de graaf voor hetgeen hij binnen en ook buiten de vrijheid van Vlissingen bezat, alsmede Maude Symonsz. en Gillis Boudin Symonsz., beiden ook geregtigd in de heerlijkheid van Coudekerke. In 1405 vindt men nog vermeld heer Jan van Vlissingen, (Mieris, IV, bl. 28). Na zijn dood, welligt is hij in het beleg van Hagestein gesneuveld, waarin zoo vele edelen omkwamen en oude geslachten te niet gingen, gaf hertog Willem in 1415 het oude en nieuwe Vlissingen aan zijn bastaardzoon Lodewijk, (Mieris, IV, bl. 311), en dit zal welligt de aanleiding zijn van hetgeen Smallegange schrijft, dat het geslacht Vlissingen een bastaard van den graaf zou geweest zijn. In 1426 werd de heerlijkheid gegeven, door Philips van Bourgondië, aan Floris van Borssele en voorts heeft het grootste gedeelte, tot een bedrag van 270 gemeten 106 roeden ambacht de lotgevallen gedeeld der stad, zoodat het aan de Borssele's van der Vere en vervolgens op Adolf en Maximiliaan van Bourgondië, en verder in het huis van Oranje is gekomen, zoo als hiervoren bij de stad Vlissingen is vermeld. Een klein gedeelte ambachts, groot 37 gemeten 17 roeden, was hiervan echter uitgezonderd en had behoord eerst aan Adriaan van Borssele van Brigdamme en vervolgens aan zijne vrouw Anna van Bourgondië, later vrouwe van Ravesteijn; het was door haar, even als Ritthem, overgedragen aan haar natuurlijken broeder Philips van Bourgondië, admiraal van de zee, later bisschop van Utrecht, en kwam van hem op de zonen van zijnen natuurlijken broeder Boudewijn van Rijssel, Karel en Philips van Bourgondië, die alle drie achtereenvolgens heeren van Falais zijn geweest, van waar dit ambachtsgedeelte, zoo als op de kaart vermeld staat, den naam droeg van Falais-ambacht. Van Karel en Philips ging het over op den zoon van Karel, Jacques van Bourgondië, doch toen het, bij verzuim van lossing, aan de grafelijkheid was vervallen, gaven de staten van Zeeland het, bij wijze van schenking, aan prins Maurits (13 Januarij 1604), waardoor het geheele ambacht in het huis van Oranje is gekomen. In Oud-Vlissingen lagen Boonendijke (zie Mieris, dl. III, bl. 275 en 557) en Bakkersdorp, dit laatste vindt men op de kaart, zie ook H. P. Winkelman, *Geschiedkundige plaatsbeschrijving van Vlissingen*, bl. 108.

Bij de kaart is nog gevoegd eene advertentie uit de *Middelburgsche courant*, van den nieuwen buskruidmolen, gelegen op het gebied van Vlissingen en Ritthem d.d. 7 September 1813; cf. Winkelman, a. w., bl. 181.

Gezigt langs het wagthuis de Nollen op Vlissingen 1743.

Gezigt op de Nollen van Vlissingen van een anderen kant 1743.

C. P(ronk) d. H. S. f.

Beiden uit *Kabinet van Nederlandsche gezigten* en ook voorkomende in *Atlas van Zeeland.*

De verschansing met toren gelegen bij het fort de Nolle (door de Franschen genoemd Montebello), en op de plaatjes voorgesteld droeg den naam van KENAU HASSELAAR, zie WINKELMAN, bl. 91.

Kaart van de heerlijkheden Nieuwerve en Ritthem.

Hierbij opgave van de blokken en hunne grootte, uit den *Overlooper.*

Kaart van de heerlijkheid Nieuwerve.

Hierop het wapen van VETH en opgave der blokken uit den *Overlooper*, met hunne grootte, te weten:

Schotbaar land	421	gemeten	38	roeden
Leen- en vrijland	52	„	233½	„
Vroon en vrijvroon	10	„	218	„
Te zamen . . .	484	gemeten	189½	roeden
Volgens de steenrollen	598	„		
Of steenschietens	442	„		

De ligging der heerlijkheden van Nieuwerve en Ritthem doet vermoeden dat zij vroeger slechts ééne heerlijkheid hebben uitgemaakt; een gedeelte van Nieuwerve wordt door die van Ritthem geheel van het andere gescheiden. Over het oude geslacht VAN NIEUWERVE zie men GRIJPSKERKE, *Hoogad. Zeeland*, bl. 152 volgg. Het is zeer waarschijnlijk dat het een tak is geweest van dat van SOUBURG. In 1290 vindt men reeds vermeld JOHAN fil. WILLALMI DE NIEWEWERVE, (KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 957) en in de rekening B. W. S. van 133½ WILLEM JANSSONE VAN DEN NIEWENWERVE; ook komt in diezelfde rekening op Ritthem voor JAN WILLEMSZONE VAN DEN NIEWENWERVE, en op Welzinge en Oostsouburg JAN WILLEMSZONE VAN SOBBORGH; nog vindt men aº. 1341 denzelfden JAN WILLEMSZ. VAN DEN NIEWENWERVE, (MIERIS, II, bl. 648); aº. 1405 MICHIEL V. D. NIEUWERVE; 1413 denzelfden, aangesteld tot dijkgraaf van de Zuidwatering, in 1423 baljuw van Middelburg, aº. 1424 genoemd heer van Ritthem, MIERIS, IV, bl. 27, 241, 697, 723. In 1444 worden ADRIAAN en CORNELIS VAN NYEUWERVE genoemd heeren van Nieuwerve en van Ritthem 3 Cop. bl. 266 en 267. Over het wapen van Nieuwerve zie men AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Wandelingen door Walcheren*, bl. 36, GRIJPSKERKE evenwel zegt (in het M.S. op het rijksarchief bewaard) dat hij er te vergeefs naar gezocht had.

Uit het geslacht VAN NIEUWERVE is de heerlijkheid gekomen in dat van de bastaarden VAN BOURGONDIË, in de oudste steenrol vindt men het ambacht verdeeld in twee partijen, te weten:

a. „296½ gem. van heere PHILIPS bastaert VAN BOURGOGNE admirael van de „zee, die vrauwe ANNA VAN BOURGOGNE douagiere van Ravesteijn, zijnder zus-

„ter waren en die zij hem overgedragen heeft naervolgende zekere brieven enz."

b. „296½ gem. denzelve heere PHILIPS gecommen van de joncvrouwe JOZIJNE" (VAN NIEUWERVE, zoo als uit eene andere plaats van de steenrol blijkt) „die „PIETER VAN GAVEREN waren, gecomen van den heere MICHIEL" (VAN WISSEKERKE zoo als uit de steenrol elders blijkt).

Van dezen PHILIPS is de heerlijkheid overgegaan op den bastaardzoon van zijn natuurlijken broeder BOUDEWIJN VAN RIJSSEL, FRANÇOIS, die als heer van Nieuwerve voorkomt en gehuwd was met JEANNE, de bastaarddochter van PHILIBERT DE CHÂLON, zie o. a. DE HERCKENRODE, *Nobiliaire*, p. 2167; na den dood van FRANÇOIS komt zij zelve voor in brieven, te Middelburg omtrent 1564 gegeven, waarbij door den koning „op hare supplicatie het inwinnen van informatien „wordt gelast voor het regt van zeedrift der ambachtsheerlijkheden Nieuwerve, „Ritthem en Oosterzouburch." Later vindt men dat de helft van het ambacht bezeten werd door ELEONOR VAN BOURGONDIË; in de steenrol wordt gezegd jonkvrouw ELEONORA VAN BOURGONDIË, doch, blijkens acte van 1579, op het raadhuis te Middelburg, was het ELEONOR VAN BOURGONDIË, gezegd DE FALAIS, baljuw van Middelburg. In de staten notulen van 1588, p. 222 komt als vrouw van Nieuwerve en Ritthem voor CATHARINA SIMONET, welligt de wed. van genoemden ELEONOR. Deze helft is in het laatst der 16e eeuw gekocht door Middelburg.

De andere helft was gekomen, eerst op JACQUES en vervolgens op LOUIS VAN BOURGONDIË. Ook deze helft werd door Middelburg gekocht en wel bij notarieele acte van verkoop d.d. 17 April 1607, voor £ 850 Vls., doch de magtiging daartoe vindt men reeds in de *Secrete notulen* van 1 Mei 1604. De heerlijkheid is gebleven in het bezit van Middelburg tot dat zij bij den verkoop der heerlijkheden van de stad, op 23 Maart 1679, is overgedragen aan MARTINUS VETH; van hem ging zij op 26 Februarij 1711 over op zijnen zoon MARTINUS JOHAN VETH en op 8 April 1757 op diens neef LAURENS LAMPSINS; doch reeds op 12 December van datzelfde jaar werd zij gekocht door JOHAN ADRIAAN VAN DE PERRE, die ze bij testament vermaakte aan zijne vrouw JACOBA VAN DEN BRANDE (transport 15 December 1790). Van haar ging zij op 4 April 1795 over op hare nicht ADRIANA WILHELMINA MAGDALENA SCHORER, later gehuwd met HENDRIK JACOB VAN DOORN, wiens zoon WILLEM, baron VAN DOORN thans nog bezitter dezer heerlijkheid is.

Het huis te Nieuwerve, van voren. J^c. HILDERNISSE a°. 1695

Het huis te Nieuwerve, van agteren. J. HILDERNISSE a°. 1695.

Plattegrond van 't huis Nieuwerve. J^c. HILDERNISSE, met schaal.

De lotgevallen van dit huis zijn mij niet bekend. Welligt is dit het huis a°. 1411 door WILLEM VI aan FLORIS V. D. ABEELE gegeven, aan den graaf aangekomen „bij doode van HEIJNE ZOTS (?) ende voortijts JAN PIETERSZOON VAN

„Welzingen plach toe te behooren," Mieris, IV, bl. 174. Ab Utrecht Dresselhuis meent dat er het huis ter Linde onder moet verstaan worden, a. w., bl. 32. Het is thans eene gewone boerenhofstede.

Kaarte der heerlijkheid Ritthem, gelegen int eiland Walcheren, aankomende den heer mr. A. P. Lambrechtsen, oud bailliu, raad en regerend burgemeester der stad Vlissingen, met opgave der blokken in Ritthem en Nieuwerve; aldus gecopieerd naar de copij ten jare 1769 gemaakt door den heer J. J. de Freijtag. Middelb. 1 Febr. 1808. N. C. Lambrechtsen.

De heerlijkheid was volgens de opgave uit den *Overlooper* groot:

Schotbaar land	924 gemeten	292½ roeden.	
Volgens de steenrol, bij de breedte	934 „	42 „	6 voeten.
Of steenschietens	690 „	107 „	6 „

Ritthem, ook genoemd Rithem, Riethem en Rijethem, komt voor in de brieven van de Middelburgsche abdij van 1247 en 1271, (v. d. Bergh, a. w., I, bl. 239, II, bl. 94), en behoorde tot de kerk van Oost-Souburg, *Nehalennia*, 1850, bl. 256, v. d. Bergh, I, bl. 27‡. Ofschoon niet vermeld bij Grijpskerke of te Water, schijnt er oudtijts een geslacht van Ritthem bestaan te hebben; zoo vindt men a°. 1290 Wouterman, den zoon van Harnard of Aarnout de Raethem, (v. d. Bergh, II, bl. 305), en onder de ambachtsheeren van Ritthem in 1331 wordt opgenoemd Gillis, de zoon van Wouterman. Ook vond ik een Danckaert van Ritthem. In de rekening B. W. S. van 133⅓ werden als deelhebbers in het ambacht, behalve Gillis, genoemd Symon Hughekintssone, Jan Hughekint met Pieter, Gillis Hughekintsons kinderen en Jan Willemsz. van den Niewerwerve of Niewerve. In dit laatste geslacht en in dat van Welzinge bleef de heerlijkheid. Een gedeelte groot 309 gemeten behoorde aan Jan van Welzinge, vervolgens aan Wolferd van Welzinge en verviel daarop aan den graaf. Hertog Albrecht gaf het aan zijne dochter Margaretha van Cleve, waarop in 1411 Willem VI dit gedeelte verkocht aan Floris van den Abeele, Mieris, dl. IV, bl. 174. In 1424 vindt men als ambachtsheeren vermeld genoemden Floris van den Abeele, Boudewijn en Floris van Borssele en Michiel van de Nieuwerve, (Mieris, IV, bl. 729); a°. 1444 Adriaan en Cornelis van Nieuwerve, (van Limburg Brouwer, *Borg. Ch.*, bl. 74), die ook heeren van Nieuwerve waren en sedert is de opvolging van de ambachtsheeren van Ritthem dezelfde geweest als die van Nieuwerve, tot dat Middelburg op 24 Januarij 1680 de heerlijkheid verkocht aan Johan Davidsen Courten, die ze op 6 Junij 1684 weder verkocht aan Johan Pedij, wiens zoon Nicolaas Johan Pedij ze op 12 December 1698 bij redemtie verkreeg. In 1717, 28 October, ging zij bij koop over op Daniël Fruijtier, wiens zoon Daniël zijn vader daarin, op 6 Julij 1726, op-

volgde. Op 17 September 1728 ging zij bij koop over op Daniël de Coninck; van dezen 26 April 1738 op zijn zoon Thomas Alexander de Coninck, wiens dochter Anna Margrieta Elisabeth de Coninck, vrouw van Jan van Borssele van der Hooge, haar vader (6 November 1741) in de heerlijkheid opvolgde. Op 23 Januarij 1764 werd zij gekocht door Anthony Pieter Lambrechtsen, die ze naliet aan zijne dochter Catharina Ruttena Lambrechtsen (transport 29 Maart 1793) gehuwd met Johannes Horthemels Janssen. Na haar dood, 6 April 1814, volgde een accoord tusschen Janssen en de door haar geïnstitueerde erfgenamen, waarbij bedongen werd dat de heerlijkheid zou worden overgedragen aan een der erfgenamen. Dientengevolge kwam zij 17 November 1815 op mr. Nicolaas Cornelis Lambrechtsen; na den dood van dezen (Mei 1823) op zijn zoon Willem Nicolaas Lambrechtsen, wiens oudste zoon, Nicolaas Cornelis, thans bezitter der heerlijkheid is.

Kaart van de gemeente Ritthem. Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden 1866.

Uit Kuyper, *Gemeenteatlas van Nederland*, schaal 1 : 37500.

Tot deze gemeente behooren thans de heerlijkheden Nieuwerve, Ritthem en Welzinge.

't Dorp Ritthem.

't Zelve anders.

Beiden naar de schets van J. Gardiner Visscher en geteekend door J. Bulthuis, in het koper gebragt door Bendorp, zie hiervoren bl. 622; zij komen ook voor in Bachiene, *Vaderl. geogr.*, dl. V.

Gezigt op de Zuidwatering.

Twee teekeningen in kleuren.

Kaart van de ambachtsheerlijkheid van Welzingen.

Op hetzelfde blad als die van Nieuwerve en Ritthem met opgave der blokken en hunne grootte uit den *Overlooper*, te weten:

Schotbaar land . . . . 909 gemeten 131 roeden.

Volgens de steenrol bedoeg de heerlijkheid:

Bij de breedte . . . . 736 gemeten 209¼ roeden.

Of steenschietens . . . . 491 „ 176 „

In de reeds meermalen genoemde brieven van 1247 en 1271 (v. d. Bergh, a. w., I, bl. 239, II, bl. 94) vindt men vermeld de Ecclesia S. Mariae in Welsinghen. In de oudste voorhanden rekening B. W. S. van $13\frac{1}{1}\frac{8}{9}$ wordt gesproken van Heer Jan's ambacht van Welzingen, waarschijnlijk Jan van Beaumont, zoo als uit de rekening B. W. S. van 133¼ valt op te maken en wiens

wapen (dat van Henegouwen) in het wapen van Welzingen voorkomt. In die laatste rekening komen als ambacht in Welzingen bezittende voor:

Mijnheere VAN BEAUMONT 256 gemeten.

Heer FLORENS, CLAYS en WOLFARD VAN BORSSELE ieder 57½ gemeten 9 roeden; JAN HEYNRICS (de rentmeester B. W. S.) 227½ gemeten 94½ roeden, die van WILLEM REIJNIERSE geweest waren en aan den rentmeester door den graaf waren geschonken; JAN WILLEMSONE VAN SOBBURGH of SOUBURG 381½ gemeten 100 roeden; BOUDIN JANSSONE 52½ gemeten; BOUDIN WILLEMSSONE 6½ gemeten; JAN VAN DER BEKE 37½ gemeten; BOUDIN BOUDINSSEN ZEGHER en WILLEM BONEMS kinderen en BOUDIN en WILLEM JAN BOUDINSSONS kinderen te zamen 40 gemeten; BOUDIN CLAYS, JAN en WILLEM CLAYS CLAYSSONS kinderen te zamen 74½ gemeten 10 roeden; PIETER VAN DEN BEKE 98½ gemeten 40 roeden; DOLF HEYNENSONE 30½ gemeten; PIETER WILLEMSSONE 10 gemeten 50 roeden; WILLEM GILLISSONE 30½ gemeten en HEYRICK WILLEM, JACOB en JAN SIJS JANSSONS kinderen te zamen 20 gemeten 100 roeden. Volgens deze opgave was dus de heerlijkheid toen groot minstens 1389 gemeten 121½ roeden en dus veel grooter dan later, toen, waarschijnlijk door overstroomingen en grondbraken, veel zal zijn teniet gegaan. Later vindt men een geslacht VAN WELZINGEN, zonder dat met eenige zekerheid kan opgegeven worden uit welk geslacht dit afstamde; er worden vermeld PIETER, JAN, WOLFERD VAN WELZINGEN. De 838 gemeten ambachts die deze laatste bezeten had vervielen aan den graaf en hertog ALBRECHT gaf ze met het hiervoren vermelde gedeelte van Ritthem aan zijne dochter MARGRIETA VAN CLEVE; WILLEM VI verkocht ze in 1411 aan FLORIS VAN DEN ABEELE, (MIERIS, IV, bl. 174). Heer FLORIS VAN DEN ABEELE, die raad van den graaf was, komt als heer van Welzingen nog voor in 1432 en 1435 (MIERIS, dl. IV, bl. 933 en 1033).

In het begin der 16e eeuw behoorde het grootste gedeelte der heerlijkheid aan MARGERITA, vrouw van Arnemuiden en Welzingen, de tweede dochter van JOHAN, bastaard van BOURGONDIË, heer van Elverdingen, gehuwd met MARIA VAN HALEWIJN en zoon van CORNELIS, den bastaard van PHILIPS DEN GOEDE bij MARGARETHA CORBAULD. Dit ambacht was haar aangekomen gedeeltelijk van PHILIPS VAN BOURGONDIË, heer van Beveren, gedeeltelijk door openbaren koop, op 5 Januarij 1514, van eenige gemeten ambachts, die vroeger toebehoord hadden aan PIETER WILLEMSEN VAN SCHELLACH en die bij verzuim van lossing aan de grafelijkheid waren vervallen, doch verreweg voor het grootste gedeelte had haar ambacht toebehoord aan de vrouw van Ravestein en later aan den rentmeester ANDRIES ANDRIESSEN. Haar ambacht kwam, even als een gedeelte dat aan haar man ARNOLD VAN TRASIGNY had behoord, op haar zoon JAN VAN TRASIGNY.

Een ander gedeelte had toebehoord aan het geslacht VAN WISSEKERKE; hiervan had de heer van Beveren een gedeelte gekocht tot een bedrag van 190 gemeten 39 roeden en de stad Middelburg, die reeds vroeger een enkel gemet ambachts publiek had gekocht, dat behoord had aan JAN CORNELISZOON DE HOLLANDER en aan de grafelijkheid was vervallen, kocht het ambachtsgedeelte van den heer

de Beveren op 24 December 1566, bij decreet van den hoogen raad te Mechelen, uit den boedel van Maximiliaan van Bourgondië. Het grootste gedeelte van de ambachtsheerlijkheid, waaraan ook de naam was verbonden en toebehoord had aan Jan de Thasigny, werd door de stad in 1579 in publieke veiling gekocht van de voogden van de kinderen van Charles de Trasigny, kleinzoon van Jan, den broeder van voormelden Arnold, in wiens tak de heerlijkheid was gekomen, door het uitsterven van den tak van dezen Arnold.

Van het ambacht dat aan de Wissekerke's had toebehoord was slechts een zeer klein gedeelte, tot 1628, in dat geslacht gebleven en toen nu de goederen van Gillis van Wissekerke, wegens zijne bekende onderneming ten behoeve der Spanjaarden tegen Zeeland in 1631, waren verbeurd verklaard, kocht Middelburg, 28 December 1632, ook dit gedeelte zoodat van nu af de stad in het bezit der geheele heerlijkheid was. Dit duurde tot 24 Januarij 1680, wanneer zij door de stad verkocht werd aan Johan François Velters, van wien zij, 28 Januarij 1686, in vier deelen overging op zijne vier zonen Marcelis, Leonardus Rogier, Jan Theodorus en Adriaan. Het gedeelte van Adriaan, ter grootte van 184 gemeten 52 roeden 4 voet en 4½ duim is sedert niet meer verheven, doch Marcelis werd, door den dood zijner beide andere broeders, ook heer van hun gedeelte (12 November 1710 en 20 Julij 1713); hij liet de heerlijkheid, ter grootte van 552 gemeten 157 roeden 1 voet 1½ duim na aan zijn zoon Johan François (24 Julij 1719), van wien zij nog in hetzelfde jaar (21 September) overging bij koop op Martinus Johannes Veth; sedert dien tijd heeft Welzingen dezelfde heeren gehad als Nieuwerve, zie hiervoren bl. 685.

De heerlijkheid van Welzingen.

Uit Smallegange, *Chronijk van Zeeland*, bl. 663. Hierop het wapen. Naar welke schilderij deze plaat is afgeteekend is mij niet bekend. Zij stelt Welzingen voor in de laatste helft der 16e eeuw. Rammekens ligt gedeeltelijk verwoest.

Het jagthuis Ter Linde. Laurens Bernards 1649. J. H. Reijgers sculp. 1821.

Teekening in O. I. inkt. De fraaije schilderij van Bernards, waarnaar die teekening is gemaakt, is thans het eigendom van het Zeeuwsch genootschap, waaraan het door den heer Fak Brouwer, eigenaar der hofstede is geschonken. Hierbij eene aanteekening, gedagt. 26 December 1823, van mr. Z. Paspoort, over de achtereenvolgende eigenaren van Ter Linde.

Het jagthuis Ter Linde in 1648. J. van Ouwerkerk del. Steendruk van T. P. Roest Middelb.

Uit ab Utrecht Dresselhuis, *Wandelingen door Walcheren*, bl. 32. Bij deze plaat is de schilderij gevolgd, doch er is veel verschil tusschen beiden.

Het huys op Ter Linde van vooren op het plein, bij het stal te zien. Z. PASPOORT del. 1789.

Het huys op Ter Linde van agter uit de middelste laan te zien. Z. PASPOORT del. 1789.

Teekeningen in waterverf, hoog 32, breed 48 duim.

Of met de huizing vermeld in 1411 bij MIERIS, IV, bl. 174, Ter Linde, zoo als AB UTRECHT DRESSELHUIS wil, dan wel het huis te Nieuwerve bedoeld wordt is onzeker, zie hiervoren bl. 688. Het huis Ter Linde moet volgens Z. PASPOORT, *Vervolg op Tegenwoordige staat*, bl. 264, een jagthuis van de heeren van BOURGONDIË geweest zijn en door ANNA VAN BOURGONDIË, dochter van PHILIPPUS VAN BOURGONDIË, heer van Fontes en bastaardzoon van ADOLF VAN BOURGONDIË, heer van Beveren en Veere, bij ANNA DE RANDRÉ, (zie VREDIUS, *Gen.*, II, p. 399, 400), aangebragt zijn aan JACOB SMIT VAN BAARLAND, die „tot advancement van zijn huwelijk" het bailliuschap van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË verkreeg. Hunne dochter MARIA tr. EMMERY VAN LIER, wiens zoon WILLEM VAN LIER het huis in 1627 verkocht aan PIETER of, zoo als hij in de M.S. aanteekening van PASPOORT heet, C. ROMBOUTS, gehuwd met C. BARWIJN. Hunne dochter C. REMOENS (deze verandering van geslachtsnaam is mij duister), huwde met APOLLONIUS VETH, wiens dochter BARBARA het huis aanbragt aan EDUALDUS VAN DE PERRE. Hunne dochter CORNELIA huwde met ZACHARIAS PASPOORT, en van dezen ging Ter Linde achtereenvolgens over op zijn zoon P. REAEL, kleinzoon CORNELIS GALENUS en achterkleinzoon ZACHARIAS PASPOORT † 29 Januarij 1824, wiens zoon jhr. mr. M. C. PASPOORT het huis 24 Julij 1828 verkocht aan JAN FAK BROUWER. De toren en een gedeelte van het huis waren reeds in 1812 afgebroken, en het is thans eene gewone hofstede.

Kaart van Wester-Souburg.

Hierbij opgave van de blokken, met hunne grootte volgens den *Overlooper*, te weten:

Schotbaar land	1587	gemeten	188	roeden
Vrijland.	87	„	22	„
Leen	29	„	288½	„
Te zamen . . .	1654	gemeten	198½	roeden
Volgens de steenrol, bij de breedte. . . .	1648½	gemeten	109	roeden
Of steenschietens	1138½	„	96	„

Kaart van Ooster-Souburg.

Hierbij opgave van de blokken, met hunne grootte volgens den *Overlooper*, te weten:

Schotbaar land	1385	gemeten	36½	roeden
Haymanland	11	„	148½	„
Vroon	—	„	115	„
Te zamen . . .	1397	gemeten		
Volgens de steenrol, bij de breedte	1074	gemeten	20	roeden
Of steenschietens	963	„	85	„

Kaart van de gemeente West-Souburg.

Gemaakt door de Fransche ingenieurs, volgens kadastrale opmeting.

Kaart van de gemeente West-Souburg.

Dezelfde kaart als de vorige, doch op vloeipapier en opgeplakt.

Kaart van de gemeente Oost-Souburg.

Gemaakt door de Fransche ingenieurs, volgens kadastrale opmeting.

Kaart van de gemeente Oost- en West-Souburg 1866, uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

Uit J. Kuijper, *Gemeenteatlas.* Schaal 1 : 37500.

Over Souburg zie men, wat den vroegeren tijd betreft, ab Utrecht Dresselhuis, *Wandelingen door het eiland Walcheren*, bl. 40 volgg., en over den lateren (M. C. Paspoort van Grijpskerke), *De gemeente Oost- en West-Souburg, eene statistische bijdrage tot de plaatsbeschrijving van Zeeland*, Middelb. 1860. Over het geslacht der edelen van Souburg, zie Grijpskerke, in *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 158. Ook is er onder de M.S.S. van het Zeeuwsch genootschap eene belangrijke memorie van mr. S. de Wind, over Souburg Zoowel Oost- als West-Souburg hebben behoord aan heeren uit dat geslacht, dat men reeds in het midden der 12e eeuw vermeld vindt; cf. Kluit, *Cod. dipl.*, p. 787, coll. 567; Souburg zelf in 1198, zie v. d. Bergh, *Oorkondenboek*, I, bl. 110 volg. In de 13e eeuw was het een der voornaamste geslachten van Walcheren, verwant aan vele andere en waaruit ook enkele hun oorsprong schijnen genomen te hebben. In die eeuw vindt men vele edelen van dien naam: a°. 1218 Doedijn en zijne zonen Jan en Simon, a[is]. 1218, 1250, 1256; den zoon van Simon, Jan a°. 1290 en Nicolaas a°. 1258, 1270, voorts Willem en zijne zonen Pieter en Boudewijn a[is]. 1248, 1250, 1258 en Jan den zoon van Pieter a°. 1299; zie Kluit, l. c., p. 413, 535, 562, 566, 735, 892; Mieris, I, 385, 449; v. d. Bergh, a. w., II, 305. Welligt waren Jan en Simon de hoofden der takken van Oost- en West-Souburg. In de rentmeestersrekening van 131⅝ vindt men vermeld Clays Janssen van Souburg. Volgens de genealogiën van het geslacht van Borssele, zou Floris van Borssele, overleden vóór 1323, door een huwelijk met eene erfdochter van Souburg deze heerlijkheid in het geslacht van Borssele (den oudsten tak

vroeger in Borssele wonende) gebragt hebben. In de rekening van den rentmeester B. W. S. 133½ vindt men evenwel nog, zoowel in Oost- als West-Souburg, edelen uit het geslacht van SOUBURG en ook anderen als bezitters van ambacht; in West-Souburg: JAN PIETERSE, PIETER, SYMON en BOUDIJN JANSS. VAN SOUBURG; in Oost-Souburg: JAN WILLEMSE VAN SOUBURG, BOUDIJN JANSS., BOUDIJN WILLEMSZ., JAN VAN DER BEKE, ZEGHER en WILLEM BOUWENSEN en BOUDIJN en WILLEM JAN BOUWENSEN en ook nog veel later vindt men onder de ambachtsheeren van Souburg edelen uit dat geslacht en ook wel anderen, zoo als het geslacht BUFFEL. Hoe het zij, het staat vast dat, op welke wijze dan ook, de beide heerlijkheden van Souburg in het geslacht der BORSSELEN (oudsten tak) zijn gekomen. Het wapen van het geslacht van SOUBURG komt verschillend voor. Op het zegel van PIETER VAN SOUBURG (13e eeuw) vindt men drie klimmende leeuwen, later vindt men het wapen sabel met een burgt van goud, vastgehouden door twee leeuwen, zie GRIJPSKERKE, a. p. en VAN VISVLIET, *Archief*, IV, bl. 25, waar men ook een ander zegel van SYMON VAN SOUBURG vindt vermeld. Opmerking verdient de burgt, voorkomende in de wapens van Middelburg, Domburg en Souburg. De oude burgt van Oost-Souburg heeft gestaan, niet zoo als DRESSELHUIS wil, aan de noordzijde van het dorp, doch aan de zuidzijde, waar een blok, geheel rond, den naam van burgtblok draagt, en een weg dien van burgweg. In het midden der 15e eeuw vindt men ADRIAAN VAN BORSSELE VAN BRIGDAMME in het bezit der beide Souburgen. Deze had ze verkregen van zijne eerste vrouw MARIA. Volgens de genealogiën van Borssele, zoowel die van RUISCH DE BRUIN als andere zou zij geweest zijn MARIA VAN BORSSELE, de laatste erfdochter van den oudsten tak der BORSSELEN'S, en met die opgave komt overeen het grafschrift dat vroeger op een zerk in de kerk te West-Souburg gestaan moet hebben, volgens de afteekening daarvan gemaakt op last van den graaf VAN EGMOND: „*Hier* „*light vrou* MARIA VAN BORSSELE *heer* FLORIS *dochter vrou van Montfoort en* „*Zouburgh die heer* ADRIAANS *wijf was ende sterff a°*. 1448." Die eerste vrouw van ADRIAAN VAN BORSSELE is echter geweest MARIA VAN CATS, de dochter van JAN VAN CATS en ELISABETH VAN BORSSELE, zoo als onwedersprekelijk blijkt uit het testament van ADRIAAN VAN BORSSELE, bij MATTHAEUS, *Analecta*, t. II, p. 286 volgg. en inzonderheid uit het stuk van 20 April 1457 over „de successie tusschen ADRIAAN VAN BORSSELE en MARIA JANSDR. VAN CATS, jonkvrouwe van Subburch en van Zwanenburch" op het raadhuis te Middelburg voorhanden en vermeld in J. H. DE STOTPELAAR, *Inventaris van het oud archief van Middelburg*, bl. 81, waarmede dan ook overeenkomt de genealogie van het geslacht VAN CATS, bij VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 901. Door genoemde ELISABETH is derhalve Souburg in het geslacht VAN CATS gebragt en door MARIA VAN CATS in dat van BORSSELE VAN BRIGDAMME.

ADRIAAN VAN BORSSELE, heer van Brigdamme, de zoon van JACOB en ANNA DE HENNIN, liet zijne heerlijkheid Souburg na aan zijn tweede vrouw ANNA, de natuurlijke dochter van hertog PHILIPS DEN GOEDE bij JACQUELINE VAN

STEENBERGHE. Na zijn dood (6 Junij 1468, er bestaat vermoeden dat hij vergiftigd is geworden), werd door hertog KAREL beslag gelegd op zijne ambachtsheerlijkheden en zulks wegens de vele verschuldigde beden, die ADRIAAN geweigerd had te betalen. Bij brieven evenwel van 12 October 1469 werd zijne weduwe, toen reeds weder gehuwd met ADOLF VAN RAVESTEIN, hersteld in het bezit van de heerlijkheden Souburg, Duiveland en Sommelsdijk, mits het achterstallige betalende, zie 4e. *Copulaat ter rekenkamer*, fol. 298.

Op 20 Februarij 1497 werd aan ANNA vergund over hare heerlijkheden in Zeeland te beschikken: 3e. *Copul.*, fol. 268, en zoo kwam Souburg, Westsouburg geheel en Oostsouburg, met uitzondering van 50 gemeten 120 roeden ambachts, die vroeger aan den graaf vervallen waren, aan haar halven broeder PHILIPS VAN BOURGONDIË, admiraal van de zee, later bisschop van Utrecht, natuurlijken zoon van hertog PHILIPS DEN GOEDE bij MARGARETHA VAN POEST. De heerlijkheden van dezen, die ongehuwd en zonder kinderen overleed (1524) zijn overgegaan op de nakomelingen van zijnen halven broeder BOUDEWIJN VAN RIJSSEL, insgelijks een natuurlijken zoon van PHILIPS; zoodat in het midden der 16e eeuw ambachtsheer van de Souburgen was JACQUES VAN BOURGONDIË, heer van Falais († 1557), de oudste zoon van KAREL VAN BOURGONDIË, die zelf de zoon van genoemden BOUDEWIJN was. Wij hebben hiervoren gezien dat de heerlijkheden van JACQUES, wegens zijne gehechtheid aan het hervormde geloof zijn verbeurd verklaard. Bij brieven van 1 October 1551 (3e. *Copul.*, fol. 274) werden zijne heerlijkheden Brigdamme, Noordmonster, Popkensburg en Cleverskerke aan zijn jongeren broeder ANTHONY († 1564) overgedragen; ik heb niet gevonden dat dit het geval ook met Souburg is geweest; wel dat deze ANTHONY keizer KAREL V op het kasteel in Westsouburg in 1556 heeft ontvangen. Doch hoe het zij, dat Souburg aan MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË zou zijn afgestaan, zoo als de heer DE WIND (M.S. memorie) meent, is mij niet gebleken en schijnt eene vergissing te zijn. De beide Souburgen zijn in 1567, tot een goederfleen verheven zijnde, door PHILIPS verkocht, bij welke gelegenheid zij weder in verschillende handen kwamen. De stad Middelburg kocht Oost-Souburg en kwam later ook in het bezit der 50 gemeten, vroeger aan den graaf vervallen en die achtereenvolgens waren overgegaan op GILLIS VAN BORRE, ADOLF BLANKAART, PIETER BOL en JAN HENDRIKSZ. HOUCK, van wiens zoon JAN HOUCK, Middelburg dat gedeelte kocht. West-Souburg werd door den graaf verkocht aan JERONIMUS DE ROLLÉ († 1573), die evenwel de helft overdroeg aan PHILIBERT VAN SEROOSKERKE, de andere bleef aan de erfgenamen van ROLLÉ, tot dat op 31 December 1578 de beide helften, de eene van wege PHILIBERT, door PIETER SCHOUTENS en de andere door LAURENS MOCK, als curator van het sterfhuis van ROLLÉ, bij magtiging d.d. 12 Julij 1578, van den magistraat van Veere, verkocht werden aan PHILIPS VAN MARNIX, heer van St. Aldegoude, na wiens overlijden (15 December 1598) de heerlijkheid overging op zijn zoon JACOB († 15 Januarij 1599) en vervolgens op de dochter van JACOB, WALBURG VAN MARNIX, gehuwd met WILLEM VAN OLDENBARNEVELD,

heer van Stoutenburg. Zij verkocht de heerlijkheid op 19 Maart 1638 aan de stad Middelburg, die derhalve nu de beide heerlijkheden bezat. Bij den grooten verkoop van de heerlijkheden door de stad in 1679 werd Oostsouburg gekocht door ALEXANDER DE MUNCQ (24 Mei 1679) en door hem, op 19 Februarij 1691, overgedragen op BARTOLOMEUS WOUTERSZ., van wien het in 1694, bij koop overging op CORNELIS VAN PERE. Westsouburg was in 1679 gekocht door ISÄAC VAN PERE, na wiens dood, zijn broeder, genoemde CORNELIS, hem in 1694 opvolgde. Sedert dien tijd zijn de heerlijkheden steeds in dezelfde handen gebleven. Van CORNELIS VAN PERE gingen zij, op 16 Augustus 1746 over op zijn neef ADRIAAN STEENGRACHT, wiens moeder was ANNA CATHARINA VAN PERE en van dezen, op 22 Mei 1773, op zijn broeder CORNELIS STEENGRACHT, wiens dochter CORNELIA JACOBA, gehuwd met BERNARD WILLEM, graaf VAN DER GOLTZ hem, 12 December 1786, opvolgde en de heerlijkheid in 1824 naliet aan hare dochter WILHELMINA CORNELIA, gravinne VAN DER GOLTZ, gehuwd met JEAN GABRIEL LAFONT. Na haar werd ambachtsheer, bij koop in April 1824, JAN PIETER CORNELIS baron LAMPSINS die de heerlijkheid in 1825 verkocht aan jhr. mr. JAN CORNELIS SCHORER, wiens oudste zoon jhr. JACOB HENDRIK, sedert 1859 deze heerlijkheid thans nog bezit. Een gedeelte van Westsouburg is in 1807, volgens het traktaat van Fontainebleau bij Vlissingen gevoegd, waarvoor Souburg in 1824 (kon. besluit 6 Februarij 1824, n°. 129) *f* 4000 schadevergoeding van Vlissingen heeft bekomen.

Capel en Canonisye te Westsouburg.

Teekening in sepia breed 24 hoog 17 duim. Hierbij twee uittreksels uit GAILLARD, voorkomende bij VREDIUS, *Geneal. Com.*, t. II, p. 384 en 424 en uit dit werk geknipt, vermeldende: *a.* het glasvenster dat vroeger in het koor van de kerk te Westsouburg te vinden was, met de wapens van de bastaardkinderen van PHILIPS DEN GOEDE en *b.* die van twee kleine „tombekens" in die kerk, waarin het hart van ADOLF VAN CLEEF EN RAVESTEIN en dat van ANNA VAN BOURGONDIË bewaard werden. Van deze kapel was ten tijde van GARGON, in het begin der 18e eeuw, nog oud muurwerk over. Zie *Walchersche Arkadia*, II, bl. 46.

De kerk te Westersouburg 1743. C. P. d. H S. f.

Uit *Kabinet van Nederl. gezigten.*

De kerk te Westersouburg.

Uit de verzameling vermeld hiervoren bl 622 en ook voorkomende bij BACHIENE, a. w.

Westersouburg.

't Zelve anders.

Beiden uit diezelfde verzameling en ook bij BACHIENE. De stichtingsbrief van de kerk te Oostsouburg, van April 1250, is voor het eerst uitgegeven in *Nehalennia*, 1850, bl. 256 volgg. en daaruit overgenomen in het *Oorkondenboek*. dl. I, bl. 272. Die van Westsouburg is veel ouder, zie o. a. aldaar dl. I, bl. 289. Het collegie van kanunniken in de kerk te Westsouburg, is gesticht door ADRIAAN VAN BORSSELE en zijne tweede vrouw ANNA VAN BOURGONDIE, zie REIGERSBERG (uitg. van BOXHORN), dl. II, bl. 231. Deze schrijver stelt het huwelijk van ADRIAAN VAN BORSSELE op het jaar 1454, doch het kan niet vroeger hebben plaats gehad dan in 1457, zoo als bewezen wordt door RUISCH DE BRUIN, in *MS. Geneal. van Borssele*, die ook in andere opzigten over ADRIAAN VAN BORSSELE verdient te worden gelezen. Men zie voorts over beide kerken het testament van ADRIAAN, reeds meermalen aangehaald, en te vinden bij MATTHAEUS, *Analecta*, vol. II, p. 286 sqq. Tot herstel van de kerk te Westsouburg werden in 1547 eenige erven en gronden verkocht, *Oudh. en gest.*, dl. I, bl. 250; ten tijde van MARNIX was de kerk zeer vervallen zoodat in 1593, de hulp der staten van Zeeland, tot herstel, door hem werd ingeroepen, VROLIKHERT, *Vliss. kerkhemel*, bl. 9. In 1595 werd er dan ook weder in gepredikt. In de kerk te Westsouburg waren vroeger de grafsteden en tomben van de heeren VAN BORSSELE VAN BRIGDAMME en hunne echtgenooten. Zoo vond men er de zerken met grafschrift van ALBRECHT VAN BORSSELE († 1390) en zijne vrouw BEATRIX VAN DOMBURG († 1395 of 1396), van BEATRIX hunne dochter († 9 Julij 1391) gehuwd met WILLEM VAN STRIJEN; van GILLIS VAN BORSSELE († 13 September 1391) en zijne vrouw ANNA VAN DOMBURG († 18 Mei 1407), hun zoon BOUDEWIJN VAN BORSSELE († 1438) en zijne vrouw CATALINA VAN ZWANEBURCH († 10 Maart 1428); van CATHARINA VAN BORSSELE; van FLORIS VAN BORSSELE († 3 April 1448) en zijne vrouw ELISABETH HOUTZ († 1439), zoo als de genealogiën haar noemen, doch waarschijnlijker DE HONT, uit het oude Schouwensche geslacht van dien naam en waaruit ook welligt afkomstig was PHILIPPUS DE HONT, geboren te Westsouburg († 12 Maart 1493), zie *Oudh. en gest.*, dl. I, bl. 252. Is MARNIX in de kerk begraven? Dat hij eerst te Leiden is ter aarde besteld schijnt, na de mededeeling van den heer ELSEVIER, (*Navorscher*, XII, bl. 298), boven twijfel te zijn verheven, doch dit neemt niet weg dat zijn lijk later, of wel zijn hart naar Souburg kan overgebragt zijn. Op verzoek van J. PRINS, den schrijver van het leven van MARNIX, *Levens der Nederl. dichters en dichteressen*, Leiden 1782, 1e (eenig) deel, bl. 1 volgg., werd door ADR. 's GRAVEZANDE in 1780 een onderzoek bij JOH. TEELLINCK LE GRAND, predikant te Westsouburg, ingesteld, waaruit bleek dat de dood- en begrafenisboeken van 1598 niet voorhanden waren. Aan elke zijde van den predikstoel hing een wapen. De beschrijving van de kwartieren, zoo als die nog op de wapenborden zigtbaar waren is niet duidelijk (zie PRINS, a. w., bl. 44 not. 2) doch wanneer men in aanmerking neemt dat de predikant te Westsouburg wel geen beoefenaar der wapenkunde zal geweest zijn, en zich derhalve ligt in de beteekenis van *links* en *regts* en in de opvatting der heraldische figuren

en kleuren kan vergist hebben, is het uit zijne beschrijving duidelijk dat aan de eene zijde heeft gehangen een wapen, waarvan de kwartieren 1 en 4 niet, of niet meer ingevuld waren, doch 2 met het wapen van HEMRICOURT en 3 met dat van DU CERF, juist de wapens van de moeder en de grootmoeder van vaderszijde van PHILIPS VAN MARNIX, terwijl boven 't wapen 1598 en daaronder „repos ailleurs" te lezen was; zoodat er geen twijfel kan bestaan of dit was het wapen van PHILIPS VAN MARNIX. Op het wapen aan de andere zijde waren de kwartieren n°. 1 en 4 ook niet of niet meer ingevuld, doch naar de beschrijving te oordeelen is 2 BAILLOEUL en 3 HEMRICOURT geweest; boven 't wapen stond 1599 en daaronder 27 JA. Dit was dus het wapen van JACOB VAN MARNIX, de eenige zoon van PHILIPS bij PHILIPPE DE BAILLOEUL. „Onder dit laatste „wapen zijn in den gevel drie gewelfels nevens elkanderen gevonden, elk in den „vorm van een oven, slechts voor één lijk, van voren toegemetseld waarin alleen „beenderen zijn gevonden doch onder die ovens was een gemetseld 1½ voets vier„kant, waarin beenderen van een buitengewone grootte verzameld bewaard wer„den. En even daar buiten een streng lang blond hair met een ijzertje (niet „ongelijk aan die de landmeisjes thans op 't hoofd dragen) doorvlogten." Het aanwezig zijn van de wapenborden van PHILIPS en JACOB VAN MARNIX, levert m. i. een gewigtig vermoeden op, dat hunne overblijfselen werkelijk uit Leiden naar Souburg zijn overgebragt. In 1872 is door eenige Antwerpenaren een gedenkteeken, ter eere van PHILIPS VAN MARNIX, op het kerkhof te Westsouburg opgerigt. De afbeeldingen er van worden gevonden in den *Volksalmanak* van 1874, bl. 103 en 105.

Het kasteel te Westsouburg P. BAST f. 1598 ex. Steendruk van H. J. BACKER.

Uit J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Wandelingen door het eiland Walcheren*, naar eene plaat van P. BAST, uitgegeven bij C. VISSCHER, die echter aan onze verzameling ontbreekt, doch blijkens de aanteekening van DRESSELHUIS, in de voorrede van zijn werkje, voorhanden is geweest in de verzameling van J. T. BODEL NYENHUIS. Op dit plaatje worden voorgesteld de voorgevel van het kasteel en de zijde aan de regterhand van den toeschouwer.

Het casteel van Ste Aldegonde tot Westsouburg, uytgeteyckent door VAN DE BUSSE 1609 en door mij gecopie(e)rt P. LE FÈVRE 1728.

Teekening breed 37½ hoog 27½ duim. Op deze plaat is afgebeeld het kasteel en daarenboven groote gebouwen daarmede door eene brug verbonden. Hieruit is verklaarbaar dat in de conditiën van den verkoop van Westsouburg op 31 December 1578 gesproken wordt van de *twee verbrande casteelen ende 't gevolg van dien*. De zijden op deze plaat voorgesteld zijn de achtergevel en de zijde links, welke laatste zijde met de andere gebouwen door eene brug is verbonden.

Het kasteel Aldegonde. W. J. HOFDIJK del. Steendruk van C. W. MIELING.

Uit J. VAN LENNEP en W. J. HOFDIJK, *Merkwaardige kasteelen in Nederland.* Ook op deze plaat zijn de beide gebouwen en dezelfde zijden van het kasteel voorgesteld als op de vorige.

Het kasteel Westersouburg a°. 1613.

Teekening, breed 28½ hoog 17½ duim, voorstellende de voorzijde en de zijde aan de regterhand van den toeschouwer.

't Slot Westsouburg 1630. A. DE HAAN 1729.

Teekening, voorstellende dezelfde zijden als de vorige.

Ruïne van het kasteel Westsouburg 1680. A. DE HAAN 1729.

Teekening, voorstellende het vervallen gedeelte liggende achter het kasteel. Dit gedeelte, ook voorkomende op de vorige platen, is opgeruimd tusschen 1680 en 1712, zie GARGON, *Walchersche arkadia*, II, bl. 42.

't Kasteel St. Aldegonde te Westsouburg 1709. A. DE HAAN 1729.

Teekening voorstellende de beide andere zijden van het kasteel. Deze drie teekeningen zijn elk breed 26½ hoog 16½ duim.

Het kasteel van St. Aldegonde.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 670, voorstellende dezelfde zijden als de laatst voorgaande teekening.

Het kasteel van Westersouburg 1743 (door C. PRONK).

Uit *Kabinet van Nederl. gezigten*, ook voorkomende in *Atlas van Zeeland.* Er blijkt uit dat slechts een klein gedeelte van het slot was overgebleven.

Het kasteel van St. Aldegonde.

Teekening in O. I. inkt breed 36 hoog 23 duim. Hierop de achterzijde met toren en binnen- of achterplaats van het in het midden der 18e eeuw overgebleven gedeelte.

Men heeft derhalve in onze verzameling afbeeldingen van het kasteel, zoo als dit er uitzag in 1598, 1609, 1613, 1630, 1680, 1696 of weinige jaren vroeger, 1709, 1743. In een boek berustende in de verzameling van het Zeeuwsch genootschap en getiteld: *Aadelycke stamhuyzen, kasteelen en lusthuyzen van Zeelandt, int kleyn afgeschetst en kortelyk beschreven door* KORNELIS VAN ALKEMADE, komen nog drie afbeeldingen van het kasteel van Aldegonde

voor, waarvan de derde geheel overeenstemt met de afbeelding van het jaar 1709 door DE HAAN en die bij SMALLEGANGE, terwijl de andere voorstellen: de eene, een gedeelte van de ruïne van het, in het begin der 18e eeuw opgeruimde gebouw en de andere insgelijks een gedeelte dezer ruïne en tevens het daarnevens gelegen slot. Al deze afbeeldingen stellen evenwel het slot voor na de herstelling door MARNIX; uit vroegeren tijd zijn er mij geene bekend; het kasteel is evenwel niet door MARNIX uit den grond weder opgebouwd; nadat het in 1573 in brand was gestoken en men, in 1578, bij de conditiën van verkoop, van de kasteelen als verbrand mogt spreken, zijn de muren echter blijven staan, zoo als genoegzaam blijkt uit de voorhanden afbeeldingen, terwijl ten overvloede nog in het begin der 18e eeuw de kogels van het beschieten van het kasteel, gedurende het beleg van Middelburg in 1572 en 1573, in de voormuren zigtbaar waren, GARGON, *Walchersche arcadia*, dl. II, bl. 44. Uit de voorhanden afbeeldingen kan men zich dan ook nog zeer wel een denkbeeld vormen van de uitgestrektheid en aanleg van het kasteel onder de BORSSELENS en BOURGONDIERS. Met de heerlijkheid is het steeds in handen van dezelfde eigenaren overgegaan, en deze zijn hiervoren opgenoemd. Onderscheidene malen strekte het tot tijdelijk verblijf voor vorstelijke personen, in 1454 voor KAREL DEN STOUTE, bij ADRIAAN VAN BORSSELE, (SUEIRO, *Annales de Flandes*, p. 388), op 18 Maart 1478 (st. cur.) voor MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK en op 23 Mei 1500 voor PHILIPS VAN OOSTENRIJK en zijne vrouw JOHANNA VAN ARRAGON, beide keeren bij ANNA VAN BOURGONDIË († 16 Jan. 1508), in Mei 1515 voor hun zoon KAREL, bij PHILIPS den bastaard VAN BOURGONDIË, zie REIGERSBERG, uitg. van BOXHORN, dl. II, bl. 295, 340, 384. Eindelijk bij ANTHEUNIS VAN BOURGONDIË nogmaals voor KAREL V, toen hij in 1556, naar Spanje zou vertrekken en op het kasteel, op 7 September, de acte teekende waarin hij afstand deed van het keizerschap ten behoeve van zijnen broeder FERDINAND. Over de groote weelde van de hofhouding van ANNA VAN BOURGONDIË te Westsouburg zie men REIGERSBERG, a. w., II, bl. 340. Blijkens het testament van ADRIAAN VAN BORSSELE (MATTHAEUS, *Analecta*, vol. II, p. 286 sqq.) lag er reeds in 1466 eene „strate" van het kasteel tot Middelburg.

Portret van CAREL DE VIJFDE, roomsch keyzer. J. HOUBRAKEN sculps. 8°.

Hierbij gevoegd wegens zijn verblijf in 1515 en 1556 op het kasteel te Westsouburg.

Portret van PHILIPS VAN MARNIX, heer van S. Aldegonde. DE GHEIJN pinxit. J. HOUBRAKEN fecit. Is. TIRION excudit. 8°.

Hierbij afbeelding van den penning op hem; aan de eene zijde: „PH. DE MARNIX S. du Mont S. Aldegonde 1580," aan de andere zijde: „ex virtute

honos;" alsmede aanteekeningen van VERHEIJE VAN CITTERS over MARNIX, uit zijn leven door I. PRINS.

FILIPS VAN MARNIX, heer van S. Aldegonde. C. C. TAUREL sculps. 8°.

Uit AREND, *Vaderlandsche geschiedenis*, dl. II, st. 5, bl. 198. Van onder het wapen van MARNIX.

Nadat MARNIX de ambachtsheerlijkheid met het kasteel, op 31 December 1578, had gekocht, heeft hij dit laatste, dat, na in 1572 door de Vlissingers genomen en door de Spanjaarden weder hernomen te zijn, in April 1573, door de Vlissingers was in brand gestoken, nadat de Spaansche bezetting er uit was getrokken, (zie de schrijvers aangehaald bij 's GRAVEZANDE, *Aaneenschakeling*, bl. 240 en 300 volgg.) geheel hersteld. Hij schijnt het al spoedig betrokken te hebben; in een brief toch aan BONAVENTURA VULCANIUS, d.d. 10 Maart 1580, schrijft hij van zijne psalmvertaling: „Versio reliqua dudum parata est, sed puto me Suburgi reliquisse." Na de overgave van Antwerpen aan PARMA, vestigde hij er zich weder en heeft er vele jaren doorgebragt. Hij kwam er in November 1585, men zie over die komst en wat er op volgde o. a. den brief van DAVISON aan WALSINGHAM bij MOTLEY, *The united Netherlands*, vol. I, p. 260. Onder de uitgegeven brieven van MARNIX vindt men er van 2 April, 6/16 Mei, 19 Julij, 4 October 1586, 9 Maart 1589, 13 April en 9 Mei 1591, gedagteekend uit Souburg, zie MOTLEY, a. w., bl. 259 en *Correspondance et mélanges de* PH. DE MARNIX 1860.

Portret van WILLEM VAN OLDENBARNEVELD. P. BUYS inv. et del. REIN. VINKELES. C. BOGERTS sculps. 12°.

Uit *Geschiedenis der vereenigde Nederlanden*, dl. VII, bl. 216.

Graftombe van WALBURG VAN MARNIX. C. HAASTERT del. G PHILIP JACOBS. fc. 1777.

Uit *Verzameling van gedenkstukken in Nederland*, 's Gravenhage 1777.

Na den dood van PHILIPS VAN MARNIX (15 December 1598) werd hij, als eigenaar van het kasteel, opgevolgd door zijn zoon JACOB en toen deze reeds op 27 Januarij 1599 overleed, gingen heerlijkheid en kasteel over op de dochter van dezen, WALBURG, later, in 1616, gehuwd met WILLEM VAN OLDENBARNEVELD, heer van Stoutenburg enz., terwijl het vruchtgebruik bleef bij de vrouw van JACOB VAN MARNIX, VERONICA VAN DER LIPPE.

Beide, heerlijkheid en kasteel zijn door haar in 1638 verkocht aan de stad Middelburg, die het slot daarop aan bijzondere personen verhuurde o. a. in 1638 voor tien jaren aan BARTHOLOMEUS DEL CORNE.

In 1783 5 September is het toen nog overgebleven gedeelte van het kasteel

door de ambachtsvrouw CORNELIA JACOBA STEENGRACHT, baronesse VAN DER GOLTZ, voor afbraak verkocht voor £ 255 of ƒ 1580 en is het in datzelfde jaar geheel gesloopt.

Plan van 't hof Zeewijk, door mij gemeeten en gecarteerd P. LEFÈVRE, luytenant enz. Sluis 3 December 1732.

Hierbij de afbeelding van het huis waarop:

„*Myn huys na dezen* — *An.* 1719 — *volmaakt zal wesen.*"

Dit hof lag aan de zuidzijde van het voetpad van Westsouburg naar Vlissingen, en is met name aangewezen op de kaart van HATTINGA.

Het huis en hof Vrijburg

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 672. Van boven de wapens van DUVELAAR en LESAGE. Over dit hof zie men GARGON, *Walchersche arcadia*, dl. II, bl. 52 en 53. Tijdens het vervaardigen van de plaat bij SMALLEGANGE behoorde deze buitenplaats aan PIETER DUVELAAR, gehuwd met JOHANNA LESAGE. Na hun kinderloos overlijden ging dit goed over in het geslacht VAN CAMPEN. PIETER VAN CAMPEN was gehuwd met SARA DUVELAAR, de zuster van genoemden PIETER. Het hof, ook genoemd het Blaauwehof, is thans eene gewone boeren hofstede.

Koepel enz. van Weijvliet.

Uit HUET, *Inhuldiging van Willem IV* 1751. De afbeelding stelt voor het overgeven van de sleutels van de stad Vlissingen aan den prins. Weijvliet was de buitenplaats van den burgemeester A. P. LAMBRECHTSEN doch is sedert gesloopt. Opmerking verdient dat reeds in 1360 gesproken wordt van „twee ghemete over Weijnvliete in Westerzobborch" behoorende tot het steenenhuis waarmede JAN VAN OISTERSOBBURCH door den graaf beleend werd, zie MIERIS, *Groot charterboek*, dl. III, bl. 119. Ook uit de tiendeboeken blijkt dat een gedeelte van Westsouburg Weij- of Weijnvliete heette.

Oostersouburg.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 664. Van boven de wapens van SOUBURG, van DE MUNCK en van THIBAUT.

't Dorp Oostersouburg.

't Zelve anders.

't Dorp Oostersouburg.

Drie plaatjes uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 622 en ook voorkomende in BACHIENE, *Vaderl. geographie.* Hierbij nog het stuk eener kaart „gemeeten en gekaarteert door J. MASSOL," waarschijnlijk van een hof of buitenplaats in Oostsouburg, nabij het dorp gelegen.

Portret van ALEXANDER DE MUNCK.

De verdere beschrijving van dit portret vindt men hiervoren bl. 231; zie ook bl. 135—136. Over de heerlijkheid van Oostsouburg en hare opvolgende bezitters, zie hiervoren bl. 694 volgg. ALEXANDER DE MUNCK kocht haar in 1679. Van daar zijn wapen en dat zijner eerste vrouw HENRIETTE THIBAUT, op de plaat bij SMALLEGANGE.

Portret van THEODORUS ADRIANUS CLARISSE. P. W. VAN MEGEN sculpsit, na 't origineel bij deszelfs weduwe. Amsterdam T. DE KRUIJFF en J. WESSING WILLEMSZ, cum privilegio. fol.

Onder het portret: „THEODORUS ADRIANUS CLARISSE, geboren te Oostzou-„burg den 14 Januarij 1741, bedienaar des Heiligen Euangeliums beroepen te „Amerongen 1764, te Wageningen 1767, te Schiedam 1769, en laatst te Am-„steldam 1772, overleden te Groningen den 7 Mei 1782."

CLARISSE, *'s hemels vriend, had dit aanminnig wezen*
Ontvangen, opdat elk daaruit zijn wijs beleid,
Zijn éel en fijn vernuft, zijn liefde en nedrigheid,
Zijn God' verloofd gemoed, zijn zagten aard zou lezen.
In vier gemeenten, laatst in d'IJkerk, blonk zijn licht;
In Grunoos stad, helaas! ging 't op den middag onder,
Veel zielen zijn een kroon voor dezen Heilverkonder,
En zuivre waarheid blijft aan zijne pen verpligt.

J. C. MOHR.

De vader van T. A. CLARISSE was schoolonderwijzer te Oostsouburg, het geslacht is van Fransche afkomst. Zie ook over hem de woordenboeken van GLASIUS en VAN DER AA, i. v.

Kaart van de ambachtsheerlijkheid Koudekerke.

Op de kaart zijn, met kleuren, aangewezen de verschillende partijen, waaruit de heerlijkheid bestond, te weten: het eigenlijk gezegde Koudekerkerambacht, het Middelburgerambacht, het Beverenambacht, het Noordambacht en het Spintambacht; het ter Boederambacht is in het eerste begrepen. Ook zijn met cijfers de onderscheidene blokken, volgens den *Overlooper*, aangewezen. Hierbij vergelijke men de *kaart van de parochie van Coukerke, volgens den Overlooper der Westwatering van Walcheren*, vervaardigd door VERHEIJE VAN CITTERS en met

eene daarbij behoorende verklaring van zijne hand, berustende in het provinciaa archief, *Portef.* 6 *Walcheren.*

Kaart van de gemeente Koudekerke 1866. Uitgave van HUGO SURINGAR te Leeuwarden.

Uit KUYPER, *Gemeenteatlas* 1866, schaal 1:50.000. Van het zeer oude geslacht van KOUDEKERKE vindt men het wapen in het MS. van RUISCH DE BRUIN en op de wapenkaart bij TE WATER, *Hoogadelijk Zeeland.* Het eerst vindt men vermeld WILLEM DE KALDEKERKE a°. 1198 en 1213, (KLUIT, n°. 43, V. D. BERGH, *Oork*,, I, bl. 110 en 139), voorts MOEN a°. 1223, (V. D. BERGH, a. w., bl. 163); GILLIS a°. 1248 en 1258 die met SYMON VAN SOUBURG de partij van Vlaanderen was toegedaan en schadeloosstelling van den graaf voor geleden onregt bedong (V. D. BERGH, I, bl. 251, 253; II, bl. 28), WISSE, die in 1264 een steenenhuis in Oud-Vlissingen bouwde en dat aan ALEID, de zuster van WILLEM II en weduwe van JAN VAN AVESNES, opdroeg (V. D. BERGH, II, bl. 29). In 1292 draagt WISSE zijn huis aan graaf FLORIS V op (GRIJPSKERKE, *Hoogadelijk Zeeland*, in *Voorrede* bl. 33) en dit huis vindt men nog later, in 1295, vermeld, toen BELA, de dochter van GILLIS VAN KOUDEKERKE, bij eene gift aan het Duitsche huis de landerijen rond het huis gelegen aan zich hield (V. D. BERGH, II, bl. 411—412). Voorts vindt men ARNOUT a°. 1273 en 1277 en heer RAAS, die genoemd wordt broeder van DIRK VAN VOORNE (V. D. BERGH, II, bl. 112, 145), waaruit het aanzien van dit geslacht van KOUDEKERKE blijkt, evenzeer als uit de omstandigheid dat edelen uit dit geslacht grafelijke brieven mede zegelden, terwijl WISSE, in 1281, door FLORIS VAN HENEGOUWEN tot arbiter werd gekozen in zijn twist met graaf FLORIS V (V. D. BERGH, II, bl. 28, 112, 137, 190, 194), SYMON VAN COUDEKERKE trok, met vele andere Zeeuwsche edelen, in 1289 partij voor den graaf van Vlaanderen, zooals reeds zijn grootvader GILLIS had gedaan, doch verkocht later zijne heerlijkheid aan den graaf, (zie GRIJPSKERKE, a. pl.). Desniettegenstaande komen er ook later edelen uit dat geslacht voor. In de rekening van den rentmeester B. W. 1318/9 worden vermeld WILLEM RAAS c. fratribus suis en WILLEM WILLEMSZ. en ook in de rekening van 1331/3 vindt men WILLEM WILLEMSE VAN COUDEKERKE en anderen. De grootste partij van de heerlijkheid is later aan de BORSSELENS VAN BRIGDAMME gekomen. In den aanvang van de 16e eeuw vindt men, op de steenrol, de heerlijkheid in vier partijen verdeeld:

1°. De partij verheven op PHILIPS VAN BOURGONDIË, die hij had bekomen van zijne zuster, vrouw ANNA VAN BOURGONDIË en RAVESTEIN.

2°. De tweede op jonkvr. MARGRIETE VAN DER NADT, de dochter van PAUWEL VAN DER NADT en afkomstig van haar broeder, PIETER VAN DER NADT.

3°. De derde op JAN JACOBSE VAN DER BOEDE, die geweest was van zijn vader JACOB VAN DER BOEDE.

4°. Op vrouw ANNA VAN BORSSELE VAN DER VERE, afkomstig van haar vader, WOLFERD VAN BORSSELE.

Volgens de steenrol waren zij groot:

	bij de breedte.		steenschietens.	
1°.	2932 gemeten	115 roeden.	2094½ gemeten	124 roeden.
2°.	82½ "	181 "	54½ "	35 "
3°.	70½ "	48 "	50½ "	86 "
4°.	334 "	75 "	228 "	98 "

De derde partij zal wel het ter Boederambacht zijn, en de vierde, naar ik gis, het latere Beverenambacht, naar de nakomelingen van ANNA zoo genoemd, ofschoon de heer VAN CITTERS eene geheel andere etymologie verdedigt. Dat er ook een Spintambacht geweest is blijkt uit den *Overlooper*, waarin dit vermeld wordt. Of er een Westmunster, later Middelburgsambacht geweest is, zoo als de heer VAN CITTERS wil, is zeer onzeker.

De tweede en derde partij zijn vervolgens, te zamen, in handen gekomen van SYMON VAN GRIJPSKERKE en na zijn dood in die van zijne dochter, gehuwd met RENESSE VAN BAER; voorts 8 December 1616 verheven op M. GODIN, a°. 1633 op ISÄAC GODIN, later op PAULUS GODIN, toen op FRANÇOIS VAN DER BEKE, a°. 1672 op . . . . . VAN DER BEKE en a°. 1682 gekocht door JOH. PIETER VAN DEN BRANDE, van wien deze partij a°. 1710 bij koop overging op PIETER VAN DEN BRANDE, die ze a°. 1719 naliet aan zijn zoon JAN PIETER en deze a°. 1759 weder aan zijn zoon JOHAN PIETER († 1794) van wien zij is gekomen op zijne dochter JOHANNA MARIA VAN DEN BRANDE, gehuwd met mr. JACOB HENDRIK SCHORER. Van dezen ging dat ambachtsgedeelte over op zijn zoon jhr. mr. J. C. SCHORER, aan wiens zoon het nog tegenwoordig toekomt. Op de latere steenrollen staat deze partij voor niet meer bekend dan voor 143 gem. 179 roed. in plaats van 153 gem. 179 roed. zoo als op de oudste.

De eerste en verreweg de grootste partij, de eigenlijk gezegde heerlijkheid was van PHILIPS VAN BOURGONDIË op de nakomelingen van zijnen natuurlijken broeder, BOUDEWIJN VAN RIJSSEL, overgegaan, zoodat men vindt dat in 1545 JEAN DE LANNOY, heer van Molembais, de zoon van PHILIPPE DE LANNOY en MARGUERITE, de dochter van genoemden BOUDEWIJN, heer van Koudekerke was. Op 5 Mei 1545 koopt QUINTIJN WEYTSEN, voor Middelburg, de heerlijkheid van JEAN DE LANNOY voor *f* 4500, (J. H. DE STOPPELAAR, *Inventaris van het oud archief der stad Middelburg*, n°. 1898), waarop de goedkeuring des keizers werd verzocht en waarop gunstig werd geadviseerd door den rentm. B. W. S. en de rekenkamer (ibid n°. 1912, 1917 en 1919). De verlijbrief op Middelburg werd uitgegeven 6 Maart 1546 (ibid n°. 1934), doch bij accoord van den 18 Maart daaraanvolgende (ibid n°. 1937) tusschen MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË en de stad Middelburg, werd de heerlijkheid door MAXIMILIAAN genaast als bloedverwant, ofschoon door bastaardij en in den 7en graad. MAXIMILIAANS overgrootvader, de groote bastaard, was de natuurlijke broeder van den grootvader aan moederszijde van J. DE LANNOY. Aan Middelburg werd daarbij een gedeelte ambacht in Koudekerke gelaten; dit werd opgemeten (27 Mei 1546, ibid n°. 1945) en getransporteerd ter grootte van 102½ gem. 12 roed.

16 Julij en 23 December 1546 (ibid n°. 1953). Aan MAXIMILIAAN was ook toegekomen, door erfopvolging, de vierde partij, behoord hebbende aan zijne grootmoeder ANNA VAN BORSSELE. Op 14 November 1568 werd CHARLES DE LIGNE, graaf van Aremberg, verlijd met de heerlijkheid, die hij uit den insolventen boedel van MAXIMILIAAN had gekocht, terwijl bij de voorwaarden van den koop waren uitgezonderd 77½ gem. 33 roed. die Middelburg gekocht had, uitmakende met de 23½ gem. 99 roed., die in Wellinxwerve gelegen waren, de partij van 101½ gem. 12 roed., door MAXIMILIAAN overgelaten. Toen nu Vlissingen op 22 October 1583 de heerlijkheid van den graaf van Aremberg gekocht had zijn hevige geschillen tusschen de beide steden ontstaan. Op het laatst der 16e en in het begin der 17e eeuw werd er over geprocedeerd; en ook in de tweede helft der 18e en zelfs nog in deze eeuw, bij de delimitatie der gemeenten, zijn die oude geschillen weder ter sprake gekomen. Mijn bestek verbiedt mij hier omtrent deze zaak in bijzonderheden te treden, alleen wil ik hier nog bijvoegen dat het Middelburg vooral te doen was om de accijnsen op het zoogenaamde zand te heffen, dat de 334 gem. 75 roed. tot op het laatst der voorgaande eeuw steeds zoowel door Middelburg als door Vlissingen zijn verheven, dat Vlissingen beweerde dat de 101½ gem. reeds begrepen waren in de uitlegging der stad op het laatst der 16e eeuw, hetgeen door Middelburg werd tegengesproken. Middelburg, dat na het beleg van 1574 in zeer ongunstige verhouding was tegenover de steden die de zijde van den prins hadden gehouden en vele verkregen regten heeft moeten verliezen, heeft ook in deze zaak moeten onderdoen en Vlissingen zegevierde. Hen die deze zaak, in meer dan een opzigt belangrijk doch zeer ingewikkeld, nader mogten willen onderzoeken, verwijs ik behalve tot de hiervoren aangehaalde stukken en de nog in het archief van Middelburg bewaarde getuigenverklaringen en de staten notulen van de vorige eeuw, tot de verzameling van stukken in *Portef.* 6 *Walcheren* op het provinciaal archief, waarbij men de uittreksels zal aantreffen van de memorie voor Vlissingen door den zeer bekwamen advokaat J. J. BRASSER gesteld, doch ook moet vergelijken wat door VERHEIJE VAN CITTERS, omtrent Koudekerke is aangeteekend. In 1857 is de heerlijkheid door Vlissingen voor *f* 5475 verkocht aan jhr. mr. A. P. VAN DOORN, aan wiens zoon jhr. J. A. H. C. VAN DOORN zij nu nog behoort.

Wellinxwerve, zoo even genoemd, komt op de steenrol als afzonderlijke heerlijkheid en zelfs niet volgende op Koudekerke voor. Volgens de oudste steenrol werd zij verheven in twee partijen.

1°. Op ANNA VAN BORSSELE	groot	223½	gemeten	2 roeden.
2°. Op PHILIPS VAN BOURGONDIË . .	"	125	"	— "
te zamen . . .		348½	gemeten	2 roeden.

Hieruit kreeg Vlissingen uit de eerste partij 199½ gem. 133 roed. en geheel de tweede partij, Middelburg uit de eerste 23 gem. 169 roed. De heer VAN CITTERS wil dat deze heerlijkheid vroeger het dubbele heeft bedragen, doch dat de andere helft is te zoeken in het noordambacht van Koudekerke. In de rekening van JAN HEIJNDERIKSE 1331/3 vindt men als ambachtsheeren van Wel-

linxwerve JAN HEIJNDERIKSE zelf en voorts MUSCET VAN DER HOOGE 100 gemeten in Zwalinge en 70 in Zandvoorde. In de oude kerkelijke verdeeling van Walcheren behoorde Koudekerke tot Westmonster, zie de brieven van 1247 en 1271 meermalen aangehaald.

Plattegrond van den ring van het dorp Koudekerke zoo als het zich heeft bevonden in den jare 1827.

Afkomstig uit de verzameling van den chartermeester ANDRIESSEN.

't Dorp Koudekerke.

't Dorp Koudekerke.

't Zelve anders.

Alle drie uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 622 en ook te vinden bij BACHIENE, *Vaderl. geographie.*

't Huis Lammerenburg.

Uit *Speculum Zelandiae*, het is thans eene gewone boerenhofstede, het behoorde vroeger aan de familie LAMPSINS, waarvan het ook waarschijnlijk zijn naam heeft ontvangen, verg. GARGON, a. w., II, bl. 79. Eene groote schilderij, deze buitenplaats voorstellende, wordt bewaard in de verzameling van het Zeeuwsch genootschap.

De vischeter, buiten Vlissingen.

Teekening. Op kaarten komt dat wachthuis voor onder den naam van Vijgeter.

Het wachthuis de Dijxhouke a°. 1674. Z. BLIJHOOFT f.

Teekening. Aan de achterzijde het volgende: „Van de hoecke tot voor de „lueg(en)aer te Vlissingen lag onze vloot gestreckt als van de kloeckste schepen „van 50, 60, 70 a 80 stuck gescut met hare branders en ..... schepen met „soldaten teer calck hout en amonysie versien bestaende in 82 a 83 schepen „liggende gereet om de france kusten te bespringen te water en te landen te „bezetten — geschiedt in den jare 1674 omtrent elf meye — maar eenige dagen „daernaer is de vloot met veel orde onder zeil gegaen alle schepen tot den „oorloge waermede sij de francen seer hebben en verscheiden plaetsen „onder contributie gehouden en DE RUYTER is met een esquader naar de france „eylande ....." De teekening vertoont de vloot voor Dishoek.

Het wagthuis Dishoek.

Teekening in kleuren. Dishoek of Dijkshoek vindt men reeds vermeld in een brief van 15 Augustus 1293 bij MIERIS, I, bl. 554.

't Huis Swanenburg. OTTENS exc. Amst.

Uit *Speculum Zelandiae.*

Swanenburgh.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 671. Van boven het wapen van INGELSE. Dit huis was gebouwd door APOLLONIUS INGELSE, gecommitteerde raad wegens Vlissingen; ten tijde van SMALLEGANGE werd het bewoond door de weduwe van genoemden INGELSE, MARIA SCHOT en volgens GARGON, a. w., bl. 81 zou het zijn naam hebben ontleend aan de vele zwanen in de gracht. Deze buitenplaats is thans, als zoo vele andere, niet meer dan eene gewone hofstede.

't Huis der Boede naar eene oude schilderij a°. 1696 door J°. HILDERNISSE gecopieert.

Teekening in kleuren.

't Huis der Boede van agteren na J°. HILDERNISSE 1696.

Plattegrond van 't huis der Boede na J°. HILDERNISSE 1696.

Hierbij schaal.

't Huys der Boede gelegen in den eylande van Walcheren toekomende de heer en mr. JACOB NACHTEGAAL.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 670. Van boven de wapens van NACHTEGAAL en MACARÉ (?) Trenboudesweghe komt reeds voor in 1188, v. D. BERGH, *Oork.*, I, bl. 104. Over het oude geslacht van TER BOEDE, zie men *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 148 en 149 en *Voorrede* bl. 30 en SMALLEGANGE, a. w., bl. 670. Reeds in 1361 vindt men vermeld WILLEM en JONGE PIETER UTEN BOEDE, MIERIS, III, bl. 132. Voorts EGBERT, JAN, WILLEM, PIETER VAN DER BOEDE (1449, 1450, 1466). Ook nog JACOB VAN DER BOEDE in 1498. In de oudste steenrol worden nog vermeld JACOB, zijn zoon JAN en de zuster van dezen, MARIA VAN DER BOEDE, als bezittende ambacht in Koudekerke. Op het laatst der 17e eeuw was eigenaar JACOB NACHTEGAAL, gecommitteerde raad van Vlissingen († 20 October 1718). Ter Boede kwam aan zijn schoonzoon JOHAN VAN DER MANDERE, doch het huis, zoo als dit op de hiervoren vermelde platen voorkomt, brandde geheel af. Na den dood van JOHAN (26 October 1721) kwam het aan JACOB VAN DER MANDERE, die in de plaats van het afgebrande huis het tegenwoordige huis deed opbouwen. Vervolgens aan zijne weduwe, daarna aan PAULUS EWALDUS VAN DE PERRE († 1786). In April 1805 werd ter Boede door JAN CORNELIS VAN DER MANDERE, echtgenoot van JACOBA JOHANNA VAN DE PERRE, verkocht aan mr. ABRAHAM VAN DOORN, wiens zoon mr. HENDRIK JACOB VAN DOORN in Maart 1836 de buitenplaats verkocht aan mr. JOHAN FREDERIK LANTSHEER († 1839) na wiens dood zijne weduwe, HEN-

riette Carolina Schorer, het landgoed heeft bewoond. Na haar overlijden kwam het in 1851 aan de tegenwoordige eigenares, hare dochter, Maria Jacoba Henriette Lantsheer, gehuwd met mr. Johan Willem de Bruijn († 3 September 1862). Er bestaat, in handschrift, eene korte historie van ter Boede, door J. W. te Water, waarin hij aan het slot den wensch uitspreekt dat het oude wapen van ter Boede, vroeger eene ridderhofstede, in den gevel van het huis mogt worden geplaatst. Hieraan is voldaan en een wapen, zoo als dat bij Smallegange op de wapenkaart voorkomt en genoegzaam gelijk is aan dat van Oosterland, boven aan den gevel aangebragt. Ruisch de Bruin in MS. genealogie van Borssele geeft echter een geheel ander wapen voor der Boede op, te vinden op de wapenkaart van *Hoogadelijk Zeeland.* Eene beschrijving van ter Boede, toen het nog eigendom van Jacob Nachtegaal was, wordt gevonden bij Gargon, *Walchersche arcadia*, dl. II, bl. 70 en volgg.

't Huis Steenhoven. Ottens exc. Amst.

Uit *Speculum Zelandiae.*

't Huys Steenhoven gelegen in den eylande van Walcheren, 1684, toekomende d'heer Johan Honigh en vrou Hillegonda van Vierssen.

Uit Smallegange, *Chronijk*, bl. 671. Van boven het wapen van Honich (Honich gevierendeeld met Roubergen) en dat van Vierssen.

Plattegrond van de vroegere buitenplaats Steenhove.

Uittreksel uit het kadastrale plan.

Afbeelding van een Nehalenniasteen.

Uit Gargon, *Walchersche arcadia*, dl. II, bl. 11. Steenhoven behoorde in 1594 aan jhr. van der Laan; in 1595 aan mr. Frederik Hermans, raadsheer in den hoogen raad († 1614); zijne dochter Margaretha bragt het over aan haar man Johan van Roubergen, van wien het overging op hare dochter Maria van Roubergen, gehuwd met Nicolaas Honich († 1655, zie hiervoren bl. 128 en 536). Hij bouwde het huis nieuw op en verfraaide de plaats. Na zijn dood ging Steenhoven over op zijn zoon Johan Honich († 1684) gehuwd eerst met Johanna Margaretha Schaap († 1679) en vervolgens met Hillegonda Vierssen († 1692). Na den dood van deze laatste kwam Steenhoven aan haar vader Abraham Vierssen, in welk geslacht het nog was tijdens Gargon zijne *Walchersche arcadia* schreef, zie aldaar dl. II, bl. 7. Daarna kwam het aan mr. Pieter Boddaert en in 1733 aan Cornelis Lampsins, in 1737 aan Johan Lantsheer, in 1746 aan zijn zoon mr. Jacob Frederik Lantsheer († 1789) en in 1789 aan den zoon van dezen, Johan Pieter Lantsheer († 1797). In 1800 kwam het bij koop aan mr. Jan Cornelis de

BRUIJN in 1827 insgelijks bij koop aan ADRIANUS PICKÉ, die er veel aan ten koste legde en na wiens overlijden het bewoond werd door zijne weduwe SOPHIA VERSLUIJS. In 1855 werd het verkocht aan HENRI BOOGAERT, de laatste bewoner der plaats. Hij verkocht ze in Augustus 1866, waarna ze in handen kwam van WILLEM VAN DER OS te Vlissingen, die het huis heeft doen afbreken en de plaats gesloopt.

Over het Nehalenniabeeld, vroeger bewaard op Steenhoven, zie men JANSSEN, *de Romeinsche beelden enz.*, bl. 52 volgg. en AB UTRECHT DRESSELHUIS, *de Godsdienstleer der aloude Zeelanders*, bl. 78 (*Nieuwe werken van het Zeeuwsch genootschap*, dl. II). In onze verzameling is door den heer VAN CITTERS gevoegd het vers vroeger gestaan hebbende op een steen in het huis van Steenhoven door JOHAN HONICH geplaatst:

Buijten hoff en buijten kerck
Besigh in zijn eygen werck
Zoo te leven wensch ick Heer!
U te dienen en niet meer

alsmede het opschrift:

1681
numquam successu crescit honestum.

Huys en ridderlycke hofstede van der Hooghe, int eylant Walcheren in Zeelant.

Groote gekleurde plaat. Van boven het wapen van BORSSELE VAN DER HOOGE. Van onder links: „Nobili viro, domino PHILIPPO DE BORSSELE VAN DER HOOGHE, Domino de Hooghe, Cleverskerck etc. D.D. ZACHARIAS ROMAN." Deze PHILIPS VAN BORSSELE VAN DER HOOGE, de eerste die den naam VAN BORSSELE weder heeft aangenomen, heeft ter Hooge bezeten van 1607 (overlijdensjaar van zijn vader PIETER) tot zijn dood 5 Maart 1662.

Huys en ridderlycke hofstede van der Hooge int eylant Walcheren in Zeelant enz. C. TASELAAR 1789.

Voorts op de kaart: „Zijnde a°. . . . . zoo in een staat van leggende en stand als op dit kaartje werd verthoond doen der tijd hoorende aan de h^r PHILIPPUS VAN BORSSELE heer van Kleverskerke etc. etc. en thans hoorende aan de welhooged. gestrenge heer en mr. CORNELIS KIEN VAN CITTERS."

Van boven het wapen van VAN CITTERS, gequarteleerd met KIEN. Deze teekening is blijkbaar eene copie, op verkleinde schaal, in 1789 naar de vorige gemaakt.

't Huis en ridderlijke hofstede ter Hooge. OTTENS exc. Amst.

Uit *Speculum Zelandiae.* Hierbij nog een exemplaar van dezelfde plaat doch aan de randen ingekort. Blijkens eene aanteekening van den heer VAN CITTERS is de galerij naast de valbrug in 1640 gebouwd; zij komt noch op de vorige noch op deze plaat voor, die mitsdien ter Hooge vóór dat jaar voorstellen.

Z. ROMAN is de eerste uitgever geweest van het *Speculum*, waarvan de platen bij de groote kaart van VISSCHER behooren, zie hiervoren bl. 29.

Het huys ter Hoog.

Teekening in O. I. inkt. De voorstelling is dezelfde als op de vorige plaat.

Het huys ter Hoog.

Teekening in O. I. inkt.

Het huys ter Hoog. H. A. VAN GULDENER; copie 1784.

Teekening in O. I. inkt. Op deze platen is de galerij zigtbaar; de eene stelt ter Hooge voor van de voor- en oost- de andere van de achter- en westzijde. Het geheele beloop van de gebouwen en de binnenplaats zijn goed zigtbaar.

Plattegrond van ter Hooge.

Teekening in O. I. inkt.

Plattegrond van 't huis der Hooge na J^c. HILDERNISSE 1695.

Deze plattegrond, geteekend door den heer VAN CITTERS, komt geheel overeen met den vorigen en zal even als de drie daar voorgaande teekeningen, blijkbaar van dezelfde hand, eene copie zijn door GULDENER in 1784 vervaardigd naar de originele van HILDERNISSE.

Het kasteel van der Hooge.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 670. Uit de laatste jaren van de 17e eeuw.

Het kasteel van der Hooge van vooren 1743.

Het kasteel van der Hooge van agteren 1743. C. P(RONK). H. S(PILMAN).

Uit *Kabinet van Nederl. gezigten*; ook voorkomende in *Atlas van Zeeland*. De plaatjes stellen ter Hooge voor in de laatste jaren van zijn ouden toestand. In 1751 werd het door JAN VAN BORSSELE gekocht, die het huis grootendeels vernieuwde 1754—1757.

Afbeelding van den achtergevel van ter Hooge.

Te weten na de verbouwing door JAN VAN BORSSELE.

Tien verschillende afbeeldingen van ter Hooge, allen geteekend. J. ARENDS del. ad viv. 1785.

In O. I. inkt; zij stellen voor:

1°. het huis van voren;

2°. het huis van achter;
3°. de groote laan achter het huis met uitzigt daarop;
4°. dezelfde omgekeerd, met het uitzigt er op uit het huis naar den breeweg;
5°. gezigt van het kanaal op het huis aan de westzijde;
6°. gezigt op het kanaal uit het huis;
7°.—9°. gezigten in den aanleg van de buitenplaats;
10°. de zoogenaamde wereld.

Kaart van de landerijen behoord hebbende tot ter Hooge. Door den heer VAN CITTERS.

Portret van jr. JACOB VAN BORSSELE VAN DER HOOGE, heere van Geldermalsen enz. J. HOUBRAKEN sculps. 8°.

Portret van jr. JACOB VAN BORSSELE VAN DER HOOGE enz.
Hetzelfde portret, doch proefdruk vóór de letter. Deze JACOB, de vader van den volgende is nooit heer van ter Hooge geweest, zie over hem hiervoren bl. 140 en 145.

Portret van jr. JAN VAN BORSSELE, vrijheer van Borssele en ter Hooghe, eerste edele van Zeeland enz. A. SCHOUMAN ad viv. pinx. 1758. J. HOUBRAKEN fec. Is. TIRION exc.
Bij al deze teekeningen en portretten is nog gevoegd eene *MS. beschrijving van de ridderlijke hofstede ter Hooge*, door JONA WILLEM TE WATER 1774, opgedragen aan mr. CORNELIS KIEN VAN CITTERS. Zoowel deze beschrijving als onderscheidene der hiervoren voormelde teekeningen heeft het genootschap te danken aan den heer dr. S. DOBBELAER DE WIND.

Uit het oude geslacht VAN DER HOOGE vindt men reeds a°. 1289, 1291, 1294, 1299 vermeld SIMON VAN DER HOOGE of DE LA HOGHE die de partij van JAN VAN RENESSE had omhelsd, zie VAN DEN BERGH, *Oork.*, II, bl. 293, 401, 498, (MIERIS, I, bl. 543). Ook nog in 1321 en 1329 wordt een SYMON VAN DER HOOGE genoemd, (MIERIS, dl. II, bl. 254). Later treft men MUSCET VAN DER HOOGE aan, MUSCET VAN DER HOOGE, als ambachtsheer van Wellinxwerve en Poppendamme en JAN den zoon van MUSCET in Hoogelande, (rek. B. W. S. 183½). Ook in 1360 JACOB den zoon van HUGO MUSCET, doodgeslagen door WILLEM en PIETER VAN DER BOEDE, terwijl HUGO den rentmeester POPPE had omgebragt, (MIERIS, III, bl. 132, 133). Het is welligt een gevolg van dezen strijd geweest dat ter Hooge is gekomen in het geslacht VAN BORSSELE VAN BRIGDAMME, waaruit men a°. 1379 WOLFAERT VAN DER HOOGE genoemd vindt (RUISCH DE BRUIN) en de zuster van dezen, HADEWICH, zou deze ezitting gebragt hebben in het geslacht BORSSELE VAN DER VERE door haar uwelijk met WOLFAERT VAN BORSSELE, wiens kleindochter MARGRITE († 1510),

gehuwd met LOUIS DE BRUGES, heer van Gruijthuisen, prins van Steenhuizen enz., het in 1448, volgens aanteekeningen, in de familie VAN BORSSELE VAN DER HOOGE vroeger bewaard, verkocht aan ADRIAAN den zoon van JACOB, volgens de genealogisten uit het geslacht VAN BORSSELE VAN ZANDIJK. Zij zou dit echter, zoo het jaar 1448 goed is, alsdan voor haar huwelijk moeten gedaan hebben, daar zij eerst in 1455 is gehuwd. Na ADRIAAN, die in allen gevalle in 1485 als eigenaar voorkomt, († 1496) volgden als bezitters van ter Hooge zijn zoon JOOS († 1505), ADRIAAN († 1548), JAN († 1575), PIETER († 1607), PHILIPS († 1662 5 Maart), PIETER († 1679) en PHILIPS († 1727), allen in regte lijn elkander op. PHILIPS, die even als zijn vader en verdere adscendenten roomsch-catholiek was gebleven, vertrok naar België en verkocht a°. 1712 ter Hooge aan anderen, mij niet met name bekend. In het midden der 18e eeuw behoorde het aan EWOUD VAN DISHOECK, heer van Domburg († 1744) en werd uit den boedel zijner weduwe ADRIANA VAN DISHOECK († 1749) (staten notulen 22 Maart en 17 April 1751), in 1751 gekocht door JAN VAN BORSSELE († 1764, zie hiervoren bl. 146 en 191), wiens achter-overgrootvader ADRIAAN († 1618) een broeder van den hiervoren genoemden PIETER († 1607) was geweest. Na den dood van JAN VAN BORSSELE († 1764) werd ter Hooge door zijne weduwe verkocht aan mr. CORNELIS KIEN VAN CITTERS (a°. 1766). De zoon van dezen verkocht het in 1806 aan DANIËL JACQUES DE SUPERVILLE, na wiens dood het bij testament overging op zijn neef jhr. DANIËL MARINUS DUSSELDORP DE SUPERVILLE, die het in December 1856 verkocht aan HENRI DIGNUS FOCK. Deze bleef het bezitten tot 1871, wanneer hij het verkocht aan den tegenwoordigen eigenaar WILLEM ARNOLD baron VAN LIJNDEN.

Het slot is verbouwd door JAN VAN BORSSELE 1754—1757; voorts zijn er nog vele veranderingen in gebragt door D. J. DE SUPERVILLE die ook de plaats veel verfraaide. De kapel die er vroeger aanwezig was is afgebroken bij de verbouwing in 1754; men vindt bij RUISCH DE BRUIN opgegeven de heeren VAN DER HOOGE en anderen, die aldaar begraven lagen. Overigens meen ik mij wat ter Hooge verder betreft, te mogen bepalen tot het verwijzen naar de vermelde beschrijving van TE WATER, waarin hij achtereenvolgens handelt over de naamsafleiding, de bouwheeren, de gedaante van het huis, de landerijen verdeeld in *Groothooge*, *Kleinhooge* en *Schuijlwerve*, de voorregten aan het slot verbonden en de lotgevallen die het gehad heeft, meest getrokken uit de MSS. van GRIJPSKERKE en RUISCH DE BRUIN, die, beiden, de handschriften van de BORSSELE's hebben gebruikt. Enkele punten omtrent de vroegere opvolging van de heeren VAN DER HOOGE komen mij voor nog opheldering noodig te hebben, welligt te verkrijgen uit de vele rekeningen van den rentmeester B. W. S. op het archief bewaard. Volgens VAN DIJCKE, *Recueil Heraldique*, p. 67, schijnt de zoon van den laatsten eigenaar van ter Hooge uit dit geslacht, PIETER († 1771) nog den titel van heer van der Hooge gevoerd te hebben. Met den dood van zijn zoon PHILIPS († 1829) is deze tak in de mannelijke lijn uitgestorven.

Portret van Johannes Walaeus. fol.

Randschrift: „Johannes Walaeus, Ant. fil. Zelandus: Medicinae D. H. Professor in Academ. Lugd. Bat. ordinarius natus XVII Decemb. anno CIƆIƆCIV Denat. V Junii aº. CIƆIƆCXLIX." Onder het portret:

Tu quoque Walaee *non ultima gloria gentis*,
Post tua fata tuis conspiciendus eras:
Et cum possideat caelestis regia mentem,
Et cineres servet flebilis urna tuos;
Nunc tamen et mentis vultusque perennat imago;
Hackius *hanc, illam litera scripta dedit*
Vives ergo dehinc redivivus, et ora reduces,
Et poterit doctis pagina docta loqui.

A. Clementius.
Zirizaeus.

Blijkens het vers is (J.) Hackius de vervaardiger van het portret. Over Johannes Walaeus, zoon van Antonius Walaeus en Pascasia van Isenhout, geboren 27 December 1604 te Koudekerke, toen zijn vader daar predikant was, doctor in de geneeskunde (1631), lector (1632), buitengewoon hoogleeraar te Leiden (1633) en gewoon hoogleeraar aldaar (1648), overleden te Leiden 1649, zie o. a. de la Rue, *Geletterd Zeeland*, bl. 261—264. A. Clement, de vervaardiger van het vers onder het portret, was de zoon van Catharina Walaeus, de zuster van Johannes, en derhalve zijn neef. Zie de la Rue, a. w., bl. 294 en 295.

Portret van Joost van Laren. (Th. Matham ex.) vóór de letter. fol.

Zie de beschrijving van het portret hiervoren bl. 630. Joos van Laren is predikant geweest te Koudekerke 1616—1619, cf. hiervoren bl. 150 en 545.

Kaart van de ambachtsheerlijheid Biggekerke.

Gekleurd, met opgave van de blokken en hunne grootte volgens den *Overlooper*, zoowel van de eigenlijk gezegde heerlijkheid Biggekerke als van het daarin gelegen Domburgsambacht, te weten:

Biggekerke, schotbaar.	1701	gemeten	118¼	roeden.
Vroon	—	„	79	„
	1701	gemeten	197¼	roeden.
Domburgs ambacht, schotbaar	135	gemeten	58	roeden.
te zamen . . .	1836	gemeten	255¼	roeden.

Kaart van de ambachtsheerlijkheid Crommenhoecke.

Gekleurd. Hierbij opgave der blokken, volgens den *Overlooper*, te weten:

Schotbaar	202 gemeten	218 roeden.
Leen	2 „	— „
Vroon	— „	104 „
te zamen	205 gemeten	22 roeden

Bij beide kaarten opgave van de grootte van het ambacht, volgens de breedte en steenschietens, zoo als dit door MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË en later door DE VRIESE was verheven.

Kaart van de gemeente Biggekerke.

Volgens het kadaster, opgemaakt door de Fransche ingenieurs. Crommenhoeke en Biggekerke zijn er tot ééne gemeente vereenigd.

Kaart van de gemeente Biggekerke 1866. Uitgave van HUGO SURINGAR, te Leeuwarden.

Uit J. KUYPER, *Gemeenteatlas van Nederland*, schaal 1 : 50.000.

't Dorp Biggekerke.

't Dorp Biggekerke.

't Zelve anders.

Alle drie uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 622 en ook voorkomende in BACHIENE, *Vaderlandsche geographie*.

Biggekerke ook Bekerke genoemd, schijnt zijn oorsprong en naam verschuldigd te zijn aan BIGGO, welligt de eerste bedijker van de ambachtsheerlijkheid; in de brieven van 1247 en 1271 komt het voor onder den naam van *Biggenkerke* en *Byggenkerca; Oorkondenboek*, I, p. 239, II, p. 94, kerkelijk behoorde het oudtijds tot de Westmonsterkerk te Middelburg. Over het oude geslacht BIGGEKERKE, zie men *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 147. In de oudste voorhanden rekening van den rentmeester B. W. S. vindt men vermeld: „HENRIC HUGHENSONE VAN BIGGHENKERKE de officio comitis in COUDEKERKE dat SGOUWERS was;" en ANDRIES den zoon van HUGO VAN BIGGHENKERKE, en in de volgende rekening van JAN HEIJNDRICKSEN 133½ vindt men onder de ambachtsheeren in Coudekerke: „GILLIS WILLEM ende PIETER PIETER GILLISSONE kinderen, HUGHE ende HEIJNR. HEIJNRS. HUGHENSONE kinderen van den ambacht dat 's hr HUGHEN SGOUWES was," waaruit blijkt dat dit geslacht tot de zeer oude in Walcheren behoort. In dezelfde rekening vindt men zeer vele ambachtsheeren in Biggekerke opgenoemd, doch alleen bij hunnen voornaam en dien van hunnen vader, zoodat het met geene zekerheid is aan te wijzen wie hunner tot het geslacht van BIGGEKERKE hebben behoord. In de 15e en 16e eeuw vindt men uit dat geslacht a°. 1434 BARTHOLOMEUS VAN BIGGENKERCKE, van wien REIGERSBERG (uitg. BOXHORN, II, bl. 204), verhaalt: „ten selven tyde quam hertoch PHILIPS

„ weder binnen der stadt van Middelburch, in de maent van Martio, daer hy „ groote klachte hoorde van die van Middelburch over BARTHOLOMEUS VAN BIGGENKERCKE, die voormaels den prince grooten dienst ghedaen hadde, waerom „ dat hy seere van den prince bemindt was. Die hertoch hoorende van de groote „ fortse, gewelt ende overlast, dat hy binnen den lande van Walcheren bedreven „ hadde, bysonder die van Middelburch, hevet hem doen apprehenderen ende „ brengen in de Abdye ter hoogher Vierschare, daer Hertoch PHILIPS selve tegen„ woordich was, ende sat om justicie te administreren, BARTHOLOMEUS die „ heerschap van Biggenkercke was daer staende, ende hem is gevraecht gheweest „ van den Hertoghe oft hy gracie begerende was oft recht; waerop hy gheant„ woort heeft, seggende: Ick begeere recht: ende geen gratie. Daer den Hertoch „ op seyde: U sal recht geschieden. Ende is gherecht geweest op onser Vrouwen „ Annuntiatien avont, in Martio, voor de poorte van der Abdyen als een edel„ man, in presentie van Hertoch PHILIPS, graeve van Zeelandt. Ende syn lichaem „ wordt gesonden te Biggenkercke op syn heerlyckheydt, ende wordt aldaer in „ den choor eerlycken begraven." In 1463 komt voor DIRK, in 1526 ANDRIES, in 1529 PIETER VAN BEKERKE, zie GRIJPSKERKE, a. p. De laatste, dien men vermeld vindt, is mr. JAN VAN BEKERKE, pensionaris, later burgemeester van Middelburg, die in 1584, wegens zeer onvoorzigtige woorden omtrent prins WILLEM I geuit, te Delft werd gevangen gezet, doch wist te ontkomen; hij vlugtte naar Middelburg, doch moest, niettegenstaande de voorspraak van de regering der stad, aan prins MAURITS uitgeleverd worden. Hij vertrok in ballingschap naar Vlaanderen en curieuse bijzonderheden vindt men hieromtrent in de verzameling van VERHEIJE VAN CITTERS op het provinciaal archief. Voorts PIETER ADRIAANSEN VAN BEKERKE enz.

Wat de ambachtsheerlijkheid betreft, deze was, blijkens de oudste voorhanden steenrol, in het begin der 16e eeuw verheven in zes partijen. Volgens de oude rekeningen der rentmeesters was deze heerlijkheid reeds zeer vroeg in vele gedeelten gesplitst. De zes partijen waren:

	bij de breedte.				steenschietens.			
1e. partij . .	1683½	gemeten.	24	roeden.	1419½	gemeten.	29	roeden.
2e. partij . .	3	„	275	„	3½	„	7½	„
3e. partij . .	85½	„	72½	„	77	„	94	„
4e. partij . .	29½	„	18	„	26½	„	95	„
5e. partij . .	7½	„	17	„	6½	„	97	„
6e. partij . .	7½	„	17	„	6½	„	97	„
Te zamen	1817½	gemeten.	123½	roeden.	1540½	gemeten.	69½	roeden.

hetgeen een klein verschil geeft met de latere steenrollen, waar de heerlijkheid voorkomt als bij de breedte 1817½ gemeten 22½ roeden, steenschietens 1541 gemeten 19 roeden.

De *eerste* partij of de eigenlijk gezegde heerlijkheid behoorde, op het einde der 15e eeuw, aan WOLFART VAN BORSSELE VAN DER VERE, en was, blijkens REIGERSBERG, dl. II, bl. 212, door hertog PHILIPS aan den vader van dezen

geschonken, nadat zij, vroeger toebehoord hebbende aan BARTHOLOMEUS VAN BEKERKE was verbeurd verklaard. Van WOLFART ging zij over op zijne dochter ANNA, en voorts op haar zoon ADOLF en daarna op MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË. Later werd zij door de staten van Zeeland verkocht aan DIRK DE VRIESE, waaruit een langdurig proces ontstond, omdat Vlissingen beweerde eenige regten te hebben die verkocht waren en de inbezitneming door DE VRIESE weigerde, die daarop de staten van Zeeland in regten aansprak; men zie de staten notulen van 1587 en volgende jaren, waaruit blijkt hoe hoog de spanning tusschen Vlissingen en de overige leden van staat over deze zaak zijn geloopen. Van DIRK DE VRIESE ging de heerlijkheid over a°. 1602 op zijne zonen NICOLAAS en DIRK, ieder voor de helft en in 1633 de helft van NICOLAAS op zijn zoon FRANÇOIS die er ook de helft, aan zijn oom toebehoorende, mede vereenigde. Zij bleef in het geslacht DE VRIESE; op de steenrol vindt men haar verder verheven op ELISABETH, THEODORUS en mr. DIRK DE VRIESE, voorts op JOHAN EKEMA DE VRIESE; op 7 Julij 1681 op den broeder van dezen, CORNELIS EKEMA DE VRIESE. Op 9 Maart 1686 werd zij bij openbare verkooping gekocht door ANNA VAN BLIJENBURG, die haar naliet, 20 April 1708, aan haar zoon DANIEL FANNIUS; op 24 Maart 1712 werd zij gekocht door de stad Vlissingen.

Ook de kleinere partijen zijn langzamerhand alle aan de stad Vlissingen gekomen, te weten: de tweede zeer kleine partij, op de oudste steenrol staande ten name van heer CLAYS PAUWELS CLAYSZ., ging eerst over op zijn broeder PAUWEL, doch later bij koop op mr. JAN VAN BEKERKE. Welligt ten gevolge zijner verbanning is dit gedeelte overgegaan op ANDRIES BIERBOOM en vervolgens bij koop op ROELANT FAULCONIER, die het 20 Febr. 1607 naliet aan zijn zoon, insgelijks ROELANT geheeten, die het reeds den volgenden dag verkocht aan Vlissingen.

De *derde* en *zesde* partijen, afkomstig van ANNA VAN BOURGONDIË en overgegaan op haar broeder PHILIPS, zijn, zonder dat mij de wijze van overgang is gebleken, gekomen in het geslacht VAN DOMBURG. Aan dit geslacht behoorde reeds de *vierde* partij, die blijkens de oudste steenrol verheven was geweest op JACOB en PANCRAS VAN DOMBURG, de zonen van WOUTER; vervolgens op WOUTER en HENRIK, de zonen van JACOB, en na het overlijden van HENRIK op WOUTER alleen. Deze verkocht de zesde aan PANCRAS JANSZ. VAN DEN HAYMAN, doch de geheele partij kwam, gedeeltelijk door koop, op JACOB VAN DOMBURG, (zie over hem hiervoren bl. 254) en vervolgens op zijne dochter MARIA († 1561) gehuwd met JAN VAN EYLL. Hun zoon JACOB VAN EYLL volgde hen in deze partij, waarmede nu ook de 3e en 6e vereenigd waren, op en maakte bij zijn overlijden zonder kinderen (a°. 1592) zijne tweede vrouw HELENA TURCHI, zuster van GABRIEL TURCHI, uit Italië naar Nederland gekomen, tot eenige erfgenaam, behalve van zijne goederen die in Cleef gelegen waren; op hare beurt liet zij hare goederen na aan haar neef AUGUSTIJN TURCHI, den zoon van genoemden GABRIEL en ..... BUONCONTI en deze, 8 Junij 1609 op STEVEN, HERMAN en op JACOB en NICOLAAS TURCHI. De eerste helft werd op 18 October 1629

verkocht aan NICOLAAS DE VRIESE, en nadat op 26 September 1625 het gedeelte van JACOB TURCHI op zijn broeder NICOLAAS was overgegaan, kwam deze helft insgelijks, op 18 October, 1629 op DIERIK DE VRIESE. Op 9 Augustus werden deze partijen uit het geslacht VAN DOMBURG afkomstig, verheven door mr. FRANÇOIS DE VRIESE en voorts hebben zij het lot gedeeld van de eerste partij. Eindelijk de *vijfde* partij, op de oudste steenrol staande ten name van MICHIEL VAN ZOUTELANDE, doch bij gebreke van verhef, aan de grafelijkheid vervallen, werd eerst verkocht aan PIETER ADRIAANSEN VAN BIGGEKERKE, wiens zoon ADRIAAN hem daarin is opgevolgd, doch weder bij gebreke van lossing aan de grafelijkheid vervallen, werd zij a°. 1604 verkocht aan DIERIK en NICOLAAS DE VRIESE, en zoo met de heerlijkheid vereenigd.

De stad Vlissingen dus al de verschillende partijen vereenigd hebbende is in het bezit daarvan gebleven tot het jaar 1857 wanneer de heerlijkheid bij publieke veiling voor *f* 2350 is gekocht door jhr. mr. L. W. A. SCHUURBEQUE BOEIJE.

Uit het hierbovenstaande vindt de vermelding op de kaart van het zoogenoemde Domburgerambacht in Biggekerke hare verklaring. Het is het gedeelte dat vroeger aan het geslacht DOMBURG heeft toebehoord.

De heerlijkheid Crommenhoucke, waartoe, volgens eene aanteekening bij de oudste steenrol te vinden, het ambacht Hondeghem of Hondingen, groot bij de breedte 18½ gemeten, en thans in Serooskerke gelegen, zou behoord hebben, heeft ter grootte van 198¼ gemeten, 70 roeden even als Biggekerke aan WOLFART VAN BORSSELE, waarschijnlijk op dezelfde wijze hem aangekomen zijnde, toebehoord en is voorts met Biggekerke vereenigd gebleven. Op de oudste steenrol vindt men evenwel nog de sporen van het oude geslacht van CROMMENHOUCKE, waar men één gemet verheven vindt op CORNELIS BARTELSEN, „dat vroeger van OORT JANSSEN kinderen VAN CROMMENHOEKE was" en nog eene partij van ½ gemet van JAN JANSSEN kinderen VAN CROMMENHOEKE. De eerste partij kwam, bij gebrek aan lossing, aan de grafelijkheid en vervolgens bij koop aan de familie DE VRIESE; de tweede wilde niemand verheffen. Zij zijn hoogst waarschijnlijk later begrepen in de heerlijkheid van Biggekerke zelve.

Plattegrond van het hof Grijpskerke.

Schets in potlood. Het ligt noordelijk van het dorp Biggekerke. REIGERSBERG, dl. II, bl. 212 verhaalt: „in dezen tijden (1430—1440) tooghen die „van Middelburch uijt in den naeme van hertoch PHILIPS, ende destrueerden „'t slodt ofte 't casteel van BARTHOLOMEUS VAN BIGGHENKERCKE, staende tot „Bigghenkercke." Blijkens het medegedeelde door GRIJPSKERKE, *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 148, is het door DIERIK DE VRIESE, de grootvader van FRANÇOIS DE VRIESE, herbouwd. Zeer waarschijnlijk komt het mij voor dat dit het latere hof Grijpskerke geweest is. Blijkens eene aanteekening op de schets, schijnt het later aan JACOBUS en WILHELMUS VAN GRIJPSKERKE te hebben behoord, vanwaar de nieuwe naam zal gekomen zijn.

Afbeelding van de ruïne van de kerk te Crommenhoek.

Schets in potlood, met vermelding dat zij is omgewaaid op 9 November 1800.

Kaart van de gemeente Zoutelande.

Vervaardigd door de Fransche ingenieurs, volgens kadastrale opmeting.

Gemeente Zoutelande, uitgave van HUGO SURINGAR, te Leeuwarden 1865

Uit KUIJPER, *Gemeente-atlas*. Schaal van 1 : 37500. Onder de gemeente Zoutelande, behooren de heerlijkheden Zoutelande en Werendijke, Boudewijnskerke en St. Janskerke.

't Dorp Zoutelande.

Gezigt op de duinen.

't Dorp Zoutelande.

Gezigt op de kerk.

't Zelve anders

Allen uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 622 en ook te vinden in BACHIENE, *Vaderl. geogr.*

Over het zeer oude en aanzienlijke geslacht van ZOUTELANDE, zie men GRIJPSKERKE, *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 170 en 171; TE WATER, in *Voorr.*, bl. 43; VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1207 en inzonderheid SMALLEGANGE, in *Bijvoegselen op zijn chronijk*, doch vergelijke ook de rekening van JAN HEYNDERIKSEN meermalen aangehaald. Zoutelande en Werendijke schijnen, althans voor een groot gedeelte, te hebben toebehoord aan HENDRIK VAN ZOUTELANDE, ridder. In meergenoemde rekening vindt men BRUUSCH, heer HEYNRICSONE, zoowel in Werendijke als Zoutelande. Voorts in laatstgemelde heerlijkheid WILLEM VAN DEN ZOUTELANDE en HEYNRIC HEYNRICSONEN en dezelfde in Werendijke, doch nog bovendien JAN VAN DE WARDE, SYMON JANSS. en MEEUS JAN en CLAYS, CLAYS DOUDINSSONE kinderen. In de rekening van den rentmeester VREDERIC 1319 „JAN die koster van Werendike van 's h^r^ Henrickinderambacht van den Soutelande." Zie voorts over hen KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 947; MIERIS, I, bl. 607, 609 enz. De heerlijkheden Zoutelande en Werendijke vindt men reeds op de oudste steenrol vereenigd en wel ter grootte van 588 gem. 280 roed bij de breedte of 436 gem. 131 roed. steenschietens.

Deze heerlijkheid was op het laatst der zestiende eeuw in handen van de bastaardkinderen van hertog PHILIPS, ANNA en BOUDEWIJN. Beide partijen ter

grootte van 582 gem. 280 roed. gingen over op MARGARETA, de dochter van BOUDEWIJN, gehuwd met PHILIPS VAN LANNOY, die ze naliet aan haar zoon JAN VAN LANNOY. De dochter van dezen was gehuwd met JAN VAN BERGEN, doch na haar dood moest Zoutelande weder komen op de afstammelingen van KAREL VAN BRIGDAMME, den zoon van genoemden BOUDEWIJN, zoodat dan ook de heerlijkheid is overgegaan op HERMAN VAN BOURGONDIË, heer van Sommelsdijk. Op 26 Julij 1610 vindt men haar op naam van mr. JOHAN HUYSSEN, doch dit transport schijnt geen voortgang gehad te hebben; immers op 17 Januarij 1612 vindt men haar weder op naam van JAN VAN BOURGONDIË, heer van Fromont en op 16 October 1617 is zij overgegaan op de stad Vlissingen die haar in 1857 bij publieke veiling voor *f* 1250 heeft verkocht aan mr. J. STROOBANT JANSE, wiens dochter de heerlijkheid thans nog bezit.

Eene kleine partij, 6 gemeten groot, vindt men in de oudste steenrôl op naam van WOUTER en HENDRIK VAN DOMBURG, en heeft dezelfde eigenaren gehad als hiervoren van het Domburgerambacht in Bekerke is gezegd, tot dat NICOLAAS TURCHI deze partij op 18 October 1629 ook aan Vlissingen heeft verkocht. Bij gebreke van verhef is zij echter later aan de grafelijkheid vervallen. Op 6 Dec. 1694 werd zij gekocht door JACOB NACHTEGAAL, na wiens overlijden zij is overgegaan op zijne kleindochter MARIA JOHANNA THIJSSEN (7 Mei 1725) en op 24 Januarij 1762 op haar neef JACOB VAN DER MANDERE, wiens zoon ENGELBERT JOHAN VAN DER MANDERE, hem daarin is opgevolgd op 14 Junij 1775. Op 14 December 1778 is deze partij gekocht door MARTINUS JOHAN VETH VAN DE PERRE.

In de brieven van 1247 en 1271 (V. D. BERGH, *Oork.*, I, bl. 237; II, bl. 94), komt Zoutelande niet voor, maar wel „Ecclesia Sancti Jacobi in Werendic," waaronder Zoutelande mede begrepen zal zijn; zij behoorde kerkelijk tot Westkappel. Uit de vergelijking van het charter van 4 Junij 1278, V. D. BERGH, a. w., II, bl. 155 met dat van 19 Junij 1249, ibid, I, bl. 265, blijkt dat het klooster Porta Coeli of 's Hemelspoorte, in Werendike heeft gelegen, zie ook V. D. BERGH, II, bl. 199; MIERIS, dl. II, bl. 187.

Gezigt van een toren in het duin van Zoutelande.

Teekening in kleuren.

Uit de verzameling van mr. S. DE WIND van wiens hand hierbij eene aanteekening is gevoegd, waaruit wij het volgende overnemen: „In het voorjaar van „1822 zijn tengevolge der hevige noorden en noordwesten winden, de duinen vlak „voor het dorp merkelijk afgenomen, waardoor een oude steenen toren, staande „in het duin 40 à 50 voet boven het strand is ontbloot geraakt. Deze toren „is thands (April 1822) door gedeeltelijke instorting aan den zeekant open, lig„gende de afgevallen muurbrokken op de helling van het duin. De muren zijn „2½ voeten dik, de diameter binnen 's muurs bedraagt ongeveer 10 voet. On„geveer 50 voet verder is nog een brok muur bloot gekomen. Waarschijnlijk „is deze toren of sterkte een der blokhuizen, opgeworpen in Walcheren omstreeks

„1471 tegen de strooperijen der Engelschen onder RICHARD VAN WARWICK, „REIGERSBERG op 1471."

Portret van PETRUS WITTEWRONGEL, ecclesiastes Amstelodamensis. fol.

Dit portret is hier waarschijnlijk bijgevoegd, omdat DE LA RUE, in zijne eerste uitgave van het *Geletterd Zeeland*, had opgegeven dat Zoutelande de geboorteplaats van PETRUS WITTEWRONGEL zou geweest zijn. Zie overigens over hem hiervoren bl. 358 en 417, waar een ander portret van hem is beschreven.

Klein portret van CASPAR LEYNSE.

Een medaillon, hierbij geteekend een lauriertak en de Spaansche vlag omgekeerd. Hierbij de volgende aanteekening: „CASPAR LEYNSE, Zeelander zijnde „a°. 1574 op de vloot van de verbondene, die slaegs waeren tegen de Span- „jaerden die secours aan Middelburg wilden brengen, (welke stad al eenige tijd „door de heeren staten beleegerd was), sprong op 't schip van den Spaanschen „admiral, klom boven bij de groote mast, nam de vlag of wimpel, sloeg die „rondom zijn lijf en ging, in weerwil der vijanden daarmeede heen." Zie voorts over JASPAR LEUNISZOON of LEIJNSSEN, geboren te Zoutelande, DE LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 198 en de daar aangehaalde schrijvers.

Kaart van de heerlijkheid St. Janskerke.

Hierbij opgave der blokken en hunne grootte volgens *den Overlooper*, te weten 532 gemeten 295½ roeden.

In de oude brieven van 1247 en 1271 hiervoren vermeld komt St. Janskerke voor als *Ecclesia St. Johannis* en behoorende, bij de kerkelijke indeeling van Walcheren, tot Westkappel. Men vindt dat PIETER JANSZ., ook vermeld in de rekening van den rentmeester VREDERIC a°. 1319, in het jaar 1323 aan den graaf 16 gemeten ambacht, die hij van hem hield, weder opdroeg, waarmede alstoen de abt van Middelburg, NICOLAAS VAN GENT verlijd werd; zij worden omschreven: „liggende in St. Janskercke, daer des cloesters vuijthof „van Middelburch in staet, die men heet ter zui(d)tiende" (MIERIS, dl. II, bl. 314), in tegenstelling van de noordtienden, waarvan men in een anderen brief d.d. 19 Maart 1324, op het stadhuis te Middelburg reg. n°. 74, n°. 20, leest dat JAN BOUDIJN ende RAPE, WOUTER VERWIJNE zoons kinder 35 à 36 gemeten ambachts opdroegen insgelijks ten behoeve van den abt, „liggende in „Westcappellen ende in Domburch ambocht daer des abts vuijthof van Middelburch dat men heet die Noorttiende in gelegen is." PIETER JANSE had evenwel veel meer ambacht in St. Janskerke en in de rekening van JAN HEYNDERIKSE a°. 1331 komen zijne kinderen als ambacht bezittende, voor nevens anderen, waartoe ook de heeren van Zoutelande behoorden. Op de oudste steenrol vindt men het ambacht gesplitst in vijf partijen:

	bij de breedte.		steenschietens.	
1e. partij . .	11 gemeten.	88 roeden.	6 gemeten.	108 roeden.
2e. partij . .	133 „	110 „	115½ „	94½ „
3e. partij . .	139 „	148½ „	111 „	79½ „
4e. partij . .	104½ „	33½ „	88 „	134½ „
5e. partij . .	16 „	— „	16 „	— „
Te zamen . .	404 gemeten.	220 roeden.	332 gemeten.	266½ roeden.

Op de volgende steenrol vindt men 50 roeden steenschietens minder.

De eerste partij vindt men op het laatst der 15e eeuw in het geslacht VAN BORSSELE VAN DER VERE en kwam, door erfopvolging, aan MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË, uit wiens insolventen boedel zij is gekocht door PHILIPS, graaf van Buren, van wien zij bij testament is overgegaan op prins MAURITS, en voorts op zijn broeder prins FREDERIK HENDRIK, na wiens dood zij gekocht is door de stad Middelburg, die dit ambacht op 13 Maart 1679 verkocht aan FRANÇOIS VELTERS. Van dezen ging het op 21 Mei 1680 op HENDRIK VELTERS, en op 12 Februarij 1723 op de nicht van dezen, ELISABETH CLARA BUISERO over. Doch reeds op 16 Maart van dit jaar werd het gekocht door JOAN PIETER VAN DEN BRANDE, wiens zoon JOHAN PIETER hem op 28 Mei 1759 daarin opvolgde en het op 3 December 1794 naliet aan zijne dochter MARIA PETRONELLA VAN DE BRANDE, gehuwd met M. E. C. VERSLUIJS, aan wiens zoon jhr. WILLEM VERLUIJS het nu nog toebehoort.

De tweede partij behoorde in de 15e eeuw aan vrouw ANNA VAN BOURGONDIË en na haar aan haar natuurlijken broeder PHILIPS, doch zij is spoedig gekomen in het geslacht VAN DOMBURG, waaraan van oude tijden her de derde partij toebehoorde en ook de vierde partij door koop was aangekomen. Deze drie partijen gezamenlijk zijn, op dezelfde wijze als hiervoren, onder Biggekerke is gezegd, gekomen in de familie TURCHI en van deze door koop aan mr. JACOB CAMPE; van dezen op zijn zoon PIETER CAMPE; op 24 November 1685 op den neef van dezen, JACOB MARINISSE CAMPE en op 30 April 1686 bij koop op JOHAN CAMPE. Op 16 April 1698 werd dit ambacht verheven op CORNELIE LUCIE CAMPE VAN BRUHEZE, doch in 1701 ging het bij koop over op JACOB NACHTEGAAL, die reeds op 30 December 1694 meester was geworden van de vijfde partij. Deze toch, zoo als wij gezien hebben, afkomstig van PIETER JANSE en door zijne vrijgevigheid aan den abt van Middelburg gekomen, was aan de abdij gebleven tot dat zij, bij den opstand tegen Spanje, verviel aan de grafelijkheid. Op 8 October werd zij gekocht door STEVEN TENIJS, van wien zij overging op zijn zoon CORNELIS (18 Junij 1680) en voorts op de dochter van dezen, ANNA TENIJS. Na haar dood werd dit gedeelte ambacht achtereenvolgens verheven: 17 September 1683 door haar zoon PIETER CAMPE, 7 Februarij 1686 door WESSEL BECKER, 10 October 1686 door CORNELIS MOGGE en 9 November 1693, door allen ten behoeve der schuldeischers van den boedel van genoemde ANNA TENIJS. Eindelijk kocht JACOB NACHTEGAAL dit ambacht en liet nu het geheele ambacht van Janskerke, alles met uitzondering van de eerste

hiervoren gemelde partij, na aan zijne kleindochter MARIA SUZANNA THIJSSEN 7 Mei 1725, van wie het 5 November 1738 overging op hare zuster JOHANNA THIJSSEN, voorts op 24 Junij 1762 op haar neef JACOB VAN DE MANDERE en op 14 Junij 1775 op zijn zoon ENGELBERT JOHAN, en eindelijk op 14 December 1778 bij koop op MARTINUS JOHAN VETH VAN DE PERRE. Na dezen heeft deze heerlijkheid dezelfde eigenaars gehad als hiervoren, bl. 639, is gezegd van Westkapelle, zoodat zij thans toebehoort aan mr. WILLEM FREDERIK, baron VAN DOORN VAN WESTKAPELLE.

Afbeelding van de ruïne van den toren van St Janskerke.

Teekening in O. I. inkt. De ruïne is weinige jaren geleden geheel opgeruimd.

Kaart van de heerlijkheid Boudewijnskerke.

Hierbij opgave van de blokken volgens *den Overlooper* met hunne grootte, te weten 598 gemeten 81½ roeden.

Ook Boudewijnskerke vindt men vermeld in de brieven van 1247 en 1271 onder den naam van Ecclesia S. Nicolai quae vulgariter dicitur Ecclesia Balduini; ook wel Ser. dat is 's Heeren Boudinskerke, (MIERIS, dl. III, bl. 111), waaruit men mag opmaken dat deze kerk, die ook tot Westkappel behoorde, een BOUDUIN tot stichter heeft gehad. Men vindt in de rekening van den rentmeester bewester Schelde a°. 1331 zeer vele edelen in dat ambacht, de meesten echter alleen met vermelding van hunne voornamen; de meeste dezer namen vindt men terug in Domburg en de omliggende ambachtsheerlijkheden.

Op de oudste steenrol vindt men dit ambacht verdeeld in acht perceelen, te weten :

	bij de breedte.			steenschietens.		
1e. .	65½ gem.	9 roed.	— voet.	53½ gem.	101 roed.	6 voet.
2e. .	65½ „	9 „	— „	53½ „	101 „	6 „
3e. .	141½ „	94 „	8 „	112 „	128 „	9 „
4e. .	234 „	144 „	9 „	185 „	143 „	9 „
5e. .	32½ „	79 „	— „	26½ „	125 „	6 „
6e. .	37 „	— „	1½ „	25 „	75 „	— „
7e. .	57½ „	52 „	6 „	48 „	139 „	6 „
8e. .	19 „	35 „	— „	19 „	35 „	— „
	653½ gem.	128 roed.	7½ voet.	525½ gem.	100½ roed.	— voet.

hetgeen een klein verschil uitmaakt met de volgende steenrol, waar de grootte is opgegeven 654 gem. 31 roed. en 526½ gem.

De eerste, tweede en zesde partij zijn afkomstig van het geslacht DOMBURG en zijn geheel op dezelfde wijze als hiervoren is gezegd van de zes gemeten ambacht in Zoutelande, van JACOB VAN EYLL op het geslacht TURCHI, en van dat, a°. 1629, op de stad Vlissingen gekomen en zijn voorts, aan de grafelijkheid vervallen, door JACOB NACHTEGAAL gekocht, gekomen op MARTINUS JOHAN VETH VAN DE PERRE; zie hiervoren bl. 721 en 723.

De derde en vierde partijen hadden toebehoord aan HENDRIK VAN BORSSELE,

baillin van Veere, zoowel uit eigen hoofde als erfgenaam van zijn vader PAUWELS de bastaart, aan wien de derde en van zijne moeder ALEID VAN HAARLEM, aan wie de vierde partij had toebehoord, als ook als erfgenaam van zijn broeder FRANÇOIS. Bij gebrek aan lossing zijn deze partijen aan de grafelijkheid vervallen en, door STEVEN CORNELISSE TENIJS gekocht, hebben zij het lot gedeeld van de vijfde partij in St. Janskerke, zoodat zij op dezelfde wijze aan JACOB NACHTEGAAL en later aan VETH VAN DE PERRE zijn gekomen. Dit is evenzeer het geval geweest met de achtste partij, die aan den abt van Middelburg had toebehoord, doch aan de grafelijkheid vervallen, door genoemden STEVEN TENIJS is gekocht. Van de twee overblijvende partijen is n°. 5 afkomstig van BOUDEWIJN VAN BOURGONDIË en overgegaan op JEAN DE LANNOY en op 16 October 1617 van HERMAN VAN BOURGONDIË op de stad Vlissingen gekomen, op dezelfde wijze als hiervoren is gezegd van de heerlijkheid van Zoutelande en nog op het laatst der vorige eeuw stonden deze 32 gemeten 229 roeden op naam van Vlissingen. De zevende partij, behoorende aan ANNA VAN BORSSELE, is uit den boedel van MAXIMILIAAN in het huis VAN ORANJE, vervolgens aan de stad Middelburg, in 1679 aan VELTERS gekomen en in 1694 door JACOB NACHTEGAAL gekocht, zoo als hiervoren van de eerste partij in St. Janskerke is gezegd. Sedert JACOB NACHTEGAAL waren dus al de partijen, behalve een klein deel, toebehoorende aan Vlissingen, in eene hand vereenigd. Na MARTINUS JOHAN VETH VAN DE PERRE heeft deze heerlijkheid, evenals St. Janskerke dezelfde eigenaars gehad als hiervoren bl. 639 is gezegd, zoodat zij thans bezeten worden door mr. WILLEM FREDERIK, baron VAN DOORN VAN WESTKAPELLE.

Afbeelding van de ruïne van den toren van Boudewijnskerke.

Schets in potlood. Zeer weinige jaren geleden is deze ruïne afgebroken. Hierbij opschrift van eene zerk gelegen hebbende in de ruïne.

„*Hier leyt begraven* WILLEM LAURENSZ. GRAUWERT, *van Ser Buyenskerke, in zijn leven gesworene van de vijf ambachten, oud wezende* 36 *jaren, en is alstoen overleden op den* 15 *dag van December anno* 1658.” Medegedeeld door den heer H. M. KESTELOO.

Tot het regtsgebied van Vlissingen behoorde eindelijk nog het ambacht van Westkappel-buiten en Woitkins of Weutkinsdorp, waartoe in vroegere tijden ook Poppekerke schijnt behoord te hebben, zie hiervoren bl. 683. Eene kaart van een gedeelte van Westkappel-buiten vindt men hiervoren bl. 634. Weutkinsdorp zal wel beteekenen het dorp van de kinderen van WEUTE of WOIJTE. Zoo komt in de rekening van den rentmeester B. W. S., JAN HEYNDRIKSE over 1331/3, onder de ambachtsheeren in Westkappel, voor: WEUTE (in de bederekening WOIJTE) de zoon van WISSE. In diezelfde rekening vindt men nog vermeld als ambachtsheeren in Westkappel: JAN HEYNR.SONE, (van de ambachten) die 's heer HEYNR'S-KINDEREN VAN DEN ZOUTENLANDE waren; dezelfde van GALCHHIL; voorts MAUDE SYMONSZONE VAN COUDEKERKE; genoemden WEUTE WISSENSONS, met de bijvoeging dat zijn ambacht de duinlanden waren; verder den graaf van hetgeen

was van JAN POPPE JANSS. en 's hr POPPENKERCKE. Nog worden er genoemd JAN HARNOUDSS. WILLEM en JAN HARNOUDS kinderen; PIETER en BAZELIS PIETER BAZELISSONS kinderen, HUGHE BAZELISS.; JAN en BOUDIN, HUGHE BOUDINSONS kinderen en HAER, JACOB en COENRAAD JAN COENRAEDSSONS kinderen. In Weutkinsdorp JAN HEYNR.SONE, (waarschijnlijk de rentmeester zelf) voor een bedrag van ongeveer 152½ gemeten en PAUWEL SYMONSZ. en GOSIN zijn broeder 27 gemeten.

Op de oudste steenrol komt Westkappel met Weutkinsdorp vereenigd voor, tot eene grootte van 840¼ gemeten en 8 roeden bij de breedte of ruim 499 gemeten steenschietens, opleverende een klein verschil met de grootte zooals die op de latere steenrollen voorkomt. Op die oudste rol vindt men de heerlijkheid verdeeld in de volgende zeven partijen:

De eerste groot 7 gemeten, 23 roeden bij de breedte, staande op naam van ANNA VAN BORSSELE, afkomstig van haar vader WOLFART VAN BORSSELE; later ook op haar gemaal PHILIPS VAN BOURGONDIË.

De tweede groot 92 gemeten 7 roeden op „heer HENDRIK VAN BORSSELE, baillin van der Veere over 't ambacht van heere PAUWELS de bast' zijn vader."

De derde groot 120 gemeten, 28 roeden, „dezelve over zijn ambacht en dat van FRANÇHOYS zijn broeder, dat zijnen voors. vaders was en gecomen van joncvr. ALYT VAN HAERLEM haar moeder."

De vierde groot 85 gemeten, 28¾ roeden, van „WOUTER en HENRIK JACOB WOUTERSSEN VAN DOMBURCH kinderen, die PANCRAS WOUTERSSE VAN DOMBURCH hun ooms waren en die wijlen JACOB WOUTERSSEN hun vaders waren."

De vijfde groot 85 gemeten, 28¾ roeden: WOUTER en HENRIK van hun vader JACOB WOUTERSSE. Na het overlijden van HENDRIK op WOUTER alleen.

De zesde groot 249½ gemeten, 123½ roeden op JEAN DE LANNOY van PHILIPS DE LANNOY, heer van Molembais en zijne moeder MARGRIETE VAN BOURGONDIË, dochter van BAUDEWIJN den bastaert.

De zevende groot 201 gemeten, 14 roeden: „1°. van de stadt Westcappelle die WOYTE COLINSSEN waren, bij de breedte 186½ gemeten en 107 roeden; 2°. van de stadt Westkappelle die 's heer BOUDEWIJN den bast' BOURGONDIË waren" 15—57. Deze beide cijfers geven echter te zamen een gemet te veel.

Van deze partijen heeft de zesde of grootste, steeds dezelfde heeren bezeten als hiervoren bl. 721 is gezegd van Zoutelande en zij is op 16 October 1617 overgegaan op de stad Vlissingen, op wier naam zij nog op de laatste steenrol vermeld staat. Waarschijnlijk is zij ook begrepen geweest in den verkoop van Zoutelande in 1857. Al de overige partijen zijn later vereenigd in handen van de familie VETH en wel op de volgende wijze. De eerste en zevende partij hebben dezelfde lotgevallen gehad als de heerlijkheid Westkappel (stad) zoodat zij op ADOLF en MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË zijn overgegaan, uit den insolventen boedel van dezen laatsten voor PHILIPS WILLEM, graaf van Buren, zijn aangekocht, en voorts zijn gekomen op prins MAURITS en FREDERIK HENDRIK en na den dood van dezen, in 1648 zijn gekocht door Middelburg. Deze stad

was door koop ook meester geworden van de 4e en 5e partij, afkomstig uit het geslacht van DOMBURG, waaruit zij door MARIA VAN DOMBURG in het geslacht EYLL en vervolgens in dat van TURCHI waren gekomen, geheel op dezelfde wijze, als hiervoren bl. 684 en 718 is gezegd van Poppekerke en een gedeelte van Bekerke. De 1e, 4e, 5e en 7e partij werden door Middelburg in 1678 verkocht aan MARTINUS VETH. Deze kocht op 8 Maart 1679 ook de helft van de 2e partij, afkomstig van HENDRIK VAN BORSSELE, en zijn zoon MARTINUS JOHAN VETH, die in 1711 zijn vader in zijne ambachtsheerlijkheden opvolgde, kocht op 6 Junij 1741 ook de andere helft van die partij. Die partij had dezelfde bezitters gehad als hiervoren bl. 683 en 684 is gezegd van een gedeelte van Poppekerke, tot dat zij na den dood van MAXIMILIAAN VAN BORSSELE is vervallen aan de grafelijkheid. In 1604 werd dit gedeelte gekocht door ADRIAAN OILLAERTS, wiens beide zonen DAVID en SEBASTIAAN, ieder voor de helft, hem daarin, op 18 November 1608, opvolgden; dat van DAVID kwam in 1616 op zijn zoon JAN en dat van SEBASTIAAN op diens zoon ADRIAAN OILLAERTS. Beide gedeelten vervielen achtereenvolgens aan de grafelijkheid, dat van JAN werd op 8 Maart 1679 gekocht door MARTINUS VETH en dat van ADRIAAN op 4 Mei 1670 door PIETER DE LABIESTRATE, na wiens dood het weder aan de grafelijkheid vervallen zijnde, op 6 Junij 1741 werd gekocht door MARTINUS JOHAN VETH, die derhalve nu, behalve het gedeelte toebehoorende aan Vlissingen, al de partijen der heerlijkheid bezat, ter gezamenlijke grootte van 590 gemeten 108 vt. 6 d. Van hem is deze heerlijkheid, op dezelfde heeren overgegaan, als hiervoren (bl. 639) gezegd is van de stad Westkappel, zoodat thans eigenaar is mr. WILLEM FREDERIK, baron VAN DOORN VAN WESTKAPELLE.

't Regtsgebied van Veere.

Titel.

Hierop de wapens der heerlijkheden, behoorende, volgens de verdeeling door prins WILLEM I, in 1574 gemaakt, tot het regtsgebied van Veere, te weten: Zandijk, Zandenburg (ledig schild), Kleverskerke, Onze Lieve Vrouwenpolder (ledig schild), Gapinge, Schellach, Poppekinderendorp, Seraeskerke (Serooskerke), Rijnsburg (ledig schild), Hondegem (ledig schild), Oostcapelle, Westhoven met opgave van het wapen: „twee zilveren palen op een rooden grond," Duinbeek (ledig schild), Aagtekerke (ledig schild), Domburg-buiten. Daarnevens nog het wapen van de gemeente Oostcapelle en een ander wapen van Schellach, dan het eerstgemelde. Het eerste is het wapen dat voorkomt bij SMALLEGANGE in zijne wapenkaarten, het tweede dat van Brigdamme, maar gebroken door verandering van kleur. Nog een ander wapen van Schellach komt voor op de wapenkaart in TE WATER, *Hoogadelijk Zeeland*, zoo als PIETER VAN SCHELLACH dit voerde in 1490.

Kaart van Sandijck of Zandijk.

Hierbij opgave der blokken en hunne grootte, volgens den *Overlooper:*

Schotbaar land	1767 gemeten.	200½ roeden.	
Leenland	86 „	246½ „	
Vroon	35 „	32 „	
te zamen . . .	1889 gemeten.	179 roeden.	
Volgens de steenrol bij de breedte . . .	1239 gemeten.	252 roeden.	
Steenschietens	1105 „	294½ „	

Men vergelijke hierbij de opgave van Ermerins, *Zeeuwsche Oudheden*, dl. I, bl. 6, waarin eenig verschil met de hiervoren staande is. De vroegste vermelding van Zandijk vind ik in een charter van het jaar 1153, waarvan echter alleen eene zeer late copie voorhanden schijnt (v. d. Bergh, *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 84), waarbij de tienden *de Sandik* vermeld worden als vroeger geheel aan St. Pieter te Utrecht te hebben toebehoord, doch nu, na de stichting van de kerk te Zandijk voor ⅔ aan St. Pieter en voor ⅓ aan den nieuw benoemden priester te behooren. De helft van de ⅔ wordt uitgegeven aan Hugo Snottolf (?), welligt iemand uit het geslacht van Zandijk. Sandijk vindt men ook reeds vermeld in een brief van het jaar 1216, (v. d. Bergh, a. w., dl. I, bl. 144). Balen de Sandio komt voor als leenman van de abdij te Middelburg in 1214, (Kluit, *Cod. dipl*,, p. 366). Voorts Simon de Zandick reeds overleden a°. 1247, (Kluit, ibid, p. 521, 580; v. d. Bergh, I, bl. 240 en 252. Hij overleed zonder mannelijk oir na te laten. In de laatste helft der 13e eeuw behoorde de heerlijkheid aan de Borsselens van Veere; in de rekening van den rentmeester B. W. S. over 133½ vindt men als ambachtsheeren vermeld: heer Florens Claysz. van Borssele, Mechel (Michiel) de Borsalia en Wolfart van Borssele. Zij heeft verder dezelfde eigenaren gehad als Veere; men zie overigens de monografie van Zandijk door Ermerins in het eerste deel van zijne *Zeeuwsche Oudheden*, waarheen kan verwezen worden. Is Zande, in de keur van Floris den Voogd, art. 115, Zandijk? In de rekening van den rentmeester Vrederic over 181⅞ vindt men: „Wouter Hughens de officio comitis, quod fuit Franconis in Zande."

Gezigt op den thoren van Sandijck. A. Perkois ad viv. del. 1780. L. Brasser sculpsit.

Uit Ermerins, a. w., dl. I, bl. 10.

Gezigt op den thoren van Sandijck enz.

Dezelfde plaat als de vorige, doch gedrukt op geel papier en opgeplakt.

Gezigt op den toren van Zandijk.

Teekening in potlood, met de voorstelling van den toren aan eene andere zijde dan op de vorige platen.

Teekening van het gehucht Zandijk, met de laatste overblijfsels van den toren.

Blijkens eene aanteekening, voorstellende den toren „den dag te voren dat de Franschen dien hebben laten springen in Maart 1812."

Wulpenburg.

Uit Smallegange, *Chronijk van Zeeland*, bl. 660. Ten zijnen tijde behoorde dit prachtig beplant hof aan Clara Velters, de weduwe van David van Reigersberg, zie aldaar bl. 662.

Kaart of plan van den Oranjepolder.

Met schaal. Hierbij advertentie uit de *Middelburgsche courant* van 20 Augustus 1808, van den verkoop, door den rentmeester der domeinen van eenige goederen, toekomende aan den vorst van Nassau, waaronder den Oranjepolder.

De Oranjepolder is ingedijkt volgens octrooi van het jaar 1616 en aan prins Maurits aangekomen als opvolger in het marquisaat van Veere. Het regt op het schor, vroeger genoemd *ten halven krijte*, later de Oranjepolder, werd gegrond op de uitgifte van graaf Floris V en zijne gemalin Beatrix, aan Wolpart van Borssele, en wel op de daarin voorkomende woorden: „soo geve „ick enz. in rechten erfleene van my te houden ende van myne ofcommene, „alle d'erfenisse gedyct ende ongedyct die daer nu es oft emmermeer aenwerpen „magh, buyten den ouden Suene, dat loopt door Sandyck poldre ende tusschen „Dunehove ende de Lemmele" welke uitgifte (1282) achtereenvolgens bevestigd is bij brieven van investiture van 14 Januarij 1356, 6 November 1406, 20 Maart 1488, 11 Februarij 1518; doch vermits deze woorden niet zeer duidelijk waren wist Maximiliaan, in de brieven van oprigting van het marquisaat, het volgende te doen opnemen: „la dite ville et pourpris de la Vere avecq le chasteau de „Sandenbourgh et les trois cents mesures de terre estant de la franchise de la „dite ville, le village de la poldre avecq les terres, schorres ou herbages „adjacens, *le schorre tirant vers Arnemuyden*, estant dependences de la dite „ville de la Vere." Bij den verkoop op 16 Augustus 1567 van de goederen van het marquisaat werd door Middelburg geprotesteerd, omdat deze stad beweerde dat dit schor, als aanwas van de heerlijkheid Kleverskerke, waarvan zij eigenaar was, haar zou toekomen, doch het schor is beschouwd als vroeger, doch later weer afgescheiden aanwas van Veere of Zandijk, terwijl sommigen zelfs beweerd hebben dat een gedeelte van de heerlijkheid Zandijk, zich tot op dit schor had uitgestrekt, doch door grondbraken was weggezonken. Middelburg zelf gaf in 1599 zijne toestemming tot indijking van het schor. Men zie hierover een bundel stukken, voorhanden op het provinciaal archief, verzameling van Citters, *Walcheren* n°. 6, waar afschriften te vinden zijn van de adviezen, bij gelegenheid van den vrijdom van tiendpligtigheid van den polder in 1617 en 1618 door prins Maurits beweerd en verkregen, op grond dat de uitgifte van Vere ook de tienden omvatte. Hierbij vergelijke men inzonderheid het daarbij liggende regtskundig advies, van 4 Mei 1661 door de stad Middelburg ingewonnen „ra- „kende de schorren so aan deze als gene zyde van Arnemuyden synde de aen-

„ wassen van Nieuw en Cleverskerke" (den Nieuwerkerkerpolder), door de Haagsche advokaten PAETS, VAN DER GOES, VAN STRIJEN en CAU, waarin veel voorkomt over de vroegere ligging van den Oranjepolder, de rigting van de Swene, en tot uitlegging van den leenbrief van het jaar 1282. Zie voorts *Staten notulen van Zeeland*, a°. 1600, f. 108; 1616, f. 161, 172, 187. Zie ook VAN WIJN, *Huiszittend leven*, dl. II, bl. 247 volgg.

Kaart van het hof Sandenburg, met deszelfs landerijen door CORNELIS PRIESTER, a°. 1799.

Copie, gemaakt door VERHEIJE VAN CITTERS 30 Mei 1811, vermeerderd met aanteekeningen uit den *Overlooper*. Hierbij twee lijsten van de landerijen, behoorende bij Sandenburg.

Kaart of plan van de gronden, gelegen rond Zandenburg.

Teekening in kleuren.

Het casteel van Sandenburgh ten tijde wanneer overleden is de marquis MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIËN a°. 1559, door HILDERNISSE uytgeteyckent en door mij gecopie(e)rt. LE FÈVRE a°. 1729.

Bij deze teekening zijn gevoegd drie gedrukte berigten over de begraving te Sandenburg van ANNA VAN BORSSELE, PHILIPS, ADOLF en MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË, uit VREDIUS, *Genealog. Com. Flandr.*, II, p. 892, 394 en 395 en eene advertentie uit de *Middelburgsche courant* van de verkooping van de laatste overblijfselen van Sandenburg op 2 Februarij 1816.

Het casteel van Sandenburgh enz, door HILDERNISSE

Dezelfde voorstelling als de vorige, doch zonder vermelding van den naam van den copiïst.

Het casteel van Sandenburgh enz., door HILDERNISSE, copie door C. PRINCE 1821.

Dezelfde voorstelling; teekening uit de verzameling van mr. S. DE WIND.

't Casteel van Sandenburg van agter, ten tijde wanneer is deser weerelt geruymt de marquis MAXIMILIAAN VAN BOURG. a°. 1558, door HILDERNISSE, schoolmeester, 1701 en 1784, nagevolgt door THEODORUS VERRIJCK.

Teekening in kleuren.

Plan van 't vervallen kasteel van Sandenburg door J. HILDERNISSE geteyckent, copp. v. L(E) F(ÈVRE) 1728.

Met schaal.

Plattegrond van 't vervallen kasteel van Sandenburgh 1728.

Plattegrond van 't vervallen casteel van Sandenburcht, door HILDERNISSE uytgetekendt en door mij gecopieerd DE FÈVRE 1728.

Deze teekening, afkomstig uit de verzameling van mr. DE WIND, is even als de vorige eene copie van de copie door LE FÈVRE vervaardigd van de oorspronkelijke teekening van J. HILDERNISSE.

't Vervallen casteel van Sandenburg van voor (door) J. HILDERNISSE 1701, nagevolgt door TH. VERRIJCK 1784.

Teekening in kleuren.

Het vervallen casteel van Sandenburgh van agter te zien, door HILDERNISSE uytgeteekent a°. 1700 en door mij gecopie(e)rt LE FÈVRE a°. 1729.

Al deze teekeningen zijn in dubbel fólio formaat.

Het kasteel van Zandenburg bij Veere in welstand van vooren te zien.

't Kasteel van Zandenburg van agter te zien.

Beide plaatjes uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 622 en ook voorkomende in BACHIENE, *Vaderl. geogr.*

Het kasteel Zandenburg, a°. 1559, naar eene schilderij op het stadhuis te Veere voorhanden, KOOLE sculps. Lith. KOOLE en ROEST, Middelb.

Uit *Zeeuwsche volksalmanak* 1839. Hierbij eene aanteekening van den chartermeester ANDRIESSEN. De voorstelling is in het klein dezelfde als op de platen van HILDERNISSE.

Ruïne van S(anden)burg door P. VAN MAAS.

Drie teekeningen in rood krijt; hierop de vermelding „Couwerve bij ter Veer." Deze zelfde vermelding vindt men ook op andere copiën die van deze teekenin-

gen bestaan, zoodat zij b. v. op den catalogus van de verkooping van de verzameling VAN DER WILLIGEN, als afbeeldsels van Couwerve voorkomen. Waaraan deze vreemde bijvoeging te wijten is, weet ik niet. Een Couwerve bij Veere is mij niet bekend. De heer REIGERSBERG is heer van Couwerve geweest in de 17e eeuw; welligt is hierin de verklaring te zoeken.

Ruïne van 't casteel Zandenburg. P. v. MAAS fecit.

Ruïne van 't casteel Zandenburg na P. v. MAAS fecit. HALMA.

Beide teekeningen verschillen van de vorige.

Overblijfsels van het huis Zandenburg.

Teekening in sepia; volgens de aanteekening onder de plaat, uit de verzameling *Beschrijving van Zeeland*, 1. S. van A. SCHOEMAKER. Over de beide SCHOEMAKERS te Amsterdam in de vorige eeuw, zie men o. a. VAN LOON, *Historiep.*, voorbericht van het eerste deel, bl. 19.

Bekende overblijfsel van 't vervallen kasteel Sandenburg.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 670.

Overblijfsels van 't kasteel Zandenburg 1743. C. P(RONK) d.

Uit *Kabinet van Nederlandsche gezigten;* ook voorkomende in *Atlas van Zeeland.*

Het casteel Zandenburg.

Plaat, 29 duim breed en 19 duim hoog, voorstellende de ruïne van de in lateren tijd overgebleven voorpoort, waarachter de schuur en de hofstede. Uit de verzameling van ANDRIESSEN.

Het casteel Zandenburg.

Uit dezelfde verzameling; teekening breed 20 duim, hoog 16 duim, voorstellende de voorpoort van eene andere zijde; in de verte de toren van Zandijk.

Overblijfselen der voorpoort van het kasteel Zandenburg bij Veere.

Uit dezelfde verzameling; hierbij de volgende aanteekening: „gelijk dezelve zich vertoonden in den jare 1812 even voor derzelver slooping door de Franschen." Teekening breed 38 duim, hoog 23 duim.

Laatste overblijfsels van het oude vermaarde kasteel Zandenburgh in den jare 1812 geheel in de fortificatiën der stad Veere ingetrokken.

Teekening in O. I. inkt en met potlood, hoog 24 duim, breed 16½ duim. Uit dezelfde verzameling.

Schets der fundamenten van de kapel van Zandenburg.

Hierbij een verslag van de hand van mr. S. DE WIND van de opneming door hem met eenige zijner bloedverwanten, gedaan op 7 December 1822, van de fundamenten van de oude kapel en den, bij die gelegenheid, gevonden schedel en de ontdekte zerk van WILLEM JANSZ. BAERDE en een gewelf aldaar aanwezig.

Grafzerk van WILLEM JANSZ. BAERDE.

Op de grafzerk eene kelk en het randschrift: *hier leyt begraven heer Willem Jansz. Baerde, van Sint Annaland, kanunnik deser cappelle sterf in 't jaer* cIↃxvᶜxij *den* xij *Ougst bidt voer die siele.* Ontdekt op 7 December 1822 door S. DE WIND, van wiens hand ook de teekening is; vgl. ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. III, st. 2, bl. 197.

Aanteekening omtrent de heeren begraven te Zandenburg.

Van de hand van VERHEIJE VAN CITTERS.

Afbeelding van een pot, ten jare 1812 opgedolven in de ruïnes van Sandenburg.

Teekening in kleuren, uit de verzameling van ANDRIESSEN.

Zegel van het kapittel Zandenburg bij Veere.

Afteekening in kleur. Hierbij is aangeteekend dat het zóó gevonden wordt onder eene quitantie van gemeld kappittel van den 4 Augustus 1489.

De stichting van het kasteel door WOLFERT VAN BORSSELE wordt vermeld door REIGERSBERG (uitg. van BOXHORN), dl. I, bl. 38. Over het kasteel en het kapittel zie men de monografie in ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. III, st. 2., bl. 163—212, waarnaar ik meen te mogen verwijzen. Bij het testament van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË was bepaald dat zijne weduwe in het kasteel mogt blijven wonen; doch een gedeelte er van moest voor de erfgenamen bestemd blijven; bij tweede huwelijk moest zij echter het slot terug geven; ook de collatie van de plaatsen der kanunniken verbleef aan LOUISE DE CROY.

Kaart van de gemeente Kleverskerke.

Kadastrale kaart, opgemaakt door de Fransche ingenieurs.

't Dorp Kleverskerke.

Uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 622 en ook te vinden in BACHIENE, *Vaderl. geogr.*

Over den naam van Cleverskerke, in de rekening van B. W. S. 181$\frac{8}{9}$ Clauwerdskerc, in die van 133$\frac{1}{3}$ Claweskerke genoemd, op de oudste steenrol Cleeuwaertskerke, later Cleeuwerskerke, handelt 's GRAVEZANDE in *Verhandelingen Zeeuwsch genootschap*, dl. XIII, bl. 335. In den oudsten brief, waar er melding van ge-

maakt wordt, van 20 September 1251, heet het: „in parochia de Clawerskercke." Zie v. d. Bergh, *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 291.

In de rekening B. W. S. van 133½ vindt men het ambacht, in niet minder dan vijf en twintig partijen, op onderscheidene ambachtsheeren verheven (vgl. v. d. Bergh, *Oorkondenboek*, dl. II, bl. 879) behalve nog den zoogenoemden Oosthoek, waar later het tegenwoordige Arnemuiden is gebouwd en dat, in drie partijen op verschillende ambachtsheeren verdeeld, afzonderlijk vermeld wordt, doch te gelijk als onderdeel van Cleverskerke voorkomt, zie ook Mieris, dl. II, bl. 306.

Op de oudste, nog voorhanden steenrol, uit den aanvang van de 16e eeuw, vindt men het ambacht gesplitst in 9 partijen, te weten:

1°. Groot 15¼ gemeten 92 roeden, „van Lucas Hugezone Scotte dat Hugo Pieter Leunisse sijnen vader was"

2°. Groot 11¼ gemeten, „van Adriaan en Cornelis, Joos Adriaansz. van der Hooge kinders, dat heurs voorsz. vader was gekomen van Jan Martinesone van der Hooge." In de acte van verkoop van „eenige tienden en 't ambacht van Cleeuwerskerk met zijn gevolgen aan Joos Adriaanse van der Hooge, sijn neve" ult. Januarij 1495 (st. cur.), geconfirmeerd 8 April 1496, wordt de verkooper genoemd Jan Martinse van der Hoogendeure. Adriaan de vader van Joos was gehuwd geweest met Adriana Martinsdochter van der Hoogedeure, zie o. a. Smallegange, *Chronijk*, bl. 397. Copie van de koopacte vindt men op het provinciaal archief.

3°. Groot 166 gemeten 122½ roeden, aan dezelfde „dat hun voors. vaders was, gecommen van Adriaan Jacobsz."

4°. Groot 10 gemeten, „van Jan Pietersz. geseijt *de beste.*"

5°. Groot 544¼ gemeten 30 roeden.

6°. Groot 94½ gemeten 20 roeden.

7°. Groot 12½ gemeten 82½ roeden, allen op vr. Anna van Borssele, gekomen van Wolfart van Borssele.

8°. Groot 208¼ gemeten 54 roeden, van Philips van Bourgondië den bastaart en vrouwe van Ravesteijn, zijne zuster.

9°. Jan Willem Pieterse, „dat niemand aenvaerden wil."

Omtrent de eerste partij verdient opmerking dat hier de eerste vermelding geschiedt, voor zoover mij bekend is, van het geslacht der Scotte's, uit Ritthem afkomstig. Men vindt deze partij later verheven op mr. Danckaert van Ritthem, daarna op Gelkyn Pieterse en op 14 November 1618 op Josyne Gelkynsen, op 22 December 1627 op Constantina Huyssensdr., en zij is vervolgens gekocht door de stad Middelburg.

De 2e, 3e en 4e partij, ter gezamenlijke grootte van 187¼ gemeten 122½ roeden, zijn dat gedeelte van het ambacht dat in het geslacht van van der Hooge is geweest, en volgens Grijpskerke en anderen, afkomstig is van het geslacht van Borssele van Brigdamme, dat men werkelijk als portionaris in de rekening van 138½ vindt vermeld. Men zie over de afstamming van de

later zich noemende VAN DER HOOGE'S uit de BORSSELE'S waarover zooveel in de 17e en 18e eeuw te doen is geweest, genoemden GRIJPSKERKE, *Hooy-adelijk Zeeland*, bl. 52 en 53, waar men inzonderheid uit de verlijbrieven de afstamming verdedigd vindt. De verlijbrief van 10 Julij 1460 op ADRIAAN JACOB CLAESZ. is op het provinciaal archief voorhanden; ook een brief van 22 Maart 1422 waarin Cleverskerke wordt verheven op JACOB PIETER PAUWELSEN. ADRIAAN, in de steenrol vermeld, liet drie zonen na: JAN den oude, JAN den jonge en ADRIAAN, en JAN de jonge weder drie zonen PIETER († 1607), ADRIAAN († 1613) en JAN († 1629). Op PIETER waren ⅞ en op ADRIAAN en JAN elk $\frac{1}{16}$ van dit gedeelte ambacht verheven. Welligt kan PIETER erfgenaam geweest zijn van zijn oom JAN den oude. SMALLEGANGE zegt wel dat hij de zoon van dezen zou geweest zijn, *Chronijk*, bl. 398, doch dit is geheel in strijd met hetgeen hij zelf, weinige regels te voren, heeft geschreven en met de voorhanden genealogiën. Het gedeelte van ADRIAAN kwam op zijn zoon JOOS en dat van JAN, 14 Januarij 1629, op zijne dochter ANNA VAN DER HOOGE, gehuwd met AARNOUD VAN CITTERS, den vader van den ambassadeur, elk gedeelte groot 31 gemeten 78½ roeden. Beide zijn verder in den gereformeerden tak van de VAN BORSSELE'S VAN DER HOOGE gebleven en achtereenvolgens in 1667 op JACOB, in 1686 op den zoon van dezen, ADRIAAN, heer van Geldermalsem, op 2 Mei 1729 op zijn zoon WILLEM HENDRIK en op 11 November 1756 op diens zoon ADRIAAN JACOB VAN BORSSELE verheven. De laatste vermelding op de steenrol van deze partij is 62 gemeten 157 roeden op ADRIAAN JAN VAN BORSSELE. Het gedeelte van PIETER, groot 125 gemeten 15 roeden ging achtereenvolgens in dezen roomsch-katholieken tak van de VAN BORSSELE'S VAN DER HOOGE, van vader op zoon over, te weten van PIETER op PHILIPS (21 Maart 1607), van dezen in 1662 op PIETER en van dezen weder 10 April 1680 op PHILIPS BORSSELE VAN DER HOOGE, (geboren op ter Hooge 3 September 1669, † 15 December 1727), die, voor goed het land verlatende om naar Brugge te vertrekken, zijne goederen verkocht, waaronder ook dit, reeds vroeger met lasten bezwaarde ambacht. Kooper werd 8 Mei 1713 CORNELIS VAN DEN BRANDE, die het (21 Januarij 1751) naliet aan zijn zoon JOHAN PIETER.

De 5e, 6e en 7e partij is in het huis van BORSSELE VAN DER VEERE gekomen, waarschijnlijk voor het grootste gedeelte uit het huis van BRIGDAMME, doch ook uit andere geslachten, zoo als o. a. blijkt uit een koopbrief van 24 Augustus van Zille (Febr.) 1465 (st. cur.) geconfirmeerd 6 Maart 1465, waarbij HENDRIK VAN BORSSELE VAN DER VEERE, de vader van WOLFART en grootvader van ANNA, een gedeelte ambachts in Cleverskerke en Nieuwerkerke koopt van HENDRIK CLAES ANTON BRANT en de jonge HENDRIK JAN HENDRIKSZ. kinderen VAN WISSEKERKE, voor henzelve en voor mr. JAN VAN WISSEKERKE hunnen broeder. Hierbij verdient opmerking dat reeds in 1333 onder de ambachtsheeren van Kleverskerke voorkomt een BRANT. Deze partijen ambacht, tot eene gezamentlijke grootte van 651½ gemeten 132½ roeden, zijn van ANNA VAN BORSSELE overgegaan op haar zoon ADOLF VAN BOURGONDIË en op den zoon van

dezen; MAXIMILIAAN, uit wiens insolventen boedel zij op 15 en 17 Februarij 1567 zijn aangekocht door de stad Middelburg.

Hoe of de 8e partij, groot 208½ gemeten 54 roeden, aan PHILIPS VAN BOURGONDIË is gekomen, is mij niet bekend. Na ANNA VAN RAVESTEIN is dit gedeelte der heerlijkheid in den tak VAN BOURGONDIË van haar broeder BOUDEWIJN VAN RIJSSEL gekomen en gebleven tot dat het op 26 Julij 1610, door of namens ANTHONY, JAN en ADRIAAN, de kinderen van PIETER VAN BOURGONDIE, werd verkocht aan de stad Middelburg. Vgl. hiervoren bl. 658.

De 5e, 6e. 7e en 8e partij zijn, vereenigd met de 1e partij, door Middelburg, bij den grooten verkoop van de heerlijkheden der stad aº 1679, verkocht aan JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE, den bekenden ambassadeur à la mode naar Engeland en van dezen overgegaan, 27 Junij 1718, op zijn zoon CORNELIS VAN DEN BRANDE, raadsheer in het hof van Vlaanderen, die op 8 Mei 1713, zoo als hiervoren is gezegd, het gedeelte in het ambacht van PHILIPS VAN BORSSELE VAN DER HOOGE had bekomen. Deze gedeelten gingen op 21 Januarij 1751 over op zijn zoon JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE, rekenmeester van Zeeland, die te Cleverskerke een groot huis bezat over de kerk, zie *Tegenwoordige staat van Zeeland*, dl. II, bl. 242; toch vindt men reeds een transport op 18 December 1738 op JAN PIETER VAN DEN BRANDE. Er schijnen moeijelijkheden over de opvolging in deze heerlijkheid ontstaan te zijn. CORNELIS VAN DEN BRANDE had nagelaten drie kinderen, een zoon JOHAN of JAN PIETER en twee dochters ALETTA MARIA, gehuwd met WILHELMUS WILHELMIUS en ELISABETH CORNELIA, gehuwd met PIETER SCHEYDERUYT DE VOS. Na den dood van genoemden zoon maakten de zuster ALETTA MARIA, de zoon van de tweede zuster, CORNELIS PIETER SCHEYDERUYT DE VOS en buitendien JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE, de neef van den overledene (hij was de zoon van PIETER den tweeden zoon van den ambassadeur) aanspraak op de heerlijkheid, zoodat elk der pretendenten: ALETTA MARIA op 26 Maart 1753, JOHAN PIETER op 27 April 1753 en CORNELIS PIETER DE VOS op 10 Mei 1753 haar op zijn naam liet inschrijven. Op de namen der twee laatsten is die inschrijving met bijvoeging van de woorden „sine praejudicio" blijven bestaan, doch de eerstgenoemde bleef in het bezit. De heerlijkheid ging op 27 Junij 1768 over op haar zoon JOHANNES ADRIANUS WILHELMIUS en van dezen, krachtens codicillaire beschikking, op ANNA JACOBA GRONOVIUS (31 Maart 1780); voorts bij koop, 1 Augustus 1780 eerst op CORNELIS VIS, daarna op PIETER BOUDEWIJNSE. Eindelijk werd op 9 September 1782 de heerlijkheid gekocht door BASTIAAN NEBBENS, onder wien zij in twee partijen werd gesplitst, de eene 901 gemeten 143 roeden, de andere van 100 gemeten, zoodat het laatste verhef, op de steenrol bekend, is dat van deze twee partijen en die op ADRIAAN VAN BORSSELE. In 1820 was ambachtsheer J. VERMANDE, schout te Heinkenszand, de heerlijkheid bleef in zijne familie tot dat zij op 9 Augustus 1871 uit den boedel van IDUS MARCUS VERMANDE is gekocht door mr. J. P. R. TAK VAN POORTVLIET, den tegenwoordigen eigenaar.

Toen de stad Middelburg, in 1567, het gedeelte der heerlijkheid had ge-

kocht dat toebehoord had aan MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË, wenschte de regering het bestuur van Kleverskerke met dat van Nieuwerkerke te vereenigen. Zij ontbood de ingezetenen van Kleverskerke binnen de parochie van Nieuwerkerke en wilde hen dwingen den eed aan de beide parochiën te doen. Hiertegen verzette zich de ambachtsheer van het overige gedeelte, JAN VAN DER HOOGE en er ontstond een proces tusschen Kleverskerke en Middelburg. Toen nu die van Kleverskerke een vonnis hadden verkregen, waarbij de zaak tot nadere beslissing in staat werd gehouden en gesurcheerd, had de schout van het ambacht, ANDRIES VAN HAMERSTEDE, bij de ingezetenen de huizen doen visiteren ter oorzake van het verzoek om surséance, hunne deuren uit de harren doen werpen, het vuur uitgegoten, ambacht en nering verboden en dienaren in de huizen gesteld. In de bij die zaak behoorende instructie van Middelburg wordt o. a. vermeld „dat „alle wetten moeten vermaeckt ende vernieut worden jaerlicx binnen de vier „paeschdagen, binnen 't platte land gelegen zijnde volgens de keure en oude „immemoriale costume en possessie op pene dat de ambachtsheer soude verliesen „zijne hoochheyt en dat in zijne plaetse de dykgrave met gesworens ofte de „rentmeester-generaal zoude vermogen die weth te vertaeyen." De afloop van het proces is niet opgeteekend, doch Middelburg begreep dat de schout te ver was gegaan en trachtte uitstel en schikking te krijgen. Ofschoon deze zaak op zichzelf van gering belang is, valt er voor het publiek regt van dien tijd uit te leeren; men vindt de stukken in het register n°. 23 op het stads archief sub n°. 64. Kleverskerke had toen slechts 30 huizen en er waren, volgens de bewering van Middelburg, geene ingezetenen die lezen of schrijven konden. Over de zaak vgl. men de *Keure van Zeeland*, cap. II, art. 42. Over een gelen zandsteen, gemetseld in den muur boven de deur der pastorie te Kleverskerke, waarop een kroon waaronder twee kruisen, het wapen van Dantzig, met het opschrift, van boven: *Dantzig*, de naam van het huis en van onder: *den 23 Junij* 1676, zie men (F. NAGTGLAS) in *Navorscher*, dl. X, bl. 338 volg. en dl. XI, bl. 264.

Kaart van de ambachtsheerlijkheid Vrouwepolder.

Kaart van de gemeente Vrouwepolder.

Kaart volgens het kadaster opgemaakt door de Fransche ingenieurs.

Kaart van de gemeente Vrouwepolder 1866. Uitgave van HUGO SURINGAR, te Leeuwarden.

Uit KUYPER, *Gemeenteatlas*, schaal 1 : 75000. Over Vrouwepolder zie men de monografie van ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, waarnaar verwezen kan worden. Men voege bij de aldaar aangehaalde brieven nog de uitgifte van „den oude Swene, Sandenburgh ende Veere," op ADOLF VAN BOURGONDIË, later op MAXIMILIAAN verlijd, zoo als die voorkomt in het „cohier van de onsterffelycke goede Zeeusche leenen" vroeger in de leenkamer van Holland:

„Item alle de erffenisse thienden ambachten gedyckt ende ongedyckt zeedrift, „hazen, conynen ende alderhande wilt dat daer nu is off immermeer commen „mach dats buyten den ouden Swene ter zeewaert inne, die loopt door Zandyck „polre ende alsoo voorts streckende bezuyden Onsen Lieuen Vrouwen kercke in „den polre, ende alsoo voorts lancx den dyck daer binnen westwaert streckende „aen de zuytzyde lancx by den dycke tot Ryckendamme toe, alsoo dat men „by den poorte van den Wthove van Duynenhooffde dwers door die duynen in „de zee recht nort peylen mach ende daertoe tachentig gemeten lants liggende „in den polre daer de broeders van der Duytschen huyse inne te woonen plagen „voort die veste ende wooninge tot Sandenburg mette boomgaerden met alle „erffenissen, ambachten, hoffsteden ende renten binnen de vuytterste hoeve van „de vuyttersten grachten allomme de wooningen ront die veste ter Vere allomme „havene havengelt ende havendyck molen ende molenwater ende alle de erffe-„nissen binnen de wttersten oever van de grafte allomme der Vere, hem verlijdt „by doode van vrouwe ANNA VAN BORSSELEN syne moeder a°. 1528 ut patet „int swarte ruyge register capitulo Zeelt, fol. ij, iij, iiij. Men vergelijke daarbij „de oude brieven bij VAN DEN BERGH, *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 224, 231, „238, inzonderheid 241, 253 en 263; dl. II, bl. 48, 147, 206 en vooral bl. 342.

Kaart van het hof genaamd Klein St. Jan ten Heere, met de annexe landen en wegen aankomende aan DINGEMAN PAALSE.

Copie eener kaart, gemeten op 9 October 1776 door J. J. KLENÉE, geadmitteerd landmeter.

Portret van JOHANNES VAN ARXHOUCK fol. Proefdruk voor de letter.

Zie de beschrijving van dit portret hiervoren bl. 598 en 599. JOHANNES VAN ARXHOUCK is predikant in den Vrouwepolder geweest van 1713—1722.

Afbeelding van een miraculeus schilderijtje. F. BLEIJSWIJCK f.

Uit GARGON, *Walchersche arcadia*, dl. II, bl. 246; ten zijnen tijde berustte het onder den baljuw van Veere, DE KONINCK. De legende van de vervaardiging van dit schilderijtje dat te Vrouwepolder in de kerk vroeger bewaard zou zijn, leest men bij REIGERSBERG (uitg. van BOXHORN), dl. II, bl. 147, 148.

Kaart van de ambachtsheerlijkheid ter Gapinge.

Hierbij opgave der blokken volgens *den Overlooper*:

Schotbaar	676 gemeten.	142¼ roeden.
Vroon	8 „	175 „
te zamen . . .	685 gemeten.	17¼ roeden.

Volgens de steenrol steenschietens 621 gemeten 275 roeden.

Kaart van de gemeente Gapinge.

Kaart volgens het kadaster, opgemaakt door de Fransche ingenieurs.

Der Gapinge.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 660 v. Op de plaat de wapens van Gapinge en REIGERSBERG.

Der Gapinge.

Dezelfde afbeelding als de vorige, doch proefblad met daarop aangeteekende verbeteringen voor den lateren afdruk.

't Dorp Gapinge.

't Zelve anders.

Uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 622 en ook voorkomende in BACHIENE, *Vaderl. geogr.*

't Huis ter Gapinge.

Teekening in O. I. inkt; eene korte beschrijving van dat huis met toren en de daarbij behoorende landerijen, vindt men in de aankondiging van den verkoop er van op 30 en 31 Mei 1635, bij aanplakbillet, nog bewaard in portefeuille *Walcheren*, n°. 6, op het provinciaal archief.

Portret van AERNOUT VAN CITTERS (heer van Gapinge). G. KNELLER pinxit. J. HOUBRAKEN sculpsit. fol.

Men vindt Gapinge reeds vermeld in 1216. Hare kerk en tienden behoorden, even als die van Noordmonster en Zandijk aan het kapittel van St. Pieter te Utrecht, dat in 1267 over die tienden beschikte, zie v. D. BERGH, *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 144; dl. II, bl. 72. Gapinge komt dan ook niet voor in de bekende brieven van 1247 en 1271, waarin de bezittingen van de abdij te Middelburg worden opgenoemd, doch wel onder de vijf kerken in Walcheren, die bij het stichten van het collegie der kannunniken van de St. Pieter of de Noordmonsterkerk te Middelburg, in 1316 de helft van hare inkomsten ten behoeve van dat kapittel moesten afstaan en onder het patronaat van die kerk werden gebragt; zie hiervoren bl. 659 en het aldaar aangehaalde charter bij MIERIS, *Groot charterboek*, dl. II, bl. 118. In 1266 vindt men genoemd JOHANNES GAPINGAKERCKE, welligt den pastoor van Gapinge, als scheidsman met den gardiaan van de minderbroeders te Middelburg en den proost van Soetendale; v. D. BERGH, a. w., dl. II, bl. 65. In 1251 wordt genoemd HUGOZOON VAN HELLICS (?) DE GAPINGE, v. D. BERGH, a. w., I, bl. 289; KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 603, zoodat er waarschijnlijk een oud geslacht van Gapinge bestaan heeft. Blijkens de rekening van den rentmeester B. W. S. over 133½, behoorde Gapinge toen als heerlijkheid toe aan JAN VAN BEAUMONT, den broeder van

graaf WILLEM III. Na zijn overlijden (11 Maart 1356) gingen zijne goederen over op zijn kleinzoon JEAN DE CHATILLON, graaf van Blois (zie hiervoren bl. 467) en deze verkocht in 1377 al het ambacht dat hij in Walcheren bezat aan FRANK VAN BORSSELE, heer van St. Maartensdijk, om het van hem in leen te houden. Men vindt dan ook onder de goederen, die zijn kleinzoon FRANK VAN BORSSELE, ter zake van zijn huwelijk met JACOBA VAN BEIJEREN tot douarie van deze bestemde, zoowel Gapinge als Serooskerke, vroeger ook eene heerlijkheid van BEAUMONT, en een gedeelte van Domburg genoemd; men zie de brieven van Donderdag na St. Gregoriusdag 1377 en de confirmatie door PHILIPS VAN BOURGONDIË van de douarie van JACOBA van 7 Julij 1434 in het register *Borssele*, vermeld hiervoren bl. 467. Na den dood van FRANK is Gapinge, volgens SMALLEGANGE, a. w., bl. 661, bij gift van KAREL DEN STOUTE, in 1471, overgegaan op GUI DE BAENST, over wien men zie *Hooyadelijk Zeeland*, bl. 176, en die de heerlijkheid naliet aan zijn zoon JOOS. Op de oudste steenrol worden als eigenaars vermeld: „JOSEPH, GUIDO en HANNEKEN, gebroeders, heer JOOS DE BAENST kinderen die huus vaders was." In 1566 was heer van Gapinge JOSEPH DE BAENST, de zoon van GUI, na wiens dood de heerlijkheid, door het huwelijk van zijne zuster CATHARINA met ANTHONY VAN NORTHOUT, (volgens D'HERCKENRODE, *Nobiliaire*, vol. I, p. 579; SMALLEGANGE, l.l., bl. 406 noemt hem NOIRTOUR), overging op EUSTACHE DE CROY, die met ANNA VAN NORTHOUT, de dochter van ANTHONY en CATHARINA, gehuwd was. Zijn zoon CLAUDE DE CROY, verkocht Gapinge in 1610 in het openbaar te Middelburg, bij welke gelegenheid de heerlijkheid gekocht werd door AARNOUT VAN CITTERS, den vader van den ambassadeur AARNOUT VAN CITTERS die hem daarin, 30 Julij 1635, opvolgde, doch haar, 22 Februarij 1670, verkocht aan DAVID VAN REIGERSBERG. Gapinge ging vervolgens bij erfopvolging over op 6 December 1678 op zijn zoon DAVID en 28 Maart 1690 op zijn kleinzoon CONSTANTIJN, en na den dood van dezen op diens neef JOHAN VAN REIGERSBERG, 14 October 1700, doch de heerlijkheid werd tevens verheven op jhr. JAN HEENLOOPEN. Na den dood van JOHAN VAN REIGERSBERG ging zij, 1 April 1717, over op zijn zoon GASPER, die haar, 12 Julij 1729, naliet aan zijne moeder JACOBA INGELSE. Deze bemaakte haar bij testament aan hare dochter MARIA VAN REIGERSBERG (transport 1 Januarij 1750) en deze, 20 Mei 1762, bij schenking onder de levenden, aan haar neef JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE, die Gapinge naliet, 3 December 1794, aan zijne dochter MARIA JACOBA PETRONELLA, gehuwd met M. E. C. VERSLUIJS, wiens zoon, onlangs overleden, jhr. WILLEM VERSLUIJS de laatst bekende bezitter der heerlijkheid is geweest.

Staat de naam van de bij Serooskerke vroeger bestaan hebbende buitenplaats *Noordhout*, en het arduinsteenen kruis, dat volgens V. D. AA, *Aardrijkskundig woordenboek*, te Gapinge boven de kerkdeur, in den muur gevonden wordt, in verband met het geslacht van NORTHOUT, vroeger in bezit van Gapinge en wiens wapen een geankerd kruis was? MACARÉ geeft eene andere afleiding van den naam aan de hand, doch alleen bij gissing, zie *Archief*, dl. IV, bl. 90.

Kaart van Schellag en Poppekinderendorp.

Groote kaart met opgave der blokken uit den *Overlooper*, te weten:

Schellag, schotbaar	790	gemeten.	93	roeden.
Leenland	5	„	25	„
Vroon	—	„	226	„
te zamen	796	gemeten.	44	roeden.

hetgeen een klein verschil oplevert met de opgave bij Ermerins, *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 69.

Poppekinderendorp 221 gemeten 251 roeden.

Hierbij het wapen, te weten Brigdamme, doch gebroken door verandering van kleuren.

Kaart van Schellag en Poppekinderendorp.

Hierbij opgave der blokken uit den *Overlooper*.

Kaartje van Poppekinderendorp.

Op hetzelfde blad als de vorige.

Schellagh.

Uit Smallegange, *Chronijk van Zeeland*, bl. 662. Hierop de wapens van Boudaen en Schellach.

Schellach, Scelach of Schillacht, vond ik het eerst vermeld in een brief van 1274, waarbij het kapittel van St. Pieter te Utrecht, zekeren Johannes beleent met de tienden in Schellach, waarmede zijn vader Rijnoldus vroeger beleend was geweest. Schellach behoorde onder de vijf parochiën, wier inkomsten, voor de helft, ten behoeve van het kapittel van St. Pieter of Noordmonster te Middelburg, a°. 1311, bij de oprigting daarvan, werden afgestaan en waarvan in 1323 het patronaat aan den graaf overging. Mieris, *Groot charterboek*, dl. II, bl. 118 en 306.

De heerlijkheid was reeds in den aanvang der 14e eeuw, in verschillende gedeelten gesplitst. In de rekening B. W. S. over 138½ komen als heeren in Schellach voor: heer Florens van Borssele, Claeijs van Borssele en Wolfert van Borssele, ieder voor 84 gemeten en 200 roeden, dus te zamen voor 254 gemeten; alle drie waarschijnlijk zonen van Wolfert van Borssele. Voorts Arnoud Arnouds heersone voor 126 gemeten; Jan, Gillis, Willem en Symon de kinderen van Willem, alsmede Arnoud en Willem, de zonen van hun broeder Hendrik, te zamen voor 126 gemeten. Verder: Arnout Hughensen, Willem Hughensen Willem bastart, Domaes, Willem en Pieter, de kinderen van Wicke, den zoon van Willem; Symon Vroedensone. Al deze laatsten behoorden naar alle waarschijnlijkheid tot het oude geslacht van Schellach, waaruit men onderscheidene edelen in de naastvolgende eeuwen vindt vermeld, zoo als a°. 1356 Aernout; voorts Hendrik en in 1424 diens zoon Jan, (Mieris, dl. IV, bl. 758). Verder in 1474 Hendrik, Jan en Pieter, gebroeders;

in 1490 PIETER; in 1562 MAGDALENA, dochter van ADRIAAN VAN SCHELLACH en hare broeders ADRIAAN en JAN; in 1571 ADRIANA VAN SCHELLACH enz. Sommigen uit dat geslacht treft men aan op de lijsten der regering van Veere.

Blijkens de oudste voorhanden steenrol, uit den aanvang der 16e eeuw, bezat ANNA VAN BORSSELE 64 gemeten ambacht in deze heerlijkheid, die haar aangekomen waren van haar vader WOLPERT VAN BORSSELE; overigens behoorde de heerlijkheid aan HENDRIK VAN BORSSELE, ridder, baillin van Veere en wel ter grootte van 851½ gemeten 105 roeden bij de breedte hem aangekomen in acht partijen.

De 1e partij, die geweest was van de kinderen van JAN HENDRIKSEN VAN SCHELLACH	groot	190½	gem.	14½	roed.
De 2e partij vroeger van ADRIAAN WILLEMSE	"	190½	"	14½	"
De 3e partij vroeger van ADRIAAN WILLEMSE	"	127	"	11	"
De 4e partij vroeger van JACOB CORNELISSE VAN SCHELLACH.	"	63	"	155	"
De 5e partij van HENDRIK shr VRODEN k. k.	"	39	"	60	"
De 6e partij van jonkvr. ADRIANA VAN SCHELLACH	"	235	"		
De 7e partij van 't ambacht van WILLEM, JAN en CORNELIS, COPPE OLAERT JAN SPLINTERSZ. WILLEM	"	7	"		

Verder vindt men op de steenrol vermeld dat het ambacht wegens het overlijden van wijlen HENDRICK, gesteld is op zijn oudsten zoon WOLPERT VAN BORSSELE. Na den dood van dezen ging de heerlijkheid over op den zoon van dezen MAXIMILIAAN, die 12 October 1576 kinderloos te Gent overleed, zie hiervoren bl. 684. Bij verzuim van zijne erfgenamen om de heerlijkheid te verheffen, verviel zij aan de grafelijkheid en ging zij, niettegenstaande het verzoek van MICHELLE DU BOIS, de kleindochter van MAXIMILIAAN, in 1604, bij koop aan de stad Middelburg over. Bij den verkoop van de stadsheerlijkheden werd Schellach 24 Januarij 1681 gekocht door HENDRIK BOUDAEN COURTEN, zij ging op 20 Februarij 1702 over op zijn broeder JOHAN BOUDAEN COURTEN. Voorts bij koop, op 20 September 1707, op HIERONYMUS JOSEPH BOUDAEN en op 13 Februarij 1717 weder bij koop op ABRAHAM BOUDAEN, van wien zij op 7 April 1746 overging op zijn zoon JOSEPH BOUDAEN, die op 10 December 1767 daarin werd opgevolgd door zijne dochter SOPHIA MARIA BOUDAEN. Later is het gekomen aan BOUDAEN VAN DER MEULEN of MÜHLEN, in wiens geslacht het is gebleven.

Kaart van de ambachtsheerlijkheid Serooskerke.

Hierbij opgave van de blokken en hunne grootte, volgens den *Overlooper*, en wel:

in de oostwatering.	1715	gemeten		
in de zoogen. 1200 gemeten	592	"	111½	roeden
in de vijf ambachten	1061	"	159½	"
te zamen . . .	3368	gemeten.	271	roeden

met vermelding tevens dat **Maximiliaan van Bourgondië** zou hebben gehad bij de breedte 2762 gemeten 250 roeden, of steenschietens 1859 gemeten 281 roeden. Het eerste getal moet zijn 2764 gemeten 250 roeden, zoo als blijkt uit de steenrollen; zie ook den brief van oprigting van het marquisaat bij **van Iperen**, *Inhuldiging*, bl. 8.

Tevens wordt op de kaart opgegeven, omtrent de schotbare, leen en vroonlanden:

	schotbaar		leen.		vroonland.	
in de oostwater.	1562 gem.	62 roed.	21 gem.	232 roed.	17 gem.	268 roed.
in de 1200 gem.	568 „	124½ „	— „	— „	— „	— „
in de vijf amb.	1011 „	261½ „	35 „	123 „	14 „	35 „
te zamen . . .	3612 gem.	148 roed.	57 gem.	55 roed.	32 gem.	03 roed.

Blijkens de steenrollen was de heerlijkheid groot bij de breedte 3276 gemeten 266 roeden 6 voet.

Kaart van de gemeente Serooskerke.

Volgens het kadaster door de Fransche ingenieurs.

Kaart van de gemeente Serooskerke 1866. Uitgave van Hugo Suringar, te Leeuwarden.

Uit **Kuijper**, *Gemeenteatlas*. Schaal van 1 : 37500.

Kaartje van het dorp Serooskerke in het eiland Walcheren.

Plattegrond van een gedeelte van het dorp.

't Dorp Serooskerke.

't Zelve anders.

Beiden uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 622 en ook voorkomende in **Bachiene**, *Vaderl. geogr*.

Het dorp Serooskerke.

Gezigt op het dorp; teekening in O. I. inkt.

Hondegem, thans een gedeelte van de ambachtsheerlijkheid van Serooskerke, wordt in de rekening B. W. S. van 133½ genoemd Hondinghe en als bezitters dezer heerlijkheid ter grootte van 13½ gemeten, komen aldaar voor: **Willem** ende **Pouwels**, **Jan Henkins** kinderen. Op de steenrollen komt het voor tusschen de heerlijkheden Crommenhoucke en Poppendamme. In de eerste steenrol vindt men daaromtrent: „Hondeghem 13 gemeten **Adriaan Popperinderen van den Hayman**; dat ambacht heeft gekocht **Symon Heyndrikse van Grijpskerke**, jonkheer, ongebijlict op den eersten April 1517 voor Paesschen. Nota dat bij „brief van drie leenmannen blijct dat **Symon Heyndrikse van Grijpskerke** verkocht heeft aan **Pieter Aliaansz. van Biggekerke** 14 gemeten van ambacht

„gelegen in Serootskerke genaampt Hondegem; leijt in Crommenhoecke ende niet „in Seroetskerke; zoo zij met PIETER ALIAANSZ. gesproken of in den brief niet „geerreerd en is in de parochie ende correctie daeraf gedaan als 't behoort." Onder de heerlijkheden die gediend hebben om het marquisaat te vormen wordt Hondegem niet afzonderlijk genoemd. Op de steenrol komt PHILIBERT VAN SEROOSKERKE als heer van Hondeghem voor en na hem vindt men het steeds verheven op dezelfde heeren als die van Serooskerke.

Serooskerke komt voor onder den naam van:

Alarthskintskirke of *kerke* in 119$\frac{8}{7}$, v. D. BERGH, *Oorkondenboek*, I, bl. 108 en in 1247 1248, *ibid*, I, bl. 239 en 253.

Ecclesia Alardi in 1230, 1248, 1251, 1261, *ibid*, I, bl. 183, 248, 289; II, bl. 36.

Alaerskerke a°. 1247, *ibid*, I, bl. 239.

Alardskerk a°. 1271, *ibid*, II, bl. 94; rekening van rentmeester VREDERIC over 131$\frac{8}{9}$.

Bij MIERIS, II, bl. 585, wordt het evenwel genoemd a°. 1336 S. Allardi, doch de S. zal dan hier niet Sint, maar 's Heeren moeten beteekenen, zoo als men later vindt Ser Alars en Ser Olartskerke, Seroetskerke, Seroiskerke, Serooskerke, cf. VAN VISVLIET, in *Archief*, dl. IV, bl. 16. Het was eene dochterkerk van die van Oostkappel, zoo als blijkt uit de brieven van 1247 en 1271, gesticht, zoo als uit den naam valt af te leiden, door de kinderen van eenen ALARDUS, vgl. *Oorkondenboek*, I, bl. 183.

Of er een oud geslacht van ALARDSKERKE heeft bestaan is mij niet gebleken, er wordt genoemd een GOZUINUS VAN ALARDSKERKE. In de 13e eeuw hadden er, gedeeltelijk in Alardskerke, gedeeltelijk in Oostkappel indijkingen plaats aan het noorden dezer heerlijkheid en waarop door koning WILLEM, als aanspoeling der zee, aanspraak werd gemaakt en die hij dan ook verkocht en welke, voor een gedeelte althans, aan de abdis van Rijnsburg zijn overgedragen, terwijl over de tienden van die nieuw ingedijkte landen geschillen ontstonden tusschen den bisschop van Utrecht, die ze aan de abdis had afgestaan en den abt van Middelburg, die ze van koning WILLEM had gekregen. Bij uitspraak van scheidsmannen werd het regt van den bisschop gehandhaafd; men zie over deze belangrijke zaak *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 111, 139, 224, 238, 253, 263, 289; dl. II, bl. 48.

Blijkens de rekening B. W. S. 133$\frac{1}{3}$ behoorde de heerlijkheid toen voor het grootste gedeelte en wel voor 1620 gemeten aan JAN VAN BEAUMONT; welligt had hij ze van den graaf gekregen uit de verbeurdverklaarde goederen van DE BORSSELES. Met hem komen in die rekening als portionaris ambachtsheeren voor heer FLORIS, CLAYS en WOLFERT VAN BORSSELE voor 25 gemeten, de abt van Middelburg voor 59½ gemeten en de abdis van Rijnsburg voor 331½ gemeten. Voorts, doch zonder opgave van de grootte van het bezeten ambacht, HEYNRICK, SYMEN en WILLEM de zonen van CLAYS 's h^{r} HUGHENS; CLAEYS HEYNR.SONE, GILLIS, HEYNR. en SPAEN JAN HEYPENSS. ook in 't nieuwe am-

bacht; JAN CLAYS, HEYPE, ALARD en PIETER STORM JANSSONSkinderen; JAN CLAYS JANSS., PIETER HEYPENSONS HEYPE COPMANSZONE; item die JAN PIETER ARNOUTSSOONS waren, GILLIS GILLISSEN, JAN heer ARNOUTSZONE; CLAYS JAN HEYNE. PIETER en HUGHEMAN, HUGHEMANS kinderen, POUWELS CLAYSZOON. De heerlijkheid is van JAN VAN BEAUMONT, op dezelfde wijze als hiervoren bl. 740 van Gapinge is gezegd, in het geslacht van BORSSELE VAN ST. MAARTENSDIJK gekomen, zoodat FRANK VAN BORSSELE, in het midden der 15e eeuw nog heer van Serooskerke was. Van hem is de heerlijkheid gekomen in den tak van BORSSELE VAN DER VEERE, doch het is mij niet gebleken of dit door koop van den graaf is geschied, dan wel of FRANK ze heeft verkocht of bemaakt. Uit de rekening, door PIETER JACOBSE BISCOP, rentmeester van den heer van Beveren, PHILIPS VAN BOURGONDIË (voorhanden op het raadhuis te Middelburg reg. n°. 23, n°. 1) van al de renten, ambachten en ambachtsgevolgen, leenen enz. die genoemde heer in de parochie van Serooskerke had, blijkt dat aan PHILIPS alstoen het ambacht van FRANK VAN BORSSELE en bovendien dat van GELEYN STURMZONS kinderen toebehoorde.

Volgens de oudste steenrol was de heerlijkheid in het begin der 16e eeuw verdeeld in vier partijen:

De 1e groot 2764 gemeten, 250 roeden eerst op ANNA VAN BORSSELE en vervolgens op haar zoon ADOLF VAN BOURGONDIË.

De 2e groot 31 gemeten, 16¼ roeden in drie partijen, ieder groot 10 gemeten, 105¼ roeden:

a. van PIETER JANSSEN, „dat zijns vaders was" gekomen van PIETER en PANCRAS HEIJNRICS. PIERSSENS kinderen.

b. van WILLEM PIERSSEN, dat PIETER zijns vaders was, met de aanteekening: dit heeft gelost de dochter van voorn. WILLEM PIERSSEN, genaamt DIGNE.

c. van HENRIC PIERSSEN met de aanteekening: Deze HENRIC PIERSSEN overleden, hebben zijne drie zonen SIMON, PIETER en PANCRAS het op hun naam doen stellen.

De 3e groot 59¼ gemet op den abt van Middelburg.

De 4e groot 421¼ gemet op de abdis van Rijnsburg.

De eerste partij is uit den insolventen boedel van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË, door koop, overgegaan in het geslacht TUIJLL VAN SEROOSKERKE, PHILIBERT VAN TUIJLL VAN SEROOSKERKE († 1579) liet haar na aan zijne vier zonen: JERONIMUS, HENDRIK, RENÉ en PHILIBERT, en zij werd daarop in 1580 op naam van den oudsten zoon JERONIMUS verheven. Deze († 1605) werd in 1603, bij koop van de grafelijkheid, eigenaar van de tweede partij die aan de PIERSSENS toebehoord had, doch bij gebreke van lossing aan de grafelijkheid vervallen was. Hij liet de beide partijen na aan zijn zoon PHILIBERT, die ze op 4 Maart 1606 verhief. Dezelfde PHILIBERT werd op 8 October 1608 ook bij koop eigenaar van de derde partij, die vroeger aan den abt had toebehoord, doch aan de grafelijkheid was vervallen. De vierde partij eindelijk, die aan de abdis van Rijnsburg had toebehoord, doch insgelijks aan de grafelijkheid was

vervallen, werd op 11 October 1610 overgedragen aan JACOB VAN MALDEREE, die haar 11 April 1612 overdroeg aan genoemden PHILIBERT, waardoor deze nu de geheele heerlijkheid bezat. Na zijn overlijden (1661) kwam zij op zijn zoon HIERONYMUS TUIJLL VAN SEROOSKERKE († 1677) die haar naliet aan zijn zoon JACOB FREDERIK (transport 18 Mei 1678) en deze verkocht haar in 1684 aan ABRAHAM BISCOP PHILIPSZ (transport 14 April), waarop zij bij erfopvolging overging, eerst 30 November 1718 op zijn zoon ABRAHAM en op 10 Junij 1723 op zijne dochter HORTENSIA BISCOP en vervolgens 1 December 1732 op haar neef JAN ABRAHAM THIERENUS. In 1736 ging zij bij koop (transport 6 October) over op DIRK MACARÉ en 27 Junij 1775 op zijne weduwe ELISABETH CORNELIA CAU, doch twee dagen later bij koop op ADRIAAN DE BREE MICHIELZ. en van dezen op 12 Mei 1778 op zijne dochter AGATHA AUGUSTA DE BREE. Op 12 October 1778 werd JOHAN CANTER DE MUNCK er bij koop eigenaar van en op 27 Februarij 1817 werd de heerlijkheid door zijne erfgenamen verkocht aan J. NOELS, wiens erven haar in 1851 verkochten aan mr. J. F. BIJLEVELD († 1875).

Men ziet dat vóór 1567 de heerlijkheid niet is geweest in het bezit van het geslacht TUIJL, dat echter lang te voren den naam van SEROOSKERKE voerde, doch dit was naar de heerlijkheid Serooskerke in Schouwen.

Gedenkteeken van PHILIBERT VAN TUIJLL VAN SEROOSKERKE en VINCENTIA MAGDALENA VAN SWIETEN.

Teekening in O. I. inkt. Het gedenkteeken is nog aanwezig in de kerk te Serooskerke.

Van boven de wapens:

SEROOSKERKE.	VAN SWIETEN.

Ter zijde:

TUIJLL VAN SEROOSKERKE.	VAN SWIETEN.
MICAULT.	BORSSELE.
SANDELIN VAN HERENTHOUT.	OPHEMERT.
VAN DE WERVE.	NAALDWIJK.
VAN DE WIJNGAERDEN.	CLOUDT.
SPRUIJT.	GUTTERSWIJK.
CROESINK.	EIJLL.
BOURBONNOIS.	BOECHOLT.

In het midden de beelden van PHILIBERT en zijne vrouw VINCENTIA en van onder het volgende opschrift:

Den weledelen gestrengen Joncheer PHILIBERT VAN TUIJLL VAN SEROOSKERCKE, *heere van Serooskercke, Popkensburch etc. Ende de weled. vrouwe* VINCENTIA MAGDALENA VAN SWIETEN, *dochter wijlen joncher* ADRIAAN *heer* VAN SWIETEN, *in syn leven Bailliou en dycgraef van Rijnland en van Vrouwe* ANNA MARIA VAN CLOUDT. *Sterft den 26 September A°.* 1629 *ende hier begraven.*

Deze PHILIBERT, de eerste die al de partijen van de heerlijkheid op één hoofd

heeft vereenigd, overleed a°. 1661. Over de genoemde kwartierwapens, zie men SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 698 en VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1022, 1041, 1114, 1115 en 1264.

Soetendale.

Uit SMALLEGANGE, *Cronijk*, bl. 692. Op de plaat de wapens van JOHAN STEENGRACHT († 1705), ten tijde van SMALLEGANGE eigenaar van Soetendale en van VETH, gedeeld met dat van V. D. MERCT, zijnde het wapen van de vrouw van STEENGRACHT, BARBARA VETH († 1689), dochter van den raadpensionaris ADRIAAN VETH en ELISABETH VAN DER MERCT.

Volgens REIGERSBERG (uitgave van BOXHORN, dl. II, bl. 85) zou dit klooster gesticht zijn door WILLEM II, roomsch koning. Welligt bestond het reeds vroeger; de eerste vermelding er van vindt men in 1250 onder den naam van *Vallis Sanctae Mariae*, zie V. D. BERGH, *Oorkondenb.*, dl. I, bl. 269; uit KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 567, in welken brief WILHELMUS, zijnde de praepositus of proost, voorkomt als scheidsman. Ook in de brieven van de jaren 1266 en 1278 (V. D. BERGH, dl. II, bl. 65 en 153), waarin de proost telkens als scheidsman voorkomt, draagt het klooster dezen naam. In 1284 (V. D. BERGH, a. w., dl. II, bl. 238) daarentegen wordt een JAN WILLEMSE genoemd proost van Soetendale en zoo ook verder in de grafelijke rekeningen, o. a. in die van JAN HENDRIKSE 133½: „die proust van den Zoetendaele," zie ook de STOPPELAAR, *Archief van Middelburg*, bl. 36 en 218.

Uit de rekening van JAN SYMONSEN VAN BIZANTEN, rentmeester B. W. S. over het jaar 1347, blijkt dat de graaf, wanneer hij in Zeeland kwam, zich wel op Zoetendale onthield; men vindt in die rekening daaromtrent de volgende posten:

„Item des maendaghes na beloken Paesschen minen heren zelve ghegheven te „offergelde ter Zoetendale."

„Item op denselve dach bi den ghemeenen rade der ghesinde van den Zoeten-„dale ghegheven doe mijnheer aldaer ghegheten hadde 3 schilden."

„Item een spelman, die aldaer ten Zoetendaele spelde doe mijnheer daer was „15 s. gr. 16 st."

„Item doe mijnheere van den Zoetendale in Middelburg kwam ghereden, den „besieckende luden ende den armen, beide onder weghe ghegheven 2 s. tom."

Dat het klooster gediend heeft tot pensionaat van adelijke jonkvrouwen blijkt o. a. uit de rekening van den rentmeester B. W. S. JAN DE SCHRIJVER over 135½, waarin o. a. de volgende posten voorkomen:

„Item betaelt joncfrou GHEIJLEN, COLINS dochter, nonne t. Soetendale van „joncfrouwe KATERINEN coste, heren JANSdochter VAN CRUNINGHEN van hare „houdenesse en van leerne overmits dat myn here haer goed up heft als voghet, „van eenen jare en xvii weken, xlv s. gr. t 's jaers doet van den termine „vors. iij £ gr."

„Item omme vi ellen ghemenghet lakens tot een paer cleden daer dic elne of „coste xiiij d. g."

„ Item omme eene coninpelse en afroys en van lederen vij sc. iiij d. gr."

„ Item omme iij elne witte lakens haer tot enen rocke en tot cousen die „ elne i s. g. doet iij s. g."

„ Item omme vi grden groens lakene haer tot enen froc en tot eene gorde- „ rocke die gaerde ix d. gr. doet iiij s. g."

„ Item ij elne lakens haer tot enen dubbelen caproen, die elne xij d. g. „ doet 9 sc. gr."

„ Item omme xviij zilveren bellen an haren caproen die elne xii s. gr."

„ Item van hooftcleeden, van cousen, van scoen en van andere saken die haer „ boefden (behoefden) binnen desen vors. terminen vi s. g."

„ Item van eenen voeders tote Katerinen behoef vors. v s. g."

„ Item van jonch. hers broeders coste binnen eenen jaer en xvii weken dat hi „ bi den rentemeester gheweest heeft xlv s. g. t 'sjaers van eenen cleede van „ coste van scoen doet van den terminen vorseit iij £ gr."

„ Dit coemt in éene somme en van haer twier koste vij £ xv sc. g. val. in „ tom. xiiij £."

Men zie overigens over dit vrouwenklooster van de praemonstratenser orde, over zijn naam en lotgevallen, voor zooverre die bekend zijn, Ermerins, *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 166—176; *Oudheden en gestichten*, dl. I, bl. 87 en 286; waar eene lijst voorkomt van de proosten en priorinnen sedert 1476 en van de nonnen, die in dat jaar zich in het klooster bevonden, Römer, *Geschiedenis van de kloosters en abdijen*, dl. I, bl. 85—87, 270, 291, 308, 463 volgg. Ook in het *Maandboekje van Middelburg*, October 1833, komt een opstel voor over Zoetendale geheel getrokken uit Ermerins. Volgens de overlevering zou de proost van Zoetendale gewoond hebben op de buitenplaats Noordhout, (gesloopt in 1869), zie Macaré, in *Archief Zeeuwsch genootschap*, st. IV, bl. 90, zie echter hiervoren op Poppendamme bl. 667.

In 1576 werd Soetendale verkocht aan Oudardt van Sonnevelt, (Ermerins, a. w., bl. 168). Op het laatst der 17e eeuw was het eigendom van Johan Steengracht, wiens kinderen het in 1729 verkochten aan Lieven Ferdinand de Beaufort, zie Scheltema, *Oud en nieuw*, dl. I, bl. 31. De buitenplaats is in de 18e eeuw gesloopt en thans eene gewone boeren hofstede toebehoorende aan ... Allaart.

Kaart van de buitenplaats het Huys Om, thans toebehoorende de weledele gestrenge heer mr. Cornelis Godijn, opgenomen en gekaarteert den 13 Januarij 1758 door J. Massol.

Deze buitenplaats thans gesloopt en eene gewone boeren hofstede was gesticht door Johan de Knuijt; zie Gargon, *Walchersche arcadia*, dl. I, bl. 55. De aldaar genoemde gravin van Flodorff was Margaretha Huijssen, de dochter an Johan Huijssen, die gehuwd was geweest met de dochter van de Knuijt.

Portret van BERNARDUS SOMER. J. DE VISSCHER sculpsit. Bij SERVAAS WITTELING, in de koestraat A. v. L. fol.

Onder het portret: BERNARDUS SOMER, Ecclesiastes Amstelodamensis.

Quam faciet laetas segetes tibi, Christe, SOMERUS
Amstela sementes qui facit ampla tuas!
Depinxit Faciem pictor: Mens pulorior illa
Cordibus inscripta est, Grex numerose, tuis.

B. BECKER.

Dit is de schets, van hem die niet als Godspraak spreekt
Wiens doorgeleerd verstand is nimmer af te maalen
Die hem volmaakt wil zien die gaa wanneer hij preekt
Lang moet die ZOMERSON *Gods volk aan 't Y bestralen.*

D. SCHELTE.

B. SOMER is predikant te Serooskerke geweest van 1664 tot 1667; zie overigens hiervoren bl. 545.

Portret van NICOLAAS GESINUS ERNST VETTEN. Z. H. HOFFMEISTER del. E. SPANIER lith. des konings.

N. G. E. VETTEN, geboren te Bergen-op-Zoom den 28 September 1802, overleden te Serooskerke 28 Augustus 1860, is predikant geweest te Serooskerke van 1847—1860.

Kaart van de heerlijkheid van Oostcappelle.

Op de kaart eene „beschrijvinge van Oostcappelle," benevens de opgave der blokken en hunne grootte volgens den *Overlooper*, te weten:

Schotbaar land	3299	gemeten.	271½	roeden.
Leenland	43	„	133	„
Vroon	81	„	152	„
Vrijland	152	„	23	„
Te zamen	3576	gemeten.	279½	roeden.
Volgens de steenrol, bij de breedte	2619	gemeten.	187½	roeden.
Steenschietens	1761	„	68½	„

Oude kaart van de jurisdictie van Oostcappelle van 't jaar 1667 en 1668, nagezien door den ingenieur MAURAIN DE SAINETERRE 1782.

Uit ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 97. Bij deze kaart schijnt de vorige door genoemden ingenieur te zijn gevolgd.

Kaartie van de heerlijkheid Oostcappelle, naar die van D. W. C. en A. HATTINGA. P. J. BETHAAN MACARÉ fecit 1799.

Hierbij extract uit den *Overlooper* van de landen gelegen onder het district der vijf ambachten, verheven in het jaar 1655 en gewaarmerkt 27 December 1799 door den waarnemenden ontvanger der water- en dijkpenningen. Op het kaartje zijn de blokken, met opgave hunner grootte gemerkt, naar de kaart van Cl. Bernards a°. 1641 op de kamer van Walcheren.

Kaart van de gemeente Oostcappelle.

Volgens het kadaster vervaardigd door de Fransche ingenieurs.

Kaart van de gemeente Oostkapelle 1866, uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

Uit J. Kuijper, *Gemeenteatlas van Nederland*, met schaal van 1 : 37500.

De ambachtsheerlijkheyt, dorp en heerenhuys van Oostcappelle.

Uit Smallegange, *Chronijk van Zeeland*, bl. 667. Op de plaat de wapens van Johan le Sage, ambachtsheer van 1679—1721, en zijne vrouw Agnes de Vroe, ambachtsvrouw tot 1727.

De toren van Oostkapelle met het heerenhuis 1745.

Het dorp Oostkapelle en 't huis in 't verschiet 1745. C. P(ronk) del. H. S(pilman) f.

Uit *Kabinet van Nederlandsche gezigten*; ook voorkomende in *Atlas van Zeeland*.

't Dorp Oostkapelle.

Uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 622 en ook te vinden in Bachiene, *Vaderlandsche geogr.*

Oostcappelle. J. Arends del. ad viv. 1772. Fec. et aqu. fort. 1777.

Oostkapelle.

Uit Ermerins, *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 139. De teekening is van Meertens en in het koper gebragt door Brasser.

Over Oostkapelle zie men de beschrijving door Ermerins in *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 97—152. Het eerst vond ik Oostcappelle (Othcapella) in een brief van 10 Februarij 1208, waarbij paus Innocentius III den pastoor van Oostcapelle handhaaft tegen de aanmatigingen van den abt van Middelburg, v. d. Bergh, *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 131; voorts vindt men dat in 1213 honderd gemeten in deze ambachtsheerlijkheid, aan de kerk van Rijnsburg gegeven,

ontslagen werden van heervaart en bede, zoowel door den graaf van Holland als dien van Vlaanderen; *ibid*, bl. 139 en KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 360, 364, 598, 796; uit den brief blijkt dat reeds DIRK VII land aldaar, vrij van bede en heervaart, aan die kerk had gegeven, zie MIERIS, dl. I, bl. 134. Over den twist tusschen de kerken van Oostkappelle en Alardt of Serooskerke, na de oprigting dezer laatste, zie V. D. BERGH, a. w., dl. I, bl. 183 en 241. Volgens de meermalen genoemde brieven van 1247 en 1271 was Oostkapelle de hoofdplaats van eene der vier hoofdafdeelingen van Walcheren, en onder haar waren begrepen: Alaertskerke, Mariekerke, Poppendamme en Grijpskerke. Over de indijkingen van Oostkapelle en Serooskerke, in het midden der 13e eeuw, zie men de brieven aangehaald hiervoren bl. 744.

De abt van Middelburg schijnt van overoude tijden her, ambachten en eigendommen in Oostkappelle bezeten te hebben en langzamerhand wist hij die te vermeerderen, zie de brieven van 1263, 1273 bij V. D. BERGH, dl. II, bl. 49 coll. I, bl. 231, II, bl. 113; van Junij en December 1277, *ibid*, bl. 145, 151, 270, 481, Maart 1279, *ibid*, bl. 161; 15 Mei 1287, *ibid*, bl. 270; van 1315, 1328 en 1331, bij ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, I, bl. 101, 102 In de rekening van den rentmeester B. W. S. van 133½ vindt men dan ook dat de abt van Middelburg er 1331½ gemeten ambachts in bezat, terwijl overigens nog als ambachtsbezitters worden genoemd: 1°. WILLE RAPE, 2°. WILLE ALARD DOMAES ALAERDSSONS kinderen, 3°. DOMAES 's heeren ALLARDSSONE, 4°. CLAYS BOUDINSSONE, 5°. POUWELS, CLAYS WILLEM en BOUDIN CLAYS MOENSSONS kinderen, 6°. JOOS, CLAYS en WILLEM MAYNARDS haers broeders kinderen, 7°. ARNOUD SYMON DIRCSSONE en SYMON zijn broeder (duunland), 8°. JAN HARNAUDSSONE (duunland).

De meeste van de ambachtspartijen aan de genoemde personen toebehoorende zijn achtereenvolgens aan de abdij van Middelburg overgegaan, en wel in 1342, 1351, 1353, 1356, 1358, 1360, 1386, 1404 en 1445, zoo als blijkt uit de vergelijking van de hiervoren genoemde namen met de brieven voorkomende bij ERMERINS, t. a. p., bl. 102—105. In de 16e eeuw waren er, blijkens de steenrollen, op den abt verheven 2474½ gemeten 142 roeden bij de breedte of 1709 gemeten 40 roeden steenschietens, terwijl er nog drie andere, kleine partijen in het ambacht op den naam van anderen verheven waren, te weten:

1°. Eene van 27 gemeten 48½ roeden bij de breedte of 23 gemeten 31 roeden steenschietens op OILLAERTS PIETERSE, afkomstig van PIER HEYNE, „over 't ambacht dat HENR. MAYNGAERTSSONE was."

2°. Eene van 100 gemeten 212 roeden bij de breedte of 24 gemeten 168 roeden steenschietens op GILLIS, ANTONIS, JERONIMUS en JAN VAN WISSEKERKE afkomstig in twee partijen, van gelijke grootte, de eerste van CLAES HENDRIKSZ. VAN WISSEKERKE, „dat HENR. JANSZ. VAN WISSEKERKE zijn vaders was," en de tweede „van denzelve, die jonkvr. HADDIN SYMON WOLFAERTSSONS dochter zijne moeder was" (HADEWICH VAN SANDENBURG).

3°. Eene van 16½ gemeten 84½ roeden bij de breedte of 4 gemeten 28½

roeden steenschietens, die toebehoord had aan BOUDEWIJN VAN RIJSSEL of den bastaart, terwijl op de oudste steenrol nog vermeld wordt, behalve 6½ gemeten leenland van AELBRECHT VAN DE WEEGEN, 4 gemeten van ANNA VAN BORSSELE, de dochter van WOLFART „die niemand verlijden wil." Bij verdrag van 20 Junij 1580, bevestigd door den prins 2 Mei 1582, verkreeg Veere het ambacht dat geweest was van den abt van Middelburg; de partij van OILLAERT PIETERSZ., ging eerst over op JASPER ADRIAANSE VAN POPPENDAMME; verviel daarop aan de grafelijkheid en werd door Veere gekocht op 14 Januarij 1604; het ambacht van BOUDEWIJN VAN RIJSSEL ging achtereenvolgens over op zijne dochter MARGARETHA, gehuwd met PHILIPS DE LANNOY, op haar zoon JEAN DE LANNOY, eindelijk op HERMAN VAN BOURGONDIË, heer van Sommelsdijk, even als hiervoren bl. 668 en 721 van gedeelten in Grijpskerke en St. Janskerke is gezegd. Vervallen zijnde aan de grafelijkheid werd dit ambacht gesteld op naam van JAN CANNOY (26 November 1614) en van JOHAN VAN REIGERSBERG als rentmeester B. W. S., tot dat het op 24/28 December 1615 ook door Veere werd gekocht. Eindelijk kocht de stad in 1634 (verlijbrief 7 April) het laatste haar nog ontbrekende gedeelte dat aan de WISSEKERKE's had toebehoord, nadat de goederen van GILLIS waren verbeurdverklaard. In 1638 werd de heerlijkheid in haar geheel voor *f* 34000 door de stad Middelburg gekocht, doch op 24 Mei 1679, bij den grooten verkoop van de heerlijkheden aan Middelburg toebehoorende, weder verkocht aan WILLEM LE SAGE, die het groote fraaije heerenhuis, op de voorgaande platen afgeteekend, deed bouwen. In den gevel van het huis las men de woorden *sapiens dominabitur astris* en boven de deur van een ander gebouw: *Lesage espère en Dieu*, zie GARGON, *Walchersche arcadia*, dl. I, bl. 111 en 112. WILLEM LE SAGE liet de heerlijkheid, bij testament, na aan zijne vrouw AGNES DE VROE (verhef 21 October 1721); deze, evenzeer bij testament, voor ⅔ aan JOHAN GUALTHERUS en voor ⅓ aan EVERT VAN DE POORTE (19 April 1727); eerstgenoemde kocht op 8 Maart 1755 het gedeelte van zijnen broeder EVERT en liet de heerlijkheid na aan zijne weduwe JOHANNA SUZANNA VAN DER MANDERE (7 October 1784). Van haar ging de heerlijkheid over op haar kleinzoon JOHAN STEENGRACHT en zij is sedert in de familie STEENGRACHT gebleven, zoodat zij thans nog behoort aan de erfgenamen van zijn kleinzoon jhr. HENRI STEENGRACHT. Het heerenhuis is afgebroken in het begin dezer eeuw, zie Z. PASPOORT, *Beschrijving van Zeeland*, bl. 106 volgg.

't Huis Cranestein. OTTENS exc.

Uit *Speculum Zelandiae*. Dit huis is thans eene gewone boerenhofstede, zij ligt aan den straatweg van Grijpskerke naar Oostkapelle, ten zuiden van laatstgenoemd dorp.

Het huis ter Mee.

Teekening in potlood; ook dit huis is afgebroken en is eene boerenhofstede, waarop een veertigtal jaren geleden, door den toenmaligen eigenaar P. POTS eene

soort van instituut voor zeevaart en landbouw is beproefd, dat sedert is te niet gegaan. De hofstede behoort thans aan zijne kleindochter, mejufvr. D. A. TAK, te 's Gravenhage.

'**t Huis Westhoven na eene oude schilderij a° 1695, door Is. HILDERNISSE gecopïeert.**

Teekening in kleuren.

Plattegrond van 't huis Westhove, na Is. HILDERNISSE a°. 1695.

Met schaal.

't Huis Westhoven van voren, na Is. HILDERNISSE a°. 1695.

't Huis Westhoven van agteren na Is. HILDERNISSE, 1695.

Beide teekeningen in kleuren.

Casteele te Westhove, noortzijde, in Walcheren 1674. Z. BLIJH(OOFT f).

Teekening in O. I. inkt.

't Kasteel van Westhoven.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 670.

Het kasteel Westhoven 1743.

Het kasteel Westhoven 1743, van eene andere zijde. C. P(RONK) d. H. S(PILMAN) f.

Uit *Kabinet van Nederlandsche gezigten;* ook voorkomende in *Atlas van Zeeland.*

Westhoven. J. F. CHRIST. del. P. LAUTERS lith. C. A. VIEWEG excud. Steendruk van DESGUERSOIS et comp.

Uit C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA, *Oud-Nederland in burgten enz.*

Het kasteel Westhoven. K. F. BOMBLED del. K. st. v. C. W. MIELING.

Uit J. VAN LENNEP en W. J. HOFDIJK, *Merkwaardige kasteelen in Nederland.*

Twee afbeeldingen van Nehalennia steenen.

Teekeningen in potlood. Zij werden vroeger op Westhoven bewaard, doch door den heer VAN DE PERRE aan het museum te Brussel geschonken; van daar

door de Franschen geroofd en naar Parijs gebragt, werden zij later weder naar Brussel terug gevoerd; men zie: *Mémoires de l'academie Celtique*, t. I, waar men op *table* 4 de afbeelding van een dezer steenen vindt, voorts POUGENS, *Doutes et conjectures sur la Déesse Nehalennia*, p. 7. L. J. F. JANSSEN, *De Romeinsche beelden enz.*, bl. 67 volgg.

Bij de afbeeldingen van Westhoven is nog gevoegd een groot aanplakbillet van den voorgenomen openbaren verkoop van Westhoven op 16 April 1862, alsmede een vers van J. HACCOU, *Het kasteel van Westhoven*, uit: *Tijdschrift ter bevordering van algemeene kundigheden*. Over Westhoven zie men ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 139—159. Zie ook *Navorscher*, dl. XVIII, bl. 81. Bij KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 814, komt een brief voor van het jaar 1277, waaruit blijkt dat Westhoven toen reeds een hof van den abt van Middelburg was: „curia Abbatis de Middelburgh, quae Westove appellatur." Hierdoor wordt het minder waarschijnlijk dat het aan de tempeliers, zoo als sommigen willen, zal hebben toebehoord. AB UTRECHT DRESSELHUIS, maakt uit dezen brief, m. i., verkeerdelijk op dat Westhoven door de abdij van Rijnsburg zou gesticht zijn, het woord *quam* in den brief, slaat niet op *curiam* doch op *terram*, cf. KLUIT, l. c., p. 228, 236, 811, 814 en 898.

Uit *Itinéraire de Charles Quint*, voorkomende in het tweede deel van *Collection de voyages des princes etc.* blijkt dat KAREL V zich in 1517 lang te Westhoven heeft opgehouden. Hij was er van 28 Julij tot 1 Augustus, voorts 6—8, 10 en 25—31 Augustus en 1 September. Bij zijne andere reizen in Zeeland in 1515 en 1540 wordt van een verblijf op Westhoven geene melding gemaakt.

Den overgang van Westhoven uit de geestelijke goederen, in 1579 op HENDRIK BALFOUR, in 1581 op GUILLAUME BALFOUR en in 1587 op PIETER DE LOISELEUR (VILLIERS) vindt men vermeld bij ERMERINS, t. a. p., bl. 147 volgg. Van 1598—1607 schijnt er gewoond te hebben PIETER VAN DEN BAERSE, vroeger secretaris van Middelburg en die gehuwd was met MARIA de dochter van LOISELEUR. Op 20 Mei 1610 vindt men Westhoven nog verheven op naam van JOHANNA DE BRICHANTEAU, de weduwe van genoemden PIETER DE LOISELEUR en het is in dezen tijd dat er aan gedacht werd om eene illustre school aldaar te vestigen. Op 18 October 1610 werd het gekocht door JACOB BORKEL, van wien het achtereenvolgens overging op WILLEM en JOHAN BORKEL en in 1692 op den zoon van laatstgenoemde, WILLEM; in 1698 werd het gekocht door JOHAN REIGERSBERG, die het (1 April 1717) naliet aan zijne weduwe JACOBA INGELSE. Van haar ging het 1 Januarij 1750 over op haar zoon JACOB REIGERSBERG; voorts op 18 December 1784 op de nicht van dezen JACOBA VAN DEN BRANDE, dochter van JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE en MARIA VAN REIGERSBERG en gehuwd met JOHAN ADRIAAN VAN DE PERRE. Na haar dood ging Westhoven over 10 Maart 1796, op de dochter van haar broeder, WILHELMINA CORNELIA VAN DEN BRANDE, gehuwd met A. K. C. SLICHER, wiens zoon jhr. mr. JAN JACOB SLICHER het in 1862 verkocht aan den tegenwoordigen eigenaar jhr. mr. J. P. BODDAERT.

Rijnsburg.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 672. Hierop de wapens van GODIN en DE HAZE.

Het huis Rijnsburg 1743.

Het huis Rijnsburg, van eene andere zijde. C. P(RONK) d. H. S(PILMAN) f.

Uit *Kabinet van Nederlandsche gezigten* en ook voorkomende in *Atlas van Zeeland.*

Het huis Rijnsburg 1743.

Als het eerste der twee vorige plaatjes, doch er onder gedrukt: „'t huis „Rijnsburg, behoorende aan den h^r burgemeester W^m VAN CITTERS.

tHuis Rijnsburg. C. PRONK a. v. del. 1743.

Als het tweede; daaronder:

„*Dit is de lusthof van onz' oudsten Burgervader,*
„*Der weezen steun en stut, der weeuwen troost en rader,*
„*Daar hij den boog der zorg van stad en staat ontspant,*
„*Rijnsburg zij lang zijn lust, hij van ons vaderland.*"

LUCAS SCHORER.

Portret van mr. WILHEM VAN CITTERS, burgemeester der stad Middelburg, bewindhebber der Oost-Indische comp. enz. PALTHE pinxit. J. HOUBRAKEN fec. Is. TIRION excud. 1760. 8°.

Onder het portret nat. 1685, ob. 1758.

Afbeelding van den penning, geslagen op het 25-jarig huwelijk van WILLEM VAN CITTERS en MARIA KIEN.

Aan de eene zijde zinnebeeldige voorstelling, waarboven: „Sions God zij ons „lot," van onder: „Geviert den XXII Julij 1738," aan de keerzijde de wapens van VAN CITTERS en KIEN, met zinnebeeldige voorstellingen; van onder het wapen van Middelburg, waarbij „achtmaal burgemeester." Randschrift: „WIL-„LEM VAN CITTERS en MARIA KIEN in den echt vereend XXII Julij 1713."

Zegel van de abdij van Rijnsburg.

Geteekend en in kleur; randschrift: „S. Camartha in Rinesburch." Hierbij fac-simile van drie charters betreffende Rijnsburg:

1°. dat waarbij door DIRK VII en zijne gemalin 250 gemeten lands in

Walcheren, in de plaats van Aalsmeer, aan de abdij worden afgestaan. Uit KLUIT, *Cod. dipl*, p. 229.

2°. en 3°. die waarbij WILLEM I en FERNAND en JOHANNA honderd gemeten onder Oostkapelle gelegen en toebehoorende aan de abdij van Rijnsburg, vrij van bede verklaren. Uit KLUIT, *ibid*, p. 363; zie hiervoren bl. 750.

De gift van DIRK VII aan de abdij van Rijnsburg schijnt aan deze aanleiding gegeven te hebben om er een hof te stichten, volgens sommigen ook het roode hof genoemd, volgens anderen evenwel het zwarte monnikenhuis, cf. ERMERINS, dl. I, bl. 134. Over de bezittingen en indijkingen die de abdij aan het noorden van Walcheren, zoowel in Serooskerke als Oostkapelle had, zie men de brieven aangehaald hiervoren, bl. 744, en inzonderheid SCHOTEL, *De abdij van Rijnsburg*, bl. 57, 58, 78, 79, 89, 126 en 127 en de bij hem aangehaalde bronnen en RÖMER, *Geschiedkundig overzigt van de kloosters en abdijen* enz., dl. I, bl. 49 volg., 118. Den naam heeft het hof wel van zijne stichteres ontvangen. Bij den verkoop der geestelijke goederen 1576/9 werd Rijnsburg, ter grootte van 543 gemeten op 37 roeden na, „gelegen in di„versche blokken, toebehoort hebbende de vrauwe van Reijnsburch" gekocht tegen 2 £ 13 sch het gemet, voor een gezamenlijk bedrag van *f* 8686, door ALEXANDER DE HAULTAIN, gouverneur van Zeeland, waarop evenwel gekort werd het jaarlijksch pensioen zijner huisvrouw MARGARETHA VAN BERCHEM „geweest „hebbende joncvrau tot Rensburg." Zie *Rekening van den verkoop der geestelijke goederen door* PIETER V. D. BAERSE op het stadhuis te Middelburg en: *Memorie roerende de verkooping van den huyse en de landen van Rijnsburg* in de verzameling VAN CITTERS, Provinciaal archief, *Portefeuille II*, *Walcheren*.

Na den dood van HAULTAIN huwde MARGUERITE met JACQUES DE MALDERÉE, zie hiervoren bl. 294. Of Rijnsburg, hetzij door HAULTAIN, hetzij door MALDERÉE, als heerenhuis is ingerigt of bewoond is mij niet gebleken; waarschijnlijk was het een boerenhof, zie ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 134 en volgens het getuigenis van GARGON, *Walchersche arcadia*, dl. I, bl. 97, is IZAAK GODIN, die in het midden der 17e eeuw heeft geleefd „de „aanlegger en bouwheer van het huis en boomgaarden en grachten" geweest. Hij was gehuwd met CATHARINE WYNCKELMAN en hun zoon JACOB GODIN († 18 December 1697), gehuwd met .... DE HAEZE, volgde hem op als eigenaar der plaats, waaraan hij verbeteringen aanbragt. In de 18e eeuw vindt men Rijnsburg het eigendom van mr. WILLEM VAN CITTERS, den tweeden zoon van den ambassadeur AARNOUT VAN CITTERS en JOSINA PARDUIN, cf. hiervoren bl. 231, die het huis veel vergrootte. Het is voorts in zijne familie gebleven en nog in deze eeuw bewoond door mr. J. J. DE BRUIJN, gehuwd met .... VAN CITTERS. In 1826 werd Rijnsburg gekocht door mr. J. G. HINLOPEN, gehuwd met SUZANNA MARIA SCHORER. Hij verfraaide de buitenplaats in groote mate en liet haar, bij uiterste wilsbeschikking na aan de minderjarige kinderen van zijn overleden schoonbroeder jhr. mr. J. C. SCHORER. In December 1866 werd het huis voor afbraak verkocht; in 1868 met de buitenplaats gesloopt.

Duinbeke.

Afbeelding van een eiland, met eenige boomen beplant, zonder nadere aanduiding. Waarschijnlijk de voorstelling van den grond waarop later het kasteel van Duinbeke is gesticht. Teekening in O. I. inkt.

Oude huis te Duinbeke.

Teekening in O. I.

Duinbeek. AB. MEERTENS del. M. FESSARD sculp. WILLEM ABRAHAMS excudit.

Uit ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 158.

Graftombe van JACOB BORREEL, heer van Duinbeek. A. SCHIJNVOET excudit. J. GOERÉE fecit. fol.

Hierbij gevoegd om dat JACOB BORREEL, (geb. 1630 † 21 Augustus 1697), zoon van WILLEM BORREEL en JACOBA CARELS, heer van Duinbeek is geweest.

Over Duinbeek zie men het opstel van ERMERINS in *Zeeuwsche oudheden*, bl. 153—163, waarheen ik vermeen te mogen verwijzen. Men vindt aldaar de achtereenvolgende eigenaren van Duinbeek opgenoemd. Na ABRAHAM DUVELAER, aldaar als laatste eigenaar voorkomende, is het, blijkens het *leenregister der goede leenen*, op 7 Julij 1785 overgegaan op SARA FREDERICA DUVELAER en van deze op 19 Januarij 1786 bij transport op FREDERIK VAN CITTERS, die het bij koop op 11 April 1792 overdroeg op J. NOBEL. Op 4 April 1796 werd het gekocht door GERARD FRANÇOIS MEIJNERS, die het naliet aan zijne dochter DIGNA JOHANNA, gehuwd met JOHAN JACOB SPRENGER, wiens zoon JACOB GULIELMUS SPRENGER er thans eigenaar van is.

Het huijs en hof ten Duijne

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 67. Op de plaat het wapen van JOHAN GODIN, tijdens de vervaardiging van de plaat eigenaar der buitenplaats en dat van zijne vrouw MARIA ELISABETH BODDAERT.

Hierbij de afbeelding van twee Nehalennia steenen, vroeger bewaard op deze buitenplaats, met aanteekening dat zij in het jaar 1647 op het strand te Domburg gevonden, naar het huis ten Duijne zijn overgebragt en later het eigendom zijn geworden van GERARD VAN PAPENBROEK, door wien zij in 1745 aan de academie te Leiden zijn gelegateerd, waar zij thans nog in het museum bewaard worden; vgl. JANSSEN a. w., bl. 66 en 67 en 85.

In de vorige eeuw behoorde deze buitenplaats aan WILLEM THIBAUT, zie ERMERINS, a. w., dl. I, bl. 136; op hem volgde zijn zoon jhr. mr. JOHAN WILHEM THIBAUT, wiens weduwe, SARA JOHANNA, gravin VAN HOGENDORP, gehuwd in Julij 1824 met jhr. HENDRIK BERNARD MARTINI, dit goed bewoond

heeft. Later gekocht door mr. A. SLICHER VAN BATH is het door dezen weder in Mei 1849 verkocht aan jhr. mr. J. P. BODDAERT, die het bouwvallige huis in 1852 heeft doen afbreken.

Duinhove.

Teekening in O. I. inkt; op de teekening van onder met de hand van den heer VERHEIJE VAN CITTERS, „zie Baarsdorp in Zuid-Beveland" zonder verdere aanduiding wat dit beteekent. Welligt twijfelde de schrijver of het kasteel op de teekening Duinhove dan wel het kasteel bij Baarsdorp voorstelt. De afbeelding komt evenwel geheel overeen met die van Duinhove bij ALKEMADE, *Kasteelen in Zeeland*. Duinhove komt reeds in zeer oude charters voor: „a°. 1247 Dunhoveden in officio Alardskindskerke," V. D. BERGH, *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 239; zie verder ook den brief van 29 December 1247 „in duobus polris ante curiam de Dunhovet," *ibid*, bl. 241, zie ook bl. 253 en 263, dl. II, bl. 49; het was de westelijke grens van de uitgifte in leen van Veere enz. in 1282 aan WOLFERT VAN BORSSELE en zijne opvolgers, *ibid* bl. 206; MIERIS, II, bl. 716, en ook nog ten tijde van ADOLF VAN BOURGONDIË, blijkens het kohier der goede leenen, fol. vij; alwaar men overeenkomstig met de vroegere bevestigingen leest: „Item alle de erffenisse, thienden, ambachten gedyckt „ende ongedyckt, zeedrift, hasen, conynen ende alderhande wilt dat daer nu „es off commen mach dats buyten den ouden Swene te zeewaert ende die loopt „door Zandyckpolre ende alsoo voorts streckende besuyden onsen lieven Vrou-„wenkercke ende polre ende alsoo voorts lancx den dyck daer binnen westwaert „streckende aende zuytzyde lancx by den dycke tot Ryckendamme toe, alsoo „dit men by de poorte van den wthove van Duyuenhooffde dwers door die „duynen in de zee recht noort peylen mach ende daertoe tachentich gemeten „lants liggende in den polder daer de broeders van den Duytschen huyse inne „te wonen plagen enz." Inzonderheid zie men ook den brief van 24 Februarij 1291, *Oorkondenboek*, dl. II, bl. 352, uit KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 898 „van „den vtdike die leghet tusschen tseren Wlfarts polre (den nieuwen polder) ende „Duenhovede," waarin van den swarten moniken lant en der Duitschen heeren lant gesproken wordt. Welligt is Duinhove vroeger een huis van de Teutonische orde geweest, ofschoon in de eerste uitgifte a°. 1282 gezegd wordt dat het huis dezer orde in Sandijkspolder gelegen was, doch opmerking verdient dat in de latere uitgiften dat Sandijk is weggelaten; zie ook hiervoren bl. 309. Welligt moet hier ook het oude Priesterland, (V. D. BERGH, *Oorkondenboek*. I, bl. 224), gezocht worden. In allen gevalle heeft Duno aan de geestelijkheid of eene geestelijke orde behoord, zoo als blijkt uit hetgeen bij ERMERINS, a. w., dl. I, bl. 229, voorkomt, dat dit Duinhove, ook Duijnhoo, in de wandeling thans meest Duno genoemd, bij den verkoop der geestelijke goederen is verkocht aan JACOB SYMONSZ. DE RIJK, die dit goed weder op 16 Junij 1581 overdroeg aan PIETER DE CORTER. Duno is thans eene hofstede behoorende aan de buitenplaats Zeeduin, waarvan eigenaar is mr. H. F. LANTSHEER. Het vaarwater de

Lemmel, de andere grens van de uitgifte van Veere ligt ten zuidwesten van Veere en was nog in de 17e eeuw onder dien naam bij de schippers bekend, zoo als blijkt uit de stukken, hierna bij den Oranjepolder te vermelden.

Brief van GODEWARDUS VROLIKHEBT.

Hierbij gelegd, omdat VROLIKHEBT predikant te Oostkapelle geweest is; (1739 en 1740). Zie *Vlissingsche kerkhemel*, bl. 276 volg.

Kaart van de ambachtsheerlijkheid Aagtekerke.

Hierbij opgave van de blokken en hunne grootten volgens den overlooper, te weten:

Schotbaar land	2273	gemeten.	208½	roeden.
Leen	111	„	152½	„
Gepretendeerd vrijland	13	„	271	„
Cruijsland.	1	„	75	„
Vroon	—	„	106	„
Vrijland	1	„	74	„
Te zamen . . .	2401	gemeten.	286	roeden.

bij de breedte volgens de steenrol niet meer dan 811 gemeten, 87½ roeden.

Kaart van de gemeente Aagtekerke.

Volgens de kadastrale opmeting door de Fransche ingenieurs.

Kaart van de gemeente Aagtekerke. Uitgave van HUGO SURINGAR, te Leeuwarden.

Uit KUYPER, *Gemeenteatlas*. Schaal van 1': 25000.

Ambagts heerlijkheidt van St. Aechtenkerke. OTTENS exc. Amst.

Uit *Speculum Zelandiae*.

Dorp Aagtekerke.

't Zelve anders.

Aagtekerke.

Uit de verzameling vermeld hiervoren bl. 622; ook te vinden in BACHIENE, *Vaderlandsche geographie*.

Dat Aagtekerke vroeger een deel van het Domburgerambacht heeft uitgemaakt blijkt onwedersprekelijk uit de rekening van den rentmeester B. W. S. over 133½ en de oude steenrollen; zie ook J. P. VAN VISVLIET, *Archief*, dl. IV, bl. 17. De kapel of kerk „atrium Sanctae Agathae," waarnaar dit ambachts-

gedeelte is geheeten, schijnt aldaar in het begin van de 14e eeuw gesticht te zijn. Welligt heeft de oprigting in verband gestaan met de overbrenging van het klooster Noortdijk in Noord-Beveland, naar de plaats waar Waterlooswerve ligt en welks abdis AGATHA heette en zich verbonden had, ter herinnering van FLORIS VAN HENEGOUWEN „eene capelrie binnen hore fermerieu" op te rigten en kan de kapel, ter eere van de abdis, aan St. Agatha zijn opgedragen. Vgl. *Oorkondenboek*, dl. II, bl. 202 en 205; zie echter wat bij VAN VISVLIET, t. a. p., voorkomt over DOEDIJN HENDRIKSZ. VAN SOETELINGKERKE. Anderen leiden den naam af van het Agathaklooster in Rijnland. Opmerking verdient ook dat eene der groote overstroomingen, ten gevolge waarvan de overbrenging van het klooster heeft plaats gehad, is voorgevallen op den St. Aagtendag (5 Februarij), zie REIGERSBERG, (uitgave van BOXHORN), dl. II, bl. 92.

Van ouden tijden her was dit het gedeelte van het Domburgsch ambacht dat aan het overoude geslacht van dien naam toekwam. Nog in de 15e eeuw, zooals uit de oude steenrollen blijkt, behoorde dit ambacht, in onderscheidene partijen verdeeld, aan leden van dit geslacht, met uitzondering van 16¼ gemeten 44 roeden die aan ANNA VAN RAVESTEIN gekomen waren. Het geheele ambacht, naar het schijnt ook deze laatste partij, is op JACOB VAN DOMBURG gekomen, wiens heerenhuis, welligt reeds dat zijner voorvaders, blijkens den *Overlooper*, in dit ambacht stond. Van hem kwam de heerlijkheid Aagtekerke op zijne dochter MARIA, gehuwd met JOHAN VAN EYLL. Hun zoon JACOB VAN EYLL volgde haar daarin op en maakte, bij zijn kinderloos overlijden a°. 1592, zijne tweede vrouw HELENA TURCHI tot eenige erfgename van al zijne goederen behalve die in Cleef gelegen waren. Zij liet hare goederen na aan haar neef AUGUSTIJN TURCHI, van wien zij overgingen op JACOB, NICOLAAS, STEVEN en HERMAN TURCHI, zie hiervoren bl. 718 en 719. Op 18 October 1629 werd de heerlijkheid getransporteerd, waarschijnlijk bij koop, op JACOB of JOB PORRENAER. In het midden der 17e eeuw vindt men de heerlijkheid verheven, voor drievierde op ISABELLA PORRENAER, de dochter van zijn zoon HENRI PORRENAER en eene der dochters van JAN LAMBRECHTSEN COOLEN, en voor één-vierde op JACOBA of JACOMINA DE WAERT, de dochter van JACOB PIETERSE DE WAERT, en eene andere dochter van genoemden COOLEN; zie hiervoren bl. 543. De juiste wijze van deze overgangen is mij niet gebleken; de derde steenrol waarin zij geboekt moeten staan, is niet meer op het provinciaal archief voorhanden.

De partij groot 608 gemeten, 140 roeden, 7½ voeten, toebehoorende aan ISABELLA PORRENAER, gehuwd met HENDRIK THIBAUT is op 12 April 1668 overgegaan op hunne dochter JOHANNA THIBAUT, gehuwd met FREDERIK HUYSSEN en op 22 Augustus 1669 op diens zoon JOHAN HUYSSEN. De andere partij groot 202 gemeten, 246 roeden, 10½ voeten, is na den dood van JACOBA DE WAERT, gehuwd met JOHAN VAN REIGERSBERG, in twee deelen gesplitst overgegaan, de eene helft op hunne dochter MARIA, gehuwd met WILLEM, baron VAN LIERE, heer van de beide Katwijken en op 22 Maart 1675 op den zoon uit dit huwelijk, ook WILLEM geheeten; de andere helft op JACOB, den zoon

van genoemden JOHAN VAN REIGERSBERG en JACOBA DE WAERT en van dezen op 25 September 1675 op zijn zoon JOHAN VAN REIGERSBERG. Beide partijen werden op 18 November 1676 gekocht door FRANÇOIS VELTERS, gehuwd met HENRIETTE THIBAUT, de dochter van HENDRIK THIBAUT en ISABELLA PORRENAER. VELTERS kocht op 30 Mei 1679 de heerlijkheid van JOHAN HUYSSEN, zoodat hij daardoor de geheele heerlijkheid Aagtekerke bezat. Van hem ging zij over op zijn zoon HENDRIK VELTERS (22 Mei 1680), die haar bij uiterste wilsbeschikking naliet aan JOHAN WILLEM THIBAUT, den achterkleinzoon van HENDRIK THIBAUT (overgang 30 December 1732). Van dezen kwam zij 19 Februarij 1760 op zijn zoon WILLEM en op 13 October 1790 op den zoon van dezen mr. JOHAN WILHEM THIBAUT. Verder is de ambachtsheerlijkheid overgegaan op WILHELMINA CORNELIA JACOBA THIBAUT, dochter van dezen en SARA JOHANNA, gravin VAN HOGENDORP en gehuwd met FREDERIK GOVERT, graaf VAN LIMBURG STIRUM, uit welk huwelijk nog eene dochter over is, MARIA ALBERTINE OTTELINE, gehuwd met JOSEPH graaf DE BOJEZA MIASKOWSKI, te Brussel, aan wie de heerlijkheid thans behoort.

Gedenkteeken ter herinnering aan HENDRIK THIBAUT en zijne vrouw ISABELLA PORRENAER en hunne dochter JACOBA THIBAUT, vrouw van DAVID VAN REIGERSBERG.

In de kerk, door hunne erfgenamen opgerigt, thans nog aanwezig en vervaardigd door ROMBOUT VERHULST. Van boven de wapens van THIBAUT en THIBAUT gedeeld met PORRENAER, voorts de borstbeelden van HENDRIK THIBAUT en zijne vrouw, vastgehouden door engeltjes.

Ter zijde de wapens:

THIBAUT.	PORRENAER.
HERVE.	COOLE.
VAN NISPEN.	SMIDTS.
VAILLANT.	CLOUCK.

In het midden van het medaillon tusschen deze wapens het volgende opschrift:

M. S.
Quisquis es qui aspectis
eximiis hisce artifice manu de marmore
ductis vultibus scire aves quinam isto sub
lapide mortalitatis deposuere exuvias
paucis accipe
Situs hic est omni virtutum genere non minus quam
Equestri dignitate ac semper memorandis in patriam
meritis vir illustris atque nobilissimus
HENRICUS THIBAUT
dominus Aegtekerke Domburgi minoris Burggravestenii
Tholensbruggae Steenwallae in veteri novoque Vosmaer

Zelandiae a parte Schaldis Occidentalis Praetor ac Quaestor supremus
florentissimae civitatis Medioburgensis octies consul
Consilii Flandrici Senator Societatisque Orientalis Indiae Curator
qui adimpletis syncerae pietatis prudentiae fortitudinis humanitatis
insignisque erga omnes virtute av doctrina eminentes viros
benevolentiae officiis
in patria urbe quam pluribus magistratibus summopere vir decoravit
non tantum nobilissimae honoratissimaeque suae familiae sed et toti
reipublicae annum aetatis agens LXIII VIII Kal. Jan. a°. MDCLXVII
flebilis occidit.

adjacet illi carissima conjux lectissima spectatissimaque matrona
ISABELLA PORRENAER
quae marito fidissimo lethali morbo secum decumbente octavo
ante illum die vita excessit.

Parentis utriusque cineres comitatur omnibus animi
corporisque dotibus praestantissima proles
JACOBA THIBAUT,
quam mors fato propera in ipso juventae flore thalamo
generosissimi amplissimique viri Davidis Reigersbergii
cui auspectatissime nupserat summo cum ipsius dolore
eripuit
moesti haeredes hoc monumentum fieri curarunt
anno aerae Christianae MDCLXIX.

Onder het opschrift het borstbeeld van JACOBA THIBAUT en het wapen van REIGERSBERG gedeeld met THIBAUT, en op het marmer daarboven; R. VERHULST anno 1669.

Over HENDRIK THIBAUT, den zoon van CHRISTIAAN HENDRIKSE THIBAUT en JACOBA HERVE, zie men hiervoren bl. 135 en 228; over de afstamming van ISABELLA PORRENAER, bl. 543 en over het geslacht PORRENAER de regeeringslijsten achter TE WATER, *Inhuldiging van Willem V te Vlissingen*, waar velen uit dit geslacht, waaronder JOB, voorkomen; JAN LAMBRECHTSE COOLE, de grootvader van ISABELLA, in derde huwelijk getrouwd met ELISABETH PIETERSE SMIDTS, overleed 9 Maart 1619. JACOBA THIBAUT was de tweede dochter uit het huwelijk van HENDRIK met ISABELLA PORRENAER.

't Huis Waterlooswerve. OTTENS exc. Amst.

Uit *Speculum Zelandiae.*

't Huis Waterlooswerve.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 670. Geheel dezelfde voorstelling als de vorige, doch van alle zijden ingekort.

Het huis Waterloozewerve 1745. C. P(RONK) d. H. S(PILMAN) f.

Uit *Kabinet van Ned. gezigten*; ook voorkomende in *Atlas van Zeeland*. Op dit laatste plaatje is de toren reeds afgebroken, die nog op de beide vorige platen voorkomt. Bij deze platen is gevoegd eene opgave der landerijen, die aan Waterlooswerve hebben toebehoord.

Zegels van het klooster Waterlooswerve en van de abdis.

Teekeningen in kleuren. Op het eene, dat der abdij, „S. Conventus Eccle. „Be. Mariae Loo." Op het andere, dat ovaal is, „S... matris Margaretha „de Borbon abbatisse."

Beide afteekeningen zijn genomen naar de zegels, rood en groen, die hingen aan een origineelen brief der abdis van Waterlooswerve, MARGRIETA BORBON en de priorin, BARBEL RASENS dochter, van een borgtogt in Aagtekerke dd. 18 Januarij 1559 (1560), vermeld in den *Inventaris*, door KLUIT vervaardigd van *de stukken ter provinciale rekenkamer in het secreet comtoir berustende*.

Het Cisterciënser klooster Waterlooswerve heeft zijn oorsprong uit de zoogenoemde Lievevrouwenkamer te Noordijk op Noord-Beveland. De eerste vermelding van dit klooster te Noordijk vindt men in 1241, waarbij NICOLAAS VAN PUTTEN tienden geeft en weiden voor 300 schapen aan de „Sanctimoniales de camera sanctae Mariae in Nortbevelant," *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 207 uit MEERMAN, *Geschiedenis van Willem II*, dl. IV, n°. 3. Voorts vindt men dat in 1261, 1 Junij, het kapittel van St. Pieter te Utrecht tienden in erfpacht geeft: „religiosis dominabus Abbatissae et conventui monasterii de Nordijck in „Nortbevelant, Cisterciensis ordinis." *Oorkondenboek*, dl. II, bl. 37; MIERIS, dl. I, bl. 336; men zie verder de brieven, ten behoeve van het klooster, van 1261 en van 25 Junij en 3 October 1282, vermeld *Oorkondenboek*, dl. II, bl. 39, 202 en 205; REIGERSBERG (uitg. VAN BOXHORN), dl. II, bl. 98, verhaalt dat de stichting van het klooster eerst op het einde der 13e eeuw zou hebben plaats gehad. Dit is blijkbaar eene dwaling en er zal mede bedoeld zijn de overbrenging of stichting van het klooster naar en in Walcheren. Deze heeft werkelijk plaats gehad tengevolge van de overstroomingen in dien tijd van Noord-Beveland. In 1282 bestond het klooster nog te Noordijk, volgens de hiervoren aangehaalde brieven; ook nog in een brief van 8 October 1291 wordt het genoemd „conventus beatae Mariae in Nordic," *Oorkondenboek*, dl. II, bl. 362, uit MIERIS, dl. I, bl. 541, en in 1302 vindt men het klooster, nu Waterlooswerve geheeten, waarschijnlijk van het aldaar beschut zijn tegen het water, na de overstrooming die het klooster in Noord-Beveland geleden had, in Walcheren overgebragt; zie J. H. DE STOPPELAAR, *Inventaris van het oud archief van Middelburg*, bl. 5, n°. 13, terwijl uit de vermelding aldaar van graaf JAN I blijkt dat die overbrenging reeds vóór zijn dood, die in 1300 plaats had, moet geschied zijn; zie ook GARGON, *Walchersche arcadia*, dl. I, bl. 221. In 1302 bezat het klooster 152 gemeten in Walcheren en 146 in Noord-Be-

veland. Men zie voorts over Waterlooswerve den brief van graaf WILLEM III van 8 October 1325 bij MIERIS, dl. II, bl. 369, van hertog ALBRECHT van 28 Februarij 1390 en van JACOBA VAN BEIJEREN van 1 Augustus 1417, *ibid*, dl. III, bl. 549 en dl. IV, bl. 411. Ook in de rekening van den rentmeester B. W. S. van 133$\frac{1}{2}$ wordt het onder den naam van Waterlooswerve vermeld. Blijkens het stuk, bij SCHOTEL, *De abdij van Rijnsburg*, bl. 127 bezat het klooster toen 450 gemeten. De namen van de abdis en de priorin in 1560 vindt men vermeld hiervoren bl. 763. Van de latere lotgevallen is mij alleen bekend dat het tijdens SMALLEGANGE eene buitenplaats was, toebehoorende aan JOHAN HUIJSSEN, thans is het eene gewone boerenhofstede nog bekend onder den naam van het klooster en toebehoorende aan den landman PEPER. Zie overigens over dit klooster RÖMER, *Geschiedenis der kloosters*, dl. I, bl. 60—62, 140—142, 308. Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor dat het vroeger in naauwe betrekking heeft gestaan tot de abdij van Rijnsburg.

Duinvliet. Steendruk H. J. BACKER.

Uit *Zeeuwsche Volksalmanak* 1843, bl. 83, geteekend door PAUWELSEN. Deze buitenplaats is aangelegd en het huis gebouwd door den tegenwoordigen eigenaar A. J. VAN DEN BROECKE, in 1839 en 1840.

Kaart van de ambachtsheerlijkheid Domburg-buiten.

Hierbij opgave van de verschillende blokken en hunne grootte volgens den *Overlooper*, te weten:

Schotbaar land	1446	gemeten.	236½	roeden.
Leenland	12	„	56	„
Vroon	—	„	80	„
Vrijland	147	„	265½	„
Te zamen . . .	1607	gemeten.	38	roeden.

Volgens de steenrol 2004 gemeten 203 roeden 9 voeten.

Reeds van zeer oude tijden af treft men in Domburg-buiten of extra castellum zeer vele bezitters in het ambacht aan. In de rekening van JAN HENDRIKSEN 133$\frac{1}{2}$ toen Aagtekerke er nog onder begrepen was, werden er niet minder dan 38 partijen aangeduid, waaronder die toebehoorden aan de geslachten van DOMBURG, van ZOUTELANDE, den abt van Middelburg, den commandeur van het St. Janshuis of Kerkwerve enz. Aagtekerke is, zoo als wij gezien hebben, het gedeelte van Domburg-buiten geweest dat aan het geslacht van DOMBURG toebehoorde. Het overige Domburg-buiten komt op de oudste steenrol voor verdeeld in vijf hoofdpartijen.

1°.	Groot	599	gemeten	72½	roeden	bij de breedte.
2°.	„	818½	„	48	„	„ „ „
3°.	„	106	„	140½	„	„ „ „
4°.	„	175½	„	75	„	„ „ „
5°.	„	304½	„	23	„	„ „ „

N°. 1. Deze partij behoorde in de 15e eeuw aan BOUDEWIJN VAN RIJSSEL en is van hem op zijne dochter MARGARETHA VAN BOURGONDIË, gehuwd met PHILIPPE DE LANNOY, en vervolgens op haar zoon JEAN DE LANNOY overgegaan; daarna op HERMAN VAN BOURGONDIË, den zoon van KAREL VAN BOURGONDIË, heer van Sommelsdijk, gehuwd met JOHANNA VAN CULEMBURG, en zoon van KAREL VAN BOURGONDIË, heer van Brigdamme en broeder van MARGARETHA. Zij is vervolgens, waarschijnlijk aan de grafelijkheid, vervallen en men vindt haar, op 21 November 1614 en 16 April 1619, verheven op JAN CANNOY; later ging zij bij koop over op GELEYN QUIRIJNSE en verder op JOHANNA THIBAUT, de vrouw van FREDERIK HUIJSSEN, die haar op 28 Augustus 1669 naliet aan haar zoon, JOHAN HUIJSSEN. Zij ging, op 31 Mei 1679 bij koop over op FRANÇOIS VELTERS; op 21 Mei 1680 op zijn zoon HENDRIK VELTERS en op 12 Februarij 1733 op diens nicht ELISABETH CLARA BUISERO. Vervolgens werden van deze partij twee partijen, ieder van 100 gemeten gesplitst, waarvan op 16 Maart 1733 de eene bij koop overging op EWOUT VAN DISHOECK, en voorts dezelfde eigenaren gehad heeft als het straks te noemen gedeelte aan het geslacht DISHOECK toekomende; de andere gekocht werd door JOAN PIETER VAN DEN BRANDE, en voorts is overgegaan op zijn zoon, JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE, en op 3 December 1794 op de dochter van dezen, MARIA JACOBA PETRONELLA VAN DEN BRANDE, gehuwd met M. E. C. VERSLUIJS, wiens zoon jhr. WILLEM VERSLUIJS, onlangs overleed waarna het door koop kwam aan den heer J. C. LANTSHEER. Het overige ambachtsgedeelte groot 399 gemeten 72½ roeden, ging, op 16 Maart 1733, bij koop over op JOHAN WILLEM THIBAUT, en heeft voorts dezelfde eigenaars gehad als hiervoren van Aagtekerke is gezegd.

De tweede partij, zijnde de grootste, was in twee partijen gekomen op MAXIMILIAAN VAN BORSSELE, en wel volgens de oudste steenrol: *a*. 309 gemeten 138 roeden „van HENRICK VAN BORSSELE, ridder, bailliu van der Vere, „van het ambacht dat heer PAUWELS VAN BORSSELE den bastaert, zijns va„ders was;" *b*. ter grootte van 509 gemeten 60 roeden „van den voorn. HEN„RICK VAN BORSSELE over de helft van den ambocht, dat vrouwe ALIJT VAN „HAERLEM zijns vrouwe moeders was, bij de breedte 254½ gemeten 30 roeden, „van dezelve nog over de andere helft van de voorn. ambacht die FRANCHOIS „VAN BORSSELE zijns broeders was en hem aangekomen van zijne moeder „ALIJT VAN HAERLEM." Zoowel deze partij als de vierde, die toebehoord had aan den kommandeur van het st. Janshuis, vervielen, als zoogenoemde geconfiskeerde goederen, aan de grafelijkheid en werden, in 1604, door de staten van Zeeland afgestaan aan prins MAURITS, ter gezamenlijke grootte van 994 gegemeten 123 roeden. Zij heeft dezelfde overgangen en erfgenamen gehad als de heerlijkheid Domburg-binnen, te weten 1625—1647 prins FREDERIK HENDRIK; 1648 prins WILLEM II, voorts 1648—1679 de stad Middelburg, in 1679 EDUALDUS VAN DE PERRE, in 1685 ADRIAAN VAN DE PERRE en in 1688 JOHAN CAU, verder 10 October 1709 zijn neef JOHAN CAU, in 1721 de dochter van dezen; QUIRINE SUZANNA CAU, in 1722 hare zuster, MARIA MAGDALENA CAU,

in 1728 haar neef JOHAN CAU, tot dat zij in 1732 verkocht werd aan EWOUT VAN DISHOEK, van wien zij achtereenvolgens overging, in 1744, op zijne vrouw ADRIANA VAN DISHOEK, in 1749 op zijn kleinzoon EWOUT, in 1750 op den broeder van dezen, ADRIAAN en in 1758 op den vader van ADRIAAN, ANTHONY PIETER VAN DISHOECK, die ze in 1767 naliet aan zijn zoon ANTHONY EWOUT VAN DISHOEK; zie overigens KESTELOO, *Wandelingen door Domburg*, bl. 84—88. Alleen zijn er, in 1688, twee partijen, elk van 100 gemeten, afgenomen, waarvan de eene op IMAN CAU, op 11 October 1709 op diens zoon en in 1728 op zijn kleinzoon, allen IMAN geheeten, is overgegaan; de tweede door JAN CAU, heer van Domburg en gehuwd met SARA BECK of BECX, afgestaan aan JAN BECK, van wien zij, in 1691, op diens dochter CATHARINA MARGARETHA BECK, gehuwd met GIJSBERT VAN HOGENDORP en 4 November 1750 op haar zoon JOHAN FRANÇOIS VAN HOGENDORP is gekomen en in 1780 op den zoon van dezen, volgens de steenrol FREDERIK JOHAN geheeten, doch onder dien naam niet voorkomende in de genealogie van het geslacht VAN HOGENDORP, door J. H. SCHEFFER. Hij liet deze partij na aan zijn broeder WILLEM, graaf VAN HOGENDORP. Beide gedimembreerde partijen zijn door ANTHONIJ EWOUT VAN DISHOECK weder met de heerlijkheid vereenigd en het geheele ambacht, voor zooverre dit hem had toebehoord, op 9 October 1817, door zijne erfgenamen verkocht aan WILHELMINA CAROLINA VAN DEN BRANDE, weduwe van ADRIAAN KASPER CORNELIS SLICHER, wiens zoon, mr. JOHAN JACOB SLICHER thans heer van dit gedeelte ambacht is.

De derde partij, bestaande uit verschillende kleine onderdeelen, behoorde, tijdens het vervaardigen van de oudste voorhanden steenrol, aan SYMON VAN GRIJPSKERKE, aan wien zij van verschillende leden van dit geslacht waren opgekomen. Door het huwelijk van zijne dochter, ANNA, met JACOB VAN RENESSE VAN BAER, is dit ambachtsgedeelte in dit laatste geslacht gekomen, tot dat het door ANNA JULIANA VAN RENESSE, gehuwd met WILLEM VAN RENESSE en nicht van den zoon van ANNA VAN GRIJPSKERKE, FREDERIK VAN RENESSE, op wien dit ambacht op 30 Maart 1612 was verheven, verkocht werd aan GERARD VAN DER NISSE. Na dezen kwam dit ambacht, in 1679, bij erfopvolging, aan zijn kleinzoon JOHAN HUIJSSEN en op 17 Januarij 1721 op diens neef GERARD DE MAUREGNAULT, alles zoo als hiervoren bl. 665 en 667 is gezegd van een gedeelte van Hoogelande en Poppendamme. Reeds op 6 Februarij van datzelfde jaar werd dit ambachtsgedeelte, voor de helft, getransporteerd op naam van JOAN PETIT, secretaris van Domburg, doch vervallen zijnde aan de grafelijkheid werd het, op 6 Junij 1741, gekocht door EWOUT VAN DISHOECK. De andere helft ging in 1721 over op JACOBUS VAN DEN WIJNPERSSE en in 1742 op diens broeder JOHAN VAN DEN WIJNPERSSE. In 1743 werd dit gedeelte gekocht door JOHAN WILLEM THIBAUT. Beide partijen hebben verder het lot gedeeld van het overige ambacht aan DISHOECK en THIBAUT toebehoorende.

De vijfde partij eindelijk behoorde aan den abt van Middelburg, doch aan de grafelijkheid vervallen, werd zij op 6 Januarij 1614, in twee partijen gesplitst, verkocht voor de eene helft aan JACOB en voor de andere aan JOHAN BORREL.

De eerste ging achtereenvolgens over op WILLEM BORREL; in 1669 op den zoon van dezen, JOHAN en in 1692 op diens zoon WILLEM BORREL. Op 3 November 1695 ging zij over op JACOB en in 1698 op BALTHAZAR BORREL, vervolgens op 10 Februarij 1715 op DIONYSIUS VAN DEN WIJNPERSSE, in 1723 op zijn broeder JACOBUS en in 1742 op den zoon van dezen, JOHAN VAN DEN WIJNPERSSE. Ook dit gedeelte werd door JOHAN WILLEM THIBAUT gekocht en is verder in dit geslacht gebleven, zooals hiervoren van andere gedeelten is gezegd. De tweede helft ging in 1630 over op JAN, den zoon van JOHAN BORREL, doch werd in 1679 verkocht aan DANIËL FANNIUS, van wien zij, in 1681, op zijn zoon, PIETER FANNIUS en in 1685 op den broeder van dezen, DANIËL FANNIUS overging; voorts in 1717 op MARTHA en ANNA BAUTE, en in 1719, bij koop, op HERMAN DE KEIJZER, die er a°. 1762 in opgevolgd werd door zijne dochter JACOBA ELISABETH DE KEIJZER, doch in hetzelfde jaar werd het overgedragen op EVERT CLIJVER, van wien dit gedeelte, na verdere overgangen, later is gekomen in handen van J. J. SPRENGER, wiens zoon JAN JACOB IMAN SPRENGER thans bezitter van dit ambachtsgedeelte is.

Om in het kort zamen te trekken van wie de ambachtsgedeelten, thans aan mr. SLICHER, de gravin VAN LIMBURG STIRUM, J. J. I. SPRENGER en de erven van jhr. W. VERSLUIJS toebehoorende afkomstig zijn, dient het volgende overzigt:

Op mr. J. J. SLICHER.

818½ gem.	48 roed.		van PAULUS VAN BORSSELEN.
175½ „	75 „		van de St. Jansheeren.
100 „	— „		van BOUDEWIJN VAN RIJSSEL.
53 „	70 „	1 vt. 6 d.	van SYMON VAN GRIJPSKERKE.
1147 gem.	193 roed.	1 vt. 6 d.	

Op de gravin VAN LIMBURG STIRUM:

399 gem.	72 roed.	6 vt.	van BOUDEWIJN VAN RIJSSEL.
152 „	87 „	1 „ 6 d.	van den abt van Middelburg.
53 „	70 „		van SYMON VAN GRIJPSKERKE.

Op J. J. I. SPRENGER 152 gemeten 87 roeden van den abt van Middelburg en op de erfgenamen van jhr. W. VERSLUIJS 100 gemeten van BOUDEWIJN VAN RIJSSEL, dus te zamen 2004 gemeten 209 roeden 9 voet.

't Regtsgebied van Arnemuiden.

Titel.

Hierop het wapen van Arnemuiden, Nieuwerkerke en een ledig schild voor Mortiere, heerlijkheden, waarvan het regtsgebied door prins WILHEM I in 1574 aan Arnemuiden was opgedragen.

Kaart van Nieuwerkerke, Oud-Arnemuiden, den Hayman enz.

Van boven de wapens van Arnemuiden en DE LA PALMA DE ST. FUENTES. De nadere beschrijving der kaart vindt men hiervoren bl. 259.

Kaart van de ambachtsheerlijkheid Mortiere of Oud-Arnemuiden.

Hierbij opgave der blokken uit den *Overlooper*.

Volgens de steenrol groot 188 gemeten 54 roeden.

Om de menigvuldige geschillen en processen, die Middelburg over Arnemuiden, in den loop van de 16e. eeuw gehad heeft, te kunnen verstaan, moet vooral gelet worden op den verschillenden oorsprong der regten door Middelburg beweerd, 1°. het regt op de beide Arnedijken, met eene roede lands aan beide zijden, 2°. het regt op het ambacht van Nieuwerkerke, 3°. het regt op Oud-Arnemuiden of Mortiere.

Het regt op de beide Arnedijken, als geheel gelijk staande met de stad Middelburg zelve, werd door de regering steeds afgeleid uit de keur van koning WILLEM van 11 Maart 1254: „so wat so geschied bin Arne of up den dijc „of eene roede bin den dike, dat sal men berechten bin Middelburg ende bi „den chore van Middelburg" en uit de daarop gevolgde „immemoriale possessie." Hierover ontstonden geschillen met de bewoners van het tegenwoordige Arnemuiden, dat in den loop der 15e. eeuw gebouwd was op den zoogenoemden Oosthoek, en dat Middelburg beweerde, met gelijke regten, te bezitten als de Arnedijken, terwijl de inwoners begrepen dat Middelburg geene andere regten op hen hadden als die van ambachtsheeren van Nieuwerkerke, welk ambacht, zoo als wij straks zullen vermelden, op het laatst der 15e. en in het begin der 16e. eeuw door Middelburg was gekocht. Bij de zoogenoemde groote sententie van 22 Augustus 1531, vermeld bij J. H. DE STOPPELAAR, *Inventaris enz.*, n°. 1468, werd Middelburg door den grooten raad des keizers in het gelijk gesteld, ofschoon de procureur-generaal, op grond van misbruik door de stad van hare regten als ambachtsheer, in nadeel van de stad en tot verbeurdverklaring van hare ambachten had geconcludeerd. In sommige opzigten evenwel werden de regten van Middelburg op Arnemuiden beperkt, even als later bij de interpretatie door den keizer gegeven op 5 Julij 1538, DE STOPPELAAR, *Inventaris enz.*, n°. 1678. Ook moest Middelburg groote sommen gelds aan den keizer betalen. Later verrezen evenwel nog telkens nieuwe, geschillen tot dat in 1574 Arnemuiden tot stad, met een zelfstandig regtsgebied, door prins WILLEM I werd gemaakt, waarna nieuwe verschillen, die zelfs zeer hoog liepen, ontstonden over de regten die Arnemuiden uit de beschikking van den prins en Middelburg uit zijne hoedanigheid van ambachtsheer van Nieuwerkerke beweerden af te kunnen leiden.

Die regten, door Middelburg op de Arnedijken beweerd, gaven echter in het begin der 16e. eeuw ook aanleiding tot processen met de heeren van het eigenlijke Arnemuiden of Mortiere, inzonderheid over het regt van accijnsheffing, het verbieden van nering enz. Op den zuiddijk toch, waarop, zoo als wij gezien hebben, Middelburg gelijke regten beweerde als voor de stad, stonden huizen, later, na den ondergang van het oude Arnemuiden, genoemd het *oude gat* en op den afstand van eene roede van dien zuiddijk begon het ambacht van dat oude Arnemuiden, met kerk, kerkhof, klooster en eene brouwerij, terwijl de ambachtsheeren ook op den zuiddijk zelven beweerden regt te hebben,

zie DE STOPPELAAR, *Inventaris enz.*, n°. 1594, 1600, 1602—9, 1826, 1827.

Van het zeer oude geslacht van de heeren van Arnemuiden, welks afkomst geheel onzeker is en van wie het tegenwoordige Arnemuiden, ofschoon het er nooit in eenige betrekking mede heeft gestaan en alleen den naam heeft overgenomen, zijn wapen, met toevoeging van een burgt, heeft ontleend, is de eerste van dien naam, die mij is voorgekomen, REMARUS, in 1223, (V. D. BERGH, *Oorkondenboek*, dl. I, bl. 163). Voorts vindt men omstreeks 1253, JEHAN DE ARNEMUDE, bij WARNKOENIG, *Hist. de Flandre*, t. I, in 1258 GILLIS, als leenman van de abdij, bij KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 735 en *Oorkondenboek*, dl. II, bl. 29. Doch ook de graaf had regten op het ambacht. Nadat FLORIS VAN HENEGOUWEN op 24 Junij 1273, (*Oorkondenboek*, dl. II, bl. 112), van ANTHEUNIS PIETERS, die door GRIJPSKERKE ten onregte als eerste heer van Arnemuiden wordt genoemd, BARTHOLOMAEUS GILLISZ., BOUDIJN WILLEMSZ. en ALARD HUGHENSONE, ambachts- en andere regten in Arnemuiden had gekocht, ontstonden hierover twisten met graaf FLORIS V, die zekerlijk ongaarne zag dat een magtig heer, als zijn neef was, zich hier vestigde. Op 8 Augustus 1281 volgde eene uitspraak van zegsmannen tusschen FLORIS V en FLORIS VAN HENEGOUWEN, waarbij het huis, dat deze laatste had doen timmeren en al het goed dat hij daar bezat, aan den graaf verbleef, zie MIERIS, dl. I, bl. 414, *Oorkondenboek*, dl. II, bl. 190 en ook VAN WIJN, *Bijvoegselen*, dl. III, bl. 12 en 13. Daarop volgde de bouw door FLORIS V, zoo gezegd van eene stad, *oppidum aut villa*, bij Arnemuiden; althans men leest *Oorkondenboek*, dl. II, bl. 280, dat hertog JAN VAN BRABANT hem in 1288 tolvrijheid verleende voor de stad die hij daar wilde bouwen. AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Wandelingen door Walcheren*, bl. 84, verstaat hieronder Vlissingen, naar mijn inzien evenwel zonder genoegzamen grond; ik zou meenen dat men hier eer moet denken aan den bouw van het zeer sterke huis den Mortiere, dat in het oude Arnemuiderambacht heeft gelegen en er zijn naam ook aan gegeven heeft. Dat slot vindt men herhaaldelijk vermeld bij MELIS STOKE, b. IV, vs. 672, v. 651 en ook later. Terwijl nu in 1316 nog een JAN VAN ARNEMUIDEN voorkomt, (MIERIS, dl. II, bl. 172), verkoopt graaf WILLEM III, op 26 Maart 1323, zijn land in Arnemuiden aan GILLIS BOUDENSZ. om er een steenen huis en vesting te maken „dat des graven open huis zoude zijn” (MIERIS, II, bl. 306 en 310). Deze GILLIS BOUDENSZ. wordt alleen met WILLEM REIJMERSZ. in de rekening B. W. S. 133½ als ambachtsheer van Arnemuiden genoemd. Hij behoorde waarschijnlijk tot het oude geslacht ARNEMUIDEN en was baljuw van Middelburg, (MIERIS II, bl. 344, 384, 527). In 1351 vindt men vermeld den slag bij Arnemuiden, tusschen MARGARETHA en WILLEM V, (MIERIS, II, bl. 797, 798), men zie hierover VAN WIJN, *Huiszittend leven*, dl. II, bl. 240 volgg., waar men op bl. 247—250 het gevoelen vindt vermeld van VERHEIJE VAN CITTERS over den toenmaligen toestand van de Arne en omliggende landen. In 1353 vindt men weder een GILLIS VAN ARNEMUIDEN, vermeld bij GRIJPSKERKE, bl. 119. In 1370 komt het oude Arnemuiden onder de Hanzesteden voor, (MIERIS, dl. III, bl.

250, 251) en op 16 April 1390 gaf hertog ALBRECHT „tolvrijheid aan al „degenen die woonden opten dijk op 't zuitside van Arnemude van den hoorne „te waterwaert tot het kasteel te Arnemude," MIERIS, dl. III, bl. 559. Eindelijk droeg op 30 September 1398 ALBRECHT VAN ARNEMUIDEN zijn huis op aan hertog ALBRECHT en ontving het in leen terug met 250 gemeten ambacht, waarbij op 16 Maart 1410 nog 250. gemeten gevoegd werden. Van deze beide uitgiften zijn copiën van de, voor zooveel mij bekend is, nog onuitgegeven charters, die berust hebben onder de latere heeren van Arnemuiden, voorhanden in het Archief van Middelburg in *Register* n°. 28. Behalve ALBRECHT VAN ARNEMUIDEN, die ridder is geweest, MIERIS, dl. IV, bl. 20, 27, 385), vindt men nog GILLIS, die reeds in 1380 en als ridder in 1418 voorkomt en gehuwd is geweest met MARGUERITE DE LA CHAPELLE, uit welk huwelijk, of wel uit dat van een zoon van hem, ook GILLIS geheeten, twee zonen AUBERT en GILLIS, beiden, zonder kinderen na te laten, overleden, waardoor de heerlijkheid Arnemuiden, ook genoemd Mortiere, overging op hunne zuster MARIA, die op 10 Februarij 1436 huwde met ANSEAU DE HAMAL, heer VAN TRASEGNIES, en door dit huwelijk is de heerlijkheid in het geslacht VAN TRASEGNIES overgegaan. Sommigen meenen dat MARIA de dochter zou geweest zijn van ANNA, de dochter van HENDRIK IV VAN BORSSELE VAN DER VEERE. Dit is echter niet mogelijk, vermits HENDRIK eerst in 1429 huwde; LE PETIT meent dat de vrouw van GILLIS VAN ARNEMUIDEN eene dochter van WOLFERT VAN BORSSELE zou geweest zijn. Er schijnt hier eene verwarring van personen plaats te hebben, welligt ontstaan door dat minstens drie achtereenvolgende heeren van Arnemuiden GILLIS hebben geheeten. Hoe het zij, bij de verdeeling hunner nalatenschap, op 7 Februarij 1468, vermaakten MARIA en haar gemaal Arnemuiden aan hun jongeren zoon ARNOULD, gehuwd met MARGUERITE DE BOURGOGNE, vrouwe van Elverdinge, de dochter van JAN, den bastaart VAN BOURGONDIË en MARIA VAN HALEWIJN, zie VREDIUS, *Geneal.*, t. II, p. 38§ en met deze MARGUERITE, als voogdes van haar zoon JAN, ontstond het proces over de accijnsheffing enz. op den Arnezuiddijk, in welk proces, reeds a°. 1509 hangende en dat vele jaren duurde, werd overgelegd de kaart hierboven vermeld en die nog op het raadhuis te Middelburg voorhanden is.

Deze JAN VAN TRASEGNIES, die nog leefde in 1537, in welk jaar hij op 17 Julij aan J. J. BISCOP overdroeg de brouwerij te Oud-Arnemuiden, liet de heerlijkheid na aan zijn zoon PIETER, die zonder kinderen overleed; zij ging toen over op den broeder van JAN, GILLIS VAN TRASEGNIES, door wien, op 6 September 1557, een accoord met Middelburg over Arnemuiden werd aangegaan, waarbij o. a. 6 gemeten ambachts met alluvie, aan Middelburg, voor eene som van *f* 3200 werden afgestaan, DE STOPPELAAR, *Inventaris* n°. 2203. Toen nu ook deze, in 1559 zonder kinderen was overleden, kwam de heerlijkheid aan CHARLES DE TRASEGNIES, achterkleinzoon van MARIA VAN ARNEMUIDEN en ANSEAU DE HAMAL, uit hun oudsten zoon JAN, die gehuwd was geweest met ISABELLE DE LIGNIE, en uit welk huwelijk geboren was de vader van CHARLES,

JEAN DE TRASEGNIES, gehuwd met ISABEAU DE WERCHIN. Deze CHARLES, overleden in 1570, had wederom, op 29 Julij 1561 een proces ingesteld tegen Middelburg, tot vernietiging van de transactie van 6 September 1557. Hierop volgde een vonnis van 14 Junij 1578, waarbij aan Middelburg de keuze werd overgelaten *f* 12000 te betalen, onder aftrek van de reeds betaalde *f* 3200, en de goederen te behouden, of deze af te staan. Nog in 1649 (*Staten notulen* van dat jaar, fol. 240) waren de verschillen met de heeren VAN TRASEGNIES hierover niet afgeloopen. Nadat het overige deel van het ambacht aan de grafelijkheid was vervallen, kwam Middelburg in het bezit van de geheele heerlijkheid, die ofschoon zeer klein, groote voordeelen aan de stad heeft afgeworpen, daar deze, op grond van haar regt als ambachtsheer, den zoogenoemden Middelburgschen polder of het Nieuwland, heeft verkregen. In 1679 werd de heerlijkheid verkocht aan MARCUS DE LA PALMA DE ST. FUENTES, doch zijne weduwe, PETRONELLA KRAAN, verkocht ze weder in 1720 aan de stad, voor 100 £, zie *Notulen van weth en raad* van 27 April 1720.

In dit oude Arnemuiden stond een regulieren klooster, genoemd van het heilige graf; in de copie van den tweeden inventaris der stukken, door JAN VAN TRASEGNIES, in zijn proces tegen Middelburg geproduceerd (DE STOPPELAAR, *Inventaris*, n°. 1606 en 200) vind ik sub lett. *n* vermeld: „copie authentic „gecollationeerd als boven van eenen brief van wijlen GILLIS, heer van Armuijen „ende van ENCHIJS van date den 23 Septembris int jaer 1438 bij dewelcke „voorn. GILLIS, heer van Armuijde geconsenteert heeft den regulieren van Steijn, „buiten der Gaude (Gouda), te funderen ende erigeren binnen die voorsz. prochie „ende heerlicheijt van Armuijden een cloostre van huerl. oirden dairtoe hen„lieden gevende de cure van de voorsz. kercke met vele meer andere weldaden.” Tot die weldaden behoorde de gift van 40 gemeten ambachts, die genoemde GILLIS aan het klooster schonk. Blijkens drie schepensbrieven van 12 Januarij 1440, 30 Maart 1449 en 14 Julij 1449, in afschrift in het Archief van Middelburg bewaard, DE STOPPELAAR, a. w., n°. 207 en 258, kocht het klooster, waarvan in 1449 prior was JOOST ALAERDS, landerijen en eene hofstede grenzende aan het klooster, zoodat dit, niettegenstaande den brief van hertog PHILIPS VAN BOURGONDIË van 2 Januarij 1439 (St. cur.), opgenomen in *Navorscher*, dl. XVIII, bl. 82, toen nog niet schijnt verplaatst geweest te zijn. Volgens het berigt van REIGERSBERG (uitg. van BOXHORN, dl. II, bl. 234), zou die verplaatsing naar den Vrouwepolder eerst zijn voorgevallen in 1462, door HENDRIK VAN BORSSELE. Dat die overbrenging werkelijk naar den Vrouwepolder en niet naar Reimerswale plaats vond, blijkt o. a. uit de rekeningen van 1506—1525 door FRANÇOIS SLIJPE, rentmeester van de vrouw van Arnemuiden, aan haar gedaan, zie DE STOPPELAAR, a. w., n°. 930 en 1137, en waarin telkens de post terugkeert, „die 40 gemeten, die mijnheeren van Armuijen ouders die regu„lieren op Armude gegeven hebben, *die nu in de poldre zijn*.” Op 11 Mei 1528 stond dan ook het klooster van O. L. Vrouw in den polder aan CLAAS HENDRIKSZ. VAN WISSEKERKE het regt af dat het beweerde te hebben op de

visscherij tusschen den Hayman en Mortiere, welk regt uit de plaats waar het klooster vroeger stond, zijne natuurlijke verklaring vindt. Wat den tijd der verplaatsing betreft, in 1464 stond het klooster reeds in den polder, daar op 6 December van dat jaar, schipper JACOB VAN ROTTERDAM, in vrijen eigendom overdraagt „aan broeder JAN DOENSSONE canonick van de regulieren in den „poldre als procurateur ende voecht van de regulieren voorn. aldaer een huijs „met die settenghe in Ernemude prochie staende op die regulieren voorn. erve „ende dijk." Over de verdere lotgevallen van dit klooster, na zijne verplaatsing naar den polder, zie men ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden*, dl. I, bl. 48 volgg. In 1552 kwam het aan MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIË, later aan PHILIPS, heer van Fontes, bastaardzoon van ADOLF VAN BOURGONDIË en dus broeder van MAXIMILIAAN; het werd in 1567 gekocht door JERONIMUS DE ROLLÉ, en de grond behoorde later aan de familie KONING. Men vergelijke voorts RÖMER, *Overzigt der kloosters enz.*, dl. I, bl. 425—427, en over het klooster Emmaus te Steijn bij Gouda, waaruit het gesticht te Arnemuiden zijn oorsprong had, aldaar bl. 380 volgg.; vooral echter H. M. KESTELOO, *Arnemuiden*, bl. 3. Genoemde GILLIS VAN ARNEMUIDEN is begraven in de kapel of de kerk te Oud-Arnemuiden; deze kerk ging echter, met een groot gedeelte van het dorp, door afneming van den vooroever te niet, REIGERSBERG, dl. II, bl. 208.

Portret van S. RADERMACHER, heer van Nieuwerkerk enz. P. VAN DIJK pinx. J. HOUBRAKEN sculp. 1761. fol.

Zie hiervoren bl. 232.

De heerlijkheid Nieuwerkerke, groot 576 gemeten 13 roeden, bij de breedte, zou, volgens VERHEIJE VAN CITTERS, (VAN WIJN, *Huiszittend leven*, dl. II), eerst in de 14e. eeuw zijn ingedijkt. In de rekening van den rentmeester B. W. S. van 133½ komt zij voor en aldaar worden zeer vele portionarissen in het ambacht opgenoemd, waaronder een achttal uit het geslacht VAN BAARSDORP. Onder de gezworenen nu, uit Walcheren, voor de hooge vierschaar in 1290 benoemd, (KLUIT, *Cod. dipl.*, p. 955), komt voor een CLAAS VAN BAARSDORP, zoodat dit geslacht reeds in de 13e. eeuw in Walcheren gevestigd was en naar alle waarschijnlijkheid in Nieuwerkerke, welks, indijking welligt door dit geslacht, alsdan vroeger gesteld moet worden dan de heer VAN CITTERS wil. De zoogenoemde Oosthoek, waar in de 15e. eeuw het tegenwoordige Arnemuiden is gebouwd, behoorde tot Nieuwerkerke, doch werd, blijkens de genoemde rekening, vroeger tot Kleverskerke gerekend.

Op het laatst der 15e. en in het begin der 16e. eeuw was het ambacht van Nieuwerkerke in 9 gedeelten op de steenrol gesplitst, te weten:

1. groot 18 gemeten 127 roeden van HAYMAN HADDENSSONS kinderen.
2. groot 7 gemeten 52 roeden van CLAYS HENDRIKSZ. VAN WISSEKERKE dat van zijn vader HENDRIK JANSZ. VAN WISSEKERKE was.
3. groot 6 gemeten 62½ roeden van HENDRIK HENDRIKSZ. VAN WISSEKERKE.
4. groot 168 gemeten 68 roeden van ANNA VAN RAVESTEIJN.

5. groot 257 gemeten 63½ roeden van ANNA VAN BORSSELE.

6. groot 23 gemeten 90 roeden van joncvr. AECHTE, meester JAN BOUDINSONS dochter, die van haar vader JAN BOUDINS was.

7. groot 1 gemet 57 roeden van HAVELAES JAN CLAESSEN.

8. groot 49 gemeten 48 roeden van meester PIETER HEYMANS, dat HEYMAN GILLISZ. zijns vaders was.

9. groot 45 gemeten 59½ roeden van JOOS JACOBSZ. VAN SCHENGEN.

PHILIPS VAN BOURGONDIË en zijne gemalin ANNA VAN BORSSELE verkochten, op 7 Augustus 1493 hunne partij (nº. 5) benevens 8 gemeten leen aan Middelburg, en dit ambacht werd, bij brief van hertog PHILIPS, van 5 October 1502 tot erfelijk leen verheven, DE STOPPELAAR, *Inventaris*, nº. 161, 163, 665 en 888. Nadat de stad nu, in 1495 nog een gemet vrije vroonen aldaar van CORNELIS MAURITSZ in den Oosthoek gekocht had, verkreeg zij, op 4 September 1508 het ambacht van ANNA VAN RAVESTEIJN (nº. 4), dat was overgegaan op BOUDEWIJN VAN RIJSSEL, heer van Falais, en dat op 21 Februarij 1509 insgelijks tot een erfleen werd verheven, *Ibid*, nº. 706, 939, 946, 948 en 957. In de eerste helft der 16e. eeuw verkreeg de stad ook de partijen 1, 7 en 8, nadat zij aan de grafelijkheid vervallen waren en op 28 December 1632 ook de partijen (nº. 2 en 3) die gebleven waren in het geslacht VAN WISSEKERKE, doch met de overige goederen van GILLIS VAN WISSEKERKE, alstoen waren verbeurd verklaard. De stad Middelburg bezat derhalve nu de geheele heerlijkheid, met uitzondering van de partijen 6 en 9.

Bij den grooten verkoop van de heerlijkheden der stad ging Nieuwerkerke, op 24 Januarij 1680, over aan CORNELIS POMPE en van dezen, op 27 Mei 1682, op zijn zoon MATTHIJS, op 14 Julij 1689 op den broeder van dezen, CAREL en op 9 October 1691 op diens neef MATTHIJS POMPE en van dezen laatsten op 16 Februarij 1713 op zijn neef MATTHIJS BEELAERTS. Op 11 Mei 1724 werd Nieuwerkerke gekocht door SAMUEL RADERMACHER, wiens portret hier voorkomt en die, op 6 Junij 1741 er eene kleine partij ambachts van 5 gemeten 247 roeden, die aan de grafelijkheid was vervallen, uit de 6e. partij, bijvoegde, doch daarentegen, op 21 Maart 1748, eene partij van 29 gemeten 204 roeden afstond aan de geregtigden in de zaagmolens. De ambachtsheerlijkheid, thans groot 483 gemeten 207 roeden, ging op 5 April 1762 over op DANIËL, den zoon van SAMUEL RADERMACHER. Van dezen kwam zij op zijne dochter MARIA ELISABETH, gehuwd met JOACHIM ASSUERUS SCHORER, wiens achterkleinzoon jhr. JOHANNES CORNELIS MARINUS, zoon van CORNELIS PIETER en kleinzoon van JOHAN RADERMACHER SCHORER er thans nog bezitter van is.

De partij nº. 6 vindt men vervolgens op de steenrol op den naam van JAN VAN HOOGELANDE en daarna op dien van JACOB CAMPE. Welligt had zij behoord tot het ambacht van het geslacht BAARSDORP, waarmede dat van CAMPE vermaagschapt was, zie o. a. GRIJPSKERKE, *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 141 en 154 volg. Van JACOB ging zij, op 2 December 1625, over op JACOB, MAXIMILIAAN PHILIPS en PIETER CAMPE, ieder voor een vierde gedeelte of 5 gemeten 247½

roeden. Op 7 Augustus 1684 ging het gedeelte van MAXIMILIAAN over op JACOB, die, nu in het bezit van 11 gemeten 195 roeden, dit ambacht naliet aan zijne zonen JACOB, PIETER en CORNELIS, ieder voor 3 gemeten 265 roeden, zij werden weder op 11 Julij 1678 vereenigd in handen van PIETER. Hij liet ze na aan zijn neef JACOB MARINISSEN CAMPE, die op 24 November 1685 ook het aandeel in het ambacht van zijn overoud oom PIETER verkreeg, waardoor hij thans 17 gemeten 142½ roeden ambachts bezat. Dit ambacht ging op 4 Junij 1689 over op zijne weduwe MARIA CATHARINA CAMPE VAN BRUHEZE en op 4 Januarij 1692 op haar zoon JACOB MARINISSEN CAMPE; van dezen op 28 Junij 1715 op MARIA CORNELIA GIJSELING en eindelijk 9 November 1729 op hare nicht PETRONELLA GEERTRUIDA DE LA PALMA, waarna dit ambacht niet verder schijnt verheven te zijn, doch op dien naam nog op de laatste steenrol voorkomt.

De partij n°. 9 heeft waarschijnlijk ook behoord tot het ambacht van het geslacht BAARSDORP. Het zal wel begrepen geweest zijn in de 65 gemeten ambachts in den Oosthoek van Walcheren, op 19 November 1430 door JACOBA VAN BEIJEREN verkocht aan JAN VAN SCHENGEN, gehuwd met eene BAARSDORP en welk ambacht aan de gravin vervallen was, door den dood van WILLEM WOLFERTSZ. VAN BAARSDORP, alles volgens brief, thans nog in het gemeentearchief van Arnemuiden bewaard. Het kwam later aan JACOB VAN SCHENGEN en vervolgens op zijn zoon, JOOS VAN SCHENGEN. Blijkens de steenrollen is dit gedeelte verder verheven op CORNELIS JAN, JERONIMUS en HUIJGHE SMALLEGANGE en vervolgens op hun neef, mr. JACOB VALCKE, den beroemden staatsman. Op 12 Maart 1586 besloot de stad Arnemuiden dit ambachtsgedeelte van VALCKE te koopen, doch de koop, althans de overgang, schijnt niet te hebben plaats gehad; men vindt toch dit gedeelte in 1603 nog verheven op den neef van VALCKE, CORNELIS MATTHEUS SMALLEGANGE. In het archief van Arnemuiden berust de transportbrief van 7 Mei 1608, waarbij dit ambacht aan Arnemuiden wordt overgedragen, door den rentmeester B. W. S. ADRIAAN DE VROE, op wien het op 25 November 1606 was overgeschreven. Sedert is dit gedeelte der heerlijkheid Nieuwerkerke in 1765 door Arnemuiden verkocht aan mr. DANIEL RADERMACHER, (H. M. KESTELOO, *Arnemuiden*, bl. 226).

In Nieuwerkerke stond vroeger eene kerk, die men vindt aangewezen op de kaart van Arnemuiden door J. VAN DEVENTER en op de hiervoren vermelde kaart in het proces over den Arnedijk. Over deze kerk vindt men onderscheidene bijzonderheden in het archief van Middelburg, zie DE STOPPELAAR, *Inventaris*, n°. 1908, 1935, 2358, 2368 enz. De kerk is waarschijnlijk verwoest in den Spaanschen oorlog. Op het kerkhof, waar men voortging met begraven, bleven alleen de toren en vervallen muren staan, waarvan de overblijfsels in 1593 gediend hebben tot verzwaring van een zeehoofd in het Sloe, *Stadsnotulen van Arnemuiden* 30 Junij 1593, volgens mededeeling van den heer KESTELOO. In het stadsarchief te Middelburg is nog voorhanden een register van de ongelden der huizen te Nieuwerkerke, van het jaar 1562. Vgl. H. M. KESTELOO, *Arnemuiden*, bl. 17, 28, 51—53.

't Eiland St. Joosland.

Titel.

Hierop een ledig schild van St. Joosland en het wapen van Nieuwland.

Kaart van St. Joosland, den Middelburgschen polder, den Nieuwerkerker polder en Nieuw St. Joosland.

Gedeelten van de groote kaart van VISSCHER, uitgave van OTTENS.

De Molenpolder komt hier nog niet voor.

Reeds in 1604 ondernamen de heeren van 's Heer Arendskerke de indijking van St. Joosland; zij grondden hun regt op den brief van hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, van 10 October 1395, voorkomende bij MIERIS, dl. III, bl. 636 volg., overgenomen uit SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 279; het stuk is echter in beide werken vol fouten, zoo als kan blijken uit de vergelijking met het register op 's rijks archief, get. *Liber V Aelbrecht* 1391—1401 *Cas. E*, fol. 1352, o. a. door de verkeerde lezing van *Steenisse* voor *Scoenesse*, is Zeeland op de kaarten van VERHEIJE VAN CITTERS en AB UTRECHT DRESSELHUIS, met een eiland Steenisse verrijkt dat nooit heeft bestaan. De brief werd in het voordeel van ambachtsheeren nitgelegd, anders dan in 1866 en 1868, vgl. *Regtsgeleerd bijblad*, dl. XVIII, bl. 237 volgg. en dl. XIX, bl. 546 volgg. Zij verkregen octrooi tot indijking in 1611, zie *Groot placaatboek*, dl. II, bl. 841—844, de indijking volgde in 1631.

Het Nieuwland of de Middelburgsche polder, vóór de indijking genoemd *de Stinckaert*, kwam aan Middelburg als heer van het oude Arnemuiden, zie hiervoren bl. 771, en werd door de stad ingedijkt in 1645. Bij den verkoop van de heerlijkheden der stad, in 1679, ging het Nieuwland over, bij koop, aan CATHARINA VERBRUGGE, de weduwe van CORNELIS CLAESZ. VAN WATERVLIET, heer van Ellewoutsdijk; het verhef volgde op 10 Januarij 1680, zie SMALLEGANGE, l. c., bl. 663. Spoedig echter ging de heerlijkheid over op MARTINUS VETH, en bleef in diens geslacht tot dat zij op het laatst der vorige of het begin van deze eeuw, door koop overging op C. SERLÉ en bleef sinds in het bezit zijner familie. Thans is er eigenaar van D. J. VAN DER HORST SERLÉ.

De Nieuwerkerkerpolder is ingedijkt voor het eerst a°. 1661 en Nieuw St. Joosland in 1671.

Kaart van Oud en Nieuw St. Joosland en van de Nieuwerkerker en Suzanna polders.

Volgens de kadastrale indeeling door de Fransche ingenieurs.

Kaart van Nieuwland.

Volgens de kadastrale indeeling door de Fransche ingenieurs.

Kaart van de gemeente Nieuw- en St. Joosland 1866, uitgave van HUGO SURINGAR te Leeuwarden.

Uit KUIJPER, *Gemeenteatlas*, schaal van 1 : 37,000.

Caerte ende afteijckeninge, waer de oude Slaeke van Arnemuijden gelegen heeft, scheijdende den aenwas van Middelburgh van den aenwas van Seraeskerke ('s Heer Arendskerke) genpt St. Jooslandt; gedaen bij PIETER GILLISSEN geswooren lantmeter, naer aenwijsen van verscheijde oude varende lieden a°. 1626, getekend P. GILLISSEN 1626.

Hierbij schaal. Copie van de originele kaart. Met rooden inkt zijn op de kaart vele aanvullingen gebragt door VERHEIJE VAN CITTERS, blijkens zijne aanteekening op de kaart, uit andere kaarten en oude bescheiden overgenomen. Op de kaart vindt men de schorren en slikken van den Stinckaert, Oud St. Joosland, den Nieuwerkerker polder en Nieuw St. Joosland, nog geen van allen ingedijkt.

Caerte ofte beschrijvinge van Sint Joosland, mitsgaders de aenwassen tusschen Armuyden ende het voors. Sint Joosland gelijck hetzelve nu jegenwoordich is liggende, alsmede de vertooninghe van de diepten die daer voortijden gelegen hebben.

Op de kaart de aanwijzing van de beteekenis der verschillende letters op de kaart geplaatst, „achtervolgens de aenwijzinghe van diversche oude luyden, „blijckende bij haerluijden attestatiën, onderteijckent bij mij als geswooren lant„meter der graeflijkh. van Seelant, get. A. SMALLEGANGE 1633." Copie van de originele kaart, waarop, blijkens de aanteekening van VERHEIJE VAN CITTERS, met rooden inkt aanvullingen zijn gebragt. Op de kaart komt alleen St. Joosland ingedijkt voor; de Stinckaert is er echter ook op afgeteekend, doch nog onbedijkt en van overige polders, de slikken.

Kaart van St. Joosland, bedijkt a°. 1631.

Hierbij opgave van de namen der indijkers en bezitters van perceelen, te weten: DAVID VAN DER NISSE, den heer van VALCKENISSE, OSSEWAARDE, den heer van PIERSHIL, de heeren HUIJSSEN en DE KNUIJT, JACOB BAERLAND, den heer VAN TIENHOVEN en BRUELIS, (TUIJLL VAN SEROOSKERKE), MAR. VAN WAERDE, CORN. BALTAZAR, den heer van SEBHEINSKINDEREN, JOH. VAN REIGERSBERG, GILLIS WATERVLIET, de gemeene zake en de gemeene ambachten. Hierbij opgave van de grootte der perceelen tot een gezamenlijk bedrag van 617 gemeten 65 roeden, waaronder 1 gemet 100 roeden voor het dorp en 10 gemeten 37 roeden

vroon. Het hooftland 237 gemeten 280 roeden, volgersland 367 gemeten 38 roeden. Op de kaart komt de Stinckaert nog onbedijkt voor.

Kaart van Oud St. Joosland.

Groote kaart van lateren tijd, uit de verzameling van mr. S. DE WIND, met schaal 1 : 2500. Hierop een gedeelte van den Molenpolder en van den Middelburgschen polder; ook het zoogenoemde Oude dorp of St. Joosland vindt men hier afgebeeld.

Kaart van het Arnemuidsche gat.

Schetskaartje van St. Joosland bedijkt, Nieuwland of den Stinckaert nog onbedijkt.

Schets in potlood door VERHEIJE VAN CITTERS; uittreksel uit de groote kaart van Walcheren door CHR. BERNARDS, hangende op het raadhuis te Middelburg.

Kaartje van de ingedijkte polders Oud St. Joosland, Middelburgsche, Nieuw St. Joosland en de verdronken Nieuwerkerkerpolder.

Hierbij opgave van de verschillende baanders.

De heerlijkheyt van Nieulandt.

Uit SMALLEGANGE, *Chronijk*, bl. 663. Hierop de wapens van Nieuwland en van Elfsdijk gekarteleerd met dat van VERBRUGGE.

Het dorp 't Nieuwland op St. Joosland 1745 C. P(RONK) d. H. S(PILMAN) f.

Uit *Kabinet van Nederlandsche gezigten.*

Het Nieuwland.

Teekening in kleuren; gezigt op het vroegere veerhuis, staande aan de zijde van het Nieuwland.

Gezigt op de zaagmolens.

Teekening in kleuren, genomen van de zijde van het Nieuwland.

Kaart van Nieuw St. Jooslands polder.

Kaart van dezen polder zoo als die in 1777 is herdijkt. Hierbij de opgave dat LAURENS BOEREN, landmeter, van den polder is geweest directeur, afsteker,

meter en kaartmaker; voorts opgave van de kavelen en de namen der eigenaren en eene aanteekening dat van de andere polders waren herdijkt 559 gemeten 84 roeden schotbaar land en het bijgedijkte schor groot was 78 gemeten 121 roeden, dus te zamen 637 gemeten 205 roeden.

Kaart van den Nieuwerkerkerpolder.

Hierop de volgende aanteekeningen:

In het jaar 1682 is die polder geïnundeerd, doch hetzelfde jaar weder beverst, waardoor is verloren . . . . 15 gemeten. 277 roeden.
steenschietens . . . . 3 „ 191 „
blijft schotbaar land . . . . 348 „ 43 „

te zamen . . . 367 gemeten. 211 roeden.

Actum 10 Dec. 1684.

(get.) CORN. VERSCHUERE 1692.

Den 23 November 1704 is deze polder wederom geïnundeerd doch a°. 1705 wederom beverst en daarbij verloren . . . . 97 gemeten. 160 roeden.
dus blijft schotbaar . . . . 270 „ 51 „

te zamen . . . 367 gemeten. 211 roeden.

van welk restant gelegen zijn in:
's Heer Arendskerke . . . . 83 gemeten. 214 roeden.
Nieuwerkerke . . . . 156 „ 137 „
Cleverskerke . . . . 30 „ — „

te zamen . . . 270 gemeten. 51 roeden.

Hierbij opgave der verschillende kavels en hunne grootte. De kaart is eene copie gemaakt door VERHEIJE VAN CITTERS.

Kaart van den Suzannapolder.

Copie van de hand van VERHEIJE VAN CITTERS, naar eene kaart vervaardigd in 1770 door J. J. DE FREITAGH, luitenant-ingenieur en J. J. KLENÉE, geadmitteerd landmeter. Op de kaart de „raijinge en scheijdinge der oude en novale „tienden in denzelven polder zo als die gereguleerd en met paelsteenen afgebae-„kend is volgens resolutie van H. Ed. Mog. de heeren gecommitteerde raden „van Zeeland 20 Junij 1770."

Kaart van een gedeelte van St. Joosland en Nieuwland, door JAN MANTEAU, copie door W. VAN NIEUWENHUIJSEN.

De beschrijving, zoo als die op de kaart voorkomt, is de volgende: „Kaarte „van den eylande besuyden het kanaal van het kasteel van Rammekens, strec-„kende tot het Arnemuytse hooft, bestaande in de twee dijkagiën van St. Joos „landt en 't gedeelte van Nieuw(er)kerke en den Middelburghsen polder ende „andere landen hebbe(nde) de stadt Middelburgh toegecomen en vertoonende

„ nog de aanwassen en plantagiën nog de stadt Middelburgh syn toecomende „ alsmede een geconcipieerden (H)ouwer om water van vloed te konnen bequaemelyck maeken omme deftig te konnen alle tyen schuuren met het vloeywater „ dagelycx syn selfs vangende met den algelegden sluys daertoe in 't polderken „ van Waeyenburg genaampt en dat op de aanwassen van den Middelburghsen „ polder vo(o)rby Arnemuyden gaende tot de Nieuwkerke polders toe, alles in „ desen hen vertoonende gemaakt en op eene schale gebragt door den ondergeschreven door ordre van de achtb. regenten van de stadt Middelburg ten jare „ 1675; onderstont: en dese geteykent den 16 Novemb. 1675 (was get.) Jan „ Manteau. De originele caert is berustende ter thesaurie van de stad Middelb. „ in Zeelandt, waarmede die is accorderende, den 21 November 1737. A. Beekman. W. Nieuwenhuijsen fecit."

Kaart van den Molenpolder.

Uit de verzameling van mr. S. de Wind. Op de kaart komt ook de Waeijenburger polder voor.

VERBETERINGEN

Bl. 3, regel 7, van b., [illegible], lees [illegible].

" 22, " 4, van b., [illegible], lees [illegible].

" 79, " 4, van b., [illegible], lees [illegible].

" 94, " 12, van b., [illegible], lees [illegible].

" 108, bij [illegible]
[illegible]
[illegible], p. 402.

" 110, bij de [illegible]
[illegible]
[illegible], II, 46 en [illegible], II, 456.

" 116, regel 21, van b., van [illegible], lees van [illegible].

" 117, " 9, van b. tot regel 12 van o., Willem van [illegible]
[illegible].

" 141, regel [illegible], lees [illegible].

" 150, " 7, van b., achter [illegible] 1574—1586, lees [illegible].

" 152, " 11, van o. lees, [illegible]
[illegible] 1773 tot 1795.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

VERZAMELING VAN
KAARTEN, PORTRETTEN, PLATEN, ENZ. BETREFFENDE DE
OUDHEID EN GESCHIEDENIS VAN ZEELAND,

TOEBEHOORENDE AAN HET ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER
WETENSCHAPPEN.

BESCHREVEN DOOR

Mr. M. F. LANTSHEER.

Tweede Aflevering.

MIDDELBURG,
J. C. & W. ALTORFFER
[illegible]

[illegible]

[illegible] Prijs f [illegible]

Algemeene titel, Inleiding en Alphabetisch register worden bij de 4e of laatste aflevering verzonden.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

VERZAMELING VAN
KAARTEN, PORTRETTEN, PLATEN, ENZ. BETREFFENDE DE
OUDHEID EN GESCHIEDENIS VAN ZEELAND,

[illegible] AAN HET ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER
WETENSCHAPPEN.

[illegible]

[illegible]

Derde aflevering.

MIDDELBURG
J. C. & W. ALTORFFER
[illegible]

[illegible]

Algemeene titel, Inleiding en Alphabetisch register worden bij de laatste aflevering verzonden.

ZELANDIA ILLUSTRATA.

VERZAMELING VAN
KAARTEN, PORTRETTEN, PLATEN, ENZ. BETREFFENDE DE
OUDHEID EN GESCHIEDENIS VAN ZEELAND.

TOEBEHOORENDE AAN HET ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER
WETENSCHAPPEN.

BESCHREVEN DOOR

MR. M. F. LANTSHEER.

Vierde Aflevering.

MIDDELBURG
J. C. & W. ALTORFFER.
DRUKKERS VAN HET GENOOTSCHAP.

1876.

Prijs ƒ 1,90.

Algemeene titel, Inleiding en Alphabetisch register worden bij de laatste aflevering verzonden.

